Digitized by Google

-12824

Per. 3977 e. 184/1826(2)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1826.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1826.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1826.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Digitized by Google

INHOUD.

Digitized by Google

I N H O U D.

INHOUD.

INHOUD.

I N H O U D.

I N H O U D.

Het *Plaatje* van den Weg onder den *Teems* te plaatsen tegenover bl. 22.
Dat van het *Stoomgeweer* tegenover bl. 544.

MENGELWERK.

VERDEDIGING VAN HET VADERLANDSCH SCHOOLWEZEN EN VOLKSKARAKTER TEGEN DE AANRANDING EENS VREEMDELINGS.

Mijn Heer!

Aan den Redakteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Het nevensgaande ſtukje heb ik onlangs voorgelezen bij de Afdeeling *Hardinxveld* der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen.* Op verzoek der meeste leden, bied ik u hetzelve aan, ter plaatſing in uw geacht Tijdſchrift. Alleen de zucht, om onze Natie van de aangewreven blaam te zuiveren, doet mij, voor dit vlugtig opſtel, die onderſcheiding verzoeken, welke het ſtukje zelf misſchien niet verdient. (*) Met achting blijf ik,

Mijn Heer!

Lekkerkerk, den 3 Oct. 1825.

Uw dienstv. Dienaar,
B. VAN WILLES.

(*) Dit is geenszins het gevoelen van den *Redacteur*, die den Eerw. Schrijver wel uit naam zijner Lezeren durft bedanken voor dit mannelijk en vaderlandlievend pleit, dat hemzelven niet min, dan onze Natie, vereert.

Het verwekt in ons een onaangenaam gevoel, ook dan, wanneer diepe onkunde onze welmeenende pogingen lastert. Geſchiedt zulks luide en openlijk, dan moet men wel of geheel onverſchillig, of van gevoel ontbloot wezen, indien men kan zwijgen, of onwillig blijft den onredelijken lasteraar den mond te ſtoppen. Het is zoo, onze Maatſchappij, welke, tot nut van het algemeen, zoo veel heeft bijgebragt ter verbetering van het lager onderwijs, en welke nog geene poging onbeproefd laat, die, oordeelkundig in het werk geſteld, op rijpe vruchten eenige hoop geeft, is boven den laster van den Buitenlander verre verheven; doch zij luistert echter naar denzelven, maar om met daden te antwoorden. Mij was het onmogelijk, te zwijgen bij de honende taal eens vreemdelings, die ons Schoolwezen en Volkskarakter beide roekeloos durft aanranden.

Een Recensent, in *die Jahrbücher der Theologie und theologischer Nachrichten, von Dr.* F. H. C. SCHWARZ, *März* 1825, *S.* 219, 220, voert aldaar deze taal: „ Of, „ voor het overige, Volksscholen meer bloeijen, en der- „ zelver eindoogmerk, *volksbeschaving* en *volksveredeling*, „ zekerder bereiken, indien zij, zoo als in *Holland*, on- „ der het opzigt van wereldlijken, of, zoo als bijna over- „ al plaats heeft, onder dat van geestelijken staan? Met „ deze vraag heeft zich de Schrijver niet ingelaten; of- „ schoon zij wel verdiende naauwkeurig onderzocht te „ worden. *A priori* behoeft het naauwelijks eenig be- „ wijs, dat inrigtingen, van welke de eene (de kerk) de „ moeder der andere (de school) is; van welke de eene de „ andere niet missen kan, ter bereiking van beider be- „ stemming; van welke de eene aan de andere den ze- „ kersten steun en de veiligste bescherming verleent bij „ gevaren, met welke beide hebben te kampen; welke „ beide door God en den aard der zaak op het naauwste „ zijn vereenigd, — dat zulke inrigtingen niet van elkan- „ der kunnen gescheiden worden, zonder dat beide, maar „ ieder op eene bijzondere wijze, of te niet gaan, of „ het voorgestelde doel geheel en al missen. En *a poste-* „ *riori* is het ten minste waardig opgemerkt te worden, „ dat een der jongste Reisbeschrijvers, die den toestand „ en de behandeling der ongelukkige Negers naauwkeu- „ rig heeft gadegeslagen, dit als resultaat van zijn on- „ derzoek opgeeft: Deze ongelukkige schepsels worden „ het menschelijkst behandeld door de *Engelschen*, reeds „ harder door de *Franschen*, gruwzaam door de *Span-* „ *jaards* en *Portugezen*, maar met echte barbaarschheid „ en de uitgemaaktste onmenschelijkheid door de *Hollan-* „ *ders.* Dat ieder volk zijn eigen karakter heeft, zal „ niemand ontkennen; dat op het volkskarakter het eer- „ ste onderwijs in de school een' veelvermogenden invloed „ heeft, even min; maar dat de mensch, indien hij „ mensch zijn en blijven moet, niet enkel tot een staat- „ kundig doel moet worden afgerigt, zal wel van alles „ het minst worden geloochend." — Dusverre de Recensent.

Ik acht het voor ons overbodig, opzettelijk en uitvoerig de voordeelen aan te wijzen, welke het verbeterd onderwijs in onze ſcholen heeft aangebragt. De edelſte planten en vruchten groeijen langzaam. Het nageſlacht zal meer, dan wij dit thans kunnen, op die verbetering van het lager onderwijs dankbaar en vrolijk het oog blijven vestigen. Mij is het thans genoeg, den ſmaad af te weren, met welken de vreemdeling ons ſchoolwezen heeft aangevallen. De *ſchool* moge uit de *kerk* haren oorſprong hebben ontleend, zij kan zonder geestelijk beheer wel beſtaan. Het Tooneel heeft met de ſchool dezelfde afkomst gemeen. Wat nut zal het geven, ook dit aan het beſtuur der Geestelijkheid te onderwerpen? Waarſchijnlijk hetzelfde, dat men thans in *Frankrijk* inoogst; dat men, namelijk, zulke ſtukken verbiedt ten tooneele te voeren, door welke de ſchaapskleederen worden opgeligt en de grijpende wolven ontmaskerd.

Zedelijke opvoeding van menſchen, van welk volk ook, is het doel van het onderwijs in ſchool en kerk. Dit onderwijs hangt niet af van ſchoolmuren of kerkwanden. Dit onderwijs is geene *monopolie* voor ſchoolmeesters of voor geestelijken. Neen, het is een onvervreemdbaar eigendom voor alwat mensch heet en wil zijn. Het oordeel van den vreemdeling over onze ſcholen is even bekrompen als dat van een oud eenvoudig, maar welmeenend vrouwtje, dat de kerk in groot gevaar beſchouwde, omdat zij van den ſtaat geſcheiden was. Zij hebben elkander niet verlaten, de ſchool zoo min de kerk, als de kerk den ſtaat, om elkander vijandig te bevechten, maar omdat beide ſterk genoeg waren, om op eigene beenen te ſtaan, en met eigene krachten, langs verſchillende wegen, tot hetzelfde doel te komen.

Geen enkele ſtand moet er zijn in de maatſchappij, die, bij uitſluiting der anderen, met de vorming en zedelijke opvoeding van het aankomend geſlacht belast is, of men loopt gevaar, dat bij de minſte verbastering alles ontaardt, en dat onkunde en domheid, als zegenende Godheden, ten troone gevoerd worden. Onze ſcholen, aan geeste-

lijken als zoodanig niet onderworpen, verwijderen zich geenszins daarom van Godsdienst en goede zeden; want zij vreezen toch ook het opzigt der geestelijken niet. In ons land, waar niemand door de H. *Inquisitie* gedwongen wordt, God tegen eigene overtuiging te eeren en te dienen, waar niemand de magt heeft, om door zwaard of kerker eene geveinsde eenheid van geloof voort te planten; in ons land, waar ieder, met opzigt tot den Godsdienst, zijn geweten volgt en geene menschelijke willekeur ducht, mag noch de kerk, noch eenig kerkgenootschap alleen het regt hebben, om de jeugd te onderwijzen en te vormen. Bij al het verschil in den vorm, kan er eenstemmigheid heerschen in de opvoeding der jeugd, mits onderwijzers en opzieners, uit elken stand, van elke gezindheid gekozen, het zedelijk oogmerk van hun ambt nooit uit het oog verliezen. Waar men het goddelijke, de zedelijkheid, op prijs stelt, daar zal het menschelijke van den leervorm geene schade aanbrengen.

Dit alles is niet hersenschimmig. De geschiedenis van andere volken moge hier getuigen. Vestigt het oog op die landen, waar zich de Geestelijkheid het onderwijs der jeugd aanmatigt. Daar wordt de mensch minder voor God en goede zeden gevormd, dan wel voor kerk en geestelijken. Daar blijft de Geestelijkheid zelve op den laagsten trap van zedelijke beschaving staan; en, daar zij onmogelijk kan dulden, dat iemand haar boven het hoofd klimt, wordt elk helder licht uitgedoofd, of met den domper bedreigd, worden de scholen voor het gemeen toegemuurd, moet de beter onderrigte jeugd, gelijk thans in *Spanje*, volgens wetten, het geleerde leeren vergeten, en wordt, zoo als thans in *Frankrijk*, met de grootste onbeschaamdheid openlijk gepredikt: *Het is tot grondige geleerdheid volstrekt noodig, blinde gehoorzaamheid te bewijzen aan de Vaderen des geloofs.* Wat zal het gevolg zijn, als zulke Vaderen den meester spelen?

Zedelijke vorming, door welke men niet bloot een goed burger, maar ook een goed mensch wordt, verwacht van menschelijke meeningen het meeste voordeel niet. Zij

vreest ook geenszins voor haren val, omdat er geene Vaderen des geloofs zijn, die als vrienden fteeds naderen, maar om als vijanden de vonk der Godheid in het menfchelijk hart uit te dooven. Hiervoor zorge flechts de onderwijzer der jeugd, dat hij die zedelijkheid, welker bron de vreeze van God is, niet tegenwerke, maar bevordere, door onderrigt en voorbeeld. Want men is niet ontflagen van God en goede zeden, al is men vrij van elk geestelijk beheer. Ook is de fchool geenszins daarom aan zichzelve overgelaten, om te vrijer de beginfels te verwoesten, die, in de fchool zoo wel als in de kerk, boven alles moeten gelden. Geen rozeftruik is begeerlijk, die in den bloeitijd noch bloemen heeft, noch knop vertoont. Zoo kan onmogelijk ook de fchool den wensch der *Nederlanders* bevredigen, wanneer zij woelt, om in fchijn het opzigt van geestelijken geheel te ontvlieden, maar om heimelijk de zedelijke verpligting te ontduiken, aan welke de onderwijzer zoo wel als de jeugd altijd onderworpen blijft. Geene fraaije boekjes kunnen immer het nadeel herftellen, hetwelk de onderwijzer fticht, die niet, door voorbeeld en onderrigt, der jeugd nadrukkelijk en gedurig inprent, dat zij *Nederlanders*, maar nog meer, dat zij menfchen, dat zij zedelijke fchepfelen zijn, en altijd moeten blijven.

Waar de jeugd op deze wijze onderwezen wordt, daar zal de laster van den vreemdeling zoo niet zwijgen, dan ten minfte alleen gehoor vinden bij verbijsterden in het verftand, bij verblinden door eigenwaan, bij ontzenuwden van kracht, bij flaven der zedeloosheid. Door zoodanig een onderwijs wordt nooit zulk een volkskarakter gevormd, dat zich in onmenfchelijkheid verlustigt, of zich in woeste wreedheid het liefst openbaart. Waar men God vreest en goede zeden voorftaat, daar blijft ook de Neger een mensch. Het zijn de verbijsterden in het verftand, die deze ongelukkigen, als vermeende afftammelingen van CHAM, vervloeken, en hun het merk van flaaf onuitwischbaar op het voorhoofd willen branden. Het zijn de verbijsterden in het verftand, die, met zichzelven alleen ingenomen, aan het anders door hen verfoeide *Materia-*

lisme den vrijbrief bedriegelijk ontſtelen, om hunne zwarte natuurgenooten aan eeuwige ketenen der hardſte ſlavernij, met echte barbaarschheid en de meestmogelijke ontmenschtheid, vast te klinken. Doch in ons vaderland zijn deze verbijsterden juist dezulken, die elk licht met den domper bedreigen, die ieder onderwijs aan menſchelijke en kerkelijke meeningen willen binden, die de geheele opvoeding der jeugd niet aan Goddelijke, maar aan menſchelijke regtzinnigheid met geweld pogen te onderwerpen. Deze verbijsterden verklaren 's menſchen zedelijkheid voor *contrabande*, en voeren tegen dezelve een' geſtadigen, maar magteloozen oorlog. Doch voor ons blijft zedelijkheid, bij de opvoeding van den jeugdigen mensch, een dierbaar kleinood.

Ieder volk heeft zijn eigen karakter. Het eerſte onderwijs in de ſcholen heeft op hetzelve een' veelvermogenden invloed. Alwie deze waarheid loochent, is voor geene overtuiging vatbaar. Maar even min is hij voor overtuiging vatbaar, die het karakter der *Nederlanders* afſchildert als onmenſchelijk en wreed, en die de vorming van dat karakter aan het onderwijs in onze ſcholen toeſchrijft.

Geen volk wil ik beoordeelen naar het gedrag en karakter van hen, die hun vaderland hebben verlaten. Maar billijk eisch ik ook, dat men den *Nederlander* regt late wedervaren; dat men hem niet gelijk ſtelle met zulken, die de zeden van hun volk reeds hier hebben verloochend, en in *Oost* of *West* den naam van *Nederlander* alleen door de plaats hunner geboorte kunnen handhaven. Gelijk elke plant in eigen grond het weligſte tiert en ras ontaardt, al wordt zij in vetter grond op vreemden bodem overgeplant, zoo is ook ieder volk onder eigen dak, bij eigene haardſteden, het grootſte en voortreffelijkſte.

Het is wel mogelijk, dat er uitwendige omſtandigheden beſtaan, door welke de *Engelſchen* en de andere genoemde volken minder hard de ſlaven behandelen, dan de ſlavenopziener uit *Holland* afkomſtig. Maar in ons land, waar niemand, bij de minſte vlijt, om brood ſchreeuwt; waar geene vervolging, burgerlijk of kerkelijk, het betere deel

in ballingſchap doet omdolen; waar meestal zij uitlandig worden, wier bekend karakter hen gehaat, wier ontzenuwde kracht hen wreed maakt, en wier verkwisting hen ſteeds aanport, om zich, door het zweet en bloed van ongelukkigen, meerder voedſel voor hunne hebzucht en ſpilziekte te verſchaffen, — in ons land, waar het ſpreekwoord geldt: *Oost*, *West*, *thuis best*, blijft ook het beste deel van het volk thuis, even als zich, bij het wannen, het gevulde koren het minſte verwijdert. Hetgeen in beide gevallen het verſte vliegt, is — als er geen ſtorm woedt — kaf.

In *Nederland* moet men den *Nederlander* gadeſlaan. Daar ontdekt men geene wreedheid, maar menſchelijkheid zonder vertooning. Wat een mensch is, moeten ons zijne huisgenooten zeggen. Die alleen voor vreemden vriendelijk, voor de zijnen norsch en ſtuursch is, kan ligtelijk lof behalen, en de huisgenooten ontvangen gemakkelijk de ſchuld van al het onaangename, dat mogt voorvallen. Zulk een mensch is, in mijn oog, niets, die, hetgeen hij voor anderen als van zelve is, voor de zijnen niet poogt te wezen. Eveneens is mijn oordeel over volken, die alleen *buiten*, niet *in* hun land den meesten roem inoogſten. Die thuis goed is, is goed van harte. Die alleen buitenshuis goed is, is alles in ſchijn en door dwang, van *welken* dwang hij thuis gekomen zich ſpoedig ontſlaat, naarmate het hem meerdere moeite heeft gekost, voor vreemden datgene te zijn, wat hij voor de zijnen altijd moest wezen. Het gaat zulken menſchen als het veranderlijke weder; op zonneſchijn volgt te zwaarder bui, naarmate de zon ſterker heeft geſchenen. Eveneens is het gelegen met volken. Die den roem hebben buitenslands, verdienen denzelven niet altijd in hun vaderland.

Niets wil ik afdingen op het loffelijke, dat den *Engelſchen* en den overigen volken door dien Recenſent wordt toegeſchreven. Maar ik durf hem toch ten opzigte van ons vaderland wel vragen: Waar ſchreeuwt in *Nederland* zoo luid de nood om brood, als in *Ierland?* Waar vermoordt men, zoo als in *Frankrijk*, honderden der beste

burgers, omdat zij hun geweten alleen aan God en niet aan menſchen willen onderwerpen? Waar beloont men, zoo als in *Spanje*, de verdienſten aan Vorst en vaderland met galg en ſtrop? Zoek vrij, waar gij ook wilt, in *Nederland* vergeeft en vergeet men hetgeen het volk verdeelen kon. Geene ijdele klanken, maar daden drukken op deze leus het zegel. In *Nederland* draalt men nooit met hulp te verleenen, tot dat het geroep der ongelukkigen tot aller oor is doorgedrongen. Hoe hoog ook ergens in ons gezegend vaderland de nood klimme, nooit wordt hier gehoord het angſtig noodgeſchrei eener tot het uiterſte gebragte wanhoop. Elke ramp, welke eenig gedeelte van *Nederland* treft, wordt beſchouwd als een gemeenſchappelijk kwaad, ter leniging van hetwelk allen, zoo wel klein als groot, het hunne gaarne bijdragen, minder als eene ongehoudene gift, dan wel als eene verſchuldigde ſchatting. Het kind zelf geeft van zijne ſpaarpenningen. *Nederland* geeft dubbel, door ſpoedig te geven. Zie *Parijs*, na den brand van *Salins*, zoo karig bij het ongeluk van volksgenooten, zoo buitenſporig verkwistend voor eigen genot. Zie daarentegen *Amſterdam*, ja het kleinſte vlek in *Nederland*, bij den jongſten watersnood. Voor zichzelven zuinig, is men hier voor het ongeluk van anderen mild. Dit reeds is voldoende, om den laster te beſchamen, met welken de vreemdeling den *Nederlander* hoont, omdat hij hem niet kent. Geen parkementen adeldom heeft hier waarde, zonder edelheid van ziel. Eene verheffing, welke uit de duisterheid der middeleeuwen afkomſtig is, ſtrekt hier tot ſchande, indien de domheid en laagheid dier tijden nog daaraan kleeft. Een ordeslint zonder verdienſte is hier kinderſpeelgoed. Niet wat men *op*, maar wat men *onder* den rok draagt, komt bij *Nederlanders* in aanmerking. Het gemeenſchappelijk vaderland vordert en ontvangt aller medewerking. Hij alleen is niets, die aan dat vaderland geen werkzaam deel neemt.

Opregtheid, goede trouw, eerlijkheid, menschlievendheid, godsvrucht, zedelijkheid kenmerken nog den echten *Nederlander*. Deze deugden laten zich niet uittrompetten.

Zij zijn deugden, die men kan miskennen, over het hoofd zien, ongehoord en ongezien veroordeelen; want zij zijn deugden niet van zwervers, maar alleen van hen, die hun geluk in huisselijkheid zoeken en vinden. Dit karakter is eigendommelijk aan ons volk. Onze geschiedenis en de lotgevallen van ons vaderland hebben ons geleerd, dat in *Nederland* alleen zulk een volk kan blijven wonen. Dit wordt der jeugd ingeprent. Zoo wordt ons volkskarakter gevormd.

Laat oordeelen, die buiten zijn, zoo en wat zij willen. Die zijne achting hier niet verbeurt, en ook in den huisselijken kring voor huisgenooten en vaderland datgene is, op hetwelk beiden aanspraak behouden, dien kan de laster van den Buitenlander niet deren. Ieder land heeft voor deszelfs bewoners ten minste iets gedaan. De *Nederlanders* deden alles, met Gods hulp, voor zichzelven. Hun laag en moerassig land werd, hetgeen het is, door hunne vlijt. Telkens door storm en watervloed bedreigd of geteisterd, ziet *Nederland* op God, die het beschermen, en op zijne inwoners zonder onderscheid, wier vereenigde pogingen het voor vernieling bewaren moeten. Aller zorg wordt vereischt, om het in stand te houden. Juist deze gesteldheid des lands vereenigt alle *Nederlanders* in denzelfden kring, tot behoud van het lieve vaderland.

Die gelukkig wil zijn in *Nederland*, kweeke het geluk in zichzelven aan; hij make anderen rondom zich verheugd en tevreden; hij zoeke niet in *Oost* of *West* te worden, wat hij thuis kan zijn en blijven; met één woord, hij zij in den volsten zin — mensch! Dat hij mensch is, en blijven moet, wordt den *Nederlander* duidelijk en bij herhaling geleerd, en, hetgeen meer zegt, wordt hem niet te vergeefs geleerd. Wij zijn niet blind, bij de gebreken en ondeugden der *Nederlanders*; maar wij hebben oogen, ook voor hunne deugden, en sluiten voor den laster de ooren. Dat *Nederlanders*, als slavendrijvers, in *Oost* en *West* niet zoo handelen als zij moesten, geef ik eens toe, zonder uit te zonderen de vreemdelingen, die in *Nederlandsche* koloniën ook het hunne toe-

brengen tot vermeerdering dier schuld. Zelfs wil ik niets afdingen op het berigt van den Reisbeschrijver, hoe partijdig dat ook schijnt te zijn. Maar dat de *Nederlander* die wreedheid noch van ons volk heeft geërfd, noch in de school aangeleerd, is het minst van alles moeijelijk te betoogen. De meerdere zachtheid, met welke Negers door anderen behandeld worden, trek ik ook niet in twijfel, schoon de Reisbeschrijver mij in dit zijn berigt niet als een onfeilbaar getuige voorkomt. Maar welligt moet men deze zachte behandeling der Negerslaven toeschrijven aan dezelfde zorgvuldigheid, met welke de gierigaard nieuwe dukaten hanteert, om namelijk zijn eigendom niet te verminderen. In *Noordamerika*, waar de vreemdeling voor de kosten zijner overvaart, gedurende meerderen of minderen tijd, slaaf moet zijn, wordt de Neger ontzien, de blanke slaaf streng behandeld. Het eigenbelang ontziet in den Neger het eigendom, en onteert in den blanken slaaf van een' bepaalden tijd de menschheid. En dat geschiedt in eene vrije *Republiek*.

Wanneer wij zien, hoe in *Engeland*, in *Frankrijk*, in *Spanje*, in *Portugal* vrije menschen elkander behandelen, dan zoeken wij andere redenen op voor de zachte behandeling der ongelukkige Negers. Alwie in zijn gedrag omtrent volksgenooten de menschlievendheid niet in acht neemt, zal omtrent slaven en zwarten niet van zachtere inborst zijn. Naarmate men den Neger beschouwt, of met het oog van eigenaar, of met het gevoel van mensch, wordt dezelfde zachte behandeling van den slaaf of een werk van eigenbelang, of een bedrijf van menschelijkheid. Het is niet alles goed, wat den schijn voor zich heeft. Die voor zijne volksgenooten niet liefderijk is, zal het ook niet zijn voor slaven en zwarten. Doch hierover matig ik mij het oordeel niet verder aan.

De *Nederlander*, (opdat ik dit nog ter regtvaardiging onzer Natie doe opmerken) die den geringsten mensch, die een beest mishandelt, vindt in ons land algemeene afkeuring, zoo als men in geen land dit vindt. En zulk eene Natie zou in haar karakter wreedheid en onmensche-

lijkheid vertoonen?! Geen ſtierengevecht is voor onzen landaard een aangenaam ſchouwſpel, zoo min als het gezigt van eenen verſcheurden of verſcheurenden leeuw. Wie, uit ons volk, van wreedheid een ſpel maakt, wie de menschheid, zelfs in den Neger, onteert, zoo laag is hij niet gevallen, of hij heeft reeds te voren bij herhaling den naam van *Nederlander* door zijn gedrag onteerd, of hij heeft reeds lang het vroege onderwijs, dat hij in de ſchool ontving, in zichzelven roekeloos vertrapt en ondankbaar vernietigd.

Dit is mijn geloof. En dat geloof zal mij geen vreemdeling ontnemen.

BIJDRAGE TER BEVESTIGING VAN HET NUT DER TEMPONS BIJ VÓÓRKOMENDE PLACENTA.

Door

PH. HEYLIGERS,

Med. Dr. en Prof. te Utrecht. (*)

Onder al de afwijkingen, welke van tijd tot tijd bij de ontwikkeling der vrucht in het ligchaam der moeder waargenomen worden, is, ingevolge de op ondervinding gegronde getuigenis van de beroemdſte Verloskundigen van alle landen, de inplanting van de *placenta* op het *orificium uteri* eene der noodlottigſte voor moeder en kind,

(*) Wij haasten ons, ten beste, zoo wij hopen, van velen, deze belangrijke *Bijdrage* in ons Tijdſchrift op te nemen; met welmeenend verzoek aan het vrouwelijk gedeelte van ons Publiek, om de Waarneming, hoezeer met eene gelukkige uitkomst bekroond, ongelezen te laten. Wij koesteren een te gunſtig denkbeeld van de Sekſe, om te onderſtellen, dat juist dit verzoek ééne van haar tot het tegengeſtelde zoude aanſporen; en het is deze overtuiging, alsmede het overwegend beſef van het nut, dat de gemeenmaking van dit ſtuk, onder Gods zegen, ſtichten kan, welke ons tot de plaatſing deden beſluiten. — *Redact.*

dewijl bij dezelve de ontwikkeling van het kind, in de plaats zijner ontkieming, met geene mogelijkheid door de natuur voleindigd kan worden, zonder dat, door de veranderingen, welke de *uterus* hierbij ondergaan moet, bloedſtortingen ontſtaan moeten, even gevaarlijk voor het leven van moeder en kind, als voor den Verloskundigen, wat GARDIEN hiertegen ook moge zeggen, moeijelijk om te voorzien, of bij tijds te voorkomen. Het is waar, de bloedſtortingen zijn bij deze zwangerheid zelden zeer gevaarlijk in derzelver eerſte verſchijning, en houden weldra van zelve geheel op; doch, eens plaats gegrepen hebbende, vertoonen zij zich daarna, ſpoediger of minder ſpoedig, naar de bijzondere oorſpronkelijke geſteldheid der tot de zwangerheid betrekking hebbende deelen van moeder en kind, wederom, op het onverwachtst, met meer geweld en meer hevigheid, dan de voorgaande, en gaan alzoo bij herhaling voort tot aan het einde der zwangerheid. In de meeste gevallen kan dit einde niet afgewacht worden, wil men de zwangere niet blootſtellen van, op het onverwachtst, in eene, de vorige in hevigheid verre overtreffende, bloedſtorting te bezwijken. In enkele gevallen, echter, is de zwangere zoo gelukkig, om, door eenen zamenloop van gunſtige omſtandigheden, dit gewenscht einde van hare zwangerheid te bereiken. Dan het gevaar is daarom voor haar niet verminderd, om, ook nu nog, onder de eerſte pogingen der natuur tot de uitdrijving van het thans volkomen ontwikkeld kind, haar leven te gelijk met haar bloed te verliezen. Men beſchouwe ſlechts met een vlugtig oog de vereischten tot eene natuurlijke, regelmatige verloſſing bij de vrouw; ſla de veranderingen gade, welke hare deelen, voornamelijk het *orificium et collum uteri*, hierbij ondergaan moeten; en paſſe het opgemerkte op de onderhavige zwangerheid toe; dan ziet men dadelijk, dat de tot den doorgang van het kind noodige verwijding van het *orificium et collum uteri* met geene mogelijkheid hier plaats kan grijpen, zonder dat, bij elke natuurlijke aanwending van kracht tot de verwijding van deze deelen, de *placenta* voor een gedeel-

te, geëvenredigd aan de verkregene verwijding, losgaat van de plaats harer inplanting, en aldaar, te gelijk met de bloedvaten, welke de gemeenschap tusschen haar en den *uterus* onderhouden, afgescheurd wordt; ten gevolge van welke afscheuring dan ook het, nu door niets meer tegengehouden wordende, bloed uit de opene en op dien tijd zoo zeer verwijde vaten van den *uterus* oogenblikkelijk wegstroomt, en zulks bij herhaling voortgaat te doen, in eene zoo veel te grootere hoeveelheid en vermeerderde snelheid, hoe meer de ontsluiting van het *orificium uteri* toeneemt, en hoe volkomener de *placenta* hetzelve bedekt heeft, tot dat de barende, komt men haar niet te hulp, aan het aanmerkelijk bloedverlies, of bezwijkt, eer de verlossing geëindigd is, of daarna aan de gevolgen omkomt.

De oorzaak des gevaars dus hier gelegen zijnde in de plaatselijke gesteldheid sommiger deelen, die tot de zwangerheid betrekking hebben, moest ook plaatselijk bestreden worden, te meer, daar, buiten de geheele inkrimping en zamentrekking van den zwangeren *uterus*, wier vermogen tegen soortgelijke bloedvloeijingen, vóór of na de geboorte van het kind ontstaan, door de ondervinding meer dan eens bevestigd was geworden, geen inwendig middel, hoe kunstig ook zamengesteld en hoe vindingrijk ook uitgedacht, hier iets vermag. Natuurlijk was het dan ook, dat de spoedige ontlediging van den *uterus*, voor de vroegere Verloskundigen, welke met de ware natuur van dit gebrek minder bekend waren, het einde hunner wenschen was, en zij dus spoedig op het denkbeeld kwamen, van zulks het best te zullen bereiken door eene zoo snel mogelijk uitgevoerde kunstmatige keering van het kind op de voeten, en de oogenblikkelijk daarop volgende voleindiging der verlossing, om, zoo doende, door de tegenwoordigheid van het ligchaam des kinds, bij deszelfs gang door het bekken, en de hieruit voortspruitende drukking van hetzelve tegen de bloedende deelen der moeder, niet alleen onder de verlossing de geweldige bloedstortingen te voorkomen, welke, zoo als wij gezien hebben, hier

anders, bij elke toenemende verwijding van het *orificium uteri*, hoe langer zoo meer toenemen, maar om ook, na de verlosſing van het kind, zich tegen alle gevaar voor herhaling van bloedſtorting te verzekeren, door de natuurlijke inkrimping van den *úterus*, en de hierop volgende geheele uitdrijving van de *placenta*. Maar vreemd is het, dat dit middel, gedurende eenen zoo langen tijd, door bijna alle Verloskundigen van eenigen naam, voor het krachtigſte en werkzaamſte gehouden en aangeraden is geworden, 't welk wij, tegen deze voor het leven van de barende zoo gevaarlijke bloedſtortingen, in de kunst bezitten, en dat mannen als BAUDELOCQUE, PLENCK, FRORIEP, STEIN, MARTENS, SIEBOLD, SALOMON en OSIANDER (om van de overigen niet te ſpreken) ſteeds voortgaan met ons, allen als het ware uit éénen mond, tot dit middel te verwijzen, als tot de mogelijke redding, ten minſte van de moeder, het eenigſte aanwendbare, niettegenſtaande de dagelijkſche ondervinding niet ophoudt met ons, bij elke gelegenheid, van de doodelijkheid dezer bewerking, door de menigte van derzelver ſlagtoffers, zoo droevig te overtuigen. Maar vooral vreemd is het, dat heden ten dage nog, zoo hier als elders, deze aan de bedoeling (het behoud namelijk van vrouw en kind) zoo weinig beantwoordende handelwijze bijna algemeen opgevolgd blijft, offchoon, reeds bij den aanvang dezer eeuw, een GARDIEN te *Parijs*, een WIGAND te *Hamburg* pogingen aangewend hebben, om de oogen der Verloskundigen voor het ſchadelijke en onberedeneerde van hun gedrag in dezen te openen, en beiden een middel aangeraden hebben, dat, eenvoudiger en gemakkelijker aan te wenden, dezelfde voordeelen belooft, zonder in de gebreken en doodelijkheid te deelen van het tot nu toe aangewende.

Het was vooral WIGAND, deze voortreffelijke en der kunst te vroeg ontrukte naauwkeurige waarnemer der ſcheppende natuur, die het eerst op het denkbeeld kwam, om, in dezen gevaarvollen toeſtand, de bloedſtorting te ſtuiten, zonder genoodzaakt te zijn, zijne toevlugt te ne-

men tot eene geweldige kunstverlosfing door de keering op de voeten, en die tot dit einde het gebruik der *tempons* met kracht van redenen aanprees, en door het getuigenis der ondervinding bevestigde. En inderdaad, wanneer wij nu met een aandachtig oog, bij eene vóórkomende *placenta*, de behandelingswijze van WIGAND nagaan (*), derzelver bedoeling naauwkeurig befchouwen, en beide vergelijken met de werking en de bedoeling van de overhaastige keering op de voeten in gelijke ongelukkige omftandigheden, dan kan het niet misfen, of het voordeel moet aan de zijde van WIGAND zijn, en, bij zijne wijze van handelen, oneindig meer vrouwen gered en kinderen behouden blijven, dan bij de tot nu toe zoo algemeen gevolgde overhaastige verlosfing door de keering.

Deze keering immers wordt ondernomen, om den *uterus* dadelijk te ontledigen, ten einde hij zich zamentrekke en de bloedftorting bedwinge; doch wordt ondernomen en uitgevoerd, vóór dat de deelen der barende de noodige verflapping en verwijding ondergaan hebben tot doorlating van het kind, vóór dat de *uterus* zelf behoorlijk in werking is, en onverfchillig, hoe het kind zich voor mogt doen. Welk een geweld moet nu hierbij de *vagina*, en vooral het *orificium uteri*, niet ondergaan! Wat uitgeftrekte bewegingen moet het ligchaam des kinds niet volbrengen, om, gefteld het ligge met het hoofd vóór, zoo als gewoonlijk plaats heeft, met de voeten vóór te komen! Welk gevaar moet het, bij deze bewegingen van zijn ligchaam, niet loopen! Waaraan ftaat de navelftreng, onder dezelve, al niet bloot! En, keere men het kind al gelukkiglijk om, hoe zal deszelfs hoofd niet teruggehouden worden door het niet genoegzaam verwijd noch verflapt *orificium uteri*! Welke nadeelige uitwerking zullen nu de geweldige trekkingen, welke men thans wel genoodzaakt is aan het reeds geboren gedeelte des ligchaams van het

(*) Onnoodig acht ik het, van deze handelwijze hier eene volledige befchrijving te geven: elke Verloskundige weet, wat men door *temponeren* verftaat; en het is voor dezen alleen, dat ik deze waarneming hier mededeel.

kind uit te oefenen, niet hebben op den zamenhang van deszelfs halswervelen! Waar ſtelt dit lange oponthoud des hoofds na de geboorte van het ligchaam, en deze geweldige pogingen ter beſpoediging der verloſsing, het kind al niet aan bloot! En eindelijk, hoe veel bloeds zal de reeds min of meer verzwakte vrouw nog niet verliezen, eer men het *orificium uteri* voldoende kunstmatig verwijd zal hebben, om met de hand door te kunnen gaan, ten einde de voeten te zoeken, dezelve aan te vatten, en de keering te volbrengen! — Geen dezer gebreken ontmoet men, of in de handelwijze, of in de bedoeling van WIGAND. Het gevaar ligt immers, bij deze omſtandigheid, alleen in de bloedſtorting: wel nu! het is ook deze, die WIGAND tracht te ſtuiten, of te voorkomen, en zulks door het eenvoudigſte middel (de onmiddellijke drukking op het opene vat), dat de kunst oplevert. Niets wordt, bij de aanwending van dit middel, beleedigd; de opengeretene, en bij voortgang van den arbeid nog verder open te rijtene, vaten van den *uterus* worden alléén en doelmatig gedrukt, en de uitvloeijing des bloeds oogenblikkelijk belet; geene tegennatuurlijke verloſsing, ten minſte vóór den tijd, is, in de meeste gevallen, noodig; de natuur kan nu regelmatig blijven voortwerken, en de deelen, tot doorlating van het kind, toebereiden; het kind ondergaat geen het minſte geweld; het komt, door de werking der natuur alleen, te voorſchijn, en, met deszelfs geboorte, is het dringendſte gevaar geweken. Voeg hierbij, dat het kind nu, met het hoofd vóór, den weg tot zijne geboorte door kunnende blijven trekken, op de natuurlijkſte en onſchadelijkſte wijze de wereld meestentijd intreedt; terwijl die op de voeten, zelfs onder de gunſtigſte omſtandigheden plaats grijpende, voor hetzelve zoo gevaarlijk is, dat ten minſte een zevende deel der kinderen er altijd onder bezwijkt. Wie zal dan de verzekering van WIGAND in twijfel trekken, wanneer hij ons, in zijne *Geboorte van den Mensch*, betuigt, dat hij, in al dien tijd, (zijnde verſcheidene jaren) gedurende welken hij, bij eene vóórkomende *placenta*, zich op deze wijze gedragen had,

noch vrouw, noch kind ooit verder verloren heeft; terwijl zelfs ook het kraambed daarna, bij de meeste, regelmatig afliep? En wanneer men, nog korteling, deze getuigenisfen ook, ten opzigte van zichzelven, door eenen PENKER, Heelmeester te *Jungbunzlau*, hoort herhalen, als die insgelijks verzekert, deze handelwijze (offchoon geen woord van WIGAND fprekende) reeds federt 1815 gevolgd te hebben, en altijd met het gelukkigfte gevolg (*); wie zal dan nu langer aan de meerdere nuttigheid van deze *methode*, boven de keering en de overhaastige voleindiging der verlosfing, twijfelen? Wie zal niet aangefpoord worden, *zoo hij* ten minfte het welzijn van het menschdom meer ter harte neemt, dan eene, voor den waren Verloskundigen, belagchelijke (gave God, dat het altijd flechts alleen belagchelijk ware!) zwetferij van beter weten en grootere geoefendheid in het uitvoeren van kunstverlosfingen, in zijne verbeelding heel dikwijls flechts alleen noodzakelijk, en ten verderve van vrouw en kind niet zelden dan aangewend wordende; zoodat men, nog heden ten dage, met de beroemdfte en meest geoefende Verloskundigen van alle landen, twijfelen moet, of, door het nog zoo algemeen heerfchend misbruik der kunst, het zij met de met tang of hefboom gewapende hand, het zij *zonder* dezelve, de Verloskunde meer heil dan ellende aan het menschdom aanbrengt; — wie zal niet aangefpoord worden, zeg ik, om het verhandelde nader te onderzoeken, en om deze nieuwe *methode*, bij voorkomende gelegenheden, aanftonds te beproeven? Wij, ten minfte, hebben niet geaarzeld, om haar, zoodra zij te onzer kennisfe gekomen was, dadelijk, bij de eerfte gelegenheid, welke zich daartoe aanbood, aan te wenden, en kunnen nu ook door eigene ondervinding, hoezeer de bedoeling van WIGAND niet in allen deele hebbende kunnen bereiken, van de voorkeur getuigen, welke deze handelwijze, in de bedoelde gevallen, boven de keering verdient; zoo als uit de

(*) *Practisch Tijdfchrift*, door VAN ELDIK en MOLL, 4de jaargang, 2de ftuk, bl. 170.

volgende waarneming, welke wij den Verloskundigen, ter nadere overweging, hier aanbieden, moge blijken.

(*Het vervolg hierna.*)

BESCHRIJVING VAN DEN THANS ONDERNOMENEN WEG ONDER DEN TEEMS BIJ LONDEN; MET EENE TOELICHTENDE AFBEELDING.

De verbinding der beide oevers eener zoo breede en drok bevarene rivier, als die van *Londen*, inzonderheid op sommige plaatsen, zoodat rijtuigen zoo wel als voetgangers, zonder hinder, het zij voor hen, of voor de honderden dagelijks af en aan zeilende schepen van elke grootte, gedurig kunnen heen en weêr trekken, is voorzeker geene gemakkelijke opgave! Men heeft gepoogd aan dezen eisch te voldoen door eenen onderaardschen gang.

Ten jare 1809 nam men de proef van zulk eene onderneming, bij *Rotherhithe*. Gedurende eenen afstand van 930 voeten ontmoette men inderdaad noch water noch eenige andere verhindering; doch nu trof men eene laag vlotzand aan, die den gang spoedig voor een groot deel verstopte. Het gelukte den gravers wel, dit zand weêr op te ruimen, en nog 70 of 80 voet te vorderen; doch andermaal volgde thans eene instorting, die den gang in weinige minuten geheel met zand sloot. Een onderzoek van het rivierbed te dezer plaatse wees eene verzakking aan van negen voet diepte en vier breedte (doorsnede). Evenwel bleek uit de zijwanden der opening, dat de laag vlotzand niet verder ging. Nu liet men zakken met klei en dergelijken van boven in het gat zinken, en vulde daarmede de verzakking van den rivierbodem. Ondertusschen was wel de gang tot omtrent 30 voet vol los zand en water geraakt; doch ook dit beletsel kwam de behendigheid der schansgravers te boven: het water werd uitgepompt, het zand naar buiten gewerkt, en de arbeid weêr voortgezet. Doch welhaast ontdekte men, dat de eerste breuk toenam, en de aanvulling van de tweede aanmerkelijk ge-

zakt was. Nu werd het gevaar al te groot; en, nadat de gang tot 1011 *Eng.* voeten gevorderd, en nog flechts 130 van den anderen oever verwijderd was, moest de onderneming opgegeven worden.

Deze arbeid leverde de navolgende beftanddeelen van den bodem onder het water op:

Klei- of aluin-aarde	9	voet, 0	duim.
Los zand en kei- of keizel-aarde met veel water	26	— 8	—
Blaauwe aangefpoelde kleiachtige aarde	3	— 0	—
Klei	5	— 1	—
Blaauwe aangefpoelde kleiachtige aarde met mosfelfchelpen	3	— 9	—
Kalkaardige met keizel-fteen vereenigde rots (zoo vast, dat zij flechts door wiggen te breken is) . . .	7	— 6	—
Lichtgekleurde modderachtige leifteen, met zwavelkiefel en kalkfteen . .	4	— 6	—
Groen zand met kei- of keizel-aarde en weinig water	0	— 6	—
Groen zand	8	— 4	—

Te zamen 68 voet, 4 duim.

Thans, echter, heeft BRUNEL, een *Franschman*, te *Londen* gevestigd, een nieuw ontwerp gefmeed, dat ook reeds aangenomen en kort bij de vorige plaats in werking is. Door de vroegere onderneming kende men de zwarigheden. De vordering bleek flechts deze te zijn, om telkens maar zoo veel gronds weg te nemen, als men dadelijk weêr door een gemetfeld gewelf, ter onderfteuning, vervangen kon; terwijl de grond van voren in dier voege wierd gekeerd, dat zij niet naar binnen ftortte. Daar nu de gang eene breedte van 34 voet en eene hoogte van 18½ moest hebben, zoo werd een fterk raam vervaardigd, van juist deze hoogte en breedte, ten einde daardoor den gang naar alle kanten te fchoren en voor inftorting te bewaren. Doch daar dit raam, hetwelk naauwkeurig in de gemaakte opening moest pasfen, in zijn geheel niet voort-

gestuwd kon worden, niet alleen omdat dit wegens de aansluitende en ligt aandringende aarde allermoeijelijkst zou gaan, maar ook omdat een zoo aanmerkelijk deel van daardoor van steun ontblooten grond, achter het werktuig, ligt zou instorten, zoo werd dit raam van boven naar beneden in elf onderscheidene kleinere ramen verdeeld, die, ieder los op zichzelven staande, eene soort van kas uitmaken van 18½ hoogte op ruim 3 breedte, en door een' zekeren toestel afzonderlijk vooruitgewerkt worden. Deze nu worden beurtelings in beweging gebragt, ten einde het dak van den gang op kleine afstanden ondersteund en alzoo tegen instorting genoegzaam beveiligd blijve. Om echter, des verkiezende, een grooter aantal werklieden bezig te houden, zonder wederom het 630 vierkante voeten uitgebreide vlak des ondermijnden gronds aan instorting bloot te stellen, wordt bovendien elk der genoemde elf kassen, door zolderingen, in drie gelijke vakken verdeeld, kamers of cellen genoemd, in elk van welke een man zijnen arbeid met gemak verrigten kan. Ook is die zijde dezer cellen, welke naar de te makene opening gekeerd is, niet geheel open, maar door afzonderlijke borden van achteren gesloten, van welke de werkman, wanneer het een losse zandgrond is, telkens maar zoo vele wegneemt, als hij tot den voorgenomen arbeid onmiddellijk noodig heeft. Op deze wijze kan dus ieder der drieëndertig werklieden, zonder gevaar, en zonder elkander in den arbeid te hinderen, de voor hem liggende grondvlakte van omstreeks negentien vierkante voeten even zoo gemakkelijk en nog veiliger wegärbeiden, dan zoo hij alleen eene loopgraaf van gelijke uitgebreidheid had te maken.

Heeft men op deze wijze nu den gang een kort eind doen vorderen, zoo wordt de toestel wederom zoo ver vooruitgebragt, als de uitgehoolde ruimte vergunt, en de door het voortschuiven des werktuigs ontstane ledige ruimte van achteren terstond van een gemetseld verwulf voorzien. (NB. Volgens het boven aangemerkte zou men denken, dat niet slechts de voortschuiving — want dit is stellig — maar ook de metseling *bij deelen* plaats had;

zoodat vijf of zes der afzonderlijke ramen den pas gemaakten boog nog ondersteunen, terwijl de overigen beurtelings van metselwerk voorzien worden; mogelijk echter kan dit niet geschieden, en bedoelt men slechts, dat de boog niet *zoo* lang zonder steun moet blijven, als het uitgraven der gansche oppervlakte zou vorderen.) Over het geheel is het zeer noodig, dat het verwulven met de voortgaande uitholing altijd gelijken schred houde; zoodat nooit eene uitgehoolde ruimte zonder ondersteuning blijft. De ramen zelve zijn daartoe op eene kunstige wijze zoodanig ingerigt, dat ze niet slechts voorwaarts bewogen, maar ook van allen kant tegen den grond vastgedrukt, en zelfs het pas vervaardigde muurwerk daardoor nog ondersteund kan worden.

Het graven van dezen onderaardschen weg begon wel reeds in den herfst van 1824; intusschen werd eerst den 5den Maart 1825, onder den toeloop eener verbazende volksmenigte, de eerste steen aan den grondslag van den verwulfden gang gelegd. En schoon het werk, wegens de werktuigelijke gelijkvormigheid, dagelijks niet meer dan twee of drie voet kan vorderen, zoo hoopt men nogtans, dat de weg ten minste in drie jaren, en alzoo uiterlijk vóór het einde van 1827, zal voltooid zijn.

De aardsoorten, welke de weg doorloopt, zijn zoodanig, dat zij aan de uitvoering des aangevangen arbeids geenen belangrijken hinderpaal in den weg stellen, daar men zich reeds genoegzaam overtuigd heeft, dat ook in de diepte, tot op 86 voet, (de diepte, tot welke men graaft) geen water gevonden wordt, dat de onderneming zou kunnen schaden. Ook is de bodem, welke zich tusschen het bed der rivier en het verwulfsel bevindt, zoodanig, dat hij het doordringen van het water wederstaat; en men begreep het daarom genoeg te zijn, om boven het verwulfsel, hetwelk onder het diepste gedeelte der rivier doorgaat, eene bedekking van twaalf tot zeventien voet onaangetast te laten.

Het verwulfsel des dubbelen wegs wordt van gebakken steen gemaakt, met *Romeinsch* tras, en rust daarenboven

op pilaren, die vrij in het midden ſtaan, en door gewelf de bogen met elkander verbonden zijn. Tusſchen deze pijlers en de wegen ter wederzijde zijn de voetpaden.

Om met rijtuigen in dit onderaardsch gewelf te komen, heeft men aan beide einden van den gang twee in de diepte geplaatſte ronde torens voorgeſlagen, met ſpirale of ſlakswijze, ſchuins boven elkander loopende, verwulfde rijwegen. De ſchuinſche afloop van dezen weg is zoodanig, dat men, na twee- of driemaal den toren rondgereden te hebben, op den eigenlijken bodem komt. De verlichting van dezen kringvormigen gang kan door zijdelingſche venſters, gelijk die van den weg zelven door gas bewerkſtelligd worden.

Volgens openbare dagbladen wordt deze bouw ondernomen op actiën, ieder van 100 pond ſterling (*f* 1200). De raming der kosten is wel gemaakt, maar niet openbaar bekend geworden. Men heeft berekend, dat de *Eng.* kubiekroede muurwerk, buiten het arbeidsloon, op 15 pond ſterling geſchat worden kan, en dat tot den ganſchen bouw 1280 kubiekroeden vereischt zullen worden, welker bedrag alzoo op 19,200 p. ſt. (*f* 230,400) zal te ſtaan komen. Intusſchen merkt men hierbij aan, dat de tot dezen onderaardſchen bouw vereischte ſom nog altijd zeer klein is, in vergelijking met die, welke tot het maken van eene brug over de rivier, op dezelfde plaats, noodig zou zijn, ja dat het bedrag der kosten van het geheele metſelwerk naauwelijks toereiken zou tot éénen pilaar van zoodanige brug.

Om den lezer te meer te gemoet te komen, voegen wij eene Plaat hiernevens, op welke figuur 1 en 2 de ramen van ter zijde en van voren doen zien; fig. 3 den dubbelen weg voor in- en uitgang, met de voetpaden; fig. 4 het beſtek, en fig. 5 de doorſnede in het lang, met de ſpirale helling aan beide einden.

Fig. 1

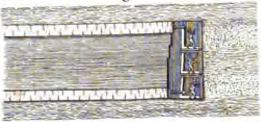

Fig. 2.

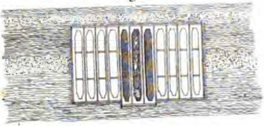

Fig. 3.

Fig. 4.

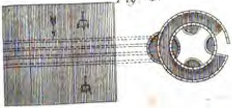

Fig. 5

Digitized by Google

REIS VAN ÉÉN POND KATOEN.

De tijden zijn voorbij, dat de mensch, even als de plant, op dezelfde plaats ontlook, bloeide en ſtierf. Een geest van *reisachtigheid* heeft zich ſedert eene halve eeuw van het menschdom meester gemaakt: men kan niet meer thuis blijven; en wie *Londen* en *Parijs* niet bezocht heeft, ja niet bijna zoo goed kent als zijne eigene vaderſtad, wordt ſlechts als een halfmensch beſchouwd. Maar men bepaalt zich niet alleen tot die vermaarde ſteden, waarheen de togten ſlechts *ſnoepreisjes* mogen genoemd worden Een burger van *Calcutta*, geboren aan den oever van den *Teems*, door verveling aangetast en door zijnen rijkdom gekweld, gaat jaarlijks, om verandering van lucht, naar de *Kaap de goede Hoop*, zonder zich te bekreunen over de ſtormen, die weleer VASCO DI GAMA deden beven. De Koning der *Sandwich*-eilanden komt met zijne vrouw naar *Londen*, om eene tooneelvertooning in *Coventgarden* of *Drurylane* bij te wonen. De *Rusſen* trekken regelregt door *Europa* en *Azië*, om otters in *Amerika* te jagen. De *Pandoeren* houden ſchildwacht op de rotſen van *Scylla* en *Charybdis*; en men heeft de paarden dier Barbaren, welke aan den muur van *China* wonen, de ſchors der boomen van de *Champs Elyſées*, te *Parijs*, zien afknabbelen. Hebben wij het niet allen beleefd, dat de *Franschman*, als een vliegende MERCURIUS, van *Caïro* naar *Madrid*, en van *Madrid* naar *Moscow* ſnelde, even zoo gezwind, als voormaals zijn grootvader naar *Rijsſel* of *Straatsburg* ging?

Maar al deze togten, uit zucht tot gewin, of eer, of nieuwsgierigheid ondernomen, zijn, wat derzelver gewigt, uitgeſtrektheid, of den invloed, dien zij uitoefenen, betreft, niet te vergelijken met het vervoer der voortbrengſelen van een teeder en broos boompje. De uitgeſtrektheid der landen, waarheen de wol van den katoenboom verzonden wordt, is niet te bepalen, en de gedaanteverwisſeling, die nijverheid en kunst haar geven, honderdvoud. Een dik boekdeel ware naauwelijks voldoende, om hare geſchiedenis naar waarde te beſchrijven; doch wij willen ſlechts in weinige regelen eene korte wegbeſchrijving, uit een geacht *Fransch* tijdſchrift ontleend, voor den gunſtigen lezer te boek ſtellen.

Van duizende punten onzes halfronds worden jaarlijks naar de *Britſche* Eilanden en *Frankrijk* ongeveer 208 millioenen

Fransche ponden katoen verzonden. In het jaar 1823 ontving *Engeland* 167,935,000 en *Frankrijk* 40,755,000 van die ponden. Deze invoer had eene waarde van 250 millioenen francs, en onderstelt een woud van 1664 millioenen katoenboomen, bedekkende eene uitgestrektheid gronds van 422 vierkante mijlen. De 806,000 balen, welke deze masfa uitmaken, door de hoogstmogelijke kracht van zamendrukking ineengeperst, geven een minimum van 161,000 tonnen, welker transport eene vloot van 1600 schepen vooronderstelt. Deze schepen, naast elkander geplaatst, zouden een veld van 55 mijlen beslaan, en..... Doch bepalen wij onze nasporingen tot het 208 millioenste gedeelte dezes onmeetbaren hoops.

Onder de 95 millioenen ponden katoenwol, welke de magazijnen van *Calcutta* ontvingen, was er één pondje, gekweekt in het landschap *Delhi*, en van de zoogenaamde langdraadsfoort. Het was het eerste voortbrengsel van een boompje, dat welig tierde in eenen grond, sedert eeuwen met dorheid geslagen, doch nu door een besproeijingskanaal van 60 mijlen lengte in eene der vruchtbaarste landouwen herschapen. De planter, die het katoen had ingezameld, was een der vermaarde *Bheels*, weleer algemeen veracht om hunne rooverijen en wreedheden, en thans onder de regtschapenste en verstandigste der *Indische* landbouwers gerekend: dubbel bewijs voor het heilzaam vermogen eens staatsmans, om overal welvaart en verlichting te verspreiden, wanneer men, even als de Marquis HASTINGS, groote zaken weet te bepeinzen, en groote talenten bezit, om ze uit te voeren.

Den oever der *Jumna*-rivier afzakkende, kwam ons pondje vervolgens in den *Ganges*, om verder naar de rijke hoofdstad der *Britsche Indiën* te geraken. Hier kon het vier onderscheidene bestemmingen ontvangen. Ware het naar *China* vervoerd geworden, dan had het verzonken onder de 100 millioenen ponden katoen, welke *Engeland* jaarlijks op de markt van *Canton* verkoopt, en voor welke het, gevoegd bij andere manufacturen, 25 millioenen ponden thee inruilt, aldaar voor 18 *Fransche* sous gekocht, en aan de verbruikers van het vasteland voor 60 uitgesleten. Hadde men het geladen op *Amerikaansche* schepen, dan zoude het een onmerkbaar deeltje hebben uitgemaakt van den invoer der vreemde produkten, welke aan de *Vereenigde Staten* eene jaarlijksche omzetting van 150 millioenen francs geven, zonder hierbij den verkoop hunner inlandsche voortbrengselen te rekenen. Naar *Europa*

bestemd, kon het in de *Fransche* fabrijken hervormd zijn tot een dier *tisfus*, welke de eer der tentoonstelling in de *Louvre* genieten mogen. Maar het werd naar *Engeland* verzonden onder de 200 millioenen ponden, die er elk jaar van de havens van *Calcutta* en *Bombay* worden ingevoerd, om verder de reis aan te nemen naar alle de deelen der bekende wereld, schatpligtig aan de *Engelsche* nijverheid.

Het enkele pondje dan, waarmede wij ons bezighouden, werd te *Londen* ontscheept, verzonden naar *Manchester*, in het Graafschap *Lancaster*, en aldaar, door eene der 300 vuurmachines dezer rijke en bevolkte stad, gesponnen. De volkomenheid dezer bewerking is zoo groot, dat men van hetzelve 380 strengen katoengaren, elk van 840 mètres, bekwam. Deze nu geven eene lengte van 294,000 mètres, of meer dan 75 mijlen, elk van 2000 roeden. Na deze herschepping werd het gezonden naar *Paisley*, in *Schotland*, in eene fabrijk, uit welke wekelijks 880,000 ellen geweven katoen verzonden worden. De stof, in welke het nu *gemetamorphoseerd* was, kwam vervolgens in het Graafschap *Ayr*, om aldaar eenige bewerking te ondergaan, en keerde toen op nieuw naar *Paisley* weder, om er gestreept te worden. Nog hield het reizen niet op. Om die stof geborduurd te krijgen, schikte men haar naar de werkplaatsen van *Dumbarton*, welker wederga, voor deze soort van handwerk, nergens elders te vinden is. Van daar vertrok het naar *Rainfrew*, om gebleekt te worden, en kwam toen ten derdenmale te *Paisley* terug, om er een nieuw fatsoen te ontvangen. Maar het was te *Glasgow*, dat het de laatste *manipulatie* onderging, en gereed gemaakt werd om verkocht te worden. Hier ingescheept, voer het naar *Londen*, om daar een stofje uit te maken aan den Colosfus van den *Engelschen* wereldhandel!

Vier jaren waren er thans verloopen, sedert de *Indische* kweeker die vlokken van zijn boompje geoogst had, welke nu, door behulp van zeevaart, werktuigkunde, scheikunde, schilderkunst en graveernaald, in eene heerlijke stof, met de fraaiste kleuren prijkende, veranderd waren. Dit voortbrengsel uit het plantenrijk kon nu met tienvoudige winst over den onmetelijken Oceaan vervoerd worden.

Wat ware er van geworden, zonder de hulp van kunst en nijverheid? Veelligt niets anders dan eene logge, lompe pit, dienende ter verlichting van de slapeloos doorgebragte nachten van een' of anderen geleerde. Thans kon het strekken tot

verfierfel van de Sultane, die den *Aziatifchen* dwingeland ftreelt, of tot een kleed van den *Amerikaanfchen* Republikein. Thans zal hetzelfde *Indië*, dat het teelde, er duizendmaal de waarde, die het eertijds ruw had, voor befteden. Thans zal *China* zijn onwankelbaar verbodsftelfel te zijnen voordeele opheffen, en de mijnen van *Peru* en *Mexico* hare fchatten voor hetzelve openen.

Maar door welken zamenloop van omftandigheden ontftonden die verbazende uitkomften? Eerst moest het produkt van een teeder gewas eene ruimte doortrekken van 300 mijlen, om van de vlakten van den *Indostan* tot *Calcutta* te geraken; toen bij de 4000 mijlen over de zee gevoerd worden, om op de *Britfche* Eilanden te komen; vervolgens moest het daar eenen afftand van 310 mijlen afleggen, om, door middel van gegravene vaarten, ijzeren wegen en verfnelde wagendienften, aan deszelfs vervoer en gedaanteverwisfeling meer dan 150 menfchen te doen arbeiden! Nijverheid, kunde en vlijt moesten zich de wonderen der werktuigkunde eigen, en de kracht van het vuur, dat onbedwingbaarfte en vernielendfte aller hoofdftoffen, dienstbaar maken; door de vorderingen van fcheepsbouw en zeevaart moesten *Ganges* en *Teems* in gedurige aanraking komen, en het rijk van den *Mogol* het eigendom worden van eene Maatfchappij van handelaren, die deszelfs onvruchtbare landfchappen, door taai geduld en onophoudelijke vlijt, in welige landerijen herfchiepen, en deszelfs onhandelbare inwoners tot verlichte en befchaafde landbouwers en kunftenaars hervormden!

HET GEVOELEN VAN MEVROUW DE GENLIS WEGENS DEN ONDERGANG DER WERELD.

(Uit hare *Mémoires inédits*, *Bruxelles* 1825.)

De Schepper heeft niets te vergeefs gewrocht; daarom zal de wereld geen einde nemen, voordat de ganfche aardbol zal bekend, voordat alle de plantaardige en delfftoffelijke zelfftandigheden zullen gebezigd zijn, voordat eindelijk de mensch al het vlijtbetoon en al de kennis in kunften en wetenfchappen zal hebben verworven, welke verftand en ervaring hem kunnen verfchaffen. Sinds de uitvinding der drukkunst doet hij reuzenfchreden in deze foort van volmaking; niets van het-

geen hij aanwint gaat meer verloren, maar wordt, door dit middel, bevestigd. De vorderingen der fcheepvaart hebben, federt honderd jaren, onmetelijke ontdekkingen te weeg gebragt; wij hebben een verbazend getal nieuwe planten, metalen en half-metalen, vóór vijftig jaren onbekend, aangewonnen; er blijven niet zoo vele dingen te ontdekken overig, als er finds eene eeuw ontdekt en volmaakt zijn geworden. De werktuigkunde, de natuurkunde, de fcheikunde, de kruidkunde en natuurlijke historie hebben gelijke vorderingen gemaakt. De ontleedkunde, welke de Ouden niet kenden, heeft de heelkunde tot eene hoogte opgevoerd, welke der volmaaktheid zeer nabij komt. Binnen anderhalve of ten langfte twee eeuwen zal men alles kennen, alles weten. Wat de *zedekunde* betreft, zij heeft den hoogften trap van volkomenheid bereikt, waar het Evangelie wordt gepredikt; maar ondeugden en hartstogten, een bijkans algemeen bederf voortbrengende, hebben *Europa* met dwalingen en valfche en tegenftrijdige grondbeginfelen vervuld; alles is tegenwoordig in de zedekunde verward, en, bij noodwendige gevolgtrekking, moet ook alles verward zijn in de Gouvernementen; eene algemeene wanorde in dit opzigt zal het refultaat zijn der valfche wijsgeerte. Beurtelings zullen regeringloosheid, omwentelingen, burger- en buitenlandfche oorlogen *Europa* het onderstboven keeren; maar de gedenkftukken van kunften en wetenfchappen, de kunftenaars en de geleerden, die dezelve fteeds aankweeken, de ontzaggelijke boekerijen, in alle fteden opgerigt, zullen den voorraad der menfchelijke kennisfe bewaren; na alle de ellenden, welke buitenfporige hartstogten en de goddeloosheid naar zich flepen, te hebben geleden, zal het goede uit het kwade geboren, en de afgematte partijgeest opgelost worden in de behoefte van rust; eindelijk zal men zich de lesfen der ondervinding, welke men tot heden heeft verworpen, ten nutte maken; men zal tot de rede, tot den Godsdienst terugkeeren; men zal de heillooze vooroordeelen, welke zoo langen tijd beftonden, verwerpen; de Gouvernementen zullen de hatelijke onzedelijkheid van het daarftellen van loterijen, en het trekken van fchandelijke belastingen van dobbelhuizen en verblijven der ontucht, niet meer aankleven; de tweegevechten en de aanvallende oorlogen zullen affchrik inboezemen; en alsdan zal men de fchitterendfte gouden eeuw zien herleven: het zal die zijn eener volmaakte befchaafdheid; de wereld, oud genoeg om zich te

bekeeren, zal alzoo voorbereid zijn om algemeene verantwoording af te leggen; en in dit gedenkwaardig tijdperk, de ganfche beftemming van den mensch vervuld, alle zijne vermogens in werking gebragt, alle de fchatten der natuur en der fchepping bekend zijnde, zal de Tijd een einde nemen en zich in de Eeuwigheid verliezen. Ik geloof, dat vijf- of zeshonderd jaren nagenoeg voldoende zullen zijn, om alle deze dingen uit te werken.

BEZOEK VAN KLOPSTOCK BIJ MEVROUW DE GENLIS.

(Uit hare *Mémoires.*)

—— Ik ging naar *Hamburg* bij mijne nicht, Mevrouw MATHIESSEN, logeren. KLOPSTOCK liet bij mij belet vragen. Er zijn voor Schrijvers zekere lieden, wier eerfte ontmoeting ondragelijk is. Deze lieden willen, niet u leeren kennen, maar, u bejegenende, u alles vertoonen, wat zij weten, en al het vernuft uitftallen, dat zij bezitten. Nooit zal ik mijne zonderlinge ontmoeting met den vermaarden Autheur der *Mesfiade* vergeten! — KLOPSTOCK fchelde. Ik was alleen met mijne nicht. Ik zag een klein, kreupel, zeer leelijk oud man binnentreden. Ik ftond op, naderde hem, en geleidde hem naar een' armftoel. Stilzwijgend ging hij zitten, met eene nadenkende houding, kruiste zijne beenen, dook in den ftoel, en nam het air aan van een' man, die er zich eens regt op zijn gemak toe zet, om lang te vertoeven. Vervolgens deed hij mij, met eene luide en fcherpe ftem, deze zonderlinge vraag: „ Wie is, Mevrouw, naar uw gevoelen, de beste prozaïst, VOLTAIRE of BUFFON?" Deze manier, om, niet een gefprek, maar eene ftelling (*thesis*) te opperen, verftomde mij als 't ware; en KLOPSTOCK, die veel meer begeerte had, om mij zijn gevoelen deswege te doen kennen, dan om het mijne te vernemen, drong in 't geheel niet op eenig antwoord. „ Wat mij betreft," dus vervolgde hij, „ ik verklaar mij voor VOLTAIRE, en ik grond zulks op verfcheidene redenen; de eerfte"..... Hij gaf mij een dozijn *redenen*, welke te zamen eene zeer lange *rede* opleverden. Daarna fprak hij mij van zijn verblijf te *Dresden* en in *Deenemarken*, van de eerbewijzen, hem daar toegebragt, en van de overzetting, welke een Emigrant toen van zijne *Mesfiade* vervaardigde. In

dit ganfche onderhoud bedroeg mijn aandeel geen zes fyllaben. KLOPSTOCK nam, na een bezoek van drie uren, affcheid, zeer voldaan over mijne *converfatie;* immers hij zeide dien avond tot een' mijner vrienden, dat hij mij zeer beminnelijk had gevonden. Zeker, op zulk eene wijze komt men al heel gemakkelijk aan dien lof! (*)

(*) Zou Mevrouw DE GENLIS, eene Vrouw, en wel eene bejaarde *Fransche* Vrouw, ook gaarne zelve het woord gevoerd hebben? ... *Vert.*

VERREGAANDE IJDELHEID VAN MEVROUW DE GENLIS, BIJ HARE ONTMOETING VAN DR. GALL.

(Uit hare *Mémoires.*)

— De Prinfes DE BAUFFREMONT kwam mij, op zekeren morgen, afhalen, om een bezoek af te leggen bij de Hertogin DE COURLANDE. (?) Ik vond aldaar een uitgelezen, vrij talrijk gezelfchap, en, toen ik opftond om te vertrekken, hield men mij terug, elkander geheimzinnig in het oor fluisterende: „ Zij moet het mede bijwonen.” Te vergeefs poogde ik eenige inlichting te verkrijgen; en, toen, na verloop van een kwartier uurs, een kamerknecht verfcheen, zeggende: „ Alles is gereed,” verbeeldde ik mij, dat er een of ander klein feest bereid was, waarvan men wilde, dat ik getuige zoude zijn. Allen ftonden op, en de Hertogin geleidde ons naar de zaal. Ik had mij voorbereid op een bevallig tooneel, en ftond alzoo niet weinig verbaasd over hetgeen zich aan mijn oog vertoonde. In het midden des vertreks was eene tafel, en nevens dezelve een lang in het zwart gekleed man van een ftreng voorkomen. Men doet mij nader treden; en wat aanfchouw ik! eene tafel, geheel bedekt met doodshoofden. Het was GALL, die eene les over de Schedelleer zoude houden. Men zeide hem niet, wie ik was, en hij ving aan: de les kwam mij belangrijk voor, en ik was zeer voldaan; bij gevolg ben ik niet van meening, dat dit ftelfel tot het Materialismus leidt. GALL wil alleen door daadzaken bewijzen, dat wij geboren worden met verfchillende vatbaar- en geneigdheden; maar hij voegt er fteeds bij, dat zedekunde en Godsdienst dezelve kunnen wijzigen, verbeteren, of volmaken; hierin is niets nieuws, of hetgeen betwistbaar is, ten zij de proeven en teekenen, wel-

ke deze verschillende vatbaar- en geneigdheden doen kennen. Ons aan de doodshoofden de onderscheidene uitpuilingen aanwijzende, zeide hij ons, dat alle de zich in het benedendeel des hoofds bevindende dierlijk waren, en kwade en lage geneigdheden aanduidden; terwijl alle de in het oppergedeelte en aan het voorhoofd aanwezige geestelijk en edel waren: hij besloot met ons de schoonste en zeldzaamste van alle verhevenheden te vertoonen, dewijl dezelve, zeide hij, drie deugden aanwezen, — godsdienstigheid, zielsverheffing, en volstandigheid; deze bevindt zich boven aan het hoofd en op het midden.

Deze verklaring gaf mij heimelijk bijzonder veel vermaak, naardien ik zelve dezen knobbel heb, en wel tot eene inderdaad zeer buitengewone grootte. Ik laat mij op deze roemrijke verhevenheid wel niets voorstaan; maar ik nam toch voor, dezelve, ter gelegener tijd en plaats, aan GALL te doen kennen, waartoe zich weldra gelegenheid aanbood. Er werd afgesproken, dat het gansche gezelschap den volgenden morgen bij mij zoude komen, en dat ik aan hetzelve de boekerij van het Arsenaal zoude laten bezigtigen. Zij kwamen, en GALL was van de partij. Toen zij nu in mijne zaal bijeen waren, trok ik hem ter zijde in de schuinte van een venster; ik had geen hoed op; ik liet hem mijn hoofd voelen, en terstond riep hij met geestdrift uit: „ Ach! wat is dat „ schoon!" Hij vermeldde aan het gezelschap de oorzaak zijner bewondering; en de Heer DE TALLEYRAND, op mij wijzende, zeide: „ Gij ziet, Dames, dat zij geene schijn„ heilige is."

IETS, RAKENDE HET CHRISTELIJK MAANDSCHRIFT.

De Heer CAPADOSE, door de bekende antipodische besmetting niet min dan zijn vriend en lotgenoot aangetast, viel, onder anderen, het bekende *Christelijk Maandschrift*, door de Ringbroeders van Amsterdam, onlangs zeer hard. Ik wil in het geheel niet onderzoeken, of de ijlende bij toeval hier of daar raak moge hebben geslagen; maar gewis is het van belang, dat een werkje, door zoo achtbaren kring als het zijne erkend, bij alle *liberaliteit*, met bijzondere bedachtzaamheid worde geschreven. Verre zij het al wederom van mij, te willen beweren, dat dit niet geschiedt. Ik lees het

boekje doorgaans met veel genoegen. Maar ik wil niet ontkennen, dat het ftuk, welk Deel IV, No. XI, bijna geheel vult, mij toefchijnt niet volkomen wèl te zijn bekookt (gelijk men zegt). Ware het eene bloote gedachte, eene voorgeftelde gisfing, ik zou er niets tegen hebben; maar als volksleer zoo uitvoerig en ftellig voorgedragen (fchoon dan ook *proeve* genoemd) kan het mij niet behagen. En is het niet een ligt ontftaand, als natuurlijk gebrek van zulk een Maandfchrift, dat de Collegas elkanders voorgeftelde gedachten en verklaringen niet gaarne beftrijden, ja zelfs de Redakteur, al verheft hem dan zijn rang ook iets boven de anderen, niet gaarne aanmerkingen daarop maakt? Het is waar, de *fchrijver* zelf van het bedoelde ftuk oppert zwarigheden, of *laat* die kwanswijs door een' derden opperen, om ze vervolgens zegepralend te weêrleggen. Maar ik (bij voorbeeld) heb andere bedenkingen, die ik echter, tot den Ring niet behoorende, bij het *Christelijk Maandfchrift* niet mag te berde brengen, of zelfs, lid zijnde, om de broederlijke befcheidenheid, ligt niet wil aanroeren. Het is trouwens een boekje voor het volk, en daarin moet men niet met elkander ftrijden; dit zou den invloed ten goede flechts hinderen; maar dan moet men ook geene ftellingen of verklaringen opperen, die aan bijzondere bedenking onderhevig zijn. In allen gevalle zal het wel geen groot nadeel ftichten, zoo ik, zonder mij te noemen, en dus zonder eenig ontzag of vooroordeel op te wekken, in het tegenwoordige, zoo algemeen gelezene Tijdfchrift, eenige zwarigheid tegen het bedoelde ftuk in het midden breng: niet omdat er, op zichzelve, eenige ketterij of gevaarlijke ftrekking, voor leer of zeden, in opgefloten ligge; maar omdat het mij toefchijnt, van dat aannemen van ongegronde vooronderftellingen, en dat dwingen tot meer natuurlijkheid en aannemelijkheid, niet te kunnen worden vrijgepleit, welke de vijanden eener gezonde uitlegkunde ons gaarne voor de fcheenen werpen.

Men zal reeds lang hebben ingezien, dat ik de *Proeve eener verklaring van de Gelijkenis des onregtvaardigen Rentmeesters, Lucas XVI: 1—13 (in gemeenzame brieven)* bedoel. Het bijzondere, dat wij in deze verklaring aantreffen, is, dat de Rentmeester vooronderfteld wordt, door de fchuldenaars, dat is, naar eene meer algemeen aangenomene opvatting, door de hoevenaars of pachters der Heerlijke landgoederen, te zijn aangeklaagd, ter oorzake dat hij hen, door te groote huren

te vorderen, uitmergelde; terwijl de Heer intusſchen, niet meer dan het billijke ontvangende, daarvan teffens onkundig bleef. De reden dezer vooronderſtellingen loopt in het oog. Nu immers heeft de Rentmeester, na de ingekomene beſchuldiging, niets anders te doen, dan zijne verkeerdheid zoo ras mogelijk te herſtellen, en op die wijze de goede gunst der landlieden, en ligt ook de vergiffenis van den Heer, te winnen. Er is, wel verre van iets onzedelijks, niets dan eene waarſchijnlijk nog wel tijdige, en in allen gevalle verſtandige bekeering in te ontdekken. Al het ſtootende der Gelijkenis valt op eens weg. — Ja, al het ſtootende, maar ook al het bijzondere, treffende, naar het ons voorkomt. Het is eene gewone bekeeringsgeſchiedenis, als van iemand, die in doodsgevaar beſluit, voortaan een' beteren weg in te ſlaan, en, gelukkig herſteld zijnde, daarbij mogelijk ook blijft.

En hiertoe worde hypotheſen gemaakt, welker laatſte althans niet blijkt gegrond te zijn, en ten deele zelfs ſtrijdig is met de letter van den tekst. De beſchuldiging was, dat hij zijns Heeren goed doorbragt, niet dat hij deszelfs boeren uitmergelde. Of laat zich het eene zonder het andere niet begrijpen?

Ik beken wel, dat er voor den ongeoefenden lezer iets hards in de Gelijkenis ligt. Men moet wel zorgvuldig op het punt der vergelijking letten, om door dezelve niet eenigzins in de war gebragt te worden. Doch dit ſchuilt in de omkleeding, niet in de bedoeling. Het is de éénige plaats in den Bijbel waarlijk niet, welker voorkomen ons bevreemdt; en VAN DER PALM zegt er te regt van, „dat men haar met Oostersch gevoel moet lezen; gelijk ons ook de verwijzing van den Heer BROUWER op de Gelijkenis van den *onregtvaardigen Regter*, bij welken God zelf vergeleken wordt, hier geenszins ongepast voorkomt. De Bijbel moet vooral uit den Bijbel verklaard en door gemeenzaamheid met denzelven verſtaanbaar gemaakt worden. Omtrent dit laatſte punt zijn de ſchrijver en ik het volkomen eens. Ik betuig daarenboven gaarne, zijn ſtukje voor het overige met uitſtekend genoegen te hebben gelezen, als helder, bedaard en in een' uitnemend goeden ſtijl daarneder gezet, ja bevallig omkleed. Nog meer: onder een' der brieven vinden wij de naamletter W.: wij kennen onder de Amſterdamſche Ringbroeders twee van dezen naam perſoonlijk, en weten waarlijk niet, wien voor den achtingwaardigſten en beminnelijkſten man te houden. Doch *magis amica veritas*. De Gelijkenis duidt gewis niets anders aan,

dan dat wij, daar het oordeel ons is aangekondigd, niet moeten dralen, de in zichzelve onwaardige bezittingen, over welke wij hier te beschikken hebben, tot Gode welbehagelijke en vele zonden bedekkende einden aan te wenden.

VERGELIJKENDE OPGAVE DER UITGEBREIDHEID ENZ. VAN DRIE GROOTE RIJKEN.

(Uit de algemeene *Statistik* van HASSEL.)

Het Ottomannisch Keizerrijk.

	Vierkante mijlen.
Ten tijde dat ORKHAN zijnen zetel vestigde te *Broussa* in 1330	8,990
Onder SOLIMAN II, ten toppunt van deszelfs magt	57,800
Tegenwoordig	43,654

Het Russisch Keizerrijk.

Onder IWAN I in 1462	18,494
Tegenwoordig (met 50 millioenen inwoners) . . .	367,494

Het Pruissisch Koningrijk.

Onder GEORG WILHELM in 1640	1,704
Tegenwoordig (met 11,300,000 inwoners)	5,027

HET GETAL DER TEGENWOORDIG BESTAANDE JODEN.

(Uit de *Geographische Ephemeriden.*)

In *Europa* bedraagt derzelver getal	1,918,053
In *Azië*	738,000
In *Afrika*	504,000
In *Amerika*	5,700
In *Oceania*	50
	3,165,803

VERSCHRIKKELIJK UITEINDE VAN SIR CHARLES MAC-CARTHY BIJ DE ASHANTIJNEN.

Uit de *Annales des Voyages* van EYRIES en MALTE-BRUN,

Oct. 1825, nemen wij het navolgende over: „Een der Heelmeesters, die Sir MAC-CARTHY in zijnen noodlottigen krijgstogt tegen de *Ashantijnen* vergezelden, is uit zijne harde gevangenschap bij deze wreede *Afrikanen* teruggekomen. Hij is ooggetuige geweest van het uiteinde des *Engelschen* Generaals. In het vijandelijk kamp gevoerd, werd Sir MAC-CARTHY terstond levend gevild, van het hoofd tot de voeten; welke barbaarsche straf desgelijks aan de Officieren, die met hem gevangen waren genomen, werd uitgeoefend. Na hen in de verschrikkelijkste pijnen eene poos te hebben laten verblijven, gaf men hun den genadeslag, en diende den Koning en zijne voornaamste Opperhoofden, op een groot feestmaal, het *hart* des Generaals voor, waarvan elk iets nuttigde."

OPWEKKING AAN NEDERLAND, TEN BEHOEVE DER GRIEKEN, DIE VOOR HUNNE ONAFHANKELIJKHEID STRIJDEN.

o Dieu! la Grèce, libre en ses jours glorieux,
N'adorait pas encore ta parole éternelle;
Chrétienne, elle est aux fers, elle invoque les Cieux!
Dieu vivant, seul vrai Dieu, feras tu moins pour elle
Que Jupiter et ses faux dieux?

CASIMIR DELAVIGNE.

Weêr heeft, na de eeuw van smaad en schand',
Het diepgezonken Griekenland,
Door moed bezield, het hoofd verheven;
Weêr gordt, ten spijt der halve Maan,
De Griek het blinkend krijgszwaard aan,
Voor de eer van 't Kruis, in Hellas dreven.

Lang treurde, in 't aaklig zwart gehuld,
Door 't drukkend wee met rouw vervuld,
De Vrijheid op de Heldengraven;
En 't land, waar Solon wetten schonk,
Waar Plato door zijn wijsheid blonk,
Zag 't lijden van verguisde slaven.

Thessaaljens bloeijend Lauwerbosch,
Weleer getooid in hemeldos,
Verheerlijkt door Apollo's koren,

Stond doodsch, beroofd van looverpraal,
En zag geen' enklen zonneſtraal
Van Pindus heilge toppen gloren.

Maar de Almagt ſprak: de nacht verdween,
En 't heerlijkst morgenrood verſcheen,
En deed weêr 't land in lichtglans gloeijen.
De Griek, door 't weldoend licht beſtraald,
Ontwaakt, voelt wat zijn wezen faalt,
En vliegt ten ſtrijd, en breekt zijn boeijen.

Het vuur der wraak, zoo lang geſmoord,
Barst thans in heldre vlammen voort;
Het woedt op Tempels en Moskéën:
De ſchrikbre moorddolk wordt gewet,
En 't ſiddrend kroost van Mahometh
IJst bij der Grieken Eertroféën.

De Sultan, op zijn' ijzren troon,
Staart woedend op d' ontvangen hoon,
En huurt en vleit zijn Janitſaren,
Ontvlamt hun zin op bloed en buit,
Strooit goud met volle handen uit,
En hitst hen aan op Christus ſcharen.

Gelijk een maaijer 't koren velt,
Zoo maait hun wraakzwaard held bij held,
Voor 't wigt der overmagt bezweken;
En, met Godslastrend hoongedruisch,
Beſchimpt hun woede Christus Kruis,
En knielt voor Mecca's logenteeken!

Maar 't bloed is 't heilig martelzaad,
Waaruit een heldenſchaar ontſtaat.
De moord aan vrouw en zuigelingen
Roept duizenden ten heilgen ſtrijd,
En Omar's kroost ziet, bleek van ſpijt,
Den zegepalm zijn vuist ontwringen. —

Nog zet het alles op het ſpel,
Nog blaakt het in den naam der Hel,
En woedt op Christus onderdanen;
En de eertijds vrije heldengrond,
Waar 't Tempelkoor der Wijsheid ſtond,
Verſmoort in bloed, verſtikt in tranen.

Gelijk een ſchip op d' Oceaan,
Geſlingerd door den noodörkaan,
Door 't flikkrend blikſemvuur beſchenen,
Langs hemelhooge golven klimt,
Zoo dobbert, door 't gevaar begrimd,
De wrakke Staatshulk der Hellenen.

Hun bange noodkreet ſtijgt omhoog;
Angstvallig tuurt hun dwalend oog
Van Misſolunghi's droeve boorden,
Van Scio's uitgeplonderd ſtrand,
En zoekt voor 't zuchtend Vaderland
Zijn redders bij de teelt van 't Noorden.

Ook, Neêrland, op uw vrij gewest
Is Hellas ſmeekend oog gevest:
Thans kunt ge uw' ouden deugdroem ſtaven:
Pleng, edel volk, ter hulp bereid,
Op 't outer der Weldadigheid
Voor Griekenland uw milde gaven!

De reuzenkamp aldaar geſtreên,
Het is geen kamp van Mogendheên,
Die naar bebloede lauwers dingen,
Wier wenk het volk ter ſlagting leidt:
Neen, 't is de kamp der Menschlijkheid,
De kamp van Christus volgelingen!

Als Mecca's Maan, hoe bleek ze ook praal',
Den gloed van 't Godskruis overſtraal',
En 't Oost op nieuw in 't dwangjuk ſmede;
Dan breekt, na d' uitgeſtormd' orkaan,
Weêr de ijzren Eeuw der heerschzucht aan,
En bant het Rijk van Licht en Vrede!

Dan zinkt de glans van Christus leer
Verdonkerd aan de kimmen neêr,
En derft voor 't Oosten kracht en luister;
En 't oord, waar God dat licht ontſtak,
Toen door Zijn' geest er Paulus ſprak,
Wordt weêr de zetelplaats van 't duister.

Maar Hij, wiens wil 't Heelal gebiedt,
Gehengt die maat van gruwlen niet:

Hij heeft op Hellas 't oog geslagen;
En hoe de Hel nog woede en tier',
Eens treft haar 't wrekend bliksemvier,
Eens zal weêr 't licht der Vrijheid dagen.

Komt dan, wat Godsdienst ge ook belijdt,
Aan Griekenland uw hulp gewijd:
Snelt naar 't altaar der Menschheid henen!
En gij, wien 't lot zijn gunst onthield,
Bidt, bidt, in 't stof ter neêrgeknield,
Van God de redding der Hellenen!

Ziet gij dat kunstloos praalgesticht,
Door 't gloeijend morgenrood verlicht,
Aan Missolunghi's vruchtbre stranden,
Waarbij de traan der Grieken vloeit,
En 't cipresloover eenzaam groeit? —
Daar rust de zoon uit verre landen!

Daar rust Brittanjes eedle zoon, (*)
De reuzenbard, wiens Godentoon
De ziel verhief op aadlaarsvleuglen,
Die vaderland en erf verliet,
Om daar, waar de Arethusa vliet,
Het woên der dwinglandij te teuglen.

Daar rust die bloem, zoo vroeg gemaaid,
Dat zaad, voor de Eeuwigheid gezaaid,
Waarop de traan der weeuwen regent,
En 't weesjen treurt, in rouw getooid:
Ziet, hoe hun hand er bloemen strooit;
Hoort, hoe hun mond den dooden zegent!

Die zegen dale ook op u af,
Die traan dauwe eens ook op uw graf,
Als ge aan den dood uw tol moet geven;
En schoon u de aard' geen eerzuil sticht,
Uw naam wordt toch in 't eeuwig licht
Van 't heilig Godsboek aangeschreven.

Wanneer eens 't licht der Eeuwigheid
Op 't wolkâzuur zijn glansen spreidt,

(*) Lord BYRON.

Dan leest ge uw' naam in d' Englenkoren;
Dan zult ge uit 's Heilands mond verſtaan:
„ Gij boodt uw' broeders redding aan:
„ Geniet het loon, uw' deugd beſchoren!"

Komt dan, wat Godsdienst ge ook belijdt,
Aan Griekenland uw hulp gewijd:
Snelt naar 't altaar der Menschheid henen!
En gij, wien 't lot zijn gunst onthield,
Bidt, bidt, in 't ſtof ter neêrgeknield,
Van God de redding der Hellenen!

Ras breekt dan 't heerlijk tijdvak aan,
Waarin de juichtoon op zal gaan:
„ De zon van Hellas is herrezen!
„ Bezield door Christus Hemelleer,
„ Schiet zij haar ſtralen, als weleer,
„ Maar ſchooner nog, op 't aardrijk neêr,
„ En zal Euroop tot zegen wezen!"

Rotterdam. A. VAN DER HOOP, JUN.

HET NIEUWE JAAR.

De koude Wintermaand heeft beek gevloerd en ſtroomen,
Een' diamanten krans gehecht aan ſtruik en boomen;
De versch gevallen ſneeuw is 't maagdenblank gelijk;
Het ſchitterend azuur aan flonkerſterren rijk;
Het hoekje van den haard, waar heldre vuurtjes knappen,
Geſchikt voor zoete boert en 't kinderlijke ſnappen;
Het vooglenheer is ſtom: maar in de kostbre zaal
Streelt ons der vrouwen ſtem meer dan de nachtegaal;
Wij hooren in 't akkoord der wakkre kunstgenooten
Een Meilied, ſchooner dan op 't jeugdig groen gefloten;
En, hoe de tortel klage, als hem het gaaike ontviel,
Oneindig dieper ſnijdt de treurzang door de ziel.
Geen rund of dartlend ros moog' door de weiden ſpringen,
Nu hupplen in 't vertrek de maagd en jongelingen;
En, is ook niet de vloer als friſſche zoden malsch,
Toch zweeft de hindenvoet, bij 't flingren van den wals.
Mogt ſoms ons ook de tijd in 't bar ſaizoen vervelen,
De Schouwburg is gereed, en wisſelt van tooneelen;

Voor 't oor, niet al te kiesch, vertoont men hier de klucht,
En, wie gemaklijk schreit, stort soms een' traan en zucht.
Zijn velen van de jeugd nog niet aan 't zalig vrijën,
Misschien valt de eerste vonk op lieve speelpartijën;
En blijft er dan nog tijd, een uurtjen onbesteed,
Soirées, thés dansans zijn tot hunn' dienst gereed.
Zoo kan die strenge maand der levensvreugd niet schaden:
De rozen bloeijen hier, al dorden ook de bladen.
De barre winter valt het vrolijk hart niet bang:
Geen zoete pret vermoeit, geen avond is te lang.
Bij 't krieken van den dag, hoe laat dit ook moog' wezen,
Is nog wat men genoot in 't slaaprig oog te lezen:
Zoo, koude Wintermaand! is ras uw einde daar,
En ieder roept om strijd: „Heil, heil in 't nieuwe jaar!".

'T Lust mij, den eersten dag diens nieuwen krings te malen.
Al schiet, door neevlen heên, de lieve zon geen stralen;
Al vliegen vlokjes ook, gezweept door 't Noorden, rond,
En nijpt de felle koû het oog, den neus en mond,
't Is pret voor iedereen; ja zelfs, door haar gedreven,
Schijnt in des grijsaards borst de lente op nieuw te leven.

Daar staat het kleine volk, welks oog van vreugde lacht,
Digt bij der oudren bed, verlangend op de wacht;
En stappen vader nu en moeder uit de veren,
Dan stroomen allen aan; zij hangen aan hun kleeren;
Zij drukken lip op lip; zij strenglen arm in arm,
En 't wordt om 't oudrenhart dan zoo weldadig warm.
De frissche zuigeling, als kende hij reeds 't lesje,
Beweegt den lieven mond, zoo vriendlijk rood als 't besje,
En spreekt, daar magtloosheid dien zoeten tolk nog sluit,
Zijn' zegen, door een' lach, met broertje en zusjen uit.
Nu moet men ook der meid het nieuwe jaar afwinnen:
Zij weet het, en komt zoo, dat allen 't merken, binnen;
En ook dezelfde wensch, wijl 't volkje aan haar zich klemt,
Is voor de stadhoudres van moederlief bestemd.

o Gij, die dienstbaar zijt, weet ge in het hart te zaaijen,
Dan zult ge, met 't gezin, van éénen akker maaijen.
De voedster heeft u lief, wanneer gij, onvermoeid,
Met haar voor 't bloempje zorgt, dat in den echttuin bloeit;
De vader dankt het u, als voor zijn teêrbeminden
Hij nog een wakend oog, een trouwe gids mag vinden;

En 't kind, dat nimmer veinst, als 't aan uw zijde fpeelt,
Denkt, wijl 't u handjes reikt: „ Ze is van mijn moeder 't beeld."

Ja nog, nog dank ik u, die, reeds voorlang verfcheiden,
Die dierbre moeder hielpt, in 't zorgen, waken, leiden,
Zoo menig vrolijk uur fchonkt aan mijn prille jeugd,
Die leedt bij elke fmart en deeldet in mijn vreugd,
Reeds oud, en langer niet voor dezen post berekend,
Nog zegendet door 't oog, de taal van 't harte fprekend,
En, tot den laatften dag van uw verblijf op aard',
Een lid van 't huisgezin, van ons onfcheidbaar waart:
Neen, 't goed vergeet ik nooit, dat ik van u ontleende;
Getuige zij de traan, dien 'k bij uw fterfbed weende.

o, Welk een blij verfchiet! Als 't zonlicht ftraks verdwijnt,
En 't flaauwe van de kaars of 't flikkrend lampje fchijnt,
Dan komt de pret eerst regt: gezeten om de tafel,
Wordt nu het oog gelokt door poffertjen of wafel,
Oblie en chocolade, of, ware lust voor elk,
't Chinefche geurig blad met fuikerzoete melk.
Nu, daar ze uit volle borst een luchtig liedje zingen,
Deelt moeder rustloos rond aan al haar lievelingen;
Geen enklen, dien haar hand, op zeegnen tuk, vergeet;
Zelfs foms is zij te ruim, de maat, waarmeê ze meet.

Het fpel, de zoete boert en het onfchuldig kozen
Zijn lieve geurtjes van der lentes eerfte rozen.
Zij ftreelen op Nieuwjaar en ieder ander feest:
Want voor de vrolijkheid ftemt dan 't genot den geest.
Verhoogd wordt nu de vreugd, als in de kindfche fpelen
De reeds gerijpte man en teedre moeder deelen;
Als tot der kleinen kring de vriendlijke oude daalt,
Goedwillig hem de lach uit duistere oogen ftraalt,
Een blosjestint hem kleurt, fchoon van zijn koon geweken,
De rimpel door de hand van 't kind wordt glad geftreken,
En 't jeugdig volkje, nu van dwang en leiding vrij,
Met fonklende oogen zegt; „ Die oude is jong als wij."

Maar, eer nog de avond valt, ontftaat een ander leven,
Als werd geheel de ftad door 't zelfde rad gedreven.
Het bellen houdt niet op; 't is als het bijgegons
Om vollen honigfchat; elk heeft een wensch voor ons.

't Is Christlijk, wat men hoort: de keur van zaligheden,
Bij ruime schepels vol, voor allen afgebeden;
Het langste leven, ooit den sterveling vergund;
Al, wat het harte zoekt, of ge immer droomen kunt.
o, Zie eens van het gros dat heerlijk schittrend kleurtje;
o, Riek aan elke zij dat lief en streelend geurtje:
En zeg mij, of dat volkje, eer het u zeegnen kwam,
Niet voor welsprekendheid Schiedamsche prikkels nam?

Maar luid zij ook die wensch voor aarde en hemel beiden,
Van andre wenschen is hij zaaklijk onderscheiden.
Soms met een' warmen kus, dan met een' zachten druk,
Ontvlugt der *volle* borst die voor elkaârs geluk:
Hier ziet men elke hand, is 't laatste woord gesproken,
Als waar' 't een manuaal, gelijklijk uitgestoken,
En zegt ons ieder oog, waar zoete hoop in leeft:
„ Hij, die ontvangen mag, is zaalger, dan die geeft."

Hoe bont is niet de troep van allen, die nu vragen!
Waan 't armoê niet alleen, bij kommervolle dagen,
Die, als de koude nijpt en in den bangen nood,
Met schier verkleumde leên ons smeekt om vuur en brood:
Den ambtnaar zien wij ook der burgren offers halen,
Dien zij, door 't stadsbestuur, uit eigen beurs betalen,
Als sprak hij, onvernoegd, tot zijnes meesters hoon:
„ Mijn zweet betaalt ge niet; te karig is uw loon."

Maar nader, lieve jeugd! hier hebt ge mooije prentjes;
Een vreemd en heerlijk soort van kleppers en van ventjes.
Van voor des slepers sleê genomen, schijnt dat paard,
De man bij deze kar van Lilliputschen aard;
Half ledig de oliekruik, die glinstert in zijn handen;
Een dwaallichtje elke pijp, waar réverbères branden;
Het huis, dat hier ons oog in vollen glans aanschouwt,
Als ware 't de eerste hut, door Noach's arm gebouwd;
En gindsche toren, met zijn net, eenvoudig kruisje,
Voor Davoos kapitool een sierlijk schilderhuisje;
En dan het heerlijk lied, een toegift bij al 't schoon':
Wat beelden, welk een zwier, hoe smeltend is de toon!
Het gaat op elke wijz', van trippelmaat tot slepen;
Gij vindt en kort en lang, naar keus, de lettergrepen:
Ja, leefde Vondel nog, hoe stout die Feniks vloog,
Gewis het kunststuk was een doren in zijn oog.

Een jaar ging weêr voorbij: hoe veel is niet veranderd,
Sinds het zijn' loop begon! Deez' koos een' andren ſtanderd,
Dan dien, vóór korten tijd, hij plegtig trouwe zwoer:
Want die toen ſtuurman was, zit langer niet aan 't roer; —
Die vleijer is uit 't ſlijk de ladder opgeſtegen,
Heeft, tevens met den post, de kundigheên verkregen;
Jan ſchold, om gunst van 't volk, op geestlijkheid en troon,
En dient nu Jezuït en dwingeland om loon;
Piet, arm als 't kruipend wormpje en ſchier door elk verſtooten,
Bezit nu ſtapels goud en achting, door het loten;
En hij, die onlangs nog de ſpot van allen was,
Door 't ſpeculeren rijk, is van de Beurs 't kompas.
Annette, die nog korts van vrijers niet mogt hooren,
Zien wij nu huppelen aan d' arm van d' uitverkoren';
Joſine heeft zoo lang door grillen hem geplaagd,
Dat hij den knoop verbrak, en eenzaam treurt de maagd;
Sybille, dertig jaar het juk van d' echt ontvloden,
Nam gretig de eerſte hand, die haar werd aangeboden;
En zonk, op 's echtvriends graf, Mariane in wanhoop neêr,
Zij huwde, toen ze kon, een' jongen losbol weêr.

O, wilde ik uit het oog de zilte tranen lokken,
Bij niet geſloten wond op nieuw den boezem ſchokken,
Wat ſtof had niet mijn lier! Maar, broeders, zusters! neen
Reeds voerde een deel van 't leed de Tijd weldadig heên.
Zijn' balſem moet het hart des droeven niet verſmaden,
Niet zweven, wars van 't licht, op altijd ſombre paden;
En hij, die in zijn oog een lachje roepen kan,
Al gloort het neevlig nog, is een gelukkig man.
O, 't zij me dan vergund, van ramp noch ſmart te reppen,
Aan 't kwijnend ſtruikje weêr een vriendlijk groen te ſcheppen,
Als zwakke kunst 't vermag, en door een' losſen toon
Te wekken eenig rood op de uitgebleekte koon!

Het oude gaat gêſtaag op aard' van 't nieuwe zwanger:
Onthoud, mijn Zangeres! ons dan 't verſchiet niet langer;
Schuif weg het digt gordijn, zoo ver uw kracht vermag,
En ſchets het naadrend lot ons in den vollen dag.
Hem, die u hooren wil, moogt gij daarvan vertellen:
Zoo wis toch gaat uw kunst, als, bij het weêrvoorſpellen,
Die van den Almanak, en, voor den grooten hoop,
Het trekken, op den tast, van ieders horoskoop.

Eer nog een jaar, Arist! op nieuw zal zijn verloopen,
Zult gij, met eigen hand, 't gebouw der welvaart sloopen:
Want, altijd bij de maats en zelden aan het werk,
Dan stort haar pijler in, schoon ook als ceedren sterk.
Bij u, o Lijsje! moet het kwijnend kind 't ontberen,
Het derven van de zorg der losse moeder leeren:
Want eigen woning is voor u een bitter kruis;
En, waar de kleine derft, daar teren rat en muis.
Wordt niet een vette brok aan Willem toegesmeten,
Dan geldt hier Paulus' spreuk: „ Slechts hij, die werkt, zal eten."
Wijdt Juultje aan zwier en pracht gestadig ieder uur,
Dan zucht de vrijer ras: „ Dat meisje is mij te duur."
Blijft Karel *zóó* het veld der letteren bebouwen,
Dan zal hij, oud en grijs, nog zijn Collegie houên:
En Emma, zoo gekleed, moordt blosje en poezie leên,
Graaft roekloos eigen graf, gaat aan de tering heên.

Maar, wijze Ferdinand! ten loon van al uw zwoegen,
Zal, bij verkregen vrucht, uw ijver nieuwe voegen,
En alles lacht u aan, als gij, na 't werk, verrukt,
De gade en 't bloeijend kroost aan 't zorgend harte drukt.
Zwaar, Lotje! zij uw post: wát komt, door rustloos slooven,
De wakkre vrouw van 't huis, de moeder niet te boven?
Ja, eer het nieuwe jaar ten einde is van zijn baan,
Dankt manlief, voor 't gespaarde, u met een' warmen traan.
Voor u, ó Leopold! zal 't ook zijn rozen baren:
Reeds lacht der kennis vrucht u toe in zwellende aren;
En eerlang, als ge maait, wat vlijt en ijver gaf,
Wijst u geene eedle maagd, haar liefde waardig, af.
Ga, Mietje! ga zoo voort: de bij is tuk op 't puren;
De jongling zoekt de bloem, beschaaûwd door dak en muren;
't Is netheids hagelwit, 't is eenvouds zachte glans,
Die schittert in het oog des onbedorven mans;
En, eer veelligt het jaar zijn' loop nog heeft besloten,
Wordt reeds door u het heil eens zaalgen echts genoten.

o Toekomst! houdt gij ook voor ons' den sluijer digt,
Toch stroomen, 't weefsel door, de vonken van het licht;
Toch zal 't, gestadig meêr, door nacht en nevel dringen,
En vallen in het oog der zwakke stervelingen;
Ja, wat de hand ook póog', die door den Domper smoort,
Verlammen moet ze allengs, en 't dringt gestadig voort.

Preekt, Ridders van die Orde! ons uw verheven leering,
En van 't gezond verstand tot dwaling de bekeering;
Roemt vrij het oud geloof, dat 't denken ons verbiedt;
Zijt, door 't bedrieglijk mom en 't valsche, Jezuït;
Vloekt ieder, die den strijd voor 't heilig regt durft wagen;
Noemt 't kruipen van den mensch des Hemels welbehagen;
Bouwt op den nek des slaafs, het Albestuur ten hoon,
Der priestren oppermagt, der volksverdrukkers troon;
Leert, dat het zonde zij, als, met weldoende handen,
De kennis 't pokkengift of 't pestvuur aan durft randen,
En wijst den heldren geest en d' onverschrokken leeuw
Terug naar 't goochelspel der domme middeleeuw:
Wat baat u 't kunstig rag? De tijd zal 't eens verbreken,
De menschheid,'t heerlijk licht, de deugd den Godsdienst wreken.

Maar tot u, die de hand der milde moeder kust,
Tot u, o lieve jeugd! drijft mij op nieuw mijn lust,
Neen, niet genoeg kan 't oog, beminnelijke vrouwen!
Die kleenen, liefdes teelt, stort ge alles uit, aanschouwen;
't Penseel, hoe 't kleuren zoek', maalt hier de tinten niet:
Leg,Zangster! 't speeltuig neêr; te koud wierd 't gloeijendst lied.

Maar neen, al is het nog niet daar,
Het einde van 't gevleugeld jaar,
En werd nog 't nieuwe niet geboren,
'k Wil wenschen, Vriendenkring! als zag
Het oog van allen d' eersten dag
Reeds in den dos der zwanen gloren.

Den jongling wensch ik, wat een' man
Tot eer der menschheid vormen kan:
Den lust om 't schoone na te jagen;
Een' geest, die bloesems vroeg belooft,
De bloem tot rijke vruchten stooft,
Om eenmaal die, als kroon, te dragen.

Dan aan zijn zijde eene eedle maagd,
Die onbevlekte rozen draagt
Op 't leliewit der malsche koonen,
Geschikt om in 't vertrouwlijk uur,
Gewijd aan Liefde en aan Natuur,
Hem voor zijn noeste vlijt te loonen.

Der frisfche, zachte en lieve meid
De parel van de huislijkheid,
Aan glans veel rijker dan juweelen;
En dan een hart, dat haar waardeert,
Die parel als een' fchat vereert,
Om met haar lief en leed te deelen.

U, ouders! bloempjes uit den echt,
Zoo als de vruchtbre Mei die hecht
Om 't welig groen van 't faprijk ftruikje;
En, zacht befchaaûwd door onfchulds blaân,
Zet eens het heerlijk ooft zich aan,
Van alle lieve deugden 't puikje.

U, grijzen! als de zonne daalt
En flaauw nog uit het Westen ftraalt,
Een' heldren avond, vrij van zorgen;
En, fchuift de nacht zijn' fluijer digt,
Bij 't hangend floers een fchooner licht,
Dan dat van eenen zomermorgen.

U allen welvaart, zoete rust,
Een kalme vaderlandfche kust,
Vrij van het barsch geloei der ftormen;
En dat het onzen God behaag',
Een perk te ftellen aan 't geknaag
Van domheids lage en wreede wormen.

Waar hij uit loof en ruigte fchiet,
't Verdrijven van den Jezuit,
Het breidlen van 't verpestend Rome;
Ja, dat onfchatbre liefde en vreê,
Der godsvruchts teelt, van lieverleê,
Met 't heerlijk rijk van Jezus, kome!

H. VAN LOGHEM.

IETS OVER MEVROUW CATALANI, TER GELEGENHEID VAN HET OP DEN 2 JULIJ L. L. DOOR HAAR TE PARIJS GEGEVEN CONCERT.

Toen Mevrouw CATALANI zich, vóór 18 jaren, het eerst te *Parijs* liet hooren, fchreef men van haar: „ Geene thans

„ levende Zangeres treedt CATALANI in de bravour-aria op „ zijde; maar in de uitdrukking laat zij veel te wenschen „ overig." De juistheid dezer uitsprake werd ook door het thans door haar gegeven Concert wederom bevestigd.

Mevrouw CATALANI is door de Natuur met zulk eene volheid van verbazende vermogens begiftigd, als in den loop van een' menschenleeftijd, of welligt van meer dan een', slechts éénen sterveling ten deel valt. De Tijd heeft harer stemme nog niets, dan een zesde (*sixte*) in hoogte, ontnomen; waarom zij het Orkest ook zoo veel lager heeft doen stemmen. Daarenboven heeft dezelve twee toonen in diepte gewonnen; zoodat zij tegenwoordig van *la* tot *la* reikt. Jammer, dat de Tijd, die haar het verlies van het eene door het gewin van het andere vergoedde, haar niet tevens in uitdrukking en gevoel deed toenemen; dan dit is geenszins het geval. Zij bezit echter nog dezelfde volheid en ontzettende kracht, en de reine metaalklank en verbazende buigzaamheid harer stem is nog even bewonderenswaardig; maar de zangstukken der Kunstenares, welke zoo overdadig rijk is in *tours de force*, ontberen grondigheid en bevalligheid; zij misvormt en bederft de melodie door eene overmaat van versieringen, die niet altijd van den besten smaak zijn, en viert al te dikwijls aan hare zucht, om de gansche kracht harer stem te ontwikkelen, den teugel. De schuld van dit gebrek ligt bij de Goden zelve, welke haar het vermogen verleenden, om alleen door hare reusachtige natuurgaven, zonder hulp en medewerking der echte, kunstmatige vorming, te bewonderen en te betooveren. Het hing slechts van haren wil af, en zij zong; de trillers welden uit hare keel op, kunst- en vormeloos, als uit die des nachtegaals, en van alle kanten klonk haar een onstuimig en verrukt handgeklap tegen. Hiermede paarden zich weldra nog meer *geldige* en even *schitterende* bewijzen der algemeene bewondering. Wat was alzoo natuurlijker, dan dat het eener jonge, schoone, van een' zoo ongehoorden bijval duizelende Zangeres in 't geheel niet in den zin kwam, dat aan haar talent en haren roem nog iets ontbrak, en dat zij, ter grondige vorming van het eerste en ter bevestiging van den laatsten, te midden van eene met zoo veel geluks en voorspoeds aangevangene loopbaan, behoorde stil te staan, om vervolgens hare Atalante-vlugt, na door een' bekwamen en strengen Meester te zijn ingewijd in de geheimenissen der zangkunst, met hoogeren en reineren luister te

vervolgen? Maar het ging haar, gelijk het haren vermaarden landgenoot ROSSINI is gegaan. Immers, heeft de maker van *Tancredi* en de *Gazzâ ladra* (*de diefachtige Ekster*) wel ooit aan de ſtudie van het Contrapunt gedacht, ten einde zich de achting van echte en geleerde zang- en muzijkkenners te verwerven? Hij vergenoegde zich met.... de bewondering van gansch *Europa!* (*) — Wanneer Mevrouw CATALANI aan het roerende *pathos* en de kracht der uitdrukking van eene PASTA de betooverende bevalligheid en de klasſieke zuiverheid der voordragt van eene MAINVILLE-FODOR paarde, zoo ware zij een wonder, dat wij wel hier beneden, ſinds het Rijk der Toovergodinnen is verdwenen, niet meer zullen aanſchouwen.

(*) „ROSSINI's *Opera's*," vonden wij onlangs ergens, niet onvernuftig, opgeteekend, „zijn het in muzijk gebragte „*Frankrijk!*"

ARBEIDEN, EEN GAAUWDIEFS-KUNSTTERM.

In het uit geloofwaardige Akten getrokken *Roovers- en Gaauwdieven-Archief* komt eene verklaring voor van der gaauwdieven kunstterm, *arbeiden*, welke, naar wij gelooven, niet zoo algemeen bekend is, als dezelve opmerking wekken moet. Woordelijk luidt de bedoelde plaats aldus: „*Arbeiden* heeten de ſchelmen, iemand zijne beurs, horologie, tabaksdoos, *kettingen*, zakdoek, ringen, halsſieraad, hoofdbedekſel, ja zelfs hemdknoopen te ontfutſelen, zonder dat de beſtolene daarvan iets gewaarwordt. In deze kunst wordt den leeken praktisch onderwijs medegedeeld. Tot dit einde dienen twee ledepoppen van mans- en vrouwen-grootte, naauwſluitend gekleed, en met kostbaarheden in de zakken voorzien. Aan deze zeer kunſtig zamengeſtelde ledepoppen, welke men in elke menſchelijke houding en toeſtand plaatst, zijn bij ieder gelid kleine ſchelletjes, ongeveer honderd in getal, aangebragt, welke bij de minſte aanraking en beweging geluid geven. De leerling, met de gemakkelijkſte proeven aanvangende, moet alles ronſelen, wat zich ſlechts afhandig maken laat, zonder dat één ſchelletje zich hooren laat. De onderwijzer oefent, wel is waar, inſchikkelijkheid jegens zijnen kweekeling; maar, bij het ontwaren van onoplettendheid, brengen ſlagen en hongeren hem tot meerdere bedachtzaamheid. En wanneer hij het

zoo ver heeft gebragt, dat hij de beide ledepoppen in elke houding, zonder dat één schelletje hem beschaamt, geheel kan uitplonderen, krijgt hij verlof, voor eigene rekening te *arbeiden*, onder beding echter, als loon des onderrigts, van een bepaald deel der vruchten van zijne vlijt aan het algemeen *dépôt* te leveren."

DE ADELTROTS DOOR DE SCHEIKUNDE BESCHAAMD.

Eene ware Anekdote.

In *Duitschland* verbreidt zich de lust tot de Scheikunde gelijkelijk met de liberale denkbeelden; waarvan de navolgende echte Anekdote tevens het bewijs oplevert. Een *Duitsch* Baron, van een aloud geslacht, hebbende de zestien kwartieren in elke linie, woonde te *Berlijn* de lessen in de Scheikunde bij van den vermaarden Hoogleeraar KLAPROTH, wiens verlies zoo algemeen betreurd wordt. Op zekeren dag, dat zich de Baron weder naar het Laboratorium van den Chemist begaf, werd zijn rijtuig omvergeworpen, en hij en zijn koetsier zoo zeer gekneusd door den val, dat de te hulp geroepen Arts vermeende, beiden te moeten aderlaten. De Baron kwam hierdoor op den inval, om van dit ongeval partij te trekken, ten einde een vraagstuk op te klaren, dat hem meermalen had bezig gehouden. Hij wilde, namelijk, weten, of het bloed van een *Duitsch* Baron en dat van eenen man uit het volk inderdaad van verschillende natuur zijn, gelijk men beweert. Diensvolgens, het produkt der beide aderlatingen in twee onderscheidene vazen opgevangen zijnde, zond hij hetzelve aan den Scheikundige, met verzoek om beide aan de allernaauwkeurigste ontleding te willen onderwerpen. Dezelve volbragt zijnde, leverden zij dezelfde hoeveelheid op van ijzer, kalk, magnesia, phosphas calcis, aluin, murias potassae et sodae, subcarbonas sodae, sulphas potassae, slijmachtige extractive stof, en water. Alleen bevatte het bloed des Barons twee honderdste deelen waters meer dan dat des koetsiers; welke bijzonderheid ten voordeele des laatsten zoude strekken, bijaldien dit gering verschil eenige opmerking verdiende. Men kan alzoo uit deze vergelijkende ontleding besluiten, dat het bloed eens Barons en dat van een gewoon mensch, physiek en chemisch, volkomen gelijk zijn. — De verlichte Edelman vereenigde zich gereedelijk met dit resultaat, en zond er onmiddellijk aan den onderwijzer van zijnen zoon een afschrift van, denzelven wel uitdrukkelijk aanbevelende, zulks ter kennisse des jongen Barons te brengen, en het hem telkenreize te herinneren, wanneer hij scheen over te hellen, om zijn bloed voor edeler en zuiverder te houden, dan dat van andere menschen.

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN ARATUS VAN SICYON EN PRINS WILLEM I.

(Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH.)

De ware Vrijheid, het ſtreelendſte goed van den redelijken mensch, naast gezondheid en zielerust, — deze aan *zijn Vaderland* te verſchaffen, is eene der grootſte verdienſten, die den braven Staatsman, den Veldheer kunnen vereeuwigen. Moeijelijk is zonder twijfel deze verdienſte en onderhevig aan de grootſte gevaren, maar wordt ook met het bewustzijn van grootheid, van wèl gedaan te hebben, verzeld, en beloond door het hoogſte, dat de eerzucht van een' ſterveling kan ſtreelen: het voorwerp te zijn der liefde van een vrij Volk (*); iets, 't welk alle ſchatten, alle eertitels der Aarde ver overtreft. Dan, hoe menigeen heeft, in plaats van ware, valſche Vrijheid en Regeringloosheid geſticht of bevorderd! Hoe zeldzaam zijn de TIMOLEONS, de WASHINGTONS bij *de Demagogen* van *Athene*, van *Engeland* ten tijde van CROMWELL, van *Frankrijk* in onze dagen! Hoe menigeen mogt naauwelijks de eerſtelingen van zijn werk beleven, dat kort na of zelfs reeds vóór zijnen dood weder in duigen viel! Een DION, een MARCUS BRUTUS (hij dwaalde, maar uit zuivere beginselen), een RIENZI, een PADILLA, een PORLIER, een RIEGO vielen als martelaars van ſtaat, en de zon der vrijheid verdween met hunnen val achter bloedroode wolken.

Onder de weinige groote mannen, die een' duurzamen Regeringsvorm ſtichtten, waardoor hun land uit de banden van uitheemsch geweld geraakte, verdienen de beroemde ARATUS, Stichter van het *Acheïſche* Verbond,

(*) Woorden van Prins WILLEM IV.

in de oude, en onze WILLEM I, Grondlegger der *Nederlandsche* Vrijheid, eene voorname plaats in de nieuwere Geschiedenis. De eerste toch verloste zijne geboortestad *Sicyon* van eene drukkende slavernij, haar door wreede tirannen aangedaan, rukte daarop het sterke *Akrokorinthe* uit de handen der *Macedonische* Vorsten, streed, met volharding, moed en onverzoenlijken tirannenhaat bezield, gelukkig tegen de kleine dwingelanden, die zich, onder de begunstiging van *Macedonië*, in *Griekenland* hadden genesteld, en bekwam daardoor gelegenheid, om bijna den geheelen *Peloponnesus*, *Sparta* uitgezonderd, onder de vrije vereeniging van het *Acheïsche* Verbond te brengen; een Verbond, omtrent van denzelfden aard als naderhand het *Zwitsersche*, *Nederlandsche* en *Amerikaansche*, waarin namelijk de onderscheidene Staten, die daarin deel namen, hunne *buitenlandsche* belangen aan eene algemeene Vergadering overlieten, maar onafhanklijk en *Souverein* bleven elk in den zijnen, wat de huishoudelijke belangen betrof.

Gelijk ARATUS van het *Acheïsche*, dus was WILLEM I de Stichter van het *Nederlandsche* Staatsverbond. Maar hij had tegen andere vijanden te worstelen dan ARATUS. Het is waar, deze ontrukte aan ANTIGONUS GONATAS, Koning van *Macedonië*, de vesting *Akrokorinthe*; maar *Sicyon*, en naderhand *Argos*, *Megalopolis* en andere steden, slechts aan kleine tirannen, gehaat bij hunne burgerijen, en wier magt dus op een zandgrond rustte, daar zij alleen op vreemde lijfwachten konden vertrouwen. WILLEM I waagde het, zich te verzetten tegen de reuzenmagt van FILIPS II, Koning van *Spanje*, de *Indiën*, *Napels*, *Sicilië*, naderhand ook van *Portugal* en alle deszelfs Volkplantingen, Heer van *Milaan*, *Franche-Comté* en alle de *Nederlanden*. Met deze magt was toch die der *Macedonische* Koningen, welke reeds alle hunne *Aziatische* veroveringen hadden verloren, geenszins te vergelijken. Het is waar, WILLEM I genoot, in de laatste jaren van zijn bestuur over *Nederland*, eenige hulp uit *Frankrijk* en *Engeland*, en vroeger uit *Duitsch-*

land; maar hiermede kan men den magtigen onderſtand vergelijken, dien ARATUS van den *Egyptiſchen* Koning PTOLEMEUS ontving, eenen Vorst, die den *Macedoniër* in magt althans evenaarde en ARATUS hartelijk genegen was; terwijl Prins WILLEM van buitenslands niet dan ſpaarzaam, als 't ware tegen dank, en alleen uit naijver tegen *Spanje*, eenige manſchap van beide de genoemde Monarchen bekwam, maar geld, de zenuw des oorlogs, hem van dien kant geheel niet werd toegeſchikt; iets, waaraan het PTOLEMEUS den Held van *Sicyon* vooral niet liet ontbreken. Wanneer men de Veldheeren beſchouwt, die tegen hen overſtonden, zoo is waarlijk noch ARISTOMACHUS, noch ARISTIPPUS, noch LYSIADES, noch DIOGENES, noch BITHYS, noch iemand der kleine *Peloponneſiſche* tirannen, of onderbevelhebbers van de *Macedoniſche* Koningen, met MONDRAGON, of ROMERO, of VITELLI, of zelfs met VALDEZ te vergelijken, hoe veel te minder met ALVA, den eerſten krijgsman van *Europa* onder KAREL V en in de eerſte jaren van FILIPS II. Men zou eerder de *Macedoniſche Phalanx* met het *Spaanſche* voetvolk, destijds het eerſte van *Europa*, kunnen overeenbrengen. Maar in de laatſte jaren van zijn leven ſtreed ARATUS tegen KLEOMENES, Koning van *Sparta*, eenen vijand, die, door moed, talenten, beleid, en vereeniging van ſtaatkundige bekwaamheden met dapperheid, wel vergeleken mag worden met PARMA, den laatſten en meest geduchten tegenſtander van WILLEM I, die evenzeer de *Zuid-Nederlandſche*, als gene de *Peloponneſiſche* ſteden, van het vrijheidsverbond wist af te troonen.

Wanneer men het begin van de loopbaan onzer beide Helden in aanmerking neemt, zoo ſproot ARATUS wel uit een aanzienlijk geſlacht in de middelmatige ſtad *Sicyon*, maar WILLEM I uit een der oudſte en voornaamſte huizen van *Europa*, dat van *Nasſau*, hetwelk in vroeger tijd eenen Keizer aan het *Duitſche* Rijk had gegeven. Gelijk bij den eerſten, die in zijne kindschheid reeds, door den tiran ABANTIDAS, zijnen Vader had verloren,

zelf in levensgevaar kwam, en naauwelijks naar *Argos* ontsnapte, alles zamenliep, om een' onverzoenlijken haat tegen de tirannen en tirannij in zijn hart op te wekken; zoo scheen zich daarentegen bij Prins WILLEM alles te vereenigen, om hem aan het Huis van *Oostenrijk* te verbinden, hetwelk destijds voor de godsdienstige en staatkundige vrijheid van *Europa* het gevaarlijkste was. Door KAREL V aan het ouderlijke huis en den Protestantschen Godsdienst onttrokken, en met waarlijk vaderlijke zorg opgevoed, werd hem, nog jong, door denzelven een zeer aanzienlijk bevel over een zijner legers toevertrouwd, 't welk een' ervaren bevelhebber scheen te vereischen. Op zijnen arm leunde de Keizer, toen hij de regering der *Nederlanden* aan zijnen Zoon overdroeg. De Orde van het Gulden Vlies, en het Stadhouderschap over *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, viel hem ten deel. Het is dus eene veel grootere verdienste in WILLEM, dan in ARATUS, wanneer hij, niettegenstaande dit alles, zich tot een' heldhaftigen voorstander van de regten des volks en der vrijheid opwierp, hetgeen hem, bij de gemoedsgesteldheid van FILIPS II, in plaats van gunsten, bevordering ten Hove, en eene schitterende loopbaan in den dienst des magtigsten Konings, niets dan vervolging, gevaar en verliezen voorspelde. Want het zou dwaasheid zijn, zich te verbeelden, dat WILLEM I, reeds in den aanvang der *Nederlandsche* onlusten, zich de magt, die hem naderhand ten deel viel, in 't verschiet zou hebben voorgesteld; vooral, daar de bij het volk nog meer beminde EGMOND daarop, in geval men, tegen alle waarschijnlijkheid, de *Spaansche* magt kon te boven komen, nog grootere aanspraken had. Het is echter waar, dat hij, door de dwaze wreedheid van FILIPS en ALVA gebannen, gehoond en vogelvrij verklaard, geene andere keus had, dan een onteerend stilzitten in *Duitschland*, of den oorlog, en dus *toen* in het geval van ARATUS verkeerde.

Wanneer men beider verdiensten omtrent hunne landgenooten nagaat, zoo waren dezelve uitstekend; maar de

moeijelijkheid ſtaat in evenredigheid tot de zeer onderſcheidene magt hunner tegenſtanders. De tirannen van eenige kleine *Griekſche* ſteden te onttroonen, eenige vestingen door verrasſing in te nemen, kan niet opwegen tegen den harden en moeijelijken ſtrijd, door ORANJE tegen het magtigſte Rijk der wereld gevoerd, in 't welk de zon nooit onderging, en wel in het eerst alleen met twee gewesten, destijds op verre na de magtigſte niet der zeventien, die ſlechts een gering gedeelte uitmaakten van de magt des *Spaanſchen* Monarchs. Waarlijk een verbazend ſchouwſpel, het éénige van dien aard na de onvergelijkelijke verdediging der helden van Oud-*Griekenland tegen* XERXES! De verwering van *Haarlems*, *Alkmaars*, *Leydens* burgerij, die al haar vertrouwen, naast God, op den Prins ſtelden, zal ongetwijfeld eene der eerſte plaatsen in de Geſchiedenis der waarlijk vrije Volken beſlaan. — In de krijgskunde, nogtans, was WILLEM I, zoo 't ſchijnt, niet bij uitſtek bedreven, en ſchijnt daarin even zeer door zijnen Zoon MAURITS, als ARATUS door zijnen opvolger PHILOPŒMEN te zijn overtroffen geworden. Van hem toch wordt getuigd, dat hij in ontmoetingen bij dag nooit ſlaagde, maar uitmuntend geſchikt was om geheime ondernemingen uit te voeren. Zoo kan men ook van WILLEM I getuigen, dat hij gelukkiger zoo wel als bekwamer was in zulke verrigtingen, waarbij meer ſtaat dan krijgskunde vereischt werd, zoo als de Bevrediging van *Gent*, de Unie van *Utrecht*, de huldiging van ANJOU, en het omſlaan van verſcheidene, zoo *Hollandſche* als andere *Nederlandſche* Steden, onder welke men de overhaling van het zoo lang vijandige *Amſterdam* tot de zaak der Vrijheid met die van *Athene* tot het *Acheïſche* Verbond door het beleid en de deugd van ARATUS mag vergelijken (*). Het is waar, ORANJE wist eenmaal, bij den overtogt over de *Maas*, die als een krijgskundig meesterſtuk wordt geroemd, zelfs ALVA te verſchalken,

(*) Zie het Leven van ARATUS door PLUTARCHUS, hetwelk wij hier voornamelijk gevolgd zijn.

en veroverde *Middelburg;* maar hiermede kan men de verrasſing van *Sicyon* en van *Korinthe*, de welgelukte krijgslist tegen ARISTIPPUS, tiran van *Argos*, en de verdrijving der *Ætoliërs* uit *Pellene*, door ARATUS, gelijkſtellen. In beider latere krijgsverrigtingen, tegen KLEOMENES gelijk tegen PARMA, waren zij ſteeds ongelukkig; en WILLEM I, door de ſtaatkundige belangen van het Verbond teruggehouden, kon zich zelfs niet eens perſoonlijk in het veld tegenover PARMA vertoonen.

Als Staatsman had ARATUS vele overeenkomst met ORANJE. Gelijk de laatſte, in de verwarring, die op de *Gentſche* Bevrediging volgde, de *Noord-Nederlandſche* gewesten door de *Utrechtſche* Vereeniging wist aan elkander te ſnoeren, zoo verbond ARATUS zijne op zichzelve ſtaande en dus zwakke geboorteſtad *Sicyon* met het aloude, maar min aanzienlijke *Acheïſche* Verbond, hetwelk daardoor, vooral door de latere veroveringen van ARATUS, weldra drie vierden van den *Peloponneſus*, benevens *Athene* en *Megara*, in het eigenlijke *Griekenland*, bevatte. „Toen," zegt PLUTARCHUS, „toon„den de *Acheërs*, dat *Griekenlands* magt onoverwinne„lijk is, zoo dikwerf het eendragt, orde en onderge„ſchiktheid, en een verſtandig Opperhoofd bezit. De „*Acheërs* toch, die, om zoo te ſpreken, een niets uit„maakten van de oude *Griekſche* magt, en destijds te za„men het vermogen niet hadden van ééne ſtad van be„lang, behielden, door welberadenheid, eendragt, en „door den deugdzaamſten niet te benijden, maar te ge„hoorzamen en te volgen, niet alleen hunne eigene vrij„heid te midden van zulke groote ſteden en heerſchap„pijen, maar eindigden ook met de meeste andere *Grie*„*ken* te redden en te bevrijden." Een ſchoone *Commentarius* op de Oud-*Nederlandſche* ſpreuk: *Eendragt maakt Magt*, en op de daden der *Hollanders*, *Zeeuwen* en hunne Bondgenooten.

Twee daden der beide Helden verdienen vooral onze aandacht; — bij ARATUS de bevrediging der partijen

te *Sicyon*, bij WILLEM I de Godsdienstvrede. De eerste, namelijk, (zekerlijk door de mildheid van Koning PTOLEMEUS bijgestaan) loste het moeijelijke vraagstuk op, waarvan de wedergade op eene grootere schaal nog onlangs het *Fransche* Ministerie zoo veel moeijelijkheids heeft veroorzaakt, en *Frankrijk* gedurende dertig jaren verdeeld heeft gehouden, -- *de beslissing omtrent de goederen der Uitgewekenen*, die dezen terugeischten, maar de bezitters, als wettig verworvene eigendommen, wilden behouden. De grootmoedigheid van ARATUS eindigde dezen twist. Met groot gevaar van gevangen en aan den Koning van *Macedonië* overgeleverd te worden, reisde *hij naar Egypte*, en ontving aldaar van zijnen vriend, Koning PTOLEMEUS, honderd vijftig talenten (2,700 000 gulden), die hij besteedde ter bevrediging van de Uitgewekenen, zoodat de overige burgers hunne goederen behielden. Doch zelf weigerde hij in deze zaak zoo wel de eer als de verdienste der afdoening, (hoewel daartoe onbepaalde volmagt ontvangen hebbende) maar niet de werkzaamheid: hij benoemde vijftien burgers, om met hem deze moeijelijke en netelige zaak af te doen. „ Hoe „ menigeen," zegt PLUTARCHUS, „ behield eene „ veel kleinere som, van Koningen ten geschenke ontvan„ gen, voor zich, en bezigde die tot onderdrukking zijns „ Vaderlands!" Hoe schittert hier dus zoo wel de onbaatzuchtigheid als wijsheid van ARATUS uit, die met dit geld, door verbazende moeite, de rust, den onderlingen vrede en de eendragt zijner geboortestad kocht!

Bijkans nog moeijelijker, dan het onderwerp *dezer* geschillen, was dat, hetwelk de *Nederlanders* verdeelde. — de Godsdienst. *Holland* en *Zeeland* hadden grootendeels de Hervorming aangenomen: de *Roomsche* eerdienst heerschte nog in de zuidelijke gewesten; maar de menigte ballingen uit dezelve, die na den *Gentschen* Vrede terugkeerden, wilden ook hier de leer der Hervormers niet alleen doen *verdragen*, (dit was niet te keeren, en zelfs de *Roomschen* bewilligden hierin) maar *uitsluitend doen heerschen*. Doldriftigen, gelijk IMBYZE, RIJHOVE

en DATHEEN, wierpen te *Gent* alles het onderstboven, door eenen valſchen Godsdienstijver gedreven, waaronder zich ongetwijfeld ook heerschzucht verborg. Wat zou ORANJE in deze omſtandigheid doen? De drijvers ſteunden op de geestdrift, den ijver en den haat tegen het Pausdom van de nieuwbekeerden, die reeds te voren in *Holland* zoo vele gruwelen hadden doen voorbijzien. De Prins kon hen niet *regtſtreeks* voor het hoofd ſtooten: zij waren, bij het verraad van ſommige Roomschgezinden, en de onzekerheid, *wien* hij van dezen vertrouwen kon, de ſteun zijner zaak. Doch hij wist ook al te wel de verderfelijke gevolgen, die zulk eene woeste, *revolutionnaire* handelwijze voor de rust en den voorſpoed der zuidelijke gewesten moest hebben. Na vergeefsche pogingen, dus, om de zaak te *Gent* zelve in orde te brengen, trachtte hij een' algemeenen regel te doen doorgaan, die het eerſte voorbeeld is eener *door de wet bepaalde geregelde en algemeene burgerlijke verdraagzaamheid in Europa*, den Godsdienst- of zoogenaamden *Religionsvrede*, die op naam van den Aartshertog MATTHIAS in 1578 werd uitgevaardigd. Doch het was den Prins onmogelijk, den ſtroom te keeren: hij moest immers hooren, dat de razende zoo wel als domme DATHEEN hem beurtelings voor *Papist* en *Ongodist* uitſchold. Naauwelijks was dan ook de Godsdienstvrede uitgevaardigd, of dezelve werd van alle kanten zoo baldadig geſchonden, dat men denzelven meer als eene *edele poging*, en als het blijk eener verlichte en edelmoedige denkwijze, dan als een welgeſlaagd middel tot herſtel van de rust in *Nederland* mag beſchouwen. Maar hoeveel moeijelijker was ook de taak in zoo vele, door uiterlijke omſtandigheden zoo wel als inwendigen ſtaatsvorm verſchillende gewesten, die, trotsch op hun vermogen en rijkdom, liever heerſchen dan beheerscht wilden worden, waar de Prins eigenlijk ſlechts op twee Provinciën *zeker* kon rekenen, de gemoederen tot *één* te brengen, dan in eene middelmatige ſtad, aan ARATUS door de grootſte weldaad verpligt!

Beide de groote mannen begingen echter eenen ſtaatkundi-

gen misſtap van het uiterſte belang. Toen ARATUS tegen KLEOMENES ongelukkig ſtreed, bragt hij de *Macedoniërs*, door hem eerst uit den *Peloponneſus* verdreven, weder daar binnen, en leide dus den grond tot zijn eigen verderf, hem naderhand door den trouweloozen en wreeden PHILIPPUS III, Neef van den braven ANTIGONUS DISON, gebrouwen. ORANJE, door PARMA in 't naauw gebragt, wendde het oog naar *Frankrijk*, riep ANJOU, den Broeder der twee gekroonde moordenaars van den *St. Bartels*-nacht, in *Nederland* binnen, en deed hem tot Heer der *Nederlandſche* gewesten verheffen. Hadde deze verraderlijke Vorst zijnen aanſlag op *Antwerpen* en andere ſteden met meer list en behoedzaamheid aangelegd, *Nederland* ware misſchien reeds toen een wingewest van *Frankrijk* geworden.

Dus begingen ARATUS en WILLEM I, met hetzelfde goede oogmerk, bijna denzelfden groven misſlag, van zich te veel op buitenlandſche Vorſten te verlaten, die, onder ſchoone beloften van hulp, niets dan eigen voordeel beoogden. Echter moet men bekennen, dat de netelige omſtandigheden, waarin zij zich bevonden, hun weinig andere hulpmiddelen overlieten. ARATUS, door de *Spartanen* bijna uit zijn geheele vaderland verdreven, terwijl *Korinthe* en *Mantinea* reeds in de handen der vijanden waren, en overal, zelfs te *Sicyon*, reeds de geest van misnoegen en oproerigheid, de voorlooper van den ondergang der Staten, heerschte, — ARATUS moest bukken, of zich aan vreemden overgeven. Doch dit *bukken* werd hem door overdrevenen eigenzin afgeraden. Immers hij had nog de keuze over, om KLEOMENES, dien jongen, wakkeren Vorst, geen vreemdeling, maar een *Peloponneſiër* gelijk hij, een afſtammeling van HERKULES, met zich te verzoenen, door hem het opperbewind over de *Acheïſche* Vereeniging, voor één jaar, op te dragen. Alleen een zeer kwalijk geplaatſte wrok kon hem raden, liever tot de doodvijanden der *Griekſche* vrijheid, de *Macedoniërs*, de toevlugt te nemen. Doch WILLEM I had ſlechts drie kanſen; *of* om zich

aan het trouwelooze, reeds zoo vaak op de proef als verraderlijk geblekene *Spanje* te onderwerpen, *of* zich door eigene kracht ſtaande te houden, *of* eene derde magt over *Nederland* te ſtellen, en dus, onder zekere voorwaarden, den Broeder des Konings van *Frankrijk* in te roepen. De tweede dier wegen, verreweg de eerlijkſte en voordeeligſte, werd eerst na 's Prinſen dood ingeſlagen, maar niet vóór dat *Frankrijk* en *Engeland* beide de aangebodene oppermagt geweigerd, en het laatſte ons eenen Veldheer gezonden had, weinig minder gevaarlijk voor de vrijheid, dan PARMA. Het is dus ORANJE minder euvel te duiden, wanneer hij den Broeder des magtigſten en naburigen Konings, wien hij door ſtellige verdragen en eeden en door eene zeer beperkte magt genoegzaam beteugeld achtte, tot redding des Staats deed te hulp roepen; en hij beging daarbij niet den onvergeeflijken misſlag van ARATUS, die den ſleutel van den *Peloponneſus*, *Akrokorinthe*, aan de *Macedoniërs*, wien hij die zelf te voren met zoo veel beleids had ontweldigd, in handen ſtelde. Dit griefde ANJOU wel; hij wenschte *Antwerpen*, destijds het hart van *Nederland*, ter vrije beſchikking te hebben, maar gedroeg zich daarbij zoo averegts en onſtaatkundig, dat den *Nederlanderen* in ééns de oogen opengingen, en hij het land met ſchande verlaten moest. In dit geval ſteekt dus de Vader der *Nederlandſche* Vrijheid uit boven den Stichter van het *Acheïſche* Verbond, die zelfs daarbij eene geveinsde en dubbelhartige rol moest ſpelen, en zich daarover zoo zeer ſchaamde, dat hij het begin der onderhandeling in zijne *Gedenkſchriften* niet heeft te boek geſteld (*). Doch, aan den anderen kant, bedong deze, bij het verdrag met *Macedonië*, voor zichzelven geene regten. WILLEM I zonderde *Holland* en *Zeeland* van de algemeene onderwerping aan ANJOU uit, en behield daarover het oppergezag. Deed hij dit uit wijze ſtaatkunde en zorg voor de toekomst? Waarſchijnlijk; maar alsdan moet hij reeds vroeg, en in den beginne, de heerſchappij van dezen *Franschman* als noodlottig

(*) POLYB. L. II. C. 47.

voor *Nederland* hebben aangezien, daar hij twee reeds magtige zeegewesten aan zijn gezag onttrok. Beschouwde hij, integendeel, dit gezag als het éénige redmiddel voor den Staat, zoo was het niet voorzigtig, hetzelve daardoor te verzwakken, dat hij de eenheid van denzelven, door de opdragt der *Souvereiniteit* van *Holland* en *Zeeland* aan hemzelven, liet verbreken, en het moest ANJOU verbitteren. Wij kunnen dit alleen oplossen door te stellen, dat WILLEM inderdaad de heerschzucht des *Franschmans*, reeds van den beginne af, vreesde, maar dezelve door de genomene maatregelen (waaronder ook eene schuilplaats voor de vrijheid, in het ergste geval, bij de *Hollanders* en *Zeeuwen* behoorde) voor genoegzaam bedwongen hield.

Het is zonderling, dat ARATUS, Stichter van een Gemeenebest, hetwelk meer dan drie vierden van het schiereiland *Peloponnesus* omvatte, met havens voorzien aan de *Korinthische*, *Saronische* golf en de *Ionische* zee, volstrekt niet aan de oprigting eener zeemagt schijnt te hebben gedacht. Bij ORANJE was zij daarentegen, na de rampen van 1568, het eerste en éénige redmiddel; en onder zijn bestuur heeft *Nederland*, hebben vooral *Holland* en *Zeeland* wonderen daarmede gedaan. *Salamis* en *Mycale* hebben, hoewel op eene kleinere schaal, hare wedergade gevonden in de *Zuiderzee* en bij *Roemerswaal*. Zelfs de *Spaansche* Landvoogd, die komt om ALVA te vervangen, leert den moed der fiere *Zeeuwen* vreezen, wier vloot, over het verdronken land heen, het veege *Leyden* ontzet. Zonder zeemagt ware het voor die twee gewesten volstrekt ondoenlijk geweest, zich vier jaren lang tegen de geheele magt van *Spanje* te verdedigen. En wat is *Nederland* later niet door die zeemagt geworden? De Ouden zouden gezegd hebben, dat eene gunstige Beschermgodheid, door de togten der *Watergeuzen* en hunne verovering van *den Briel*, als 't ware een onderpand en heilspellend voorteeken van de toekomstige grootheid der Republiek heeft gegeven; en tusschen de *houten muren* van Hopman DE RIJK lag de kiem van *Neêrlands*

Staat besloten, gelijk tusschen die van THEMISTOKLES de toekomstige grootheid van *Athene*. ARATUS deed van dit alles niets. Vergeefs wenkte hem de *dubbele zeestad Korinthe* (*) met hare twee havens aan twee onderscheidene zeeboezems; vergeefs de heerlijke havens van *Pylos* in *Messenië* (het tegenwoordige *Navarino*), of de driedubbele kusten van den *Peloponnesus*; en dit verzuim van het oprigten eener zeemagt was voor de *Acheërs* naderhand, toen zij daarmede, in de oorlogen tusschen PHILIPPUS ANTIOCHUS en de *Romeinen*, misschien voor *Griekenland* eene gelukkige onzijdigheid hadden kunnen bewaren, of zich, gelijk de *Rhodiërs* en ATTALUS, tot nuttige Bondgenooten verheffen, en nu, dit alles misfende, slechts eene zeer ondergeschikte rol speelden, allernoodlottigst. Misschien hing dit zamen met een oud vooroordeel tegen het bouwen der zee, nog door Wijsgeeren als PLATO gekoesterd (†), en waarschijnlijk door het zedebederf te *Athene* ten gevolge der zeevaart, of door eene blinde bewondering voor de barbaarsche Wetgeving van LYCURGUS, die allen zeehandel weerde, ontstaan.

In hun *karakter* heerscht eene treffende overeenkomst. Dat van WILLEM I zullen wij met de woorden van zijner ongenoemden, maar zeer geachten Levensbeschrijver mededeelen, die gansch niet partijdig met hem is ingenomen: „Hij was zeer goedaardig, een geslagen vijand van „ alle boosheid, wreedheid, onderdrukking en geweld, „ daarbenevens ook zeer lijdzaam en geduldig, om het

(*) *Bimaris Corinthi mœnia.* HORAT. *Od.*

(†) PLATO, *de Legibus*, L. IV ab init. De ondervinding der latere Volken heeft in twee luisterrijke voorbeelden getoond, dat deze opvatting van den goddelijken PLATO wezenlijk een vooroordeel is. Geene twee Volken waren ooit geduchter door Zeevaart en Zeemagt, dan de *Nederlanders* in de zeventiende Eeuw en de *Engelschen* onzer dagen. Doch waar heerschte immer meer zedelijkheid of naauwgezette godsdienstigheid, dan in die beide landen bij den middelstand? Men vergelijke daarmede het van den Koophandel afkeerige *Spanje!*

„ kwaad, hem aangedaan, te verdragen, en geen wrok „ noch wraakgierigheid in zijn hart voedende, 't welk een „ klaar bewijs is van een' verheven geest. Hij was open- „ hartig en ſpraakzaam, waar het paste, maar maakte an- „ derzins niet veel woorden te vergeefs, zoodat hij door- „ gaans ſtilzwijgende was, waarom ſommigen hem WIL- „ LEM *den Zwijger* hebben genoemd. Hij wist zijne „ gedachten uitnemend wel te ontveinzen, en bezat zich „ daaromtrent zoodanig, dat men zijne geheimen niet ligt „ kon doorgronden, noch achter zijne voornemens gera- „ ken. Als hij moest ſpreken, deed hij het wel te pas, „ en zeide niets, dan hetgene ter zake was dienende; „ *daarbij had* hij eene wonderlijke bekwaamheid om de „ menſchen in te nemen, te overreden en tot zijne ge- „ voelens en voornemens over te halen, maar nog aller- „ meest om het Volk door minzaamheid en gemeenzaam- „ heid tot zich te lokken en aan zich te verbinden, waar- „ door hij den geheelen tijd van zijn leven, tot zijnen dood „ toe, op alle plaatſen, daar hij heeft gewoond of zich „ onthouden, door de Burgerij en Gemeente zoodanig „ geacht, geëerd en bemind is geworden, dat hij, gelijk „ een Afgod, door dezelve werd aangebeden en gehoor- „ zaamd, behalve in één geval op het laatst te *Antwer-* „ *pen*, wanneer hij in den haat van het Gemeen verviel, „ *omdat hij* den Hertog van *Alençon* (ANJOU) en de *Fran-* „ *ſchen* te ſterk bleef aankleven (*).”

Vergelijken wij hiermede de karakterſchets van ARATUS, door de meesterhand van POLYBIUS ontworpen: „ ARATUS was in allen opzigte berekend tot de ver- „ rigting van groote daden. Hij muntte uit door de kunst „ van wèl te ſpreken, door verſtand, vernuft en *ſtil-* „ *zwijgendheid*. Niemand overtrof hem in lijdzaamheid „ en zachtzinnigheid bij burgerlijke verdeeldheden, in het „ aankweeken van vriendſchap, in het winnen van Bond- „ genooten. Hij was bij uitſtek bedreven in geheime aan- „ ſlagen, in het leggen van lagen aan den vijand, en het „ doorzetten derzelven door ſtoutmoedigheid en onbezwe-

(*) *Leven van* WILLEM I, IIIde D. bl. 707—709.

„ kene volharding. Maar die zelfde ARATUS was traag „ in het beramen van plans, en weinig krijgshaftig, zoo „ dikwijls men den vijand onder de oogen moest zien, „ en fcheen het gezigt des oorlogs niet te kunnen ver- „ dragen (*)." In één opzigt muntte de *Sicyoniër* boven den *Nederlander* uit: hij was Kunstkenner en Gefchiedfchrijver. Het eerfte verhaalt PLUTARCHUS, en dat hij bijzondere gunst bij Koning PTOLEMEUS genoot, omdat hij denzelven vele keurige ftukken uit de beroemde *Sicyonifche* Schilderfchool toefchikte; het andere POLYBIUS, die verzekert, dat zijne *Gedenkfchriften* zoo door klaarheid als door geloofwaardigheid uitmunten (†).

Op dezelfde plaats, welke wij zoo even aantogen, heeft POLYBIUS met HOOFT, wanneer de een van ARATUS en zijne opvolgers, de ander van WILLEM I en zijne Zonen fpreekt, eene treffende gelijkvormigheid: „ Van de eendragt (of het Statenverbond) der *Pelopon* „ *nefiërs*, dat voortreffelijk werk, was ARATUS van „ *Sicyon* de grondlegger en beleider; hetzelve is bevor- „ derd en eindelijk tot ftand gebragt door PHILOPŒ- „ MEN van *Megalopolis*, maar bevestigd en tot eenige „ duurzaamheid voor de toekomst gebragt door LYCOR- „ TAS." (POLYB. II. C. 40.) „ De Vader uwer Hoog- „ heid heeft niet alleen den eerften fteen van dezen Staat „ geleidt, maar dit zwaarlijvig gebouw ter tinne toe op- „ getogen, laatende daarenboven twee Zoonen achter, om „ 't zelve te dekken, en de voorhooven met metaale muu- „ ren te bevesten; alles met zoo gheringh een hulpe van „ andren, en onder 't gedurigh rammeijen des vijands „ op 't onbeftorven metfelwerk." (HOOFT, *Opdragt der Gefchiedenis van* FREDERIK HENDRIK.)

Laat ons eindelijk de *gevolgen* van beider daden befchouwen; dat is, het lot der beide Gemeenebesten, door hen gefticht. De *Acheërs*, kort na den dood van ARATUS een braaf en dapper Opperhoofd, PHILOPŒMEN, bekomen hebbende, hielden de grootheid en waar-

(*) POLYB. L. IV. C. 8.
(†) POLYB. L. II. C. 40.

de van den *Griekschen* naam nog eenigen tijd op in de twisten tusschen de *Macedoniërs* en *Romeinen*, waarin zij tot de laatsten overhelden; maar PHILOPŒMEN werd, door een ellendig toeval, gevangen en gedood. Zijn vriend LYCORTAS, Vader van den Geschiedschrijver POLYBIUS, handhaafde nog eene wijl de vrijheid der Republiek; maar weldra bezweek zij voor de schandelijke heerschzucht en laaghartige kuiperijen der *Romeinen*, wier rampzalige gevolgen de hoofdstad *Korinthe* met een' geheelen ondergang moest boeten; en dit was de hartslag, aan de *Grieksche* vrijheid gegeven. — *Neêrlands* lot was veel heerlijker. Meesters, door het regt van overwinning, der beste deelen van *Indië*, terwijl zij hunne vlaggen door de gansche wereld deden eerbiedigen, noodzaakten de helden, die WILLEM had vrijgemaakt, *Spanje* tot eenen voor hen roemruchtigen Vrede. Dit kleine Gemeenebest was lang de eerste Zeemogendheid, vaak de scheidsvrouw van *Europa;* meer dan eens deden hare vloten de vereenigde *Engelsche* en *Fransche* Zeemagt wijken. Dan, toen de tweedragt zich in het laatst der achttiende Eeuw in dit gezegende land had vastgenesteld, trof de eene ramp na de andere het rampzalige *Nederland*. Tweemaal maakten Vreemdelingen zich onze dwaasheid ten nutte, om ons met hunne knechten te overheerschen. *Nederland* werd (o schande!) cijnsbaar aan hen, die het bij *Kijkduin*, bij *Ramillies*, bij *Malplaquet* overwonnen had; en al die ellende eindigde met den ondergang eener Republiek, die twee Eeuwen lang den nijd en de bewondering van *Europa* had opgewekt, en wier uitvaart de edele HELMERS (het was niet anders geoorloofd!) onder het beeld van *Korinthes* val en van den ondergang der schepping van ARATUS bezong. Reeds vroeger had de zwijmelgeest eener valsche vrijheid de hoofden van sommigen onzer landgenooten zoo zeer bevangen, dat de onsterfelijke Stichter onzer Vrijheid, WILLEM I, voor een' listigen deugniet werd uitgekreten, die niet dan eigene grootheid bedoelde. Maar de rampen hebben onze Natie gelouterd; een waardige Telg van dien Vader des

Vaderlands heeft den zetel beklommen; wij eeren en beminnen weder met geestdrift den Stichter van ons oude Volksgeluk, en, om met POLYBIUS te ſpreken, zoo de dooden van ons eenige kennis dragen, moet de dankbaarheid der *Nederlanders* hem nu eene zuivere vreugde verſchaffen voor de lasten en gevaren, die hij voor hen doorſtond.

BIJDRAGE TER BEVESTIGING VAN HET NUT DER TEMPONS BIJ VÓÓRKOMENDE PLACENTA.

(*Vervolg van bl.* 18.)

Het was op den 7 Maart 1825, dat ik, in den vroegen morgen, ijlings geroepen werd bij eene Dame, in deze ſtad woonachtig, welke, voor de eenentwintigſte maal zwanger zijnde, en reeds het einde der achtſte maand van deze zwangerheid zonder ongewone toevallen bereikt hebbende, op het onverwachtst, bij het omkeeren van haar ligchaam in het bed, door eene geweldige vloeijing overvallen was. Deze Dame trad nu in haar 45ſte jaar, en was, nog geene 18 jaren oud, in het huwelijk getreden. Spoedig hierop zwanger geworden, had zij, in den tijd van zevenentwintig jaren, twintigmaal gekraamd; van welke bevallingen zij de vier eerſte kinderen, acht maanden lang, zelve geregeld zoogde; de drie volgende echter minder lang en minder gezet; al de overige in het geheel niet, uit gebrek aan zog en aan krachten; — al hare verloſſingen waren, voor het overige, regelmatig en natuurlijk geweest, en aldus ook afgeloopen; behalve eene miskraam van vijf maanden, welke door eene zeer hevige bloedſtorting vergezeld was geworden, en haar destijds ten uiterſte verzwakt had; benevens eene allervoorſpoedigſte bevalling van een voldragen kind, na welke zij, uit hoofde van eene onvoorzigtigheid in de beweging van haar ligchaam, door eene zoo geweldige inwendige ſtorting overvallen was geworden, dat, toen ik, vijf uren na de verloſſing, bij haar geroepen werd, ik haar,

bij mijne komst, bijna ſtervende vond. Eene tijdige hulp alleen was in ſtaat, haar te behouden. Hare gezondheid laat, voor het overige, niets te wenſchen over, alsmede hare geestgeſteldheid, die beſtendig vrolijk en opgeruimd blijft.

Deze vrouw nu, geheelenal ter neder geſlagen door deze plotſelinge, van geene daartoe aanleiding gevende oorzaak voorafgegane, verſchijning van zulk eene aanmerkelijke hoeveelheid bloeds uit den *uterus*, verbeidde mijne komst met groot verlangen; te meer, daar hare vier laatſte verlosſingen (offchoon telkens de geboorte des kinds, en van de *placenta*, op de natuurlijkſte en regelmatigſte wijze geſchied was) altijd door toevallen, zoo als flaauwten, benaauwdheden, enz. achtervolgd waren geworden, die haar telkens in een' zeer bedenkelijken toeſtand bragten, en, met welk eene voorzigtigheid en oplettendheid ik haar aanhoudend na de verlosſing bleef behandelen, met geene mogelijkheid voorkomen hadden kunnen worden; toevallen, die mij destijds zoo veel te meer ongerustheid baarden, daar ik dezelve beſchouwde als het onmiddellijk gevolg van den hoogst verſlapten toeſtand van den *uterus*, zoo wel in betrekking tot deszelfs eigendommelijk leven en werking, als tot deszelfs zelfſtandigheid en zamenſtel, benevens die der naastbijgelegene buiksingewanden en derzelver vaatgeſtel, enkel voortgebragt door de menigvuldige, elkander ſnel opvolgende, zwangerheden en verlosſingen.

Met al den ſpoed, dien vriendſchap en hartelijke belangſtelling mij konden inboezemen voor eene vrouw en moeder, die ik het geluk gehad had, reeds tweemaal, om zoo te ſpreken, uit de kaken des doods te redden, ijlde ik ter hulpe, en vond ik de zwangere in eenen hoogst beklagelijken toeſtand, doodsbleek en ijskoud, in haar bed, op den rug liggende, midden in eene groote hoeveelheid geklonterd bloed, met eenen rasſen, kleinen pols, en in eene gemoedsſtemming, die de angſten en de geringe hoop op behoud aanduidde, welke hare ziel folterden.

De bloedvloeijing bij mijne komst reeds ſchijnende te

hebben opgehouden, vergenoegde ik mij (te meer, daar, bij vroedkundig onderzoek, niet het minfte bewijs van eenen kort aanftaanden arbeid te ontdekken was) met deze belangrijke moeder van een niet minder belangrijk huisgezin, zoo veel doenlijk was, gerust te ftellen, en de hoop bij haar te doen herleven; fchreef haar vervolgens de ftiptfte rust voor, naar ziel en ligchaam; beval een' verkoelenden, voedenden en vloeibaren eetregel, en liet haar een bedarend en bloedftelpend middel inwendig gebruiken, waarvan de *Tinct. Cort. Cinam.* en het opium de hoofdingredienten waren. — Onder de naauwkeurige opvolging van al het voorgefchrevene, verliepen de eerfte dagen vrij rustig; de bloedvloeijing vertoonde zich niet meer, dan bij eenen veranderden ftand van het ligchaam, ter voldoening aan deszelfs gewone ontlastingen foms noodzakelijk, en dan nog in eene zoo geringe hoeveelheid, dat dezelve het gevolg fcheen te zijn van de rottende ontbinding der in de *vagina* teruggeblevene bloedklonters; een vermoeden, dat, door de bijzondere bruinachtige kleur en den onaangenamen reuk van het uitvloeijend vocht, meer verfterkt werd. Wij, echter, bleven het geval mistrouwen, en het ergfte voorzien. Immers het was hier duidelijk, zoo wel aan de hoeveelheid, als aan de fpoedige ftolling en de bijzondere hoogroode kleur van het uitgevate bloed, dat dit bloed geen aderlijk bloed was, uit de bovenmate verwijde bloedaderen van de *vagina* of van de *portio vaginalis uteri* voortgekomen; maar wel, voor het grootfte gedeelte, flagaderlijk bloed, uit de vaten binnen den *uterus* afkomftig. De *placenta* derhalve moest reeds, voor een gedeelte, van de plaats harer aanhechting losgeraakt zijn, het zij dat zij meer naar den bodem van den *uterus* zat, het zij dat zij zich op het *orificium uteri* ingeplant had. Beide gevallen toch waren onrustwekkend, en leverden een onheilfpellend vooruitzigt op; — bij het laatfte immers had men, bij den aanvang van en onder den verlosfingsarbeid, eene geweldige en met den arbeid toenemende bloedftorting te vreezen; bij het eerfte was de vrees na de verlosfing, voor hetzelfde ongeval, niet min-

der, en, wat een nieuw bloedverlies, al ware het dan nog zoo gering, in een reeds zoo hoogst verzwakt ligchaam zou kunnen te weeg brengen, ziet een ieder ligt in, die flechts let op den invloed van het bloed op de geregelde werking van het menfchelijk ligchaam. Het is waar, de zwangere vrouw kan eene ongeloofelijk groote hoeveelheid bloeds verliezen, zonder dit met den dood te bekoopen; maar een plotfeling verlies, offchoon van eene mindere hoeveelheid, rukt haar veeltijds, in weinige minuten, weg. Van het eerfte had ik, bij deze vrouw, reeds tweemaal de verfchrikkelijkfte bevestiging waargenomen; *tegen het* laatfte was ik fteeds op mijne hoede ge-*bleven, en dit* vooral was ook nu mijne zorge.

Mijn mistrouwen dan ook in dezen fchijnbaren ftilftand werd weldra door de uitkomst geregtvaardigd; want, na negen dagen in eene bedriegelijke gerustheid doorgebragt te hebben, (niets dan dat weinigje bloeds meer kwijt rakende, waarvan ik hier boven gefproken heb) overviel de zwangere wederom op eens, zonder zelve hiertoe eenige aanleiding gegeven te hebben, eene nog geweldigere bloedftorting dan de voorgaande. Dadelijk onderzoek ik nu haren toeftand met meer naauwkeurigheids, hetwelk ik bij de eerfte bloedftorting flechts oppervlakkig en vrij onvolledig had kunnen doen, uit hoofde dat de bloedvloeijing *bij mijne* komst destijds reeds opgehouden had, en ik toen vreesde, dezelve weder te zullen opwekken door de prikkeling en de betasting van het *orificium uteri* met mijne ingebragte vingeren, en uit hoofde dat de *vagina* op dat oogenblik bijna geheel opgevuld was met geftold bloed, hetwelk het genoemde *orificium* geheelenal van rondom bezette, en hetzelve aan mijn oppervlakkig onderzoek onttrok. Nu was ik naauwelijks met mijne vingeren tot aan het *orificium uteri* genaderd, of ik herkende oogenblikkelijk, aan de fponsachtige en ongelijke oppervlakte, welke zich, op den bovenften rand van het *orificium uteri*, aan mijne vingeren voordeed, de *placenta.* — Wat nu te doen? Arbeid was er hoegenaamd niet, niets zelfs, dat hem, als kort aanftaande, aanduidde. Het *orificium* was

dik en vrij hard, en het *fegmentum vaginale uteri* nog niet geheel uitgezet, maar min of meer nog in de *vagina* uitpuilende, zonder de minfte beweging en flechts eenige lijnen open, zoo als bij vrouwen, die meermalen gekraamd hebben, gewoonlijk plaats heeft. De zwangere zelve was voor het overige verbazend flets, ftil, en onvatbaar voor eenigen troost of hoop op behoud; te meer, daar haar tegenwoordige toeftand haar nu zoo veel te bitterder aan den dood van hare twee zusters deed gedenken, welke, eenige jaren geleden, te gelijk met derzelver kinderen, de eene te *Amfterdam*, de andere hier ter ftede, bij een gelijkfoortig toeval, overleden waren. — Zou ik tot de verdere affcheiding van de *placenta* nu overgaan, ten einde de verlosfing kunstmatig te voleindigen? De noodlottige uitkomst van deze behandeling, twaalf jaren vroeger bij de zuster beproefd, bij welke zelfs de verlosfingsarbeid reeds eenigzins aan den gang, en dus het *orificium uteri* tot dezelve reeds min of meer voorbereid was, fchrikte mij van dit voornemen af; en het eenftemmige getuigenis van de beroemdfte Verloskundigen, aangaande de doodelijkheid van een dergelijk te werk gaan in zoodanige omftandigheid, verfterkte mij in mijn befluit. — Wat dan te doen? Zóó kon ik deze belangrijke vrouw toch niet laten liggen. Geen inwendig middel zou in ftaat zijn de bloedftorting te ftuiten, welke zich telkens wederom herhalen zou, en de vrouw, benevens haar kind, wiskunftig doen bezwijken. Iets moest er derhalve gedaan worden, om de bloedftorting te bedwingen en voor het vervolg te voorkomen, tot dat de *uterus*, en de overige tot de verlosfing mede betrekking hebbende deelen der vrouw, in werking gekomen zouden zijn ter uitdrijving van het kind, en mij, tot het befpoedigen der verlosfing, een gefchikter oogenblik opgeleverd hebben. En welk ander middel moest hier bij mij het eerst in aanmerking komen, dan de *tempons?* Veelmalen toch had ik dezelve reeds, en met de gelukkigfte gevolgen, aangewend, tot ftuiting van die geweldige bloedftortingen, welke de miskramen doorgaans vooraf-

gaan, vergezellen of opvolgen. En waarom zouden zij mij nu dezelfde dienften ook niet bewijzen? — Na mij dus zoo fpoedig mogelijk alles te hebben doen aanreiken, wat ik tot het *temponeren* noodig oordeelde, begon ik dadelijk met in de *vagina* eene groote, in azijn en water gedoopte, prop plukfel te brengen; voerde deze zoo hoog doenlijk op, en plaatfte haar, met eenige ftevigheid, tegen het *orificium uteri:* hierna vulde ik de geheele *vagina*, met onderfcheidene malen zamengevouwene linnen lapjes, fterk op; haalde den gewonen doek ftheviger aan; beval aan de zieke, plat op den rug te blijven liggen, met de borst eenigzins lager dan het onderfte gedeelte van haar ligchaam, en met de onderfte ledematen digt aan elkander; verbood haar alle ligchaamsbeweging, benevens alle perfingen naar onderen, en fchreef haar een' verkoelenden en zacht voedenden leefregel voor; terwijl ik haar de gepaste geneesmiddelen deed gebruiken tot opwekking van de gezonkene levenskrachten in het algemeen, en die van den *uterus* zocht te herftellen of in werking te brengen door eene fterke oplosfing van kamfer in brandewijn, waarmede ik den buik der zwangere aanhoudend deed bedekken, met eene allerernftigfte vermaning, om dit middel toch zoo warm, als zij het verdragen kon, aan te wenden, ten einde hierdoor deszelfs doordringbaarheid te vermeerderen en deszelfs werking te verfterken, dewijl, gelijk wij weten, niets de werking der fpieren meer onderdrukt, en derzelver zamentrekking meer belemmert, dan de aanhoudende koude, vooral bij die van den *uterus*. Men fla flechts het oog op die verfchrikkelijke *haemorrhagiae uterinae post partum*, uit eene te fpoedige ontlediging van den *uterus* of andere oorzaken ontftaan, en zie het ellendige uitwerkfel van die te lang en te onafgebroken voortgezette ijskoude begietingen of befproeijingen van het ligchaam der pas verloste vrouw, waartoe men, heden nog, vrij algemeen overgaat, als tot zijn laatfte plegtanker, en hardnekkig mede blijft voortgaan, het zij uit gewoonte of ingenomenheid met een eenmaal aangenomen denkbeeld, het zij uit volgzucht of eenen laakba-

ren ſlender, zonder de minſte acht te geven of op het ondoelmatige en ſchadelijke dezer handelwijze voor het tegenwoordige, of op het allernadeeligſte van dezelve voor het vervolg der kraam. De koude toch, zal zij hier werken zoo als men verlangt, moet plotſeling werken, en zal dit ook zoo veel te eer en te zekerder doen, hoe grooter het verſchil in warmte is tusſchen het middel en het deel, waarop men het aanwendt. Heeft het dit met de eerſte aanwending niet gedaan, is de koude eenmaal doorgedrongen tot het bedoelde deel, dan houdt derzelver opwekkende kracht op, en verandert in eene verdoovende, en dit wel zoo veel te ſterker, hoe ſterker nu de koude is. Eene beurtelingſche afwisſeling van koude en warmte komt mij voor, alleen in ſtaat te zijn, dit nadeel der koude te voorkomen, en derzelver opwekkende werking hier te onderhouden. — Dan, keeren wij tot onze belangrijke zieke terug.

Vrij gerust werden nu de eerſte dagen doorgebragt, die op deze behandeling volgden. De kalmte van ziel ſcheen terug te keeren, de hoop te herleven; de krachten ſchenen zich eenigzins te herſtellen, te meer, daar de bloedvloeijing, ſedert de opvulling der *vagina*, zich niet meer opgedaan had, en de zwangere uit deze plaats nu volſtrekt niets meer kwijt raakte, dan een donkerbruin, bloederig vocht, dat, van tijd tot tijd ſlechts, door den doek in eene zeer geringe hoeveelheid doorſijpelde. Om nu ook alle perſingen naar onderen zoo veel mogelijk te voorkomen, deed ik, door gepaste lavementen, in de buiksontlastingen voorzien; terwijl de *catheter* mij denzelfden dienst bewees met betrekking tot de blaas, dewijl de zwangere niet in ſtaat was, liggende aan deze laatſte behoefte te voldoen, en zij bij het zitten zich genoodzaakt voelde eenige perſing uit te oefenen, om de *urin* voorbij een zeker beletſel te brengen, dat derzelver loop in de *urethra* ſtuitte, en hetwelk veroorzaakt werd door de drukking der in de *vagina* gebragte *tempons* van buiten tegen de *urethra*. Eene blijvende ſonde van gom elastiek verving ſpoedig den *catheter*, ſtelde de zwangere in

de gelegenheid van dadelijk aan deze behoefte te kunnen voldoen, zoodra zij er den aandrang toe ontwaarde, en bevrijdde haar te gelijk van eene voor haar onaangename kunstbewerking. — Onder deze leiding, nu, bragt de zwangere eenige dagen, naar haren toeſtand vrij kalm en zonder nieuwe toevallen, door, en naderde zij alzoo langzaam tot het einde van hare zwangerheid, hetwelk ik op deze wijze zocht te bereiken, zonder vernieuwing van bloedſtorting.

De *tempons* bleven dus in de *vagina* onaangeroerd, tot dat de bedorvene lucht, die het doorſijpelende vocht verſpreidde, en het onaangename brandende gevoel, waarover de zwangere daar ter plaatſe klaagde, mij bewogen, deze *tempons* weg te nemen, ten einde ze door verſche te doen vervangen. Dan, ſlechts het eerſte gedeelte van mijn voornemen kon ik uitvoeren; want, na met de uiterſte omzigtigheid het grootſte gedeelte der *tempons* weggenomen te hebben, terwijl ik niet dan den eerst ingebragten achterliet, uit vrees voor eene wederkeerende bloedvloeijing, werd mij, bij de eerſte pogingen tot wederopvulling der *vagina*, door de zwangere op de dringendſte wijze verzocht, van toch met deze bewerking uit te ſcheiden, zijnde deze deelen nu zoo gevoelig geworden, dat zij betuigde, het niet langer te kunnen uithouden. *En* zie daar dan ook het eenigſte grondige verwijt, dat men, naar mijne gedachten, tegen deze behandeling inbrengen kan. Want, ofſchoon de aanhoudende drukking der *tempons tegen*, en derzelver lang verblijf *in*, zulke gevoelige deelen, benevens de toenemende ſcherpte der aanwezige vochten, de gevoeligheid dezer deelen wel eenigzins verhoogen moeten, is het echter niet te ontkennen, of de tegenwoordige wijze, van de *tempons* in te brengen, is zeer moeijelijk, en, door de niet te vermijden wrijving tegen de teedere wanden van de *vagina*, voor de zwangere zeer ſmartelijk, vooral wanneer men deze bewerking ten tweeden male herhalen moet. Het, door DU BOIS verbeterde, *ſpeculum uteri* van RECAMIER komt mij voor, hier vele voordeelen te moe-

ten opleveren, welke ik mij voorgenomen heb te onderzoeken, zoodra de gelegenheid er zich weder toe opdoet, daar bijzondere omſtandigheden het mij bij deze vrouw niet hebben toegelaten.

Met weerzin ſtaakte ik dan mijne bewerking, en zag de toekomst met angst te gemoet, vast beſloten hebbende, om, zoodra deze verhoogde gevoeligheid der deelen eenigzins verminderd mogt zijn, mijn afgebroken werk te hervatten, ten einde, zoo doende, met meer gerustheid den aanſtaanden arbeid, waar thans nog geen ſchijn van was, te kunnen afwachten. Ik verliet derhalve de zwangere in eene niet aangename gemoedsſtemming, na echter nogmaals uitdrukkelijk bevolen te hebben, van toch alles te vermijden, wat eenige beweging aan de lijdende deelen zou kunnen mededeelen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

OVER DE IN DE POOLSTREKEN GEVONDENE ROODE SNEEUW.

(Een uittrekſel uit eene Verhandeling van AGARDH in *Act. Acad. Cae ar. Leop. Carol.* Tom. XII. *Bonn.* 1825.)

Het is een uit onderſcheidene reisbeſchrijvingen en nieuwsbladen niet onbekend verſchijnſel, dat ſomtijds de ſneeuw bedekt is met een rood ſtof. SAUSSURE heeft dit verſchijnſel op de *Alpen* waargenomen, en in de Poolſtreken ſchijnt zulks niet zeldzaam te zijn. Men heeft dit ſtof *roode ſneeuw* genoemd, hoewel het met de ſneeuw niets gemeen heeft, en men nimmer heeft waargenomen, dat het uit de lucht nederviel. De beroemde AGARDH heeft deze zoogenoemde ſneeuw onderzocht, en zag daarin geheel ronde, ongeſteelde, grootendeels bloedroode, ondoorſchijnende bolletjes, ongelijk van grootte, doch veelal niet grooter dan het honderdſte deel eener lijn in middellijn. Volgens hem is het eene ſoort van *Alga*, een hoogst eenvoudig plantaardig wezen, dat hij *Protococcus Kermeſinus* noemt. Dezelve valt niet uit de lucht, maar ontſtaat (door eene zoogenoemde *generatio aequivoca*, even als de infuſiediertjes) op de ſneeuw, even als op kalkrotſen, waarop de Baron WRANGEL eene

plant vond, die AGARDH voor dezelfde houdt als deze ſneeuw, en die de ontdekker *Lepraria Kermeſina* genoemd had. „Wanneer mijn denkbeeld (zoo beſluit de geleerde Schrijver) aangaande dit ligchaam, hetwelk men de *bloem der ſneeuw* zou kunnen noemen, gegrond was, zoo is onze verwondering ten opzigte van hetzelve daardoor geenszins verminderd, maar ſlechts het voorwerp dier verwondering zou veranderd wezen. Vermogen wij niet meer te gelooven, dat *Algen* of infuſiediertjes uit de wolken vallen, dan moeten wij daarentegen aannemen, dat de ſneeuw van eene ganſche bergſtreek in weinige dagen door eene roode, zonderling tegen haar verblindend wit afſtekende, vegetatie bekleed wordt. Wij moeten de kracht bewonderen, die op elk punt der oppervlakte onzes aardbols werkzaam is, en die zelfs de ſneeuw van den winter met leven en plantengroei tooijen kan. Het is algemeen bekend, dat de kleuren van het plantenrijk des te meer verſlenſen of verbleeken, hoe zwakker het licht is, dat haar beſtraalt, en dat de velden van het Noorden ſlechts met weinig aanlokkende kleuren verſierd zijn, terwijl die der Keerkringen met de heerlijkſte pralen: maar ook het Noorden nadert tot de bron des lichts door zijne *Alpen*, en verzamelt hare ſtralen door zijne ſneeuw; en zelfs de winter kan ſomtijds dezelfde werking te voorſchijn brengen als de warmſte zomer. De natuur is onder alle de ongelijke en veranderlijke gedaanten, die zij aanneemt, hierin alleen zichzelve gelijk, dat zij altijd nieuw is en altijd bewonderingwaardig."

J. V. D. H.

BEKNOPT VERSLAG OMTRENT DRIE VOGELS, DIE, HOEWEL IN ANDERE STREKEN TE HUIS BEHOORENDE, ALHIER GESCHOTEN ZIJN. DOOR A. H. VAN DER BOON MESCH, TE LEYDEN.

Op den 8 November 1825 werden er op het buitengoed *den Donk*, gelegen onder *Nederlangbroek*, provincie *Utrecht*, vier vogels geſchoten, die den jager onbekend waren. Acht derzelven zaten in den top van eenen dennenboom, welks knoppen en kleinere takken zij met eene opmerkingwaardige vaardigheid afbraken; zij waren zoo mak, dat zij, die niet waren aangeſchoten, eerst na het derde ſchot de vlugt na-

men. Drie derzelven (want de vierde was door het fchot te veel befchadigd) werden mij door den Heer P. SIX VAN OTERLEEK toegezonden, waarvoor ik zijn Ed. openlijk mijnen dank betuig. Deze vogels nu behooren tot het geflacht *Loxia* (BRISSON) [*Crucirostra* (MEIJER), *Curvirostra* (BREHM)], van welk geflacht drie *fpecies* thans bekend zijn; de eerfte onder den naam van *Loxia Pytiopfittacus* (BECHST.), de tweede onder dien van *Loxia Curvirostra* (LINN.), en de derde, die in *Amerika* te huis behoort, is door LATHAM bekend gemaakt, onder den naam van *Loxia Falcirostra*, en afgebeeld door DAUDIN onder dien van *Loxia Leucoptera.* Twee nu dezer vogels behooren tot de eerfte *fpecies*, namelijk de *Loxia Pytiopfittacus* (BECHST.), en de derde, welke ik levend bezit, en welke niet dan een ligt fchot in den regter vleugel ontvangen heeft, is de *Loxia Curvirostra* (LINN.) Deze vogels, welke in de Noordelijke ftreken te huis behooren, trekken tegen het naderen des winters, en houden zich gedurende denzelven in hooge dennenbosfchen, of daar, waar pijnboomen gevonden worden, op; waarna zij bij het naderen van den zomer naar het Noorden terugkeeren; door welk reizen zij zich dan ook fomwijlen in *Frankrijk* en *Holland* vertoonen. En doordien de *Loxia Curvirostra* meermalen in ons land is waargenomen, terwijl de *Loxia Pytiopfittacus* daarentegen alhier zich zeer zeldzaam vertoont, zoo rekende ik het van eenig belang, deze minder algemeene waarneming op te teekenen, en deze beide *fpecies*, die de éénige zijn, die in *Europa* van dit geflacht gevonden worden, eens met elkander te vergelijken. Ik zal kortelijk die vogels, welke ik thans bezit, befchrijven, waaruit tevens blijken zal, waardoor de eene *fpecies* van de anre gemakkelijk is te onderfcheiden.

De bek van de twee *Loxia's Pytiopfittaci* is gelijkende aan dien der Papegaaijen, dik, breed aan zijnen oorfprong of bafis, zeer gebogen, zoodat elke kaak als in eenen korten haak uitloopt, zoodanig evenwel, dat de onderfte kaak niet voor den rug van de bovenfte uitfteekt; de rand van de onderfte kaak is zeer ingefneden en in het midden fterk gewelfd; het uiteinde des beks, of de haken, zijn kort en als gefcherpt; de onderfte ftaat bijna loodregt in de hoogte. De geheele bek is veel korter dan de middelfte teen; waardoor, en ook doordien de eene kaak niet voor den rug van de andere uitfteekt, de *Loxia Pytiopfittacus* zeer onderfcheiden is van den

Loxia Curvirostra. De bek toch van dezen laatften is gelijk in lengte aan den middelften teen, en de onderfte kaak fteekt boven den rug van de bovenfte uit. Eindelijk is de geheele bek van den *Loxia Pytiopfittacus* onder en boven meer gewelfd en dikker, en deszelfs uiteinde of fpits is korter en meer gebogen. De kleur van den bek is zwartachtig, en de kanten, vooral van de onderkaak, zijn graauwachtiger en witter. De neusgaten zijn rondachtig, liggen zijdelings op den wortel van den bek, en worden verborgen door graauwachtige vedertjes, die zich naar voren buigen. De kop is dik, en de fchedel gewelfd. De tong vleezig en aan hare fpits meer vliezig. De oogen zijn groot, fteken vooruit, zijn kastanjebruin, en de oogleden omringd en als gerand met graauwachtig zwarte vedertjes. De vleugels zijn middelmatig; de eerfte flagveder is de langfte, en de ftaart gefpleten. De pooten zijn bruin, van voren een weinig boven de knie gevederd, en voorzien van drie teenen van voren en één van achteren, welke gewapend zijn met fcherpe nagels, die gelijke kleur als de bek bezitten; de voorfte teenen zijn verdeeld.

Wat de kleur der vederen aangaat, deze is in beide verfchillende; de eene is groenachtig geel, de andere bijna over het geheele lijf bruinachtig rood. De eerfte, welke tot het mannelijk geflacht behoort en reeds oud fchijnt te zijn, is over het geheele ligchaam graauwachtig groen, hier en daar met helder geel doormengd. De wangen, keel en het grootfte gedeelte van den hals olijfgroen met eene aschgraauwe tint. De kop helder donker geel, met graauw als gevlekt. De borst en buik helder groenachtig geel en minder graauw; de zijde meer bruin olijfkleurig en als geftreept. Het onderfte gedeelte van buik en aars is meer aschkleurig met lichter geel. De rug is donker olijfgroen met donkere aschkleurige vlekken. De ftuit fraai donker geel, met groen doormengd; hier is de kleur meer helder dan op de borst. De benedendekveders van den ftaart zijn meer graauw, wit en gevlekt. De vederen van den ftaart zelven en der vleugels zijn graauwachtig zwart en als omzoomd met olijfgroen. Deze vogel is iets meer dan 7 duimen groot.

De tweede is bijna geheel graauwachtig rood. De kop rood, met graauwe vlekken. De hals bezit bruinachtige vedertjes, die zich rooder vertoonen, dewijl zij aan het einde als met rood zijn afgezet. De borst is meer zuiver rood, doch met grijs doormengd. De buik graauwer en aan den

aars meer aschkleurig. De rug is bruin rood; de ſtuit bezit het zuiverſte rood, hier en daar evenwel met gele vederen als doorſchoten. De veders der vleugelen en van den ſtaart zijn bruinachtig zwart; de dekveders der vleugelen zijn zwartachtig graauw. Deze is minder dan 7 duimen groot.

Indien men de beſchrijving van dezen laatſten vergelijkt met die, welke wij bezitten van het mannetje, na het eerſte ruijen, tot dat hij een jaar oud is, zal men tusſchen beide beſchrijvingen veel overeenkomst aantreffen, en dien vogel, over welken ik zoo even handelde, niet te onregte houden voor eenen jongen vogel van het mannelijk geſlacht. Ik zelf hield in den beginne dezen vogel daarvoor, maar zijne geheele gedaante deed mij twijfelen, en over het algemeen kwam deze mij ouder voor. Ik beſloot dus dezen laatſten te openen, ten einde zijne *genitalia* te onderzoeken. Ik deed zulks in het bijzijn van mijnen vriend BOIÉ, met oogmerk, daar ik te zeer twijfelde, om over de beſlisſing dezer zaak dezen zoo kundigen en geoefenden Zoöloog te raadplegen; en wij ſtonden niet weinig verbaasd, in dezen vogel een *ovarium* aan te treffen, dat vrij groot was. Naderhand ſchreef mij de Heer BOIÉ (weinige dagen vóór zijn vertrek uit ons Vaderland, om de Eilanden van den *Indiſchen Archipel* nog nader te onderzoeken, en met den ſchranderen Mineraloog MACKLOT en den kundigen Amphibioloog MULLER aldaar voor 's Rijks Muſeum te *Leyden* natuurkundige voorwerpen te verzamelen) het volgende: *Je puis vous asſurer que l'individu d'un plumage presque entièrement rouge est du ſexe féminin, et en juger par le dévéloppement de l'ovaire déjà avancé en âge.* En dit alles is des te opmerkelijker, dewijl aan de wijfjes van den *Loxia Pytiopſittacus* door allen, die deze ſoort hebben beſchreven, wordt toegekend eene meer donkergraauwe kleur over het geheele lijf; op den kop meer helder; op de borst eene olijfgraauwe, op den buik eene witachtige, en boven den ſtaart eene geelachtige kleur. Het verſchil derhalve tusſchen dit wijfje, hetwelk ik thans bezit, en die, welke door anderen beſchreven zijn, is aanmerkelijk.

Daar ik niet in de gelegenheid geweest ben vele vogels van deze ſoort te bezigtigen, zoo is het mij moeijelijk te beſlisſen, of men omtrent deze vogels het gevoelen van BECHSTEIN en van den beroemden *Nederlandſchen* Ornith† TEMMINCK, of dat van BREHM, die het laatst deze

ſoort beſchreven heeft, te volgen hebbe Volgens de beide eerſte Schrijvers toch zou de kleur der jongen na het eerſte ruien, tot dat zij een jaar oud zijn, ſchoon rood, en die der oude mannetjes geelachtig groen zijn. BREHM daarentegen, die het geluk gehad heeft een groot getal van deze vogels te kunnen waarnemen, verzekert dat de jongere geel, de oudere rood zijn. (Zie *Naturgeſchichte der Vögel Deutschlands*, *von* J. M. BECHSTEIN. B. I. S. 24. *Manuel d'Ornithologie*, *etc.* *par* C. J. TEMMINCK, P. I. p. 325 ſeqq. en *Lehrbuch der Naturgeſchichte aller Europäiſchen Vögel*, *von* C. L. BREHM, B. I. S. 165.) Dit evenwel kan ik verzekeren, dat die vogel, welken ik het eerst beſchreven heb, graauwachtig geel is, en alle kenmerken draagt van reeds bejaard te zijn; hetwelk dus eenigzins het gevoelen van de Heeren BECHSTEIN en TEMMINCK zou bevestigen; — eenigzins, zeg ik; want uit éénen durf ik niet beſluiten tot de vaste kleur van de geheele *ſpecies*. De geſchiedenis toch dezer zoo uitgebreide wetenſchap kan het bevestigen, hoe menigwerf er verwarring ontſtaan is, door dezelfde kleur, die men in éénen vogel had waargenomen, op te geven als die van de geheele ſoort of geſlacht; en ſomwijlen was de kleur dan nog ontleend van eenen vogel, die, aan de vrije natuur ontroofd, in zijne gevangenſchap zijne eigene en natuurlijke kleur verloren had; zoo als nu en dan bij het ruijen van opgeſlotene vogels wordt waargenomen.

Wat de leefwijs van den *Loxia Pytiopſittacus* aangaat, hij bewoont de Noordelijke ſtreken, en zoekt de bosſchen van dennen- en pijnboomen tot zijne woonplaats uit; het zaad toch van deze boomen is zijn geliefkoosd voedſel, en hij weet hetzelve met eene opmerkingwaardige vaardigheid af te breken en te pellen; waartoe dan ook zijn bek zoo bij uitſtek geſchikt is. Het is ook hier, dat zij nestelen, waarna zij tegen den winter in zwermen trekken en reizen, en tegen den zomer naar het Noorden terugkeeren. Zij zijn buitengemeen mak, zoodat, wanneer er onder hen geſchoten wordt, al vallen er eenigen, de overigen niet wegvliegen, maar zich, de een vóór, de ander na, laten nederſchieten; hetwelk, zoo als BECHSTEIN verhaalt, voornamelijk plaats heeft, wanneer hun aanvoerder het eerst gedood is. Zij ſchijnen dus, gelijk vele andere vogels, die in kleine zwermen vliegen, eenen aanvoerder te bezitten. Zij nestelen gewoonlijk in Mei, ſomtijds echter in December en Januarij, dikwerf in Fe-

bruarij, Maart en April; en in eene luchtſtreek, gelijk aan de onze, broeijen zij voornamelijk des winters. Zij bouwen hun nest zeer kunſtig van takjes en mos, meestal in de toppen der dennen, en zoeken hetzelve altijd zóó te plaatſen, dat het door eenen overhangenden tak beſchut wordt. Zij leggen gewoonlijk vier of vijf kleine eijeren, die blaauwachtig wit en onregelmatig bloedrood gevlekt zijn. De jongen zijn aschgraauw, en hebben eene gele ſtuit; zij ruijen eenige weken nadat zij zijn uitgevlogen; terwijl de ouden ruijen in September, October en November Deze vogel is het naauwkeurigst beſchreven door OTTO, BECHSTEIN, TEMMINCK en BREHM, en afgebeeld door FRISCH, NAUMANN, BECHSTEIN en anderen. (Behalve de boven reeds aangehaalde werken verdienen ook vooral de volgende over dezen vogel te worden geraadpleegd: *Ueberſetzung von* BUFFON's *Naturgeſchichte durch* OTTO, X. S. 48. *Ornithologiſches Taſchenbuch von und für Deutschland, von* BECHSTEIN, B. III. S. 106. en *Beyträge zur Vögelkunde von* BREHM, B. I. S. 604.)

De derde, eindelijk, behoort, zoo als ik reeds boven aanmerkte, tot de tweede *ſpecies*, en is de *Loxia Curvirostra* (LINN.) De bek van dezen vogel is lang, gebogen, breed aan zijnen oorſprong, doch twee lijnen minder dan die van den *Loxia Pytiopſittacus*; de bek heeft de lengte van den middelſten teen, en de onderkaak ſteekt boven den rug van de bovenſte uit. Deze vogel is dus, zoo als ik reeds heb opgegeven, gemakkelijk van den vorigen te onderſcheiden. De neusgaten zijn ook in dezen bedekt met graauwachtige vedertjes, die zich naar voren buigen. Volgens de beſchrijvingen, welke wij van dezen vogel bezitten, is deze een eenjarige vogel van het mannelijk geſlacht. De kleur toch over zijn geheele lijf is rood, met doorſchijnend groen en geel. De kop, hals en borst bezitten het meeste rood. De rug is meer olijfgroen, met graauwere vlekken. De ſtuit bezit het zuiverſte rood, met heldere gele vedertjes als doorſchoten. De buik is licht rood en graauwer; de onderſte dekveders van den ſtaart zijn grijsachtig wit, met eene bruinachtige vlek in het midden. De vederen der vleugelen en van den ſtaart bruinachtig zwart, met groenachtig rood als omzoomd. De oogen zijn donkerbruin; de pooten lichter bruin. De bek heeft eene zwartachtige kleur; de onderkaak is aan de zijden en van onderen meer aschkleurig. Deze is bijna 6 duimen lang.

De *Loxia Curvirostra* bewoont dezelfde ſtreken als de vorige, met welken hij ook in leefwijs zeer overeenkomt; de *Loxia Curvirostra* evenwel houdt zich alleen op in bosſchen van pijnboomen, wier zaad, als ook dat van elzenboomen, zijn geliefkoosd voedſel is. Zij broeijen in den winter, vooral in Maart, en leggen vier of vijf eijeren, die grijsachtig groen en met roode bruine ſtippen gevlekt zijn. Gelijk deze vogel, door zijne mindere grootte en den geheelen vorm van ligchaam en bek, zich onderſcheidt van den *Loxia Pytiopſittacus*, zoo onderſcheidt hij zich ook van dezen laatſten, doordien hij algemeener in *Nederland* voorkomt; terwijl het eene zeldzaamheid mag gerekend worden, dat de *Loxia Pytiopſittacus* zich in ons land vertoont. Ook deze zijn zeer ſpoedig mak te maken; ten minſte, die, welken ik levend bezit, laat, zonder te ontſpringen, zich gemakkelijk ſtrijken en in de hand nemen. Hij eet bijna den geheelen dag, of klautert, even gelijk de Papegaaijen, langs de traliën van zijne kooi. Hij is zeer tierig, en maakt geluiden, die veel overeenkomst hebben met die der Musſchen, maar hooger en ſcherper; en ik heb opgemerkt, dat deze vogel vrolijker is, naarmate hij zich in eene koudere lucht bevindt; in eene warme kamer zit hij ſtil, en men zou alsdan zeggen, dat hij ziek was. Gelijk de *Loxia Curvirostra*, zoo als door dezen bewezen wordt, ſomtijds met den *Loxia Pytiopſittacus* medevliegt en reist, zoo paren zij ook ſomwijlen te zamen, hetwelk door BREHM bevestigd wordt. Eindelijk, even gelijk deze beide *ſpecies* zich gemakkelijk van elkander onderſcheiden, even gemakkelijk ook is de derde *ſpecies* te onderkennen door hare mindere grootte, haren bij uitſtek geſpleten ſtaart, en door twee *transverſale* banden op de vleugels. — Die een meer bepaald overzigt van den *Loxia Curvirostra* begeert, raadplege de boven aangehaalde werken, alsmede BUFFON's *Histoire Naturelle des Oiſeaux*, Tom. III. p. 449, in welk werk deze vogel ook is afgebeeld; CUVIER, *Règne Animal*, Tom. I. p. 391, en NOZEMAN *en* SEPP, *Nederlandſche Vogelen*, D. III, bl. 221, alwaar deze vogel den naam van *Kruisvink* draagt: men zou ook deze vogels *Kruisbekken* of *Kruisſnavels* kunnen noemen.

Ziet daar dan eene beſchrijving der vogels, die ik zoo naauwkeurig mogelijk naar de voorwerpen zelve heb zoeken te vervaardigen, en bevestigd door het gezag van mannen, wier verdienſte in dit vak boven mijnen lof verheven is. Als jeug-

dig beoefenaar dezer gewigtige wetenschap, roep ik met het meeste vertrouwen de toegevendheid in van elken bevoegden beoordeelaar, daar alleen de liefde voor dit vak mij tot het schrijven van dit stukje heeft aangespoord. Doch ook wiens ingenomenheid zou niet steeds aangroeijen voor eene wetenschap, waaraan hij zijnen beroemden Leermeester zijn geheele leven ziet toewijden? wiens hart niet ingenomen zijn met het onderzoek der Natuur, die dagelijks in de gelegenheid is, eene prachtverzameling van hare voorwerpen te beschouwen?

LONDEN BIJ NACHT.

Niet alleen den vreemdeling, die voor de eerste maal in het gewoel der *Londensche* wereld treedt, maar ook den *Engelschman*, die van het land in de hoofdstad komt, valt de onrust op de straten, van dat de nacht ingaat, tot dat de zon op den koepel van *St. Paul* hare straalkroon werpt, zeer lastig. In de meestbevolkte streken ten platten lande sluiten de bierhuizen vóór den klokslag van tien ure, en de stoutste drinkers van het dorp moeten in den zomer nog bij daglicht te bedde; geene huisvrouw zal, na het luiden der avondklok, de buren in hunne rust storen; en waar niet een snijder ergens nog een feestkleed thuis te brengen heeft, of eene vlijtige huismoeder den waschdag verlengt, of de doortrekkende post den knaap, die, gespoord op de bank liggende, op hem wacht, wakker houdt, of de *diligence*, van paarden wisselende, iemand vordert, die den voerman zijn glas rum aanreikt, daar ziet men van des zaturdagavonds elf ure tot zondagmorgens zes ure geen licht in een dorp. Maar in *Londen* is dit alles geheel anders. Het helder gaslicht verjaagt de duisternis uit de straten, en de duizendvoudige bezigheden en behoeften der overmatige volksmenigte laten geen oogenblik van rust toe. De noodwendigheden van een millioen en tweemaal honderdduizend menschen, welke grootendeels bij nacht ter stad worden binnengebragt, kunnen niet zonder gedruisch worden aangevoerd: inzonderheid is er van April tot Julij, wanneer de stad het drokst bezocht wordt, geen einde aan het gewoel; en elk uur van den nacht heeft iets karakteristieks.

Tusschen half en heel twaalf ontlasten zich de onderschei-

dene schouwburgen der hoofdstad van hunne bezoekers; en in dit uur, zoo het Parlement geene late zitting houdt, wordt de groote volksstroom in de straten gezien. De voortgestuwde hoopen van *Coventgarden* en *Drurylane*, naar westen en oosten stroomende, stooten bij *Blackfriars* en *St. Martin's-lane* op de bewoners van *Middlesex*, die *Astley* en *Surrey* bezochten, en onderscheiden zich van de andere voetgangers, welke dezelfde rigting volgen, door den snelleren tred, door hunne vrolijkheid, maar veel meer nog door het stompen en stooten met schouders en ellebogen, waarmede de *Engelschen* gewoonlijk, wanneer zij bij troepen gaan, den eenzaam dwalenden afmatten. Om dit uur draven ook de paarden der huurkoetsen het hardst, en wie eene straat moet oversteken, mag zich reppen. De minder bezochte en stillere wijken der stad worden thans, gedurende twintig minuten, verlevendigd door het luide kloppen aan de deuren, nu en dan, om des huisgezins, om der kinderen, of om eener oude dames wille, die regt tegenover woont, door het bellen afgewisseld. Met den klokslag van twaalf spelen in deze, vergelijkenderwijze, rustige oorden de katten en de nachtwachts den baas.

In de grootere straten van *Londen* echter, en bijzonder omstreeks *Fleetstreet* en het *Strand*, neemt het nachtelijk gewoel niet zoo spoedig een einde. Van twaalf tot over twee ure worden de poorten van het *Temple* en de verzamelplaatsen bij de kerk van *St. Dunstan*, gelijk die van *Bell-Yard*, *Star-Court* en *Chancerylane*, de deuren van *Rainbow-*, *Cock-* en andere kleinere koffijhuizen van *Fleetstreet*, als belegerd door lediggangers, handwerkslieden, die niets verrigten, komedianten van mindere soort, regtsgeleerden, die geene wet kennen, en studenten in de geneeskunde, wien de voortgang der wetenschap niet te wijten is.

Ten twee ure verstrooit zich deze lustige menigte; één deel begeeft zich huiswaarts, het andere gaat naar de kortegaard. Thans openen zich de deuren der nachthuizen nog maar alleen voor bekende bezoekers. De zakkenrollers, vereenigd met het uitvaagsel eener andere pest der stad, begeven zich langzaam naar hunne sluiphoeken; men ziet er gemeenlijk van vijf tot zes bijeen. Wanneer de straat van deze laatste nachtloopers gereinigd is, hoort men niets meer, behalve ginds en elders het ratelen eener nachtwacht, het rollen eens biljartbals, of het rammelen van schelpen, die uit

een oesterhuis weggeworpen worden; terwijl de nachtelijke leégloopers voor de bezige klasfen plaats maken.

De vroegfte rustverftoorders te *Londen* zijn de groenboeren. Tegen drie ure rollen hunne welgevulde wagens en karren langzaam door de voorfteden; eenigen met hun vetgevoêrd vierfpan pralende, anderen, arm en nederig, daarheen trekkende met een uitgemergeld knollctje, 't welk men het kan aanzien, dat het nog nooit een' rustdag heeft beleefd; de wagens alle volgeladen met manden bramen, aardbeziën, aalbesfen, en gevolgd van zwaardere vrachten kruisbeziën, frambozen, bloemkool, doperten, enz.

Twee of drie opeenvolgende zachte winters hebben een nieuw buitenlandsch handelsartikel naar *Engeland* gelokt. Het ijs wordt uit *Noorwegen* derwaarts aangevoerd; zelfs fneeuw, wil men, is bijkans goedkooper van daar te bekomen, dan zij in *Engeland* vallen kan. Het ijs wordt, van de benedenfte bruggekaaijen elken morgen op groote karren geladen, door de ftad gereden.

Intusfchen is de volksmenigte niet ledig. De vruchten van *Putney* en *Fulham* gaan over de trappen van *Hungerford* en *Adelphi* (aan het *Strand*) naar de groote markt van al de voorwerpen uit het groeijend rijk, *Coventgarden*. En hier, waar eene foort van Mufeum voor al de onderfcheidene behoeften eener opgepropte hoofdftad aanwezig fchijnt; waarheen alle vrienden der kwalen, die het menfchelijk geflacht bezoeken en onteeren, fchijnen heen te ftroomen en dag en nacht huis te houden; waar de ongebondenheid eene lange rij van verlichte kroegen doorzwermt, en den beker met wijn vult, dien het berouw in bloed verkeert; waar honger, onreinheid, armoede en krankheid, dans, fpel en goochelarij de Monumenten des nationalen rijkdoms en overvloeds omgeven; waar ondeugden, te affchuwelijk om een' blik in de bijzonderheden te gedoogen, misdaden van elke foort haren troon hebben opgerigt; hier, waar dag en nacht duizende ftemmen elkander kruifen, en de meestverfchillende tooneelen zich aan het oog opdringen; waar het woest gefchater der vreugd, de zachte klaagtoon des kommers, het demoedig fluisteren der armoede en het heesch getier der losbandigheid zich vermengen; op deze plaats, op *Coventgarden*, het lustige *Coventgarden*, de uitverkorene zetel der dwaasheid en des vernufts, de groote oranje-, laster- en oude kleeren-markt van *Londen*, waar men het lekkerst kookt, waar de *claret* de

beste is, die in gansch *Engeland* gevonden wordt, en waar de zedelijkheid de slechtste is, die ergens ter wereld kan gevonden worden; op deze plaats heeft het aanhoudend rumoer des arbeids en der verspilling onafgebroken sinds eene eeuw geduurd; hier zal, zoo lang *Londen Londen* blijft, de rust dag en nacht verbannen blijven.

Maar wij moeten *Coventgarden* „in het zoete van den nacht," om met FALSTAFF te spreken, verlaten, en nog op andere oorden der stad eenen blik werpen. Gaan wij naar *Cockspurstreet*, waar zoo veel hooi wordt opgestapeld, dat zich de geur een half uur in den omtrek verbreidt, en van daar naar *Smithfield*, werwaarts elken nacht kudden vee gebragt worden, en het onbegrijpelijk is, hoe iemand, van wege het blaffen der honden, het brullen der stieren, en het nog veel luider vloeken en twisten der drijvers, een enkel oogenblik slapen kan. Men moet *Smithfield* zien op een' neveligen Octobermorgen, en van den kant van het oosten: de lichten in het westelijke vierkant, aan den *Ram*, den *Goal* en den *Bull's-head* (herbergen op *Smithfield*), vertoonen zich, bij de donkerheid van alle zijden, als vuurtorens in de verte. Wie in een der naburige huizen zich bevindt, dien schijnt het getier op de markt, als 't ware, een heirleger, gereed om het huis te bestormen. Men zoeke nu eenen weg, om de markt van buiten te naderen, (want door dezelve heen te komen, is onmogelijk) en glure dan, zoo goed men kan, door de bewalmde vensterglazen, in het voorvertrek van eene herberg, waar veekoopers en verkoopers in hunne grillige ouderwetsche kleeding, met groote hoeden, breede gordels, kniekappen, sterke laarzen met sporen, alles fraai met stof en slijk bedekt, in leuningstoelen snorken of dampen, en nu en dan een' koop van duizenden sluiten; — men beschouwe de reuzengestalte dezer mannen, hunne barschheid, hunne echt *Engelsche* gelaatstrekken; men hoore hunne zware basstemmen, hunne vreemde spreekmanieren, hunne ruwe wijze van uitdrukking; — vervolgens lette men op hunne démonachtige bedienden, de drijvers, elk van hen den prikkel en den strop in de hand, in kleederen, zoo versommeld, besmeerd en gescheurd, dat ze het kostuum van alle tijden kunnen vertegenwoordigen, dewijl ze eigenlijk geene kleederdragt in het geheel zijn. Bezie den stijl van het ouderwetsche gebouw vóór u, met deszelfs getraliede vensters en vooruitspringend dak: het sobere huisraad van het

benedenvertrek is door een ontzaggelijk steenkolenvuur verlicht; voor de deur zitten of liggen drijvers, karlieden, stalknechts; in de nabijheid kleine, smerige, geduldig wachtende paarden, en nog smeriger en geduldiger herdershonden; van binnen dikke pachters, stevige paardenkoopers; — voeg daarnevens den donkeren herfstmorgen, den nevel en rook, de zonderlinge groepen, en men zal, met een weinig romaneskheid begaafd, en met behulp van eenige herinneringen uit SHAKESPEARE, zich gemakkelijk in de roemruchtige ruwheid der dertiende eeuw kunnen verplaatsen.

Keeren wij nu van *Smithfield* terug, juist bij het aanbreken des kouden graauwen morgenlichts, en gaan wij over *Holborn* naar *Chancerylane*, waar de goten overstroomd worden, en arme drommels met lange schuppen de straten bevochtigen; dat is, het stof in een' hoop slijk hervormen. De nachtwachts verzamelen zich thans tot een kort ontnuchterend onderhoud; oude wijven sloffen naar hare respective standplaatsen met heete melk en brood en boter; weldra beginnen nu ook de karavanen van vischkoopers (hun rijtuig geleek weleer eene lijkkoets; tegenwoordig heeft het meer van een' postwagen) in den draf door de *Teems*-straat naar *Billingsgate* te rommelen.

Zoodra de laatste sterren aan den horizon verbleeken, en de zon op de kerktorenspitsen begint te spelen, treden nieuwe schouwspelers in verschillende gedaanten ten tooneele. Melkboerinnen rammelen met hare nog slechts ten halve gevulde emmers in lange rijen. Vischkoopers in het klein dragen hunne waren op hun hoofd ter markt. Schoorsteenvegers kuijeren daarnevens, en galmen, met zwakke stem, hun: *Sweep! sweep!* uit. Gezelschappen dwalen, al bibberend, van de *Vauxhall* huiswaarts, met atlasschoenen, zijden kousen en struisvederen pronkende, en hier en ginds door een' geeuwenden broodbakker op muilen aangegaapt, die frisch water aan eene pomp haalt, om zijne dweil af te koelen, en die er uitziet als de steenen gast in *Don Juan*.

Daar slaat het vijf, en de bezige wereld heeft het voorkomen, als wreef zij zich, ontwakende, de oogen. Kolenwagens en bierkarren nemen hunnen gang: dat dezelve voor het land bestemd zijn, wijzen de hooibundels op de wagens uit. Slagters stappen, met zekeren trots in gang en houding, naar *Islington* of *Smithfield*. Hengelaars, (kinderen der hope!) met korven op den rug, begeven zich naar buiten. *Holborn*

en *Snowhill* zijn bedekt met wagens met één paard, boter, kaas, gevogelte, speenvarkens en eijeren van de markt van *Newgate* naar de verwijderde oorden van *Marylebone* en *Pancras* brengende.

Het is zes ure, en de winkelknapen wrijven den slaap uit de oogen, en verwenschen hunne leerjaren. De dienstmaagden in de weststad (*Nieuw-Londen*, waar de groote wereld woont) zijn thans nog niet verpligt op te staan; maar die op *Russelsquare* en deszelfs omtrek brengen hare ragebollen tijdig in beweging; want hier wonen regters en advocaten, schrijvers en bouwmeesters, bouwopzigters en dergelijken, wier werkzaamheden met klokslag negen ure beginnen.

Nu openen zich almede de verschillende winkels. Onze *vriend, de bakker*, is de eerste; want hij was den ganschen nacht op, en moet thans zijn brood, naar gelange het den oven verlaat, voor het open venster droogen. Hem volgt de banketbakker, het overschot zijner kaaskoekjes in gelijke stukken snijdende, en zijne lekkernijen van gisteren voor halven prijs verkoopende. Vervolgens komen rijtuigen, morsig en slijkerig, krijschend in de stad, en andere, nieuw en rein, verlaten dezelve met spoed. Intusschen openen zich de deuren der zijdehandelaars en juweliers; de vensters worden gereinigd, de deuren geboend, de buitenzijde des winkels opgewreven; de winkelglazen (hierbij zuchten weder de leerjongens) moeten schoon gemaakt en gelapt worden, eer aan het ontbijt te denken is.

Acht ure. Gedruisch, rumoer, geklop. Het ontbijt wordt klaargemaakt. De melkboer roept haastig, en kan zijne ronde kwalijk in tijds afloopen. Dienstmeisjes met zindelijke voorschooten (en somtijds ook met reine borden) gaan, met den sleutel in de hand, haastig uit, om boter voor het ontbijt te halen; — warme-boterbroodjes treft gij aan op den hoek van elke straat.

Ten negen ure begeven zich de schrijvers naar hun werkvertrek, de advocaten openen hunne portefeuilles, de regters plaatsen zich op hunne banken; en men kan zeggen, dat de bedrijvigheid der *Londensche* wereld thans een' aanvang heeft genomen. De werkzaamheden en de tooneelen van den dag wisselen, van uur tot uur, even opmerkenswaardig als die van den nacht, en de weetgrage waarnemer vindt hier een even uitgebreid veld voor zijne beschouwing.

RANGSCHIKKING DER VROUWEN, NAAR HET STELSEL VAN LINNÆUS.

„ Onder dit grillig opschrift vonden wij in den *Mercure du* „ *dixneuvième Siècle* een stukje, bepaaldelijk loopende over „ de *femmes vulgivagues* (veile vrouwsperſonen) van *Parijs*, „ waaruit het ons gelust, het navolgende onzen Lezer mede „ te deelen, nadat wij hem herinnerd hebben, dat het een „ *Parijzenaar*, en alzoo een allezins bevoegd getuige is, „ dien wij hier hooren, en van wien wij niet mogen onder„ ſtellen, dat hij zijne reſpective Stadgenooten in het alge„ meen, en de ſchoone Sekſe in het bijzonder, boven ver„ dienſte, of liever wanverdienſte, zal bezwaren."

* * *

La belle Agnès, non ſans contrition,
Fit en ſecret cette réflexion:
C'est donc en vain que j'eus toujours en tête
Le beau projet d'être une femme honnête;
C'est donc en vain qu'on fait tout ce qu'on peut:
N'est pas toujours femme de bien qui veut.

VOLTAIRE.

Bijaldien men de ſchoone Sekſe niet door eene bedriegelijke middelſtoffe wil beſchouwen, moet men haar gaan opmerken in die klasſen der maatſchappij, waar hare natuur minst gewijzigd werd door de opvoeding. Ten einde het weefſel eener ſtoffe wèl te beoordeelen, moet men dezelve ontdoen van het borduurſel.

Om een denkbeeld te geven van de inwoneresſen van *Parijs*, door fortuin en opvoeding op de verſchillende ſporten der maatſchappelijke ladder geplaatst, is het noodig, haar door het minst zamengeſtelde ſtelſel te onderſcheiden. Zoeken wij dan eene zelfde afleiding voor alle de verſchillende onderdeelen van het vrouwelijk geſlacht. Naardien het geld, oorſpronkelijk een vertegenwoordigend teeken van zaken, zulks dagelijks meer wordt van perſonen, willen wij hetzelve op eene nieuwe rangſchikking toepasſen.

Beginnende met de laagſte ſport, doen zich voor:

1°. De veile vrouwlieden, die zich, voor weinig gelds, aan alle mansperſonen verkoopen.

2o. De voorname ligtekooijen, die zich niet aan allen, maar aan velen verkoopen, en voor meer gelds.

3o. De gekamerde vrouwen, die zich voor een' tijd verhuren, gelijk een huis, aan een kleiner getal bijzondere perfonen, en voor eene veel grootere fom gelds.

4o. De vrouwen, die zich, bij notarieel contract en voor veel gelds, verkoopen aan een' enkelen man, dien het geval haar deed ontmoeten, alware hij ook verftoken van alle zedelijke en verftandelijke hoedanigheden.

5o. De gevoelige vrouwen, die, zonder belang en contract, en alleen de aandrift volgende van hart en zinnen, zich overgeven aan den man, die haar bevalt.

6o. De deugdzame vrouwen, die zich, voor haar leven, *door achting*, ware genegenheid en rede, verbinden aan hem, dien zij tijd gehad hebben te leeren kennen en waarderen.

Deze zes klasfen laten zich nog tot in het oneindige verdeelen, even gelijk in de Kruidkunde.

Over de veile vrouwsperfonen,

Qui, gardant dans le vice une honteufe paix,
Ont fu fe faire un front qui ne rougit jamais.

Hier dunkt mij eene ftem te hooren, die mij toeroept: „In „welk een' modderpoel gaat gij wroeten! Zoo gij niet „fchroomt het kiesch gevoel van moeders des huisgezins te „kwetfen, fpaar voor 't minst de maagdelijke ooren van ha„re dochters!" Lieve Lezer, ftel u gerust: de onfchuld, die maagdom der ziele, beftaat nergens in *Parijs*. De fcholen der hartstogten zijn te zeer vermenigvuldigd; de jonge meisjes, de best opgevoede zelfs, zouden daar het beroep van *Moniteurs* (*) kunnen vervullen. Welk woord over dit onderwerp brengt haar geen denkbeeld bij? Zij weten te veel, om van iets onkundig te zijn. De verbloeming, daar zij de verbeelding in werking brengt, zou nog gevaarlijker zijn, dan de woorden zelve. De ouders moeten zich haasten, om haar al de verfchrikkelijkheid van het kwaad te ontfluijeren, opdat zij het niet beminnelijk wanen. En zie daar mijn oogmerk!

Vóór vijftig jaren telde *Parijs* dertigduizend meisjes van pleizier; derzelver getal is thans geftegen tot *vijftigduizend*;

(*) Eene toefpeling op de *Lancasterfche* fcholen. *Vert.*

en, af te nemen uit eene menigte andere verbeteringen (!) lijdt het geen twijfel, dat zij zich bestendig vermenigvuldigen. Van waar komt dit heirleger van rampzaligen, welke de straten, de *boulevards*, de wandelwegen, de schouwburgen van *Parijs* als overstroomen? Het meerendeel is te *Parijs* geboren; de overigen, van elders afkomstig, worden de hoofdstad ingevoerd door werfsters, die het Koningrijk doortrekken, om de groote h..rhuizen te voorzien. Het zijn de reizende Commiezen voor deze soort van koophandel. Eenige slagtoffers der verleiding, meer verdoold dan misdadig, ten einde zich te onttrekken aan de verachting, waarmede men haar in hare stad of dorp overlaadt, komen herwaarts, om — zich geheelenal te verderven in den schandelijken maalstroom van de hoofdstad der groote Natie! De Policie, die van meening is, dat, hoe onrein ook de bron zij, het geld nooit een kwade reuk aankleeft, verpligt deze schepsels tot het betalen eener premie van hare ontvangst. Deze indirecte belasting van eene kroon per maand bedraagt, met de additionéle centimes, vijf franken, hetgeen per hoofd maakt zestig franken in het jaar, en, voor de vijftigduizend ongelukkigen, *drie millioenen!* Deze heffing, gevoegd bij die op de Loterij en de Dobbelhuizen, vormt te zamen eene ronde som, welke eene geheime en geheimhoudende magt bezigt, om het rad der Fortuin te haren voordeele te draaijen. Er zijn vitters, die vragen, waarom het beste der Gouvernementen dusdanige ontzettende misbruiken, dusdanige eerlooze schandelijkheden wettigt; waarom de beste der Godsdiensten dezelve gedoogt? Wel! In de stad, waar Zijne Allerchristelijkste Majesteit, de oudste Zoon der Kerke, zijnen zetel heeft gevestigd, hoont men wettiglijk en dagelijks de algemeene zedelijkheid en godsdienstigheid. In die stad is het paleis der Koningen (het *Palais royal*) het hoofdkwartier der ontucht geworden, alsof men een vuilaardig puntdicht wilde maken op de zeden van het Hof. In die zelfde stad heft men een' impost van de ondeugd, gelijk van een voortbrengsel van den grond, en maakt men van elk verblijf der losbandigheid, als 't ware, eene Munt. Het is een onwedersprekelijke grondregel, dat eene belasting op de ontucht, om er zijn voordeel mede te doen, hetzelfde is als dezelve aan te moedigen en er in te deelen. De gevolgen der losbandigheid, gelijk zij te *Parijs* is georganiseerd, zijn even snel, even besmetteijk als die der pest. Welk burgerman, welk handwerker mag zich vlei-

jen, zijne dochter bij zuiverheid van zeden te bewaren, die geen' voet buiten het ouderlijk huis kan zetten, zonder in aanraking te komen met fraai gekleede vrouwen, welke, onder de befcherming der wetten, zich de teugelloosfte vrijheden veroorloven? Zij zegt bij zichzelve, terwijl zij de oogen op haar faai kleedje flaat: „Dit is dan het loon, voor de deugd bewaard!" En welhaast wordt de faai verzaakt.... Er leven in deze hoofdftad duizende ongelukkige vaders, die, terwijl zij hunne dochterkens liefkozen, wenfchen, dat zij ftierven!... De gevoelige Lezer zucht reeds: wat zou het zijn, wanneer ik hem al de onvrijwillige bloedfchendigheden vermeldde, *mij van nabij bekend*, welke de onvermijdelijke gevolgen zijn van het tegenwoordig ftelfel van losbandigheid! Hoe vaak herkende de broeder zijne zuster in eene veile fchoone, en — herkende haar te laat! Nog vóór zeven maanden liet zich een jongeling van achttien jaren, uit de Koloniën wedergekeerd, door eene vrouw medeflepen naar een verblijf der ontucht; na eenige woordenwisfeling rukte hij zich, met ontzetting, los uit hare armen; het was zijne moeder!... Het noodlot van ŒDIPUS en JOCASTE deed eertijds geheel *Griekenland* fidderen, en ontftak den toorn der Goden van den *Olymp* tegen *Theben*. Indien dusdanige voorvallen nog onmiddellijk door de wraak des Hemels achtervolgd werden, wat wierd er van *Parijs*?!

De Heidenen, aanbidders van VENUS, eerbiedigden de welvoegelijkheid en de openbare zeden. De Christenen vereeren eene onbevlekte Maagd, en doen hunne vrouwen en dochteren blozen door het dagelijksch vertoon van onbefchaamdheid en losbandigheid. Deze hatelijke ondeugden bederven niet alleen de zeden; zij verbasteren, zij vernielen de phyfieke bewerktuiging. De *Parijzenaars* worden meer en meer fchraal, ontzenuwd en nietig, en men zoekt vruchteloos onder hen de reusachtige vormen der oude *Calliërs*.

IETS OVER HET KINDERWEZEN TE PARIJS.

Ongetwijfeld is de kinderliefde den *Parijzenaren* even diep als elke andere natie in de ziel geplant; maar de moeijelijkheid, welke zedelooze menfchen overal ondervinden, om hun beftaan te vinden, alsmede het gemak, waarmede de kinderen als leerlingen geplaatst worden, heeft een verfchrikkelijk

kwaad bij de lagere volksklasse doen geboren worden. Zij bekreunen zich, namelijk, maar al te dikwijls luttel om hunne kinderen; en niet zelden hoort men het hartverscheurende woord tot een kind: „ Gij zult mij weldra niet meer tot „ last zijn." Dikwijls reeds in het achtste, negende levensjaar worden de ongelukkige, onopgevoede jongens en meisjes zoo goed als ter deure uitgeworpen: het grootste gevaar loopen altijd de meisjes; de jongens, luchthartig en door ontbering eerder gewekt uit de gelukkige droomen der kindschheid, komen veelal in de werkplaatsen wèl te regt; maar de meesten leeren eerst lezen en schrijven, op eigene kosten, wanneer zij geld verdienen.

De doodelijkste plaag der familiën te *Parijs* zijn de Minnen. Meer dan de helft der kinderen sterven, bij mangel aan moederlijke verzorging en vaderlijke hoede. De vrouwelijke middelen van bestaan, welke even talrijk zijn als die der mannen, vergunnen niet, de kinderen bij zich te houden; en het ontbreekt aan ruimte in de huizen, om minnen in de stad te hebben, wanneer men daartoe het vermogen bezit, en ook de minnen zelve hare woningen konden verlaten. Den gevoeligen vreemdeling bloedt het hart, wanneer hij verneemt, dat dagelijks meer dan vijftig hulpelooze schepseltjes aan de armen der moeders ontrukt en uit het heiligdom gestooten worden, hun door het geboorteregt, door het regt op de wieg en bakermat, waar zij het bestaan ontvingen, aangewezen. De onbarmhartigheid der geheele ontzaggelijke bevolking, welke de Hoofdstad bewoont, is tot eene nationale gewoonte geworden. Het is pijnlijk, aan de twee of drie dagen na de geboorte te denken, welke men aan den zuigeling en de van het land als minne gehuurde en meestal onbekende boerin ter naauwernood vergunt, om het arme zwervers-pakje voor den kleinen banneling klaar te maken; ja ontzettend, bij het oogenblik der afreize, welke over leven en dood beslist, stil te staan. Men poogt, wel is waar, wanneer daartoe middelen voorhanden zijn, de min door een ruim en gastvrij onthaal te winnen; maar men kan het laatste maal der minne kwalijk anders noemen dan het beulsmaal des zuigelings. Het gebeurt somwijlen, vooral des winters, dat deze niet eens de reis doorstaat; maar wanneer hij al behouden overkomt, zoo bekomt hij van nu af aan gemeenlijk slechts een half aandeel, even alsof de Godheid zelve niet reeds, door het zeldzame van tweelingen, hare heilige innig-

ting ons had kenbaar gemaakt, dat de beide borsten der moeder slechts éénen eigenaar toebehooren, dat dezelve slechts voor ééne regtmatige aanspraak toereikend, en voor geenen vreemden gast bestemd zijn. De vreemde zuigeling komt alzoo in het huis der minne, en terstond bij zijne intrede in hetzelve in strijd; vriend en vijand — de min, namelijk, met de beide zuigelingen — huizen nu te zamen; de laatsten zijn toch vijanden, in spijt van den bedriegelijken naam van *zoogbroeders*.

Dit is dan de intrede in het zoo zeer geprezene leven van *Parijs!* Door zulk eenen gruwel der verwoesting moeten zich de kleine *Parijzenaars* als met geweld doorworstelen! De weinigen, die gezond of met regte leden terugkeeren, mogen *dan ook* veelal *zeer* gezond en *zeer* regt zijn; maar alleen hunne eigene buitengewone ligchaamskracht, of de toevallige menschelijkheid van den pleegvader of moeder, heeft hen gered. Het is verschrikkelijk om het te zeggen, maar de waarheid moet gezegd worden, dat het Minnenstelsel van *Parijs* niets anders is dan een bestendige *Bethlehemitische* Kindermoord, of een tafereel des Zondvloeds, toen de menschen van een gansch werelddeel in het water stortten, dat hooger gestegen was dan de bergen, en slechts één enkel gezin den *gurgite vasto* ontkwam. Voor de *Parijsche* zuigelingen is geene hulp: ROUSSEAU heeft vergeefs voor hen gepleit, in eene roerender taal dan de mijne!

Het Minnen-Instituut te *Parijs* is een algemeen Adreskantoor voor Ouders en Minnen. In dit huis kunnen zich alle boerinnen, welke van 40 tot 50 uren van *Parijs* af wonen, en welke zich aan het zogen willen toewijden, laten inschrijven. Zij komen aldaar op hare eigene kosten, en vinden er verblijf voor de weinige dagen, welke zij moeten vertoeven, tot een zuigeling hare hulpe vraagt. Voor de kleine hulpbehoevende menschheid is hier alzoo dezelfde inrigting, als voor de *Europesche* militaire jeugd in de Oorlogsministeriën van alle Staten; namelijk het register van levenden en dooden, waarin men kan naslaan, wie nog in levenden lijve, en wie gesneuveld of voor 't minst verminkt is!

PARIJSCHE KWAKZALVERS.

De kwakzalvers leven veeleer van de ziekten van den menschelijken geest, dan van de ligchamelijke. Zij grondvesten

hun gezag op den fchrik; de vrouwen komen hun verwonderlijk te ftade, daar derzelver verbeeldingskracht zoo zeer vatbaar is voor vrees. Bewonder vrij de behendigheid des kwakzalvers bij een' eenigzins wederftrevigen patiënt! Hij begint met hem te overrompelen door de kracht van doctorale zegswijzen, vol wetenfchappelijke kunsttermen. O toovermagt der woorden! De zieke zwijgt en onderwerpt zich. De Doctor beflist, dat de lever aangedaan is, en fchrijft een recept, overeenkomftig deze aanwijzing. De patiënt fterft; hij wordt geopend; de lever is volmaakt gezond. De Doctor zegepraalt. „ Uw vader is *herfteld* geftorven," voegt hij den troosteloozen kinderen toe; de weduw meent hem dank te zijn verfchuldigd, en vermeldt door de geheele buurt, dat Doctor *** onvergelijkelijke bekwaamheid bezit in het genezen van leverkwalen!

EIGENHANDIGE BRIEF VAN MOZART, OVER ZIJNE MANIER VAN WERKEN.

Gij vraagt mij naar mijne manier van componeren, en hoe ik te werk ga in het maken van werken van langen adem. Zie hier te dezen opzigte alles, wat ik u kan mededeelen.

Wanneer ik geheel aan mijzelven ben overgegeven, wanneer ik alleen ben en in eene kalme en opgeruimde zielsgefteltenis, wanneer ik, bij voorbeeld, mij op reis bevind in een gemakkelijk rijtuig, of wanneer ik, na een goed maal, ga wandelen, of dat ik 's nachts te bed lig zonder flaap te hebben, — alsdan is het, dat de idéën zich aan mij voordoen, en zich in menigte aan mijnen geest aanbieden. Het zou mij onmogelijk zijn te zeggen, van waar zij komen en hoe zij verfchijnen; maar dit is zeker, dat ik dezelve niet kan doen komen wanneer ik wil. Zulke idéën, welke mij als aanlagchen, houd ik vast, en neurie ze vervolgens van tijd tot tijd. Nadat zij in mijne ziel zich hebben vastgehecht, ga ik het gebruik na, van dezelve te maken; hoe ik dit en dat motif heb te arrangeren; hoe ik (vergun mij deze uitdrukking) er een goed geregt van zal maken. Ten zelfden tijde denk ik na over de wijze, op welke ik ieder mijner idéën zal plooijen naar de regelen van het contrapunt, en naar de eigenfchappen der verfchillende inftrumenten; alsdan verheft zich mijne verbeelding, en wanneer, in dit oogenblik, niets mij aftrekt, ontwikkelt, rangfchikt en vestigt zich de ftof in mijnen geest. Het geheel, hoe uitgebreid het ook zij,

ſtelt zich voor mijne verbeelding gelijk eene volkomene en voltooide zaak, en ik omvat hetzelve met een' enkelen oogſlag en een' blik van voldoening, zoo als men een ſchilderſtuk of een fraai ſtandbeeld betracht. Bij het beſchouwen van dit ideaal voortbrengſel ontwaar ik een genot, hetwelk ik niet kan beſchrijven, en hetwelk niet kan worden overtroffen dan door dat, hetwelk ik gevoel, wanneer vervolgens, door de volvoering, dit zelfde voortbrengſel is verwezenlijkt.

Hetgeen aldus in mijne verbeelding is geſchapen, deze toevloed van levendige en aangename beelden, welke aldaar gelijk een droom is voortgebragt, blijft daar voor altijd gevestigd. Te dezen opzigte geniet ik eene andere weldaad, welke mij de Hemel verleende; eene weldaad, niet min kostelijk dan de eerstgemelde. Inderdaad, wanneer ik mij vervolgens bezig houde met mijne idéën op het papier over te brengen, haal ik uit mijn geheugen, als uit een' zak, (zoo mij deze vergelijking geoorloofd zij) alles, wat zich daar opeengehoopt vindt. Deze bewerking is gemakkelijk; want, geheel de innerlijke arbeid, gelijk ik zeide, voltooid zijnde, is deze tweede bewerking weinig anders dan werktuigelijk, en het is gevolgelijk zeer zeldzaam, dat mijn arbeid anders wordt op het papier, dan hij was in mijn hoofd. Weinig raakt het mij, of ik geſtoord worde in deze bezigheid: wat ook om mij heen geſchiede, ik ſchrijf maar voort, en ik kan zelfs praten, wel te verſtaan intusſchen, dat het geſprek alleen over alledaagſche onderwerpen loope, over regen en mooi weder, *bij voorbeeld*.

Maar zoo gij mij vraagt, waardoor de werken, welke ik maak, van mijne hand zulk eenen vorm, zulk een karakter ontvangen, welke dezelve onderſcheiden van die van andere Componisten, en te weeg brengen, dat men dezelve terſtond herkent voor die van MOZART, dan antwoord ik, dat zulks waarſchijnlijk aan dezelfde oorzaak ligt, welke maakt, dat mijne oogen of mijn mond van zulk eenen vorm en zulk eenen omvang zijn, welke dezelve onderſcheiden van die van elk ander individu; want ik leg mij niet toe op oorſpronkelijkheid, en ik zou zelfs verlegen zijn te zeggen, waarin de mijne beſta; hoezeer het mij geheel natuurlijk voorkomt, dat, gelijk ieder mensch een gelaat heeft, hem bijzonder eigen, hij ook verſchillend georganiſeerd moet zijn in alle andere opzigten, zoo wel uit- als inwendige.

MOZART.

AAN ***

O gij, die in mijn ſcheemrend oog
Een ſtraal van liefde hebt doen dringen,
Zijt gij gedaald van 's hemels boog?
Bewoont gij onbewolkte kringen?

Gij, die bij nacht dees woestenij
Betreedt, van heilig licht omſchenen,
Uw taal is englenmelodij;
Noem mij uw naam... waar ijlt gij henen?

Zijt gij van ſterfelijk geſlacht,
En ſtond uw wiegjen op deze aarde?
Of zijt gij van die reine wacht,
Die zich om 's Heilands kribbe ſchaarde?

De glans, die om uw voorhoofd ſpeelt,
De lenteblosjes op uw koonen,
De zefiervlugheid van uw beeld
Zijn niet van ſtoffelijke ſchoonen.

Ziet gij misſchien het eeuwig licht,
Uw woning, weder vóór den morgen?
Of dwingt ook u' een wreede pligt,
Te zwoegen onder leed en zorgen?

Wat ook uw land, uw lot moog zijn,
Wat hemelſtreek uw blik verblijde,
Duld dat ik u, geprangd van pijn,
Mijn leven en mijn liefde wijde.

En moet ge, omringd van ſmart en ſmaad,
Als wij, uw baan ten einde ſpoeden,
Geleid mij dan, beminde, en laat
Uw licht mijn voet voor dwalen hoeden.

Maar vliedt gij, Engel, uit mijn oog,
Naar boven, waar uw zustren zweven,
O, wend uw blik dan van omhoog,
Vergeet mij niet in 't zalig leven!

Kampen, Sept. 1825. JURRIAAN MOULIN.

Naar het *Fransch* van DE LAMARTINE, *Médit.* 17ième.

Digitized by Google

LUIMIGE WEIGERING VAN HUME.

Zóódanig had de *Geſchiedenis van Engeland* door HUME zijne boekverkoopers verrijkt, dat hij in *Schotland*, waar hij zich nu met een vrij aanzienlijk vermogen had gevestigd, van genen de dringendſte aanzoeken, vergezeld tevens van de allervoordeeligſte aanbiedingen, ontving, om zijnen arbeid voort te zetten. Aanvankelijk antwoordde HUME met allerlei uitvlugten; maar, voortdurend lastig gevallen, ſchreef hij hun, eindelijk, deze weinige regelen: „Uwe aanbiedingen kan ik „niet aannemen, en daarvoor beſtaan bij mij vier, uitnemend „goede, redenen: *ik ben te oud*, *te zwaarlijvig*, *te lui*, *en* „*te rijk!*"

DE FRANSCHE GELEERDE TER AUDIENTIE.

Toen de geleerde AMEILHON, als afgevaardigde van het Inſtituut, waarvan hij medelid was, voor de eerſte maal ten gehoor bij NAPOLEON verſcheen, en den wensch te kennen had gegeven, dat de Keizer hem mogt aanſpreken, plaatſte men hem zoodanig, dat hij in het oog moest vallen. De Keizer ſprak hem dan ook ſpoedig met de volgende woorden aan: „Zijt gij niet Mijnheer ANCILLON?" — „Ja, Sire, AMEILHON." — „Bibliothecaris bij St. Geneviève?" — „Ja, *Sire*, *bij* het Arſenaal." — „Ik weet het, gij zijt de vervolger van de Geſchiedenis des Ottomanniſchen Rijks." — „Ja, Sire, van de Geſchiedenis des Oosterſchen Rijks." Bij deze woorden verwijderde NAPOLEON zich, wrevelig over de vele vergisſingen, waaraan hij zich ſchuldig maakte. AMEILHON, vereerd met de toeſpraak des Keizers, zeide vol verrukking tot zijnen buurman: „Het is verwonderlijk; de Keizer weet alles."

DE WANDELING VÓÓR HET ONTBIJT.

De vermaarde Wereldreiziger BOUGAINVILLE reed, op zekeren morgen, in eene postchais, door de *Elyſéſche velden*, en zag een' zijner vrienden in eene der lanen wandelen. Hij riep hem tot zich, en noodigde hem uit, om met hem naar *Verſailles* te rijden, waar hij wilde ontbijten.

De vriend nam den voorſlag aan, onder beding, dat hij ten vier ure weder in *Parijs* moest zijn. Zij kwamen te *Verſailles*; maar de postiljon reed door, zonder te pleisteren. „ Wat zal dat?" riep de vriend verwonderd. „ Wees gerust; wij rijden naar ***, (terwijl hij eene plaats, tien uren verder gelegen, noemde) waar ik bij een' vriend ga eten. Ga maar mede; gij zult zien, dat gij welkom zijt." Nu begon zijn reisgezel heftig uit te varen. „ Lieve vriend," vervolgde BOUGAINVILLE zeer bedaard, „ vandaag eten wij daar, en vervolgens zetten wij onze reis voort. Ik heb bezigheden te *Brest*; gij moet mede." Vergramd over den trek, dien hem BOUGAINVILLE ſpeelde, ging hij aan als een bezetene. Zonder verſchooning en kleederen, behalve die, welke hij aan het lijf had, eene reis naar *Brest* te aanvaarden!.... BOUGAINVILLE deed zijn best om hem tot bedaren te brengen, hem de helft zijner garderobe aanbiedende. Ten laatſte ſchikte zich de vriend naar de noodwendigheid, en liet zich tevreden ſtellen. Zij kwamen te *Brest*. „ Hier ligt," ſprak BOUGAINVILLE, „ een ſchip van mij op de reede; laat ons eens even aan boord gaan." De argelooze reisgenoot ging mede. Toen nu het ſchip de ankers ligtte, zeide de ſcheepsvoogd: „ Ik ben voornemens eene reis rondom de wereld te doen; gij gaat mede; ik zal voor uw gemak en de voldoening aan alle uwe wenſchen zorgen." Wat zou hij doen? Het ſtond niet in zijne magt, het aanzoek af te ſlaan, en zijne ochtendwandeling verlengde zich tot eene Reis rondom de Wereld!

GOEDE RAAD AAN EENEN HARDLOOPER.

Hardloopen kunt gij niet, maar eten kunt gij goed;
Wel! loop dan met uw' mond, en eet met uwen voet.
Naar LUCIANUS.

AAN EENEN SCHRIJVER.

Gij zegt, men koopt uw werk bij Karel van der Vliet.
Men vindt het er, dat 's waar; doch koopen doet men 't niet.
Naar PONS DE VERDUN.

---

* *Meng.* No. XVI, 1825, bl. 772, reg. 9, ſtaat *dijken*, lees *poelen*, of *plasſen*.

MENGELWERK.

PROEVE OVER HET INSTINKT OF DE KUNSTDRIFT DER DIEREN. (*)

Door

J. VAN DER HOEVEN.

Aliud nihil requiritur nisi suam ut naturam sequantur.

SWAMMERDAM *in Bibliis naturae*, II, p. 443.

Onder alle de voorwerpen der ons omringende natuur zijn er wel geene, die meer onze aandacht tot zich trekken, dan de dieren. De overeenkomst, welke wij, bij alle verscheidenheid, toch immer tusschen hen en onszelven waarnemen, bepaalt zich niet enkel bij het ligchamelijke; maar dubbele opmerking verdient deze overeenstemming, zoo wij ons tot het onstoffelijke, tot het geestelijke bepalen, en, de onmeetbare rij der dieren doorloopende, van de onverstoorbare herstellingskracht der polijpen langzaam worden opgevoerd tot de door volmaakbaarheid gekenschetste rede des menschen.

Deze trapswijze opklimming der geestelijke krachten staat in naauw verband en openbaart zich gelijktijdig met eenen gelijkmatigen voortgang in de ligchamelijke vorming. Hoe meer het ligchaam zelf ontwikkeld wordt, en vooral hoe volkomener de hersenen worden, des te meer ontwikkelt zich ook de geestkracht zelve, en des te duidelijker vertoont zich tevens de vatbaarheid voor opvoeding.

Doch men neemt daarenboven bij de dieren een verschijnsel waar, dat met hunne ligchamelijke ontwikkeling en met hunne overige vatbaarheden volstrekt in geen verband schijnt te staan. Welke listen gebruiken niet eene

(*) Voorgelezen in de Maatschappij FELIX MERITIS te *Amsterdam*, den 25 October 1825, en in Vriendenkringen te *Leyden* en *Rotterdam*.

menigte infekten, om hunne prooi te bemagtigen! Welk een vooruitzigt leggen zij aan den dag, wanneer hunne gedaanteverwisfelingen aanftaande zijn! Hoe fijn zijn de weeffels en hulfels, welke zij dan vormen, om in te fluimeren, en om er hunne ontwaking tot een nieuw leven in af te wachten! Welke juist afgemetene woningen bouwen zij eindelijk, wanneer zij in grootere verzamelingen te zamen wonen, en welk eene meetkunftige juistheid en wijsheid fpreiden zij daarin ten toon, den grooten Meester niet onwaardig, die hen fchiep en onderwees!

Deze en dergelijke verfchijnfels neemt men bij de infekten niet flechts, maar tevens bij alle dieren meer of min waar; men noemt ze *inftinkt*, en berust daarin. Voor hem ondertusfchen, voor wien *naam* en *verklaring* woorden van eene geheel verfchillende beteekenis zijn, blijven die verfchijnfels even wonderlijk en de aandachtigfte overweging waardig. Ik vlei mij dan ook, door uwe luisterende aandacht te worden bemoedigd, terwijl ik over *het Inftinkt der Dieren* in dit uur tot u fpreken zal. Niet dat ik mij voorftelle, na alles, wat daarover gefchreven is, over dit onderwerp iets nieuws te kunnen zeggen, of dat ik mij verbeelde, over deze zaak eenig helderder licht te zullen verfpreiden. Maar, hetgeen ik finds eenige jaren over dit onderwerp gelezen en gedacht heb, u in een kort beftek voor te dragen, fcheen mij niet van alle belang ontbloot te zijn; en, op niets meerder aanfpraak makende, dan op eene beknopte voorftelling van zaken, welke aan velen uwer bekend zullen zijn, verzoek ik van uwe verfchoonende toegevendheid alleen naar hetgeen ik beloofde te worden beoordeeld.

Om in mijne behandeling met de noodige orde voort te gaan, wil ik u eerst eenige voorbeelden verhalen, gefchikt om u met het inftinkt of de kunstdrift der dieren wat nader bekend te maken; daarna zal ik het een en ander in het midden brengen, om dit verfchijnfel, althans eenigermate, te verklaren; om eindelijk deze onderzoekingen te eindigen met een weinig meer opzettelijk ftil te ftaan bij de vraag, in hoe verre de mensch, door gemis

aan meer ontwikkeld inſtinkt, in vergelijking der dieren, benadeeld en verongelijkt heeten mag; en ik zal bij dit alles mijn doel volkomen bereikt achten, zoo mijne rede den muntſlag der eenvoudigheid dragen, en dit uur niet zonder genoegen, en — kon het zijn — niet zonder nut, voor ulieden mogt zijn voorbijgegaan.

I. *Wat is Inſtinkt?* — Vóór ik het wage eene bepaling van dit verſchijnſel te geven, zij het mij vergund, eene opmerking over bepalingen in het algemeen te laten voorafgaan.

Wanneer ik aan iemand, die mij vroeg, wat een *cirkel was*, *zeide*, dat dezelve ontſtaat, wanneer eene regte lijn in eene en dezelfde vlakte rondom een harer uiteinden als vast punt ronddraait, dan zou hij door deze bepaling niet alleen de zaak van alle andere kunnen onderſcheiden, maar hij zou zelfs niet behoeven af te wachten, dat zich een cirkel aan zijn oog vertoonde, en, eene beweegbare regte lijn en eene vlakte hebbende, zou hij zich de figuur zelve kunnen vormen. Zulke bepalingen nu, waarbij men niet ſlechts de zaak zelve, maar ook den oorſprong en de wijze van wording der zaak kennen leert, kan men onmogelijk van alle, kan men van de meeste dingen niet geven, en allerminst van natuurverſchijnſels. Men verwachte dus, bij eene bepaling van het inſtinkt, niets meer, dan voldoende is, om hetzelve te herkennen, wanneer het zich voordoet, en niet de wijze, waarop men zich hetzelve moet verklaren en voorſtellen.

Men noemt inſtinkt der dieren die drift, waardoor zij worden aangeſpoord tot zekere vastbepaalde handelingen, welke zoo wèl aan het doel beantwoorden, dat, zoo zij het werk van keus en overleg waren, de verſtandsvermogens dier dieren verre boven die van den gewonen mensch zouden verheven zijn. Hierbij komt, dat het *doel* zelve dier handelingen, in de meeste gevallen, aan de dieren, die ze verrigten, niet eens bekend kan zijn; want die handelingen hebben betrekking tot eene toekomst, waarvan zij zelve geene ondervinding hebben kunnen. Zoo

legt b. v. de vlinder zijne eijeren op die plant, waarmede haar toekomstig kroost, de rupsen, zich voeden moeten. Zal men zeggen, dat de vlinder zich *herinnert*, dat hij in den toestand van rups juist van deze en geene andere plantensoort leefde? Deze vooronderstelling, hoe buitensporig ook, zou eenigen grond hebben, zoo slechts de gansche bewerktuiging van het dier niet veranderd was, en de vlinder niet met geheel andere oogen, en dus op eene geheel verschillende wijze, de wereld en alle hare verschijnselen waarnam.

Bij volkomener dieren mengen zich altijd denkbeelden en overleggingen bij het instinkt. Om beide van elkander behoorlijk te onderscheiden, merke men het volgende op. De handelingen, die tot het instinkt behooren, ontdekken zich bij de dieren, sommige reeds in het begin, andere op zekere bepaalde tijdperken des levens, als eene vaardigheid, die, zonder langwijlige en feilbare proefnemingen, zonder voorafgaand mistasten of broddelen, meesterstukken voortbrengt. Beproeft ook de jonge spin haar kunstig netwerk, en geeft zij eerst proeven, om naderhand iets beters te leveren? Neen! Aanstonds zet zij zich aan het werk, met dezelfde vaardigheid, alsof zij het reeds honderdmalen herhaald had, en spint op dezelfde wijze als zij het altijd doen zal, even kunstig, doch slechts volgens een kleiner bestek. — Wat het werk van oefening is, dat vordert langzaam, en wordt door den eenen zoo, door den anderen anders volvoerd; doch wat de innerlijke drift, wat de natuur zelve geleerd heeft, dat is eensklaps daargesteld, aanstonds volkomen en geheel meesterstuk. De handelingen van het instinkt zijn steeds dezelfde, en het dier heeft het niet in zijne magt, zijnen arbeid beter of slechter te maken. Alle dieren van dezelfde soort zijn even vaardig in hetgeen zij door het instinkt verrigten; zij hebben hunne kunst van geen' meester afgezien, of van geen voorgedaan model ontleend, en zij arbeiden toch met meerdere eenvormigheid, dan leerlingen van éénen meester, dan navolgers van een en hetzelfde voorbeeld arbeiden kunnen. De eene bij

bouwt niet kunftiger dan de andere; de eene mierenleeuw geeft den anderen niets voor in de fchranderheid, waarmede hij zijne prooi bemagtigt.

Ik meen genoeg gezegd te hebben, om u met den zonderlingen aard van het inftinkt der dieren eenigermate bekend te maken. Maar ik reken echter dit gedeelte van mijne taak niet afgedaan, vóór ik u meer in het bijzonder de werkingen van hetzelve heb verhaald. Die werkingen nu kunnen onder twee groote klasfen gebragt worden; die, welke op het *individu*, en die, welke op de *foort* betrekking hebben. Tot de eerften behooren de driften tot zelfbehoud en zelfverdediging; tot de laatften de driften, die op de voortplanting en op het nakroost betrekking hebben. Wij willen eenige, hoewel, uit vreeze van ons beftek te buiten te gaan, flechts weinige, voorbeelden van deze kunstdriften bijbrengen.

Het is door inftinkt van zelfbehoud, dat jonge eenden, uitgebroeid door eene hen, zich, niettegenftaande het waarfchuwend geroep harer voedftermoeder, zoodra zij water zien, regtftreeks naar hetzelve begeven; en dit angftig waarfchuwend roepen der hen is inftinkt tot behoud voor haar kroost. Het is aandrift tot zelfbehoud, die den mierenleeuw in het drooge zand een' trechter vormen doet, in welks grond hij rustig afwacht, dat een mier of eenig ander infekt nadert, hetgeen hij daarenboven nog met eenen zandregen overftort, en dus des te zekerder naar beneden doet vallen. Het is zorg voor haar nakroost, die de mot hare eijeren leggen doet in eene plaats, waar de daaruit voortkomende wormen ftof tot kleeding en voedfel kunnen vinden; en het is zucht tot zelfbehoud, die de pas aan het ei ontkropene mottenrups aanzet, om zich uit die ftoffen een kleed te weven.

Er zijn foorten van fpinnen, die zoodanig aan hare eijeren verknocht zijn, dat zij dezelve altijd in een' kleinen zak van zijde befloten met zich dragen. Van deze foorten bezit ons vaderland er twee, waarvan ik de eene op de duinen bij *Katwijk* gevonden heb. Deze draagt den zak met eijeren onder den kop met hare voelertjes of grijpert-

jes, is hoog op de pooten, zeer vlug en vaardig in het loopen, zoodat de betrekkelijk groote last, dien zij draagt, haar geenszins schijnt te hinderen. De andere soort is kleiner, en woont aan vochtige plaatsen tusschen het gras bij het water, in de omstreken mijner geboortestad. Deze heeft het eijerzakje aan het achterlijf met eenige draden van zijde vastgehecht; men zoude het voor den buik der spin nemen. Van deze soort heeft de *Geneefsche* wijsgeer BONNET ons het volgend aandoenlijk voorbeeld van den strijd tusschen de drift tot zelfbehoud en die tot behoud van het kroost opgeteekend. „ Eene spin van deze soort," dus schrijft hij, „ in het hol des mierenleeuws „ geworpen zijnde, greep deze aanstonds den zak met „ eijeren, en stelde alles te werk, om denzelven onder „ het zand te trekken. De spin liet zich derwaarts met „ hem medeslepen; maar, de zijde, door welke hij aan „ het achterste gedeelte van haar ligchaam was vastge„ hecht, brekende, zag zij zich van denzelven geschei„ den. Zij keerde op het oogenblik terug, greep den zak „ met hare nijpers, en deed de sterkste pogingen, om „ denzelven aan den mierenleeuw te onttrekken. Het was „ vruchteloos; hij trok den zak meer en meer onder het „ zand, en de spin liet zich, liever dan los te laten, le„ vend begraven. Men groef haar weldra weder op; zij „ was volkomen levend; de mierenleeuw had haar niet „ aangetast; ondertusschen, schoon men haar verscheide„ ne malen met een grasspiertje aanraakte, vlugtte zij „ niet; deze zoo vlugge, zoo wilde spin scheen de plaats, „ waar zij hetgeen haar het waardste was had verloren, „ niet te willen verlaten." — Bij dit verhaal weet ik niet, wat bijkans meerdere aandacht en verwondering wekt; het verhaalde zelve, of de man, die zoo verhalen kan. Inderdaad, wij zien ons op het kleine tooneel geheel overgebragt.

Zijn deze en dergelijke driften, kunsten, listen en vaardigheden, of hoe men ze anders noemen wil, onze aandacht en opmerking waardig, hooger nog stijgt onze verwondering, wanneer wij de kunstwerken beschouwen,

door die dieren vervaardigd, welke in gezelſchap leven. Wie heeft niet van de kunstrijke woningen der bevers gehoord? en wie bewonderde niet de regelmatige bijenhuizen, waarin eene meetkunst heerscht, waaraan een NEWTON zelf niets zou weten te bedillen?

Het is zoo, er zijn gronden, om in den meetkunſtigen vorm van het zeshoekig cellenhuis der bijen niets anders of niets meer te zien, dan een gevolg van werktuigelijke drukking. BUFFON verdedigde, zoo ver ik weet, deze meening het eerst. Wij zullen dit hier in het midden laten, daar er zich naderhand gelegenheid zal opdoen, hierop terug te komen. Doch met dit al, welke orde, *al laten wij deze* zeshoekige cellen daar, heerscht er voor het overige in het ganſche gemeenebest der bijen! De koningin zit daar in eeuwige rust, door het ganſche volk meer ontzien en geëerbiedigd, dan zelfs een Koning van het oude *Egypte* of het onmeetbare *Lydië* door het zijne. Allen bewonderen, allen omringen haar; zoo lang zij leeft, is er in allen ſlechts één wil, en worden allen door eensgezindheid vereenigd. Slechts het werk der voortplanting is haar toebetrouwd; de nijvere werkbijen hebben een ander gedeelte der moederlijke zorgen. Haar drijft eene onwederſtaanbare drift voort, die de zorg voor het nakroost ten doel heeft; zij beſchermen de kleine *maatſchappij*; zij verzorgen dezelve; hiertoe dient de inzameling van was en honig, waarmede zij ſteeds bezig zijn. De keus van ſtof, waaruit de wilde bijen en de wespen hare woningen zamenſtellen, is mede niet zonder doel. Bij de woningen eener *Amerikaanſche* wespenſoort, die als zakken rondom boomtakken ſloten, heb ik deze ſtof uit eene digt aaneengedrongene zelfſtandigheid waargenomen te beſtaan, die naar kaartpapier geleek; hierop konden de regenvlagen weinig werking doen; tot hetzelfde einde was ook de ingang tot de woning aan het onderſte gedeelte.

Dezelfde orde en zorg heerſchen ook bij de mieren. De geſlachtlooze mieren dragen de jonge mieren naar grootere diepten, wanneer er te veel regen in de aarde dringt,

en de galerijen dreigt te bereiken, waarin deze jongen zich bevinden. Is de ſtortvlaag geëindigd, en doet de zon hunne verblijfplaats op nieuw weder opdroogen, dan brengen zij dezelven weder naar den top van het gebouw, om hen aan den weldadigen invloed der zonnewarmte bloot te ſtellen.

Ik ſchetſte u in eenige trekken de kunstdrift der dieren. Gij gevoelt het, M. H.! waarom de natuur hen met deze driften voorzien heeft. Wanneer de dieren eerst moesten *aanleeren*, wat hun tot onderhoud van henzelven en tot inſtandhouding der ſoort te doen ſtond, wanneer hunne handelingen door geſtadige ondervinding moesten beſtuurd en gewijzigd worden, dan zouden zij weldra na hunne geboorte weder wegſterven, en hun eerſte ademtogt zou niet ver van hunnen laatſten zijn. Neen! op zulke onzekerheden liet de Natuur, of liever liet haar eeuwige Grondvester, het niet aankomen. Toegerust met al wat tot zijn levensbehoud dienſtig is, onderwezen in al wat hem tot onderhoud zijner ſoort te doen ſtaat, verſchijnt elke levensgast op het tooneel, en vervult de rol, hem toegewezen.

Daaruit ziet men ook, waarom de inſekten zoo zeer boven andere dieren met kunstdriften zijn voorzien. Hun leven is te kort om te beraadſlagen, te kort om de lesſen der ondervinding op te zamelen en aan te wenden. Daarom, daarom gaf de Algoede en Alwijze hun het inſtinkt ten zekeren en onfeilbaren leidsman.

Maar, al begrijpt men het doel en oogmerk eener zaak, daarom ziet men toch derzelver oorzaak nog niet in, en het is iets anders, te vragen *waarom*? iets anders, *waardoor?* Laat ons derhalve de vraag, *waardoor* ontſtaat het inſtinkt, in de tweede plaats, kortelijk beproeven te beantwoorden.

II. Ik zeg, laten wij het *beproeven*. Meer toch, dan eene proeve, is er in een zoo duister punt, en vooral van mij, niet te verwachten. Want waarlijk, de verklaring van het inſtinkt is eene klip, berucht door de vele ſchipbreuken van vroegere en latere natuuruitleggers. Des-

CARTES ontnam aan de dieren de ziel, en maakte er bloote werktuigen van; en BUFFON besteedde al zijne welsprekendheid, om dit wanbegrip op te tooijen. Dit duurde zoo lang, tot dat LEIBNITZ en anderen aan de arme dieren hunne zielen wedergaven. Maar nu sloeg men tot een tegenovergesteld uiterste over. CONDILLAC, en na hem DARWIN, wilden, dat het instinkt zou zijn afgeleid uit voorafgegane ondervindingen en waarnemingen, en bewezen dus door een nieuw en duidelijk voorbeeld, dat er niets zoo ongerijmd is, dat niet door een' wijsgeer zou zijn beweerd.

Ik zeide, dat ik beproeven wilde, het instinkt te *verklaren.* Maar letten wij er op, wat wij doen. Wanneer wij een natuurverschijnsel verklaren, kunnen wij niet ontkennen, dat wij slechts verschijnsels met verschijnsels vergelijken. Wij leiden een verschijnsel, dat wij verklaren, b. v. van de eigenschappen van het ligchaam af, dat ons hetzelve aanbiedt. Die eigenschappen zijn ons zelven onbekend; wij kennen ze alleen uit hare uitwerksels, en uit dezen besluiten wij tot derzelver bestaan. Het is derhalve onbetwistbaar, dat onze verklaringen van natuurverschijnsels geene hoogere waarde hebben, dan die van *rangschikkingen*, waardoor wij een zeker verschijnsel tot een meer algemeen brengen; welk laatste, omdat wij het verder niet kunnen uitleggen, door ons met den eertitel van grondkracht of grondwet der natuur bestempeld wordt. Zoo verklaren wij het vallen van een' stroohalm en het wentelen der planeten om de zon, door beide tot het algemeene verschijnsel der aantrekkingskracht te brengen.

Als wij ons deze opmerking hebben eigen gemaakt, dan wordt de vraag, waaruit laat zich het instinkt der dieren verklaren, deze: „ tot welk eene kracht van bewerktuiging of bezieling kan men het instinkt brengen; of is het volkomen afgescheiden, voor alle dergelijke rangschikking onvatbaar, en moet men dus hetzelve tot eene bijzondere kracht verheffen, die als zoodanige geene verdere verklaring duldt?" Gij gevoelt het, M. H.! dat wij tot aanneming van het laatste eerst dàn vrijheid zullen hebben, als wij het eerste te vergeefs beproefd hebben.

Het instinkt laat zich niet uit de prikkelbaarheid verklaren. Want door prikkelbaarheid verstaat men die kracht of dat vermogen der bewerktuigde wezens, waardoor zij in staat zijn, werkingen voort te brengen, die met voorafgegane ,van buiten aangebragte prikkels in verband staan en daaraan beantwoorden. Maar bij het instinkt neemt men geene voorafgaande prikkels waar, in staat om dergelijke werkingen te veroorzaken. Welke is de prikkel, die de spin tot spinnen, den vogel tot het bouwen van zijn nest, en de bijen tot het vervaardigen harer cellen aanzet? Eene soort van marmot, die in den zomer geen nest heeft, bereidt voor zich een leger in den herfst, om daarin des winters te slapen. Wat is het, dat het dier hiertoe aanzet? „ Niets is natuurlijker," zal men zeggen; „ het is de afnemende zomerwarmte." Maar die vaardige beantwoorder zegge mij dan tevens, hoe het kome, dat dit dier zelfs dàn zich een nest maakt, als het in eene kamer leeft, waarin steeds dezelfde graad van warmte wordt onderhouden.

Even min laat zich uit ondervinding en waarneming het instinkt der dieren afleiden. Wij hebben dit reeds boven, zoo het ons toeschijnt, genoegzaam aangedrongen. Maar wij moeten meer doen, en kunnen niet nalaten op te merken, dat het instinkt met de ziel der dieren in geen verband schijnt te staan. Men zal toch niet willen, dat de ziel voor verdeeling vatbaar zoude zijn? Dit is in zichzelf zoo tegenstrijdig, dat wij het zelfs niet eens regt denken kunnen. En evenwel dit zoude alsdan plaats moeten hebben. Heeft niet de schrandere LYONNET eene rups zonder kop even goed en eveneens zien voortkruipen als te voren; en zag niet een ander niet min scherpzinnig waarnemer (BOYLE) vliegen zich nog paren, nadat haar het hoofd was afgesneden? Even zoo bijt het voorste gedeelte van eene doorgesnedene wesp of bij, terwijl het achterste gedeelte den angel uitsteekt, als men hetzelve aanraakt. Zag men niet eene slang, nadat haar de kop was afgehouwen, nog naar een' steenhoop kruipen, waaronder zij gewoon was zich te verbergen; en heeft men

niet zeeſchildpadden, die op vrij grooten afſtand van de zee de koppen waren afgeſlagen, zich zien omkeeren en naar den oever der zee kruipen?

Wij moeten dus naar eene andere kracht omzien; en deze kracht moet, zoo zij den grond van het inſtinkt zal bevatten, zich kenmerken door dezelfde doeltreffendheid en onfeilbaarheid.

Er heerscht eene kracht in de levende wezens, die hen uit den ſluimer van een kiemend leven tot voldongene *bewerktuigde* niet ſlechts, maar ook, als ik dus ſpreken mag, *bewerktuigende* kunſtſtukken ontwikkelt en opvoert. Zij beſtuurt den groei en de ontwikkeling, houdt het gevormde in ſtand, en herſtelt al het geleden letſel, dat ſlechts herſtelling duldt. Deze vormende, ontwikkelende, behoudende, heelende kracht noemt men *vormdrift* (*). Het is tot deze vormdrift, dat ik geloof, dat men het inſtinkt brengen moet.

Reeds bij de planten neemt men twee kunstwerken waar, aan welke noode eenig kunstwerk van een levend inſekt mag worden gelijkgeſteld. Ik bedoel de kiem en de bloem. De polijp ſchijnt even als de plant te bloeijen, en zij is dier; op dierlijke wijze zoekt en geniet zij hare ſpijs; zij drijft ſpruiten en loten uit, en het zijn dieren; zij kan gedeeld en op duizenderlei wijzen beleedigd worden, maar zij herſtelt zich, waar ſlechts herſtelling mogelijk is; ja zelfs elk deel vormt zich tot eene nieuwe polijp; — dat is een gewrocht der vormdrift, en het is toch wel grooter kunstſtuk, dan ooit eene bij of mier volvoerde!

Hebt gij wel ooit een ſlakkenhuis, vóór uw voet het vertrapte, aandachtig gadegeſlagen? Hebt gij gezien, hoe kunſtig het gewonden is om deszelfs as, en hoe het aan zijnen bewoner, een anders zoo weerloos ſchepſel, tot woning en verwering verſtrekt? Hebt gij gezien, hoe ſchoon het gekleurd is; zoodat het nuttige en noodige nog niet genoeg ſcheen te zijn, zoo er ook het ſchoone

(*) De *niſus formativus* of *Bildungstrieb* van BLUMENBACH, aan wien wij derzelver nadere kennis verſchuldigd zijn.

niet bij kwam? Wel nu, dat flakkenhuis is een gewrocht dier zelfde vormkracht, en zeker grooter kunstftuk, dan ooit eene bij of mier volvoerde!

Volgens deze wijze van zien wordt mij ook de regelmatigheid van het kunstwerk blijkbaar. Wilt gij het weten, wat ik daaromtrent denk? Mij dunkt, *dier* en *kunstwerk* maken te zamen flechts *één geheel* uit, dat organisch verbonden is. Even gelijk het flakkenhuis tot de flak behoort, en de bloem en kiem deelen zijn der plant, zoo is ook het cellenhuis der bijen, zoo zijn ook de galerijen der mieren en de netwerken der fpinnen onaffcheidelijk met de dieren verbonden, die dezelve vervaardigen. Vandaar de zorg, die zij voor hun kunstwerk hebben; het is zorg voor zichzelven.

„Wat is," vraagt HERDER, „het fpinneweb anders, dan de verlengde fpin zelve? Even gelijk de polijp hare armen uitftrekt, om haren buit te vatten, even zoo ontving ook de fpin pooten en nijpers, om denzelven vast te houden, en kliertepeltjes, waaruit zij het fpinfel te voorfchijn brengt, om daarmede haren roof te bemagtigen. Hare bewerktuiging is zóó ingerigt, dat er ftof genoeg is tot zoo vele weeffels, als zij in haar leven noodig zal hebben te vervaardigen. Is zij hierin ongelukkig, dan moet zij tot geweldige middelen overgaan, of fterven. Hij, derhalve, die haar ganfche ligchaam zoo en niet anders vormde, en hetzelve met deze en geene andere inwonende krachten voorzag, vormde de fpin ook voor haar webbe."

En nu begrijpen wij ook den zeshoekigen vorm der bijencellen. Ik wil BUFFON niet geheel tegenfpreken, die denzelven uit mechanifche drukking verklaart. Wanneer een aantal van ronde cellen zich tegen elkander aanfluit, kan men wel begrijpen, dat onderlinge gelijkmatige drukking deze cirkels in regelmatige zeshoeken doet veranderen; dewijl deze figuur de éénige is onder de drie aan elkander fluitende platte figuren, waartoe namelijk ook de gelijkzijdige driehoek en het vierkant behoort, die van den cirkel minder afwijkt, en de meeste ruimte in

zich fluit. Maar, ook in die vooronderftelling, is de overal gelijke drukking, door de bijen in elke cel aangebragt, zeker buiten eene kunstdrift niet te verklaren. De planten helderen dit op. Haar cellenweeffel neemt de gedaante van regelmatige zeshoeken aan. Oorfpronkelijk waren het ronde blaasjes; deze maken den eerften grondflag uit van alle bewerktuigde wezens. Tegen elkander aangedrukt, veranderen deze ronde blaasjes in cellen; maar in nieuw gevormd cellenweeffel is de ronde vorm nog aanwezig. Zeshoekige cellen zijn dus gewrochten der bewerktuigde krachten, en ik zie in het cellenweeffel der planten, in de tweede maag der herkaauwende dieren, en *in vele andere* deelen van bewerktuigde wezens, deze zelfde zeshoekige gedaante; ja, wat meer is, en zeker alleropmerkelijkst mag heeten, ik zie dien zelfden zeshoekigen vorm ook in de facetten, waaruit de zamengeftelde oogen der bijen beftaan.

Ik zou bijkans geen einde vinden, zoo ik alle de gevolgen wilde opfommen, die uit dit inzigt zich als van zelve aan mij opdringen. Éćne opmerking, echter, kan ik niet achterhouden. Zij is deze: Waarom zijn het de geflachtlooze infekten, die kunstdriften aan den dag leggen, wanneer er eene maatfchappij van infekten beftaat? Is het niet, omdat de vormdrift der overigen zich uitput in, en beperkt is tot, de voortplanting? — Doch ik wil mij in deze onderzoekingen, hoe belangrijk ook, niet verder verdiepen.

Hoe enger de kring is, binnen welken organifche krachten befloten zijn, met des te meer kracht werken zij. De polijp heeft voor velerhande berooving en onthouding eene vergoeding in hare herftellingskracht; maar ook, welk eene herftellingskracht! Even zoo is het met de kunstdriften. Hoe enger de grenzen zijn, binnen welke zij werken, des te fterker werken zij. Wij wikkelen ons in onnoodige zwarigheden, wanneer wij aan de dieren onze inzigten toefchrijven. Integendeel, hunne fchijnbare listen zijn dikwijls het gevolg der beperktheid hunner geestkrachten. Men weet, dat de egel zich inéentrekt en

zamenrolt bij gevaar, en zóó door zijne ſtekels van alle zijden bedekt is; even zoo doet ook het kleine, weerlooze gordeldier. Beiden doen dit niet uit overleg, maar omdat zij dom genoeg zijn te gelooven, dat zij hunnen vijanden ontkomen zijn, als zij ze niet zien. Zij bergen dus den kop, en ſchuilen met denzelven onder het lijf weg; dit kunnen zij niet doen, zonder zich tot een' kogel zamen te rollen, en nu zijn zij werkelijk behouden. Wij móeten ons dus voor deze dwaling zorgvuldig hoeden, en ons b. v. wachten van te zeggen, dat de ſpin een net weeſt om vliegen en muggen te vangen, daar dezelve integendeel deze vangt omdat zij een net weeſt.

Dat het inſtinkt eene wijziging van de vormdrift is, blijkt eindelijk ook nog daaruit, *dat het zich in vele ziekten als geneeskracht der natuur openbaart.* Als de kracht der ziekte op het hoogſte geklommen is, als het verderf reeds ſchijnt te worden rondgevoerd in de aderen, als ſpier en pees verſtijft, en de lijder reeds eene prooi des doods ſchijnt, dan bereidt deze geneeskracht der natuur in ſtilte haar plan tot genezing, en volvoert hetzelve, door aan de ziekteſtof eene bepaalde rigting te geven, dezelve langs eenen veiligen weg af te voeren, of door eenen onweêrſtaanbaren trek naar zekere bepaalde ſpijzen of dranken in den zieke op te wekken.

Het reeds gezegde zal voldoende zijn, zoo ik mij niet bedriege, om u het inſtinkt als afhangende van de vormdrift voor te ſtellen. Maar ik moet u nog doen opmerken, dat het *eene wijziging* van deze drift is. Het is de vormkracht wel; maar zij werkt met en door behulp van verſchillende werktuigen, bij de meeste dieren met en door behulp van zenuwen; niet van die zenuwen, welke aan beweging en gevoel dienstbaar zijn, niet met behulp van de herſenen of het ruggemerg; maar door behulp van de zenuwen des bewerktuigden of plantaardigen levens. De toeſtand der droomenden, der ſlaapwandelaars en der gemagnetiſeerden heldert eenigermate de werking dezer zenuwen op, wanneer de werktuigen van het dierlijk geſtel

in werkeloosheid verzonken zijn. CUVIER heeft derhalve geen ongelijk, wanneer hij de dieren, die door hunne kunstdrift onwetens, onwillens en onverstandig worden voortgedreven, met slaapwandelaars vergelijkt. Het werk, dat zij ondernemen, vergelijkt hij met een' droom of schijngezigt, dat hen onophoudelijk vervolgt.

Op deze wijze poog ik het instinkt der dieren te verklaren. Ik erken gaarne, dat er bij deze verklaring nog zwarigheden, welke ik echter hier niet kan opsommen, overblijven; maar hoe kan dit anders? Het instinkt is een der raadsels en wonderen der natuur, welke er meer heeft; terwijl het, gelijk LESSING te regt aanmerkt, het *grootste wonder* is, dat deze groote natuurwonderen zoo *alledaagsch* voor ons worden kunnen. Hetgeen nog duister blijft, moet door herhaalde en naauwkeurige waarneming worden opgehelderd. Onze natuurkennis is een gedurig vragen, en wij staan nog slechts in het voorhof van den grooten tempel der natuur; alleen aan hem, die haar liefheeft, wil zij eenige van hare geheimen verklaren, en hem langzamerhand in het getal harer vertrouwelingen opnemen.

III. Doch het is tijd, dat ik overga tot het derde deel mijner rede, en aan het onderzoek, in hoe verre de mensch, door gemis aan meer ontwikkeld instinkt, in vergelijking met de dieren, benadeeld of verongelijkt heeten mag, de nog overige oogenblikken van het ras voorbijgaand uur besteede. Verleent mij daartoe, in de laatste plaats, de voortduring uwer goedgunstige aandacht.

RORARIUS heeft een boek geschreven, waarin hij tracht aan te toonen, dat de dieren dikwerf beter gebruik van hunne rede maken, dan de menschen. Het is opgevuld met fabelachtige verhalen van dieren; terwijl de schrijver zich de moeite gegeven heeft, om de ongehoordste wandaden van menschen met groote zorg bijeen te trekken. Het boek bewijst niet veel meer, dan dat men in tamelijk zuiver Latijn beuzelingen verhalen kan, en dat RORARIUS, bij het opstellen van hetzelve, weinig gebruik van zijne rede gemaakt heeft. Hij is ondertusschen de éénige niet, die deze stelling heeft voorgedra-

gen, en de zaak vereischt derhalve een meer ernſtig en opzettelijk onderzoek.

Wij moeten vooreerst opmerken, dat zij dwalen, die aan den mensch het inſtinkt geheel ontzeggen. — Wie leerde den pasgeboren zuigeling zijne lippen en tong, en de ſpieren dezer deelen en van den ſlokdarm, zóó beſturen, dat hij de melk uit de borſten der moeder naar behooren kon zuigen, en daarbij eene vaardigheid aan den dag leggen, die volwasſenen niet bezitten? Wie leerde hem dat, zoo geene natuurlijke aandrift hem dat leerde? — Er zijn meer handelingen van den mensch, die op inſtinkt berusten; maar wij willen, voor het tegenwoordige, ons daarin niet verder verdiepen.

Maar, hoewel er dan misſchien ſommige handelingen zijn, waarin de mensch door eene onbedriegelijke drift beſtuurd wordt, in verre de meeste gevallen handelt hij toch volgens overleg en keuze, en ſtaat dus bloot aan dwaling en misſlag. Hoe veel gelukkiger is het dier! Het dwaalt niet, maar vervult, door onwederſtaanbare drift voortgedreven, de oogmerken van zijn aanzijn zonder misſlagen. Het wordt niet door eene angſtige keuze geſlingerd; het wil 's morgens niet, wat het 's avonds niet wil; het vormt geene ontwerpen, die mislukken; het gaat niet buiten zijnen kring; het leeft in denzelven, en geniet in dien kring zijn aanwezen volkomen. Bij den mensch, daarentegen, welk een ander ſchouwſpel! wat mislukte pogingen! wat al in duigen geſtorte plannen! welk eene wolk van dwalingen! Van den eerſten traan zijns levens af, die door de wieg wordt geſtild, tot zijnen laatſten toe, die alleen door het graf, als eene andere wieg, geſtild wordt, is de mensch een ſpeelbal zijner begeerten en ontwerpen, van welke hij de meesten nooit vervuld ziet, tot dat levenszatheid hem met genoegen den laatſten ſtond doet verbeiden, die een einde aan zijn lijden en aan zijne tranen maken zal.

Zoo ſpreekt men — en vergeet, *wie* men is en *wat* men is. Keeren wij eens de zaak om, en geven wij voor een oogenblik aan den mensch inſtinkt, gelijk de dieren be-

zitten, werkende binnen eenen engen kring, maar met onfeilbare zekerheid, en aan de dieren daarentegen verſtand en keuze. Wat er alsdan van de laatstgenoemden zoude worden, hebben wij reeds boven gezien. Doch met den mensch zoude het niet beter zijn geſteld. Waartoe zou hem zijne ſpraak dienen? De eene mensch zou eveneens gevoelen en denken als, zou niets meer of niets minder weten dan de andere; deze eenzelvigheid behoefde dus geene mededeeling. Alle geestelijke voorregten zouden verdwijnen; ſlechts het zinnelijke zou ſtof en onderwerp van onze begeerten en handelingen zijn.... Dan genoeg! Ik kan niet verder voortgaan in deze beſchrijving *van den vernielden* menſchenadel. Eene meer waardige gedachte eischt, dat ik haar ontwikkele.

Wilt gij weten, wat dit gemis aan meer ontwikkeld inſtinkt bij den mensch ons leere? Het dier verandert en beſchaaft niets; het vindt niet uit, maakt niet volkomener; ook is dit laatſte ondoenlijk, want het kunstwerk van het inſtinkt is terſtond meesterſtuk. Bij den mensch niet alzoo! Hulpeloos en hulpbehoevend komt hij ter wereld; het voor leeren vatbare ſchepſel moet leeren; het voor opvoeding geſchapene kind moet worden opgevoed, en het voor toeneming geſchikte verſtand moet wasſen.

Het is dus, als ik zoo ſpreken mag, een der familietrekken van het menſchelijk geſlacht, dat het voor opvoeding en voor volmaking vatbaar is. Elk dier ontvangt, bij zijne intrede op het tooneel des levens, zijn eigen talent, en moet hetzelve volgens vaste wetten beſteden. Ook de mensch ontvangt het zijne, elk in verſchillende mate. Maar het is niet het getal der hem toevertrouwde talenten, — het is de wijze, waarop hij dezelve aanwendt, die hier in aanmerking komt. De mensch kan — hetgeen het dier niet kan — zijn talent ongebruikt laten, en dan is hij minder dan dier; hij kan het enkel beſteden, en dan is hij niet veel meer dan dier; maar hij kan er ook mede woekeren, en dan, dan alleen is hij waarlijk *mensch*; dan heeft hij zijne beſtemming vervuld: hij heeft zijne krachten geoefend.

Ja! dat is 's menſchen beſtemming hier op aarde, dat hij zijne krachten oefene; dat is zijne taak, dat hij eene taak beginne. De dieren voldoen hier op aarde aan het oogmerk van hun beſtaan. Met den mensch is het geheel anders gelegen. Voor hem is de kunst lang en het leven kort. Zijne beſtemming eindigt dan ook met deze aarde niet, en omvat meer dan ééne wereld. — Welkom dan elke mislukte poging; welkom elk goed, doch onvoltooid gebleven, plan! Zij zijn mij een bewijs, dat de mensch hier ſlechts ſtukwerk oefent, omdat het hier op aarde niet is, dat ooit het volmaakte *voor hem* komen kan.

Gelukkig zij, die hier eene taak beginnen, waardig om in de eeuwigheid te worden voortgezet; gelukkig zij, die hier hun talent niet begraven, maar er woeker mede drijven! Al was dwaling ook altijd hun deel; het was niet om reine waarheid te doen, (die is voor den ongezienen God alleen!) — maar het was om oefening der krachten te doen; en waar die heeft plaats gehad, is ook het doel huns aardſchen levens, niettegenſtaande alle dwalingen, door hen bereikt.

De onzigtbare en de ſtoffelijke, de zedelijke en de zinnelijke wereld, alles, alles is in de heerlijkſte overeenſtemming. Zoo is dan ook aan het gemis van inſtinkt bij den mensch de vatbaarheid voor ſteeds toenemende volmaaktheid verbonden, en zoo is aan dezen familietrek des menſchen zijne beſtemming voor eene eeuwigheid vastgemaakt! 1822.

BIJDRAGE TER BEVESTIGING VAN HET NUT DER TEMPONS BIJ VÓÓRKOMENDE PLACENTA.

(*Vervolg en ſlot van bl. 72.*)

De zieke, des avonds van denzelfden dag ten zeven ure, wederom bezoekende, vond ik dezelve, naar haren toeſtand, vrij kalm en rustig; nergens over klagende, dan over eenen onaangenamen aandrang tot ontlasting, zijnde zij in geene drie dagen af geweest. Een la-

vement werd, uit dien hoofde, door mij als het doelmatigste voorgeschreven. Dan, naauwelijks was dit gezet en de zwangere op het steekbekken geholpen, of er volgde op eens, te gelijk met eenigen afgang, eene zoo geweldige bloedstorting, dat het bekken, in een oogenblik, tot aan den rand toe vol was. Ik werd ijlings geroepen, kom, en zie, en verneem het gebeurde. De vrouw zelve lag sprakeloos, buiten kennis, met het klamme zweet op het gezigt; de pols was klein, snel en bijna niet te voelen, en alles getuigde van den zorgelijken toestand, waarin de zwangere zich bevond, gepaard met eene volkomene werkeloosheid van den *uterus*. Gaarne wilde ik weêr tot de *tempons* overgaan; dan ik vreesde, ik betuig het, eene tweede bloedstorting, onder welke de zieke wiskunstig zou hebben moeten bezwijken, dewijl de nog plaats hebbende ongewone gevoeligheid der deelen mij in het behoorlijk inbrengen der *tempons* zou gehinderd hebben, en, zonder deze naauwkeurige opvulling der *vagina*, doen de *tempons*, in dit geval, toch geen nut. — Eene kunstmatige, overhaaste voleindiging der verlossing dan? Ook hier was de vrees voor eene doodelijke bloedstorting onder de bewerking niet minder. — Oogenblikkelijk deed ik den gewonen Arts van dit gezin, den Hoogleeraar N. C. DE FREMERY, van het voorgevallene kennis geven, ten einde door zijnen wijzen raad, in dezen voor de zwangere gevaarvollen toestand, geholpen en ondersteund te mogen worden. Deze komt, ziet de massa bloeds, welke, bij eene naauwkeurige nameting, over de zestig oncen bleek te halen, staat den toestand der zwangere gade, en besluit tot eene oogenblikkelijke verlossing. Dezelve wordt nu op staanden voet ondernomen, en op de gewone wijze volbragt. De zwangere, namelijk, wordt terstond, op het reeds lang in voorraad gereed gemaakte kraambed, dwars op den rug geplaatst, en aan wederzijden en van achteren, door de noodige helpers, (waaronder de Hoogleeraar voornoemd) ondersteund en vastgehouden; waarna ik, regt voor haar zittende, mijne regterhand, zonder veel moeite te onder-

vinden, in de *vagina* bragt, en dezelve, tot aan het *orificium uteri*, even gemakkelijk opwaarts voerde, doorpien de *vagina*, waarſchijnlijk door het voorgaand *temponeren*, reeds aanmerkelijk verwijd was. Aan het *orificium uteri* gekomen, vond ik hetzelve reeds zeer ſlap, en, hoezeer er geen de minſte werkelijk perſende arbeid geweest was, en ook vooral nu niet plaats had, het *ſegmentum vaginale uteri* echter reeds geheel verdwenen, en het *orificium* zelve genoegzaam verwijd, om mijne drie vingeren te gelijk door te laten; terwijl de *placenta* hetzelve volkomen nog bedekte, zonder eenige plaats van beginnende afſcheiding aan de randen aan te bieden. Na dan ook dit *orificium*, met bedaardheid en voorzigtigheid, ſlechts zoo veel verwijd te hebben, als voldoende was, om met mijne vingeren met vrucht op de *placenta* te kunnen werken, doorboorde ik, met behoedzaamheid, de zelfſtandigheid der *placenta*, omdat ik vreesde, door eene nieuwe kunstmatige afſcheiding aan eene der punten van derzelver rand, aanleiding te zullen geven tot eene nieuwe bloedſtorting, en omdat ik vertrouwde, dat de tegenwoordigheid van mijne hand en mijnen arm, naarmate zij door de zelfſtandigheid der *placenta* ingingen, en daarna die van het ligchaam des kinds, bij deszelfs doorgang door de gemaakte opening in de *placenta*, voldoende zouden zijn, om het onmatig verlies van bloed te voorkomen, waaraan ik anders het kind, door deze wijze van in den *uterus* in te gaan, blootſtelde. De uitkomst beantwoordde aan mijn vertrouwen; ſpoedig was ik door de zelfſtandigheid der *placenta*, maar ſtuitte nu ook weldra tegen de vliezen, die derzelver binnenſte oppervlakte bekleeden, en welke ik niet dan met moeite openen kon, dewijl zij, uit hoofde hunner ſlapheid, aanhoudend voor de pogingen mijner vingeren weken, en de *uterus*, onder deze geheele bewerking, werkeloos was en bleef. Weldra echter bezweken zij onder eene voorzigtige en regelmatige wrijving en betasting mijner ingebragte vingeren, en niet door het ſtooten met de toppen mijner vingeren van onderen tegen dezelven, 't welk ik zorgvuldig

vermijdde, om de *placenta* door dit geweld niet verder los te maken. Eene groote masſa waters, dat langs mijnen arm ſtroomde, en zelfs niet zeer bloederig was, kondigde deze uitkomst oogenblikkelijk aan. Het vóórkomend hoofd, dat zich, met het achterhoofdsgedeelte van de kruin, in de eerſte ligging voordeed, dadelijk naar de regter darmbeenskom te verplaatſen; langs de linkerzijde van het ligchaam des kinds regelmatig verder opwaarts te gaan; de voeten te zoeken, te vatten, in het *orificium uteri* te brengen; het kind geheel te keeren, en de verlosſing, met inachtneming der noodige regelen van bedaardheid en voorzigtigheid, te eindigen, als eene voetgeboorte in de eerſte ligging, was bijna zoo ſpoedig volbragt als ondernomen.

De bloedvloeijing, welke onder de verlosſing niet aanmerkelijk geweest was, en gedurende den gang van het kind door het bekken volſtrekt niets, vermeerderde ſpoedig eenigzins na deszelfs geboorte; dan hield ook even ſpoedig weder op, na twee à drie inſpuitingen, van onvermengden en kouden azijn, in den openſtaanden en werkeloozen *uterus* gedaan te hebben. Een brandend, ſchrijnend gevoel, waarover de vrouw klaagde, verwittigde mij, dat de inſpuitingen doel troffen. De *uterus* kromp dadelijk in, trok zich te zamen, en gaf mij gelegenheid, ook de *placenta* terſtond te kunnen wegnemen, en de verlosſing geheel te eindigen.

Het kind, dat eenigzins flaauw ter wereld was gekomen, kwam weldra, door een weinig borſtelen onder aan de voeten en langs den rug, weder bij, en gaf, door zijn luid en ſterk geſchreeuw, genoeg te kennen, hoe weinig hetzelve bij en onder deze verloskundige bewerking geleden had; zoo als het dan ook nu nog een zeer voorſpoedige en kloeke jongen is, ruim acht maanden oud (30 November), die voor een kind van gelijken ouderdom, en op eene natuurlijke wijze ter wereld gekomen, in niets behoeft onder te doen.

De vrouw was, gedurende de geheele bewerking, bij hare kennis gebleven, zonder, of bij het inbrengen van

mijne hand in de *vagina*, of bij het verwijden van het *orificium uteri*, of bij het volbrengen der keering van het kind, veel min bij deszelfs verdere geboorte, eenig bewijs van vermeerderde ſmart gegeven te hebben, welke zij mij daarna, in kalmer oogenblikken, ook verzekerde, niet ondervonden te hebben.

Ten uiterſte zwak en afgemat zijnde, oordeelden wij het raadzaam, de kraamvrouw niet te verbedden, maar haar nog eenige uren op het kraambed ſtil te laten liggen, tot dat ziel en ligchaam beide zich weder wat herſteld zouden hebben; eene gewoonte, welke ik bij alle, zelfs de natuurlijkſte, verlosſingen opvolg, daar dit ſpoedige verbedden der pas verloste vrouw toch nergens toe dient, en hetzelve de zuiverheid en reinheid, welke, bij barende of gekraamd hebbende vrouwen, nimmer verwaarloosd moeten worden, eer tegenwerkt dan bevordert; terwijl de tot dit verbedden noodzakelijke bewegingen van het ligchaam der pas verloste vrouw aanleiding kunnen geven tot baarmoederlijke bloedſtortingen, flaauwten en andere gevaarlijke toevallen, welke het altijd beter is uit eene te groote voorzigtigheid te voorkomen, dan uit eene laakbare inſchikkelijkheid te doen ontſtaan.

Na de kraamvrouw dan behoorlijk bezorgd te hebben, lieten wij haar, op het kraambed, ſtil liggen, ſchreven haar een zacht opwekkend en bedarend middel voor, en bleven eenige uren bij haar de onmiddellijke gevolgen der verlosſing afwachten; te meer, dewijl deze gevolgen, zoo als ik reeds gezegd heb, beſtendig bij deze vrouw, na de vier laatſte bevallingen, zeer onrustwekkend waren geweest. Ook nu grepen dezelve weldra plaats. Onderſcheidene benaauwdheden, menigmalen door flaauwten, bij afwisſeling, opgevolgd wordende, overvielen haar ſpoedig, en maakten de eerſte vier uren van den nacht, ofſchoon de vloeijing zeer matig was en bleef, alleronſtuimigst. Tegen twee ure in den morgen ſcheen alles te bedaren; de natuurlijke warmte was, over het geheele ligchaam, teruggekeerd, de ademhaling vol en regelmatig geworden, de rusteloosheid in eene kalme rust overgegaan, en de pols een weinig opgekomen en minder ſnel.

Het dringendfte gevaar der verlosfing dus, voor het grootfte gedeelte, geweken zijnde, verlieten wij de kraamvrouw, met eene zelftevredenheid, moeijelijk te befeffen, dan door hem, die zich ooit in de gelegenheid gefteld heeft gezien, van iets tot het behoud van twee menfchen te hebben kunnen bijbrengen. Niet zonder groote bezorgdheid, echter, verbeidden wij den morgen, en den verderen afloop van deze kraam; veel was er immers nog in te voorzien, — veel had de natuur nog te doen, eer de overwinning behaald was.

Het overige van den nacht was verder rustig geweest; de kraamvrouw had, eenige malen, gerust gefłapen, en was *nu*, *bij* onze komst, zoo kalm, bedaard en weltevreden, als na eene regelmatige verlosfing. Met fmaak had zij ook een kopje thee, met eene befchuit, (haar gewone ontbijt) genomen; had hoegenaamd geene pijn, noch in het lijf, noch aan de deelen, die het meest hadden moeten lijden, — met één woord, klaagde nergens over, dan over een gevoel van groote en, na een zoo geweldig bloedverlies, niet te verwonderen magteloosheid. Over deze zwakte dan ook, als zijnde zij zeer natuurlijk en derzelver beftrijding in dit tijdftip zeer gevaarlijk, bekommerden wij ons niet veel; een eenvoudige, zachte, verkoelende en voedende dieet kwam ons voor het gepaste te zijn. Maar zoo veel te meer vestigden wij onze aandacht op den toeftand der buiksingewanden, vooral op dien van den *uterus*, alsmede op de aanftaande affcheiding van het zog. Het was toch de *uterus*, welke bij deze verlosfing, hoe zacht ook bewerkt, het meeste geweld had geleden, wiens eigendommelijk beftaan het meest gefchokt was, en wiens hierdoor verhoogde gevoeligheid eene zoo veel te fterkere terugwerking moest doen vreezen, zoodra zich bij de reeds ontvangene prikkels nieuwe voegden, welke de werking der eerfte of vernieuwden, of verfterkten, of vermeerderden. Het was de onvolledige, geftoorde of beletteafffcheiding van zog, die, uit hoofde van innige medelijdendheid, welke er tusfchen den *uterus* en de borften beftaat, deze vernieuwing of vermeerdering van de in den

uterus plaats gehad hebbende, of nog min of meer aanwezige prikkels, het meest moest doen vreezen. Dit, derhalve, als het belangrijkfte, moesten wij trachten te voorkomen, door de terugwerking der natuur, tegen de vroeger ontvangene prikkels in den *uterus*, zoo veel mogelijk van dit ingewand af te leiden, en, door nieuwe, op andere met den *uterus* het meest gemeenfchap hebbende deelen van het vrouwelijke ligchaam, aangebragte fterkere prikkels, tot deze deelen te trekken en verder te bepalen. En welke deelen waren meer gefchikt, om de hiertoe noodige prikkels te ontvangen, dan de tepels? Welke deelen, tot bewerking der noodige afleiding, meer bekwaam, dan de borften? Zij immers zijn het, die door de natuur zelve beftemd zijn, om de werking van den *uterus*, te zijner tijd, na de geboorte van het kind, te vervangen. Zonder dus eenige acht te flaan op de groote zwakte, waarover men klaagde, zochten wij flechts de ontfteking van den *uterus* te voorkomen, en bevalen, te dien einde, nu reeds, nog geen twaalf uren na de verlosfing, het vlijtig zuigen aan de borften ten fterkfte aan, offchoon deze nog niet het minfte bewijs gaven van eenig zog te bevatten; ja wij waren van deszelfs nuttigheid zoo zeer overtuigd, dat wij er op aandrongen, om hetzelve ten minfte alle drie uren te herhalen (*). De leefregel bleef voor het overige dezelfde, alsmede de geneeskundige behandeling.

De tweede dag liep even gerust af als de eerfte; de vrouw

(*) Volgde men (opdat ik dit in het voorbijgaan zegge) altijd dezen raad, zelfs bij vrouwen, welke niet willen of niet kunnen zogen, van beftendig eerst te zorgen, dat het zog in de borften kwame, om het daarna te verdrijven, hoe weinig zou men dan niet van die zoogenaamde zogverplaatfingen hooren fpreken, die nu zoo menigmaal, zelfs na de regelmatigfte en natuurlijkfte verlosfing, de gelukkigfte moeders, in het midden harer vreugde, onverwachts wegrukken, en de blijdfchap der echtgenooten in bitteren weedom veranderen! — Mogt deze wenk, voor het heil des menschdoms in het algemeen, en der vrouwen in het bijzonder, niet te vergeefs gegeven zijn!

bleef kalm, klaagde over niets, den dorst uitgezonderd, welke zeer ſterk was, en niet te ſtillen, — het gewone verſchijnſel ook bij alle zwaar gewonden, die een groot bloedverlies geleden hebben, en hetwelk dus het gevolg ſchijnt te zijn van eene wezenlijke behoefte aan vocht, ontſtaan uit het plotſeling en bovenmatig verlies van bloed, en uit de hierdoor verbrokene evenredigheid tusſchen de vloeibare en de vaste deelen van het ligchaam, maar geenszins het uitwerkſel van eenen, in het ligchaam aanwezigen, tegennatuurlijken ziekteprikkel. Over dezen dorst dan ook verontrustten wij wederom ons niet veel, en vergenoegden ons, denzelven te beſtrijden, eenvoudig door de *kraamvrouw* veel te laten drinken amandelmelk, of gelijkſoortige zachte, voedende dranken; maar bij kleine hoeveelheden te gelijk, en daarentegen met zoo veel te ſpoediger en te menigvuldiger herhalingen. — De buik bleef ſlap, natuurlijk warm en vochtig, zonder de minſte ſpanning of pijn, de betastingen, in alle rigtingen en op alle plaatſen, zeer wel verdragende, de bodem van den *uterus* niet uitgezonderd; offchoon deze bodem, door zijnen, voor den tijd der bevalling, ongewoon hoogen ſtand, (in de nabijheid namelijk van den navel) en door een voor den geoefenden Verloskundigen kenſchetſend gevoel van zachte zwelling, eene nog bovenmatige opzetting van de wanden van den *uterus* verraadde, en eene reeds beginnende terugwerking aanduidde van den bij de verlosſing zoo zeer geprikkelden *uterus*. De kraamzuivering bleef desniettegenſtaande natuurlijk; eer te overvloedig, dan te weinig. De borſten waren en bleven zogledig, gevende dezelve, bij elke uithaling, niet meer, dan een paar lepels zog, op. De toeſtand, eindelijk, van de kraamvrouw bleef dus, over het geheel, gunſtig; het gevaar echter was daarom nog niet geheel geweken: eene belangrijke werking (de afſcheiding van zog) moest, in dit afgemat en krachteloos ligchaam, nog plaats grijpen; van haar hing bijna alles af. De behandeling dus bleef dezelfde, voedend, verkoelend en bedarend, met nalating van alles, wat, in voedſel, drank of geneesmiddelen, de wer-

king der vaten eenigzins zou kunnen aanzetten, of de levenskrachten te veel opwekken. — Ook den derden dag na de verlossing bleef alles nog in denzelfden rustigen staat; maar de nacht hierop was onrustig; de buik was pijnlijk geworden; de kraamzuivering aanmerkelijk verminderd; de borsten waren echter slap gebleven; de pols was koortsig; de huid droog, brandend; het hoofd zeer pijnlijk, en de geest meer neêrgeslagen.

Geen twijfel, of de natuur was uit hare werkeloosheid opgestaan, en reeds wezenlijk bezig met pogingen te doen, om hare bestemming te vervullen; doch over de plaats, waar? scheen zij nog niet bepaald te zijn, maar tusschen den *uterus* en de borsten te kampen, onzeker tot welke zij zich wenden zou, door beide even zeer wordende aangetrokken, — door *deze*, ten gevolge van de natuurlijke verordening van derzelver bestaan, — door *genen* (den *uterus*), ten gevolge van den nagebleven prikkel van het geleden geweld, bij de plaats gehad hebbende kunstmatige verlossing. De genezingsaanwijzing, derhalve, kon niet onzeker blijven. De werking der natuur tot de borsten te trekken, en tot deze te bepalen, door alles, wat kunst en oordeel vermogten, moest onze hoofdbedoeling uitmaken; terwijl wij, te gelijker tijd, den, in den *uterus* nog aanwezigen, tegennatuurlijken prikkel aldaar moesten zoeken te verzwakken, deszelfs opgewekte gevoeligheid te verstompen, en de ontlediging der in deszelfs vaten en in deszelfs zelfstandigheid opgehoopte vochten te bevorderen. Op de herhaalde en menigvuldige uithaling der borsten werd nu met nog meer nadruk aangedrongen, — niet zoo zeer om dezelve van zog te ontlasten, dat er niet in was, als wel, om, door de aanhoudende prikkeling der tepels, onder de bewerking van het zuigen aldaar aangebragt wordende, den aanwezigen prikkel in den *uterus*, als 't ware, te verlammen, en de werking der natuur tot de borsten te trekken; terwijl men, door plaatselijke verzachtende stovingen op den buik, en door gelijksoortige inspuitingen in den regten darm, de verhoogde gevoeligheid van den *uterus* te gelijk zocht te

verzwakken, deszelfs ſpanning te verminderen, en de ontlasting der vochten te bevorderen.

De uitkomst beantwoordde aan onzen wensch; de natuur behaalde, ofſchoon wat trager dan gewoonlijk, eindelijk toch de overwinning; de pijn in den buik verminderde, hield eindelijk geheel op; de kraamzuivering begon ſterker te vloeijen; de *utérus* zich te ontſpannen, en dieper in het bekken te zakken; de droogte der huid door eene algemeene vochtige warmte vervangen te worden; de hoofdpijn te bedaren; de pols minder ſnel te ſlaan; de kalmte in den geest terug te keeren, en de vrouw eindelijk, na 24 uren woelens en onrust, in een' gerusten en *verkwikkenden* ſlaap te vallen. — Des morgens van den vierden dag vonden wij dan ook de kraamvrouw, hoe zeer nog zeer vermoeid en zwak, veel kalmer en opgeruimder; alle plaatſelijke gevoeligheid in den buik was verdwenen; de *uterus* tot zijne, op dezen tijd na de bevalling gewone, grootte bijna teruggekeerd; de kraamzuivering geregeld; de koorts nietsbeduidend; maar de borſten even ſlap als te voren. Met dit uithalen, derhalve, werd nog eenige dagen voortgegaan, de herhaling van hetzelve echter hoe langer zoo meer vertragende en verminderende, tot op den achtſten dag, waarop men hetzelve geheel naliet. Ook met de plaatſelijke behandeling van den buik werd *dezelfde* gang gehouden, tot dat ook deze geen bewijs meer gaf van eenig nablijvend letſel, en wij in de gelegenheid gekomen waren, om, zonder vrees voor eene te hevige terugwerking van het geheele geſtel, onze aandacht meer bijzonder te bepalen op de opwekking der levenskrachten van deze vrouw in het algemeen, welke wij dan ook, onder eene gepaste behandeling en doelmatigen leefregel, langzamerhand zagen herſtellen; terwijl wij, op deze wijze voortgaande, eindelijk het genoegen ſmaakten, van deze belangrijke kraamvrouw, zonder door eenig verder toeval verontrust geworden te zijn, vijf weken na hare verlosſing, geheel herſteld, in het midden harer teederſte betrekkingen te mogen aanſchouwen; — eene uitkomst, welke wij met geene mogelijkheid zoo gelukkig

hadden kunnen vooronderſtellen, en die, naar onze gedachten, geheel alleen toe te ſchrijven is aan de *temponering*, als zijnde de deelen der vrouw, door dezelve, niet alleen reeds min of meer voorbereid geworden tot de doorlating van het kind, (vanwaar dus bij deszelfs doorgang minder beletſel, minder drukking, minder oponthoud, minder gevaar voor deszelfs leven) maar als zijnde ook daardoor, te gelijk, de *uterus* geſchikter geworden tot het ondergaan van de tot de uitvoering der verloſſing noodige verwijding en overige belangrijke veranderingen. Het is dan ook om deze reden, dat ik niet aarzel, om, met den beroemden WIGAND, PENKER en VAN ELDIK, deze zelfde behandeling, bij alle voorkomende gelijkſoortige omſtandigheden, ten ſterkſte ter navolging aan te bevelen, en verder alle Verloskundigen ten ernſtigſte aan te raden, om ten minſte nimmer meer tot de kunstmatige en geweldige voleindiging der verloſſing, op de bedoelde wijze, over te gaan, zonder de *tempons* eerst aangewend te hebben; en dit wel zoo veel te meer, hoe verder men van het eindperk der zwangerheid af is, en hoe minder de deelen der zwangere tot de verloſſing geſchikt zijn.

KORT VERSLAG VAN HET BEWEEGBAAR PANORAMA, VOORSTELLENDE DE VERWOESTING VAN ALGIERS, EENIGEN TIJD OP HET LEIDSCHE PLEIN TE AMSTERDAM ZIJNDE TE ZIEN GEWEEST.

Bekend zijn de menigvuldige pogingen van onzen tijd, om allerlei belangrijke gezigten, op ſteden, veldſlagen en wat niet al, in diervoege af te teekenen en ons onder het oog te brengen, dat de moeite en kosten der reize, het gevaar of de verlorene gelegenheid daardoor ten volle uitgewonnen, en op de gemakkelijkſte wijze aan onze nieuwsgierigheid of onzen ſmaak voldaan wordt. Vroeger bood dit eigen tijdſchrift de gelegenheid aan, om een vaderlandsch kunstſtuk van dien aard, den ſlag bij *Waterloo* voorſtellende, naar waarde te doen kennen en boven het maar al te dikwijls voorgetrokkene

buitenlandsche uitblinken. Doch wie aan *Waterloo* denkt, die denkt ook gereedelijk aan *Algiers*, als aan twee roemrijke namen voor onze jongste geschiedenis; en men zou zich moeten verwonderen, dat de vertooning van het laatste die van het eerste niet reeds lang had opgevolgd, indien niet gemakkelijk ware in te zien, dat zulks met eigenaardige zwarigheden te worstelen had. De aanval op, en het gedeeltelijk vernielen der stad door de gezamenlijke vloten, eenvoudig afgebeeld, zou slechts weinig ter beschouwinge geven. De rook en stoom van zoo vele vuurmonden, op één punt vereenigd, lieten geen genoegzaam licht, en, zoo dit ook al plaats had, in een zoo eng bestek geene toereikende afwisseling van in het oog loopende en belangrijke tooneelen over, om den aanschouwer te voldoen. Het merkwaardige is hier meer over een' zekeren tijd, niet over een uitgebreid veld verdeeld. Wie wenscht vooreerst de stad, wie de statige vloot, wie vervolgens de gebeurtenis zelve, zoo duidelijk en uitvoerig als dit maar mogelijk is, wie daarna de uitwerkselen, den toestand des vijands, en al het overige, zoo blijde als treurige gevolg, niet voor oogen te hebben? Hiertoe nu heeft het vernuft mede weten te geraken. En is het ook geen *Nederlander*, die daarop roem draagt, is het de kunstlievende *Brit*, die vooral geen minder belang bij de *Algiersche* overwinning, gelijk voormaals bij *Waterloo*, heeft, — dit mag ons niet terughouden, onze hulde daaraan te brengen.

Het is ons oogmerk niet, eene breede beschrijving van alles te geven. De Heer LAIDLAW heeft dit zelf gedaan, in een boekje, dat voor weinige stuivers aan den ingang der tent is te verkrijgen, en waarin niet slechts verslag van het gebeurde, maar ook van de ligging, bevolking en toestand der stad, benevens meerdere zaken, tot het kunststuk betrekkelijk, wordt gedaan. Eene eenvoudige opgave van hetgeen wij zagen zal genoeg zijn.

Het onaanzienlijk gebouw ingekomen, begeeft men zich, hetzij links, langs een' ruwen, vrij steilen trap, naar de achterste of goedkoopste, hetzij regts, bijna gelijkvloers, naar de voorste en aanzienlijkste plaats. Nu ziet men onmiddellijk voor zich eene soort van vierkanten koker, die, bijna zoo wijd en breed als de plaats, waar men zich bevindt, eenigzins schuins schijnt toe te loopen. Aan het einde daarvan, vlak van voren, ligt de stad, aan de zee, van welke men desgelijks een klein deel ziet, met verscheidene vaartuigen

daarop. Deze ligging eener ſtad, van meer dan honderdduizend inwoners, tegen eenen hoogen berg, als een opgaand halfrond, met witte huizen, torens, paleizen en moskeën, zal elk gereedelijk blijken een aangenaam en treffend gezigt op te leveren. Men vermaakt zich dan ook gaarne in ſtilte eenigen tijd met deze beſchouwing, waartoe de diepe ſchemering ter plaatſe waar men zit, om het helder licht op het tafereel zelve nog des te meer te doen ſpreken, uit hoofde van meerdere vrijheid en plegtigheid, ook het zijne bijdraagt. Doch nu verheft zich eene ſtem, die zeer duidelijk en geregeld, als bij wijze van uittrekſel uit reeds gemelde boekje, eenig verhaal en aanwijzing doet van het geheel en de deelen, die men voor zich heeft; waarbij wij hem, ten aanzien der bedoelde voorwerpen, doorgaans wel konden volgen, ſchoon menigerlei zaken natuurlijk te klein of te min ſchitterend zijn, om onder zoo vele ontdekt en onderſcheiden te worden. Het verblijf van den Dei, zijn buitengoed ter zijde, eene vesting aan genen kant der ſtad, de haven met de ſchepen, de geweldige batterijen daarvoor en anderen aan de andere zijde, de torens en tempels vallen echter genoegzaam in het oog, en ſommige dezer voorwerpen bij volgende tooneelen, of den overgang daartoe, nog duidelijker.

Nadat men, namelijk, dit gezigt volop genoten, en het voornaamſte, daartoe betrekkelijk, gehoord heeft, wordt de ſchilderij langzaam ter zijde geſchoven, waarſchijnlijk opgerold, zoodat de voorwerpen ter linkerzijde van den aanſchouwer meer en meer verdwijnen, terwijl aan de regterhand nieuwe voor den dag komen. Dit gaat meestal zoo ſtil en gemakkelijk te werk, dat men zich haast niet anders kan verbeelden, of de bewuste koker en wij met denzelven zijn het, die ronddraaijen, terwijl het geziene ſtilſtaat. Dit heeft dan inzonderheid plaats, wanneer het nieuwe werkelijk een vervolg is van het oude; zoo als, waar wij regtsaf wijken, om de vloot te gemoet te gaan; en het doet waarlijk eene gelukkige werking, als wij de ſchepen nu dadelijk in het oog krijgen: zij ſchijnen wezenlijk op te zeilen, en in welgeregelde orde tot hun doel voort te gaan. Zoo menigmaal dit echter het geval niet is, bij den overgang b. v. tot een reeds vroeger gedeelte, maar in een later oogenblik en veranderden toeſtand, zoo als onder of na den ſlag, zou men liever wenſchen, zoo lang door een voorhangſel belet te worden den overgang op te merken.

Wij hebben nu, al zoo gaande weg, laten zien, wat ons hier voornamelijk onder de oogen komt. Belangrijk was voor ons, als daarmede onbekend, het aanmerkelijk verschil van den vorm der *Engelsche* met dien onzer oorlogsschepen, zoo ontzaggelijk veel hooger van boord inzonderheid. Na dezelve wel opgenomen te hebben, begint de vertooning van den slag, en wel in drie afdeelingen, eerst aan de linkerzijde (van den aanschouwer), dan in het midden, en eindelijk ter regterhand, waardoor zeker het onderscheiden van de gebeurtenissen veel bevorderd wordt; terwijl de Cicerone mede niet nalaat, zoo veel in hem is, het voornaamste te noemen, uit te duiden en als aan te wijzen, van hetgeen hier valt te zien. De *Hollanders* en hunne daden worden daarbij vooral niet vergeten; hoewel, in de tafereelen zelve, de *Engelschen* op den voorgrond zijn geplaatst. De arme *Algierijnen* alleen staan nu en dan aan ligten spot bloot; en het is, voor hem, die het Panorama meer dan eens beziet, waarlijk potsig, den goeden man deze aardigheden telkens weêr op geheel onveranderden toon te hooren herhalen. Men kan ligt nagaan, dat dit een vreesselijk tooneel is, hetgeen echter natuurlijk, en gelukkig! de meeste kleine bijzonderheden, vooral in de stad, niet duidelijk laat onderscheiden. Genoeg, indien men ten naastenbij zoo veel ziet, als men, werkelijk in de nabijheid des gevechts geweest zijnde, zou hebben opgemerkt; met uitzondering, het is waar, van eigenlijk leven en gewoel, hetwelk echter de kunst, gelijk wij weten, tamelijk misleidend weet na te bootsen. Geen der minst belangrijke tafereelen is het allerlaatste — de dag na den slag. De verwoesting doet zich nu duidelijk aan ons kennen. Men vergelijkt in zijne gedachten, wat men allereerst zag, met dezelfde voorwerpen in dezen veranderden toestand. Daarenboven heeft dit gedeelte eene bijzondere duidelijkheid en natuurlijkheid; het is of alles naderbij, in volkomene levensgrootte onmiddellijk voor ons is, en ik geloof niet te dwalen, zoo ik uitnemende verdienste van schilderwerk aan dit deel toeken, van hetwelk inzonderheid de batterij der moelje met den vuurtoren, als op den voorgrond geplaatst, vooral niet het minst beteekent.

Het geheel doet ons van het gewigt der onderneming waarlijk geen gering denkbeeld vormen. Hagchelijk was zij buiten tegenspraak, bloedig en glorierijk. De verloste slaven, die ons bij het laatste bedrijf tevens voor het oog komen,

doen inzonderheid aan het heugelijke der duurgekochte overwinning denken. En gewis, niemand fcheidt van de aanfchouwing, zonder getroffen, vol gedachten en tevreden te zijn over het uur, zoo waarlijk leerzaam en aangenaam doorgebragt.

Bij dit voorname ftuk is naderhand nog een ander gevoegd, dat wel van minder algemeen belang, maar toch aandoenlijk, en, wat de vertooning aangaat, treffend en bijzonder genoeg is, om de aandacht te boeijen. Het is het vergaan van het *Engelfche* oorlogsfchip *Kent*, door brand, in volle zee, met ftorm. Eerst ziet men het, door de baren geflingerd, terwijl de vlam reeds uitflaat en de angftige fchepelingen door elkander woelen. Beftemd om troepen naar *Indië* te brengen, had het eenige honderden menfchen, en daaronder vele vrouwen, aan boord. Bij de tweede voorftelling heeft een fchip hen ontdekt, en men is bezig, de bevolking, bij beurten, in vijf groote booten te ontfchepen en naar het andere vaartuig over te brengen. Dit is een belangrijk, in zijne foort fchoon en vooral roerend gezigt. Het rood der krijgslieden, het wit der halfgekleede vrouwen, het bonte en opzigtige, opeengehoopt en danfend op de onftuimige golven, bij het licht van den brand in den zwarten nacht! Eindelijk volgt eene derde vertooning. Nog vijfenzeventig man zijn achtergebleven. Nu vat het kruid vuur. Het ganfche bovenfte gedeelte van het fchip fpringt in de lucht. Alles drijft door elkander rondom den nog brandenden bodem; ook de menfchen, van welke zich een zestiental op den grooten mast ophouden. Men heeft hen prijs gegeven. Maar gelukkig komt een ander vaartuig langs dezen weg, op het licht aan, hun te hulp, en veertien bergen het leven. — Ware het niet, dat licht en duister hier in zoo geweldige tegenftelling moesten gedacht worden, wij zouden aanmerken, dat de fchildering, vooral der zee, wat hard is.

NOG IETS OVER HET KINDERWEZEN TE PARIJS.

Men kan den verarmden of onvermogenden handwerks- en ambachtsman te *Parijs* het regt, om zijne pasgeborene kinderen, door middel van het, voor het ganfche publiek beftemde, Minnengeftieht, aan eene zoogfter ten platten lande over te geven, even min ontzeggen, als den rijken. Maar de

armen komen zeer dikwijls in het geval, het minnenloon, dat, ten geringsten prijze, van 12 tot 15 franks in de maand beloopt, niet te kunnen betalen. (De rekening van het minnenloon ondergaat dus niet zelden een te kort van vele duizenden, waarvan een groot deel voor de arme landlieden verloren gaat.) De zoogvader heeft, in dit geval, het regt, om den zuigeling naar het Minnengesticht te *Parijs*, — en dit, om denzelven naar het Vondelingshuis te zenden. Somwijlen moge de zoogmoeder er niet toe kunnen besluiten, om den zogzieken vreemden zuigeling, voor welken haar de weldadig zorgende Natuur een gastvrij moederlijk gevoel inblies, uit te stooten in de woestenij der hulpeloosheid; maar — haar *ontbreekt toereikend* voedsel en deksel voor zichzelve en hem en *haar eigen* kroost. Dikwijls ook haakt de eigen vader en jammert de eigene moeder naar en om hun afwezig kind, voor hetwelk zij het minnenloon schuldig bleven; dat zit nu daar buiten vast, als een pand in den lombard, en is des te bezwaarlijker te lossen, wanneer bij het Minnengesticht de schuld, door executie-onkosten tegen de ouders, nog vergroot is, en wanneer de burgerlijke wet zelve deze heilige schuld met hare gestrenge magt beschermt. — Niet zelden stijgt de ellende van het arme wicht nog hooger. Het laatste vertrouwen der zoogster op den pligt der ouderen neemt, welligt met de laatste hoop op Hem, die raven en zuigelingen spijst, een einde, en — het verlaten schepsel wordt aan den *reizenden* bode van het meergemeld gesticht overgegeven. Deze brengt zijnen kleinen last naar *Parijs*. Onderweg voedert hij het wicht zoo goed hij kan, ongeveer op gelijke wijze als men jonge vogels met de pen opkweekt; want niet altijd gaat de min mede. Terstond na de aankomst brengt het Instituut het ongelukkige wezen, omtrent hetwelk het menschelijk gevoel bankbreukig werd, naar het Vondelingshuis. Weinige dagen daarna verschijnt de vader in het dorpje, met het losgeld voor zijn lang ontbeerd kind. Thans verneemt hij deszelfs lot. Hij wil naar het Vondelingshuis; maar zonder het bewijs, dat den man der minne te *Parijs* is ter hand gesteld, kan hij het kind niet terug bekomen; en, om dit bewijs magtig te worden, moet hij het met zoo veel ontbering bijeengebragte sommetje achterlaten. Nu keert hij weder tot zijne reikhalzende vrouw: in stede van het kind, heeft hij een papier, en, zonder de toevallige medewerking van eenige

menschenvrienden, wordt hun kind de prooi van een gesticht, waarin zoo vele duizenden vroegtijdig ten grave dalen.

Dan, hetgeen voormaals een VINCENT DE PAUL voor der armen kinderen deed, dat geschiedt, in zekeren zin, heden ten dage door eene Vereeniging van aanzienlijke Vrouwen. Voorheen stond MARIA LOUIZA, de Gemalin van NAPOLEON, — thans staat de Hertogin VAN ANGOULÊME aan derzelver hoofd. De naam *Maternité*, of Moederschap, drukt het verheven doel volkomen uit. Immers worden derzelver aanzienlijke geldmiddelen, welke voornamelijk door middel van een openbaar zoo wel als heimelijk beroep op de weldadigheid, en ook niet zelden met goed gevolg op de ijdelheid, der rijke Dames zijn bijeengebragt, aangewend tot het opsporen, aannemen en verzorgen van kinderen, welke van moederlijke hulpe ontbloot zijn, of eerlang in ellende staan geboren te worden. Deze *Parijsche* Vereeniging werkt in alle deelen van *Frankrijk*, en veroorlooft zich het zeer verschoonlijk of misschien lofwaardig middel, om door de schoonste, allerbekoorlijkst gekleede jonkvrouwen, de giften der vroomheid, en die der rijken en aanzienlijken, welke gaarne in het openbaar geven, in te zamelen. De beste menschen oefenen vaak de schoonste deugden voor rekening van hunne hartstogten. Dus vallen dikwijls goudstukken bij dozijnen der Moederschap ten deel, omdat de fraaije hand eens vrouwelijken Engels den zak eenen jongeling aanbiedt, die in den blik der inzamelaresse zijnen hemel geopend ziet.

DE WEG VAN NAMEN NAAR DINANT.

(Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ.)

Welk reiziger is er, die, de provincie *Namen* bezoekende, in zijn dagboek van het genoegen niet gewaagde, hetwelk hem de togt van *Namen* naar *Dinant* verschafte? En echter besloot ik, er in mijn Journaal niets van op te teekenen; eensdeels, omdat dit heerlijk uitstapje nimmer uit mijn geheugen *kàn* worden gewischt; anderdeels, omdat alles, wat zich, op den genoemden weg, aan het oog vertoont, wel aanschouwd, wel gevoeld, maar niet *beschreven* kan worden. En toch geef ik hier, en wel in het openbaar, een *verslag* van dit togtje, en ontga daardoor welligt de verden-

king niet, van met mijzelven in weêrspraak te zijn; en ik ware zulks ook inderdaad, indien ik deze *mededeeling* den bepaalderen titel van *beschrijving* gaf; integendeel, ik geef haar voor niets hoogers, dan voor eene kleine, hoogstgebrekkige en doorgaans mislukte *proeve*. Zij, die ooit den genoemden weg bezochten, zullen mijn oordeel over dit geschrijf billijk en naar waarheid vinden; terwijl ik hier nog, ten slotte, bijvoege, dat het verzoek van eenigen onder mijne vrienden, bij dit verslag, meer nog dan eigene opwekking, mij de pen heeft doen opvatten; — en dit zij dan ter inleidinge genoeg.

Meer dan eenmaal bewonderde ik het natuurschoon in de heerlijke omstreken van *Arnhem* en *Nijmegen*, en nog denk ik dikwerf aan die fraaije tooneelen met stille verrukking; maar de weg van *Namen* naar *Dinant* deed mij eerst gevoelen, wat het zegt, bij den aanblik van de woestverhevene en huiveringwekkende natuur, in stomme verbazing weg te zinken, en, bij al die majesteit en grootschheid, eigene nietigheid en geringheid diep te beseffen. Immers hier was het, dat nooitgevoelde gewaarwordingen mijn gemoed vervulden, wier indrukselen nimmer kunnen, nimmer zullen verloren gaan, en waarvan de aangename herinnering de schoone oogenblikken in mijn leven vermeerdert en in waardij verhoogt. Ben ik zoo gelukkig, mijnen Lezeren iets van dat genoegen te kunnen mededeelen, ik zal dan deze mijne poging rijk en overvloedig beloond zien.

De weg van *Namen* naar *Dinant*, een zeer goede steenweg, is met rotsen omgeven, en de *Maasstroom* baande zich eenmaal door deze grootsche gevaarten een kronkelend spoor. Dit kronkelende in den loop der rivier, en de geringe of grootere afstanden des strooms van de rotsen, welke steeds hare bedding omgeven, schenken aan het oog eene verscheidenheid van tooneelen en verschieten, welke, als om strijd, schijnt te dingen naar de lofspraak, de bewondering of de verbazing des verrukten reizigers, die zich in dezen prachtigen tempel der natuur hoogstgelukkig moet gevoelen. Hier voert u de weg zoo nabij aan den wand der rotsen, dat gij, in uw rijtuig gezeten, dezelve gemakkelijk met de hand bereiken kunt, en eenige honderden schreden verder verlaat u het logge gevaarte, ten einde u straks weder te ontmoeten; maar u inmiddels een dal te vertoonen, waarin bosch en akker elkander op het aangenaamst afwisselen. Elders verheft

zich, aan de overzijde van den ſtroom, de rotsketen ten hemel, en vergezelt u, tot dat, bij eene onverwachte kronkeling der rivier, het tooneel eensklaps verandert, de rotſen terugwijken, en een welvarend dorpje, in een bekoorlijk dal, zich aan uw gezigt vertoont. Hier kletteren en bonzen de raderen van een of twee watermolens, die het gebrek aan kracht bij menſchen en dieren vergoeden, en in gindſche ijzerſmelterij hamers van duizende ponden zwaarte in beweging brengen. Over het dorpje henen ziet gij den rijzenden grond, en akker aan akker en boschje aan boschje wisſelen het barre aanzien van een' kalen rotswand aangenaam af. Nu is uw pad, op eens, met niets dan rotſen omgeven: voor en achter, links en regts, overal ſtuit uw oog op die ontzettende klompen, en beneden u aanſchouwt gij niets dan den weg en de ſnelvlietende *Maas*; ginds, achter u, rijst de barre rotswand, met al zijne ſpleten en kloven, de rustplaats van raaf en kraai en den lichtſchuwenden nachtuil, ſteil naar boven; aan uwe regterhand hangt de rots een aantal voeten over den weg, in eene dreigende en ſchrikwekkende houding; maar, verzekerd dat haar grondſlag zoo vast is als het fondament der aarde, vervolgt gij, zonder vreeze, uwen weg: ter linkerzijde en voor u verheffen zich de ſteenklompen meer glooijende, en alles vertoont u een amphitheater, met hoogopgaand geboomte en kleiner houtgewas, groepswijze, bedekt; — het geheel verrukt, verbaast u, en, in het gevoel uwer geringheid, maakt de majesteit der ſchepping, en het groote, verhevene en huiveringwekkende, dat u van zoo nabij omringt, u vatbaar voor de meest ernſtige, meest verheffende gewaarwordingen, en het wordt u dan, alsof gij u meer in de nabijheid van den Alomtegenwoordigen bevindt. Dan weder — want ſchier bij elke ſchrede vertoonen zich nieuwe tooneelen — vindt gij u te midden der woningen van een dorpje, aan den oever der rivier en den voet der rotſen gelegen; elk gebouw, huis en kerk, fabrijk en kasteel, is geſticht van den ſteen, waaruit de omgelegene rotſen beſtaan. Alles heeft een echt *pittoresk* voorkomen. In de rivier ligt een eilandje, door aanſlibbing gevormd en met geboomte beplant; ginds vloeit eene beek van de rotſen, en vereenigt zich met den landſtroom, nadat zij den nijveren bewoner velerlei dienst bewees en menig molenrad in beweging zette; aan den voet eener hoogte, die in de rivier vooruitſteekt, liggen aken en ſchuiten, met fabrijkgoederen beladen,

en aan de overzijde eene fabrijke zelve, tevens eene lustplaats voor den nijveren bezitter, wiens uitgestrekt landgoed tegen de opgaande rotsen, door de weldadige natuur met eene korst aarde bedekt, is aangelegd. Dáár toeven u weder andere schoonheden. De rotsen, tot hiertoe uwe trouwe geleiders, schijnen u te willen verlaten, en gij aanschouwt eene heuvelachtige vlakte; hier wast de hop in rijken overvloed, en daar rust uw blik op de met allerlei granen bezette akkers; terwijl ginds de herder zijne schapen naar den heidegrond drijft, welke zich, al rijzende en glooijende, aan de bosschen sluit, waarmede zich de verwijderde rotsen bedekken.

Drie uren hebt gij reeds gereden; drie uren lang oog en hart *verzadigd* met de aanschouwing van den gadeloozen rijkdom en verhevene schoonheden eener, boven alle beschrijving, prachtige natuur; en nu begint, aan de overzijde der *Maas*, de stad *Dinant* zich te vertoonen. De aanblik van deze stad, met derzelver kerken, torens en gebouwen, en de op bogen rustende brug over de rivier, is eigenaardig belangwekkend. Huizen en fabrijken liggen aan den oever naast elkander in eene rij geschaard: aan de landzijde heeft de stad wallen noch muren; maar het eeuwentartend rotsgevaarte vergoedt dit gemis, en verheft zich, schier loodregt, achter de stad ten hemel: boven, op deszelfs kruin, is het kasteel aangelegd, en meer dan 450 trappen van steen moeten u het bestijgen mogelijk maken. Gij kunt u het genoegen der beklimming niet ontzeggen, hoe vermoeijend zij ook zij bij eene brandende zomerhitte. De helft des wegs afgelegd hebbende, staat gij reeds gelijk met het kruis van den niet onaanzienlijken kerktoren; en, tot de fortres zelve genaderd, ligt de stad en omtrek aan uwe voeten, als in een' afgrond; terwijl de schoone rivier, gelijk een zilverkleurig lint, ginds en herwaarts, langs en tusschen de omgelegene rotsen kronkelt. En nu, deze rotsen, deze doode, logge, onvruchtbare steenklompen, wat vertoonen zij *hier* aan uw gezigt? Eene vruchtbare aardvlakte, in akker bij akker afgedeeld! Honderden voeten boven de straten der stad slaat de landman nog de sikkel door de laat te veld staande boekweit, en voor, achter en rondom u trekken moedige rossen den ploegstaart door de velden, welke bereids den rijksten oogst hebben opgeleverd. Hier ziet gij de natuur in haren rijkdom, schoonheid, heerlijkheid en pracht, en uwe gedachten verheffen

zich tot haren almagtigen Schepper, wiens grootheid en goedheid zich hier zoo heerlijk en treffend openbaart.

Neen, de meest met de waarheid overeenkomende, de meest getrouwe en naauwkeurige beschrijving, zelfs de allergelukkigste afbeelding, door den bekwaamsten schilder vervaardigd, moet verre te kort schieten bij de poging, om het gadeloos schoone en verhevene der schepping, in deze oorden, naar waardij te teekenen; — de gewaarwordingen, welke men daarbij ondervindt, zijn niet vatbaar voor omschrijving, waar de taal der dichtkunst zelve, in vergelijking met de zoo echt poëtische natuur, plat proza moet worden. Wie zal hier de verbazende klompen van steen, meer dan kerk- en torenhoogte op elkander gestapeld, zoodanig beschrijven, dat hij, die dezelve nimmer zag, derzelver ontzettenden omvang als *gevoele*? Ik had de *St. Gudula* te *Brussel*, de *St. Bavo* te *Gent*, en de *Lievevrouwekerk* te *Antwerpen* bezigtigd: hier, mij die gevaarten herinnerende, wat werden zij mij? — kaartenhuizen, waarmede kinderen zich vermaken! — Eens — het was in eene buurtschap, waar zich onze paarden ververschten — zag ik een' wagen, met steenkolen beladen en met vijf paarden bespannen, mij naderen; ik berekende den afstand op ten minste tien minuten, en zie! in minder dan vijf had de wagen mijn standpunt bereikt. Dit verschijnsel maakte mij opmerkzaam. Een grijsaard, met een kind, eene koe geleidende, schonk mij eene gelijke waarneming. Ik trachtte hiervan de oorzaak te vinden, en ontdekte weldra, dat de ontzettende grootte en hoogte van het nabijgelegen rotsgevaarte alle andere voorwerpen schijnbaar verkleinde; zoodanig, dat men dezelve, gezigtkundig, op een' grooteren afstand waande, dan zij zich werkelijk bevonden. Deze bijzonderheid strekke dan ook ten bewijze van de allesovertreffende schaal, waarnaar de natuur hare gewrochten in dit oord heeft gemeten.

Dit weinige zij genoeg voor eene *mededeeling*. Onbekwaam tot *beschrijven*, gevoelde ik, zelfs bij deze vlugtige schets, mijn onvermogen en de armoede eener anders overrijke moedertaal: en wat wonder? gedurende het geheele togtje was ik schier sprakeloos van verrukking en bewondering, en kon ik slechts, met YOUNG, uitroepen: „ Wat kan de Schepper „ anders doen dan wonderen? Zou Hij zelf zoo onbegrijpelijk „ niet zijn als Zijne werken? Waar zal de lof beginnen, „ welke nimmer moet eindigen? Hoe wordt Hem alle lof „ toegekend?"

September, 1825.

MINNARIJ VAN BONAPARTE IN EGYPTE.

(*Mémoires sur l'Expédition d'Égypte, par* J. G. DE NIELLO SARGY. *Paris*, 1825.)

— De Opperbevelhebber (BONAPARTE) was inderdaad niets minder dan ongevoelig voor de aantrekkelijkheden der schoone sekse; dit zal men zien in de episode, welke ik thans ga wijden aan zijne minnarijen in *Italië* en in *Egypte*. (*)

In *Egypte* vermaakte zich BONAPARTE eerst met eenige vrouwen van *Beys* en *Mammelukken*; maar, bij deze schoone *Georgische* noch wederkeerige genegenheid noch eenige bekoring in den omgang vindende, verveelde hij zich weldra bij dezelve, en betreurde de dartele *Italiaansche* en de beminnelijke *Fransche* vrouwen. De zeldzaamheid der laatsten maakte het gering getal derzelven, dat de armee had kunnen volgen, nog meer gezocht; zoodat marketentsters, vrouwen van soldaten werden verheven tot matressen van voorname Officieren. Er waren er slechts twee bij het leger, die de opmerking en de hulde van den Opperbevelhebber konden waardig zijn. De eene was de vrouw des Generaals VERD***, welke haren man in het gewaad van een' *Aide-de-camp* gevolgd was; maar, op den Generaal KLEBER verliefd geworden, hem verliet, om diens matres te zijn. De andere heette Mevrouw F***, zijnde de echtgenoote eens Kapiteins van het 20ste regement kavallerij. Het was een klein vrouwtje van 20 jaren, aardig, mollig, levendig, en geens-

(*) Wij bepalen ons tot eene minnarij in *Egypte*, na, met een enkel woord slechts, vermeld te hebben, dat hier, betrekkelijk de voorwerpen van BONAPARTE's minnarijen in *Italië*, worden genoemd: 1o. de Markiezin BIANCHI te *Mantua*, 18 à 19 jaren oud, die, 25 paarden van hem reclamerende, welke haren echtgenoot toebehoorden, dezelve met hare eer betaalde; — 2o. eene RICARDI, te *Verona*, Opera-zangeres, die de hare aan hem ten beste gaf voor een rijtuig met zes paarden; doch welke minnares de jaloezij van JOSEPHINE, toen te *Milaan*, hem wist te ontfutselen; — 3o. eene THERESE CAMPINI, danseresse van 17 jaren; deze liefde duurde meer dan eene maand; — 4o. de dochter van een' bontwerker, echtgenoote van zekeren CAULA, desgelijks te *Milaan*.

zins ontbloot van opvoeding en bevalligheid, hoewel voorheen flechts eene naaifter. Zeer gehecht aan haren man, had zij alle gevaren en ontberingen getrotfeerd, om hem, onder begunftiging eener vermomming, te volgen. Zij werden als een voorbeeld van de teederfte huwelijksliefde befchouwd en bewonderd. Eene ongelukkige onvoorzigtigheid verfcheurde dien hechten band. Tot befluit van eene algemeene wapenfchouw, die BONAPARTE met den grootften krijgstoeftel ten uitvoer bragt, werd op het plein *El-Bekir* een luchtbol opgelaten, tot ftomme verbazing der *Egyptenaren*, en de dag befloten door een feest, een groot vuurwerk, en een bal in het *Franfche Tivoli* van *Egypte*. Kapitein F*** had de onbedachtzaamheid, zijne jonge echtgenoote derwaarts te geleiden. Zij trok weldra het oog des Generaals, die, in begeerte ontvlamd, en terftond bedacht op middelen, om het voorwerp zijner lusten magtig te worden, zich van zijnen *Aide-de-camp*, JUNOT, bediende, om zich een *tête-à-tête* te verfchaffen. — JUNOT werd gelast, Mevrouw F*** met haren man bij zich ten ontbijt te noodigen. Zij komen, en vinden eene tafel van vijf couverts. Weldra verkondigt trompetgefchal de komst des Opperbevelhebbers, verzeld van BERTHIER. Hij onderhoudt den man over zijne bevordering, en poogt van lieverlede zich behagelijk voor te doen. Op het eind des onthaals ftort JUNOT, door eene gewaande onvoorzigtigheid, een kop koffij uit over het kleed van Mevrouw F***. Zij geeft een' fchreeuw, en begeeft zich, op den aandrang van JUNOT, in een naburig kabinet, het zij om van gewaad te wisfelen, het zij om de vlek te doen uitwisfchen. JUNOT houdt haren man aan den praat; terwijl BONAPARTE, veinzende met BERTHIER te vertrekken, fteelswijs in het kabinet fluipt. Spoedig begreep de vrouw, wat hij van haar wilde, en borst in tranen uit. BONAPARTE, getroffen door hare onfchuld, durfde op dat pas niets ondernemen, maar gaf daarom zijn plan geenszins op. Lang wederftond zij zijne aanzoeken en vervolgingen; minnebrieven, beloften, rijke gefchenken, alles werd te werk gefteld te harer verleiding, tot dat een romaneske zwaai in haren geest haar had opgewonden, en zij zich verbeeldde geroepen te zijn, om het fier gemoed eens helds te kluisteren en te beftnren. Zij bezweek ten laatfte, en de gehechtheid van BONAPARTE bleef ook na het bezit voortduren. Drie dagen daarna werd F*** opontboden aan het hoofd-

kwartier; men gaf hem den rang van bevelhebber eens escadrons, en te zelfden tijde eene zending aan den Directeur BARRAS, alsmede eene aanwijzing van 6000 franks op de schatkist. Hij vertrekt, geraakt in krijgsgevangenschap, en verneemt van den Commodore SIDNEY SMITH, die hem terugzendt, dat zijne vrouw de matres is van BONAPARTE. Tot wanhoop vervoerd, weet hij de Officieren van zijn regement voor zich te winnen, die zich luide verklaren tegen de grieve, een' hunner kameraden toegebragt. Men vindt het geraden, opzien te vermijden, en de gevolgen der schanddaad in de geboorte te smoren. Wat doet BONAPARTE? Hij weet zijne matres over te halen, om van haren zwaarbeleedigden echtgenoot te scheiden, en doet die scheiding bewerkstelligen door een' der Oorlogscommissarissen van het leger. Eene nieuwe zending, of liever dezelfde, herhaald met een gebiedend bevel, verwijdert nu den wederstrevenden en mishandelden echtgenoot uit *Kairo*. Duizend kroonen worden hem verstrekt voor zijne zending. Andermaal door de *Engelschen* op zijnen overtogt genomen, werd hij ook andermaal teruggezonden; doch thans waren de Officieren van zijn regement geweldig tegen hem vooringenomen, en beschuldigden hem, zijne vrouw verkocht te hebben aan BONAPARTE. Dit had een tweegevecht ten gevolge; dan, desniettegenstaande, bleef hij, buiten dienst, in *Kairo*, bestendig zijn traktement ontvangende. Intusschen had de vrouwenroover zijne matres gehuisvest ter regterzijde van het gebouw, genaamd *Elfi-Bey*, op het plein *El-Bekir*. Daar zag men haar als bedekt met edelgesteenten, in prachtige kleeding, met het portret des helds pronkende, terwijl hij een haarversiersel zijner minnaresse droeg. Dikmaals verscheen zij in Generaalsuniform, op een *Arabisch* paard, te haren dienste gedresseerd, en gevolgd door *Aides-de camp*. — Deze minnarij hield stand; en, na zijne terugkomst uit *Syrië*, betoonde BONAPARTE zich nog zoo verkleefd aan deze vrouw, dat hij geenszins aarzelde haar te beloven, dat hij zijne scheiding zoude bewerkstelligen van JOSEPHINE, bij wie hij geene kinderen had, en haar wilde huwen, bijaldien zij hem vader maakte; en hij zou woord gehouden hebben, zoo deze laatstgenoemde voorwaarde ware vervuld geworden. Maar zijne jonge matres bevorderde, onwillekeurig, zijne ontruiming van *Egypte*, in *Kairo* achterblijvende met hare huis- of liever hofhouding, terwijl hij haar verzekerde, en

ook in het openbaar zeide, dat hij een' toer naar de *Delta* ging doen. Zoo was bij hem de liefde steeds ondergeschikt aan zijnen voornamen hartstogt, de eerzucht. Zijne minnares, woedende over zijn heimelijk vertrek, was ontroostbaar, en gaf den boezem lucht in bittere klagten. Bij zijne verwijdering had BONAPARTE zijnen Stalmeester VIGOGNE last gegeven, om al de kleine schulden van zijn huis te betalen, en het overschot, zoo ook de meubelen, aan Mevrouw F*** over te laten, met uitzondering evenwel van een rijk ameublement, aan KLEBER toegekend. Mevrouw F*** leide een en ander bezoek af bij den nieuwen Generaal, als 't ware om van hem 'te vorderen, hetgeen haar was toebedeeld. „Mevrouw!" zeide KLEBER tot haar, „ik beklaag u, „verlaten te zijn door een' zoo doorluchtigen minnaar. Ik „wil uwe smart niet vergrooten, met u te betwisten, wat „hij u moge hebben achtergelaten. Ik doe van alles afstand, „en wil met de zaak niets te doen hebben." — Mevrouw F***, die het afzijn van BONAPARTE niet kon verduren, loerde op eene gelegenheid, om naar *Frankrijk* terug te keeren. Zij nam hare toevlugt tot JUNOT, die desgelijks in *Egypte* was gebleven, en die haar vergunde, zich in te schepen aan boord van de *Amerika*, een der *Fransche* transportschepen, met hemzelven, zijnen *Aide-de-camp* LALLEMAND en anderen. Bij het verlaten der haven van *Alexandrië* viel het schip den *Engelschen* in handen, die al de passagiers aan boord van den *Theseus* bragten. JUNOT werd naar *Mahon*, en de passagiers weêr teruggezonden; doch Mevrouw F*** verzocht en verkreeg verlof, om naar *Frankrijk* te vertrekken, waar zij hoopte eene groote rol te spelen, daar het haar reeds bewust was, dat BONAPARTE zich van het Gouvernement had meester gemaakt; maar, bij hare aankomst te *Marseille*, werd haar verboden naar *Parijs* te komen. Ten laatste verwierf zij daartoe verlof, en zij bewoonde langen tijd een kasteel, voor haar door BONAPARTE gekocht, op twee mijlen afstands van de hoofdstad, waar hare huishouding was ingerigt op den voet van een inkomen van 25000 livres. Hare echtscheiding vervolgens bekrachtigd zijnde, hertrouwde zij met den Heer R**, die door BONAPARTE tot Consul te *Sint-Ander* werd benoemd. Aldaar ook van haren tweeden echtgenoot zich hebbende doen scheiden, leide zij zich op den koophandel toe, bevrachtte schepen voor hare eigene rekening, vestigde een kantoor in *Brazilië*, en deed derwaarts verscheidene reizen en zeer goede zaken.

SNUGGERHEID DER EGYPTENAREN.

Kort na zijnen wederkeer uit *Egypte*, ten jare 1799, nam de Generaal BONAPARTE het middagmaal bij GOHIER. Deze vroeg hem, welke van de uitvindingen der *Franſchen* de bewoners van *Egypte* wel het meest had verrast. „ Juist daarnaar was ik ook nieuwsgierig," hernam BONAPARTE, „ en deed daarom die zelfde vraag aan een' der voornaamſte *Imans* (geestelijken.) Hij antwoordde, dat zich de inboorlingen het meest verwonderd hadden, toen zij ons gelijktijdig zagen eten en drinken tevens; en hij hoopte, dat men zich deze voortreffelijke gewoonte zou ten nutte maken."

INKOMSTEN DER SPAANSCHE GEESTELIJKHEID.

De Aartsbiſſchop van *Toledo* heeft drie millioen livres (*Tournois*) jaarlijksch inkomen; die van *Valencia* 280,000 dukaten. De inkomſten der Aartsbiſſchoppen van *Sevilië* en van *St. Jago* zijn nog aanzienlijker. De Bisſchop van *Murcia* heeft een inkomen van twee millioen realen, of 500,000 livres; en, naar dezen maatſtaf, bezitten alle Aartsbisſchoppen, Bisſchoppen en Domheeren ontzaggelijke rijkdommen. Ook de Kloosters zijn zeer rijk. Zoo bezitten de *Hieronymieten* in het *Escuriaal* een klooster, dat 700,000 livres (*Tournois*) aan inkomſten heeft.

DE KUNST, OM ZICH IN ZIJNEN POST OF AMBT ONWRIKBAAR STAANDE TE HOUDEN.

„ Is men begeerig, in een kortbegrip, den thans heerſchen-„ den geest des tijds in *Frankrijk* te leeren kennen, zoo leze „ men de navolgende 26 artikelen, in een *Parijsch* Journaal „ voorkomende, als *de kunst, om zich in zijnen post of ambt* „ *onwankelbaar ſtaande te houden.*"

* * *

Art. 1. Moet men eene mooije vrouw hebben, en niets van de geſchenken zeggen, welke zij ontvangt.

2. Zijne kinderen niet naar eene ſchool van wederkeerig onderwijs (volgens PESTALOZZI) zenden.

3. Nimmer de vertooning van MOLIÈRE's *Tartuffe* bijwonen.

4. Niet op eenige inschrijving ten behoeve der *Grieken* inteekenen.

5. Noch den *Constitutionel* noch den *Courrier Français* nahouden.

6. Eenen hoed *trois pour cent* dragen. (*)

7. Steeds van het gevoelen der Ministers zijn.

8. Zich kunnen plooijen, zoo als men 't hebben wil.

9. Geen vesper en avondgebeden in de kerk verzuimen. (†)

10. Zijnen kinderen geestelijke liederen van buiten laten leeren. (‡)

11. De predikatiën van den Heer S... bijwonen.

12. Noch VOLTAIRE's noch ROUSSEAU's werken in zijne boekerij plaatsen.

13. De portretten der huidige Ministers in zijne spreekkamer hangen.

14. Nooit het koffijhuis van LEMBLIN bezoeken. (§)

15. Gelegenheidsverzen in de dagbladen laten drukken.

16. Geene gezangen van BERANGER kennen.

17. Die van den Ridder DE JACQUELIN van buiten leeren.

18. Zijne Chefs dikwijls ten middageten noodigen.

19. De eerste op zijn bureau zijn.

20. Alle bijeenkomsten mijden.

21. Geenerlei deel aan eenig liberaal gezelschap nemen.

22. Zijnen hoed afnemen voor den Commissaris zijner wijk.

23. Niets koopen op een' Zon- of feestdag. (**)

24. Niet op een ongewoon uur des avonds te huis komen.

25. Nimmer contrebande koopen.

26. Zijnen hond, bij zomerhitte, muilbanden. (††)

(*) Eene soort van kleinen manshoed, met een' hoogen, eenigzins puntigen bol en zeer kleinen rand, wiens ongevallige en ondoelmatige vorm inderdaad overeenkomstig is met dit ontwerp.

(†) In *Frankrijk*, namelijk, verbreidt zich thans de geest der dwaling en schijnheiligheid in het godsdienstige, van voormalige tijden, dagelijks meer en meer, en de oude kloosters, met al derzelver heilloozen nasleep, hernemen van lieverlede hunne oude regten.

(‡) Zulke, welke alleen in zinledig lippengeprevel bestaan.

(§) De verzamelplaats der Liberalen.

(**) Een *Joodsch* gebruik, te *Parijs* met geenen *Christelijken* zin verbonden.

(††) Eene heilzame verordening, maar welke in den verleden zomer te *Parijs* met eene zoo overdrevene gestrengheid werd gehandhaafd, dat zij bijna eenen volksopstand had te weeg gebragt.

TREURIGE WAARHEID.

De Directeur van de *Italiaansche Opera* te *Parijs* beklaagde zich dezer dagen over de verbazende jaarwedden, welke de Zangeresfen MAINVILLE-FODOR en PASTA voor een nieuw Engagement vorderden. „ Het is verfchrikkelijk!" zeide hij: „Voor 30,000 franks, ten allermeeste, kan men zoo „ veel *ftemmen* in de Kamer der Afgevaardigden bekomen als „ men flechts wil; terwijl men voor het *Italiaansch* Tooneel „ verpligt is, dezelve met 60,000 franks te betalen."

BRIEF EENS FRANSCHEN DIRECTEURS VAN POLICIE.

Zeer onlangs fchreef de Directeur der Policie van eene kleine ftad in *Frankrijk* dezen brief aan dien van *Parijs:* „Mijn„ heer en waarde Medebroeder! Gisteren noemde mij een „ onbefchaamd mensch, in mijne ambtsverrigting, *een' fchurk.* „ Ik wilde geene opfchudding maken; maar nam mij voor, „ *u* te vragen, hoe *gij* u in dusdanig geval gedraagt. Heb „ alzoo de goedheid, mij zulks te melden. Waarmede gij „ ten hoogfte zult verpligten, die de eer heeft te zijn," enz.

DE GEARRESTEERDE DOODE.

Toen de perfonen, welke voornemens waren de laatfte eer te bewijzen aan het overfchot van den vermaarden *Engelfchen* Tooneeldichter SHERIDAN, waren bijeengekomen, en men op het punt ftond om de kist op de baar te plaatfen, kwam een welgekleed man, naar het fcheen diepbedroefd, in het vertrek, waar de kern der drie Koningrijken zich verzameld had, trad naar de kist, en verzocht als eene bijzondere gunst, dat het hem mogt vergund zijn, voor een enkel oogenblik, zijne blikken te vestigen op het gelaat zijns ongelukkigen vriends. Die gunst hem, op zijne dringende beden, toegeftaan zijnde, fchroefde men het dekfel der kist los, en ontblootte het aangezigt van den doode. Maar hoe groot was de verwondering zoo wel als de fchrik der omftanders, toen de man een bevel van perfoneel arrest uit zijn' zak te voorfchijn haalde, om fchuld tegen SHERIDAN verkregen, en hij, krachtens dit geregtelijk ftuk, het lijk bena-

derde! — De Heer CANNING en Lord SYDMOUTH, die zich daar mede tegenwoordig bevonden, namen den geregtsdienaar ter zijde, en voldeden uit hunne eigene beurs de schuld des overledenen, groot 500 pond sterling.

PERSOONSBESCHRIJVING VAN WALTER SCOTT.

Een *Amerikaansch* reiziger, SIMOND, die den vermaarden Schriftsteller vóór eenige jaren te *Edimburg* bezocht, beschrijft hem aldus: „ Hij is van een' grooten en sterken ligchaamsbouw; maar, in zijne jeugd gezwikt zijnde, hinkt hij zwaar. Bij den eersten aanblik beantwoordden zijne gelaatstrekken niet aan de verwachting, welke men zich altijd, onwillekeurig, van een beroemd man, inzonderheid van eenen Dichter, vormt. Hij heeft een' stompneus, eene kleine kin, tusschen neus en mond eene groote ruimte, en breede bleeke wangen, zonder baard; het hoofdhaar is donker en de wenkbraauwen zijn blond; het geheel heeft een plomp en zelfs gemeen voorkomen. Maar wanneer hij spreekt, (en hij spreekt niet veel) hoe bezield wordt dan alles! Het breede gelaat klaart op, en de oogen fonkelen. — Hij is geen vijand van dischgenot, en vertelt goed en *con amore*, bijzonder na den maaltijd. Hij is een ijverige *Tory*."

ONBEDACHTE UITVAL.

Op een' vermoeijenden reistogt, door honger en dorst gekweld, pleisterde ik in eene kleine landherberg. Op het oogenblik, dat ik met een stuk vleesch en brood en eene flesch wijn mijne holle maag meende tevreden te stellen, had de waard het ongeluk, in het voordienen, een glas vol wijns over mijnen ligtkleurden rok te plengen; maar hij had terstond een woord van troost gereed, dat mij in elk ander geval onwelkom zou zijn geweest: want, in zijnen angst over dit ongeluk, riep hij haastig uit: „ Het zal uw' rok niet „ bederven; zeker niet: het is louter water, Mijnheer!"

DE WINTER.

Wie komt, omkranst met dorre bladren,
Met grijzen dos en stramme leên?
Wie rijdt op diamanten raadren,
Met kil en ijzig bloed in de aadren,
Verdelgend door de schepping heen?

Gij zijt het, eeuwig norsche Winter!
  Die 't lustprieel van vrouw Natuur
Vernielend sloopt tot spaan en splinter,
De stukken heenwerpt hier en ginter,
  En offert aan 't weldadig vuur.

Waarom ontvlugt gij 't gramme noorden?
  Gij, die met stalen vuisten slaat,
Waartoe ontplooit ge aan Newa's boorden,
Die steeds tot uw gebied behoorden,
  De slippen van uw doodsgewaad?

Terug! terug! betrek uw woning,
  Waar 't beergestarnte de aard begrimt;
Verbeid aan Zembla's kust uw krooning;
Verlaat ons ras, o schrikbre koning!
  Die doodende ten zetel klimt.

't Draagt alles teekens van uw woeden.
  Natuur, van 't rustloos baren moê,
Kan nu haar kroost niet meer behoeden;
Zij ziet haar taak ten einde spoeden,
  En — stervend sluit zij de oogen toe.

Verderf en Dood zijn hier uw makkers;
  Hun krachten brijzlen, toomloos los;
Zij zeetlen zich op krimpende akkers;
Gij wet de bijl des nijvren hakkers,
  En 't moordtuig plondert hegge en bosch.

Ook Thetis moet haar' vriend vergeten;
  Geen lichtstraal fonkelt in haar' schoot;
Een sterke diamanten keten
Is om haar blanke borst gesmeten;
  Één adem maakt haar koud als lood.

Ja, treur en ween, aanminnige aarde!
  Uw blijde dagen vloden heen;
De Vorst, die nooit het schoone spaarde,
Vernielt de telgen, die gij baarde,....
  Aanminnige aarde, treur en ween!

Steeds spader rijst aan 's hemels tinne
  De God des Lichts, die 't al versiert;
En, schouwt de zilvren Nachtgodinne
Bedrukt naar de aard met menschenminne,
  't Is of zij weenende uitvaart viert.

Zoo moet dan de aard haar tooifel derven,
Gedoken in den fchoot der rust;
Maar, drage ook alles 't beeld van fterven,
Vernieuwden luister zal zij erven,
Door Zefir's adem zacht gekust.

Zoo heerscht er rust, naar wijze fchikking,
Wanneer de nacht zijn' fluijer fpreidt;
Maar eischt de morgen weêr de ontftrikking
Van 't vale floers, dan drenkt verkwikking
De fchepping, die dees teug verbeidt.

Ja! luister zal den nacht verpoozen,
Als 't uur weêr der ontkluistring flaat;
Dan baart de Lente keur van rozen,
En de aarde zal van wellust blozen,
Gedost in 't fchittrend bloemgewaad.

Laat dan een ftorm den ftorm verkruijen,
Verbeten op 't ons dierbaar fchoon;
Wij tarten teisterende buijen;
De Koninginne van het Zuiën
Herneemt weêr ras haar' bloementroon.

Rotterdam. L. VAN DEN BROEK.

PYGMALION.

Een echtgenoot, geplaagd met eene booze vrouw,
(In overouden tijd; dat fpreekt van zelf, mevrouw!)
Hoorde eens de fabel van Pygmalion vertellen,
Wien, op zijn bede, 't Godendom
Een marmerbeeld, zoo koud als ftom,
Bezielde, en hem, als gade, in d' open arm deed fnellen.
Ach! zuchtte hij, wat gaf ik niet,
Zoo 't Godendom mijne oude Griet,
Juist in eene omgekeerde rede,
Fluks in een marmerbeeld herfchiep, op mijne bede!

Uit het *Hoogduitsch.* IJ.

MENGELWERK.

EEN BLIK OP DE ENGELSCHE GESCHIEDENIS, TEN TIJDE VAN KAREL I EN CROMWEL, TER VERGELIJKING MET DE FRANSCHE OMWENTELING.

Door

N. SWART.

De *geschiedenis*, hoe gebrekkig ook in menig opzigt, hoe zeer de kenmerken van menschelijke bepaaldheid en zwakheid als op het voorhoofd dragende, voert echter te regt den naam van leermeesteresse der volken. Het komt er slechts op aan, dat wij uit deze rijke bron naar vereischte weten te putten. Ongelukkig doet ons de traagheid nu eens boven af scheppen, en alzoo het klare, koele vocht der algemeene waarheid missen; dan weêr zetten ons drift en vooroordeel aan tot eene keurigheid en het maken van allerlei bedenkingen, waardoor ter wereld niets ons als voorbeeld behaagt. Wie zou — om ons thans tot het laatste te bepalen — wie zou naar u gehoord *hebben*, wanneer gij den stroom der *Fransche* omwentelingszucht, in het laatste der vorige eeuw, hadt willen tegengaan, door hare welmeenende voorstanders te verwijzen op hetgeen vóór nog geen ánderhalf honderd jaar in het naburig *Engeland* plaats greep? Hoe! — zou men gezegd hebben — dien tijd van algemeene godsdienstige dweeperij, waarbij het eenen huichelachtigen bedrieger gemakkelijk viel, de domme menigte te misleiden — dat eiland, door de wateren der zee afgescheiden van alle andere volken — dit wildet gij vergelijken met de verlichting, ja de onverschilligheid onzer dagen, in een land, daarenboven, door magtige Koningen omringd, die met den onzen in de naauwste betrekking staan? Inderdaad, er laat zich bezwaarlijk een grooter verschil denken, dan

hier, ten aanzien der begrippen, die op de toekomst betrekking hebben, en die altijd zoo magtig zijn bevonden, om dezen of eenen anderen zwaai aan 's menſchen geest en 's menſchen bedrijf te geven. In *Engeland* zat de ſomberſte en vurigſte godsdienſtigheid op den troon — in *Frankrijk* dartelde de ligtzinnigheid op den ondermijnden grond van verouderde gevoelens. Ja, ware de omkeering van het laatſte rijk die van het eerſte voorafgegaan, men zou daar nog grootere reden gehad hebben, om het gezag van het aangevoerde voorbeeld te verwerpen. De zeden zelve waren onder de *Britten*, ten tijde van KAREL I, zoo zuiver en loffelijk als immer vóór of na, en er kon, inderdaad, bezwaarlijk eenige vrees beſtaan, dat de onheilen, uit de ſchudding van het ſtaatsgebouw onder LODEWIJK verrezen, bij de hechtheid van den grond, het onbedorven volkskarakter, *Engeland* zouden kunnen treffen. De uitkomst, echter, vertoont eene zonderlinge gelijkheid aan den oppervlakkigſten beſchouwer. Het geweld ten top — de Koning in het openbaar onthalsd — de wederregtelijkſte dwingelandij van eenen fortuinzoeker in zijne plaats, tot dat al ſpoedig de oude orde van zaken met blijdſchap wordt herſteld — ziet daar wat ieder weet van het tijdperk, dat ginds eenen CROMWEL en daar eenen BUONAPARTE boven zijn vaderland, ja ten ſchrik van *Europa* verhief. De nadere omſtandigheden van *Engelands* ongeluk zijn intusſchen wel niet zoo algemeen bekend; en de gelijkheid vooral, die ook in bijzonderheden, in den gang, de roerſels en karakters plaats heeft met de *Franſche* omwenteling, mag door velen zijn over het hoofd gezien. Het heeft mij althans niet ongepast geſchenen, uwe aandacht, nog ſtarende (*) op het ontzettend tooneel, in *Frankrijk* gedurende het vierde eener eeuw geopend en door allerlei ſpelers betreden, eenmaal, als ter vergelijking, te vestigen op de ſchandvlek der *Britſche* geſchiedenis. Verwacht echter van deze

(*) Het was niet lang na de gezegende omwenteling van 1813, of derzelver bevestiging in 1815, dat dit ſtuk werd voorgelezen.

ſchets geene volledigheid, welke het beſtek eener voorlezing geenszins duldt — ook geene volkomene grondigheid, welke de weinige tijd, aan de bewerking toe te wijden, niet heeft vergund. Genoeg zij het, en ik ten minſte zal dubbel tevreden zijn, wanneer ik u het uur, onder mijn gehoor doorgebragt, ſlechts niet doe beklagen.

Waar het zaad der beſchaving eenmaal is uitgeworpen, daar verandert de mensch met den voortſpoedenden tijd, en bijna alles, wat om en aan hem is, moet zich mede naar deze verandering ſchikken. Gelijk de opſchietende knaap aan zijn kleed, zoo ontgroeit hij aan de oude leefwijze en ſtaatkunde, aan de oude vormen en wetten der *maatſchappij.* Wat bij eenvoudiger zeden, minder behoeften, geringere mate van nadenken en achterdocht voldoende is, dat baat niet meer, en ſchaadt zelfs, bij veranderde omſtandigheden en nooden. Dit bleek ook ten aanzien der *Engelſche* ſtaatsregeling, die wel reeds lang vóór het tijdperk, door ons behandeld, de hoogſte magt tusſchen Vorst en adel en volk ſcheen verdeeld te hebben, maar die daarbij zeer veel onbepaald had gelaten, en in het bijzonder menige deur opengeſteld voor het koninklijk gezag, om weinig minder dan alles aan zich te trekken. Hieruit ontſtond aan de eene zijde verlangen ter bepaling, gelijk aan den anderen kant jaloerschheid op het behoud eener nagenoeg volſtrekte magt.

K A R E L I was jong, argeloos en tevens ingenomen met zijne hooge voorregten, toen hij, na 's vaders dood, den troon van *Engeland* beklom. Hij vond het rijk gewikkeld in eenen zwaren krijg met het magtig huis van *Oostenrijk*, dat toen ook in *Spanje* heerschte. De ſchatkist was reeds ledig en 's Konings huis in bijzondere ſchuld geſtoken, door de aanvankelijke kosten om denzelven te voeren. Doch K A R E L wist, dat deze krijg door de natie begeerd, althans door hare vertegenwoordigers in het Huis der Gemeenten ten krachtigſte was aangedrongen. Hij twijfelde dus geen oogenblik, of dit huis, waaraan het toeſtaan der vereischte geldmiddelen was bevolen, zou hem hierin gereedelijk te wille zijn. Hetzelve

bijeengeroepen hebbende, droeg hij den toestand en de behoefte van het land slechts in algemeene bewoordingen voor, zonder zelfs eene som te bepalen, welke de edelmoedigheid der Gemeenten zeker niet te gering zou maken.

Dan, deze zagen juist hier het middel, om den Koning te dringen tot het toestaan van vrijdommen en voorregten, geschikt om den evenaar des gezags meer in het veilige midden te brengen. En de aanwending van hetzelve was te minder moeijelijk, omdat men de som, oorspronkelijk bepaald tot voldoening aan 's Konings beden, twee-, driemaal verdubbelen kon, en dus nog eenen schijn van edelmoedigheid aannemen, terwijl echter de tegenwoordige nood niet voor het geringste deel vervuld kon heeten. De tijd had de waarde van het geld verminderd, de uitgebreidheid van 's lands behoeften doen toenemen, en inzonderheid het tegenwoordige oogenblik vorderde meer dan gewone hulp.

De jeugdige Vorst stond verzet over een antwoord, dat hem bespotting scheen. Hij gevoelde al de onbillijkheid van zich te onttrekken aan eenen oorlog, dien zij *zelve* gewild hadden. En, het zij hij den waren grond der zake niet bevroedde, of wel de onheuschheid van zulk een' kunstgreep, ten einde hem te beperken in zijn aangeboren gezag, van geen tweede Parlement verwachtte, hij liet het tegenwoordige eensklaps scheiden, om welhaast een ander bijeen te roepen. Hier droeg hij zijne nooden met meer bepaling en met de meeste klem voor; doch de uitslag was weinig gelukkiger.

Het ontbrak, het is waar, den *Engelschen* Monarch niet geheel aan middelen, om zich geld, buiten de toestemming van het Parlement, aan te schaffen. Maar het heffen van belastingen is op zichzelve niet zonder hatelijkheid; en in een land, waar men het als een voornaam voorregt beschouwde, dat de natie geene uitgaven deed, dan waarin zij zelve, bij monde der Gemeenten, had toegestemd, moest dit voor den Koning, niet gerugsteund door zulk een gezag, dubbel hatelijk zijn. KAREL besloot echter hiertoe zijne toevlugt te nemen, en

zich, zoo veel mogelijk, te ontſlaan van het opzigt van Parlementen, die enkel ſchenen bijeen te komen om hem te berispen en te beknibbelen in zijn gezag. Dan, de uitgeſchrevene belastingen kwamen tragelijk in, en vonden allerlei tegenwerking; terwijl tevens de oorlog ongelukkigen voortgang had, en al kostbaarder en kostbaarder werd. Om deze reden kon de Koning eindelijk niet nalaten, de beide huizen wederom te vergaderen, ten einde het noodige te verkrijgen. En nu waren de gemoederen des te meer verbitterd; de toon der berisping en de vorderingen ter beperking van het oppergezag klommen hoe langs zoo hooger. KAREL meende wel nu en dan met *geweld* te moeten doorſlaan, door de ſtoutſte aanvoerders bij den kop te vatten; maar ook dit liep geheel tot zijn nadeel uit.

Zoo worſtelden deze twee magten tegen elkander met eenen uitſlag, die al minder en minder twijfelachtig werd. De Koning had geenen anderen, aanmerkelijken ſteun, dan van zijne ſtaatsdienaren en vrienden, met de hooge geestelijkheid; terwijl de overige Lords óf het vuur, in het Lagerhuis ontſtaan, vlijtig aanbliezen, óf het ten minſte met vreugde zagen branden. Maar BUCKINGHAM, 's Vorſten voorname gunſteling, ſtortte of liet hem ten minſte in allerlei nieuwe bezwaren; terwijl diens eigen aanzien, te onvoorzigtig gebezigd om vrienden en aanhangelingen met rijke inkomſten te overſtroomen, den Koning dagelijks deed verliezen in gunst bij het volk. KAREL was te eerzuchtig om den begonnen krijg met ſchande op te geven; de dwaasheid zijns Ministers haalde hem zelfs nog eenen nieuwen op den hals; en de leiders in het Huis der Gemeenten wisten niet alleen het meeste voordeel te doen met de verlegenheden, waarin hij zich aldus hoe langs zoo meer wikkelde, maar hunne eigene uitzigten en begeerten naar vrijheid namen in gelijke mate toe. Verbittering en ſchroom bij het opgemerkte misbruik, de willekeur van het koninklijk gezag, dat het hunne nu reeds gedurig ter zijde ſtelde, deden de vaderlandſche geestdrift in de besten zelfs al hooger en hooger rijzen, en zich tevens verſpreiden door alle ſtanden.

De opgenoemde redenen hadden echter de zaken nimmer tot dat uiterste gevoerd, waartoe zij in het vervolg geraakten, zoo niet andere omstandigheden zich hiermede hadden vereenigd. Er had geene bijzondere drukking van den gemeenen man plaats; het volk was niet ongelukkig; en in zoodanig geval is hetzelve weinig gewoon, zich met staatzaken te bemoeijen, of zich om den strijd over voorregten van onderscheidene standen veel te bekreunen. Maar zoo veel te eer is de geestdrift der onkundige menigte te ontvlammen, wanneer het eenen godsdienst geldt, waarop zij geleerd heeft den hoogsten prijs te stellen. Ieder weet, hoe zeer de hervorming door LUTHER en zijne volgelingen geheel *Europa* in beweging bragt; welk een worstelstrijd, gekenmerkt door onderlingen haat en vervolging, daaruit ontstond; hoe het natuurlijk gevolg hiervan was, niet slechts schroom, mistrouwen en naauwgezette jaloerschheid op hetgeen elk voor waarheid hield, maar ook zoodanig uiterste in het zuiveren der kerk, dat met de beelden en sieraden ook de orgels hier en daar verbannen werden, en de bevalligheid der uiterlijke voordragt zelve in geenen geestelijken redenaar werd geduld. In *Engeland*, echter, was de hervorming door Koning HENDRIK ingevoerd uit misnoegdheid op den oppersten Kerkvoogd veeleer, dan uit eigene zucht tot de nieuwe leer en gebruiken. Hij had, uit dezen hoofde, zeer veel geëerbiedigd van hetgeen elders mede verworpen werd; kerk en priester behielden alwat den godsdienst eenen zinnelijken indruk kon bijzetten — bepaalde gebeden en gezangen, op eene vastgestelde wijze, onder amens en buigingen der gemeente, voorgedragen, hadden plaats — en ook de rangen en hooge titels, onder de geestelijkheid ingevoerd, bleven de steun eener heerschappij in het heilige, aan welker hoofd de Koning zelf stond. Naderhand was er als eene eb en vloed des godsdienstigen geloofs op dit eiland. Vorsten of Vorstinnen, den ouden of den nieuwen godsdienst toegedaan, wisselden elkander af op den troon; en de vervolging onder de regering eener MARIA, *Rome* ten sterkste genegen, had weder-

wraak en ſtrenge bepalingen ten gevolge onder andersdenkende regenten. Ja, het volk was ook met de uiterſte geſtrengheid niet ligt voldaan noch gerust geſteld. Deszelfs afkeer van alles, wat den reuk des verworpen bijgeloofs met zich voerde, kende maat noch perk. En diegenen, welke zich afſcheurden van het algemeene ligchaam der *Engelſche* kerke, om genootſchappen op te rigten, meer geſchoeid op de algemeene leest der Protestanten in andere gewesten, vonden zeer veel gunst en aanhang bij den grooten hoop. KAREL, daarentegen, trad in het ſpoor zijns vaders, met hem ten oogmerk hebbende, alles te brengen op eenen vasten voet, de plegtigheden der openbare kerk naauwkeurig te regelen, en vooral niet te zeer naar de naaktheid der Disſenters te doen overſlaan. Zij beiden waren, over het geheel, der *Roomſche* kerke vooral niet minder gunſtig, dan die der overige afwijkelingen van het algemeen geloof in *Engeland*, en wenschten allen door gelijke verbodswetten te beperken. Hunne huwelijken met Vorſtinnen van den eerstgenoemden godsdienst — het begrip, dat troon en altaar elkander ten ſteun konden verſtrekken, wanneer het gezag der hooge geestelijkheid over de kerk besliste, en de buitenſporige en gevaarlijke gevoelens, door ſommige geestdrijvende aanhangen gekoesterd, maken dit zeer natuurlijk. Dan, juist deze omſtandigheden waren ten uiterſte geſchikt, zoo wel om het volk als deszelfs hoofden te doen vreezen — het eerſte voor de hernieuwing van het Pausdom, de anderen tevens voor den ondergang der burgerlijke vrijheid. Inderdaad, was KAREL de verklaarde vriend der Bisſchoppen, des gezags en der plegtſtatigheid in de kerk, de Bisſchoppen ſtonden, op hunne beurt, de volſtrekte koninklijke magt in het openbaar voor, de geestelijke Lords vlogen van zijne hand, en tot hunne beurs toe ſtond voor zijne dringende nooden open. Ziet daar, M. T., de wind, die de zee der partijſchappen hoog deed gaan, en van welken men zich inzonderheid bediende, om het ganſche volk in den twist te doen deelen. De lagere geestelijkheid

blies door het geheele land den haat en het mistrouwen tegen den Koning aan. Bij elke verkiezing tot leden van het Parlement werden ftouter en gevaarlijker vijanden van het gevestigde gezag gekozen. En het *Londenfche* gemeen vooral ftond den drijveren welhaast volkomen ter hand.

De Koning had ten laatfte befloten, zich niet meer met geweld te kanten tegen eenen ftroom, die hem blijkbaar te magtig was. Hij wilde alles toegeven, wat flechts kon beftaan; hij deed dit werkelijk, onder eene oogenblikkelijke, luide toejuiching. Maar het was te laat, om eene wonde, tot hiertoe door zoo fcherpe middelen aangetast, thans met zachte te genezen. De begeerten, de achterdochtigheden en het gevoel van eigene kracht waren te fterk geworden in het Huis der Gemeenten. Men befchouwde alle toegevendheid als zwakheid, als eene voorzigtige fchikking naar den gang der dingen, om zich te zijner tijd te herftellen en te wreken, en maakte elken afftand des Konings van een zijner voorregten flechts tot eenen grondflag van nieuwe vorderingen. BUCKINGHAM was voorheen door eenen misnoegden vermoord; STRAFFORD, zijn nieuwe, betere vertrouwde vriend en dienaar, werd thans openlijk befchuldigd van hoogverraad, te regt gefteld, ter dood veroordeeld, en den ongelukkigen Koning de goedkeuring afgedwongen van dit wreede en verfchrikkelijke vonnis. Na hetzelve teekende hij, zonder vele aarzeling, het befluit, dat aan de uitoefening zijns gezags den laatften flag moest toebrengen. Het beftond hierin, dat het Parlement niet meer zou kunnen gefcheiden worden, zonder deszelfs eigen wil en toeftemming. Van nu af aan was alle evenwigt verbroken; en wijze gematigdheid bij de vertegenwoordigers des volks, of geweld van den kant des Konings, eigenlijke krijg tegen zijne oproerige onderdanen, waren de éénige nog onbeproefde middelen, om de zaken tot een goed einde te brengen.

Er verhief zich inderdaad meer dan ééne ftem voor het eerfte. De waarheid was, dat het koninklijk gezag thans van alle gevaarlijk overwigt volkomen was ont-

daan. Een edelmoedig gebruik van de verworvene magt door de beide huizen zou KAREL geheel gewonnen, en door dankbaarheid nog meer bevestigd hebben in de verwerping van alle gedachten aan wraak of listige ontduiking der gemaakte voorwaarden. Zijn karakter mogt hun hieromtrent een derde waarborg zijn: want hij was, inderdaad, een deugdzaam man, afkeerig van wreedheid, en getrouw aan zijne beloften. Zijne gehechtheid aan vrouw en kroost en vrienden is waarlijk verteederend; en zelden beklom welligt iemand den troon, die daarenboven zoo vele beſchaafdheid, zulk een geoefend verſtand met zoo vele waardigheid en zoo reine zeden vereenigde. *Dan, de belustheid* op een' geheel nieuwen vorm van regering was bij velen te diep ingedrongen. Het zij waarachtige zucht tot vrijheid, aangevuurd door het voorbeeld van *dit* land, hetgeen toen zijnen ſchoonſten bloei bereikte, en gerugſteund door het denkbeeld, dat Koningen nooit verzuimen zouden, de verlorene magt van tijd tot tijd weêr aan zich te halen — het zij nog meer zucht om zelve te regeren, en al hooger en hooger in magt te klimmen, dezen lust had doen ontſtaan; zoo veel is zeker, dat zij, die in het godsdienſtige bekend ſtonden onder den naam van *onafhankelijken*, en die gelijke denkbeelden in het ſtaatkundige koesterden, thans reeds grooten invloed hadden in het Huis der Gemeenten; terwijl het Hoogerhuis, gedwongen door het gemeen, verlaten door de meeste en achtbaarſte leden, en zelfs met minachting behandeld door het andere, weinig meer dan eene ſchaduw van gezag bleef vertoonen.

De burgeroorlog werd beproefd. Dat verſchrikkelijk vuur ontvlamde op den zoo gezegenden bodem, en verteerde duizenden menſchen in onderlingen broedertwist, om eindelijk op de zegepraal der ongeregtigheid uit te loopen, en het kwaad in erger te herſcheppen. De Koning, *Londen* verlaten hebbende, vond elders meer gunst en aanhang. De adel, het jammerlijk uiterſte ziende, waartoe alles verviel, omringde hem met hoopen. Om het ontzag voor den naam van Parlement, de meest wettige magt

in 's volks oog, niet tegen zich te hebben, werden elders vergaderingen door KAREL bijeengeroepen; terwijl zijne vijanden in de hoofdſtad op hunne beurt gelijke list bezigden, handelende in 's Konings naam, door de beide huizen vertegenwoordigd. De voordeelen waren verdeeld, de kans des oorlogs afwisſelend; en mogelijk ware de uitſlag voorſpoedig geweest voor 's Konings zaak, indien hij óf enkel met *Engeland* had te doen gehad, óf minder ongelukkig was geweest ten aanzien van gebeurtenisſen, die oorſpronkelijk geen verband hadden met den tegenwoordigen twist, en echter zoo veel bijdroegen om dien te beſlisſen. *Schotland* had zich te allen tijde allerafkeerigst getoond van het juk der plegtigheden en rangen in de kerk, op welke KAREL, uit overtuiging niet min dan uit ſtaatkunde, zoo zeer was gezet. De jaloerschheid tegen allen *Engelſchen* invloed, de onafhankelijkheid des hoogen adels, en de dweeperij des volks, in dat minder beſchaafde land, worſtelden daar met alle zijne pogingen; ja, hielden zich eindelijk niet tevreden met eigene bevrijding van het opgedrongene, maar waren zeer genegen, hunne kerkzeden aan anderen op te dringen. Zij beſtreden den Koning tot op den *Engelſchen* bodem; en het *Londenſche* Parlement, wel verre van dit tegen te gaan, reikte hun de broederhand. *Ierland* was altijd getrouw gebleven aan de kerk van *Rome*. Hetzelve was om deze reden, gevoegd bij zijne natuurlijke woestheid, ſteeds onrustig en eene hagchelijke bezitting voor *Engeland* geweest. Het was echter thans in rust — *Engelſche*, protestantſche volkplantingen, overal gevestigd, zouden het meer en meer beſchaven — STRAFFORD had als Lord Luitenant aldaar het meeste goed geſticht en grooten lof nagelaten. Het kon niet misſen, dat deze natie den Koning oneindig gunſtiger moest zijn, dan aan het onverdraagzame Parlement. En met reden ſloeg hij op de *Ieren* een oog in den uiterſten nood, als die, voor de belofte van volkomene beſcherming en onderſteuning van hunnen godsdienst, gaarne alles zouden doen, om hem bij te ſtaan tegen zijne oproerige onderdanen. Doch

juist in dezen zelfden tijd ontſtond er eene zamenzwering in het genoemde land, die, bij de zorgeloosheid der gezaghebbers, in volle vlam uitbarstte en op de verſchrikkelijkſte wijze voortſloeg. Meest alle de *Engelſchen* werden wreedaardig vermoord, en het opgedrongen gezag met voeten vertreden. Er was thans niet alleen geene hulp van dit volk te hopen; het geval ſtrekte bovendien, om den afkeer van het katholieke geloof in *Engeland* gedurig te doen toenemen, en de vreeze te billijken, welke de volksleiders geſtadig voorwendden, alsof ik weet niet welke komplotten het leven der braven bedreigden. Ja, men ſchaamde *zich* niet, den Koning te doen voorkomen als *de oorzaak* en bewerker van dit verderf.

Door alle deze omſtandigheden gebeurde het, dat KAREL ook in dezen derden worſtelſtrijd bezweek. Eerst, namelijk, had hij zijn koninklijk gezag voor zichzelven willen doen gelden; daarna had hij het met toegevendheid en onderhandelingen beproefd, en eindelijk in openbaren oorlog. Hij nam zijne toevlugt bij de *Schotten*, van welke hij, als de oudſte onderdanen zijner familie, en die niets meer op hem te vorderen hadden, nog de meeste gunst verwachtte. Doch zij leverden hem aan zijne bittere vijanden uit; en, terwijl hij door dezen met een uitwendig vertoon van onderdanige hulde bleef behandeld worden, *bevond* hij zich met der daad in de onaangenaamſte gevangenſchap.

Het Parlement, of liever het Huis der Gemeenten, zegepraalde nu volkomen. Deszelfs hoogſte, volkomen gezag, als de regering des lands, ſcheen onbetwistbaar. Doch inderdaad was het eene rijpe vrucht, gereed om geplukt te worden — een beeld, dat lang genoeg had beſtaan, om de oogmerken der aanvoerders te bereiken — eene ſchaduw der wezenlijke magt, doch zonder dat het dit wist, en zelfs moedig genoeg tot eene poging om zich van die lastige wezenlijkheid te ontdoen. Gij moet zelve reeds lang gevraagd hebben, M. H.: „maar, waar was dan het leger, den Koningen anders zoo gereed ter hand ſtaande, om alle oproerigheden te bedwingen?" De krijgs-

magt van *Engeland*, minder uitgebreid dan in de koningrijken van het vaste land, beſtond uit militie en gewone ſoldaten. Doch de eerſten hadden van den beginne af aan de partij der *City*, des algemeenen volkshoops van *Londen*, gekozen; en de laatſten, in verſchillende graafſchappen verdeeld, hingen meer aan de Edelen, die daar het krijgsbewind nevens het burgerlijke voerden, dan wel aan den Koning. Daarenboven waren zij mede beſmet met den geest van godsdienſtige dweeperij, welke de eeuw kenmerkte. En dit was vervolgens een nieuw middel geweest in de hand hunner overſten, om hen, gedurende den burgerkrijg, al naauwer en naauwer aan zich te verbinden. Velen van dezen gingen hunnen onderhoorigen zoo wel voor in het gebed als in den ſtrijd, en oefenden hen niet minder in den krijg tegen alle booze magten, dan in dien tegen den vijand. Bij alle zucht voor het geestelijke, nogtans, verliezen de menſchen, en vooral die van zoo weinige verheffing der aandoeningen, het wereldſche maar zelden geheel uit het oog. Alzoo was ook geen geringe grond van der ſoldaten weinige aanhankelijkheid aan den Koning geweest, dat hij, door het Parlement telkens teleurgeſteld in zijne vorderingen, buiten ſtaat was om hen naar behooren te voldoen. En ook nu weêr hadden zij achterſtallen te vorderen; waarop zij met niet weinig klem en luidruchtigheid, als de eigenlijke verloſſers van het vaderland, meer en meer aandrongen bij het Parlement.

Dan, alvorens tot eene gebeurtenis over te gaan, die, als het midden tusſchen oorzaken en gevolgen, de belangrijke ontwikkeling van het groote treurſpel in zich behelst, moeten wij u iets nader bekend maken met de voornaamſte ſpelers op dit nieuwe tooneel. Gelijk de ſpringveer, door welke het ganſche rijk, als 't ware, werd in werking gebragt tegen zijnen eigen' Koning, voornamelijk ſchuilde in godsdienſtige gevoelens, zoo moeten wij de ſtaatkundige partijen ook hiernaar inzonderheid verdeelen. De koningsgezinden en gematigden onder den adel hielden zich aan de gevestigde, *Engelſche* kerk — de grootſte menigte der beſtrijders van KAREL deed belijdenis

van den protestantſchen godsdienst, zoo als die in de meeste hervormde landen geleerd en geoefend werd, zonder rangen, zonder plegtige gebruiken, maar vol geſtrengheid en brandenden ijver — de overigen, minder in getal, maar ſtout en vurig en listig, koesterden allerlei wilde denkbeelden, in het godsdienſtige zoo wel als ſtaatkundige. Onder de laatſten rangſchikte zich OLIVIER CROMWEL; een naam, met welken deze ganſche geſchiedenis beſloten, en een geheel tijdperk beſtempeld wordt.

Hij was een man van ſlechts middelmatige afkomst en bezitting. Een bijzondere twist tusſchen zekeren adellijken *landheer* en de inwoners zijner ſtreek deed hem het eerst min of meer bekend worden als een moedig en bekwaam man. Voorts blijkt het, dat hij zich al vroeg onderſcheidde als een onverdraagzaam ijveraar tegen de Katholieken. En eenmaal behoorde hij onder diegenen, welke zich naar *Amerika* wilden begeven, om volkomene vrijheid des gewetens te genieten. Ongelukkig werd, juist op het oogenblik zijner inſcheping, dat verhuizen door KAREL verboden. In het vervolg werd hij benoemd tot lid des Parlements; en, reeds meer dan veertig jaar oud, gordde hij in den burgeroorlog het krijgszwaard aan, om zich welhaast tot den gevaarlijkſten, dubbelen beſtrijder van 's Konings zaak te vormen. Het is even moeijelijk, een juist begrip van zijne bekwaamheid als van zijne gevoelens, van zijn hoofd als van zijn hart te maken. Raadplegen wij zijne woorden, zoo is alles duisterheid en verwarring; zien wij op zijne daden, zoo ſtraalt overal helderheid en orde door ter bereiking en behouding van zijn doel. Zien wij hem handelen, de meest verhitte geestdrijverij ſchijnt kenmerk en drijfveer; maar letten wij op het einde en enkele geheime bedrijven, zoo laat zich de fijnſte en koelſte list en ſtaatzucht geenszins miskennen. De waarheid moge zijn, dat hij teffens woest en ſchrander, dweeper en bedrieger was, en juist hierdoor berekend voor den tijd en de plaats, om eene rol te ſpelen, welke hem nergens elders mogelijk zou zijn geweest.

Deze man en zijn aanhang vermogten reeds veel in de vergadering, die *Engeland* thans regeerde, en nog meer in het leger, dat die vergadering gemakkelijk over kon. Doch hun zoeken was, alles te vermogen, en door de krijgslieden het ſtaatsligchaam dadelijk te vernietigen. Hiertoe was het noodig, dat geene voorname ambten, vooral in het krijgswezen, aan andere dan hunne handen bleven toevertrouwd. Het bedrog wist door middel der geestelijkheid hiertoe te geraken, daar 's volks welgegronde klagten en jaloerschheden hetzelve, gelijk doorgaans, van kwaad tot erger voerden. Over ongewone en zware vorderingen in geld was de Koning eerst aangevallen en bij de menigte in haat gebragt; maar ſedert waren de heſſingen veeleer vermeerderd dan verminderd. Uit wangunst over de verrijking van 's Konings gunſtelingen door opeengeſtapelde waardigheden waren de luidſte klagten aangeheven door dezelfde mannen, die nu de voordeeligſte ambten op den duur aan zich behielden of aan hunne vrienden toedeelden. Op eenen algemeenen vast- en bededag werd aan de meest gezochte leeraars, die juist de heethoofdigſten waren, in ſtilte ingeblazen, zich hierover openlijk te beklagen, en den belemmerden voortgang der goede zaak, met alle 's volks rampen, ſtoutelijk toe te ſchrijven aan de zondige en vleeſchelijke gezindheid der gezagbebbers, ja God te bidden, dat Hij hunne oogen openen en hunne harten treffen mogt over eene zoo zware zonde. Des daags daaraan betuigden CROMWEL en anderen in de vergadering, dat zij ten ſterkſte getroffen waren door deze vermaning, ſchreven zelfs de eenſtemmigheid der predikers op dit ſtuk aan de ingeving des Geestes toe, en, zelve voorgaande, drongen zij door, dat elk lid des Parlements vrijwillig afſtand deed van zoodanige waardigheid of bevelhebberſchap, als hij mogt bekleeden. Toen het echter aan de uitvoering kwam, zorgde CROMWEL, afwezig, bij het leger te zijn; en de man, in wiens handen nu het hoogſte gebied der armee overging, doch die inderdaad door hem werd geregeerd, zond een dringend verzoek in, dat hij van CROMWEL's hulp

niet zoo eensklaps mogt verstoken worden. Deze bleef, onder verschillende voorwendsels, daarna gedurig aan, en ontwikkelde de meerderheid van zijnen sluwen en stouten geest op eene wijze, die beide den staatsman en soldaat misleidde, bezigende hij den laatsten eerst tegen den anderen, om hem daarna almede tot zijnen wil te dwingen.

Thans is de grond gelegd tot openbaar geweld. Welhaast trekt het leger op tegen het Parlement, en speelt eene gelijke rol ten aanzien van hetzelve, als dit ligchaam jegens den Koning had gespeeld. Eerst beperkt in zijne magt, beroofd van zijne beste en moedigste leden, wordt het daarna geheel weggezonden. Een nieuw ligchaam vervangt het verworpene, zelf oneindig verwerpelijker dan het oude. Na vele gebeurtenissen, afwisseling van lot en hoop voor den ongelukkigen Koning, nieuwen burgerkrijg en oorlog met de *Schotten*, afkeerig van de thans heerschende denkwijze, wordt KAREL eindelijk teregtgesteld, veroordeeld, onthoofd! Nu wordt het gansche gebied in een volkomen gemeenebest herschapen. Het roer der regering gaat op nieuw over in andere handen, uit de heffe des volks gekozen, om louter werktuigen van CROMWEL te zijn. Gewelddadig- en wreedheden van allerlei soort worden gepleegd. De overmoed doet deze ellendigen eindelijk vergeten, dat zij slechts schimmen tegen den wand zijn, die geenerlei eigen wezen bezitten. Zij verdwijnen voor zijne magt, die thans met eigene handen de teugels aanvaardt, en zich ziet toegejuicht door bijna het geheele volk, dat nu een einde aan de ellende hoopt. Eene soort van staatsregeling wordt gevormd, die zijne magt bepaalt; maar, gebrekkig bevonden, op nieuw door eene andere vervangen. Gaarne had hij den koninklijken titel aangenomen; maar, door schroom teruggehouden, vergenoegt hij zich met dien van Beschermer, welke thans niets minder beduidde. Alzoo heerschte hij met al de klem van een wettig gezag. Alles zweeg en bukte binnenslands. Alles huldigde en ontzag hem naar buiten, waar hij de magt en roem van *Engeland* ten toppunt voerde. Geen schijn van vrees voor verandering bestond ge-

durende zijn ganſche leven. Doch, hoe vreedzaam de opperſte magt overging in handen van zijnen zoon, deze, niet in ſtaat de teugels van het ros te beſturen, dat zijn vader in vollen ren listig had weten te omwoelen en met behendigheid te rijden, zag zich welhaast af- en teruggeworpen in het niet, waaruit hij pas was opgekomen. De gedwongen toeſtand had een einde — *Engeland* hernam eerst zijne vrijheid en daarna zijnen Koning. Met uitbundige vreugde werd hij ingehaald, die zijnen verworpen en vermoorden vader toch geenszins evenaarde in edele Vorſtendeugd. Geheel *Europa* deelde in deze vreugde; want overal was de hulde voor den woesten gelukzoeker gedwongen en met weêrzin betaald. Lang, echter, gevoelde *Brittanje* nog de ſmarten, na zulk eene verſcheuring van alle banden, zulk eene verwarring in alle de deelen van het ſtaatsligchaam natuurlijk te wachten. Gij weet, dat het daarna nogmaals zijnen Koning, ſchoon niet het Koningſchap en eene wettige opvolging, verwierp. Doch zou het te ontkennen zijn, dat deze ſtormen ten laatſte ook heilzame vruchten hebben doen zien — dat de grondwet van *Engeland*, zoo algemeen bewonderd, aan dezen tijd van onrust vele zuivering en bepaling heeft te danken? Voorwaar, dit is ons heil onder Gods albeſtuur, dat ook onze rampen, onze dwaasheden zelden geheel nutteloos blijven voor volgend geluk!

Letten wij nu op eenige voorname gelijkheden in de *Engelſche* en *Franſche* omwenteling, die u misſchien niet zoo terſtond mogen zijn in het oog geloopen.

Noch KAREL noch LODEWIJK verdienden hun lot; maar, beiden even min berekend voor het beſtuur bij zoodanige ſtaatsorkanen, waren welligt in gewone tijden even goede regenten geweest, als zij uitmuntende menſchen, teedere echtgenooten en vaders waren.

De eerſte bron van beider ongeluk was eene ledigheid en ſchuld der ſtaatskasſe, die hun geenszins kon te laste gelegd worden. Trouwens, wat ſtoort overal het onderling vertrouwen en den vrede zoo gemakkelijk, of verlamt ſteeds zoo ligt het gezag, als gebrek aan geld?

In beide gevallen werd deze gelegenheid door bekwame mannen aangegrepen, met de loffelijke bedoeling, om de regten en vrijheden des volks des te meer te verzekeren. Doch, kwade raad aan de eene, verhitting aan de andere zijde, en inzonderheid het onverſtand en de ſlechte bedoeling van ſommigen, gerugſteund door het onkundige volk, dreven de zaak, zoo hier als daar, tot een ongelukkig uiterſte.

In *Engeland*, zoo wel als in *Frankrijk*, had men de achting voor en het vertrouwen op den vastgeſtelden godsdienst en de wettige leidslieden des volks verworpen, om door verhitte leugenprofeten, het zij met opzet of uit onkunde, tot allerlei gevaarlijke uiterſten gevoerd te worden. In den eenen als in den anderen ſtaat wond men het volk op door verdichte gevaren en ingebeelde zamenzweringen, en dwong wederom de welgezinden door het geſchreeuw van het gemeen, der hoofdſtad vooral.

Beide keeren zegepraalden de dwaasheid en de ondeugd, die geene middelen ontzien, en gingen de ordeloosheid en verwarring ten laatſte in de geſtrengheid en het geweld van eenen enkelen over.

Telkens eindigde de gebeurtenis met terugkeering tot het oude; en, na zoo veel bloeds en ſchats geſpild te hebben, verheugde zich een ieder, ſlechts eenmaal wederom te zullen komen tot de vroegere rust.

Wie kan de treffende overeenkomst in deze en vele andere opzigten beſpeuren, zonder de onvoorzigtigheid op te merken, om eene beſtaande orde van zaken ooit met ruwe handen aan te tasten? Ja, wanneer het erkende gezag is ter zijde geſchoven, dan ſchijnt ieder even na, om deszelfs plaats te vervullen, en er ontſtaat een onmisbare wedſtrijd, waarin list en geweld meest altijd zullen zegepralen. Het vooruitzigt zelve op zulk eene omkeering lokt al terſtond de ſtaatzucht van ondernemende geesten uit. En bezwaarlijk mist het hun, door het aanblazen van den twist, het opwinden der geestdrift en het zaaijen van misleidende denkbeelden, de onrust op het hoogſte te doen ſtijgen. Dan is hun tijd gekomen; het is de ure en de

magt der duisternis; in troebel water visschende, gaat de ondeugd door met vetten buit. En, het zij zij dien behoude, of welhaast weêr af moet staan aan listiger bedrieger en grooter geweldenaar, het ongelukkig volk wint bij de ruiling niet. O, dat de natiën zich spiegelen aan twee landen, de schitterendste paarlen aan *Europa's* kroon! Maar dat ook de Vorsten zien op het lot van twee hunner allerluisterrijkste broeders, ten einde de nederigheid, bescheidenheid en voorzigtigheid niet uit het oog te verliezen. En wij, M. H., lezen wij de geschiedenis, om van haar allerlei wijsheid te leeren.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG. (*)

XVII.

Een Droom.

Door het lezen van zoo menigen droom, als ons door *Letteroefeningen*, *Magazijn*, *Boekzaal*, *Recensent* van

(*) Het is voor velen, en zal weldra voor het algemeen geen geheim meer zijn, dat deze geestige stukjes ten schrijver hebben wijlen den Hoogleeraar J. VOSMAER, te *Utrecht*; wiens vroege dood met regt zoo zeer wordt betreurd. Nog één stukje, als het tegenwoordige, besluit, helaas! voor altijd, deze mededeelingen van den braven en schranderen *Maarten Vroeg*. Mogt eene andere, des bevoegde hand zich genoopt voelen, dezelve op soortgelijken trant te vervolgen, en alzoo, schertsend, belangrijke waarheid en nutte wetenschap te helpen verspreiden!

Wat den *Droom* betreft, dien wij hier lezen, de Redacteur van dit Tijdschrift, die de eer van een' gemeenzamen briefwissel met den waardigen steller mogt genieten, miste in dezen Droom, ook als zoodanig, die klaarheid, welke tot deszelfs regte toepassing kon geleiden, en den schrijver anders zoo bijzonder eigen was. Nog onbewust van de ziekte des Hoogleeraars, gebruikte hij de vrijheid, denzelven om eenig meerder licht te vragen; dan, hij nam het antwoord met zich in het graf! Doch veelligt is anderen helder, wat hem meer of min duister bleef; en, in allen gevalle, het is... een Droom.

tijd tot tijd wordt medegedeeld, had ik ook lust gekregen, om eens zoo mooi te droomen, dat het gedrukt kon worden. Ik koos daartoe een' warmen zomermiddag, nadat ik van den vroegen ochtend van buurt tot buurt gedraafd had en zeer vermoeid was thuisgekomen. Ik ging dan in ons ſlaapvertrek zitten op een' gemakkelijken ſtoel, die mijne vrouw dient, als zij in 't kraambed is. Met de *Staatscourant* in de hand, waren mij de oogen ſpoedig digt, en ik droomde. Het was mij, alsof een ſtikdonkere nacht mij omringde, mij aan mijne plaats bond, en belette te gaan. Op eens, het zij dat mijne vrouw, niets van mijn droomplan wetende, de luiken opendeed, of door eene andere oorzaak, — op eens zag ik die duisternis plaats maken voor een helder ſchitterend en bijna verblindend licht. Ik kan juist niet zeggen, dat het vermoeijend was voor het oog; het ſtreelde hetzelve veeleer; maar het had toch de vreemde uitwerking, dat men te veel, alles te zeer in zijn geheel zag, en dus als verward werd door de menigte van voorwerpen. Ik wist niet, dat het om die reden was, dat bijna alle menſchen, die mij tegenkwamen, de een met een' groenen, de ander met een' blaauwen, de derde met een' paarſchen of bruinen bril liep. Ik dacht, dat zulks, even als bij ons, geſchiedde, omdat het de mode was het licht niet te kunnen verdragen, of omdat die brillendragers niet velen kunnen, dat men hun in de oogen ziet. Doch in eene herberg komende, om mij wat te ververſchen, vond ik daar een oudachtig man, onder een pijpje de courant lezende. Deze mat mij van het hoofd tot de voeten, en, den damp eens friſch uitblazende: „Mijnheer is een vreemdeling, zie ik wel," zeide hij. Ik vroeg hem, waaraan hij mij zoo zeer van zijne ſtadgenooten kon onderſcheiden; waarop ik ten antwoord kreeg: „Dat Mijnheer niet gebrild is, is mij daarvan bewijs genoeg: want wie hier iets meer dan een gemeen daglooner is, draagt een' bril." Ziende dat ik glimlachte, voer hij, met zekere drift, voort: „Ik zie, dat gij lacht; maar ik verzeker u, dat gij, eer het avond is, uwe oogen zult hebben moeten wapenen." Ik dacht

nu, dat de man maar half wijs was: want het kwam mij voor, middernacht te zijn, hoewel het zoo levendig op ſtraat was als bij ons op den middag. Doch dat het nacht was, zag ik aan het branden der lantarens, of liever van groote kristallen bollen, die op zeer fraaije puntzuilen ſtonden, en met elkander door guirlandes, ook van kristal, verbonden waren. Dit licht was zoo ſterk, dat men naauwelijks eenig voorwerp met aandacht zien konde, zonder er duizelig van te worden: want alles ſcheen in hetzelve doorſchijnend; zoodat ik, op eene klok, die in de kamer hing, willende zien, hoe laat het was, het geheele raderwerk in beweging zag; maar ik kon op de plaat de cijfers niet goed onderſcheiden. Ik kon niet nalaten, hierover mijne bevreemding aan den ouden Heer te kennen te geven. „ Sedert meer dan eene eeuw," zeide hij hierop, „ zijn de Makrophoten, door hunne groote vorderingen in de kunſten, zoo ver gekomen, dat zij het licht der zon niet meer behoeven, en door dit kunstlicht alles, wat natuur of kunst voortbrengt, tot in het kleinſte en verborgenſte kunnen doorzien. Sinds dien tijd is men bij ons gewoon te leven, zoodra de zon ondergaat; zoodat wij dag noemen, wat te voren nacht was, en de dag onze nacht is, wanneer wij onze lampen uitdooven, om de menigvuldige werktuigen, welke tot onderhoud van dit licht dienen, te zuiveren en in orde te houden." Ik gevoelde grooten lust, hierop aan te merken, dat ik de toepasſing, welke zij van hunne kennis maakten, niet zeer gelukkig vond; dat ik voor hunne lampen duizendmalen aan de zon de voorkeur zoude geven, welke noch ſchoonmaken noch lappen behoeft, en bij wier licht men duidelijk kan zien, hoe laat het is, al ziet men dan ook niet, *hoe* de wijzer rond wordt gedreven. Ik hield mij echter in, bedenkende, dat men in eene vreemde ſtad niet beginnen moet met op alles aanmerkingen te maken, en ging het huis uit, om eens rond te gaan, en te beproeven, hoe ver ik het, zonder bril, hier zoude uithouden. Ik bemerkte dan ook weldra, dat het moeijelijk gaan zou, en werd bijna duizelig van de menigte voorwerpen en de

bewegingen der menschen binnen de huizen, waarlangs ik voorbijging. Daarbij was het licht zoo verblindend, dat ik, wat mij naderbij was, niet bemerkte, en bijna tegen alles aanliep. Op de markt gekomen, vond ik daar een deftig gekleed Heer, staande midden onder een' hoop ambachtsvolk en zakkedragers, die gemeenzaam met hem praatten, en allen uit eene groote koperen tabaksdoos, welke hij bij zich had, hunne pijpjes stopten. Hoewel ik anders gansch geen gelaatkundige ben, konde ik toch duidelijk in zijne vriendelijke trekken en gemeenzame houding een hoog hart en zucht naar heerschappij lezen; en, toevallig een' der zakkedragers, die juist zijne pijp stopte, *over de schouders* ziende, was het mij, alsof ik onder den tabak, op den bodem der doos, eene groote star en breeden ridderband zag; en ik meende te merken, dat, naar mate de doos rondging en de tabak minderde, en dus die teekenen van hoogeren rang meer in 't gezigt kwamen, het gelaat van den Heer stuurscher werd, en hij het hoofd, nog gedienstig voorover gebogen, meer in den nek trok. Ook duurde het niet lang (want in droomen is alles het werk van een oogenblik), of het hoopje gemeen volk dunde aanmerkelijk, en ik zag op eens mijn' gemeenzamen Heer in een gegalonneerd kleed, met eene star op de borst, en omringd van andere aanzienlijke personaadjen. Eerst dacht ik, dat deze de vorigen, naar de manier der groote lui, verdrongen hadden; maar, scherper toeziende, bemerkte ik, dat, onder hunne gegalonneerde rokken, de een nog eene buis met kalk besmeerd, de ander een' slagterskiel aan had, en in hunne gelaatstrekken, hoe voornaam zij stonden, zag ik nog duidelijk de gemeene gezigten van het vorig oogenblik. Een timmerman alleen, met een eerlijker gezigt dan de overigen, stond er nog bij in zijn ambachtspak, en met het kort pijpje in den mond, gestopt van des Excellenties tabak. Doch hem, gedachtig aan het vorig oogenblik, vriendelijk toeknikkende, werd hij op eens, door alle de anderen, zoo gedrongen en gestooten, dat hij (zoo als dit in droomen gebeurt) tot niet verdween. Ik had niet veel tijd, om hierover na

te denken: want, op een' wenk van den man met de ſtar, zag ik eene ſoort van bode of deurwaarder in een groot huis gaan, hetwelk daar vlak bij ſtond, en weldra kwam daaruit een man voor den dag, met degen en ſtok gewapend, die regt op mij af ging, en mij, vrij onzacht, heette, hem te volgen. Ik vroeg hem, wat ik gedaan had. Het antwoord was, dat ik zulks wel weten zoude, en hem maar, zonder veel tegenſtribbeling, te volgen had. Hij bragt mij hierop in het groote huis, en, na eene rij vertrekken te zijn doorgegaan, naar eene kamer, waar een jong mensch, met een' groenen bril, in 't ſchildpad gevat, aan eene tafel vol papieren zat te ſchrijven. Mijn gedegende geleider ſtreek de barſche plooijen uit zijne tronie, liet zijne ſtem een octaafje lager zakken, dan hij mij had aangeſproken, en gaf den ſchrijvenden Heer te kennen, dat daar de perſoon was, dien hij, op last van zijne Excellentie, had aangehouden. Dit woord verſchrikte mij niet weinig, en die ſchrik ſteeg nog hooger, toen de baardelooze brillenman, na eerst mij hoog te hebben aangezien, alsof hij onder door zijnen bril heen zag, op een' achteloozen toon zeide: „ Breng dien vervloekten duisterling naar No. 7!" Ik zag mij daarop in een donker hol, waar ik evenwel eene aangename gewaarwording had, doordien mijne oogen van het felle licht, dat alles omgaf, hier rust vonden. Het duurde echter niet lang (want zelfs het Regt vliegt in den droom), of ik werd hier wederom uit-, en voor denzelfden jongeling gebragt, dien ik het oogenblik te voren gezien had. Naast hem zat nu een man van meer jaren, die zich dapper met de pen weerde, en ſlechts de Schrijver van het jonge mensch ſcheen te zijn. Mij werden nu eene menigte van vragen gedaan; naam, toenaam, woonplaats, waarom en hoe ik hier was gekomen, te voet of te paard of met rijtuig, hoe lang ik onderweg was geweest, of ik mooi dan of ik ſlecht weêr gehad had, of ik gezweet had en aan welk deel van mijn ligchaam het meest, of ik altijd ligt zweette als ik ging, wie en wat mij onderweg was tegengekomen, in welke herberg ik geweest was, wat ik daar ge-

bruikt, wat ik er gefproken had en hooren zeggen, waarom ik zonder bril op ftraat had geloopen, waarom ik zijne Excellentie zoo fcherp nagekeken en niet gegroet had, of ik zijne Excellentie te voren ook had gekend? Toen mij dat alles en meer nog gevraagd was, werd ik tot zesmalen toe gemeten door twee Heeren, die, met een vergrootglas gewapend, op een koperen plaatje, dat aan het eind der maat vastgehecht was, eene foort van fchroefje heen en weder draaiden, en, turende en weêr turende, het zamen niet eens konden worden, hoe groot ik was. De jonge Heer begon hierdoor, zoo het fcheen, ongeduldig te worden; zoodat de twee meters de koppen bijeenftaken, en tot elkander zeiden: „ Laten wij, in 's Hemels naam, het middelgetal nemen;" waarop beiden een fchrijftafeltje uit den zak kregen, en aan 't cijferen gingen. Gelukkig kwam beider fom over een uit, en ik werd verklaard 1,453,209 el lang te zijn. Hierop moest ik de met vergrootglazen gewapenden volgen, en kwam nu in een ander vertrek, waar ik in eene foort van glazen overtrek eene weegfchaal zag ftaan; zoodat ik fpoedig begreep hier gewogen te zullen worden. Dit ging echter nog zoo fpoedig niet; want eerst zag ik een' man met een fcheermes naderen, zoodat ik dacht, dat mijn einde gekomen was, vooral toen men mij beval, mij geheel te ontkleeden. Ik deed *dit* bevend, en werd hierop kin en hoofd kaal gefchoren, de nagels aan handen en voeten geknipt, en elke nagel gemeten. Hierop moest ik mijn' neus zoo veel mogelijk fnuiten, en mijn water maken; waarop men mij eene klisteer zette, en, nadat dit had uitgewerkt, beval, zeer voorzigtig op de eene fchaal te gaan. Tweemalen mislukte de weging geheel, eens doordien zich ongelukkig eene vlieg op mijn' neus geplaatst had, en eens omdat ik een' diepen zucht had geloosd; doch vier wegingen gaven genoegzaam gelijke uitkomften, zoodat mijne wegers, hoewel eenigzins fchoorvoetend, befloten, daaruit wederom het middelgetal te nemen. Dit werd opgeteekend! en daarbij uitgedrukt, dat ik, ontkleed, kaal gefchoren en zoo veel mogelijk ontledigd, 52,326,508 pond

zwaar was. Nadat ik nu aangekleed was, kreeg ik bevel te gaan zitten, en nu kwam er een Heer binnen, die, binnen weinige minuten, mijn gelaat naknipte; dit knipsel werd op een' klopper geplakt, als waarmede men wel zegels afdrukt, en nu zag ik, met eene zeer glimmende inkt, binnen weinige oogenblikken, mijn eigen Ik ontelbare malen vermenigvuldigd, waarop men zeide, dat mijn signalement gereed was. Ik kwam nu weêr in het vorig vertrek, waar ik, zeer vermoeid zijnde, op de balie tegenover den jongen Heer leunde. Deze, dit ziende, zeide tegen een' daarbij staanden Diender: „Leer dien blinden hond, regt op zijne voeten te staan!" De man, door slaperigheid, of ik weet niet waardoor, zich vergissende, meende, dat dit eenen Heer gold, die naast mij, met een onbeschaamd gelaat, maar met een' bril op den neus, op eenen stoel meer lag dan zat. Zoodra de jonge Heer dit zag, vloog hij op, en: „Lomperd!" riep hij, „ziet gij niet beter, wien gij voorhebt? Ik meen niet Mijnheer, maar dien schooijer dáár," op mij wijzende. Ik werd daarop teruggezet, en kwam achter den liggenden Heer, die eene brieventasch in de hand hield. Ik zag in dezelve een klein briefje, „*Aan* ***, *Aannemer*," ten opschrift hebbende, en waarin ik de woorden onderscheidde: „*Wees gerust; *** zal niet meer vragen, dan volstrekt behoeft..... Apropos, gij zult het nu wel willen en kunnen schikken, dat hij de* 3000, *die gij hem successivelijk verstrekt hebt, vooreerst nog houde?*" Ik begreep nu, waarom de man zitten mogt. — Intusschen nam de man, dien ik voor Schrijver aanzag, een papier op, waaruit hij mij veel voorlas, dat ik niet begreep; maar ik merkte in den omslag, waarop zijn papier lag, eene half verscheurde courant, waarop de woorden „*Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap, het eerste jaar der Bataafsche Vrijheid,*" mij voor de oogen schemerden. Bij eenige namen stond een kruisje, en daarbij: „*ijverig voor de goede zaak,*" en in een' volgenden regel: „*voorthelpen.*" Meer kon ik niet lezen: want de man, die mij op straat zoo vriendelijk had

aangeſproken, wenkte mij nu weder zoo dringend, dat ik hem niet durfde laten wachten. Ik volgde hem derhalve in een matig verlicht vertrek, hetwelk op de ſtraat uitzag, waar ik een groot gewoel bemerkte. Ik vroeg, wat dit beduidde. Mijn man keek mij met een wonderlijk gezigt aan, zoo als men iemand aanziet, dien men voor gek verklaart. Het vertrek werd langzamerhand vol van allerlei perſonen. Ik zag vier of vijf Heeren, deftig in 't zwart, waarvan een een' degen op zijde had. Ik wist volſtrekt niet, wat dit te beduiden had. Ik hoorde den man met den degen ſpreken van verlichting, van Middeleeuwen, van Inquiſitie, van noodzakelijkheid om een voorbeeld te ſtellen, enz. Nadat hij gedaan had, zaten de zwarte Heeren elkander aan te kijken, tot dat een ander, dien ik herkende voor mijnen Schrijver, iets zeer ſnel voorlas, waarvan ik niets anders verſtond, dan: „*zoodat er de dood op volgt.*" Ook hij ging weêr zitten, en nu naderde mij een forsch man, met eene witte pruik op, en, mij bij de hand nemende, zeide hij: „Nu, vriend! ik zal het kort maken; hoe williger gij volgt, hoe beter voor u." Hij bragt mij nu naar eene venſterdeur, waaruit ik, met geen' geringen ſchrik, ſchavot en galg aanſchouwde, en den beulsknecht met een touw gewapend, waarmede hij mij ſcheen te willen knevelen. De man met de pruik greep mij bij den arm, en... ik ontwaakte. Gelukkig, dat mijn droom uit was: want het begon mij zoo verward te worden, dat ik niet wist, wat langer te droomen. Het was eigenlijk mijne vrouw, die mij bij den arm had, en mij nu beduidde, dat ik bij den Schout gehaald was. Ik gaf er dus mijne droompartij verder aan, nam hoed en ſtok, en liep, wat ik kon, naar den Schout.

BESCHRIJVING EN AFBEELDING VAN EENEN BEWEEGBAREN BAKKERSTROG, BIJZONDER GESCHIKT TOT KNEDING VAN BROODDEEG, WAARBIJ HET TREDEN MET DE VOETEN VERMEDEN, EN BOVENDIEN HET DEEG BETER BEWERKT WORDT; UITGEVONDEN EN VERVAARDIGD DOOR KLAAS ROELOFS WEGES, WONENDE TE HOOGEZAND, KWARTIER EN PROVINCIE GRONINGEN.

Daar het Roggebrood een voornaam gedeelte van het dagelijksch voedsel van een groot aantal der bewoners van dit Koningrijk, en voornamelijk in het algemeen van het noordelijk gedeelte, uitmaakt, zoo mag de bereiding van hetzelve niet alleen van het grootste belang geacht worden, maar men behoort met reden ook prijs te stellen op het zindelijke in de bewerking van hetzelve, en nog meer, dat uit hetzelve geweerd worden alle die onreine en der gezondheid schadelijke uitvloeisels van de huiduitwaseming der kneders, waaraan het deeg, door de thans algemeen in zwang zijnde bewerking, het kneden namelijk met de voeten, maar al te veel blootstaat, en waardoor hoogstwaarschijnlijk aan velerhande smetstoffen gelegenheid verschaft wordt, het ligchaam der gebruikers in te sluipen. (*)

Het was dan ook in den jare 1815, dat de *Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij* te *Haarlem* eene zilveren Medalje en vijftien Dukaten uitloofde aan *dengenen, die een werktuig met goed gevolg in gebruik kon brengen, waarbij het gewone kneden van het zuurdeeg met de voeten kon vermeden worden.* — Hierop werd door KLAAS ROELOFS WEGES, boven genoemd, deze Bakkerstrog uitgevonden, vervaardigd en opgezonden, met dat gelukkig gevolg, dat dezelve de goedkeuring van welgemelde Maatschappij mogt wegdragen, en met de uitgeloofde premie werd bekroond.

Nadat er vervolgens nog eenige verbeteringen aan dezen Bakkerstrog door den uitvinder waren gemaakt, waardoor ook de kosten van zulk eenen trog aanmerkelijk zijn verminderd, zoodat dezelve thans vervaardigd wordt voor den zeer matigen prijs van honderd dertig à honderd vijfendertig gulden, is nu onlangs door Z. M. onzen Koning aan hem een Octrooi op het vervaardigen van dezelve troggen voor een' tijd van *tien* jaren verleend geworden; zie *Staatscourant* van 1825, No. 242.

(*) Inderdaad, deze vuile gewoonte contrasteert al heel zeldzaam met de wereldwijd vermaarde zindelijkheid der *Hollanderen!* — REDACT.

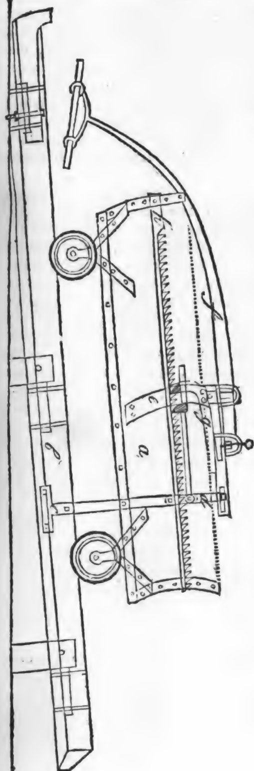

De inrigting en werking van dezen trog is zeer eenvoudig, en wordt op de vorenstaande teekening aangetoond.

De trog A staat op het hellend vlak B. Onder denzelven zijn twee doorgaande rollen met randen, die tusschen het hellend vlak worden gehouden, en waarop de trog kan bewogen worden. Op het hellend vlak zijn twee ijzeren pilaren C, waartusschen het raam D met den kneder E door den hefboom F bewogen wordt; door welke beweging de pal G om het getande ijzer H, dat bijlangs den trog is, werkt, waardoor dezelve van beneden naar boven wordt opgetrokken.

De trog op zichzelf bezit de grootte van eenen gewonen Broodbakkerstrog, zoo als dezelve algemeen worden gebruikt, en bezit genoegzaam dezelfde gedaante, behalve dat het verschil der wijdte van boven en beneden minder aanmerkelijk is, dan bij de laatsten algemeen plaats vindt; zulks was noodzakelijk, omdat de ijzeren kneder anders niet al het deeg aan de kanten des trogs zoude vatten en doorkneden. Deze minder schuins afloopende gedaante van den trog geeft intusschen den Bakker veeleer eenig voor- dan nadeel in de verdere bereiding van zijn brood, vermits daardoor het deeg, nadat het doorkneed, opgezet, ineengedrukt en gevlecht is, wanneer het met den broodspadel tot brooden van gelijke zwaarte wordt afgestoken, door de geheele masfa heen, zoo wel boven als beneden in den trog, genoegzaam van dezelfde breedte is, waardoor dus de afmeting der brooden gelijkmatiger kan geschieden, en het werk der afweging bespoedigd wordt. Dienende ten aanzien der zoo even gebezigde woorden *ineengedrukt* en *gevlecht* te worden geobserveerd, dat dit ineendrukken en vlechten van het deeg geschiedt door middel van een daartoe opzettelijk bestemd drukplankje, hetwelk, na voldoende doorkneding van het deeg, op eene gemakkelijke wijze in den kneder wordt gezet, daarna het werktuig andermaal in beweging gebragt, en in zeer korten tijd het deeg in den trog zoo digt en effen maakt, dat hetzelve tot brooden nog slechts behoeft te worden afgestoken en uit den trog genomen.

De einden van den trog zijn eenigzins krom bewerkt naar den loop des kneders, met den draad van het hout op- en nederwaarts loopende, hetwelk voor de gelijkmatige uitzetting van den bodem des trogs door de vochtigheid wordt vereischt. — De trog staat, zoo als de teekening aanwijst, op een hellend vlak, waarop dezelve, wanneer hij door de be-

weging der kneding naar boven is opgetrokken, door den kleinen haak of pal wordt vastgehouden. Door den hefboom hooger op te heffen, dan zulks onder het kneden geschiedt, gaat deze haak of pal los, waardoor de trog van zelve naar beneden loopt.

De kneding van het deeg en de beweging van den trog worden door dezelfde hoofdwerking gelijktijdig volbragt. Wanneer de hefboom op- en nederwaarts wordt bewogen, gaat de trog langzaam voorwaarts door middel van den bovenpal, die in de takken van het ijzer grijpt, dat bijlangs den trog gemaakt is, terwijl te gelijk de kleine haak den trog op het hellend vlak vasthoudt. Ten zelfden tijde nu gaat de kneder door het deeg van het eene einde tot het andere *onophoudelijk* voort, of liever de kneder blijft op deszelfs plaats, maar het deeg komt onder denzelven bij den voortgang van den trog.

De gemelde gemakkelijke en tevens zeer eenvoudige werking wordt slechts door éénen persoon verrigt, wordende de trog in eene en eene halve minuut van het eene einde tot het andere bewogen, en het deeg dus in dien tijd ééns doorkneed; terwijl het voldoende is, dat zulks drie- of viermalen herhaald worde, om hetzelve de noodige taaiheid te doen erlangen; zoodat in den tijd van zes minuten eene hoeveelheid van vijfhonderd *Nederlandsche* ponden deeg tot de vereischte taaiheid wordt gebragt.

Het gemelde werktuig zal met gemak in alle Bakkerijen kunnen worden ingevoerd, daar de trog slechts zoo veel meerdere ruimte dan een gewone trog vereischt, dat dezelve ter lengte van zijne eigene grootte heen en weêr kan loopen. Daarentegen geeft dezelve, als zijnde beweegbaar, ook wederom het voordeel, dat hij kan verzet, en na het gebruik onder de werktafel of onder eene pottenkas geborgen worden, om tusschen den baktijd geene onnoodige ruimte in de bakkerij te beslaan. De hefboom en de kneder kunnen, na gedaan werk, afgenomen en afgeschroefd worden, om telkens gemakkelijk te kunnen worden ter zijde gezet en schoongemaakt. Het ijzeren raam, waaraan de kneder vastzit, wordt achterover geslagen, en neemt, als de trog verzet is, zoo veel minder ruimte weg.

Uit deze oppervlakkige beschrijving moet het al aanstonds in het oog vallen, hoe veel zindelijker en spoediger het deeg door deze bewerking toebereid wordt, dan door het thans in gebruik zijnde kneden met de voeten. Van hoe veel belang

is derhalve dit werktuig niet voor groote Bakkerijen, wegens den spoed en de gemakkelijkheid, waarmede het deeg tot de vereischte taaiheid gebragt wordt!

Wenschelijk zoude het dus zijn, dat dit werktuig in alle Broodbakkerijen wierd ingevoerd. Dan zoude men niet meer bevreesd behoeven te zijn, om, met het brood, de walgelijke, dikmaals ziekelijke en voor de gezondheid nadeelige uitvloeisels binnen te slikken der ligchamen van hen, die het deeg met de voeten kneden; welke uitvloeisels toch op eene veelvermogende wijze door het zuurdeeg worden aangetrokken.

De uitvinder heeft reeds eenige troggen gemaakt, welke met goed gevolg in de gemeente *Hoogezand* en in de Kolonie *Frederiksoord* gebruikt worden, en laat thans nog een aantal vervaardigen, waarvan zes voor het Gouvernement besteld zijn, en een voor de Kolonie *Veenhuizen*; zoodat hij thans in staat is, om, op de eerste aanvraag, aan het verlangen van de zoodanigen, welke zich van een' of meer troggen wenschen te voorzien, te kunnen voldoen; en hiermede beveelt hij deze zijne uitvinding niet alleen in de bijzondere aandacht van alle Broodbakkers, maar ook in die van het algemeen aan.

ANEKDOTEN UIT DE MIDDELEEUWEN.

Er is een treffend onderscheid tusschen de Geschiedenis, zoo der oude als nieuwere Wereld, en die der Middeleeuwen. In de eerste heeft men altijd een middelpunt, of althans eenen leiddraad, die uit een schijnbaar doolhof voert; het oog bepaalt zich tot *Memphis*, *Babylon*, *Perzië*, *Griekenland* en *Rome* alleen, en men reist, na den fabelachtigen tijd te zijn doorgeworsteld, bijkans gelijk de Zon, achtervolgens van het Oosten naar het Westen. In den nieuweren tijd geeft het *Europesche* Statenstelsel, door de beroemde *balans van Europa* als 't ware tot één geheel gemaakt, ook een vast punt, waarop men alles te huis kan brengen. Doch dit middelpunt, dien leiddraad missen wij in de Geschiedenis der Middeleeuwen geheel. Alles staat op zichzelve. Het Oosten is, sedert MOHAMMED, eene geheel nieuwe Wereld, die met het Westen geene andere raakpunten heeft, dan nu en dan — vooral in de laatste dier Eeuwen — moord en vernieling; anders geheel onderscheiden in staatsvormen, begrippen

en zeden. Wat meer is, in het Westen zelfs staat ieder Staat op zichzelven, door zeer weinig punten van vereeniging met de anderen verbonden; slechts de Paus en de Kruistogten vormen zulk een punt, doch niet meer dan voor eenige buitenlandsche betrekkingen. Binnenslands is elke Staat weder in een oneindig getal kleine Staten versnipperd; elke Hertog, elke Graaf, ja bijkans elke Baron doet, wat goed was in zijne eigene oogen, zonder zich om den Oppervorst te bekommeren; hij beoorloogt zelfs dikwijls zijne medeleenmannen niet alleen, maar ook dien Oppervorst zelven. Vandaar die oneindige menigte *veeten*, of kleine oorlogen der magtige geslachten, die ons door de Geschiedschrijvers der Middeleeuwen worden verhaald, en welke, beroofd van het belangrijke der oudere of nieuwere oorlogen, de lezing zoo vervelend maken. Voeg hierbij den *vorm*, waarin ons deze massa wordt medegedeeld. De Ouden en de Nieuweren verstonden de kunst, om hunne reeds meer behagelijke stof door schikking, plaatsing en voordragt te veraangenamen; de Middeleeuwsche Kronijkschrijvers, daarentegen, weten aan hun buitendien reeds min bekoorlijk onderwerp niet den minsten zweem van bevalligheid of gemakkelijke schikking bij te zetten. Dit alles zamengenomen heeft de studie der Middeleeuwsche Geschiedenis bij vele, anders in de oude en hedendaagsche zeer bedrevene personen, bijkans geheel doen verwaarloozen; het is een open vak in de reeks hunner *historische* kundigheden.

En toch is deze gaping van zeer veel belang. De Middeleeuwen, het onmiddellijk vervolg der oude Geschiedenis, maken den grondslag uit, waarop onze hedendaagsche Geschiedenis rust, welke men zonder gene niet verstaan kan. Duizende gestichten, liederen, wetten, gewoonten, zeden, regten en betrekkingen zijn ons nog uit de Middeleeuwen overgebleven, en waren zulks nog meer vóór de groote omwenteling in denkbeelden en Regtsvormen in het laatst der achttiende Eeuw; zoodat de drie Eeuwen, die vóór dezelve verloopen zijn, zich, niet alleen in tijd, maar ook in stof, onmiddellijk aan de Middeleeuwen vasthechten. Daarenboven, hoe veel ontwikkeling van ruwe kracht en deugd, van blakende godsvrucht te midden der gruwelijkste onregtvaardig- en barbaarschheden, zijn ons in die Geschiedenissen bewaard, waartoe onze meer beschaafde Eeuwen, zoo ten goede als ten kwade, minder in staat waren! En wat de Kronijken betreft, waarin die Geschiedenissen opgesteld zijn,

dezelve mogen dor en onbehagelijk zijn, als berigten veelal van tijdgenooten zijn ze toch van een uitstekend belang; en hoe fabelachtig ook, wat de tijden vóór den Schrijver betreft, zoo draagt hij toch de tijden, welke hij beleefd heeft, doorgaans getrouwer voor, dan lateren vermogen te doen. Er heerscht daarbij somtijds zekere *naïveteit*, zekere hartelijkheid, die in den deftigen stijl der latere Geschiedschrijvers verloren gaat. Nogtans blijft altijd de moeijelijkheid over, om in de Middeleeuwen, door de oneindige verscheidenheid en *isolering* der gebeurtenissen heen, eenen leiddraad te vinden.

Zou het dus wel nutteloos zijn, voor den *liefhebber*, niet opzettelijken *beoefenaar* der Geschiedenis, (want de laatste moet de Middeleeuwen ook *chronologisch* en *ethnographisch* kennen) volgens de oude, echte bronnen, eenige *Anekdoten* uit de Middeleeuwen bijeen te brengen, die best dienen kunnen, om ons de geaardheid, denkwijze, zeden en gewoonten derzelven te leeren kennen? Het zullen zekerlijk slechts op zichzelve staande tafereelen zijn; maar tot het doel, de kennis der menschen uit die tijden, zullen zij nogtans iets kunnen bijdragen.

De Joden in de vijfde Eeuw te Rome.

Men weet, dat de *Joden* in de negentiende Eeuw, de Eeuw van beschaving en verlichting, door Paus LEO XII op eene bepaalde plaats te *Rome* zijn opeengepakt. Hoe was, vraagt men nu natuurlijk, hun toestand in het begin der duistere Middeleeuwen? Juist het tegenovergestelde. Onder den verlichten *Ariaanschen* Koning der *Gothen* in *Italië*, THEODORIK, die een vriend der verdraagzaamheid was, namen zij zelfs een huis weg, hetwelk aan de *Roomsche* Kerk toebehoorde, onder voorwendsel, (of misschien te regt beweerende) dat het oudtijds eene *Synagoge* geweest was. CASSIODORUS, Geheimschrijver des Konings, die dit verhaalt, zegt niet, of de poging (die hij ten hoogste afkeurt) gelukt zij; maar zulk eene aanspraak in de Hoofdstad der Christenheid te hebben *durven* maken, bewijst toch stellig, dat de *Joden* zich op de Regering der Wetten durfden verlaten.

Koning THEODORIK.

Deze voortreffelijke Vorst, die van 493—526 regeerde, geleek, volgens sommigen, daarin naar KAREL *den Grooten*,

dat hij niet ſchrijven kon, althans niet duidelijk; en zich van een' uitgeſneden houten vorm van zijnen naam moest bedienen, tusſchen welken hij dan dien naam met een penſeel nateekende. Dit is echter niet zeker; maar het verdient alle opmerking, dat hij, hoewel een *Ariaansch* Christen, aan alle zijne *Athanaſiaansch*-gezinde onderdanen (de *Romeinen*) de volkomenſte vrijheid van Godsdienst gaf niet alleen, maar ook dien Godsdienst beſchermde, en tevens den *Joden* de volle regten van menſchen en burgers liet genieten, gelijk wij zoo even gezien hebben. Hij was Veroveraar. Zijne *Gothen* moesten tevredengeſteld worden in het ingenomen *Italië*; maar hij ontzag de *Romeinen*, en ontnam aan de *Herulers*, de vroegere Heeren van *Italië*, door hem overwonnen, het derde der landerijen, hetwelk zij overweldigd hadden, en gaf zulks aan zijne *Gothen*, zoodat de hatelijkheid dezer overweldiging niet op hem viel. Hij maakte voorts, door minnelijke ſchikking met de vroegere bezitters, die overweldiging nog minder drukkend: de *Gothen*, die het ontnomene derde bezaten, werden, als 't ware, de Beſchermheeren der *Romeinen*, bezitters der overige twee derden, even als vroeger de *Patronen* en *Cliënten* in *Oud-Rome*. Hij gaf voorts de ſpelen van het *Amphitheater*, waaraan de *Romeinen* zoo gewoon waren, (wagenmennen en wedrijden; de onmenſchelijke ſpelen der zwaardvechters waren door den Christelijken Godsdienst en de zelfopoffering van den Monnik TELEMACHUS afgeſchaft:) zoodat de *Romeinen* THEODORIK eenen TRAJANUS en VALENTINIAAN noemden, gelijk de *Gothen* den dapperſten Koning in alles, daar hij hen, ook buiten oorlog, in krijgsſpelen oefende. De *Allemannen*, door den woesten KLOVIS verſlagen, nam hij in *Rhetië* (het tegenwoordige *Tyrol* en *Graauwbunderland*) op, en ſtelde hen in de *Alpen* tot wachters van *Italië* aan. Hij regeerde *Spanje* en Zuidelijk *Frankrijk* voor zijnen Kleinzoon AMALARIK. Hoewel ongeletterd, was hij zoo vol wijsheid, dat ſommige zijner gezegden, nog lang na zijnen dood, als ſpreuken werden gebezigd. Hoe jammer, dat deze groote Vorst, in zijne laatſte jaren, door lastertongen opgeruid, wreed werd! (Zie CASSIODORUS en ANONYMUS VALESIANUS.)

JUSTINIANUS, THEODORA, *en hare Vriendin.*

De naam van JUSTINIANUS is aan alle Regtsgeleerden dierbaar, en de groote gebeurtenisſen zijner lange Rege-

ring van 38 jaren (527—565), de overwinning van *Afrika* en van *Italië* op de *Wandalen* en *Gothen*, de overwinningen op de *Perzen*, de Wetgeving, de ſtichting der *St. Sophia*-kerk zijn algemeen beroemd. Doch zij waren het werk van eenige groote mannen, die toevallig onder zijne Regering leefden, van de Veldheeren BELISARIUS en NARSES, van den Regtsgeleerde TRIBONIANUS en den Bouwmeester ANTHEMIUS, of van een louter toeval, zoo als de reis van twee *Perziſche* monniken uit *China* naar *Konſtantinopel*, die de eijeren der zijdewormen van eerstgemelde Rijk naar *Griekenland* overbragten. Het is waar, JUSTINIANUS, hoezeer geheel geen krijgsman, ſchijnt in het kabinet ijverig gearbeid en het opzigt over 't geheel gehouden te hebben; ook moet men zijnen ijver in het verfraaijen der Hoofdſtad, in het aanleggen van vestingwerken en in het *opzoeken* en *bezigen* van bekwame mannen roemen. Doch hoezeer blijkt het, dat het ware geluk van eenen Staat geenszins in deszelfs vergrooting beſtaat, ja daarmede dikwerf lijnregt ſtrijdig is, wanneer men leest, dat, terwijl zoo vele verre Gewesten veroverd werden, en de *Romeinſche* wapenen tevens te *Karthago*, te *Rome* en ſomtijds aan den *Kaukaſus* zegevierden, de Hoofdſtad zelve door de *Bulgaren* (een ſtam Barbaren uit het Noorden) bedreigd werd, die tweeëndertig ſteden of kasteelen vernielden, den *Thraciſchen Cherſoneſus* verwoestten, tot in *Azië* doordrongen, en, wanneer men PROCOPIUS gelooven mag, in de jaren der Regering van dezen roemrijken Keizer jaarlijks *tweemaal honderd duizend* Gevangenen met zich medeſleepten, en menſchen van beide ſekſe en allerlei jaren op de wreedaardigſte wijze vermoordden, (de huid afſtroopten, ſpietſten, met ſlokken doodſloegen, of verbrandden!) Natuurlijk is deze opgave overdreven; doch verminderen wij dezelve *op een vierde*, zoo is het getal nog ontzettend, en geeft over de *anderhalf millioen* ſlagtoffers. Natuurlijke rampen, aardbeving en pest, woedden bijkans nooit vreesſelijker, dan onder deze Regering. Men wil, dat alleen te *Antiochië* tweemaal honderd vijftigduizend perſonen in den grond verzwolgen werden. Eene pest, die in ijsſelijkheid zelfs door die van 1347 niet geëvenaard wordt, en waartegen men zoo min eenige behoedmiddelen nam als tegenwoordig onder de *Turken*, duurde niet minder (met langere of kortere tusſchenpoozingen) dan tweeënvijftig jaren, en verwoestte achtervolgens *Egypte*, *Syrië*, *Perzië*, *Indië*, *Afrika* en *Konſtantinopel*,

in welke Hoofdstad gedurende drie maanden vijfduizend, en eindelijk *tienduizend menschen daags* stierven; geheele Steden werden woest, en GIBBON meent uit eene plaats van PROCOPIUS te mogen gissen, dat wel *honderd millioenen* menschen, gedurende deze Regering, door oorlog, hongersnood, pest en aardbeving zijn weggesleept.

Doch aan dit alles was JUSTINIANUS misschien geheel onschuldig; maar wanneer wij nu nagaan, dat hij de scholen van *Athene* deed sluiten, waarin nog een man als SIMPLICIUS bloeide, wiens verklaring van EPICTETUS de zuiverste zedekunde ademt, en dat hij andersdenkenden met dweepzieken ijver vervolgde, zoo valt er reeds veel op zijnen lof af te dingen. Doch hij was ook de Echtgenoot van THEODORA. De razende *partijen* in de kampspelen der renbaan bereikten eene hoogte, die de Hoofdstad en den Keizer met vernieling bedreigde. THEODORA, wier geheime geschiedenis, tot in de walgelijkste bijzonderheden toe, ons door den tijdgenoot PROCOPIUS vermeld wordt, was eene gemeene boeleerster. Haar Vader, ACACIUS, was eenvoudig een beerenleider voor de spelen van den *Circus*. Met zijnen dood verloor zijne Weduw de kostwinning: want 's mans hooge post werd aan een' ander' gegeven. Zij wendde zich dus tot het vergaderde Publiek om hulp, en werd door de zoogenoemde partij der *blaauwe* Wagenmenners met medelijden, gelijk door die der *groenen* met verachting opgenomen. Daarop werden hare drie Dochters, uit nood, *Actrices*, en THEODORA muntte uit in het *ballet-pantomime*. Doch geene tooneelspeelster van *Parijs* schijnt deze in schaamtelooze ongebondenheid slechts van verre te hebben geëvenaard. Zij verkwistte hare bekoorlijkheden, voor geld, zonder onderscheid, aan burgers en vreemdelingen. Wien het lust, die leze in PROCOPIUS zelv' het verhaal harer spoorloosheden. Zij bekwam dan toch nog, door hare zeldzame schoonheid, een' vasten minnaar, en wel een' Gouverneur eener *Afrikaansche* Provincie, die haar echter spoedig verstiet; waarop zij over *Alexandrië*, door gedurigen handel met hare schoonheid, weder te *Konstantinopel* aankwam. Slechts ééns werd zij moeder, in weerwil harer behoedmiddelen. Doch na hare terugkomst begreep zij, dat het zaak was, een zediger leven te leiden, en niet, met het overige harer bevalligheid, ook het uitzigt op een bestaan te verliezen. Zij leefde zeer ingetogen van wolspinnen, en de *speculatie*, die zij

op den jongen JUSTINIANUS, destijds nog slechts Kroonprins, gevestigd had, gelukte volkomen. Hij besloot terstond, haar te trouwen; maar zijne Moeder en Tante verwierpen het denkbeeld van een huwelijk met eene tooneelspeelster, als strijdig zelfs met de wetten van *Oud* en *Nieuw Rome*, en dan met zulk eene tooneelspeelster! Maar de Keizerin Tante overleed; de Kroonprins liet zijne Moeder vrij berispen, en haalde zijn' Oom, den Keizer, over, om de wet af te schaffen. Nu werd de *Actrice* Keizerin; en het is zonderling, dat zij ook deze rol zeer goed speelde. Zij gaf haren Echtgenoot meermalen goeden raad. Hare slordige zeden heeft zelfs de geweldigste berisper dezer Vrouw, toen zij op den troon zat, niet wedergevonden; maar ongelukkig verwisselde zij die met trotschheid, gierigheid en wreedheid. Eens echter, dit moet men erkennen, redde zij het Rijk, in den opstand der partijen van den Schouwburg.

Deze onderscheiding in *kleuren*, naar de begunstigde Wagenmenners, dagteekende reeds van de vroegere *Romeinsche* Keizers. Thans kwam daar, gelijk het dikwijls in partijschappen gaat, nog eene andere reden bij. De *groenen* waren voor de leer van EUTYCHES, die slechts aan ééne Natuur in CHRISTUS geloofde; de *blaauwen* voor de meer regtzinnige leer der Kerkvergadering van *Chalcedon*, die twee Naturen in éénen persoon stelde. En nu, door dit godgeleerde geschil nog meer verbitterd, werden de twee partijen allergevaarlijkst voor de rust van den Staat. De *blaauwen*, trotsch op de hofgunst, veroorloofden zich de schandelijkste ongeregeldheden, rooverijen, vrouwekracht, en zelfs moord en brandstichting bij den nacht. Deze onverlaten beroemden zich, met elken dolksteek eene doodelijke wond toe te brengen. Eene vrouw, door een der *blaauwen* aangetast, redde hare eer alleen door de opoffering van haar leven; zij sprong in zee. Waarschijnlijk steunden de *blaauwen* op de voorkeur van THEODORA, van welke de *groenen*, hare vroegere verachters, alles te vreezen hadden. Eens brak het misnoegen of liever de wanhoop van dezen op een der spelen uit. Zij riepen den Keizer, aldaar tegenwoordig, om hulp in hunnen nood aan. Zijne Majesteit trad met hen in woordenwisseling, en geliefde hen voor *Joden*, *Samaritanen* en *Manicheën* te schelden; waarop zij hem, zonder pligtplegingen, *moordenaar*, *ezel* en *meineedigen tiran* noemden. Nu was het oproer aan den gang. Eenige misdadigers van beide partijen werden te regt gesteld. De,

ze vereenigden zich daarop, en ſtichtten een' brand, die de prachtige *Sophia* - kerk en een gedeelte van het paleis in de asch leide. Het leven zelfs van den Keizer was in gevaar; men ſprak reeds luid van eenen anderen te benoemen. JUSTINIANUS wilde op zijne ſchepen de vlugt nemen; doch toen ſprak THEODORA hem aan: „ Zoekt gij ſlechts redding van „ uw leven, o Keizer! die is niet moeijelijk; wij hebben „ ſchatten genoeg, de zee voor ons, en alle de ſchepen, „ die gij daar ziet. Maar zie toe, of niet, na uwe redding, „ de dood u boven dezelve verkieslijk zou wezen! Mij „ behaagt die ſpreuk van een' der Ouden: *De Koningstroon* „ *is een heerlijk graf!*" JUSTINIANUS ſchept moed. BELISARIUS en MUNDUS ſtellen zich aan het hoofd van drie-duizend oude ſoldaten; de *blaauwen* worden gewonnen, hereenigen zich met den Keizer, en na eene ſlagting van *dertig-duizend* menſchen (meer dan de tegenwoordige geheele bevolking van *Leyden*) werd het oproer geſtild. Daags daaraan werden nog achttien der voornaamſte ſchuldigen te regt geſteld. Na eenige tusſchenpoozing herleefden echter de ſpelen, en de *blaauwen* en *groenen* hielden, hoewel met mindere woede, de Hoofdſtad in onrust.

THEODORA was lang eene boezemvriendin van ANTONINA, de Vrouw van BELISARIUS, gelijk, vóór ruim eene Eeuw, ANNA van *Engeland* de Vrouw van MARLBOROUGH beminde, en daarom derzelver Echtgenoot begunſtigde. Ook de Moeder van ANTONINA was eene losbandige Tooneelſpeelſter geweest, gelijk haar Vader en Grootvader Wagenmenners. Ook ANTONINA's gedrag vóór haar huwelijk was gansch niet zonder opſpraak geweest, en na hetzelve hield zij een' ongeoorloofden minnehandel met eenen jongeling. BELISARIUS betrapte zijne Vrouw eens met denzelven in eene zeer dubbelzinnige houding; maar zij wist hem in zijn zwak te vatten, een zwak, hetwelk hij ook met den grooten MARLBOROUGH gemeen had. „ Ik kwam „ hier," zeide zij, „ om onze beste ſchatten met dien jon- „ geling te bergen, opdat er de Keizer niets van zou we- „ ten." BELISARIUS ging heen, en *ſcheen* het te gelooven; doch naderhand bragten twee harer vrouwen zulk een ſtellig getuigenis tegen ANTONINA en haren minnaar in, dat deze de vlugt moest nemen. De onverzoenlijke Vrouw wist zich te wreken; haar goedhartige Echtgenoot liet zich door tranen en verzekeringen belezen; aan de beide vrouwen, die

het noodlottige geheim uitgebragt hadden, werd de tong uit den mond gerukt, haar ligchaam in ſtukken gehouwen en in zee geworpen. THEODOSIUS, haar minnaar, kwam met eere terug, en won, met allerlei *Commisſiën*, een aardig kapitaaltje van vier millioenen guldens. Toen ſchijnt hij zijne *meesteres* moede geworden te zijn; althans hij ontſnapte met zijnen buit, en werd te *Epheſus* monnik. Maar de nieuwe MESSALINA weende en jammerde zoo lang, tot dat haar Echtgenoot, de groote BELISARIUS, naar den *Perziſchen* oorlog trok. Toen moest THEODOSIUS uit zijnen ſchuilhoek te voorſchijn komen, en het ergerlijke leven begon op nieuw. Maar ANTONINA had een' voorzoon, PHOTIUS, een' jongeling vol gevoel van eer, meer nog dan vol moederliefde. Haar gedrag ergerde en griefde hem diep, en hij nam de gelegenheid waar, om BELISARIUS, dien hij in den krijg verzelde, alles bekend te maken. Deze ſtoof op, bedankte zijn' ſtiefzoon, en zwoer hem trouw en wraak bij het altaar. Ook werd ANTONINA bij zijne terugkomst terſtond in hechtenis genomen. PHOTIUS ſnelde naar *Epheſus*, en wierp den teruggekeerden boeleerder in de boeijen. Maar hij bedacht niet, dat zijne eerlooze Moeder de Vriendin eener Keizerin was, en dat deze Keizerin het Rijk beſtuurde, meer dan haar Echtgenoot. Wat was het gevolg van alle deze beweging? BELISARIUS, een held tegen *Gothen*, *Wandalen* en *Perzen*, maar een lafaard omtrent zijne Vrouw, moest deze, op bevel der Keizerin, omhelzen en vergeven. Maar THEODORA had aan hare Vriendin eene nog grootere verrasſing beſpaard. „Ik moet u toch eene onſchatbare parel „laten zien, die ik gevonden heb," ſprak zij; „aan nie„mand wil ik die vertoonen, dan aan u!" Eene zijdeur gaat open, en THEODOSIUS ligt in de armen der overſpeelſter. Wat overtrof thans hare verrukking? — Hare wraakzucht. Haar Zoon, haar eigen Zoon, maar die eer en deugd boven haar geſteld had, werd, na lafhartig door BELISARIUS verlaten te zijn, eerst vreesſelijk gepijnigd, en toen in een' onderaardſchen kerker geworpen, waar hij zon noch maan zag. Hij ontſnapte, tweemaal, naar de kerk, werd *daaruit* (toen eene der grootſte heiligſchendingen) naar zijne gevangenis teruggeſleept, doch was ten derden male gelukkiger, bereikte *Jeruzalem*, en werd daar monnik op het Heilige Graf. BELISARIUS werd, tot loon voor zijne onmannelijke toegevendheid, door THEODORA van een gedeelte zijner ſchat-

ten beroofd, en hem werd uitdrukkelijk gemeld, dat hij zijne vergiffenis alleen aan de voorſpraak van ANTONINA te danken had. Nadat THEODORA (zestien jaren vóór den Keizer) geſtorven was, verminderde natuurlijk ook het krediet van ANTONINA; doch eerst twee jaren vóór zijnen dood keurde JUSTINIAAN BELISARIUS ſchuldig. Hij bekwam huisarrest, met verbeurdverklaring zijner goederen; doch werd ſpoedig in vrijheid geſteld. Hij overleefde zulks niet meer dan acht maanden, en na zijnen dood nam de Keizer zijn vermogen weder in bezit. Zijne blindheid en armoede is een ſprookje.

IETS, AANGAANDE LUIK EN DESZELFS OMTREK. Door W. H. WARNSINCK, BZ.

Ik wil de redenen niet navorſchen, waarom vreemde oorden dikwerf meer bezocht en geroemd worden, dan de vaderlandſche grond; en echter kan het oude *Nederland*, thans in Noord en Zuid afgedeeld, wat het natuurſchoon betreft, gerustelijk met andere ſtreken, hoe beroemd ook, wedijveren. Uitzonderingen blijven er altijd beſtaan, en gaarne zij aan *Italië* en *Zwitſerlond* geſchonken, wat beiden eigendommelijk toebehoort; maar waarom toch beſtemdig aan het vreemde de voorkeuze en den voorrang toegekend, waar het eigene en inheemſche dikwerf geene mindere lofſpraak waardig is?

Zoo dacht ik bij gelegenheid eener wandeling, op eenen ſchoonen avond, in den omtrek van *Luik*; eene ſtad, op de ſchilderachtigſte wijze aan de *Maas* gelegen, en den bezoeker eene verſcheidenheid van gezigten opleverende, welke, den *Noordnederlander* vooral ongewoon, niet kunnen nalaten het oog te treffen en de zinnen te roeren.

De ſteenrotſen, welke zich door de provincie *Namen* uitſtrekken, ſchenken ook aan de provincie *Luik*, aan den kant der *Maas* vooral, de ſchoonſte gezigten, en is de weg van *Namen* naar *Luik*, over *Huy* loopende, overrijk in de prachtigſte natuurtooneelen. Eene aangename verſcheidenheid doet alles bekoorlijk afwisſelen; en ſchenkt het reeds den reiziger een eigenaardig genoegen, wanneer hij het *Luikſche* nadert, de afhelling der rotſen met wijngaarden beplant te zien: dit gezigt, en de nabijheid van vele ſteenkoolmijnen, tot hiertoe nog niet of ſchaars beſchouwd, ſchenkt aan geheel den omtrek

het bekorende der nieuwheid; en wanneer dan eindelijk de stad *Luik*, het doel van zijnen togt, aan eene aanmerkelijke kromte van de *Maas*, aan den voet van, en tegen en op de rotsen gebouwd, met zijne heerlijke brug van steen, met zijne kerken en torens en menig schoon gebouw, zich voor zijnen blik vertoont, dan spreekt hij een vaderland gelukkig, hetwelk op zulke grootsche natuurtooneelen roem mag dragen.

De fraaije ligging der stad is, sedert eenige jaren, door plaatselijke veranderingen en verbeteringen, zeer toegenomen; en nog is men bezig, zóo wel binnen dezelve, als aan den kant der rivier, aan het geheel een schooner en grootscher aanzien te geven. Zijn de plannen, hiertoe ontworpen en aanvankelijk ter uitvoering gelegd, eenmaal voltooid, dan zal gewis de reiziger deze plaats met de grootste zelfvoldoening bezoeken en met weêrzin verlaten.

In de benedenstad, naar de rigting van den loop der rivier aangelegd, vindt men doorgaans breede straten; schoone pleinen, voortreffelijke gebouwen, als: het gebouw der Akademie, den Schouwburg en andere gestichten; maar inzonderheid trekt hier eene welaangelegde wandelplaats het oog des vreemdelings: van dezelve, en gedurig meer afwisselende, naarmate de weg hier kronkelt, verkrijgt hij de schoonste gezigten op de kerken, torens, gebouwen en huizen der bovenstad; en, daar binnen dezelve de opgaande rots, hier en daar, met wijngaarden beplant is, — daar het geheel meer steil, en als 't ware hangend, met eene slechts geringe afhelling, oploopt, des te verrassender is hem een zoo ongewoon gezigt, des te schilderachtiger wordt hem elk deel van het overschoon geheel, en hij kan niet nalaten, aan de verhalen der grijze oudheid, aangaande de hangende tuinen van SEMIRAMIS, te denken.

Ik bezocht een mijner bekenden in de benedenstad. Hoe verwonderd stond ik, uit de ramen van het vertrek, waar ik intrad, het uitzigt te hebben op een' niet onaanzienlijken tuin, en, over denzelven, op een' zeer grooten wijngaard, tegen de helling der rots aangelegd. Mijn vriend sloeg mij eene wandeling in denzelven voor, en gretig aanvaardde ik dit voorstel. Wij stegen eene menigte trappen op, en eerlang waren wij verre boven de ons omringende, aanzienlijk hooge, gebouwen verheven. Daar lag nu de benedenstad aan onze voeten, met een vrij, onbelemmerd en wijduitgestrekt gezigt op den schoonen omtrek aan de overzijde der *Maas*.

Bij dien aanblik kon ik niet nalaten aan *Nijmegen* en de heerlijke ligging dier ſtad te denken; dan, al wat mij omringde, overtrof al het vroeger aanſchouwde; alles ſcheen mij hier door de Natuur naar een' grooter en grootſcher maatſtaf berekend en gerangſchikt te zijn; ik kon mij aan dit heerlijk ſchouwſpel naauwelijks verzadigen.

De woningen der ſtad en der voorſteden zijn aan de zijde der rivier regt bevallig gelegen. Dikwerf verheft men het voorregt van den landbewoner boven hem, die zijne dagen in bemuurde ſteden ſlijten moet; dan, menig bewoner van *Luik* kan in dezen op eene voordeelige uitzondering aanſpraak maken. Al wat bepaald, beperkt en bekrompen mag genoemd worden, is hier geheel uitgeſloten. De omgelegene rotſen, met uitzondering alleen van die, waartegen en waar*op de ſtad* gebouwd is, zijn op verſchillende afſtanden van de ſtad en den ſtroom verwijderd, wiens gekromde arm hier, bij eene aanzienlijke breedte des waters, en waar men zich keere of wende, de ſchilderachtigſte tafereelen ter beſchouwing aanbiedt. Verrukkend is het, op een' helderen avond, in en buiten de ſtad, den *Maas*-oever te bewandelen. Aangenaam ſteekt de beweging en werkzaamheid op den vlietenden ſtroom, bij het gedurig af- en aanvaren van groote en kleinere vaartuigen, af bij het ſtil en ſtatig gezigt over de omgelegene akkers en velden, die tot op verre afſtanden zich uitſtrekken, en, al rijzende en klimmende, zich verliezen in de boſchen en wijngaarden, die de verwijderde rotſen als omkranſen. Ik ontmoette hier eenen vriend, en de vraag was aanſtonds gereed: of hij, de *Duitſche* ſtreken doorreisd hebbende, aldaar iets ſchooners had aangetroffen? Zijn ontkennend antwoord regtvaardigde mijne bewondering over deze heerlijke ſtreken, en ik werd, als *Nederlander*, trotsch op mijn gelukkig vaderland.

Buiten eene der poorten van de bovenſtad loopt de weg, al hooger en hooger, aan den voet des muurs, opwaarts; maar aan de linkerhand voert de nederwaarts loopende rots naar eene ontzettende diepte. De grond is overal met boomen van verſchillende ſoort beplant, en op honderden voeten afſtands naar beneden ziet men het ſchoonſte landgoed liggen. Op een' anderen tijd begeeft men zich aan den meer vlakken overkant der rivier; hier wandelt men tusſchen tuinen, boomgaarden, akkers en velden; eindelijk komt men op eene weide, waar runderen grazen, door geboomte en hop-

velden omringd, en nu zijn, als door eene tooverroede, al de rotsen verdwenen, en het schijnt alsof men, in *Zuidholland*, zich buiten eene of andere stad in *Rijn-* of *Delfland* bevindt; maar een paar honderd schreden verder verdwijnt die begoocheling, en de dalende avondzon glanst op den zilveren stroom en de hooge en breede kruinen der heinde en verre verspreide rotstoppen.

Al wat wij, bij vergelijking, gewoon zijn klein en bekrompen te noemen, is hier van geene toepassing in het geheel. Alles, integendeel, verbindt zich aan het denkbeeld van ruimte en grootheid. De ligging eener groote stad in eenen omtrek van dusdanige uitgebreidheid, en deze uitgebreidheid zelve toch bepaald door ontzaggelijke berggevaarten, heeft iets, dat ontzag inboezemt. Zoo ergens, dan heeft de Natuur gewis hier een treffend tooneel harer majesteit willen vertoonen.

Ontwaart de *Noordnederlander*, bij zijne reis door de *Zuidnederlandsche* provinciën, in de steden en op de dorpen, niet zelden een en ander, hetwelk met zijn eens aangenomen begrip van rein- en zindelijkheid minder overeenkomt, en waarbij dan toch altijd niet weinig ten goede valt aan te merken; de geringe teleurstelling, welke hij hierdoor ondervindt, wordt, aan de andere zijde, overvloedig vergoed door het rein gelaat der schoone, prachtige en verhevene Natuur, die bij hare schoonheid zijne zinnen streelt, bij hare pracht zijn hart verheft, bij hare verhevenheid zijne ziel moet verrukken. En leidt ons dan die zigtbare Natuur op tot haren Formeerder, die heerlijke schepping tot haren onzigtbaren Oorsprong, die overschoone aarde tot Hem, die haar deed worden, en in wien al wat wij zijn, bezitten en genieten eindigen moet, dan maken wij zoo gaarne de woorden van een' *Duitschen* Bard de onze:

Duizend starrenheren loven onzes Scheppers pracht en sterkte;
Alle hemelkringen prijzen eeuwig, wat Zijn wijsheid werkte;
Zeeën, bergen, bosschen, dalen, die Zijn wenk heeft voortgebragt,
Zijn bazuinen Zijner liefde, zijn bazuinen Zijner magt!

September, 1825.

EEN DRIETAL BIJZONDERHEDEN, WEGENS DEN FRANSCHEN VELDTOGT IN RUSLAND, VERHAALD DOOR DEN GRAAF DE BEAUVOLLIER, ALS OOGGETUIGE.

Toen de krijgsgebeurtenissen, ten gevolge van den noodlottigen veldtogt in *Rusland*, in 1814 de herstelling der BOURBONS hadden te weeg gebragt, deed het *Russisch* Gouvernement aan verscheidene krijgsgevangene *Fransche* Officieren passen afgeven tot *Bialystock*. Maar dusdanig was de magt der betoovering, welke hunne rede gekluisterd hield, alsmede de hooge dunk, dien zij koesterden van de hulpmiddelen en krijgsbekwaamheden van NAPOLEON, dat, in weerwil van de blijkbaarheid der daadzaken (wegens den veranderden staat van zaken in *Frankrijk*), zij aan dezelve geenerlei geloof wilden slaan; zoodat verscheidene kolonnen van krijgsgevangenen zich een vaandel hadden aangeschaft, waarop men in groote letteren las: WIJ ZULLEN HEM WEDERZIEN! Andere kolonnen hadden hunne adelaars bewaard, en droegen dezelve in triomf; en zij, die waagden een tegengesteld gevoelen te uiten, waren hun leven niet zeker. Het waren echter inzonderheid de jonge lieden, in de *Lyceums* en de Militaire scholen gekweekt, die zulke buitensporige denkbeelden koesterden. De oude soldaten dachten bedaarder over de zaak, en zeiden: „ Zoo LODEWIJK XVIII ons wil hebben, wij zullen de zijnen wezen, gelijk wij die van NAPOLEON waren: 't is niet de man, maar de zaak, die wij gediend hebben; wij waren *Franschen*, eer wij soldaten werden."

NAPOLEON was tot *Gumbinnen* (tusschen *Wilna* en *Warschau*) per slede gekomen, verzeld van een' *Poolschen Jood*, die hem tot gids en tolk verstrekte. Hij stapte aan het posthuis af, en vroeg naar den postmeester, (van wien de Schrijver deze Anekdote had.) Hij was afwezig. Diens vrouw kwam voor, en meende hem te herkennen. „ Gij ziet mij zoo sterk aan," zeide toen NAPOLEON, „ dat ik begin te gelooven, dat ge mij kent." — „ Inderdaad, ik meen de eer te hebben van te spreken tot Z. M. den Keizer der *Franschen*." — „ Gij bedriegt u niet." Dit zeggende, gaf hij haar drie rolletjes van 25 *Napoleons*, haar dringend verzoekende, ten allerspoedigste

om haren man te zenden. Vervolgens deed hij haar verscheidene vragen wegens haar gezin en hare middelen van bestaan. „Hoeveel kinderen hebt gij?" — „Sire, ik heb slechts een' zoon, die op het *Lyceum* van *Warschau* is." — „Van dit oogenblik neem ik zijne opvoeding en zijn lot op mij; ik zal zorg voor hem dragen."— De postmeester gekomen zijnde, vroeg hem NAPOLEON, in hoe veel tijds hij hem naar *Warschau* konde brengen. „In veertig uren," was het antwoord. — „Kunt *gij* mij derwaarts geleiden?" De postmeester aarzelde. „Ik vorder, dat gij mij daarheen zult verzellen; mijne erkentenis zal onbepaald zijn." Hij haalde eene kaart uit zijn' zak, en schreef hem den weg voor, dien hij te houden had; vervolgens, hem twee pistolen vertoonende, riep hij op een' dreigenden toon: „Zoo gij u verwijdert van de lijn, die ik u trek, verbrijzel ik u de hersens." De postmeester betuigde zijne onderwerping; en inderdaad, hij bragt hem naar *Warschau*, per slede, in 33 uren. Te *Hanau* gekomen, logeerde NAPOLEON in *het groote Hert*, vertoonende veel opgeruimdheids, inzonderheid aan de waardin, zich dwingende, door houding en woorden, zijne tegenspoeden te ontveinzen.

Tijdens de terugkomst der *Russen* te *Wilna* — ik heb dit verhaal van twee ooggetuigen (hier bij name genoemd) — werd een groot gedeelte der *Fransche* gewonden en zieken, die zich konden redden noch verdedigen, vermoord door de *Joden*. Verscheidenen dezer ongelukkigen, ten einde zich aan eenen onvermijdelijken dood te onttrekken, hadden zich verschanst in een verlaten huis. Men meende hetzelve geplonderd te zijn; en het was eerst na verloop van acht dagen, dat de *Russische* Generaal, door den rook, die ten dake uitsteeg, gewaar werd, dat het bewoond was. Men brak de deur open, en vond aldaar een twintigtal *Franschen*, geheel naakt, en naar geraamten gelijkende. De Generaal vroeg hun, sedert wanneer en waarom zij zich in dat huis geworpen hadden. Zij antwoordden, dat zij daartoe genoodzaakt waren geworden van wege de slechte bejegening der inwoners en de vrees van de slagtoffers te worden der *Russische* troepen. Hij vroeg hun vervolgens, op welk eene wijze zij gedurende de acht dagen, dat zij aldus verstoken waren geweest van alle gemeenschap naar buiten, in hun levensonder-

hond hadden voorzien. Na een lang en treurig ſtilzwijgen, dat wanhoop en afgrijzen uitdrukte, ſprak een van hen: „Zie in deze kamer!" De deur was half open; de Generaal trad binnen, en ſtond als verſteend van ſchrik, op het gezigt van verſcheidene lijken, ontbloot van al de vleezige deelen, welke verſlonden waren!

DE AAP EN DE VIER MINNAARS.

Eene Vertelling.

De Graaf VAN OLDAGNER, onder de regering van PHILIPS DEN V Onderkoning van *Mexico*, keerde, na een verblijf van meer dan twintig jaren te midden van de ſchatten der Nieuwe Wereld, naar *Spanje* terug met groote rijkdommen, zijn verblijf vestigende in het Koningrijk *Valencia*, en zich onledig houdende met de opvoeding zijner éénige dochter ELEONORA.

ELEONORA, eene ſchoonheid van vijftien jaren, was de afgod niet alleen haars vaders, maar van alle voorname jongelingen in geheel *Spanje*, die het geluk hadden haar ſlechts eenmaal te zien. Maar de vader beefde bij het aanſchouwen van dien ſtoet van minnaars, die, te midden van het bederf der hoven, reeds vroegtijdig geleerd hadden hunne ondeugden en gebreken te verbergen, en heimelijk met de deugd ſpotteden, welke zij in het openbaar voorgaven te eerbiedigen.

Op zekeren dag riep de Graaf zijnen Intendant, MIGUEL DE LA SEBRERA, tot zich. Hij was de zoon van een' barbier te *Madrid*, maar een man van verſtand en vernuft; dooreerlijk, en aan de belangen des Graven opregtelijk verkleefd; hetgeen hem de vriendſchap zoo wel als het vertrouwen zijns doorluchtigen meesters had verworven. „MIGUEL," ſprak deze tot hem, „ik verkeer in eene pijnlijke onzekerheid; raad mij! Drie Edele jongelingen dingen naar de hand van mijne ELEONORA. Ik weet geene keuze te doen. De eerſte is de neef des Hertogs van *Medina*; de tweede de zoon van den eerſten Minister; de derde een Ridder van *Alcantara*, wiens vader benoemd is tot Admiraal, en naar het beheer dingt van *Mahon*. Maar boven alles, gij weet het, gaat mij het geluk mijner beminde dochter ter harte. Haar aan een' onwaardigen te huwen, zou mij den

doodsteek geven. Weet gij geen middel, dat mij kan in staat stellen, om het gemoedsbestaan dezer drie jongelingen tot den bodem te peilen?"

MIGUEL, na eenige oogenblikken overdenkens, nam het woord: „Ik weet slechts één middel, om hetzelve te doorgronden. Het zal u grillig, zonderling, misschien belagchelijk toeschijnen; maar ik geloof toch, dat het goed is. Gij weet, Monseigneur, dat de apen, met even veel naauwkeurigheids als vernufts, alles herhalen, wat men hun voordoet; en gij bezit er een', die bijkans zoo geslepen is als een Doctor van *Salamanca*, of een Monnik van *Toledo*. Doe hem tien dagen logeren bij elk der drie respective minnaars; geen van hen zal uwe bedoeling gissen, en hij zal voor u de spiegel van ARCHIMEDES zijn: niet alleen zal hij u de stelling der vijanden doen verkennen; maar hij zal voor u de mom doen verdwijnen, waarmede zij zich voor het oog der wereld bedekken, en welke zij dàn alleen afwerpen, wanneer zij in den kring hunner vertrouwden zich bevinden."

De Hertog kon zijnen lach niet bedwingen, op het vernemen van dit even nieuw als zonderling middel, om menschenkennis op te doen, en droeg aan den sluwen MIGUEL de zorg op, om hetzelve in praktijk te brengen.

Onder voorwendsel bij den eenen van eene gunst, bij den den anderen van eene grap, bij den derden van eene grilligheid des Graven, wist MIGUEL het zóó te beleggen, dat de ruige gast bij allen gretig werd aangenomen. Hij kleedde hem van kop tot staart in rood fluweel, met een' *Franschen* hoed op het hoofd, hetgeen hem schier onkenbaar maakte; want niets brengt grooter verandering te weeg, bij apen zoo wel als bij menschen, dan dat schitterend klatergoud, waarmede zekere moderne Natie zelfs de woorden deugd en eer heeft verbonden. Aldus uitgerust, verscheen GASPARDO het eerst in het antieke paleis der Hertogen van *Medina*, waar wel nooit een wezen van zijn geslacht was ingeleid. In weerwil van zijn vertrouwen op het vernuft zijns Intendants, opperde de Graaf eenigen twijfel aan de goede ontvangst van zijnen aap. „Kent gij dan, Monseigneur," hernam deze, „de eerzuchtigen en de minnaars niet beter? Den leelijksten muilezel van uwe stallen zoudt gij den Hertog van *Medina* kunnen toeschikken, en gij kondt verzekerd zijn, dat hij aan het beest eene plaats in zijne zaal zoude inruimen!" Hij bedroog zich niet. Geen enkel oogenblik schier hadden de aap en de neef des Hertogs elkander verlaten, toen eerstgenoemde, na verloop van tien dagen, werd teruggehaald; zij konden naauwelijks scheiden. Er was feest bij den Graaf. De gasten waren zoo even van tafel opgestaan, om zich naar een ander vertrek te begeven. GASPARDO, aan zichzelven overgelaten, zag niet zoodra de overgeblevene lekkernijen, half geledigde fleschen enz. enz., of hij zamelde alles bijeen, zette zich aan tafel, en verliet dezelve niet vóór in den morgenstond, wanneer vermoeidheid, zwelgerij en de

dampen van den wijn hem noodzaakten, zich in zijn rood rokje en grooten hoed op eene kanapé te werpen, waar hij weldra in een' vasten slaap viel. — De Graaf was heimelijk getuige geweest van zijne uitspoorigheid. „ Gij ziet, Monseigneur," sprak de Intendant, „ dat gij uwe beminnelijke dochter niet ter prooije kunt laten van een' verkwister als *Don* ALVAR, die zijne nachten in tafelweelde slijt. Morgen ligt de beurt aan den Markies van *Santa-Cruz;* laat ons zien, of wij gelukkiger slagen."

Ook den jongen Markies verliet GASPARDO geene minuut. Na tien dagen wedergekeerd, kende hij geen grooter genot, dan zich te plaatsen aan de speeltafels. Op het gezigt der kaarten fonkelden zijne oogen; hij zette zich in eene fauteuil, en begon, met ongemeene vaardigheid, dezelve te mengen, te couperen, en, van tijd tot tijd, met drift op tafel te werpen, terwijl zijne blikken rondvlogen, en hij gedurig de beweging nabootste van iemand, die zijne zakken doorzoekt, om, zoo mogelijk, de nukken der fortuin te trotseren. „ Monseigneur," zeide de Intendant, „ de jonge Markies van *Santa-Cruz* is onze man niet; het is een speler. Beproeven wij den Ridder van *Alcantara.*"

GASPARDO vertrok naar *Don* MANUEL, en vertoefde er desgelijks tien dagen. Zijne eerste bemoeijing, na zijnen wederkeer, was, zich aan de voeten te werpen van alle vrouwen en meisjes, welke hem bejegenden, derzelver hand te vatten, en, door zijne grimasfen, jammeren en geschreeuw, eenen hartstogt uit te drukken, dien noch hij, noch waarschijnlijk zijn model gevoelde. „ o, Monseigneur!" riep MIGUEL uit, „ deze minnaar vlijt ons nog minder, dan een der beide anderen. Gij ziet, dat uwe dochter gelukkig ontsnapt is aan de strikken van een' verkwister, een' speler en een' lichtmis. Gij zijt vrij van vooroordeelen, en het geluk der schoone en gevoelige ELEONORA gaat u boven alles ter harte; gij stelt bovendien prijs op den adel der gevoelens: zoek bij de Letteren of de Kunsten eenen schoonzoon, u en harer waardig. Verbind met gouden vleugelen de verdienste aan u, die zich verbergt, en niet dan eenige ruimte behoeft, om een Genie te zijn. Daar is, bij voorbeeld, de jonge kunstenaar, die met zoo veel waarheids de aanvalligheden — neen, de ziel uwer dochter heeft gemaald; hem heb ik meermalen hooren zuchten en zien verbleeken, bij het verlaten van het verblijf van ELEONORA. Deze jongeling is de zoon eens wakkeren zeemans, FERNAND GORTALEZ, die, als Scheepskapitein, zich heeft onderscheiden in den oorlog met *Portugal.* Hij bezit groote talenten, een verheven karakter, is arm en edelmoedig; schenk hem het vermogen om rijk en weldadig te zijn; geef hem uwe dochter, aan wie hij, zoo ik wèl gezien heb, niet onverschillig is; maar, in weerwil van al het goede en schoone, hem toegekend door allen, die hem kennen, zenden wij GASPARDO, onzen waren toetssteen, ook bij hem."

De Graaf had zich te wel bevonden bij den raad des *braven* MIGUEL, om ook dezen niet nog op te volgen. De aap werd dan ook bij den jongen kunstenaar gebilletteerd, en kwam na verloop van tien dagen terug. Maar, welk eene hervorming! GASPARDO had alle zijne kwade gewoonten afgelegd; hij bootste onophoudelijk een' mensch na, die schildert en peinst, en, wanneer hij voor eenige oogenblikken deze pantomime opschortte, het was alleen om een portret te kussen, dat men terstond herkende voor dat van ELEONORA.

De Graaf VAN OLDAGNER, even verbaasd als voldaan over zijne nieuwe ontdekking, schonk zijne dochter aan den jongen kunstenaar; MIGUEL werd ruim beloond, en GASPARDO bleef tot het einde zijner dagen in een huis, welks geluk hij, onwetend, verzekerd en gevestigd had.

Zouden de gelukkige huwelijken niet veelvuldiger *zijn*, indien de apen van deze soort minder zeldzaam waren?

DE JEZUIT EN DE BIECHTELING.

Een stervende biechtte aan een' *Jezuit*; waarna deze hem aan het oor schreeuwde: „Mijn waarde broeder! wanneer gij in het Paradijs komt, zeg dan aan ST. IGNATIUS, dat het zijner Orde thans gezegend gaat." — „Ik zal het hem zeggen," stamelde de stervende, „*zoo ik hem daar vind.*"

NAÏF ANTWOORD VAN EEN' SOLDAAT.

De Maarschalk van *Sakfen*, een' Granadier ontmoetende, zoo als deze ter dood geleid werd om het stelen van een' kalkoen, zeide tot hem: „Ongelukkige! hoe kondt gij uw „leven wagen voor vijf franks?" — *Wel, Generaal! ik waag het immers dagelijks wel voor vijf stuivers.* — Dit antwoord verwierf hem genade.

MADAME MÈRE.

De Moeder van BONAPARTE, eene vrouw van verstand, maar hoogzuinig, leefde te *Parijs* zeer eenvoudig, ook nadat haar Zoon zich tot Keizer had verheven. Thans verkreeg zij den titel van *Madame Mère*, en er werd haar een Paleis, benevens een Hofstoet, verleend. Intusschen verblindde haar al deze grootheid geenszins. Met een vooruitzigt begaafd, toen als overdreven geacht, spaarde zij groote geldsommen van hetgene haar voor haar Huis was aangewezen. „Wie „weet," zeide zij eens, vertrouwelijk, tot iemand, die haar deswege vertoogen deed, „wie weet, of ik niet nog eens „al die Koningen brood zal moeten geven!"

MENGELWERK.

TAALKUNDIGE EN AESTHETISCHE BESCHOUWING VAN PSALM XLII.

EENE VOORLEZING

VAN

H. F. T. FOCKENS,

Predikant te Twijzel en Kotom.

Het is eene onwaardeerbare eigenschap van onzen redelijken geest, voor welker bezit wij den wijzen en goeden Schepper nimmer genoeg kunnen danken, dat wij *gevoel* bezitten, en door de verschillende voorwerpen, die in de zinnelijke en zedelijke wereld onder het bereik onzer zintuigen en opmerking vallen, op velerhande wijze kunnen bewogen en aangedaan worden. Het gevoel voor smarte zelfs, hoe wonderspreukig het schijnen moge, is een weldadig gevoel, 't welk wij niet mogen wenschen van ons bestaan te zien afgescheiden. De ondervinding van elk, die de zaligheid van het treuren en het verkwikkende der vertroostingen Gods onder het lijden gesmaakt heeft, bevestigt dit overtuigender, dan door de krachtigste bewijsgronden geschieden kan. Verre zij daarom van ons eene Stoïcijnsche ongevoeligheid, welke de bijsterzinnigheid eener zich noemende Wijsgeerte voor pligt en wijsheid wil doen gelden; maar aan den anderen kant overschrijde toch nimmer ons gevoel voor het leed der aarde de perken, door Rede en wijsheid hetzelve aangewezen! — En hier is het standpunt, waarop wij met bewondering alle die groote en edele lijders zien staan, welke ons de geschiedrolle der eeuwen doet kennen, als moedige en geduldige, maar tevens als gevoelige lijders. En wat was het, dat dezen die gematigdheid inboezemde, waardoor

zij noch het menſchelijk gevoel verloochenden, noch, aan de andere zijde, tot onſtuimige mismoedigheid en wanhoop zich vervoeren lieten? Het was de invloed van den Godsdienst, die den ſtorm der driften bedaarde, en den bedrukten geest tot die ſtille weemoedigheid ſtemde, die behoefte doet gevoelen, om het geprangde hart vertrouwelijk in Gods vaderſchoot te ontlasten.

Onder honderd voorbeelden van deze gelukkige zielsgeſteldheid, met welke de jaarboeken des menſchelijken geſlachts prijken, blinkt, als de zon onder de mindere ſtarren, de man uit, wiens ſmeltende gezangen nog de wellust zijn van alle gevoelige harten, gelijk zij eens het voorwerp der bewondering en liefde, de bron van menigvuldige vertroosting waren voor *Israël's* gemeente. DAVID is de aandoenlijke Dichter, die het zuiver menſchelijk gevoel uitdrukt in zijne liederen, en uit het hart ſpreekt tot het harte, de godvruchtige Dichter tevens, wiens klaagtoonen zich niet verheffen tegen den Beſchikker van zijn lot, maar veelal eindigen in deze of dergelijke ontboezemingen: *Wat buigt gij u neder, o mijne ziel! Hoop op God; want ik zal Hem nog loven.*

Dat is dan ook de heerſchende geest en toon des Pſalms, van welken deze laatſte woorden den ſlotgalm uitmaken, en welks beteekenis en ſchoonheden wij thans zouden trachten te ontvouwen. Eene en andere algemeene aanmerking, deels den Dichter, deels het lied zelve en deszelfs opſchrift betreffende, moet intusſchen de beſchouwing van den inhoud voorafgaan. Zoo wel bij deze voorbereidſelen, als bij de verklaring zelve, bedien ik mij dankbaar van de voorlichting der besten onder de oude en nieuwere Uitleggers; en waar geen hunner mij volkomen bevredigen kan, namelijk in de laatſte helft van den Pſalm, daar neem ik de vrijheid, mijnen eigenen weg te bewandelen.

Ik heb reeds DAVID genoemd, als den Dichter van dit lied, ſchoon hetzelve den naam dezes eerbiedwaardigen Zangers niet aan het voorhoofd draagt, en geene onwraakbare getuigenis der oudheid ons hiervan ten volle

verzekert. Maar wie is er, die zijne liederen ooit met aandacht en gevoel gelezen heeft, en met dezelven dezen nameloozen lierzang in vergelijking brengt, die niet aanstonds aan den gloed en de kleur der uitdrukking den maker herkent, en gereed is te betuigen: ziedaar een lied, gevloeid uit het hart en de pen van DAVID! Deze eenparige overtuiging van meest alle de Uitleggers wordt tot den hoogstmogelijken trap van waarschijnlijkheid, aan zekerheid grenzende, opgevoerd, wanneer wij den inhoud dezes gedichts beschouwen, in verband met de ons bekende geschiedenis van zijn leven. Dan worden we als met *den vinger* gewezen op de noodlottige vlugt des Konings voor zijnen ontaarden zoon ABSALOM; het 7de en 8ste vers noemt ons uitdrukkelijk de bekende oorden op, werwaarts de bedrukte Koning de wijk had genomen; terwijl van het begin tot het einde des Psalms geene uitdrukking voorkomt, of zij stemt gereedelijk voor dit gevoelen.

Eene andere aanmerking, voor het regt verstand en de waardering des lieds wel niet zoo gewigtig als de eerste, op zichzelve echter geenszins van belang ontbloot, is deze. De volgende XLIIIste Psalm maakt met dezen een onafscheidbaar geheel uit, 't welk vermoedelijk door een misverstand der afschrijveren is verbroken. Voor deze meening pleit de gelijksoortige inhoud, de bijkans woordelijke herhaling zelfs van gelijke uitdrukkingen in beide de Psalmen; de slotgalm vooral van het XLIIIste lied komt hier in aanmerking, want hij is woordelijk dezelfde met twee verzen van dezen Psalm, ten blijke, dat alles oorspronkelijk één lied geweest is. Eindelijk maakt zelfs het ontbreken van een opschrift boven den volgenden Psalm het voor onze oogen aanschouwelijk, dat beide oudtijds voor één doorloopend lied gehouden, en als zoodanig gezongen zijn.

In de derde plaats moeten zich onze aanmerkingen verbreiden over *het opschrift* des Psalms. *Eene onderwijzing voor den Opperzangmeester*, *onder de kinderen van Korach;* zoo vertaalt het onze gewone overzetting. Eene onderwijzing, liever *leerdicht*, wordt dit lied genoemd;

doch daar er in deszelfs inhoud niets voorkomt, waarom hetzelve boven andere van DAVID's zangen bijzonder met dezen naam kan worden gekenmerkt, 't welk van 's gelijken het geval is met de andere Psalmen, die dezen titel dragen, zoo is de meening zeer aannemelijk, dat de bewuste naam eene beteekenis gehad heeft, die voor ons is verloren gegaan. — Voor den *Opperzangmeester*, misschien voor den bestuurder der gewijde muzijk in het Heiligdom; en dan zou dit opschrift, boven vele der Psalmen geplaatst, derzelver bestemming aanduiden, om openlijk bij den plegtstatigen eerdienst van JEHOVA gezongen te worden. — De *kinderen Korachs*, de *Korachiten*, uit den stam van LEVI, een afzonderlijk koor vormende onder de gewijde zangers in den tempel, volgens *het Boek der Kronijken*; deze eerwaardige familie dan, in het hoofd van dezen en van nog tien andere Psalmen vermeld, trekke in de laatste plaats onze opmerkzaamheid. De vraag onder de Uitleggers is, of zij voor de makers te houden zijn van de liederen, die hunnen naam in den titel voeren, dan of zij slechts de zangers en speellieden waren, bepaaldelijk bestemd, om deze Psalmen in het Heiligdom aan te heffen, of, eindelijk, dat de eer der verzameling van dezelve aan hen door dit opschrift wordt toegekend. De eerstgenoemde gissing vervalt aanstonds, althans met opzigt tot den onderhavigen Psalm, indien wij op goede gronden beweerd hebben, dat niemand anders, dan DAVID, de Dichter is. Ook de andere opvatting heeft hare zwarigheden. Wat verhindert ons dan, om het gevoelen van onzen jongsten grooten Bijbelvertaler te omhelzen, dat KORACH's afstammelingen deze, in dichterlijke waarde uitstekende, liederen in éénen bundel hebben bijeenverzameld, en zij aldus, schoon van verschillende makers en onderscheidene tijden herkomstig, met den naam dezer keurige en smaakvolle verzamelaars aan het voorhoofd prijken? — Onder de zangen, aldus door de *Korachiten* verzameld, is deze naar orde de eerste, en van denzelven mag wel een deel der lofspraak gelden, door eenen anderen beroemden Uitlegger (*) op deze liederen

(*) EICHHORN.

in het gemeen toegepast, „dat zij onder alle de Pfalmen „ de meeste dichterlijke waarde bezitten, de fchoonfte elegiën en prachtigfte oden opleveren; dat zij rijk zijn in „ vinding, van fnellen loop, van ruifchenden, dikwijls „ verhevenen zwier; kort, rond, vurig, vol van de verhevenfte en tevens aandoenlijkfte plaatfen."

Deze veelbelovende loffpraak lokt natuurlijk ons verlangen uit, om het lied zelf van naderbij te befchouwen, welks aandoenlijk godvruchtige toon ons reeds van onze jeugd af zoo bekoorlijk in de ooren klonk en in het harte drong, dat eene opzettelijke ontleding van hetzelve niet anders dan welkom zijn kan voor het Christelijk gemoed, en *regt* gefchikt tot aankweeking van hartverheffende en Godverheerlijkende gevoelens.

Midden op het tooneel zijner fmarte verplaatst ons de levendige aandoening des Dichters; den ganfchen omvang van zijn leed doet hij ons op de treffendfte wijze gevoelen, in de vier na het opfchrift volgende verzen des Pfalms, die niets dan treurige verflagenheid en diepen weedom der ziele ademen. Eene ontboezeming vinden wij hier, *eerst* van zijn fmachtend verlangen naar het genot van JEHOVA's zegenrijke nabijheid in het Heiligdom, die hij thans moest derven, naar vs. 2 en 3; *dan*, in het 4de, eene *teekening* der fmarte, bij hem verwekt door de fpotternij zijner haters; en *eindelijk* eene verhoogde mate van aandoening, door de voorftelling van weleer genoten, doch thans voor hem verloren vreugde en geluk, naar vs. 5.

Gelijk een hert naar waterbronnen fchreeuwt, zoo fchreeuwt mijne ziel tot U, o God! Treffende voorftelling van het vurigst en fmachtendst verlangen; heerlijk natuurbeeld, waaruit wij DAVID, den voedfterzoon der Natuur, den opmerkzamen befchouwer van den Schepper in zijne fchepfelen, al aanftonds herkennen; een beeld tevens, te gepaster, omdat het ontleend is van het oord, waarin hij thans zich onthield, de bergachtige ftreken des *Libanons*, vruchtbaar in dergelijk gedierte. De krijfchende klaagtoonen van het aamechtig wild, door brandenden dorst

gefolterd en vruchteloos naar frisfche waterbronnen hijgende, die toonen, welke in dit woeste oord meermalen in zijne ooren weërgalmden, troffen thans te meer zijn gevoelig hart, omdat verbeeldingskracht hem in dezelve het zinnebeeld aanfchouwen deed van zijn eigen reikhalzend, maar fteeds onvervuld verlangen naar den God zijns heils. Dit beeld, zoo wèl gekozen en gepast voor zijne omftandigheden, wordt daarom door den Dichter, volgens de vertaling van VAN DER PALM, die ik fteeds ten grondflag leg, aldus voortgezet: *Mijne ziel dorst naar God, naar God den levenden! Wanneer zal ik ingaan, en verfchijnen voor Gods aangezigt!* te weten, in de gewijde plaats, waar zich de arke des verbonds, het teeken van Gods tegenwoordigheid, bevond, en waar men dus gezegd werd te verfchijnen voor Gods aangezigt.

Te levendiger ontbrandde dit verlangen naar JEHOVA's heerlijke tegenwoordigheid in DAVID's harte, omdat hij tergende fpottaal moest hooren van vijanden: „Uw God heeft u verlaten; Hij, dien gij meendet uw helper te zijn, laat u over aan al het afgrijfelijke van uw lot." Dit drukt hij uit in deze bezielde taal des harten: *Mijne tranen zijn mijne fpijze dag en nacht, als men tot mij zegt dag aan dag: waar is uw God?* Hier denke men aan de honende vervloeking van eenen SIMEÏ, en ftelle zich den indruk voor, dien de verguizing van zulke onverlaten verwekken moest op het hart van den voortvlugtigen Koning en vader; van hem, die, eens geëerd als de gezalfde en gunstgenoot des Heeren, de roem en wellust zijner natie was, de geliefde der liederen van *Israël*.

De herinnering aan dit voormalig geluk, vooral aan de godsdienftige vreugde, die hij fmaken mogt in het midden zijns volks, geeft nieuw voedfel aan zijne fmarte: *Als ik daaraan gedenke, dan ftort ik mijne ziel uit in mij*, dan fmelt mijn hart in mij weg, *hoe ik daar heen ging in digten drom, ftatiglijk met hen henentrad naar het huis van God, met eene ftem des gejuichs en des lofgezangs, onder de feestvierende menigte.* Die godsdienftige vreugde was nu zijn deel niet meer, en hem bleef van dat heil niets

meer overig, dan de herinnering als van een' droom bij het ontwaken. Deze herinnering was waarlijk geschikt, om het gemoed van eenen DAVID, reeds door die eerst ontboezemde gedachten zoo diep geschokt, geheel ter neêr te slaan; maar — het was deze zelfde herinnering, welke, onder het liefderijk bestel van God, die onze gedachten leidt, juist aanleiding moest geven, dat 's Konings hart uit zijne diepe droefheid opgebeurd en voor de blijdschap der hoop en des vertrouwens weêr geopend werd. Daar schiet hem bij de voorstelling van het Godverheerlijkend lofgezang, dat hij weleer mogt aanheffen te midden van *Israël's* gemeente, in statigen optogt naar het Heiligdom, — daar schiet hem ijlings het denkbeeld voor den geest: „Die groote en getrouwe God, weleer door mij verheerlijkt op den berg zijner heiligheid, zoo menigmaal mijn redder in den nood, zal weder opstaan mij ter hulpe, en mij voeren naar de heilige plaats zijner woning;" en nu is het een stroom van vertrouwen ademende woorden, welke dit hooge, zielverheffende denkbeeld doet vloeijen van zijne lippen en uitstorten in zijne zangen: *Wat buigt gij u neder, o mijne ziel! en hoe zijt gij zoo gansch onrustig in mij? Hoop op God; want ik zal Hem nog loven, als de volkomene verlossing mijns aangezigts en mijn God.* En deze toon des vertrouwens, der hervatte hope op God is, mijns inziens, in het overige gedeelte des lieds in bijkans iedere uitdrukking zigtbaar; en ik zie dus in deze laatste verzen den invloed der gedachte, in het 6de vers uitgedrukt, alomme doorstralen, in treffende tegenstelling met het eerste gedeelte des Psalms, dat niets dan de weemoedigheid van een' terneêrgebogen geest ademde. Het zij mij vergund, in dezen van al de Uitleggers, die ik heb kunnen raadplegen, bescheidenlijk af te wijken, en den geest en zin dezer woorden, zoo als die mij de waarschijnlijkste voorkomt, kortelijk op te geven.

Is het niet eene bijzondere gewaarwording, die ons doordringt, telkens als wij deze woorden lezen of hooren: *Wat buigt gij u neder, o mijne ziel! en zijt onrustig in*

mij? Hoop op God; want ik zal Hem nog loven voor de verlossingen zijns aangezigts? Hecht ons gevoel niet het zegel aan het gezegde van eenen grooten Uitlegger (*), „ dat dit vers van eene schoone en gelukkige uitdrukking „ is; dat weemoed en vertrouwen in hetzelve om den „ voorrang schijnen te strijden, en dat het waardig was, „ driemaal gezongen te worden"? Maar niet ieder kent of herinnert zich de aanmerking van taalkundige Uitleggers, dat het slot van dit vers door eene kleine fout der afschrijvers verminkt is in het Hebreeuwsch, en door eene geringe verandering van ééne letter in den grondtekst aldus behoort vertaald te worden: *want ik zal Hem nog loven, als de verlossing mijns aangezigts en mijn God;* waarbij dan de eerste woorden van het 7de vers bij dit 6de gevoegd worden. De gegrondheid dezer aanmerking valt elken aandachtigen, die het oorspronkelijke niet beoordeelen kan, uit onze gewone vertaling zelfs, terstond in het oog; wanneer wij, namelijk, het laatste vers dezes Psalms en het laatste van den volgenden XLIIIsten inzien, welke niet dan woordelijke herhalingen zijn van dit vers, 't welk dus blijkbaar uit dezelve behoort hersteld te worden. *Wat buigt gij u neder, o mijne ziel! en zijt zoo onrustig in mij?* Eene heerlijke spraakwending tot zijne ziel, waardoor de Dichter zichzelven als berispt, zichzelven opbeurt uit de diepe moedeloosheid en onrustige gejaagdheid des gemoeds, van welke de vorige regelen zijns lieds getuigenis droegen. „ Hoe kunt gij toch zoo ter neêrgebogen zijn, en u laten schokken door kwellende onrust? Bedaar, mijn gemoed! Hoop op dien God, die dikwijls u verloste! Mag ik Hem thans niet aanbidden in het Heiligdom, ik zal Hem toch nog eens zeker aldaar loven; mij dunkt, ik zie mij reeds onder de lofzangen der feestvierende menigte Hem verheerlijken, Hem danken, als mijne volkomene verlossing en mijn God."

Die heerlijke gedachte maakt nu eene geheele omwending in den staat zijns gemoeds; de hoop op God blinkt,

(*) VAN DER PALM.

als een heldere lichtstraal, door de nevelen heen, die zijnen geest bedekten, en bezielt nu geheel het overig gedeelte van zijn gevoelvol lied. In de twee volgende verzen, namelijk, geeft hij eene aandoenlijke teekening van het oord, dat hem ter schuilplaats dienen moest, en van zijne diepe treurigheid daarover; maar hieronder rigt hij zich door de gedachte aan God weder op; welke gedachte, mijns inziens, in hare volle kracht en gloed zich openbaart vs. 9. Doch hierover straks nader. — Hooren wij den Dichter zelven. *Ja!* zegt hij, met terugslag op het vorige vers, *ja! mijne ziel buigt zich neder; daarom gedenk ik aan U van uit het land der Jordaan, uit Hermon, uit het klein gebergte, waar de eene zee de andere toeroept bij het geluid uwer watervallen: alle uwe baren en uwe golven zijn over mij gestroomd!*

Hier zien wij de wijkplaats van den ongelukkigen Koning en vader omschreven, die zich met weinige getrouwen in allen spoed begeven had naar deze uiterste grenzen van *Kanaän*. Naderhand heeft hij zijne heirmagt verzameld bij *Mahanaïm*, en op ABSALOM gezegevierd. Nu, in de eerste dagen der vlugt, bevond hij zich nog in de woeste oorden van den *Antilibanon*, uit welk gebergte de *Jordaan*-stroom ontspringt, waarom hij dit oord noemt *het land der Jordaan*. De hoogste spits van het gebergte heet *Hermon*, of, daar er meer zijn dan ééne, in het meervoud *Hermonim*. Voorts schijnen hiernevens nog eenige heuvelen of lagere bergtoppen gelegen te hebben, door den Dichter bestempeld met den naam van *het klein gebergte*. — Dit oord nu levert, volgens de verhalen van reizigers, verbazende en in hunne ruwe woestheid majestueuze natuurtooneelen op, en schilderachtig is voorwaar de teekening, die ons DAVID hier van dezelve ophangt, en tevens van den indruk, dien deze tooneelen op zijne verbeelding en zijn hart uitoefenden. Stellen we ons voor den geest een trotsch gevaarte van bergen, de eene als op den anderen gestapeld, wier vele en hooge spitsen zich boven lucht en wolken verheffen. Daar stroomt, te midden van deze huivering-

wekkende rotsklompen, de gesmolten sneeuw met een vervaarlijk geklater naar beneden, en vormt in haren loop langs steilten en spitsen de heerlijkste watervallen, welker bruisend gedaver nog vermeerderd wordt door ontzaggelijke steenbrokken, die het water in deszelfs snelle vaart van de bergen scheurt, en in den afgrond doet nederploffen. Hier en elders vormt dit water in de bergvlakten gansche meiren; en dit rusteloos oproer in de natuur, vereenigd met den stouten aanblik der bergen, brengt de ziel in eene stemming, die naauwelijks door woorden kan uitgedrukt worden. Zulk eenen invloed had het op de ziel van DAVID. Hij zegt er van, in de ontroering en opgetogenheid zijner verbeeldingskracht: *De eene afgrond, of de eene zee roept de andere toe bij het geluid uwer watervallen, o God! Alle uwe baren en uwe golven zijn over mij gestroomd!*

Men heeft wel eens gezegd, dat DAVID's ziel geheel en bijkans uitsluitend voor het aandoenlijke en teedere gestemd was, en minder scheen bewogen te worden door al wat stout is en verheven in het rijk der gedachten of in de werken der schepping. Maar kan men dit zeggen, als men vooral deze dichtregelen met aandacht en gevoel gelezen heeft? Is dan de gedachte niet veel aannemelijker, dat DAVID daarom de snaar van het teedere en aandoenlijke het meest aanslaat in zijne liederen, omdat de lotgevallen zijns levens hem van zelf tot die gemoedsstemming leidden, en dat hij wel degelijk ook het statig verhevene en majestueuze bereiken kan, 't welk wij bewonderen in de heerlijkste plaatsen van *het Boek* JOB en JEZAJA? De omstandigheden moesten hem slechts, gelijk hier, daartoe aanleiding geven. Ziet en bewondert met mij die hooge opgewondenheid der verbeeldingskracht, dat verheven natuurgevoel, in die stoute voorstelling doorstralende, die de zeeën en watervallen bezielt, en hun gedruisch tot eene ontzagbare roepstem verheft! En wat roept deze stem? Dit: *alle uwe baren en golven, o Heer! zijn over mij gestroomd.* 's Dichters rampen en onheilen zijn dus *baren en golven Gods*, die hem

bedelven, even als daar ginds het klotſend water over berg en dal henenbruist!

En nu, onder deze ontroerende gewaarwordingen, door de hem omringende natuur telkens gevoed en verlevendigd, onder die woede der elementen en die onrust zijner ziele, ſterkte hem de gedachte aan God, de hoop op Hem, naar het vorige vers in zijn hart van nieuws opgewekt. „Omdat mijne ziel in mij is neêrgebogen, daarom gedenk ik aan U van uit dit woeste, vreesſelijke land, waar alles mij mijn ongeluk herinnert." En hoe gedacht DAVID hier aan zijnen God? Op eene wijze, die, dunkt mij, allertreffendst wordt uitgedrukt vs. 9. *Had hij* zoo aanſtonds een ſchrikbarend tafereel opgehangen van zijnen rampſpoed, heerlijk ſteekt daarbij af de voorſtelling van Goddelijke redding, die onverwacht hem kan te beurt vallen. *De Heer zal des daags zijne gunst gebieden, en des nachts zal zijn lied bij mij zijn.* „Plotſelijk zal zijne gunstrijke hulp ter verlosſing opdagen: al had ik ook in den nacht mijn leger nog bevochtigd met mijne tranen, dan welt er misſchien reeds „den volgenden nacht een lied in mij op, omdat Hij des daags redding beſchikte." Een lied der verlosſing, evenwel, kan DAVID in zijnen tegenwoordigen toeſtand zich naauwelijks denken. Deze gedachte is hem thans te hoog en te heerlijk. Daarom ſchijnt hij er aanſtonds nevens te voegen: *een gebed tot den God mijns levens.* „Ik zal mijne hoop op God uitdrukken, door Hem hartelijk te bidden om hulp en herſtel."

Zoo ſtraalde dan, volgens onze wijze van zien, in bijkans iedere uitdrukking, die wij tot hiertoe, van het 6de vers af, beſchouwden, de omkeering door, welke de hervatte hoop op God in DAVID's gemoed deed geboren worden. Daarvan ſtrekt ook deze verheffing zijns harten tot het gebed ten bewijze; want in het eerſte gedeelte des Pſalms ſcheen hetzelve voor die vertrouwelijke uitſtorting in Gods vaderſchoot nog onvatbaar. Nu, daarentegen, vat hij moed en hoop om te bidden, ja ſtort op een' teederen toon, die hem geheel eigen is, en van

zijnen gemeenzamen omgang met God getuigenis draagt, zijn hart aldus voor Hem uit: *Ik zal zeggen tot God: mijn rotsſteen, waarom vergeet Gij mij; waarom ga ik in 't zwart van wege des vijands onderdrukking?* Hij durft den Heer nu weêr met den geliefden naam van *rotsſteen* noemen, op wien zijn vertrouwen onwrikbaar is gevestigd. Neen! deze God kan noch zal hem vergeten! Dat *gaan in het zwart*, in rouwgewaad, ſchijnt te doelen op de donkere kleur van den hairen zak, waarmede de Oosterling, in dagen van rampſpoed en droefenis, zich omkleedde.

De ter loops vermelde *onderdrukking des vijands* perst nog eenmaal eene bittere klagte uit 's Dichters boezem; maar dezelve verſchijht nu in een ander licht, dan de klaagtoonen in het begin van den Pſalm, en het is eene vertrouwelijke klagte tot God. *Met een' doodſteek in mijne beenderen*, of, naar onze wijze van ſpreken, met een' dolkſteek in mijn hart, *honen mij mijne vervolgers, als zij tot mij zeggen, dag aan dag: waar is uw God?* Maar ook deze nevel van zwaarmoedigheid wordt opgeklaard, en moet ganſchelijk wijken voor die éêne groote gedachte, die van het 6de vers af in al zijne uitdrukkingen heerschte: *Vestig, o mijne ziel! uwe hoop op God.* Treffend, voorwaar, is hier aan het ſlot die letterlijke herhaling der woorden, waardoor zich de Dichter in het eerst had geſterkt en bemoedigd! Zij doen ons zien de verheffing der ſmarte, uitgedrukt in het vorige vers, waartegen hij zich niet anders, dan door deze bemoedigende dichtregelen, wist te wapenen; zij doen ons echter te gelijk opmerken, dat hij nu ganſchelijk geſterkt was in zijnen God, en geene zwaarmoedige voorſtelling meer kon oprijzen in zijn gemoed, of zij werd aanſtonds ter neêrgeveld door dat alles overwinnende en het hart boven de weêrbarſtigheid van het lot verheffende denkbeeld: *Hoop op God, o mijne ziel! want ik zal Hem nog loven.*

IETS OVER JOH. XX: 13—15.

Dat Maria Magdalena, het graf van Jezus ledig vindende, bij uitnemendheid bedroefd is geweest, is door al de Schriftuitleggers opgemerkt. In deze hare gemoedsaandoening meent men dan ook de reden te kunnen vinden, om welke zij op haar antwoord aan hen, die haar zoo vriendelijk gevraagd hadden, *waarom zij weende*, geen wederantwoord hebbe afgewacht. Men verbeeldt zich namelijk, dat zij, even gelijk bitter bedroefden nooit stilstaan, maar zich heen en weder wenden, of ook dat zij eenig gerucht achter zich vernemende, zich hebbe omgekeerd, en den persoon, die haar nu aansprak, regtstreeks naar het lijk van haren Heer gevraagd.

Hoe algemeen deze verklaring aangenomen, en ook zeer aannemelijk zij, kan het gedrag van Maria in dezen echter op eene andere, niet minder aannemelijke, wijze worden uitgelegd.

De gedachte, op welke ik bij het lezen van dit gedeelte der H. Schrift ben gekomen, wil ik kortelijk mededeelen.

Vreemd is het mij altijd toegeschenen, dat Maria Magdalena, eene beschaafde vrouw, geen nader onderrigt op haar gegeven antwoord aan de twee, in het wit gekleede, mannen, hetzij zij deze al of niet voor Engelen herkend hebbe, op derzelver vriendelijke toespraak, verlangd heeft. Aan onbeleefdheid valt hier niet te denken; en het uit de verwarring harer aandoeningen af te leiden, bevalt mij ook niet, zoo als ik reeds te kennen heb gegeven. Wat dan? Mijns bedunkens houdt alle bevreemding op, wanneer men zich het geval aldus voorstelt:

De Engelen zitten in de grafspelonk; de reden van Maria's droefheid (vs. 13[b].) vernomen hebbende, staan zij, of een hunner, op, en wijzen haar, met verwonderd ophalen der schouders, en door het uitsteken der hand, naar een voorwerp, dat achter haar is; als wilden zij zeggen, dat degeen, dien zij zocht, dáár was.

Men verbeelde zich hierbij een graf der Oosterlingen,

oogenblik merkbaar af, en ſcheen als te verdorren; en, nadat het 60 uren geleefd had, ſtierf hetzelve.

Na den dood vonden wij de lengte des kinds 18 duim R. m. te bedragen, en de geheele zwaarte ſlecht $5\frac{3}{4}$ pond gemeen gewigts. Men moet vastſtellen, dat hetzelve bij de geboorte zwaarder was, en in den korten tijd, dat het ex utero leefde, verbazend afnam: want bij de geboorte was het zeer gevuld, en werd telkens magerder en kleiner.

Bij het onderzoek, dat niet vroeger dan $1\frac{1}{2}$ etmaal na den dood konde geſchieden, vonden wij de gedaante van den zak veel platter en eenigzins zamengevallen door het verlies van vocht uit de navelſtreng en uit eene en andere kleine opening in den zak zelv', waardoor het telkens uitſijpelde. Het peritoneum van boven tot onder geopend zijnde, vonden wij aan deszelfs binnenſte oppervlakte een vrij vast musculeus weefſel, uit onderſcheidene vezelen zamengeſteld, en daarmede, gelijk aan de ingewanden in deze holte beſloten, zeer vast vereenigd. Dat dit weefſel in de plaats van het omentum, waarvan wij anders geen ſpoor vonden, door de natuur was gevormd, kwam ons zeer waarſchijnlijk voor. Intusſchen vonden wij eene aanzienlijke hoeveelheid ſtinkende ichor, die wij opruimden. Hoe zeer de lever bij vruchten en pas geborenen naar evenredigheid veel grooter is dan bij volwasſenen, zoo vonden wij toch dit ingewand van zulk eene buitengewone grootte, dat hetzelve de ruimte van meer dan twee derde gedeelten van den zak, het geheele bovenſte en regter zijdelijke deel van denzelven, innam, en dus ruim een derde had der grootte van het kind, en van eene vaste ſubſtantie, dat het bij de doorſnijding meer naar een ſpierachtig deel, dan naar een zacht vaatachtig ingewand geleek, bevattende veel zwart gekleurd bloed in zich; de achterſte en onderſte leverkwab in 't bijzonder was ongemeen dik en breed, en de veſica fellis naar evenredigheid zeer klein. De intestina hadden ſlechts twee zwakke omwindingen, en waren, even gelijk de maag, voor het meerderdeel door de uitgebreidheid van de lever

bedekt. Zij hadden hunne natuurlijke kleur niet, maar veeleer het aanzien van gemacereerde musculeuze, dan wel van membraneuze deelen. Het gansche darmkanaal was korter dan het behoorde. De milt en het pancreas waren natuurlijk gesteld.

Alle de ingewanden van den buik hadden eene verkeerde plaatsing ondergaan; en waren te zamen en onder elkander naar alle zijden zeer vast vereenigd.

De borst scheen aan hare basis hooger dan natuurlijk; maar de ingewanden, in deze holte besloten, waren gezond. De longen schenen wat te hoog gekleurd, en het zeer teeder pericardium vonden wij door een vast vliezig verlengsel aan het diaphragma tamelijk vast vereenigd. De vena cava was buitengewoon groot en dik; de regter holte van het hart gevuld met een donker zwart bloed; en de linker geheel ledig.

Men behoeft hier niet lang naar de oorzaken te zoeken, waarom dit kind van het oogenblik zijner geboorte zoo zeer afnam, en niet langer dan zestig uren leefde. Hoe kon hier, bij zulk eene sterke vasthechting der ingewanden, en bij zulk een te kort darmkanaal, de motus peristalticus — hoe, bij zulk eene uitgebreidheid en ontaarding der lever, de menging van het bloed en de afscheiding der gal naar behooren plaats hebben? Wat is hier van de chylificatie, assimilatie, animalisatie en nutritie, bij zulk een voorwerp, en wat eindelijk van den omloop des bloeds, bij zulk eene desorganisatie, en uitermate wijdte der vena cava, en der vasthechting des pericardiums aan het diaphragma, waardoor het hart in deszelfs beweging moest belemmerd zijn, te denken? — Ieder ontleed-, natuur- en ziektekundige kan het resultaat gemakkelijk opmaken.

Dat de nisus formativus, in dit voorwerp, eene zeer verkeerde rigting genomen heeft, lijdt geen twijfel; maar het is toch niet minder duidelijk, dat de natuur in hare werkingen zich gelijk blijft. In het onderhavig voorwerp scheen zij innerlijk datgene te hebben willen daarstellen, waarin zij uiterlijk belemmerd werd. De uiterlijke bekleed-

ſelen en de ſpieren van den buik ontbraken; en dit gaf zeker aan de eene zijde gelegenheid, dat, het peritoneum alleen niet ſterk genoeg zijnde, om de partes contentæ in evenwigt te houden, de ingewanden met het buikvlies naar buiten moesten uitpuilen, en eene algemeene buikbreuk vormen. En evenwel ſcheen zij daarin te hebben willen voorzien, door aan de inwendige oppervlakte van het buikvlies een vrij ſterk ſpierachtig weefſel te formeren, om hetzelve meerdere kracht bij te zetten; hoewel zij te gelijken tijde, — hier van de gewone plaats afgeweken — door eene te groote vastheid van weefſel en uitgebreidheid van ligchaam, de lever, zoo wel als de darmen, misvormde. Hetgeen dus de natuur in het eene geval en op de regte plaats niet kon, wrochtte zij op eene andere, waar zij geen' tegenſtand ſcheen te ontmoeten, en, van hare gewone wetten afwijkende, bleef zich toch in hare vormkracht gelijk.

EENIGE BEDENKINGEN OMTRENT HET BESTAAN DER PAUSIN JOHANNA.

Bij de beoordeeling van het werk van J. A. LLORENTE, *de Pausſen als tijdelijke Vorſten en Opperhoofden der Kerk beſchouwd*, waarvan eene vertaling te *Franeker* in 1824 is uitgekomen, geeft de Recenſent in dit geacht Maandwerk (zie *Boekbeſch.* No. I) zijne verwondering te kennen over hetgeen LLORENTE, t. a. p. bl. 305—316, te boek ſtelt omtrent de *Pauſin* JOHANNA, welker aanwezen de Steller dier recenſie vooronderſtelt, dat eene volſtrekt bewezene fabel is, waaraan thans niemand meer eenig geloof hechten zal. . Tot ſtaving van dit gevoelen, verwijst men den Lezer naar VENEMA en anderen.

Het is mijn oogmerk niet, om het verhaal van LLORENTE omtrent deze beruchte zaak in al deszelfs bijzonderheden te verdedigen, noch ook om in het ſtrijdperk te treden over een weinig behagelijk onderwerp. Doch, bij het nazien mijner aanteekeningen, vond ik daarin het een

en ander, dat, als minder algemeen bekend, misschien van eenig belang kan zijn, na al hetgeen hierover reeds geschreven en getwist is, en waaruit althans blijken zal, dat er nog geene genoegzame reden is, om het bestaan van eene Pausin geheelenal te ontkennen; terwijl men, met MOSHEIM en SCHRÖCKH, de zaak, op het hoogst genomen, voor onbeslist mag houden.

De Heer LLORENTE volgt bijna geheel het verhaal en de bewijsvoering van F. SPANHEIM, van wiens werk; *de Papa foemina inter Leonem IV et Benedictum III*; eene welgeschrevene *Fransche* vertaling door JAQUES LENFANT en A. DES VIGNOLES in 1736 bezorgd is. In dit werk heeft men reeds volkomen bewezen, dat, lang vóór de Reformatie, deze gebeurtenis algemeen geloofd, en toen door geen Schrijver opzettelijk wederlegd is. Door geheel *Europa*, en voornamelijk in *Italië*, was dezelve verspreid en bij het volk aangenomen. Nu is het opmerkelijk, dat, bijaldien het gansche verhaal een verzonnen sprookje is, men geen' waarschijnlijken grond voor deszelfs eerst ontstaan kan opgeven. Men is buiten staat aan te wijzen, hoe zulk eene aanstootelijke en, naar het toenmalig volksbegrip, Godslasterlijke geschiedenis ooit heeft kunnen verdicht worden, zonder het hevigst misnoegen bij Kerkvergaderingen en Kerkoversten te verwekken. De geringste afwijking van de Kerkleer werd met tijdelijke en eeuwige straffen bedreigd. Geen banvloek, daarentegen, trof ooit hen, die, vóór de Hervorming, dit gruwelstuk geloofden en verspreidden. Wat meer is, men rigtte standbeelden op ter vereeuwiging van hetzelve; men sprak van hetzelve openlijk in Kerkvergaderingen en ten aanhoore van de Pausen, zonder dat eenig openbaar teeken van afkeuring daarop volgde. JOANNES GERSON, Kanselier van de Hoogeschool te *Parijs*, zegt uitdrukkelijk, in eene Leerrede, in 1404 uitgesproken te *Tarascon*, in tegenwoordigheid van den Paus BENEDICTUS XIII: „ dat de Kerk bedrogen geweest is; „ toen zij, gedurende een' langen tijd, eene Vrouw als

„ Paus vereerd heeft (*)." De Kerkvergadering van *Konſtanz* heeft een dergelijk gezegde geduldig aangehoord, toen JOHANNES HUSS zich op de regering der Pauſin beriep, ten einde te bewijzen, dat de Kardinalen in hunne kerkelijke bijeenkomſten dikwerf aan bedrog en zonde onderhevig waren (†). Terwijl men hevig tegen hem uitvoer, wegens ſtellingen of bewoordingen van eenen veel minder bedenkelijken aard, liet men hem deze een en andermaal uitſpreken, en zij werd onder de punten van beſchuldiging niet opgenomen.

Hetgeen mij over het ſtandbeeld van JOHANNA te *Siena* is voorgekomen, is mede zeer opmerkelijk. De *Toskaanſche* ſtad *Siena* mogt acht Pausſen onder hare burgers tellen. Die eer werd haar hoog aangerekend; en gedeeltelijk ter vereeuwiging daarvan had men in de prachtige Hoofdkerk de ſtandbeelden geplaatst van de Pausſen en anti-Pausſen, beginnende met den H. PETRUS en eindigende met HADRIANUS IV. Deze beelden, 170 in getal, waren aldaar opgerigt in het jaar 1400 (‡). Onder dezelve trok dat der Pauſin JOHANNA langen tijd aller oogen tot zich. Zij bleef in het ongeſtoord bezit van haren rang tot in het begin der XVIIde eeuw, onder de regering van Paus CLEMENS VIII: toen eerst, en wel in het jaar 1600, werd de naam van JOHANNA, waarmede het ſtandbeeld prijkte, in dien van Paus ZACHARIAS veranderd, en de vrouwelijke trekken onkenbaar gemaakt, ten einde een mannelijk gelaat te doen uitkomen. In dien ſtaat zag de beroemde J. LAUNOY hetzelve nog in 1634 (§). Weldra, echter, oordeelde men

(*) Men vindt de woorden van GERSON aangehaald bij LENFANT en DES VIGNOLES, t. a. p. T. I. p. 171. GERSON wordt bij ſommige Roomſche Schrijvers genoemd *Scriptor Christianisſimus*.

(†) LENFANT, *Hiſtoire du Concile de Piſe*, T. II. p. 238, 244.

(‡) MONTFAUCON, *Diarium Italicum*, p. 348.

(§) MABILLON, *Iter Italicum*, T. I. p. 157, en P. COLOMIÉS, *Recueil de particularités*, in *Opuscul.* Ultraj. 1669, p. 132.

ook dezen maatregel ongenoegzaam, om de ergernis geheel uit te wisschen. Althans ANT. PAGIUS verhaalt, dat hij, in 1677, bij zijn verblijf te *Sienna*, te vergeefs naar dit beeld zocht. Een der oudste Kanoniken van de Hoofdkerk wees hem, met veel geheimzinnigheid, de plaats aan, alwaar de befaamde beeldtenis gestaan had, die ten tijde van ALEXANDER VII geheelenal gesloopt en tot gruis verbrijzeld was (*).

Ook te *Rome* hielden niet alleen het volk, maar ook de eerste beambten van het Pauselijk Hof, deze geschiedenis voor waar, of durfden dezelve althans niet openlijk tegenspreken. Hierop doelt de bekende B. PLATINA, Boekbewaarder van het Vatikaan, in zijn werk *de vita et moribus Pontificum*, opgedragen aan Paus SIXTUS IV, zijnen weldoener en beschermer (†). In hetzelve komt JOHANNA voor als de 106de Paus: hare levensgeschiedenis wordt vrij uitvoerig geschetst. Het scheen hem, zegt hij, ongeraden, dit verhaal over te slaan, *ne obstinate nimium et pertinaciter omisisse videar, quæ fere omnes affirmant: erremus etiam nos hac in re cum vulgo, quum appareat ea, quæ dixi ex his esse, quæ fieri posse creduntur* (‡). Dezelfde Schrijver wil daarbij niet ontkennen, dat, bij den optogt der Pausfen naar de Lateraansche Hoofdkerk, men met opzet van den regten weg afweek, ten einde de plaats niet voorbij te gaan, alwaar dit ergerlijk feit voorviel. De gewoonte, om deze beruchte straat zorgvuldig te vermijden, had voorheen kracht van wet bij het Pauselijk Hof. Dit wordt onder anderen bevestigd door hetgeen men leest bij BURCARDUS, Ceremoniemeester van de Kapel der Pausfen, van SIXTUS IV tot JULIUS II. In het dagverhaal van dien, naar het schijnt, aanzienlijken Ambtenaar, hetwelk in Handschrift bewaard wordt op de Koninklijke Bibliotheek te *Parijs*, teekent

(*) PAGI, *Critica in annales Baronii*, T. III. p. 625.

(†) De eerste uitgave verscheen in 1479. Opmerkelijk is het, dat PLATINA dit werk schreef op last van den Paus: *mandasti — ut scriberem*, zegt PLATINA in de opdragt.

(‡) PLATINA, l. l. p. 108. *Ed. Cervicorni*, 1529, fol.

BURCARDUS op, „dat Paus INNOCENTIUS VIII, „ op den 27 December 1486, van de Kerk van *S. Jan van* „ *Lateraan* terugkeerende, te paard de ſtraat doorreed, „ alwaar het ſtandbeeld van JOHANNA, hare bevalling „ voorſtellende, geſtaan had, en dat men den Kerkvoogd „ deze inbreuk op de *etiquette* zeer euvel nam." De Aartsbisſchop van *Florence* en vele andere Prelaten gaven hunne verontwaardiging zeer luid te kennen. Slechts één Bisſchop verbood den Ceremoniemeester daarvan te ſpreken, „ daar de zaak naar ketterij rook (*)."

BAYLE en andere Schrijvers hebben in twijfel getrokken, of MARTINUS POLONUS, Penitentiarius van Paus NICOLAUS III, en Aartsbisſchop van *Gneſen*, uit de XIIIde eeuw (†), deze geſchiedenis inderdaad verhaald hebbe, wijl men eenige vervalſching in de weinige Handſchriften, daarvan voorhanden, vermoedde. Ook deze twijfel kan thans niet meer beſtaan. Op de genoemde *Parijſche* Bibliotheek vindt men 19 Handſchriften, uit de XIV en XVde eeuwen, van de *Flores Chronicorum*, door BERNARD GUIDONIS, tijdgenoot van MARTINUS, geſchreven, waarin deze de eigene woorden van MARTINUS POLONUS herhaalt, en met hem inſtemt in de reden, waarom men in de gewone Chronologiſche lijsten van de opvolging der Pausſen den naam van JOHANNA niet ontmoet (‡). Bij de vermelding van deze daadzaak voegt de Heer DE BREQUIGNY, een beroemd *Fransch* Geleerde, de namen van meer andere Schrijvers, die vóór MARTINUS POLONUS hetzelfde verhaald hebben, en wier getuigenis niet in ééns door eene magtſpreuk mag verlamd worden (§). Mij vergenoegende met te verwij-

(*) *Notices et extraits des Manuſcrits de la Bibliothèque du Roi*, T. I. p. 85.

(†) Hij overleed in 1278 of daaromtrent.

(‡) *Nec ideo ponitur in catalogo ſanctorum Pontificum tam propter mulieris ſexum, quam propter deformitatem facti.* MARTIN. POL. *Chron.* ad annum 855.

(§) *Extraits et notices de la Bibliothèque du Roi*, T. II. p. 12 et ſuiv. et 580.

zen naar het werk van dien Roomschkatholijken Geleerde, wil ik nog flechts herinneren, hoezeer de toenmalige gesteldheid van het Kerkelijk gezag te *Rome*, de gruwelijke zedeloosheid der Geestelijken, en de onheilige handelingen, die bij de benoeming van de Opperhoofden der Kerk plaats grepen, de onwaarschijnlijkheid wegnemen, welke in den eersten opslag tegen de verkiezing van eene Vrouw tot Paus pleiten moet. De IX en Xde eeuwen leveren menigvuldige voorbeelden op van schaamtelooze bedriegerijen, door Kardinalen en Kerkoversten gepleegd. Wie weet niet den invloed, welken MAROCIA, de Gemalin van ADELBERT, Markies van *Toskanen*, en de Geliefde van Paus SERGIUS III, op het Kerkelijk Bestuur tegen het einde der IXde eeuw verkreeg? SERGIUS verwekte bij haar eenen Zoon, JOHANNES genaamd. Dezen wist THEODORA, de Zuster van MAROCIA, waardige navolgster van alle MESSALINA's uit vroegeren en lateren tijd, eerst tot Aartsbisschop van *Ravenna* te verheffen, en daarna, door hare strafbare verbindtenissen, tot Opperhoofd der Kerk te doen kroonen. MAROCIA en THEODORA voerden toen eenigen tijd eene onbepaalde heerschappij over *Rome*. Gansch *Italië* en velen uit de Geestelijkheid klaagden luid over de geweldenarijen dezer Vrouwen. De eerwaardigste ambten werden verkocht, of ten prijze van teugellooze ontucht weggegeven; en bij de losbandigheid, die toen met alle wetten van orde en zedelijkheid den spot dreef, was het waarlijk niet onmogelijk, dat de eene of andere heerschzuchtige bedriegster tot de eerste eerambten in de Kerk wist op te treden. — Men treft daaromtrent bij den Kardinaal BARONIUS een gezegde aan, waarmede ik deze weinige bedenkingen sluiten wil. Men houde het mij ten beste, dat ik de onstichtelijke passage onvertaald late (*)! *Hæc pessima foemina* (THEODORA) *dominium urbis est consecuta, possidens arcem, illudque in posteros propagare curavit, filias prostituens Pontificibus, sedis Apos-*

(*) BARONIUS, *Annales* ad annum 908. §. 6. Tom. X. p. 671.

tolicæ invaſoribus et Tusciæ Marchionibus, ex quibus tantarum invaluit meretricum imperium, ut pro arbitrio legitime creatos dimoverent Pontifices et violentos ac nefarios homines illis pulſis intruderent.

R......... G. H. M. D.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

XVIII.

Opvoeding.

Purpureus, late qui ſplendeat unus et alteri
Asſuitur pannus.

HORAT.

Nog vol van mijnen droom ſtapte ik het huis uit. Onderweg kon ik mij niet weêrhouden, telkens aan mijne das en hemdboord te trekken, en den vinger daar tusſchen te ſteken, of zij mij niet knelden; ik verbeeldde mij, iets ſtropachtigs om den hals te hebben, en ſchudde mij telkens het hoofd, als een poedelhond, die pas uit het water komt, ten einde zeker te zijn, dat alle wervelen en ſpieren nog op hunne plaats zaten en zich vrij konden roeren. Zoo in beweging met lijf en leden, kwam ik de voorplaats bij den Schout opzetten, toen ik in mijne vaart geſtuit werd door zijn tweede zoontje, een jongetje van zes of zeven jaren, die, met eene rol papier in de hand, naar mij toe vloog. „ Meester!" zeide hij, „ ik ga ſchool, en heb een loffelijk getuigſchrift gekregen wegens zedigheid; zie eens, hoe mooi!" Ik zag het fraai geſchrift eens in, en, het teruggevende: „ Wel zoo," zeide ik, „ dat is best, kleine maat! Gaat gij ſchool? en zijt gij altijd zoo zoet; of hebt gij ook reeds met de plak gehad?" — „ Wel foei, Meester! met de plak! Hoe vernederend voor een' mensch, geſlagen te worden! Dat is goed voor beesten." Dit hoorende, draaide ik mij onwillekeurig om, om te zien, wie dit zeide; niet kunnende denken, dat zoo veel wijsheid uit een mondje voortkwam, hetwelk de tanden nog niet gewisſeld had. Maar ik ontdekte niemand, en het wijze ventje bragt mij huppelend binnen,

waar ik zijne moeder, omringd van hare dochters, vier aankomende meisjes, vond zitten. — Wanneer ik de vrouw van onzen Schout zie, is het mij even als in mijne leerjaren, wanneer ik mij in de beentjes van de achterhand vergiste. Ik meende, dat ik ze zeer wel uit elkander kende, maar was toch altijd met de zaak verlegen, als mijn meester mij er een voor den neus leide. Zoo ging het mij ook bij de Schoutsvrouw. Elk hield haar voor eene der knapste vrouwen van het dorp, en roemde haar huishoudelijk bestuur; elk wees op hare kinderen; geen gezonder, netter, vlijtiger of zediger kinderen in den omtrek. En naauwelijks was men een uur in het vertrek, of men kreeg lust te vragen: „ Is dat eene moeder met hare dochters? of eene oude tante, die, om Godswil in huis genomen, van tijd tot tijd een woordje meê mag praten?" Toen ik binnenkwam, wees zij mij op eene fraaije teekening, welke op tafel lag, met de woorden: „ Kijk eens, Meester! dat heeft onze Keetje gedaan." Dezelve waren er niet uit, of gij hadt eens moeten zien het verlegen gezigt van de eene, de booze kleur van de andere, terwijl eene derde den neus optrok, en allen Mama bijna in haar gezigt begonnen uit te lagchen. Ik wist niet, wat ik er van maken moest; doch, meenende, om hare verlegenheid, dat die naast mij zat de teekenaarster was, zeide ik tot haar: „ Wel, Juffer Keetje! gij hebt het ver gebragt." Met een opgewipt neusje wees zij mij met de naald op eene, die tegenover haar zat, half lagchend zeggende: „ Gij vergist u, Meester! dáár zit Juffer Keetje." Deze scheen zulks niet te bevallen, en nam, met een gelaat, hetwelk eene compagnie soldaten tot staan zoude gebragt hebben, de teekening zoo onbesuisd van de tafel, dat zij tegen een zeer vol geschonken kopje stiet, en er eene rivier over de tafel stroomde. „ Kind! wat doet gij mij daar?" zeide Mama hierop; doch kreeg vrij bits ten antwoord; „ Wat doet gij de kopjes ook zoo onfatsoenlijk vol te schenken?" Het wijze ventje zeide toen: „ Wil ik *onze* Trui bellen, dat zij uit *onze* keuken *onzen* vaatdoek brengt, om *onze* tafel af te vegen?" Ik merkte, dat de herhaling van dit *onze* regt geestig gevonden werd, en begreep nu, dat Mama het bij de Dames, eenige oogenblikken te voren, verkorven had, met van *onze* Keetje te praten.

Ik was intusschen, door al dat rumoer, te eenemaal uit het veld geslagen. Mijne zinnen waren geheel op een' patiënt

gevestigd, en, er geen vindende, vond ik mij zoo leêg als een boer, die zonder geld bij zijn' Landheer komt. Spoedig werd ik echter uit mijnen nood gered, daar Mama, zich tot de grootste uit den hoop wendende, zeide: „Kind! vertel nu eens goed aan Meester, wat u schort." Kind scheen daartoe geen lust te hebben, en, na eene poos heen en weêr op haar' stoel te hebben geschoven, kwam er eindelijk, op een' knorrigen toon, uit: „Och, Mama! 't is al over." Dit woord sloeg mij dood; doch Mama, begrijpende, dat, waar een Meester is, ook een patiënt moet wezen, hervatte terstond: „Ja, Meester! zij wil 't nu niet weten; maar zij werd straks zoo wonderlijk en zoo bleek, dat wij allen meenden, dat zij flaauw zou vallen. Zij zit ook altijd te pruilen en te zuchten, en ik weet waarlijk niet, waarom; zij heeft zoo veel reden van tevredenheid: want denk eens, Meester! zij heeft voorleden week, op de Fransche school bij Mamsel ST. LEGER, den prijs gekregen van....." Hier stond Mama, met de breinaald aan den neus; maar kon het er niet uit krijgen, waarin eigenlijk Kind den prijs behaald had. Op het hooren van het woord *Mamsel* waren alle de gezigten zoo strak getrokken, als van onze oude Schoolmatres, wanneer zij naar de kerk gaat. Er was dáár dus geene opheldering te wachten, die ik ook wel merken kon, dat Mama van hare nufjes niet waagde te vragen. Na eenige oogenblikken bedenkens hervatte zij: „Nu, de naam doet er ook niet toe; de meisjes leeren nu zoo vele mooije dingen, waarvan men in mijn' tijd niet wist; maar het was, Meester, omdat zij de namen van alle de Goden en Godinnen wist te zeggen, en wie zij waren, waar zij woonden, hoe zij gekleed gingen, en wat ieder te zeggen had. Meester! als gij het gehoord hadt, gij zoudt er van verstomd gestaan hebben." Ik liet moeder naauwelijks uitspreken, en, vreezende dat mij de vogel geheel ontsnappen zou, had ik Kind al bij den pols, en liet haar de tong uitsteken. Ik had nu mijne vangst beet; maar noch pols, noch tong, noch wat ik vroeg of weêrvroeg kon mij baten; alles was zoo wèl, dat er zelfs voor een onnoozel kopje kamille of een lepeltje vlierstroop geen schijn te vinden was. Ik was ten einde raad; doch de radheid van Mama's tong, die mij aan de patiënte geholpen had, hielp mij ook aan het middel: want, voortpratende, zeide zij: „Straks is zelfs Jufvrouw P. hier geweest, om haar te feliciteren, en dat is de

knapſte van de ſchool." Dit woord was er naauwelijks uit, of Kind borst uit in tranen, en eene der anderen werd zoo rood als het vest van den ouden Koetſier van onzen Ambachtsheer, ſmeet haar werk op tafel, en zeide: „ Met uwe permisſie, Mama! wie zegt dat? Truitje P. de knapſte! Mevrouw ST. LEGER weet wel, wie Schoolopziener is, en daar wandelt de eerſte prijs heen. Neen! Lotje (op Kind wijzende) kwam de eerſte prijs toe; dat zeggen allen uit één' mond." Ik merkte nu duidelijk, dat de gemoederen in beweging waren geweest; en dit gaf mij een medicinaal regt, om een bedarend zenuwdrankje voor te ſchrijven. Gezegd hebbende, dat ik dit bezorgen zou, trok ik op, latende Mama met hare beminnelijke dochters verder uitmaken, wie de knapſte van de kweekelingen van Mevrouw of Mamſel ST. LEGER was.

Naar huis gaande, woelde mij al, wat ik gezien en gehoord had, zóó door het hoofd, dat ik mijne gedachten volſtrekt niet bij mijne bezochte patiënte kon bepalen, hetwelk anders mijne ſtandvastige gewoonte is. Ik kon het niet op, dat een Christenmeisje een' prijs kreeg, omdat zij de namen van de Heidenſche Goden en Godinnen van buiten kent. Nog minder, dat die zelfde Juffers, die zoo aardig, zoo vriendelijk waren, waar men ze zag, in huis zich zoo bazinnig toonden, hare goede moeder beſpotteden en op den kop zaten. Ook vond ik het raar, dat men in haar, die toch voor den ſtillen huisſelijken kring beſtemd zijn, zulk eene zucht voedt om zich te vertoonen, en om de eerſte te zijn. Vol van die gedachten kwam ik, bij de pastorij, Dominé tegen, en kon niet nalaten, hem deelgenoot te maken van mijne overwegingen. Ten ſlotte vroeg ik hem: of hij het goedkeurde, dat meisjes zulke dingen leerden, en hoe het toch kwam, dat er zulk een verſchil plaats had tusſchen de meisjes van den Schout binnenshuis en buitenshuis? — „ Het eene is een gevolg van het andere," zeide hij; „ en in dat alles zien wij de kleur van den tijd, dien wij beleven. Men maakt van alles eene kunst, tot het neusſnuiten toe; dus ook van zedigheid en van alle mogelijke deugden. Het is dan ook natuurlijk, dat, even als onze meesters krullen om onze ſchriften trokken, wanneer wij goed geſchreven hadden, de meesters van onze kinderen krullen trekken om hunne deugden. Het is nu in het oog van velen geene mindere kunst om de waarheid te ſpreken en eerlijk te zijn, dan om goed te ſchrij-

ven en te teekenen; en het eerste, begrijpt men, moet even zeer en met even veel moeite aangeleerd worden, als het laatste. Men *dresseert* de kinderen tot de deugd, als een hond tot *apportéren*, en zij worden in de zedelijkheid geoefend, als een soldaat in den wapenhandel. Het spreekt nu van zelf, dat zij hunne deugden *toonen* moeten, zoo als wij weleer ons schrift, en dat zij dan zeer geprezen worden. De geheele opvoeding en manier van onderwijs is voorts daarhenen gerigt, om te pronken en vertooning te maken. Het is niet genoeg, als Pietje een half dozijn letters kent, dat men het aan grootmoeder en peetoom vertelt, op hoop van een secretariskoek of een mooi potstuk te veroveren. Neen! de kleur van onzen tijd brengt mede, dat het gedrukt worde. De gansche stad en halve uren in den omtrek worden, door middel van kaartjes of *Programma's*, of de Courant, bijeengebragt, om te hooren, dat Pietje *A* kan zeggen; en, als hij het nu gelukkig gezegd heeft, wordt het niet door Mama op een praatsalet verteld, maar Pietje's lof

— verheft de Faam met goddelijk geluid,
Zoo ver de zee met wentelende baren
Het aardrijk kust en in hare armen sluit;

en een secretariskoek, ba! — een boekgeschenk; of wel, den jongen wordt een eerpenning om den hals gehangen, als oudtijds een zeeheld, wanneer hij, voor het vaderland half lam geschoten, uit zee kwam. Zulk eene vertooning heet een *Examen*. Ik laat dit nog ten aanzien van jongens gelden, die toch min of meer op het tooneel der wereld moeten verschijnen. Maar hoe men het in zijne hersens kon krijgen, meisjes, die voor den stillen, huisselijken kring bestemd zijn, zoo, met trompet- en bazuingeschal, de *revue* te laten passeren met hare opstellen, teekeningen, borduurwerk, enz."…. „Ja, dat is zeker raar," viel ik hem in de rede: „Ik weet wel, dat, als een Apotheker geëxamineerd wordt, hij een en ander geneesmiddel moet bereiden. Mij dunkt, zoo moest men in die meisjes-examens, als zij er dan toch wezen moeten, haar een' schotel laten gereedmaken, of iets van dien aard doen. Dikwijls heeft het mij gehinderd, wanneer ik hier of daar bij meergegoeden was, dat de vrouw of dochter niets verfrisschends of versterkends voor den armen zieke wisten, en ik nog een keukenboek moest

opslaan, om wat te vinden." — „Ja maar, lieve VROEG!" hernam Dominé, „daarmede kan men geene *vertooning*, daarvan kan men geen *gewag* maken; en dit is thans in alle dingen een eerste vereischte. Als de eene jongen den anderen uit eene sloot gehaald heeft, is er zoo veel leven van, als toen DE RUYTER de Engelsche vloot verbrandde; zijn naam komt op de lange lijst der edelmoedige bedrijven, en wordt in Redevoeringen en Aanspraken herhaald en wederom herhaald, zoodat men er kwalijk van wordt. — Het is een groot gebrek in onze opvoeding, dat alles hoe langer hoe meer in het openbaar geschiedt. De kinderen verbeelden zich nu weldra niet slechts, dat zij iets, maar zelfs, dat zij zeer veel zijn, gevoelen eene zekere meerderheid boven hunne ouders, en begeeren dus ook natuurlijk stem in staat te hebben; zoodat, zoo wij tijd van leven hebben, Meester! gij en ik en alle vaders weldra voor onze zoons en dochters rekening van ontvang en uitgaaf zullen moeten doen, en hunne hooge goedkeuring op ons huishoudelijk bestuur inwachten." — Hoewel ik niet kon nagaan, dat dit nog veel nood heeft, vooral als ik aan mijne Toontje denk, riep ik echter onwillekeurig uit: „Maar, Dominé! als dat zóó gaat, wat is dat dan een tijd, dien wij beleven!" — Ik kreeg hierop ten antwoord: „Een tijd, waarvoor wij den Hemelschen Vader mogen danken, dat Hij ons het voorregt schonk van er in geboren te zijn. Gelijk een goed ruiter gaarne een vurig paard berijdt, moet het ons ouders aangenaam wezen, eene jeugd te zien opwassen, waarin zich de verhevene vermogens van den mensch zoo heerlijk ontwikkelen. Maar, gelijk een goed ruiter een vurig paard den toom niet achteloos op den nek laat hangen, moeten wij ook onze waakzaamheid verdubbelen en met ernst ons gezag handhaven, en haar goed doen gevoelen, dat, zoo zij wat meer *weet*, wij echter meer *zijn*." — „Is daar kans op, Dominé?" — „Daartoe, lieve vriend! zoude ik meenen, leiden vele middelen, onder anderen twee, die ik echter vrees, dat velen niet smaken zullen. Het eene is, dat men zoo min mogelijk vertooning make met de vorderingen zijner kinderen; ten tweede, dat men hun, vooral zoo zij vlug zijn, het leeren niet te gemakkelijk make. Wanneer een kind ziet, dat voor zoo weinig moeite zoo magtig veel lof en eer veil zijn, wordt het natuurlijk door al dien wind verbazend opgeblazen; het meent al wonder wat te zijn en wonder wat te kunnen, wanneer het zoo in een

wip een paar talen beet heeft, en nog een boel historie en geographie, en ik weet niet wat al; doch als men wat meer voet bij ſtuk zet, en den jongen Heer eens goed rekenſchap van de letters laat geven, waaruit zijne mooije woorden beſtaan, dan gaat het hem als een opgeblazen zak met erwten, waarin men een gaatje prikt."

„Veel werks in weinig tijds," plagt mijn vader wel te zeggen, „is thans de manier. Het gevolg hiervan is, dat, daar het er ook goed uit moet zien, zal het een' kooper hebben, men op de innerlijke deugdzaamheid zoekt uit te halen, wat men aan het uiterlijke te koste legt." Zoo ſchijnt het dan nu ook met de opvoeding te zijn. Onze onderwijzers wedijveren met onze ſchrijnwerkers: de eerſten bezorgen ons in een omzien jongelingen en jongedochters met alle mogelijke wetenſchap en deugd, zoo als de laatſten om een' ſpotprijs meubelen van mahonijhout — opgeleid als een vliesje.

Naſchrift van den Redacteur.

In het *Mengelwerk* voor 1823, bl. 629 env., is iets uit het Leven van *Maarten Vroeg* geplaatst, over 's menſchen gelijkheid, vrijheid enz., hetgeen den Redacteur al ſpoedig bleek, door dezen en genen, verkeerd verſtaan, en daardoor averegts toegepast te zijn. Dit gaf aanleiding tot eenig ſchrijver deswege van denzelven aan wijlen den geachten Hoogleeraar; en hij vermeent aan diens nagedachtenis verſchuldigd, en tevens hun, die het voornoemde ſtukje niet wel begrepen hebben, dienst gedaan te zijn, door de mededeeling van 's mans naïf antwoord op zijn ſchrijven.

IJ.

„Amice!

„Overkropping met gedeeltelijk onverwachte bezigheden en ziekte, die mij tot alle werk buiten ſtaat ſtelde, hebben mij onwillig zoo lang doen zwijgen. Het ſpijt mij, dat Maarten het verbruid heeft; maar wat geſchreven ſtaat, ſtaat geſchreven, zeg ik met Pilatus; dat wil zeggen: ik heb het gemeend. Zeg mij toch eens, beste Vriend! of gij in ernst aan de gelijkheid der menſchen gelooft, niet zoo als gij ze in uw' kop idealiſeert, maar zoo als zij op aarde rondwandelen? B. v. die brave, goede B., die nu zoo hard wordt gevallen, met die lieve jongens, die hij elk op een ſtok-

paardje gezet heeft, en die daar nu iedereen mede van de beenen trachten te rijden, aan de eene zijde, en Washington, met een paar van die knapen, die het waagden deugdzaam te zijn, zonder onophoudelijk van de genade Gods te schreeuwen, aan de andere, — zijn u die even veel waard? Is B. niet veel meer waard als Dichter, dan wijlen . . . ., te. . . . . . .? En ik zoude toch de laatste liever zijn dan de eerste. Zoo zijn, dunkt mij, de menschen van verschillende waarde, *in hun geheel beschouwd*, en dezelfde mensch, naar het oogpunt, waaruit men hem beschouwt. Maar om nu den mensch juist naar datgene te meten, waarvan de beste, *zoo lang hij hier op aarde is*, zoo bitter weinig toont, namelijk *ware zedelijke vrijheid*, die zeker *allen* gemeen is, dit is, dunkt mij, even zoo goed, alsof ik den schranderen olifant, het morsig varken en den dommen os over één' kam schoor, omdat zij allen een hart hebben, in maaksel en beweging allezins gelijk. Wanneer men menschen vergelijkt, moet men den geheelen mensch nemen, en niet een stukje. In de Maatschappij komt daar dan nog het verschil van stand bij; en, om één voorbeeld te noemen, hoe raauw het in *Amsterdamsche* ooren klinken moge, een Edelman heeft op zekere uiterlijke onderscheiding aanspraak, omdat hij Edelman is; maar, let wel, *uiterlijke*, geen *privilegie*, geene andere of meerdere regten; zulke onderscheidingen, die op wind neêrkomen, omdat het Edelmanschap, op de keper beschouwd, wind is. Maar nu zie ik er iets kinderachtigs in, hem dat kleine vermaak en eer te misgunnen, dat hij een' langen naam mag teekenen, met Baron er voor, en Heer van dit en dat er achter, en dus wat meer inkt en pennen vermorsen dan gij of ik, of dat hij op zijne koets een paar afgrijselijke dieren mag laten schilderen, ja zelfs den Hollandschen Leeuw met eene streep over zijn ligchaam, ten bewijze dat zijn betovergrootvader een h . . . . . kind van een' Hollandschen Graaf was, of dat hij zijnen knecht een' rok mag aantrekken, met al de kleuren van den regenboog uitgemonsterd; ik zou hem zelfs van harte gunnen, dat hij, boven anderen, hazen en patrijzen mogt schieten, en dus in het gild van de katten en spreeuwen te behooren, die onze huizen en velden van ongedierte zuiveren, en dergelijke fraaijigheden meer. De kool is de sop niet waard; en, als ik het regtuit mag zeggen, al dat razen tegen de bevoorregte standen, zoo als men ze noemt, komt voort uit nijd en hoogmoed en inge-

nomenheid met zijn' eigen lieven perſoon. Uit dat beginſel wordt eerst de Adel afgeſchaft, en vervolgens alle goederen gemeen verklaard; dat is de wijnmoer, die de gemoederen aan 't gisten brengt, de ware grond van elke Revolutie, waarvan de grondwet is: *ik wil ſtaan*, *waar gij ſtaat*, even als eene dringpartij in eene Amſterdamſche kerk, waar die eene plaats heeft verdrongen wordt door die er geen heeft, ten zij hij met een paar ſtevige ellebogen zich ruimbaan weet te maken.

„ Ziedaar een ſtukje van mijne ſtaatkundige geloofsbelijdenis. Ik beſchouw dit geheele leven, dit geheele ondermaansch menſchengeſlacht, als een ſtaat van onvolmaaktheid. De vergelijking is oud, maar waar: wij zijn *rupſen*; en de ondervinding leert, dat uit de rupſen, die met de ſchoonſte kleuren pronken, vaak de leelijkſte uilen kruipen. Dit zij mij vergund toe te pasſen, niet alleen op aanzien, op rijkdom, op ſchitterende gaven, maar op alles, wat aardsch is, tot deugd, of liever deugdzame, edelmoedige, verhevene daden, incluis.

„ Vale! en geloof mij

T. T.

J. VOSMAER."

„ P. S. Mijn ſlecht ſchrift, nu nog ſlechter, veroorzaakt doordien ik mijne handen maar half tot mijn' wil heb gehad, verzoek ik te verſchoonen."

ANEKDOTEN WEGENS KEIZER ALEXANDER VAN RUSLAND.

ALEXANDER *bezoekt eene Wolſpinnerij.*

Ik was te *Aken* tijdens het Congres. (Dus verhaalt een Correspondent van het *Engelsch* tijdſchrift *the Examiner.*) Keizer ALEXANDER wandelde dikwijls in den vroegen morgen in de omſtreken der ſtad. Ik ontmoette hem, op zekeren dag, vroegtijdig, in het fraaije bosch, genoemd *het bosch van Paulina*, de geliefkoosde wandelplaats der Prinſes PAULINA BORGHESE, NAPOLEON's zuster, wanneer zij de wateren gebruikte. Hij was gekleed in eene eenvoudige blaauwe *frac*. Na mij bij het aanſpreken een' goeden morgen gewenscht te hebben, vroeg hij mij, of ik hem den naam konde zeggen van den eigenaar van een groot, nieuw gebouw, digt aan het bosch, hetwelk hij mij met zijn' rotting aanwees. Ik voldeed aan zijne nieuwsgierigheid, hem onderrigtende, dat het eene Wolſpinnerij was, en dat de eigenaar, dien ik kende,

LUDWIG heette. Hij vroeg mij vervolgens, of er voor hem gelegenheid zijn zoude, deze fabrijk te bezigtigen; daar bijvoegende, dat hij *Aide-de-camp* was van den Keizer van *Rusland*. Ik bood aan, hem derwaarts te geleiden, en hij nam mijnen voorslag gretig aan. Toen wij het gebouw naderden, ontmoette ons de Heer LUDWIG, wien ik verlof vroeg voor den vreemdeling, die mij verzelde, om zijne fabrijk te bezigtigen. De Heer LUDWIG, die even zoo goed als ik wist, dat deze vreemdeling Keizer ALEXANDER was, eerbiedigde zijn *incognito*, en geleidde hem naar zijne fabrijk, hem achtervolgens al de werkplaatsen zien latende, waarmede omtrent twee uren verliepen. De Keizer nam daarna bij denzelven een ontbijt aan, bestaande eenvoudig uit koffij, brood en boter. Het vertrek, waar hetzelve werd gehouden, was versierd met prenten, onderscheidene wapenfeiten van NAPOLEON voorstellende, en op eene van welke diens zamenkomst met ALEXANDER op den *Niemen* was afgebeeld. Deze prent trok bijzonder de aandacht des Keizers. Na dezelve eenige oogenblikken te hebben aangestaard, zeide hij: „Het is waar, het is waar; maar waarom deed hij ook niet „zoo op de *Loire*, in 1815, in plaats van zich aan de *Engelschen* over te geven? Hij had dit kunnen doen, en, zoo „hij het gedaan had, zou hij nog misschien Keizer der *Franschen* zijn." — „Maar," merkte de Heer LUDWIG aan, „het Huis van *Bourbon?*" — „Het Huis van *Bourbon!*" antwoordde de Keizer met levendigheid; „ja, gij hebt gelijk, „dit was toen een hinderpaal; maar hij had het kunnen doen „in 1814, wanneer de BOURBONS bij den oorlog nog in „geene aanmerking kwamen." — Toen de Keizer afscheid nam van den Heer LUDWIG, bedankte hij hem beleefdelijk voor deszelfs heusch onthaal, en, over eene binnenplaats gaande, ontmoette hem een dozijn werklieden, die hem herkenden, en hem, tot driewerf toe, begroetten met het geroep: „Leve de Keizer!" ALEXANDER scheen eenigzins verwonderd over deze begroeting, en onttrok zich, met overhaasting, aan dezelve; maar, twee uren daarna, verscheen een Officier met een' brief van den Keizer voor den Heer LUDWIG, verzeld van een' kostbaren ring voor hem en honderd dukaten voor het werkvolk.

ALEXANDER *en de Huurkoetsier en het Appelwijf.*

ALEXANDER leefde te *Aken* zeer eenvoudig, en had

flechts een klein gevolg bij zich. Hij legde zijne bezoeken af in eene huurkoets, en had tot koetfier een' dronkaard, die altijd geweldig hard reed. Meermalen kwamen hem klagten tegen dezen koetfier ter ooren, en de Keizer had hem, ten gevolge daarvan, aanbevolen, voortaan bedachtzamer te zijn. Deze man, hem eens door de ftraat *St. Aldebert* rijdende, wierp eene kabriolet omverre. De Keizer, zeer vergramd, fprong uit de koets, trok zelf den koetfier van den bok, en noodzaakte hem, te voet naar huis te keeren.

Op zekeren dag den Koning van *Pruisfen* ontmoetende in eene naauwe ftraat, waar geene twee rijtuigen elkander konden pasferen, verliet ALEXANDER terftond het rijtuig, en, dat des Konings naderende, zeide hij tot hem: „Kom, „broeder, laten wij de koetfiers begaan;" en, den Koning in den arm nemende, die zich desgelijks gehaast had af te ftijgen, gingen de beide Vorften te voet heen, tot groot genoegen der aanfchouwers.

Bij eene andere gelegenheid trad ALEXANDER, in de ftraten van *Aken* verdwaald zijnde, naar het ftalletje van eene koopvrouw in appelen, haar vragende, of zij hem konde zeggen, waar Keizer ALEXANDER woonde. „Wel!" antwoordde deze, „ziet ge mij voor even onnoozel aan, als gij „*Rusfen* zijt? Gij zijt immers de Keizer zelf, en zult be„ter dan iemand anders weten, waar gij woont!"

ALEXANDER *en de Metfelaarszoon.*

Op den 18 en 19 November 1818 ftond over het *Pruisfisch* korps van het bezettingsleger eene wapenfchouw te *Sedan* gehouden te worden door den Keizer van *Rusland*, den Koning van *Pruisfen* en den Keizer van *Oostenrijk*. Al de inwoners der fteden *Sedan*, *Charleville* en *Mézières* waren in beweging, en de nieuwsgierigheid des volks was inzonderheid op den eerften gevestigd, zoo zeer zelfs, dat de tegenwoordigheid der beide andere Monarchen naauwelijks in aanmerking fcheen te komen. De Keizer van *Oostenrijk* verfcheen niet.

Een kind van *Charleville*, elf jaren oud, zeer levendig van aard en met innemende gelaatstrekken, verlangende een der eerften te zijn, onder de kinderen van zijne jaren, om ALEXANDER te zien, had reeds twee mijlen te voet afgelegd op den weg van *Mézières* naar *Rethel*, om de rijtuigen te zien aankomen. Zeer vermoeid zijnde, en niets anders ontmoetende, dan eenige gewone reiskoetfen, befloot hij, naar zijne ouders terug te keeren, om iets te nuttigen. Hij klom

achter op het eerste rijtuig, dat hem bejegende, en den weg naar *Mézières* nam. Het was eene reiscoupé met neêrgeslagene kap, waarin twee reizigers van zeer eenvoudig voorkomen zich bevonden. Daar zat hij stil en gerust, toen een der reizigers hem aansprak: „Wat doet gij daar?" — „Wel, niets, Mijnheer! Gij ziet, ik keer terug naar *Charleville*."— „Wie heeft u dan verlof gegeven, om achterop te klimmen?" — „Niemand, Mijnheer! en zoo het u hindert, zeg het maar, en ik zal afstijgen. Ik ben achter op uw rijtuig geklommen, omdat ik heel moê ben; want ik heb lang geloopen, om een der eersten te zijn, om Keizer ALEXANDER te zien; maar, wijl ik hem niet zag komen, ga ik naar huis." — „Gij zoudt dus den Keizer gaarne zien?" — „Of ik! Men zegt, dat het zoo'n mooi man is." — „Wel nu, mijn jongen! om u te toonen, dat ik u gaarne pleizier wil doen, zoo plaats u naast dien Heer, die op den bok zit, en gij zult den Keizer, als hij komt, des te beter kunnen zien." — „Ik bedank u wel, Mijnheer!"—„Wie zijt gij?" vroeg de reiziger, toen het kind op den bok geklommen was. — „Ik heet JOSEPH CHARRIÉ; mijn vader is metselaar, en woont te *Charleville*." — „En gij hebt twee, drie mijlen geloopen, om den Keizer te zien?" — „o! Ik zou veel meer gedaan hebben; maar ik kon niet meer, omdat ik, een der eersten willende wezen, zoo hard geloopen heb." — De reiziger lachte hartelijk. — „Zoudt ge, bij geval, met Keizer ALEXANDER bekend zijn?" vervolgde het jongsken. — „Ik wil eens onderstellen, dat ik het zelf ware; wat zoudt ge daarvan zeggen?" — „Dat mijne kameraadjes het nooit zouden willen gelooven, dat ik met den Keizer gepraat had." — „Wel dan, om hun te bewijzen, dat gij hem gesproken hebt, zoo blijf maar op den bok zitten: wanneer wij te *Mézières* komen, zult gij overtuigd zijn, dat ik ALEXANDER ben." — „Ik dank u wel, Mijnheer ALEXANDER!" — „Wilt gij met mij naar *Sedan?*" — „Of ik! Maar, Mijnheer ALEXANDER, ik doe het niet zonder permissie van mijn' vader; hij zou anders al te ongerust zijn."

Inderdaad, het *was* de Keizer van *Rusland*, reizende in eene zeer eenvoudige coupé, met zijnen Broeder KONSTANTIJN aan zijne zijde. Te *Mézières* gekomen, waar zij zich niet ophielden, schreef de Keizer, door Prins WORONSOFF, deze weinige regels: „Ik verzoek den metselaar CHARRIÉ, niet ongerust te zijn over zijn zoontje; ik neem hem met

mij naar *Sedan*; ik zal hem, na de revue, hem weêr terugbrengen, en zorg voor hem dragen. ALEXANDER." Het kind, hetwelk men een koek gaf, verliet den bok niet, maar bleef op denzelven, als in zegepraal, zitten; en, gedurende de vier mijlen van *Mézières* naar *Sedan*, praatte de Keizer met hem over het beroep van zijnen vader, van waar hij zijne benoodigdheden haalde om te bouwen, enz. enz. De jongen antwoordde steeds kort en bondig, voor zoo verre zijne geringe kennis zulks vergunde. „Hoe laat is 't, vriendje?" vroeg de Keizer hem, toen hij te *Sedan* afsteeg. — „Dat weet ik niet, Mijnheer ALEXANDER!" — „Gij hebt dus geen horloge?" — „Wel neen ik, Mijnheer!" — „Zie daar zes goudstukken; koop daarvoor een horloge, en wacht mij in dit huis, waar ik logeer. Men zal voor u zorgen, en morgen of overmorgen, wanneer ik vertrek, moet gij hier, en geheel klaar zijn, zoodat ik u naar uw' vader weêr kan medenemen." — „Goed, Mijnheer ALEXANDER! ik bedank u wel." — De Keizer gaf zijne bevelen, en hield zich vervolgens met andere zaken onledig.

De jonge CHARRIÉ, rijker in zijne eigene oogen dan de Keizer zelf, haastte zich, aan de begeerte des doorluchtigen gevers te beantwoorden. Hij kocht een groot zilveren horloge, met een' ketting van zes duim lengte, waaraan een enorm cachet en een' breeden sleutel van hetzelfde metaal hingen; en, niet weinig trotsch op zulk een' rijken tooi, liet hij tot aan zijne kniën deze kostelijke snuisterijen slingeren, terwijl hij door de straten van *Sedan* kuijerde.

Na verloop van twee dagen verliet de Keizer *Sedan*, om naar zijne Staten terug te keeren, *Mézières* en *Parijs* doortrekkende. De kleine CHARRIÉ hernam zijnen zetel op den bok, om, desgelijks, naar zijne familie weder te keeren. Het onderhoud tusschen den grooten Alleenheerscher van het *Russische* Rijk en den Zoon des Metselaars van *Charleville* begon op nieuw. „Wilt gij met mij naar *Rusland* gaan?" — „Of ik! Maar, Mijnheer ALEXANDER, niet zonder permissie van mijn' vader." — „Wel nu, ik zal het hem vragen, en, zoo gij wilt, zult gij mij niet verlaten." — „Ik wil overal gaan, waar gij wilt, Mijnheer ALEXANDER!" — Gedurende drie en eene halve mijl stond het gesprek niet stil. Op eene halve mijl afstands van *Mézières* ontdekte het kind zijnen vader te midden van een' troep handwerkslieden. „Kijk, kijk, Mijnheer ALEXANDER! daar staat mijn va-

der; die daar, met zijne lange blaauwe leviet. Zoo gij hem wilt spreken, moet gij het rijtuig doen ophouden." De Keizer deed, gelijk eene zoo groote personaadje hem voorschreef, en liet den metselaar tot zich komen. „Uw zoon bevalt mij, meester CHARRIÉ! Wilt gij hem aan mij toevertrouwen? Ik zal hem met mij naar *Rusland* nemen, en voor zijn' persoon zoo wel, als voor zijne opvoeding, zorg dragen." — „Sire!" zeide de metselaar, „ik heb niet dan *dit* kind." — „Ik zal hem u, na verloop van eenige jaren, terugzenden, en gij kunt hem gerust aan mijn vaderlijk toezigt overlaten." — „Ik kan niet, Sire! Dit kind is de troost zijner moeder, en ik kan van hetzelve niet scheiden." — „Ik ben een eerlijk man, meester CHARRIÉ! en ik beloof niets te vergeefs." — „Ik geloof het gaarne, Sire! maar"... — „Gij doet niet wel, meester CHARRIÉ!" zeide nu Prins KONSTANTIJN, die naast zijnen Broeder zat; „de Keizer beoogt alleen het geluk van uwen zoon." — „Het doet mij zeer, genoodzaakt te zijn, het te weigeren; maar ik kan niet besluiten, mij te scheiden van mijn' eenigen zoon." — „Het spijt mij van uw' zoon," hernam de Keizer eenigzins koel. Thans klom de kleine bengel, die deze nieuwe manier van reizen regt naar zijnen smaak vond, van zijne verhevene zitplaats, en begon te huilen. „Vaarwel, Mijnheer ALEXANDER!... gezondheid!... Ik... ik ben regt bedroefd, dat ik niet met u naar *Rusland* mag." — De beide Vorsten gaven hem een twintigtal goudstukken, en vervolgden hunnen togt.

Thuiskomende, vertelde het kind alles, wat hem bejegend was, en wel in het bijzijn van een aantal nieuwsgierige oude vrouwen uit de buurt. Moeder CHARRIÉ zat voor in dezen kluchtigen *Areopagus*. Aan het einde des verhaals regende het verwijtingen op den armen metselaar, wegens zijne dwaasheid in het afweren van het geluk van zijn kind. „Bedenk, mijn goede man!" zeide onder anderen eene groote vrouwemuts tot hem, „dat men niet alle dagen Keizers ontmoet op 's heeren weg, en dat men, wanneer zoo iets gebeurt, er waarlijk wel gebruik van mag maken!" Eindelijk (zoo veel vermag de vrouwelijke welsprekendheid) liet zich meester CHARRIÉ bereden. Hij reisde, per post, met zijnen zoon, den Keizer na op den weg naar *Parijs*, en trof hem aan te *Soissons*. ALEXANDER ontving hem wel; maar de eerste opbruising van edelmoedigheid was bekoeld door de

ſtellige weigering van den kant des metſelaars. „ Ik trek *Parijs* ſlechts door," zeide hem de Vorst; „ ik zal mij nergens ophouden, eer ik in mijne Staten ben gekomen. Zoo gij het geraden vindt, wacht mij te *Aken* op, waar ik overmorgen zijn zal, en dan zal ik u mijn beſluit mededeelen."

De goede metſelaar, die alleen aan den ſterken drang van vreemden had toegegeven, bedacht zich nader, en zijn vaderlijk gevoel zegepraalde; hij ging niet naar *Aken*, maar keerde bedaardelijk huiswaarts, en zijn zoon leerde huizen bouwen, gelijk zijn vader en grootvader en overgrootvader hadden geleerd.

DE SCHEPPING DER RUPS.

(Uit het *Hoogduitsch*, door Mr. A. E. H...... (*).)

Toen de eerſte menſchen om eigene ſchuld uit het Paradijs verdreven waren, en de vrome Abel onder de wreede hand zijns broeders den dood gevonden had, verſcheen de Engel des Verderfs voor den troon van Jehova, en ſprak: „ Het vonnis des doods is over de aarde geveld, en de mensch toont zich zijn noodlot waardig. Vergun mij de magt, eenige ſchepſelen tot dienaars van het verderf voort te brengen, en anderen te herſcheppen, ten einde dezelven mij in mijne taak onderſteunen."

Jehova wenkte, en de bede was toegeſtaan. Toen daalde de Engel op dit benedenrond, en gaf den leeuw zijne verſchrikkelijke klaauwen en zijnen naar bloed hijgenden muil; zijn gebrul deed voor de eerſte maal de velden daveren, en, in plaats dat zacht krullend haar zijnen hals langer verſierde, golfden forſche gele manen langs zijnen nek. De tijger en het luipaard, die tot hiertoe onder de lammeren geweid hadden, bekwamen hunne gevlekte huid, en met dezelve hunnen boosaardigen bloeddorst. Gier en adelaar ſchreeuwden in de lucht, en bragten in hunne getakte klaauwen dood en verderf in de dalen te voorſchijn; terwijl in de ſpleten der rotſen de van vergif zwellende adder loerde.

De Beſchermengel der Aarde treurde. Er was tweeſtrijd in de Natuur. De Engel des Verderfs zelf was over zijn maak-

(*) Als Bijdrage door hem gelezen in het Departement *B*..... der Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, 24 Nov. 1825.

fel verschrikt. Evenwel hij troostte zich, en sprak: „ Schiep „ de mensch zich niet zijne eigene wereld, daar hij rust en „ vrede versmaadde, en daarvoor strijd en heerschappij koos? „ Hoe kan ik anders, dan verschrikkelijk zijn voor de ont- „ heiligde aarde?"

Zoo sprak hij, en wees die vreesselijke monsters de woestijnen tot woonplaats aan, en gaf hun de uren des nachts om te rooven. Want bij den Hemelschen Vader is zelfs de gestrengste geregtigheid niet zonder liefde.

Toen begaf zich de Engel des Verderfs naar de woningen des eersten menschengeslachts, en plaatste zich in eenen kleinen hof, alwaar Mirza, Abel's geliefde en treurende zuster, boomen en bloemen kweekte. Deze hof was een klein beeld van Eden, vol koele schaduw en liefelijk riekende bloemen.

Peinzend stond hier de Bode des Hemels, getroffen door Mirza's onschuld en liefde. „ Moet ik nu ook dezer vrome „ lijderesse nog meer, nog een nieuw lijden veroorzaken?" sprak hij. „ Doch, dit zij zoo! Voor het vroom gemoed „ ontspruit ook uit lijden vreugde. En behoort zij niet tot „ het geslacht der gevallenen? De gevolgen der zonde zijn „ eeuwig. Ook hier hebbe de vergankelijkheid hare die- „ naren!"

Hij boog zijnen staf, en uit het stof, dat hij roerde, ontstond eene vraatzuchtige rups, welke dadelijk de planten van rondomme verteerde, en de bladeren en bloesem van het naastbij zijnde boompje doorknaagde.

Kort hierop kwam Mirza in haren hof, en verschrikte, toen zij de verwoesting aan bladeren en bloesem ontdekte. Dan, toen zij naderbij trad, en dit zonderliug gedierte met deszelfs knagend gebit aan de takken gewaar werd, schrikte zij nog veel meer, en liep ijlings naar haren broeder Seth. „ Zie," zeide zij, „ eene slang zit op de takken en verteert „ mijn plantsoen!"

Toen kwam Seth in den hof, en, na de rups beschouwd te hebben, zeide hij: „ Neen, Mirza! uwe vrees schetste u „ dit dier verschrikkelijk. De slang kruipt op haren buik; „ maar dit dier heeft pooten, en is een ander gewormte, „ dat, gelijk een schaap, van bladeren leeft. Ik wil het ver- „ treden." Toen schudde de knaap aan den boom, en de rups viel op den grond.

„ Ach neen," smeekte Mirza, „ dood dit dier niet! Eten „ ook wij niet de vrucht des booms? Dit dier weet niet,

„ dat deze hof mijne vreugde is. Daarom, dood het niet! „ Ik wil het zoo veel geven, dat het genoeg heeft, en de „ planten niet schade."

Toen zeide de knaap: „ Zijn dan de dieren aan ons niet „ onderworpen en in onze magt gesteld?" — „ Maar het is „ toch beter," antwoordde Mirza, „ goedheid en zachtzin- „ nigheid te oefenen, dan geweld. Laat haar het leven!"

Daarop maakte Mirza eene omtuining om de rups, en verzorgde haar van de bladeren en bloesem der boomen, des avonds en des morgens, meer dan zij konde verteren.

Toen de Hemelbode dit zag, werd hij geroerd, en sprak: „ De mensch heeft toch zijn Goddelijk evenbeeld niet ge- „ heel verloren. Hij kan zelfs zijnen vijand weldoen, en „ kwaad met goed vergelden." De Engel stond peinzend, en zeide: „ Het is billijk, dat het goede het schoone ver- „ gezelle!" en raakte den knagenden worm met zijnen staf aan, — en de rups ontving de verwonderlijke kracht, zijne eigene doodkist te maken. Dit alles geschiedde omstreeks den schemeravond.

Den volgenden morgen in de vroegte kwam Mirza in haren hof, en zag naar hare rups, maar vond haar niet. „ O! zij zal nog slapen," was hare kinderlijke taal; „ ik wil haar niet „ wekken, maar bladeren verzamelen, terwijl de dauw daar „ nog op ligt." Toen verzamelde zij bloesem en bladeren. Want Mirza had door haar weldoen het dier lief gekregen, en had, sinds Abel niet meer met haar wandelde, een hart voor de geheele Natuur.

Wanneer Mirza nu met bloesem en bladeren aankwam, vond zij eene pop, glinsterend en schoon, als eene purperkleurige wolk. En zij stond verbaasd, en riep haren vader en moeder en al de haren bijeen. „ Ziet," zeide zij, „ welk „ een schepsel heb ik opgevoed! Thans is het dood, en rust „ in een verwonderlijk graf. Wie weet, of het niet weder „ op nieuw te voorschijn komt!"

Zoo sprak Mirza met voorspellenden geest, en wist niet, dat zij de gave der voorzegging bezat.

Doch Adam, haar vader, zeide: „ Wie kan zulks door- „ gronden? Begin en einde zijn voor het menschelijk oog „ verborgen. Doch deze nieuwe gebeurtenis zij voor ons „ niet zonder wijsheid. Welaan, laten wij de pop in onze „ hut brengen."

En zij bragten het hulsel des diers in hunne woning;

terwijl Maria zeide: „ Ik verheug mij toch, het dier tot aan „ deszelfs dood te hebben wèl gedaan."

Daar lag dan het hulſel van dit onbekend gedierte in de woning der menſchen, voor hen een beeld van Abel, den eerst ontſlapenen! Wanneer zij nu op zekeren morgen bijeen waren en over den doode met weemoedige harten ſpraken, zie! daar verhief zich op eens een zacht geruisch, en de pop bewoog zich. Nu traden allen toe, en ſtaarden op het hulſel, met ſtille verwachting.

Daar barst plotſeling het ronde zilverkleurige graf vaneen, en zie! daar kwam uit de enge kluis een levend wezen te voorſchijn, en fladderde en zweefde met een viertal wiekjes daarhenen. Deze wiekjes nu waren blaauw, gelijk de ſaffier en *het helder* gewelf des hemels, en met een' gouden zoom omgeven, en iedere wiek was een ſpan lang en breed. En in het vaneengeborſten hulſel lag een roode druppel, gelijk bloed. Het nieuwgeboren dier zweefde op fladderende wieken daarheen boven den waſem der bloeijende boomen.

Toen vervulde eene eerbiedige bewondering en vreugde de harten der eerſte menſchen, en zij dachten aan Abel, den eerſteling der ontſlapenen. En hunne oogen werden geopend, zoodat zij de gedaante van Abel zagen als die eens Engels.

En zij hoorden de ſtem van den Engel des Verderfs, die hun toeriep: „Ziet! uit den Dood kiemt het Leven, en de Tijd „ verwisſelt zich in de Eeuwigheid. Aan het rein gemoed „ en kinderlijk geloof wordt het gegeven, de waarheid in dit „ beeld te aanſchouwen."

Sinds dien dag treurde Mirza niet meer om Abel, en de eerſte menſchen dachten nu meer aan hunnen dood, met vrolijker uitzigt op de toekomst.

EEN STAALTJE VAN HEDENDAAGSCH FRANSCH KERKLICHT.

De *Etoile* van 28 Febr. l. l. discht ons, heel ſerieus, het navolgend artikel op uit de *Echo du Midi*:

„ Verſcheidene perſonen, behoorende tot het Stift van *Toulouſe*, en bezocht met verſchillende kwalen, hadden, door tusſchenkomst van zijne Eminentie, Monſeigneur den Kardinaal Aartsbisſchop van *Toulouſe*, den eerbiedwaardigen Prins VAN HOHENLOHE in hunne genezing belangſtelling ingeboezemd. Deze vrome Kerkelijke heeft, ten gevolge daar-

van, aan zijne Eminentie geschreven, dat hij, ten einde te voldoen aan het verlangen van deszelfs getrouwe onderhoorigen, op den 2den en 3den Maart eerstkomende, des morgens ten negen ure, zijne smeekingen bijzonderlijk ten Hemel zal opzenden, bij de viering der heilige geheimenissen, voor de verligting (*) der personen, tot het Stift van *Toulouse* behoorende, welke den bijstand zijner gebeden hebben ingeroepen. In dezen brief biedt zijne Hoogheid tevens zijner Eminentie de vurigste wenschen aan voor denzelven, alsmede voor het geluk van al de geloovigen zijns Bisdoms."

(*) Wij zouden dit woord met *ch* wenschen gespeld te zien. *Vert.*

VERJARINGSGROET AAN DEN HEER ***, BIJ HET VIEREN VAN ZIJN' TACHTIGSTEN VERJAARDAG AANGEBODEN DOOR ZIJNE LIEFHEBBENDE DOCHTERS *** ***.

Alwie het kinderlijke hart
Van warme vadermin voelt blaken,
Zal onze vreugd, doormengd met smart,
Op uw verjaringsfeest niet wraken;
Die laakt gewis de tranen niet,
Die, schoon de vreugd 't gelaat doet gloeijen,
In weerwil van onszelve, ontvloeijen
Aan 't oog, dat in de toekomst ziet;
Die zal geen luchtig lied verwachten,
En, schoon de vreugd den beker tooit,
Geen weemoedvolle zorg verachten,
Die groefjes ons in 't voorhoofd plooit.

Wij zien, aan dezen gullen disch,
U in uw' vriendenkring gezeten:
Het helder oog, 't gelaat zoo frisch
Doet haast uw' ouderdom vergeten.
Moge ook de Tijd alwat bestaat,
In rustelooze vaart, verstoren,
Nog ploegt hij geen te diepe voren
Op Vaders immer jong gelaat.
Verbleekt zij dan de kleur der haren,
Waarmeê zijn hand uw' schedel siert;
Dit is een eerkrans op uw jaren,
Die grootsch om uwe slapen zwiert.

Hoe weinig grijsaards, die, als gij,
Met vasten ſtap daar henen treden!
Geen waglend hoofd hangt u op zij';
Geen ſtramme bogt misvormt uw leden:
Met juistheid mikt uw oog het doel:
Elk zintuig geeft u ſtof tot danken;
Gemaklijk vangt uw oor de klanken;
Nog levendig is uw gevoel;
Verrukt nog ademt gij de geuren,
Die Flora's teelt den wanlaar biedt;
En, wie 't gemis des ſmaaks betreuren,
Ook dat genot ontbreekt u niet.

Niets hindert nog uw' vluggen geest,
Met oordeel en verſtand, te werken;
Nog zijt gij, wat gij zijt geweest,
En niemand kan vermindring merken;
Nog daaglijks zien wij u, met vlijt,
Uwe uren tot ons nut beſteden,
En, eer gij 't weet, zijn ze u ontgleden,
Meê voortgetrokken door den Tijd.
Wij zien u ſteeds ons heil bedoelen;
Gij acht noch zorg noch moeitenis.
Wie zou dan niet, met ons, gevoelen,
Hoeveel ons zulk een Vader is?

Ja, dierbaar zijt ge aan 't kinderhart,
En zorglijk tellen wij de jaren;
Herdenken, met een ſtille ſmart,
Elk jaar, dat weêr is heêngevaren:
Hun aantal tempert onze vreugd,
Waarmeê we u dezen feestdag wijden.
Wie kon zich zonder zorg verblijden?
Wie, zonder vrees, hier zijn verheugd?
Hoe heerlijk de avondwolken glimmen,
Omzoomd door zomer-zonnegloed,
Dat godlijk licht neigt naar de kimmen,
Wanneer de dag ten einde ſpoedt.

De nimmer moê gerende Tijd,
Voor wat hij voortbrengt ſteeds te duchten,
Die alles met zich henen rijt
In 't rustloos, onophoudlijk vlugten,

U tachtig jaren levens gaf,
Hij, schaars gewoon zoo veel te geven,
Verkort met elken stap uw leven,
En voert u nader aan het graf.
De woudvorst trots' de najaarsvlagen,
Die gieren om 't verheven hoofd;
De koude hand der winterdagen,
Zij is het, die zijn blaadren rooft.

Maar weg dit denkbeeld, dat ons smart,
En onze tranen zou doen vlieten!
De vreugd voegt thans aan 't kinderhart,
Dat nog uw bijzijn mag genieten.
Uw dagen zijn bij God geteld.
Moog' dan uw zon ter kimme neigen,
Moog' vrij de Tijd uw aanzijn dreigen,
God is het, die den eindpaal stelt.
Wij treden Hem eerbiedig nader,
En hoort Hij 't kinderlijk gebed,
Dan wordt, door Hem, u, dierbre Vader!
Het langste levensperk gezet.

Dien zegen smeeken wij van God.
O, moog' Hij onze beê verhoren!
Dan is u het gelukkigst lot,
Tot aan uw levenseind, beschoren.
Hij roepe spade u van ons af
Naar 't zalig oord der Hemellingen,
Die Zijn' verheven troon omringen,
Daar ginds, aan de andre zij' van 't graf!
Die hoop is ons tot troost gegeven,
Die hoop, die Christnen toebehoort:
Dat eens, aan gene zij' van 't leven,
Een blijder morgen ons omgloort.

Offchoon de zon in 't westen zinkt,
Haar glansen ons niet meer omschijnen,
Geen enkle straal in 't oog meer blinkt,
Maar alle ze in den nacht verdwijnen,
Zij keert terug, met nieuwen gloed,
Om nieuwe glansen te verspreiden:
Zoo wij, wanneer wij hier verscheiden,
(Die hoop staat vast in ons gemoed)
Al zinken we in den nacht ter neder,
Die alwat sterflijk is omgeeft,
Wij zien, gewis, wij zien ons weder,
Daar ginds, bij Hem, die eeuwig leeft!

H. BLOEMEN.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER DE

ONVERDRAAGZAAMHEID IN DEN GODSDIENST;

Door

Mr. H. BLOEMEN. (*)

— Périsse à jamais l'affreuse politique,
Qui prétend sur les coeurs un pouvoir despotique;
Qui veut le fer en main convertir les mortels,
Qui du sang hérétique arrose les autels,
Et, suivant un faux zèle ou l'intérêt pour guides;
Ne sert un Dieu de paix que par des homicides.

VOLTAIRE, *Henriade*, Chant II.

Het is uit de Geschiedenis bekend, dat, reeds van de vroegste tijden des Christendoms af, de belijders van hetzelve verschillende begrippen en meeningen voedden over onderscheidene stukken van geloof en beoefening; het eene van meerder, het andere van minder belang en wezenlijke waarde voor den Godsdienst en de heilrijke gevolgen, door denzelven bedoeld. Dan, niet alleen koesterde men verschillende begrippen en meeningen, maar de een wilde den anderen de zijne opdringen; men werd onverdraagzaam: de les van den grooten verbreider des Christendoms, Paulus: „Den genen nu, die zwak is in „het geloove, neemt aan; maar niet tot twistige za„mensprekinge," werd veronachtzaamd: uit den twist ontstond toorn; uit dezen haat en vervolging. Met de uiterste spitsvindigheid redetwistte men over onderwerpen

(*) Uitgesproken in de vergadering van het te *Almelo* gevestigd Departement der Maatschappij: *Tot nut van 't Algemeen*, op den 3den Januarij 1826.

van beschouwing, verre boven het bereik van het menschelijk verstand, en gevolgelijk buiten de bevatting der twistende partijen, of over onderwerpen van beoefening, zonder belang voor het hart, voor de zedelijkheid, en voor het bijzonder of algemeen geluk; en het is opmerkelijk, dat juist die twisten, welke over zulke, in een of ander, of ook in beide opzigten, minst belangrijke onderwerpen werden gevoerd, veelal met de meeste hevigheid werden gedreven, met de meeste hardnekkigheid werden voortgezet, en eene wederzijdsche verachting, haat, scheuring en vervolging deden geboren worden, welke tot schande verstrekten van hen, die elkander als menschen hadden behooren te achten, als Christenen behooren lief te hebben, als broeders behooren te verdragen, en de, in zichzelve zoo heilrijke, leer des Christendoms eene aanleiding deden worden tot gruwelen, waarvoor de Menschheid terugbeeft, — eene aanleiding tot roof, moord en verwoesting.

Toomelooze heerschzucht en kwalijkberekende staatkunde vonden, in lateren tijd, in de Onverdraagzaamheid ten aanzien van den Godsdienst aanleiding, om hare schandelijke bedoelingen met den schijn van ijver voor den Godsdienst zelven te ommantelen. Ter bereiking van tijdelijke oogmerken streed men voor hetgeen men de zaak des Hemels noemde. Wat eerst enkel vervolging om den Godsdienst was, werd nu, door vrekke hebzucht, matelooze heerschzucht en listige staatkunde aangespoord en bestuurd, en door domme dweepzucht uitgeoefend, tot zulk een verschrikkelijk stelsel van Onverdraagzaamheid gebragt, dat het niet meer mogelijk was hetzelve te dulden, ten zij het, zoo verre dit stelsel reikte, gelukken mogte, alle gevoel van regt en vrijheid bij de menschen uit te roeijen, en verstand en geweten in onverbreekbare boeijen te kluisteren.

In dien stand der zaken, in dien hoogen nood greep men tot de wapenen, tot wapenen van onderscheidene soort. Velen vielen, als slagtoffers, in dezen heiligen strijd. Met den degen maakte men ruimte voor de pen,

en, met de krachtigfte trekken der welfprekendheid, wijdde men dit affchuwelijk ftelfel van Onverdraagzaamheid aan de welverdiende verachting van een meer en meer verlicht geworden Publiek.

Dan, helaas! de mensch neigt tot uiterften. Het is ligter, den dijk te doorgraven, die den geweldigen ftroom der hartstogten beteugelt, — het is gemakkelijker, de banden te verfcheuren, die de te trotfche fprongen van het menfchelijk verftand weêrhouden, dan beide, eenmaal van de kluisters, die hen tot hiertoe bedwongen, ontflagen, van de uiterfte losbandigheid terug te brengen tot een behoorlijk gebruik hunner herkregene vrijheid. Met de vermindering van de algemeenheid der zucht tot vervolging om den Godsdienst, met het verminderen der vrees voor dezelve, verminderde de belangftelling in godsdienftigen redetwist, en met deze ook de belangftelling in den Godsdienst zelven. Zich zelve zoo noemende Wijsgeeren, met den geefel der fatyre gewapend, gebruikten de gelegenheid, die de nietigheid van vele godgeleerde gefchillen hun gaf, om dezelve in een befpottelijk daglicht voor te ftellen, en, eene welverdiende verachting over alle godsdienftige vervolgzucht verfpreidende, kende *hun opgeblazen* verftand geene palen meer; zij leerden en boezemden eene onverfchilligheid voor allen ftelligen Godsdienst in, die leiden moest tot eene geheele verachting van allen Godsdienst, ja! om (het zij met afgrijzen gezegd) het beftaan van God zelven te ontkennen, of, wat op hetzelfde nederkomt, Hem te doen befchouwen als een wezen, waarmede de mensch geene bijzondere betrekkingen te onderhouden heeft, en die dus te zijnen aanzien als niet beftaande kan worden aangemerkt.

Staatkundige woelingen en omkeeringen, door deze zelfde foort van Wijsgeeren, voornamelijk door eene verwarring der beginfelen van het bijzonder Burgerlijk regt met de beginfelen van het Staatsregt, voorbereid en aangevuurd, bragten de gemoederen in eene geweldige gisting; de aardfche zaken namen, door een onmiddellijk belang, de geheele aandacht in; er bleef geen tijd over,

om op zaken van Godsdienst na te denken. De Leeraars van den Godsdienst, hier verjaagd, ginds van het noodig onderhoud verstoken wordende, ondervonden die minachting, welke maar al te dikwijls het deel der magtelooze behoefte is, en, met de achting voor de Leeraren, ging ook de achting voor den Godsdienst zelven, dagelijks, hoe langer hoe meerder verloren.

Velen onzer hebben, in hunnen leeftijd, die verachting voor den Godsdienst tot eene hoogte geklommen gezien, die hen meermalen voor het geheel verval van allen Godsdienst deed vreezen. Dan, ook onze leeftijd heeft, na vele doorgestane ramp en worsteling en strijd, nadat de beginselen van omkeering eerst door een naar algemeene heerschappij strevend Despotismus waren bedwongen, en vervolgens dit Despotismus zelve van de duizelende hoogte, die het bereikt had, was ter neder gestort, den Vrede in Europa zien terugkeeren, en met denzelven de sluimerende zucht tot instandhouding der godsdienstige instellingen als op nieuw zien ontwaken. Maar wij hebben, helaas! gezien, en zien nog dagelijks deze heilrijke verandering verbonden met eenen teruggang tot den ouden zuurdeesem der Onverdraagzaamheid in het Godsdienstige, en daardoor de duurgekochte lessen der ondervinding vruchteloos verloren gaan.

Het is waar, de schavotten en brandstapels, waardoor men, in vroegeren tijd, de geuite begrippen en meeningen, welke men als dwalingen beschouwde, bij openbaar regterlijk gezag strafte, en anderen schriks genoeg inboezemde, om hunne gevoelens te ontveinzen, zijn nog niet weêr opgeregt; de daden van openlijk geweld, die onze leeftijd uit Godsdiensthaat heeft zien bedrijven, de moorden, die hij uit Godsdiensthaat heeft zien plegen, welverre van gewettigd te zijn door het openbaar gezag, waren zoo vele misdaden tegen de vastgestelde wetten, strafschuldig naar derzelver bepalingen: maar reeds toch heeft de geest der Onverdraagzaamheid magts genoeg, om, op eene of andere wijze, den wrekenden arm der geregtigheid te verlammen, en het strafschuldig hoofd

der vervolgers om den Godsdienst te onttrekken aan het dreigend wraakzwaard der door hen gehoonde en beleedigde wet. Durft ook al, tot nog toe, eene onverdraagzaame meerderheid zichzelve met geen openlijk en wettig gezag tot uitroeijing en berooving der minderheid bekleeden, men plaagt dezelve door eene langzame en minder in het oog loopende vervolging; men fnijdt dezelve, door allerlei kunstgrepen, den weg tot eer en aanzien af, en, zoo men haar nog duldt, doet men haar echter op honderd wijzen gevoelen, dat men haar niet langer dulden zoude, indien men niet nog door ftaatkundige redenen weêrhouden werd, haar, door de openlijke aanwending van het uiterst geweld, geheel te onderdrukken.

Wie zou het hebben kunnen denken, dat men in onze eeuw, in onze dagen, voor de oogen van het verlicht Europa, openlijk met een ftelfel van Onverdraagzaamheid in het Godsdienftige zou hebben durven optreden, en hetzelve aanbevelen door alle de hulpmiddelen eener fophistifche drogredekunst? En echter is dit waar. Wij hebben mannen van beproefde kunde en uitftekende begaafdheden, onder den fchijn van te ijveren tegen de onverfchilligheid in zaken van Godsdienst, fchatten van welfprekendheid en dichtvermogen zien misbruiken ter handhaving van een ftelfel, ftrijdig met regt en rede, ftrijdig met gezonde ftaatkunde, ftrijdig vooral ook met den echten geest van het Christendom.

In deze omftandigheden, in dezen ftaat van zaken is het, dunkt mij, geene der Maatfchappij tot Nut van 't Algemeen onwaardige taak, de meergenoemde Onverdraagzaamheid te beftrijden, en de beoefening van de deugd der Verdraagzaamheid, op gronden van Rede, Staatkunde en Christendom, voor te ftaan. En zoo vertrouw ik dan ook, M. H., dat het door ulieden niet geheel ongepast zal worden geoordeeld, dat ik de Onverdraagzaamheid in den Godsdienst tot het onderwerp mijner rede gekozen heb. — Ik weet, dat ik tot eene Vergadering fpreek, waaraan perfonen, tot onderfcheidene Gezindheden onder de Christenen behoorende, deel hebben, en

wier vereeniging tot hetzelfde doel reeds de gunstigste vermoedens omtrent hunne wederkeerige verdraagzaamheid wettigt. Men zou dus in bedenking kunnen staan, of de behandeling van het door mij gekozen onderwerp in deze Vergadering wel doelmatig zou kunnen worden geacht. Dan, ik vertrouw, M. H., dat gijlieden het daarin met mij zult eens zijn, dat ook de overweging van erkende waarheden niet geheel van nut ontbloot is, en vooral nuttig kan zijn ter bevestiging in het vasthouden aan dezelve, in een tijdstip, waarin wij haar door leer en voorbeeld zien bestrijden; en zoo ook, hoop ik, zult gij mij uwe gunstige aandacht niet weigeren, bij de behandeling van het thans door mij gekozen onderwerp.

Dit onderwerp volledig te behandelen, zoude de grenzen eener in deze Vergadering te houden Redevoering zeer verre te buiten gaan, ja ligtelijk een geheel boekdeel vullen. Ik zal derhalve, vertrouwende dat ulieden zulks uit de Geschiedrollen bekend is, geene bewijzen uit dezelve aanvoeren, om de waarheid van de door mij als inleiding gegevene, kortelijk te zamen getrokkene schets van de geschiedenis der Onverdraagzaamheid in het Godsdienstige te betoogen, en even weinig met u treden tot eene beschouwing van naburige Landen, in welke de Onverdraagzaamheid, als uit eenen diepen sluimer herrezen, het verwaten hoofd, met dagelijks toenemende wrevelmoedigheid, steeds hooger en hooger opheft. De geschiedenis van den dag is ulieden niet onbekend, en gij weet dus, dat ik met geene te harde kleuren geschilderd heb. Eindelijk zal ik ook niet treden in eene aanduiding, beoordeeling en wederlegging van die Mannen, die, sedert eenige jaren, zoo buiten als in ons Vaderland, met meer- of minder welversnedene pennen, maar allen met brandenden ijver, voor de zaak der Onverdraagzaamheid gestreden hebben. Bij de ongelukkige vermaardheid, die zij zich hebben weten te verwerven, kunnen hunne namen en werken ulieden niet onbekend zijn, en ook heeft het niet ontbroken aan Mannen, die, doorwrochte geleerdheid met opgeklaard verstand en schitterende wel-

ſprekendheid parende, hunne drogredenen hebben ontzenuwd, hunne bedoelingen hebben doen kennen, de verſchrikkelijke gevolgen van hun ſtelſel hebben aangetoond, en hen zoo, in hunne wezenlijke naaktheid, hebben ten toon geſteld, voor de oogen van een verlicht en oordeelkundig Publiek.

Ik zal mij derhalve thans bepalen, om kortelijk eenige bedenkingen voor te dragen, geſchikt om ons overtuigend te doen zien, dat de Onverdraagzaamheid in het Godsdienſtige ſtrijdig is, *a.* met de Rede, *b.* met de gezonde Staatkunde, en *c.* met de verhevene Leer van het Christendom zelve.

De gevoelens van elk mensch zijn vrij, en uit hunnen aard aan alle vreemde beheerſching onttrokken. Ook des menſchen daden zijn vrij, zoo lang dezelve het regt van anderen niet verkorten, of op hunne natuurlijke vrijheid inbreuk maken. Neem dit grondbeginſel weg, en gij houdt niets over, dan het geheel te onregt zoogenaamd *regt* van den ſterkſten; dat is, de heerſchappij van de Magt op de zwakheid, van het Geweld op den weerloozen. Neem dit grondbeginſel weg, en gij voert het regt der leeuwen en tijgers in, een ſtaat van oorlog van allen tegen allen, waardoor elk, die meerdere magt heeft, *roofdier* is, om, op zijne beurt, het ſlagtoffer te worden van eenen ſterkeren. Deze natuurlijke vrijheid kan, het is waar, eenige beperking ondergaan ter bereiking van andere bedoelingen, b. v. bij de vereeniging in maatſchappijen, of andere betrekkingen, waarin zich de menſchen tot elkander plaatſen; maar deze beperking kan zich nimmer verder uitſtrekken dan tot daden in betrekking van den eenen mensch op den anderen, en geen mensch kan het regt hebben, eenigen gebiedenden invloed uit te oefenen op de daden van eenen anderen, welke tot hem geene betrekking hebben. En daar nu iemands gevoelen omtrent God, en de wijze, op welke hij oordeelt zijnen eerbied aan het Hoogſte Wezen te moeten betoonen, geene betrekking heeft tot eenig ander mensch, zoo lang die wijze van zijnen eerbied te betoo-

nen, met andere woorden, de uitoefening van zijnen Godsdienst, geene daden bevat, waardoor het regt of de vrijheid van een ander wordt verkort, zoo volgt natuurlijk, dat ook geen ander bevoegd kan zijn, hem hieromtrent de wijze van handelen voor te fchrijven, veel minder nog hem geweld aan te doen, zoo hij de voorgefchrevene wijze van handelen niet verkiest te volgen.

Dan, ook wanneer men dit ontwijfelbaar regt eens voor een oogenblik als ter zijde ftelt, zal men zich echter wel niets dwazers kunnen verbeelden, dan de begeerte, om eenen gebiedenden invloed uit te oefenen op het geloof van een' ander' omtrent God en de wijze van zijne hulde aan het Hoogfte Wezen toe te brengen. Het geloof toch is een gevoel, onbereikbaar voor vreemde heerfchappij. Men kan, ja, foms vreesachtige menfchen dwingen, een geloof te belijden, dat zij niet gevoelen; men kan huichelaars maken, en anderen, om een geloof, dat zij beleden hebben, onder den naam van ftraf, geweld aandoen, zelfs hen ter dood brengen; maar hen wezenlijk te doen gelooven, dit is buiten de magt van al het geweld, dat de verfchrikkelijkfte wreedheid tegen hen bedenken en, met de gevoelloosfte hardvochtigheid, in uitoefening brengen kan.

Nog meer valt de dwaasheid van allen dwang in zaken van geloof in de oogen, wanneer men bedenkt, dat het gelooven zelfs niet eens van den wil van hem, aan wien men dat geloof wil opdringen, afhangt. In het geloof is de mensch lijdelijk, niet dadelijk; het is geene daad van zijnen wil. Het geven of weigeren van geloof hangt niet af van zijne wilsbepaling, maar van de overtuiging, die de te gelooven voorgeftelde zaak bij hem al of niet te weeg brengt. Hoe dwaas is het dus niet, een' mensch te willen dwingen, om te gelooven, wat gij hem voorftelt, wanneer, ook bij den besten wil om u te believen, het niet eens van hemzelven afhangt, u een genoegen te geven, hetwelk hij u anders gaarne zou verfchaffen! En hoe moeijelijk, ja bijna onmogelijk is het niet, bij de menfchen in het algemeen (met flechts zeer weini-

ge uitzonderingen) die overtuiging te weeg te brengen, welke noodig zou zijn, om hen, met kennis van zaken en in opregtheid des harten, van godsdienstig geloof te doen veranderen! De meesten toch hebben hun geloof, als erfgoed van hunne ouders, door reeds in de vroegste jeugd bijgebragte indrukken verkregen: zij hebben noch de kunde, noch den tijd, noch de middelen om die te verkrijgen, waardoor zij in staat zouden gesteld zijn, om de meerdere voortreffelijkheid van eenig ander Godsdienst-stelsel, dan zij in hunne jeugd ontvangen hebben, te beoordeelen; en zij hechten zich zoo veel te vaster aan het hunne, naar mate het hun door de hun dierbaarste personen is bijgebragt, en zij buiten staat zijn, de hoogere waarde van het hun nieuw aanbevolen stelsel te beseffen.

Hoe dwaas is nu bij dit alles niet het formulier der Onverdraagzaamheid: *geloof, wat ik geloof en gij niet gelooven kunt, of gij zult sterven!*

Maar ook met de gezonde Staatkunde is deze Onverdraagzaamheid ten hoogste strijdig. — Vrijheid (de geschiedenis der Wereld, de vergelijking der Landen, waarin men dezelve zoo veel mogelijk heeft behouden, met die, in welke men dezelve zoo veel mogelijk heeft verkort, leert ons dit) vrijheid is de vruchtbare bron van bijzonder heil en algemeen volksgeluk. Om het hooge doel der Burgermaatschappij, de regtsveiligheid van enkelen en van allen, te verzekeren, is het zeer zeker onvermijdelijk noodig, de natuurlijke vrijheid in vele opzigten te beperken; maar deze beperking moet niet grillig, niet willekeurig zijn, niet verder gaan dan noodig is; zij moet gewijzigd zijn naar het doel, en de uitoefening der natuurlijke vrijheid niet verhinderen, ten aanzien van onderwerpen, die daartoe geene betrekking hebben. Het is wijs, het is billijk, het is regtvaardig, door wettelijke voorschriften, de natuurlijke vrijheid der leden in de uitoefening van daden, die tot het doel der Burgermaatschappij betrekking hebben, te beperken, en zoo de daden van enkelen en allen te leiden, te rigten en te besturen tot de hoogstmogelijke bereiking van het algemeene doel.

Maar het is dwaasheid, het is onregtvaardigheid, het is dwingelandij, die beperking te willen uitſtrekken tot daden, die met het algemeene doel der Burgermaatſchappij in geen verband ſtaan. Het is de taak der Staatsregering, de daden harer onderhoorigen te regelen, in zoo verre zij leden zijn der Maatſchappij, en hen te vormen tot goede burgers van den Staat. Hier is de natuurlijke grens van den werkkring der Staatsregering. De gevoelens, de gedachten der burgéren, hun geloof omtrent het Hoogſte Wezen en de wijze van deszelfs vereering, zoo lang zich dit alles niet in daden openbaart, die met het doel der Burgermaatſchappij ſtrijdig zijn, ontvlugten, uit derzelver aard, den beheerſchenden invloed der Staatsregering. Geene ſtellige bevelen kan zij hier geven. Haar blijft alleen het weldadig vermogen, om de vrijheid te beſchermen tegen het geweld, en het misdrijf te beteugelen, dat, onder den dekmantel van Godsdienst, de algemeene beginſelen van regt en zedelijkheid aanrandt, en alzoo inbreuk maakt op de inwendige veiligheid van den Staat. Geene wettelijke bepalingen kunnen echte Hemelburgers vormen. Dat Koningrijk is niet van deze wereld. Geen dwang, geen geweld, maar overtuiging in het binnenſte, en reeds aanvankelijk gevoel van zaligende vertroosting, hecht de menſchen aan God en zijnen dienst, en bereidt hen voor de intrede in een beter Vaderland.

Moet reeds de voorgaande beſchouwing en redenering ons tot het beſluit leiden, dat de Onverdraagzaamheid in het Godsdienſtige met het gezond begrip van Staatkunde te eenemale ſtrijdig is; de overweging van hare nadeelige gevolgen voor de Burgermaatſchappijen zelve, waarin zij geoefend wordt, zal ons hoe langer hoe meer in dat beſluit bevestigen, en het pleit te dezen onwederſprekelijk voldingen.

Het komt mij niet onbelangrijk voor, hier op te merken, dat gezegde Onverdraagzaamheid, naar gelange van de naaste bron, waaruit zij voortvloeit, zich in twee hoofdſoorten onderſcheidt. De eene, welke men, in eenen bepaalden zin, Godsdienſtige Onverdraagzaamheid

heeten kan, rigt hare woede en geweld eigenlijk meer bepaald tegen de denkwijs zelve; zij haat die, omdat zij van de hare verſchilt; zij waant de Godheid door dezelve beleedigd, en, als kwam niet der Godheid zelve de wrake toe, als ware zij buiten ſtaat het te vergelden, acht men zich geregtigd, ja verpligt, den vermeenden haar aangedanen hoon in het bloed zijns dwalenden broeders uit te wisſchen. De andere, welke men eigenlijk Onverdraagzaamheid *ter zake van* den Godsdienst kan noemen, is niet zoo zeer tegen de denkwijs zelve, als wel tegen de *factie*, tegen de zamenſpanning, welke men vreest dat uit dezelve ontſtaan zal, gerigt. Bezorgd voor eigen behoud, wordt men onderdrukker, om eene onderdrukking voor te komen en af te wenden, welke men zelve in de toekomst vreest, en ſtraft, als bij voorraad, in het levend geſlacht, de misdaden, welke men meent te mogen vermoeden door deszelfs nakomelingen te zullen worden bedreven.

Wilt gij voorbeelden uit de vroegere geſchiedenis? Neem voor de eerſte ſoort die van Filippus den II, Koning van Spanje, en voor de tweede die van ſommige Romeinſche Keizers, tegen de Christenen betoond. — Wilt gij voorbeelden uit onzen eigen' tijd? Neem voor de eerſte ſoort Frankrijk, en herinner u voor de tweede, wat nog kort geleden in Brittanje tegen de Ieren gezegd en beſloten is, en wat in Griekenland door Turkſche Barbaren tegen dat ſtoutmoedig, maar ongelukkig Heldenvolk wordt uitgevoerd.

Beide ſoorten van Onverdraagzaamheid, echter, komen daarin overeen, dat zij ten hoogſte onſtaatkundig zijn. Beide misſen haar doel, en brengen voor elken Staat, waar zij uitgeoefend worden, de nadeeligſte gevolgen met zich.

Vergeefs is het, de meeningen, in zaken van Godsdienst, door bedreiging van geweld, of door dadelijke aanwending van hetzelve, te willen onderdrukken. De Godsdienst zelf hebbe *zijne* bedreigingen; hij heeft ook *zijne* beloften. Hoe meer het geweld dreigt of drukt,

hoe ſterker de mensch aan denzelven vasthoudt. Hij beſchouwt zijnen Godsdienst in zulk een oogenblik als zijn eenigst goed, hetwelk hem niet kan ontnomen worden, en hetgeen bij de aanwending van het uiterst geweld, eenen wreeden dood namelijk, het eenigst goed is, dat voor hem zijne waarde behoudt. De wreedſte vervolgingen, die ons de geſchiedenis geboekt heeft, hebben nooit eenige andere uitwerking gehad.

Maar, het zij de vervolging meer bijzonder tegen de meening of denkwijs, het zij vooral tegen eene gevreesde *factie* of zamenſpanning gerigt zij, zij bereikt nimmer haar doel, maar bevordert veeleer het gevreesde onheil. Begin met te verdrukken, en gij ſchept eene *factie*; de verdrukten vereenigen zich, en ſcheppen moed: zij verwijderen zich uit den Staat, en deze lijdt daardoor een onberekenbaar nadeel; of, indien een gelukkig toeval hun de magt verleent, om zich uit hunne onderdrukking te verheffen, worden zij, op hunne beurt, onderdrukkers van de Godsdienstgezindheid, waardoor zij zijn verdrukt geweest, en wreken zich op dezelve, als de ingezetenen van eenen Staat op eenen onttroonden Tiran. — Zietdaar de ſteeds zich gelijkblijvende geſchiedenis der vervolgzucht. En ik meen dan ook uit dit een en ander met volkomene zekerheid te mogen beſluiten, dat de Onverdraagzaamheid in den Godsdienst met eene gezonde Staatkunde te eenemale ſtrijdig is.

Om nu nog eindelijk, naar mijn opgegeven voornemen, te toonen, dat deze Onverdraagzaamheid ſtrijdig is met de verhevene Leer van het Christendom zelve, wil ik mij thans niet beroepen op den geest, dien de Christelijke Godsdienst ademt, op de algemeene liefde, die zij aanbeveelt, en alles, wat verder, daartoe ſtrekkende, tallooze malen is aangevoerd en bijgebragt, op eene wijze, veel beter en geſchikter dan die, waartoe ik mijzelven in ſtaat gevoel en ook de beperktheid van mijn beſtek gedoogt, daar eene behoorlijke ontwikkeling hiervan, voor het minst, de ruimte mijner geheele rede zoude vereiſchen. Ik zal mij daarom thans alleen bepalen, om uwe

aandacht te vestigen op de wijze, hoe de werkzame verbreider des Christendoms, de Apostel Paulus, de Onverdraagzaamheid in het Godsdienstige, met de nadrukkelijkste taal, heeft bestreden, en daarentegen de onderlinge verdraagzaamheid, met de krachtigste drangredenen, aanbevolen.

Onder de Christenen te Rome was, namelijk, een verschil van gevoelens ontstaan omtrent de al of niet geoorloofdheid van het eten van sommige spijzen, als ook over de viering van den rustdag, of den dag des Heeren. Liefdeloos begon men reeds elkander wegens deze verschillende meeningen te beoordeelen en te veroordeelen. Twist niet met elkander (hierop komt hoofdzakelijk neder, wat, in deze omstandigheden, Paulus, in het 14de Hoofddeel zijns Briefs, aan hen schrijft) Twist niet met elkander, veracht elkander niet, veroordeelt elkander niet. Wie nog zwak is in het geloof, wie nog niet genoegzaam door de Christelijke leer is verlicht, onthoudt zich van sommige spijzen; de sterkere in het geloof, de meer verlichte, acht alle spijzen geoorloofd. De een acht den eenen dag boven den anderen dag; maar de ander acht alle dagen gelijk. In zichzelve zijn deze zaken onverschillig; geene spijze is op zichzelve onrein of ongeoorloofd, geen dag voortreffelijk boven den anderen. Intusschen zoeke een iegelijk de verzekering in zijn eigen gemoed, en zorge, dat zijne daden met de inspraak van zijn geweten overeenkomen. Gij behoort geen' ander' om zijne denkwijs te verachten of te veroordeelen; want voor onszelven zullen wij Gode rekenschap geven. Acht iemand zich in gemoede verpligt, zich van eenige spijze te onthouden, hij handelt tegen zijn geweten, zoo hij dezelve gebruikt, en dus misdadig, hoezeer anders de zaak in zichzelve onverschillig is. Ja, zelfs hij, die twijfelt, en evenwel zoodanige spijzen gebruikt, handelt zondig, omdat hij niet handelt naar zijn geloof, naar zijne overtuiging, naar de inspraak van zijn gemoed. Veroordeelt echter elkander om zoodanige zaken niet. Weest in zulke onverschillige dingen liever toegevend, om uwen broeder

niet te ergeren. Dringt hem uw geloof, uwe overtuiging niet op. Bedenkt, dat eigene overtuiging in dezen ten' rigtſnoer moet ſtrekken. Hebt gij geloof, hebt dat bij uzelven voor God; zalig is hij, die zichzelven niet oordeelt in hetgene hij voor goed houdt, d. i. het geloof is eene zaak tusſchen u en God, en gelukkig hij, die zijne daden naar zijne overtuiging inrigt, wiens handelingen overeenſtemmen met zijn geloof en met de inſpraak van zijn geweten!

Ziet daar, M. H., de echte leer der Verdraagzaamheid met eene edele eenvoudigheid, maar tevens met kracht en nadruk voorgeſteld, en op hare eigene natuurlijke gronden gevestigd. Ja, diepdenkende Paulus! met u roep ik uit: Niemand behoort te heerſchen over het geweten van een' ander'; een iegelijk vindt hier zijnen eigen' regter in zijne overtuiging en geweten; een ieder zal voor zichzelven Gode rekenſchap geven. Niemand der Christenen behoort zijnen broeder om een verſchil in gevoelens te veroordeelen, wanneer deze zich tot onderwerpen van beſchouwing of beoefening bepalen, waardoor geene inbreuk wordt gemaakt op eens anders regt, of de zedelijkheid gehoond. Met u roep ik mijnen medebroederen toe: Hebt gij geloof, hebt dat bij uzelven voor God! En zoo ſtrekke dan uwe eenvoudige, maar krachtige, tot de Romeinſche Christenen gerigte taal voor mij tot bewijs, dat de Christelijke leer, die gij onderwezen, aangeprezen en alom verbreid hebt, een vijand is van Onverdraagzaamheid.

En zoo heb ik dan, M. H., de taak, welke ik mij had voorgeſteld, naar mijn gering vermogen volbragt, en de Verdraagzaamheid in het Godsdienſtige, zoo veel in mij was, door mijne rede gehandhaafd. Moge ook mijne voordragt verre beneden haar onderwerp zijn, om de waarde van dat onderwerp vindt ligtelijk mijne rede bij u verſchooning; want de gevoelens van uw hart komen den ſpreker te gemoet. Waar toch zoude ik wel meer toegenegene ooren vinden, dan in Nederland? Zal ik de ſchimmen onzer Voorvaderen oproepen, die gevallen zijn als

ſlagtoffers van gewetensdwang, om van hen te vernemen, dat Vervolgzucht in het Godsdienſtige de verſchrikkelijkſte dwingelandij van alle is? Zal ik de ſchim van onzen Eerſten Willem oproepen, met hen, die nevens hem gevallen zijn in den heiligen ſtrijd tegen Godsdienstvervolging, om van hen te vernemen, dat Vrijheid van Geweten een onwaardeerbaar goed is, voor geene opofferingen te duur gekocht? Neen; tranen van weemoed wijden wij aan de gedachtenis dier ſlagtoffers, en gloeijen van verontwaardiging tegen de helſche vervolgzucht, die dat offer vroeg. Ons hart verheft zich bij de graven dier Helden, die goed en bloed veil hadden voor de Vrijheid van Geweten, en liever met het Vaderland wilden vergaan, dan den nek geduldig buigen onder het juk van eenen gevloekten gewetensdwang. Maar voor ons is het genoeg, onder de vaderlijke regering onzes eerſten Konings, onder de beſcherming der wet, de voordeelen der Verdraagzaamheid in het Godsdienſtige in de ruimſte mate te mogen ondervinden, om ons de Vrijheid van Geweten te doen beſchouwen als ons dierbaarst en onwaardeerbaar goed, en ons hart te vervullen met eenen onuitwischbaren haat tegen alle Vervolgzucht. Ja, M. H.,

Verga, *in* eeuwigheid, de dwangzucht, die 't geweten
In ijz'ren boei wil ſlaan, wil leiden aan de keten;
  Die tot bekeering rooft en moordt en 't offer zengt,
  En, op 't gewijd altaar, het bloed der ketters plengt,
Door vuig belang beſtuurd, door dweepzucht aangedreven,
Door menſchenſlagting ſlechts waant, eer aan God te geven! (*)
  Verga die dweeperij! Dat razend wanverſtand
  Zij eeuwiglijk geweerd van 't dierbaar Vaderland!

(*) Navolging van zes regels in den tweeden zang der *Henriade* van VOLTAIRE.

WAARNEMINGEN, OMTRENT HET GEBRUIK VAN DE RADIX ARTEMISIÆ VULGARIS, OF GEWONEN BIJVOET, IN DE EPILEPSIE.

Door

E. J. THOMASSEN À THUESSINK.

Ik heb in een der voorgaande ſtukken van dit geacht tijdſchrift een berigt medegedeeld omtrent het gebruik van den wortel der *Artemiſia vulgaris*, of *Bijvoet*, in de *Epilepſie*, getrokken uit het *Journal der Practiſchen Heilkunde von* C. W. HUFELAND *und* E. OSANN. De ſchrijver van dat berigt was Dr. BURDACH. Dan, de beroemde HUFELAND had, in de *Charité* te *Berlijn*, deze waarnemingen door nieuwe proeven bevestigd gevonden, en door dit middel eene duurzame genezing bewerkt. Daar intusſchen deze verſchrikkelijke en deerniswaardige ziekte uit zeer verſchillende oorzaken ontſtaat, daar vele dezer oorzaken organisch zijn en niet genezen kunnen worden, ſpreekt het van zelf, dat dit middel niet in alle gevallen herſtelling kan te weeg brengen. Eene langdurige ondervinding en met alle oplettendheid te werk geſtelde proeven moeten ons alleen leeren, onder welke omſtandigheden en in welke gevallen men dit middel met hoop van een goed gevolg kan aanwenden. Ik heb om deze redenen mijnen Ambtgenooten verzocht, met hetzelve proeven in het werk te ſtellen, en dezelve of aan mij, of in het een of ander tijdſchrift mede te deelen. Aan dit verzoek is nu door velen mijner vrienden voldaan, en ik zal dan ook den uitſlag dezer proeven, zoo wel als die van mij zelf, hier mededeelen. Ik had wel gewenscht, dat men mij in ſommige waarnemingen naauwkeuriger de omſtandigheden en de vermoedelijke oorzaken had kunnen opgeven; dan dit is dikwijls moeijelijk, ſomtijds ondoenlijk.

Vooraf zal ik echter hier dienen op te geven datgene, 't welk wij van den Heer BURDACH, ter nadere bepaling van het gebruik der *Artemiſia* in de vallende ziekte,

vinden opgegeven, ten einde dit een en ander zoo wel met mijne eigene, als met de mij medegedeelde waarnemingen te kunnen vergelijken, en daaruit eenige besluiten te trekken.

In het 59sten deels 6de stuk van de maand December 1824 heeft de Heer BURDACH ons berigt, dat hij sedert korten tijd had opgemerkt, dat de Epilepsie, die jonge manspersonen van het 17de tot het 22ste jaar, als een gevolg van te sterken wasdom, en dus als eene zuivere ontwikkelingsziekte, aantast, niet alleen niet naar het gebruik der *Artemisia* luistert, maar daardoor zelfs verergerd wordt, en dat na een herhaald gebruik van dezen wortel de toevallen zwaarder werden en meermalen wederkwamen. Hij heeft hierom zijne correspondenten gewaarschuwd, dit middel niet, dan onder het opzigt van een' Geneesheer, te laten gebruiken. Hij oordeelt het intusschen niet ondienstig, om het in dit geval een- of andermaal te geven, omdat de schadelijke werking alleen na eene meermalige aanwending gevolgd is, en dat dit middel dit bijzondere heeft, dat in alle gevallen, waarin het eene genezing heeft te weeg gebragt, deze na de eerste of ten minste na de tweede gift gevolgd is; terwijl, het alsdan niet geholpen hebbende, het verdere gebruik nutteloos was. Hij had daarentegen bij vrouwen deze uitwerking niet gezien in die gevallen, waarin de Epilepsie duidelijk uit de ligchaams- of geslachtsontwikkeling voortgesproten was; en over het algemeen had hij opgemerkt, dat de genezingen met dezen wortel meer bij vrouwen dan bij mannen gelukten, en wel in de proportie van drie tot twee. Hij zegt nog geene bepaalde indicaties van dit middel in de Epilepsie te kunnen opgeven, daar het dikwijls in zeer hardnekkige gevallen hielp, en in volkomen gelijke gevallen geene uitwerking deed. Intusschen scheen het, dat het vooral van nut was, wanneer de ziekelijke stemming van het zenuwgestel door de overblijfselen van eene ontwikkeling (*Bildungsproces*) veroorzaakt of onderhouden wordt. Voorts meent hij uit zijne waarnemingen te mogen besluiten, dat men het meeste

en zekerste nut van de *Artemisia* te wachten heeft, wanneer die in het begin der ziekte gegeven wordt, en dat men de verdere aanvallen kan voorkomen, wanneer men het in de eerste drie of vier dagen na den eersten aanval toedient, daar het, later aangewend, dikwijls, even als alle andere middelen, werkeloos blijft.

Hij gaf dit middel in alle gevallen, zonder eenige voorbereiding, en zonder op de aanleidende oorzaken te letten; en, ofschoon de *Artemisia* door eene zweetdrijvende kracht schijnt te werken, heeft hij niet kunnen merken, dat dezelve van eene bijzondere nuttigheid was, wanneer de ziekte uit eene rheumatieke oorzaak voortkwam, en dat alsdan het daardoor veroorzaakte zweet geene genezing te weeg bragt.

Met opzigt tot de bereiding heeft hij noodig geoordeeld te waarschuwen, dat men bij het tot poeder maken van den wortel wel moet opmerken, dat men de harde houtachtige deelen en de dunste einden der wortelen eerst moet wegwerpen, voordat men den alleen werkzamen bast des wortels toebereidt. Hij had ontdekt, dat sommige Apothekers, na het te voren geroost te hebben, de houtachtige, witte, krachtelooze stof met geweld hadden gestampt, en daarmede de maag der zieken hadden overladen. Hij had aan de *Artemisia*, die hem uit verschillende plaatsen tot onderzoek was toegezonden, gemerkt, dat de bereiding daarvan zelden behoorlijk was geschied, en dat de wortels meest op de kagchels al te heet gedroogd waren, waardoor de kracht verloren ging. Intusschen kan men dezelve, laat in den herfst, wel aan de matige warmte van eene kamer, die echter niet boven de 14 tot 16° van REAUMUR gaat, blootstellen.

Bij de eerste bekendmaking van dit middel is de gift daarvan wat al te hoog opgegeven. Latere waarnemingen hadden hem geleerd, dat men bij jonge lieden, die eene middelmatige opwekbaarheid (*mittlere Reizbarkeit*) hadden, meestal veilig een half drachma, en dat men jongen landlieden, die minder gevoelig waren, van 35 tot 40 grein voor eene eerste gift konde

geven. Wanneer nu de eerste gift weinig zweet veroorzaakt en geene uitwerking heeft, kan men na 24 uren bij de eersten de gift van 36 tot 40 gr. toedienen, bij de laatsten tot 45 gr. verhoogen. Na zulk eene volle gift ziet men nu duidelijk, wat men van dit middel te verwachten heeft. Men moet bij jonge menschen de gift niet aanstonds tot een drachma en meer verhoogen, wijl het dan onaangename werkingen op het vaatgestel kan te weeg brengen, welke men bij een matiger gebruik niet zoo zeer te vreezen heeft. Intusschen schijnt de vermeerdering der aanvallen, na sterke en herhaalde giften, niet alleen van de prikkeling van het vaatgestel, maar veeleer van eene bijzondere betrekking van deze plant op de epileptische ziekte van het zenuwgestel af te hangen.

Op deze nadere bepalingen omtrent het gebruik der *Artemisia* laat hij eerst volgen een bevestigend geval van de heilzame werking in de Epilepsie, medegedeeld door Dr. WAGNER van *Schlieben*.

FRANZ T., een welgevoede, gezonde jongen, 13 jaren oud, had sedert drie jaren aan epileptische toevallen, waartoe hij reeds in zijne kindschheid onder het krijgen der tanden eene hebbelijkheid scheen te hebben verkregen, onderhevig geweest. Sedert dien tijd waren echter daarvan geene sporen meer overgebleven. Vóór drie jaren kreeg hij onverwacht eene oorveeg, waarop aanstonds een aanval van Epilepsie volgde; hierop volgden meerdere aanvallen, maar niet schielijk op elkander. Na verloop van een jaar vermeerderden de aanvallen, en met dezelve ook de hevigheid der ziekte zoodanig, dat hij des daags van 6 tot 18 aanvallen en des nachts van 3 tot 5 kreeg, welke nu langer, dan wederom korter duurden. Met deze ziekte ontwikkelde zich eene zekere diefachtigheid (*wahre Diebssinn*), zoodat hij scheen te moeten stelen alles wat hij vond, hetgeen den ouderen veel verdriet veroorzaakte. Allengs schenen de geestvermogens meer en meer te verminderen, en ook hiermede de zucht tot stelen. Nadat men allerhande middelen vruchteloos had gebezigd, gaf de Heer WAGNER de *Artemisia*, welke hij te dien ein-

de uit *Berlijn* ontboden had. Na de eerste gift, die den lijder 's avonds te bed gaande met warm bier gegeven werd, kreeg hij 's nachts drie aanvallen, en verviel in een zeer sterk zweet, hetwelk tot aan den morgen voortduurde. 's Morgens vroeg ontwaarde men in de slaapkamer een' ondragelijken rottigen stank, die alle vreemden, welke er inkwamen, verjaagde. Nu ontwaakte de zieke, die men in zijnen slaap niet had willen storen, en men bemerkte alstoen, dat niet alleen de lijder, maar ook het bed, waarop hij gelegen had, dezen ondragelijken stank voortbragt. Den volgenden dag had hij geen aanval; 's avonds herhaalde men het middel; 's nachts kwam het toeval weder, met dezelfde verschijnselen, doch in eene mindere mate; 's daags was hij wederom vrij. Men gaf hem 's avonds weder de *Artemisia*, en hij had zweet noch aanval; men merkte nu geen stank meer, en er was geen spoor van de Epilepsie overgebleven. Sedert is hij niet alleen van de vallende ziekte volmaakt genezen, maar zijne zielsvermogens zijn wederom volkomen hersteld.

Hierop volgen nu eenige letterkundige berigten, *zoo* van den schrijver, als van den Heer STOLL, te *Arensberg*, omtrent het voormalige gebruik der *Artemisia*, uit oudere schrijvers overgenomen, welke ik, als weinig belangrijk, voorbijga.

In het eerste stuk van 1825, pag. 141, vind ik eene waarneming van Dr. BONORDEN van *Bürde*, onder den titel: *nut van de Radix Artemisiæ in Chorea en Epilepsie.* Bij een zwak meisje van 15 jaren, dat de *menses* nog niet gehad had, ontstonden, na het plotselijk verdwijnen van eene keelziekte, hevige krampen in de handen, die zich weldra door het geheele ligchaam verspreidden, en eindelijk eene volkomene *Chorea St. Viti* daarstelden, terwijl zij volkomen bij hare kennis bleef. Zij had reeds allerhande geneesmiddelen gebruikt, toen de schrijver geraadpleegd werd. Zestien giften van een drachma *Artemisia*, en eene spaansche vlieg-pleister in den nek, die eenige dagen open gehouden werd, namen reeds in de eerste zes dagen de krampen weg. Veertien dagen na het ophouden

der krampen kwamen de *menses* in een' ligten graad te voorschijn, en hierna verloor zij alle sporen dezer ongesteldheid.

Hij had de voortreffelijke uitwerking van dit middel bij twee menschen, die epileptisch waren, gezien: deze gevallen hadden echter niets bijzonder merkwaardigs.

In het *Journal* van HUFELAND van October 1825 heeft de Heer BURDACH ons wederom een nader berigt omtrent de uitwerking der *Artemisia* in Epilepsie gegeven. Hij maakt hier de aanmerking, dat hij in *Berlijn* daarvan eene veel gelukkiger uitwerking ondervond, dan hij uit de berigten van elders gewaar werd. Van de twintig zieken, aan welke hij het middel had gegeven, genazen er achttien, terwijl het in andere handen naauwelijks twee van de twintig geholpen had. Hij schrijft dit aan de bereiding van het middel toe. Hij heeft opgemerkt, dat men de uitwerking niet naar de oorzaken, maar naar de tusschenpoozingen en de periodiciteit der aanvallen moet beoordeelen. Het juiste geval, waarin het middel zeker helpt, is, als de tusschenruimten tusschen de accessen zeer kort, en dezelve zeer hevig zijn, zoodat de zieke niet tot bezinning komt. Men geeft den eersten dag twee giften, en vervolgens dagelijks tot den derden dag ééne gift; daarna dient men om den anderen dag eene vrij sterke gift toe. Het maakt geen onderscheid, hoe lang de ziekte geduurd heeft. Er volgt altijd verligting. Onder verscheidene honderd gevallen is het hem niet voorgekomen, dat er meer dan drie accessen daags kwamen. Meestal kwam er een acces 's avonds en 's morgens. Onder deze gedaante komt de ziekte meest bij kinderen van 5 tot 15 jaren voor. Deze accessen komen van onderen op uit de voeten aan (juist wel niet met eene eigenlijke *aura Epileptica*) en zijn niet zeer hevig. Veelal zijn dezelve met teekenen van wormen vergezeld, offschoon wormmiddelen daartegen niet veel vermogen hebben. Deze kinderen verdragen de *Artemisia* zeer goed. De aanvallen worden daarna veel zwakker, en slaan vervolgens eenige dagen over. Men moet dan het middel eenige weken, in klimmende giften, twee- of driemaal 's weeks toedie-

nen. In deze gevallen zweeten zij niet zeer ſterk. Men kan dit middel ook tot het 15de jaar gerust geven, al is het eene ontwikkelingsziekte. In latere jaren kwam hem de ziekte onder deze gedaante niet voor. Deze behandeling moest men onderſteunen door laauwe aromatiſche baden. Het middel werkte minder gunſtig bij menſchen van 17 tot 25 jaren, bij welke de aanval 's nachts kwam. Het hielp ook weinig, wanneer bij bejaarde mannen de toevallen om de 6, 7 of 8 weken hevig en met een ſterk zweet zich vertoonden. Het is een waar *ſpecificum* in alle krampachtige toevallen der kinderen. Wanneer de toevallen daarbij hevig waren, voegde hij *moſchus* er bij. Het was zelfs van nut, wanneer er een ligte trap van ontſteking bij plaats had. Bij meisjes van 12 tot 15 jaren, bij welke zich de *menſes* moesten ontwikkelen, komen deze ſpoedig voor den dag, waarna de Epilepſie ophoudt, zelfs wanneer de *menſes* naderhand wegblijven. Wanneer de ziekte na de ontwikkelingsperiode ontſtond, zelfs wanneer de *menſes* onregelmatig waren, deed de *Artemiſia* minder nut.

HUFELAND voegt hier in eene noot bij, dat hij in *Berlijn* twee gevallen van genezing had waargenomen, het eene in het Poliklinisch Inſtituut, het andere van Dr. SCHMID, waarin een meisje in de ontwikkelingsperiode door eene enkele gift van dit middel, na een ſterk zweet, hetwelk hier noodig ſchijnt te zijn, volkomen genezen werd.

Wat nu mijne eigene ondervinding betreft, doet het mij leed, dat ik daarvan weinig beſlisſends zeggen kan. Meestal door buitenlieden van verre geraadpleegd, is men hier zeldzaam in ſtaat, den uitſlag gewaar te worden. Ik ſchreef de *Artemiſia* op de gewone wijze aan twee *Epileptici* voor, die de ziekte ſedert jaren gehad hadden. Deze herſtelden beiden na de eerſte giften, en raadden het ook aan een' derden, buiten mij, aan, die, zoo als ik van den Apotheker vernam, ook zoude herſteld zijn. Ik heb echter, door den afſtand, geene nadere berigten kunnen bekomen. Van twee anderen, die

mij ook meermalen te voren zonder goeden uitſlag geraadpleegd hadden, en die ik op hun verzoek het middel gaf, heb ik ook naderhand niets vernomen.

Vóór eenigen tijd raadpleegde men mij over een meisje van 9 jaren, dat drie jaren geleden onverwacht ſtuipen kreeg aan de regterzijde des ligchaams. Dit duurde, gedurende twee jaren, van tijd tot tijd voort. Vóór een jaar kreeg zij ware epileptiſche aanvallen, verzeld van eene reutelende ademhaling. Deze acceſſen duurden niet meer dan een paar minuten, en kwamen vooral des nachts aan. Over dag heeft zij geene ſtuipen, maar flaauwten. Ik liet haar tot driemalen 's avonds een drachma *Artemiſia* met warm bier gebruiken. Zij geraakte daarvan wel aan het zweeten, maar de acceſſen werden menigvuldiger en heviger. Over dag werd zij zelfs ongemakkelijk en ongeſteld. Uit hare houding, die ik nu eerst konde onderzoeken, kwam het mij voor, dat zij wormen had. Na het vruchteloos gebruik van het conſerf van STORCK, en de verzekering, dat zij reeds vele middelen tegen de wormen vergeefs gebruikt had, raadde ik haar, eenigen tijd alle geneesmiddelen te laten varen. Het kwam mij voor, dat deze ziekte eer eene ſoort van *Catalepſis* dan van *Epilepſis* was.

Ik zal dan nu overgaan, om zoo wel de voor- als nadeelige berigten omtrent het gebruik van dit middel, welke mij zijn toegezonden, mede te deelen, ten einde men een onpartijdig en onbevooroordeeld oordeel over hetzelve zoude kunnen vellen.

(*Het vervolg hierna.*)

OMSTANDIG VERHAAL VAN DEN BRAND VAN HET ENGELSCH O. I. COMPAGNIESSCHIP KENT, IN DE BAAI VAN BISCAYE, DEN EERSTEN MAART 1825, DOOR EEN' DER DEELGENOOTEN IN DE RAMP GESCHREVEN.

(Uit het *London Magazine.*)

De *Kent*, een *Engelſch* O. I. Compagniesſchip, had, behalve zijne lading en equipage, (beſtaande in 148 man en 20

passagiers) aan boord een goed deel van het 31ste regement, te weten 20 officieren, 344 soldaten, 43 vrouwen en 76 kinderen.

Des avonds van maandag 28 Februarij, toen de *Kent* zich op 47° 30′ breedte en 10° lengte bevond, stak een heftige wind op uit het westen, gestadig toenemende gedurende den volgenden morgen. Omstreeks middernacht werd de slingering van het schip zoo sterk, dat de meestbevestigde meubelen in de voornaamste vertrekken met geweld tegen elkander hortten, en, bij elke wending van het roer, de groote kettingen zeer aanmerkelijk werden ondergedompeld.

Kort te voren was een der scheepsofficieren, zich willende vergewissen, of alles in het benedengedeelte gesloten was, met twee of drie matrozen in het ruim afgeklommen. Deze officier, ziende, dat de lantaren, van welke hij zich had voorzien, slechts een flaauw licht gaf, gebruikte de voorzigtigheid, met dezelve naar de koebrug te gaan, ten einde zulks te herstellen. Terugkeerende, ontdekte hij, dat een der okshoofden, sterken drank inhoudende, vlot geraakt was, en beval den matrozen, eenige blokken te gaan halen, om hetzelve te bevestigen. Gedurende hunne afwezigheid kreeg het schip een' harden schok, en het ongeluk wilde, dat den officier de lantaren ontschoot. In zijne drift, om dezelve terug te bekomen, verliet hij het vat, dat eensklaps aan stukken sloeg, en, het geestrijk vocht met de lamp in aanraking komende, stond het gansche scheepsruim in een oogenblik in vlam.

Zoo lang dezelve zich binnen den omtrek bepaalde, die men wist, dat van alle kanten met watervaten omringd was, voedde men hoop, den brand te kunnen meester worden; maar, toen de flaauwe, blaauwachtige damp, die in het begin opsteeg, vervangen werd door dikke en zwarte rookwolken, die, snel opstijgende door de vier luiken, zich weldra over het geheele schip verspreidden, werd een langer geheimhouden onmogelijk, en begon men spoedig aan het behoud des schips te wanhopen. „De vlam heeft het kabelgat bereikt!” riepen eenige stemmen, en de sterke pekreuk, die zich over het dek verspreidde, bevestigde de waarheid dezer uitroeping.

In dezen schrikbarenden toestand koos de kapitein COBB, met eene vaardigheid en bedaardheid, welke het gevaar scheen te verhoogen, de éénige partij, die hem overbleef, —

die, namelijk, van te bevelen, dat het benedendek doorgeslagen, de prefenningen der luiken opengehakt, en de onderfte gefchutpoorten opengezet werden, opdat de zee onverhinderd konde binnenftroomen.

Deze bevelen werden oogenblikkelijk door de vereenigde manfchap volvoerd; maar dit konde niet zóó fpoedig gefchieden, dat men het verlies van eenige zieke foldaten, eene vrouw en verfcheidene kinderen konde voorkomen, wie de kracht ontbrak, om het bovendek te bereiken. De ontzaggelijke hoeveelheid waters, welke deze bewerking in het ruim deed indringen, had, voor een oogenblik, het bedoelde gevolg van de vlam te verzwakken; maar het gevaar van te zinken vermeerderde, naar gelange dat van den brand verminderde, en onderfcheidene teekens kondigden aan, dat het fchip begon te zinken, — een klaar bewijs van deszelfs naderend vergaan.

Van den eenen kant de dood door het vuur, van den anderen die door het water..... ijsfelijke keuze! Beurtelings op het dringendfte gevaar toefchietende, beftreed de manfchap nu den brand door middel van het water, dan weder het water zelve, terwijl intusfchen de vlammen al hare woede hernamen.

Het tooneel van fchrik, waarvan wij thans getuigen en deelgenooten tevens waren, laat zich niet befchrijven. Het dek was bedekt met zes- tot zevenhonderd menfchelijke wezens. Dezen liepen her- en derwaarts, elkander roepende en zoekende; terwijl anderen onbewegelijk ftilftonden, in de kalmte eener zwijgende onderwerping, of in eene ftompe gevoelloosheid. Dezen gaven zich over aan de razendfte vervoeringen; genen, geknield, riepen, met de nadrukkelijkfte gebaren en luidklinkende uitroepingen, den Hemel vurig aan om genade. Men zag er, die, met de armen kruifelings op de borst, zich haastten, de uitwendige pligten, door *hun* geloof voorgefchreven, te vervullen; terwijl de oudfte en onverfaagdfte foldaten en matrozen zich treurig gingen nederzetten boven de kruidkamer, opdat de uitbarftings, die zij elk oogenblik verwachtten, op ééns een einde mogt maken aan hun lijden. Verfcheidene vrouwen gaven blijken van ongemeene kloekmoedigheid, inzonderheid twee jonge dames, welker gedrag, vol waardigheids, het model vertoonde van geenen moed, op de edelfte wijze door christelijke beginfelen gewijzigd. Op de droevige mare, dat er geene hoop meer was, en dat de dood fnel en onontwijkbaar naderde, knielde

eene van haar bedaard neder, en, de handen vouwende: „Heer!" zeide zij, „wees welkom, ook in deze gestalte!" Vervolgens sloeg zij aan die haar omringden voor, op staanden voet eenige gedeelten der H. S. voor te lezen. Hare zuster, die haar in bedaardheid en heldenmoed evenaarde, koos den 46sten psalm, en andere, gepast naar de omstandigheid, welke zij beurtelings lazen, de tusschenpoozen met gebeden aanvullende.

Te midden van dit hartroerend tooneel trof mij, onder anderen, boven alle beschrijving, het gezigt van eenige kleine kinderen, die nog te bedde lagen, en, geen denkbeeld hebbende van de gevaren, die hen dreigden, zich als naar gewoonte vermaakten met hun speelgoed, en de onnoozelste en ontijdigste vragen deden, zoo wel aan elkander, als aan die bij hen kwamen.

Alle hoop vervlogen zijnde, kondigden de verrigtingen van elk onzer aan, dat hij zich verloren achtte. De een nam uit zijn' lessenaar eene haarlok, en drukte die aan zijn hart; terwijl een ander papier zocht, om aan zijnen vader nog eenige regels te schrijven, die hij in eene flesch wilde sluiten.

In dit verschrikkelijk oogenblik, daar ons geene schaduw van hope meer overbleef, en terwijl de brief, die *ons noodlot* zou verkondigen, aan de golven werd toevertrouwd, viel het onzen vierden stuurman, THOMSON, in, eenen man naar den voortop te doen klimmen, om te zien, of men, bij geval, ook een schip konde ontdekken. Dit geschiedde. De matroos hield, terwijl hij klom, de oogen op den gezigteinder gevestigd... Welk eene stilte heerschte er onder ons, door doodsangst en onzekerheid te weeg gebragt!... Eensklaps riep de matroos, zijn' hoed zwaaijende: „Een „zeil! een zeil onder den wind!" Op deze aankondiging borsten duizende uitroepingen op ééns los, en dezelve werd van het dek met een driewerf herhaald vreugdegeschreeuw begroet. Terstond werden de noodvlaggen opgeheschen, het geschut van minuut tot minuut gelost, en men zette alle zeilen bij, om het schip te naderen, dat men nu weldra ontwaarde, en bleek te zijn de *Cambria*, eene kleine brik van 200 ton, beladen voor *Vera-Cruz*, en aan boord hebbende twintig à dertig mijnwerkers van *Cornwallis*, en eenige Agenten van de *Anglo-Mexikaansche* Compagnie.

Intusschen had de brik ons in het eerst niet opgemerkt, dewijl het gebrul der zee den donder van ons geschut ver-

doofde. Eindelijk trokken de dikke rookwolken, zich in de lucht verheffende, de aandacht van de *Cambria*, en verkondigden hem onzen nood. Zij heesch terstond de *Britsche* vlag, en snelde met volle zeilen te onzer hulpe.

Terwijl de brik naderde, beraamden de kapitein, de kolonel FEARON en de majoor MAC-GREGOR te zamen de noodige maatregelen ter ontruiming van de *Kent*. Een officier vroeg, in welke orde de officieren het zouden verlaten. „Even als bij eene lijkplegtigheid," antwoordde de majoor. Deze schikking werd terstond beaamd door kolonel FEARON, daar bijvoegende: „Wel te verstaan, dat de jongsten de „eersten zullen zijn. Maar dat, op doodstraffe, geen man „het wage, in de sloepen af te klimmen, vóór dat de vrou„wen en kinderen geborgen zijn!"

Eenige teekens van ongeduld zich vertoonende bij de soldaten en de matrozen, was men beducht, dat zij zich bij de ontruiming op de booten zouden werpen, en eenige officieren werden, met den degen in de hand, geposteerd, om hen in bedwang te houden.

De kapitein alles geregeld hebbende, om in de eerste boot de dames en zoo vele soldatenvrouwen als zij konde bevatten, welke zich in haast in al de kleederen hadden gewikkeld, welke zij zich konden verschaffen, te doen afklimmen, trok, tegen twee ure, de stoet stilzwijgend van de achterkamers naar de geschutpoort, aan wier buitenzijde de barkas was vastgemaakt. Geen woord, geen kreet werd er gehoord. De kinderen zelve hielden op met schreijen, alsof zij den onuitsprekelijken strijd gevoelden, die, in het oogenblik der wreede scheiding, het hart der ouders zou verscheuren. De stilte werd slechts eenmaal afgebroken door de dames, die snikkend smeekten, als eene gunst, bij hare echtgenooten te mogen achterblijven; maar op de aanmerking, dat elk oogenblik verwijls een menschenleven konde kosten, lieten zij zich achtervolgens aan de teederste omhelzingen ontrukken, en, met den moed, die hare sekse te midden der ontzettendste beproevingen onderscheidt en vereert, in het vaartuig dragen, hetwelk onmiddellijk in eene zoo onstuimige zee werd geslingerd, dat men nauwelijks durfde hopen, hetzelve de *Cambria* te zien bereiken.

Hoewel kapitein COBB alle voorzorgen had gebruikt, om het gevaar van het uithijschen der sloepen te verminderen, en hij te dien einde een' man, met eene bijl gewapend, geiast had,

Digitized by Google

het touwwerk aan beide uiteinden ſtuk te hakken, wanneer het geringſte beletſel het loshaken verhinderde, ſcheelde het weinig, of dit gevaar, onafſcheidelijk van deze ganſche bewerking, (gevaar, alleen zeevarenden naar eisch bekend) was allernoodlottigst geworden voor de talrijke pasſagiers in de barkas. Na eene of twee vruchtelooze pogingen, om het broze vaartuig op eene geſchikte wijze in zee te brengen, werd eindelijk bevel gegeven, om los te haken. Dit bevel werd aan de achterzijde gelukkig volvoerd, maar niet alzoo aan den voorſteven; de touwen verwarden zich, en, in weerwil van alle pogingen van den matroos, kon zijne bijl het ineenſtrengelend touwwerk niet doorhakken. Nu was eene ontzettende kriſis aanwezig. De barkas volgde noodwendig al de bewegingen van het ſchip, waaraan zij met een harer uiteinden vertuid was; dit uiteinde verhief zich meer en meer boven de zee; zij was op het punt van zich loodregt aan den voorſteven te zien opgehangen, en de ongelukkigen, die zich in dezelve bevonden, in den afgrond te ſlingeren, toen, op een' wenk der Voorzienigheid, eene golf, op den achterſteven brekende, dezelve zulkerwijze ophief, dat het den matrozen mogelijk werd, de gording te ontwarren. De barkas, behendig van het ſchip losgemaakt, werd, binnen weinige oogenblikken, van achteren gezien, hobbelende op de baren, en, de brik naderende, nu eens zich vertoonende als eene ſtip op den top eens bergs, dan weder gedurende eenige ſeconden verdwijnende, en als bedolven in eene dier verſchrikkelijke valleijen, welke uitgehoold werden tusſchen de golven.

De *Cambria* had zich voorzigtiglijk op eenigen afſtand gehouden van de *Kent*, uit vreeze van of met haar in de lucht te ſpringen, of aan het vuur harer kanonnen te zijn blootgeſteld, die, allen geladen zijnde, losbrandden, naar gelange de vlammen hen bereikten. De afſtand der brik verpligtte de roeijers, eene groote ruimte te klieven; en, dewijl van het goed gevolg dezer eerſte proeve onze eigene uitredding afhing, oogden wij met de grootſte bezorgdheid de bewegingen na der dierbare boot, — dubbel dierbaar nog voor de mannen en vaders, wier vrouwen en kinderen zich in dezelve bevonden. Ten einde derzelver evenwigt te bevorderen op de verbolgene zee, welke zij moest overſteken, en de bewegingen der roeijers niet te hinderen, waren zij, die zich in het vaar-

tnig bevonden, door elkander onder de banken gekropen, op de kans af van te verdrinken in de schuimende golven, die onophoudelijk op hare hoofden braken, en derwijze de boot vulden, dat, eer men de brik bereikte, de arme vrouwen tot aan de borst in het water gedompeld lagen, en niet dan met de uiterste inspanning hare kindertjes boven zich hadden kunnen opgeheven houden. De boot kwam echter behouden aan, en tot ons weder. Het onstuimig gevoel van blijdschap, geluk en dankbaarheid, welk de gehuwde officieren en soldaten bezielde, toen zij de betrekkelijke veiligheid hunner vrouwen en kinderen vernamen, maakte hen voor eenige oogenblikken ongevoelig, zoo wel voor het brullen van den storm, die niet ophield rondom hen te woeden, als voor het dof gedruisch van den brandenden volkaan, die onder hunne *voeten dreigde* los te barsten.

Intusschen voer men voort met vrouwen en kinderen te ontschepen, maar was verpligt, dezelve twee aan twee te binden, en ze alzoo met touwen van den voorsteven te laten zakken, dewijl de booten, bij derzelver terugkomst, niet meer tot aan het schip konden naderen. Ten gevolge der heftige slingering, en der overgroote moeijelijkheid, om het juiste oogenblik waar te nemen, dat de boot zich bevond onder hen, die men in dezelve wilde nederlaten, werden eenigen onvermijdelijk, herhaalde keeren, in de golven gedompeld. Niet ééne vrouw, echter, kwam daarbij om; maar het was een hartbrekend schouwspel, getuige te zijn, hoe verscheidene kinderen daarvan het slagtoffer werden, en van de wanhoop van derzelver ouders, die zulks voor hunne oogen zagen gebeuren.

Eindelijk kwam het oogenblik, dat een zeker getal soldaten in de booten werd toegelaten, te gelijk met de vrouwen. Geen van hen had deze vergunning voorzien; maar, in hunne drift om daarvan gebruik te maken, wierpen verscheidenen zich boven van het boord, en verdronken. Een van dezen bereikte de boot, en hief de hand op, om zich aan dezelve vast te klemmen, toen, door een' plotselingen schok, de voorsteven hem tegen het hoofd sloeg, en hij oogenblikkelijk verdween.

Onder de trekken van onderwerping en edelmoedigheid, die dit akelig tafereel opleverden, merkte men treffende en herhaalde proeven op van ouderlijke liefde, kinderlijke vroomheid en edelaardige vriendschap. Drie of vier soldaten, ten

einde hunne vrouwen van een gedeelte van haren last te ontheffen, fprongen in zee, bevracht met eenigen hunner kinderen, en kwamen om, terwijl zij dezen poogden te redden. Eene jonge dame, welke volftandig geweigerd had haren vader te verlaten, dien de eer aan zijn' post verbond, was op het punt van hare verknochtheid met haar leven te boeten, niet in de boot kunnende geraken, dan na vijf of zes onderdompelingen. Een ander perfoon, zich in het verfchrikkelijk uiterfte geplaatst vindende, om óf zijne vrouw óf zijne kinderen op te offeren, verklaarde zich, na een' korten, maar bangen ftrijd tusfchen huwelijks- en vadermin, voor de eerfte: de vrouw werd gered, maar zijne vier arme kinderen fchenen aan den dood gewijd: dan, een foldaat van een edel voorkomen, en met reuzenkracht begaafd, die, hoewel noch echtgenoot noch vader, den grootften ijver betoonde in het behoud van anderer vrouwen en kinderen, deed drie van de vier kleine ellendigen aan zich vastbinden, en fprong met hen in zee; maar hij kon de boot niet bereiken, en men was genoodzaakt, hem weder op het fchip te trekken: twee der kinderen waren dood. Een man ftortte in een der luiken; hetwelk in volle vlam ftond; een' ander' werden de lenden zoo geheel verbrijzeld, dat hij, in zee ftortende, in tweeën gevouwen fcheen. Maar het was niet alleen bij het affteken, dat de overtogt van het eene fchip naar het andere gevaar opleverde. Een man viel tusfchen de brik en de boot, en het horten derzelven vermorzelde hem het hoofd; terwijl verfcheidenen omkwamen in hun pogen, om de *Cambria* van ter zijde te beklimmen.

Naardien de nacht naderde, en de vlammen zich met fnelheid uitbreidden, werd het dringend noodzakelijk, de ontruiming van het fchip te befpoedigen. Te dien einde bevestigde men een touw aan het uiteinde van de gijk, langs hetwelk de manfchap kroop tot aan het touw, waarvan men zich bediende om af te dalen. Op deze wijze moet zich het meerendeel des volks hebben gered, hoewel met vele moeite en gevaren; maar verfcheidene foldaten, het niet durvende wagen zich aan het touw neder te laten, verkozen liever zich in zee te werpen door de venfters van den achterfteven, de voorkeur gevende aan het veel grooter gevaar, om de booten al zwemmend te bereiken.

Toen nu het grootfte gedeelte der matrozen en foldaten het fchip had verlaten, kwam de beurt, bij opvolging, aan de

officieren, gekenmerkt door de verwonderlijkste geregeldheid. Geene uitstalling van *bravoure*, geene zwakheid, geen ongeduld! Met de bedaardheid en welvoegelijkheid van mannen, die het gevaar zagen zonder het te vreezen of te verachten, daalde elk op zijne beurt af, en zij, die het eerst vertrokken, gaven het voorbeeld van koelbloedigheid, moed en ondergeschiktheid.

Maar onder al die dapperen stak hun opperhoofd, kolonel FEARON, boven allen uit. Te midden der onderscheidene pligten, welke hij als bevelhebber, echtgenoot en vader te vervullen had, verloochenden zich zijne tegenwoordigheid van geest en zijne bekwaamheid geen enkel oogenblik, maar schenen zich bestendig te vereenigen, om aan anderen dezelfde kracht en dezelfde gelijkmoedigheid mede te deelen. Onafgebroken wist dit wakker opperhoofd zijn gezag te handhaven, en niet één zijner onderhoorigen bleef in gebreke hetzelve te eerbiedigen.

In weerwil van al de wanorde, onafscheidelijk van dusdanige omstandigheden, bleef de zedelijkheid van den soldaat onberispelijk. Onder andere bijzonderheden, welke ik ter bevestiging hiervan zou kunnen bijbrengen, wil ik alleen de twee volgende, als daadzaken, vermelden. Men beval, dat al de zich aan boord bevindende manschap zich een touw om den middel zou binden. Terwijl elk zich met deze voorzorg bezig hield, werd ik verrast — ik had bijkans gezegd vermaakt — door de zeldzame kieschheid van een onzer *Iersche* recruten, die mij riep, om mij te zeggen, dat hij niets vond dan een touw, behoorende tot de hut eens officiers, en mij te vragen, of het hem vergund ware, dat hij zich hetzelve toeëigende en er zich van bediende! Een enkele trek strekke voorts ten bewijze van het vermogen, hetgeen, ondanks zoo veel lijden, de subordinatie en het gevoel des eerbieds, aan hunne officieren verschuldigd, nog steeds vermogten op onze arme soldaten. Tegen den avond, toen de ombere groepen, uitgeput van vermoeijenis, angst en honger, tijdelijk aan den achtersteven gezeten, door een' ondragelijken dorst begonnen gekweld te worden, ontdekten eenigen manner, bij geval, eene korf met sinaasappelen. Door een gemengd gevoel van eerbied en liefde gedreven, hetgeen men in dusdanige omstandigheden niet zou verwacht hebben, wilden deze brave lieden de vruchten niet aanraken, welke

hun eene zoo gewenschte lafenis beloofden, vóór dat zij hunnen officieren een deel derzelven hadden aangeboden.

Toen de zon was ondergegaan, en bij het vallen van den schemeravond, greep eene zonderlinge omkeering plaats in den geest van het klein getal matrozen en soldaten, die zich nog aan boord bevonden. Het zoo natuurlijk ongeduld om hetzelve te verlaten, dat, hoewel bedwongen, niet had opgehouden, gedurende den dag, hen te folteren, verwisselde nu allengskens in een' sterken wederzin om van het schip te gaan. De avond gekomen zijnde, kostte het veel moeite, hen te bewegen, zich aan het gevaar bloot te stellen, dat er gelegen was in zich naar de brik te begeven. Dit ging zelfs zoo verre, dat de officieren, die, uit grondbeginsel handelende, openlijk verklaard hadden de laatsten te zullen zijn, zich verpligt zagen het voorbeeld te geven in het vertrek.

De kapitein COBB, getrouw aan zijn onwrikbaar besluit, om het schip, zoo het mogelijk ware, niet dan met den laatsten man te verlaten, en in zijne edelmoedige bezorgdheid voor het behoud van alle de levens, aan zijne zorgen toevertrouwd, weigerde in de boot te gaan, zoo lang hem eenige hope overbleef, om de weinige manschap, die hij *nog* rondom zich had, en die de moedeloosheid van *alle ziels-* en ligchaamskracht scheen beroofd te hebben, te bewegen om vóór hem te gaan. Maar, ziende dat alle zijne vermaningen vruchteloos waren, bij het donderen der kanonnen, die in het ruim losbrandden, waarin zij, het een na het ander, nederstortten, vermeende de dappere bevelhebber, na eene zoo lange en zoo moeijelijke taak roemrijk volbragt te hebben, dat het hem ten laatste geoorloofd was, op eigen lijfsbehoud bedacht te zijn; en, het touw grijpende, dat het uiteinde van de gijk verbindt met de kruissteng, slingerde hij zich over de onzinnigen henen, die hardnekkig volhardden om op de gijk achter te blijven, en wierp zich in de golven.

Ik zal dit treurig verhaal besluiten met te vermelden, dat nieuwe doodsangsten de ongelukkige schipbreukelingen op de *Cambria* vervolgden. De buitengewone heftigheid van den wind, die niet bedaarde, deed het scheepje derwijze overhellen, dat eene der zijden bijkans onder water was. De zee brak woedend en onophoudelijk op het dek, zoodat men de zeilen der luiken niet konde opligten, dan alleen in de tusschenpoozing van den wederkeer der baren, ten einde het

voor algeheele verſtikking te behoeden, die zich in het ruim bevonden, en aldaar zoo opeengetast waren, dat de damp, door hunne ademhaling en uitwaſeming veroorzaakt, voor eenige oogenblikken de vrees deed ontſtaan, dat er brand was in het ſchip. Intusſchen deden de kapitein, de pasſagiers en de equipage van de *Cambria*, ten aanzien van de menigte half naakte ongelukkigen, waarmede de brik was opgepropt, alles, wat de menſchelijkheid kon inboezemen, — alles, wat zulk eene ophooping van menſchen in zoo beperkte ruimte ſlechts vergunde.

DE KUNSTVAARDIGHEID DES BEVERS IN DEN GEVANGEN STAAT.

Door GEOFFROY ST. HILAIRE.

Vóór eenige jaren bevond zich in de Koninklijke Diergaarde van den Planteniuin te *Parijs* een bever, die tot die van de *Rhone* behoorde, eenzaam levende op de wijze der waterratten; maar hetgeen ik zelf gelegenheid had te zien, ſtelt het buiten kijf, dat ook deze bevers, bij voldoende aanleiding, hunne aangeborene bekwaamheden, als hulpmiddel tegen onvoorziene hindernisſen of ongevallen, zich weten ten nutte te maken. — Onze bever ontving, ter beſchutting tegen de gevoelige winterkoude, niets anders, dan een weinig rijkelijker ſtroo. De nachten werden kouder, en de valdeur zijner kooi liet overal ſpleten open, zoodat het dier bedacht werd, zich tegen het ruwe weder beter te beveiligen. Men was gewoon, hem, tot nachtelijke bezigheid zoo wel, als tot voedſel en knabbeling, groene boomtakken te geven, wier bast men 's morgens altijd afgeknaagd vond. Ook werd hem beſtendig 's avonds, vóór dat zijne ſchuif of luik werd nedergelaten, zijn overig, uit moeskruiden en vruchten beſtaand, voedſel toegereikt. Het had den ganſchen dag geſneeuwd, en in eenen hoek zijner kooi had zich eene aanmerkelijke hoeveelheid ſneeuw opgehoopt. Dit een en ander nu leverde zoo vele bouwſtoffen op, die den bever ten dienſte ſtonden, en die hij aan derzelver naaste beſtemming onttrok, om ze ditmaal tot het optrekken van eenen muur te bezigen, die hem tegen de koude en de buitenlucht moest beſchutten. De boomtakken gebruikte hij, om daarmede de traliën zijner kooi te doorvlechten. Deze arbeid geleek volkomen op die der mandenmakers, die met afwisſelende wendingen het rijs om de

regtſtandige ſtaken vlechten. De gevlochtene takken lieten opene tusſchenruimten, welke de bever vervolgens met zijnen geheelen overigen voorraad digtſtopte; de wortelen, de appelen, het ſtroo werden daartoe gebruikt, en dit een en ander tot welſluitende ſtukjes ter dusdanige vulling verknabbeld, of liever verſneden. Eindelijk, alsof het dier begreep, dat er nu nog eene digtere ſtoffe vereischt werd, om het geheel daarmede te dekken, werd daartoe, bij gebrek van beter, de ſneeuw aangewend, en met dezelve al de kleine nog overige openingen volkomen digtgemaakt. De muur beſloeg twee derdedeelen der kooi; en alles, wat den bever ter ſpijze, welke hij zich voor ditmaal ontzegd had, was toegereikt, was daartoe beſteed geworden. Des morgens bleek, dat de ſchuif der kooi, door de ſneeuw, met den nieuwen bouw was vastgevrozen. Niet dan met moeite werd dezelve geopend, en thans lag de nachtelijke arbeid bloot voor het gezigt. De oppasſersjongen ſtond zoo verbaasd op het aanſchouwen dier masſa, dat hij den arbeid des bevers onaangeraakt liet, en mij ter beſchouwing van denzelven tot zich riep.

VERHAAL VAN EEN TOGTJE NAAR DE PLANTAADJE ZEEZIGT, IN SURINAME.

Aan de Heeren D. V. D. H. te *W.* en Mr. J. B. te *A.*

Paramaribo, 9 Augustus, 1824.

Amici! — Deze keer heb ik ul. uitgekozen onder mijne vrienden a costy, om u het dagverhaal te leveren van een togtje, dat ik in de gepasſeerde maand met twee mijner vrienden, D. R., Apotheker alhier, en V. T., Directeur der vermaarde plantaadje *Zeezigt*, in de *Motkreek* gelegen, naar gemelde plantaadje gedaan heb. Verwacht echter geene belangrijke ontmoetingen, en ziet dit geſchrijf ſlechts aan als eene poging, om u wederom een gedeelte dezer volkplanting van naderbij te doen kennen.

Het was dan op Zaturdag den 17den Julij, dat wij met elkander overeenkwamen, om ten 3 ure in den morgenſtond van den 18den de ſtad te verlaten. Intusſchen beloofde ons de Heer V. R., Directeur der plantaadje *Buyſen-vlijt*, (welke zich mede aan het fort had moeten bevinden, daar hij daags

te voren in ondertrouw was opgenomen) de vierde van het gezelfchap te zullen zijn; ons echter verzoekende, wijl hij niet zoo fpoedig vertrekken kon, hem des Zondags op de plantaadje *Frederiksdorp*, aan de rivier *beneden-Commewyne* gelegen, af te wachten, waar hij tegen 5 ure na den middag dacht te zijn, ten einde de verdere reis gezamenlijk voort te zetten. Offchoon juist geen liefhebber zijnde van lang flapen, deed mij echter de vrees, van ten 3 ure 's morgens nog niet wakker te zullen zijn, het befluit nemen, van reeds Zaturdagavond het een en ander, dat ik tot ons uitftapje noodig dacht te hebben, aan het huis van onzen vriend D. R. te laten brengen, alwaar ik mij ook tegen 9 ure liet vinden. Begeleidt ons nu in uwe verbeelding, daar wij 's morgens, na al ftaande eene kleine verfrisfching gebruikt te hebben, tegen 4 ure naar het vaartuig ftappen, gevolgd van zes fterkgefpierde roeijers en den ftuurman, die onze pakkaadje droegen, benevens een paar *footboys*. Verbeeldt u alle de ftraten van *Paramaribo* in de diepfte ftilte, daar alle hare inwoners, eenige weinigen welligt uitgezonderd, nog in de verkwikkende armen van Morpheus rustten, terwijl het overheerlijkst maanlicht den nacht als 't ware in den helderften dag herfchiep. Weldra aan de zoogenoemde *Plattebrug*, die gij reeds uit vroegere befchrijvingen kent, genaderd, was ons goed ook niet lang daarna in de boot. Wij namen plaats onder de tent, ftaken elk eene figaar op, en de wakkere roeijers deden het vaartuig alras de menigvuldige op de reede van *Paramaribo* liggende fchepen voorbijzweven.

Ik zal mij wachten van u te vervelen met eene drooge optelling der onderfcheidene plantaadjen, aan beide oevers der rivier *Suriname* gelegen, welke wij voorbijvoeren, en alleen gewagen van diegene, waar wij gedurende onze vaart hebben aangelegd. — Naauwelijks hadden wij een kwartier uurs gevaren, of de opkomende vloed deed ons befpeuren, dat wij niet vroegtijdig genoeg de ftad verlaten hadden, en dit verzwaarde het werk der Negers, die nu genoodzaakt waren tegen den ftroom op te roeijen. De bedenking intusfchen, dat, daar wij toch voornemens waren den geheelen dag op *Frederiksdorp* door te brengen, er geene noodzakelijkheid beftond om ons te haasten, deed ons befluiten, de plantaadje *de Morgenftond* aan te doen, en aldaar een bezoek bij de bruid en hare zusters, en den aanftaanden fchoonvader van onzen bruidegom, af te leggen. Wij troffen in den laatften eenen

nog wakkeren grijsaard aan, dien de heerlijke morgenzon reeds vroegtijdig in zijn' moestuin gelokt had. Na hem aldaar onzen groet gebragt te hebben, werden wij door hem naar zijn woonhuis geleid; en het duurde niet lang, of de ons omringende natuur, welke zich reeds in allen glans vertoonde, verkreeg voor ons nog meerder luister, toen wij de bevallige bruid en hare drie zusters aan het eenvoudig ontbijt, waarop wij genoodigd werden, mede zagen verfchijnen. Meermalen hoorde ik door kenners van vrouwelijke fchoonheid beweren, dat het zedig meisje, om de voordeeligfte kopij op te leveren, zich niet dan in hare bruidsdagen aan het tooverpenfeel van den fchilder behoorde aan te bieden, en van de gegrondheid dier ftelling werd ik thans ten volle overtuigd. Eene bruid is een heiligdom, dat den ongevoeligften zekeren naauwelijks te befchrijven eerbied inboezemt; en wie toch ftelt zich het voorwerp, dat hij zijne hulde waardig keurt, niet altijd nog oneindig volkomener voor, dan het inderdaad is of zijn kan? Ook in ons oog ftak de waarlijk bevallige bruid zoo verre uit boven hare fchoone zusters, dat ik met reden meen te mogen twijfelen, of een kunftenaar, die een fchoon vrouwebeeld zou willen malen, eene andere boven haar tot zijn model zou verkozen hebben. Aldus heeft de weldadige natuur, op zekere tijdperken van ons leven, eenige haar eigene, maar voor ons onverklaarbare wijzigingen, zonder welke ik gaarne met mijnen geliefden YORICK bekennen wil, dat wij minder, oneindig minder gelukkig zouden zijn.

Doch verlaten wij het ontbijt op *de Morgenftond*, waarmede onder boert en fcherts, waartoe de gulzigheid van *Laps* (dus heette de hond van onzen reisgenoot v. T.) niet weinig aanleiding gaf, ruim een uur verloopen was, vóór wij er aan dachten, met onze horologiën te raadplegen, of het ook tijd was, de verdere reis aan te nemen. Wij bedankten voor de gastvrije ontvangst, en, mogt het *ons* al fpijten, zoo fpoedig het aangenaam gezelfchap, dat wij aldaar aangetroffen hadden, te moeten verlaten, *Laps*, die zich de menigvuldige brokjes brood, hem door de teedere handen der bruid en hare zusters toegeworpen, zoo het fcheen, zeer wel had laten fmaken, verliet met nog meer tegenzin het huis, om zijnen meester in de boot te volgen. Doch de arme *Laps* wist niet, welk noodlot op hem wachtte. Zeer waar is het, dat de onzekerheid van toekomftige voorvallen voor elk fchepfel

een zegen is. Welligt toch had de goede *Laps* met minder smaak ontbeten, indien hij eenigzins had kunnen gisfen, dat zijn meester het voornemen had, hem op de plantaadje *Voorburg*, aan den tegenovergestelden oever der *Suriname*, schuins over *de Morgenstond*, gelegen, eenige dagen te laten. Hoe dit ook zij, *Laps* was bestemd, om hier zijn ras te vermeerderen, en het tot twee malen toe aan stuk bijten van het touw, waaraan men hem op *Voorburg* bond, mogt hem niets baten; hij werd ongenadig in het geheimste vertrek opgesloten, terwijl wij ons weder in het vaartuig begaven, daar wij thans aan den mond der *Commewyne* genaderd waren, en dus met den vloed die rivier binnenvoeren. Zoo gijl. ons nu op den voet volgen wilt, beschouwt dan de zoo algemeen bekende kaart of afteekening der ligging onzer plantaadjen, door wijlen den Overste BÖHM vervaardigd, en gij kunt dan telkens met ons in en uit het vaartuig stappen.

Van de plantaadje *Voorburg* heb ik u niets belangrijks te schrijven, wijl wij ons hier te kort ophielden, dan dat wij eenige bijzondere ontmoeting konden hebben; alleen wil ik opgemerkt hebben, hetgeen mij bij eene vorige visite op *Voorburg* met onzen gemeenschappelijken vriend S...... in de maand December des vorigen jaars reeds gebleken was, en 't geen gij zelf, zoo gij de bewuste kaart voor u hebt, zult kunnen nagaan, dat die plantaadje, als zijnde gelegen nagenoeg op den hoek, waar zich de *Commewyne* in de *Suriname* stort, een allervoordeeligst gezigtpunt oplevert op laatstgenoemde rivier, zoo wel langs de plantaadjen, welke wij reeds voorbijgevaren waren, als ook aan de andere zijde, waar zij zich aan *Bramspunt* in zee ontlast. Wij troffen het juist, eene *Amerikaansche* brik te zien binnenkomen, die al dadelijk van den vloed gebruik maakte, om de rivier verder naar *Paramaribo* op te varen; terwijl twee à drie *Hollandsche* schepen op de reede van het fort *Nieuw Amsterdam* (eene fortificatie, naast de plantaadje *Voorburg* gelegen, tot dekking van de stad) voor anker lagen, gereed om eerstdaags de reize naar het moederland weder aan te nemen. Zelden zie ik een zeilree liggend schip, of onwillekeurig voel ik het verlangen bij mij oprijzen, dat het mij gebeuren mogt, met hetzelve naar de *Hollandsche* kust te stevenen, en in dit verlangen deelden thans beide mijne reisgenooten; het zal echter verstandigst zijn, zoo min mogelijk te dulden, dat dit verlangen ons in het bereiken onzer tegenwoordige bestemming hinderen moge.

In het opvaren der *Commewyne* deden wij, alvorens naar den linkeroever over te fteken, nog de plantaadje *à la bonne Heure* aan, alwaar een onzer reisgenooten eene boodfchap bij den eigenaar had. Deze grond, welke te voren koffij opbragt, werd federt weinige jaren door den tegenwoordigen eigenaar, den Heer D., tot het aanbouwen van *indigo* beftemd. Het is bekend, dat in vroegeren tijd meer grondeigenaars in deze kolonie ondernomen hebben, deze plant hier aan te kweeken; doch de toenmalige bewerking der *indigo* fcheen voor de gezondheid der flaven zoo nadeelig te zijn, dat men weldra die onderneming heeft moeten ftaken. Thans echter is het bewezen, dat dit produkt voor eene andere, den flaven minder nadeelige, bewerking vatbaar is, en ook de Heer D. heeft zulks door zijne ondervinding bevestigd, daar hij thans de beste *indigo* met eene kleine magt flaven weet op te leveren. Te voren gefchiedde de bereiding door middel van rotting; doch de *Engelfche* fcheikundigen hebben in later tijd geleerd, om dit belangrijk produkt, door eene zachte en gepaste koking van de *anilplant*, even fchoon, in eene niet mindere hoeveelheid, in veel korter tijdsbeftek, en zonder eenig nadeel voor de gezondheid, te bereiden.

Verlaat nu met ons de plantaadje *à la bonne Heure*, om naar den linkeroever der *Commewyne* over te fteken, waar wij ons voorgenomen hadden een bezoek af te leggen op de plantaadje *Johanna en Margaretha.* Wij ftapten aan de landingsplaats dier plantaadje uit ons vaartuig, en gaven last aan de roeijers, om hetzelve naar *Frederiksdorp* (de tweede plantaadje, op *Johanna en Margaretha* volgende) te brengen, en den Directeur te verwittigen, dat wij weldra zelve zouden komen opdagen, terwijl het ons niet onaangenaam wezen zou, bij onze aankomst een goed *breakfast* te vinden; en nu wandelden wij op naar het woonhuis van *Johanna en Margaretha.* De Directeur, onze vriend DE C..., trachtte ons over te halen, om bij hem het *breakfast* te gebruiken; doch wij verfchoonden ons met de boodfchap, die wij naar *Frederiksdorp* vooruitgezonden hadden, en daar ook onze inwendige mensch eenige verfterking begon te vorderen, námen wij weldra affcheid, met voornemen, om, langs de plantaadje *Buitenrust*, toebehoorende aan Mevrouw de Weduwe O....., onze wandeling naar *Frederiksdorp* voort te zetten. Naauwelijks echter waren wij weder op weg, of de beide *footboys* kwamen ons in 't gemoet, met de boodfchap: „ *Mafara*

„ *no dè*, *misie takie a boen.*" („ Mijnheer is er niet; maar „ Mevrouw zegt, dat het goed is.") Deze vreemde boodschap, betrekking hebbende tot hetgeen wij hun gelast hadden aan den Directeur op *Frederiksdorp* te gaan zeggen, deed ons dadelijk vermoeden, dat de Negers, in plaats van naar deze laatste plantaadje het vaartuig te brengen, integendeel in het denkbeeld geweest waren, dat zij ons op *Buiteñrust* moesten opwachten; en die dwaling was daarom te onaangenamer, wijl het ons niet onbekend was, dat Mevrouw O., eene *Engelsche* van geboorte zijnde, en niet dan die taal sprekende, zelden vreemde menschen bij zich ontving, hetgeen ons met reden deed vermoeden, dat zij weinig gediend kon geweest zijn met eene zoo gemeenzame boodschap van drie haar geheel onbekende gasten. Terwijl wij te zamen nog over de *dwaling* onzer roeijers spraken, ontvingen wij de uitnoodiging van harentwege om binnen te komen. Zonder ons aan onbeleefdheid schuldig te maken, konden wij nu wel niet nalaten, bij haar onzen morgengroet te gaan afleggen, en tevens ons wegens de malle vergissing der Negers te excuseren; en zij had de goedheid, ons excus aan te nemen. Gelijk het meermalen gaat, geraakte zij met ons, of liever met onzen reisgenoot V. T., die zich het best van ons drieën in hare taal wist uit te drukken, al spoedig in gesprek over het een en ander nieuws uit de stad; terwijl zich intusschen hare schoone dochter, waarschijnlijk door de vreemde stemmen gelokt, even op den trap liet zien, om de onverwachte bezoekers toch met een oogopslag te kunnen opnemen. Na nogmaals hare verzekering ontvangen te hebben, dat zij de vergissing onzer roeijers niet euvel opnam, besloten wij verder op te wandelen, en op de naastbij liggende plantaadje *Frederiksdorp* (werwaarts wij van *Buitenrust* af eene tweede boodschap vooruitgezonden hadden) ons laatste morgenbezoek te gaan afleggen. De ontvangst bij den Heer P., Directeur dier plantaadje, was, zoo als wij ons voorgesteld hadden, regt hartelijk en gul. Wij maakten hem ons oogmerk bekend, om het overig gedeelte van den dag bij hem door te brengen, ten einde den bruidegom af te wachten, om, volgens afspraak, tegen den ondergang der zon met het volgend getij de *Commewyne* hooger op te varen. Al dadelijk werden ons eenige verfrisschingen voorgediend, en het deed ons genoegen, hier weder het in *Paramaribo* zoo beroemd *bitter* aan te treffen, dat onze reisgenoot, de Apotheker, zelf stookt.

Onder de ruime galerij gezeten, terwijl een aangename zeewind ons verkoelde, was het geen onbehagelijk geſtreel voor onze ooren, achter ons in het voorhuis door het gerammel van lepels en vorken den waarborg te vernemen, dat weldra voor onze grage magen zou gezorgd worden; en zoo duurde het dan ook niet lang, of het aanbieden, volgens *Westindisch* gebruik, van water, om de handen te wasſchen, waarſchuwde ons, dat het tijd was, de pijpen neêr te leggen, en aan de *breakfast*-tafel te gaan. De gastheer, offchoon hij reeds, alvorens van onze komst verwittigd te zijn, het *breakfast* gehouden had, plaatſte zich echter met ons aan den disch, om de *honneurs* zijner tafel, gelijk men zegt, door het voorſnijden en toedienen der geregten, waar te nemen. Wij deden zijne tafel geene oneer aan, en zoo wel onze afwisſelende geſprekken, als het uit den *Engelſchen* tijd nog overgehouden gebruik van elkander eene en andere *toast* toe te brengen, deed voor ons ook dat uur allergenoegelijkst voorbijgaan. Hadden wij reden gehad, over de gastvrijheid van den Heer P. aan tafel wel voldaan te zijn, niet minder aangenaam was ons, van tafel opgeſtaan zijnde, zijne aanzegging, dat er gezorgd was, dat wij op eene der bovenkamers de verzuimde nachtrust konden inhalen. Gaarne maakten wij van zijn aanbod gebruik, en meenden alzoo half wakende half ſlapende den bruidegom in te wachten. Bij ons ontwaken, echter, was onze vriend V. R. nog niet opgedaagd, en intusſchen was de vloed reeds weder aan het opkomen. Wij vertoefden evenwel tot 6 ure op *Frederiksdorp*, onder het gebruik van een' verfrisſchenden kop thee, en gaven intusſchen last aan den ſtuurman van ons vaartuig, om alles daarin in orde te brengen, opdat wij dadelijk bij de aankomst van den bruidegom zouden kunnen van wal ſteken. Offchoon echter verſcheidene ponten en andere ligtere vaartuigen ons voorbijkwamen, bleef onze vriend nog ſteeds weg, en, wijl intusſchen het tij verliep, namen wij afſcheid van onzen gullen gastheer, na hem voor zijn vriendelijk onthaal bedankt, en verzocht te hebben, om aan den Heer V. R. bij zijne aankomst te zeggen, dat wij hem dien nacht op de plantaadje *Charlottenburg* in *Rio beneden-Cottica* zouden inwachten.

Overheerlijk was ook hier het uitzigt over de breede rivier *Commewyne*, wier linkeroever (*) nu door de grootsch

(*) Houdt hier en in 't vervolg in het oog, dat ik, van regter- of linkeroever ſprekende, dezelve beſchouw, zoo als zij zich aan ons in het op- of afvaren der rivieren vertoonden.

ondergaande zon befchenen werd. Bosfchen en plantaadjen leverden aan ons gezigt, zoo ver het reiken kon, eene alleraangenaamfte afwisfeling op, en het gezang van grootere en kleinere woudbewoners ftreelde ook nu en dan onze ooren. In ftille befchouwing der zich thans zoo heerlijk aan ons oog vertoonende natuur verzonken, fcheen elk onzer regt gefchikt te zijn, dit vreedzaam uur te genieten; terwijl de meer en meer toenemende ftilte van het water, welks oppervlakte thans flechts door een zacht windje bewogen werd, aan onze wakkere roeijers de gelegenheid verfchafte, om hunne vaardigheid te toonen. Na alzoo een' geruimen tijd voortgevaren te hebben, werd de ftilte onder ons afgebroken, wijl wij aan de Negers befpeurden, dat een ander vaartuig ons trachtte voorbij te roeijen. Het volk, dat wij op de boot hadden, in de geheele *Motkreek* bekend voor de beste en onvermoeidfte roeijers, meende deze gelegenheid te moeten waarnemen, om hunne bedrevenheid in die kunst aan den dag te leggen. Zij lieten daarom alras hunne riemen onbewegelijk in het water hangen, om hunner partij het voordeel te geven van vooruit te kunnen geraken, die dan ook weldra, onder het fmalen op onze roeijers, ons vaartuig pijlfnel voorbijvloog. Doch nu begon de ftrijd, die tevens onzen gang verhaastte. Niet gewoon zich in het roeijen te laten overwinnen, namen de onzen de riemen weder op, en bij elken flag in het water geraakten wij digter bij het vaartuig, dat reeds zoo veel voordeel op ons had. Ik herhaal hier, hetgeen ik bij eene vroegere gelegenheid reeds opmerkte; het roeijen is de éénige kunst, welke de *ambitie* van den Neger kan opwekken. Onvermoeid, zoo lang hij ziet, dat zijne tegenpartij hem niet te magtig is, zou hij, geloof ik, zoo zijn ijver door zijnen meester foms niet beteugeld werd, eerder bij zijne riemen nederzinken, dan den ftrijd onvoldongen opgeven. De onzen hadden dan ook weldra het andere vaartuig op zijde; en, hoezeer deszelfs roeijers alle hunne krachten infpanden, om, zoo zij ons al niet vooruit konden komen, dan toch ten minfte te beletten, dat wij hen niet achter ons lieten, alle hunne pogingen waren vruchteloos, en onze roeijers bleven overwinnaars in dien ftrijd.

Intusfchen was het duister geworden, en nu eerst ontdekten wij, dat wij verzuimd hadden, eene kaars voor de lantaren mede te nemen. De ftuurman, die gewoonlijk het opzigt over de boot heeft, en wiens taak het is, toe te zien,

dat alles, wat men van dien aard onder het varen noodig kan hebben, in de boot is, had ditmaal ook niet aan het licht gedacht. Daar wij intusfchen berekenden, niet vóór middernacht *Charlottenburg* te zullen kunnen bereiken, overlegden wij, op *Sommelsdijk*, een etablisfement van den Chirurgijn DE V., op de fcheiding van de *Cottica* en *beneden-Commewyne* aan den regteroever der eerstgenoemde rivier gelegen, aan te gaan, en aldaar eene kaars voor onze lantaren te trachten op te doen. Wij voeren intusfchen met eene fnelle vaart de *Matappica* voorbij, en kwamen tegen 8½ uur op *Sommelsdijk* aan. Zeer kort hielden wij ons hier op, en, weder aan het varen zijnde, haalden de *footboys* ons een eenvoudig avondmaal voor den dag, dat wij ook met tamelijke graagte nuttigden; en zoo bereikten wij, nu eens pratende en rookende, dan weder half flapende of duttende, tegen half 12 ure 's nachts *Charlottenburg*, eene koffijplantaadje, aan den linkeroever der *Cottica* gelegen. Wij vonden den Heer R........., Directeur dier plantaadje, nog op, en ook bij hem ontwaarden wij al dadelijk de blijken der *Westindifche* gastvrijheid, daar hij den Negers eene kamer liet aanwijzen, waar zij onze hangmatten en matrasfen konden ophangen en uitfpreiden. Intusfchen ftaken wij nog gezamenlijk eene pijp op, en begaven ons kort daarop naar de voor ons beftemde flaapplaatfen, wijl wij den volgenden morgen met jong vloed naar de *Motkreek* vertrekken wilden. Niet lang duurde het, of wij genoten allen een' vrij gerusten flaap, waaruit wij niet vóór het aanbreken van den dag ontwaakten. Terwijl het ontbijt in de galerij werd gereed gemaakt, reinigden wij ons, en namen vervolgens, onder geleide van den Directeur, de gebouwen der plantaadje in oogenfchouw, welke zich over het algemeen in een' vervallen' ftaat bevinden; de koffijloods vooral fcheen eene geheele vernieuwing te vorderen. Nu namen wij plaats aan de koffijtafel, waar wij onze oogen verlustigden met het fraaije uitzigt over de hier zich in allerlei bogten kronkelende rivier, wier tegenover ons liggende oever gedeeltelijk met zware bosfchen bezoomd was, en gedeeltelijk het uitzigt verfchafte op de plantaadje *Nieuw Klarenbeek*.

Offchoon wij, als gasten, alle reden hadden, om ten uiterfte voldaan te zijn over de vriendelijkheid van onzen gastheer, hadden wij hier tevens gelegenheid te befpeuren, dat de intrede in het plantersleven in deze kolonie op fommige plantaadjen alles behalve aangenaam is. Met een bedeesd voor-

komen en den hoed in de hand kwam de Blankôfficier, (die is, weet gij, de benaming van den Adsistent des Directeurs) een jongeling van zeer fatsoenlijken huize, hem en ons zijnen morgengroet brengen, die door den eersten vrij koeltjes en, gelijk de *Franschen* zeggen, met zeker *air d'autorité* beantwoord werd. Verscheidene Directeurs in deze volkplanting schijnen het zich tot een' vasten stelregel te maken, om hunne Blankôfficiers, al zijn zij van de fatsoenlijkste familie, op een' zoo aanmerkelijken afstand te houden, als waren zij eerder hunne knechten, dan wel hunne leerlingen. Ik geloof, dat de gewoonte, om met slaven om te gaan, hiertoe veelal aanleiding geeft. Menschkundig beschouwd, twijfel ik, of dit wel het ware middel zij, om eerbied en ontzag in te boezemen aan redelijke wezens, die toch beseffen, dat hun stand in de maatschappij over eenigen tijd gelijk zal staan met dien van hunne tegenwoordige meesters, over wier lot zij niet zelden in later tijd, indien zij door protectie uit het moederland tot de waardigheid van *Administrateurs* opklimmen, naar willekeur beslissen kunnen. Integendeel ik weet, en verscheidenen met mij weten zulks bij ondervinding, dat, in de verkeering onder fatsoenlijke lieden, niets meer in staat is, om achting voor onze *superieuren* in te boezemen, dan wanneer deze van hunne zijde aan die genen, welke onder hen gesteld zijn, die burgerlijke beleefdheid doen wedervaren, waarop elk ordentelijk mensch aanspraak mag maken. Eenige Directeurs schijnen daarover anders te denken, en meenen, dat geen Blankôfficier ooit een goed Directeur kan worden, indien hij niet te voren als knecht heeft leeren onderdanig zijn. Ik behoef echter niet op te merken, dat de ondervinding meermalen geleerd heeft, dat zij, die te lang in een al te groot bedwang gehouden zijn, eenmaal baas geworden zijnde, niet zelden hunne verkregene vrijheid op eene schandelijke wijze misbruiken. — Wacht u intusschen wel, om het daarvoor te houden, dat alle Directeurs hunne Blankôfficiers op dien verwijderden afstand houden. Op andere plantaadjen toch in de *Motkreek*, welke wij gedurende ons uitstapje bezocht hebben, en vooral ook op *Zeezigt*, genieten de beide Blankôfficiers eene zoo ordentelijke behandeling, als zij met redelijkheid verwachten kunnen.

Doch keeren wij weder tot ons reisverhaal. Wij begrepen, dat het langer wachten naar den bruidegom vergeefs zou zijn, gissende, (gelijk ook van achteren bewaarheid is) dat

hij, Zondags in het voorbijvaren *de Morgenstond* aangedaan hebbende, het besluit zou genomen hebben, dien geheelen dag in het gezelschap zijner bruid door te brengen, hetgeen elk onzer in zijne plaats waarschijnlijk ook gedaan zou hebben. Tegen 7 ure des morgens namen wij dus afscheid van den gastvrijen Directeur van *Charlottenburg*, en begaven ons weder in de boot. In het opvaren der *Cottica* legden wij nog op drie plantaadjen aan, namelijk *Oud Bellevue*, *Brunswijk* en *Monnikendam*, waar wij ons het langst ophielden, uit hoofde van eene opgekomene regenbui.

De laatstgemelde, aan den linkeroever der *Motkreek*, op de scheiding van de *Cottica* en deze kreek, gelegen, verdient vooral opgemerkt te worden wegens derzelver prachtig, geheel van steen opgehaald woonhuis. Sedert verscheidene jaren onderhoudt de eigenaar aldaar een' troep muzikanten onder zijne Negers, die, naar ik vernomen heb, zeer wel, en, hetgeen onder dergelijke troepen anders zelden het geval is, naar muzijknoten spelen.

Opmerkelijk is ook in deze omstreken het sedert weinige jaren tot een geheel ander doeleinde bestemd kerkgebouw, staande op de scheiding van de rivieren *Perica* en *boven-Cottica*. Te voren werd mede in deze divisie een Gereformeerd Predikant beroepen, welke des Zondags de openbare Godsdienstoefening in die kerk hield; en, als ik mij niet bedrieg, heeft ook in het jaar 1816 onze geachte Do. MASMAN, in die streken eenige dagen gelogeerd zijnde, aldaar eenmaal gepredikt: dit was de laatste maal, dat dit gebouw tot een godsdienstig oogmerk gebezigd is. Naar het ons in het voorbijvaren voorkwam, bevond deze kerk zich nog in een' zeer goeden toestand, en wij betreurden alzoo met reden de wisselvalligheid van alle menschelijke ondernemingen, die ook hier weder zich zoo duidelijk vertoonde.

De plantaadje *Monnikendam* verlaten hebbende, voeren wij de *Motkreek* binnen, welke de scheiding maakt tusschen *boven- en beneden-Cottica*, zoodat de drie armen dezer stroomen, voor de plantaadje *Monnikendam* zich vereenigende, aldaar een' vrij wijden waterplas vormen, welke, behalve aan de zijde dezer plantaadje, van rondomme met digt houtgewas omzoomd is. Het binnenkomen in de *Motkreek* levert een prachtig schouwspel op, dat vooral den stadbewoner treffen moet, die, gewoon slechts huizen en enkele boomen te zien, hier gelegenheid heeft, de natuur in al hare grootheid

te aanfchouwen, daar aan zijn oog, aan beide oevers van dien ftroom, welke hier vrij breed is, niet dan hooge en zware boomen van allerlei foort zich vertoonen. Deze bosfchen maken, wanneer men een half uur de kreek is opgevaren, vervolgens plaats voor onderfcheidene plantaadjen, in die kreek gelegen, van fommige waarvan ik hierna gelegenheid zal hebben nog met een enkel woord te gewagen. Wij telden van *Monnikendam* af eenendertig plantaadjen aan beide oevers der kreek, waaronder echter ook eenige zich bevinden, die alreeds verlaten zijn. Zoo voeren wij dan nagenoeg $2\frac{1}{2}$ uur voort, toen eindelijk het fchoone woonhuis der plantaadje *Zeezigt* zich aan ons oog vertoonde, op eenen afftand van flechts 10 à 15 minuten van de zee verwijderd. Het duurde ook niet lang, of wij ftapten allen aan de landingsplaats aan wal; terwijl het huisvolk zich om ftrijd beijverde, om ons te verwelkomen. Wij lieten het een en ander, dat wij medegebragt hadden, naar de voor ons beftemde kamers brengen, en bewonderden daar alvast het fchoone uitzigt, zoo wel naar den zeekant, als over de in onderfcheidene bogten zich kronkelende *Motkreek*.

Alzoo waren wij eindelijk ter plaatfe onzer beftemming gekomen. Gij zult met regt verwachten, dat ik ook in het bijzonder u dit effekt van naderbij leere kennen; en voorwaar, de plantaadje *Zeezigt* heeft zoo verre mijne verwachting overtroffen, dat ik niet af kan zijn, al dadelijk met een enkel woord daarvan te fpreken. Verbeeldt u dan een ruim tweeverdiepings lusthuis, in den *Italiaanfchen* fmaak gebouwd, met eene vooruitftekende galerij van voren, waarboven een balkon geplaatst is, welke het verrukkelijkst uitzigt aan de linkerzijde op de kreek levert, terwijl men aan de regterhand van daar meer dan een half uur ver in zee ziet. Hier bosfchen, ginds koffij- en katoengronden, hier en daar door weilanden van elkander gefcheiden, waarop het fchoonfte rundvee graasde, dat ik nog in deze kolonie aanfchouwde, — dit alles maakte zoo veel indruk op mij, dat ik, deze ftreek moetende herdoopen, daaraan den naam van *Surinaamsch Arkadië* zou toevoegen.

(*Het vervolg en flot in No. VII.*)

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Belangrijk zal steeds in de geschiedenis blijven de vestiging eener *Nederlandsche* volkplanting op den zuidhoek van *Afrika.* Zij getuigt toch, bij zoo vele andere overzeesche aanwinsten, van den ondernemenden geest en stouten aard onzer voorvaderen, die wijd en zijd de golven met hunne schepen kliefden, en zoo vele standpunten, als immer mogelijk, zochten te verkrijgen, van welke grooter bloei voor den handel en aanwas van magt mogt uitgaan. Dit toch mag wel het grootste doel der vaderen geweest zijn! — maar, terwijl menschen slechts voor hunne belangen dachten te waken, volgden zij ongemerkt de hoogere leiding eener allesbesturende Voorzienigheid. Met het oog op dezen aanbiddelijken weg gevestigd, zien wij met belangstelling op het voorgebergte der *Goede Hoop*, terwijl deze, weleer onze, bezitting die van een ander volk is geworden. Zij blijft de waarheid bevestigen, dat de volken gemakkelijker van meesters dan van zeden veranderen; en het is een aangenaam verschijnsel, dat onder *Engelsche* wetten *Hollandsche* zeden en gewoonten blijven voortduren. Gescheiden dan naar den uiterlijken vorm, kan er toch een band blijven bestaan, die deze volkplanting nog op de naauwste wijze met het moederland verbindt, en zij, als onder eene vreemde maagschap geraakt, kan evenwel de betrekking tot het ouderlijk huis blijven bewaren. — Een aangenaam verschijnsel is een tijdschrift, op den uitersten hoek van *Afrika* in de *Hollandsche* taal geschreven, en hetwelk niet alleen door deze, maar ook door den inhoud, zich betoont, met den echt vaderlandschen geest bezield te zijn. Tot eene proeve deelen wij het onderstaande stukje mede; een onderwerp, waarlijk, van belang in onze dagen, in welke men zoo veel spreekt van verdraagzaamheid, dat men die wel meer zoude wenschen beoefend te zien. Wij willen van hetzelve niet meer zeggen; men proeve den boom uit de vruchten. Dit wenschen wij slechts, dat de onderneming op den duur aanmoediging vinde. Zoo zal, al waait van den Tafelberg de vaderlandsche vlag niet meer, toch de roem der *Nederlandsche* letteren op *Afrika's* zuidhoek niet alleen gevestigd worden, maar steeds toenemen. Goede hoop voeden wij dan van deze plek gronds, dat van haar verder een wel-

dadig licht zal uitgaan, verlichtende al wat daar nog in het duistere ligt. God doe het zaad, daar uitgeftrooid, vaster wortel fchieten, en ook van daar rijpe een ruime oogst voor het rijk van waarheid en deugd, dat eens onder éénen Heer over geheel de aarde moge uitgebreid worden, wanneer aller geloof en hoop één zal zijn, zoekende de volmaaktheid in de liefde!

X.

OVER DE TOLERANTIE, OF VERDRAAGZAAMHEID.

(*Nederd. Zuid-Afrikaansch Tijdfchr. No. I. Jan.—Febr.* 1825.)

Weinige onderwerpen zijn er, waarover federt eenigen tijd meer gedacht of gefchreven is, dan dit; maar wat voor ons, in deze Volkplanting in het gemeen, en de koloniale Hervormde Kerk in het bijzonder, uit dien grooten hoop van gedachten en fchriften bruikbaar, *raadzaam* en aannemelijk fchijnt, kortelijk op te geven, dit is het voorname doel des fchrijvers van deze proeve, die dan daarom ook aan de regtbank der publieke opinie wordt onderworpen. Dat *verdraagzaamheid* onmogelijk hetzelfde kan zijn in den Godsdienst als *onverfchilligheid*, fpreekt van zelve; doch waar en welke zijn de grenzen, binnen welke de *ijver* der Leeraren en leden eener gezindheid dient bepaald te blijven, om nuttig te *zijn*, zonder door overdrevenheid een fchadelijk uitwerkfel daar te ftellen, en echter niet onderhevig te worden aan de befchuldiging van *traagheid* en *ijverloosheid*, waaruit even zoo wel, als uit het tegendeel, veel nadeels wordt geboren? Ook hier mag men wel met David zeggen: „ Heer! wie zal de verborgene afdwalingen verftaan?" Zoo veel te meer, daar temperament, plaatfelijke voorvallen en andere bijkomende omftandigheden op elk menfchelijk hart zoo grooten invloed hebben. Ook te dezen opzigte zal dan nu de onvergelijkelijke Bijbel de beste leidsman voor elk onzer zijn. „ Uw woord zij dan ook hier de lamp voor onzen voet, het licht op ons pad!" Wij zullen de voorbeelden en gezegden des Ouden Testaments onaangehaald laten, omdat in dezelve veel voorkomt, hetwelk betrekking heeft tot plaatfelijke omftandigheden en de Theocratie der Joodfche Kerk. Maar het voorbeeld onzes Zaligmakers zal ons beter dan alles, wat menfchen ooit geleerd en gedaan hebben, onderrigten omtrent de ware Christelijke verdraagzaamheid. Dezelve heeft niet

de *zonden* of *ondeugden*, maar de *dwalingen* en *misvattingen*, het zij wezenlijke of vermeende, in de begrippen van andere menfchen omtrent den Godsdienst ten voorwerpe. En wie is, in dezen zin, verdraagzamer geweest dan Jezus Christus zelf, die opperfte Leeraar der Kerk? Hij verfcheen op aarde in eenen tijd en onder menfchen, wier dwalingen en wanbegrippen zeer groot, en in derzelver gevolgen hoogst nadeelig waren. De Joodfche Geestelijkheid was een hoop blinde leidslieden eener nog meer verblinde fchare; te zamen liepen zij gevaar in eene diepe gracht van ellende ter neêr te ftorten. En evenwel Hij oefende *verdraagzaamheid* te hunnen opzigte tot zijnen dood toe. Hij behandelde hen als een liefderijke arts, die alles duldt, om flechts den lijder te redden. Onkundigen te onderwijzen (elk hunner althans de gelegenheid daartoe te verfchaffen), den dwalenden te wederleggen, den eigenzinnigen te waarfchuwen voor de gevolgen zijner halsftarrigheid, en den moedwillig dolenden bedacht te maken op de ftraffen, die de opperfte Regter hier namaals zal opleggen aan elken mensch, die den tijd zijner bezoeking niet zal in acht genomen hebben; — dit waren zijne hoofdverrigtingen. In zijne levensbefchrijving, door den Evangelist Lucas opgefteld, Hoofdft. IX: 51—57, vinden wij een voorbeeld zijner *verdraagzaamheid*, zelfs ook in geval van perfoonlijke beleediging, in een vlek der Samaritanen, waar Hij niets verlangd had, dan dat zijne leerlingen Hem flechts eene herberg zouden toebereiden; maar als zij den altoos nuttigen en werkzamen Leeraar der waarheid niet ontvangen wilden, uit het grondbeginfel, dat zijn aangezigt was als naar Jeruzalem reizende, en zijne leerlingen Jacobus en Johannes deswege wraak wilden uitgeoefend hebben, zeggende: „ Heer! wilt gij bevelen, dat vuur van den Hemel dale en dezen verflinde, gelijk ook Elias gedaan heeft?" keerde Hij zich om, beftrafte hen, en zeide: „ Gij weet niet, van hoedanigen geest gij zijt; want de Zoon des menfchen is niet gekomen om der menfchen zielen te verderven, maar om te behouden." En, fchoon dit meer zien moge op het betoon van verhevenheid van geest, als men onverdiend miskend en beleedigd wordt, evenwel ook voor godsdienftige verdraagzaamheid is daaruit menige nuttige les te trekken. — Zien wij al verder op zijn gedrag jegens zijne leerlingen, welk een treffend voorbeeld van verdraagzaamheid levert ons Gods en Maria's Wonderzoon niet op! Waren er ooit men-

fchen op aarde, die de betooring en ondervinding van *onverdraagzaamheid* regtvaardig verdiend hadden, dan zijn het zeker deze leerlingen of discipelen geweest. Zonder nu in eenige dier tallooze bijzonderheden te treden, welke elk zich als van zelve zal weten te herinneren, die maar eenigzins in onze heilige Schriften bedreven is, zal ik nu alleen maar wijzen op Lucas XVIII: 14—17. Men kan daaruit leeren, dat hoogmoedige zelfverheffing op de krachten des verftands, waardoor een mensch zich verbeeldt, alles beter te zien dan anderen, de eigenlijke bron is der *onverdraagzaamheid*. Erken en verhelp dit gebrek in u, en gij zult het geprezen kindeken zijn, hetwelk ontvangen zal worden in het Koningrijk Gods. —Een tweede wenk onzes Heeren tot verdraagzaamheid, en eene uitmuntende bewijsreden tevens, zal men vinden bij Mattheus, Hoofdft. XIII: 24—30. De Kerk, of het zedelijk Rijk van God, befchouwde onze Zaligmaker als eenen akker; (want waarin anders, dan in menfchelijke verftanden en harten, ftrooit de Godsdienstleeraar het zaad?) wie den inhoud van Gods woord predikt, onder welke benaming ook, is altoos de goede en den Heere welbehagelijke dienstknecht, die goed zaad zaait in zijnen akker: evenwel kent de vijand der waarheid ook zijnen tijd; in den beftendigen ftrijd tusfchen het Rijk des lichts en der duisternis weet hij zijnen tijd waar te nemen, want als de menfchen fliepen (en waar flaapt niet wel eens de werkzaamfte en wakkerfte zaaijer?) daar komt deze vijand en zaait onkruid midden in de tarwe; zijn weg is als die eener flang over eene fteenrots, en als hij zijn misdrijf heeft verrigt, dan gaat hij weg, en laat geene fporen na, waaraan men merken kan, waar hij geweest is en wat hij gedaan heeft, want bedrog en list zijn te allen tijde de hoofdtrekken geweest in het karakter van de vijanden der Christelijke Kerk; maar het openbaart zich door den tijd, en niettegenftaande de gewilligheid van Jezus' dienstknechten, om het uit te roeijen, is nogtans het oordeel van den Heer des huizes: „ Laat ze beide te zamen opwasfen tot den oogst, en in den tijd des oogftes zal ik tot de maaijers zeggen: vergadert eerst dat onkruid, en bindt het in busfelen, om het te verbranden; maar de tarwe brengt te zamen in mijne fchure," vs. 30. — Deze zijn de beweegredenen, die mij doen denken, dat men verdraagzaamheid moet oefenen, niet alleen omtrent zulke perfonen en gezindheden, die men met grond als onwillekeurig afdwalende van de blijkbare leer

des Bijbels mag beschouwen, maar zelfs ook geene uitroeijingsmiddelen door onverdraagzaamheid mag in het werk stellen tegen hen, die het doen uit vijandschap, al had men ook de magt en middelen daartoe, opdat elk Hem navolgen moge, tot wiens lof en verheerlijking zoo dikwijls wordt gezongen:

Geen heerschzucht vormt Hem tot den troon,
Maar ootmoed tot het lijden;
Hij wacht uit 's Vaders hand zijn kroon,
Maar wacht die kroon na 't strijden;
En al zijn strijd is voor Gods eer,
Dat elk zijn' Vader prijze;
Gods liefde is de inhoud van zijn leer,
Gods wil te doen zijn spijze;
Hij, vol van God, aan allen goed,
Brengt ons der Godheid nader,
't Zij Hij bestraft of wond'ren doet;
Die Hem ziet, ziet den Vader.

IETS OVER BOLIVAR.

Generaal BOLIVAR is 42 jaren oud, ongeveer 5 voet 7 duim lang, van eene ranke gestalte, en, gelijk men van „ den Held des Equators," zoo als de *Amerikanen* hem noemen, moet verwachten, van eene donkere kleur. Zijn voorkomen is deftig, maar, ondanks zijnen knevelbaard, niet woest, en zijn donkerbruin oog doordringend en vol uitdrukking. In zijne jeugd doorreisde hij *Europa*; hij leest *Engelsch*, maar spreekt het zoo goed als niet; *Fransch* vlug, maar niet zonder taalfouten. Hij praat veel, openhartig, en zonder voorbereiding. Hij schijnt het gezellig verkeer te beminnen, en gaat nooit de eerste heen. Tweemaal was ik met hem in een groot gezelschap — eens op een bal, waar hij van 8 ure 's avonds tot 5 ure 's morgens bleef, dien ganschen tijd praatte, bij het souper gezondheden instelde en aanspraken deed, en vervolgens met een aardig meisje walste. Bij een ontbijt op WASHINGTON's verjaardag, dien hij had uitgekozen om een fregat der Vereenigde Staten te bezoeken, stelde hij verscheidene condities in, en deed daarbij aanspraken; in eene van welke hij voormelde Staten verre boven alle volken van den ouden en nieuwen tijd verhief, dewijl zij het best

de volkomenste vrijheid met de volkomenste orde wisten te vereenigen. Zijne eerzucht vertoont zich hoog en edel. Hij verlangt de verdediger en grondvester der *Zuid-Amerikaansche* onafhankelijkheid te zijn, en, tevreden met het bezit van een aanzienlijk vermogen, versmaadt hij elke vermeerdering van rijkdom. Hij weigerde, bijkans met verachting, het geschenk van een millioen dollars, welk het Congres van *Peru* hem aanbood, daar hij, van den beginne af aan, zijnen trots daarin gesteld had, zelfs geene zandkorrel van *Peru* aan te nemen. Zijne lievelingsontwerpen zijn, een kanaal door de landengte te graven, en een Congres in *Panama* daar te stellen, hetgeen uit een' grooten fœderativen Raad zal bestaan, om alle verschillen tusschen de onderscheidene Staten te vereffenen, met een leger te zijnen bevele, ingevalle van inwendige beroeringen of aanvallen van buiten. Dit idee is zijn geliefkoosd thema. Wanneer hij de rust en onafhankelijkheid dezer Staten zal bevestigd hebben, is zijn wensch, eene reis naar *Noord-Amerika* en naar *Engeland* te doen; voor beiden koestert hij hooge bewondering. Zijn haat tegen de *Spanjaarden*, door den bloedigen krijg van *Venezuela* gevoed, is onverzoenlijk. En geen wonder! Alle zijne bloedverwanten zijn door de *Spanjaarden* vermoord, behalve alleen een oom, in *Spanje* woonachtig.

AAN DE JEUGD.

Lied.

De een niet oost en de andre west,
Lieve meisjes, wakkre knapen!
Vrolijk, voor elkaâr geschapen,
Zijt ge ook bij elkander 't best.
Lachjes spelen,
Lustjes streelen
In des levens schoonen tuin,
Waar der maagden roosjes bloeijen,
En reeds, met een tint van bruin,
's Jonglings volle wangen gloeijen.

Ja, daar woont de zoete vreugd,
Zijn die lieve bloempjes veilig,
Is de lagchende onschuld heilig,
't Kiesche een stempel van de deugd.

Malsche toonen
Van de schoonen
Treffen beide, hart en oor;
's Jonglings hand grijpt in de snaren,
En verruklijk is het koor,
Waar zich stem en speeltuig paren.

Sneller stroomt het jeugdig bloed,
Door den reinen lust gedreven;
En, bij 't hoog genot van 't leven,
Trippelt, als van zelv', de voet.
Reeds zijn de oogen
Rondgevlogen
Om een liefje voor den dans;
Handen worden nu geboden;
Ieder blikje is vreugdes glans,
Die u tot den pret komt nooden.

Zoete boert wekt dan den lach,
Door ter sluips in 't hart te lezen;
Maar geen stekel moet het wezen,
Daar zij nimmer grieven mag.
't Bloemenstrooijen,
Door 't ontplooijen,
Rijk vernuft! der breede schacht,
Doet steeds nieuwe geuren rieken:
Ieder zegent, wat ge bragt;
Want gij wondt niet met uw wieken.

Dikwerf schuilt de kleene guit,
Die de harten doet ontbranden,
In 't albast der zachte handen,
Of kijkt loos het oogjen uit.
't Loerend wichtje
Heeft een schichtje,
Dat de schalkert dartlend schiet.
Lieve meisjes! moogt ge ook blozen,
Vloekt den vluggen stoutert niet:
Hij vangt bijen voor uw rozen.

De een niet oost en de andre west,
Lieve meisjes, wakkre knapen!
Vrolijk, voor elkaâr geschapen,
Zijt ge ook bij elkander 't best,

Komt, daar wacht u,
Ja, daar lacht u
't Bloempjen aan, vol honigſchat.
Dor is u, geſcheiden, de aarde;
Maar bijeen op vreugdes pad,
Dan eerst heeft het leven waarde.

H. VAN LOGHEM.

BIJ DE SLUITING VAN DE WINTER-WERKZAAMHEDEN DER HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, AFDEELING AMSTERDAM.

Naar buiten, o broeders! in 't lagchende veld;
De bladers en bloeſems ontſpruiten;
In 't wilde verheft zich de bloemknop en zwelt;
De vogels herleven en fluiten;
De ontwaakte natuur ademt veerkracht en jeugd;
Zij koestert weêr alles vol leven en vreugd:
Naar buiten, o broeders! naar buiten!

Als de avond met nevlen de dalen omſpant,
De loomheid ons omkruipt in de adren,
Is 't wijsheid, te woekren met tijd en verſtand,
In de oogſten der kennis te bladren,
Den tempel te ſchoren, der leering geſticht,
Om, beurtlings verlichtend of zelve verlicht,
Den God, die het licht is, te nadren.

Doch wijsheid vliet minder 't zelfſtandig genot
Der ſchepping, door d'ochtend beſchenen;
Dan zwelt ons de boezem; dan wandelt Hij — God —
In duizende wondren daarhenen;
Dan puren wij kennis uit bloempjes en gras,
Gevoelen den Eengen, die is en die was,
Aanbidden, zijn zalig en weenen.

Wij, broeders! wij hielden den vlugtigen tijd
Op kostlijken woeker in boeijen.
Toen de avond ons aanbrak, en heinde noch wijd
Een zomerſtraal d'omtrek deed bloeijen,
Toen perſten wij ſchatting van 't vroeger geſlacht,
Toen poogden we elkander, door avond en nacht,
Voor 't goede en het ſchoone te ontgloeijen.

Maar thans is het ochtend. De morgen van 't jaar
Verheldert valleijen en ftroomen.
De winter is henen, de lente weêr dáár;
Zij huppelt langs velden en zoomen;
Haar luister dekt de akkers, met zaden bevrucht;
De windjes, haar adem, bezielen de lucht,
En wiegen 't geknopte der boomen.

Wie onzer, wie zegt niet, verrukt en geroerd,
Den winter vaarwel met zijn buijen,
Die 't licht ons benevelt, de vloeden bevloert,
En zeeën ten hemel doet kruijen?
Wie onzer begroet niet, geroerd en verrukt,
De vriendlijke lente, met rozen gefmukt,
Die fchatten ons brengt uit het zuiên?

Naar buiten dan, broeders! het jaar is een dag;
Die dag is zoo fpoedig verzwonden,
En 't broze genoegen, dat weeffel van rag,
Verwaait in den wedloop der ftonden;
Genieten wij, dankend, eer de ochtend ontzinkt,
De weelde, waar duintop en diepte van blinkt,
Die wouden en watren verkonden.

In 't vrije des levens, in de open natuur,
Ten tempel, gebouwd zonder handen,
Waar tranen, befchenen door 't hemelfche vuur,
Op 't outer van zoden ontbranden,
Dáár voelen we ons wezen, befeffen ons doel,
En fchouwen ten hemel met reiner gevoel,
Befloten door daken noch wanden.

Maar gij ook naar buiten, o fchoonen! wier lof
Den boezem van roemzucht doet prangen!
Uw treden ontwaken de bloem in den hof,
Uw blikken het woud in gezangen; —
Ontwaken? — De bloemen ontplooijen haar' gloor,
De wachtende vogels beproeven hun koor,
Om, fchoonen, u waardig te ontvangen!

Reeds vliegt u de zwaluw ten hoogtijd vooruit,
De visch fchiet u voor in de baren; —
Daar ftaat zij, onze aarde, gedost als een bruid,
Gereed met den hemel te paren;

't juicht alles en dartelt bevriend en vertrouwd;
De heuvels zijn de outers, en wolken van goud
Bekranſen de groenende altaren.

Ras kirren de tortels zoo teeder en zoet,
De kusjes doorſuizen de dreven,
De ſpelende vischjes bekringen den vloed,
En — volken begroeten het leven.
Neen, reiner geen weelde, geen hooger genot;
Dat ſchouwſpel zoo edel — de zege van God —
Dat kunnen wij, ſchoonen, niet geven!

Naar buiten dan allen! Ontſpannen den geest,
Voor vreugde den boezem ontſloten!
Dra welven ons de eiken de zalen voor 't feest;
Het mollig tapijt is ontſproten;
De wanden van klimop en jeugdige hop
Verheffen zich naast ons, de wouden ten top:
Welaan dan, daar buiten genoten!

Doch nevelt weêr de avond, ontbladert het bosch,
En hoort het geen jubels meer ſchallen,
Verfletſen de heuvels, en zien wij den dos
Der beemden, rondom ons, vervallen,
Genaakt weêr de winter met ſneeuwjagt en vorst,
Dan keeren wij allen, met vuur in de borst, —
God geev' het! — dan keeren wij allen.

10 April, 1826. C. G. WITHUYS.

DE WAARDIJ DER KOEPOKKEN.

Te *Watertown*, in *Engeland*, vertoonde zich onlangs de natuurlijke kinderziekte bij een' jongeling. Terſtond kreeg Dr. FANSHER last, zoo veel hem mogelijk zou zijn, alle voorwerpen, die nog niet ingeënt waren, de koepokſtof mede te deelen. Het gevolg was, dat de natuurlijke pokken zich niet verder verbreidden. Doch men ging nog verder. Om de voorbehoeding der koepok te beproeven, entte FANSHER tweeëntwintig perſonen, die vroeger gevaccineerd waren, de natuurlijke ſmetſtof in, en *niet één enkele derzelven werd van de kinderziekte aangetast.*

DE PARUIKEN-SPECULATIE.

(Uit *Bonaparte et les Grecs*, *par Mad.* L. S. BELLOC.)

De Generaal AUBERT DUBAYET, tot Gezant van *Frankrijk* bij de *Porte* benoemd, nam met zich een' ouden dienaar, aan welken hij verkleefd was. Deze, partij van zijne reis willende trekken, befloot, een honderd louizen, de vrucht zijner fpaarzaamheid, te befteden tot den inkoop van een kargazoentje, maar vond zich verlegen in de keus der waren. Een fpotvogel, dien hij in den arm nam, raadde hem, in paruiken te fpeculeren. Hij nam zulks voor ernst op, en beftelde eene goede partij paruiken, deed dezelve zorgvuldig inpakken, en fcheepte zich in met de zelfvoldoening eens handelaars, bij voorraad zijne winften berekenende. Maar hoe groot was zijne ontfteltenis, toen hij, te *Konftantinopel* aangekomen, overal niet dan tulbanden zag! Hij hoopte echter, dat ten minfte bij de Grooten de paruiken in eere zouden zijn; maar de bezoeken, die elkander bij zijnen meester opvolgden, openden hem ook te dezen opzigte weldra de oogen. Slagtoffer eener fopperij, gerufneerd, gekwetst in zijne eigenliefde, verviel de arme man in eene diepe droefgeestigheid. De Generaal ontdekte zulks, ondervroeg hem, en vernam de oorzaak van deszelfs verdriet. Zijne gedachten waren nog vervuld van het treurige en tevens koddige, in dit avontuur gelegen, toen de Grootvizier zich liet aanmelden. Na het gebruik der koffij, vertelde de Gezant, ten einde de ftroeve ftilzwijgendheid van den *Turk*, zoo mogelijk, op te heffen en te vervrolijken, hem dezen fnuggeren trek. De Vizier glimlachte niet eens; maar, deftig zich den baard ftrijkende, zeide hij, na een oogenblik bedenkens: „Stelt gij belang in den man?" — „Zeer veel; het is een oude dienaar, die zich altijd bijzonder aan mij verkleefd betoond heeft." Het onderhoud kreeg nu eene andere wending; de *Turk* nam vervolgens affcheid, en vertrok. Des volgenden daags werd een *firman* uitgevaardigd, bevelende aan alle *Joden*, op ftraffe van eene aanzienlijke boete, niet in het openbaar te verfchijnen, dan met eene paruik, in ftede van de gele muts, die hen gemeenlijk onderfcheidt. Zijne Hoogheid verwaardigde zich zelfs, hen te onderrigten, dat er een magazijn van paruiken voorhanden was bij het *Franfche* Gezantfchap. Men verbeelde zich den toeloop! Men drong en verdrong zich

aan de deuren. Binnen twee uren was de gansche voorraad uitverkocht; en de laatstkomenden boden, op hunne knieën, aanzienlijke sommen, om dit kostbaar vrijgeleide te erlangen. Deze nieuwe soort van knevelarij verschafte den bediende een klein vermogen, en den armen *Joden* harden overlast en stokslagen. — Deze *Turksche* galanterie levert inderdaad een gedenkwaardig staaltje van de liefelijkheden der volstrekte oppermagt!

DE JEZUITEN VAN 1572 EN 1826.

Toen de *derde* Ordesgeneraal der *Jezuiten*, FRANS BORGIA, tweeëndertig jaren na de stichting der *Jezuiten*-orde stierf (1572), riep hij, in profetische geestverrukking, uit: „Als *lammeren* hebben wij ons ingedrongen; als verscheu„rende *wolven* zullen wij regeren, als *honden* verdreven wor„den, en als *adelaren* ons verjongen!" — Dit is vervuld. Zal de kringvormige baan van nieuws worden doorloopen? Reeds zijn de *lammertjes* verschenen, en ginds en elders ontwaart men ook reeds weder een' verscheurenden *wolf!* „De wolven (zegt de Graaf DE MONTLOSIER) „zijn, in het algemeen, wreede dieren; en echter heb ik jon„ge welpen van deze beestensoort ontmoet, die zoo mak en „aardig waren als lammeren; zij streelden en lekten zelfs „iedereen. Vorsten van *Europa!* de instelling der *Jezuiten* „streelt en lekt u tegenwoordig; maar — laat hen eens tot „volwassenheid geraken!"....

RUWE, MAAR WELGEMEENDE TREK VAN DEMOED VAN FREDERIK WILLEM I VAN PRUISSEN.

De Koning was gewoon, nadat hij ontkleed was om te bedde te gaan, zich door zijnen Kamerdienaar een avondgebed te doen voorlezen, waarbij hij met groote aandacht luisterde. Op zekeren tijd, dat een pas aangenomen Dienaar voor de eerste maal dat gebed voorlas, meende hij het aan den eerbied voor zijnen Heer verschuldigd te zijn, de woorden: „De Heer zegene u!" zoo als die daar stonden, in dezervoege te veranderen: „De Heer zegene uwe Koninklijke Majesteit!" — „Wat leest gij daar?" riep de Koning De arme man ontstelde, en, daar hij dacht, den Vorst, door

deze bijvoeging, nog niet genoeg te hebben vereerd, zeide hij nu: „ De Heer zegene uwe allerhoogst Koninklijke Majesteit!" Thans riep de Monarch, in volle gramſchap, uit: „ Wilt ge mij het gebed verknoeijen? Voor God ben ik zoo wel een hondsvot als gij! *U*, ſtaat er; God zegene *u*, zeg ik, *u!* Bij God ben ik ſlechts een arme worm!"

TREFFENDE BIJZONDERHEID, RAKENDE ALEXANDER'S DOOD.

Op den dag zijner afreize naar de *Krim* ſchreef wijlen Keizer ALEXANDER van *Rusland* aan de Keizerin, zijne Moeder; het was 4 ure na den middag. Eene zwarte wolk eensklaps den gezigteinder verdonkerende, beval de Keizer aan een' vertrouwden Kamerdienaar, hem licht te brengen. Intusſchen, de lucht opklarende, verſcheen de zon met vernieuwden glans. De Kamerdienaar, die zich verwijderd had, keerde terug, en vroeg den Monarch, of hij het licht niet moest wegnemen. — „ En waarom?" zeide de Keizer. — „ Omdat," antwoordde de Kamerdienaar, „ wij *Rusſen* het „ voor een kwaad voorteeken houden, bij kaarslicht te ſchrij- „ ven, terwijl het dag is." — „ Wat beſluit men daaruit? „ Zeg mij de waarheid. Gij wilt zeker zeggen, dat de voor- „ bijgangers, hier licht ziende, zullen denken, dat er een „ lijk is?" — „ Ja, Sire!" — „ Wel nu, neem het licht „ weg!"

Op den eerſten avond na zijne wederkomst te *Taganrog* herinnerde zich ALEXANDER dit geſprek met zijnen Kamerdienaar. Zoodra hij hem zag, zeide hij tot hem: „ FEDOR! het licht, dat ik u beval van mijne ſchrijftafel „ weg te nemen, is mijn geheugen niet ontgaan; het kondigt „ mijnen dood aan; voor mij zal het branden."

(Deze Anekdote wordt vermeld in een verhaal, te *Petersburg* uitgegeven, van de reis van Keizer ALEXANDER in de *Krim.*)

ANEKDOTE, RAKENDE CHATEAUBRIANT.

Ziehier eene geheel onbekende daadzaak, welke bewijst, dat, in deze Geldeeuw, het Genie, wat men ook zegge, nog eene wezenlijke waardij behoudt. — Toen de Heer DE CHATEAUBRIANT zijne *Abencerrages*, welk werk eerstdaags in het licht ſtaat te verſchijnen, had voltooid, bevond hy zich in eene dier omſtandigheden, welke Schrijvers, die hunne pen veil hebben voor alle Magthebbers, nooit kennen; hij had geldgebrek; en daar men, hoe verheven in verſtandelijke vermogens, evenzeer onderworpen blijft aan natuurlijke behoeften als de meest alledaagſche menſchen, zoo

trachtte ook de doorluchtige Schrijver zich levensonderhoud te verschaffen. Een Bankier, wiens naam wij niet noemen, ten einde hem al de zelfvoldoening voor zijne schoone daad te doen behouden, vernam de verlegenheid, waarin zich de Heer DE CHATEAUBRIANT bevond, en zeide tot hem: „Ik wensch u dienst te doen, Mijnheer! Vergun mij, u zoo veel gelds te leenen als gij zult behoeven; maar tevens, dat ik zulks aan ééne voorwaarde verbinde. Uwe portefeuille is ongetwijfeld rijk aan onuitgegevene schriften. Geef mij een derzelven tot onderpand, en ik zal u, zonder interest, de som voorschieten, welke gij moogt verlangen." De Heer DE CHATEAUBRIANT bood hem zijne *Abencerrages* aan, en vroeg op dien borgtogt ongeveer 5000 franks. De Bankier nam het handschrift, liep het met aandacht door, legde het in zijne geldkist, en schreef het op zijn boek van geaccepteerde wissels aan voor de som van 50,000 franks, welke hij inderdaad aan den Autheur van de *Génie du Christianisme* deed geworden. Toen nu de Heer DE CHATEAUBRIANT in het Ministerie kwam, en eenige bezuinigingen in zijne geldmiddelen had gemaakt, loste hij zijn handschrift af bij den waardigen Financier, die hem op eene zoo kiesche wijze had verpligt.

BEETHOVEN FANTAISEERT.

(Uit J. RUSSELL's *Reis door Duitschland*; *Leipzig*, 1825.)

Wanneer men BEETHOVEN in een gezelschap hooren wil, moet zulks op eene geheel bijzondere wijze bewerkstelligd worden. Verzoek, ja bede slaat hij regtstreeks af. Ik was getuige van het navolgend tooneel. Het gansche gezelschap, waar BEETHOVEN was genoodigd, verwijderde zich, volgens afspraak, vóór en na. Alleen de Componist en de gastheer bleven nog bijeen. BEETHOVEN was, met behulp van zijn leitje, (hij is stokdoof) met denzelven in gesprek over — bankäktiën! De laatste roerde, als zonder bedoeling, de toetsen aan van eene openstaande fortepiano, en doorliep vervolgens, al pratende, eene compositie van BEETHOVEN, deed voorbedachtelijk vele misgrepen, en bragt daardoor te weeg, dat de kunstenaar, onwillekeurig, de verkeerde vingerzetting wilde verbeteren. Thans naderde het spel zijn doel. De gastheer liet BEETHOVEN doorspelen. Deze, aan zichzelven overgelaten, geraakte weldra in geestverrukking. Op de korte, afgebrokene grepen volgden loopen en gangen eener fantaisie, die zich niet alleen in toonen maalde, maar ook in zijne rollende oogen, zich vertrekkenden mond, ja in al zijne gelaatsspieren uitdrukte. Met één woord, hij geleek een toovenaar, door de Geesten overweldigd, die hij zelf bezwoer.

DE FIJNEN VAN DEN DAG.

Toen deze bende, van welke het te wenfchen ware, dat men nooit eenige kennis had genomen, in zeker gezelfchap wederom op het tapijt kwam, zeide eene Dame: „ Het komt „ mij voor, dat deze menfchen niet God dienen, maar zich „ van God bedienen."

MAUROCORDATO EN DE GENERAAL ROCHE.

ROCHE. Is het niet eene opmerkelijke omftandigheid, dat men zich te *Parijs* meer bezig houdt met de zaken van *Griekenland*, dan in *Griekenland* zelve?

MAUROCORDATO. Dat komt, wijl praten gemakkelijker is dan handelen.

ROCHE. Ik voor mij geloof veeleer, dat het aan dezelfde oorzaak is toe te fchrijven, welke de minnaars altijd met vermaak doet fpreken van het beminde voorwerp.

MAUROCORDATO. Jammer maar, dat tot hiertoe uwe liefde zoo platonisch is geweest!

HARDDRAVERIJEN.

Tijdens het verblijf des Konings en der Koninginne der *Sandwich*-eilanden te *Londen*, werden de beide doorluchtige perfonaadjen ook bij eene harddraverij te *Epfom* genoodigd; maar zij bedankten daarvoor, met deze woorden: „ Één paard kan alleen het eerst aan het wit zijn; *welk*, is ons volftrekt onverfchillig."

DE BAARD EEN MAATSTAF VAN HET GEWETEN.

Bij een verhoor van getuigen, in *Engeland*, had de Regter, een zeer jong man, de onbedachtzaamheid, eenen getuige, die zeer zwaar van baard was, toe te voegen: „ Wanneer uw geweten zoo groot is als uw baard, dan is het gewisfelijk al zeer ruim!" — „ Mylord," hernam deze, „ zoo gij het geweten naar den baard wilt afmeten, dan hebt gij zeker in het geheel geen!"

No. V. *Mengelw.* bl. 222. reg. 16 v. o. ftaat: *fchrijver*; lees: *fchrijven*. Bl. 233. reg. 1: *Maria*, in plaats van *Mirza*. Alsmede, onder het Omflag, het jaartal 1825 voor 1826.

MENGELWERK.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Geliefde Vriend!

Weglatende, wat tot den predikstoel alleen behoorde, en daar bijzonder toepasselijk op omstandigheden in mijne gemeente gezegd werd, zend ik u het nevensgaande, met vriendelijk verzoek, dat ge mij, en hen, die gaarne nog eens lazen, wat ik zeide, met de plaatsing in uw *Mengelwerk* verpligten wilt. Misschien is het anderen ook nuttig. Als *preek* mogt niet verschijnen, hetgeen alleen de uitlating was van een bewogen hart, in omstandigheden, waarvan ik voegzaam acht niet meer te zeggen, dan hetgeen in den aanvang dezer *bespiegeling* voorkomt. Gij kent

Uwen Vriend

M. D. K.

HET GRAF IN DEN HOF VAN JOZEF.

(Uit eene Leerrede, gedaan bij het einde van 1825.)

Eene gestadige, nooit afgebrokene voorstelling des doods zij te ontraden. Ze is, misschien, even onverstandig, onbetamend en nadeelig, als de geheele verwijdering der gedachte aan onzen dood uit onzen geest. Maar tusschen deze uitersten ligt een middelweg, door de wijzen en gelukkigen betreden. Nimmer de gedachte aan den dood te ontwijken, wanneer zich deze aanbiedt; dan zich bij haar te bepalen met belangstelling en ernst, en haar altijd binnen te laten en plaats te doen nemen, als een' goeden bekende en welkomen vriend, — dit is die middelweg. De omstandigheden, in welke wij ons bij het einde des jaars bevinden, leiden ons tot denzelven. Niet te vergeefs zij gisteren het lijk ten grave gedaald van haar, die altijd, zoo lang zij konde, zoo gaarne en tot zoo veel voordeel voor haren geest hier nederzat tot het genot der Evangelische onderwijzing! Naauwe-

lijks is haar graf gesloten, of een ander werd geopend; en, zoodra wij van hier zijn gescheiden, zal de aarde hier het hare ontvangen van die jeugdige dierbare dochter, zuster, gade, moeder en vriendin, aan wier leven zoo vele vreugde en heil verbonden was. Zoude het mogelijk zijn, ongevoelig, onopmerkzaam op onszelven te wezen, terwijl de dooden, zwijgend, maar met gezag, spreken: „ Wat gij nu zijt, was ik voordezen; wat ik nu ben, zult ge ook haast wezen?" Welkom zij ons dan de bespiegeling, — want meer kan het niet zijn, — tot welke de gekozen tekst (JO. XIX: 41) ons leide, en leerzaam zij die voor ons verstand, geruststellend voor ons hart, heiligend voor ons leven, verblijdend voor onze hope! Eene andere voorstelling des doods is ijdelheid en zonde.

Het berigt van JOANNES brengt ons *in de plaatse*, d. i. in ruimer' zin, het oord, waar JEZUS gekruisigd was. *Golgotha* lag buiten, en niet ver buiten *Jeruzalem*. Juister kan de ligging dier merkwaardige plaats niet bepaald worden, en ongegrond schijnen alle nadere aanwijzingen aan de reizigers te zijn. Niet verre en in den omtrek van *Golgotha* lag een *hof*, waarschijnlijk omtrent de voorstad *Bezetha*, nabij den weg naar *Joppe*, aan het noordelijk gedeelte van den berg *Gihon*. „ Hier," schrijft een der laatste reizigers in die streken, „ opent zich een dal, waarin men, bij de twee mijlen, langs aangename velden en hoven wandelt, met olijf-, vijge-, abrikoos- en amandelboomen beplant. Deze is de aangenaamste streek om *Jeruzalem*, waarheen men, vooral op Sabbat, algemeen komt, om zich te verlustigen." Den *hof*, waarvan hier gewaagd wordt, stellen we ons voor niet slechts als een tuin of boomgaard, maar als eene landhoeve, gelijk *Gethsemane* aan den *Olijfberg*. Die hof behoorde aan JOZEF, een vermogend en aanzienlijk man, geboortig van *Rama*, en lid van den *Joodschen* Raad, maar die in deszelfs besluit omtrent JEZUS, van wien hij een verborgen aanhanger was, niet had gestemd.

In dien hof was een *graf*. De *Joden* begroeven hun-

ne dooden buiten de steden, ja volstrekt alle volken deden dit, en, toen het, bij de *Romeinen*, door eenig toeval, min heilig scheen, voorzagen er de wetten in. Vooral in zeer bekoorlijke streken, aan de algemeene wegen, leide men begraafplaatsen aan. Maar — in eenen *hof* een *graf?* Ja, deze gewoonte bestaat nog bij sommige volken, onder de aanzienlijken; en dat zij den *Joden* niet vreemd was, blijkt uit 2 Kon. XXI: 18, 26, waar wij vinden, dat MANASSE en AMON begraven zijn in den hof van *Uzza.* Zoo had dan ook JOZEF zijn familiegraf in den hof laten bereiden; eene vierkante, ruime, gewelfde grot, waarin geen licht viel, dan door de opening der deur; over dezelve, en ter regter- en linkerzijde, met nissen, of in de rots uitgehouwene holen, voor de lijken, zoodat men in het hoofdvertrek ongehinderd gaan konde. Dit graf was nog nieuw, en borg nimmer eenig lijk.

Omdat het zoo nabij was, en omdat de Sabbat ook zoo nabij was, werd het het graf van JEZUS, wiens lijk anders ter algemeene begraafplaatse zoude gebragt zijn, indien men had kunnen voorkomen, dat hij bij de misdadigers begraven wierd. Maar JOZEF had van den Landvoogd dit lijk gekregen, en, geholpen door NICODEMUS, het spoedig zoo ver gebragt, dat het statelijk werd bijgezet, letterlijk bijgezet, met oogmerk om het daarna beter te schikken. Dat had Gods hand zoo ver gebragt. Diens woord werd vervuld; de Godspraak, vóór eeuwen, door JESAIA gezongen: „ Men had zijn graf besteld bij de goddeloozen; maar bij den rijken is zijn eeregraf geweest, wijl hij geen onregt deed, en geen bedrog was in zijn' mond." Die liefde heeft onze JEZUS gewis aan zijnen vriend vergolden. Ja, deze was reeds in het midden zijner droefenis gelukkig. Wie kan zijne aandoeningen bij zijn eigen graf, het gevoel, dat zich met de aandoeningen zijns vriends, en van allen, die de lijkbare volgden, en van 's Heilands vriendinnen, toen vermengde, zich behoorlijk denken? Die intrede in de grot, de laatste aanblik op dat lijk, dat terugzien, dat zwijgend en peinzend wederkeeren..... hoe aandoenlijk! Hoe

waard, hoe aangenaam, hoe heilig werd hem nu zijn hof, en in dien hof zijn graf!

Doch ons veroorzaakt die beschouwing andere gewaarwordingen.

Beschamend is het voor ons, te denken: „Daar was een hof, en in dien hof een graf."

Helaas! Wat zijn de begraafplaatsen onzer dierbaren? Zoo verre verheft zich nooit de rede van den zinnelijken, beschaafden en edelen mensch, en zoo hoog mag zij zich niet verheffen, dat zij eerbied ontzegt aan het zielloos overschot van hen, met welken wij eenmaal leefden. Die eerbied is in onze natuur gegrond, en bewijst onze waarde, als onsterfelijke wezens. Neen, wij mogen niet onverschillig zijn aangaande het lot der ligchamen, wier oogen zich sloten in den dood. En komt nu met deze natuurlijke achting voor de overblijffels onzer gestorvenen derzelver rustplaats, de aanstaande rustplaats van ons en de met ons levenden overeen? Geen afzigtelijk graftafereel behoeft ons tot overtuiging te dringen. Gezwegen zij zelfs van de nadeelen, voor de levenden aan de begraafplaatsen verbonden. Derzelver onvoegzaamheid blijkt ons genoeg. Een zoogenoemd kerkhof, dat daarvan den naam veelal onwaardig is, en het Huis des Heeren, de plaats onzer gemeenschappelijke Gods- en CHRISTUS-vereering, — ziet daar onze begraafplaatsen! Vanwaar dat verschijnsel, aan alle oude volken vreemd, vreemd aan allen buiten het Christendom? Van het bijgeloof. Dat vereerde de overblijffelen der martelaren en andere, niet altijd met hetzelfde regt zoo genoemde, heiligen; het bewaarde hun gebeente; het bouwde er kapellen en kerken voor, eerst op het land, maar weldra in de steden. Eer- en hebzucht hielpen het bijgeloof. De eer der begraving in eene kerk, eerst zulken vergund, die men door groote verdiensten achtte uit te munten, kwam ras voor geld te koop; en niet slechts het voorportaal van het kerkgebouw, in den beginne eerst gebruikt, ook de binnenste gedeelten der kerken waren al spoedig zoo opgepropt met lijken, dat men tot kort of

der de muren begroef, — en ziet daar de kerkhoven ontſtaan, dat is, op vele plaatſen, de naaste omtrek der kerkgebouwen. *Christenen!* Dat is de oorſprong van *uwe* gewoonte, de *uwe* alleen. *Protestanten!* Men kan uwe afkomst aan die gewoonte wel kennen. Levend en ſtervend handhaaft gij de ſchepping van het Paapſche bijgeloof. Nog hier en daar herinnert zelfs het klokkengelui der Vaderen geloof, dat den Duivel van het lijk poogde te weren, en de omvoering des dooden hunne *processiën*, en de aalmoes bij de begrafenis hunne zielmis; en men noemt zich — *Hervormd!* Gewis, indien zich JEZUS nog konde doen hooren, Hij zoude ons toeroepen: „ Het huis des gebeds ontheiligt gij tot een' kuil van rottende lijken, die de godsdienſtigen ontroeren en de gezonden beſmetten! Zoo wil het niet de God der liefde! Zoo voegt het niet aan eenen Godsdienst in geest en waarheid!" — Dat zich God ontferme! Dat Hij de bemoeijingen onzes verlichten Konings zegene! Dat ons ſtof weder tot aarde keere, waaruit het genomen is, in den moederlijken ſchoot der vriendelijke natuur, en „ akker Gods " de naam zij der rustplaats van ons gebeente! Algemeen nuttig zij ons leven, en onſchadelijk ons graf!

Heiligend is voor ons leven de gedachte: „ Daar was een hof, en in dien hof een graf."

Zoo ligt de vreugde nabij derzelver eindpaal. Wat is aangenamer dan een lusthof! Ontleenen wij aan het denkbeeld daarvan niet onze menigvuldige beelden en namen van aardsch geluk en levensgenot? Kennen wij, buiten het licht der rede, en vooral der hemelſche openbaring van Hem, die het leven en de onverderfelijkheid aan het licht bragt, iets, voor de menſchelijke natuur verſchrikkelijker, dan een graf? o! Het was een gelukkig denkbeeld, waardoor een lusthof en een graf op zoo geringen afſtand van elkander geplaatst, ja het grondgebied der aardſche vreugde en het grondgebied des doods tot één gebragt werden.

Beklagenswaardig dan die mensch, die eeniglijk leeft voor zingenot, of zelfs voor de ondeugd, zonder vat-

baarheid voor die hoogere genoegens, tot welke de redelijke en zedelijke mensch geſchikt is! De wereld gaat met alle hare begeerlijkheid voorbij. De lusthof des onedelen, zoo onbehagelijk aan den wijzen en deugdzamen vriend des waren genoegens, dat hij dien liever eene wildernis zoude noemen, is niet oneindig. Hoe onbezorgd de roekelooze dien doordartele, aan welke geuren hij zich ſtreele, met welke bloemen hij zich kranſe, aan welke vruchten hij zich verkwikke, onder welke lommer hij uitruste, en welke ſierlijke paden hem alles doen vergeten, alleen zijnen voorſpoed, zijn zingenot niet, — aan het einde diens lusthofs, ach! misſchien in deszelfs midden, misſchien voor de voeten des onbezorgden, ligt een graf! Maar hij ziet het niet. Hoe ſchrikte hij anders voor zichzelven, en waagde geen' voetſtap verder, en bekeerde zich tot de deugd, en legde, wat het hem mogte kosten, een' anderen lusthof aan, in welken ook wel een graf is, maar hetwelk geene vreugde ſtoren zal!

De CHRISTUS-vereerder, al ware hij als zoodanig geëerd noch gekend, heeft zijnen lusthof. In de aardſche genoegens voor geest en hart ſchept hij vreugde; voor die vreugde heeft hij tijd en arbeid en goed over, alles gaarne te koste leggende aan derzelver verhooging, uitbreiding, volmaking. De gevolgen zijns gedrags in de maatſchappij voor haar en hem; het goede, dat hem God, in zijne gunst, te genieten geeft; zijne geestbeſchaving; de veredeling zijns harten; vriendſchap; liefde; huwelijksheil; huisſelijk genoegen; zijner kinderen ontwikkeling en beantwoording aan zijne Godebehagelijke wenſchen; de genietingen, verbonden aan de teedere betrekkingen tot vrienden, die, als hij, gevoelen, en tot zijne weldoeners, — ziet daar den lusthof, zoo gaarne bewandeld, het Paradijs, dat hij zijn Hemel op aarde noemt! Onze God neemt ons dat niet kwalijk. Zelf plaatſte Hij ons zoo. Zijne voorzienigheid leidde derwaart onze gangen. Zijne genade deed ons die zaligheid, tot welke Hij ons roept en opvoedt door JEZUS CHRISTUS, kennen, als een Paradijs; en zoo immers heeft

ook de verblijfplaats onzer eerste ouderen? Wat! heette zij niet de lusthof van God zelven?

Daarom, O CHRISTUS-vereerder! geniet, wat ge moogt! Pluk de bloemen, die er bloeijen, of verkwik u aan derzelver geuren! Voed, verkwik, versterk u met de vruchten, die God ons niet verboden heeft! Doch, gedenken wij er aan: in den lusthof is een graf! Het benijdenswaardigste aardsche geluk wordt door den dood verstoord. Vergeten wij dan nooit het graf bij ons genot! Gedragen wij ons als sterfelijken, en behandelen wij anderen als sterfelijken! Alles leide ons op tot hetgeen, dat boven is, opdat niet één, ook niet het beste genoegen ons van pligt of bestemming afleide! Onze vrienden, die ons leven ten lusthof maken, dalen, vroeger of spader, vóór of na ons in het graf in dien lusthof, dat alle onze bemoeijingen op aarde zal eindigen. Met dit besef zorgen wij, dat ons geen genot bederve, dat onze vriendschap en liefde heilig blijve, dat onze wetenschap en pligtsbetrachting ons bruikbaarder make voor hemelschen stand en hemelschen arbeid, dat wij niet zoo treuren over de aan onze zijde weggenomene geliefden, alsof zij en wij niet hadden geweten, dat in den lusthof een graf, en achter dat graf de Hemel lag. Met dat besef rekenen wij het sterven, dat — Gode zij dank! — den mensch voor maar eenmaal gezet is, tot de voorvallen, die tot het leven behooren, van welke wij zoo vele gelukkig doorkwamen, dat daartoe behoort, omdat God niet anders wilde, voor zijne gezondigd hebbende kinderen, dan dit: „Er zij een hof, maar in dien hof een graf!" Gewis, zoo behoort het. Het is een aangenaam en vertroostend denkbeeld, dat het graf een gedeelte is van onzen lusthof; en niemand, in de school van JEZUS onderwezen, houdt de vereeniging van beiden voor onvoegzaam.

Het sterven zelve is niet zoo akelig, dat het van de genietingen des levens behoeft afgescheiden te worden. De gevolgen des doods maken dien ten ongeluk. Doch, dit hebben wij in onze hand, kinderen van God, die

wil, dat alle menschen zalig worden. „Aan het doodbed eens Christens," zegt een godvruchtige wijze (YOUNG), „ heeft Gods Engel een post van eer." Een graf in een' lusthof herinnere ons, onder anderen: Op den winterslaap volgt de lentebloei. Verderfelijk wordt men gezaaid, onverderfelijk opgewekt; zwak gezaaid, krachtig is, wat opgewekt wordt; onaanzienlijk is het zaaisel, prachtig het ontspruitsel. Een ligchaam, dat wij met de dieren gemeen hebben, wordt er gezaaid; een geestelijk ligchaam opgewekt. Zelfs PAULUS konde het niet anders benoemen dan met deze strijdige uitdrukking. Dat weten we, wij worden den Engelen gelijk, den heerlijken ligchame van CHRISTUS, die opgevaren is verre boven alle de hemelen, gelijkvormig, en uit onze gesloopte tentwoning bereidt die God, die ons geschapen heeft, een eeuwig, hemelsch, goddelijk gebouw. Ons, en onzen voor deze aarde verlorene dierbaren, bereidt dat eenmaal Hij, die het brood uit de aarde laat voortkomen, den vlinder uit de rups, den vogel uit het ei, de bloem uit den bol ontspruiten doet, zonder dat wij ons ontzetten over deze verbazende wonderwerken zijns alvermogens.

Geen graf is aan een' lusthof vreemd; want geen lusthof is vreemd aan ongemak of lijden. Doch, lijdenden, met lot of pligten strijdenden! heft uwe hoofden op, en ziet! Een graf is een deel des lusthofs. Ons geluk eindigt niet. Wij rusten eens uit. Het oog der moederlijke Voorzienigheid bewaakt, hare almagtige hand beschermt ons. Zwaar drukke ons, bij al den lust aan het leven, het kruis; digt nabij het kruis is een graf, en dat ligt in een' lusthof! Wij zullen er niet alleen ruste vinden, spoediger, misschien, dan wij meenen; maar uit die rust ontwikkelt zich leven, genot, werkzaamheid, gelijk de lente den hof opwekt uit den winter. 't Was immers het graf van JEZUS, dat wij bezochten? Nu, zijn Evangelie zegt ons: „ Ik zal u wederzien, en niemand, die uwe blijdschap dan van u zal wegnemen." Zijn graf, in JOZEF's hof, te derden dage ledig gevonden, vereerd door Engelen Gods, bezocht door de dankbaarheid en

liefde der edelen, aan welke de allereerste vraag van den Verheerlijkte luidde: „ waarom weent gij?" waarborgt ons, dat geene Godebehagelijke blijdschap over ons bestaan, geene betrekking tot den besten vriend onzer ziele kan ophouden in een graf; neen, maar dat het graf behoort tot onzen lusthof.

o Heilig, heilig, heilig Christendom dan! Goddelijke kracht des geloofs aan *Golgotha!* Blijmoedig aan het graf te denken, is toch eene vrucht, die het kruis ons gaf. Hem ons toewijdende, die dood geweest is, en weder levend geworden, en tot in alle eeuwigheid leeft, en de fleutels heeft van het graf en de Geestenwereld, juichen wij:

o Graf! o Rustplaats voor vermoeiden,
Door Hem een heilig oord op aard'!
Wees ons, wier tranen u besproeiden,
Wat ge eens voor onzen Heiland waart!

WAARNEMINGEN, OMTRENT HET GEBRUIK VAN DE RADIX ARTEMISIÆ VULGARIS, OF GEWONEN BIJVOET, IN DE EPILEPSIE.

(*Vervolg van bl.* 259.)

Een *Geldersch* Correspondent schreef mij vóór eenigen tijd het volgende: „ In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* eene uitnoodiging gevonden hebbende, om de *Artemisia vulgaris* te beproeven in de Epilepsie, nam ik het besluit, om dit middel te doen gebruiken bij eene mijner patiënten, die sedert meer dan 14 jaren aan deze ziekte laboreerde, en de bekende geneesmiddelen tegen deze vreesselijke kwaal zonder vrucht gebruikt had. Daar de aanval dagelijks in een' geringen graad, en om de 2, 3 of 4 weken (zonder echter een' bepaalden tijd te houden) in al zijne hevigheid plaats had, was ik buiten staat, om dezelve geregeld vóór den aanval te doen innemen, maar genoodzaakt, de *Artemisia*, in de opgegevene hoeveel-

heid, om den anderen dag des morgens te doen gebruiken, waardoor ſlechts in het eerst een ſterk zweet bevorderd werd, hetwelk echter langzamerhand dermate verminderde, dat de patiënte na het gebruik van dit middel naauwelijks eene meer dan gewone warmte gevoelde. In het eerst beloofde ik mij, op het zien van zulk een ruim zweet, eenen weldadigen invloed op de ziekte; dan, deze mijne verwachting werd te eenemaal te leur geſteld, naardien niet alleen de dagelijkſche aanvallen als gewoonlijk terugkwamen, zonder in hevigheid er door te verminderen, maar ook het zwaarder toeval zich onder het gebruik van dit middel openbaarde, terwijl de patiënte te bed lag; waarom ik dan ook van de verdere aanwending (zijnde het nu meer dan 14 dagen gebruikt) afzag, en beſloot, uw Hooggel. te raadplegen, en te vragen, of dit middel verder voortgebruikt diende te worden, dan niet? Ik voor mij vrees, dat de oorzaak, hoezeer dezelve niet duidelijk is, en zich reeds in de vroege jeugd eene verhoogde gevoeligheid van het zenuwgeſtel openbaarde, te vinden is in een onvoorzigtig opſtoppen der *menſes*, die in het eerst (op haar 14de jaar) buitengewoon ſterk waren, vermits na dien tijd de *menſes*, te voren geregeld, eenen ongeregelden loop kregen en ſpaarzaam te voorſchijn kwamen, en tevens de toevallen zich langzamerhand geopenbaard hebben, en dat eene verkregene hebbelijkheid (want die toevallen heeft zij, gelijk ik zeide, meer dan 14 jaren gehad) eene gunſtige uitwerking zal verhinderen. Ik was daarom ook van oordeel, dat een verder gebruik niet zoude baten, en heb het derhalve afgeraden."

De volgende gevallen zijn mij door mijnen voormaligen geachten toehoorder en vriend, den *Med. Doct.* HOFFMAN, van de *Scheemde*, in het *Oldampt*, medegedeeld:

„ Een meisje van 16 jaren was van haar 10de jaar af door de Epilepſie (volgens giſſing der ouders het eerst door ſchrik verkregen) aangetast. Zij had, tusſchen de eigenlijke epileptiſche aanvallen, gedurig, en wel in den laatſten tijd bepaaldelijk 's avonds, zenuwtoevallen, met onwillekeurige lozing der *urine*. Gedurende het eerſte

beloop harer ongesteldheid had zij van tijd tot tijd wormen ontlast, waartegen haar de meest beproefde wormdrijvende middelen, onder anderen het conserf van STÖRCK, op onderscheidene tijden waren voorgeschreven, zonder de ziekte merkelijk te verbeteren. Het *Cuprum Ammoniacum*, de *Flores Zinci* en andere zenuwmiddelen waren insgelijks vruchteloos toegediend. In September 1824 konde zij niet meer gaan, was zeer verzwakt, en haar anders zoo gezond en levendig voorkomen was merkelijk verminderd. Nadat zij nu reeds twee oncen der *Artemisia* gebruikt had, zonder eenig ander gevolg, dan dat de zenuwtoevallen, waarvan ik gesproken heb, ophielden, bleef echter de onwillekeurige ontlasting der *urine* juist op denzelfden tijd (meestal tusschen 6 en 7 ure des avonds) voortduren. Toen nog weinig vertrouwen in de *Artemisia* stellende, en het denkbeeld van wormen zich gedurig hier wederom bij mij opdringende, besloot ik nogmaals een sterk en beproefd wormmiddel toe te dienen, te welken einde ik haar de *Cort. Geoffr. Surinam.* en *Sp. Vini*, in water gekookt, en hierna sterke giften der *Rad. Jalapp.* met *Merc. dulc.* zonder het gewenscht gevolg toediende. Zoo dikwijls ik gelegenheid had het meisje te zien, verzocht ik de ouders, om, zoo zij iets bijzonders of ongewoons gedurende of terstond na de aanvallen mogten waarnemen, mij zulks te berigten: men zeide mij nu, niets te hebben bespeurd van hetgene, waarop ik hen opmerkzaam maakte, dan alleen, dat zij reeds daags vóór den epileptischen aanval, welken zij gewoonlijk om den 14 of 21sten dag kreeg, eene rooder kleur bij haar in het aangezigt bespeurd hadden, welke allengskens scheen te vermeerderen, tot dat de aanval daar was. De misschien gewaagde vooronderstelling van PINEL, dat de Epilepsie welligt voor eene chronische ontsteking van het ruggemerg te houden zij, gevoegd bij de bekende nuttigheid van koude omslagen in gevallen van zenuwzwakte, (zoo las ik, dat P. FRANK dezelve, in verbinding met versterkende middelen, in een geval van *Catalepsis* had laten aanwenden) deed mij de ouders aanraden, om, zoodra

zij de vermeerdering van roodheid en opgezetheid in het aangezigt bespeurden, doeken met koud water om het hoofd en langs de ruggegraat te leggen. Voor het overige werd nu het *Pulvis Artemisiæ vulg.*, hetwelk zij te voren zeldzamer gebruikt had, om de 2 uren toegediend, hetwelk zij zonder eenig merkbaar ongemak verdroeg. Na verloop van vier weken konde zij zonder ondersteuning zeer goed gaan; de gezondheid had zich over het algemeen merkelijk verbeterd; de epileptische toevallen, schoon zeldzamer en korter van duur, bleven echter nog voortduren. Men berigt mij thans, (door ziekte verhinderd te kunnen uitgaan) dat alle toevallen gedurende 16 weken achtergebleven zijn; dat zij zeer gezond is, en sterk groeit. Zij had nu omtrent een pond *Pulv. Artemis.* gebruikt." (De Schrijver had toen nog het eerste stukje in de *Letteroefeningen* niet gelezen.)

„ Twee andere *Epileptici*, welke het *Pulvis Artemis.* reeds met voordeel gebruikt hadden, zijn voor het overige niet met de vereischte oplettendheid waargenomen, om iets desaangaande te melden, hetwelk de kracht van het middel hier kan bepalen; maar ik wensch niet in gebreke te blijven, om, voorgelicht door de behandeling van den Heer BURDACH, de lijders het middel op nieuw toe te dienen, en uw Hooggel. van de uitkomst verslag te doen."

Mijn geachte vriend voegt hierbij eenige aanmerkingen omtrent de Epilepsie, die, offschoon geene regtstreeksche betrekking hebbende tot het tegenwoordig onderwerp, het gebruik van de *Artemisia* in deze ziekte, mij echter de opmerking wel waardig schijnen.

Hij meent dan opgemerkt te hebben, dat bij die *Epileptici*, bij welke de eigenlijke epileptische aanvallen door andere zenuwtoevallen, onder welke gedaante ze zich ook voordoen, van tijd tot tijd vervangen worden, altijd meer hoop op herstel is, dan bij diegenen, wier zenuwgestel minder bewegelijk en minder vatbaar voor aandoeningen is, bij welken dan ook de epileptische aanvallen gewoonlijk langzamer en bepaalder ten opzigte van den tijd ko-

men; en bij dezen meent hij ook opgemerkt te hebben, dat de ſtompheid der geestvermogens zich eerder opdoet.

Gedurende zijne praktijk had hij ſlechts eenmaal het genoegen (in 1816) een' jongen van 13 jaren, die anderhalf jaren aan de Epilepſie geleden, en den eerſten aanval in den Schouwburg gekregen had, door het *Cuprum Ammoniacum* met *Valeriana*, in ſterke giften, te helpen, die hiervan naderhand ook vrij gebleven is.

Een boerenzoon van een robust geſtel, dien hij reeds lang als *Epilepticus* gekend had, had vele middelen zonder nut gebruikt. Door een zeker geheim middel was hij een jaar vrijgebleven van epileptiſche toevallen, welke zich naderhand wederom hervat hadden. Daar hij zich nu gedurende eenen aanval eens deerlijk gebrand had, had men ook geen vertrouwen op dat middel. Nadat in 1816 het Dierlijk Magnetismus te vergeefs bij hem was aangewend, gaf hij hem het volgend middel:

R, *Sacch. Saturn. dr. β.*
Solv. in Acid. Nitr. unc. I.

Om hiervan in het begin driemaal daags 20 droppels, en vervolgens, allengskens opklimmende, meer te gebruiken, met het ſtellig verbod om in het geheel geen ſterken drank te nuttigen, te meer, daar zijn vader gezegd had, dat hij, tot zijn oogenſchijnlijk nadeel, gaarne daarvan gebruik maakte; met dat gevolg, dat de aanvallen, welke nu twee jaren achtereen altijd om de 14 dagen kwamen, 24 weken terugbleven. Van het gebruikte middel had hij geen merkbaar ongemak. Wanneer hij zich bij zekere gelegenheid des morgens in het gebruik van ſterken drank te buiten gegaan had, kreeg hij des middags wederom een' aanval, welke vervolgens, zonder dat er middelen tegen gebruikt werden, voortduurden, tot dat een ongelukkige val in het water hem het leven benam.

Met de tot dusverre bekende middelen gelukte het hem wel eens, de aanvallen bij ſommige *Epileptici* zeldzamer en zwakker te doen worden; zeer zelden echter, eenigzins

verouderde Epilepsiën volkomen te genezen, vooral wanneer de patiënt over de 26 jaren gekomen was, schoon er juist geene zekere teekenen van organische gebreken te vinden zijn. „ Mogten wij nu ook, (zoo besluit hij) ter bestrijding dezer ellendige ziekte, en tot troost van het lijdend menschdom, in de *Artemisia* een zekerder geneesmiddel voor velen van dezen vinden!"

Dezelve schreef mij den 13 December 1825: „ Aangaande de proeven met de *Artemisia* moet ik melden, dat derzelver gebruik in twee hardnekkige gevallen niet aan de verwachting voldaan heeft, en dat ik bij een dier voorwerpen, bij hetwelk de aanvallen reeds jaren achtereen meestentijds dagelijks terugkwamen, niet in staat was, om, zelfs door eene herhaalde, bij het gebruik der *Artemisia* aangeprezene behandeling, eenig zweet van belang te voorschijn te brengen. Het meisje, waarvan ik geschreven heb, dat door het gebruik der *Artemisia* genezen was, heeft naderhand, nadat zij zich zeer onvoorzigtig had gedragen, nog tweemaal een' aanval van Epilepsie gehad, is echter andermaal spoedig door het gebruik der *Artemisia* hersteld, en bevindt zich thans nog volkomen wel. Ik beproef thans nog de *Artemisia* in eenige andere gevallen. In April 1825 werd ik geroepen bij eene dienstmeid van 17 jaren, welke, zoo als men mij verhaalde, gedurende den tijd van drie jaren, wegens algemeene ongesteldheid en zwakheid der beenen, buiten staat was te kunnen gaan, schoon zij vóór dien tijd vrij welvarende geweest was. Moeijelijke spijsvertering, zure oprispingen, benaauwdheid, met opzetting van den buik, ongeregelde en dikwijls geheel ontbrekende stoelgang, koortsachtige bewegingen, toevallen, welke dikwijls bij het aanwezen van een' lintworm worden waargenomen, (waartegen hier onder anderen veelvuldige middelen zonder vrucht waren gebruikt) deden zich voor; de *menses* had zij nog niet gehad. Na haar eenige keeren bezocht te hebben, kwam ik op de gedachte, of de oorzaak dezer toevallen niet in *infarctus* des onderbuiks, vooral van het *systema venæ portarum*, zoude gelegen zijn,

waarbij, zoo als uit het verhaal scheen te blijken, in het begin der ongesteldheid eene aanmerkelijke *rheumatische complicatie* aanwezig geweest was. De gevoeligheid der maag en ingewanden was zoo groot, dat zij bijna alle tegen het vooronderstelde ongemak toegediende *resolventia*, minerale wateren, *Acidum Carbonicum* enz., op onderscheidene wijzen aan haar toegediend, of door braking wederom ontlastte, of meer pijn in de maag en koorts op derzelver gebruik kreeg. Op de aangewende *clysmata* kreeg zij flaauwten, zoodat zij de aanwending daarvan niet langer wilde toestaan: dagelijks werden de beenen nog met een prikkelend *liniment* gewreven. Dewijl er oogenschijnlijk eene zeer groote gevoeligheid en ongeregelde werking van het zenuwgestel, met eene, welligt ook *per consensum* veroorzaakte, gestoorde *circulatie* in de onderbuiksvaten, plaats had, en de *menses* nog niet verschenen waren, zoo kwam ik op de gedachte, om ook hier de *Artemisia* eens te beproeven. Op den 8 Mei begon zij met derzelver gebruik: in het begin braakte zij dezelve ook nu en dan uit, hetwelk echter na verloop van eenigen tijd geheel ophield, zoodat na zes weken, onder het gebruik van dit middel, de *menses* bij haar verschenen, en zij thans, onder het nog voortdurend gebruik der *Artemisia*, tot groote blijdschap harer ouderen, langzamerhand tot zoo verre hersteld is, dat zij vrij goed met behulp van een' stok, en een klein eind wegs zonder denzelven, kan gaan."

De Heer *Med. Doct.* J. BAART DE LA FAILLE, een mijner voormalige toehoorders, die door zijne gelukkige en uitgebreide praktijk in deze stad overvloedige gelegenheid had dit middel te beproeven, is daarin niet zeer naar wensch geslaagd. Ik ontving van hem het volgende berigt:

„Ik heb alras het door uw Hooggel. voorgestelde middel beproefd in de daartoe passende gevallen, over het geheel echter met nog niet veel effect, hetgeen ik evenwel dacht te kunnen toeschrijven aan het individuéle der gevallen. Volgens mijne aanteekeningen, heb ik eerst de

Artemisia gegeven aan K. DE B., een man van 36 jaren, van een buitengewoon robust gestel, die, zonder bekende oorzaak, sedert ruim twee jaren lijdt aan eene vrij sterke Epilepsie, welke wel eens drie à vier dagen uitblijft, maar dan ook weder twee of drie accessen op één' dag veroorzaakt, met een gedurende twee of drie uren overblijvend delirium na het acces. Dewijl ik bij hem, zoo al niet een *Idiopatisch* hersengebrek, dan ten minste altijd congestie van bloed naar de hersenen meende te moeten onderstellen, heb ik hem altijd sterk *antiphlogistisch* aangetast met herhaalde aderlatingen, *Nitrum*, *Creta aceta-ta*, *Sal sedativ.*, enz. en ook tevens tusschenbeiden, meer *antispasmodisch*, met *Flores Zinci*, enz.; maar het *antiphlogistische* hielp gewoonlijk het meeste. Echter wilde ik bij hem gaarne de *Artemisia* beproeven, en nam hem, om zeker te zijn van de wijze van toediening, en dat hij het ook gebruikte, in het stads Ziekenhuis, waar hij 8 weken is geweest. In dien tusschentijd heb ik hem op drie verschillende tijden, namelijk om de 14 dagen, het middel toegediend, geheel volgens uw voorschrift; de eerste maal, meende ik, met eenig effect, dewijl hij toen in zeven dagen geen acces had; maar de beide volgende malen geheel zonder eenige merkbare uitwerking. De *Artemisia* was versch en volkomen krachtig. Hij is nu nog dezelfde, en wordt nu door van tijd tot tijd ader te laten boven gehouden.

„ De tweede was eene vrouw, N. V., oud 51 jaren, van een over het geheel zwak en meer nerveus gestel, die reeds zeven à acht jaren aan Epilepsie had gelaboreerd, en gewoonlijk alle 9 of 10 dagen een acces kreeg. Aan deze had ik, bij afwisseling, alle mogelijke *nervina*, die mij voorkwamen geïndiceerd te zijn, en daarna ook de meeste empirische middelen, gegeven, alle zonder eenig effect, behalve *Flores Zinci*, *Valeriana*, *Moschus*, *Asa fœtida* en andere *anthelmintica*, en toen had ik haar ook 5 weken achtereen, opklimmende, de *Nitras argenti* laten gebruiken, beginnende met 2 grein op 12 oncen gedistilleerd water, 4 maal daags een lepel, tot 6 grein op

dezelfde hoeveelheid, zonder iets uit te werken. Eindelijk heb ik haar, maar ook zonder eenig effect, twee malen in het ſtads Ziekenhuis de *Artemiſia* gegeven. Iets organisch heb ik niet kunnen ontdekken, maar worde echter genoodzaakt het te onderſtellen.

„ De derde, de Heer s., had te voren vrij ſterk geleden aan Epilepſie, welke langzamerhand echter verminderd was, en hem ſcheen verlaten te hebben bij zijn trouwen. Gedurende drie jaren, echter, had hij alle jaren, bijna op denzelfden tijd, in October, een vrij zwaar acces, kreeg het ook tusſchenbeiden door zware inſpanning, aandoening, of benaauwdheid door de zamenkomst van vele menſchen (b. v. in den ſchouwburg, onder anderen bij de festiviteit van de ſtudenten aan de Profesſoren vóór 2 of 3 jaren.) Dewijl hij in 1821, 22 en 23 telkens in de eerſte helft van October een acces had gehad, heb ik hem voorleden jaar, den 8 October, de *Artemiſia* laten gebruiken, het bed doen houden, enz. en het acces is toen uitgebleven. En ſchoon dit ééne geval niet veel bewijst, wegens de zeldzaamheid van het acces, is het toch mogelijk, dat de *Artemiſia* zulks heeft bewerkt.

„ Nog drie andere malen heb ik dezelve gegeven op het land; eens aan twee kinderen van een' boer in *Drenthe;* aan andere vier kinderen, die aan Epilepſie leden van de geboorte af aan, de beide laatſte zelfs met vermindering der geestvermogens, zoodat men hier, mijns inziens, tot een organisch gebrek in de herſenen kan beſluiten, en ook op dezen heeft het geen merkbaar effect gedaan. Ik gaf het hun op verzoek van den Predikant, die uw Hooggel[s]. raad had gelezen; maar zeide toch vooraf, dat ik vreesde, dat het niet zoude helpen.

„ Nog een jonge boer is bij mij geweest van *Zuidhorn*, welke alle drie of vier weken, en vrij zwaar, een acces kreeg, met wien ik afgeſproken had, dat, zoo het niet hielp, hij terug zoude komen, maar mij in allen gevalle kennis geven; echter heb ik nu in 8 weken nog geen berigt gehad. Dan, het vaste voornemen hebbende, bij voorkomende gelegenheden weder dit middel te gebrui-

ken, zal ik gaarne uw Hooggel. van de *reussite* kennis geven, overtuigd zijnde, dat het niet gelukken wel het meest zal afhangen van het ongeneeslijke der gevallen, gelijk dikwijls bij *Epileptici* plaats heeft."

Ik beken het, dat de gevallen, ons door den Heer DE LA FAILLE medegedeeld, niet zeer aanmoedigende zijn, en niet ſterk voor het nut van dit middel in de Epilepſie pleiten. Inmiddels weten wij, dat dit het lot is van alle middelen, in deze verſchrikkelijke ziekte aangewend; zoodat het zaak is, het middel te beproeven, al helpt het ſlechts een enkele keer, vooral daar de volgende waarnemingen ons zullen leeren, dat het toch ook ſomtijds werkzaam is in die gevallen, welke men anders voor geheel hopeloos zoude gehouden hebben.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE AFSCHEIDINGEN DER INSEKTEN.

RÖSEL's Inſektenwerk wordt nog ſteeds dankbaar vereerd. Hij was de ijsbreker voor allen, die de duizenden der kleine ſchepſelen willen naſporen; welke in het luchtruim en onder het aardrijk, op de boomen en de grootere dieren, nu een zelfſtandig, dan een op anderen azend leven leiden, maar voor de ganſche Natuur en derzelver huishouding zoo belangrijk zijn, dat men dezen even hoog moet waarderen als b. v. de kudden der zachtmoedige ſchapen, terwijl men genen moet vreezen als verſcheurende wolven en tijgers. Men denke ſlechts aan den Zijdeworm, om gene, en aan den Kever, om deze vergelijking te beamen. Duizende menſchen leven van het ſpinſel des eerſten; duizende hongeren, wanneer de laatſte het gewas vermeestert. De meeste Inſekten worden door derzelver *afſcheidingen* ons nuttig of nadeelig. Het kostelijke ſpinſel van den *Zijde*-worm is een afgeſcheiden vocht, hetwelk in het eigenſte oogenblik verdroogt, dat de rups het van zich geeft, en in hetzelfde oogenblik zulk eene vastheid verkrijgt, dat geene zuren het oploſſen, geen water het kan weeken, de hitte het niet doet ſmelten. De *honig*, dat inzonderheid der Oudheid onontbeerlijke, onſchatbare ſap, is eene afſcheiding. Hetgeen de nijvere Bijen op

honderd bloemkelken zamelen, of van het sap der rijpe vruchten, ja van de suiker zelve, wanneer haar deze wordt aangeboden, leppen, geven zij in deze gedaante weêr van zich. Met het *was* is het even zoo gelegen. Vele Insekten zijn met een *stof* bedekt, hetwelk door de poriën hunner oppervlakte wordt afgescheiden. Anderen zonderen *vergift* en *zuren* af. Wegens het laatstgenoemde zijn de Mieren inzonderheid bekend. Blaauwe bloemen, in een Mieren-nest geworpen, worden rood. Eene Mier, die over ongebluschten kalk kruipt, moet sterven, wijl de door haar zuur ontstane hitte haar de pooten verzengt. De Natuur schijnt haar dit zuur ten wapen tegen andere schepselen te hebben geschonken. Een Kikvorsch, in een' Mieren-hoop gerakende, stikt terstond. Bijen, Muggen, Wespen, Schorpioenen scheiden een *vergift* af. Dat der Bijen werkt zoo heftig, dat een grein van hetzelve een Hoen in weinige sekonden zou dooden. Niet de steek der Bij en der Wesp verwekt ontsteking, maar alleen het daardoor in de kleine wonde ingebragte vergift. Wanneer men zich met eene naald kwetst, en het gif vervolgens in het wondje brengt, heeft dit dezelfde gevolgen. Steekt het dier meermalen, zoo werkt de steek niet meer, omdat er geen vergift meer voorhanden is.

EEN DROOM.

Onlangs had ik van een onzer *nieuwste* Tijdschriften ettelijke Nommers achter elkander gelezen. Zeer veel goeds was er mij in voorgekomen, maar ook wel eens wat onbekookts. Wat mij het meest gehinderd en geërgerd had, was het oordeel, hetwelk ik door de Schrijvers geveld zag over zaken, waarvan zij blijkbaar geene grondige kennis hebben. Hiertoe behoorden, in de eerste plaats, de herhaalde uitvallen tegen het gebruik der Latijnsche taal, ook in wetenschappelijke zaken; terwijl het evenwel door geleerde mannen onwederspreekbaar *a priori* bewezen en bij ondervinding in andere Landen (ten deele, helaas! ook reeds hier) gebleken is, dat het ter zijde zetten en verwaarloozen van die taal het graf is van alle gegronde kennis, en eene geheele verwoesting van den goeden smaak te weeg brengt. Vol van deze en dergelijke overdenkingen

begaf ik mij te bedde, en, in ſlaap geraakt zijnde, had ik den navolgenden

DROOM.

Het was de eerſte dag van Januarij, en ik ging een bezoek van gelukwenſching afleggen bij de eerbiedwaardige Mevrouw PALEOTES; want men had mij onderrigt, dat zoodanige pligtpleging aan lieden van mijnen ſtand betaamde. Vermits nu het getal der genen, welke tot dezen ſtand behooren, of voor 't minst er zich onder rangſchikken, zeer groot is, verwachtte ik het hôtel der Dame vervuld te zullen vinden van perſonen van aanzien of van wijdvermaarden naam, allen in deſtige kleedij.

De ſtraat, waarin zij woonde, verbazend lang en daarbij lijnregt zijnde, had ik den ſchoonen, eenigermate vooruitſpringenden en met Korinthiſche zuilen verſierden, voorgevel van haar verblijf reeds op eenen verren afſtand in het oog, en verwonderde mij niet weinig, geenerlei gewoel, ik mag zeggen ſchier geen levend mensch, in dien geheelen omtrek gewaar te worden.

Tot het hôtel genaderd zijnde, klopte ik aan de voorpoort. Een man van meer dan middelbaren ouderdom, van een achtbaar gelaat, gekleed met eenen tabbaard, over een wijd, hagelwit onderkleed, hebbende eene gouden inktflesch aan den gordel hangen, en eene zware ſchrijfpen, (vermoedelijk eene zwaneſchacht) met een' parkementen rol, in de linkerhand houdende, deed mij de poort open. Zoodra ik te kennen had gegeven, dat ik bij Mevrouw mijne opwachting wenschte te maken, geleidde hij mij, door een hoog, marmeren, langwerpig vierkant voorhuis of portaal, waar men ter wederzijde vier deftige, diep inſpringende deuren vond, en welks achterſte gedeelte op eenen verrukkelijk aangelegden hof uitzag, naar het laatſte der vertrekken aan de regterhand. Hier vond ik een elftal perſonen bijeen, van wijdverſchillende kleederdragt: enkelen waren er onder, die, ofſchoon net en zindelijk uitgedost, echter in hun uiterlijk de merkteekenen ſchenen te dragen van eenen bekrompen, zoo al niet behoeftigen, ſtaat.

Bij mijn binnentreden had ik eene beleefde buiging gemaakt, welke ik van de aanwezigen niet minder beleefd terug ontving; doch niemand ſprak, behalve dat de portier, of geleider, mij vroeg naar mijnen naam en mijn beroep, waar-

van hij, nadat ik ze hem gezegd had, aanteekening deed op den perkementen rol, verwijderende hij zich terstond daarop door eene poort of deur aan het einde des vertreks.

Bij de stilte, welke rondom mij heerschte, terwijl hier en daar slechts als fluisterende gesproken werd, had ik gelegenheid, om de plaats, waar ik mij bevond, aandachtig te beschouwen. Zij was, even als het voorhuis, langwerpig vierkant. De wanden waren van blaauw *camé*, met ligt rozeroode randen, rustende op een rondloopend onderwerk van *Carittisch* marmer. De schoorsteen, wiens hooge mantel door *Cariatiden*, in de gedaante van Bergnimfen, ondersteund werd, deelde die zijde des vertreks in twee gelijke vakken. Dit zelfde had aan de tegenovergestelde zijde plaats door middel eener vaas, in half-verheven werk, waar de opoffering van IFIGENIA op uitgebeeld was. De schoorsteen zelf pronkte met de bronzen borstbeelden van HOMERUS, HIPPOKRATES, SOKRATES, PLATO, DEMOSTHENES en SOFOKLES. In de vier wandvakken zag men heerlijke schilderstukken, met meer dan levensgroote voorwerpen, voorstellende ORPHEUS, waar hij het wild gedierte naar den zoeten klank zijner lier doet luisteren; AMFION, door het geluid van zijn snarenspel de muren van *Thebe* bouwende; HERKULES, de *Centauren* verslaande, en THESEUS, met den gevelden *Minotaurus* aan zijne voeten. De vloer was van zuiver mosaïk. Van hier naar den straks gemelden hof het oog wendende, zag ik, in het midden des ruimen hoofdperks, den *Laokoon*, te regt door PLINIUS geschat als het heerlijkste kunstgewrocht der Oudheid; en, op bekwame afstanden daar rondom, den beroemden *Apollo*, de *Venus*, *uit het schuim der zee oprijzende*, den *Herkules*, het meesterstuk van GLYCON, en den weinig minder schoonen *Meleager*. De treffendste schakering van verschillend groen, hier en ginds door een' bruinen, laaggetakten beuk of door een' bonten *fenco*-plataan afgewisseld, hielden oog en hart als opgetogen.

Toen ik mij met al dat schoon vergast had, ging de deur, ... welke ik het laatst sprak, weder open, en een per... ...n, in gedaante en kleederdragt aan mijnen eersten geleider ...er gelijk, verzocht ons, door dezelve hem te volgen. ... voegde mij achter de overige Heeren, en was alzoo de ...tste. Wij kwamen in eene ruime galerij, op drie plaatsen ...n de zijde van den hof open, terwijl de tegenoverstaande ...and eene keurlijke boekerij vertoonde.

Aan het oppereinde der galerij zat de Dame, in een' elpenbeenen stoel, den vorm hebbende van eene *sella turulis*, aan eene wit marmeren tafel, rustende op vier bronzen griffioensklaauwen. Bij ons naderende zettede zij haren, in goud gevatten, bril af. Haar linkerarm steunde op ettelijke parkementen rollen, hoedanig er één voor haar open lag, welken ik voor een oud handschrift erkende. Aan hare regterzijde stonden eenige antieke tranenfleschjes, en in die hand hield zij een dergelijk, waarin zij het vocht, dat biggelende haar langs de wangen stroomde, van oogenblik tot oogenblik scheen op te vangen.

Die van ons de voorste was, (een rijzig, doch zeer hoogbejaard man, met een vriendelijk gelaat, en blozend van kleur, welken ik ook meende in het andere vertrek den naam van *onze Nestor* te hebben hooren geven) deed eene korte en eenvoudige, doch daarom niet minder treffende aanspraak, waarin hij der Dame, onder anderen, een langdurig leven, onafgebrokene gezondheid en een steeds vermeerderend gezag toewenschte. Natuurlijkerwijze wachtte ik van haar eene welingerigte dankbetuiging; doch verre vandaar. „ Helaas!" sprak zij, op eenen hartverscheurenden toon: „ Helaas! gijzelve, mijne Heeren! weet, dat deze „ uw wensch, hoe opregt anders ook gemeend, ijdel is. Met „ mij is het afgedaan. Ik moet er onder. Mijne vijanden „ hebben mijn verderf gezworen." — Als van den donder getroffen, en mijzelven, als 't ware, vergetende, viel ik haar in de rede, met deze woorden: „ Hoe, Mevrouw! zouden er „ lieden in de wereld zijn, ondeugend genoeg om toe te „ leggen op een zoo dierbaar leven als het uwe, hetwelk „ door eene reeks van eeuwen is geëerbiedigd en in hooge „ waarde gehouden? Ware het zoo, men mogt alles voor „ verloren achten, en vaarwel zeggen aan alle goede beginselen van wetenschappen, fraaije letteren en schoone kunsten." — „ Wat gij daar zegt," hernam zij, „ is volkomen waar. Het is de eerste maal, dat ik het genoegen heb „ van u te zien: de elf overige Heeren, hier tegenwoordig, „ ken ik vele jaren, als mijne getrouwe vrienden, en sinds „ lang had ik hun getal met niemand mogen zien vermeerderen: ik verheug mij dus zeer, u onder hen te aanschouwen. Houd het mij echter ten goede, zoo ik er mij over „ verwonder, dat gij niet hebt opgemerkt, wat dagelijks „ rondom u gebeurt. Gij behoordet te weten, dat men

„ openlijk van niets met meerdere geestdrift spreekt, dan van „ mij uit den weg te ruimen als eene oude suffter, en mij „ de plaats der eer, welke ik eeuwen lang bekleed heb, te „ doen inruimen aan mijne ondankbare kweekelinge, het in- „ gebeelde nufje NEOTES.

„ Ik heb, gedurende mijn leven, meer booze aanvallen „ moeten ondervinden, maar nooit eenen, aan den tegen- „ woordigen gelijk, noch die mij zoo groote zorg gebaard „ heeft. Destijds was het eene toomelooze eigenliefde, welke „ de gemoederen tegen mij ophitste; heden is het onkunde, „ drieste onwetendheid. Zij, die mij bevorens vijandig aan- „ vielen, hadden wel de grootste verpligting aan mij; want „ aan mijnen onvermoeiden arbeid, aan mijne nachtwaken „ waren zij alle die verdiensten verschuldigd, waardoor zij „ zich van het gros der menschen met luister deden onder- „ scheiden, en zich den weg geopend hadden tot de onsterfe- „ lijkheid. Zij waren derhalve wel ondankbaar in eene hooge „ mate; maar zij kenden mij voor 't minst, en in hun bin- „ nenste erkenden zij mijne verdiensten. Duizend en duizend „ malen had ik hen voor mijnen zetel geknield gezien, mij „ door hen hooren raadplegen als hunne hoogste Godspraak, „ terwijl zij aan mijne lippen hingen, en, vol van bewonde- „ ring en diepen eerbied, mijne woorden en gedachten als „ kostbare paarlen opzamelden, ja er hunne eer in stelden, „ hulde te bewijzen tot zelfs aan de vlekjes in mijn gelaat, „ aan de rimpels in mijn voorhoofd, aan mijne, hier en daar „ door de jaren schier uitgewischte, trekken, welke zij, „ wat meer is, nog wel zorgvuldig afteekenden, en te- „ vens mijne grijze lokken schiftten, hair voor hair, om „ zoo te spreken, tellende, en mij eene schoonheid en be- „ valligheden toeschrijvende, welke toen reeds mijn deel „ niet meer waren. — Het viel mij zekerlijk hard, in de „ zoodanigen naderhand mijne bestrijders te ontmoeten; „ maar, gelijk ik zoo even zeide, deze kenden mij voor 't „ *minst*, en het strekte mij altijd nog tot troost, alle de „ sieraden, waarmede ik hen zag pronken, als geschenken „ van mijne hand te mogen beschouwen. — Maar wie zijn „ mijne hedendaagsche vijanden? Een schamele en berooide „ hoop, welke ter naauwer nood mijnen naam weet uit te „ spreken; voor een gedeelte baardelooze jongens, bedorven „ door eene averegtsche opvoeding, ruim zoo waanwijs, als „ diep onwetend, en over alles oordeelende, alles op eenen

„ zoo meesterachtigen toon beslisfende, als waren zij aan
„ mijne voeten opgetogen en onder mijne dagelijksche lesfen
„ grijs geworden, daar zij evenwel mij niet alleen nooit aan-
„ fchouwd, geen' enkelen trek immer van mij gezien heb-
„ ben, dan misfchien uit fommige, meestal zeer gebrekkige,
„ afbeeldfels, welke over de geheele wereld verfpreid zijn.
„ Het is wezenlijk een jammerhartig fchouwfpel, zoo als
„ zij, niet eens regt op hunne beenen kunnende ftaan, veel
„ min regelmatig loopen, evenwel reeds willen danfen, ja
„ voor welafgerigte voordanfers meenen gehouden te moe-
„ ten worden. De wonderbare fprongen, welke zij maken,
„ zijn daarom ook als die van befchonkene lieden, wier
„ hoofd draait en geheel bedwelmd is. Onderfteunde ik
„ hen niet nu en dan onbemerkt, daartoe gedrongen door de
„ zachtmoedigheid, welke mij eigen is, en door de algemee-
„ ne menfchenmin, die mijn hart vervult, zij kneusden of
„ braken hunne ledematen ieder oogenblik op de deerlijkfte
„ wijze."

„ Is het (dus viel ik hier de eerwaardige fpreekfter weder in) Is het mij geoorloofd te vragen, Mevrouw! wat gij,
„ indien het dus met de zaak gelegen is, van zulke beftrijders
„ kunt te vreezen hebben? Ik weet zeer wel, hoe nu en
„ dan, in vroegere dagen, vrij algemeen beweerd is, dat
„ uwe voedfterdochter NEOTES u in kennis, fmaak en ver-
„ nuft evenaarde, fomwijlen zelfs overtrof, en dat haar der-
„ halve, zoo al niet uw eerezetel, voor 't minst een even-
„ gelijke naast denzelven toekwam. Ik ben overtuigd, dat
„ die ftelling valsch was, en, genomen zij ware gegrond
„ geweest, dan nog moest men fteeds in het oog hebben ge-
„ houden, dat, welke voortreffelijke gaven en hoedanigheden
„ de jeugdige NEOTES anders ook bezitten mogt, zij dat
„ alles aan u had dank te weten. Ondertusfchen waren (ge-
„ lijk gij zelve hebt aangemerkt) dezulken, die toen zich
„ u vijandig betoonden, altijd nog lieden van eene befchaaf-
„ de opvoeding, die hunne, meerdere of mindere, kennis van
„ u verkregen hadden, en wier oordeel en verftand gevormd
„ waren geworden in uwe wijdvermaarde fchool: de aanfla-
„ gen der zoodanigen konden dus inderdaad voor uw gezag
„ hoogstgevaarlijk zijn geworden; maar, daar gij, in weerwil
„ van dat alles, dat gezag hebt ftaande gehouden, meen ik
„ regt te hebben, om nogmaals te vragen, welke fchade u
„ door aanvallers, hoedanig zij door u befchreven zijn, we-
„ zenlijk kan worden toegebragt?"

„Niets," hervattede de grijze PALBOTES andermaal, „is gemakkelijker, dan u dienaangaande voldoende in te „lichten. Zoo lang men de talen, van welke ik gewoon „ben mij te bedienen, bleef eerbiedigen, en derzelver ken„nis nog als de *Propyleën* van het *Parthenon* en als den ſleu„tel tot het heiligdom van den Roem beſchouwde, liep ik „van volkomen verlies mijns gebieds geen gevaar. De mees„ten der genen, die zich door de aanhangers van NEOTES „tegen mij hadden laten voorinnemen, konden mij toch nog „altijd hooren en verſtaan, en werden gemeenlijk, wanneer „zij ſlechts eenmaal mijne woning binnentraden, mij zoo „zeer genegen, als zij zich bevorens van mij afkeerig be„toond hadden; maar nu mijne grootſte vijandinnen, *Onkun„de* en *Traagheid*, het zoo ver hebben weten te brengen, „dat mijne ſpraak in minachting is gekomen, en zij de Vol„ken diets hebben weten te maken, dat elk voor zich een eigen „Wijsheidstempeltje behoore te bouwen, moet de arbeid aan „den algemeenen Tempel ſtilſtaan; want men zoude er nood„wendig eene ſoortgelijke verwarring bij ondervinden, als „bij dien torenbouw, waarvan zekere gewijde Rollen gewag „maken. Offchoon er nu al een enkel Volk zij, welks „ſpraak door de meeste anderen, meer of min volkomen, „verſtaan wordt, datzelfde Volk echter verſtaat de ſpraken „der andere Volken niet, zoo min als deze zich onderling „en wederkeerig verſtaan kunnen. — Doch ik wil mij nog „bevattelijker verklaren, en mijzelve en mijne eer voor een „oogenblik ter zijde ſtellen, om de zaak verder te beſchou„wen uit het laatst gekozen oogpunt.

„Dat men zijne moederſpraak op prijs ſtelt, en haar meer en „meer tracht te beſchaven en op te luisteren, is pligtelijk „en lofwaardig. Ik beaam geheel, wat ik mij herinner, bij „eenen uwer Landgenooten, eenen *Nederlandſchen* Dich„ter, (voor het overige een mijner warmſte vrienden) ge„lezen te hebben:

„Geen Volk verdient den naam van edel, wijs en vroed,
„Dat voor zijn moedertaal geen' hoogen eerbied voedt.

„Maar deze eerbied behoort nooit zoo verre te gaan, om, „te harer liefde, die oude talen, in welke de grondſlagen „der wereldwijsheid gelegd zijn, en waaraan de Volken hun„ne wetenſchappelijke beſchaving hebben te danken, als

„ nutteloos te willen doen beschouwen en bijkans geheel „ ter zijde te zetten. Ondertusschen is men in dat we„ relddeel, hetwelk gedurende vele eeuwen in ware kennis „ boven de andere hoog uitmuntte, hier en ginds tot zulk „ eene dwaasheid vervallen, ten gevolge waarvan men de „ oude talen aldaar reeds zoo zeer is vergeten, dat men zich „ geheel buiten staat bevindt, om wijsheid en kennis, gelijk „ voorheen, uit de echte en zuivere bronnen te putten, maar „ zich vergenoegen moet met hetgeen door anderen, niet „ zelden verkeerdelijk, daaruit is opgedischt geworden. — „ Is men dan, mogt ik vragen, te stikziende, te traag van „ begrip, om niet op te merken, dat, door dezen doolweg „ te volgen, voor de Geleerdheid hetzelfde ongeluk bewerkt „ wordt, wat het stelsel van afsluiting (*isolement*), door et„ telijke Souvereinen omhelsd en aangekleefd, voor den „ Koophandel en de Scheepvaart heeft te weeg gebragt? Ge„ lijk dat noodlottige stelsel de wederkeerige betrekkingen „ tusschen de onderscheidene Volken schier geheel heeft ver„ nietigd, verbreekt het andere den onderlingen band van „ vereeniging tusschen de Geleerden, welke, in die hoeda„ nigheid, zich nooit behooren aan te merken als leden van „ bijzondere Staten, maar gezamenlijk als burgers van het „ Gemeenebest der Letteren, in welke betrekking, en om „ elkander volkomen te verstaan, zij eene algemeene spraak „ van noode hebben. En welke toch zoude tot dat einde „ verkieslijker kunnen zijn, dan die, waarvan zij zich van „ oudsher plagten te bedienen, die te gelijk, zoo als gij „ weet, mijne dagelijksche taal is?

„ Of zoude men misschien gelooven, dat het bezigen der „ verschillende landtalen, bij het handelen over wetenschap„ pen en onderwerpen van geleerdheid, voor het afzonderlijk „ geluk der verschillende Volken bevorderlijk zij? Kan men „ alle menschen tot Geleerden maken? En gesteld, men ware „ er toe in staat, zou dit de Burgermaatschappijen tot groo„ teren bloei verheffen? — wat zeg ik? zouden zij op dien „ voet kunnen in wezen blijven? — Wat werkt men er dan „ over het algemeen mede uit? Niets anders, dan halfgeleer„ den te vormen, en verwaandheid, de onafscheidelijke „ gezellinne van gebrekkige kennis, te voeden en aan te „ kweeken?

„ En ware het dit nog alleen; maar er vloeit grootere „ schade uit voort. Nemen wij, om dit klaar te doen be-

„ vatten, eenige weinige wetenschappen onder dit oogpunt
„ in aanschouw.

„ De Godgeleerde schrijft over duistere vraagstukken, en
„ over onderwerpen, die nooit tot volkomene klaarheid en
„ bevattelijkheid te brengen zijn. De in deze wetenschap on-
„ bedrevene, die dusverre bij zijne eenvoudige Godsdienst-
„ kennis vrede had, leest het geschrevene, denkt er over
„ na; maar zijn verstand, er zich onvoldaan bij gevoelende,
„ geraakt over zulk eene vraag, over zulk een onderwerp,
„ waar hij bevorens zelfs nooit aan gedacht had, in twijfel,
„ en, daar hij nu toch meent, dat dit alles tot de Gods-
„ dienst in een wezenlijk verband sta, ja tot haar wezen be-
„ hoore, voert deze twijfel hem weldra verder, zoodat zelfs
„ hetgeen bij hem onwrikbaar vast stond op losse schroeven
„ geraakt, waarvan het gevolg is, dat het rustpunt zijner
„ hoop, de vrede zijner ziel, de regel en leiddraad van zij-
„ nen handel en wandel voor hem verloren gaan.

„ De Arts brengt in de gemeene volkstaal een stelsel van
„ Geneeskunde in het licht, of behandelt zoo de natuur, de ken-
„ teekenen, den loop en de geneeswijze van sommige kwalen
„ of krankheden. Wat werkt hij er mede uit bij de oningewij-
„ den in zijne kunst? Van die zijn werk gelezen hebben,
„ meenen sommigen te regt, de meesten ten onregte, hem vol-
„ komen te hebben begrepen, en nu, bij het voorkomen
„ van zulke gevallen onder hunne huisgenooten, vrienden en
„ betrekkingen, zeer ligtelijk zelve de genezing op zich te
„ kunnen nemen; maar, bij gemis van het noodige onder-
„ scheidingsoordeel, zich in de verschijnselen, de natuur of
„ den graad derzelven bedriegende, brengen zij den lijderen,
„ door hunne voorschriften, het grootste nadeel toe. Ande-
„ ren, van een zwartgallig of aantrekkelijk gestel zijnde,
„ verbeelden zich, dat zij zelve met die of soortgelijke kwa-
„ len behebt zijn, peinzen daarover bij aanhoudendheid, wor-
„ den droefgeestig, en krijgen verstoppingen in de buiksinge-
„ wanden, of de miltzucht, zoo zij al niet inderdaad onder-
„ hevig worden aan hetgeen oorspronkelijk louter in hun-
„ ne verbeelding bestond. — En wat brengt het meer alge-
„ meen bekend maken der Scheikunde te weeg? Verbeterin-
„ gen in sommige fabrijken en trafijken? Zekerlijk is dit niet
„ te ontkennen. Maar die winst wordt meer dan opgewogen,
„ ja in schade veranderd, als men er tegenover stelt, hoezeer
„ de deur er door is geopend tot velerhande listige bedriege-

„ rijen en tot onbemerkte, affchuwelijke fluikmoorden, van „ welk een en ander de rampzaligfte bewijzen in overvloed „ voorhanden zijn.

„ Is het met de Regtsgeleerdheid te dezen aanzien voor„deeliger gefteld? Ontftaan er, in Burgerlijke Regtzaken, „ minder gefchillen? Zijn de gedingen minder omflagtig en „ langwijlig? Is der eenlingen (*individus*) veiligheid grooter; „ zijn derzelver perfoonlijke vrijheid, eer en goede naam be„ter, dan bevorens, gewaarborgd in die Landen, waar men „ omflagtige Wetboeken in hedendaagfche talen heeft gemaakt „ en ingevoerd? Het tegendeel daarvan wordt dagelijks gezien „ en ondervonden; terwijl nog daarenboven de zwerm van „ fchraapzuchtige geldraven en gewetenlooze bloedzuigers er „ aanmerkelijk door is vergroot geworden.

„ Wetboeken van Strafregt, voor een iegelijk verftaanbaar, „ zijn gebleken nog nadeeliger voor de Maatfchappij te zijn. „ De braven, die Godsdienst en deugd op prijs ftellen „ en voor verlies van eer en goeden naam beducht zijn, „ hebben, om zich van ftrafwaardige bedrijven te onthouden, „ niet van noode, de juiste bepalingen, verfchillende hoeda„nigheden en onderfcheidene graden van misdaden en wanbe„drijven te kennen; deugnieten daarentegen leeren er uit, „ wat en hoeveel kwaads zij kunnen bedrijven, *zonder door* „ de wrekende Geregtigheid geftraft te mogen worden, als„mede de zwaarte der ftraf, welke van deze en gene daad „ het gevolg zijn kan, en op welke wijze zij, zoodanige „ daad plegende, echter de daarop geftelde ftraf best ont„duiken kunnen.

„ Zal ik van de inwendige Staat- of Regeerkunde behoeven „ te gewagen? De gebeurtenisfen, in de laatfte dertig of „ veertig jaren, in *Europa* voornamelijk, voorgevallen, zijn „ voldoende, om te dezen uitfpraak te doen.

„ Dit is nog niet alles: het achteruitftellen van de beoefe„ning mijner talen brengt voor het dagelijkfche leven, voor „ zoo veel men aan de goede rigting en opfcherping van het „ oordeel en aan verfijning van den fmaak waarde hecht, nog „ andere nadeelen te weeg, inzonderheid in het vak der Let„terkunde en wat daartoe behoort. Alwie met de oude Let„teren wèl bekend is, weet dit met volkomene zekerheid. „ De overigen oordeelen er over, als de blinden over de kleu„ren, en verfmaden die echte bronnen van grondige geleerd„heid en gekuischten fmaak, hier uit verwaandheid, ginds

„ uit wangunst; in het laatste geval zich gelijk makende aan
„ den vos, die de druiven voor zuur verklaarde, omdat hij
„ geene kans zag dezelve magtig te worden. Doch bevonden zij zich slechts een oogenblik vatbaar voor een zuiver
„ kunstgevoel, en bezaten zij waarlijk een naauwkeurig onderscheidend oordeel, de voortbrengselen van vernuft en
„ vinding, welke onder hun oog te voorschijn komen, waren
„ alleen reeds voldoende, om hun omtrent hunne dwaasheid
„ de oogen te openen; want of een Schrijver al dan niet doorvoed zij met de kennis der Oude Letteren, laat zich op elke
„ bladzijde zijner werken duidelijk onderkennen. Van de laatstgemelde soort kan men, zeer weinigen uitgezonderd, te regt
„ met den grooten LAURENS DE MEDICIS zeggen; *eh 'è*
„ *meglio l'aggiunta che la carne*, al hebben zij ook inderdaad den besten aanleg, en hier en daar schoone gedachten, treffende wendingen en ware bevalligheid. — Dat er
„ geene Geschiedschrijvers, vooral geene Redenaars, dezen
„ naam waardig, onder de latere en hedendaagsche Volken
„ gevonden worden, dan die in mijne school gevormd en opgekweekt zijn geweest, is eene waarheid, welke onder de
„ verstandigen niet den minsten twijfel lijdt; maar omtrent
„ de Dichters zijn zij niet zoo geheel eenstemmig. „ *Poëta*
„ „ *non fit, nascitur*," zeggen sommigen. „ In de Dichtkunst is het Vernuft de bron en te gelijk de werkmeester van al het goede; en Vernuft is aangeboren, kan
„ „ door geen letterblokken verkregen worden." — Maar gesteld eens, het ware zoo, wat zullen dan de voortbrengselen zijn van die aangeboren gave, ingevalle deze boom
„ daar staat, zoo als hij uit de aarde is opgeschoten, zonder
„ dat een bekwame hovenier er ooit het snoeimes aan heeft
„ gebezigd? De vruchten mogen voor het oog al iets behagelijks hebben, den reuk en den smaak van den keurigen
„ liefhebber kunnen zij voldoen noch streelen. — Zegt mij
„ nu eens, mijne Vrienden! wie, naar uwe gedachten, voor
„ den bekwaamsten hovenier te houden zij?"

Als uit éénen mond riepen wij uit: „ Gij, Mevrouw!
„ Niemand anders."

„ Ik meen," hervatte zij, „ dat gij gelijk hebt. Het is
„ zelfs niet bezwaarlijk, hiervan onomstootelijke bewijzen te
„ leveren. Wij zullen tot dat einde eens de beste kunstgewrochten der meest vermaarde Dichters van onderscheidene hedendaagsche Volken in oogenschouw nemen: aan de

„ meerdere en mindere juistheid en gepastheid van uitdruk-
„ kingen en beelden (om van niets anders te fpreken) zal „ het ras blijken, wie hunner bij mij ter fchool zijn ge- „ weest, wie niet. — Eilieve," fprak zij nu tot een' van hare boekwaarders, „ geef ons eens de eerfte, tweede en „ derde nommers van de bovenfte ftellen der vijf dichterlijke „ kasfen."

Terftond werd er een boekentrap aangefchoven; de man klom er op, en, op een aantal, eenvormig gebondene, deelen met de hand wijzende, fprak hij: „ Dit is het eerfte nom- „ mer onder de *Italianen.*" Nu vatte hij ze aan, en nam ze van de plank; maar, daar zij veel ligter waren, naar gelange van het uiterlijke, dan hij fcheen vermoed te hebben, geraakte hij buiten zijn evenwigt; hij waggelde, en alle de boeken vielen uit zijnen arm en, met een groot gekletter, op den grond. Dit geraas, en de vrees van den boekwaarder zelven te zullen zien vallen, deed mij met fchrik ontwaken, en ik bevond alles flechts een droom te zijn geweest.

1826. N.

PROEVE VAN TAALKUNDIGE OPMERKINGEN EN BEDENKINGEN.

Door J. G. C. KALCKHOFF, *Predikant te Laren, bij Zutphen.*

Een zamenloop van omftandigheden, vooral eene veeljarige zwakheid van gezigt, was de oorzaak, dat ik over de Nederduitfche taal weinig van belang heb gelezen, en in derzelver wetenfchappelijke beoefening zeer ten achtere ben gebleven; zoodat de taalkundige werken van KLOIT, BILDERDIJK, WEILAND enz. (des laatstgenoemden Woordenboek der Synonimen en SIEGENBEEK's fpelling alleen uitgezonderd) mij zelfs vreemd zijn. Dit is dubbel jammer voor mij, die in de eerfte 26 jaren mijns levens nimmer de uiterfte grens van *Nederland* zag, en met de gebrekkigste taalkennis mijne predikdienst hier te lande aanvaardde. Gelukkiglijk, echter, heeft eene foort van taalkundig *gehoor* of *gevoel* (hoe zal ik het noemen?) dat gemis eenigermate vergoed, en mij in ft at gefteld, om mij, bij monde en pen in het Nederduitsch eenigzins dragelijk uit te drukken, zonder lompe Germanismen. (*) Dit gevoel doet mij, fchier al

(*) Zou men, voor dat bastaardwoord, niet kunnen zeggen: *Duitschachtigheden* of *Duitschaardigheden*?

tijd, geheel onwillekeurig zelfs, de verschillende uitspraken, zegswijzen enz., somtijds tot in de kleinste bijzonderheden, opmerken, met eene zonderlinge gewaarwording.

B. v. wanneer velen, ook taalkundigen, niet alleen in den dagelijkschen omgang, maar ook op den predikstoel, de laatste *n* van de op *en* uitgaande woorden doorgaans zoodanig opslokken, alsof die letter er niet bij behoorde, en er aldus geschreven moest worden: „ Wij zijn hede zaamgekome, „ om te overdenke, wat wij te doen hebbe, om getroost „ te leve en te sterve. Bidde wij om een' zege."

Of wanneer menige *Hollander* zegt of schrijft: „ Het „ schip *legt* in de kaai. Ik *lag* een getuigenis af. Hij *lei* op „ den grond. Ik heb mijnen hoed op de tafel *gelegen*. Is „ *hem* dat? Ik *kan* dien man niet. Ik *ken* niet meer arbei„ den. Wat *loopt* die stokoude stumper *zoetjes!* (*) *Wil* ik „ u dit geven, of dat voor u doen?" (†) enz.

Als de ouderwetsche *Amsterdammer* klaagt „ over vele „ *mooizen*, zoo wel in zijn *hoois*, als *booiten* in den *tooin*."

Of de *Zeeuw*, de *h* met de klinkletters wonderlijk verwisselende, spreekt of schrijft van „ *mijn Eer* den *Houderling* „ van *Aarlem*, die, op eene *Ollandsche* reis, zijn *and* ge„ stooten *eeft* tegen een zwaar *out*, en ook bovendien zoo „ *katievig* is geworden, dat *ie hezelinne*-melk moet drinken, „ en geen *alf huurtje* in de kerk kan *zien*, om den *eiligen* „ doop van *zien houdste* dochters kind bie te wonen." (‡)

(*) *Loopen* — van een' stokouden stumper — en dat wel *zoetjes loopen*; welk eene tegenstrijdigheid! En toch hoort men dat zoo dikwijls; even alsof *loopen* hetzelfde ware als *gaan*, of ook zelfs als *langzaam gaan!*

(†) Op zulk eene vraag (die menigmaal gedaan wordt, in plaats van: *zal* of *mag* ik, enz.) gaf ik wel eens ten antwoord: „Of gij dat *wilt*, weet gij beter dan ik; en dit dien ik dus aan u, maar niet gij aan mij, te vragen."

(‡) De *Zeeuw* kan dus wel de *h* behoorlijk uitspreken, doch zelden dáár, waar ze juist te pas komt. Tot een proefje van de, schier onoverwinnelijke, kracht der gewoonte, strekke het volgende. Op mijne eerste standplaats in *Zeeland* bezocht ik eens de school, en liet de kinderen lezen. Welra bemerkende, dat men ook hier algemeen de *h* niet uitsprak, waar zulks moest zijn, loofde ik een dubbeltje uit op de regte uitspraak van het zoo gemakkelijke woord: *de*

Als de *Groninger* eenen haas gaat *fcheiten*; en menige *Duitfcher*, Nederduitsch fprekende, zegt: „ Ik pen nog noit in
„ main leben te Sjeveningen keweest, maar wel te Toes-
„ boerg an ten Aisfel. En taar zain ook zoo koede fjepen
„ als elters."

Om nu niet te fpreken van de Graaffchapfche landtaal, welke ik, finds ruim 21 jaren, dagelijks moet hooren, b. v.
„ Hendrik-eum laot den Domeneer g' nach zeggen," (al is het ook op den vollen dag) „ en dat Gerritje-meuje'n goensdag in 't bedde is gekommen van 'n jonge zeunne; 't kind
„ heef de klem in de bek en is mortflok; de wiezemoer
„ zeg, dat 't wel kapot zal gaon. Maor de kraomvrouwe is
„ helschwierig (bijzonder wel) zonder kop- of liefzeerte. Ze
„ zit al op 't gat overend; eur lust ook al wat te etten,
„ zelfs aerpjen met eulli in de panne gebraon. Maor euver 't
„ flimme kind is ze vinnig meujelik en deut bie fteurmkes
„ niks as grienen. — De beppe heef eers de ieverfen (rood-
„ vonk) en doe de koolde gehad; en de boer had ook
„ de rooze zoo in de hoed en de jich in de basfen, dat hie
„ de hozen en bokfe (koufen en broek) niet aan of uut kon
„ kriegen. Doch beiden zund mangs (genoegzaam) weer better,
„ en loopen zoo zwak (rasch) als 'n kiefte door 't huus; ook is hie
„ al op 't pingeneeren (wegemaken) gewest. De Domeneer
„ most dan nour ens kommen 'n fteurmken kuijeren (een
„ praatje praten) as 't weer niet te bluisterig is, of anders
„ toeke wekke (aanftaande week) as de maone fchient en de
„ fmerige weg wat relliker is. Maor ik mot zoo waor no
„ huus; want de loch betuut (de lucht betrekt) al; ook
„ ben ik niet meer zoo zwak (vlug) ter been as fmos (eer-
„ tijds), en kon pardoes in de drek vallen; en dan kreeg ik

[illegible]

band. Iedereen deed nu natuurlijkerwijze zijn best, maar te vergeefs, tot dat eindelijk flechts één leerling, na veel wurgens, het dubbeltje won!

Nog veel moeijelijker, zoo niet ondoenlijk, is voor den onbefchaafden *Zeeuw*, althans te platten lande, de Hollandfche uitfpraak van *het hoofd*, of *het hairig hoofd*. Dit is al tijd bij hem: *'t ood*, *'t arig ood*. Ten minfte zoo was het nog vóór omtrent 22 jaren, toen ik *Zeeland* verliet.

Op eene andere ftandplaats hoorde ik den Schoolmeester Voorzanger, bij het Zondagfche lezen der Wet, altijd zeggen: „ noch zijnen nafe, noch zijnen *hezel*," enz.

„ nog kievens toe van mien deerne, even as of ik de pense „ vol voezel (den buik vol jenever) had. 't Is wel'n mi- „ serabel (uitstekend) goeije deerne; maor ze kan ook wel „ ens zoo hellig werden en uut de bende springen (driftig worden), dat eur de schuum voor de bek staot."

Al hoor of lees ik ook duizendmaal, en jaren achtereen, zulke en vele andere, meerdere of mindere, afwijkingen van de regte uitspraak of bewoordingen der Nederduitsche tale, b. v. *dit* winter en *dat* zomer, *den* aandacht, de verwisseling van *haar*, *hen* en *hun*, van *dan* en *als*, van *zelf* en *zelfs*, van *zuigen* en *zogen*, van *steunen* en *stenen*, van *spijt* en *leedwezen*, van *reden* en *oorzaak*, enz. zelden blijft het evenwel onopgemerkt en zonder indruk op mijn gevoel (*).

Men trekke, echter, hieruit geen te gunstig besluit, alsof ik het Nederduitsch zoo bijzonder magtig ware, en mij daarin stipt naauwkeuriglijk wiste uit te drukken. Niemand is (dit zij zonder gemaakte nederigheid gezegd!) meer, dan ik zelf, van het tegendeel overtuigd; en welligt zal dat ook aan den oordeelkundigen Lezer kunnen blijken uit dit eigen geschrijf. Trouwens, men gelieve mijne boven vermelde omstandigheden in aanmerking te nemen. Het gaat mij dan, als iemand, die aan een fraai gebouw eenige gebreken opmerkt, en voorslagen ter verbetering waagt te doen; maar echter verre af is van, zelf, een goed gebouw te kunnen optrekken.

Doch, waar dwale ik heen! Het hoofd van dit opstel belooft eene *proeve van taalkundige opmerkingen en bedenkingen.* De Letteroefenaar verwacht dus, billijkerwijze, iets meer, dan het boven geschrevene, 't welk misschien van te weinig belang voor hem is. Het zij dan aan eenen mingeoefenden, echter eenigzins *genaturalizeerden* (men verschoone dit bastaardwoord! zou men daarvoor misschien kunnen zeggen: *vernederlandscht?*) vreemdeling vergund, om hier eenige bijzondere staaltjes van zijne — mag hij zeggen: *taalkundige?* — *opmerkingen en bedenkingen* ten toets te brengen van den meergeoefenden Lezer dezes geachten Tijdschrifts! Zeer vereerend zal het voor hem zijn, indien dezelve niet ten eene-

(*) Dit is des te zonderlinger, daar ik geen muzikaal gehoor of dichterlijk gevoel heb, althans, ondanks alle aangewende moeite, niet in staat ben, om een dragelijk vers, in 't Hoog- of Nederduitsch, voort te brengen, al bestond het slechts uit vier regels.

male verwerpelijk mogten worden bevonden, en eene gepaste teregtwijzing zal hem verblijden. Doch ter zake!

A. Aan de uitſpraak van het woord *vooroordeel* kan men den *Duitſcher*, den *Hollander*, en den *Franschman* doorgaans onderkennen. De *Duitſcher* legt den klemtoom op de eerſte lettergreep, overeenkomſtig met zijne gewone uitſpraak van het Duitſche *Vorurtheil*; de *Hollander*, of liever de *Nederlander*, op de tweede lettergreep; de *Franschman*, op de laatſte. Maar, wiens uitſpraak is de juiste? Naar mijn inzien die des *Duitſchers*; want het zamengeſtelde woord *vooroordeel* beteekent eigenlijk een oordeel, 't welk vóór den behoorlijken tijd, of een genoegzaam onderzoek, geveld wordt. Derhalve moet op het woordeken *voor* de klemtoon liggen. Maar, zou men dan de Nederlandſche uitſpraak van dat woord niet behooren te verbeteren? Zij valt wel — ik beken het — niet zoo gemakkelijk, als die van het Hoogduitſche woord *Vorurtheil*, dewijl de tweede lettergreep van het laatstgenoemde *kort* is, 't welk bij *vooroordeel* niet plaats heeft; en dit is denkelijk ook wel de oorzaak dier verkeerde uitſpraak, maar geenszins een voldoende grond, om daarbij te blijven. Of zou de echte *Nederlander*, wiens taal zich anders zoo bijzonder onderſcheidt door de juiste plaatſing van den klemtoon op het zakelijke deel der woorden, een eigen vaderlandsch woord minder juist kunnen uitſpreken, dan zulks gedaan wordt door vele Nederduitsch ſprekende *Duitſchers*? Dat kan ik naauwelijks gelooven. Men neme ſlechts de proef, en de uitſlag zal, vertrouw ik, mij niet beſchamen.

Hetzelfde geldt van *voorloopige*, *vooruitloopen*, enz. Ook bij het eerſte dezer woorden hoor ik dikwijls, en bij het laatſte ſchier altijd, den klemtoon leggen op de tweede lettergreep, en niet, zoo als het, mijns inziens, behoort, op de eerſte. Want *vooruitloopen* ſchijnt mij uit drie woorden: *vóór - uit - loopen*, zamengeſteld, en deszelfs gebruik ontleend te zijn van ſchepen of ſchapen enz., die uit de haven, den ſtal enz. loopen, doch waarvan de ſnelstzeilende en driftigſte vóór de overigen uit loopen. Gelijk nu, bij *uitloopen*, de klemtoon altijd, zoo als het behoort, gelegd wordt op de eerſte lettergreep, en niet op de tweede: even zoo, dunkt mij, moest zulks ook volſtrektelijk plaats hebben bij *vóóruitloopen*; zoo ook bij *vóóruitzigt*, *vóór-* en *nádeelig*, enz.

B. „*Dit is de peine*, of (volgens de Gelderſche uitſpraak *de pijn*, *waard of niet waard.*" Deze ſpreekwijs hoor ik ge

duriglijk; maar, waar komt ze eigenlijk van daan? In enkele gevallen kan wel wezenlijke *pijn* of *ſmart* in aanmerking komen; b. v. het uittrekken van eene kwade kies, de inſnijding eener wonde, en het afzetten van een bedorven lid, is de daaraan verbondene pijn wel waard, als men daardoor het ongemak herſtellen of een grooter kwaad verhoeden kan. In de meeste gevallen, echter, waarop men die ſpreekwijs toepasſelijk maakt, komt hoegenaamd geene pijn of ſmart in aanmerking. Men neme daarvan ſlechts de proef! — Ik vermoede, dat die ſpreekwijs moet worden afgeleid van het Franſche woord *peine*, beteekenende *moeite*. Trouwens de *Franschman* zegt: „*Cela vaut, ou ne vaut pas, la peine.*" (Dit is de moeite al of niet waard.)

C. *Wederſpreken*, *wederſtaan*, *wederſtreven*, enz. met de daarvan afgeleide zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden, worden in den Bijbel en bij de hedendaagſche, ook zeer taalkundige, Schrijvers, vrij algemeen, gebezigd in de beteekenis van *tegen*ſtaan, *tegen*ſpreken, *tegen*ſtreven, en drukken dus eene *vijandige* werkzaamheid uit. Maar is dat wel juist? Zou men het niet voor eenen verkeerdelijk ingeſlopenen *Germanismus* mogen houden, en derhalve afſchaffen? De Duitſche woorden *wieder* en *wider* (met en zonder *e*) zijn van eene zeer verſchillende beteekenis. Het eerſte (*wieder*) is een bijwoord, en komt overeen met het Nederduitſche *weder*, in de beteekenis van *andermaal*, *op nieuw*, of *herhaaldelijk*; b. v. *Wiederherſtellung*, *Wiederkunft*, *Wiederholung* (herſtelling, wederkomst, herhaling). Maar het andere Duitſche woord (*wider*) is een voorzetſel, en komt overeen met het Nederduitſche *tegen*; b. v. *Widerſtand*, *Widerſacher*, *ich habe etwas wider dich*, (tegenſtand, tegenpartij, ik heb iets tegen u.) Nu vermoede ik, dat men op het wezenlijk onderſcheid tusſchen het Hoogduitſche *wieder* en *wider* niet behoorlijk gelet, en daarom de woorden *wederſpreken*, *wederſtaan* enz. in een' *nadeeligen* zin heeft opgevat en gangbaar gemaakt. Maar, als dat nu eens dadelijk het geval ware, zou men dien misſlag dan niet nog kunnen verbeteren, door de afſchaffing dier woorden, waarvoor men toch wel andere heeft (zie de bovengenoemde) en des noods nog nieuwe en betere ſcheppen kon, of — indien men die bastaardwoorden volſtrekt niet wil misſen — door het gebruik derzelven alleen in de beteekenis van *op nieuw*, *herhaaldelijk*? (Het *over en weder*, d. i. wederzijdsch, *ſpreken* is immers nog dadelijk in

gebruik.) Het komt mij toch veel beter voor, eene bastaardplant, die de plaats der echte bedriegelijk heeft ingenomen, ganfchelijk uit te roeijen, of ten minfte door eene behoorlijke verplaatfing onfchadelijk te maken, dan dezelve noodeloozerwijze te behouden, of op hare oude, misleidende plaats gerust te laten ftaan, ten einde des te meer te kunnen roemen op eene groote verfcheidenheid van zoogenaamd gelijkfoortige plantgewasfen.

Doch, in geval mijn vermoeden en voorflag eenigen bijval mogt vinden, diende men de Dichters, welke zich in hunne geliefkoosde vrijheid niet zoo gemakkelijk laten beteugelen, beleefdelijk te verzoeken, om zich van de meergenoemde en foortgelijke woorden, in den afgekeurden zin, niet anders te bedienen, dan in den dringendften nood, b. v. als de voetmaat de verkorting eener lettergreep volftrektelijk vereischte, 't welk wel bij *weder* in *weêr*, maar geenszins bij *tegen* plaats kan hebben.

Men vergunne mij, intusfchen, nog eene andere bedenking mede te deelen. Is er welligt grond, om het meergenoemd woordeken *weder* (in *wederfpreken* enz.) af te leiden van het werkwoord *weren*, *zich verweren*, en het daarvan afkomftige *weer?* Dan zou ik de gangbare beteekenis en het gewoon gebruik dier woorden, buiten twijfel, beter verftaan en minder afkeuren; maar dan fchijnt het evenwel te moeten zijn *weer*fpreken, *weer*ftaan enz. (zonder het verkortingsteeken ^, zoo als *weerloos* enz.) en niet *weder*fpreken of *weêr*fpreken, zoo als men altijd doet; want men mag wel *weder* in *weêr*, maar niet *weer* in *weder* herfcheppen.

D. De *Hollander* begeert eenen *zoen*, maar de *Gelderfch*[...] eenen *kus*. Wie heeft gelijk? Ik geloof beiden en geen va[n] beiden, al naar mate men het te pasfe brengt. Een *kus*, is naar mijn inzien, het gewone teeken van *liefde* of *vriend*[-]*fchap*; maar een *zoen* dat van *verzoening*. Er worden d[...] wel duizend kusjes gegeven tegen ééuen zoen; want de laa[t]fte vooronderftelt eene voorafgegane verwijdering. Zoo ko[mt] het mij althans voor; en is deze uitlegging gegrond, — wa[...] over deskundigen mogen oordeelen, — dan verwondert [h]et mij, dat de Heer P. WEILAND (in zijn Woordenboek d[er] Synonimen) het woord *kus* niet eens heeft opgenomen. W[el]ligt, echter, zal zijn Ed. zulks vergoeden in het laatfte ftu[k] bij de opgave van het woord *zoen* (*). — Hoe dit zij, w[...]

(*) Dit opftel was reeds ingezonden, vóór de verfchijni[ng] van het boven bedoelde ftuk van den Heer WEILAND. *Red.*

gens het, mij waarschijnlijk, onderscheid van beteekenis der woorden *kus* en *zoen*, zou ik zeer ongaarne één derzelven willen missen. Moest dit echter plaats hebben, en wierd mij dan de keuze tusschen beiden overgelaten, ik zou onverwijld de partij van den *Gelderschen* kiezen. Deze toch kan het denkbeeld van verzoening nog, zonder veel omslag, uitdrukken met het werkwoord *afkussen*; terwijl de *Hollander*, met zijne *zoentjes*, in de meeste gevallen, bijster verlegen stond.

E. De woorden *rieken* en *ruiken* worden (indien ik wèl heb opgemerkt) vrij algemeen als gelijkbeteekenend beschouwd en gebruikt; alleen met dit onderscheid, dat men het eerste (rieken), als te ouderwetsch, thans veel zeldzamer bezigt, dan het laatste (ruiken), 't welk in vroegere tijden weinig bekend scheen. In de oude Bijbelvertaling vinde ik althans, herhaalde keeren, gewag gemaakt van *rieken*, maar nimmer van *ruiken*; b. v. *Exod.* XXV: 6: „*welriekende* specerijen;" XXX: 38: „De man, die .... daaraan te *rieken*;" JESAIA XI: 3: „Zijn *rieken* zal zijn in de vreeze des Heeren," — behalve in de straks nog te noemen plaatsen.

Zelfs de Hoogleeraren SIEGENBEEK en VAN DER PALM schijnen geen zakelijk onderscheid tusschen *rieken* en *ruiken* te vinden. In des eerstgenoemden Woordenboek voor de Nederduitsche spelling lees ik woordelijk het volgende: „*rieken* (*ruiken*) *b. en o. w. ongelijkvl. ik rook* (*wij roken*) *heb geroken*;" en wat verder, bij het woord *ruiken*, alleen dit gevoegd: „*zie rieken.*" De Heer VAN DER PALM bezigt, in navolging der oude Bijbelvertaling, het woord *rieken*, in de *bedrijvende* zoo wel als *onzijdige* beteekenis, van reuk *hebben* en *veroorzaken*; b. v. *Ps.* CXV: 16: „Zij (de afgoden) hebben eenen neus, maar *rieken* niet;" AMOS V: 21: „Ik mag uwe verbodsdagen niet *rieken*;" en JOAN. XI: 39: „Hij (de doode Lazarus) *riekt* nu al."

Dan, met eerbied voor het veel geldend gezag van zulke beroemde Taalkundigen, zij het mij vergund, zediglijk in bedenking te geven: of er niet tusschen *ruiken* en *rieken* een wezenlijk onderscheid reeds dadelijk besta, of anders nog behoorde te worden vastgesteld? Dit onderscheid komt mij voor, daarin gelegen te zijn, dat *ruiken*, als een louter *bedrijvend* werkwoord, moet worden gebezigd alleen van *bezielde* wezens (menschen en dieren), die met het zintuig van den reuk begaafd zijn, en den verschillenden indruk van

allerlei uitwasemingen dadelijk ontwaren; maar *rieken*, als een louter *onzijdig* werkwoord, gebruikt worde van alle, ook *levenlooze* voorwerpen, welke door hunne uitwasemingen zulk eenen indruk veroorzaken. Kortom, *ruiken* beteekent, naar mijn gevoel, reuk *hebben*, of *ontvangen*; en *rieken*: denzelven *veroorzaken*.

Volgens deze opvatting zou men derhalve moeten zeggen: De jagthond *ruikt* het spoor van den *riekenden* haas. Ik *ruik welriekende* bloemen en specerijen. Dit *riekt* naar den mutsaard (niet *mosterd*, zoo als veelal gezegd wordt), maar dat *riekt* naar een aas, enz. Het zou dan verkeerd zijn, te spreken van aangenaam *ruikende* bloemen; en het zoo algemeen gebezigd woord *ruiker* (beteekenende een bosje van welriekende bloemen) moet mitsdien herschapen worden in *rieker* of *bloemenrieker*; want de bloemen hebben geen zintuig van den reuk.

Vinden deskundigen, echter, meer grond, om het onderscheid der vaak genoemde woorden in eene omgekeerde rede te bepalen, ik onderwerp mij dan gaarne aan beter oordeel. In alle geval komt het mij veel gepaster voor, die woorden, in het gebruik, *zakelijk* te onderscheiden, dan ze, als *gelijkbeteekenend*, naar willekeur te bezigen. Waartoe anders *twee* woorden, waarvan het eene niets anders uitdrukt dan het andere?

Ten besluite voeg ik hierbij nog deze bedenking: of men, om dat onderscheid, ook in de vervoeging, des te sterker te doen uitkomen, het woord *rieken* niet kon behandelen als een gelijkvloeijend werkwoord; dus: ik *riekte*, ik heb *geriekt*, in plaats van: ik *rook*, heb *geroken*, enz.

F. Al wie de Fransche taal, of ook maar de spelling, slechts een weinig verstaat, zal aan de *Fransche* namen, b.v. BONVOUST, GENDEBIEN, PAREAU, CHATEAUBRIANT, L'ENFANT, enz. eene *Fransche* uitspraak geven; en dit behoort ook zoo: trouwens, eene *Nederduitsche* uitspraak derzelven zou in elks oor *barbaarsch* klinken. Maar, behoorde men dan niet ook op gelijke wijze te werk te gaan in het uitspreken der namen van *Duitsche* Geleerden? Dit geschiedt echter zeer zelden; doorgaans hoor ik de namen van ZIMMERMANN, GUTMANN, NOESSELT of NÖSSELT, KUINOEL enz. uitspreken volgens de *Nederduitsche* spelling. Dat doen zelfs geletterden, ja Geleerden van den eersten rang! Ik kan niet ontveinzen, dat mij zulks

verwondert en fluit. En wat zou Prof. KUINOEL zelf — om flechts éénen te noemen — wel zeggen, wanneer hij zijnen naam, hier te lande, zoo hoorde radbraken, zelfs door de geleerde gebruikers en aanhalers van zijn algemeen gezocht werk, over de historifche boeken van het N. V.?

Maar, waarin mag toch de eigenlijke grond der, doorgaans verkeerde, uitfpraak der *Duitfche* namen gelegen zijn? *Onkunde* kan men onmogelijk vooronderftellen. Wie toch, die flechts het Duitfche *a*, *b*, *c* geleerd heeft, weet niet, dat de Duitfche *z* moet worden uitgefproken als *ts*, de *u* als *oe*, de *ui* of *ü* als *uu*, de *oe* of *ö* als *eu*, enz.; zoodat de bovengenoemde namen behooren te worden uitgefproken, alsof ze aldus gefchreven waren: TSIMMERMANN (NB. de *i* fcherp en niet dof uitgefproken), GOETMANN, NEUSSELT, KUUNEUL?

Maar, zou de regte uitfpraak dier namen welligt te moeijelijk zijn voor den *Nederlander?* Dat kan ik volftrekt niet gelooven. De éénige moeijelijkheid zou kunnen fchijnen te liggen in de juiste uitfpraak van de Duitfche *z*; dan, wie de oud-Nederlandfche woorden *vertfaagd* worden, *tfidderen*, *tfisfen* enz. goed weet uit te fpreken, die behoeft voor de namen ZIMMERMANN, ZOLLIKOFER, ZERRENNER enz. niet verlegen te blijven ftaan.

Ik vermoede, dat de hoofdgrond dier vrij algemeen verkeerde uitfpraak der Duitfche namen gelegen is in de vaak misleidende overeenkomst van beide talen, en dat velen zich meer toeleggen op het zakelijk verftaan dan op de regte uitfpraak van het Hoogduitsch. Intusfchen dient men toch daaromtrent meer naauwkeurig te werk te gaan.

IETS OVER DEN CHINESCHEN MUUR.

De *Chinefche* Muur werd door de *Chinezen* 213 jaren vóór de geboorte van CHRISTUS, onder de regering van Keizer CHI-CHUANDI, van de *Zin'fche* Dynastie, gebouwd. De krijgsbevelhebber MUNGTANG veroverde, na het verdrijven der *Sfunnuzen* (*Mongolen*), *Ortos*, en bouwde dien grooten Muur van *Lingtao* tot *Laodun*, die zich van het Westen naar het Oosten tot 10,000 *Chinefche li*, d. i. meer dan 5000 *Rusfifche* werften, of 714 (*Duitfche*) mijlen, uitftrekt. De arbeid duurde ongeveer tien jaren. Hoewel reeds

zoo vele Eeuwen zijn voorbijgegaan, is het gansche bouwwerk nog zoo verre verwijderd van verval, dat het veeleer een' steenen wal gelijkt, door de Natuur zelve daargesteld, om de Noordelijke Stadhouderschappen van *China*, *Dshili*, *Schaangsi* en *Schangsi*, tegen de invallen der voormaals krijgshaftige zonen der Noordelijke Steppen of woestenijen, de *Mongolen*, te beschermen. De Muur is eigenlijk uit twee dunnere muren zamengesteld, van boven breed getakt; de tusschenruimte is met aarde en puin aangevuld. Deszelfs grondslag bestaat uit groote, vierkante hardsteenen, en al het overige uit groote, gebrande baksteenen. De hoogte des Muurs is 26, de dikte van boven 14 voet. Op bijkans elke honderd schreden heeft hij eenen toren. Op vele plaatsen, die niet meer hersteld worden, ligt hij echter thans ingestort. Om de ontzettende massa van dezen reuzenarbeid des te beter te beseffen, leze men de berekening van BARROW, den medgezel van Lord MACARTNEY, in diens Gezantschap naar *China*. Deze stelt het geheele getal der huizen in *Engeland* en *Schotland* te zamen op 1,800,000, en trekt vervolgens het besluit, dat de muren van alle deze huizen bijeengenomen, elk huis in de doorsnede op 2000 kubiek-voeten gerekend, niet zoo vele bouwstof bevatten als de *Chinesche* Muur, die toereikend zoude zijn, om eenen anderen muur te bouwen, die den gantschen Aardbol tweemaal konde omgeven. Stelt men de dikte van gezegden *Chineschen* Muur van onderen, schoon dezelve aldaar dikker is, even als van boven slechts op 14 voet, bij 26 voet hoogte, zoo is deszelfs kwadraat-doorsnede 364 kwadraat-voeten. De lengte 700 *Duitsche* of geografische mijlen, elk van 3807 toisen, of 22,842 *Parijsche* voeten, gesteld zijnde, bedraagt 15,989,400 voet, hetwelk, met 364 kwadraat-voeten vermenigvuldigd, 5.820,141,600 kubiek-voeten uitmaakt. Daarentegen maken 1,800 000, met 2000 vermenigvuldigd, slechts 3,600,000,000 kubiek-voeten (de som des materieels aller huizen in *Engeland* en *Schotland*). De omvang der Aarde van 5,400 geografische mijlen is in *Parijsche* voeten 123,346,800. Op deze wijze zoude de muur, bij eene dikte van 1 voet en eene hoogte van 23 voet 7 duim, tweemaal den ganschen Aardbol kunnen omgeven.

DE LUDDISTEN.

In grooten getale verzamelde zich het volk op de pleinen der ſtad; en dezelfde menſchen, die voorheen, tevreden en wolijk, zich huiswaarts begaven met hunne wekelijkſche verdienſte, onder het zingen van oud-*Engelſche* liederen of welluidende *Schotſche* of *Ierſche* zangwijzen, waren nu ſomber en zwijgend; hun bleek gelaat, wilde blikken en bevende lippen verkondigden hunnen inwendigen zieleſtrijd; men zag het hun aan, dat de honger hunne wangen had uitgehoold, en dat hunne verbeelding ontroerd was door de tranen hunner vrouwen en de jammerkreten hunner kinderen. Zij ſtaarden op hunne werkelooze handen en zuchtten, en vestigden vervolgens hunne oogen op de dampzuilen, uit een gebouw oprijzende, door den rook zwart gekleurd. — Deze oproerige zamenſcholing, af en aan gaande en zich bewegende in alle rigtingen, had te gelijk het voorkomen eener treurige plegtigheid, want niemand ſprak een woord; eindelijk verhief een man, in den bloei des levens, zijne ſtem, en allen ſtonden ſtil, om naar hem te luisteren. „ Waartoe," ſprak hij, „langer te peinzen? Terwijl wij werkeloos zijn, „ verloopt de tijd; de dagen volgen elkander op; de uren „ gaan het een na het ander voorbij, en onze kinderen ſterven van honger, en onze vrouwen hebben geene kracht „ meer, dan om te ſchreijen en te ſterven, ons om levensonderhoud vragende, dat gierige rijken ons onthouden. „ JOHN! waartoe hebt gij, van de jeugd af aan, uw hoofd „ gekromd, om uw handwerk in deszelfs uiterſte volkomenheid te leeren? RICHARD! waartoe zijt gij de eerſte onder ons, in het winden van millioenen vademen van een' „ draad, fijner en gelijker dan die, welken de grijze ſpinnekoppen der hoofdkerk weven? GEORGE! is het om te „ verhongeren, dat gij de kracht van uwen arm beſteedt, „ om een weefgetouw aan den gang te houden?—Zij zeggen, „ dat zij ons kunnen misſen, en nemen de toevlugt tot het „ water van den *Teems*; zij ontrukken de kolen aan onze „ mijnen, om zich te ontſlaan van brood te geven aan menſchen, hunne medeburgers. Maar hebben zij, omdat zij „ rijk en vernuftig zijn, het regt, om onze nijverheid te „ verlammen? Intusſchen vorderen wij van hen niets meer, „ dan dat zij menſchen verbruiken, in ſtede van ſteenkolen.

„ Ja, het zij Gode geklaagd! indien het in hunne magt „ ftond, foldaten van ftoom te maken, zij zouden dezelve „ onze dappere broeders uit de *Indiën* en van elders doen „ vervangen, die zich verwezen zouden zien om van honger „ te fterven in de gewesten zelve, welke zij veroverden." — Aldus fprak de man, en, den zwaren hamer opheffende, dien hij op den fchouder droeg, gaf hij een teeken met de hand; waarop allen vertrokken. Zij ijlden naar het berookte gebouw, en liepen de deuren open; zij overweldigden het huis eens burgers, wierpen de ontzaggelijke kuipen, waarin het water kookte en zich in ftoom verhief, omverre, verftrooiden de vlammende fteenkolen, en verbraken met hunne hamers de weefgetouwen, meesterftukken der vernuftige werktuigkunst. Te vergeefs dreigt de ftem der gewapende magt: te midden van den vrede aanfchouwt men de ijsfelijkheden des oorlogs; men trekt de fabels, en de foldaat verheft het ftaal tegen burgers! .... Deze menfchen zijn ftrafwaardig; maar — hunne kinderen fchreeuwen om brood, hunne vrouwen fterven van gebrek! Ach, dat veeleer de kunstvlijt verga, dan eene gansche bevolking! Kan men willen, dat eene geheele volksklasfe den wreeden hongerdood fterve, onder het werkeloos aanftaren van den rook, die eenen enkelen verrijkt?....

DE GRIEKSCHE BRANDERS.

(*A Picture of Grece in* 1825, *by* J. EMERSON; *Lond.* 1826.)

Gemeenlijk worden tot de branders oude fchepen gekocht. Derzelver inrigting is zeer eenvoudig, naardien het doel geen ander is, dan eene algeheele verbranding. De kromhouten, de kiel en de zijden van het fchip worden eerst met teer beftreken, en vervolgens met drooge, in pek en oliebezinkfel gedoopte, heidekruiden bedekt en met zwavel beftrooid. Langs het dek zijn verfcheidene luikgaten, of valdeuren, aangebragt, onder ieder van welke zich een klein vaatje kruid bevindt, zoodat, in het oogenblik der verbranding, deze alle openfpringen, en, terwijl zij hunne vlammen braken, de al te fnelle vernieling van het dek eenigzins vertraagd wordt. Eene lont gaat door alle de deelen van het fchip, ftaat met elk kruidvat in verband, loopt om het dek heen, en eindigt aan het venfter des achterftevens. Op het dek is ieder touw en elke zeilfteng met teer beftreken, om den

brand oogenblikkelijk tot de zeilen te doen overslaan, en aan het einde van elke ra is een haak aangebragt, die, ééns aan de takelagie van het vijandelijk schip zich vasthechtende, het ontkomen bijkans onmogelijk maakt. De lont wordt, om eigen ongeval te verhoeden, eerst dàn geplaatst, wanneer men dezelve wil gebruiken. Alles gereed, de wind gunstig, en zoo vele zeilen, als mogelijk, bijgehaald zijnde, om de vlammen te versterken, stuurt het vaartuig op de vijandelijke linie aan; terwijl de manschap, gemeenlijk van 25 tot 30 in getale, geene andere beschutting heeft, dan zich achter den spiegel te verschuilen. Zoodra de brander het der vernieling gewijde schip is genaderd, klimmen allen uit het achterdeel in eene daartoe bestemde boot, voorzien van hooge geschutpoorten en een paar kleine draaibassen, af. De bevelhebber steekt de lont aan, zoodra het vaartuig met het vijandelijk schip in aanraking is gekomen; elk luik barst los, en ten zelfden oogenblikke verbreiden zich de vlammen van den voor- tot den achtersteven, klimmen tot de geteerde touwen en zeilen op, en steken weldra des vijands takelagie aan. Geen voorbeeld is tot nog toe bekend, dat een vijandelijk schip, ééns aan eenen brander vastgehecht, zich weder losgemaakt heeft. De *Turken* zijn dan ook zoo bevreesd voor de *Grieksche* branders, dat zij zelden tegenweer bieden. Wanneer zij een derzelven van verre zien aankomen, vuren zij eenige minuten onophoudelijk; maar, lang vóór dat hetzelve hen heeft bereikt, werpen zij zich in zee, om de andere schepen al zwemmend te bereiken, en niet één blijft op het schip achter, om deszelfs redding te beproeven. Somwijlen worden, door de overige schepen, gewapende booten afgezonden; maar geen derzelven is het tot dusverre gelukt, de nadering des branders te beletten, of de manschap, die denzelven ontvlood, gevangen te nemen. Branders worden in andere landen als verlorene posten aangemerkt; maar de domheid en schrik der *Turken* zijn zoo groot, dat de matrozen op een' brander zelden gekwetst worden, en nog zeldzamer één van hen sneuvelt. Echter worden zij, van wege den gevaarlijken dienst, ruimer dan de anderen betaald, en, bij elken welgelukten aanslag, ontvangt elke brander eene belooning van 100 tot 150 piasters. Den bevelhebberen worden desgelijks meermalen belooningen aangeboden, maar even dikmaals door hen geweigerd, daar zij het schande achten, voor eenen aan het vaderland verleenden pligt geldelijk loon

te erlangen. Ongeveer dertig is het getal dier dapperen; en, hoe zeer velen van hen zich hebben onderfcheiden, heeft echter de fchitterende roem van éénen enkelen dien der overigen, als 't ware, doen tanen. Elk weet, dat KONSTANTIJN KANARIS die eere toekomt. Onder hen, die even ftoute en welgelukte ondernemingen hebben volvoerd, verdient PEPINO bijzondere vermelding, als die KANARIS vergezelde, toen hij het fchip van den *Kapudan-Pacha* bij *Scio* verbrandde, en later, met GEORGIO POTILI en ALEXANDER DIMANA, den gelukkigen aanflag bij *Modon* volbragt. Ook GEORGIO CAJA ANTONIO, ANASTASIO COLLOGANNI, DEMETRIO RAPHAELLA, JOANNES MONDROSA hebben zich door hunnen heldenmoed bij *Tenedos*, *Samos*, *Mitylene*, *Scio*, *Cos* en *Candia* onderfcheiden.

PERSOONSBESCHRIJVING VAN IBRAHIM-PACHA.

(*Souvenirs de la Grèce*, *par M.* H. LAUVERGNE.)

De geftalte van IBRAHIM-*Pacha* is boven de middelbare; zijne lijvigheid dreigt, hem eerlang tot een' dikbuik te zullen maken; zijne bewegingen naderen het plompe; zijne houding verkondigt niets deftigs of uitftekends. In den eerften opflag heeft zijn voorkomen iets zachts en vrolijks, dat verbaast. Men verbeelde zich een klein aangezigt, met grijze, ligtbewegelijke en zelfs ftreelende oogen; een' altijd lagchenden mond; gelaatstrekken, beftendig helder, en met fproeten als gefpikkeld. In weerwil der vroegtijdige rimpels aan de flapen, en der vooruitftekende ooghoeken, fchijnt hij nog jonger dan hij is, t. w. 37 jaren. Niets duidt bij hem een verheven karakter of opmerkelijke hoedanigheden aan. Men zegt van hem, dat hij woest en wreed is geweest van zijne teederfte kindschheid af, en zijn leven ftrekt daarvan ten bewijze; maar ik zou een' LAVATER hebben durven uitdagen, om op zijn gelaat de fporen aan te wijzen, die daarvan ten kenmerk ftrekken. Ik heb hem gezien in een oogenblik van misnoegen, en ik kan verzekeren, dat hij geenszins het voorkomen had van een' moordenaar: zal men te zijnen aanzien zeggen, dat de gewoonte het gevoel verftompt? — Zijne kleeding is zeer eenvoudig, en men herkent hem alleen aan den ftoet van Krijgsofficieren,

die hem op zijne togten vergezellen. In het veld leidt hij een ſober en geregeld leven, rookt altijd, en drinkt zeer dikwijls koffij. Zijne tent is desgelijks doodeenvoudig, zich in geenerlei opzigt van die der overige Opperhoofden onderſcheidende. — Alvorens van zijn karakter te gewagen, is het van belang op te merken, dat de Zoon van MEHEMED behebt is met eene tusſchenpoozende herſenkwaal, welker uitwerkſels zich naar buiten openbaren door ſtuiptrekkende bewegingen en luide en afgebrokene klanken of geſchreeuw. Men verzekert, en dit is geenszins onwaarſchijnlijk, dat, na een' eerſten aanval, hem een ſtilzwijgen bijblijft, door niets te verſtrooijen; alsdan is hij dezelfde mensch niet meer, en de uitſporigheden van zijn karakter zijn de gevolgen van eenen toeſtand, waarin hij zichzelven geen meester is. — IBRAHIM is even ongeletterd als zijn Vader, en is daarenboven altijd van alle ernſtige ſtudiën afgetrokken geworden door zijnen geweldigen hartstogt voor de vrouwen, waaraan men ook de kwaal toeſchrijft, welke hem foltert. Hem ontbreekt echter geen doordringend oordeel, en hij weet zich ſteeds boven hen, die hem omringen, te verheffen, door zijn verregaand wantrouwen, en de minachting, welke hij jegens allen voedt. Hij is eerzuchtig op de wijze der *Turken*; hij waant, dat hij bekwaam is, alle de waardigheden te bekleeden, welke de Sultan hem wel gelieft op te dragen.

PROEVE TER OPLOSSING VAN EEN ZIELKUNDIG RAADSEL.

(*Histoire de la Conjuration de* MAXIMILIEN ROBESPIERRE. *Paris*, 1796.)

De opvoeding, welke de jeugd op de voormalige *Franſche* ſcholen of Collegiën, met name ook dat van LODEWIJK DEN GROOTEN, te *Parijs*, ontving, had iets zonderlings, dat alle verſtandigen tegen de borst ſtiet, en welks noodlottige gevolgen dan ook maar al te zeer zijn gebleken. De jonge lieden, in deze Collegiën opgevoed, waren toch onmisbaar beſtemd, eenmaal onder eene *Monarchale* regering te leven. Maar, wanneer men den aard van het onderwijs, hun gegeven, en der tucht, onder welke zij opgroeiden, beſchouwde, konde men niet anders denken, of zij waren tot burgers der *oude Romeinſche Republiek* beſtemd. Naauwelijks

hadden zij geleerd de tong te reppen, of zij werden reeds afgerigt, om Latijn te radbraken. De vermaarde mannen der *Romeinsche* Republiek alleen waren het, welke hun dagelijks als modellen werden voorgesteld; en deze waren ook de stoffen, over welke zij opstellen leverden. Alle de spelen, al het onderrigt vertegenwoordigde hun de gebruiken en inrigtingen der *Romeinsche* Republiek. Elk leervertrek tooverde hun, zoo ver dit maar gaan konde, een beeld dier Republiek voor. Alle onderscheidingen gingen met den naam van de eene of andere oud-*Romeinsche* waardigheid gepaard. De scholier, die het meeste van de leeruren onthouden of het beste opstel vervaardigd had, werd door den meester of tot *Consul*, of tot *Censor*, of zelfs tot *Dictator* benoemd, en nu ook alzoo van zijne medescholieren betiteld. Zoo ontvingen, onder de handen der pedante leermeesters, deze teedere, buigzame planten een voedsel en een' vorm, die voor de gesteldheid van den grond, in welken zij voortaan stonden verplant te worden, volstrekt niet deugden. Men kent de levendigheid der jeugdige verbeeldingskracht. De leerlingen zagen in alle deze *Consuls*, *Legaten* en *Tribunen*, wier daden men hun met de schitterendste kleuren schilderde, louter helden, de hoogste bewondering waardig, en kenden geenen anderen twijfel, dan welken van dezen zij den grootsten eerbied hadden te bewijzen, eenen SCÆVOLA of BRUTUS, eenen MARIUS of SYLLA, eenen POMPEJUS of CESAR, eenen CATILINA of CICERO. De ondernemingen der GRACCHUSSEN, de wandaden der Tienmannen, de banvonnissen der Driemannen, — alles verscheen hun in een tooverachtig schemerlicht. Kortom, het *Romeinsche* volk was in de scholen der *Fransche* Monarchij het Volk der Eere. De verrukte scholieren bejammerden niets meer, dan dat ook zij, die nu reeds ten deele in hunne Collegiën tot *Consuls* enz. waren verheven, dit niet eenmaal werkelijk zijn, en als *Romeinen* te midden van *Romeinen* schitteren konden. In de hoofden van verstandige en welgezinde jongelingen werden, wel is waar, deze droomen der schole van lieverlede weder verstrooid, na hunne verschijning op het groote schouwtooneel der wereld, en bij het herkennen van den toenmaligen staat van zaken. Niet alzoo, echter, in bekrompene koppen en donkere, verdorvene gemoederen, tot welke ROBESPIERRE van zijne jeugd af aan behoorde. Hem bleven uit den schooltijd en de schoolwereld deze dwaalbegrippen bij, en waren de oorzaak van zijne volgende gruweldaden en jammerlijken val. Hij konde het, naar de getuigenis van de medgezellen zijner jeugd, volstrekt niet begrijpen, dat het *Fransche* volk zich niet haastte een *Romeinsch* volk te worden. SYLLA, die in de renbaan 7000 burgers liet ter neder sabelen, omdat zij niet eenstemmig met hem dachten, verscheen aan zijn verbijsterd oog in het licht van eene Godheid. Gelijke eere deed hij den eersten BRUTUS, die Koning TARQUINIUS van den troon stiet, wedervaren. Deze modellen zweefden

hem onophoudelijk voor het gezigt; en, toen zich vervolgens eene ongelukkige gelegenheid daartoe aanbood, trad hij inderdaad te voorschijn als een SYLLA en BRUTUS, hetgeen hij sinds lang in zijne verbeelding, en reeds als scholier, was geweest. Zij, die in ROBESPIERRE niets dan een' in blinden moordlust ontvlamden tijger hebben willen zien, dwalen gevolgelijk zeer. Hij was in allen opzigte een wangedrogt; maar hetgeen hij was, dat was hij uit beginsel, en bleef zichzelven daarin, inderdaad op eene verschrikkelijke wijze, even als SYLLA, zijn model, steeds met groote vastheid gelijk.

VERSLAG VAN EENE IMPROVISATIE VAN DEN VERMAARDEN SGRICCI.

Een talrijk en aanzienlijk gezelschap vervulde op Donderdagavond, 13 April ll., de Concertzaal in de straat *Cléry* te *Parijs*. De naam des Improvisators, en het verbazend verschijnsel van een Treurspel, in een oogenblik ontworpen en als 't ware in éénen adem uitgesproken, ziedaar meer dan toereikende beweegredenen, om dien buitengewonen toeloop te wettigen. De kristallen vaas, rondgaande in bak en loges, ontving meer dan zestig briefjes. De voorgestelde onderwerpen werden onderworpen aan het oordeel der vergadering, welke DIDO, MANLIUS, *de Dood van* CESAR, LEONIDAS, *de Dood van* FREDERIK DEN GROOTEN, enz. enz. verwierp. De aangenomene onderwerpen waren, onder anderen, MASANIELLO, INES DE CASTRO, FALIERO, UGOLINO, FRANCESCO DE RIMINI, *de Dood van* HENDRIK DEN III, die van HENDRIK DEN IV, en bovenal *de Verwoesting van Missolonghi*, welke laatste op een twaalftal briefjes stond vermeld. Thans ging men over, om, bij het lot, een dezer onderwerpen te kiezen. In eene andere kristallen vaas een' geruimen tijd omgeschud zijnde, trok de hand eener Dame FRANCESCO DE RIMINI. Het publiek hetzelve afkeurende, werd de vaas aan eene andere Dame aangeboden, welke FALIERO trok. Nieuw geschreeuw, vernieuwde afwijzing! Na eene vrij langdurige opschudding werd bepaald, dat het lot ten derden male geraadpleegd, en dat alsdan het getrokken onderwerp, welk ook, zoude behandeld worden. Eene jonge Dame trok ten laatste *de Verwoesting van Missolonghi*; en een tot driewerf herhaald algemeen handgeklap bewees, hoe veel belang men stelde in de behandeling eens onderwerps, waaromtrent het bovendien voor elk blijkbaar was, dat de Improvisator dit bij geene mogelijkheid in zijne portefeuille konde hebben. De Heer SGRICCI scheen gemelijk, dat hem een onderwerp ter behandeling werd opgelegd, dat aan de Staatkunde grensde; maar men zeide hem, dat het hier geene *Fransche* Staatkunde gold. „ Was men," vroeg

hij verder, „er wel zeker van, dat *Misſolonghi* inderdaad verwoest was? Zoo vele valſche nieuwstijdingen waren reeds gelogenſtraft geworden," enz. Eindelijk verklaarde hij, dat hem zelfs de namen der Helden, welke hij moest bezingen, onbekend waren. Toen ſtond een *Griek* op, en noemde hem BOZZARIS, COSTA, NANTI en KARAÏSKAKI, en den Aartsbisſchop JOSEPH. „Ik kan," ſprak de Dichter, „den ganſchen Staf niet in mijn Treurſpel opnemen; ik kies alzoo den Aartsbisſchop en COSTA; SOPHIA, echtgenoote van COSTA, zal de nicht zijn van genoemden Bisſchop. Ook IBRAHIM en een zijner vertrouwelingen zullen verſchijnen." Hier riep het geheele publiek, als uit éénen mond: „De eerlooze SELVES! SELVES, de *Renegaat!* SELVES, de ſchandvlek van *Frankrijk!*" — „Zeer wel, Mijneheeren! Verplaatst u thans, met mij, op de plaats der gebeurtenis. De muren van *Misſolonghi*, door herhaald beſtormen alleen zich nog bepalende tot een' enkelen toren en eenige werken; meren, gevormd door de wateren van den *Achelöus*; de graven van MARCO BOZZARIS, van Lord BYRON en den Generaal NORMANN; eindelijk de zee, met eene ondergaande zon." Na deze kleine voorbereiding verzamelde de Improviſator, een oogenblik, zijne gedachten, en declameerde toen ongeveer tweeduizend verzen, zonder eene ſeconde te verpoozen, en met de ſnelheid van iemand, die een handſchrift voordraagt. De ingeving fonkelde in zijne blikken; nu zette hij zich, dan ging hij het tooneel op en neder, van hetwelk hij ſprak; het zweet, dat van zijn voorhoofd gudsde, terwijl hij onophoudelijk met de hand de digte, zwarte lokken van hetzelve ter zijde ſchoof, verkondigde den innerlijken arbeid des volkaans. Ter naauwernood was men zelve in ſtaat om adem te halen, bij het aanſchouwen dezer wonderbare ſchepping, door de kracht van het genie eens menſchen in één' enkelen worp gebaard, ontwikkeld en voltooid. De lier van METASTASIO zelf ſlaakte geene zachtere toonen, dan die van onzen Dichter, wanneer hij zijne ſtem leende aan een koor van maagden en kinderen, nog te jong om deel te nemen aan den krijg. De Aartsbisſchop JOSEPH praalde, als 't ware, in Goddelijken glans, hetzij hij het brood des levens uitdeelde aan de Christenhelden, welke de woede des *Muzelmans* ſtond weg te maaijen, hetzij hij de vergiffenis verwierp, den *Grieken* bij monde van den *Renegaat* SELVES aangeboden, vóór de noodlottige ontknooping. — Wel is waar, het was geen eigenlijk Treurſpel, hetwelk de Heer SGRICCI improviſeerde; maar de ſchuld hiervan was in het onderwerp, niet bij den Dichter gelegen. Door de hulpmiddelen van zijn genie alleen wist hij, gedurende twee volle uren, aller ziel te bemagtigen, en dezelve beurtelings met ſchrik en medelijden te vervullen.

MENGELWERK.

AANMERKINGEN OVER DEN VOLKSGEEST, EN DE ONVERSCHILLIGHEID BIJ HET VOLK.

Door

Mr. C. BACKER,

Advocaat te Amſterdam.

Men hoort in onze dagen niet zelden de klagt uitboezemen over het gemis van *eenen algemeenen volksgeest*, en over *onverſchilligheid bij het volk.* Dikwijls wordt hieraan het mislukken van vele maatregelen toegeſchreven, welke anders, naar het ſcheen, wèl overlegd en berekend zouden zijn voor het algemeene welzijn. Hieraan wordt het geweten, dat zeer vele inſtellingen, welke in het afgetrokkene aanbevelingwaardig ſchijnen, ſlechts onbezielde vormen blijven, omdat geene onderſteuning of medewerking dezelve kracht geeft en de uitwerking verzekert. De volksgeest, zegt men, is het leven van den ſtaat, gelijk het onbekende beginſel, dat adem en polsſlag geeft, het leven is van den mensch. Gelijk het ſtandbeeld, hoe kunstmatig en volmaakt, niets zijn zal dan een vervormde ſteen, zoolang de levensvonk der Godheid hetzelve niet ontgloeit, zoo zullen ook de voortreffelijkſte ſtaatsinrigtingen ſlechts ledige vormen zijn, zoolang de gehechtheid en liefde van het volk niet in dezelve wonen.

Indien deze verzekering waarheid bevat, hoe onaangenaam moet dezelve dan niet zijn voor hen, die, overtuigd van de betrekkelijke waarde van ſommige dezer inrigtingen, dezelve ſlechts ſchijnen te kennen, om haar gemis te betreuren! Indien zij waarheid bevat, hoe wenſchelijk ſchijnt het dan niet, dien volksgeest aan te wakkeren, en deze ongelukkige onverſchilligheid door denzelven te doen vervangen!

Om echter eene kwaal te kunnen genezen, moet men

haar kunnen beoordeelen; om haar te beoordeelen, moet men met haren oorſprong en omvang bekend zijn. Zoudt gij, M. H., het mij vergunnen, hierover eenige bedenkingen in het midden te brengen? Ik zeg *bedenkingen*, of *algemeene aanmerkingen*; want meer is het niet. Het onderwerp is te uitgebreid, om ſlechts eenigzins als geheel in eene verhandeling te worden voorgedragen. Het is met velerlei omſtandigheden te naauw verbonden, om in toepasſing gebragt en ontwikkeld te worden. Mijn doel is dus alleen, om met u in dit uur na te gaan, waarin de volksgeest beſta, — wat volksgeest zij. In de tweede plaats, welke de redenen en oorſprong kunnen geweest zijn van de onverſchilligheid, waarover men zich bij de nieuwere volken thans niet zelden beklaagt. Ten derde, door welke middelen deze onverſchilligheid overwonnen, en een algemeene volksgeest kan worden aangewakkerd.

Volksgeest en onverſchilligheid ſtaan tegen elkander over. Waar volksgeest heerscht, is geene onverſchilligheid, — waar onverſchilligheid beſtaat, is geen volksgeest aanwezig. De nationale geest rust op overeenſtemmende volksbegrippen van het algemeen belang. Hij is voor het volk, hetgeen vaste beginſelen zijn voor den mensch: de leidsman en regel zijner daden en handelingen. Hij is het gewrocht van eene ware liefde tot het vaderland, niet van de zoodanige, welke zich verliest in enthuſiastiſche beſchouwingen, of zich alleen openbaart in den lof der voorvaderen; maar van eene vaderlandsliefde, kenbaar in medewerking en opofferingen tot het algemeene welzijn. Gelijk de mensch, wiens daden door geene vaste beginſelen beſtuurd worden, ſlechts ingevingen volgt, meestal twijfelt, en altijd eindigt met ten ſpeelbal der omſtandigheden te ſtrekken, zoo wankelt ook het volk, hetwelk door geenen nationalen geest geleid wordt.

Men moet zich echter voor eene dwaling hoeden, en geenszins den volksgeest met het volkskarakter verwisſelen. Elk volk heeft te dien aanzien eigenaardige trek-

ken, welke door natuurlijke en zedelijke oorzaken zijn voortgebragt. Deze oefenen wel eenen zeer grooten invloed op den volksgeest, en bestemmen voor een groot gedeelte deszelfs aard, maar zijn geenszins de volksgeest zelf. Aangenomene begrippen en belangen, welke bij het eene en het andere volk verschillen, hebben eveneens zeer merkbaren invloed op den volksgeest. En alle deze redenen, te zamen genomen, maken, dat de volksgeest, in aard, kracht en gevolgen, zeer ongelijk zijn kan. Vandaar, dat dezelve bij het eene en het andere volk op zeer ongelijke voorwerpen hecht. Vandaar vooral, dat de volksgeest der Ouden zeer verschilt, in kracht en gevolgen, met die, welke in nieuwere staten heerschen kan.

Het is alleen door eene naauwkeurige en juiste kennis van de begrippen en de belangen der oude volken, dat men hunnen volksgeest kan beoordeelen. Voor alle toen beschaafde volken was de staat en het vaderland het hoogste goed; buiten hetzelve was alles verachtelijk. Alles, en vooral ook de volksgodsdienst, was aan den staat onderworpen, en als voor denzelven gevormd. Geen gemeenschappelijke band bestond er tusschen de natiën. Bij elk ontwikkelden zich dus een bijzondere staatsvorm en een eigenaardige volksgeest, waarop deze berustte. Hierdoor gevoelt men, dat deze regeringen, welke door dien volksgeest ondersteund werden en bestonden, ook met denzelven moesten vervallen, en dat onverschilligheid jegens den staat de gewisse voorbode was van verval. Vandaar het verlies van *Romes* vrijheid en grootheid, toen zedebederf de plaats innam van de staatsburgerlijke deugden der *Romeinen*. Vandaar de mogelijkheid voor den Koning van *Macedonië*, om die staten te overheerschen, welke eens de magt van *Perzië* konden weêrstaan; en te regt voegde DEMOSTHENES, in zijne *Olynthische* Redevoeringen, aan de *Atheners* toe, dat zij den ondergang hunner vrijheid niet aan de wapenen van PHILIPPUS, maar aan hunne eigene onverschilligheid te wijten hadden.

Hiermede is de volksgeest der nieuweren in geen opzigt gelijk te stellen. De Christelijke Godsdienst, en de

wijze, waarop zich de befchaving ontwikkeld en verfpreid heeft, hebben aan alle landen een meer gelijkvormig voorkomen, meer gelijke denkbeelden en belangen medegedeeld. Vandaar meer overeenkomst in den volksgeest der verfchillende hedendaagfche natiën. In de ftaten zelve hebben zich de ftanden op geheel andere wijze gevormd, en de regering heeft zich meer van den onderdaan gefcheiden. Vandaar, dat de invloed van den volksgeest of van de onverfchilligheid niet meer zoo onmiddellijk gevoeld wordt. De Christelijke Godsdienst wees haren volgelingen hoogere verpligtingen aan, dan waarop de ftaat aanfpraak kan maken. Vandaar, dat de menfchelijke geest, in zijne edelfte verheffing, den ftaat thans niet meer befchouwt als het doel zijner pogingen en wenfchen, maar flechts als een middel, om dezelve te bereiken.

Hoezeer de burgerftaat en het vaderland hierdoor het regt verloren hebben op die uitfluitende belangftelling en liefde, welke in den geest der Ouden was, regtvaardigt het echter in geenen deele de onverfchilligheid omtrent dezelve. Wanklankig zijn voor elk edel hart die gezegden: „ *het vaderland beftaat voor mij*, *waar het mij welgaat*," of: „ *mij is het hetzelfde*, *wie regeert*." Een innerlijk gevoel wederfpreekt hetzelve; een gevoel, dat men als *ingefchapen* befchouwen moest, indien er geene genoegzame redenen voor hetzelve beftonden; maar hetgeen men dikwijls ingefchapen noemt, omdat deze redenen, zoo wel in het natuurlijke als zedelijke, zoo veelvuldig en zoo fchijnbaar gering zijn, dat men, zonder ze te befpeuren, aan derzelver invloed onderworpen is. Gelijk zeden en gewoonten ons in het bijzonder voor éénen ftand vormen, zoo vormen zij ons ook in het bijzonder voor één land. Aan hetzelve verbinden ons de dierbaarfte herinneringen, de teederfte banden, de ftreelendfte vooruitzigten. Meestal zijn onze belangen in dezelve vereenigd. Wie, die dit alles bedenkt, zoude zich dus, ten beste van dat land, geene opofferingen getroosten? Wie erkent zich niet deszelfs fchuldenaar voor het genot van zoo vele weldaden?

Dat men zich echter niet bedriege, M. H.! Gewillig ſchot en lot op te brengen, na te laten hetgeen de wetten verbieden, dienſten ten nutte van het algemeen zich te getroosten, omdat men er zich zonder rustverſtoring niet aan onttrekken kan, is geenszins voldoende. De ware belangſtelling van een volk jegens den ſtaat openbaart zich in deszelfs volksgeest. Deze beſtaat geenszins in eene oogenblikkelijke verwondering of verrukking over behaalden wapenroem of ſchitterende daden van het voorgeſlacht. Zijn invloed is minder vervoerend, maar duurzamer, minder afwisſelend en meer beperkt, maar krachtiger en naauwer verbonden met het burgerlijk welzijn in den ſtaat. Hij verliest zich niet in de zucht naar verbetering, of in droomen van volmaaktheid; maar, diep geworteld in de zeden en herinneringen van het volk, ſchraagt hij het beſtaande. De volksgeest wordt niet gevoed door denkbeeldige waarde, maar door datgene, wat is. Hij rust op de geſchiedenis, op de herinneringen van het volk, en vooral op het vertrouwen op zijne overheden. Dagelijks is hij zelf getuige van den nuttigen invloed, welken hij uitoefent op het welzijn der maatſchappij en van hare leden. Dagelijks vindt hij hierin het loon van zijne opofferingen en bemoeijenisſen. Zoo wordt hij voor het volk eene behoefte, het ſtreelendſte gevoel van de waarde van zijn volksbeſtaan. Geërfd van zijne vaderen, geworteld in zijne zeden, voortgeplant op zijne kinderen, is het, in deszelfs ware beteekenis, volksgeest.

Deze volksgeest is het, welke de nieuwere volken moet bezielen, om aan hunne maatſchappijen een duurzaam en gelukkig beſtaan te verzekeren. Hoe ongelukkig ſtaat hier tegenover het beeld van een volk, hetwelk men met regt van onverſchilligheid in zijne ſtaatsburgerlijke betrekkingen kan beſchuldigen! De banden der maatſchappelijke vereeniging beſtaan er alleen in regering en lijdelijke gehoorzaamheid. Voor zooverre er nog werkzaamheid beſtaat, is het zelfbejag en egoïsme, die hetzelve aanſpoort, en hiervoor zwichten alle maatſchappelijke

deugden. De heerschzucht, welke altijd in de borst van enkelen woelt, drijft er ongestoord haar spel: want het volk, afkeerig van de staatsbemoeijenissen, beschouwt dit als eene zaak tusschen derde personen. Hetzelve gaat gedwee van den eenen schepter onder den anderen over. Kunsten en wetenschappen vinden er geene aanmoediging; alles verflaauwt, en eene loome rust is het hoogste genot van het volk. Staten, welke in dergelijken toestand verkeeren, vervallen noodzakelijk in het despotisme, hetzij derzelver hoofd het volk tot slaven make, hetzij de vernederde toestand van het volk den Vorst noodzake despoot te zijn. Zoodanig zijn de *Aziatische* volken, en in *Europa* heeft het Oostersche Keizerrijk, in de laatste eeuwen van zijn bestaan, er een treffend voorbeeld van opgeleverd.

Voor zoo verre men echter den tegenwoordigen staat der beschaafde volken en de mogelijkheden der toekomst berekenen mag, schijnt de vrees voor het terugkeeren van zulk eenen toestand ongegrond. De beschaving, meer algemeen doorgedrongen en verspreid, — de toenemende verbindtenissen tusschen de volken, en de gelegenheid, waarin men zich bevindt, om de vorderingen van kunsten en wetenschappen kenbaar te maken, mogen ons te dien aanzien gerustftellen. Maar ook in eenen minderen graad kan er onverschilligheid bij een volk heerschen. De menigte kan in hare denkbeelden alle de nuttige instellingen en voordeelen, welke een staat aanbiedt, scheiden van het staatsbestuur zelf, de eersten dienstbaar maken aan hare belangen, en het laatste beschouwen als haar niet betreffende. Ook dit is voor den staat een ongeluk; en deze soort van onverschilligheid, deze *apathie*, indien ik mij zoo mag uitdrukken, is het, waarover men misschien niet ten onregte klaagt. Hierdoor missen zeer vele veranderingen, welke op het burgerlijk leven een' zeer gelukkigen invloed zouden uitoefenen, haar doel, en blijven bloote vormen, omdat de medewerking van het volk dezelve niet bezielt. Men zoude hiervan niet weinig voorbeelden kunnen aanvoeren. Met welken geest geschieden

b. v. door de meesten de verkiezingen, waartoe zij geroepen worden? Hoe veel beter zoude hieraan niet voldaan worden, indien ieder het groote belang der zaak zich voor oogen ſtelde, zonder perſonele bedoelingen, of, gelijk een onzer ſtaatslieden zich uitdrukt, dezen pligt volbragt met een oog op God en eene hand op zijn geweten!

Duidelijker nog en gevoeliger openbaart zich het nadeelige dezer onverſchilligheid in de wijze van uitoefening der regterlijke magt. In *Frankrijk* heeft men in het laatst der vorige eeuw een gedeelte dezer magt in lijfſtraffelijke zaken toevertrouwd aan burgers, en nog beſtaat daar het geregt der gezworenen. Maar omtrent deze inſtelling, hoe geprezen door velen hunner geleerden en ſchrijvers, is de menigte der burgers, die er toe geroepen wordt, onverſchillig. Velen bekleeden die waardigheid dikwijls *uit liefhebberij voor het vak*, weinigen uit burgerlijke belangſtelling; de meesten beſchouwen het als een' ondragelijken last, en ſchuwen geene middelen of kunstgrepen, om er zich van te ontſlaan. Of, zoo dit niet gelukt, ziet men hen meest, in alle eenigzins moeijelijke regtsgedingen, door eene onwettige zamenſpanning, zich ontlasten van deze maatſchappelijke verpligting, dezelve overbrengende op de ſchouders der regteren. In *Engeland*, waar deze inſtelling te huis behoort, heeft dezelve haar doel, omdat de volksgeest met haar ingenomen is en haar onderſteunt. In *Frankrijk* mist dezelve dit oogmerk, omdat de menigte er onverſchillig omtrent is, en haar als een' last beſchouwt. In *Engeland* is zij een waarborg van den beſchuldigden tegen geweld en onderdrukking. In *Frankrijk* is zij van deze beſtemming (zoo men geachte Schrijvers mag gelooven) hervormd in een middel tot de verachtelijkſte misbruiken.

Maar het is niet alleen uit dit oogpunt beſchouwd, dat onverſchilligheid in eenen ſtaat nadeelig is; ook in andere opzigten is een algemeene volksgeest wenſchelijk. Gelijk de mensch, wien het aan vaste beginſelen mangelt, niet zelden zich onbedacht overgeeft aan eenen verderfe-

lijken indruk, aan eenen onſtuimigen hartstogt, zoo is het ook met het volk. Waarom heeft *Frankrijk*, een anders verlicht volk, bedwelmd door eene ſchijnſchoone vrijheid, zich in eene zee van rampen geſtort; terwijl *Engeland* onberoerd het gezang dier Sirene weêrſtond? Waardoor ſtrekte het eerſte rijk, jaren lang, ten ſpeelbal van eigenbaat en heerschzucht; terwijl het laatſte ſteeds den weg van ware vrijheid en voorſpoed gevolgd heeft? Niet door de magt en het gezag zijner Koningen; niet door het bedwang van legerbenden; neen! maar door den geest van het volk, die het beſtuur ſchraagde, en door ſtorm noch dwaallicht van den regten weg werd afgebragt.

Uit deze aanmerkingen zult gij, M. H., met mij kunnen opmaken, wat men door *onverſchilligheid* te verſtaan hebbe, en hoe nadeelig het gemis van eenen *volksgeest* zij. Vergunt mij nog uwe aandacht, om na te gaan, waaraan deze onverſchilligheid zij toe te ſchrijven, en door welke middelen men eenen algemeenen volksgeest zoude kunnen aanwakkeren.

Waaraan (zoo vraagt men te regt) zoude het toe te ſchrijven zijn, dat, terwijl de geest van het eene volk waakt voor burgerlijke vrijheden, regten en geregtigheid, het andere volk hiervoor onverſchillig is? Wat kan de reden zijn, dat ſommige volken, wier ſtaatsvormen op beginſelen van eene redelijke vrijheid en gelijkheid voor de wet gevestigd zijn, zich in het algemeen onverſchillig omtrent dezelve betoonen; onverſchilliger althans, dan men had mogen verwachten, na die zucht, welke hen nog vóór weinige jaren ſcheen te bezielen? Ik zeg, *over het algemeen*; want er zijn hiervan gelukkige uitzonderingen in vele bijzondere perſonen, en de hoop, dat deze eene algemeene navolging zullen vinden, is geenszins verloren.

De beantwoording dezer vrage ligt vooral in het verſchillend karakter der volken en der regeringsvormen, welke zich onder hen hebben ontwikkeld. Daar de tijd echter niet gedoogt, hierover uit te weiden, bepalen wij

ons tot het onderzoek, waaraan het toe te schrijven zij, dat ook heden ten dage deze onverschilligheid schijnt te bestaan.

De reden schijnt vooral daarin gelegen te zijn, dat de nieuwe vormen en instellingen, waarmede vele staten zijn begiftigd, niet genoegzaam gevestigd zijn in de zeden en denkbeelden van het volk. Hoe voortreffelijk en nuttig zij zijn mogen, eerst dàn, wanneer zeden en denkbeelden zich met dezelve vereenigen, kunnen zij de algemeene belangstelling en gehechtheid opwekken en bewaren. Nog zijn veler harten zoo uitsluitend ingenomen met de herinneringen van voorvaderlijken voorspoed en voorvaderlijke denkbeelden, dat zij het noodzakelijke en nuttige der nieuwe veranderingen niet genoegzaam waarderen. Nog zijn veler wenschen overdreven, en zonder kennis der tijdsomstandigheden gevormd; hierdoor ontevreden over de uitkomst, verwijderen zij zich van het tegenwoordige en bestaande. Had de tijd trapswijze de noodige veranderingen mogen aanbrengen; ware langzamerhand aan deze behoefte en aan de vorderingen des tijds voldaan; ware zóó die staat geworden, waaronder men nu gelukkig zijn kan, dan zoude het bevredigd gevoel der natie dezelve met dankbaarheid en liefde hebben beloond. Maar de geesel der omwenteling moest vele staten treffen, en het is in zeer vele opzigten aan haar en hare noodlottige gevolgen, dat men de bestaande onverschilligheid moet toeschrijven.

Niet alle standen in de maatschappij gevoelen te gelijker tijd de behoefte naar veranderingen; en gelijk hunne inzigten in dezen, zoo zijn ook hunne belangen verdeeld. De maatschappij bestaat evenmin bij uitzondering voor geleerden en staatkundigen, die in hunne wijsheid beter vermeenen te zien dan andere leden, als ten behoeve van hen alleen, wier stand en bemoeijenissen verder van het staatsbestuur verwijderd zijn. Dikwijls, echter, hebben de eersten, dit vergetende, aan hunne maatschappelijke medeleden veranderingen opgedrongen, welke zij verbeteringen noemden, maar waarvan aan dezen de waarde

onbekend was, en dus niet naar eisch beseft werd. Indien dit niet zelden het geval was gedurende de omwentelingen, wie behoeft zich dan te verwonderen, dat men nog al het belang niet inziet van het bestaande, en zeer veel met onverschilligheid beschouwt?

Velen hebben ter goeder trouwe, niet weinigen zelfs uit edelaardige beginselen, in den waan verkeerd, dat de valsche beloften, welke de omwentelingen aanboden, even zuiver waren, als hunne inzigten. In misleiding verloor men het wezenlijke uit het oog, verwachtte men denkbeeldige volmaaktheid, en juichte in het verschiet eenen maatschappelijken toestand tegen, die nimmer bestaan zoude en nimmer bestaan kon. Gij hebt, M. H., ongetwijfeld wel eens eenen man waargenomen, wiens jeugd, in verblinding, toegewijd was aan eenen hartstogt, waaraan geene voldoening kon geschonken worden. Treurige ondervinding! Niet zelden is zijn smaak voor andere genoegens verdoofd, en, zoo geene vaste beginselen of vaderlijke hulp hem behoeden, gaat hij met onverschilligheid omtrent alles, wat deze aarde geven kan, het einde van zijnen weg te gemoet. Indien het beeld van den mensch dikwijls van toepassing is op een volk, oordeelt dan, of ook hier eenige gelijkenis mogt bestaan?

Burgerlijke oorlogen en omwentelingen hebben te allen tijde de bladeren der geschiedenis ontsierd door voorbeelden van verregaand zedebederf en ondeugden. Nergens openbaren zich meer gewrochten van heerschzucht en eigenbaat, dan in hare wisselingen. De onrustige tijden, met al hunne veranderingen, waarop wij nog terugzien; de steeds wankelende beginselen der staatkunde van den dag; de weifelzinnigheid van velen hebben niet zelden den rustigen burger afkeerig gemaakt van staatsbelangen. Er moge dan nu eene wettige orde van zaken hersteld zijn, en deze de hoop regtvaardigen op gelukkiger toekomst; maar, zouden misschien bij velen wel al die onverschilligheid en afkeerigheid zijn uitgewischt, welke door de jongste gebeurtenissen zijn voortgebragt?

Bij deze redenen zoude men vele andere kunnen voe

gen. Niet overal en altijd zijn de ſtaatsbeſturen er op bedacht geweest, om den volksgeest aan te wakkeren, en de zorg, om nationalen rijkdom te bevorderen, heeft misſchien meer maatregelen doen nemen, dan het belang, om den zedelijken toeſtand des volks te verbeteren. Misſchien heeft de opvoeding der jeugd niet altijd en overal deze gewenschte ſtrekking gehad. Misſchien heeft de aard der denkbeelden, welke omtrent het godsdienſtig onderwijs hier en daar heerſchende waren, hierop eenen nadeeligen invloed uitgeoefend. Indien het ons doel ware, om ons in het bijzonder bij het vaderland te bepalen, zouden er misſchien andere redenen uit deszelfs ſtaatkundige vorming en toeſtand kunnen worden bijgevoegd; maar het is ons voornemen niet, deze te ontwikkelen. Wij gaan derhalve thans over, om, in de laatſte plaats, over eenige middelen te ſpreken, waardoor de volksgeest gevoed en aangewakkerd kan worden.

Het is met het beſtaan van eenen algemeenen volksgeest, gelijk met vele andere verſchijnſelen in de zedelijke wereld; men gevoelt zijnen invloed, zonder zijnen oorſprong of reden van beſtaan juist te kunnen nagaan of aantoonen. Vele in ſchijn geringe, maar door zamenwerking krachtige oorzaken hebben hiertoe bijgedragen. Aan den gelukkigen uitſlag der maatregelen van beſtuur, aan de gunſtige beſchikking des Hemels is men denzelven verſchuldigd. Zoo ſchijnt niets meer invloed te hebben op den geest van een volk, dan het beſtaan en de regering van eenen Vorst, uitmuntende door verhevene deugden en een omvattend verſtand. Indien zijne regering duurzaam is, en zijne pogingen met zegen bekroond worden, dan laat hij gewoonlijk herinneringen na, waarop zich de algemeene geest des volks vestigt. Dit was voor *Frankrijk* de gelukkige troon van HENDRIK IV; voor *Rusland*, de krachtige regering van Czaar PETER; voor *Pruisſen*, het genie van FREDERIK DEN GROOTEN; en nog rust de volksroem van *Zweden* op de nagedachtenis van zijnen GUSTAAF ADOLF. Zoo door de verwondering en algemeene achting, welke dergelijke

Vorften opwekken, als door de eenheid, welke zij in het beftuur daarftellen, wordt hunne regering het middelpunt, waarin zich de herinneringen van nationalen roem en welvaart vereenigen.

Doch dit gevoel van nationale waarde en roem zoude, op zichzelf ftaande, een zwakke grond zijn voor den a'gemeenen volksgeest. Niet alleen uit het verledene, maar bovenal door het tegenwoordige moet dezelve gevoed en aangewakkerd worden. Dit fchijnt men vooral te bereiken door het volmaken dier inrigtingen, welke alle ingezetenen van even nabij betreffen. De belangen van allen, hierin vereenigd, worden natuurlijk meer voldaan, naarmate zij doelmatig en voortreffelijk zijn daargefteld. Uit deze voldoening ontftaat gehechtheid aan dezelve, en door deze gehechtheid aan, en ingenomenheid met datgene, wat allen evenzeer betreft, verfpreidt en vestigt zich een nationale geest. De wijze, waarop de algemeene belangen van een land worden behandeld en behartigd, kan hiertoe niet weinig bijdragen. De wijze, waarop men, naarmate van de denkbeelden der inwoneren, vrijheid of befcherming aan godsdienftige gezindheden toeftaat; de achting voor eigendom en individuéle regten; de uitoefening van fommige ftaatsregten, aan den burger opgedragen; de wijze van opvoeding en onderrigting kunnen bij een volk den nationalen geest niet weinig verfterken. Om het gevoel van maatfchappelijk welzijn bij den gezeten burger te bewaren, en hierdoor zijnen geest in te nemen voor de belangen van den ftaat, behoort vooral ook de zekerheid van ongeftoord, in de middelen van zijn beftaan, te kunnen leven. Er zijn voorzeker vele bedrijven, welke van de weelde en van den fmaak van het oogenblik afhangen; kunften en handwerken kunnen zeker geenszins befchouwd worden als het uitfluitend eigendom van hen, die dezelve uitoefenen; doch de meeste neringen, welke een burgerlijk beftaan opleveren, voldoen aan dadelijke behoeften, en het zoude een wenfchelijke maatregel zijn, welke in dezen zoodanig voorzag, dat geene overdrevene mededinging allen benadeelde, en geene uitflui-

ting derzelver uitoefening in ſtrijd bragt met andere belangen. Het grootſte getal der menſchen beſtaat niet uit de zoodanigen, wier verſtand of vindingskracht hun altijd middelen van beſtaan doet vinden; een huisſelijk en werkzaam leven in het aangeleerde bedrijf is de wensch der meeste en der beste burgers, en niets kan meer hunnen geest verbinden aan de belangen van hun land, dan eene ongeſtoorde burgerlijke welvaart; niets kan meer de ongelukkige zucht naar ſtandsverwisſeling voorkomen, dan de gegronde hoop, dat de zoon eens in de werkzaamheden van zijnen vader een zeker beſtaan zal kunnen vinden. Door deze en dergelijke middelen ſchijnt de nationale geest opgewekt en verſterkt te worden; doch misſchien door niets zoo zeer, als door eene doelmatige wijze, waarop de geregtigheid in burgerlijke, en vooral in ſtrafzaken, wordt uitgeoefend. Hetgeen den burger het dierbaarſte is, rust, vermogen, vrijheid, eer en leven, ſtaat onder hare magt. Andere maatregelen van beſtuur kunnen, door hunne algemeenheid, de oplettendheid van velen ontgaan; doch waar zij treft of beſchermt, treft of beſchermt zij onmiddellijk bijzondere perſonen. Aan haar kan zich niemand onttrekken; elk heeft haar eve-zeer noodig. Elke botſing in het maatſchappelijk leven wordt door haar beſlecht, en dagelijks doet zij haren invloed gevoelen. Dit is weinig, maar genoeg gezegd, om u te overtuigen, dat ons niets meer in het maatſchappelijk leven kan ter harte gaan, dan de waarborg van eene onkreukbare en doelmatig ingerigte uitoefening der regterlijke magt. Indien ik het niet zeide, zoudt gij zelf gevoelen, dat de volksgeest nergens meer door gevoed en bewaard wordt. Indien ik er niet genoeg van gezegd heb, moge de geſchiedenis bij vele volken het verklaren en bevestigen.

Toen ik begon te ſpreken, heb ik gezegd, ſlechts eenige aanmerkingen te kunnen mededeelen over het ter behandeling gekozen onderwerp. Gijl. zult de waarheid hiervan ondervonden hebben. Inderdaad, hoezeer vele omſtandigheden zich ſchijnen te vereenigen, om bij een

volk eenen nationalen geest te voeden, kan zulks door bijkomende oorzaken verhinderd worden. Gebrek aan eenheid in oppermagt en bestuur, onderlinge verdeeldheden, strijdende belangen tusschen onderscheidene gewesten of maatschappelijke standen, en vele andere redenen, kunnen dit beletten. Er bestond in ons werelddeel een plekje gronds, van oudsher gezegend door rijkdom, beschaving en vrijheid. Nijverheid, dapperheid, vele Christelijke deugden, en godsdienstigheid, waren de roem van deszelfs bewoners. Het was, zoo als geen ander, rijk in helden en geleerden, en zijne geschiedenis was een verhaal van wonderen. Maar er ontbrak eenheid van magt en eensgezindheid van inzigten in het belang van den staat. Zoude ons dit land tot voorbeeld kunnen strekken, door zijn gemis aan *algemeenen* volksgeest? — Maar datzelfde volk werd gelouterd door tegenspoed, en leerde onder vreemde overheersching eene oude veete vergeten. Gods goedheid gaf het zijne vrijheid en zijne Vorsten weder. Nu schaarde het zich om den wettigen troon. Deze werd het middelpunt, waaraan de dierbaarste herinneringen zich verbonden, en waarop de hoop van allen zich vestigde. Zoude men niet hopen mogen, dat een algemeene volksgeest zich hier vormen; dat ieder, onder het genot van zoo vele weldaden, de belangen van zulk een vaderland onder de dierbaarste tellen, en door woorden en daden zal medewerken tot het algemeen welzijn? Hierdoor alleen kan een staat de gegronde hoop koesteren op eene duurzame welvaart; en wie, M. H., die in dit beeld het gezegend land onzer inwoning erkent, zoude hiertoe niet willen bijdragen en medewerken?

WAARNEMINGEN, OMTRENT HET GEBRUIK VAN DE RADIX ARTEMISIÆ VULGARIS, OF GEWONEN BIJVOET, IN DE EPILEPSIE.

(*Vervolg en slot van bl.* 314.)

De Heer *M. D.* HUBER, mede een mijner geachte

voormalige toehoorders, heeft, op mijn verzoek, dit middel ook gebruikt, en daarvan goede uitwerkingen gezien.

A. L., vrouw van J. M., oud 53 jaren, moeder van 8 kinderen, leed meer dan 20 jaren aan vallende ziekte, haren oorſprong gevonden hebbende in ſchrik, doordien zij iemand zag, die aan de vallende ziekte leed. De minſte ſchrik of angst was genoeg, om haar geweldige aanvallen te doen krijgen; terwijl zij, bij groote rust en zorg, om alle onaangenaamheden te vermijden, gedurende alle die jaren geenen langeren vrijen tusſchentijd gehad heeft dan veertien dagen, maar gewoonlijk dagelijks een, twee of meerdere aanvallen moest doorſtaan, ja zelfs ſoms twintig aanvallen in 24 uren had, waardoor zij gedurende dien ganſchen tijd niet bij hare kennis was. Zij had zeer vele middelen, doch vruchteloos, gebruikt. In November 1824 deed ik haar een dr. *p. rad. Art. vulg.* met warm bier gebruiken, en warm bier nadrinken, nadat zij een toeval had gehad, gelijk ook den volgenden dag een gelijk poeder na een' aanval gebruikt werd. Hierop volgde een ſterk zweet; dan, zij kreeg desniettegenſtaande den volgenden dag weder een' aanval, en gebruikte nog een dr. Na dezen tijd, echter, is deze zieke ſedert meer dan een half jaar van alle aanvallen bevrijd gebleven.

„ A. W. B., Wed. A. F., oud 80 jaren, moeder van 13 kinderen, gedurende haar ganſche leven vrij gezond geweest zijnde, had vóór 28 jaren, door ſchrik, vallende ziekte gekregen, en ſedert al dien tijd een of twee aanvallen daags gehad; terwijl de langſte vrije tusſchentijd eene week bedroeg. Vruchteloos had zij, jaren lang, middelen tegen deze kwaal aangewend. Ik gaf haar twee malen de *Artemiſia* met warm bier, en liet haar warm bier nadrinken; hierop volgde een ſterk zweet, en zij is nu ſedert 6 weken van alle aanvallen volkomen bevrijd.

„ E. P., oud 14 jaren, leed dezen winter aan kinkhoest, en, nadat deze bedaard was, werd zij plotſeling door epileptiſche toevallen aangetast, welke zoo ſpoedig toenamen, dat zij ſoms uren achtereen bewusteloos lag.

Deze toevallen in den beginne niet ziende, en mij alleen als benaauwdheden door de omſtanders afgeſchilderd zijnde, gaf ik het *ſal. ſedativ. Hombergii.* Naderhand ziende, dat het ware Epilepſie was, ſchreef ik beurtelings de *æther ſulph. alcoh.* en andere *nervina* en *anthelmintica* voor, zonder eenig goed gevolg. Integendeel zag ik dagelijks den dood voor oogen. Ik beſloot hierop de *Artemiſia* voor te ſchrijven, en wel even zoo als in de beide voorgaande gevallen na een toeval, waarop een ſterk zweet volgde. Nadat de patiënte drie drachmen gebruikt had, was zij volkomen herſteld, zoodat zij nu ſedert 14 weken hare vorige gezondheid volkomen heeft teruggekregen, en in al dien tijd geen toeval weder gehad heeft.

„ P. L., Wed. K. J., thans 75 jaren oud, moeder van 5 kinderen, die zij zelve heeft gezoogd, van een zeer driftig en oploopend geſtel, had gedurende haar ganſche leven aan onderſcheidene ziekten en ongeſteldheden gelaboreerd, voornamelijk nu ſedert 20 jaren aan bloedſpuwingen, met welke ziekte zij ſomtijds ééns, ſomtijds twee malen 's jaars bezocht wordt. Vóór ruim 30 jaren, echter, kreeg zij, door ſchrik, het eerſte toeval van Epilepſie, welk toeval zich dadelijk herhaalde, als zij ſlechts door de minſte aandoening geſchokt werd, hetgeen bij een zoodanig temperament als het hare maar al te veel plaats vond, waarom zij ook nu om de drie, dan om de twee dagen, ja ook wel elken dag aan dezelve leed, en wel in eenen zeer hoogen graad. Na vele jaren te vergeefs alle middelen te hebben aangewend, gaf zij de hoop op herſtel van deze ellendige kwaal geheel op, tot dat zij in het laatst van Januarij 1825, als naar gewoonte, weder met *hæmoptyſis* onder mijne behandeling kwam, en ik haar, na hiervan eerst herſteld te zijn, de *Artemiſia* voorſchreef, om tot de hoeveelheid van een dr., na het afloopen van een toeval, met warm bier te nemen, en zich hierop te bed te leggen, en warm bier te blijven drinken. Na aldus drie dr. te hebben gebruikt en ſterk gezweet, zijn de toevallen geheel weggebleven; en zij is nu ruim een half jaar bij uitſtek gezond geweest,

zonder iets van hare epileptische toevallen te hebben ondervonden.

„J. B., oud 12 jaren, zeer zwak van verstandelijke vermogens, ja soms geheel krankzinnig, kwam met eene ligte ongesteldheid onder mijne behandeling, waarvan hij spoedig genas. Op het einde van deze ziekte beklaagde de moeder zich tegen mij, dat dit ongelukkig kind niet alleen krankzinnig was, maar ook nog daarenboven veelmalen aan vallende ziekte leed, zoodat hij nog den vorigen dag met de eene hand in het vuur was gevallen. Ik schreef scr.11 *p. rad. Artem.* voor, op de gewone wijze te gebruiken; hier echter met dat ongelukkig gevolg, dat het kind na het gebruik daarvan zoo razend werd, dat twee menschen naauwelijks in staat waren hetzelve in het bed te houden, en de toevallen nog heviger dan te voren terugkeerden; weshalve het vermogen der *Artemisia* niet voor de tweede maal werd beproefd.

„A. K., oud 39 jaren, genoot altijd eene vrij goede gezondheid, tot dat zij op haar 28ste jaar hare moeder door den dood verloor. Bij deze gelegenheid schrikte zij zoodanig, dat zij dadelijk epileptische toevallen kreeg, welke zich om de twee, drie, vier of vijf dagen herhaalden, en wel zóó, dat de langste vrije tusschentijd eene week was. De accessen duurden een half uur, en de toevallen waren menigvuldiger, als zij veel verdriet had, en zich in ongunstige omstandigheden bevond, hetgeen zeer dikwijls plaats greep, daar zij in zeer armoedige omstandigheden verkeerde. Ik beval haar eene dosis van een dr. *Artemisia*, telkens na een toeval, of, wanneer zij het lang genoeg vooruit gevoelde, dan vóór hetzelve in te nemen. Zij beloofde mij dit; maar de armoede belettede haar, bier te koopen, zoodat zij het poeder drie malen met melk innam, en de toevallen noch in hevigheid, noch in aantal verminderden. Ik gelastte haar nogmaals, successivelijk drie malen telkens een dr. met bier te gebruiken, hetgeen nu ook gebeurde, en waarna de toevallen sinds negen weken geheel gezwegen hebben, niettegenstaande zij in dien tijd veel verdriet en kommer ge-

leden heeft. — 'Alle mijne patiënten hebben, na het gebruik der *Artemisia*, sterk gezweet."

Minder gelukkig was het volgende geval:

„W. D E B., oud 45 jaren, van een bloedrijk gestel en eene rijzige gestalte, in vroegere dagen, en ook later, behalve de vallende ziekte, eene goede gezondheid genietende, leed sedert vele jaren aan deze ellendige kwaal, ten gevolge van stuipen, welke hij in zijne vroege jeugd gehad had, en in de laatste jaren wel zoodanig, dat hij thans niet meer in staat is, zijne gewone bezigheden als metselaar te verrigten, en dat zijne geestvermogens aanmerkelijk beginnen te lijden, en hem eene zekere stupiditeit en lamheid eigen wordt, welke men meermalen bij zulke menschen ontwaart. Na vergeefs vele middelen beproefd te hebben, als *nervina*, *anthelmintica* enz., schreef ik hem eindelijk een dr. *p. rad. Artem.* voor, op de gewone wijze na het acces te gebruiken, en wel na drie achtereenvolgende toevallen. Hij zweette hierna telkens sterk, maar de toevallen verminderden geenszins in hevigheid, zoodat ik besloot, het voorschrift van drie dr. voor drie giften te herhalen; doch ook dit is zonder goed gevolg gebleven, en de toevallen hebben zich even boosaardig als te voren herhaald."

De tot dusverre opgegevene gevallen had ik reeds in den verleden zomer ontvangen. Heden, op den 5 Maart 1826, den inzender nader gevraagd hebbende, of de zieken bij aanhoudendheid genezen bleven, kreeg ik tot antwoord: „Van alle gevallen, welke ik heb opgegeven, „heeft zich de genezing geconfirmeerd. Bij éénen man „heeft het echter, zoo men zegt, niet geholpen; doch, „daar hij verhuisd is, en ik niet gewaar kan worden, „waar hij nu woont, kan ik deswege geen narigt geven."

Sedert had hij nog twee gevallen waargenomen:

„C. N., een jongman, oud 24 jaren, gebrekkig en van geringe verstandelijke vermogens, leed sinds 12 jaren aan Epilepsie, welke hij voor het eerst door schrik op een' St. Nikolaas-avond gekregen had. De toevallen herhaalden zich periodiek elken Dingsdag. Den 22 Aug. 1825

nam hij voor het eerst een dr. *Artemisia*, met warm bier. Op den 23sten vertoonde zich het toeval weder. Na hetzelve gebruikte hij, op den 24 Aug., van de *Artemisia* nog eene dosis, waarna de toevallen geheel hebben opgehouden.

„K. z., een meisje van 28 jaren, hysterisch, werd vóór 5 jaren van Epilepsie aangetast, welke waarschijnlijk uit schrik ontstond, en in den beginne zoo hevig was, dat zij naauwelijks eenige oogenblikken op den dag vrij was. Alle middelen, aderlatingen en *antispasmodica*, naderhand *nervina*, werden te vergeefs aangewend; het dierlijk Magnetismus werd ten laatste beproefd, en bewerkte zooveel, dat men de toevallen hierdoor eenigzins konde lenigen. Nadat men hiermede had opgehouden, werden de toevallen hand over hand erger, hoewel zij tot nu toe niet weder tot die hoogte geklommen zijn, welke zij vroeger bereikt hadden. Ook zij nam de *Artemisia*, bij eene dosis van 1 dr., met warm bier, tot drie malen toe, en heeft nu sedert 20 weken geene aanvallen weder gehad."

Tot dusverre de gevallen van den Heer HUBER.

Eene Jufvrouw van 26 jaren, die reeds sedert jaren van tijd tot tijd aan epileptische toevallen was onderhevig geweest, en bij welke de ziekte mij erfelijk scheen te zijn, daar hare moeder, zoo wel als haar broeder, ook aan dezelfde toevallen onderhevig waren geweest, kwam mij in het begin van het verleden jaar raadplegen omtrent het gebruik van de *Artemisia*. Offchoon weinig verwachting bij haar van het middel hebbende, raadde ik haar, hetzelve te beproeven. Ik schreef haar daarom poeders van een dr. *Artemisia* voor, om na het acces met bier te gebruiken. Ik werd niets van haar gewaar; alleen vernam ik onlangs, dat zij dit middel met eenige vrucht gebruikt had. Mij nu nader omtrent hare ziekte willende onderrigten, kon ik alleen het volgende gewaar worden: Dat zij, 8 of 9 jaren oud zijnde, voor het eerst eene flaauwte gehad had, zonder te vallen; dat zij, omtrent 16 jaren oud zijnde, voor het eerst epileptische toe-

vallen had gekregen; dat zij toen eens drie weken achter elkander op Dingsdag voormiddag het toeval gehad had; dat het zeer onregelmatig wederkwam, somtijds in geene vier maanden. In het verleden jaar getrouwd zijnde, en sedert gekraamd hebbende, had zij het gedurende hare zwangerheid slechts twee malen gehad. Sinds het gebruik der *Artemisia* heeft zij nu, het toeval voelende aankomen, hetzelve door het nemen van een poeder kunnen voorkomen. Na het toeval heeft zij gewoonlijk twee of drie uren hoofdpijn.

Dr. SCHUURMAN, van *Steenwijk*, een mijner oudste en geachtste vrienden, schreef mij den 13 Dec. 1825, dat hij, in twee gevallen van Epilepsie, de *Artemisia*, naar het voorschrift, zonder eenig gevolg heeft gegeven.

Evenmin gelukkig was tot nog toe mijn beroemde vriend STIPRIAAN LUISCIUS, te *Delft*, met dit middel. Hij had, volgens een' brief van 20 December 1825, het slechts aan eene jonge Dame gegeven, die het nu sedert een half jaar gebruikt had. In dit tijdvak had zij twee accesfen gehad, die eenigzins ligter schenen; maar, daar die soms 6 maanden wegbleven, kon hij er mij niets stelligs van zeggen. Hij laat alle Vrijdagmorgens eene dosis nemen en te bed blijven, en hij heeft het ook na die twee accesfen gegeven. Te vergeefs had zij de *Flores Zinci* en het *Cuprum Ammoniacum* gebruikt, alsmede wel twee jaren een zeker geheim middel.

Daar ik begreep, dat niemand betere gelegenheid had, om dit middel te beproeven, dan de Heer *M. D.* VAN DER KOLK in het groote Buitengasthuis te *Amsterdam*, waarin hij met zoo veel roem sedert verscheidene jaren practiseert, had ik zijn Ed., als een' mijner geachtste toehoorders en vrienden, verzocht, hiermede proeven te nemen. Dan, ook hier is dit minder gelukkig geslaagd. Hij schreef mij den 19 Dec. 1825: „ Wat mijne waarnemingen aangaande de *Artemisia* aangaat, zoo is het mij leed, uw Hooggel. geene betere resultaten te kunnen mededeelen. Ik heb hetzelve in tien gevallen beproefd, zoo wel in *Epilepsia idiopathica cerebralis*, als in *Epilepsia hyste-*

rica; maar, hoezeer ik hetzelve tot dr. β per dag aanhoudend gegeven heb, heb ik geen het minſte nut van hetzelve gezien. Het zal, mijns inziens, er veel op aankomen, in welke *ſpecies* van Epilepſie het nuttig is, en in welke geſtellen, zal het niet, als een *empirisch* middel, te dikwerf vergeefs beproefd worden."

Vóór eenige weken kreeg ik berigt van een geval, door den Heer MAGCHORIUS, *M. D.* te *Olst*, behandeld, hetwelk zijn Ed. mij in dezer voege mededeelt: H. J. BLANKVOORT, een ſterk, volbloedig jongeling, echter thans een weinig onnoozel, 15 jaren oud, leed van zijne kindschheid af aan epileptiſche toevallen, tot dat die op zijn 14de jaar meer ongeregeld werden, en hij ſoms 6 of 8 maanden geheel vrij bleef. Tot op dien tijd duurden zij altijd een kwartier uurs, en werden van een' diepen ſlaap gevolgd. Nadat hij reeds vele middelen, ook driemaal de *Artemiſia*, gebruikt had, bezocht hem de Heer MAGCHORIUS, den 1 Januarij l. l. Hij vond hem koud en bevende. Hij had, ſedert een half jaar, alle avonden ten 11 ure een' aanval van 3 minuten, nu en dan van onwillekeurige pislozing gevolgd. Hij heeft ſedert een half jaar veel aan zijne verſtandelijke vermogens geleden. Na de vijf eerſte giften der *Artemiſia*, die de Heer MAGCHORIUS nu voorſchreef, volgde geen zweet; de 6de en 7de werden door zweet gevolgd, en het water gaf een ſterk bezinkſel. Na dien tijd heeft de lijder nog eenige doſes gebruikt, zonder dat er zweet gevolgd is, of de toevallen eenigzins verminderd zijn.

Dusverre de aan mij medegedeelde waarnemingen. Om een geheel te maken, en een beter overzigt te hebben, zal ik hier kortelijk bijvoegen, hetgeen ik ſedert de uitgave van het voorgaande ſtukje ook hier en daar verſpreid gevonden heb.

In de *Vaderl. Letteroeff.* No. XV. van December 1825, Mengelw. bl. 714, vind ik een aanmerkelijk geval van Epilepſie, met dit middel behandeld, door den *M. D.* BROCX, te *Werkendam*, van een' jongeling, 18 jaren

oud, die, alle acht dagen een' aanval hebbende, door eene gift van 60 gr. en een daarop gevolgd ſterk zweet, eerst na eene maand een' kleinen aanval kreeg, en nu door eene herhaalde gift reeds ſedert vier maanden van alle aanvallen bevrijd is.

De Heer *M. D.* VAN MANEN, van *Amſterdam*, deelt ons in het Geneeskundig Tijdſchrift van de Heeren MOLL en VAN ELDIK, IV Jaarg. St. 4, bl. 289, en daarna in het *Journal* van HUFELAND, T. LXI. 5. S. 64, een geval mede van eene hardnekkige Epilepſie, door het gebruik van de *Artemiſia* genezen. Deze ziekte volgde na een abſces en eene zware diarrhé. Na te vergeefs allerhande middelen gebruikt te hebben, genas hij door een aanhoudend gebruik der *Artemiſia*. De ziektegeſchiedenis is belangrijk; dan, te omſlagtig, om in haar geheel hier medegedeeld te worden.

Niet zeer gunſtig zijn de berigten van Dr. G. F. MOST, die te *Stadthagen*, in *Westfalen*, eene bijzondere inrigting voor de behandeling van *Epileptici* gemaakt heeft.

Hij gaf dit middel aan een' jongen van 12 jaren, die 5 jaren deze ziekte gehad had, en om de 8 à 10 dagen twee aanvallen 's daags en zes 's nachts kreeg. Na het gebruik van 4 giften van een ſcrupel bleven de toevallen 3 weken weg, maar kwamen toen zoo hevig en zoo dikwijls terug, dat hij 48 uren zinneloos was; de toevallen, die 's daags wegbleven, waren 's nachts des te heviger. Nu gaf hij alle 2 dagen dr. β *rad. Artemiſ.* en 40 droppen *Tinct. Mari veri* en *C. Per. flav.* dr. β, en de aanvallen verſchijnen nu alle 14 dagen.

Een jongen van 6 jaren had alle 14 dagen een' aanval van Epilepſie, des nachts door ſchrik gekregen. Hij nam, gedurende 8 weken, 's wekelijks 2 of 3 giften *Artem.*, met bier, des morgens. Hij kreeg daarna een ſterk Ammoniacaal zweet; maar het toeval onderging geene verandering.

Een ſterke, bloedrijke jongeling van 18 jaren had ſedert 6 jaren alle 8 dagen 2 of 3 aanvallen van Epilepſie. Hij nam binnen 5 weken 10 giften *Artemiſia*. De toevallen ble-

van vier weken weg; dan, hierna kreeg hij zulk een' geweldigen aanval, met congestiën naar het hoofd, dat zijn aangezigt van geëxtravaſeerd bloed donker gemarmerd was, hetwelk eerst na verſcheidene dagen verdween. De ziekte had zich dus verergerd. Hij nam nu geene geneesmiddelen meer, en de aanvallen komen nu, even als te voren, maar om de 14 dagen weder.

Eene gezonde vrouw van 23 jaren, die de *menſes* geregeld had, kreeg ſedert 3 jaren eene Epilepſie, uit de maag voortkomende. Zij nam alle 48 uren 1 dr. *rad. Artem.*, zweette ſterk, en zette de cuur 3 weken voort. Zij bleef 8 weken vrij; in de 9de week kreeg zij 2 aanvallen 's nachts en 3 's daags.

Een meisje van 9 jaren, blond en mager, had ſedert 9 weken dagelijkſche aanvallen van *Epilepſia imperfecta*. Zij gebruikte 10 giften van de *Artem.* in 20 dagen, en werd hierdoor van de ziekte bevrijd. Zij heeft zich nu elf weken na de cuur wel bevonden.

Een meisje van 10 jaren kreeg, vóór 8 weken, eene *Epilepſia imperfecta*, dagelijks van 3 tot 8 aanvallen. Zij nam 8 giften van ſcr. 1 *Artem.*, zweette ſterk daarna, en de aanvallen bleven weg. Zij bleef tien weken vrij, toen de aanvallen, door koude voeten, terugkwamen. Hij gaf toen alle morgens in het bed *Rob Samb.* met bier; de toevallen verdwenen na dit eenvoudig middel, en het kind is ſedert 8 weken vrij gebleven.

Een man van 41 jaren, van een ſterk geſtel, die reeds in zijne kindschheid Epilepſie gehad had, maar daarvan door TISSOT en LENTIN genezen was, bleef van 1802 tot 1809 vrij. Sedert dien tijd kreeg hij de ziekte weder, zoodat hij om de 8, 14, 21, 30 dagen ſterke aanvallen had, die alle middelen wederſtonden. Nu nam hij alle 2 dagen dr. β *rad. Artem.* Ondanks het ſterk zweeten, is de ziekte dezelfde gebleven. (HORN, *Archiv für med. Erfahr.* 1825, Mei en Junij, p. 437 ſeqq.)

De Heer *Kreitsphyſicus* BONORDE genas een meisje van *Somnambulismus*, door haar alle avonden en morgens een dr. *Artemiſia* te geven; de ziekte verminderde langzaam, en hield op den 16den dag geheel op.

Eindelijk heeft ons de Heer GITTERMAN, in eene voortreffelijke Verhandeling over de *Chorea*, in HUFELAND's *Journal*, T. LXII, 5, S. 61 seqq., verscheidene waarnemingen medegedeeld omtrent het nut der *Artemisia* in deze ziekte bij kinderen. Hij gaf alle drie uren een scrup. (*).

(*) De Heer J. SCHNEBBELIE, te *Zwolle*, verzoekt den Redacteur van dit Tijdschrift, aan het Publiek te willen berigten, dat door hem de Vrouw van den Werkman PLUIM, te *Heerde*, — een Kind, te *Apeldoorn*, — twee Jongelingen, te *Hattem*, (een der laatstgenoemden, door drift en sterken drank alleen, weêr ingestort) door middel der *Artemisia*, volkomen zijn genezen geworden van de Vallende Ziekte.

VERHAAL VAN EEN TOGTJE NAAR DE PLANTAADJE ZEEZIGT, IN SURINAME.

(*Vervolg van bl.* 281.)

Thans ga ik u geregeld verhalen, hoe wij den tijd gedurende ons verblijf op *Zeezigt*, waaraan ik altijd met genoegen zal denken, hebben doorgebragt.

Terwijl onze gastheer zich verledigde, om de onderscheidene rapporten van zijne beide Blanköfficiers en zijne *Bastiaans*, (dus worden de Negeröfficieren op de plantaadjen genoemd) wegens hetgeen betrekkelijk de plantaadje gedurende zijne afwezigheid was voorgevallen, aan te hooren, begaf onze vriend D. R. zich met mij naar boven, om op onze slaapkamers een en ander in orde te brengen; en hiermede waren wij nog bezig, toen wij de aangename tijding ontvingen, dat wij aan de *breakfast*-tafel gewacht werden. Het lang varen had onzen eetlust opgewekt, en al waren de geregten minder smakelijk toebereid geweest, dan gewoonlijk de *Westindische* keuken dezelve oplevert, zij zouden onzer grage magen ten hoogste welkom geweest zijn; gelijk wij ons dan ook alles zeer wel lieten smaken, daar de kok op *Zeezigt* getoond had, zijne kunst zeer wel te verstaan.

Het namiddaguur is op plantaadje nog algemeener, dan aan het fort (*), aan rust gewijd; en offchoon ik bij mijne komst in deze kolonie gemeend heb, die gewoonte niet te moeten opvolgen, zoo wil ik gaarne bekennen, dat ik, op plantaadje zijnde, mij niet altijd verzet heb tegen de nei-

(*) In de stad.

ging tot rust, waartoe na *breakfast*-tijd gewoonlijk het ligchaam overhelt. Het is meestal twaalf ure, half een, dus op het warmste gedeelte van den dag, wanneer men van tafel opstaat; tot bezigheden voelt men zich niet geschikt, tot loopen of wandelen evenmin, daar de brandende zonnestralen alsdan lijnregt nederdalen; onwillekeurig dient men dan rust te houden, wil men de spieren, welker veerkracht in deze luchtstreek buitendien reeds langzamerhand vermindert, niet te zeer verslappen. Wij vonden bij ons ontwaken gewoonlijk thee of limonade, of ook wel overheerlijke melkpunch of karnemelk gereed; en die verfrissching was ons alsdan ten hoogste welkom, vooral nadat wij het genot van een koud bad gesmaakt hadden, dat in dit land mede onder de noodzakelijkste levensbehoeften moet gerangschikt worden.

De eerste wandeling, welke wij in de omstreken afleiden, was des namiddags na onze aankomst tegen den ondergang der zon; daar onze gastheer ons het voorstel deed, den aan den zeekant gevestigden militairen post te gaan bezigtigen, bekend onder den naam van de *Brandwacht*, slechts 10 à 15 minuten, gelijk ik boven reeds zeide, van de plantaadje *Zeezigt* verwijderd; een in den droogen tijd harde kleiweg leidt daar henen langs den oever der *Motkreek*, terwijl men aan de regterhand een uitgestrekt veld aanschouwt, met gras en zoogenaamde *zeepostelein* begroeid, hetwelk door hooge bosschen bepaald wordt. De *Brandwacht* doorgegaan zijnde, bevonden wij ons weldra aan het strand, en aanschouwden toen den grooten Oceaan, op welken elk onzer eenmaal gedobberd had. „Dáár ligt *Amsterdam!*" riep onze gastheer uit, terwijl hij met den vinger naar het N. O. wees, en wat ons gevoel toen sprak, behoef ik u niet te zeggen! „Dáár ligt het geliefkoosd *Holland!* Dáár ligt *Amsterdam!*" Bij die woorden waren onze gewaarwordingen dezelfde; en o! wie kan zonder gevoel denken aan het land, dat hem tot eenen jongeling zag opgroeijen, en waarin hij zijne opvoeding genoot?

Verwacht hier geene uitvoerige beschrijving van de *Brandwacht*. Alleen moet ik u zeggen, dat gij van dezen post u geene verbeelding moet maken, als ware dezelve geschikt tot tegenweer, in geval vijandelijke schepen van dien kant de kolonie trachtten te naderen. Integendeel, daar men hierbij geene fortificatiën vindt, (en ik geloof ook met reden, dat zulks overtollig zou zijn) schijnt deze post alleen ge-

fchikt, om den voorbijvarenden fchepen tot eene verkenning te ftrekken van de hoogte, waar zij zich bevinden; gelijk wij gelegenheid gehad hebben, gedurende ons verblijf op *Zeezigt*, tweemalen waar te nemen, dat men aldaar de *Hollandfche* vlag ophijscht, zoodra er eenig vaartuig in het gezigt is, eenmaal bij het uitzeilen van een' Schooner, naderhand bij het binnenkomen van de *Hollandfche* Brik *Hyperion*, gevoerd door Kapitein BRUINSMA. In vroegere jaren heeft men eene tamelijke fterke bezetting op dezen post gehad; doch de ondervinding fchijnt geleerd te hebben, dat zulks overtollig was, te meer, daar verderop gelegene posten genoegzaam in ftaat fchijnen te zijn, om tegen onverwachte aanvallen van *Boschnegers* als anderzins te waken.

Bezienswaardig is ook, nabij de *Brandwacht*, de groote fluis, die vóór weinige jaren aldaar door den Heer P. gemetfeld is, tot fcheiding van den Oceaan en de *Motkreek*; bezienswaardig, zeg ik, wijl zulks iets vreemds is in deze kolonie; maar voor het overige geloof ik niet, dat dusdanige fluis zoo noodzakelijk aldaar kan zijn, daar noch hooge zeeën, noch Noordwestewinden hier te lande eenig gevaar van de zee kunnen doen vreezen, wijl bovendien de kracht der golven, eerst over de zoogenoemde *modderbank*, welke zich nagenoeg een half uur ver in zee uitftrekt, rollende, gelijk gij ligt kunt nagaan, reeds geheel gebroken wordt, eer zij het ftrand bereiken kunnen. Hoe dit echter zij, dit verhindert niet, dat het werk van den Heer P., als éénig zijnde in deszelfs foort, alhier veel opziens gebaard heeft, zoodat verfcheidene inwoners van *Paramaribo* zelfs een reisje naar de *Motkreek* gedaan hebben, alleen met oogmerk om die fluis te bezigtigen. Wij konden dus ook niet nalaten, dezelve te befchouwen; en fchoon zij in geene aanmerking komt, als men flechts denkt aan de groote fluis, die vóór eenige jaren te *Muiden* aan den mond der *Vecht* gelegd is, en zoo vele andere, die in het moederland tot afwering van gevaarlijke ftroomen ftrekken, zoo moesten wij echter den maker daarvan den welverdienden lof doen wedervaren, van het zijne toegebragt te hebben tot vermeerdering van het aanzien dezer volkplanting.

De vallende fchemering verhinderde ons, op onze terugwandeling naar *Zeezigt*, het fchoon gezigt te genieten, dat van die zijde, de *Motkreek* langs, de aan hare oevers gelegene plantaadjen opleveren. Onder menigvuldige aanvallen van talrijke benden *musquiten* (zoo worden hier de muggen ge-

noemd) bereikten wij het woonhuis, waar de gedekte tafel ons reeds verwachtte, om het middagmaal, dat hier tevens tot avondmaal verstrekt, te gebruiken. Na het voordienen van een' *Appetätmacher*, zoo als de *Duitschers* zeggen, (die vooral op plantaadje vrij overvloedig gebruikt worden) namen wij daaraan plaats, met de beide Blanköfficiers van onzen gastheer. Ik trof toevallig in eenen van hen eenen gewezenen Kwartiermeester aan van de Brik *Thetis*, welke zich op dien bodem bevonden had, tijdens vier mannen der equipage, in de maand Januarij 1819, beschuldigd geworden zijn van moord, gepleegd aan drie Negermatrozen, welke mede tot die Brik behoorden; en, wegens de betrekking, waarin ik nog onlangs, beroepshalve, tot de beschuldigden gestaan heb, was het mij, gelijk gij kunt nagaan, niet onaangenaam, nog het een en ander betrekkelijk dit geval uit den mond van gemelden Blanköfficier te vernemen. Doch ook deze man, ofschoon hij gedurende een' geruimen tijd met de beschuldigden vóór hunne aanklagte had verkeerd, en thans vooral geene redenen kon hebben, om het een of ander, dat hem omtrent dit geval bekend was, te verbloemen, kon zoo weinig iets met schijn van zekerheid over de schuld of onschuld van dezen gissen, dat ik meer en meer overtuigd werd van de wijsheid van den gecombineerden Raad, die in Appel het vroeger doodvonnis, dat tegen de beschuldigden door den Krijgsraad alhier was uitgesproken, heeft vermeend te moeten corrigeren, en in een simpel bannissement veranderen.

De maaltijd was spoedig afgeloopen, en wij bragten, nadat de beide Blanköfficiers vertrokken waren, het overig gedeelte van den avond verder onder ernstige en boertige gesprekken door, tot dat de vermoeidheid en eene ligte ongesteldheid van onzen vriend D. R. ons het besluit deed nemen, ons ter ruste te begeven. LARI (dus heet een der voornaamste Huisnegers op *Zeezigt*, die ook onze stuurman geweest was, en, wegens zijne bijzondere geschiktheid, tot allerlei kleine diensten gebezigd wordt) LARI had zorg gedragen, dat onze hangmatten behoorlijk opgehangen waren, en onze slaapkamers voorzien van alle zoodanige behoeften, als wij op dezelve noodig mogten hebben.

Op het land behoort de morgenzon niemand slapende te vinden; wij ook waren ten vijf ure weder op de been, en werden het eerst door de hier en daar zwervende vledermuizen begroet, die nog in de schemering rondvlogen. De on-

gesteldheid van onzen vriend D. R. was nog niet geheel verdwenen, en ook ik gevoelde mij minder wel dan anders; wij schreven zulks aan de, ons ongewone, zeelucht toe, en besloten na zonsopgang vooraf eene wandeling te doen, en, indien wij ons niet beter gevoelden, zou onze Apotheker de medicijnskas der plantaadje doorsnuffelen, en een purgatief middel voor ons bereiden. Wij begaven ons alzoo, na het gebruik van een kop koffij, terwijl onze vriend V. T. het werk der Negers in de katoengronden ging nazien, op weg, met voornemen, om die zelfde gronden een eind wegs langs te wandelen; en waarlijk, deze wandeling deed ons beiden goed, daar wij, teruggekomen zijnde, niets meer van onze ongesteldheid gevoelden, en dus het voornemen lieten varen, van eenig geneesmiddel te gebruiken.

Daar wij meermalen in de gelegenheid waren, om de bewerking van het katoen te zien, zou het onvergeeflijk zijn, niets daaromtrent te zeggen. De katoenplant, weet gij, is een heester, welke 5 à 6 voet hoog wordt, en alsdan een' helder gelen bloesem draagt, veel overeenkomst hebbende in gedaante met de *Europesche* klaproos. Wat de natuurlijke historie dezer plant betreft, gij kunt elders hiervan zoo vele beschrijvingen vinden, en zeker naauwkeuriger, dan ik in staat ben u te leveren, dat ik het niet noodig acht, hierover uit te weiden. Zes of zeven weken na den bloeitijd vangt men aan, het katoen te plukken, hetwelk zich alsdan aan vlokken rondom eenige zwarte pitten hecht. Deze inzameling behoort zoo spoedig mogelijk te geschieden. Vandaar, dat men op de katoenplantaadjen gemeenlijk eene veel grootere magt slaven noodig heeft, dan op koffij- of suiker-effekten, opdat het katoen, rijp zijnde, niet lang aan de boomen behoeve te blijven, als wanneer de ondervinding geleerd heeft, dat het voor ongedierte niet lang veilig is. Als nu dit voortbrengsel van den boom af is, wordt het in bijzonder daarvoor aangelegde magazijnen of schuren, hier gewoonlijk loodsen genoemd, ingezameld, en men begint de bewerking, welke gelijkelijk tusschen de mannen en vrouwen verdeeld wordt: de eersten, namelijk, houden zich, wederom in eene afzonderlijke loods, bezig, met het katoen, gelijk het van den boom af komt, in bijzonder daartoe vervaardigde wielmolens te malen, ten einde hetzelve van de pitten te ontdoen; terwijl het aldus gedeeltelijk gezuiverde katoen naar boven gebragt wordt, waar de vrouwen hetzelve verder van alle onreinheden zuiveren. Di

geschiedt op de volgende wijze: het katoen wordt op lange, met latten belegde tafels uitgespreid, en elke vrouw begeeft zich aan het kloppen van hetzelve met twee tamelijk lange stokjes, ter dikte van eenen vinger; alsdan laten alle onzuiverheden los, en het katoen verkrijgt eene heldere witte kleur. Dat dit kloppen geene zeer aangename muzijk oplevert, behoef ik u wel niet te zeggen. Verbeeldt u slechts, dat daar 50 à 60 vrouwen bezig zijn, met beide handen, uit alle hare kracht, op houten latten te kloppen, die niet genoegzaam met katoen overdekt kunnen zijn, om het geraas te verminderen. Het dus geheel gezuiverde katoen wordt vervolgens door de jongens in balen gepakt, door middel van eene bijzondere machine, zonder welke het niet mogelijk zou zijn, dezelve zoo stijf gestampt te krijgen. Het schoonmaken en malen van het katoen hebben wij meer dan eens gelegenheid gehad, op de tegenover *Zeezigt* gelegene katoen-plantaadje, *de Dageraad*, te zien; op de eerstgenoemde was de geheele voorraad reeds afgewerkt en naar het fort verzonden.

Dingsdag 's middags zaten wij met onzen gastheer vreedzaam thee te drinken, toen eene ongewone beweging onder het huisvolk iets vreemds scheen aan te duiden; men kwam en ging, liep elkander haast omver, en tot de kleinste Kreooltjes toe lagchten en huppelden, zonder zelve de reden dier drukte te kunnen raden. Nu stonden wij ook op, om te zien, wat er gaande was; en ziet — het was de bruidegom, die deze beweging veroorzaakt had. Weldra steeg hij op het voorplein van het paard af, gevolgd van zijnen *footboy*. Naauwelijks hadden wij afgedaan met hem te verwelkomen, of vier huisslavinnen, elke een bouquet en een glas in de hand houdende, traden, met LARI aan het hoofd, binnen, en uitten hunne zegewenschen voor den bruidegom, hem hare bloemen aanbiedende. LARI, die zich vrij gemakkelijk in zes onderscheidene talen weet uit te drukken, liet de anderen eerst uitspreken, en wenschte den bruidegom vervolgens in het *Hollandsch* geluk met zijn aanstaand huwelijk. Dit blijk van oplettendheid behaagde ons allen, en de bruidegom liet ook niet na, zijn welgevallen daarover te betuigen; de bouquetten werden vervolgens bestemd, om, als wij ons aan het middagmaal geplaatst zouden hebben, de tafel te versieren. Aldus dadelijk bij de aankomst van onzen vriend v. R. in eene vrolijke luim gebragt zijnde, bleven wij gedurende den maaltijd in die zelfde stemming, en vrolijke

scherts kruidde de reeds zoo smakelijke spijzen nog meer voor ons, terwijl wij niet dan in den laten avond de tafel verlieten. Wij hadden echter gezorgd, dat den volgenden morgen het verwijt van HORATIUS niet op ons passen mogt.

Quin corpus, onustum
Hesternis vitiis, animum quoque prægravat unà!

Nadat de bruidegom ons Woensdagmorgen na het ontbijt verlaten had, met belofte van zich tegen den avond weder op *Zeezigt* te zullen laten vinden, en onze gastheer naar de katoengronden gereden was, besloot onze vriend D. R. en ik naar de plantaadje *Zeewijk* te wandelen, een half uur van *Zeezigt* aan de overzijde der kreek gelegen, om den aldaar wonenden Directeur S., die door onzen gastheer, met nog twee à drie andere Directeurs uit de buurt, dien dag ter maaltijd genoodigd was, af te halen. Tot tegenover de daar naast liggende plantaadje *Nieuw vas comme je te pousse*, waarover dezelfde Directeur het opzigt heeft, genaderd zijnde, lieten wij ons in een korjaal de kreek overzetten, en zagen toen reeds in de verte den Heer S. aankomen, volgens gewoonte der oude Directeurs, met zijn' vier- à vijfvoetigen *tàstok* in de hand. Na ons verwelkomd te hebben, wandelde hij met ons naar de laatstgenoemde plantaadje terug, waar wij eenige ververfching gebruikten. Aan diegenen, die beweren mogen, dat de *Hollandsche* natie geene oorspronkelijke karakters oplevert, zou ik, te hunner beschaming, gerust dat van dezen Directeur durven voorleggen. Stil en peinzend als niets bijzonders zijne aandacht wekt, zou hij den trotschen *Brit*, als deze hem de vrucht zijner gedachten in dikke rookwolken uit zijne pijp zag wegblazen, welligt aanleiding kunnen geven, in zijn' persoon het ware beeld van den *phlegmatic Dutchman* te zoeken; doch laat hij denzelfden in een' vriendenkring waarnemen, waar de klank der bokalen tot vreugde wekt, dan zal hij weldra ondervinden, dat hij eerder aan eenen *Democriet* moet denken, wil hij dienzelfden *phlegmaticus* onder de overige gasten zoeken. Niet alleen toch op *Zeezigt*, maar ook op *de Dageraad* en *Buysen-vlijt* waar wij de beide volgende dagen het middagmaal hielden heb ik den Heer S. in het eene oogenblik ernstig, en in het onmiddellijk volgende weder ten hoogste luimig en boertig ontmoet. — Ook deze dag leverde voor ons veel genoegen

op. Na van onze wandeling uitgerust te hebben, plaatsten wij ons in eene boot, en lieten ons dus naar *Zeezigt* terug-roeijen, waar wij tegen *breakfast*-tijd aankwamen. Langzamerhand vertoonden zich ook de overige gasten; terwijl het huisvolk, ter eere van den bruidegom, de tafel weder met bloemen en bouquetten versierd had.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE PIETERSBERG, BIJ MAASTRICHT.

(Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ.)

Er is wel niets eigenaardiger, dan dat een reiziger van zijne ervaringen, ontmoetingen en gewaarwordingen aan anderen gaarne iets mededeelt: hij hernieuwt, door die mededeeling, de eenmaal gesmaakte genoegens, verhoogt en verdubbelt alzoo derzelver genot, en schenkt anderen, voor 't minst, het vermaak, in zijne genietingen te deelen.

Het aantal van reis- en plaatsbeschrijvingen is, sedert de laatstverloopene jaren, bijzonder vermeerderd; en hoogstmoeijelijk is het alzoo voor den later aangekomenen, iets nieuws te zeggen of te schrijven: dan, offchoon de *voorwerpen* ter beschouwing dezelfde blijven, verschilt doorgaans de *wijze, waarop* zij door een ieder, elk naar zijne *individualiteit*, worden bezien; en deze verscheidenheid van zien en gewaarworden, bij de aanschouwing van dezelfde zaak door onderscheidene personen, kan de vrees voor het eentoonige bij de mededeeling aanmerkelijk verzwakken, zoo al niet geheel doen verdwijnen.

De berg bij *Maastricht* maakte dikwerf en bij herhaling een aanmerkelijk deel uit van de verhalen der reizigers, welke de tegenwoordige provincie *Limburg* bezochten, en de versteeningen, in denzelven, van tijd tot tijd, gevonden, schonken den Natuurkundigen niet zelden stoffe tot geleerde onderzoekingen. Ik wil evenmin de eersten naschrijven, als mij het oordeel over de uitspraken der laatstgenoemden aanmatigen; maar liever, aangaande dien zonderlingen berg, het een en ander mededeelen, hetwelk sommigen welligt eenige oogenblikken aangenaam zal kunnen bezig houden, in de veilige vooronderstelling, dat het plaatselijke van meergenoemden berg den lezeren van dit Tijdschrift, uit de bereids voor-

handen zijnde beschrijvingen, overvloedig zal bekend zijn, en alzoo hiervan noch meerder, noch verder gewagende, dan mijn bijzonder oogmerk medebrengt.

Een eeuwige nacht en eene diepe, plegtige stilte schijnen met elkander het oppergebied gedeeld te hebben over die ontzaggelijke menigte van onderaardsche gangen, welke elkander, vier uren in de lengte en ruim twee uren in de breedte, doorkruisen, en waarvan het aantal reeds de honderdduizend te boven gaat! Deze stilte en duisternis waren voor mij echter niet zoo schrikwekkende, als mijne gespannen verbeelding mij dezelve vooraf geteekend had, en ik meende dit verschijnsel grootendeels aan het volgende te moeten toeschrijven: *Vooreerst* is de lucht, welke men hier inademt, bij uitnemendheid frisch, en, blijkens de ervaring der werklieden, die, weken achtereen, in dezen berg aan het uitgraven van steenen arbeiden, er eten, drinken en slapen, zeer gezond (*): geene vochtige, dompige en duffe lucht, welke men gewoonlijk in onderaardsche gangen, holen en gewelven aantreft, wordt hier gevonden; en de droogte van grond en wanden verbant het gewone denkbeeld van eene onderaardsche doorgraving. *Ten andere* geeft de ligtgele kleur van den bergsteen aan het geheel geen onbehagelijk voorkomen; terwijl de staande wanden, welke het ligchaam des bergs onderschragen, door regelmatige uithakkingen, eenigzins het voorkomen hebben van ligtgeel-houten kisten, van verschillende grootte, ordelijk opeengestapeld; zoodat men zich alzoo vaak verbeeldt, in een groot magazijn zich te bevinden, daar men hier niets aantreft van hetgeen doorgaans, in andere onderaardsche gangen, door vaalheid van kleur en somberheid van aanzien, min aangename gewaarwordingen verwekt. *Ten derde* treft men in grotten, holen en bergspleten dikwijls eene menigte van insekten, hagedissen, padden en dergelijk zoogenaamd ongedierte aan; in den *Pietersberg* vindt men er gee-

(*) Deze arbeiders, van de wegen geheel onkundig, worden door een' bekwamen gids, die tevens opzigter is over de uitgravingen, des Maandags in den berg ter plaatse gebragt, waar het werk hen wacht, en worden des Zaturdags op gelijke wijze teruggehaald. De bewerkte steen, geschikt tot het zamenstellen van gebouwen, wordt zoo wel in den geheelen omtrek tot genoemd einde gebruikt, als in commissie naar *Duitschland* verzonden.

he; de slang zelve waagt er zich niet, en de wilde dieren, als vossen, buusems en anderen, schijnen te vreezen, om in de eindelooze wegen en gangen te verdolen; het gevogelte, inzonderheid de uil, nestelt alleen maar aan de weinige in- en uitgangen, en laat het inwendige des bergs aan de vlijt en de weetgierigheid der menschen geheel over. *Eindelijk* bezoekt men den berg doorgaans in gezelschap, en altijd bij fakkellicht (*); elk voorwerp wekt de aandacht, geeft stof tot aanmerkingen, vragen en antwoorden, en door dit levendig gesprek verdwijnt de stilte, welke hier anders, voor den eenzamen, huiveringwekkende zijn moet.

Zonderling is de versteende boomstam, aan het gewelf van een' der gangen (doorgaans van 24 à 30 voet hoog) vrij en zigtbaar geworden; vooral wegens het zuiver en verfrisschend water, hetwelk, in eenen uitgehoolden steen, al druppelend nedervalt: Koningen en Vorsten hebben daarvan eene teug gedronken; en deszelfs koelte en helderheid noodigen den reiziger uit, het voorbeeld van de grooten der aarde te volgen.

De talrijke bezoeken schonken, de tijden door, het aanwezen aan de duizende en tienduizende namen, met welke de wanden en pilaren des bergs zijn beschreven. Zoo nietig en weinigbeteekenend het op zichzelve schijne, bij het bezoeken eener plaats zijnen naam als bezoeker op te teekenen; zoo belangrijk is de beschouwing der lange reeksen van namen, waarmede deze berg voorzien is. Daar men gewoonlijk nederwaarts graaft, verhoogen zich de gewelven allengskens, en van afstand tot afstand naar boven ziet men de sporen, door wagenraderen, in vroegere tijden, achtergelaten (†): däár schreven vroegere bezoekers en vroegere geslachten, uit

(*) Zonder fakkellicht en een' bijzonder kundigen geleider is het allergevaarlijkst den berg te bezoeken: aan drie Kloosterbroeders kostte dit eenmaal, onder anderen, het leven. Zij hadden zich wel van licht voorzien; maar, een' geleider missende, geraakten zij, door het breken der koord, waaraan zij zich, als leidmiddel, vertrouwd hadden, het spoor bijster, en stierven den ijsselijken hongerdood! Met ontzetting bezag ik de plek, waar men hen had gevonden.

(†) De steen is in den berg zelven bijzonder zacht: aan de buitenlucht blootgesteld, verkrijgt hij eerst zijne vastheid en bruikbaarheid tot de einden, waartoe hij, als boven vermeld, bestemd is.

vroegere eeuwen, hunne namen, en ik zag er met jaartallen uit de *dertiende* eeuw! Vrienden en vijanden, vreemden en naburen, grooten en geringen, geleerden en ongeletterden, levenden en dooden, allen waren eenmaal hier, en schreven hier, wie en wat zij waren. Ook de balling van *St. Helena* schreef hier eenmaal zijne naamteekening, — eene teekening, welke zoo vaak over het lot van rijken en volken besliste; dan, een *Duitsch* Officier heeft dezelve met zijn zijdgeweer uitgeschrabd. Een weinig verder en hooger heeft welligt deze of die oude bewoner dezer gewesten, in thans onleesbaar schrift, zijnen naam achtergelaten. Welk eene stoffe tot overdenking en bespiegeling! Eenmaal bekleedde elk, wiens naam men hier leest of niet leest, zijne plaats op het groot tooneel der aarde; eenmaal vervulde elk hunner eene voorname of ondergeschikte rol. Deze werd bekend, berucht, befaamd of beroemd; gene bleef, in zijnen stillen kring, vergeten van tijdgenoot en nakomelingschap, en kan welligt zijn handschrift in dezen berg alleen getuigen, dat hij eenmaal bestaan hebbe. Hier herinneren wij ons, met aandoening, eenen weldoener, elders, met ontzetting, eenen geesel des menschelijken geslachts. Het lang verledene plaatst zich naast het tegenwoordige; eeuwen verbinden zich aan eeuwen, geslachten aan geslachten; en de overtuiging, dat het kroost van later tijdperk de thans nog levenden onder de lang reeds ontslapenen tellen zal, doet, als 't ware, het verledene, het tegenwoordige en het toekomstige in één punt zamenvloeijen.

Verrassend en aangenaam tevens zijn onze gewaarwordingen, wanneer wij den berg verlaten. Reeds heeft de gids ons het einde van den onderaardschen togt aangekondigd, en tevens de fakkels uitgebluscht. Nog staan wij als omringd door de dikste duisternis; maar ginds, vóór ons, zweeft eene ligte schemering, gelijk aan het zachte licht der maan in een' helderen zomernacht. Wij gaan intusschen voorwaarts; en nu is het, als trad de dagbodinne aan de oostpoorte des hemels; nu valt het licht door meer verwijd openingen naar binnen, en de volle dag schijnt zoo even aangebroken. Wij treden eindelijk den laatsten ingang uit, en hoog staat de zon aan den wolkeloozen hemel. Verrassend is het geheele tooneel, hetwelk ons omringt. Wij zijn van den nacht tot den dag overgegaan; van het rijk des doods en der stilte tot het gebied des levens en der werkzaamheid

Wij bevinden ons aan de afhelling des bergs, in de nabijheid der overblijffelen van een oud, vervallen klooster, en eene gewone landherberg biedt ons eene welkome rust, onder het genot van eenige aangename ververfchingen.

Heerlijk en wijduitgeftrekt is hier het uitzigt: achter ons de groote *Pietersberg*, op deszelfs oppervlakte met akker aan akker prijkende; linksaf de ftad *Maastricht* en derzelver vestingwerken; beneden, vóór ons, de kronkelende *Maasftroom*, zijnen ftatigen loop door de fchoonfte landouwen vervolgende: het uitzigt aan de overzijde der rivier vertoont een langzaam rijzend amphitheater; weiden en beemden, velden en akkers, bosfchen en bergen, alles ftaat daar vóór ons in het bekoorlijkst vergezigt.

Dan, het aanfchouwen van al dit fchoone belet de verfche herinnering niet, tot den doorwandelden berg terug te keeren. Wij herhalen elkander de gemaakte opmerkingen en de medegedeelde bijzonderheden aangaande de bezochte plaatfen (*); het genoegen, dat wij in die onderaardfche gangen genoten, en toch de blijdfchap bij de eerfte fchrede in het vrolijke daglicht. En — onwillekeurig denken wij daarbij aan den vaak *donkeren* gang door dit leven, en het onbeneveld *licht*, dat, in den morgen der onfterfelijkheid, vrolijk zal aanlichten.

September, 1825.

(*) Eene fraaije Echo behoort hieronder inzonderheid geteld te worden. Zij baauwt zeer duidelijk de twee laatfte lettergrepen der woorden na, en maakt, in dit duister, onderaardsch verblijf, eenen bijzonderen indruk. Wat wonder, dat onbefchaafde bergbewoners, in de vroegfte tijden, onbekend met de eigenfchappen des geluids, door zulke verfchijnfels, op het denkbeeld van Berggeesten gekomen zijn?

DE KONING VAN TONGATABOE, OF DE SCHRIJFKUNST.

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

Een jong *Engelschman*, met name WILLIAM MARINER, die met de *Port-au-Prince*, een kaper, ten jare 1807 in zee ftak, was, nadat het meerendeel der manfchap door de bewoners der *Tonga-* of *Vriendfchaps*-eilanden was afge-

maakt, als gevangene, met nog eenige matrozen, op een derzelven, *Tongataboe* genaamd, en op 202° 15′ 3″ Oosterlengte en 21° 11′ Zuiderbreedte gelegen, verbleven. Naardien hem het verblijf onder de wilde eilanders zeer verdroot, en hij naar zijn vaderland fmachtte, fchreef hij eenen brief in de *Engelfche* taal, (waartoe hij van een' inboorling een van het fchip medegenomen ftuk papiers had gekregen) wiens adres aan iederen *Engelschman* gerigt, en in welken zijn treurige toeftand en die zijner medgezellen vermeld was. Hij vertrouwde den brief aan een Opperhoofd van het eiland *Mafanga*, hetwelk het meest door *Europefche* fchepen werd aangedaan, met bede van denzelven aan den Kapitein van het eerste fchip, dat het eiland mogt aandoen, te behandigen. Dit werd den Koning van *Tongataboe*, FINOW geheeten, die veel werks van MARINER maakte, aangebragt, met bijvoeging, dat dit ftuk papiers moest dienen, om aan *Europefche* fchepen het noodlot van de *Port-au-Prince* bekend te maken, en derzelver wraak wegens het vermoorden der *Engelfchen* in te roepen. Van dit alles begreep de Koning volftrekt niets; maar hij vond middel, om den brief magtig te worden. Denzelven in handen hebbende, bekeek hij dien van alle kanten; maar, zich volftrekt geen denkbeeld kunnende maken van het gebruik van zulk een ding, gaf hij den brief aan een' der *Engelfchen*, die in de nabijheid zich bevonden, (MARINER zelf afwezig zijnde) en beval dezen, hem te zeggen, wat dat ding beduidde. De *Engelschman* nam den brief, en, terwijl hij een gedeelte woord voor woord in de *Tonga*-fpraak overbragt, was hij gevat genoeg, om het nadeelige van den inhoud te verzwijgen, en zeide, dat den *Engelfchen* Scheepskapiteins daarbij alleen verzocht werd, Koning FINOW om den vrijdom van MARINER en zijne medegezellen te bidden, hoezeer zij, wel is waar, door hem en de inwoners met ongemeene heuschheid bejegend werden, dan toch aan de terugkeering naar hun vaderland, wanneer zulks flechts mogelijk was, boven alles de voorkeur gaven. Deze vergoelijking van den inhoud verzoende FINOW met den brief, en hij verklaarde, het zeer natuurlijk te vinden, dat deze arme fchepelingen verlangden, hun vaderland en hunne vrienden weder te zien. Dan, de mogelijkheid eener dusdanige *mededeeling van gedachten door brieven* bleef Zijner Majesteit een onoplosbaar raadfel. Andermaal nam hij den brief in de hand, en tuurde op denzelven met gretige blikken;

maar — deze zeide hem niets! Voor eene poos peinsde hij, in diep ſtilzwijgen; maar — het gaf hem niet het minſte licht! Eindelijk liet hij MARINER tot zich komen, en beval hem, iets te ſchrijven. MARINER vroeg, wat hij ſchrijven zou. „ Schrijf mij!" antwoordde FINOW. MARINER ſchreef daarop terſtond deszelfs naam, naar de *Engelſche* uitſpraak, „ FEENOW," denzelven overluid uitſprekende. FINOW deed thans eenen anderen *Engelschman* halen, van dit geſprek nog onbewust, en, terwijl hij MARINER beval, zich om te draaijen en naar elders heen te zien, ſtelde hij den binnenkomenden het papier ter hand, en vroeg hem, wat daarop ſtond. Op het woord „ FINOW" ontrukte hij hem driftig het papier, ſtaarde het met de uiterſte verbazing aan, draaide het om en weder om, en gaapte elke letter aan. Eindelijk riep hij uit: „ Dat gelijkt noch op mij, „ noch op eenig ander mensch! Waar zijn mijne oogen? „ Waar is mijn hoofd? Waar zijn mijne beenen? Hoe is het „ u mogelijk, te weten, dat ik het ben?" Vervolgens, zich den tijd niet gunnende, om daarmede verder zijn hoofd te breken, beval hij met ongeduld aan MARINER, andere dingen te ſchrijven, hem drie à vier uren bezig houdende met het opteekenen van de namen eener menigte perſonen, plaatſen en zaken, en dit telkens eenen anderen gevende, om het overluid te lezen. Deze tijdkorting verſchafte aan FINOW en alle de mannelijke en vrouwelijke perſonen van zijn gevolg een oneindig vermaak; te meer, daar de Koning, op eene ſchalkſche wijze, nu en dan aan MARINER eene kleine liefdes-anekdote influisterde, welke door dezen gemoedelijk opgeſchreven en door anderen met luider ſtemme voorgelezen werd, zoodat nu deze, dan gene der Hofdames niet weinig ontſteld en verlegen ſtond, te hooren, dat hare diepſte geheimen op het papier ſtonden; doch er bleef beſtendig eene goede luim heerſchen, daar verbazing en nieuwsgierigheid de éénige aandoeningen waren, die hier allen vermeesterd hadden. Het ging boven elks bevattingsvermogen, hoe zijn naam en de omſtandigheden zijns levens, langs een zoo geheimzinnig kanaal, in het eigenſte oogenblik op een papier gebragt en aan anderen konden medegedeeld worden! Omtrent boeken en papieren, trouwens, had FINOW reeds lang zijne ſtellige meening, dat al dat tuig tooverij was, opgevat en verklaard. Nu eerst was hij met de kracht der figuren, welke de boeken bevatteden, nader bekend gewor-

den, en vond zich daardoor in zijn vroeger gevoelen volkomen bevestigd. Vruchteloos poogde MARINER hem de zaak op te helderen. Hij zelf was toen in de *Tonga*-ſpraak nog te weinig ervaren, om zich over zulk een onderwerp verſtaanbaar uit te drukken; terwijl het inderdaad uiterst moeijelijk was, om aan een volk, welks verbinding van denkbeelden en van kindsbeen af ingezogene begrippen van de *Europeſche* zoo zeer verſchillen, welks ſpraak ſchier alleen de meest gewone dingen des levens konde uitdrukken, de zamenſtelling der grondtoonen en der willekeurige teekens, dezelven aanduidende, begrijpelijk te maken. FINOW meende evenwel eindelijk eenig inzigt in de zaak te hebben verkregen, en zeide tot de aanwezigen, dat het hem niet onmogelijk voorkwam, dat men voor zekere dingen, die zoo wel door den ſchrijver als door den lezer gezien werden, zekere teekens konde hebben aangenomen; doch MARINER hernam terſtond, dat hij ook alle andere dingen, welke hij nooit gezien had, konde ſchrijven. FINOW beval hem nu, TOGUU AHUU, den vorigen Koning van *Tonga*, wiens om hals brengen lang vóór MARINER's komst was voorgevallen, ter neder te ſchrijven. MARINER deed zulks, en een ander las het. Thans klom de verbaasdheid van FINOW nog veel hooger, en hij verklaarde, dat dit de allerverwonderlijkſte zaak was, welke hem in zijn leven was voorgekomen. Hij gebood MARINER, den bevelhebber TARKY ter neêr te ſchrijven, (die aan één oog blind was, en dien MARINER en zijne togtgenooten nimmer gezien hadden.) Toen nu „TARKY" gelezen werd, vroeg FINOW, of hij blind of ziende was. Dit mogt nu wel, de Schrijfkunst op eene al te zware proef ſtellen, heeten! MARINER bekende, dat hij niet dan het teeken konde daarſtellen, hetwelk dien perſoon verbeeldde, FINOW beval nu te ſchrijven: „TARKY, blind aan zijn linkeroog." Dit werd geſchreven en gelezen. Tot nog grootere verbazing zeide MARINER thans tot FINOW, dat men, door ditzelfde middel, boodſchappen en narigten naar verafgelegene wereldoorden afvaardigde, en dat, wanneer zulke papieren zamengevouwen en toegeſloten waren, de overbrenger van de daarin vervatte aangelegenheden geheel onkundig was; ja dat men, op ſoortgelijke wijze, uitgebreide geſchiedeniſſen van ganſche volken tot latere tijden (eeuwen) konde overbrengen, zonder dat die door het bewaren iets van hare friſchheid verliezen, (welke uitdrukking

FINOW, in zijne zonderlinge aanduidingen, gebezigd had.) De Koning verklaarde, dat hij deze uitvinding allervoortreffelijkst vond; maar dat dezelve evenwel voor de *Tonga*-eilanden volstrekt niet deugde, naardien er, van het oogenblik der invoering af, niet dan oproer en zamenzwering zoude heerschen, en hij zelf veelligt geene twee maanden zijn leven meer zeker zoude zijn. Gaarne, intusschen, wilde hij voor zich deze kunst leeren. — Na een verblijf van vier jaren onder deze eilanders, gelukte het MARINER ten laatste, op een *Engelsch* schip te ontkomen, hoezeer de Koning hem alle mogelijke hinderpalen in den weg stelde. Toen hij eens met drie ongewapende eilanders zich aan het strand bevond, ontdekte hij in de verte een *Engelsch* schip; maar, in weerwil van alle aanbiedingen, weigerden deze hem derwaarts over te brengen, zoodat hij eindelijk genoodzaakt was, een van hen ter neêr te slaan; waarna hij de beide anderen, hierdoor verschrikt, onder bedreigingen dwong, hem in eene kaan aan boord van het schip over te voeren. Zijn doel bereikt hebbende, zond hij hen terug, nadat de Scheepskapitein hun een geschenk had gedaan.

UITBOEZEMING BIJ DEN VAL VAN MISSOLUNGHI.

Moet eindlijk Griekenland bezwijken,
Na zoo veel strijd, na zoo veel moed;
De kruisvaan van zijn vesten strijken,
En Mecca's stander weêr zien spieglen in zijn bloed?
Zinkt dan die glans weêr in het duister,
Die reeds, met rijkgestraalden luister,
Ons oog en hart verrukte, ons koesterde in de hoop,
Dat, trots het woên der kannibalen,
De Christenheid zou zegepralen,
De grenzen sluiten van Euroop?

Dat Griekenland het hoofd zou beuren
Uit zijn verachte slavernij,
Zich uit de boeijen los zou scheuren,
En pralen, als weleer, in 's wereld volkenrij;
Dat weêr beschaving, daar herboren,
Wat was verbannen en verloren

Van kunst en wetenschap zou zaamlen op zijn' grond,
En spreiden van de helle glansen,
Die schittren langs haar tempeltransen,
Weêr stralen over 't wereldrond?

Helaas! dat uitzigt is verdwenen,
Die hoop is in heo niet vergaan!
De blijde dag heeft uitgeschenen;
Een zwarte nacht dampt op, en schiet met snelheid aan!
'k Zie bij de ontelbre Christenbeulen
Zich Christnen scharen, zamenheulen,
En schragen 't wreed gedrocht in 't moordend krijgsgeweld;
De kruisvaan zwicht, de muren vallen,
En onder Misfolunghi's wallen
Ligt hunne laatste kracht geveld.

Wat slaat ge, o Grieken! met verlangen
Uw blikken naar Europa heen,
Om van uw broeders hulp te ontvangen?
Daar sluit een booze geest het oor voor uw geween;
De staatkunst kende nooit onterming;
Zij schenkt verdrukten geen bescherming;
Zij weet van broedermin noch Christelijk geloof;
Zoo 't hemelvuur slechts haar niet dere,
Dat vrij de bliksem 't al vertere,
Zij blijft voor ieder lijden doof.

Zoo is 't dan ijdel, al dat strijden,
Dat jaren reeds uw' grond verwoest,
En eindeloos dat gruwzaam lijden,
Dat gij, o Griekenland! zoo lang verduren moest!
Gij kweekt vergeefs Leonidasfen,
Om eens de schandvlek af te waschen,
En offert vruchteloos uw schatten en uw bloed,
En zult uw' eedlen kampstrijd enden
Met nieuwe ketens om uw lenden
En zwaarder kluisters aan uw' voet.

Ja, edel was hij en regtvaardig,
Uw strijd voor God en vaderland;
Gij bleeft het voorgeslacht nog waardig,
En hieldt, in 't knellendst wee, nog onbezweken stand;
Niets kon uw' moed, uw deugd verwrikken,
Geen valsche schijn u loos verstrikken;

Gij zwoert, en hieldt uw' eed, verkocht uw leven duur;
En moesten honderden daar vallen,
Gij ruktet zoo veel duizendtallen
Met u ter neêr in 't ſtervensuur.

Zoo ziet de woudvorst zich beſpringen
Door tijgers, dorſtend naar zijn bloed;
Zij ſiddren, daar zij hem omringen,
En beven, op zijn' blik, voor hunnen euvelmoed;
Zij ſtorten, door hun tal ſlechts moedig,
Zich op hem neêr; hij wreekt zich bloedig,
Vermorzelt, wat hij grijpt, ſtaat onbezweken pal;
En, doet hunne overmagt hem bukken,
Nog ſtervend ſcheurt hij hen aan ſtukken,
En blijft nog vreeslijk in zijn' val.

Ja, eedle Grieken! gij zult vallen;
't Schijnt in Gods hoogen raad beſlist,
Dat onder uw geſloopte wallen
De laatſte trek van 't heerlijkst volk worde uitgewischt!
'k Zie woeste horden van barbaren,
Op 't graf van uwe martelaren,
Met honend juichgeſchal verſchoppen hun gebeent',
Verdelgen, wat nog is in leven,
Verbrijzlen, wat, in ſtand gebleven,
Nog roem aan Griekenland verleent.

Ja, ſneeft, zoo ge u niet kunt bevrijden!
Die keus is uwer afkomst waard;
Hier toeft u ſlechts verdubbeld lijden;
Veracht den dood! — gij kent een leven na deze aard'.
Smeekt geen genâ; laat u verdelgen;
Laat de aarde al 't Griekſche bloed verzwelgen;
En 't puin der ſteden, opgerezen tot een' hoop,
Zal dan, met uw verwoeste velden,
Aan 't nakroost nog uw grootheid melden,
En de eeuwge ſchande van Euroop!

Ja, wat in 't niet moog' nederzinken,
Uw naam, o Griekenland! blijft ſtaan,
En wijst, in 't onverdoofbaar blinken,
Als noordſtar, ons den weg der heldengrootheid aan.
Geſchiedenis zal uw' luister ſtaven;
En 't nageſlacht, dat, op uw graven

Vol eerbied neêrgeknield, nog op uw deugden ſtaart,
Wischt eindlijk zich een' traan uit de oogen,
En zegt, om uwen val bewogen:
„ Zij waren beter uitkomst waard."

Z . . . . V. D. P.

TER OPWEKKING VAN ALGEMEENE DEELNEMING TEN BEHOEVE DER GRIEKEN.

Hoe! Griekenland vergaat, en, Christnen, gij, gij zult
Dit werkloos aanzien? . . . Kwijt, o kwijt u van uw ſchuld!
Ontwaakt, en doet den Griek uw hartelof verkonden!
Helaas! wat kunt gij meer? Uw handen zijn gebonden!
Een helſche Staatkunst, die, het Christendom tot ſchand', ...
Maar — Toekomst, Christendom en Griek ſtaan in Gods hand!

Hoe klein de gift ook zij, die gij den Griek kunt geven,
o, Houdt haar niet terug! zij redt ligt éénen 't leven.
Gij ſchenkt een brood aan hem, die voor de Vrijheid ſtrijdt;
Een windſel voor de wond van hem, die voor haar lijdt;
Een' dolk tot ſtraf van hen, die 't edelst Volk verdrukken,
Dat, groot in heldenmoed, nog grooter is in 't bukken!

Naar het *Fransch.* IJ.

DICHTKUNST EN REGTSGELEERDHEID.

Vriend! gij zegt met zeer veel ſchijn:
„ Neen! het kan geen waarheid zijn,
„ Dat een Dichter Themis eert,
„ En haar ſtrenge wetten leert.
„ Phebus vlijt geen' lauwerkrans
„ Om 't zwaarwigtig hoofd des mans,
„ Dat geprangd wordt door den hoed,
„ Die den Doctor ſieren moet.
„ Wie, gemanteld en gebeft,
„ Op de Rol zijn ſtem verheft,
„ Zingt daar andre liedjes op,
„ Dan men kweelt op Pindus top."

Ja! de taal der Poëzij,
Vol van kracht en melodij,
Is in andren toon gezet,
Dan de prozataal der Wet.

't Leerboek van Justiniaan
Zwijgt van 't kwijnend licht der maan.
Nimmer spreekt Napoleon
Van den glans der uchtendzon.
Voor de beek, die lieflijk ruischt;
Voor den lentewind, die suist
Door het schomlend lindenloof,
Schijnt het Staatsblad eeuwig doof:
En 't oud-vaderlandsche Regt
Heeft mij nooit een woord gezegd,
Hoe men paart, in 't minnelied,
Roosjes met vergeet-mij-niet.

Maar, mijn vriend! geloof mij toch:
't Spel des levens is bedrog,
En een dichterlijke geest
Dient den Pleitbezorger 't meest.

Immers: neemt een Advocaat
Geene vindingskracht te baat;
Hoe toch maakt hij 't zwarte wit,
En het witte zwart als git,
Als hij voor de *Assises* spreekt,
En zoo schoon *pro Deo* preekt?

Zonder geest en vindingskracht
Wordt geen pleitrede uitgebragt,
Die ter Rolle roem behaalt,
En zich heerlijk ziet betaald. —
Elke zaak is als de maan.
Ziet zij de aarde vriendlijk aan,
Donker is ze aan de andre zij':
Maar onttrekt ze aan u en mij
Haar vertroostend aangezigt;
Vrolijk daalt het zonnelicht
Toch, met onbezoedelde eer,
Op haar ander halfrond neêr.
Pleitbezorgers! houdt dan moed.
Is de zaak slechts zeedlijk goed,
Spoedig vindt ge een lichte zij',
En gij lacht en juicht met mij.
Want (gelooft mij op mijn woord!)
Als u 't goud *alleen* bekoort,

Dikwijls krijgt gij dan partij,
Die, min handelbaar dan gij,
Op wat boeg gij 't wendt en keert,
Over 't regt niet *transigeert*.
Neen! wat zeg ik? Geen partij,
Maar een' regter, groot en vrij,
Door geen' schijngrond ooit verward,
En die vonnist in uw hart,
Naar eene onbeschreven wet,
Die de Godheid, op 't gebed
Der bedrogen Eenvoud, gaf,
Tot der huichelaren straf.

'k Weet, dat *hij* geen schatten wint,
Die zijn loopbaan eerst begint.
Vrienden! buiten zijne schuld,
Is zijn kelder schaars gevuld
Met een' voorraad goeden wijn: —
Dáárom moet hij *Dichter* zijn.

Mist hij geurig druivensap,
O! hij vult den leêgen nap,
Lagchend, uit de milde bron
Bij den steilen Helikon.
Nu getroffen en geroerd,
En ten hemel opgevoerd,
Ademt hij in reiner lucht;
En, na zulk een stoute vlugt,
Straks uit hooger' kring gedaald,
Maar inwendig nog bestraald
Van een' bovenaardschen gloed,
Treedt hij, met verjongden moed,
Weêr 't gewoel der wereld in.
Ja! bezield door menschenmin,
Valt de zwaarste taak hem ligt
In zijn' nooit voldanen pligt.

Middelburg, 1826. A. F. SIFFLÉ.

HELDHAFTIG UITEINDE VAN MURAT.

(Uit eene *Mémoire sur la mort de* JOACHIM I, *Roi de Naples, par le Général* FRANCESCHETTI.)

— MURAT verliet *Ajaccio* op den 28 Sept. 1815. Zes vaartuigen, buiten staat om zee te bouwen, maakten zijne vloot uit, bevattende 250 man. Dezelve werden verscheidene malen door windvlagen vaneengescheiden, en toen de Vorst den 8 Oct. te *Pizzo* landde, had hij niet meer dan 28 militairen en 3 bedienden bij zich. TRENTA CAPILLI, Kapitein der Gendarmerie, verraadde hem, en men geleidde, of liever men sleepte ons naar de gevangenis. Wij werden in een kerkerhol geworpen. Op den 13 Oct. deelde Kapitein STRATTI aan MURAT eene order mede van den Koning der beide *Siciliën*, om hem voor eene Militaire Commissie te voeren. „Mijnheer de Kapitein," antwoordde de Vorst, „zeg aan den President, dat ik weiger voor zijne Regtbank te verschijnen. Mannen als ik hebben geene rekenschap van hunne daden te geven, dan aan God. Dat zij uitspraak doen! Ik heb niets meer te antwoorden." Tot den Rapporteur der Commissie, die hem kwam ondervragen, zeide hij: „Ik ben JOACHIM NAPOLEON, Koning der beide *Siciliën*. Vertrek, Mijnheer!" De Militaire Commissie vergaderde, en, terwijl zij hem vonnisde, praatte MURAT, die den Kapitein had verboden een enkel woord te zijner gunste te spreken, zeer bedaard met de vier Officieren, aan wier bewaring men hem had toevertrouwd. De laatste oogenblikken zijns levens waren die van een' Held. De aannadering des doods, die het meerendeel der menschen doet verstommen, verdubbelde zijne vastheid van geest. De Vorst voer voort zich te onderhouden met de Officieren, die hem bewaakten, toen de deur des vertreks werd geopend, en de Rapporteur hem zijn doodvonnis kwam aankondigen, welks volvoering binnen een half uur stond te gebeuren. MURAT hoorde hem met de grootste koelbloedigheid aan, schreef een' treffenden brief aan de Koningin CAROLINA, sneed eenige zijner haarlokken af, en, dezelve in den brief gevouwen hebbende, gaf hij dien, onverzegeld, aan Kapitein STARAGE, hem verzoekende, denzelven getrouwelijk aan zijne familie te doen geworden, met het cachet van zijn horloge, dat men, na zijnen dood, in zijne regterhand zoude vinden. (Het was eene

kornalijn, met de beeldtenis zijner echtgenoote) „Toef niet langer," zeide hij vervolgens tot den Luitenant Rapporteur; „ik ben gereed den dood te ondergaan." De Vorst werd buiten zijne kamer geleid; dat wil zeggen, hij had alleen derzelver deur uit te treden, voor welke eene afdeeling van twaalf soldaten hem wachtte. Met een' fermen stap trad hij voor hen, en sprak met eene vaste stem: „Soldaten! doet mij niet lijden: de gesteldheid der plaats zelve dwingt u, het uiteinde uwer geweren tegen mijne borst te plaatsen." En, hun zijn hart wijzende, vestigde hij de oogen op het cachet, dat hij in de regterhand hield, en ontving aldus, ten vier ure in den namiddag, in het fort van *Pizzo*, het moordend lood.

GARRICK'S ONTZETTENDE VOORSTELLING VAN DEN DOOD EENS DWINGELANDS.

GARRICK gaf zijnen tijdgenooten een denkbeeld van datgene, wat, aan het wonderbare grenzende, van de *mimiek* en *plastiek* der Ouden staat vermeld. De schrijver der *Lettres sur les Ballets*, die den grooten kunstenaar veelmalen te *Londen* zag, geeft, onder anderen, hiervan het volgend voorbeeld: „Wanneer GARRICK in het treurspel de rol eens dwingelands speelde, die, voor de grootte zijner ondeugden en gruweldaden terugbevende en door gewetensangsten gefolterd, den geest geeft, was inzonderheid dit laatste bedrijf een meesterstuk. Hij schilderde alle bewegingen van het monster met de ijsselijkste kleuren. Trapswijs bezweek de tiran voor de inwendige stemme der zegepralende menschheid. Zijne misdaden verfoeijende, werd zijn zwaar beklemd gemoed zijn veroordeelende regter. De dood prentte zich met bleeke verwen stuiptrekkend in elke gezigtspier. Zijn rollend oog verduisterde meer en meer; zijne spraak werd mat en dof; zijne gebaren verkondigden het naderend oogenblik der vernietiging; zijne beenen wankelden, en tuimelend waggelde hij van dezen naar genen kant; ijsselijke beelden deden hem van tijd tot tijd opschrikken, en weêr nieuwe beelden, waarin zich wrok, berouw en angst vermengden, maalden zich, met alle de kleuren der vertwijfeling, tot in elken vingertop af. Als een leeuw kampte hij tegen den naderenden dood. De natuur herneemt nog eenmaal al hare kracht; hij

wentelt zich, onder kramptrekkingen, op den grond, en krabt met uitgestrekte vingeren in de aarde, alsof hij zelf zich een graf wilde graven. De dood genaakt; zijn gansche wezen, zoo straks nog in alle zenuwen aangegrepen en gespannen, verslapt in een onnavolgbaar wegsterven; en deze laatste penseeltrek van het ontzettend voltooide beeld des stervenden, dit uitblazen zijner ziel, verzeld van een' hartverscheurenden kreet van doodsangst en het stuiptrekken van alle de leden zijns ligchaams, is het stoutste meesterstuk van dit huiveringwekkend tafereel."

DE MIJNWERKER EN HET BESJE.

(*Eene echte Anekdote.*)

In *Hongarije* had onlangs de navolgende gebeurtenis plaats: Bij het openen eener gemeenschap tusschen twee mijnen ontdekte men het wél bewaard gebleven lijk eens mijnwerkers, naar oogenschijn 20 jaren oud, en wiens borst aanduidde, dat hij het slagtoffer was geweest van een dier ongelukken, maar al te veelvuldig bij onderaardsche uitbarstingen. Het ligchaam had niets verloren van deszelfs lenig- en buigzaamheid. Men schreef zulks toe aan de werking van het vitrioolaardig mijnwater. Aan de lucht blootgesteld zijnde, werd het lijk stijf; maar het gelaat en deszelfs trekken ondergingen geene verandering. Niemand herkende het lijk; dezulken, wien nog eene flaauwe herinnering van het ongeval, 't welk hetzelve in de ingewanden der aarde begroef, was bijgebleven, meenden, dat meer dan eene halve eeuw over hetzelve was voorbijgegaan. Geene verdere nasporingen werden alzoo in het werk gesteld, en men maakte toebereidsels, om het ligchaam op de gewone wijze te begraven, wanneer, op het gerucht der zake, eene oude, afgeleefde vrouw, welke, met behulp van krukken, de legerstede, waaraan de zwakheden des ouderdoms haar sinds verscheidene jaren gekluisterd hielden, was ontkropen, het kerkhof naderde. In weerwil der diepe rimpels, drukte haar gelaat nog zoo sterk de gemoedsbewegingen uit van vreugde en smart en angstige verwachting, welke haar bezielden, dat zij het voorkomen had van iemand, door eene ingeving gedreven, en wiens geestverheffing iets wonderdadigs had. Deze vrouw vestigde hare blikken onafgebroken op het zielloos ligchaam,

ſtreek het lange hoofdhaar, dat een gedeelte des voorhoofds bedekte, weg, ſtortte eenen vloed van tranen, borst los in luid en hartverſcheurend weeklagen, en verklaarde eindelijk, dat zij het lijchaam herkende eens jongelings, wiens liefde de hare had geëvenaard, en met wien zij, nu ongeveer zestig jaren geleden, op het punt geſtaan had van door den echt verbonden te worden. Toen zij eenigzins bekomen en bedaard was, dankte zij den Hemel, die haar vergund had, het voorwerp harer eerſte en laatſte liefde nog eenmaal te aanſchouwen, uitroepende: „ Nu ſterf ik vergenoegd!" Inderdaad, de ontvangen ſchok had de geringe levenskracht, welke haar restte, uitgeput. Vergeefs wilden de dorpelingen haar huiswaarts brengen: hare ziel, nu niets meer te wenſchen hebbende in dit leven, had de zwakke banden verbroken, welke haar nog aan de aarde hechtten; en dit belangrijk paar, door het ongeluk zoo wreed geſcheiden, rust thans in hetzelfde graf.

RAPPORT EENS DEURWAARDERS.

Een deurwaarder moest een' kwaden betaler uitwinnen. Bij het volvoeren van dezen last geraakte de debiteur in zulk eene woede, dat hij den deurwaarder niet alleen met ſcheldwoorden overlaadde, maar zelfs met geweld ten huize uitdreef. De mishandelde ſtelde daarvan dit rapport: „ Op „ den 5 Junij begaf ik mij, ten gevolge eens *mandaats* van „ 3 *ejusd.*, naar den Heer N..., om hetzelve ten uitvoer „ te leggen. Maar hij greep mij aan, en wierp mij met „ geweld ter deure uit, mij ſcheldende voor een' *ſchurk*, „ *ſpitsboef*, *nietswaardig galgenaas* en *menſchenviller*; welk „ alles ik bereid en genegen ben, te allen tijde onder eede „ te bevestigen, *dat het de zuivere waarheid is.*"

FIJNE ONDERSCHEIDING VAN EEN' DOOFSTOMME.

Bij een openbaar *examen* in het Doofſtommen - Inſtituut te *Parijs*, vroeg men een' derzelven naar het onderſcheid tusſchen Poëzij en Schilderkunst. Het antwoord was: „ De Poëzij is de ſprekende Schilderkunst; de Schilderkunst de ſtomme Poëzij."

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER

HET ONTZIEN VAN DEN GOEDEN NAAM

DES NAASTEN.

Door

Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA;

Advocaat te Rotterdam. (*)

Er is wel niemand in de burgerlijke maatſchappij, of hij bezit eenige uiterlijke goederen, en de wetten beſchermen hem tegen derzelver ontvreemding. De ſchamele kleeding des bedelaars zelfs is van die beſcherming niet verſtoken. Zoo het mogelijk ware, dat eene begeerige hand zich naar dezelve uitſtrekte, de arm der Geregtigheid zou zich even zeer tegen haar verheffen, als tegen den berroover der Vorſtelijke ſchatkamer. Gelukkig echter is de Staat te noemen, waar de pogingen der ongeoorloofde hebzucht inderdaad zeldzaam zijn, in vergelijking van de zigtbare goederen, welke haar kunnen verlokken. Gelukkig het land, waar liefde tot de deugd en eerbied voor Gods geboden zich paren aan de vrees voor eene wakende Overheid, om de eigendommen te bewaren tegen alle aanranding, en hen te omringen met eene veiligheid, welke de zorgende arbeidzaamheid bekroont met een duurzaam genot van hare vruchten. Zulk een land is het onze, M. H! Wij mogen er nog op roemen; wij moeten het met dankbaarheid erkennen. In vergelijking met andere Staten, is ons land eene verzamel-

(*) Uitgeſproken op den 1 Februarij 1826 bij het *Rotterdamsch* Departement der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

plaats van ontelbare fchatten, welke, zelfs meer dan elders, met vertrouwen worden blootgefteld, en, in vergelijking met andere Staten, zijn echter de voorbeelden van berooving bij ons ten uiterfte zeldzaam. Wie hier moge klagen over het ongeftraft blijven van eenige dier zeldzame gevallen, hij roeme te meer in hunne zeldzaamheid; maar wie deze mogt betwijfelen, fla het oog niet blootelijk op *Spanje* en *Italië*, maar ook op *Frankrijk* en *Engeland*, — en het zij hem goed, in *Nederland* te leven!

Maar er is niemand in de burgerlijke maatfchappij, of hij bezit ook een onzigtbaar goed, kostelijk in waarde boven al het uiterlijke, en zelfs te kostbaarder, naarmate hij minder zigtbare goederen heeft. Het is een fchat, dien hij flechts door eigene fchuld moest kunnen verliezen. Het is zijn goede naam; het is, waar hij dien reeds zelf verheven heeft, zijne eer. Niet de ingebeelde waan van den hoogmoedigen, maar het geboorteregt van iederen mensch, en de bezitting der waarachtige verdienfte. Ook dit onzigtbaar goed is vaak ter prooije aan aanranding en ontrooving. Men ziet er niet de hand naar uitfteken; deze kan het onzigtbare niet raken; maar de menfchelijke tong en hare duizende zigtbare tolken, welke alleen waarheid en verlichting moesten verfpreiden, befmetten het met eenen verpestenden walm, en vernietigen het foms, den bezitter meestal verarmende, zonder zichzelven te verrijken door deze daarom des te fnoodere berooving. De burgerlijke Geregtigheid acht zich meestal onbevoegd, om die eerrooving te beftrijden, en zekerlijk dan, wanneer alleen de zedelijke waarde des menfchen, wanneer zijne hoogfte waarde is aangerand. Dit ligt in den aard van hare pligten. Zij mag zich niet met het zedelijke, van hoe hooge waarde ook, bemoeijen. Maar welk gedeelte van onze goederen heeft dan meer aanfpraak op de beveiliging der zedelijkheid, dan dat, hetwelk alleen aan hare befcherming, met uitfluiting van alle andere, is overgelaten? — En nu vrage ik het u, M. H.! is ook de goede naam, is ook de eer onzes naasten, bij

ons, in vergelijking met andere Rijken, zoo veel meer in veiligheid, dan de uiterlijke goederen het zijn? Kunnen wij ook van deze zijde onzen Staat even gelukkig prijzen? Is te dezen aanzien, vooral voor de lagere ſtanden, en voor hen, welke op deze door leer en voorbeeld werken, alle herinnering onnoodig? — Ik vermoede dit zoo weinig, dat ik integendeel gemeend heb, u niet geheel doelloos of onnuttig te zullen bezig houden, wanneer ik tot u ſprak *over het ontzien van den goeden naam des naasten.* Bij ondervinding uwe toegevendheid kennende, durf ik u bijna niet om deze vragen. Het zou zijn, alsof ik niet op haar vertrouwde. Maar ik gevoel, haar meer dan ooit te behoeven. Geeſt mij dan een blijk uwer genegenheid, door haar te verdubbelen!

Het is nu, op weinige dagen na, vijftien jaren geleden, dat ik, in deze afdeeling onzer loffelijke Maatſchappij, het woord voerde *over den rijkdom van eenen goeden naam.* Ik ſchetſte toen het gevoel van deszelfs waarde, als eene bron van edele gezindheden, als eene verſterking van het wankelend gemoed, als eene tegenwerkende kracht, waar de bloote zedelijke pligt voor de aanlokſelen der zinnelijkheid zoude bezwijken; het beloofde ons in zijne vrucht de heerlijkſte genietingen; het reikte ons het onmisbaar middel, om het welzijn onzer natuurgenooten te bevorderen; het verbond ons met den hechtſten band aan het nageſlacht (*). Zoo iemand uwer zich nog iets daarvan mogt herinneren, het zal wel alleen zijn, omdat hem geheugt, dat ik daarbij vervulde de reeds aangekondigde ſpreekbeurt van een waardig Medelid, wien de Voorzienigheid uit ons midden had weggenomen, maar die ons zijnen goeden naam ten erfdeel liet! Hoeveel is ſedert dien tijd niet veranderd!.... De Waarheid is dezelfde gebleven. Zij is eeuwig en onveranderlijk. Eeuwig en onveranderlijk is ook de waarde des goeden naams. Maar de ſchatting van deszelfs waarde is niet altijd dezelfde, en

(*) Men kan die Redevoering lezen in het Mengelwerk an dit Tijdſchrift van het jaar 1811, bl. 313 en volgg.

vele omſtandigheden kunnen bij een volk medewerken tot de verhooging of verlaging van deze ſchatting. Boven alles kan dit de burgerlijke wetgeving. Zij heeft vaak eenen onweêrſtaanbaren invloed op de zeden; zij heeft dien meestal, wanneer zij de hartstogten en zinnelijke neigingen der burgers ontziet, of vleit, of onderſteunt. Het zal ook over eene maand vijftien jaren zijn geleden, dat onze zeden door eene vreemde wetgeving werden overvallen, welke de laatſte ſporen van ons volksbeſtaan trachtte uit te wisſchen. Dat volksbeſtaan is door de Voorzienigheid herſteld; maar nog zijn wij in de banden der vreemde wetgeving gekluisterd. Plotſeling greep ons hare overheerſching aan, langzaam gaat het werk der bevrijding; wanneer zal zij daar zijn?

Veel hebben de vaderlandſche zeden door deze vreemde wetgeving geleden. Het minbeſchaafde deel des volks houdt althans *dat* wel voor voegzaam en geoorloofd, wat bij de wet geene beſtraffing niet alleen, maar zelfs in geen gevolg eenige de minſte misprijzing ondergaat. En wat veroorloofde deze wetgeving niet al? Veilig was nu voor de wet de verleider der onſchuld, en het geheele veld der zinnelijke genietingen ſtond den jongeling open, zonder dat hem zelfs een aanval op de huwelijkstrouw van anderen werd misgund. De huwelijkstrouw zelve ſcheen voor den echtgenoot geen wettige band buiten zijne woning. En de eer, de goede naam des naasten? Ieder weet den ſpotprijs te noemen, waarvoor hij mag beleedigen; ieder kent de grenzen van voorzigtigheid, welke hij heeft in acht te nemen, om het bijna ſtraffeloos te doen. In dit opzigt ook is de verandering, door de vreemde wetten aangebragt, allerbelangrijkst. Ik kan u de bewijzen aanhalen, hoe, naar onze voorvaderlijke zeden, eertijds een ligtvaardige pronker, die zich op de gunst eener eerwaardige vrouw beroemen durfde, met openlijke ligchaamsſtraf zijnen laster heeft geboet (*); thans mogt het uiterſte, het

(*) Z. SANDE, *Decif. Frif. L.* 5. *T.* 8. *D.* 5. GROENEWEGEN, *ad* § 4 *Inſt. de publ. Judic. N.* 18.

welk hij lijden kon, wezen, dat het haar vrij sta, bij den Regter haren naam te pand te brengen, om haren lasteraar eenen geringen ſtrafpenning af te dwingen, die naauwelijks eene bezoldiging ſchijnt van de gunst der eerloozen!

Verſtaat mij wel, G. H.! Ik wil in geene Regtskundige verhandeling treden. Ik wil niet oordeelen tusſchen de twee uiterſten, bij welke, mijns inziens, even zeer is gedwaald. Het is ook hier de plaats niet, te komen in eene ontwikkeling der denkbeelden, welke tot den aan te prijzen middelweg geleiden. Ik wilde u ſlechts met een woord bepalen bij den invloed, welken eene zoo ontzettende omkeering van wettelijke beginſelen noodzakelijk hebben moest op de zeden des volks. Maar gij hebt ook aan dit enkele woord genoeg. Uwe ondervinding geeft zelve daaraan de noodige uitbreiding. De ligtvaardigheid, waarmede, bij het minſte en onbeduidendſte verſchil, de woordenwisſeling der lagere klasſen wordt vermengd en aangevuld met ſcheldwoorden, welke den tegenſpreker alle eerlijkheid of alle kuischheid ontzeggen; de driestheid, waarmede in enkele hoogere kringen het karakter der afwezenden wordt beoordeeld, en hunne onzedelijkheid tot een veld genomen, waar jagt gemaakt wordt op geestigheid en dubbelzinnigheid, zoodat het geen waanzin blijkt te wezen, welke HAMLET zeggen deed: „wees kuisch als ijs en rein als ſneeuw, gij zult den laster niet ontvlieden! (*)"; de verwatenheid, waarmede in alle ſtanden de ligtſte beleediging ten grondſlag wordt gelegd voor de gevoeligſte vergelding; de openlijkheid, waarmede de lasterzucht te voorſchijn treedt ter bejaging van een karig loon, en zelfs de vervolging der Overheid koelbloedig uitdaagt, — alle deze verſchijnſelen zijn wel niet volſtrekt nieuw, maar zij hebben eenen aanwas, eene duurzaamheid, en ten deele een gevestigd beſtaan verkregen, welke te voren onbekend, en onder ſtrengere wetten moeijelijk, zoo niet onmogelijk te bereiken waren.

Deze opmerking, G. H., voert mij terug tot de reeds

(*) SHAKESPEARE's *Hamlet*, *Act*. 3. *S*. 1.

bij mijne inleiding aangestipte verpligting, om het zedelijk gevoel te sterker te wapenen tegen de zonde des lasters, naarmate het minder wordt afgeschrikt door de burgerlijke wetten. Ik wilde daartoe bij deze mijne voordragt eenen uiterst eenvoudigen en korten weg volgen. Elke zonde heeft hare trappen; ook de laster heeft die. Maar, hoe men die ook onderscheide, en, van het overijld oordeelen af, langs de hekelzucht, de kwaadaardige bespotting en de kwaadsprekendheid, tot de beschimping en den hoon opklimme, allen vereenigen in zich een oordeel des menschen over de waarde des naasten, en meestal de openbaring van dat oordeel aan anderen. Ik wenschte dan niet opzettelijk over de meerdere ongeoorloofdheid van den hoogeren trap boven die des lageren te spreken, maar aller gemeenschappelijken grondslag te beschouwen, door achtervolgens het oog te vestigen,

Vooreerst, op hen, die beoordeeld worden,

Ten andere, op hen, die oordeelen, en,

In de laatste plaats, op hen, aan welke het oordeel wordt medegedeeld, en die het geloovend verbreiden.

I. Zeer onderscheiden zijn de meeningen der Wijsgeeren en Godgeleerden omtrent den zedelijken aanleg des menschen. De een noemt dien ten goede, de ander ten kwade genegen; de eerste geeft hem eigene krachten, de ander onderwerpt hem bijna geheel aan eene ondersteunende genade. Zoo veel komt mij voor zeker te zijn, dat men zich ten uiterste vergist, wanneer men meent, dat de laatsten daardoor des menschen waarde zoo geheel vernederen. Wat toch kan heerlijker en meer verheffende gedacht worden, dan het bijzonder voorwerp te zijn van de ondersteunende begunstiging der Voorzienigheid, wier wezen heiligheid is? De ondervinding leert dan ook wel, dat dit denkbeeld zelfs niet altijd die nederigheid baart, welke men daarvan mogt verwachten, en welke het natuurlijk gevolg is van het besef der tekortkoming in het gebruik der geschonkene krachten. Welke meening intusschen ook moge heerschen, elke derzelven geeft aan den

menschelijken aanleg eene, door deszelfs zedelijke bestemming, boven alles, wat hem op aarde omringt, verhevene waarde. Wie zou ook deze kunnen ontkennen, die het doel nagaat, waarvoor hij bestemd is, of de uitstekende voorbeelden van zedelijke of verstandelijke grootheid, welke de edeleren onder de menschen reeds hier opleveren?

De zedelijke aanleg des menschen is, met andere woorden, zijne geschiktheid, om bij zijne handelingen de beginselen op te volgen, welke door eene zuivere zedeleer worden voorgeschreven. Naar de gewone regelen der natuur van alle voorwerpen, voert het denkbeeld van geschiktheid tot iets, bij wezens, welke eenen wil hebben, ook dadelijk tot dat van geneigdheid daartoe, zoo lang van geene tegenovergestelde strekking blijkt. Deze toch is dan strijdig met derzelver bestemming, is onnatuurlijk. Zij is een toestand, die niet vermoed mag worden; dien te vermoeden, is eene vernedering, eene beleediging.

Ziet daar den eenvoudigen, maar waren oorsprong der denkbeelden van eenen goeden naam, van eer, van schande en laster. Wanneer het oordeel onzer medemenschen ons de bekwaamheid en geneigdheid om zedelijk te handelen niet uitdrukkelijk ontzegt, zoo is onze waarde als zedelijk wezen in het oordeel der menschen erkend. In het tegenovergestelde geval wordt die waarde aangevallen. Geschiedt dit door eene harde en liefdelooze beoordeeling onzer uiterlijke daden, of geheel zonder eenigen grond, zoo vertoont het zich als kwaadsprekendheid; is het daarentegen door valsche en verdichte opgaven gerugsteund, zoo kondigt het zich als laster aan. Wordt deze in het geheim gepleegd, en ontvliedt hij alzoo het oog van den beleedigden mensch, dan is er zeker geene meer vernederende ondeugd te bedenken; en ieder, die met mij, in het algemeen, minachting der waarheid voor de overvloedigste bron van alle zonden houdt, moet waarlijk het taalgebruik prijzen der *Duitschers*, welke alle ondeugden *Laster* noemen. Zij geven door deze, van de lafste en kwaadaardigste der ondeugden, voor allen ontleende benaming een treffend tegenbeeld van het spraakgebruik der *Romeinen*,

welke aan alle deugden den geslachtnaam gaven van den heldenmoed.

De goede naam is dan de door het oordeel der menschen erkende zedelijke waarde. Hij komt ieder toe, die hem niet door onzedelijke handelingen heeft verbeurd. Wie hem zonder waarachtigen grond aanvalt, beleedigt de regten der menschheid.

Uit dit eenvoudig, maar, zoo ik meen, gegrond oogpunt, moet dan ook van zelf volgen, dat men zich vergist, wanneer men alleen eenen goeden naam zou toeschrijven aan hem, die door stellige daden van uitstekende zedelijke waarde zich eenen beroemden naam verworven heeft. De goede naam is de onbevlekte; hij drukt geene stellige, maar ontkennende eigenschappen uit. Onder den goeden, onbevlekten naam van den edelen HOWARD zal niemand reeds verstaan die onbaatzuchtigheid en zelfopoffering, met welke deze vriend der lijdende menschheid zijn werkzaam leven aan het bezoeken der gevangenissen en gasthuizen, en aan de verbetering der gevangenen zelven heeft toegewijd (*). Deze hebben eene hoogere aanspraak op achting, maar ontnemen echter niets aan de waarde des goeden naams van iederen mensch, wiens stille en volstrekt geen gerucht makende deugd wel door geene openlijke stemme ooit gehuldigd is, maar die echter ook door geene uiterlijk onzedelijke daad het vertrouwen en de achting zijner medemenschen heeft verbeurd. De beleedigende oordeelen der afgunst, des nijds, der liefdeloosheid, over onze stellige en door daden verworvene voorregten, moeten dus niet verward worden met de beleedigende oordeelen der kwaadsprekendheid en van den laster over onze bekwaamheid en geneigdheid tot een goed en zedelijk gedrag. Men kan ons die hoogere voortreffelijkheid, het zij van hart, het zij van geest,

(*) Het zijn de woorden van L. HARSCHER VON ALMENDINGEN, *Grundzüge zu einer neuen Theorie über Verletzungen des guten Namens und der Ehre*, in GROLMAN's *Magazin für die Philosophie und Geschichte des Rechts*, I B. I *St. S.* 4.

ontzeggen, zonder daardoor onzen goeden naam aan te tasten; maar men kan dezen niet bevlekken, zonder tevens den grondſlag en de innerlijke waarde van alle uiterlijke voorregten en ſchijnbare verheffing weg te nemen. Alle burgerlijke eer zelfs, welke in de maatſchappij uit het onderſcheid der ſtanden en rangen ontſpruit, of naarmate van de waarde, welke door de maatſchappij zelve aan bekwaamheden en kundigheden, en zelfs aan rijkdommen, gehecht wordt, aan derzelver bezitter wordt bewezen, wat beduidt zij, wanneer het algemeen oordeel tevens daaraan den ſmaad der onzedelijkheid hecht? Deze ontneemt aan de burgerlijke eer alle merg en voedſel, en vernedert haar tot een dor geraamte, met hoe ſchoone titelen en blinkende ſieraden zij ook verſierd moge worden. De een moge, om de afhankelijkheid van zijnen ſtaat, haar met buigingen huldigen; de ander moge, uit onverſchilligheid omtrent de zedelijke waarde des menſchen, haar zelfs vleijen en verheffen, — de onzedelijkheid ontgaat de verachting niet, welke zij verdient, offchoon zij zich met al den luister der wereldſche grootheid moge vertoonen; zij moge voor een oogenblik het oog der menigte verblinden, in den ſtillen huisſelijken kring wordt haar het masker afgeligt, wanneer de brave vader zijnen zonen lesſen geeft ter ongeſmukte deugdsbetrachting, als de godvruchtige moeder hare dochteren waarſchuwt tegen de verlokkingen van de vreugde der wereld, of als de vriend aan den vriend zijn hart opent, en het innigſte vertrouwen zelfs de geheimſte gedachten met woorden bekleedt. Maar uit die ſtille kringen, wanneer geſtrenge beſcheidenheid hen niet bewaakt, maar uit de onverſchillige zamenſprekingen der menſchen, uit de dagelijks voorkomende en zich vernieuwende gedachtenwisſeling, gaat eindelijk eene alle redenering overheerſchende ſtem uit omtrent den goeden naam des naasten, omtrent dien kostelijken ſchat, *zonder* welken geene waarachtige eer te denken is, *met* welken de mensch de harten van alle braven voor zich geopend vindt. Wee nu, dubbel wee, wanneer die ſtem door de kwaadſprekendheid, door den las-

ter tot onwaarheid is verleid! Wee de verleiders! Zij hebben zich aan Gods heerlijkste schepping, aan 's menschen zedelijken aanleg vergrepen! Zij hebben eene heiligschennis der zedelijkheid begaan!

Het is boven alles dit denkbeeld, dat ons moet doen terugdeinzen bij de mogelijkheid van een verkeerd oordeel te vellen ten koste van den goeden naam onzes naasten. En hoe dikwijls echter wordt niet door overijling, in de hitte des gesprek, die mogelijkheid voorbijgezien, — hoe dikwijls (moet ik het er niet bijvoegen?) wordt daartoe de gelegenheid gebaand, door, ter tijdvulling, het gesprek te wenden op de zedelijke gebreken des naasten! Hoe menigmalen vooral ontaardt de zelfverdediging wegens vermeende verongelijking niet in de schamperste verongelijking zelve! Hoe wordt niet, vooral in de lagere standen, bij grootere onberadenheid, ook de geringste twist wegens bijzondere omstandigheden eene genoegzame reden, om, van beschuldiging tot beschuldiging overslaande, alle schaamte en zedelijkheid te ontzeggen! Wel tracht dan soms een rijper oordeel, bij later nadenken, den vluggen laster te achterhalen; maar deze bespot den tragen gang van verstand en rede, fladdert reeds met zwierende vaan onder de bonte rijen der nieuwsgierige menigte, en verspreidt alom zijne besmetting op den ten onregte aangevallen' naam, — het berouw komt te laat!

Maar zijn er dan geene menschen, wier gedrag zelf de oorzaak is van een ongunstig, maar niettemin juist en gegrond oordeel? — Wie zou dwaas genoeg zijn, dit te ontkennen, G. H.? Voorzeker zijn er, die, om het kort uit te drukken, zichzelven een oordeel zijn, — wier onzedelijkheid zich openlijk genoeg uitdrukt, om allen twijfel weg te nemen. Er zijn ook anderen, (wie zou het, bij eenige ondervinding, kunnen loochenen?) die, gelijk SCHILLER ergens zegt, gaarne aan twee tafels zwelgen; die openlijk het Goddelijke hulsel der deugd omdragen, maar tevens gaarne de geheime genietingen der zonde smaken (*).

(*) *Don Karlos*, 2 *Akt*, 9 *Auftr.*

Het valt moeijelijk, van de eersten te spreken, die alle schaamte schijnen verloren te hebben. Het is eene teedere onderneming, van de laatsten te gewagen. Aan de eene zijde schijnen zij zich boven genen in waarde te verheffen, omdat zij het algemeen gevoelen ontzien, en daardoor de pligtmatigheid der deugdsbetrachtiug niet slechts huldigen, maar die ook met zelfbedwang in anderen erkennen; doch van den anderen kant missen zij echter die opregtheid des wandels, welke soms nog den ongehuichelden zondaar doet beklagen. Verre van ons de vergelijking en schatting hunner onwaarde! Maar de natuur der zake dringt ons omtrent allen eene tweede bedenking op, welke zich bij de vorige voegt, om alle medewerking te hunner openlijke onteering te verwerpen.

Geene reden, namelijk, kan de verbreiding van eens anders schande vergoelijken, dan de zucht om of den verdwaalden te verbeteren, of deszelfs voorbeeld te doen dienen ten afschrik van hen, die door een gelijk gevaar mogten worden bedreigd. Maar wanneer zulk een voorbeeld, uit het levend en ons omringend geslacht ontleend, eene goede uitwerking doen zal, dan moet het onmiskenbaar zich vertoonen met alle de teekenen zijner onwaardigheid. Dan echter is ook alle verbreiding van deszelfs schandelijkheid onnoodig. Het is daar, en teekent zich zelf. En de verbetering des verdwaalden? Wie kent het menschelijk hart, en meent dan, dat het door versmading en onteering is op te heffen uit den last der zonde? Wie kan het gelooven, dat de bewustheid eener opzettelijke verbreiding van zijne onwaardigheid immer iemand op den goeden weg zoude terugbrengen? Wie is integendeel niet ten volle overtuigd, dat het door den invloed der ondeugd ontstemde gemoed nimmer tot eene ongeveinsde deugdsbetrachting kan worden teruggeleid, dan door eene liefdevolle opwekking van de nog onverstikte zaden der zelfachting, en het zorgvuldig aanvuren der sluimerende vonken van het geloof aan vergevende welwillendheid? Dient daarentegen het verbreiden der aan sommigen nog onbekende onzedelijkheid des zondigen

niet, om hem, door het kennen van makkers op den weg des verderfs, gerust te ſtellen omtrent zijne eigene onwaardigheid? Kan het niet weder het geweten in ſlaap wiegen op het oogenblik, waarop het ontwaakte? Werkt de kracht van het voorbeeld niet dikwijls meer ter navolging dan ten afſchrik? Er valt niet te twijfelen; de opzettelijke verbreiding der verdiende ſchande is meestal even doelloos, als de onverdiende onteering onzedelijk is.

II. Maar, wat wordt er nu van allen aanval op den goeden naam des naasten, wanneer wij het oog ſlaan op hen, wier oordeel dien aanval waagt? Ik bedoel hen, die zich door eigene kennis aan de onzedelijkheid des naasten daartoe geregtigd achten; van hunne geloovige volgelingen ſpreek ik ſtraks.

De oordeelenden zijn menſchen! — Gelooft niet, als ik dit zeg, G. H., dat ik voorheb, mijne taak gemakkelijker te maken, door de waarde van het menſchelijk oordeel te verlagen. Ik zou, en ik denk toch ook met eenig regt, van de algemeene feilbaarheid der menſchelijke kennis, zelfs omtrent zaken, die onder haar onmiddellijk bereik liggen, kunnen ſpreken; ik zou althans, en immers ook wel met eenigen grond, kunnen beweren, dat een juist oordeel toch niet aller deel is, en dat velen integendeel, zich met eene oppervlakkige beſchouwing vergenoegende, zich ook door den ſchijn laten wegſlepen, en hoogſtens de waarſchijnlijkheid volgen, waar alleen de waarheid hen geleiden moest. Maar ik laat gaarne alle, zelfs gunſtige, bijpaden ter zijde liggen, waar de hoofdweg tevens de naaste is. Geen aasje zij ontnomen aan het gewigt, dat aan het menſchelijk oordeel wordt gehecht; geen ſtofdeel ontroofd aan de hoogſte eerzuil, die men het heeft geſticht. Met bewondering ſtaren wij op de verrasſende uitvindingen van den menſchelijken geest, welke dagelijks zich uitbreiden; de verhevene inzigten der Wijsgeeren vervullen ons met eerbied voor het licht hunner kennis; wij duizelen, wanneer wij hen volgen willen, wanneer hun oog de hemelen meet, en in de ſtarren ſchijnt

te lezen. Doch, M. H., waar het de beoordeeling geldt van de zedelijkheid des naasten, breidt zich voor ons een geheel ander veld uit, dan dat, in hetwelk de menschelijke geest al die grootheid vertoont, al die bewondering heeft geoogst; het is een veld, waarop de grootste Wijsgeer nooit verder is gekomen, dan tot eene eerste schrede, en nimmer de een aan den anderen de hand heeft kunnen reiken om verder door te dringen, maar waarop alleen eigene ondervinding leidsvrouw is; het is een veld, omringd van zoo vele hinderpalen, welke den toegang belemmeren, dat de meesten er geheel om heen moeten gaan. Op dat veld liggen de beweeggronden der handelingen van elken bijzonderen mensch, — de beweeggronden, van welke intusschen alleen de zedelijkheid zijner uiterlijke daden afhangt. Stelsels van zedekunde laten zich, door eeuwenlange ontwikkeling en opvolging van bespiegeling en ondervinding, zamenvoegen, en in het rijk der zeden laat zich, bij schrandere opmerking, wat zijn kan, bijna met gelijke zekerheid, als wat zijn moet, bepalen; in de redelooze natuur laten zich de wetten bespieden en verklaren, welke oorzaak en gewrocht verbinden, en met juistheid leert men van de uitwerking tot het werkend beginsel opklimmen; maar het levende hart van iederen bijzonderen mensch wordt door eenen wil bewogen, die alleen beslist, wat in hem, niet zijn kan, of zijn moet, neen, wat in hem zedelijk *is*, waarop het bij de beoordeeling zijner zedelijkheid alleen aankomt; en deze wil, deze bewegende oorzaak, in iederen mensch verschillende, door de minste omstandigheid onderscheiden in waarde, ontwijkt alle menschelijk oog; hij laat alle stelsels met hunne bepaling van hetgeen kan zijn, en moet zijn, verlegen, en ontstijgt tevens alle vergelijking met de wetten der redelooze natuur.

De eene mensch ziet den anderen handelen, en schrijft hem daarbij beweegredenen toe, niet naar bekende waarheid, maar naar bloote mogelijkheid, hoogstens waarschijnlijkheid. Maar hoe dikwijls moet hij zich niet bedriegen! — Hetgeen nuttig is voor anderen, en als zoodanig luid

wordt geprezen, ja den lof van deugdzaam verkrijgt, dewijl meestal het gevolg de uitſpraak des beſchouwers regelt, dat is niet altijd deugdzaam, maar ſoms het bloote uitwerkſel van onedele, immers niet prijzenswaardige bedoelingen. Wat daarentegen des beſchouwers gevoel beleedigt, en hem, of hun, die hij voorſtaat, ſchadelijk of onnuttig is, heeft veelligt de beste bedoelingen, misſchien de uiterſte regtvaardigheid omtrent anderen, ten grondſlag. Leent aan de eene zijde de veinzerij haren mantel ter bedekking der gebreken, aan den anderen kant legt de vooringenomenheid geheel valſche kleuren op het gelaat der onnadenkende deugd. Wien is het gegeven, tot de verborgenſte raderen van den wil des menſchen door te dringen, — wie kan kracht en uitwerking, oorzaak en gevolg hier wegen en meten, dan alleen Hij, die de harten kent en de nieren beproeft?

Maar, het zij zoo, — men ſtelle zich voor eene onmiddellijke, door de zekerſte zintuigen verzegelde bijwoning van het begaan eener daad, over welker onzedelijkheid geen twijfel kan beſtaan.... Toehoorders! ik gruw van het denkbeeld om het onzedelijke te vergoelijken; ik verlang er geene toegevendheid voor; maar ik ſtel mij, om hem te beoordeelen, den geheelen mensch voor, en vorder eene bezadigde uitſpraak. Ik vraag u dan, of ons oordeel toch wel van voldoende kracht is, om zelfs van eene bekende daad tot den geheelen toeſtand van den zedelijken aanleg te beſluiten, en dezen door onze verbreiding ter prooije te geven aan de algemeene verſmading, en hem den ſteun te ontnemen, die alleen hem weder uit de laagte kan verheffen? — Kennen wij alles, wat is voorafgegaan, — kennen wij alles, wat is gevolgd? De verleiding? Het berouw? — Kennen wij, door hetgeen wij zagen, ook dat, wat wij niet zagen?

Nog één woord, Zederegters van den Naasten! Zijt een oogenblik Regters over uzelven. Als het gevoel, van zelf niet wèl gehandeld te hebben, in uw binnenſte oprijst, (en aan menſchen van zulk een helder en ſcherpziend oordeel zal toch wel eene enkele maal zich eenig

vlekje in het eigen hart vertoonen) als zelfs het diepſte leedwezen uwe ziel vervult, en u tot een geheel overzigt van uw zedelijk beſtaan geleidt, ſluit gij dan moedwillig het oog voor de goede hoedanigheden, welke uwe gebreken vergezellen, en ontzegt gij haar met onverbiddelijke geſtrengheid alle waarde, en zelfs alle kracht ter verſterking van uw doorgaand gedrag tegen de aanvallen, die uwe zwakheid bedreigen? — of zoekt gij in haar die kracht? tracht gij haar uit te breiden? wenscht gij haar op te wekken door alle doelmatige onderſteuning? — Zederegters van den Naasten! zijt toch den naasten, wat gij uzelven zijt!

III. Vóór ik eindige, moet ik nog van hen gewagen, wien het oordeel over den naasten wordt medegedeeld, en die het geloovend verbreiden. Wanneer ik daarbij ten maatſtaf moest nemen het aantal dergenen, welke tot deze klasſe behooren, dan behoorde ik zeker over hen oneindig langer te ſpreken, dan over hen, die naar eigene ondervinding den goeden naam des naasten bezwalken. Want het kwaad vindt bijna overal een open oor, en maar al te veel een' ook ligt te ontſluiten mond. Met de ſnelheid van het licht verſpreidt het zich onder de menigte, en vindt alom ſpiegels, die het terugkaatſen. „ Hebt gij het gehoord?" is de lokvraag der kwaadſprekendheid, en ongelukkig acht de vrager zich, als het reeds is gehoord, en een ſnellere bode hem is voorgegaan. In een oogenblik is de eerſte, die bij ondervinding ſprak, en wiens oordeel wij ſtraks beſchouwden, uit het gezigt verloren, en, op het bloote geloof aan de waarſchijnlijkheid des kwaads, gaat de adem, welke den goeden naam des naasten beſmet, van den eenen mond tot den anderen over. Verpeste en verpestende adem!

Wanneer ik echter overweeg, hoe gering de beradenheid is dergenen, welke ik hier bedoelen moet, en hoe meer onbedachtzaamheid dan kwaadwilligheid hen geleidt, dan mag ik het er wel voor houden, dat ik, door bij mijn eerſte deel hun oog te vestigen op den aanleg van hen,

over welke zij fpreken, hen reeds tot nadenken heb gebragt. Nog flechts eene aanwijzing!

Onder de voorregten, welke den mensch boven het redeloos gedierte gegeven zijn, blinkt ook het vermogen uit, om te gelooven, wat hij niet zelf door de zinnen heeft waargenomen. Het dier ziet en hoort flechts door zichzelven; de mensch ook door het vertrouwen op anderen. Dat vertrouwen geleidt hem, van zijne jeugd af, van ieder onderwijs, dat hij geniet, tot elke ondervinding, die hem wacht. — O, het geloof is eene zoo fchoone eigenfchap van de zedelijke natuur des menfchen! Het is een hemelsch gefchenk der liefderijke Voorzienigheid. Het doet ons aannemen, wat wij niet ondervinden; het verheft ons boven den nooddwang der beperkte zintuigen, en boven de grenzen der te kort fchietende kennis; het beurt ons op, waar wat wij zien ons doet lijden, wat wij ondervinden ons ter neder flaat. Wij ontvingen er den aanleg voor ter bevordering van het hoogfte goed, te onzer opleiding tot een beter leven. Maar hoe nu? Zullen wij het onteeren, door het te laten voeren in de flavernij van het kwade? Dat echter doen wij, door onbedachtzaam het kwade te gelooven, en in dit geloof te verfpreiden, ter befmetting van den goeden naam des naasten. Wij misbruiken dan eene heerlijke gave. Wij doen het, terwijl wij ons tot een blind werktuig in de handen van anderen verlagen. Want (ontveinzen wij het onszelven toch niet, G. H.!) ieder, die kwaadfprekendheid en laster tot ons brengt, bouwt in waarheid op onze lasterzucht, en, hem onberaden volgende, bezegelen wij zijne onszelven vernederende uitzigten. Eer men dan hier vertrouwe, zie men wel toe, *wien?* Den bekenden man van ondervinding, van wereldkennis, vooral van een godsdienftig en liefderijk gemoed, den belangeloozen, of wel den onnadenkenden, den onkundigen, den liefdeloozen, veelligt den onbekenden, mogelijk den opzettelijken lasteraar, die de kwaadfprekendheid heeft in pacht genomen, om zich ten koste van den goeden naam des naasten te voeden. Maar, zelfs waar wij meenen vertrouwen te mogen ftellen, veredele

nog onze bedachtzaamheid het gegeven vertrouwen, door het te sluiten in onze harten, uit vreeze voor de zelfmisleiding, welke het deel ook des verstandigsten en welmeenendsten zijn kan. Schroomvalligheid des oordeels zij het schild der wijsheid, waar het den goeden naam des naasten geldt; eerbied voor zijnen aanleg pare zich aan den wensch zijner verbetering, om, waar geen hooge, der maatschappije verschuldigde, waarheidspligt den mond opent, te zwijgen.

Ik eindige. Meent echter niet, M. H., dat mijn onderwerp is uitgeput. Nog onthield ik u zelfs de hoogste drangredenen, die u kunnen voorgesteld worden, — die van de heilige Godsdienst der liefde, door CHRISTUS verkondigd. Maar deze te herinneren en aan te dringen gaat mijne taak te boven. Dat is de uwe, waardige Leeraars van die Godsdienst! U, die het gemoed in zijn lijden opbeurt, het hart in zijne zwakheid versterkt, den geest geleidt naar eene hoogere wereld, u komt ook het heerlijke voorregt toe, met het voorbeeld en de lessen der hoogste Liefde, den onbedachtzamen en overmoedigen tot inkeer te brengen, die, zondaar als hij, den steen werpt op den naasten. Van uwe lippen vloeije de taal der liefde, — van uwe lippen vloeije zegen op elk, die niet oordeelt, opdat hij niet geoordeeld worde! *Ik heb gezegd.*

WAARNEMING VAN EENE PHLEGMATIA ALBA DOLENS, NA EEN' PARTUS PRAEMATURUS.

Door

A. DE KONING, *Med. et Art. Obstet. Doctor in de Rijp.*

De huisvrouw van J. B., eene vrouw van 34 jaren, van eene gezonde, sterke ligchaamsgesteldheid, voor de vijfde maal zeven maanden zwanger, werd op den 2 Julij 1823 aangetast door eene *Pleuritis* van eenen gastrischen aard, waartegen eerst door een' Apotheker en vervolgens door mij de noodige middelen tot herstel werden aangewend.

Door de vrij hevige ftekende pijn in de zijde, het hoesten en de koorts, vergezeld van ijlen, kreeg zij des nachts tusfchen den 3 en 4den eene afwisfelende pijn in de lenden en onderbuik; het *ostium uteri* een weinig ontfloten zijnde, fcheen het, dat er eene vroegtijdige verlosfing zoude plaats hebben, hetwelk ook werkelijk den volgenden nacht tusfchen den 4 en 5den Julij gebeurde. Het kindje was zeer klein, doch levend, hetwelk echter, na nog drie dagen geleefd te hebben, overleed, waarover de moeder zeer bedroefd en neerflagtig was.

De gewone omftandigheden van het kraambed verliepen vrij wel, met dit onderfcheid, dat er volftrekt geene zogaffcheiding plaats had; de borften bleven flap, waaraan ook niets gedaan werd. Ook de primitive ziekte, de *Pleuritis*, herftelde, onder eene gepaste behandeling, zeer goed, zoodat de vrouw op den 20ften, behalve zwakte, zich herfteld bevond, en plan maakte om haren kerkgang te doen.

Den 22ften, (den 18den dag na de verlosfing) des avonds. Nadat zij, volgens zeggen van haren man, zich den vorigen dag te veel vermoeid had, klaagde zij heden morgen over pijn in de kuit van het linkerbeen, welke zich onder de knieholte tot aan de achterfte oppervlakte der dij uitftrekte. Nu is de kuit en het onderfte gedeelte van het been een weinig gezwollen, heet op het aanraken, en bij de beweging pijnlijk. Zij heeft verfcheidene malen gebraakt, en alles, wat zij nuttigde, kwam weder terug. De eetlust, die te voren reeds vrij wel was, is weder verloren geraakt. De tong is met een wit *catarrhaal* beflag overdekt. Zij heeft twee malen ftinkende ftoelgangen gehad. De pols is fnel, menigvuldig, niet hard. Zij is dorftig, heeft geene hoofdpijn, en is bij haar volle verftand. — Daar ik eerst des avonds bij haar geroepen ben, wil ik, alvorens iets te doen, den volgenden morgen afwachten.

Den 23ften, (2den dag der ziekte) des morgens. Z[ij] heeft gepasfeerden nacht niets geflapen, moet nog geduri[g] braken, heeft twee malen ftoelgang gehad, de tong n[og]

beſlagen. De pijn in het been is niet verminderd; het geheele been, de knie en het onderſte der dij zijn nu gezwollen, geſpannen, hardachtig, heet, bleek van kleur, bij de minſte aanraking allerpijnlijkst; de beweging is onmogelijk, en op den aangebragten druk met den vinger blijft er geen kuiltje over. De koorts remitteert nu.

Na eenig nadenken, dit geval voor *Phlegmatia alba dolens* onderkennende, deed ik haar, volgens BOER, een *veſicatorium*, even als een kouſenband, ter breedre van anderhalven duim, rondom het been appliceren; doch niet, zoo als BOER wil, *boven*, maar *onder* de knie, even boven de kuit, en ſchreef haar een *laxans antiphlogisticum* voor.

Des avonds. Het *veſicatorium* heeft nog bijna niets getrokken. Het been is zeer pijnlijk, veel meer gezwollen, ſterk geſpannen, glinſterend en heet. De koorts heeft zich, na eene kleine remisſie, hervat, met koude rillingen. Zij is gedurig dorſtig, doch braakt alles weder uit. Zij heeft eenmaal ontlasting gehad.

Den 24ſten, des morgens. Zij heeft niets geſlapen; de ſpaanſche vlieg heeft goed getrokken, en de pijn in het been is veel verminderd, zoodat zij het nu weder een weinig kan bewegen. Zij heeft ſedert gisteravond niet gebraakt, en in den nacht twee ſtinkende ſtoelgangen gehad. De tong is meer beſlagen dan gisteren, en de eetlust nog geheel ontbrekende. De koorts is vrij hevig geweest, en zij bevindt zich nu moede en ligt in 't hoofd. — Ik laat het *laxans* voortgebruiken, en het *veſicatorium* op dezelfde plaats blijven liggen.

Des avonds. Wederom koortsexacerbatie, met braking van galachtige ſtof. Zij heeft eenmaal ontlasting gehad. De pijn in het been is lijdelijk. Zij heeft na den middag een' korten tijd opgezeten, en een weinig ſpijs genuttigd.

Den 25ſten, des avonds. Den gepasſeerden nacht heeft zij onrustig doorgebragt; de koorts is echter gedurende dezen dag veel minder geweest; zij bevindt zich nu redelijk, heeft niet gebraakt, drie malen ſtoelgang gehad, meer eetlust, en de tong is bijna zuiver. Zij klaagt over pijn

onder 't wateren. De pijn in het been is veel minder; de zwelling nog hetzelfde. Zij heeft even buiten het bed geweest en op het been gestaan. — Het *vesicatorium* laat ik nog liggen, waardoor van tijd tot tijd nog veel vocht ontlast wordt.

Den 26sten. Zij heeft den nacht slapende en vrij van koorts doorgebragt, en bevindt zich thans vrij wel. De tong is zuiver; zij heeft niet gebraakt, en eenmaal stoelgang gehad; de urine is met een rheumatisch sediment; de pijn in het been gering; de zwelling evenwel blijft nog voortduren. — Ik laat de wond der spaansche vlieg verbinden met gelijke deelen *Ung. cantharidum* en *Ung. aromaticum*, en schrijf haar het volgende voor:

R, *Aq. fl. Sambuci unc.* VIJ.
Acet. Potass. liquid.
Acet. Scillae — *āā unc.* I.
Extr. Dulcamarae dr. I.
Syrup. Altheae unc. I.
M. S. Om 't uur een kleine lepel.

Den 27sten. Gisteravond heeft zij weder iets koorts gehad, evenwel des nachts goed geslapen. De zwelling van het been begint te verminderen. De tong is weder iets meer beslagen; de eetlust niet zoo goed. Zij heeft geene ontlasting gehad, en de urine is bruin, helder, zonder bezinksel. — Ik laat met het mixtuur voortgaan.

Den 28sten. Alles is redelijk wel. Zij heeft geen koorts gehad, twee malen ontlasting; de zwelling van het been is minder; zij urineert weinig.

R, *Pulv. fol. Digital. purp. gr.* VI.
Sacchar. alb. dr. I.
Ol. Menth. p. gt. IJ.
M. f. Pulv. No. VIIJ.
S. Om de twee uren een poeder.

Den 29sten. Zij begint te herstellen. Het been heeft bijna deszelfs natuurlijke dikte weder; het gebruik van

hetzelve komt terug en het begint te jeuken. Het verveelt haar in 't bed, doch klaagt over zwakte. De wond van het *vesicatorium* is nog open. Zij heeft meer urine geloosd. Overigens is alles wel.

R, *Cort. Cascarill.*
Rad. Valer. Sylv. — *aa unc.* β.
Inf. s. q. aq. Col. unc. VIIJ.
Syrup. C. Aurant. unc. I.
Aeth. Nitr. alcoh. dr. I.
M. D. S. Om 't uur twee lepels.

Den 31 Julij. Behalve eenige overgeblevene krachteloosheid in het been, veroorzaakt door slapheid der spieren, bevindt zij zich zeer wel. — Ik laat de wond der spaansche vlieg genezen, het been zachtelijk zwachtelen, en met hetzelfde geneesmiddel voortgaan.

Den 2 Augustus. Zij loopt nu door het huis, en, ofschoon overigens gezond, nemen hare krachten langzaam toe, en blijft het been nog zwak.

R, *Tinct. Cort. Peruv. fl. unc.* I.
—— —— *Cascarill.*
—— —— *Aurant.* — *aa unc.* β.
M. f. Guttulae.
D. S. Alle twee uren een eijerlepel met spaanschen wijn.

Den 6den, (den 16den dag der ziekte.) De slapheid in het been blijft haar nog hinderlijk; overigens is alles wel. — Ik laat den zwachtel natmaken in een' slappen kamferbrandewijn. Door het aanhoudend aanwenden hiervan, te gelijk met het voortgezet gebruik van *tonica*, konde ik haar op den 31 Augustus met hare volkomene herstelling gelukwenschen.

Op den 5 Mei des volgenden jaars, bij haar ontboden zijnde, verhaalde zij mij, dat zij wederom vier maanden zwanger was; dat zij sedert het begin dezer zwangerschap des daags weder pijnlijkheid in het linkerbeen is beginnen te gevoelen, welke nog blijft voortduren; dat hetzelve

des avonds dikachtig, doch niet zuchtig was, en dat het des nachts veel door kramptrekkingen en pijn werd aangedaan. Ik beschouwde dit toen als *rheumatisch*, en schreef de volgende poeders voor:

R. *Resin. Guajaci dr.* 1.
Extr. Aconiti.
Extr. Hyoscyami.
Carb. Magnes. — *aa dr.* ß.
M. f. Pulv. No. XXX.
S. Vier poeders daags.

Na het gebruik hiervan is de pijnlijkheid van het been verdwenen. Op het einde der zwangerheid is hetzelve zuchtig gezwollen, doch zonder pijn, en in het laatst van September is de vrouw natuurlijk verlost van een gezond kind, hetwelk zij gezoogd heeft. Het beloop van dit kraambed is zeer regelmatig geweest, zonder den minsten hinder aan het been, en sedert dien tijd leeft zij tot heden toe (Junij 1825) gezond.

Alhoewel de ziekte, welke het onderwerp dezer waarneming uitmaakt, eerst sedert weinige jaren bekend, door de ijverige nasporingen der Genees- en Verloskundigen reeds meer en meer is onderscheiden, en van dezelve reeds verscheidene waarnemingen zijn opgeteekend en medegedeeld; zoo is mij de onderhavige, offchoon zeker niet van de ergste soort, echter voorgekomen niet onbelangrijk te zijn, waarom ik gemeend heb dezelve aan het geneeskundig publiek te moeten mededeelen.

Eene bijzonderheid, waarop ik het eerst opmerkzaam werd, is deze; dat hier *Phlegmatia alba dolens*, eene ziekte aan het kraambed in den eigenlijken zin eigen, volgde op een' *Partus praematurus*, van welke laatste de oorzaak vrij zeker in de voorafgegane *Pleuritis* moet gesteld worden.

Het was mij niet vreemd, dat eene zwangere vrouw door eene bijkomende ziekte ontijdig bevalt; maar het was mij nog vreemd, dat *Phlegmatia alba dolens* voorvalt na *Par-*

tus praematurus. Want offchoon Dr. L. J. CASPER zegt, dat dezelve op vroegtijdige zoo wel als op tijdige verlosfingen volgt, en Dr. DAVIS voorgeeft, dat zij na verlosfingen en miskramen voorkomt, zoo heb ik nog geene enkele waarneming van dien aard gelezen; alhoewel ik daarom niet wil beweren, dat dezelve niet beftaat.

Nog meer bijzonder is het evenwel, mijns bedunkens, dat het juist na zulk eene vroegtijdige verlosfing plaats vond, welker oorzaak niet dadelijk in den *uterus* zelven gelegen fcheen, maar welke, *per confenfum*, een gevolg der *Pleuritis* was. Zoodat men hier zoude kunnen ftellen (als ik het zoo eens uitdrukken mag), dat de *caufa proxima* der *Phlegmatia* was de *Partus praematurus* en de *caufa remota* de *Pleuritis*, en men dus hier de *Phlegmatia alba dolens* als *fecundaire* ziekte hebbe te befchouwen.

Eene andere bijzonderheid, welke hier in 't oog valt, is, dat de ziekte haren aanvang nam met *pijn in de kuit*, daar, volgens de bekende waarnemingen, gewoonlijk de pijn in de *regio iliaca* en de liezen begint, en zich naar de *labia*, de dijen, knieën, ja tot de voeten en teenen toe, fcheutswijze verfpreidt; offchoon Dr. HOSACK zegt, dat de eerfte aandoeningen meestal omftreeks de dikte van het been (de kuit?) ontftaan, en niet in de liezen en het bekken, (vergel. MOLL en VAN ELDIK, *Practisch Tijdfchrift*, 3de jaarg. bl. 208.) en, volgens SCHMIDTMULLER, heeft men ook de ziekte met pijn in de kuit zien beginnen. Ook de zwelling begon hier aan de kuit, en breidde zich eerst naar beneden en daarna naar boven uit; en hoewel, volgens Dr. DAVIS, de zwelling het eerst zigtbaar wordt in de fchaamftreek, en van daar naar beneden tot de teenen toe daalt, en dit als een *pathognomonisch* teeken door anderen wordt opgegeven, zoo begint ook, volgens BURNS, fomwijlen de zwelling aan de kuit, en ftijgt langzamerhand naar boven. (*Pract. Tijdfchr.* 1fte jaarg. bl. 10.) In onze waarneming bepaalde de zwelling zich echter hoofdzakelijk tot het geheele onderbeen, daar flechts het onderfte gedeelte der dij in de zwelling begrepen was.

Dat deze ziekte toch waarlijk *Phlegmatia alba dolens* was, daarvan ſtrekten mij de hoofdtoevallen, welke door onderſcheidene Schrijvers, als aan deze ziekte eigen, worden beſchreven, en welke ik bij mijne lijderes waarnam, ten duidelijkſten bewijze. Immers de pijn, de bleeke, veerkrachtige zwelling, de afwezigheid van *oedema*, het onvermogen ter beweging, de koorts, de ſnelle, menigvuldige, niet volle of harde pols, de gastriſche verſchijnſelen, met witte, beſlagene tong, waren zoo vele teekenen, welke mij al ſpoedig de *Phlegmatia alba* deden onderkennen.

Door Dr. VAN ELDIK (*Pract. Tijdſchr.* 1ſte jaarg. bl. 14) wordt als een kenmerk, waardoor onze ziekte van de waterzuchtige zwelling wordt onderſcheiden, opgegeven, dat de zwelling bij haar aan het bovenſte gedeelte der onderſte ledematen begint; terwijl bij de waterzucht de voeten het eerſte zwellen, en vervolgens de beenen bovenwaarts langzamerhand dikker worden. Volgens deze opgave, zoude het door mij waargenomen geval eenigzins aan waterzucht grenzende ſchijnen geweest te zijn; edoch de voorafgegane pijn in de kuit, de daar ter plaatſe begonnene en zich eerst naar beneden en toen naar boven verſpreidende zwelling, het niet achterblijven van een kuiltje na drukking met den vinger, in vereeniging met de overige *ſymptomata*, waren mij genoegzaam, om dit geval voor *Phlegmatia alba dolens* te houden.

Volgens Dr. CASPER zoude de *Phlegmatia alba* veel overeenkomst hebben met den *Rheumatismus lymphaticus*; intusſchen zegt Dr. VAN ELDIK, dat onze *Phlegmatia* de bovenſte gedeelten der onderſte ledematen het eerst aantast, terwijl zulks bij den *Rheumatismus lymphaticus* omgekeerd plaats heeft. (Zie *Pract. Tijdſchr.* 1ſte jaarg. bl. 14.) Nu zoude men, volgens dit laatſte, mijne waarneming voor *Rheumatismus lymphaticus* kunnen houden; doch ook hier was het bijzondere beloop der zwelling, in verband met de andere teekenen, een duidelijk kenmerk der *Phlegmatia alba dolens*.

VERHAAL VAN EEN TOGTJE NAAR DE PLANTAADJE ZEEZIGT, IN SURINAME.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 375.)

Schoon ik meermalen, bij den aanvang van mijn verhaal, de *Westindiſche* gastvrijheid geroemd heb, zult gij toch, zoo ik geloof, u naauwelijks kunnen verbeelden, hoedanig hier, vooral op plantaadje, de gastvrijheid wordt uitgeoefend. Reist te dien einde in uwe verbeelding met ons naar *Buyſen-vlijt*, waar de bruidegom ons met andere gasten tegen Vrijdag genoodigd had. Wij kwamen tegen half elf ure des morgens daar aan, en zagen van lieverlede eenige andere gasten opdagen, meest allen in vaartuigen door 4 à 6 jongens geroeid, en voorzien van hunne *footboys*. Allen waren hier welkom, zoo wel genoodigden als ongenoodigden, (want van zulken waren er ook een paar aanwezig.) Na het *breakfast* was er in het woonhuis van *Buyſen-vlijt* geene genoegzame gelegenheid voor alle de gasten tot het middagdutje, en, welverzekerd van niet afgewezen te zullen worden, wandelden zoo velen, als lust hadden tot ſlapen, naar eene naburige plantaadje, met oogmerk om tegen theedrinkenstijd terug te komen. Voegt hierbij, dat alle de gasten te zamen zeker een dertigtal ſlaven, zoo wel roeijers als *footboys*, bij zich hadden, die allen toch ook eten moesten; en behoef ik dan wel verder te betoogen, dat men niet ligt eenig ander land zal aantreffen, dat in gastvrijheid deze kolonie overtreft?

Nadat wij tegen vier ure weder allen op *Buyſen-vlijt* verzameld waren, en nog een of twee gasten zich bij de overigen gevoegd hadden, werd de vrolijkheid op nieuw algemeen. Wij rookten, wij praatten, wij lachten, wij wandelden; ſommigen probeerden het paard van onzen gastheer; in één woord, wij hadden een regt landelijk feest.

De gastheer verſchafte ons ook nog het genoegen van twee jonge ſlaven te laten roepen, oorſpronkelijke *Afrikanen*, die hier nog niet lang in het land, althans nimmer aan het fort geweest zijn, welke ons allen vermaakten door de vlugge en kunſtige ſprongen, welke zij reeds in hun land geleerd hadden. Wij hielden ons overtuigd, dat, indien deze knapen gelegenheid hadden die kunst verder te beoefenen, zij zeker eerlang met de grootſte ſpringers uit *Europa* zouden kunnen wedijveren.

Terwijl deze ſpringers het gezelſchap door hunne vaardigheid vermaakten, kregen wij, van eene andere zijde, eene vertooning van eenen anderen aard, die ons weldra van onze plaatſen opjoeg. Wij ontdekten eene ſlang (iets, dat juist geene zeldzaamheid hier is) die regelregt naar ons toe kwam kruipen. Er zijn ſommige menſchen in dit land, die beweren een *arcanum* te bezitten, waarmede zij anderen, bij wijze van voorbehoeding, beveiligen kunnen tegen elken ſlangebeet. Zij oefenen hetzelve uit door eene *incifie* boven den pols, waarin zij zeker vocht inwrijven, dat in ſtaat zou zijn elke ſlang vrees voor hen in te boezemen. Offchoon verſcheidene menſchen, zelfs *Europeanen*, aan het uitwerkſel dier inſnijding geloof hechten, bevonden zich echter eenigen onder ons gezelſchap, die werkelijk die cuur ondergaan hadden, en echter de naderende ſlang even zoo wel vermijdden als wij, die niet tegen den ſlangebeet geſneden waren. Alleen de Directeur K. had den moed, het kruipend dier van achteren in den nek aan te grijpen, en aldus te ſmoren. Ik weet ook nog het voorbeeld van iemand, die, offchoon die inſnijding ondergaan hebbende, echter eenmaal zoo hevig door eene ſlang gebeten werd, dat hij het niet ligt weder wagen zal, dit dier aan te raken. Dit althans bewijst zeer weinig ten voordeele van het uitwerkſel dier inwrijving.

Langzamerhand kregen wij nu ook weder het onaangenaam bezoek der *musquiten*, en wilden wij niet aan onophoudelijke beten blootgeſteld blijven, zoo waren wij genoodzaakt, gelijk wij de beide vorige avonden op *Zeezigt* en *de Dageraad* ook gedaan hadden, een groot vuur voor het huis te laten aanleggen, en daar rondom te gaan zitten: de rook is het eenigſte middel, om die lastige inſekten weg te jagen, althans voor een groot gedeelte; want, offchoon wij een vuur aangelegd hadden, gelijk men naauwelijks in de koudſte landen in de maand Januarij zou ontſteken, voelden wij echter nu en dan hunne beten. Ergere bezoeking had zekere Directeur B.... kunnen hebben, die, mede met ons rondom het vuur gezeten zijnde naast een der kanonnen, welke voor het woonhuis geplaatst zijn, bij ongeluk de kap aanraakte, welke het zinkgat van dat ſtuk geſchut dekte. Oogenblikkelijk kwam daar onder uit een zwerm *marbonſen* (ſoort van weſpen) voor den dag, waarvan er een onvriendelijk genoeg was, hunnen verſtoorder een' ſteek op de regterwang toe te brengen, die, ſchoon dezelve zijn aangezigt eenigzins deed zwellen, hem nogtans geene hevige pijn ſcheen te veroorzaken.

Eindelijk was het ook weder tijd geworden, ons aan tafel te plaatfen, waar gulle blijdfchap en vrolijke fcherts den hoofdtoon voerden, en onder welke wij tot lang over middernacht bijeenbleven. Regt grappig was het gezigt, dat wij, lang reeds aan tafel gezeten zijnde, achter ons hadden op de menigvuldige *footboys*, die allen onder elkander op den grond lagen te flapen, de verdere bediening der tafel aan het huisvolk op *Buyfen - vlijt* overlatende. Geene minder belagchelijke vertooning leverde hun ontwaken op, toen elk opgeroepen werd om zijnen meester naar het vaartuig te volgen, dat hem weder naar huis moest brengen. Wat ons betrof, wij befloten, het voorftel van den bruidegom, onzen gastheer, aan te nemen, dien nacht bij hem op plantaadje te blijven flapen, en eerst den volgenden morgen naar *Zeezigt* terug te gaan: de hangmatten werden dus fpoedig voor ons klaar gemaakt, en weldra fliepen wij zoo vast in, dat wij noodig hadden, des morgens door de *footboys* gewekt te worden.

Nog vrolijk denkende aan de menigvuldige genoegens van den vorigen dag, verlieten wij na het ontbijt onzen gastheer. Mijne beide medgezellen verkozen den weg naar huis te voet af te leggen; terwijl ik mij na hun vertrek in het pontje zette, dat ons den vorigen dag naar *Buyfen-vlijt* gebragt had. Aldus in eenzaamheid gezeten, kortte ik den tijd met lezen in de *Disticha* van CATO, waarvan ik een exemplaar van den bruidegom ten gefchenke had ontvangen. Aan de plantaadje *Clemensburg* genaderd zijnde, kwam de *footboy* van onzen vriend D. R. mij aan den oever der kreek zeggen, dat de beide wandelaars daar op mij wachtten. Hier ftapte ik dus uit het vaartuig, om verder met hen naar *Zeezigt* te kuijeren. Wij lieten, na even bij den Directeur R....., die den vorigen dag een onzer tafelgezellen geweest was, vertoefd te hebben, ons de kreek overzetten, en gaven last aan de roeijers, om het vaartuig naar huis te brengen, en aldaar het *breakfast* te beftellen. Na een kort bezoek op *Zeewijk* en *Nieuw vas comme je te pousfe*, wandelden wij langs denzelfden oever der kreek voort tot de plantaadje *den Briel*, alwaar de Directeur R... ons wilde overhalen, het *breakfast* te blijven gebruiken, waarvoor wij echter heufchelijk bedankten. Wij konden intusfchen niet weigeren, eenige verfrisfching te gebruiken en eene cigaar te rooken. Van dit laatfte fprekende, zou ik, mij herinnerende, door wie en in welk gewaad ons het komfoortje met vuur werd aangeboden, eene opmer-

king hierbij kunnen voegen, juist wel niet vreemd op plantaadje, maar vreemd zeker voor *Europesche* oogen, indien ik niet vreesde, dat deze brief welligt in handen mogt komen van de eene of andere onzer lieve *Hollandsche* meisjes, die zeker blozen zouden, als zij vernamen, dat wij, met *monsieur* TARTUFE, geen zakdoek bij de hand hadden, of, om een meer lokaal idée te bezigen, geen banaanblad aan het voorwerp, dat voor ons stond, hadden uitgereikt..... Doch stelt u gerust, mijne lieven! de Natuur zelve is naakt, en juist hare naaktheid levert het bewijs op van hare onschuld. — Dit voor onze lieve vriendinnen; maar u moet ik ernstig waarschuwen, om dezen regel niet te algemeen op te vatten: integendeel, houdt het met mij daarvoor, dat deze regel aan menige uitzondering onderhevig is, maar dat de gewoonte bij vele onzer halfnaakte zwarte schoonheden de onschuld tot eene tweede natuur gemaakt heeft.

Op onze verdere terugwandeling had ik gelegenheid, het zaad van de *anilplant*, die hier overvloedig in het wild groeit, in te zamelen, om het binnen kort, met meer andere zaden van onze inlandsche gewassen, aan eenen in het moederland welbekenden *Botanicus* te zenden. De brandende zonnestralen noodzaakten ons voorts, onze schreden te verhaasten; en zoo kwamen wij binnen een kwartier uurs op *de Dageraad* aan, van waar wij ons naar *Zeezigt* lieten overzetten, met het vaste voornemen, dien dag en den volgenden verder uit te rusten. Want offschoon wij tegen Zondag ten maaltijd genoodigd waren op *Nieuw vas comme je te pousse*, waar de Directeur een spel aan de slaven zoude geven, zoo hadden wij vermeend, voor deze vriendelijke uitnoodiging te moeten bedanken, te regt begrijpende, dat, is er een tijd van komen, er ook een tijd van gaan moet zijn. Wat onzen gastheer betrof, daar hij voornemens was, den 1sten Augustus, bij het trouwen van den bruidegom, aan het fort weder tegenwoordig te zijn, en niet te lang van huis wilde blijven, drong hij er op aan, dat wij ons vertrek nog eenige dagen zouden uitstellen, 't geen echter onze bezigheden in de stad niet toelieten; zoodat wij nog al moeite hadden, hem te doen beloven, Maandagmorgen met den bruidegom en ons te zullen vertrekken. Wij hadden het genoegen, dezen Zaturdagavond nog bij ons te zien, en maakten toen de stellige afspraak, dat wij den volgenden dag het middagmaal bij hem zouden komen gebruiken, en op *Buysen-vlijt* vernachten, om Maandagmorgen met de ebbe naar het fort te vertrekken.

Aldus heb ik u het een en ander van ons achtdaagsch verblijf op *Zeezigt* medegedeeld. Van onze terugreize heb ik u minder te verhalen. Volgens affpraak verlieten wij tegen vijf ure de plantaadje *Zeezigt*; in het voorbijvaren legden wij even op *Nieuw vas comme je te pousse* aan, om den Heer s., die ons ten maaltijd genoodigd had, en zijne gasten te groeten. Bij onze aankomst vonden wij de Negers druk aan het danfen en zingen, daar het fpel reeds eenen aanvang genomen had; terwijl nu en dan nog eenige andere flaven en flavinnen van de naburige plantaadjen aankwamen, om deel aan het fpel te nemen.

U een denkbeeld van zoodanigen dâns te geven, is niet wel mogelijk; men dient denzelven bij te wonen. om al het belagchelijke daarvan te zien. Een of twee trommen, of liever uitgehoolde boomftammen, ter dikte van circa een voet diameter, waarover een ruw vel of blaas gefpannen is, waarop de fpeler met de vlakke hand flaat, zijn de éénige inftrumenten, die daarbij gebezigd worden, en al hun *accompagnement* beftaat in een' zeer eentoonigen rythmus van twee maten, fnelle beweging, vierkwarts maat, de eerfte maat verdeeld in één kwart, twee achtften, kwart met ftip en achtfte, en de tweede maat in vier achtften, kwart met ftip en achtfte. De vrouwen, die geen deel aan den dans nemen, heffen daarbij eene vrij eentoonige melodie aan, welke echter over het geheel zuiver genoeg gezongen wordt. Het inftrument, dat haren zang begeleidt (*jorrejorrs* genoemd), beftaat uit eenige aan elkander geregene ftukjes hout, in den vorm van fchulpen gefneden, welke zij, door beweging met de handen, op de halve maat tegen elkander doen klepperen. Gewoonlijk danst flechts een of twee paren te gelijk, altijd dezelfde pasfen en dezelfde figuren makende, tot dat zij door anderen afgelost worden.

Nadat wij een tijdlang dit fchouwfpel hadden aangezien, namen wij affcheid van het gezelfchap op *Nieuw yas comme je te pousse*. en roeiden verderop naar *Buyfen-vlijt*, waar wij eerst om 8 ure 's avonds aankwamen.

Den volgenden morgen was alles reeds vroeg in de weer; de bruidegom had dezen nog iets te belasten; gene had andere inftructiën te vragen; de *footboys* hadden nu dit, dan dat weder vergeten, en zoo werd het zeven ure, toen wij ons in het vaartuig zetteden. Wij hadden twee pontjes tot onze befchikking; in het eene, waarin wij ons bevonden, hadden wij niets anders medegenomen, dan hetgeen wij onderweg

nog noodig mogten hebben; het andere was geladen met onze koffers en bananen voor de Negers. Ook nu weder toonden onze roeijers (op twee na dezelfde, die ons naar *Zeezigt* gebragt hadden) hunne kunst, daar zij niet de minste moeite aanwendden, om het andere vaartuig vooruit te blijven, en echter niet door hetzelve konden ingehaald worden. Nabij de plantaadje *Brunswijk* maakte onze vriend v. T. mij opmerkzaam op eene pleisterplaats der Boschnegers, gelijk er nog slechts drie zijn, waar het hun geoorloofd is, tij te stoppen.

Aldus voeren wij, met overheerlijk weder, tot de plantaadje *Beekvliet*, naast *Charlottenburg* gelegen, alwaar de oude Directeur SCH........, de oudste kolonist, ons allervriendelijkst ontving. De man sprak nog van mijnen zaligen grootvader, van mijnen vader, dien hij zeer jong gekend had. Ten uiterste over zijne ontvangst voldaan, wandelden wij naar *Charlottenburg* langs een pad, waar de geur der banille, welke in het wild groeide, onze reukorganen streelde. De Negers van ons vaartuig, dat wij vooruitgezonden hadden, vonden wij bij onze aankomst reeds bezig met hunne bananen te koken en te roosten.

Op aandrang van den Heer R. besloten wij op *Charlottenburg* het volgend tij af te wachten, en alzoo het middagmaal zoo wel als het *breakfast* bij hem te gebruiken, hetgeen onze roeijers zeker niet kwalijk opnamen. Behalve eene wandeling 's middags naar den Directeur B., op de naastbijgelegene plantaadje *Liverpool*, bragten wij voorts den overigen dag door op *Charlottenburg*, en vertrokken tegen negen ure, nadat het andere vaartuig een groot half uur ons reeds vooruitgegaan was. Onze roeijers hadden echter geen uur tijds noodig, om het in te halen; wij lieten het op zijde komen, gaven de Negers eenige versterking, en vermaanden hen ons te trachten bij te blijven.

Het was vier ure na middernacht, toen wij, op de rivier *Suriname*, de plantaadje *de Morgenstond* voorbijkomende, aldaar de pont van *Zeezigt* vonden liggen, die Donderdags te voren naar het fort vertrokken was, en nu weder op weg was naar de *Motkreek*. De Negers van dat vaartuig reikten ons eenige brieven over, die hun in de stad voor ons medegegeven waren. Nu naderden wij langzamerhand de stad; en, offchoon de vermoeidheid der roeijers hunnen slaaplust opwekte, stapten wij echter ten vijf ure aan de *Steenenklip*

(eene andere landingsplaats, vlak over het Gouvernementshuis gelegen) aan wal.

De tijd verbiedt mij, hier nog iets bij te voegen. Groet alle mijne vrienden, en geloof mij steeds

Paramaribo, T. V.
14 Aug. 1824. Q. N.

DE SILO.

Men verhaalt, dat er in het aloude *Egypte*, niet verre van de *Oasis* van de *Delta*, een *Europeër* woonde, die zijne velden in vrede bebouwde, omringd van zijne dochters, en, in rust en onschuld, gelukkig leefde. Intusschen had de Generaal BONAPARTE de *Franschen* in het vaderland der PHARAO's geleid; derzelver leger was voor *Alexandrië* geland; het had *Kairo*, de Piramiden, *Thebe*, *Heliopolis* gezien; maar de *Turken* vlugtten voor hetzelve, lokten het in de woestijn, en droegen zorg, alles op hunnen doortogt te vernielen en in brand te steken, ten einde hetzelve aan honger, dorst en allerlei ellenden prijs te geven. Ook de velden des *Europeërs* werden, op hunne vlugt, door hen verwoest, zijne landelijke woning vernield, en zijne dochters in slavernij weggevoerd. Wanhopig zwierf hij eenigen tijd rond, zonder woonstede, zonder wijkplaats, en, vol verlangen om zijne dochters te wreken, wendde hij zich tot de *Franschen*; besloten hebbende, hun ten gids in de woestijn te verstrekken. Hij vond de troepen afgemat en aan het gebrek ter prooije; de honger folterde het *Fransche* leger, en het had, tot lessching van den dorst, niets dan brak en ongezond water. Desniettegenstaande trok het moedig tegen den vijand op; terwijl intusschen de bevelhebbers elkander met angstige bezorgdheid raadpleegden, hoe zij, na de vermoeijenissen van den dag en de gevaren der onophoudelijke schermutselingen, in de nooddruft der soldaten zouden voorzien. Nu verscheen de *Europeër*. Een langdurig verblijf in *Egypte* had hem alle de gewoonten en geheime hulpmiddelen des lands leeren kennen, en hij ging voor den Generaal uit, met kracht den grond trappende, en naar het gerucht zijner stappen luisterende, waarbij dezelve een dof geluid terugkaatste en een dik stof zich verhief. Eindelijk, toen de zon was onderge-

gaan en de schemering zich begon te verspreiden, meende de gids eensklaps een' helderen klank te hooren, en stond stil, van nieuws op den grond trappende. „ Hier, hier is het!" riep hij uit; „ hier is eene *silo!*" Op dit onbekende woord zagen allen elkander met bevreemding aan, terwijl de gids voortging met het terrein te onderzoeken, om zich van den omvang derzelve te verzekeren; en nu verzocht hij, dat men den grond opgroef ter plaatse, welke hij aanwees. De soldaten gehoorzaamden, wierpen het zand her- en derwaarts, en reeds begon het gemor der ongeloovigheid hunne werkzaamheid te verlammen, toen op ééns het houweel als wegzonk in de drooge en afgescheidene graankorrels, en dezelve te midden van den zandgrond verspreidde. Men had, namelijk, eene *silo* gevonden, en de ontzaggelijke hoeveelheid koren, welke dezelve bevatte, voedde en redde het gansche leger.

Deze wijs van het graan in den grond te bewaren, en hetzelve voor ontkiemen te behoeden, hebben de *Franschen* aan *Egypte* te danken, en de krijgstogt van *Syrië* schonk hun de kennis, of althans de ervaring, van deze manier, om het graan te beveiligen tegen de gevaren, aan welke het door gisting of door insekten, die het verteren of verslinden, is blootgesteld. Men vertrouwt het aan den grond, waaruit het is voortgesproten, en deze schenkt hetzelve alzoo ten tweeden male aan den mensch, om hem te voeden. De Heer TERNAUX, die geene middelen ongebruikt laat, om der menschheid van nut te zijn, heeft alreeds *silo's* te *St. Ouen* doen zamenstellen, en dezelve op dezen eigen' stond in het openbaar geopend.

DE BARMHARTIGE SAMARITANEN VAN ONZEN TIJD.

In den oorlog van 1799 trokken zich de arme *Waldenzen* in de valleijen van *Piemont* de gekwetsten van alle volken op het hartelijkst aan. Ten laatste, echter, waren alle de hulpbronnen dezer arme lieden geheel uitgeput. „ Nu hebben wij „ niets meer," spraken zij tot de kranke *Franschen*, „ om u „ te verkwikken; maar, daar *onze* geboortegrond u geenen „ bijstand vermag te bieden, zoo willen wij u naar den *uwen* „ — dragen." En nu vervaardigden zij terstond draagbaren, legden de zieken en gewonden op dezelve, droegen op deze

wijze meer dan driehonderd *Franſchen* over de ſteile, ruwe, ongebaande *Alpen*, en bragten hen gelukkig in hun vaderland over. — Dat deden die *Waldenzen*, die, omdat zij van oudsher getrouw bleven aan het Evangelie, ook van oudsher door de *Franſchen* en *Sardiniërs* vervolgd, vertreden en vermoord zijn geworden!

SCHOKKENDE TEGENSTELLING.

De vrijwillige giften ter herbouwing van de *St. Paulus* kerk te *Rome* zijn reeds geſtegen tot anderhalf millioen. En de ongelukkige *Grieken!*... Een Tempel te minder en eene Natie te meer: zou dit Hem, die niet woont in Tempelen, met handen gemaakt, niet welbehagelijker zijn? Dat elk Christen-, dat elk menſchen-hart antwoorde!

VERKOOP VAN VROUWEN TE LONDEN.

(*Tablettes Anglaiſes. Bruxelles*, 1825.)

Qui que tu ſois, elle [*la femme*] *est ou fut ta mère.*

LEGOUVÉ, *Mérite des Femmes.*

De regtbanken van *Londen* ſtraffen, met eene aanmerkelijke geldboete, hem, die zoo meêdoogenloos is van een beest te mishandelen; terwijl de regter zich genoodzaakt vindt het te bejammeren, dat de wet zich niet uitſtrekt tot het voorkomen van de verlaging der belangrijkſte helft des menſchelijken geſlachts. Het ſchijnt, integendeel, dat de regtsvormen der echtſcheiding, door den verkoop der vrouwe bij de gemeene volksklasſe, gegrond zijn op gebruiken, door de aloude *Britten* overgeleverd, reeds vóór de *Deenſche* Dynastiën. Een man, over zijne vrouw niet tevreden, aan hare getrouwheid twijfelende, of bewijzen hebbende van haar wangedrag, wil ſcheiden. Hij deelt zulks zijner echtgenoote mede. Beiden begeven zich, op marktdag, naar het plein, waar deze gehouden wordt. De man leidt zijne vrouw aan een touw, om den hals vastgemaakt. Hij bindt haar met hetzelve, ter plaatſe, waar het vee wordt verkocht, en verkoopt haar in het openbaar, in het bijzijn van getuigen. Gemeenlijk geſchiedt de waardering door een' deurwaarder, zeer dikwijls door den

man zelv'. Wanneer de prijs vastgesteld is, die zelden eenige weinige (*Eng.*) schellingen te boven gaat, maakt de kooper de vrouw los, ment haar, als 't ware, bij het uiteinde van het touw, en ontbindt haar niet, vóór dat hij aldus het plein ter helfte is doorgegaan. Deze soort van verkoop, in *Engeland* zeer gemeen, worden door het volk aangeduid met den naam van *hornmarket*, de horenmarkt. De kooper, altijd weduwenaar of ongehuwd, is doorgaans een liefhebber der verkochte koopwaar. De aldus verkregene vrouw wordt daardoor de wettige echtgenoote van den kooper. De kinderen, uit deze vereeniging geboren, worden als wettig beschouwd: de wet tegen het overspel en de *bigamie* kan echtgenooten, dus gescheiden en in nieuwe betrekkingen levende, niet bereiken. Somwijlen, evenwel, verbindt zich de vrouwekooper, door kerkelijke inzegening, van nieuws met dezelve, ten einde den stand zijner kinderen tegen allen twistgeding te verzekeren. Een *Engelsche* Lord heeft, vóór eenige jaren, een bewijs geleverd van hetgeen ik zoo even zeide. Deze Lord, de vrouw van zijnen lijfknecht geschaakt en daarna gekocht hebbende, deed zijn huwelijk, op voormelde wijze, kerkelijk erkennen.

Op den 12 April 1817 knijerde ik over de beestenmarkt van *Smithfield*. Eene ontzaggelijke volksmenigte was aldaar verzameld. Ik zag een' man, die poogde een touw te slaan om den hals eener jonge en ongemeen schoone vrouw. De ongelukkige verzette zich en worstelde uit alle magt tegen deze daad van geweld. Naardien zulks een groot gerucht en een' oploop verwekte, nam een geregtsdienaar de echtgenooten in verzekerde bewaring, en bragt dezelve bij den schout. Aldaar ondervraagd, beschuldigde de man zijne vrouw van echtbreuk, welke zich daarvan niet volkomen wist vrij te pleiten. Het gevolg was eene gemoedelijke vermaning tot eensgezindheid; waarna beiden in vrijheid werden gesteld.

Te *Doncaster*, op het plein *Buttacross*, had op den 9 December 1816 een dergelijke verkoop plaats, te midden van een' verbazenden toeloop van volk, waar men eenen man zijne vrouw aan een' schilder zag verkoopen, voor den matigen prijs van vijf en een' halven schelling.

Op den 30 Januarij 1817 werd eene vrouw te *Wellington* verkocht voor den spotprijs van een' en een' halven schelling; terwijl de kooper bovendien nog een kwartje bier ontving, om op de gezondheid des verkoopers te drinken.

Eene andere vrouw, nog geen twintig jaren oud, werd, met eene ongehoorde onbeschoftheid, op den 4 April 1817, met het touw om den hals, naar het vlek *Dartmouth* gesleept door haren eerloozen echtgenoot, en verkocht voor twee guinjes. Het zigtbaar heftig zielelijden dezer ongelukkige, eerst sedert anderhalf jaar gehuwd, wekte de levendigste deelneming van allen. Te midden van haar ellendig noodlot had zij het geluk, het eigendom te worden van hem, die haar voorheen bemind had.

Een postiljon, SAMUEL WALIS geheeten, bragt desgelijks zijne vrouw ter markt te *Canterbury*, en bond haar, met een' halster om den nek, aan een' der palen, te zelfden einde dienende voor het vee; waarna zij door hem in het openbaar werd geveild. Een andere postiljon trad toe, om de aldus ten toon gestelde vrouw te koopen, welke hem gelaten werd voor eene gallon (vier fleschen) bier en een' schelling, in tegenwoordigheid van tallooze aanschouwers. De verkooper was slechts zes maanden gehuwd geweest; zijne vrouw telde negentien jaren.

Een soldaat, met name TOONE, met groot verlof te *Nottingham* zich bevindende, en reden meenende te hebben, om de huwelijkstrouw zijner wederhelft te verdenken, besloot, zich van haar op gezegde wijze te ontdoen; terwijl hij, schoon vruchteloos, nog partij zocht te trekken van zijne waar. Bij opbod werd zij ten verkoop aangeboden, voor drie pence (stuivers) ingesteld, en toegewezen aan een' liefhebber voor zes pence. Zij werd afgeleverd met den halster, onder het gejuich eener groote volksmenigte.

Niet alleen de verkoop der vrouwen door hare mans heeft een openbaar gezag; maar ook die der mannen door hunne vrouwen, hoewel zeer zeldzaam, is niet zonder voorbeeld; en, offchoon de regters den mannelijken verkoop afkeuren, durven zij echter deszelfs nietigheid even min handhaven, als van dien der vrouwen.

Eene zaak van dusdanigen ongemeenen aard werd gebragt voor den eersten overheidspersoon van *Drogheda*. Eene vrouw, met name MARGARETHA COLLINS, verklaagde haren echtgenoot, als haar verlaten hebbende, om met eene andere vrouw te gaan leven. De man verklaarde, te zijner verontschuldiginge, dat zijne vrouw van een allerboosaardigst karakter was; dat zij, in hare woede, hem aan haar, welker eigendom hij thans was, bij verkoop had afgestaan en gele-

leverd voor twee pence; dat, herhaalde malen, zijne eerste vrouw hem zoo geweldig had gebeten, dat hij, nog na verloop van verscheidene maanden, sinds welke hij reeds haar niet meer toebehoorde, daarvan de merkteekens omdroeg, (welke hij inderdaad vertoonde.) De vrouw, welke hem gekocht had, als getuige geroepen, bevestigde deze daadzaken, alsmede den verkoop, en verklaarde, dat zij dagelijks meer en meer voldaan was over hare aanwinst; dat zij vermeende, dat er geene wet bestond, welke haar konde bevelen van dezelve afstand te doen, naardien het regt der vrouwe, om haren man, met welken zij niet tevreden was, te verkoopen aan eene andere vrouw, welke met hem gediend was, behoorde gelijk te staan met dat des mans, wiens regt te dezen werd erkend, inzonderheid, gelijk in het onderhavige geval, wanneer er eene wederzijdsche overeenstemming plaats greep. De aanklaagster werd zoo zeer verbitterd over het pleit, zoo vol gezond verstand, der koopvrouwe, dat zij, het ontzag vergetende, hare beide wederpartijen in het aangezigt vloog, en, zoo men hen niet had gescheiden, dezelve met hare tanden en nagels zoude verscheurd hebben.

Hoe toch laat zich de voortplanting van zulk eene schandelijke gewoonte, uit de eeuwen der barbaarschheid, tot op onze verlichte dagen, overeenbrengen met den Christelijken Godsdienst? Ik waag het geenszins, dit vraagstuk op te lossen; mij bepalende tot de opmerking, dat dit schandelijk gebruik onafgebroken is in stand gebleven; dat het, als 't ware, dagelijks in praktijk wordt gebragt; dat, wanneer eenig overheidspersoon der Graafschappen, van dergelijke verkoopen tijdig onderrigt, dezelve trachtte te beletten, door middel van geregtsdienaars of deurwaarders, het graauw hen altijd heeft verdreven, handhavende hetgeen het als zijn onvervreemdbaar regt aanmerkt. (*)

(*) In de *Engelsche* dagbladen stond, dezer dagen, dit artikel: „ Een zekere HILTON heeft zijne vrouw verkocht „ op de markt van *Brighton*. Naardien alle de aldaar verkochte voorwerpen een Regt betalen, vervoegde zich de opzigter bij hem, om een' (*Eng.*) schelling in te vorderen, „ aangezien het verkochte voorwerp (de vrouw) was begrepen in het artikel der niet uitgedrukte voorwerpen. De „ echtgenoot wilde niet meer geven dan 8 (*Eng.*) stuivers; „ een Regt, geheven wordende van een beest, dat wij ons „ schamen hier te noemen: eindelijk liet hij zich overreden, „ om het gevorderde te voldoen. De vrouw is verkocht voor „ 30 schellingen. Men heeft echter last gegeven, om den „ verkooper in Regten te vervolgen." — *Vert.*

THEE VAN BAKSTEENEN.

(Uit G. TIMKOWSKY's *Reise nach China.*)

Wie zou gelooven, dat er eene soort van *baksteen* bestaat, welke tot *eten* en tot *drinken* dient? En toch maken de *Chinezen* zulke baksteenen uit het overblijfsel der thee, welke, met eene klevende stoffe vermengd, in den oven wordt gedroogd. In geheel *Siberië* worden deze steenen gestampt, met heet water, melk en zout, ook wel met boter, gemengd, en zoo met veel smaak gebruikt. Tot tijd en wijle, dat zij op die wijze genoten worden, gaan zij, als eene *gangbare munt*, van de eene in de andere hand over.

VERSCHILLEND GEBRUIK VAN HET WOORDJE VAN OF VON IN DUITSCHLAND EN OP CURAÇAO.

(Uit de *Curaçaosche* Courant van 23 Maart 1826.)

Wij zien in de *Duitsche* nieuwspapieren, dat het thans in *Duitschland*, en vooral in die landen, welke onder de Vorsten van het Heilige Verbond staan, op nieuw, op zware boeten, verboden is, om het voorzetsel *van* vóór den familienaam te gebruiken, aan hen, die niet van adel zijn, en dat dit woordje *von* of *van* alleen aan den Adel wordt verleend. Dit doet ons denken aan het gebruik, hetwelk hier in deze kolonie plaats heeft, alwaar de slaven den familienaam hunner meesters aannemen, met het voorzetsel *van*; b. v.: een slaaf, die den Heer A. toebehoort, wordt genoemd JUAN VAN A.; zoo ook PEDRO VAN B., MARTIN VAN C. enz. Het voorzetsel *van*, hetwelk dus bij het Heilige Verbond het kenteeken van adel is, wordt in de koloniën gebezigd als kenteeken van den slavenstand.

GIDEON ERNST VAN LAUDON.

Deze groote Veldmaarschalk der *Oostenrijkers* was, vóór den aanvang des zevenjarigen oorlogs, een onopgemerkt, arm Officier bij een *Hongaarsch* Grensregement. Wanneer hij, te dien tijde, bij elken uitstap te paard en iedere kleine reis, elk oord

naauwkeurig overzag, en daarna voor zich beoordeelde, of en hoe van hetzelve in den oorlog partij te trekken ware, en wanneer hij te huis bestendig in krijgskundige werken en landkaarten zich verdiepte, vroeg hem zijne vrouw, KLARA VAN HAGEN, wel eens, waarom hij zich toch met dat studeren en navorschen zoo zeer vermoeide. „ Dat „ alles heb ik noodig als Veldmaarschalk!" antwoordde hij dan lagchende. En dit woord werd waar.

DE BOTERLEEUW.

In de *Villa Falieri* werd een groot gastmaal gegeven. Alle de Edelen van *Venetië* waren daar te zamen. Met schrik ontdekt de Ceremoniemeester, bij het opdragen van het nageregt, dat er een tafelstuk ontbreekt, gelijk weelde en praal zulks vorderen. Men raadpleegt den ouden PASINO, een beeldhouwer, die zich, met zijnen kleinzoon CANOVA, toevallig in het paleis bevindt; maar de grijsaard staat verlegen Terstond heeft de jonge CANOVA eenen inval. Hij vraagt om een stuk boter, en kneedt, met eene meesterhand, zoo snel als schoon, hetzelve tot eenen leeuw, die, op de tafel geplaatst, de bewondering van alle gasten wekt. Men vraagt naar den maker, en wil, dat hij in den kring der Edelen verschijne. Met eene bescheidene schroomvalligheid treedt de jonge kunstenaar de zaal binnen, om luide toejuichingen over eenen arbeid te ontvangen, die, vergankelijk van wege de stof, niettemin de voorbode was van die onsterfelijke werken, welke zijn beitel vervolgens uit marmer wrocht.

DE GELUKKIGE DOCTORALE ROES.

Zeker Arts werd, onverwacht, van eene vrolijke partij, waar de flesch drok was rondgegaan, gehaald bij een éénig kind van drie jaren, dat, plotseling door eene ongesteldheid overvallen, met een koortsig-rood aangezigt, bewusteloos lag te rogchelen. De Dokter voelde den pols, schudde het hoofd, voelde zijnen eigenen pols, en zeide eindelijk: „ Het knaapje is dronken." De verbaasde moeder weifelde, en ging zelfs van verre te verstaan, dat zij deze uitspraak zelve als het uitwerksel van dronkenschap beschouwde. De Dokter

bleef echter bij zijn gevoelen, en bij onderzoek bleek, dat de kleine patiënt werkelijk zich aan eene flesch brandewijn vergrepen had. De genezing, diensvolgens ingerigt, had het gewenscht gevolg.

OM DEN WILLE VAN HET SMEER LIKT DE KAT DEN KANDELEER.

Alles, alles, wat bestaat,
Wat zich zien of denken laat,
Wat men riek' of hoor' of voel',
Alles heeft zijn eigen doel.
't Zij gij reist naar Gal of Brit,
Naar den Moorman, zwart als git,
Van het Zuiden tot het Noord,
Naar het afgelegenst oord,
Alles, wat u ooit omgeeft,
Toont, dat elk zijn *waarom* heeft;
En dat leert ons zonneklaar
't Katje met den kandelaar.

Ziet eens, hoe het zindlijk dier
IJvrig en met groot pleizier
't Kaarsgerei al likkend schuurt;
Hoe 't op ieder smetje tuurt,
En het met de tonge wrijft,
Tot geen vet meer overblijft.
Ja, gewis, die zindlijkheid
Dient met weidschen lof verbreid.
't Beestje is schoon en rein en net;
't Likt... maar enkel om het vet;
Ja, alleen om 't vet, voorwaar,
Likt de kat den kandelaar!

Menig oud en jong gezel
Lijkt het katje wonder wel.
Daar, waar hoofsche drukte woelt,
En 't van wandlend goud krioelt,
Of waar, in den hoogen raad,
't Dier belang van kerk en staat,
Geest en strekking van de wet,
Honderdvoud uiteengezet,

Of, met reden lang of kort,
Eindloos overwogen wordt, —
Menig is er, waar ge ook kijkt,
Die het beestje juist gelijkt.

Gaat op prachtige dinées,
Of op ſtatige priées,
Woont concert en danspartij,
Bals en maskeraden bij,
Of ontvangt ſlechts in den hoek
Van uw' warmen haard bezoek;
'k Stel het vast, dat overal
Zich het katje melden zal;
Dat zich 't mondje in plooijen trekt,
't Spitſe tongjen ijvrig lekt,
En dat dikwijls veel geſchiedt
Om het ſmeer en anders niet.

Ziet dien jeugdigen perſoon,
Welgevormd gelijk Adoon,
Die voor elk het hoedje ligt
Met een lachjen op 't gezigt,
Die, tot aller dienst bereid,
Een modèl voor vriendlijkheid,
Nooit zich vruchtloos nooden laat,
Maar, waar hij gevraagd wordt, gaat,
En, door 't welgekozen woord,
Iedre gastvrouw ras bekoort;
Vrienden, 'k denk hier, dat ge 't vat,
Aan den kandlaar en de kat.

'k Denk aan 't katje en aan het ſmeer,
Zie ik ginds een kruijig heer,
Die, terwijl hij luchtig zwaait,
Om de meisjes henen draait,
Haar, wat intresſeert, vermeldt,
En al 't damesnieuws vertelt;
Die geen eind heeft voor zijn reên,
Maar een' vloed van zoetigheên,
Onder luiden lach en boert,
Van zijn gladde lippen voert, —
Ja, 'k denk, bij dat kruijig heer,
Aan het katje en aan het ſmeer.

Als het vrouwtje koost en vleit,
Als het meisje ſtrikjes breidt,
Neen, ik denk dan, wat geſchied',
Zeker aan het katje niet! .....
Maar, als 't lief, aanminnig wicht,
Als een neefjen of een nicht
Bloempjes leest en bloempjes ſtrooit,
Oom en tante daarmeê tooit,
Kusjes geeft en kusjes neemt,
En zoo zoet en lieflijk ſleemt,
o, Dan is 't mij, of ik waar'
Een beſmeerde kandelaar!

Als, met menig compliment,
Zich een kaalrok tot mij wendt,
Mij al buigende begroet,
En met hoflijkheên ontmoet;
Als hij, die zichzelv' beklaagt,
Van *mijn* vriendlijkheid gewaagt,
En, terwijl hij voor mij ſtaat,
Niets dan van *mijn* goedheid praat,
En zijn mond *mijn* menschlijkheid
'k Weet niet welken lof bereidt, —
Lieve vrienden, 'k denk dan weêr
Aan de kat en aan het ſmeer.

Als ik in een' winkel kom,
('t Is het zelfde nu, waarom)
En ik vraag de juffer, daar,
Naar de prijzen van heur waar;
Als zij mij dan, zeer poliet,
In de vorſchende oogen ziet,
Fleemend zegt: „Het is wat eel!
'k Vraag een ander eens zoo veel;
'k Geef het (maar alleen aan u)
Waarlijk voor een' ſpotprijs nu."
'k Denk dan: „Om het ſmeer, voorwaar,
Likt de kat den kandelaar!"

o, Het gaat er wonder toe!
Lieve vrienden, vraagt gij, hoe?
Ziet dan bij en om u heen,
En gij ſchouwt er menigeen,

Die zich, om 't begeerde vet,
Gretig aan het likken zet;
Die zijn geest in banden dwingt,
't Lijf in honderd bogten wringt,
En, wanneer die houding al
Hem een weinig moeilijk vall',
Dan zichzelv' wijst op het ſmeer
Van den gouden kandeleer.

Waarom kruipt baron, en graaf,
En de grootſte heer, als ſlaaf?
Waarom buigt zich de edelman
In het ſtof, zoo diep hij kan?
Waarom ſlikken velen, ſtil,
De onverguldе bittre pil?
Waarom duldt zoo menigeen
't Bitſe woord, ſchoon hard als ſteen?
Waarom zien wij vaak de kunst
Vrijen om der dwazen gunst? —
Alles, vrienden, op mijne eer!
Om 't zoo zeer geliefde ſmeer.

Waarom wordt die ſchoonheid ras,
Die vaak ſtuursch en ſpijtig was,
Vriendlijk, lief, bevallig, goed,
En als theebanket zoo zoet?
Waarom kust haar rozemond,
Die zoo veel bewondraars vond,
En waar 't waas van 't ſchoone op leit,
D'eigen mond der leelijkheid?
Waarom wordt haar poezle hand
't Deel van d'ouden vrek Argant? —
Om het ſmeer, gelooft het maar,
Likt de kat den kandelaar.

Zie ik in de wereld dan,
Dat een groot, aanzienlijk man,
Die zijn koets en paarden rijdt,
Zijnen mindren vleit en vrijt;
Dat hij, als het niemand ziet,
Hem de hand van vriendſchap biedt,
En eens helder met hem klinkt,
En eens lustig bij hem drinkt,
En hem, als ter loops, meteen
Een' zak guldens vraagt ter leen, —
'k Denk dan, vrienden, weet gij wat?
Aan den kandlaar en de kat.

Als een ſchrander advocaat
Bij partij ten maaltijd gaat,
Of een eerlijk praktizijn
Op een' vollen beker wijn

Zijn kliënten gul trakteert,
Daar hij ampel befonjeert;
Als een ftaatsman, heer of fchout
Ongewone feesten houdt, —
'k Gun dan allen graag die pret;
Maar ik denk alweêr aan 't vet:
't Katje, vrienden, likt, voorwaar,
Slechts om 't fmeer den kandelaar!

Ja, zoo gaat het te allen tijd';
Waar gij ziet, of hoort, of zijt,
In de ftad en op het land,
Op de zeeën en aan 't ftrand,
Adel, burger, boer en heer,
Allen doen het om het fmeer.
Deze houdt zich willens blind,
Die onnoozel als een kind,
Gene doof en deze ftom;
Maar — een elk heeft zijn *waarom*:
Om het vet en fmeer, voorwaar,
Likt de kat den kandelaar!

Wel dan, vrienden, hoort mijn' raad!
't Likken is fomtijds niet kwaad;
Maar draagt zorg fteeds, dat het vet
Nooit uwe eer en deugd befmet.
Wel dan, 'k zeg het ftout en ftijf,
Houdt die likkers van uw lijf:
Want zij doen het, zoo gij ziet,
Om het fmeer en anders niet.
Waar uw pad u brengen zal,
't Is niet anders overal:
Om het vet, 't is zonneklaar,
Likt de kat den kandelaar.

GERARD BRANDT M'AAS.

MORGENLIED. (*)

Daar komt de blijde morgen.
  Hoe fchoon is zijn gelaat!
Met hem verdwijnt de fcheemring,
  En glanst de dageraad.

(*) Wij mogen onzen Lezeren kenbaar maken, dat deze bevallige dichtregelen uit de pen vloeiden van „ GERARDUS ABELS VAN DEN BERG, te „ *Heerenveen*, in *Vriesland*, van bedrijf Schoenmaker, die, hoewel in be„ hoeftige omftandigheden levende, zich menigmaal opgewekt vindt, om een „ rijmpje of gedichtje te vervaardigen," waarvan het hier medegedeelde ter proeve verftrekke.

Daar rijst aan de oosterkimmen
  De zon met majesteit,
Van waar zij voor onze oogen
  Haar heerlijkst licht verspreidt.

Zij spiegelt zich in 't beekje,
  Dat kabblend henenvliet,
En kaatst haar' lichtstraal weder,
  Voor ons, in 't schoonst verschiet.

Men hoort de vooglen zingen,
  In 't lieflijk morgenuur;
Elk wijdt zijn blijde toonen
  Den Schepper der Natuur.

Ons eerst gevoel zij danken,
  Wen ons de morgen wekt;
Daar Gij, o Hemelvader!
  Ons met uw zorgen dekt.

o Bron van vreugde en leven!
  Gij schonkt Natuur die pracht;
Wij roemen in die weelde
  Uw wijsheid, liefde en magt.

DE ZONNEWIJZER.

Gij, Zonnewijzer! zijt het beeld
Van menig Vriend, wiens gloed ons streelt,
Zoo lang voorwaar, en langer niet,
Dan ons de Zon haar stralen biedt!

AAN ***

Men kan, zoo als gij zegt, juist allen der Poëten
(En 'k stem 't u toe) geen Wijzen heeten;
Maar, daar gij op den naam van Dichter niet kunt roemen,
Behoef ik elken Gek ook geen Poëet te noemen.

L. V.

AAN EENEN LASTERAAR.

Gedurig schimpt ge op mij in bittre lastertaal,
En maakt aan elk bekend mijn feilen en gebreken.
'k Lijd alles met geduld, terwijl 'k uw deugden maal,
En van uw edel hart en braaf gemoed blijf spreken;
Hoewel een ieder weet, zoo 'k mij niet zeer bedrieg,
Dat ik, zoo wel als gij, alsdan bestendig lieg!

L. V.

MENGELWERK.

PROEVE EENER VERGELIJKING VAN DE OUDE EN DE NIEUWE BESCHAAFDE VOLKEN, TEN AANZIEN VAN GEMEENSCHAPPELIJKE NUTTIGE INRIGTINGEN;

Door

A. VAN BEMMELEN,

Predikant te Oosterhout. (*)

Wanneer ik deze Vergadering overzie, waarin ik thans de eer heb vóór de eerste maal als Lid en Spreker op te treden, dan is het mij een aangenaam denkbeeld, dat zij, volgens het doel harer instelling, in zeker verband staat met alle menschelijke vereenigingen, die er, ten bestendigen zegen voor het menschdom, ooit of ergens bestaan, of geweest zijn, of nog zijn zullen. Immers in deze Vergadering zie ik een gedeelte van de vaderlandsche Maatschappij, welke zich door hare spreuk: *Tot nut van het algemeen*, en door hare hiermede overeenkomstige werkzaamheden, zoo loffelijk als weldadig onderscheidt; maar deze Maatschappij zie ik wederom zusterlijk de hand reiken aan andere Nederlandsche inrigtingen, waarin waardige medeburgers zich vereenigen, om wel verschillende gedeelten van den akker der menschheid te bearbeiden, maar waarmede zij toch allen, op kleiner of grooter afstand, ten doel hebben, om denzelven vruchtbaar te maken, en de schoonste vruchten van kennis, deugd en waar levensgenot te doen opbrengen. Schouw ik daarenboven rond bij andere thans bestaande Volken, dan zie ik dien heiligen kring der menschelijke eenheid zich hoe langer hoe meer verwijden; dan vind ik ook bij vreemden

(*) Uitgesproken in de Afdeeling der Maatschappij *Tot nut van het algemeen*, te *Ter Heide*, bij *Breda*, den 24 van Bloeimaand 1826.

zulke maatſchappelijke verbindtenisſen, waaraan die mijner Landgenooten zich met eer en blijdſchap mogen aanſluiten; dan draag ik wel met reden roem op hetgene, dat mijn *Nederland* oplevert; maar ik verheug mij toch van ganſcher harte over het goede en ſchoone, dat ik bij anderen vind, met welken naam zij ook heeten op de lijst der Natiën; en ik mag u, mijne geëerde Toehoorders! in gevoel van onze waarde, en in hoogen dank aan de hemelſche Voorzienigheid, toeroepen: Verblijdt u! wij zijn menſchen; wij zijn burgers der wereld!

Als de zoodanigen dan, die onze betrekking op al het menſchelijke, op geheel de wereld gevoelen, zien wij tusſchenbeiden ook eens terug op vroegere Eeuwen, op voormalige Volken; doch wij doen dit niet, om, als albedrijvige ijveraars voor het nieuwe en hedendaagſche, uit te roepen: „Wij weten en doen het alles beter!" of om, als ſtilzittende bewonderaars van den goeden ouden tijd, te zuchten: „Ach! de vorige dagen zijn toch beter geweest, dan deze!" want waarlijk, wij zouden beide deze dingen noch uit wijsheid noch uit dankbaarheid zeggen. Maar wij brengen ons de langverloopene tijden voor den geest, om te zien, wat er toen reeds, door gemeenſchappelijke pogingen, ten algemeenen nutte al of niet gedaan is: hierbij willen wij dan, met regte waardering en dankbare erkentenis van het verledene, ook onze voorregten hoogſchatten, de tegenwoordige vorderingen naar verdienſten opmerken, den voortgang van alles, wat goed is, onder blijmoedige en aanhoudende werkzaamheid, hopen, en, bij alle afwisſeling van licht en duisternis, bij alle ſtruikelen en vallen en opſtaan, ons troosten met deze gedachte: Het menschdom gaat toch, al is het dan met langzame, en misſchien alleen voor het oneindig helder ziende Oog merkbare ſtappen, maar echter gewisſelijk vooruit.

Het lust mij dan, mijne Heeren! met u zulk eenen vergelijkenden blik te werpen op het verledene en tegenwoordige, en u in dit uur verder voor te dragen eene *Proeve eener vergelijking van de oude en de nieuwe be-*

schaafde Volken, *ten aanzien van gemeenschappelijke nuttige Inrigtingen*. Meer dan eene proeve durf ik het niet noemen; want, al waren mijne krachten berekend, om dit onderwerp naar eisch te behandelen, dan zou het niet alleen den tijd, welken ik thans voor uwe aandacht met bescheidenheid vorderen mag, verre overschrijden, maar zelfs den inhoud van een gansch boekdeel kunnen uitmaken: het zal mij dus tot genoegen zijn, indien ik u hiermede slechts eenige aangename en nuttige oogenblikken, en eenige stof tot verder nadenken verschaft heb.

I. Indien wij den staat van vergelijking tusschen de oude en de nieuwe beschaafde Volken, ten aanzien der gemeenschappelijke nuttige inrigtingen, die zij tot stand gebragt hebben, proefswijze zullen opmaken, en ons dus, in de *eerste* plaats, tot de *oude* Volken bepalen; dan vergt gij zekerlijk niet van mij, mijne Hoorders! dat ik den ganschen kring der dus genoemde oude Geschiedenis met u doorloope; maar met eenige voorbeelden, even met den vinger aangewezen, zult gij u wel willen vergenoegen, om hiernaar het overige te beoordeelen.

Hier vestig ik dan mijne aandacht boven allen op de *Grieken*, dat in de geschiedenis der menschelijke beschaving beroemdste aller Volken, en op hunne navolgers, de *Romeinen*, die hen in meer dan één opzigt gelukkig op zijde gestreefd zijn; op die beide Volken, welker overgeblevene werken, nog tot op den tegenwoordigen dag, aanzienlijk veel bijdragen tot kennis en waardering van alles, wat waar, schoon en goed is in Goddelijke en menschelijke zaken. — Beschouw ik nu deze vermaarde Natiën van naderbij, dan sta ik wel verbaasd, dat ik, buiten het staat- en krijgskundige, zoo weinige inrigtingen vind, welke van dien gemeenschappelijken geest, van dat heilzame *esprit de corps* getuigen, waardoor zoo wel de ware menschelijkheid, als de echte wetenschap ten krachtigste bevorderd wordt; maar het zij echter verre van mij, de blijken hiervan te miskennen, die de Geschiedenis in onuitwischbare trekken bewaard heeft! Neen! dan zie ik te *Sparta* en te *Athene*, die twee beroemdste Staten der

Griekfche Oudheid, inrigtingen op kosten van het Gemeenebest gemaakt, om jongelingen, door allerlei oefeningen van ligchaam en geest, voor den Staat op te voeden; hoewel men toch twijfelen mag, of zij, althans in de Republiek van LYCURGUS, niet meer gefchikt waren, om dappere en geharde krijgslieden en blindelings gehoorzamende onderdanen, dan wel om redelijke menfchen en menschlievende burgers te vormen. Dan zie ik vooral te *Athene* de beroemdfte Wijsgeeren hunne fcholen openen, om jonge lieden van edelen aanleg met de lesfen der verhevenfte wijsheid te voeden, en voor den Staat of voor de Wetenfchappen op te kweeken; maar ik mag het toch niet verbergen, dat aldaar, gelijk bijkans overal in de Oudheid, de opvoeding en vorming der vrouwelijke fekfe, vooral als voorwerp van gemeenfchappelijke aandacht en medewerking, bijna geheel vergeten, en alzoo deze gewigtige helft van het menfchelijk geflacht te jammerlijk verwaarloosd werd. Dan zie ik aldaar met genoegen het *Prytaneum* voor achtbare en verdienftelijke Staatsmannen opgerigt, om hen aldaar, na welvolbragte loopbaan, op algemeene kosten te ontvangen en vereerend te onderhouden; hoewel er dan ook misfchien minder waren, aan welke deze welverdiende eer te beurte viel, dan de genen, die het ostracisme der ballingfchap, of het onherroepelijk vonnis des doods, door hunne jaloerfche en ondankbare medeburgers, trof. Dan zie ik aldaar PERICLES geene moeite of kosten fparen, om de fchoone kunften en de wetenfchappen aan te moedigen, alle handen tot vergrooting van den nationalen roem te vereenigen, en zijn tijdvak vermaard te maken, als de Eeuw van PERICLES. Dan hoor ik aldaar SOCRATES, met nog edeler' gemeenfchappelijken geest bezield, als Volksleeraar, naar de vatbaarheid en behoefte van elk, die hem voorkomt, fpreken, om waarheid en deugd boven alles voor te ftaan, en, ware het mogelijk, op te leiden tot dien Eenigen, wiens Goddelijke ftem in zijn binnenfte fprak, en aan wiens infpraak de giftbeker zelfs, welken de vijanden des lichts hem toedienden, hem niet

ontrouw heeft gemaakt. Dan hoor ik aldaar DEMOSTHENES, als Volksredenaar, met al de kracht eener mannelijke welſprekendheid, ijveren tegen de vleitaal van eenen listigen PHILIPPUS, om den kwijnenden volksgeest nog, indien het zijn konde, op te wekken, en het veege *Griekenland* aan het overheerſchend geweld te ontrukken. Dan zie ik naderhand, te *Rome*, den edelen CICERO, als Vader des Vaderlands, in de voetſtappen van DEMOSTHENES waardiglijk treden, om de belangen van den Staat, zoo wel als de aangelegenheden van bijzondere burgers, met woord en daad te handhaven, en de zinkende Gemeenebest-vrijheid nog, ware het mogelijk, te ſchragen. Dan zie ik, eindelijk, die zelfde *Romeinen* hunne voorgangers, de *Grieken*, in derzelver ſtaats- of wetenſchaps-inrigtingen meer of min op den voet volgen, en zelfs hunne aanzienlijke jongelingen, het zij dan uit noodzakelijkheid, of ook uit wellevendheid en mode, naar *Athene* zenden, om aldaar hunne geleerde en beſchaafde opvoeding te voltooijen.

Doch hoe treft het mij, mijne Hoorders! dat ik op dit punt bijkans moet blijven ſtaan, en bij die Volken van hooge beſchaving zoo weinige vereenigingen van welonderwezene en welopgevoede menſchen aantref, tot bevordering en algemeene verſpreiding van kunſten en wetenſchappen, van nuttige en allerwegen bruikbare kundigheden. Mogt men al eens hier of daar in *Griekenland* een Platonisch gastmaal zien, waar de wijsheid voorzat, en wijsgeerigen ernst met gulle vrolijkheid paarde, om de belangrijkſte en bevalligſte onderwerpen te behandelen, het bleef toch tot dien vriendenkring bepaald; het vond en zocht ook geene medewerking, maar liet het aan elken tijdgenoot en iederen nakomeling op zichzelven over, om nog wijzer, zoo men kon, of misſchien wel nog dwazer te filozoferen. En wat zal ik dan uit de beroemde Eeuw der *Romeinen* hiermede vergelijken? Ja, AUGUSTUS verzamelde de fraaije vernuften zijns tijds aan zijn Hof; MECENAS noodigde hen aan zijnen disch, en de keurige vruchten van hunnen geest prikkel-

den zijnen ſmaak voor het ſchoone, gelijk de geurige ſpijzen zijner tafel hun gehemelte: zekerlijk, dit waren punten van vereeniging, om welke zij zich om ſtrijd ſchaarden, en in het verfraaijen van hunne werken wedijverden; maar, al wil men zelfs niet vermoeden, dat de zucht, om te ſchitteren en zich te vermaken, hieraan wederzijds een groot aandeel zal gehad hebben, zeker is het althans, dat het geene duurzame verbindtenis tot ſtand gebragt heeft, waaruit iets goeds voor het algemeen welzijn is voortgevloeid. — Hoe zou men dus ook, tot beſchaving der mindere klasſen, iets gemeenſchappelijks bij deze Volken verwachten? In zoogenoemde Volksregeringen, het is waar, ſchenen alle ſtaatsburgers een zeker gelijk aandeel aan de algemeene belangen te hebben; maar zij waren toch dikwijls de ſpeelbal van woeste of listige volksmenners, die, na hun doel bereikt te hebben, op het onadellijke volk met verachting nederzagen, en zich om hetzelve luttel bekommerden. En hoe weinig kon die gemeenſchappelijke geest, welke ieder, naar de maat zijner behoeften, zoekt, te verlichten, ingang vinden bij den hooghartigen *Romein*, die zelfs verſcheidene kunſten en handwerken den vrijgeborenen onwaardig rekende, ja de opvoeding zijner eigene kinderen aan ſlaven of vrijgemaakten overliet? Neen! die geest was nog de geest dier Eeuw niet; de ware wijsheid des levens bleef meestal ſlechts in de afzonderlijke kringen der Wijzen, misſchien ook hier en daar in de Eleuſiniſche geheimenisſen der tempels, waartoe ingewijden den toegang hadden, verborgen, en hare meer algemeene verſpreiding voor betere tijden bewaard.

Indien er nog ergens onder de oude Volken eenige meerdere uitzetting dezer lichtſtralen ten algemeenen behoeve op te merken is, dan vind ik haar eindelijk nog bij de *Israëliten*. Maar, hoe? zegt gij misſchien, mijne Hoorders! bij de *Israëliten*, bij die Natie, die zich op de loopbaan der kunſten en wetenſchappen nimmer onderſcheiden heeft, en voor welke zelfs de eenige SALOMO te groot was? Dit geef ik u gaarne toe, mijne

Heeren! en ik weet u ook niets te zeggen van de openbare vorming hunner jeugd, noch ook, wat goeds de inrigtingen van SALOMO mogen nagelaten hebben; ik wil u ook niet wijzen op de ſcholen hunner latere Rabbijnen, want ik weet, dat zij den waren ſleutel der kennis en den echt liberalen geest van MOZES en de Profeten veelzins verloren hadden. Maar echter kan ik niet nalaten, uwe aandacht een enkel oogenblik te vestigen op twee van hunne inrigtingen, die eenen algemeen nuttigen, zoo wel als gemeenſchappelijken geest ademden; ik bedoel *de klasſe der Priesters en Leviten*, en de dus genoemde *ſcholen der Profeten*. — De eerſte was zekerlijk door den Goddelijken Wetgever beſtemd, om de bedienaars van het algemeene heiligdom der Natie, maar toch ook om de bewaarders en mededeelers van de kennis der Wetten te zijn: hiertoe woonden zij door het ganſche land verſpreid, om de ſtralen van het licht hunner kundigheden aan alle plaatſen, zoo veel het toen mogelijk was, te doen ſchijnen; en hier konden zij dus de vraagbaken en raadslieden des Volks in verſchillende omſtandigheden des levens zijn. — En zou ik dan niet gewagen van die latere inrigting, welke wel van menſchelijken oorſprong ſchijnt geweest te zijn, maar echter geene minder weldadige ſtrekking moet gehad hebben? Het zijn die zoogenoemde ſcholen der Profeten, of verzamelingen, waartoe jongelingen en mannen werden toegelaten, om, onder aanvoering van een' of anderen Profeet, zich in de heilige Zang- en Toonkunst, denkelijk dus ook in alles, wat tot godsdienſtige opklaring en beſchaving toenmaals bereikbaar was, te oefenen, opdat zij des te meer bekwaam mogten worden voor de openlijke leergave, en des te meer vatbaar voor de hemelſche openbaringen, waarmede zij mogten verwaardigd worden. Hoe bejammeren wij het, dat ons niet meer bekend is van eene inrigting, die den edelen SAMUEL waarſchijnlijk tot Stichter, Mannen als ELIAS en ELISA tot Hoofden, en Aanzienlijken, als OBADJA, ACHAB's Hofmeester, tot Beſchermheeren had, en eene kweekſchool van het

ware en goede voor *Israël* kon zijn! Wij zien althans in dezelve eene kostelijke vrucht der Goddelijke Openbaring, gelijk de eerstgenoemde eene Goddelijke openbaring en verordening zelve was; maar beide ten algemeenen nutte, naar gelang der tijden ten minste, zoo geschikt, dat wij niets dergelijks vinden bij Volken, in andere opzigten verre boven de *Israëliten* verheven: in beide zien wij dus eene voorloopige zegepraal van den geopenbaarden Godsdienst, tot heil van het menschdom.

II. Wenden wij ons derhalve thans tot latere eeuwen, toen de staat der wereld, zoo wel wetenschappelijk als godsdienstig, aanmerkelijke veranderingen ondergaan had. Slaan wij het oog, in de *tweede* plaats, op de *nieuwe* Volken, om te zien, of en wat zij, in gemeenschappelijke nuttige inrigtingen, boven de vorige geslachten gewonnen hebben. Ook hier verlangt gij zekerlijk niet, mijne Hoorders! dat ik u door den doolhof der Geschiedenis rondvoere, en u den langzamen voortgang, of ook wel den stilstand, ja den teruggang hierin stukswijze aantoone; gij wilt liever, dat ik zeker uitstekend standpunt kieze, waar het beste van het oude vriendschappelijk de hand biedt aan het beste van het nieuwe, en van waar men allengs met vereenigde krachten voorwaarts gaat, om het heil der menschheid alomme te stichten. En welk standpunt zal ik hiertoe beter vinden, dan dat van de herstelling der Wetenschappen, in de veertiende en vijftiende Eeuw onzer Tijdrekening; dat altijd gedenkwaardige tijdperk, toen de kostbare schatten van *Griekenland* en *Latium* uit het stof der Bibliotheken weder opgedolven, ja door de uit *Konstantinopel* verdrevene *Grieken* wijd en zijd in *Europa* verspreid werden, om de wereld met nieuwe schatten van geleerdheid en goeden smaak te verrijken; toen de Volken allengs ontwaakten uit den doodslaap der onkunde, waarin de duistere eeuwen hen gedompeld hadden; toen de zon der waarheid, der geregtigheid en des heils allengs hooger en hooger aan den gezigteinder der Natiën begon te rijzen? Ja! toen begon men, in alle vakken van menschelijke volmaking, al-

lengs meer en meer krachten en middelen te vereenigen, om den verkregen ſchat niet ſlechts elk voor zichzelven te behouden en te genieten, maar om dien alomme mede te deelen, en het genot allerwegen te vermenigvuldigen.

Wat verdient hier dus eerder onze aandacht, dan het gemeenſchappelijke der pogingen *tot onderwijzing der jeugd?* En hoe treft, hoe bekoort het mij dan, dat ik, zonder het goede van andere Volken eenigzins te misken-nen, ons Vaderland hierin op den voorgrond en tot een luisterrijk voorbeeld mag plaatſen! Hier toch zie ik, reeds in de veertiende Eeuw, den edelen GEERT GROETE niet alleen de ſchool zijner vaderſtad *Deventer* zóó her-ſtellen, en tot zulk eene beroemdheid brengen, dat zij van heinde en verre bezocht, en allengs de kweekplaats der grootſte Mannen werd; maar ik zie ook in hem den oprigter van *het Genootſchap der Broederen des gemee-nen levens*, welks pogingen, tot herſtel van het verval-lene in het Schoolwezen en de Letterkunde, zich wijd en zijd uitgebreid, en met het gelukkigſte gevolg gewerkt hebben. Door den invloed dezer Broederſchap werden op vele plaatſen, zoo wel buiten als in ons Vaderland, ſcho-len opgerigt, en naar betere inſtellingen en verlichtere leerwijze gevormd en beſtuurd, dan men tot dien tijd im-mer gezien had; ſcholen, uit welke de voortreffelijkſte Mannen, de waardigſte herſtellers der wetenſchappen, de ſchoonſte ſieraden van Kerk en Staat voortgekomen zijn, onder welke het genoeg zij, één' voor allen te noemen, den beroemdſten kweekeling van HEGIUS op de *Deven-terſche* ſchool, den Nederlandſchen, maar door zijne ge-leerdheid en ſchriften wereldburgerlijken ERASMUS. Al-zoo werd door dien GEERT GROETE en de door hem opgerigte Broederſchap een werk tot ſtand gebragt, dat zelfs voor de edelaardige wenſchen en pogingen van KA-REL *den Grooten* en zijnen Staatsdienaar ALCUÏNUS te groot was geweest, en dat een onberekenbaar nut ge-ſticht heeft voor volgende tijden. — Wie onzer, mijne Hoorders! vergelijkt hier dan ook niet gaarne het latere met het vroegere? Wie verlustigt zich niet, wanneer hij

de ſchoone vernuften en groote zielen van verſchillende tijden elkander ziet ontmoeten op de baan van het ſchoone en groote? Merken wij alzoo niet met genoegen iets gelijkvormigs, in bedoeling zoo wel als naam, op tusſchen die oude Broederen des gemeenen levens, en onze geëerde Maatſchappij, die den waardigen NIEUWENHUIZEN tot haren ſtichter gehad, de woorden: *Tot nut van het algemeen*, tot hare zinſpreuk genomen, en de verbetering van het Schoolwezen, vooral in het lager onderwijs, tot eene harer eerſte bedoelingen geſteld heeft? Ja! wij verblijden ons, dat haar arbeid niet ijdel geweest is, maar het zaad van het ware en goede in vele jeugdige harten geſtrooid, en de medewerking van anderen, ja van 's Lands Beſtuur zelf opgewekt heeft, om zich de zaak der openbare onderwijzing krachtdadig aan te trekken. Wij verheugen ons, dat de opvoeding en beſchaafde vorming niet alleen der jongelingen, maar ook der jonge dochters het voorwerp der algemeene aandacht en behartiging bij ons en anderen geworden, en alzoo het beminnelijkſte gedeelte van het menſchelijk geſlacht op die vereerende plaats geſteld is, waarop het naar menſchelijkheid en Christendom ſtaan moet. Wij dragen er roem op, dat onze vaderlandſche inrigtingen van onderwijs zelfs door buitenlandſche Geleerden, die ze in oogenſchouw genomen hebben, ten hoogſte geprezen en aanbevolen zijn. Wij wenſchen de tegenwoordige en toekomende geſlachten geluk, dat wij, onder zoo vele ſtormen van Staat binnen en rondom ons, dit kostbare goed van het lager en hooger onderwijs ongeſchonden bewaard hebben, en thans onder de Volken, die met ons voortgegaan zijn in verlichting, eene vereerende plaats kunnen beſlaan, omdat wij eenen verlichten en ijverigen Beſchermheer van hetzelve bezitten in onzen waardigen Koning.

Zoo worden wij in onze beſchouwing van zelf geleid tot eene andere algemeen nuttige inrigting, die de nieuwe Volken wel gedeeltelijk van de oude ontleend, doch waaraan zij meer uitgebreidheid en eenen meer gemeenſchappelijken geest gegeven hebben, namelijk tot *het oprigten*

van Universiteiten of Akademiën. Hier moest het, naar de oorspronkelijke instelling, niet te doen zijn, om afzonderlijke scholen van Wijsgeeren te stichten, die zich elk eenen alleen staanden aanhang vormden, en zich deze naar PLATO en zijne *Akademie*, gene naar ZENO en zijne *Stoa*, een ander naar ARISTOTELES en zijn *Lyceum* noemde; maar het was, om bekwame Mannen uit allerlei vakken van wetenschap aan te stellen, die geschikt waren, om jonge lieden van gunstigen aanleg in dezelve te onderwijzen, en tot de gewigtigste posten der Maatschappij voor te bereiden; om hiertoe elkander, door gemeenschappelijke medewerking, de behulpzame hand te bieden, en het Rijk der kennis en der waarheid met vereenigde krachten uit te breiden. Zulke Akademiën vinden wij, om nu van de *Arabieren* en anderen niet te gewagen, reeds vóór het bewuste tijdperk allengs opgerigt, eerst in *Italië*, daarna in *Duitschland*, in *Frankrijk*, in andere landen: en zou dan dit licht ook den vrijheidminnenden *Nederlander* niet bekoord hebben, die, hoe klein ook zijn grond zij, zich beroemen mag, de edelste vruchten van den grooten wereldäkker daarop overgebragt, en zelf gelukkig gekweekt te hebben? Ja! hier zien wij, met den voortgang der tijden, in het Noorden zoo wel als in het Zuiden van ons tegenwoordig Koningrijk, Hoogescholen opgerigt, die met de beroemdste in andere gewesten van het beschaafd *Europa* mogten wedijveren, en met de voortreffelijkste Leeraars in allerlei wetenschappen voorzien, die de uitmuntendste leerlingen vormden, en door de heldere en liefelijke stralen huns lichts den buitenlander niet minder dan den inboorling tot zich lokten. — Die Hoogescholen, hoewel ook, gelijk al het ondermaansche, deelende in de wisselvalligheid der menschelijke zaken, vinden wij nogtans, onder alle beroeringen en schokken der Volken, bewaard en gehandhaafd; ja hier en elders, bijzonder ook in ons Vaderland, dank zij der gunstige beschikking van ons vaderlijk Rijksbestuur! met nieuwen luister herrezen, en niet alleen met de beroemdste Leeraars versierd, maar ook

met alle die toebereidſelen en hulpmiddelen der wetenſchappen, met alle die verzamelingen van Natuur en Kunst voorzien, waardoor de kennis volmaakt en uitgebreid, en de vrucht van alle landen en menſchen tot het ééne groote doel, tot heil van allen, bijeenvergaderd en genoten wordt. — Die Hoogeſcholen bloeijen, over het algemeen, meer en meer door eendragt en onderlinge medewerking. Die droevige tijden zijn meestal voorbij, en o, dat zij nimmer of nergens onder eenige gedaante wederkomen! die tijden, toen men zich ook aldaar met Corinthiſche dwaasheid, ja met onheilige, dolzinnige woede, noemde, deze naar PAULUS, gene naar PETRUS, een ander naar APOLLOS, en elkander, met de ſcherpst geſlepene wapenen, elk hoekje van het veld der Letteren betwistte. Neen! vrede heerscht er in het Rijk der waarheid, dat zulke hulp, zulke verdedigers niet noodig heeft; en wie eens, in zijne ijdele waanwijsheid of ſombere zwartgalligheid, den twistappel onder de menigte zoekt te werpen, en de kloekſte helden in het harnas te jagen, die wordt met verachting voorbijgezien: wat waar, ſchoon en goed is, wordt aangenomen en hooggeſchat en gebruikt, waar of bij wien het ook gevonden worde: en alzoo rijst allengs het gebouw der Wijsheid, door de vereenigde krachten der bouwlieden, tot eenen heerlijken tempel, niet ſlechts aan eene denkbeeldige *Minerva*, maar aan den eenigen God aller Volken, den Vader van alle licht, den Gever van alle volmaakte giften gewijd.

Ik mag dan eindelijk nog een blijk van gemeenſchappelijken geest niet verzwijgen, die de nieuwe Volken in het tot ſtand brengen van nuttige inrigtingen onderſcheidt, en waarvan wij bij de oude ſlechts ſlaauwe ſporen ontdekken; ik bedoel *het oprigten van Genootſchappen en Maatſchappijen* tot allerlei heilzame einden, dat zich vooral van het meergenoemde tijdperk der herſtelde Wetenſchappen dagteekent, en zelfs, wanneer wij eene halve eeuw terugrekenen, zich zoo aanmerkelijk vermeerderd heeft, dat het de Eeuw der Genootſchappen zou mogen heeten. — Ik weet wel, er kan hierin iets te veel, te over-

dreven, te omflagtig zijn, dat misfchien met iets weinigers, met meer gematigdheid, met minder toeftel, even goed, zoo niet beter, zou kunnen gefchieden; maar zal ik nu, omdat er hier of daar misfchien een licht te veel aangeftoken, of op den togt der menfchelijke driften, of op eenen te prachtigen lichtdrager ftaat, alle die lichten te gelijk willen uitdompen, en mij flechts aan eenige weinigen overgeven, die, in hunne hooge wijsheid, eeniglijk meenen bevoorregt te zijn, om anderen nu en dan eens met eene kaars of fakkel, maar helaas! te dikwerf van zoo walmig licht, naar hun eigen zelfbehagen voor te lichten, en het overige in de donkerheid te laten voortwandelen? Neen! al wat openbaar maakt, is licht; en het licht is toch in allen gevalle beter dan de duisternis, de wijsheid beter dan de dwaasheid.

Met vermaak zie ik dan reeds, in de laatfte helft der vijftiende Eeuw, den edelen LORENZO DE MEDICIS, als een' anderen, ja veel grooteren MECENAS, de roem van *Florence* zijn, en zich, als Bevorderaar en Befchermheer der Kunften en Wetenfchappen, met Vorftelijke mildheid betoonen. Met genoegelijke bewondering toef ik later bij de beroemde Eeuw van LODEWIJK XIV, waarin al, wat op geleerdheid en goeden fmaak aanfpraak maakte, zich rondom den troon van *Frankrijk* vereenigde, en zijnen nuttigen invloed ook op de Letterkunde van andere Volken verfpreidde. En al heeft de Toskaanfche Groothertog zich den eernaam van *Vader der Geleerdheid* met meer regt verworven, dan de Franfche Koning den titel van *den Grooten*, waarop de eerfte niet minder billijke aanfpraak had, ik zie echter met welgevallen beide dienstbaar aan de oprigting van Genootfchappen, *ter bevordering van Wetenfchappen en Kunften*, waarin de bekwaamfte Mannen uit alle vakken zich vereenigden, om, door gemeenfchappelijke pogingen, en elk in het zijne, tot uitbreiding der verhevenfte en weldadigfte kundigheden werkzaam te zijn. Die geest der vereeniging en der maatfchappij verfpreidt zich hoe langer hoe meer in alle landen der wereld: Volken wedijveren hier met Volken;

steden, ja dorpen met steden en dorpen, gezelschappen met gezelschappen, personen met personen, om verschillende gedeelten van dit ruime veld der kennis te bearbeiden. Hier wordt de kennis der Natuur, het zij in hare voortbrengsels, of in hare krachten en verschijnsels, daar de meer afgetrokkene wetenschappen der Wiskunde en Wijsbegeerte, ginds de dagelijks nuttige Landbouw, elders de fraaije en beeldende Kunsten, hier weder de oude of de nieuwe Letterkunde, daar weder de Leer van den heiligsten Godsdienst genootschappelijk behandeld: elk brengt ongehinderd zijne gaaf aan op het altaar der menschheid; en zelfs het penningsken wordt niet versmaad, ten dienste der schatkist des algemeenen heiligdoms der waarheid.

Het is dus niet alleen voor de meest geleerde en meest beschaafde standen der Maatschappij, dat zulke vereeniging tot Genootschappen plaats gegrepen heeft; maar deze bestaan ook hier en elders *tot verspreiding van beschaving onder allerlei standen.* Wie zal hier zelfs de grenzen tusschen deze en de vorige klasse naauwkeurig afbakenen? wie van elkander scheiden, wat zoo dikwerf onmerkbaar zamenvloeit? Zonder dus iemands regt en verdiensten te kort te doen, mag ik gerust hiertoe rekenen die openbare tentoonstellingen der verschillende voortbrengsels van menschelijke kunst en vlijt, welke thans in onderscheidene landen, ook in het onze, gehouden worden, die, terwijl zij den lust en ijver opwekken en de kunst volmaken, tevens menschen van allerlei rang en stand met alles, wat menschelijk is, gemeenzaam doen worden, en het onderling nut zoo wel als genoegen vergrooten. Met hetzelfde regt mag ik dus ook in dezen vereerenden rang alle zulke Genootschappen of Gezelschappen plaatsen, als er zich op verschillende plaatsen van ons Koningrijk, of van andere Staten, bekend, onbekend gevestigd hebben, en die, zonder zich de regtstreeksche vergrooting van het gebied der wetenschappen ten doel te stellen, zich nogtans, even als de loffelijke *Amsterdamsche* Maatschappij van die zinspreuk, *gelukkig door verdiensten* mogen ach-

ten, omdat zij ook hun, die eigenlijk niet tot den geleerden ſtand behooren, van tijd tot tijd aangename wandelingen op dit heerlijke veld willen verſchaffen, en den ſmaak voor het ware, ſchoone en goede in hen opwekken. En zou ik dan hier niet wederom die achtingwaardige Maatſchappij vermelden, waartoe wij, mijne Heeren! de eer hebben te behooren, die aan alle oorden van *Nederland* hare afdeelingen heeft; die, door de vergaderingen dezer afdeelingen, velen met het edele doel harer werkzaamheden bekend maakt, en tot bereiking van hetzelve in werking ſtelt; die, door hare nuttige volksſchriften, de algemeen bruikbare kennis en de ware levenswijsheid ook onder de mindere klasſen der Natie zoekt te verſpreiden?

Ja! gelijk het goede van allerlei aard onmerkbaar ineenvloeit, en onder de hand der ware wijsheid en liefde één ſchoon geheel wordt, komt alzoo ook aan onze Maatſchappij niet nog eene vereerende plaats toe in eene andere klasſe van Genootſchappen, waardoor de nieuwe Volken zich zelfs boven de hoogst geroemde der oude onderſcheiden, en waarvan ik gewagen moet, eer ik van deze vergelijkende beſchouwing aftreed? en zijn dit niet, buiten alle bedenking, de Genootſchappen of Maatſchappijen *tot hulp van ongelukkigen?* Wat is er toch beklagelijker, wat is er deerniswaardiger, dan door onkunde, dwaling, vooroordeel en ondeugd zijne hooge voorregten niet te kennen of te vergeten, en tot het peil van het redelooze, zoo niet nog lager en verachtelijker, neder te zinken? Maar, wat mensch, wat vereeniging van menſchen is er dus eerwaardiger, dan die den natuurgenoot uit die laagte tracht op te beuren, en hem te doen gevoelen, dat de mensch verhevener beſtemming, dan die van ſlechts de vruchten der aarde te verteren, van zijnen Schepper ontvangen heeft? Zusterlijk reikt onze Maatſchappij dan de hand aan zoo vele andere, die hier en elders gevestigd zijn, om het lot der ellendigen onder onze broeders en zusters te verbeteren. Met welgevallen ziet zij in *Frankrijk*, zoo niet al vroeger elders, de eerſte pogin-

gen beproefd, en weldra in *Nederland* en andere landen gevolgd, om den dooven het gehoor, den stommen de spraak, later, hier en op meer plaatsen, om den blinden het gezigt, zoo al niet weder te geven, ten minste zoo veel mogelijk te vergoeden, en hen van nuttelooze ballasten voor zichzelve en de maatschappij in genoegelijke menschen en nuttige leden der zamenleving te herscheppen. Ja! niets, dat regt menschelijk is, rekent onze Maatschappij vreemd van zich, maar sluit zich met genoegen aan nevens alles, wat het heil der menschheid in alle betrekkingen bevordert: met blijdschap ziet zij op zulke, als er in ons *Nederland*, onder den edelen naam van weldadigheid, werkzaam zijn, om den toestand der armen en verlatenen te verbeteren, of die zich het lot der gevangenen en misdadigen aantrekken, om zelfs deze voor den Staat en voor de Menschheid niet geheel te doen verloren gaan: op alle deze en dergelijke vereenigingen, die er hier en alomme bestaan, ziet zij met heilig vergenoegen neder; rustig steekt zij het hoofd op, bij de beschouwing van vroegere tijden, ja van voormalige beroemde Natiën; en bij alle gebrek en onvolkomenheid en verkeerdheid, dat zij op het menschelijk werk ook nu ziet hechten, roept zij met verrukking uit: „God zij dank! het goede is van de aarde niet geweken; de hemelsche Voorzienigheid trekt hare hand niet af van het menschdom, en onder haar geleide zal het gelukkig voorwaarts gaan!"

Ziet daar, mijne Hoorders! eene proeve, hoe onvolledig ook, ontworpen, ter vergelijking van hetgene, dat er, ten aanzien van gemeenschappelijke nuttige inrigtingen, bij de Volken van den ouden tijd heeft plaats gehad, en bij die van den nieuwen nog plaats heeft! Ik wil het niet wagen, en uwe aandacht niet langer vergen, om, misschien nog onvollediger, de oorzaken na te gaan, die er zamengewerkt hebben, om dit alles tot stand te brengen en te houden. Liever wil ik dus, ten besluite van deze beschouwing, slechts eenen vlugtigen blik met u werpen op de *gevolgen*, die, door de meerdere voor-

gangen des tijds, hiervan reeds aanwezig, of welligt nog verder te verwachten zijn.

Hier mag ik het dan voor u en mijzelven niet verbergen, dat, gelijk de wijsheid in den mensch dikwijls zoo na aan de dwaasheid, het goede aan het kwade grenst, alzoo ook deze zaak hare donkere zijde heeft. — Het algemeen verfpreiden van verfcheidene kundigheden onder allerlei rangen, het door duizend hulpmiddelen gemakkelijk gemaakte, het met ligte moeite verkrijgbare van dezelve heeft, vrees ik, zekere oppervlakkigheid van weten en denken en fpreken te weeg gebragt, en zal die nog verder te weeg brengen bij fommigen, wier aanleg, ftand en roeping het vorderen zouden, zich eene grondige geleerdheid te verwerven. Het *van alles iets* lokt zoo vriendelijk, zoo bekoorlijk aan; men maakt er zulk eene fraaije figuur mede in de befchaafde wereld; het is zelfs voor den waren Geleerden en Wijzen, wegens den onderlingen zamenhang der wetenfchappen, in zeker opzigt onontbeerlijk: maar blijft men nu flechts aanzien, wat voor oogen is, dan wordt men van het wezen der zaak fteeds verder afgetrokken, en men kan zich niet verbeelden, dat men *van het geheel niets* bezit. — Bij anderen werkt het, en zal het welligt nog werken, ijdele waanwijsheid en onmatig ftreven naar meerder, boven hetgene, waarnaar men ftreven kon en moest, in plaats van nederig gebruik der voordeelen des tijds, en vergenoegdheid met de betrekking, waarin men op de wereld ftaat. Het ftreelt der zoodanigen hoogmoed, dat zij twee, drie boeken meer gelezen hebben, dan hun buurman; en met niet weinig zelfbehagen, met medelijdend fchouders ophalen over de domheid van hunnen medemensch, kramen zij het weinigje wijsheid, zoo nog maar wijsheid, uit, dat zij verkregen hebben, en werpen dan misfchien nog paarlen voor de zwijnen, in plaats van, in nederigen dank, voor zichzelve en anderen hunne bate te doen met het verkregene; of zij morren over hun lot, en vergeten, dat wij niet allen Geleerden, niet allen Geestelijken, niet allen Kunftenaars kunnen of moeten zijn. — Hier en daar

is er welligt ook, wien de veelzijdige en gezellige uitbreiding der wetenschap en beschaving de zucht tot verstrooijing inboezemt, in plaats van werkzame waarneming der bezigheden, waartoe ambt of beroep hem ten sterkste noodigt en verpligt; wien het aangenamer en gewigtiger schijnt, van boek tot boek, van kunstbeschouwing tot kunstbeschouwing, van genootschap of gezelschap tot genootschap of gezelschap rond te fladderen, dan zich met allen ijver toe te leggen op de hoofdtaak, die de Voorzienigheid hem oplegt, en van het overige zoo veel te genieten, als deze hoogere pligten hem veroorloven.

Doch, mijne Hoorders! wat zal ik dieper indringen in dit en dergelijk misbruik? Is er ééne zaak, zoo heilig op de wereld, waarvan dit niet gemaakt wordt? Zullen wij hierom het goede, het edele, het kostelijke versmaden, dat God en menschen ons geven? Zullen wij alle licht, alle vuur uitblusschen, omdat een onvoorzigtige of kwaadwillige er hier of daar brand mede sticht? Zullen wij de zon verwenschen, omdat een onnoozel kind er zich hier of daar blind op staart? — Neen! laat ons ook de heldere, aangenaam heldere zijde van dit voorwerp aanschouwen, en onze dierbare voorregten met hoogen dank waarderen! In de pogingen der oude en der nieuwe beschaafde Volken, tot het in stand brengen van gemeenschappelijke inrigtingen ten algemeenen nutte, zien wij voor het tegenwoordige, en hopen wij voor het toekomende, eene verheffing der waarde van den mensch; eene heerlijke, wel trapswijze en dikwijls onmerkbaar, maar toch zeker voortgaande ontwikkeling der vermogens, waarmede zijn Formeerder hem aan het hoofd der aardsche schepping gesteld heeft; eene schoone proef zijner vatbaarheid voor volmaking, en eene nadering tot het volmaakte, zoo ver de grenzen zijner eindigheid hem toelaten te naderen tot den oneindigen Geest, uit wien en door wien hij is. — In dien gemeenschappelijken geest der Volken en der bijzondere personen, tot ondersteuning van het ware en goede, bespeuren wij met blijdschap een aangenaam blijk en tevens een gelukkig voorteeken van de verdere vereeniging der menschen met elkander: hoe

langzaam ook tot ſtand komende, hoe onvolmaakt hier ook blijvende, hoe ook, helaas! te dikwerf door bittere verdeeldheden geſcheurd, zij komt toch alzoo ook door dit middel tot ſtand, en het oogmerk van Hem wordt bereikt, die de aarde niet geſchapen heeft, opdat zij ledig zoude blijven, of door eenzame kluizenaars bewoond worden, maar opdat een broederlijk en gezellig geſlacht haar zoude bevolken en gebruiken, en menſchen met menſchen, Volken met Volken, Eeuwen met Eeuwen door de heiligſte en zachtſte banden mogten vereenigd worden. — Door die onderlinge zamenſtemming en medeärbeiding der beſchaafde Menschheid van vroegere en latere tijden, vinden wij, met blijdſchap en hoop, de kostelijke zaden van kennis en waarheid, van deugd en geluk onder alle ſtanden verſpreid. Er moge hier eens een korrel in verkeerden grond vallen, daar niet goed gekweekt worden, ginds ontaarden en verbasteren zelfs; geen nood! er is en blijft toch een goed en deugdelijk zaad, voor alle gronden en luchtſtreken geſchikt, en bekwaam, om, bij de verſtandige kweeking der liefde, de voedzaamſte en ſmakelijkſte vruchten te geven, waarbij alles, wat mensch heet, waarlijk leven kan. Vrede, vrede zij dan over allen, die het aan alle wateren zaaijen! 's Hemels milde regen en alkoesterende zon doe het wèl gedijen! en alzoo verblijde zich en hij, die het gezaaid heeft, en hij, die het maaijen zal! — Ja, onder dit alles (wij zien het reeds, wij wenſchen, wij hopen, wij verwachten het!) groeije en bloeije voorſpoedig die edelſte Telg des Hemels, de Godsdienst van JEZUS CHRISTUS, als de Godsdienst aller Volken, in heilige en liefelijke verwantſchap met alle ware kennis en wijsheid, met al wat goed en groot is in den mensch! zij wortele ſteeds vaster! zij breide hare weidadige loten ſteeds verder en verder uit! en velen mogen komen van het Oosten en het Westen, van het Noorden en het Zuiden, om door hare vruchten te leven, ter eere van Hem, die haar voor allen onuitroeibaar geplant, en haar den ſchoonſten wasdom gegeven heeft!

WAARNEMING WEGENS DE GENEZING VAN EENE ZEER ZAMENGESTELDE AANGEBOREN NAVELBREUK. Door J. BAL, *Stads-Chirurgijn en Vroedmeester te Tiel, en Lid van het Amsterdamsch Genootschap ter bevordering der Heelkunde.*

Den 21 Februarij dezes jaars werd ik, benevens den Heer J. P. VAN DORP, Stads Medicinæ Doctor alhier, door den Burgemeester van *Beest*, den Heer P. J. VERSTEGEN, JZ. verzocht om bij zijn kindje te komen, hetwelk daags te voren met eene zeer groote navelbreuk was ter wereld gekomen; dan, daar ik dien dag bij eene verlosfing moest behulpzaam zijn, ging de Heer VAN DORP alleen naar *Beest*, die mij, bij zijne terugkomst, mededeelde, dat het kindje eene navelbreuk had van eene buitengewone grootte, en dat hij met den Heer G. ZEGERS, Medicinæ Doctor en Vroedmeester aldaar, welke Mevrouw VERSTEGEN bij hare verlosfing had geädsisteerd, was overeengekomen, om de breuk met trapswijze kompresfen, bevochtigd in rooden wijn, en eenen breeden navelband, te onderfteunen.

Den anderen dag vertrok ik met den Heer VAN DORP naar het kindje. Hetzelve was van het vrouwelijk geflacht, had eene middelmatige grootte, was welgevoed, en zag er gezond en fterk uit. Het verband losgemaakt zijnde, zag ik met verbazing eene breuk, welker grondvlakte bijna eene ronde gedaante had, naar voren een weinig fpits toeloopende, hebbende overlangs eene uitgeftrektheid van ongeveer $7\frac{1}{2}$ duim Rijnlandfche maat, overdwars 7 duim; zij ftrekte zich uit in de rigting van de witte lijn, en nam een weinig meer het linker zijdelijk gedeelte van den buik in; de navelftreng ontfproot uit het onderfte en regter zijdelijk gedeelte van het gezwel, hetwelk in zich bevatte het grootfte gedeelte der darmen; de breukzak had eene aschverwige kleur, en gaf eenen rotachtigen ftank van zich.

Na dit onderzoek van het ongemak ſtelde ik aan de Medicinæ Doctoren voor, om, door de binding en het aanleggen van een vereenigend verband, te beproeven, of dit oogenſchijnlijk ongeneeslijk ongemak nog vatbaar voor genezing zoude zijn, waarin men gereedelijk toeſtemde. Ik legde nu het kind zoodanig, dat de bekleedſelen van den buik in een' ſtaat van verſlapping waren; de uitgezakte deelen werden naauwkeurig ingebragt, en de breukzak zoo kort mogelijk met twee ſterk gewaste zijden draden toegebonden; er was nu eene plooi in het peritoneum, en hetzelve had eene bijna ronde gedaante, zonder bekleedſelen en ſpieren, groot overdwars ruim twee duim, en overlangs iets meerder, een weinig langwerpig naar boven en beneden zich uitſtrekkende; ik legde plukſel, in rooden wijn bevochtigd, en trapswijze kompresſen aan, en dit alles werd met een tweehoofdig windſel, waarvan ik de hoofden nu en dan doorſtak, bevestigd.

24 Februarij. Het kindje was onrustig en ſtuipachtig geweest, had een weinig gezogen en genoegzame ontlasting gehad, de breuk was minder veerkrachtig, en hierdoor werd ik in ſtaat geſteld, om op de plaats, waar de plooi in dezelve zich bevond, een tweede bindſel aan te leggen onder het eerſte; ik ſneed nu het eerſte bindſel met het bijhangend gedeelte van de navelſtreng af, om hierdoor den ſtank te verminderen, die zeer aanmerkelijk was; ik legde twee doorgeſtoken hechtpleisters aan, en haalde hierdoor de huid, zoo veel doenlijk was, bij elkander; de plaats van het blootliggend buikvlies verkreeg nu hierdoor eene meer langwerpige gedaante; ik had een vereenigend verbandje medegebragt, gemaakt zoo als het voorbereidend verband voor de operatie van de hazelip, met dat onderſcheid, dat hetzelve de lengte van den buik konde beſlaan en de kusſentjes dikker waren; dit werd nu aangelegd, en zoo ſterk aangehaald, als men dacht dat het kindje lijden kon; de geringe omtrek, dien de buik nu had, was zeer opmerkelijk; men legde vervolgens plukſel, in rooden wijn bevochtigd, en kompresſen op de breuk, en dit alles werd met een' breeden navelband

bevestigd; het kind was zeer vermoeid. Ik ſprak met Doctor ZEGERS af, indien er zich toevallen opdeden, om dan het verbandje wat losſer te maken.

26 Februarij. Het kindje had niets van de vastheid van het verband geweten, goede ontlasting gehad en gezogen; het verband werd nu nog een weinig ſterker aangehaald; hetzelve had goede dienſten bewezen, doordien de huid nader bij gekomen was; aan de kanten deden zich roode vleeschheuveltjes op; er was nog veel lucht bij, en er ontlastte zich een ſtinkend ſereus vocht; de kanten, waar de huid ontbrak, gaven dunnen etter; het overige van het verband hetzelfde; de Heer ZEGERS zoude het verband dagelijks met pluksel en kompresſen vernieuwen.

1 Maart. Het kindje was welvarend; er werden nieuwe hechtpleisters aangelegd, en de ligatuur met een' knoop ſterker toegehaald; de reuk was verbeterd; er ontlastte zich nog veel vocht, maar meer etterachtig; de vleeschwording aan de kanten was zeer vermeerderd; het verband werd als het vorige aangelegd, nog iets vaster.

6 Maart. Het kindje vond ik als bij de vorige viſite, en was dagelijks door den Heer ZEGERS verbonden, welke daags te voren nieuwe pleisters aangelegd had; de huid was veel aangenaderd en van onderen en boven bijgekomen, de lucht verbeterd; er ontlastte zich meer goede etter, en de vleeschwording vermeerderde.

14 Maart. Het kindje als voren, en begon meer rustig te worden. Het bindſel was er daags na mijne vorige viſite afgevallen en goed geheeld; de oppervlakte, die nog met geene huid bedekt was, was geheel met vleesch begroeid, dat los en ſponsachtig was, aan de kanten vrij hoog; de kwade lucht bijna geheel verdwenen; er ontlastte zich goede etter. Wij ſchreven een decoct. *Cort. ſal. alb. cum alum. Ust.* en *Mel roſarum* voor, om het pluksel mede nat te maken; de kanten werden met *nitr. arg. fus.* aangeſtreken en comprimerend verbonden.

29 Maart. Ik had van tijd tot tijd berigt ontvangen, dat het met alles wèl ging, waarom ik tot nu toe mijne

visite had uitgesteld; Doctor VAN DORP, aan wien ik de aanvankelijke genezing had medegedeeld, was zeer verlangend om het kindje nog eens te zien, maakte daarom met mij mede de visite, en niet zonder verwondering zag zijn Ed., dat het kind niet alleen gezond was, maar zelfs in dikte toegenomen; de huid was nu zeer bij elkander genaderd; er was tusschen dezelve nog eene langwerpige streep in het midden, ongeveer drie vierde duim breed; toen nu het verband en de pleisters afgenomen waren, puilde er niets meer naar buiten; de buik was zeer plat en effen; er werd slechts eene hechtpleister aangelegd, en het overige van het verband ingerigt als het vorige.

Met deze wijze van behandeling ging men voort tot den 25 April, en toen was het kindje volkomen genezen; ik zag hetzelve nog eens, en het genoot eene volmaakte gezondheid; de buik had zijnen natuurlijken vorm en dikte gekregen, en was glad met een goed vast lidteeken genezen, zoodanig dat men niets van den navelring konde ontdekken.

Er werd nu bepaald, dat in het vervolg het kindje om den buik een rijglijfje zoude dragen, met bandjes over de schoudertjes, hetwelk zal vervaardigd worden onder opzigt van Doctor ZEGERS, welke, door het naauwkeurig aanleggen der verbanden en opvolgen der gemaakte bepalingen, zeer veel toegebragt heeft tot de gelukkige genezing van dit ongemak.

Daar, bij navelbreuken in jonge voorwerpen, de binding als een niet gevaarlijk, spoedig en volkomen hulpmiddel, en welker aanwending zeer gemakkelijk is, door alle beroemde Heelkundigen voorgeschreven, en deze geneeswijze door voorbeelden wordt bevestigd, zoo is het evenwel niet te ontkennen, dat vele kinderen kort na deze bewerking sterven; ik zelf had hiervan twee voorbeelden in mijne praktijk, die vóór den derden dag na de binding stierven; ik schrijf zulks niet toe aan de nietsbeduidende en bijna onpijnlijke toebinding van den breukzak, maar aan den verminderden omtrek en den daarop volgenden geprangden toestand, waarin zich de inge-

wanden bevinden na de binding, en het zoude, naar mijn gevoelen, om die reden meer doelmatig kunnen zijn, om, bij groote navelbreuken, de binding in onderscheidene reizen te doen, ten einde, in den tusschentijd van eenige dagen, aan de deelen gelegenheid te geven, zich meer te kunnen uitzetten, waarvoor vooral de bekleedselen der buiksingewanden zoo zeer vatbaar zijn.

En daar de breuk, waarvan deze waarneming het onderwerp is, niet alleen zeer groot was, maar ook gepaard ging met een aanmerkelijk verlies van huid, zoo verdiende dezelve niet alleen den naam van zeer zamengesteld, maar had wel navelbuikbreuk kunnen genoemd worden, en het was dan ook niet te verwonderen, dat dezelve door de Heeren Doctoren en mij a priori voor bijna ongeneeslijk gehouden werd, hebbende ons dit geval op eene treffende wijze doen zien, wat de alvermogende heelkracht der natuur kan te weeg brengen, vooral als dezelve door eene gepaste heelkundige behandeling wordt te hulp gekomen.

Ik maak van deze waarneming te meer gewag, en wel in dit geacht tijdschrift, dat zoo algemeen gelezen wordt, opdat dezelve mede zoude strekken ter wegneming van die verkeerde begrippen, die veelal op het platte land plaats hebben, dat kinderen, die met zoodanig gebrek ter wereld komen, voor misgeboorten gehouden, en geheel hulpeloos aan een' gewissen dood ter prooije overgelaten worden.

HET SNAVELDIER.

In den plantentuin te *Parijs* bevindt zich thans een dier van eene zeer zeldzame gedaante, met vier pooten, haar gelijk het viervoetig gedierte, een' snavel als een vogel, en eene geduchte, vergif inspuitende spoor, gelijk de gebogene giftanden der ratelslang. Dit dier is wel niet het eerste bekende van zijne soort; maar nu eerst zijn de hier volgende nadere bijzonderheden, betreffende zijnen aard en leefwijs, bekend geworden.

Het snaveldier (*Ornithorinque*) bewoont de meren van *Nieuw-*

holland, in wier rietbosſchen het zich van in elkaar gevlochtene wortels en mos een nest vervaardigt. Daarin legt het twee witte eijeren, een weinig kleiner dan hoendereijeren, broedt dezelve een' geruimen tijd, laat die op de wijze der vogelen uitkruipen, en bewaakt ze, zoo lang het niet door een' gevreesden vijand verjaagd wordt. Gedurende dezen tijd eet het noch gras noch zaadkorrels, en ſchijnt zich eeniglijk met het zijn nest omringend ſlijk of ſlib te voeden; immers heeft men in deszelfs maag niets anders gevonden. Wanneer het onderduikt, komt het ſpoedig weder op de oppervlakte des waters te voorſchijn, en ſchudt den kop gelijk eene eend. Somwijlen loopt het langs den oever, of ook wel ſleept het zich langs denzelven over den bodem der meren heen, beide met groote ſnelheid. Zijne overige bewegingen zijn niet minder levendig. Van wege zijn ſcherp gezigt, is het bezwaarlijk te vangen. Zijne ooggranden zijn zwartbruin, de oogappels blaauw en zeer klein. Gemeenlijk haalt het ſlechts door één neusgat adem, alsof hem het andere alleen in het water diende. Hals en kop klaauwt het zich met een' der achterpooten, even als de honden. Wanneer men het wil vangen, tracht het te bijten; maar, van wege zijn' kleinen en zwakken ſnavel, is het niet in ſtaat om te wonden. Het mannetje, dat alleen met eene ſpoor aan de achterpooten is gewapend, bedient zich van dat wapen, wanneer het wordt gegrepen. De daardoor veroorzaakte wond brengt een gezwel en eene zeer gevoelige pijn te weeg, maar is evenwel, voor zoo veel tot dusverre bekend is, nimmer doodelijk. De inboorlingen houden echter deze wonden voor gevaarlijk, en heelen dezelve door uitzuigen, gelijk de *Karaïben* gewoon zijn te doen bij den geduchten ſteek van den *Trigonokephalus*.

EENIGE AANMERKINGEN OP ZEKER STUKJE, GETITELD: „HET PRAKTIZEREN DER APOTHEKERS. (*)."

Wanneer men iemand haat toedraagt, blijft het toch eene groote ſlechtheid, hem openlijk aan de kaak te ſtellen; nog meer, wanneer men hierbij leugens verzint, en het kwaad,

(*) Zie het *Mengelwerk* van den *Recenſent*, *ook der Recenſenten*, No. 11 van 1826.

dat hij mogt bedreven hebben, vergroot. Welken naam zal men geven aan den schrijver van het bovengenoemde stukje, over het praktizeren der Apothekers? Deze man lastert, op eene kwaadaardige wijze, den geheelen stand van Apothekers, omdat hij mogelijk een of twee derzelven heeft zien praktizeren, en brengt hiertoe voorbeelden bij van gevallen, die, misschien, zouden kunnen gebeuren, doch zeker niet gebeurd zijn. Hij verzint een' Roman, om een of twee zijner vijanden te grieven, en doet dit op zulk eene algemeene wijze, en in zulke onbepaalde uitdrukkingen, dat zich ieder Apotheker er door beleedigd moet achten, schoon hij zich ook aan al het aangetijgde geheel onschuldig kent. Daar het echter *kan* zijn, dat de schrijver dit slechte doel niet heeft gehad, zoo zullen wij het geschrevene beschouwen als van iemand geschied, die nog niet lang Doctor is geweest, nog weinig te doen heeft, en dus door broodnijd in het harnas gejaagd wordt; die, door zijne jeugd, nog vol stoom zit, alles meent te weten, en over alles op eene meesterachtige wijze meent te kunnen en te mogen oordeelen; die het ongeluk heeft gehad, eene slechte opvoeding te genieten, en hierdoor trotsch, opgeblazen en onwellevend is, doch van wien wij hopen, dat hij langzamerhand zal leeren en wijzer worden, en nog eenmaal zal zien, dat men lang moet gepraktizeerd hebben, eer men *met regt* Doctor in de Medicijnen kan genoemd worden, en dat het moeijelijk, ja onmogelijk is, alles in de wereld effen en van pas te maken. Wij zullen, om ook iets tot zijne verbetering bij te dragen, het een en ander in zijn geschrijf aantoonen, dat vermetel en leugenachtig is. Indien ons hierbij nu en dan een hard woord mogt ontvallen, zoo vergeve hij dit aan iemand, die zeker ouder is dan hij, en die optreedt voor eenen stand, die zich grovelijk door hem beleedigd mag achten. Wij zullen het geschrijf zoo veel mogelijk op den voet volgen, en kortheidshalve den schrijver Doctor P. noemen, omdat hij deze letter bij zijn eerste voorbeeld gebruikt heeft, en omdat zijn regte naam ook zeer wel met eene P. kan beginnen.

Dr. P. dan begint met een motto van den onvergelijkelijken, nooit genoeg gekenden en helaas! te vroeg gestorven' VOSMAER, hetwelk zeer dichterlijk, doch waar is; want een waanwijs Apotheker is even schadelijk aan het ziekbed als een waanwijze Doctor, omdat beiden zich verbeelden meer te weten, dan zij eigenlijk weten, en de zieke er

het slagtoffer van wordt. Het slot van dit motto is evenwel wat al te dichterlijk; want Apothekers, die hunne eigene recepten niet kunnen lezen, bestaan er niet. — Nu volgt eene inleiding van Dr. P. zelven, die zoo wat hetzelfde zegt als het motto, en dus vrij goed is; maar dan komt dadelijk de aap uit de mouw. Dr. P. noemt het een zot gebruik, om elkander te vragen: „ Hoe vaart gij?" Welk een norsch en onbeleefd man is Dr. P.! Een gebruik, dat bij alle beschaafde volken, echter gewijzigd naar derzelver aard, in gebruik is, en zoo veel karakteristieks heeft, waarover zelfs verhandelingen zijn geschreven, om uit hetzelve den aard der volken op te maken, wil hij maar zoo in eens afschaffen, omdat het hem te veel moeite kost, om deze kleine beleefdheid, door ieder beschaafd volk aangenomen, te bewijzen. Maar, mijn goede Dr. P., hoe zult gij het dan maken, als gij eens bij een' zieke geroepen wordt? wat zult gij zeggen? hoe zult gij beginnen? Intusschen is het woord: „ Hoe vaart gij?" soms van zeer veel belang voor een' Doctor, die niet veel te doen heeft; want als het antwoord op deze vraag ongunstig is, dan wordt er, volgens Dr. P., door iedereen raad gegeven, en als die raad niet helpt, of de zieke daar erger door wordt, dan zendt men om Dr. P., gelijk hij zelf zegt, en zoo doende krijgt hij patiënten. Indien een jong Advocaat de woorden: „ Hoe vaart gij?" wilde weg hebben, en liever vragen: „ Hoe staat er de beurs bij?" dit ware toe te geven. Bij een' Medicinae Doctor hebben zij dikwijls gelijke beteekenis, in de hoop, dat het antwoord zal wezen: „ Niet al te best." En tegen het raadgeven van anderen kunnen de Doctoren ook niet veel hebben; ten minste ik hoorde eens een' Medicinae Doctor zeggen, op het zien van eenen *Hongaarschen* Oliekoop: „ Deze „ menschen zie ik nog liever, dan dat ik hoor, dat de haver „ voor mijne paarden afslaat; want dan komen er zieken, en „ dit is meer winst."

Men zoude uit de redenering van Dr. P. kunnen opmaken, dat hij eene zeer slechte opvoeding genoten had, en reeds in zijne jeugd lomp was voorgegaan. En uit het volgende zoude men de gevolgtrekking kunnen maken, dat die opvoeding tevens regt oudwijfsch is geweest, en hij mogelijk wel door eene oude Baker is grootgebragt. Want nu zegt hij: „ dat al wat met medicijnen in aanraking komt heilig

„ is, en men het huis van den Apotheker respecteert, om-
„ dat men het daaruit hebben moet, als men op den rand
„ van het graf ligt, en de muskusreuk, welken wij er voor-
„ bij gaande gewaar worden, doet ons onze bedroefde oogen
„ op den knecht werpen, die de poeders klaar maakte. Ach!
„ door u heeft Tante ook zulke poeders gekregen; nu is zij
„ niet meer!" Dit nu is juist eene wijze van fpreken, zoo als bij oude Tantes, of oude Bakers der vorige eeuw, in gebruik was, en waaraan men thans geene waarde meer hecht; men moet zeker onzen Dr. P. ook dergelijke dingen voorgepraat hebben, en hetgeen men in zijne jeugd inzuigt, gaat er nooit uit: mogelijk gelooft zijn Ed. wel aan fpoken en voorteekens.

Nu volgt er eene foort van Roman, die ook al zeer belagchelijk is, en alleen fchijnt te moeten dienen, om de Apothekers voor te ftellen als bedriegers en domooren. Een Apotheker wordt gevraagd om iets te geven voor een kind, dat het zuur heeft. Omdat de vader een goede klant van hem is, gaat hij er zelf heen, fpreekt zeer oudwijvig met Mevrouw, doet alsof hij geleerd over de ziekte peinst, zegt dat er geen gevaar is, gaat naar huis om een drankje gereed te maken, beftaande uit venkelwater, magnefia en rabarber; dan, eer dit bij het patiëntje is thuis gebragt, is het dood. — Dat nu een Apotheker zoo goed niet over ziekten kan oordeelen als een *bekwaam* Doctor, dit is zeer natuurlijk, en wordt ook zonder twijfel door ieder geloofd; maar dat hij zoo dom zou zijn, om een reeds ftervend kind magnefia en rabarber te willen toedienen, zou het volflagenst gebrek aan gezond menfchenverftand verraden. En het gevoelen van Dr. P., hetwelk hij in het eerfte gedeelte van dit Romannetje voordraagt, dat namelijk velen denken, dat een Apotheker, omdat hij vele recepten leest, ook medifche kennis hierdoor zoude verkrijgen, is even zoo verkeerd gedacht, als dat men zoude meenen, dat een jong Doctor, die zelf geene zieken behandeld heeft, of door bekwame Doctoren heeft zien behandelen, bekwaam zoude zijn, zijne verkregene theorie aan het ziekbed te kunnen toepasfen. Maar dat een bejaard Apotheker, die veel gelegenheid heeft gehad, om zieken, die onder de behandeling van Doctoren waren, te zien, en met de Doctoren nog wel eens over de zieken gefproken heeft, meer praktifche kennis van ziekten, dan

een kruidenier of schoenmaker, heeft, en ten minste wel zien kan, of een kind het zuur heeft, of stervende is, dit achten wij zoo zeker, dat het slechts behoeft gezegd en niet bewezen te worden; terwijl wij het gerust aan ieder overlaten, om hiervan de toepassing te maken op de hatelijke voorstelling van Dr. P. in zijnen boven beschreven Roman.

Dit Romannetje afgehandeld hebbende, gaat Dr. P. langzamerhand over tot zijn tweede voorgestelde doel, om namelijk aan het publiek ontzag voor de Doctoren, ten minste voor Dr. P., in te boezemen. Hij zegt, dat men vooral weinig tegen hem moet spreken, niets van de ziekte of het gevoel van het lijden des zieken verhalen, maar alles aan hem overlaten; alleen in zeldzaam voorkomende gevallen mag men over de ziekte en den zieke tot hem spreken, en deze gevallen zal hij zelf wel aanwijzen. Hij, Dr. P., kan in een oogenblik zien, of iemand ziek is, en er bestaan bij hem geen kwart- of halve zieken; men is of erg, of niet ziek. — Eene wonderlijke manier om zieken te bezoeken! Dr. P. vraagt niet aan den zieke: „Hoe vaart gij?" en de zieke mag niet spreken! — Vervolgens hooren wij hier een geleerd vertoog over de oorzaken van eenige kwalen, hetwelk zal moeten dienen, om het groot denkvermogen en den scherpzinnigen blik van onzen meester in de kunst bekend te maken; en eindelijk moet dit ook dienen, om het verkeerde aan te toonen van een' Apotheker te nemen, omdat die meer vriendelijk en voorkomend is, dan de Doctoren, welke, volgens Dr. P., meer stuursch en driftig zijn, zich alleen met gewigtige zaken bezig houden, en hun hoofd tot overloopens toe vol hebben met over de kunst te peinzen. Want, zegt hij, dat zijn maar vertooningen van de Apothekers. Zij zijn thuis zoo vriendelijk niet, „ vooral niet, wanneer de knecht ziek „ of uit de stad is, en zij dus hunne lange pijp niet in de „ binnenkamer kunnen rooken, om den armen hals gedurig „ te kunnen bedillen, zonder ooit iets anders te zeggen, „ dan dat dit of dat niet goed is, en *nooit*, zoo moet gij „ doen." Dat Dr. P. *zoo* zou handelen, wanneer hij Apotheker was, dit laat zich gemakkelijk uit zijn geheele geschrijf opmaken; want men mag niets tegen hem zeggen, wanneer men eenen zieke heeft, die men in zijne eenvoudigheid gelooft, dat erg zal worden, waarin men veel belang stelt, die somtijds de steun van het huisgezin is; zelf mag de zieke zijne kwaal niet verhalen; ja hij weigert aan ieder

de burgerlijke beleefdheid, en noemt die zotheid! Gelukkig, mijne jonge broeders, Apothekers-leerlingen en bedienden! dat Dr. P. geen Apotheker is, want gij zoudt eenen ſtuggen bok tot patroon hebben. Schrijver dezer aanmerkingen heeft, meer dan een dozijn jaren, bij meer dan éénen Apotheker, in meer dan ééne voorname ſtad van ons vaderland, als leerling en bediende, gewoond; doch geen dezer rookte over dag uit eene lange pijp in zijne binnenkamer, maar zij behandelden alles mede, of lieten het geheel onder hun opzigt doen; dagelijks werden wij onderrigt, en nimmer kregen wij, onverdiend, onheusch beſcheid.

De nu volgende Roman, dat een kind, door het ingeven van wormkruid, door den Apotheker zoude vermoord zijn, is even zoo kwaadaardig en belagchelijk voorgesteld als de vorige, en verdient niet, dat wij er ons bij ophouden.

Dr. P. zegt vervolgens, dat men ook geen Apotheker moet verkiezen, omdat vele ziekten zonder medicijnen moeten genezen worden, en dat een Apotheker altijd drankjes voorſchrijft, maar een Doctor niet. Deze helpt, gelijk hij te voren reeds zeide, door een krachtig woord te ſpreken, meer dan door zestig droppels Hoffman. Hiermede wil hij dan zeggen, dat het goedkooper uitkomt, een' Doctor dan een' Apotheker te nemen. Dit kan niet waar zijn, ten zij men in het algemeen de Apothekers voor gewetenloos genoeg houde, om, zonder noodzaak, ja ten nadeele der patiënten, dure drankjes te geven; terwijl, naar de ondervinding, die wij van het praktizeren van ſommige Apothekers hebben, het doorgaans blijft bij het aanraden of voorſchrijven van eenig gering middel, zoo als bij ligte ongeſteldheden, waartoe zij meestal ter behandeling geroepen worden, te pas komt. En daar Dr. P. twaalf ſtuivers of een gulden wil hebben, wanneer hij de zieken *ſlechts even ziet*, *zonder met hen te ſpreken*, hoe veel zal het dan wel kosten, wanneer hij een krachtig woord ſpreekt! En waarin zal dat krachtig woord beſtaan? Dit betuig ik, niet te begrijpen. Ik acht hem beter geſchikt om te vloeken, dan om troostredenen voort te brengen, of opbeurende woorden te ſpreken.

Eindelijk volgt, nadat Dr. P. alles heeft bijgebragt, wat hij wist, om te betoogen, dat een Apotheker een dom en ſlecht mensch, een moordenaar en bedrieger is, het ſlot, waarin hij zegt: „ dat de Artſen hunne gezondheid veil „ hebben voor het heil hunner medemenſchen, en geene

„ moeite ſparen, om zich van hunnen pligt te kwijten, „ *menſchen* te helpen, en voor hen in ongeval geheel te „ zorgen." Ik geloof, dat de braven onder de Artſen dit alles mede beoogen; doch heb in de zesentwintig jaren, dat ik bij het vak der Artſenijmengkunst geweest ben, geen Doctor gevonden, die niet tevens zijne rekening uitſchreef voor gedane viſiten. Zelfs de groote BOERHAAVE, zegt men, ſchoof eene lade met geld uit, om aan hen, die hem kwamen raadplegen, de ſpecie te doen kennen, welke hij gaarne voor zijne moeite had! En te regt, een arbeider is zijn loon waardig; maar deze groote man was ook, gelijk nog de bekwame Doctoren van onzen tijd, bereidwillig, om alle omſtandigheden van de zieken aan te hooren, en kon niet altijd, gelijk Dr. P., zoo dadelijk zien, wat de kwaal was, en wat er voor diende gedaan te worden.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

Den Heere Redakteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Wel Edele Heer!

De *Proeve van taalkundige Opmerkingen* enz., in het vorige nommer uws geachten Tijdſchrifts geplaatst, trok mijne bijzondere aandacht, zoo om derzelver voor mij uitlokkend opſchrift, als belangrijken inhoud. Ik bevond echter de meeste punten niet ſtrookende met mijne gevoelens, die ik meen niet alleen op eigen gezag, maar ook op dat van deskundigen te ſteunen, en beſloot daarom, mijne aanmerkingen zamen te vatten in het ſtukje, dat ik UEd. hiernevens ter plaatſing aanbied. Aanmerkingen toch, mits met beſcheidenheid gemaakt, moeten elken waren beoefenaar, en ook den Heere KALCKHOFF, welkom zijn. Ik ben, enz.

Delftshaven, UEd. dienstw. Dienaar,
12 Junij 1826. A. DE JAGER.

AANMERKINGEN OP DE PROEVE VAN TAALKUNDIGE OPMERKINGEN EN BEDENKINGEN, VAN J. G. C. KALCKHOFF.
Door A. DE JAGER, te *Delftshaven.*

Het eerſte punt, dat in de inleiding tot de eigenlijk ge-

zegde Opmerkingen en Bedenkingen mijne aandacht trof, was, dat het *fijn taalkundig gehoor* of *gevoel* van den Heer KALCKHOFF hem de onnaauwkeurigheid deed opmerken, waarmede *velen*, *ook taalkundigen*, *zoo in het dagelijksch leven als op den predikſtoel*, de op *en* uitgaande woorden uitſpreken, zoodat zij de ſlotletter *n* zoodanig opſlokken, alsof die letter niet tot het woord behoorde. Ik voor mij houde gezegde uitſpraak voor niet zoo ſtootend, althans voor minder ſtootend, dan wanneer men die uitgangen zoo duidelijk hoort uitſpreken als *en* in *gewennen* enz., hetwelk evenwel niet zelden het geval is. Over het algemeen ben ik het, in dit opzigt, met die geleerden eens, die meenen, dat onze taal hare zoetvloeijendheid en ſchoonheid grootendeels verliest, wanneer men de woorden uitſpreekt, zoo als wij dezelve thans ſchrijven. Inderdaad, het klinkt in een Hollandsch oor zeer wanluidend, in het woord *ontvangen* al de letters te hooren uitſpreken, zoodat achter *ont*, als 't ware, eene rust vereischt wordt, om de zachtheid der *v* wel te doen hooren, (even als men de Franſche *v* zeer zacht uitſpreekt) en de twee laatſte lettergrepen *van-gen* worden uitgeſproken, zonder in aanmerking te nemen, dat het teeken *ng* niet kan geſcheiden worden, en men ook geenszins de *g* moet uitſpreken als in *gaan* enz., even min als in de Franſche woorden: *poing*, *ſeing* etc.

Tegen de geſlachten der zelfſtandige naamwoorden wordt veel gezondigd, ten minſte tegen het mannelijke en vrouwelijke; tegen het onzijdige, geloove ik, zeer zelden, wanneer men de woorden *ſchool*, *ſchilderij*, *oorlog*, *getuigenis*, *muzijk*, en misſchien eenige andere, waaromtrent men niet eenſtemmig denkt, uitzondert. *Dit winter* en *dat zomer* zal men, in plaats van *duizendmaal*, vrij zelden hooren. Wijders meen ik, dat in *den aandacht* geen misſlag tegen het geſlacht wordt begaan; de bijgevoegde *n* is de *n paragogicon*, even als in *den Haag* en andere uitdrukkingen, welluidendheidshalve gebezigd. (*)

(*) De Heer KALCKHOFF is van gevoelen, dat men niet kan zeggen *zoetjes loopen*, omdat, indien ik mij niet bedriege, zijn Ed. *loopen* voor eene vergrooting van *gaan* houdt. Ik wederſpreek dit niet, doch geef alleen in bedenking, of *loopen* niet meer ziet op de meer of minder ſnelle beweging, die men met de beenen maakt, en of *gaan* niet meer betrekking

A. De eerste bedenking loopt over den nadruk, aan verkeerde lettergrepen; in de met *voor* zamengestelde woorden, gegeven. Dat men vóóroordeel, en niet vooróórdeel, moet zeggen, durf ik niet toestemmen en ook niet tegenspreken; hoewel ik mij voor de laatste wijze, die, gelijk ik met KALCKHOFF van gevoelen ben, de algemeenste is, zou verklaren. Doch, wat opgemerkt wordt omtrent *vooruitloopen* en andere, komt mij voor te eenemale strijdig te zijn met den aard onzer uitspraak. Het is in de Hollandsche taal een algemeene regel, dat *scheidbare* voorzetsels den klemtoon vereischen, doch de *onscheidbare* niet. *Vooruitloopen* is zamengesteld uit *vooruit* en *loopen*; op *loopen* kan derhalve de nadruk niet vallen, maar op *voor* of *uit*; wat zegt men nu, *voor*UIT of *vóór*-*uit?* Immers het eerste. *Vóóruitloopen* zou beteekenen de *voordeur* en niet *voorwaarts uitloopen*. Even zoo *vooruitzigt*, *voorloopig*, enz. Hierbij moet men echter in het oog houden, dat de klemtoon dikwijls gewijzigd moet worden naar de bedoeling des sprekers of schrijvers, zoodat men b. v. zou zeggen: *ik zag het paard achteruit-, in plaats van vóóruitloopen.*

B. In de uitdrukking: *dit is de pijn* (*de peine*) *waard*, (*) houdt KALCKHOFF het woord *pijn* voor het Fransche *peine*. Dit komt mij voor te spruiten uit twee verkeerde opvattingen: vooreerst, dat ons *pijn* alleen *smart*; en ten andere; dat het Fransche *peine* slechts *moeite* zoude beteekenen. Zie hier, wat van de zaak zij. *Pijn* en *peine* beteekent hetzelfde; beider beteekenis wordt uitgebreid toegepast. In de *Dictionnaire de l'Académie* vind ik: „ *Peine: douleur, affliction, souffrance, sentiment de quelque mal dans le corps ou dans l'esprit; peine signifie aussi châtiment, punition d'un crime; aussi travail, fatigue.*" Waarmede overeenstemt, wat ik lees bij FURETIÈRE: „ *Peine: châtiment qu'on fait souffrir à ceux qui ont fait quelque faute, punition d'un crime; il signifie aussi fatigue, travail corporel, soin, tourment, inquiétu-*

heeft op het vorderen, voorwaarts komen. In bovengem. beteekenis zou men ook niet kunnen zeggen: *het kind begint te loopen*; deze en dergelijke uitdrukkingen hoort men toch dagelijks.

(*) Men zegt: *te pijne waard*, dat is *der pijne*; of, gelijk TUINMAN wil, *te pijnen*, oudtijds *pinen*, als werkwoord.

de d'esprit; douleur, souffrances; obstacle, difficulté, etc." — Vergelijk ik nu hiermede, wat b. v. TUINMAN zegt: „*Pijn, straffe, smerte, arbeid, moeijelijkheid. Pijnen was zwaaren arbeid of moeite aanwenden. Zoo hebben wij noch tot een spreekwoord: 't is de pijne niet waardig, dat is den arbeid, de moeite, enz.,*" dan zal, dit alles te zamen gevat, blijken, dat het woord *pijn*, in gemelde uitdrukking gebezigd, ons Hollandsche *pijn* is, volkomen in beteekenis en vorm gelijkstaande met het Fransche *peine*, en hier voorkomende in den zin van *arbeid* of *moeite*, en niet in dien van *ligchaamsmarte*, waarin wij het thans meestal bezigen.

C. Wat aangaat de verwerping van het voorzetsel *weder*, in *wederspreken*, *wederstaan* enz., in den zin van *tegenspreken* enz., hiertoe, dunkt mij, is geene genoegzame reden voorhanden. Verwarring toch met *wéderspreken* (*nog eens spreken*) zal er wel niet uit ontstaan, dewijl in *wederspreken* (*tegenspreken*) het accent op *spreken* valt, om de reeds boven vermelde reden.

D. De uitlegging van de verschillende beteekenissen van *kus* en *zoen* schijnt mij toe van allen grond ontbloot te zijn. Uit het gezegde hierover moet ik opmaken, dat *zoen* zou komen van *verzoening*; terwijl ik integendeel vertrouwe, dat ieder, die slechts een weinig nadenkt, dit juist omgekeerd zal beschouwen, gelijk onder anderen TUINMAN dit bevestigt. *Kus* (in 't Engelsch *kiss*) is een *onomatopoioumenon*, van het suizend of kissend klappen der lippen; en *zoen* komt van het thema *zo*, *zachting*, of ook van *zo-en* of *zuigen* (*). Zoodat, mijns inziens, beide woorden nagenoeg in beteekenis overeenkomen en bijna willekeurig kunnen gebruikt worden.

E. Omtrent *rieken* en *ruiken* is men het vrij oneens. De beide uitmuntende taalkenners SIEGENBEEK en VAN DER PALM worden door KALCKHOFF aangehaald, als gebruikende beide woorden onverschillig (†). Anderen evenwel willen, dat men de onderscheiding make, die zijn Ed. voorstelt. Ik achte mij niet in staat hierin uitspraak te doen, hoewel ik niet kan ontveinzen, tot de laatstgemelde meening over te hellen. Hierom, echter, zie ik nog niet, wat KALCKHOFF beweert, dat men *ruiker* in *rieker* zou moeten veranderen.

(*) Zie BILDERDIJK's *Geslachtlijst*.

(†) Hierbij kan men nog den Heer BILDERDIJK voegen; zie *Geslachtlijst*, op *reuk*.

Er zijn van zoodanige gevallen meer voorbeelden in onze taal. Wat is een *bediende?* iemand, die bedient; en wat beteekent *bediende?* immers iemand, die bediend wordt (*).

F. Wat eindelijk de laatste opmerking betreft, die men tot deze stelling kan brengen: Alle eigennamen moeten worden uitgesproken in de taal, waartoe zij behooren; hiermede ben ik het volkomen eens. Onwillekeurig moet ik glimlagchen, wanneer ik NEWTON, YOUNG, HUME en andere, vooral Engelsche, namen letterlijk Hollandsch hoor uitspreken. Niet noodig is het te vorderen, dat ieder de oorspronkelijke talen, waaruit de namen ontleend zijn, versta; menigvuldige gelegenheid is toch altijd en voor ieder voorhanden, om derzelver ware uitspraak te vernemen, en, ten minste eenigzins, in acht te nemen. De op dit onderwerp betrekkelijke plaats uit BOILEAU (*Epitre IV*) mag een proefstuk voor den Franschman genoemd worden, die zich op de Nederduitsche taal toelegt.

Het zij mij ten slotte vergund, iets aan te merken omtrent de vertaling van het woord *Germanisme.* Niemand kan minder dan ik gezet zijn op het bezigen van bastaardwoorden in onze taal, hetwelk, vooral in den beschaafden omgangsstijl, bij velen vrij dikwijls plaats vindt. Doch, wanneer het op wetenschappelijke termen aankomt, schijnt het mij verkieslijk toe, zich te bedienen van zoodanige woorden, als daarvoor zijn aangenomen, en die dadelijk de bewuste zaak doen verstaan. Ik geloof zelfs, dat menige verhandeling onverstaanbaar zou worden, indien men de daarin voorkomende onhollandsche woorden door Hollandsche wilde vervangen, te meer daar vele derzelve niet voor bloote vertaling vatbaar zijn, maar somtijds eene breedvoerige omschrijving behoeven. Hierover zie men, onder anderen, de Voorrede van BILDERDIJK's *Geslachtlijst*, benevens bl. 155 en volgg. van het IIIde Deel der *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden* van denzelfden geleerden taalkenner.

(*) Dit in aanmerking genomen zijnde, kan men ook zeer goed *bepaald lidwoord* zeggen.

DRIEMAAL DRIE.

De heer Groenendaal had drie beminnelijke dochters, die echter alleen hierin overeenkwamen, dat zij beminnelijk wa-

ren; want anders verfchilden ze ten fterkfte. De eene was eene godin, die, om hare majesteit in houding en gelaat, eene Juno, om hare wijsheid in woord en daad eene Minerva, om hare hooge bevalligheid eene Venus kon genoemd worden. De andere maakte geene aanfpraak op zoo hooge titels, maar behoefde toch ook niet uit den hemel, of de rij der bewoneresfen van den Olimp, verbannen te worden. Hare fchoonheid, hare vrolijkheid en dienstvaardigheid verwierven haar met regt den naam van Hebe, het beeld der jeugd, en in vroeger tijd de bevallige dienares van Jupiter en zijne dischgenooten, om den vreugdebeker rond te bieden. De derde ftond wederom een trapje lager. Men vergeleek haar liefst met eene fchuwe, maar desniettemin hoogst liefelijke en weldadige nimf, welke alleen door de overmaat van teedere kieschheid en fchaamte belet werd, in hare volle glorie te verfchijnen. Hetgeen echter meest van allen den glans der goddelijkheid over deze meisjes wierp, dat was de heerlijke fluijer der nederigheid en der ongedwongenfte opvolging van Paulus' les, om elk de andere hooger te achten dan zichzelve. Hare onderlinge liefde was zoo ongeveinsd, als zij met eigenliefde, zucht om te behagen of uit te munten, onbekend fchenen te zijn: *fchenen*, zeg ik, en bedoel daarmede, dat deze eigenfchappen nooit op eene ongefchikte wijze voor den dag kwamen, en nooit uitftaken, als eene plooi in het kwalijk pasfend gewaad, noch pijn of hinder toebragten in den gang des levens, gelijk een voet, in den al te kleinen fchoen naauw beknepen. Want dat de lieve kinderen, als vrouwelijke Stoïcijnen, ongevoelig zouden geweest zijn voor alle lust of eer, willen wij geenszins beweren.

De heer Winkelman had ook drie dochters, niet ongelijk, in zekere onderlinge verfcheidenheid en uitwendige natuurgaven, aan de eerstgenoemden, hare ftadgenooten. Zij ftelden zich dezelve dan ook ten voorbeeld, en volgden elk haar aangewezen model met den meesten ijver en niet zonder goed gevolg na. Alleen de fluijer, ftraks genoemd, liet zich niet ligt namaken; en men zag door denzelven nu en dan duidelijk, dat het alles meer kunst en fchijn, dan eenige waarheid was. Zij flaagden echter, in een' geheel anderen kring geplaatst zijnde, en dus weinig gevaar loopende van vergelijking, boven verwachting, in haar opzet. De coquettes — want anders waren zij niet — behaalden menige over-

winning; en, de eene voor, de andere na, deed eene voordeelige of glansrijke partij. Maar ongelukkig bleek het nu, dat zij godinnen op een' afftand waren, die deze hare waardigheid wel eenigzins voor vreemden, doch niet voor echtgenoot en huisgezin ophielden. Dáár lag de majesteit, de gulle dienstvaardigheid, de lieve zedigheid in het zand. Met de laatfte alleen werd wel eens gezegd het omgekeerde plaats te hebben, fchuw en ingetogen zijnde bij eigen, maar aan vreemden...... doch, dit rekenen wij in goeden ernst voor laster. Want, wilden wij al het kwaad gelooven, dat somtijds van de menfchen, en inzonderheid van de vrouwen, wordt verteld, wij zouden evenzeer op den dwaalweg geraken, als, zoo wij alle pligtplegingen omtrent levenden en lofspraken op dooden voor wigtige munt wilden aannemen.

De heer des Chifons eindelijk, een Franfche kapper, had desgelijks drie meisjes; en, de beide andere ftellen, maar inzonderheid de laatfte kennende, fpoorde hij zijne dierbare fpruiten aan, om eene dergelijke verdeeling van rollen te maken. Niets liever dan dat. De jongfte, bij ongeluk de langfte zijnde, moest dus Juno, en de tweede, hoe traag en flordig anders van aard, moest noodwendig Hebe zijn; want de oudfte, die reeds de allereerfte fleur een weinig te boven was en vader dikwijls in den winkel hielp, had eenen onweêrftaanbaren lust tot het fchuwe nimfen-karakter. Maitre Chifons zag in dit alles weinig zwarigheid, daar toch, zoo hij meende, zijne kunst wel de hoofdzaak was bij de ganfche metamorphofe; want, deed het gelaat niet alles ten aanzien van den mensch, en de frifure alles ten aanzien van het gelaat af? Althans, ontbrak er ook nog iets aan, dan was zijne vrouw, couturiere en robes, zelfs eertijds voor het tooneel en achter de coulisfes, ten volle in ftaat, hieraan te gemoet te komen. — Ziedaar dus welhaast eene derde uitgaaf van de drie bevalligheden, die nu met de zanggodinnen zelve reeds in aantal gelijk ftonden. Maar, de laatfte mogt, van alle, het meeste opzien wekken, dit ging ongelukkig met meer gelach dan bewondering gepaard, en zij boeiden aan hare zegekar veelal niet dan .... ftraatjongens, die, even als de Romeinfche foldaten hunnen veldheer, de vergode fchoonheden uit den kapperswinkel, tot beteugeling van haren hoogmoed en andere menfchelijke driften, met fpot en fchimp vervolgden. Zelfs gingen zij zoo ver, om de koningin der goden een' boonenftaak, Hebe eene zeuge, en de

nimf een' grasmaaijer in vrouwegewaad te noemen. Het liep dan ook met dezen laatsten druk van het oude prachtwerk nog al ongelukkiger af, daar men ze zelfs op het tooneel niet begeerde, om eene of andere nabootsing uit te voeren. En, gelijk de oude vodden in de kas, zoo werden zij, die ze droegen, in het binnenste van huishoudkamer en haarfabrijk weggestopt, om slechts geen aanstoot te geven.

Men kan op velerlei wijze beminnelijk zijn; maar de wijze of vorm maakt dit ons zoo weinig, dat derzelver nabootsing (ik zeg niet, verstandige en doorgaande navolging) ons ligt geheel bederft en der bespottinge overgeeft. S.

LADY ARABELLA STUART.

Historisch Verhaal.

In den jare 1610 stond op den heuvel van *Highgate*, bij *Londen*, een statig slot, der Gravinne VAN SHREWSBURY toebehoorende, van hetwelk thans echter geen spoor meer voorhanden is.

Op eenen namiddag in de Meimaand des genoemden jaars gingen twee Dames in den grooten tuin, die het kasteel omgaf, wandelen. De eene was eene eenigzins bejaarde vrouw van een edel voorkomen; de andere veel jonger, en welker schoonheid de groeven des lijdens, op haar gelaat zigtbaar, niet vermogend waren geweest uit te delgen. Zij schenen in een ernstig onderhoud gewikkeld, toen een oud, gebrekkig man haar naderde. Zijne gelapte kleeding en vermagerd ligchaam verraadden diepe armoede en ellende, en onderscheidene likteekenen op het bruine gelaat, alsmede eene zwarte pleister over het eene oog, deden vermoeden, dat hij wel menigen veldslag had bijgewoond. Een lange degen hing op zijne zijde, en zijn oude snaphaan diende hem ten staf. „Edele vrouwen!" riep hij de Dames toe, „eene aalmoes, om „'s Hemels wille, voor een' verminkt' soldaat!" De jongste Dame haalde terstond eene beurs te voorschijn, en, terwijl zij derzelver gedeeltelijken inhoud in des krijgsmans stukgehouwene blikken schakot ledigde, vroeg zij hem op een' minzamen toon, waar hij zijne wonden had bekomen. De grijsaard vertelde nu, met eene den ouderdom eigene wijdloopigheid, van zijne voormalige daden en zijne tegenwoordige armoede. „Maar wie weet," sprak de oudere Dame, half ernstig, half

fchertfende, „ of gij ons niet iets wijsmaakt?" — „ Uw „ edele broeder, Mevrouw, (God hebbe zijne ziel!) zou het „ u hebben kunnen zeggen."— „ Hoe! gij kendet Lord MOUNT- „ SHENSY?" — „ Zeker kende ik hem, en hij mij. Ziet gij „ dezen ring, dien hij mij eens, na een fcherp gevecht in „ de *Nederlanden*, gaf, en van welken noch gevangenfchap „ noch armoede mij konden doen fcheiden?" Met deze woorden gaf de foldaat der Gravinne eenen ring, en, terwijl de oude Dame zich de tranen uit de oogen wischte, welke het aandenken haars broeders haar ontlokte, drukte hij der andere fnel eenen brief in de hand, en fluisterde haar toe: „ *Fedeltà!*" Zij wist, dat dit woord hem van iemand moest zijn medegedeeld, dien zij meer beminde dan haar leven. Maar zij verborg hare ontroering, en vroeg der Gravinne, of zij den armen man niet wilde vergunnen, in huis te gaan, om zich te verfrisfchen. „ Zeer gaarne, mijne lieve!" hernam deze. „ Maar, mijn vriend," voer zij voort, „ wilt ge mij „ dezen ring verkoopen?" — „ Verkoopen tot geenen prijs; „ maar zoo gij, Mevrouw, dien als een gefchenk wilt „ aannemen, is hij de uwe." — „ Ik dank u, en ik zal „ u mijne erkentenis trachten te betoonen, op eene wijze, „ die uw gevoel niet krenken, en tevens mijnen broeder bij „ u in aandenken zal doen blijven." Met deze woorden gingen de Dames huiswaarts; terwijl een bediende den dankenden Invalide naar de keuken geleidde, en de jongere Dame, zoodra zij een vrij oogenblik konde vinden, naar hare kamer vloog, om den inhoud des briefs te verflinden, dien zij zoo even had ontvangen. Deze Dame was Lady ARABELLA STUART, nicht van JACOBUS, den toen regerenden Monarch, en die, naar fommiger meening, betere aanfpraken op de kroon had, dan hij zelf. In haren naam was het, dat Lord COBHAM en Sir WALTER RALEIGH hun ontwerp gefmeed hadden, hetgeen al deszelfs medeftanders in het verderf ftortte. Niemand betwijfelde, dat Lady ARABELLA zelve aan deze onrijpe zamenzwering onfchuldig was; maar JACOBUS had niettemin de wreedheid, haar deswege voor altijd tot een echteloos leven te veroordeelen. Dan, wat dwingeland heeft ooit de aandoeningen des harten kunnen beheerfchen? Lady ARABELLA beminde en werd bemind. WILLIAM SEYMOUR, uit den Huize BEAUCHAMP, een edelman van middelbare jaren, was het voorwerp harer keuze. Zij waren heimelijk getrouwd; maar wel-

dra werd hun stil verbond verraden, SEYMOUR in den *Tower* gezet, en Lady ARABELLA onder het opzigt harer tante, de Gravin VAN SHREWSBURY, geplaatst, met strengen last, haar kasteel te *Highgate* niet te verlaten. Gevangenschap, op 's Konings bevel, was, te dien tijde, nagenoeg hetzelfde als een doodvonnis: zeldzaam ontkwam een gevangene levend zijnen kerker, en weinigen, die zich in deze treurige omstandigheid bevonden, waagden het, iets te gebruiken, wat hun niet door getrouwe handen werd toegereikt; want vergiftiging op hoog bevel was niet zelden hun lot.

Veertien dagen lang had Lady ARABELLA reeds voor den geliefden echtgenoot gesidderd, toen de Gravin den last ontving, hare nicht aan te zeggen, dat zij, ten volgenden dage, een' Koninklijken afgevaardigde naar *Durham* had te volgen. Lady ARABELLA wist, wat haar te wachten stond, wanneer zij zich eenmaal in de handen van een' van 's Konings afhangelingen bevond, en smeekte diensvolgens hare tante dringend, haar naar *Frankrijk* te laten ontvlugten, tot dat men den Koning konde overhalen, in haren echt te berusten. Maar de oude Dame koesterde een zoo hoog denkbeeld van de pligten des onderdaans en het regt der Vorsten, dat zij vermeende, hare geliefde nicht alleen tot geduld te moeten vermanen. In dit ernstig onderhoud verdiept, bejegende haar de oude soldaat. De brief, waarvan hij brenger was, kwam van haren gemaal, en bragt haar de blijde tijding, dat hij zijnen kerker was ontvlugt. Hij bevond zich aan de kust, waar hij een schip gereed hield, dat hun beiden naar *Frankrijk* zoude overvoeren. Hij verzocht haar, in den brenger des schrijvens het volkomenste vertrouwen te stellen. Deze was niets minder dan oud of arm; hij was een man in zijnen besten leeftijd, en van deftige familie, wiens ware naam HUGH MARKHAM was. Oorlog, strijd en avonturen, ten behoeve eener goede zaak, waren zijn lust; en hij was het, die voor SEYMOUR het schip gereed hield, en, uit belangelooze vriendschap, had op zich genomen, hem zijne echtgenoote in de verlangende armen te voeren. Lady ARABELLA, die bereid was, met haren SEYMOUR, ver van het hof en de groote wereld, in vreemde landen onbekend te leven, wenschte te ontvlieden, wanneer zulks mogelijk was. De Gravin was in haar kabinet; en Lady ARABELLA deed door hare trouwe dienstmaagd BRIDGET, voor

welke zij als 't ware geene geheimen had, den vermomden bedelaar tot haar komen. Hij verscheen, en bragt haar eene verkleeding, welke hij in zijn' ransel had, verzocht haar, dien eigen' avond, in plaats van zich te bedde te begeven, dezelve aan te doen, en vervolgens de eerste gelegenheid te baat te nemen, om met hem te ontwijken. De Lady verborg, met behulp harer dienstmaagd, het pakje, en begaf zich weder naar de Gravin, welke intusschen besloten had, den ouden soldaat tot zich te nemen. De oude Hofmeester, die bevel ontving, hem eene kamer boven den stal in te ruimen, verblijdde zich over die schikking, dewijl MARKHAM, door zijne treffende vertellingen en lustige grappen, alreeds de lieveling des huizes was geworden; en, eer de avond viel, had hij reeds zijne nieuwe woning betrokken, welke, tot zijn genoegen, ver van het huis verwijderd was.

Zoodra de Lady op hare kamer was gekomen, ontpakte zij den bundel, en vond er alles in, wat noodig was, om haar te eenemaal onkenbaar te maken. Eene *Fransche* paruik met lange lokken verborg hare fraaije blonde haren; een welsluitend kleed met een' breeden geborduurden kraag omgaf hare slanke leest, en de wijde pompbroek, toen in den smaak, was ongemeen geschikt ter vermomming eener vrouwe, naardien zij hare eigene kleedij in dezelve konde verbergen; laarzen met roode kappen, welke aan de broek werden vastgemaakt, en een korte degen op zijde, voltooiden den opschik; en wie de Dame zóó had gezien, zou haar voor een der grootste Modeheertjes hebben gegroet, die in *St. Pauls*-kerk, de toenmalige *Bondstreet* der pronkers, rondslenterden. Het had juist drie geslagen, toen BRIDGET een steentje tegen het venster hoorde tikken, en, uitkijkende, MARKHAM herkende, die, in het eenvoudig rijgewaad eens mans van fatsoen, beneden stond, en eene tuinladder had aangebragt, langs welke hij de Dame verzocht af te stijgen. Het venster was niet hoog, en, met behulp harer trouwe dienaresse, welke de scheiding van hare geliefde meesteresse met tranen betreurde, kwam zij veilig beneden.

Het begon pas te dagen; maar het was licht genoeg, om den weg te kunnen vinden. MARKHAM geleidde de siddderende Dame stilzwijgend door het park, tilde haar op den muur, sprong dien zelf over, en ving haar ter andere zijde weder op. Een kwartieruurs van het kasteel verbeidde MARKHAM's bediende, met paarden, hunne komst. Met moeite

(want de ſlapelooze nacht en de angſten des vorigen dags hadden de Dame zoo ſterk aangegrepen, dat zij zich naauwelijks konde overeind houden) bereikten zij eene kleine herberg op den weg naar *Londen*, waar verſche paarden gereed ſtonden. Terſtond ſtegen zij te paard, en de beweging van het rijden wekte hare levensgeesten van lieverlede zoo zeer op, dat zij, zonder ongeval, het dorp *Blackwall* aan den *Teems* bereikten, waar de boot van MARKHAM op hen wachtte. Onverwijld ſtapten zij in dezelve, en voeren naar het ſchip, dat intusſchen naar *Gravesend* was afgezakt, en binnen weinige uren vond Lady ARABELLA vergoeding van al haar lijden in de armen des geliefden echtgenoots, MARKHAM het loon zijner gevaarvolle onderneming in het geluk zijns vriends.

Intusſchen gaf MARKHAM bevel tot den meestmogelijken ſpoed, bewust, dat, werden zij ingehaald, zijn vriend veelligt den kop, en allen voor 't minst hunne vrijheid verbeurd hadden. Ongelukkig, echter, was de wind zeer ſlaauw, en het ſchip nam zoo weinig gang, dat men niet vóór den volgenden morgen het Kanaal bereikte. Met dat al hielden zij koers naar *Calais*; en reeds voedde men hope, binnen weinige uren de veilige haven te bereiken, toen de wacht in de mars een zeil ontdekte, dat jagt op hen ſcheen te maken. MARKHAM was vastberaden, zich tot het uiterſte te verdedigen. Hij riep zijnen vriend op het verdek; en, daar de Lady wel merkte, dat het gevaar toenam, volgde zij hem, beſloten hebbende, hetzelve met hem te deelen. Alle toebereidſelen tot den ſlag waren gemaakt, terwijl intusſchen het vijandelijk vaartuig beſtendig op hen won, tot dat het eindelijk na genoeg kwam om een ſchot te losſen, ten einde het vlugtend ſchip tot bijleggen te noodzaken. MARKHAM, evenwel, kreunde zich daaraan niet; en, nadat hij de Dame had overreed, zich naar onderen te begeven, vingen de ſchepelingen aan, de ſchoten te beantwoorden, die ſteeds digter op hen vielen. Het vijandelijk ſchip kwam nader en nader, tot dat beide ſchier nevens elkander lagen. De bevelhebber riep MARKHAM toe, Lady STUART en SEYMOUR, bijaldien zij zich bij hem aan boord bevonden, uit te leveren. MARKHAM antwoordde met eene volle laag, in weerwil van de viermaal ſterkere bemanning en het veel zwaardere geſchut des Koninklijken bodems. Het was echter onmogelijk, het gevecht te ontwijken, en de beide vrienden

deden alles, wat de wanhoop, door eene dappere manfchap onderfteund, vermogt. Lang, echter, kon zulk een ongelijke ftrijd niet duren: het grootfte deel der manfchap was weldra gedood; de overigen allen gewond, en van alle kanten drong de enterende vijand aan. MARKHAM en SEYMOUR ftonden rug aan rug bijeen, en weerden heldhaftig elken aanval af; tot dat den laatften een pistoolkogel het hoofd doorboorde, en hij dood nederftortte. Toen MARKHAM zijnen vriend zag vallen, raapte hij al zijne krachten zamen, vloog op den man toe, die het fchot had gelost, en kliefde hem den kop. Dit was zijn laatfte bedrijf; een half dozijn zwaarden ging hem te zelfden oogenblikke door de borst; levenloos zonk hij nevens zijnen vriend neder, en beider hartebloed vloot nu in éénen ftroom daarheen. Een kreet, zoo luid, zoo doordringend, zoo naar, dat den woesten ftrijderen bijkans het geweer ontzonk, werd eensklaps vernomen; en Lady ARABELLA, die juist op het verdek verfcheen, toen haar gemaal viel, drong, in wilde vertwijfeling, door den bloeddorftigen vijand heen, die onwillekeurig voor haar plaats maakte, en wierp zich onmagtig op SEYMOUR's ligchaam neder.

MARKHAM's dood maakte op ééns een einde aan allen verderen ftrijd. De Kapitein van het Koningsfchip nam bezit van den bodem, en bragt denzelven, overeenkomftig zijne orders, naar eene afgelegene landingsplaats, waar hij de Lady, die, in weerwil zijner zorgen, nog altijd bewusteloos bleef, in een armelijk visfchersdorp ontfcheepte, en haar vervolgens, onder toezigt en geleide eens Geneesheers, naar *Londen* deed overbrengen; terwijl hij de lijken der beide helden op het kerkhof des dorps liet begraven. — Ten einde het fchandelijke dezer tirannieke daad eenigermate van den Koning af te keeren, verbreidde men het gerucht, dat SEYMOUR in een ander vaartuig naar *Frankrijk* was ontvlugt; en, daar geen van 's Konings matrozen hem perfoonlijk had gekend, en de weinigen, van MARKHAM's manfchap overgebleven, niet weder aan land durfden komen, vond de logen algemeen geloof.

Lady ARABELLA, in kleine dagreizen naar *Londen* vervoerd, werd in den *Tower* opgefloten. Hier keerde, wel is waar, langzamerhand, hare gezondheid tot zekere mate weder; maar — haar verftand was voor altijd gekrenkt. Zij fmachtte nog een tijdlang in haren kerker, tot dat haar jammervol aanwezen, zoo men niet zonder oorzake vermoedde door vergift, een einde nam.

DE POST.

Kom, de ligte kar bestegen,
  Reeds beladen met haar vracht:
Mogt ze snorren langs de wegen,
  Daar zoo menig hart op wacht!
Postknecht! en voor arme en grooten
Houdt uw male wat besloten:
  Zet uw paard dan in den draf;
Zweep het, eens die kar beklommen;
Dikwerf hangen vorstendommen,
  Rijken van uw spoeden af.

Meisje! uw jongling is afwezig;
  Met hem alles, wat u streelt,
En het hart, zoo pijnlijk, bezig
  Aan het malen van zijn beeld:
Maar gij voelt den lust herleven,
  Als u, schoon stom, zijn schrift verrukt;
Des dierbren hand heeft dat geschreven,
  Wat ge aan den boezem, juichend, drukt.

o, Wat kommervolle dagen
  Zijn niet verloopen, sinds den stond,
Toen, moeder! hij, dien ge eens hebt onder 't hart gedragen,
  Den laatsten kus drukte op uw' mond!
Hij ging op ongetemde meren
Den golfslag en den storm trotseren:
  Uw hart zeilt angstig, rustloos meê;
En dikwerf, volgt, na zomerzwoelte,
Uit Noord of West een stijve koelte,
Dan schept ge u een' orkaan en waant zijn graf de zee.
Maar hoe, wat treft op eens uwe ooren!
Het zijn de toonen van het horen;
  De post brengt vreugd en smart der stad:
Voor u? Gij drukt het aan uw lippen,
'T Bewijs, dat hij, ten spijt der klippen,
  Gods liefde tot een poolstar had.

Met heldren geest en bij een deuntje,
Gesterkt door 't lachje van zijn Teuntje,

De brave vrouw, die naait of spint,
Is Wouter onvermoeid in 't slooven:
Hij zeilt der armoês klip te boven,
En 't loon is 't brood voor vrouw en kind.
Daar komt, schier uit den aâm geloopen,
Een Joodje, en rukt de huisdeur open:
„ Wel nou! is wat ik zei niet waar?
„ Ja, vriend! de hoogste prijs van allen
„ Is op uw achtste lot gevallen;
„ Straks breng ik al het geld u baar."
Daar ligt op eens en vijl en hamer,
En naald en spinrok door de kamer:
Het goud verbant de noeste vlijt;
Het brassen volgt op zorg en sparen;
Verbeuzeld wordt de kostbre tijd,
En — armoê nijpt, na korte jaren.

Daar, na den ganschen langen nacht
Bij 't spel en zwelgen doorgebragt,
In 's levens bloeitijd reeds versleten,
Zoo arm aan geld als aan krediet,
Hoe oud van adel toch een niet,
En geeuwend op zijn' stoel gezeten,
Wekt nu de doodbrief van zijn' oom
Den loggen vleeschklomp uit den droom.
Op eens is nu de breuk hersteld:
Men vleit hem om het lieve geld;
Men zingt zijn' lof op hoogen toon:
Hij werd der vaadren grootste zoon;
En wie Cleant nooit dulden kon,
Noemt hem met eerbied 's werelds zon.

Het rustloos maken van zijn hof,
Het kruipen, als de worm, in 't stof,
Het beedlen bij den man van staat
Had nog Anselmus niet gebaat.
Geen enkle post, al zijn er veel,
Viel onzen sukkel nog ten deel:
En hem, die in het zwieren sterk,
Maar schuw was van bedrijf of werk,
Hem grijnsde ellende, op de eedle baan,
Gestaâg met holle kaken aan.

Daar helpt een brief hem uit den nood,
En brengt banket voor 't schrale brood:
Een ambt, zoo vet, dat hij, die 't heeft,
In overvloed, als vorsten, leeft,
En geldt voor een' bekwamen man,
Als hij zijn' naam slechts teeknen kan.
Van waar die gunst, zoo onverwacht?
Een schoone vrouw heeft hem bedacht,
Die, 's grooten gunstlings tweede ziel,
Alleen het roer houdt van de kiel.

Maar, wakk're Postknecht! neem een snapje,
En zet het schuimend dier in 't stapje.
Zoo sukklend gaat het snel genoeg:
Voor velen komt gij toch te vroeg!

Daar valt de stoute speculant
Schier flaauw bij eene prijscourant:
Hij kon met goud als centjes spelen;
Maar heeft papieren munt vertrouwd,
En zoo ligtvaardig voortgebouwd
Aan ijdle luchtkasteelen.
Silezie maakte hem niet wijs,
Noch later de tiercering;
En, steeg er een effect in prijs,
Dan steeg ook zijn vertering.
Nu staat de koers verschriklijk laag
Van al zijn heerlijk goedje;
't Wordt oorlog: en, is 't nog een vraag?
Ras volgt er een bankroetje.
o, Zie hem! hij is schier versteend,
In schulden tot aan de ooren;
En wie den speler heeft geleend,
Gaat ook met hem verloren.

Daar klinkt de bel: wat brengt de post?
Wordt Pieter uit den nood verlost?
Zal hij niet langer nu ontberen?
Krijgt hij een ambt? Neen, Piet verstond
De kunst niet, om der grooten mond
Met 's vleijers honig zacht te smeren.
Neen, Piet blijft arm, hoe knap, hoe braaf;
Maar, de eedle wordt ook nimmer slaaf.

Als alle meisjes gaarne mooi,
Wat zij zoo vroeg reeds leeren,
Kocht gistren Hansje voor den tooi
Een ſtel van mooije kleêren.
Zij had (gewigtig is de zaak)
Gekozen naar den eerſten ſmaak,
Misvormden ze ook geſtalte en leden:
Maar ach! hoe bitter valt zij haar,
De, met den post ontvangen, maar' s
„ Die mode is overleden."
Wat grievend pak, o lieve meid!
Drukt nu op d'een' en d'andren ſchouder!
In ſpijt van uw bevalligheid,
Zijt ge wel twintig jaren ouder:
o! Als u dit nog eens gebeurt,
Zijn ras uw roosjes weggetreurd.

Het vuur der helſche tweedragt woedt:
De krijgsman plast in 's broeders bloed;
De hoef van 't ſchuimend ros vertreedt,
Wat 's Hemels zegen groeijen deed;
De vlam ſtijgt uit de hutten op
En licht tot aan der bergen top;
De vader heeft geen tranen meer;
De moeder zinkt in wanhoop neêr;
En, ſchoot de hand des doods ook mis,
De gâ waant, dat zij weduw is.
Snel, Post! opdat men zeker weet':
Want de angst nijpt feller dan het leed.

Gij komt: hier veegt ge tranen af;
Daar ſtort ge op eens in 't vratig graf;
Deez' ſterft van vreugd en die van ſmart;
Hier hoopt en daar weêr breekt een hart.
Die moeder ſmeekt God om den dood:
Den lievling trof het moordend lood;
Eene andre vliegt verwilderd rond:
Haar zoon lijdt aan onheelbre wond;
Een zucht nog en een flaauwe blik,
Een gil.... en dan de laatſte ſnik!

Gij komt: en eer nog 't oog u ziet,
Hoort elk van ver het zegelied;

En kent gij ook geen melodij,
Wie zong er immer ſchoon als gij!
Gij komt: en reeds uw blik vertelt
De grootſche zege van den held;
Wijst op d'olijfſtak, die nu groent
En met het leven ons verzoent.
Gij komt: uw onwaardeerbre ſchat
Wordt rondgedeeld door heel de ſtad.
't Is vrede: hoor dat luid gejuich:
„ Dat elk zijn kniën voor de Almagt buig!"
't Is vrede: zie de moeder aan;
Ontkluisterd vloeit de vreugdetraan;
't Is vrede: en, door verbeelding warm,
Waant reeds de gâ haar' vriend in d'arm.

Neen, vlugge Post! houd u niet op:
Zet liever 't paard in den galop;
Laat toch het volk niet langer wachten:
Want groot en klein en knaap en man,
Wie lezen of ſlechts hooren kan,
In ſteden en in dorpen, ſmachten.

Wat nieuws? zoo vraagt nu elke mond,
En vorſchend vliegen blikken rond:
Is door geweld, verraad of list,
Het lot van Spanje reeds beſlist?
Hoort, Gal! in uwer Staten zaal,
Men mannen nog, echt liberaal;
Of, voor dier eedlen rede doof,
Alleen de Vaadren van 't Geloof?
Zegt, vrienden! is 't nog niet bekend,
Hoe 't gaan zal met de drie percent?
Is nog, in naam, de drukpers vrij,
Of daar ſlavin der Policij?
Is 't waar, werd door der beulen hand
Voltaire's broddelwerk verbrand;
En trof Rousſeau dat lot nog niet,
Op de aanklagt van een' Jezuït?
Heeft hij, die altijd woelt en waakt,
De kunst van 't kiezen reeds volmaakt:
Zoodat, bij 't vrije van de ſtem,
't Goedwillig volk ſlechts hoort naar hem?

Heeft de adel nog, gelijk weleer,
Des leenheers nutte magt niet weêr;
Of toeft ons, hoe de dwaas ook schreeuw',
Eerlang 't geluk der middeleeuw?
Zit hij, die steeds naar grootheid zocht,
Eens voor de Demagogen vocht,
Napoleon zijn hulde bood,
Verried, bij 't klimmen van den nood,
Nu, tegen 't, eens bezworen, regt,
In dienst van 't kuipend Rome vecht,
Volleerd in veinzen en bedrog,
Camaeleon, op 't kussen nog?
Hoe zal 't in Engeland nu met 't graan
En 't regt van in- en uitvoer gaan?
Vloeit, daar eens Cromwel's geest verdween,
Al 't goud niet naar Brittanje heên?
Hoe is het met den Griek gesteld?
Houdt nog 't oproerig volk het veld,
En staat er nog paleis of stulp,
In weêrwil van der Christnen hulp,
Die, trouw aan hunnes Meesters wet,
De dienaars zijn van Mahomet?
Zeg ons: houdt Bolivar zijn rol,
Den bangen strijd, nog langer vol,
En kan een tweede Loyola
Niet werken op Amerika;
Opdat ook daar dat zaad verstikk',
Geen oog op vrijen langer blikk'?
Wat brengt de lijst van Texel meê?
Kwam er nog al wat aan uit zee;
Of hoort men daar, als aan de Maas,
Niets dan het langgerekt: helaas!
Wat zal er worden van 't patent?
Is reeds het nieuw ontwerp bekend?
Heeft men, want alles is goedkoop,
Op mindren grondlast nog al hoop?
Stijgt geen der Ridders van den nacht
Bij ons weêr op zijne uilenschacht,
En leert het volk, dat duisternis
Van 't Christendom het wezen is,
En geeselt zoo 't gezond verstand,
Dat het ontvlugt aan Nederland?

Wat schrijft men uit het heerlijk oord,
Waar weêr der Pausfen luister gloort?
Zou er van Po tot Apennijn,
Van Rome tot aan Etna's voet,
Nog wel een enkle van 't gebroed
Der vuige Carbonaris zijn?
Zoo vraagt men staâg met 't zelfde vier,
Brengt ons de post het nieuwspapier:
En, bij het dampen en een' snap,
Wordt men, als Krijgs- en Staatsman, knap.

Maar, Meisjes en Vrouwen! wat trekt u zoo sterk?
Ter zijde geworpen, vergeet gij het werk.
Wat grijpt gij, als ware 't een doekjen of kant,
Zoo gretig als mannen, naar elke courant?
In 't vechten en moorden toch hebt ge geen' zin;
Slechts schittrend verschijnt gij in 't strijdperk der Min;
De staatszorg waar', schoonen! u bitter een kruis,
En liever regeert gij met orde het huis:
o, Zegt dan, wat zoekt gij zoo ijvrig in 't blad,
Dat zelden of nooit iets van Modes bevat?

'tGevoel der teedre kunne deelt
In aller heil en leed;
Het heeft een lachje, als voorspoed streelt,
Een' traan voor ramp gereed.
Verbeelding! door uw' staf geleid,
Volgt het zoo gaarne 't paar,
Verrast in 't net, dat Amor spreidt,
Naar 't wachtend echtaltaar;
Het juicht met ieder moederhart,
Als 't afgebeden wicht,
De vrucht der doorgestane smart,
Nu aan haar' boezem ligt;
De zilte drop welt uit haar ziel,
Leest zij van d' echtgenoot,
Die aan een dierbre gade ontviel
In de armen van den dood;
En met de moeder, die daar snikt,
Weent ze om 't verscheiden kroost:
o, Bij haar, wierd dat hart verkwikt,
En zij dier zusters troost!

Neen, roem noch eer, noch zegelied,
Dit alles lokt de schoone niet;
  Zij stuurt geen schip van staat,
Benijdt aan 't struikelblok des mans,
Der grootheid nooit haar' ijdlen glans,
  En gruwt van eigenbaat:
Maar ieder blad, dat mengling geeft
  Van zoet, en grievend zuur;
  Dit is het, wat Natuur
Voor 't weekste was, het hart der vrouw, verordend heeft.

Snel, Post! al is het nieuws ook schaars,
Toch altijd brengt gij ons wat raars.
't Vernuft is nimmer 't scheppen moê;
Het zwaait gestaâg zijn tooverroê,
En de onbeperkbre wetenschap
Stijgt rustloos naar een' hoogren trap.

Daar lokt ons Nederlandsche vlijt
  Naar Haarlems grijzen wal;
En 't is der schoone kunst gewijd,
  Wat 't oog er vinden zal.
Daar gaat der Belgen hart te gast;
  Ja, zelfs der vreemden oog
Wordt door den kieschen smaak verrast,
  En schat hun schepping hoog.
Nu kondigt ons het nieuwsblad aan,
  Hoe 't persen van den stoom
De kiel drijft over d'Oceaan,
  In spijt van wind en stroom,
En haar een stel van vleuglen geeft,
Zoo als der vooglen reus niet heeft.
Dan lezen wij, hoe 't onderzoek
Gebladerd heeft in 't heerlijk boek,
Dat ons des Scheppers beeld vertoont
En elken blik met woeker loont;
Hoe 't of voor ziekte, of pijn, of wond
Genezing of een' balsem vond.
Dan neemt vernuft ons op zijn vlerk;
We ontstijgen de aarde en 't nevlig zwerk,
En duizlen, zoo oneindig ver,
Bij 't scheemren van een zon of ster.

Maar moog' het ook zoo hoog niet vliegen,
Zich flechts in lager zonlicht wiegen,
Blijft kennis foms in enger perk,
Toch leert men beider aadlaarspennen
Ook in het nietige aardfche kennen,
En fchoone vruchten biedt hun werk.
Het vuur, gedreven door de winden,
Moog' hier en have en erf verflinden;
De dood maaij' man en vader af:
Met hen zinkt welvaart niet in 't graf;
En, wat de ontembre gloed verteer',
Schenkt loutre menfchenliefde ons weêr.
Percentjes moge 't hun ook geven,
Die flechts voor 't heil van andren leven,
En 't korte vrij allengs der burgren kapitaal;
Wie zou niet gaarn de ramp, ook voor de toekomst, heelen,
Wie niet in maatfchappijën deelen,
Die 't nieuwsblad aanbeveelt met weidfche woordenpraal!

Snel, Post! zijt gij een boô van 't goede,
Vooral voor 't dierbaar Nederland;
Brengt gij ons zegen van de hand
Eens Konings, nooit van 't weldoen moede;
't Bewijs, dat nog der Vaadren aard
In Neêrlands burgren bleef bewaard.

Ja, Vorst! uw lof klinkt heinde en veer,
En kaatst door duizend echoos weêr.
Waar Willem heerscht, is ieder vrij;
De wet befchermt en groot en kleen;
De Koning en het volk zijn één,
En aller heil bevordert Hij.

De kunst, als zij haar vleuglen rept,
En in 't gebied van 't fchoone fchept;
De noeste weetlust op haar baan:
Wie bloempjes zoekt, of hooger fchouwt,
Spoort Hij, door magtige eer en goud,
Tot roemvol ftreven aan.

Zijn arm, door 's burgers liefde fterk,
Een hechte zuil van Jezus' kerk,
Befchermt dat fchoon gebouw,

En wijst den vromen huichlaar af,
Die, met een gif, dat Rome gaf,
Het hart besmetten zou.

Zijn volk, (o, breng ons, Post! de maal)
Het is door weldoen groot.
Hoor van het dankbaar hart de taal,
Gered uit bangen nood;
Hoor, wat de stem roept van het strand,
Geteisterd door den vloed;
Wat Alp en Rijn getuigen moet:
„ Er is geen tweede Nederland!"

Menschlievendheid! gij zetelt hier:
Dit zegt ons elken dag 't papier,
Als waar' het door den traan nog nat,
Dien weeûw of wees plengde op het blad;
Als hoorden wij het stil gebed
Voor hem, die de arme heeft gered.

Euroop! wat, in der kunsten rij,
De Belg, vol vuur en geesdrift, zij;
Hoe fiks zijn hand de snaren roert,
En kunstpenseel of beitel voert;
Hoe hoog de zucht naar kennis drijft;
Wat kring de wetenschap beschrijft;
Wat vrucht ze voor den burger teelt;
Hoe gul zijn pen die mededeelt;
Wat licht, van boven neêrgedaald,
Den wijdberoemden grond bestraalt;
Wat Neêrland is en 't volk vermag,
Verkondt de Post ons elken dag.

H. VAN LOGHEM.

DE KOKOSWATER - VERKOOPER TE PARIJS.

Als eene wandelende Najade, eene soort van Afgod der geringere volksklasse, die het weelderig salon van den limonade-verkooper niet durft naderen, vervangt de kokoswater-venter bij deze deszelfs plaats, en wordt het meeste aangetroffen op de openbare wandelplaatsen, op de Boulevards, en bovenal nabij de schouwburgen, toegewijd aan de achterbuurts-Thalia en

de bastaard-Melpomene. Allergelukkigst voor zijnen handel, zijn de publieke fonteinen digtbij, en is het hem alzoo niet moeijelijk, zijnen drank te vernieuwen, wanneer de nadrukkelijke dorst der liefhebbers denzelven heeft uitgeput. Hoe de temperatuur ook zijn moge, en al ſtaat de thermometer in de ſchaduw op 90 graden, de kokoswater-venter ſchreeuwt daarom niet minder luid: *Wie wil drinken, frisch en koel!* Niet zelden betwist men dien roep; maar hij ſtelt zijne onwrikbare koelzinnigheid en ſtilzwijgen tegen dusdanig beklag, en, of men het glas kokoswater al dan niet ledige, hij zegt: „ Ingeſchonken is gedronken;" men bromt en men betaalt. Intusſchen ſchijnt de menigte niet zeer keurig op het artikel der frischheid; en de drift, waarmede zij den kokoswaterverkooper beſtormt bij het uitgaan eens ſchouwburgs of tusſchen de bedrijven, het overgroot vertier van dezen, zoo het heet, verfrisſchenden drank, bewijzen ontegenzeggelijk de nuttigheid dezer zwervende fonteinen. Niets is opmerkelijker voor den waarnemer, dan het oogenblik, waarop de bezoekers der galerij enz. de ſchouwburgzalen uitſtormen, waar zij ſinds een uur geworſteld hebben met de drievoudige plaag der hitte, der bedorvene lucht en der tooneelmatige gemoedsbewegingen, gelukkig nog, wanneer het kanonvuur en het ſchroot van een militair Melodrama hen niet in eenen toeſtand gebragt heeft, nabij het verſtikken! Wie zal deze beklagenswaardigen te hulp komen, die wanen zich te vermaken, terwijl zij op het punt zijn van te bezwijken? Tot wien zullen zij zich wenden, ter prooije aan een' brandenden dorst? Wie zal hun kracht verleenen, om de ſchrikkelijke ontknooping te aanſchouwen, waarin de dwingeland in de lucht moet ſpringen met zijn paleis, of ook wel met zijne dwingelandij alleen? Wie zal in hunne verdroogde ingewanden een ten naastenbij klaar en helder vocht doen nederdalen, en hun de ſtof der tranen verſchaffen, welke zij der ongelukkige, vervolgde en eindelijk zegepralende deugd hebben toegezegd? Wie anders, dan de kokoswater-venter, die, onbewegelijk, met de majesteit eens Gods, terwijl hij zijne ſchelletjes doet klingelen, de hand rustende op de vertroostende en lafenis ſpellende kranen, ſlechts op eenen wenk wacht, om het weldadig vocht in zijne groote vazen van verzilverd koper te doen vloeijen? Terwijl de bevoorregten dezer eeuwe hem met verſmading voorbijgaan, om in het naaste koffijhuis hunne kruik bier of hunne karaf besſenwijn te orberen,

omringen de werkman, de min, de kleine kinderen, de portierster den kokoswater-venter; elk wacht zijne beurt; het glas gaat van hand tot hand, van mond tot mond, zonder omspoelen; want de tijd dringt, het bedrijf kan beginnen, een overweldigend nabuur kan zich de plaats, die men verliet, toeëigenen, — hoe ware het mogelijk, in dusdanige omstandigheden aan eenige voorzorg of kieschkeurigheid te denken? De stuivers vliegen uit de zakken; sommigen zelfs laten een paar duiten in den steek, die hun van regtswege toekomen, en die de eerlijke koopman vruchteloos poogt hun terug te geven, want men moet vóór het opgaan van het scherm weêr binnen zijn. Met één woord, de kokoswater-verkooper is eene geheel theatrale personaadje. Zijn gansche aanwezen is verbonden aan de tooneelkunst. Sluit de schouwburgen, en de man heeft niets dan zijn kokoswater om van te leven. Vanhier ook, dat men geene grootere ijveraars vindt, dan hen, voor den schouwburg. Zij wenschen vurig het welgelukken van alle nieuwe stukken. Men noemt veelligt dien ijver belangzuchtig; want hoe meer schouwburggangers, hoe meer kokoswater-drinkers: maar zeg mij, lieve Lezer! slachten wij allen in de Maatschappij, edel en bedel, staats- en kooplieden, kunstenaars en schrijvers, ambtenaars en kruijers, enz. enz. enz. in dit opzigt niet min of meer den venter van kokoswater?

ANEKDOTE VAN DEN FRANSCHEN FABELDICHTER LAFONTAINE.

De vermaarde *Fransche* Fabeldichter LAFONTAINE had een paar vrienden ten avondeten genoodigd, vergat zulks, en begaf zich vroegtijdig te bedde. De beide vrienden kwamen, praatten met elkander, en bleven, tot dat hun de zaak werd opgeklaard. Men liet den goeden man slapen. Na eenig tijdsverloop werd de kamerdeur geopend. LAFONTAINE, de slaapwandelaar, ging voorbij de tafel naar zijn studeervertrek, bleef daar een half uur, en keerde toen naar zijne slaapkamer terug. Nieuwsgierigheid dreef zijne echtgenoote en de beide gasten naar des Dichters schrijfstafel. Wat vonden zij? De schoone fabel: „*Les deux Pigeons*," vrij regt en netjes geschreven en zorgvuldig met zand bestrooid.

GRAFSCHRIFT DOOR LORD BYRON.

Lord BYRON vervaardigde dit Grafschrift: HIER LIGT EEN WEZEN, DAT ALLE DEUGDEN DER MENSCHHEID IN ZICH VEREENIGDE, ZONDER MET ÉÉNE VAN DERZELVER ONDEUGDEN BEVLEKT TE ZIJN. Dit onnavolgbaar wezen, nu, heette BOATSWAIN, en was — de lievelingshond des Dichters.

BLOEDZUIGER-VERTIER.

In de hospitalen van *Frankrijk* worden jaarlijks bijkans 400,000 (*Duitsche*) daalders aan bloedzuigers besteed. Vier leveranciers voorzien *Londen* alle jaren van 7,200,000 stuks. Te *Hamburg* werden in 1823, binnen negen maanden, 3½ millioen voor *Engeland* en *Amerika* opgekocht. In April 1824 had een voerman eene vracht van 4,800,000 stuks, voor *Engeland* bestemd, geladen. *Hamburg* moet van dit artikel belangrijke winsten trekken, daar in den zomer 12, en des winters van 30 tot 45 daalders per duizend betaald worden. Genoemde voerman heeft alzoo, de duizend slechts op 12 daalders gerekend, eene vracht, ter waarde van 57,600 daalders, vervoerd.

SPANJE DE ONTDEKSTER DER STOOMSCHEPEN.

Spanje maakt aanspraak op de uitvinding der Stoomschepen. In 1543 deed BLASCO DE GARAY, scheepskapitein, aan KAREL DEN V den voorslag, om een schip te doen varen zonder riemen en zonder zeilen. De Keizer nam dien voorslag aan, in weerwil der raadgevingen zijner Ministers, die alle nieuwe uitvindingen tegenwerkten; en, de proef geslaagd zijnde, werden aan den uitvinder geschenken en een jaargeld op de Keizerlijke schatkist verleend. De toestel bestond in een' ketel met kokend water, welks damp twee raderen aan de zijden des vaartuigs in beweging bragt: dit is juist hetgene wij thans zien; gelijk de hedendaagsche wetenschap en nijverheid veelal bestaat in de trapswijze volmaking der hulpmiddelen, die onze voorvaderen met zulk een gelukkig gevolg nog niet wisten toe te passen. KAREL DE V overleden zijnde, vond GARAY geene bescherming; en alzoo geraakte eene uitvinding, meer waard misschien dan die der goudmijnen, gedurende Eeuwen in vergetelheid.

FRANSCHE REGTZINNIGHEID.

Een *Fransch* Prefekt liet een' kweekeling van Professor BROUSSONET, te *Montpellier*, voor zich komen, en zeide hem, op een' deftigen toon: „ Mijnheer! de stelling, die „ gij gisteren hebt verdedigd, is niet Katholijk." — Deze stelling had betrekking op eene ziekte van den onderbuik, die zwaarmoedig maakt; hij moest, in plaats van den *onderbuik*, de *ziel* genoemd hebben!

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN TIMOLEON EN WASHINGTON.

(Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH.)

Moet het menschdom zoo vaak treuren over verwoesters, die, onder den weidschen naam van helden en veroveraars, landen afloopen, steden ontvolken, menschenbloed bij stroomen vergieten, om hunne eer- of heerschzucht of gouddorst te voldoen; is het beschamend, somtijds een' DJINGIS-*Khân*, een' TIMUR, een' LODEWIJK XIV, een' NAPOLEON met grootsche loftuitingen te hooren verheffen, — troostrijk is het, aan den anderen kant, voor de menschheid, ook nu en dan weldoeners der Maatschappij, *ware* Helden te vinden, die al hun belang, en al hunnen invloed, en alle hunne krachten aan het welzijn hunner medeburgeren toewijdden. Wij vinden die zekerlijk talrijk in de Oudheid, toen men meer voor den *Staat* leefde, toen de *mensch*, om zoo te spreken, veeltijds in den *burger* verloren ging. Doch ook de latere tijden zijn daarvan niet geheel verstoken. Het lust mij thans, twee mannen van dien stempel bijeen te voegen, waarin, om zoo te spreken, het onderscheiden karakter van de vrijheidsliefde der oude en nieuwere tijden zich uitdrukt; den *Korinther* TIMOLEON, verlosser van *Sicilië* uit de handen der dwingelanden en buitenlandsche vijanden, en WASHINGTON, den grooten bevrijder van *Noord-Amerika*, en stichter van een Gemeenebest, dat zich tot op onze tijden met luister heeft staande gehouden; twee mannen, elkander gelijk in doel, in gebrekkige middelen; twee geesels der willekeurige overheersching, en weldoeners van groote Volken, die hunne rust en hun maatschappelijk geluk, naast God, aan hen te danken hadden; doch zoo onderscheiden in geaard-

heid, als de vrijheidsliefde bij de Ouden van die in latere dagen verschilde.

TIMOLEON was uit een aanzienlijk geslacht te *Korinthe* geboren; een Gemeenebest, waarvan zijn broeder TIMOPHANES onwettiglijk de Regering had aan zich getrokken. Dezen broeder had hij het leven gered in eenen veldslag, waarin deze door zijn paard te midden der vijanden geworpen was; doch die broeder, TIMOLEON zoo ongelijk, had zich door buitenlandsch krijgsvolk tot onbepaald gebieder zijner stad opgeworpen. TIMOLEON, hierover ten diepste bedroefd, trachtte zijnen broeder te bewegen, aan het Vaderland de vrijheid weder te geven; doch, toen dit niet baatte, *verzelde* hij een' zijner magen en eenen vriend, die, volgens het bij de Ouden algemeen aangenomen beginsel der wettigheid van *tirannenmoord*, den dwingeland, na nogmaals gedane en verworpene aanmaning, ter dood bragten. Hij *zelf* nam geen deel aan deze bloedige daad, maar bedekte zijn gelaat en weende. Zij had voor hem nogtans de treurigste gevolgen. Zijn Vaderland was bevrijd; maar zijne moeder gaf hem haren vloek, hetwelk den gevoeligen man zoodanig trof, dat hij zich eerst het leven wilde benemen, daarop radeloos ronddwaalde, en nog daarenboven door een gedeelte des volks, 't welk den tiran scheen aan te hangen, als broedermoorder aangeklaagd, gelijk door het andere eene belooning waardig gekeurd werd. Deze zaak schijnt *twintig jaren* lang hangende gebleven te zijn (*), toen de *Syrakusers* bij hunnen moederstaat, *Korinthe*, hulp tegen de tirannen, die hen verdrukten en bedreigden, kwamen verzoeken; TIMOLEON werd nu door den Raad benoemd, om met eene zeer kleine magt naar *Sicilië* over te steken, en daarmede het hangende Regtsgeding geëindigd met deze woorden: „ Zoo gij u te *Syrakuse* wèl „ gedraagt, zullen wij u voor eenen tirannenmoorder — „ zoo niet, voor eenen broedermoorder houden." Hij ging heen, om eerst *Syrakuse* en vervolgens geheel *Si-*

(*) Wanneer men PLUTARCHUS met DIODORUS SICULUS vergelijkt.

rilië aan de handen van de tirannen en hunne vreemde hulpbenden, de *Karthagers*, die mede naar de heerschappij van dit heerlijke eiland stonden, te ontwringen. Het gelukte hem boven verwachting. De tiran DIONYSIUS, door 's mans ongemeene dapperheid, door ontzag voor zijnen roem en eerbied voor zijne deugd bewogen, gaf zich en zijne vesting (het eiland *Syrakuse*) aan hem over; alle de tirannen van *Sicilië* werden achtervolgens geslagen, gevangen en afgemaakt; de *Karthagers*, die tweemaal met eene groote vloot en leger het eiland bestookten, de eerste maal door enkele vrees voor den afval hunner *Griekfche* huurtroepen, de tweede maal door eene groote overwinning van TIMOLEON uit het eiland verdreven; de rust en welvaart op het geheele eiland hersteld; de vlugtelingen teruggeroepen; nieuwe steden gesticht, en de grondslag gelegd tot de volgende magt des lands, die zich — helaas! weder onder eenen tiran — tegen *Karthago* ontwikkelde. Binnen *acht* jaren was dit alles geschied, en in zijnen hoogen ouderdom genoot de edele man de algemeene achting en het volkomenste vertrouwen, zoodat men hem, schoon hij geen deel in de Regering verlangde en van het gezigt werd beroofd, nogtans in alles raadpleegde, en zijn dood algemeenen rouw verwekte.

WASHINGTON's loopbaan was niet zoo vol afwisselingen. Geboren in de *Britsche* volkplanting *Virginië*, diende hij eerst in den oorlog des jaars 1755, met ijver en kunde, de *Engelschen*, zijne beschermheeren en stamgenooten, tegen de *Franschen*. In den daaropgevolgden opstand des jaars 1775 tegen het Moederland werd hem het opperbevel toebetrouwd, waarvan hij het waardigste gebruik maakte, en zich zoo wel door zijne uitstekende kunde, als onbaatzuchtigheid en grootheid van ziel, onderscheidde. Welk eene onderneming, om met in haast geworvene, ongeoefende benden, met landzaten, tegen het magtige *Brittanje* te worstelen! En toch werd deze onderneming reeds in de drie eerste jaren, door de inneming van het sterke *Boston*, door de overwinningen van

Trenton en *Princetown*, en de gevangenneming van een geheel *Engelsch* leger onder BURGOYNE, zoodanig beslist, dat het magtige *Frankrijk* zich voor *Amerika* verklaarde, en WASHINGTON nu, met behulp van LA FAYETTE en ROCHAMBEAU op nieuw een geheel *Engelsch* heer onder CORNWALLIS de wapenen deed nederleggen, waarop spoedig, na een' *achtjarigen* oorlog, de vrijverklaring van *Amerika* volgde. WASHINGTON, overladen met de toejuichingen zijner medeburgers, begaf zich daarop in de eenzaamheid, op zijn schoon landgoed *Mount-Vernon*, om daar in den schoot der Natuur zijne verdere levensdagen te slijten. Doch dit werd hem niet vergund; nog eenmaal riepen zijne medeburgers hem op, om, gelijk hij hunne onafhankelijkheid naar buiten verzekerd had, nu ook door zijn bestuur hunne vrijheid van binnen volgens eene goede staatsregeling te bevestigen, en zelf het schip van staat het eerst te geleiden. De Staatsregeling van 1788, thans het Model voor alle *Amerikaansche* Republieken, omdat eene gelukkige ondervinding bewezen heeft, hoezeer zij de hoogstmogelijke vrijheid der burgers met de klem van bestuur kan vereenigen, stelde eenen *President* aan het hoofd van den Staat. WASHINGTON was de eerste, en bestuurde zijn Vaderland tot in 1796, leide toen vrijwillig de hem op nieuw opgedragene waardigheid neder, en stierf, door *Amerika* gelijk door *Europa* betreurd, in 1799.

Vergelijken wij nu deze uitmuntende Mannen, zoo treft ons aanstonds het verschillend standpunt, waarop zij zich bevonden. TIMOLEON, een *Korinther*, wordt door den *Moederstaat* tot onderstand der *Kolonie* tegen hare verdrukkers gezonden; hij verslaat dezelve, keert nimmer naar *Korinthe* terug, en er is geen zweem van aanspraak des Moederlands op het bestuur der volkplanting. WASHINGTON bestrijdt daarentegen het Moederland voor de Regten der volkplanters, en om zuiver *commerciële* geschillen, waarvan de Ouden zich geen denkbeeld zouden hebben kunnen maken. De reden was, de vol-

ſtrekt uiteenloopende betrekkingen tusſchen het Moederland en de Volkplantingen, die bij de Ouden, en die bij lateren plaats hadden. Bij de eerſten waren die Volkplantingen ſpoedig onafhankelijk, om de eenvoudige reden, dat het Moederland zich te zwak bevond om ze te beſchermen of in bedwang te houden. Waar dit het geval niet was, gelijk te *Karthago* en te *Rome*, had wel degelijk afhankelijkheid plaats. Zoo lang ook de handel ſlechts een ondergeſchikt belang bleef, zoo als in de Oudheid, moest die afhankelijkheid voor het Moederland van minder gewigt zijn. In nieuweren tijd waren alle koloniën, door groote en meestal handeldrijvende Staten aangelegd, van het grootſte belang voor den Moederſtaat, en bleven onder de heerſchappij van denzelven, tot dat, kort vóór onze dagen, juist geſchilſtukken over *handel* en *belastingen* de Koloniën met het Moederland verdeelden, en aanleiding gaven, dat de eerſten hare vrijheid bevochten.

Van meer belang is het *karakter* en *gedrag* onzer beide Helden, met elkander vergeleken. Hoezeer ook PLUTARCHUS TIMOLEON's zachtmoedigheid, bedaardheid en gematigdheid prijst, hoezeer hij liever bemind dan gevreesd wilde wezen, zijn *haat tegen de tirannen* was nogtans zoo groot, dat hij eerst zijnen broeder uit dien hoofde hielp van kant maken, daarna den tiran IKETAS, deszelfs zoon, deszelfs dapperen Veldheer, deszelfs vrouwen en dochters deed ombrengen! — MAMERCUS, tiran van *Katanea*, gaf zich aan TIMOLEON over, onder voorwaarde van in het openbaar zijne zaak te mogen bepleiten, en door TIMOLEON niet te zullen worden aangeklaagd. TIMOLEON belooft het, maar zegt, toen het pleitgeding begonnen is: „ Ik beſchuldig „ MAMERCUS niet, maar gelast, hem onmiddellijk te „ dooden. Want het is billijk, iemand, die anderen „ zoo dikwijls bedrogen heeft, ook te bedriegen." Welk eene zedeleer! Zoo ziet men, hoe de Ouden bijkans geene pligten kenden, dan omtrent *hunne burgers*; hoe zij allen, die zich tegen de ſtad vergrepen, vooral door aanſlagen tegen de vrijheid, als 't ware *dadelijk buiten de*

wet ftelden, en hoe de edelfte karakters der Oudheid, waartoe TIMOLEON ongetwijfeld behoorde, zich aan broedermoord, wreedheid, moord van onfchuldige vrouwen, en de laaghartigfte trouweloosheid konden fchuldig maken. Dit is te beklagenswaardiger, daar de Natuur hem eene zachte, gevoelige ziel had gefchonken, waarvan de tranen, bij de daad tegen zijnen broeder gefchreid, zijne wanhoop bij den niet onbillijken toorn zijner moeder, zijne twintigjarige verwijdering van alle bezigheden, en de zachtmoedigheid, die hij naderhand te *Syrakufe* omtrent lasteraars betoonde, getuigenis dragen.

Op WASHINGTON's deugd, als Mensch, als Veldheer, als Staatsman, kleeft niet éénc vlek. Dit had hij gemeen met den *Korinther*, dat hem ongevergd, en zonder eenige de minfte poging van zijnen kant, het bewind werd opgedragen: doch hij oorloogde fteeds menfchelijk; fteeds trachtte hij de ellenden, onaffcheidelijk van den krijg, te verzachten, zoodat zelfs de *Engelfchen*, zijne vijanden, hem fteeds met hoogachting en eerbied noemden, en dat in geheel *Europa* genoegzaam niemand is, die geene hulde betoont aan 's mans edele onbaatzuchtigheid (die hem gemeen was met TIMOLEON), aan zijne bedaardheid en menschlievendheid in den oorlog. Moeten wij dit aan eene hoogere zedelijke waarde van 's mans karakter toefchrijven? Misfchien werd TIMOLEON, een man van diep gevoel, meer door hartstogt beftuurd. WASHINGTON's geaardheid was misfchien bedaarder en ftandvastiger, gelijk hij dan ook in de ftaatsgefchillen, die reeds in zijnen tijd *Amerika* begonnen te verdeelen, fteeds de partij der meer gematigde *Federalisten* verkoos boven die der driftige *Demokraten*, en hij, gelijk DION, TIMOLEON's voorganger te *Syrakufe*, door het *wijzigen* der Volksregering en het vestigen van een middelpunt van gezag eenen dienst zocht te bewijzen, welken DION, door eenen goddeloozen moordenaar van kant gemaakt, niet vermogt te betoonen, welken misfchien TIMOLEON, door overdrevene *demokratifche* beginfelen, al te groote overhelling tot *gelijkheid* der burgers, en

vrees om zich eenig gezag toe te kennen, verzuimde, en waardoor, kort na zijnen dood, zijn aangenomen Vaderland, van eene wijze ſtaatsregeling verſtoken, op nieuw aan alle de rampen der tirannij onder den verwaten' AGATHOKLES ter prooije werd.

Maar, de geaardheid en denkwijze der beide Mannen moge hier verſchillen, de *grond* hunner daden moet dieper gezocht worden. Het is waar, TIMOLEON was op zijne wijze godsdienſtig, zoodat hij, volgens NEPOS, (even als onze DE RUITER) zich nooit op zijne daden beroemde, en, wanneer hij geprezen werd, zeide, *dat hij daarvoor de Goden het meest dankte, dat zij hem in hun raadsbeſluit wel tot werktuig der herſtelling van Sicilië hadden willen gebruiken:* „want," voegt er NEPOS bij, „hij achtte, dat er niets in het menſchelijk leven zonder „de Godheid geſchiedde." Verhevene gedachten en woorden! Maar dit alles nam de eenzijdigheid van begrippen en de gebrekkigheid der Zedekunde niet weg, welke ook dezen edelen man het denkbeeld van een' algemeenen pligt jegens alle menſchen zonder onderſcheid, als onze broederen, door éénen algemeenen Vader voorgeſchreven, vreemd deed blijven. Dit voordeel des Christendoms viel aan WASHINGTON, den echt godsdienſtigen WASHINGTON, te beurt. Hij was *Amerikaan;* maar hij was boven en vóór alles *wereldburger*, omdat hij Christen was. Dit wereldburgerſchap, waarvan in de Oudheid alleen SOKRATES zeker flaauw denkbeeld had, is de vrucht des Christendoms, de band der Natiën, zelfs van geheel onderſcheidene afkomst en kleur, en het geluk onzer tijden.

Maar, aan den anderen kant, heeft ongetwijfeld TIMOLEON met kleinere middelen grootere daden verrigt. Zijne overwinning van een *Karthaagsch* leger van zeventigduizend man, met twaalfhonderd ſchepen, door zesduizend man, is bijna ongeloofelijk. Nogtans geſchiedde dit; en de verdrijving der *Karthagers*, ſlechts met *vierduizend* man, uit *Korinthe*, waarbij zich dan een klein aantal *Syrakuſers* voegde, is eene geſchiedkundige daadzaak;—

terwijl WASHINGTON de *Britsche* magt niet geheel kon overwinnen, (althans niet in denzelfden tijd als TIMOLEON de vijanden van *Syrakuse*) zonder hulp ter zee en te lande uit *Frankrijk*, en eene afwending, door den oorlog van *Spanje* en *Nederland*, met *Engeland* gevoerd. Maar, nog eens, het is toch aan hem te danken, dat niet alles verloren ging; dat, toen, in Wintermaand van 1776, de *Britten* reeds *Nieuw-York* en *Nieuw-Jersey* heroverd hadden en *Philadelphia* bedreigden, van waar het Congres naar *Baltimore* week, — toen, om met RAMSAY (*) te spreken, „ het *Amerikaansche* leger zijnen Veldheer verliet, het volk de zaak verloren „ gaf, eenigen der hoofden tot den vijand overgingen, „ en de *Britsche* bevelhebbers in elke onderneming slaag- „ den," — toen de Generaal LEE, tot overmaat van ramp, werd gevangen genomen, — dat toen *Amerika's* Congres den moed niet opgaf, maar zich vergenoegde, den Generaal WASHINGTON eene grootere magt op te dragen; dat ook deze aan de algemeene zaak niet wanhoopte, maar dat het eerste gebruik, door hem van die magt gemaakt, twee nederlagen der *Engelschen* waren: dit zal de onzijdige Geschiedenis naast TIMOLEON's overwinning op de *Karthagers* plaatsen, vóór welke ook duizend zijner soldaten hem moedeloos hadden verlaten.

In de onbaatzuchtigheid, die hen kenschetst, in hunne gereedheid, om het zwaard, hun tot 's lands heil toevertrouwd, om het oppergezag, waarover zij konden beschikken, neder te leggen, geven beiden elkander niets toe. Men kan niet zonder aandoening, bij PLUTARCHUS en NEPOS, de liefde lezen, waarmede de *Syrakusers* den Grijsaard de hoogste waardigheid opdroegen, en, toen hij deze weigerde, kleinigheden onderling afdeden, maar de gewigtigste zaken bespaarden, om die aan zijne beslissing over te laten; noch bij RAMSAY den eerbied en de hartelijkheid, waarmede WASHINGTON, na de neêrlegging van zijnen Veldheerspost, overal ontvan-

(*) *Geschiedenis van de Noord-Amerikaansche Omwenteling. Kampen*, 1793, IIde D. bl. 248.

gen werd (*), het genoegen, waarmede hij, als ambteloos persoon, zijne echtgenoote op zijn landgoed begroette, en de vreugde, waarmede allen, behalve de Held zelf, hem als den eersten President der nieuwe Republiek ontvingen (†). Deze vreugde, die liefde veranderden, voor beiden, in diepen rouw over hun gemis, hetwelk als eene nationale ramp werd geacht. Het volk van *Syrakuse* vereerde zijne nagedachtenis met jaarlijksche zang-, ren- en worstelspelen, ten eeuwigen dage; het volk van *Amerika* stichtte, ter hulde aan WASHINGTON's nagedachtenis, eene Hoofdstad voor hun Bondgenootschap, die nog zijnen naam voert. Men zou van hem volmaakt hetzelfde kunnen zeggen, hetwelk PLUTARCHUS van TIMOLEON roemt: „ Allen waren eveneens omtrent „ hem gezind: geen vredesverbond, geene wetgeving, „ geene bebouwing van grond, geene *Constitutie* scheen „ in orde te zijn, welke hij niet beschikte, of er de laat- „ ste hand aan leide, om daaraan als 't ware een Gode, „ gevallig en gepast sieraad bij te zetten. Ook vóór hem „ had men vele groote mannen onder de *Grieken* gehad, „ wier daden uitstekend waren; maar in die daden was „ het schitterende met zeker geweld en zekere moeite ge- „ mengd, zoodat sommigen geene berisping van ande- „ ren, noch berouw voor zichzelven ontgaan konden. „ Maar van de daden van TIMOLEON is er geene, „ (wanneer men de noodzakelijkheid, die hem tegen zijn' „ broeder aandreef, uitzondert) waarop men niet, vol- „ gens TIMEUS, de woorden van SOPHOKLES zou „ kunnen toepassen: *o Goön! welke Venus of Mingod* „ *heeft dit zoo lieflijk bewerkt?*" — Op WASHINGTON zou het, in zeker opzigt, nog beter passen, dan op TIMOLEON, wiens leven niet zonder smetten was, gelijk wij gezien hebben.

Eindelijk, de gevolgen van beider verrigtingen beschouwende, zien wij, dat TIMOLEON de *Sicilische* steden, waar door oorlog en tirannij het gras manshoogte op de marktplaatsen groeide, waar herten en wilde zwijnen in

(*) IVde D. bl. 277, 279—284. (†) Ald. bl. 304—313.

plaats van menschen huisden, weder met nieuwe inwoners bevolkte; dat hij de groote steden *Agrigentum* en *Gela* herbouwde, orde, rust, vrede en landbouw herstelde, en in korten tijd de welvaart verbazend deed aangroeijen (*); maar welk alles, uit gebrek aan eene goede en doelmatige staatsregeling, slechts kortstondig was. Doch in *Amerika* is de schepping van WASHINGTON nu volle *vijftig* jaren oud; zijn geest schijnt over dezelve te zweven, en de Republiek der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* breidt zich niet alleen reeds uit van zee tot zee en van de *St. Laurens*-rivier tot de golf van *Mexico*, maar haar voorbeeld, hare uitmuntende staatsregeling wordt in geheel *Amerika* nagevolgd van die rivier tot het uiterste einde des vastelands, over de beide hoofddeelen der nieuwe wereld. Steden verrijzen aan de overzijde der *blaauwe bergen*, als met de snelheid van tooverkasteelen; en, wat meer is, zijne groote ziel heeft een' hem waardigen navolger gevonden in BOLIVAR.

Ten slotte nog eene toevallige overeenkomst. In hetzelfde jaar, waarin TIMOLEON stierf, werd in zijne geboortestad *Korinthe* de bekwame en schrandere, maar heerschzuchtige PHILIPPUS, na de overwinning op *Griekenland* bij *Chæronea*, tot Opperbevelhebber tegen de *Perzen* verkozen. In hetzelfde jaar, waarin WASHINGTON zijn aardsche bekleedsel afleide, zegepraalde de veroveraar onzes tijds, NAPOLEON, over de *Fransche* Republiek, en deed zich tot Opperbestuurder en Opperveldheer tegen *Oostenrijk* benoemen. Hem toelden, wel is waar, de zegepralen van *Marengo*, *Austerlitz* en *Jena*, gelijk ALEXANDER, den opvolger van PHILIPPUS, die van den *Granicus*, *Issus* en *Arbela*; maar waar is de man met gevoel voor zedelijke grootheid, die niet liever een TIMOLEON zou willen zijn, dan de verwoester van *Tyrus* en de moordenaar van KLITUS, — niet liever een WASHINGTON, dan de moordenaar van D'ENGHIEN en de kwelgeest van het vasteland van *Europa*?

(*) PLUT. *in Timol.* C. 22, 35. DIODOR. SIC. L. XVI. C. 84.

VERVOLG VAN WAARNEMINGEN, OMTRENT HET GEBRUIK DER ARTEMISIA IN EPILEPSIE.

Door

E. J. THOMASSEN A THUESSINK.

Onlangs ontving ik van den Heer M. D. VAN DER KOLK een mondeling berigt omtrent het nut der *Artemisia* in Epilepsie. Nadat hij dit middel in het Buitengasthuis verscheidene malen zonder gelukkige uitwerking had aangewend, had hij eindelijk het genoegen, daarmede eene volkomene genezing bij eene zeer verouderde Epilepsie te weeg te brengen. Ik wacht van hem een nader en naauwkeurig verslag van deze genezing.

In den supplementband van het Journaal van HUFELAND van 1825 vind ik een aanmerkelijk geval opgeteekend van een' kleermakersknecht, die, na reeds eene verzwakking in den linkerarm gevoeld te hebben, op het vatten van koude in een zwaar epileptisch toeval verviel. De Epilepsie kwam met eene *aura epileptica* uit de vingeren aan. Tevens was er eene groote gevoeligheid van zenuwen bij dezen lijder, waartegen men reeds verschillende zenuwmiddelen had beproefd. Na zes weken volgde er een sterker aanval van deze ziekte, op het drinken van eenige glazen wijn. Nadat men de hier tevens aanwezige gastrische toevallen door braak- en purgeermiddelen had weggenomen, werd hem een theelepel van de *Rad. Artemis.* met suiker viermaal daags toegediend. Bij dit gebruik bevond hij zich redelijk wel. Er bleef niettemin eene zekere zwakheid en groote gevoeligheid van den arm over. Onverwacht kreeg hij wederom een' grooten angst en benaauwdheid, met een gevoel der *aura* in zijn' arm. Hij nam hierop eene sterkere gift der *Artemisia*, waardoor hij aanstonds zich verligt gevoelde en geen acces kreeg. Dit gebeurde een- en andermaal met dezelfde uitwerking. Hij zweette van het middel sterk, en bleef van den epileptischen aanval geheel vrij.

WOLF, van *Warſchau*, geeft in hetzelfde Journaal van Maart 1826, bl. 54, een geval op van genezing eener *Epilepſia nocturna*, die, naar de opgave van BURDACH, niet naar het gebruik der *Artemiſia* luistert. Een man van 42 jaren had ſedert achttien maanden acceſſen van Epilepſie, die alle twee of drie maanden wederkwamen, zonder dat men daarvan de oorzaak konde bepalen, dan mogelijk alleen een al te ſterk gebruik van gegiste dranken, waarbij zich toevallen van aanbeijen en gevatte koude voegden. Hij werd alleen gewaar het toeval 's nachts gehad te hebben, doordien dan 's morgens de tong aangebeten was en hij ſterke hoofdpijn gevoelde. Noodig oordeelende, eerst de vrije circulatie door den onderbuik te herſtellen, liet hij hem bloedzuigers zetten en oplosſende middelen gebruiken en loogzoutige minerale wateren. Aanſtonds na den aanval in Augustus gaf hij hem gedurende zes avonden een poeder van een drachme versch gepulveriſeerde *Rad. Artemiſ.*, met warm bier in te nemen; daarna nam hij dit nog driemaal om den anderen avond. Hij ried hem voorts, dit nog twee maanden op dezelfde dagen en op gelijke wijze te herhalen. Sedert dien tijd heeft hij in 15 maanden geen' aanval meer gehad. De eerſte giften der *Artemiſia* hadden een ſterk zweet veroorzaakt.

Doct. GITTERMANN, van *Emden*, had ook door eenige gelukkige gevallen zijne voorgaande ondervinding bevestigd gevonden; namelijk, dat de *Artemiſia* in de ſtuipachtige ziekten der kinderen vooral dienſtig was.

Met opzigt tot de inzameling en behandeling van dit middel merkt BURDACH (in hetzelfde No. bl. 56) aan, dat hij ondervonden heeft, dat de wortels, die hij dit jaar verzameld heeft, veel krachtiger zijn, dan die van het vorige jaar; dat zij door het afwasſchen hunne kracht verliezen; dat zij, bij eene matige warmte van eene kamer gedroogd, donker graauw en niet helder bruin er moeten uitzien; dat de wortels, vooral wanneer zij in eene zekere hoeveelheid bij elkander bewaard worden, zeer ſterk, prikkelend (*piquant*) en zeer bijzonder rieken; dat

zij vooral op het krachtigst zijn, wanneer zij in de laatste helft van November ingezameld worden; dat zij alle andere zweetmiddelen in kracht overtreffen, zonder dat zij eenen aanmerkelijken invloed op de circulatie des bloeds veroorzaken, en dat diensvolgens dit middel niet door eene ontstekingachtige gesteldheid des bloeds *gecontra-indiceerd* wordt; dat, eindelijk, de *diaphoretische* kracht onderscheiden is van de *antepileptische* kracht; dat de eerste ook bij afgewasschene, de laatste geheel niet bij dezelve gevonden wordt.

Onlangs heeft mijn geachte Toehoorder, de Heer DE VRIES REILINGH, openlijk met veel lof verdedigd zijne Inwijdingsverhandeling, *de Artemisia vulgari, nostra ætate potissimum in Epilepsia laudata* (7 Junij 1826). In deze weluitgewerkte verhandeling heeft hij in het kort verzameld en oordeelkundig opgegeven al hetgeen tot dezen tijd over dezen wortel is gezegd, met eigene waarnemingen en gevolgtrekkingen omtrent deszelfs gebruik in deze ziekte. Hij begint zijne verhandeling met eene zeer naauwkeurige botanische beschrijving dezer plant. Voorts geeft hij op, hoedanig dezelve te voren gebruikt is, en de krachten, die daaraan worden toegekend, vooral de werking daarvan op de regeling der *menses*, en bewijst uit vele voorbeelden van oude Schrijvers, dat deze wortel reeds door hen gekend en ook in de Epilepsie met nut gegeven is. De letterkundige geschiedenis is hier meer uitgebreid en belangrijker dan die, welke ons in het Journaal van HUFELAND gegeven is. Hij gaat vervolgens over, om op te geven de voorschriften, die men in het toedienen van dit middel heeft in acht te nemen, als b. v. den tijd en de wijze van verzamelen, het droogen, tot poeder brengen, bewaren enz., de verschillende wijze en tijd van toediening, welke ook naar de verschillende oorzaken en omstandigheden dient geschikt te worden. Hij onderzoekt dan nader, of het noodig zij, het middel, naar het voorschrift van BURDACH, met warm bier te geven, hetwelk hij niet altijd noodig keurt, en meent, zoo als dit ook nader door waarnemingen van an-

deren bevestigd is, dat het middel ook met andere *diaphoretica* kan gegeven worden. Omtrent den tijd, gedurende welken de *Artemisia* moet gebruikt worden, merkt de Heer REILINGH aan, dat dit ook alleen door de bijkomende omstandigheden kan bepaald worden, zoo als dit b. v. met den koortsbast en alle andere geneesmiddelen plaats heeft. Hij denkt, dat dezelve niet alleen als *remedium pellens* nuttig kan zijn, maar ook eene bijzondere *dynamische* kracht op het zenuwgestel uitoefent. Omtrent den leefregel heeft hij zeer juist aangemerkt, dat BURDACH en ook anderen daarvan te weinig spreken, daar hij integendeel van oordeel is, dat men hierop vooral naar mate der omstandigheden van den lijder oplettend moet zijn. Hij gaat vervolgens over tot het onderzoek, of men ook vóór of met het gebruik der *Artemisia* moet paren andere middelen; en hierbij merkt de Schrijver aan, dat het in sommige gevallen best is, het middel zonder eenig bijvoegsel te geven, maar dat de ziekte van zulk een' verschillenden aard is, en van zoo vele en zoo verschillende oorzaken afhangt, dat men dikwijls eerst andere middelen moet toedienen, voordat men de *Artemisia* kan aanwenden. Hij haalt, om dit te staven, voorbeelden aan van zieken, die hetzelve gebruikt hadden zonder een' geneesheer te raadplegen, en daarvan zeer nadeelige gevolgen hadden ondervonden, b. v. jonge, sterke en volbloedige menschen, waarbij eerst ruime aderlatingen gevorderd werden, waarna dan ook de *Artemisia* met vrucht gegeven werd. Hij waarschuwt daarom ook te regt, dit middel in de periode der *puberteit* niet dan met veel omzigtigheid te bezigen, omdat in dit tijdperk dikwijls eene al te groote activiteit van het vaatgestel aanwezig is. Omtrent de noodzakelijkheid van het zweeten, na het gebruik der *Artemisia*, blijkt het uit vele waarnemingen, dat het zweeten tot de herstelling noodig is, maar dat ook dit zweet niet altijd de herstelling ten gevolge heeft. Wat nu de jaren betreft, hebben BURDACH en GITTERMANN opgemerkt, dat de *Artemisia* bij kleine kinderen zeer goede uitwerking deed

in het bedaren van ſtuipen; — dat bij kinderen van 5 tot jonge lieden van 15 jaren door het gebruik daarvan *chorea St. Viti* en Epilepſie dikwijls werden weggenomen; dan dat het minder gelukte en zoo wèl niet verdragen werd in de periode der *puberteit*, omdat alsdan de natuur, dikwijls al te werkzaam zijnde, dezen prikkel niet verdroeg (zoo als dit reeds boven is aangemerkt). Bij menſchen van middelbare jaren, maar vooral bij oude lieden, die de ziekte reeds lang gehad hadden, bragt het niet zelden eene volkomene genezing te weeg. Het ſcheen vooral meer te helpen bij vrouwen dan bij mannen, hetwelk hij vooral toeſchrijft aan de werking op de *menſes*, aan welker onregelmatigheid men dikwijls deze ziekte moet toeſchrijven. Moeijelijker te bepalen is het, in welke ſoort van Epilepſie dit middel vooral nuttig was. Hij onderzoekt, om dit te beſlisſen, de ziekte naar derzelver aard en oorzaken, en beſluit daaruit, dat meestal de gevallen, waarin de *Artemiſia* eene genezing te weeg bragt, onvolkomene Epilepſiën waren, offchoon dit dan ook zijne uitzonderingen heeft, en ook ſommige volkomene of *perfecte* Epilepſiën hierdoor genezen zijn. Over het algemeen was zij meer nuttig in eene beginnende, dan in eene lang geduurd hebbende en dus ingewortelde ziekte; ook was zij zelden van nut in eene *Idiopathiſche* Epilepſie (die duidelijk hare zitplaats in de herſenen had), maar meestal in de *Sympatiſche*. Wat nu de oorzaken verder betreft, heeft zij zelden uitwerking gedaan op eene erfelijke ziekte; ook was zij eer ſchadelijk dan voordeelig bij volbloedige lijders, meer nuttig in andere dan in rheumatiſche gevallen, meer bij vrouwen dan bij mannen; bijzonder nuttig was zij, als de oorzaken dynamisch waren, vooral wanneer de ziekte uit ſchrik ontſtaan was. Offchoon BURDACH dezelve aanraadt in de *perturbatio a defectu menſium*, oordeelt de Heer REILINGH, dat dit niet altijd doorgaat, daar de oorzaken zoo verſchillende zijn, en hij raadt daarom in dit geval voorzigtigheid aan. Voorts ſchijnt de *Artemiſia* vooral nuttig te zijn in die periodiſche Epilepſie, welke op zekere tijden aankomt,

en men dus het middel aanstonds na het acces kan geven. Meermalen heb ik zelf waargenomen, dat men het acces daardoor konde voorkomen. Vooral was zij nuttig, als er meer dan één acces op éénen dag voorkwam; terwijl, wanneer de toevallen bij lange tusschenpoozingen voorkwamen, het zelden gelukte. Eindelijk heeft BURDACH waargenomen, dat in de Epilepsie, die 's nachts aankwam, de *Artemisia* niet hielp: wij hebben echter boven een voorbeeld van het tegendeel gezien.

OVER HET GEBRUIK DER TEMPONS, BIJ VÓÓRKOMENDE PLACENTA.

Door

Dr. J. W. E. DE MAN, te *Krommenie*.

Het oude Hippocratische *vita brevis*, *ars longa*, om deszelfs beproefde waarheid zoo dikwijls tot motto gekozen, bevestigt dagelijks, dat de Geneeskunde, in haren geheelen omvang, veel te uitgebreid is, om door één' mensch, al ware hij ook met de uitmuntendste talenten begaafd, en al bereikte hij ook den hoogsten ouderdom, in allen deele gekend te kunnen worden. Waaruit de voor elken kunstbeoefenaar, wien zijne betrekking tot de Maatschappij waarlijk ter harte gaat, natuurlijke verpligting vloeit, om hetgeen *hij* ontdekt heeft, of hetgeen hij in ontdekkingen van *anderen* bewaarheid of gelogenstraft ziet, mede te deelen.

Aan dit gevoel van pligt hebben wij zeker de echt praktische bijdrage tot het nut der *tempons*, bij vóórkomende *placenta*, door den Hoogleeraar HEYLIGERS, te danken, die door dezelve elken Verloskundige aan zich verpligt heeft; en ditzelfde gevoel spoort ook mij aan, om eene mijner verloskundige waarnemingen omtrent dit onderwerp publiek te maken.

Meermalen heb ik het groote nut der *tempons* in het bewuste geval ondervonden; zelfs zoo, dat mij dit ge-

dacht vooral in de Verloskunde minder moeijelijk voorkwam, en ik, bij bezit van genoegzaam matericel, om eene *tempon* te kunnen maken, moeder en kind behouden rekende — tot dat ik mij daarin eens deerlijk teleurgesteld, en door mijn troetelkind geheel verlaten zag.

Mijne hulp werd ingeroepen bij eene vrouw, die van haar zesde kind, *à terme*, zwanger was, gedurende den laatsten tijd harer zwangerschap kleine *hæmorrhagiæ uterinæ* had gehad, bij welke reeds gedurende twee dagen *liquor amnios* wegvloeide, en die nu eene sterke *hæmorrhagia* had. De oorzaak van dezen was vóórkomende *placenta*, welke het *orificium uteri* bijna geheel bedekte. De *tempon*, even als in vroegere gevallen, met alle naauwkeurigheid, en, zoo als de Heer HEYLIGERS dit te regt als behoefte opgeeft, vast tegen het *orificium uteri* geappliceerd zijnde, hield de *hæmorrhagia* geheel op. De toestand der lijderes verbeterde echter niet; de krachten zonken hoe langer hoe meer; de pols werd allengskens kleiner; eene doodelijke koude verspreidde zich over het geheele ligchaam; hare *facies Hippocratica* en niet te overwinnen flaauwte kondigden een nabijzijnd einde aan. In dezen benarden toestand stond ik, zoo als zulks bij groote misrekeningen dikwijls gaat, eenigen tijd radeloos, tot dat vooral het onaangename gevoel, waarover de lijderes, toen zij nog klagen kon, klaagde, en toenemende zwelling van den buik, mij eene *hæmorrhagia interna* deed bevroeden. Ik nam daarom de *tempon* weg, en zag mij in mijne verwachting niet bedrogen, daar er eene onbegrijpelijke hoeveelheid *sanguinis* uit de *vagina* stroomde, er eene menigte gecoaguleerd aanwezig was, en de *placenta*, zonder dat het *orificium uteri* meer ontsloten was, veel meer dan te voren, zelfs, zoo als ik geloof, daar het *periculum in mora* mij geenen tijd liet, om dit met alle naauwkeurigheid te onderzoeken, grootendeels los was. Als het eenigste redmiddel beschouwde en beproefde ik de keering. Het *orificium uteri* was iets meer ontsloten, dan zulks bij vrouwen, die meermalen gebaard hebben, en aan het einde harer zwangerschap

zijn, gewoonlijk is. Langs de losgeraakte zijde der *placenta* bragt ik mijne hand in, vond de *membranæ*, doordien het *liquor amnios*, waarschijnlijk door eene zijdelingsche opening, uitgevloeid was, zeer slap, en daardoor moeijelijk te doordringen; de linkerarm deed zich voor. In weinige oogenblikken gelukte het mij, den *uterus* van een dood kind, waaraan ik ook gedurende de keering, zoo als de aard der zaak medebragt, geen leven bespeurde, en de *secundinæ* te ontledigen; terwijl onder dit alles de vrouw in flaauwte bleef liggen. Mijne hoop, dat door deze ontlediging, om de daarmede verbondene prikkeling, het nog sluimerende leven zoude ontwaken, werd niet verwezenlijkt; ook alle gewone *nervina excitantia* waren vruchteloos, en mij schoot niets meer over, dan de sterkste der mij in die gevallen bekende prikkels, het koude *stortbad*. Een halve emmer koud water, op de *regio uterina* in eens gestort, herriep als het ware deze zieltogende in het leven, en was oorzaak, dat zij hare blikken eerst verwonderd rondom zich, daarna dankbaar op mij wierp; terwijl ik de mijne, in dit voor den Verloskundige onvergetelijk, niet te beschrijven, waarlijk poëtisch oogenblik, hetwelk alleen door hem, die wel eens een' mensch aan het reeds gapende graf onttogen heeft, te vatten is, onder het onwillekeurig storten van gevoelvolle, dankbare tranen, hemelwaarts wendde.

Deze vrouw, volgens de gewone regelen der kunst behandeld wordende, herkreeg langzamerhand hare krachten, en leverde niets voor de kunst belangrijks meer op; waarom ik het geschiedverhaal zal laten varen, en het geval zelve *theoretice* zoeken te verklaren.

De *tempon* heeft mij hier den gewonen dienst geweigerd, omdat zij hare werking onmogelijk kon volbrengen. De werking toch van de *tempons*, offchoon zij in sommige gevallen geschikt zijn tot het inbrengen van geneesmiddelen, is bij *hæmorrhagiæ* voornamelijk mechanisch, — drukking der bloedvaten. Om eene drukking te kunnen bewerkstelligen, moet men eene tegendrukking hebben, het zij wij deze in het geheele ligchaam, waarvan

een deel moet gedrukt worden, door deszelfs zwaarte, of wel in een tweede ligchaam ontmoeten; anders ontſtaat er *terugwijking*; — vervolgens moet het punt van drukking overeenkomen met het te drukken ligchaam: is het eerſte te klein, dan wordt bij het laatſte het doel niet volkomen bereikt. — Wanneer wij nu deze erkende waarheden op het gebruik der *tempons* toepasſen, en daarbij in aanmerking nemen, dat noch de zwaarte van de *placenta*, noch het *liquor amnios*, te veel voor de drukking wijkende, aan dit vereischte voldoen; dat er dus een geſchikt deel van het kind moet vóórleggen, om het voldoende punt van tegendrukking op te leveren, hetwelk men, ten minſte bij belangrijke loslating der *placenta*, te vergeefs zal zoeken in die liggingen, waarbij de ledematen vóórkomen; zoo zal de oorzaak, om welke mijne poging met de *tempons* in het verhaalde geval geheel mislukt is, wel geene verdere verklaring behoeven.

De *tempons* kunnen derhalve niet in *alle* gevallen van vóórkomende *placenta* met vrucht geäppliceerd worden, ja zijn zelfs door doelloosheid, en den daardoor verſpild wordende kostbaren tijd, dáár geheel gecontraïndiceerd, waar men geene voldoende tegendrukking in de vóórliggende deelen van het kind kan vinden.

Hieruit volgt de voor elken Verloskundige gewigtige verpligting, om, vóór de applicatie der *tempons*, het naauwkeurigſte uit- en inwendig onderzoek in het werk te ſtellen, en, offchoon dit dikwijls zeer moeijelijk, en, om het losmaken der *vaſa*, gevaarlijk is, liever van twee waagſtukken het minst gevaarlijke te kiezen, en de loswording van eenige *vascula*, dan eene geheel verkeerde bewerking te wagen. Het is wel waar, dat, zoo als over het geheel, meestentijd ook hier, het hoofd, het geſchiktſte deel tot tegendrukking, vóórkomt, — dat ook andere deelen des ligchaams, als ſtuit, rug, borst enz., voor deze operatie geſchikte liggingen zijn; doch het *kunnen* ook arm- of been-poſitiën zijn.

Het is dus van gewigt, om, ook bij het uitgebreidſte nut der *tempons*, altijd op onze hoede te zijn, en, indien

wij niet vooraf ons van de geschiktheid van het vóórliggende deel kunnen overtuigen, de lijderes, na de applicatie der *tempon*, zeer naauwkeurig gade te slaan, en, zoo er nadeelige *symptomata* ontstaan, zonder uitstel, het laatste redmiddel, de keering, te beproeven.

Deze laatste raad is vooral belangrijk voor beginnende Verloskundigen, of wel voor hen, die, door weinige praktijk, hoe ver ook anders in de theorie gevorderd, of uit andere oorzaken, de voor den Verloskundige volstrekt noodzakelijke stoutmoedigheid aan het kraambed missen, daardoor tegen alle operatiën van belang, het zij met gewapende, het zij met ongewapende handen, opzien, en met graagte alles, wat hen daarvan ontslaan kan, aannemen. Ook voor den Verloskundige geldt het: de middelweg is de veiligste. Wij moeten de natuur niet te veel vooruitloopen; doch wij mogen ook geene onmogelijkheden van haar verwachten. De geheele schepping wijst ons wel op de Almagt des Scheppers; doch in alles zien wij mathematische orde heerschen. Om maar iets te noemen: de inplanting der spieren is over het algemeen allernadeeligst voor de *kracht*, maar is voor de *snelheid* behoefte, daar het in de werktuigkunde een vaste stelregel is, dat, hetgeen men in kracht wint, men in snelheid verliest. Zoo is het ook met de geboorte van den mensch gelegen: dezelve kon werktuigelijk veel gemakkelijker zijn, indien dit met het geheele *organismus*, vooral met zijnen opgerigten gang, overeenkwame, en is nu met zoo veel moeijelijkheden verbonden, omdat dit in *hetzelfde* voorwerp niet anders kon.

Deze uitweiding voeg ik hierbij, omdat ik vrees, dat het misbruik van te veel opereren bij de verlossingen wel eens door het tegenovergestelde kon vervangen worden, en omdat, mijns inziens, deze wijze van beschouwing het éénige middel aan de hand geeft, om te kunnen bepalen, waar de natuur eindigt en waar de kunst begint, en de questie beslist, of men te veel of te weinig bij eene verlossing doet.

Elke verlossing moeten wij zoo gemakkelijk mogelijk

maken; zelfs bij de *natuurlijkste* kunnen wij, om bovengenoemde redenen, door geschikte plaatsing der vrouw, enz. zeer veel doen, omdat de kunst regtstreeks op het *gedeelte* van het geheel kan werken. Waar de natuur van de, door het *organismus* gevorderde, *gemakkelijkste* wijze afwijkt, zijn wij verpligt haar te hulp te komen, daarbij berekenende, of ons opereren, altijd met zwarigheid verbonden, tegen de zwarigheid, met welke de natuur in hare afwijking te kampen heeft, opweegt. Indien de kunst de rekening winne, dan moeten wij kunstmatig werken, al is dit werken nog zoo gering; en *hij* is gewis de groote Verloskundige, die niet alleen de kunst weet, kunde heeft, maar ook de kunst in praktijk brengen kan. Deze zal dan ook niet aarzelen, om zijne natuurlijke wapenen, de handen, of de kunstwapenen, de instrumenten, te gebruiken; terwijl hij zich, van het voorregt zijner rede gebruik makende, voor misbruik wacht, en alle zijne pogingen, daar zij verstandig zijn, met den besten uitslag bekroond ziet.

EENIGE AANMERKINGEN OP ZEKER STUKJE, GETITELD: „HET PRAKTIZEREN DER APOTHEKERS." (*)

(*Vervolg en slot van bl.* 467.)

Dr. P. vervolgt, en een ieder luistere naar deze buitenspoorige stelling, om over 's mans gezond verstand te kunnen oordeelen! „Neem liever den slechtsten Doctor als Arts, „en laat den besten Apotheker in zijne functie als Artsenij„menger. De eerste zal, al is hij duizend maal dommer „dan de Apotheker, dien gij raadpleegt, omdat hij ten min„ste in de gelegenheid geweest is, u wel iets kunnen toe„dienen, dat u goed en nuttig zal zijn; de Apotheker zal „het misschien ook doen, doch even goed kunt gij, blin„delings voor zijne verzameling van geneesmiddelen staande, „naar één tasten en het tot u nemen en gebruiken, indien „gij in een Receptenboek van den Heer VAN ELDIK, bij „voorbeeld, de hoeveelheid opslaat," enz. Door een' slechten Doctor, dunkt mij, kan men verstaan iemand, die zijn' tijd op de Akademie verwaarloosd heeft, of te dom was,

(*) Zie den *Recensent* bij V. D. HEY, No. III, 1826.

om er iets te begrijpen of van mede te dragen; door den besten Apotheker, in dit geval, iemand, die een gezond oordeel heeft, en, hetgeen hij gezien, en gehoord, en gelezen heeft, wèl weet te beoordeelen en toe te pasfen. Want dit kunnen alle menfchen van gezond verftand, en dus ook de Apothekers, die het bezitten. En nu raad *ik* een' ieder aan: „ Doe uw best, om een knap Doctor bij uwe zieken te krijgen; want ieder moet, zoo veel mogelijk, alleen in zijn eigen vak werkzaam zijn, en den Doctoren komt het toe, zieken te bezoeken; maar — zoek een man van gezond oordeel, en vooral ook van *ondervinding*; want de Geneeskunst is grootendeels eene praktifche wetenfchap. Wees voorzigtig, dat gij geenen flechten Doctor neemt; want een domme Arts, of iemand, die zijn' tijd op de Hoogefchool niet goed heeft waargenomen, is zeker waanwijs; hij zal, daar hij van eene bul voorzien is, uwe kwaal behandelen, alsof hij ze kende, zonder bij anderen om raad te vragen: hij zal van het eene ftelfel tot het andere overgaan; heden is hij *Browniaan*, morgen zal hij u met bloedzuigers, in de manier van BROUSSAIS, larderen, om het even of gij eene ontftekingsziekte hebt, of met gal of waterzucht geplaagd zijn; overmorgen zal hij u, met RAZORI, door braken en purgeren tot den bodem toe fchoonmaken. Gelukkig nog voor u, zoo hij geloof hecht aan het ftelfel van HAHNEMANN, een zoogenoemd *Homoiopathist* is, en u flappe medicijnen geeft, zoodat gij telkens flechts een zeer klein gedeelte in uwe maag krijgt! Maar, indien gij geenen *bekwamen* Doctor kunt krijgen, behelp u dan veel liever met een kundig Apotheker. Deze zal er ten minfte meer van weten dan gij zelf, al zat gij ook dagen lang met het Receptenboek van VAN ELDIK in de hand. Hij zal geen gevaarlijk ftelfel volgen, maar u alleen geven, wat zacht werkt, en de ondervinding heeft geleerd, dat nuttig is, en hij zal het u zeggen, wanneer uwe kwaal van dien aard is, dat zij met geen gering middel te herftellen is; daar, integendeel, een flecht Doctor te nemen, in vele gevallen, hetzelfde is, als de reis naar de andere wereld per extrapost aan te nemen."

In het *Advertentieblad* van 29 April 1826, No. 34, vinden wij, als een voorbeeld van de gevaarlijkheid om een flecht Doctor te nemen, een geval verhaald van een' Doctor, die de teekenen van eene beklemde breuk niet wist te onderfcheiden. Toen ik dit las, meende ik, dat het een verzon-

nen verhaal was, omdat ik niet kon begrijpen, dat men aan zulke domooren eene bul kon uitreiken, om er de menfcnen aan te wagen, en het fpeet mij van mijn' Collega, dat hij met leugens onze zaak trachtte te verdedigen. Dan, toevallig hoorde ik, kort hierna, van eenen Medicinae Doctor, dat er werkelijk zulke onbekwamen onder hen zijn, en dat men, vóór weinige jaren, te *Utrecht* een dergelijk, of liever nog erger geval gehad heeft, met zekeren Medicinae Doctor, JOHANNES HUIGENS genoemd, die eene beklemde breuk niet alleen niet herkende uit de verfchijnfelen, maar niet eens bij het naauwkeurig onderzoek, en het tegen den Chirurgijn durfde ftaande houden, dat er geene breuk aanwezig was. Dat nu dit verhaal geene leugen is, zou kunnen blijken uit de Archiven van de Provinciale Commisfie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te *Utrecht*, welke dezen Doctor HUIGENS, om dit geval, achtervolgd, en onder furveillance der Commisfie gefteld heeft, zoodat de Apothekers verpligt waren, wekelijks de recepten, die meergenoemde Doctor voorfchreef, te laten zien. Gelukkig is deze Doctor, die naderhand Priester is geworden, dood, zoodat men federt een paar jaren niets meer van hem te vreezen heeft! Onder meer andere van minder belang, is mijzelven ook een geval gebeurd met een Medicinae Doctor, dien men onder de flechte zoude kunnen rangfchikken, hetwelk ik, om het gevaarlijke van zulke menfchen aan te toonen, hier nog zal verhalen. Deze Arts fchreef veertig greinen Opium in een afkookfel van Althaeawortel voor, om in den tijd van circa vierentwintig uren gebruikt te worden. Toen ik hem hierover fprak, betuigde hij niet te weten, dat dit wat rijkelijk was, en zeide, dat ik er dan maar wat minder in moest doen; waarna ik hem onderrigtte, dat vier greinen meer dan genoegzaam zouden zijn, en, zoo het niet fterk genoeg werkte, hij er dan altijd nog een of twee greinen kon laten bijvoegen.

Dr. P. vervolgt in zijne toepasfing, en zegt, dat Apothekers-jongelingen van twaalf jaren de vergiften gereed maken, en wel zulke fterke, dat een half grein meer hoofdpijn kan veroorzaken, en 10 greinen u naar de andere wereld zullen helpen. Dit fchrijft hij zeker, om zijnen haat tegen de Apothekers nog verder bot te vieren; dan dit gefchrijf is, even als zoo veel van Dr. P., eene erge leugen. Wij kunnen geene jongelingen van 12, maar wel van 14 en 15 jaren

in onze Apotheken gebruiken, omdat ze vóór dien tijd r speelsch zijn, en nog niet genoegzaam onderwezen in hetgeen men op de lagere scholen leert, en zij moeten ook de Latijnsche taal gedeeltelijk verstaan; nu gaat er wel een jaar mede heen, eer zij kennis genoeg van de medicamenten hebben, om een gewoon recept te kunnen gereed maken, en moeijelijke recepten, of waarin sterke vergiften komen, worden of door oudere bedienden, of, onder opzigt van den Apotheker, door jongelingen van 15 of 16 jaren vervaardigd.

Nu volgt er nog iets, dat reeds te voren dikwijls door Dr. P. gezegd is, over het schadelijke van het praktizeren der Apothekers, en over de verbazende moeite, die er moet besteed worden, om een *goed* Doctor te worden; welk laatste wij geheel toestemmen, want, om een *goed* Doctor te worden, moet men zijn geheele leven voortstuderen, en veel zieken gezien hebben.

Het besluit is: „ Wij wenschen voor het heil des menschdoms, dat hierin (het praktizeren der Apothekers) paal „ en perk worde gezet door de magthebbenden, daar nooit „ grootere weldaad aan de maatschappij zal worden gedaan. „ Het is meer dan tijd, om dit schandelijk misbruik zoo „ veel mogelijk tegen te gaan!" — Dr. P. bewijst door dit slot, dat hij, bij alle zijne onkunde, ook niets van de wetten verstaat; anders zou hij dit niet geschreven hebben. Ook ten dezen zullen wij hem eenigzins inlichten. Van alle de wetten, welke voor de uitoefening der Geneeskunde in haren geheelen omvang zijn ingesteld, zijn er geene zoo duidelijke, krachtige en doelmatige, als die artikelen, welke over onbevoegde kunstoefening spreken. In art. 18 en 19 der wet van 12 Maart 1818 wordt aan allen verboden, zich met eenigen tak van Genees-, Heel-, Verlos- of Artsenijmengkunde in te laten, dan waartoe zij door hun examen bevoegd, en als zoodanigen op de lijst, welke jaarlijks in iedere provincie wordt opgemaakt, geplaatst zijn, op telkens te verhoogene boeten, patent-intrekking en gevangenis; en in de Instructie voor de Apothekers wordt dit in art. 2 herhaald. In art. 11 der gezegde Instructie wordt hun gelast, hunnen naam op de signaturen te plaatsen. In art. 13 der Instructie voor de Medicinae Doctoren worden zij verpligt, de recepten, welke zij afgeven, met hunnen naam of parafuur te teekenen. Is er nu iets gemakkelijker, dan om, volgens de

thans bestaande wetten, het praktizeren der Apothekers tegen te gaan? Uit het signatuur blijkt, wie het medicament heeft geleverd, en uit het recept moet blijken, welke Doctor het heeft voorgeschreven. Zoo het dus door den Apotheker zelven is geordonneerd, dan behoeft men slechts het signatuur aan den Regter over te geven, en er zijn geene getuigen meer noodig. Zoo heeft men dan ook in *Utrecht* reeds een of twee Apothekers achterhaald en beboet. Overigens zijn alle de wetten ten voordeele van de Doctoren, en zij hebben zich van niets te beklagen, tenzij Dr. P. wilde hebben, dat de straffen vermeerderd, en zij, bij voorb., gegeeseld en gebrandmerkt werden, hetgeen men uit zijn geschrift zoude opmaken, omdat hij ze allen als mooipraters, domooren, schelmen, ja als moordenaars beschouwt. Zoo er reden tot klagten over de wetten bestaat, zoude het over die artikelen wezen, welke aan Heelmeesters ten platten lande, die in steden wonen, waar zich één Apotheker bevindt, verbieden, zelve hunne medicamenten te leveren, (zie art. 5 hunner Instructie) welk voorregt aan Doctoren wordt toegestaan, al waren er ook zes Apothekers woonachtig, zoo er slechts geene stedelijke Geneeskundige Commissie is, (zie de Instructie voor Medicinae Doctoren, art. 7, en art. 12 der wet van 12 Maart 1818.) Doch het meest van allen hebben zich onze arme kunstbroeders te beklagen, die in steden wonen, waar geene stedelijke Commissie is gevestigd: hier moeten zij, al waren zij ook zes in getal, leven van het verkoopen van zalven en andere kleinigheden; terwijl de Doctoren zelve hunne geneesmiddelen leveren, en aan hun huis gereed laten maken, dikwijls door ongeschikte lieden, die nooit eenig onderrigt hebben genoten; en, niettegenstaande dit, zijn toch die Apothekers verpligt, alles na te houden, wat tot het gereedmaken van recepten noodig is.

Wij zouden dus aan Dr. P. raden, dat hij zich tevreden hield met de wetten, want zij kunnen voor de Doctoren nooit beter worden. Gelooft hij wezenlijk, dat het praktizeren, hetwelk door enkele Apothekers gedaan wordt, zulke verschrikkelijke gevolgen voor het menschdom heeft, dan is hij als mensch verpligt, hiertegen te waken, en de schuldigen, waar hij ze vindt, aan den Regter over te leveren. Gelooft hij, dat ze hem hierdoor in zijne beurs benadeelen, (en hier, geloof *ik*, zit bij hem de knoop, en is hieruit al zijn geschrijf ontstaan) dan is hij het aan zijn eigen finantiewezen verschuldigd, dit misbruik tegen te gaan.

Verder raad ik hem, zich op een en ander nog toe te leggen, want hij is in vele dingen zeer onkundig en waanwijs, en verdient nog met volle regt den naam van Dr. P. R. U. I. Wanneer hij wat ouder zal geworden zijn, zal hij bij ondervinding weten, dat hij alle kwalen niet op het eerste gezigt kan onderkennen, en dat zelfs de knapste Doctor met CONSTANTIJN HUYGENS (*Korenbloemen*, 12de boek) mag zeggen:

Ick heet een Doctor, maer, een raed-seer hiet ick best;
Soo raed ick 't, als ick raed. Kost ick een dingh bewenschen,
Ick hielp 'er meenigh op, die 'ck nu smoor in het nest,
Een slecht half kruys-kasijn in 't lichaem van de menschen.

Eindelijk raad ik hem aan, te trachten, zijn humeur te verbeteren; want hij is stroef, knorrig en bokachtig, en bij zulke menschen neemt dit ligt toe, gelijk wij in Doctor DE HES, van *Zutphen*, hebben gezien, die eerst norsch tegen iedereen, vooral tegen de Apothekers, was, en wiens boosaardig- en knorrigheid zoo zeer toenamen, dat hij zijne eigene vrouw gedeeltelijk verbrandde. (Zie de Geschiedenis van het Regtsgeding tegen J. H. DE HES, in het jaar 1822 uitgegeven bij C. A. THIEME, te *Arnhem*.)

Zoo Dr. P. zich op verbetering toelegt, moet hij beginnen, zich meer met edele en den mensch waardige zaken bezig te houden, en alle verachting en laag vallen op anderen laten varen, volgende de les van den grooten C. W. HUFELAND, die zegt: „ dat alleen de *edele mensch* een goed Arts kan zijn." (Zie zijn *Journal der Practischen Heilkunde*, 1822, 1ste St.) Zoo Dr. P. mijnen welmeenenden raad in den wind mogt slaan, hetgeen ik niet hoop, dan vrees ik, dat hij, of, als Doctor DE HES, in het Spinhuis komt, of dat het Concept-grafschrift van wijlen Prof. J. VOSMAER op hem toepasselijk zal worden:

Hier ligt de roem der Esculapen.
Treed, wandlaar! zacht, en laat hem slapen:
De man verdient de rust in 't graf,
Die hij zoo velen gaf.

NAPOLEON TE LEYDEN, OCT. 1811.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Onlangs aan het opruimen zijnde van eene partij oude brieven, deels om te vernietigen, deels om te bewaren, vond ik onder de laatsten er een, door mij, uit *Leyden*, geschreven aan mijnen toen nog levenden Vader, den 28 Oct. 1811, en behelzende, onder anderen, een naauwkeurig verslag van het bezoek, door den toenmaligen *Franschen* Keizer NAPOLEON aan de stad *Leyden* gegeven, en het gehoor, door hem aldaar, aan de verschillende erkende Magten, verleend, en door mij als oog- en oorgetuige bijgewoond. Deze gehoorverleening is mij, van het eigen oogenblik af, altijd derwijze belangrijk voorgekomen, dat ik nooit opgehouden heb te wenschen, dat eenigen van mijne goede vrienden, zoo als Prof. KEMPER, SIEGENBEEK en anderen, eens te zamen gekomen waren, om, met onderlinge overeenstemming, een naauwkeurig verslag van het op die audientie gesprokene te boek te stellen en aan de vergetelheid te ontrukken. Dit echter is nooit tot stand gekomen, in den beginne, natuurlijk, uit vrees, omdat niemand met de waarheid durfde voor den dag komen; en naderhand door een' zamenloop van andere, telkens op nieuw weêr belemmerende omstandigheden. Intusschen herinner ik mij nu nog zeer wel, dat men toch, destijds, in de *Haarlemmer* Courant gelezen heeft een zeer naauwkeurig en belangrijk verhaal van een, in vele opzigten, gelijksoortig gehoor, door den Keizer te *Breda* verleend; een verhaal, hetwelk toen nog al eenig opzien baarde en indruksels achterliet. Dit een dan, gevoegd bij het ander, en ook het mondeling verhaal, meermalen door mij gedaan van het alstoen gebeurde en gesprokene, heeft mij dikwerf het voornemen doen opvatten, om zelf maar eens hand aan het werk te slaan, en, zoo veel mijn geheugen mij toeliet, een zuiver en waarachtig verslag van het gebeurde op die audientie aan het algemeen mede te deelen. Maar ook dit bleef alweder in de pen, nu door het een, dan door het ander, doch evenwel nooit uit gebrek aan eene levendige herinnering. Integendeel, het alstoen gebeurde staat mij nog al-

tijd zoo helder voor den geest, als ware het slechts eenige dagen geleden voorgevallen. Doch het zou ook wel hierbij wederom gebleven zijn, zoo niet het dusgenaamd toevallig voor den dag halen van bovengenoemden ouden brief, kort na het gebeurde door mij geschreven, het meermalen opgevatte voornemen geheel tot rijpheid had gebragt. En wist ik dan ook geen geschikter middel, om mijn doel te bereiken, dan door het U ter plaatsinge aan te bieden. Zie hier dan het verhaal, zoo als het hoofdzakelijk in den brief is vermeld. Na verslag gedaan te hebben van deze en gene bijzonderheden, vooral betreffende toebereidselen, eerebogen, opschriften, die men nu wel niet zonder schaamrood te worden zou kunnen lezen, (weshalve ik die dan ook stilzwijgend voorbijga) vervolgde ik aldus:

„ Er kwam dan, zoo als ik schreef, den 19den dezer (October 1811) een valsch gerucht, betreffende de komst van NAPOLEON. Ten gevolge hiervan begaf ik mij, op bekomene aanzegging, om half 10 ure, met mantel en bef, en vergezeld van vier Kerkeraads-leden, naar de Pieters-kerkekamer, alwaar ik vergaderd vond de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen der overige Protestantsche gezindheden, allen in hun pleeggewaad, zeven Pastoren, met hunne zwarte tabbaarden en zwarte beffen met witte randjes, en twee Rabbi's. Doch ziet! om 11 ure kwam er tijding, dat wij wel weêr naar huis konden gaan, mits gereed, om, op het eerste klokkengelui, terug te komen. Spoedig evenwel bleek het, dat er van het bezoek des Keizers op dien dag niets zou komen. — Dit gebeurde eerst op den 23sten, toen men stellig gewaar werd, dat men den Keizer en de Keizerin te verwachten had. Dien ten gevolge werd ik, 's avonds, bij den Maire ontboden, die mij zeide, dat er alleen maar, bij de gehoorgeving, zouden worden toegelaten twee Nederduitsche Hervormde Predikanten; en van de andere Kerkgenootschappen elk één, zonder Ouderlingen of Diakenen. Om 10 ure des anderen daags zouden deze allen bijeenkomen in eene der zalen van het gebouw der Akademie. Dit deden wij dan ook, en vond ik daar de Eerw. Heeren Predikanten VAN TRICHT en PROPER van de Nederduitsche Hervormde gemeente; den Eerw. Heer MOUNIER van de Walsch-Hervormde gemeente, die, uit aller naam, het woord zou voeren; den Eerw. JUNIUS van de Lutersche, en Do. ROEMER

van de Remonſtrantſche gemeente. Daar nu het lange wachten ons allen begon te vervelen, gingen wij intusſchen, elk afzonderlijk, een bezoek in de buurt afleggen, of vermaakten ons met het zien en vernemen van al de drokte en het gewoel, daar in de buurt, om en bij het huis van den Heer MARCUS, over de Akademie, waar de hooge perſonaadjen zouden aftreden en opgewacht worden. Tusſchenbeiden ging ik nog eens met Do. VAN TRICHT en JUNIUS naar de St. Pieters-kerkekamer, ook om iets ter ververſching te nuttigen. Daar vonden wij de Eerw. Heeren ROLDANUS, HOLTZER en SCHACHT. Een oogenblik daar vertoefd hebbende, kwam de Heer LEBRUN (anders genaamd *Duc de Plaiſance*), met de Profesſoren BRUGMANS en KEMPER, om de kerk te bezigtigen. Dien gingen wij alstoen gezamenlijk begroeten, en wandelden dan zoo ook, pratende en koutende met elkander, de kerk rond. Eindelijk keerden wij, over 12 ure, weêr naar het gebouw der Akademie terug, waar wij toen nog vonden twee Roomſche Priesters, zijnde de een Pastoor OCKE, een algemeen en alomme geacht en bemind man, de ander een Pastoor van de *Franſche* Roomſche gemeente, wiens naam mij ontgaan is. De Pastoor van de oud-Roomſche of Janſeniste gemeente, bij de vorige vergadering tegenwoordig, was alsnu achtergebleven. In de groote Senaatkamer waren vergaderd de leden van den Senaat en van de Regtbank.

Om half één zagen wij de Keizerin met eene partij diligence-koetſen komen aanrennen, en den trap van het huis des Heeren MARCUS als opwippen. Een oogenblik daarna kwam Prof. BRUGMANS ons even toeſpreken, en waarſchuwen, dat wij ons gereed moesten houden, om, op den eerſten wenk, te komen aanſnellen. Naauwelijks was deze weg, of wij hoorden eenig gedruisch, en ziet! het was de Keizer.

Toen was het in een oogenblik, zoo als men zegt: repje! ſcheerje! De akademiſche Senaat rende, als in vliegende haast, den trap af, ſtak de brug over, en trok zoo het huis van den Heer MARCUS binnen. Oogenblikkelijk daarop volgde, met die zelfde haast, de Regtbank, en daarna wij Geestelijken. 't Was maar al: *Mesſieurs! depêchez vous!* — Intusſchen moesten wij door eenen dikken drom van allerlei menſchen, nationale gardes, eerewachts, kavallerij, paardenknechts, treinpaarden, vrij ſmerige diligence-koetſen, boden enz., zoo goed en zoo kwaad wij konden, doordringen; tot dat wij dan eindelijk, niet zonder gevaar, aan het huis,

en de deur in kwamen. Hier werden wij al dadelijk, door eenige in rood scharlaken met goud gegalonneerde Heeren, zoo wat bij den arm gepakt, en onder een: *Êtes vous Ministre? — Oui. — Allons donc, entrez! entrez!* in de linker zijkamer binnengedreven. Hier gekomen, vond ik den Keizer reeds omringd van al de audientie-Heeren, en den Heer MOUNIER, uit onzer aller naam, (de Protestantsche Geestelijkheid wel te verstaan) tot den Keizer zijne aanspraak doende. Deze liet hem echter niet uitspreken; maar, hem in de rede vallende, vroeg hij naar het getal ledematen, en prees daarop heel zeer de verdraagzaamheid der Walsche Geestelijken. — Vóór den Heer MOUNIER had nog de Heer VAN HALTEREN, uit naam der Regtbank, zoo als ik naderhand vernam, eene aanspraak gedaan. — Na met den Heer MOUNIER te hebben afgedaan, wendde zich de Keizer terstond (want wij stonden, zoo veel de ruimte van de niet zeer groote zijkamer zulks toeliet, nagenoeg in een' kring) naar de *Messieurs de l'Académie*, wier aanspraak, bij monde van Prof. BRUGMANS, hij echter ook niet ten einde toe aanhoorde. — Met deze *Messieurs* evenwel, — men herinnere zich de hansworste-kakelbonte tabbaarden of toga's van dien tijd; met deze *Messieurs* dan (zoo noemde Z. M. het achtbaar Collegie van den akademischen Senaat der aloude *Leydsche* Akademie!!) heeft hij een vrij lang en zoo wat luchtig en gekstekend *discours* gehouden. Men zei, dat het zeer vriendelijk was; ten minste dit getuigde naderhand Prof. BRUGMANS. Om dit *discours* zoo in alles weder te geven, is mij, natuurlijk, niet wel mogelijk; ik zal dus verhalen hetgeen ik het duidelijkst heb kunnen hooren, en hetgeen mij naderhand door de Heeren PARADIJS, VAN DER PALM, SIEGENBEEK, KEMPER enz. nader is opgehelderd.

Z. M. heeft dan de HH. van elke faculteit elk afzonderlijk toegesproken, en zoo wat aardigheden, hunne studiën en faculteiten betreffende, toegevoegd, soortgelijke als men zoo wel eens in *almanakken* en *anekdotenboeken* vindt opgeteekend. Zoo vroeg hij, b. v., aan Prof. BOERS: *Êtes vous Calviniste, hé?* (Dit *hé!* kwam telkens achter bijkans elke vraag terug, en klonk niet zeer malsch.) BOERS: *Oui, Sire!* — NAPOLEON: *Ah! ce* CALVIN *a été un grand homme; mais pourtant, n'a t'il pas fait bruler... un tel?* — BOERS: SERVET, *Sire! Mais il ne l'aurait pas fait dans ce temps ci!* — NAPOLEON: *Ah, pourtant! les Ecclésiastiques*

font toujours les mêmes. A peine font il opprimés, ils crient à la tolérance; mais à peine font ils délivrés, qu'ils oppriment à leur tour! [Zou Z. M. niet hier en daar wel een weinigje gelijk gehad hebben?] *Enfeignez vous les Mystères?* — BOERS: *Oui, Sire! mais ausfi la morale.* — NAPOLEON: *Ah, c'est bon ça! Quant à ma religion, elle est bien fimple: Aimez Dieu, aimez votre prochain, et foyez obéisfant au Prince. Quant aux Mystères, cela fe developpera bien dans un autre monde. Enfin, Mesfieurs!* (en hierop wendde hij zich zoo wat tot allen) *foyez Calvinistes, Catholiques, Lutériens, Anabaptistes*, (wie hij daarmeê meende, weet ik niet regt, misfchien wel ons!) *ça m'est tout égal, pourvu que vous m'obéisfez dans ce monde ci.* — Hierop wendde hij zich tot den ouden en achtbaren VAN DER KEESEL, voor wien Prof. BRUGMANS het woord opvatte. Daarop den Heer KEMPER toefsprekende, was het: *Et vous, Monfieur! qu'enfeignez vous?* — KEMPER: *Le droit de la nature et des gens, felon le fystême de* GROTIUS. — NAPOLEON: *Ah, c'est beau ça! Mais, Monfieur le Profesfeur, ne penfez vous pas, que le droit du canon va bien plus vite encore?* — KEMPER: *Ah! certainement, Sire! mais nous espérons, que, fous les auspices de votre Majesté, ces deux droits fe rencontreront bientôt!*

Nu kreeg de oude en achtbare Heer OOSTERDIJK eene beurt. NAPOLEON: *Êtes vous Browniste?* — OOSTERDIJK: *O que* [...]*n, Sire! Boerhaaviën!* Waarop Prof. BRUGMANS het woord [o]pvatte, en antwoordde: *Sire! nous autres, nous connaisfons* [to]*us ces fystêmes; mais nous n'en fuivons aucun, mais choififsons* [t]*oujours le meilleur.* — NAPOLEON: *Ah! qu'est-ce que la* [m]*édecine? Ce n'est pas un art; c'est une histoire! Je fuis ma*[la]*de. Je demande à mon voifin: qu'est-ce que vous avez fait dans* [la] *même maladie? Il me le dit. Je fais le même, et voilà tout!* — Met Chemie had een Medicus niets te maken. Botanie [w]as clasfificatie van een' eik naast een grasfcheutje, enz. [Aa]n Prof. SANDIFORT vroeg hij: *Faites vous beaucoup de* [ca]*davres?* [Hetgeen hij hierop had kunnen antwoorden: *Pas* [au]*tant que vous, Sire!* hield hij wijsfelijk binnen] Nu, de [a]natomie was dan ook *zeer goed*, enz.

Zich hierop wendende tot Prof. SPEYERT VAN DER [EY]K, fprak hij zoo wat over Phyfica, Mathefis, Astrono[m]ie, enz.; maar dit heb ik niet duidelijk kunnen verftaan. [Al]leen herinner ik mij zeer levendig, dat hij vroeg naar het

Astronomisch Observatorium, hetwelk hem werd aangewezen, en berigt, dat het in een' zeer slechten toestand was; waarop hij betuigde, dat hij wel twee Professoren in de Theologie wilde missen voor één in de Astronomie. — Hierop Prof. BRUGMANS weêr het woord opvattende, zeide Z. M.: *Mais, Monsieur, il me semble, que vous êtes Professeur en tout!* — BRUGMANS: *Ah, pardon, Sire! j'enseigne seulement*, enz. — Daarna keerde hij zich tot Prof. VAN DE WIJNPERSSE, en stak hij zoo wat den draak, lachte met *Theologia Naturalis*, Metaphysica, enz.

Eindelijk kreeg nog Prof. SIEGENBEEK mede eene beurt, en werd diens vertaling van een paar boeken uit de *Ilias* van HOMERUS ter sprake gebragt; waarop Z. M. aan Prof. BRUGMANS vroeg, of er meer klassieke Auteuren in het *Nederduitsch* vertaald waren. Zijn Hooggel. noemde daarop eenigen op, zoo als de TACITUS door HOOFT, de PLUTARCHUS door BOSSCHA, enz.; doch voegde er bij, dat de *Nederlandsche* Geleerden meestal gewoon en ook in staat waren, de *Latijnsche* en *Grieksche* Auteuren in het oorspronkelijke te lezen, offschoon anders hunne taal, boven vele andere, tot het overbrengen uit het *Grieksch* en *Latijn* bijzonder geschikt was. Over het geheel sprak die Heer met eene ongemeene vlugheid, vaardigheid en hem bijzonder wèl staande vrijmoedigheid tot den Keizer, wien hij dan ook volstrekt geen taal, antwoord of bijgevoegde aanmerking schuldig bleef.

Na zich aldus, een' geruimen tijd, eeniglijk bijkans met de *Messieurs de l'Académie* te hebben bezig gehouden, keerde Z. M. zich eensklaps om, en vroeg: *Où sont les Prêtres Catholiques?* Wijlen Pastoor OCKE, Aartsdeken, zoo ik meen, van *Rijnland*, een, zoo als ik reeds schreef, om zijn minzaam, vriendelijk en zachtzinnig karakter, algemeen geacht en ook inderdaad achtingwaardig Geestelijke, stond juist achter mij, met een' Pastoor van de *Fransche* R. C. gemeente, en trad, eerbiedig buigende, te voorschijn; waarop het volgend gesprek, hetwelk mij bijzonder levendig is in het geheugen gebleven, eenen aanvang nam:

NAPOLEON: *Êtes vous Papiste, hé?* — OCKE, ik meen: *Oui, Sire!* maar dit antwoord verstond ik niet regt. Het scheen, dat de brave man een weinig onthutst was door den meer dan forschen toon, op welken dit een en ander werd uitgesproken. NAPOLEON: *Croyez vous l'infaillibilité du Pape, hé?* (Welk het antwoord was, kon ik ook niet

te best verstaan.) NAPOLEON: *Ah, qu'est ce que le Pape? C'est le Chef de l'Eglise, le premier entre les Evêques;* JESUS CHRIST *a élu douze Apôtres, mais il n'a pas donné de prééminence à aucun d'eux. Et quant à la religion catholique, elle est tres bonne, lorsqu'elle n'est pas dénaturée; mais la réligion des* GREGOIRES *et des* BONIFACES *est la plus détestable de toutes. La croyez vous, hé?* Hierop trad de Heer LE BRUN, Hertog van *Plaisance*, (met een' zilver gegalonneerden rok) tusschenbeiden, en zeide: *Permettez, Sire! ces deux Prêtres sont les plus honnêtes gens du monde.* „ Ik heb ze," voegde hij er in substantie nevens, „ van „ ochtend nog gesproken, en ze zijn in een' regt goeden „ geest," enz. Hierop werd de toon van den Keizer wat bedaarder, en hij vroeg aan de beide Heeren Pastoors, of zij ook een' Bisschop hadden, wie dat was, of zij te *Leuven* gestudeerd hadden, enz. enz.; waarop het een en ander, zoo door hen, als door den Heer LE BRUN, geantwoord werd, doch hetwelk mij ontgaan is.

Dit afgeloopen zijnde, maakte NAPOLEON eenige beweging met zijne voeten, en het gehoor, waaronder waren de Heeren BERTHIER, MONTESQUIOU, de Heer VAN HOGENDORP, onze toenmalige Prefect, Baron DE STASSART, trad terug, maakte eene buiging, en verliet de kamer, die al mooi benaauwd begon te worden.

In den gang gekomen zijnde, werden wij door eenige in het rood met goud gegalonneerde Heeren zoo wat opgestuwd, (want heel bedaard en ordelijk ging het wel niet toe) denkende dat het oogmerk was, ook onze hulde bij de Keizerin af te leggen. Doch ziet, dit was mis! De trein stokte, keerde terug, en werd als 't ware gedreven in de andere zijkamer. Na hier eenige oogenblikken gestaan, en eenige frissche lucht te hebben ingeademd, zagen wij de deuren der andere zijkamer zich openen, en hoorden wij: *l'Empereur!* roepen. De Keizer ging daarop terstond, met de Keizerin onder den arm, in de koets, en rende vliegend weêr weg, zoo wij hoorden naar *den Haag*.

Een ieder stond hierop te kijken. Doch het was zoo; zij waren verdwenen. In alles zal Z. M. nog geen uur hebben stil geweest. Onze Maire met zijne Adjoints was hem, door een verkeerd berigt, misgegaan, zoodat de Keizer reeds in het huis was, toen die Heeren zich nog op straat bevonden. Bijkans niemand heeft H. H. M. M. kunnen zien,

zoo hard reden zij, en zoo digt waren de koetſen. Ik heb den Keizer ook niet dan gebrekkig kunnen zien. Men had mij wijsgemaakt, dat men geen' bril mogt op hebben, en in de zijkamer ſtond men te gedrongen, om dit te kunnen herſtellen. Daarenboven ſtond hij of met den rug naar mij toe, of met het aangezigt van het licht af. Zoo veel heb ik kunnen zien, dat hij vrij geſpierd was en tamelijk gezet; een *vir quadratus*. Hij had eene groene montering aan, met gouden epaulettes. Voor het overige niets bijzonders. Onder den arm droeg hij een zeer oud, ſmerig hoedje.

Zes dames, rijkelijk opgeſchikt, bejuweeld en bepareld, hebben (gelukkig, zou ik zeggen!) hare opwachting bij de Keizerin niet kunnen maken. Zij zou anders hebben kunnen opmerken, dat er hier in *Holland* nog rijkdom ſchuilde, en dit was niet noodig. De bevallige ſtrooiſtertjes zijn er ook zoo wat ſnoode afgekomen. Twee hebben een horlogetje gekregen. De andere hebben alleen maar de voeten van de Keizerin gezien.

En ziedaar dan ook het voornaamſte. Men was, *over het algemeen*, grootelijks miszet, dat Z. M. zich niet eens vertoond had; want het was overal vol, zeer vol. 's Avonds was de Illuminatie ruim zoo fraai als de drie vorige reizen; want toen had men eene lantaarn noodig, om te zien, waar geïllumineerd werd, al dan niet. Op de Heerengracht (waar ik toen woonde, zoo wat afgelegen, maar in eene goede buurt) was het zeer ſtemmig en nederig," enz.

Tot dusverre den brief. Heb ik mij hier of daar in mijne opgave vergist, niets zal mij aangenamer zijn, dan dat zulks, door een' mijner mede oog- en oorgetuigen, liefst door middel van dit eigen tijdſchrift, aan het publiek worde onder het oog gebragt. Mijn doel is niets anders geweest, dan eenvoudig de waarheid te ſchrijven, zoo als ik het uit dien brief, aangevuld door mijn geheugen, mij nu nog levendig kan herinneren; gelijk in geregtelijke verklaringen, voor reden van wetenſchap gevende, dat ik al het bovenſtaande, in eigen perſoon, gehoord, gezien en bijgewoond heb; weshalve ik dan ook geene zwarigheid maak, openlijk met mijnen naam voor den dag te komen, en mij te noemen,

Mijn Heer!

UEd. dienstw. Dienaar

Amſterdam,
27 Julij 1826.

JAN VAN GEUNS.

P. S. Lang heb in beraad gestaan, of ik ook het *Fransch*, dit verhaal voorkomende, vertalen wilde; doch heb ik rvan afgezien, omdat dan veel van het aardige en puntige r en daar zou verloren gaan. Heb ik nu of dan gezon- d tegen de regelen der *Fransche* taal- en spelkunde, men ike, dat ik het geluk heb een *Noordnederlander*, en geen *nschman*, van geboorte te zijn, en dat het al heel wel zijn, als een *Franschman* van geboorte onze moedertaal t half zoo goed leert spreken of schrijven. Voorts heb ik , gelijk natuurlijk was en ook niet te pas kwam, van staatkundige of godgeleerde aanmerkingen gansch en al iouden. Het was en is hier eeniglijk en alleen om geschied- dige waarheid te doen. Aan anderen laat ik het over, uit gevolgen te trekken, of hierover aanmerkingen te en, zoo als hij zal vermeenen te behooren.

DE KLUIZENAAR. (*)

(*Verhaal.*)

Diep in 't woud, voor elk verholen,
Door geen menschenoog bespied,
Leefde een kluiznaar, vrij van zorgen,
Doch geheel van onrust niet.

Schoon de frissche bron hem drenkte,
En het veld hem voedsel bood;
Schoon zijn ziel niet kleefde aan 't leven,
En niet beefde voor den dood;

Schoon hij God als Vader eerde,
En zijn danklied steeg omhoog;
Schoon geen driften hem verlaagden,
En hij biddend nederboog;

Schoon een leefwijs, zoo vol reinheid,
In zijn oog een hemel scheen,
En hij zoeter kalmte smaakte,
Dan een stervling hier beneên;

(*) Deze navolging, van eene Vrouwelijke hand, heeft, in ons oog, zoo rdiensten, inzonderheid ook van den kant der stichting, beschouwd, dat ttrouwen, ondanks derzelver uitgebreidheid, met de opname in ons werk onzen Lezeren dienst te doen. — *Redact.*

Echter smeulde in 't hart des grijsaards
Lang een wonder vreemd gevoel.
Peinzend kwamen hem voor oogen
's Menschen daân en 's Hemels doel.

Menigwerf had hij gelezen,
In zijn jeugd ook vaak gehoord,
Hoe de rust van vele vromen
Soms door de ondeugd wordt verstoord.

Hoe! dus dacht hij, kan een Vader,
Louter goedheid, rijk in kracht,
Deugd door boosheid zien vertrappen,
Bukken voor des afgronds magt?

En, gelijk zich alles spiegelt
In een' heldren, stillen vliet,
Waar men ieder voorwerp rustig
In zijn diepte wederziet;

Maar een steen, daarin geworpen,
't Kalm tooneel verdwijnen doet:
Zoo verdreef dit twijflend peinzen
Ook de rust van zijn gemoed.

Vol van reine zucht tot waarheid,
Wordt zijn kluis hem te eng; de nacht
Noodigt hem op nieuw ter ruste,
Maar wordt rustloos doorgebragt.

Doch, zoodra de morgenscheemring
Voor het aardrijk zigtbaar wordt,
Is zijn vast besluit genomen,
En zijn reiskleed aangegord.

En, den pelgrimsstaf in handen
En de zolen vastgeschoeid,
Trekt hij uit zijn schaâmle woning,
Die hem jaren hield geboeid.

Thans de wereld in te treden,
Peinzend alles ga te slaan,
Is des kluiznaars duurst verlangen,
Is zijn éénig doel voortaan.

Lang reeds was hij voortgetreden
Door het hoog en ſpoorloos gras,
Waar geen tred van menſchenvoeten
Voor den wandlaar blijkbaar was;

Hoog reeds was de zon geſtegen,
Toen een jongling voorwaarts treedt
Uit een' kruisweg, en den grijsaard,
Nadrend, goeden morgen heet.

Edel was geheel zijn houding,
Schoon zijn lokken, rein zijn kleed;
Heil, mijn zoon! en: Heil, mijn vader!
Was de groet, dien ieder deed.

Vragen wisſlen nu elkander;
De een treedt naast den ander' voort;
Beider taal ſpreekt tot het harte,
Vol gewigt ſchijnt beider woord.

Veel verſchillen zij in jaren,
Doch de vriendſchap maakt hen één;
Zoo hecht zich het ranke klimop
Om de ſtevige eiken heen.

Onder 't rustloos voorwaarts wandlen
Is reeds de avondſcheemring daar;
Heel de ſchepping neigt ter ruste,
Rust verlangt het wandlend paar.

Statig rijst uit hoog geboomte,
Voor hun oog, bij 't licht der maan,
Een gebouw, zoo ruim als prachtig,
Voor welks poort zij hopend ſtaan.

De eigenaar was gul en gastvrij,
Rijk en prachtig zijn onthaal,
En de moede wandlaars zaten
Dra aan 't keurigst avondmaal.

't Slaapvertrek was even kostbaar;
't Donſen leger lag gereed,
Waar men, diep in weggezonken,
Al zijn wèl en wee vergeet.

'T Zonlicht rijst weêr uit de kimmen,
En wenkt ieder tot zijn' pligt,
Biedt aan bosch- en veldbewoner
Overal het schoonst gezigt.

Nu ontwaken ook de gasten,
En zijn dra weêr in de zaal,
Waar, in eenen gouden beker,
's Gastheers gulheid blinkt en praal.

Eindlijk komt het uur van scheiden,
En hun groet aâmt dankbaarheid;
Doch de gastheer was onkundig
Van 't bedrog, hem toebereid.

Bij het heengaan sloop de jongling
Naar den gouden beker heen,
Roofde dien, en vond weldra zich
Met den pelgrim weêr alleen;

Toonde hem den kostbren diefstal,
En de grijsaard, gansch ontzet,
Als had hem een slang genaderd,
Voelde zich geheel verplet.

Vol verlangen om te scheiden,
Spreekt hij nu op andren toon,
Rust hij peinzend, gaat hij bevend:
Ondank schijnt hem 's werelds loon.

Zwijgend ziet hij naar den hemel;
Doch ook dáár schijnt somberheid,
Door opeengepakte wolken,
Over 't gansche ruim verspreid.

Ook het vee schoolt angstig zamen,
En een nadrend dof gebrom
Schijnt de voorbodê thans te wezen,
Die verwoesting dreigt alom.

Één is nu weêr beider poging,
Om het woên des storms te ontvliên,
Daar zij op den gindschen heuvel
Eene veilge schuilplaats zien.

'τ Slot, dat zij thans hijgend nadren,
  Schijnt rondom een wildernis;
Alles tuigt, dat hier de woonplaats
  Van een vrekkig' eignaar is.

Torens, floten, grendels, muren,
  Als voor de eeuwigheid gebouwd,
Worden, bij het vruchtloos kloppen,
  Met opmerkzaam oog befchouwd.

Bijkans moedloos door het wachten
  En door 't woeden van d'orkaan,
Scheen hier geen der huisgenooten
  Menfchenliefde te verftaan.

Eindlijk kraken roeste hangen;
  Half geöpend wordt de poort,
En de naauw gehoorde groete
  Brengt de meester brommend voort.

't Druipend paar treedt haastig binnen;
  Doch ook hier is alles fchraal;
Geen verkwikking voor hun leden;
  Naauw gegund is hun 't onthaal.

't Grove brood, de zure dranken,
  't Doffe vonkjen aan den haard
Bood men, ja, doch toonde tevens,
  Dat men 't liever had gefpaard.

Dra bedaarden wind en regen,
  En de ftorm had uitgewoed.
Duidlijk waren nu de wenken
  Tot den rasfchen affcheidsgroet.

Ruime ftof had hier de pelgrim
  Tot befpiegling weêr vergaârd.
Waartoe, vroeg hij, zoo veel fchatten
  Hier zoo nutteloos bewaard?

Maar hoe vreemd en onverklaarbaar
  Schenen hem des jonglings daân,
Daar hij thans den gastheer nadert,
  Biedend hem den beker aan!

De geroofde gouden beker,
Eenmaal gulheids pronkſieraad,
Prijkt thans op den disch des rijken,
Die gastvrijheid ſchuwt en haat!

Hoe ſcheen alles thans te ſtrijden
Met regtvaardigheid en pligt!
Dáár was 's jonglings daad een misdrijf,
Hier is 't dwaas, wat hij verrigt.

Nu weêr zweefden ligte wolken
Door het ganſche luchtruim heen,
Glinſtrend prijkten veld en bloemen,
In het zonlicht, voor hun treên.

Maar de ſtorm van bangen twijfel
Woedt nog in des pelgrims hart;
In zijne oogen blinken tranen,
In zijn ziel knaagt ſtille ſmart.

Eindlijk ſpreidt de nacht zijn vlerken
Over 't zwijgend aardrijk neêr,
En het oog des moeden wandlaars
Zoekt en vindt een rustplaats weêr.

Rein, eenvoudig, ſmaakvol tevens,
Zonder pracht of praalvertoon,
Scheen de woning, die zij nadren,
En de kans op rust hun ſchoon.

Derwaarts voeren matte ſchreden
Hen, vol hoop op goed onthaal;
Minzaam wordt hun vraag beantwoord
Door des meesters heuſche taal.

Gaarne, ſpreekt hij, deel ik mede,
Wat de goede Hemel biedt.
Gij zijt mij van Hem gezonden;
'k Weiger dus uw bede niet.

Aan den gullen disch gezeten,
Blinkt zijn deugd in ieder woord,
Die bij al de huisgenooten
Zamenſmelt in 't ſchoonst akkoord.

Plegtig bij elkaar verzameld
  Op het ſtatig klokgeluid,
Wordt hier dank en bede tevens
  Tot den Opperheer geüit.

Weder is de nacht verdwenen;
  't Uur van ſcheiden breekt weêr aan;
Daar ziet eensklaps onze pelgrim
  Zijn' gezel voor 't wiegje ſtaan;

Voor het wiegje, dat des gastheers
  Een'gen, lieven zoon omvat.....
God! hij worgt het kind, zoo even
  Nog des vaders grootſte ſchat!

Hier lag 't wreed misvormde lijkje;
  Dáár ſtond hij, die 't onregt zag,
Roerloos, of de poel der helle
  Gapend voor zijne oogen lag!

Zulk een loon, voor zoo veel goedheid!
  Roept zijn hart vol weemoed uit;
O! waarom heeft niet Gods almagt
  Zulk eene euveldaad geſtuit?

Spoedig tracht hij 't oord te ontvlugten.
  Foltrende angst weêrhoudt zijn treên;
Want de jongling volgt hem haastig,
  Langs het ſmalle voetpad heen.

Kronklend over beek en ſtroomen
  Was de weg, die voor hen lag;
Daarom was 't, dat 's gastheers goedheid
  Hen van eenen gids voorzag.

Deze dient hun tot geleider
  Over eenen breeden vloed,
Waar een bosch van eikenſtammen
  Tot een brug verſtrekken moet.

Hier ſcheen weêr de jongling peinzend
  Op een nieuwe onmenschlijkheid,
En den onbedachten leidsman
  Was een rasſche dood bereid.

Ach! hij nadert, grijpt en ftort hem
In den diepen waterplas,
Waar, in weinige oogenblikken,
Hij een prooi der golven was.

's Grijsaards toorn, ten top geftegen,
Kent in 't einde perk noch paal;
Woede fonkelt hem uit de oogen;
Gramfchap rooft hem ftem en taal.

Booswicht! gilt hij; maar..... de vreemdling
Schijnt niet langer mensch te zijn;
Engelachtig zijn zijn trekken,
En zijn kleed als fneeuw zoo rein;

't Golft hem om de fchoone leden;
Stralen zweven om 't gelaat,
Dat, omgord met ferafsvleuglen,
Op den pelgrim de oogen flaat.

Schoon zijn toorn hem had vermeesterd,
Houdt verbazing hem geboeid;
Daar zijn eerbied en verrukking
Steeds met iedren polsflag groeit.

Na een lang en plegtig zwijgen,
Klinkt op ééns het fchoonst geluid,
En het heerlijk wezen laat zich
Dus op hemeltoonen uit:

Heel uw leven, zoo vol reinheid,
Uw gebeên, uw ftille deugd,
Opgeftegen tot den Hemel,
Wekten dáár der Englen vreugd.

't Wolkje, dat uw rust benevelt,
Bleef ook dáár niet ongezien.
Om de kalmte u weêr te fchenken,
Kwam ik hemeftroost u biên.

Kniel niet, zegt hij; 'k ben flechts bode,
's Hemels dienaar, zoo als gij:
Wijsheids doel u op te klaren,
Dit vergunde God aan mij.

Hij, de Heer van al 't gefchaapne,
Is ook aller wetten Heer:
Al de wereldwentelingen
Loopen zamen tot Zijne eer.

Door onkenbre middelwegen
Wordt Gods raadsbefluit bewerkt:
Vrij is wel des menfchen willen,
Maar zijn daden zijn beperkt.

Alles moest de ziel u fchokken,
Wat uw kortziend oog thans zag;
Daar de fchijn van zoo veel onregt
Telkens in mijn handlen lag.

Hoor! en voel, hoe hoogst regtvaardig
't Oordeel Gods voor allen zij!
Slechts de hoop op blijder toekomst
Geeft aan 't leven zijn waardij.

Raadfels, hier niet op te losfen,
Komen vaak voor 's menfchen geest.
Met vertrouwen ftil te zwijgen,
Dit vereert den Schepper 't meest.

Hoor! de trotschaard, die in weelde
Pracht en glans zijn leven fleet;
Die zijn gasten mild onthaalde,
Maar 't alleen uit praalzucht deed;

Hij verloor met zijnen beker
Ook zijne overdadigheid;
Gastvrij is hij nog den vreemdling,
Maar met wijs en vroom beleid.

's Gier'gaards deur bleef fteeds gefloten;
Nooit werd d'armen hulp betoond:
Door 't gefchenk moest ik hem leeren,
Dat het weldoen wordt beloond.

Met gevoel van zelfbefchaming
Ziet hij thans den beker aan;
Dankbaarheid wekt medelijden;
Nuttig wordt nu zijn beftaan.

En, gelijk, door 't vuur gelouterd,
De erts gebroken en verzacht,
En, van ſmet en vlek gezuiverd,
Reiner wordt hervoorgebragt;

Dus ook hij, dien God zag treden
In het effen deugdenſpoor;
Maar het afgebeden kleinood
Ging nu al zijn pligten vóór.

Daarvoor ſparend, daarvoor zwoegend,
Werd zijn hart van God verwend,
En hij moest met driften kampen,
Die hij nimmer had gekend.

Hoe veel ramp had zijn vertroetling
Aan hun beiden nog gebaard!
's Hemels wijsheid redt den vader,
Want Hij neemt den zoon van de aard'.

Gij alleen zaagt, *hoe* hij ſneefde;
Mij was deze taak beſtemd;
Voor elk' ander' ſcheen door ſtuipen
't Wichtje in d' arm des doods geklemd.

Nu erkent, in rouw gezonken,
De arme vader zijne ſchuld;
En Gods hand ſchijnt hem regtvaardig,
Schoon de ſmart zijn ziel vervult.

Maar, wanneer de valſche dienaar
Weder huiswaarts was gekeerd,
Hoe was dan de ramp zijns meesters
Door zijn boosheid nog vermeêrd!

Deze nacht was door den ſnoodaard
Tot den roof zijns gouds beſtemd;
En hoe ware een bron van weldaân
Voor behoefte dan geſtremd!

Te uwer leering ſchonk de Hemel
U, door mij, dit hooger licht.
Dat, onwrikbaar, uw vertrouwen
Voortaan zij op God gerigt! —

Nu ontrukten zilvren vleuglen
Hem aan 's grijsaards ſtarend oog,
En de Seraf ſteeg al hooger
Naar des hemels ſtarrenboog.

Zoo ſtaarde eens Elia's dienaar,
Vol verbazing, 't wonder aan,
Toen zijn heer met vuurgen wagen
Voer langs onbereden baan.

't Prachtig ſchouwſpel was verdwenen.
Vol ontroering ſtond hij daar,
En verlangend, dat hij mede
Hemelwaarts geſtegen waar'.

Met een' heilgen, ſtillen eerbied
Buigt de pelgrim thans de kniën,
Om het offer zijner ziele
Zijnen Schepper aan te biên.

Heer! zegt hij, Uw wil geſchiede
In den Hemel en op aard'!
Mensch en Engel moeten juichen,
Dat Gij aller Vader waart.

Nu zoekt hij op nieuw de woonplaats,
Die hem God verlaten deed,
Waar hij 't overſchot zijns levens
In de kalmſte godsvrucht ſleet.

Naar het *Engelsch.*

JONGSTE BERIGTEN, VAN DEN HEER W. ELLIS, RAKENDE DE ZUIDZEE - EILANDERS.

De navolgende berigten zijn van den Miſſionaris W. ELLIS, die acht jaren onder deze eilanders woonde, en, zeer onlangs, te *Londen*, zijne reisbeſchrijving heeft uitgegeven.

De bevolking, vermeldt hij, is op de *Sandwichs*-eilanden veel verminderd. Toen deze vóór 50 jaren ontdekt werden, begrootte men dezelve op 400,000 bewoners. ELLIS meent, dat derzelver getal er tegenwoordig, op zijn best, 150,000 kan bedragen. De oorzaken zijn te vinden in de oorlogen

van TAMEHAMEHA, die deze geheele eilandgroep aan zijne heerschappij heeft onderworpen; in besmettelijke ziekten, tweemaal door *Europesche* schepen aldaar aangebragt; in het gebruik van sterke dranken, en in den kindermoord.

Vóór de komst der *Europeërs* kenden de bewoners alleen den avawortel (*piper methysticum* FORSTERI), als bedwelmenden drank. Dit gewas gedijt langzaam, was enkel bij de Opperhoofden, en ook bij dezen spaarzaam, in gebruik. Men zette de plant te weeken, en dit aftreksel had weinig kracht. Thans wordt dezelve gedistilleerd, en men heeft ook andere planten leeren distilleren; overal vindt men bewaarplaatsen van *Europesche* geestrijke dranken, en eene algemeene overhelling tot dronkenschap is daarvan het gevolg.

De kindermoord neemt in gelijke mate af, als het Christendom toeneemt. Maar het is schier ongeloofelijk, toe hoe verre de menschelijke natuur in de onnatuurlijkste barbaarschheid kan ontaarden. ELLIS geeft daaromtrent eene menigte narigten, tot dusverre niet in de bijzonderheden bekend. De voornaamste Opperhoofden uitgezonderd, was de kindermoord bij alle standen, op alle de eilandgroepen, iets gewoons. De meeste ouders in de geringere klassen teelden kinderen in menigte, maar lieten, op zijn meest, twee of drie, ja veelal slechts één het leven. Alle de overigen werden of terstond, of in het eerste jaar na de geboorte omgebragt. Deels worgde, deels begroef men dezelve levend. De bewoners der *Gezelschaps*-eilanden hadden evenwel nog zoo veel gevoel behouden, dat zij het kind spaarden, dat niet terstond op den eersten dag zijns levens was om hals gebragt. Hadden de bloedverwanten, de ouders zelve niet terstond, in het oogenblik der geboorte, met elkander besloten, het onschuldige wezen te slagten, zoo behield het meestal het leven. Daarentegen telde, op de *Sandwichs*-eilanden, een kind reeds dagen, weken, maanden, een jaar zelfs, en nog altijd hing deszelfs leven van de luimen der moeder of de gramschap des vaders af. ELLIS vermeldt een tooneel, van hetwelk een zijner medegenooten, de zendeling YOUNG, ooggetuige was. De eilanders, bij welke hij woonde, hadden slechts één kind, een' welgemaakten jongen. Op zekeren dag kregen zij twist om het kind. De vrouw wilde niet toegeven. Daar neemt de onnatuurlijke vader zijn kind, legt het over zijne knie, breekt het de ruggegraat, en werpt het stervend der moeder toe! De zendeling,

in woede ontftoken, grijpt den man, voert hem naar den Koning TAMEHAMEHA, en dringt bij dezen aan op ftraf; maar, zoodra deze vernam, dat de vader zijn eigen en niet eens anders kind had gedood, ontfloeg hij hem terftond.

Twee derden van alle de ter wereld komende kinderen werden vermoord. Misfchien was het getal derzulken nog grooter, naardien anderen beweren, dat van de vier kinderen flechts één in leven bleef. Maar, zoo men het op de *helft* neemt, welk een gruwel van barbaarschheid vertoont zich dan reeds aan onze oogen, wanneer men zich die reeks van jaren voorftelt, dat dezelve plaats greep, of veelligt nog plaats grijpt! Immers de zendelingen zullen ons wel niet willen diets maken, dat zij op *alle* deze eilanden reeds, door het Christendom, de aloude, ingewortelde gebruiken hebben uitgeroeid? Daar intusfchen alles op de wereld zijne *oorzaak* heeft, mag men billijk vragen, welke oorzaak er voor deze, in de geheele oude en nieuwe gefchiedenis, *op die wijze* onbekende, gewoonte mag beftaan. De bewoners der *Marquefas*-eilanden verontfchuldigden zich bij ELLIS en zijne medgezellen met gebrek aan levensmiddelen, om welk te voorkomen dikwijls de kinderen geflagt worden. Op de *Gezelfchaps*-eilanden dragen daartoe het *Areoi*-genootfchap en de familietrots het hunne bij. Gene is, gelijk men weet, eene verbindtenis tusfchen beide geflachten, welke de grootfte bacchusfeesten vieren. De fchoonheid der vrouwen, tot zulk een verbond behoorende, mag niet door het zogen lijden, en alzoo wordt ieder kind, dat hier geteeld wordt, gedood. De familietrots, nog gruwzamer dan de *Europefche* Adeltrots, duldt niet, getuigen van de gemeenfchap met een meisje van lageren ftand in wezen te laten. Ook aan de haaijen worden de kinderen ten offer gebragt, wanneer deze gulzige gedrogten aan de kust verfchijnen, waar men gewoon is, dezelve voor Godheden te houden. Immers dit werd den Heere ELLIS verhaald. Maar wel het allermeest hebben de arme kinderen dit lot te duchten, voor zoo verre zekere traagheid, afkeer van allen arbeid, weêrzin in het oppasfen en verzorgen van een ziekelijk kind, vrees voor de bezwaren, welke hetzelve, bij het verhuizen van het eene naar het andere dorp, veroorzaakt, hoofdtrekken zijn in het karakter dezer zelfzoekende en naar genot ftrevende eilanders. Alleen omdat een fchreeuwend kind het ongeduld der barbaarfche moeder gaande maakte, werd in de hut, die zij be-

woonde, een gat gegraven, en het arme fchepfel daarin verftikt. Vader en moeder trapten, met de ijsfelijkfte ongevoeligheid, den grond vast ineen, die hunnen vermoorden zuigeling dekte, en konden de hut blijven bewonen, die hunne wandaad verborg! Wat is het *geweten*, mag men vragen, wanneer zulke gruwelen het niet doen opwaken; wanneer het hart vóór derzelver aanvang niet klopt, en na het volbrengen zwijgt?.....

WONDERWERK BIJ HET ONTSTAAN DER JEZUITEN, TEN JARE 1540.

(SURIUS, *Comment. hist. ad ann.* 1541.)

Het fchijnt, dat God zelf, door een wonderwerk, tijdens het ontftaan der Societeit, geftaafd door de Gefchiedfchrijvers, heeft willen kenbaar maken, wat men van dit Genootfchap te wachten hebbe. Zij verhalen, dat, weinige maanden na de vestiging dezer nieuwe Orde, zich eensklaps, in verfcheidene gewesten van *Europa*, eene verbazende menigte van buitengewone fprinkhanen verhief. Eerst waren zij klein en zonder vleugelen; maar van lieverlede kregen zij er vier, en verkregen zij de grootte en lengte van een' vinger. Zij waren zoo ontzettend in getale, dat zij fomwijlen wolken vormden ter lengte van eene mijl; en deze wolken waren zoo dik, dat het licht der zon er door verduisterd werd. Deze infekten rigtten alomme eene groote verwoesting aan, verflindende alles, wat op aarde groeide, tot aan den wortel. Zij vlogen boven de boomen, de huizen en de hoogfte gebouwen, van waar zij zich met kracht nederftortten op het koorn en op alles, wat de grond voortbrengt tot onderhoud der menfchen. In 't kort, federt de plaag der fprinkhanen, door welke God PHARAO en de *Egyptenaars* ftrafte, had men geene zoo groote ondervonden. Zij verteerden alzoo, zonder dat men daarin konde voorzien, den geheelen oogst; en het was niet dan bij het einde van den herfst, dat zij ftierven, achterlatende eene verbazende hoeveelheid kleine zwarte eijeren, welke in het volgende jaar een oneindig getal wormen voortbragten, die den zwijnen tot voeder verftrekten.

Bij deze bijzonderheid voegen wij eene andere, dezer dagen in een *Fransch* dagblad vermeld:

Het graf van den H. JUBIN, onlangs te *Lyon* ontdekt,

Digitized by Google

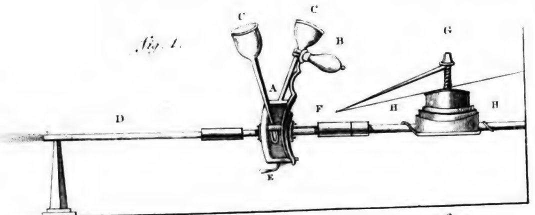

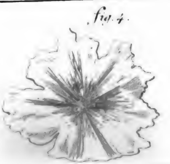

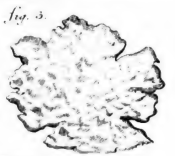

Digitized by Google

heeft een Mirakel verrigt, ten behoeve van eene vrouw, sinds lang aan het ziekbed als gekluisterd, ten gevolge eener kraam. Mejufvrouw AGUETANT wandelt thans weêr even vlug daarheen, als zekere leeuwerikken konden vliegen, door den H. JULIEN van het spit verlost, waaraan zij gebraden werden. De miraculeuze gebeurtenissen, welke zich sedert weinige jaren zoo zeer vermenigvuldigen, zullen waarschijnlijk door het Ongeloof wel niet meer betwijfeld worden. De opwekking der kinderen van IGNATIUS levert, in allen gevalle, een ontzettend bewijs ten voordeele der Mirakelen.

BESCHRIJVING EN AFBEELDING VAN HET STOOMGEWEER, DOOR DEN HEER PERKINS UITGEVONDEN.

De Heer PERKINS heeft zijne, reeds aanvankelijk met zulk een gelukkig gevolg aangewende, pogingen tot volmaking en uitgebreidere toepassing van den stoom op de schitterendste wijze bekroond gezien door eene allerbelangrijkste uitvinding.

Daar het publiek zeer veel belang heeft gesteld in de proefnemingen met het stoomgeweer of stoomroer, hebben wij geene moeite gespaard, om nopens de bewerktuiging van dit wapen de meestmogelijke berigten in te winnen. Wij maken derhalve geene zwarigheid, den lezer te verzekeren, dat hij zich veilig kan verlaten op de naauwkeurigheid van al hetgeen wij hem aangaande de inrigting en het zamenstel van dit werktuig der vernieling en des doods zullen mededeelen.

De Heer PERKINS heeft, gedurende een' geruimen tijd, zich bezig gehouden met de vervaardiging van dat geduchte wapen, 't welk, indien het eenmaal in gebruik geraakt, de hedendaagsche krijgskunst geheel van gedaante moet doen veranderen, en een' grooten invloed zou kunnen hebben op het lot der volken. De proefnemingen, die met hetzelve reeds geschied zijn, hebben plaats gehad in de tegenwoordigheid van den Hertog VAN WELLINGTON, van den Generalen Staf, van de Officieren der Genie en Artillerij, in één woord, van allen, die in staat zijn, om er met kennis van zaken over te oordeelen. Na eenige voorbereidende proeven, loste de Heer PERKINS, met korte tusschenpoozingen, eenige schoten, dezelve rigtende tegen eene

ijzeren plaat, die zich op omtrent 150 voet afstands bevond, daar de plaats, waar de proefnemingen geschiedden, geen' grooteren afstand toeliet. Toen hij den stoom bij de laagste drukking gebruikte, werden de kogels geheel plat, en borsten, bij eene hoogere of zwaardere drukking, in duizend stukken. Men plaatste vervolgens, op denzelfden afstand van het geweer, twaalf greenenhouten planken van een' duim dikte, die in sponningen sloten, en een' duim afstands van elkander verwijderd waren; de kogel drong door elf planken heen. Men schoot ook tegen een blok houts, op hetwelk men eerst met gewone snaphaankogels geschoten had, en men bevond, dat alsdan de kracht van den stoom gelijk stond met die van het beste buskruid. Men maakte dezelfde opmerking bij het schieten op eene ijzeren plaat, ter dikte van een' kwartduim. De kracht van den kogel was slechts omtrent 900 pond op elken vierkanten duim; terwijl men dezelve, zonder gevaar, driemaal had kunnen vermeerderen. Tot dusverre wedijverde de stoom zonder nadeel met het buskruid, en zulks met honderdmaal minder kosten. Bij voorbeeld, er zouden 250 *musketschoten* noodig zijn, om hetzelfde getal kogels af te schieten, die het stoomgeweer kan lossen, dat is, ten minste 250 in eene minuut, of 15,000 binnen het uur; hetgeen 15,000 schoten met kruid in het bestek van een uur zoude vereischen. De stoom brengt deze uitwerking te weeg met vijf mudden kolen. Het verschil in prijs tusschen 15,000 schoten kruid en vijf mudden kolen is ligtelijk te berekenen.

Ik moet thans doen opmerken, hoe zeer dit ontzettend werktuig van vernieling alles overtreft, wat men van gewone schietgeweren kan verwachten. De kogels, die men wil afschieten, worden geworpen in een' koker of trechter, waaruit zij op de geweerkamer vallen met dezelfde snelheid, waarmede men eene kleine handkruk kan omdraaijen. Vervolgens ontschroeft men die kruk met de klep, en de loop heeft met den stoom gemeenschap door een soortgelijk werktuig, door middel van een rad, waarin de loop is vastgeschroefd. Eene buis, die een' enkelen straal vormt, is in de spil van dit rad geschroefd. (Er zijn vele dergelijke stralen, zoodanig ingerigt, dat zij slechts aan één rad schijnen te hechten, derwijze, dat, bij de omwenteling van het rad, ieder dezer stralen, beurt om beurt, loodlijnig op het geweer gerigt is.) Iedere

buis heeft, waterpas met den loop, eene klep, waarop tweeënvijftig kogels lagen, en eene schroef, die de opening of het boveneinde der buis sluit. Toen deze buis loodlijnig werd, vielen de kogels, bij het openen der klep, van zelve in den loop, en werden, één voor één, afgeschoten met naauwelijks merkbare tusschenpoozingen, dewijl men slechts ééne minuut noodig had, om er 1000 door heen te drijven. Het geluid van dien schoot was gelijk aan dat van den donder, en vermeerderde nog den indruk, welken die verwonderlijke toestel bij de aanschouwers verwekte.

Nadat men twee dergelijke schoten gedaan had tegen de ijzeren plaat, waarop de kogels wijd en zijd in stukken berstten, plaatste men, waterpas, tegen een' tigchelsteenen muur, eene greenenhouten plank van omtrent twee voet breedte, en rigtte daartegen den loop van het geweer, terwijl men, te gelijker tijd, aan hetzelve eene ligte zijdelingsche beweging gaf. De kogels vlogen door de plank heen, van het eene einde tot het andere, met de grootste regelmatigheid en zeer kleine tusschenruimten. De loop van het geweer kan in alle rigtingen geplaatst worden, gelijk de pijp eener brandspuit. Dus zou zulk een geweer van het gewone kaliber, binnen eene of twee sekonden, eene compagnie infanterij, die men aan hetzelve, in linie, zoude tegenstellen, ter neêr schieten, en bijna driemaal meer kogels lossen, dan negentig menschen zouden kunnen doen met vooraf geladene gewone geweren. Het zoude, gelijk men ligtelijk kan nagaan, onmogelijk zijn, voor zulk een' volkaan de geweren op nieuw te laden: wat zoude het dan zijn, indien vijftig stoomgeweren te gelijker tijd werkten? De ontzettende kracht, met welke de kogels worden uitgedreven, valt dàn vooral in het oog, wanneer men dezelve afschiet tegen een' tigchelsteenen muur van achttien duim dikte. Eene enkele losbranding maakte in denzelven een gat van een' voet middellijns en negen duim diepte: en dit geschiedde slechts met looden kogels; de ijzeren kogels zouden door den muur zijn heengedrongen.

De *Engelsche* Regering heeft de aandacht gevestigd op die geduchte werking van den stoom, en hare belangstelling in dezen zal voorzeker niet zonder gevolgen zijn. Tien stoomkanonnen zouden op een slagveld de kracht uitoefenen van tweehonderd, op de gewone wijze ingerigt; een schip van zes stukken zou, alleen, gemakkelijk bestand zijn tegen een

van vierenzeventig; en, bijaldien van de vijfhonderd kogels, welke een dier geweren elke minuut zoude affchieten, flechts één op de twintig raakte, zoude men, met tien ftukken gefchut, honderdvijftigduizend menfchen elken dag kunnen doodfchieten!!! .....

Maar het vermogen van een' bijzonder perfoon is niet toereikend, om de proefnemingen in het groot te doen. De Heer PERKINS zou volmagt moeten verkrijgen, om zulks ten koste van de Regering te ondernemen, en tevens in ftaat gefteld moeten worden, om zijne uitvinding te volmaken; want het is buiten allen twijfel, dat het gebruik van den ftoom, hoe verwonderenswaardig het nu reeds zij, nog in zijne kindschheid is.

Als eene bijzondere eigenfchap van het ftoomgeweer verdient nog opgemerkt te worden, dat het boven andere wapens het voordeel heeft, om de verdediging gemakkelijker te maken, dan den aanval. Bij voorbeeld, eene vesting zal onwinbaar gemaakt worden. Zelfs vooronderfteld, dat het mogelijk ware, er eene bres in te maken, te midden van het vuur van dusdanig gefchut, zoude het onmogelijk zijn, dezelve te beklimmen. De veranderingen, die deze ontdekking kan te weeg brengen, gaan ongetwijfeld verre boven de berekening van ons kortzigtig verftand.

BESCHRIJVING DER TEGENOVERSTAANDE AFBEELDING.

Fig. 1. A. Geweerkamer, waardoor de loop geladen wordt.

B. Draaikruk, waarmede men het werktuig beftuurt, 't welk met de geweerkamer gemeenfchap heeft, en de kogels uit de kokers C. C in den loop voortftuwt.

C. C. Kokers, welke de kogels bevatten, en waaruit zij een voor een in de geweerkamer vallen, wanneer men de draaikruk B beweegt.

D. Loop, die omtrent zes voet lengte heeft.

E. Drukfchroef, waardoor de kruk wordt gefpannen.

F. Mik, waarmede men het geweer kan opheffen en doen dalen, en waardoor men aan den loop fchier alle rigtingen kan geven, die men wil.

G. Klep, waardoor de ftoom van den ketel wordt aangebragt, en waarin de buis geplaatst is, die met den loop gemeenfchap heeft.

H. H. Een uitftekend middel, waarvan de Heer PERKINS zich bediend heeft, om de buizen derwijze met elkander te

vereenigen, dat zij de drukking wederſtaan. Men ziet de vereeniging van de buis, die van den ketel uitgaat, met die van de geweerkamer.

Fig. 2. De kogel, alvorens hij in den loop gedaan wordt.

Fig. 3. Gedaante van den kogel naar de zijde van het geweer, wanneer hij afgeſchoten is tegen eene ijzeren plaat, die op honderd voet afſtands van het geweer verwijderd is, en plat is geworden door de kracht van den ſchoot.

Fig. 4. Gedaante van den kogel aan de zijde, waar hij de ijzeren plaat getroffen heeft.

VERSLAG VAN EEN MIERENGEVECHT.

(Uit het *Bulletin des Sciences naturelles.*)

Daar ſtonden (dus verhaalt de Heer HANHART, als ooggetuige) twee legers, zamengeſteld uit ſoldaten, van wederzijden in eenparige uniform gekleed, en, naar het ſcheen, in de krijgskunst wel ervaren. Het eerſte dezer beide legers trok voorwaarts in eene zeer uitgebreide linie, geflankeerd door verſcheidene korpſen in bataljon carré, om deszelfs marsch te beveiligen. Het tweede, nog ſterker dan het andere, trok tegen den vijand op, eene ſoort van reſerve op zijnen regtervleugel achterlatende; terwijl de linkervleugel onderſteund werd door een korps, tweemaal ſterker dan het andere. Alle deze troepen avanceerden in de grootſte orde, en zonder immer de gelederen te breken. De reſervekorpſen namen geen deel aan het gevecht: terwijl de regtervleugel post vatte, poogde de linker den vijand te overvleugelen. De beide legers vielen elkander met hevigheid aan, en ſtreden langen tijd, zonder dat de dubbele linie van batalje gebroken werd. Eindelijk ontſtond er wanorde op verſcheidene punten, en men ſtreed met elkander in afzonderlijke partijen; tot dat, na een zeer moorddadig gevecht, gedurende bijkans vier uren, een der twee legerkorpſen genoodzaakt werd den aftogt te ſlaan, terwijl, bij wijze van ſtormloopen, de vijand zich van zijn kamp meester maakte. Van wederzijden waren er zeer vele gevangenen en dooden. — Deze groote veldſlag had plaats tusſchen twee nesten roode en zwarte Mieren. Bijzonder opmerkelijk was het, te zien, hoe deze inſekten wederzijds gevangenen maakten, en hoe zij hunne gewonde kleurgenooten naar derzelver eigen nest vervoerden. Hunne ge-

hechtheid aan laatstgenoemden ging zoo verre, dat de rosse Mieren, dezelve in hunne nederlaag met zich voerende, zich lieten dooden door de zwarte, zonder zich te verweren, liever dan den dierbaren last, dien zij torschten, los te laten.

PAUSELIJKE ONFEILBAARHEID.

BENEDICTUS DE XIV had den Abt GALIANI gelast, nopens de gesteldheid der lava en de vorming van den *Vesuvius*, ter plaatse zelve navorschingen in het werk te stellen. GALIANI bezat geen vermogen, maar voldeed, zoo veel in hem was, aan dit bevel, en zond den Paus eene groote kist met delfstoffen, op welke men, bij het openen, dit briefje vond: „ Beveel, dat deze steenen brood worden!" De Paus lachte. Onmiddellijk schreef hij hem: „ Het verblijdt mij, dat gij mijne Onfeilbaarheid niet in twijfel hebt getrokken. Mij, als Opperhoofd der Kerke, komt het toe, deze plaats naar behooren toe te lichten, en dit doe ik mits dezen." Bij dit antwoord was, als verklaring, eene aanwijzing gevoegd van eene aanzienlijke jaarwedde.

NAPOLEON'S OORDEEL OVER WELLINGTON EN OVER KONING FERDINAND.

KAPITEIN MAITLAND, die het bevel voerde over de *Bellerophon*, vermeldt het volgende: „ Nooit heb ik BONAPARTE hooren spreken over den veldslag van *Waterloo*, noch hem eenige oordeelvelling hooren uitbrengen over den Hertog VAN WELLINGTON; maar, den Generaal BERTRAND vragende, wat NAPOLEON van den Hertog dacht, antwoordde deze mij: „ Parbleu! ik kan u dit zeggen, na-„ genoeg in dezelfde bewoordingen als hij tot mij bezigde: „ WELLINGTON *is, met opzigt tot het bestuur eens le-„ gers, mij volkomen gelijk, met het voordeel daarenboven „ van meer voorzigtigheids te bezitten.*"

„ FERDINAND," zeide NAPOLEON op *St. Helena* eens tot LAS CASES, „ moge, in zijne woede, zijnen „ schepter met beide handen vasthouden, hij zal denzelven „ nog eens, bij zijn leven, hem zien ontglippen van tus-„ schen zijne vingeren als eene naald."

DE EEUWIGE VREDE.

Een winkelier koos tot uithangbord: IN DEN EEUWIGEN VREDE, en liet tevens op hetzelve een Kerkhof ſchilderen. Dit is niet zoo mal verzonnen! Waar de gelijkheid volkomen is, daar kan geene mededinging plaats grijpen.

VRIJE NAVOLGING VAN HET ENGELSCHE VOLKSLIED, RULE BRITANNIA: *When Britain first, at Heav'ns command, &c.* (*)

Toen Neêrland zich, door 's Hemels hand,
Ontworſtelde aan der Zee gebied,
Was dit de vrijbrief — de vrijbrief van het Land,
En hemelſche Englen zongen 't lied:
„ Neêrland! wees magtig — wees magtig op den vloed!
„ De Vrijheid zij altijd uw hoogſte goed!"

Als elders ijzren dwinglandij
Den Volken heil ontrooft en hoop,
Staat gij gelukkig — gelukkig, blij en vrij,
De nijd en 't voorbeeld van Euroop.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

't Is de Oceaan, die u omarmt,
Uw vlaggen voert naar 't eind der aard';
Hij is 't, die magtig — die magtig u beſchermt,
Zoo 'vaak u dwinglandij vervaart.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

Twee Mogendheden, groot en trotsch,
Vereenen zich tot uwen val:
Gij ſtaat verheven — verheven als een rots,
Bij 't bruiſen van de golven, pal.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

(*) Sommige uitdrukkingen dezer navolging pasſen zekerlijk naauwelijks meer op onzen tegenwoordigen toeſtand. Onze magt ter zee en onze handel zijn grootelijks verminderd; maar onze *ligging* is nog dezelfde, en, in de wisſelvalligheid der ondermaanſche zaken, is ook de herkrijging van den ſchepter des *Oceaans* voor ons niet onmogelijk. Men beſchouwe dit lied dus, *in dit opzigt*, als omtrent vóór ruim honderd jaren gedicht. Doch wij *hebben* die magt toch eenmaal bezeten; en wat onze *vrijheid* betreft, deze bloeit onder onzen tegenwoordigen Regeringsvorm gewis niet minder, dan ten tijde der Republiek. In hoe verre het overige waarheid behelst, moge de Lezer beoordeelen.

Geen vreemdeling velt u ter neêr.
Neen! al de kracht, door hem verſpild,
Brengt ſteeds in nieuwen — in nieuwen luister weêr
Het Vorſtenhuis, door u gewild.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

Uw wimpel waait, van waar in 't Oost
De Zon verrijst, tot waar ze zinkt;
Waar zij den Aardbol — den Aardbol ſchroeit en roost,
Tot waar de top des ijsbergs blinkt.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

Uw velden ſiert het golvend graan,
Uw malſche weiden 't loeijend vee;
Met goedren zijn uw — zijn uwe ſteên belaân,
Met handelſchepen uwe reê.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

Gelukkig land, door wijsheids vrucht
En kunst de vraagbaak van Euroop!
Dáár, in uw doffe — uw doffe en zware lucht,
Rijst voor beſchaving heul en hoop.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

Heil u! waar puik van ſchoonheid bloeit,
Gepaard aan minzaamheid en deugd,
En, onder 't ſchild der — het ſchild der wetten, groeit
Een kroost, der Vadren trots en vreugd.
„ Neêrland! wees magtig," enz.

GRAFSCHRIFT OP EEN' WIJNKOOPER.

Hier ligt de goede Eauvin,
Een handelaar in wijn.
Hij ruste ſtil en zacht!
Want ſteeds was hij bedacht
Op zijner klanten nuchterheid,
En heeft zijn wijnen dus bereid,
Dat, ſchoon men tot den morgen klonk,
Niet één van hen zich ooit bedronk.

MENGELWERK.

OPHELDERING VAN MATTH. XI: 2—6 EN LUC. VII: 19—23.

Er is, en voorheen, en vooral in onzen tijd, zoo veel over de aangewezene schriftuurplaatsen geschreven, dat zij, die het alles gelezen hebben, er genoegzaam van overzadigd, en schier van het lezen van verder geschrijf daarover afkeerig moeten zijn. Wij wagen het echter, er hun nog het weinige volgende over voor te dragen, hetwelk wij niet weten, dat zij elders lezen kunnen.

Men heeft, tot hiertoe, *knoopen in eene bies gezocht*. Men is uitgegaan van de onderstelling, dat JOANNES in de zekere bewustheid verkeerde, dat het geen ander, dan JEZUS was, aan welken hij zijne discipelen afzond, en dat ook de discipelen, ten aanzien van hem, aan wien zij gezonden werden, niet twijfelden. Geen van beiden heeft grond in de geschiedenis. Men heeft er echter uit opgemaakt, dat of JOANNES zelf, of de discipelen, te dezen tijde, omtrent het Messiasschap van JEZUS onzeker waren. Dit besluit uit eene valsche *praemisse* is *ongerijmd*; en het *aanstootelijke* en *dwaze* daarvan is, met betrekking tot JOANNES zelf, door anderen, zoo dikwijls en duidelijk in het licht gesteld, dat wij er ons hier niet mede ophouden. Wat de discipelen betreft, ook te hunnen aanzien is het, uit *dit* Evangelisch verhaal, onbewijsbaar. Doch wij willen ons hier niet over hen, maar slechts over hunnen Meester, stellig uitlaten; of liever (daar dit alleen tot ons oogmerk genoeg zal zijn) wij willen slechts het verhaal van LUCAS kortelijk uit elkander zetten, waarna over dat van MATTHAEUS, voor kundigen, niets te zeggen valt.

JOANNES zat, op het slot *Machaerus*, in gevangenis. Eer het tot dezelve kwam, had JEZUS, eene wijle tijds, te gelijk met hem gepredikt; doch dat Hij toen

reeds geruchtmakende wonderwerken deed, meldt de geschiedenis niet. Zelfs *dat*, op de *Cananesche* bruiloft gewrocht, zoo het tot dezen vroegsten tijd behoorde, was niet in het openbaar verrigt, en dus waarschijnlijk niet algemeen bekend. Op den tijd echter, toen de zending van JOANNES' discipelen plaats had, had de Heidland, in *Galilaea*, op twee dagreizen afstands van JOANNES' kerker, reeds eene menigte van wonderdaden verrigt, waarvan de Boetgezant, door zijne discipelen, kennis kreeg. Doch op welke wijze? — Nadat JEZUS, te *Capernaum*, den doodelijk kranken, doch afwezigen, dienstknecht van eenen Heidenschen Hoofdman, door een enkel woord sprekens, gezond gemaakt, en, daags daaraan, te *Nain*, den overleden zoon eener weduwe in het leven teruggeroepen had, verwekten inzonderheid *deze* twee bovennatuurlijke verrigtingen alomme groote verbazing, en men verbreidde het overal (zegt de Evangelist, vs. 16 en 17), dat EEN GROOT PROFEET *was opgestaan, en God zijn volk bezocht had.* DIT GERUCHT (voegt hij er bij) *ging uit in geheel Judaea, en in al het omliggende land*, en de discipelen van JOANNES bragten het ter kennis van hunnen meester. — Wat vernam deze nu van hen? — Volgens het eenvoudig berigt niets meer, dan dat EEN GROOT PROFEET *was opgestaan*, die de gemelde wonderen verrigtte. — Wie was deze Profeet? — Hiervan zeide het gerucht niets, en, uit de vragen der *Farizeën* aan den *Dooper*, bij Evangelist JOANNES, in zijn Iste Hoofdstuk, weten wij (gelijk van elders), dat men thans, onder de *Joden*, niet alleen den MESSIAS, maar ook eenen, dien men, bij uitstekendheid, DEN PROFEET noemde, en dan nog, ten derde, inzonderheid ELIAS, verwachtte. JOANNES zelf was *misschien*, en zijne discipelen waren *waarschijnlijk zeker*, mede van dit begrip. Was dan de thans wonderdoende Profeet in *Galilaea* JEZUS, of was hij ELIAS, of *een ander*? Hiervan waren de *Dooper* en de zijnen onzeker, en hij zendt nu zijne discipelen, om het te gaan vernemen. Hiermede was geen twijfel verbonden, of JEZUS de MES-

SIAS was, maar alleen, of Hij zelf het was, dan een ander, wiens gerucht uit *Galilaea* naar *Judaea* was gekomen. — *Zijt Gij de geen, die komen zou*, (laat JOANNES hem daarom vragen) *of verwachten wij eenen anderen?* dat is, met andere woorden: *zijt Gij de* CHRISTUS, *of komt die na U?* (want dat *hij, die komen zou*, thans eene gelijkluidende benaming met die van CHRISTUS, of MESSIAS, was, behoeven wij niet te toonen.) De *Dooper* ſchijnt zich hier liever van de eerſte, dan van de laatſte benaming te bedienen, om den ondervraagden *Profeet*, zoo hij JEZUS zelf zijn mogt, (die zich ongaarne alom als den CHRISTUS aankondigde) in zijn antwoord niet te belemmeren. — En hoe beantwoordt nu de *Profeet*, die waarlijk JEZUS was, de voorgeſtelde vraag? — Ook Hij verkiest niet, zich ronduit, maar toch, voor eenen JOANNES, duidelijk genoeg, te verklaren. *Gaat henen*, (zegt hij) *boodſchapt aan uwen meester, wat gij gezien en gehoord hebt*, enz. Hij zal er, (wilde hij zeggen) bij de herinnering, wat de Profeten voorſpeld hebben, dat geſchieden moet, als hij, *die komen zal*, gekomen zal zijn, zeker genoeg uit kunnen opmaken, wie ik ben, namelijk dezelfde, dien hij kent, en weet, en, bij herhaling, verklaard heeft, den CHRISTUS te zijn.

Bij deze uitlegging valt alles weg, wat den Schriftverklaarderen, tot hiertoe, zoo vele moeite gemaakt heeft!

ADR. STOLKER.

DRIETAL WAARNEMINGEN, OMTRENT DE UITWERKING DER ARTEMISIA VULGARIS IN DE VALLENDE ZIEKTE.

Door

S. H. NUMAN, *Geneesheer te Winſum.*

Sedert de *Artemiſia vulgaris* vooral door den Staatsraad HUFELAND, en, in ons Vaderland, door den Hoogleeraar THOMASSEN A THUESSINK en an-

dere Geneeskundigen, als een vermogend middel is aangeprezen, hetwelk, in vele gevallen, in ſtaat is, de vallende ziekte te genezen, ben ik ook in de gelegenheid geweest, dit middel, bij drie lijders, die gelijktijdig door dezelve waren aangetast, te beproeven; en ik heb gemeend, dat de waarnemingen dezer gevallen geene onbelangrijke bijdragen zouden opleveren ter bevestiging, dat de *gewone bijvoet* ſomwijlen eene voortreffelijke, maar, op andere tijden, eene onvoldoende, uitwerking ter genezing der Epilepſie aanbrengt. Twee der bedoelde lijders, trouwens, werden door het gebruik des middels herſteld; de derde bleef ongenezen, en leeft ſteeds onder de aanvallen dezer verſchrikkelijke ziekte voort.

Eerſte Geval. Een ongehuwd perſoon, zijnde een man, 36 jaren oud, overigens gezond en welgemaakt van ligchaam, had, ſedert den jare 1817, van tijd tot tijd, epileptiſche toevallen gehad, uit onbekende oorzaken voortkomende. De aanvallen kwamen eerst zeldzaam, en verſchenen een of twee malen in het jaar. Dezelve kwamen in den zomer of vroeg in het najaar, terwijl in den winter nooit eenige aanval was waargenomen. Wanneer er echter een vrolijke avond had plaats gehad, waarop wat meer wijn, dan gewoonlijk, gedronken was, kon men met zekerheid, den volgenden morgen, een' aanval van Epilepſie te gemoet zien. — In dezen toeſtand duurde de ziekte voort, terwijl er nu en dan geneesmiddelen tegen werden gebruikt, zonder dat men zich evenwel aan eene geregelde geneeskundige behandeling had onderworpen, tot het jaar 1824, wanneer de ziekte aanmerkelijk verergerde. De aanvallen vermenigvuldigden zich meer en meer. Het herſen- en zenuwgeſtel van den lijder werden daarbij ook ſteeds meer aangedaan, zoodat zulks op het denkvermogen een' verzwakkenden invloed ſcheen te hebben; doch aan onherſtelbaarheid der ziekte en gevaar van toenemende verergering werd door den lijder weinig gedacht. De aanvallen, intusſchen, werden hand overhand heviger, en kwamen menigvuldiger terug, zoodat men dezelve, in

1825, elke maand, en zelfs ook om de 14 dagen, zag verſchijnen. In de maand Junij des vorigen jaars werd de lijder bezocht door eene *febris intermittens tertiana*, welke, in het begin, goedaardig ſcheen, doch weldra met *nerveuze* toevallen gepaard ging, terwijl de *ſymptomata epileptica* toenamen, zoodat men genoodzaakt werd, de koorts door toediening van den *Sulphas Chininae* te beteugelen, ten einde ergere gevolgen te voorkomen. Tot dat oogmerk werden de volgende poeders voorgeſchreven:

R, *Sulph. Chininae*, *gr. XX.*
Sacchari albi, *dr. II.*
M. f. pulv. No. X.
S. om de twee uren een poeder.

De koorts week weldra voor dit middel, en de lijder kreeg zijne vorige gezondheid terug, met uitzondering evenwel, dat de Epilepſie verergerde, en nu om de 8 dagen, en zelfs menigvuldiger, verſcheen. Men begreep nu, den lijder met ernst te moeten vermanen, om al het mogelijke aan te wenden, ten einde de toevallen te beteugelen, en, ware het mogelijk, dezelve weg te nemen. Er werd dan nu dadelijk gebruik gemaakt van de *Artemiſia vulgaris*, welker nut tegen de vallende ziekte ons onlangs uit de waarnemingen der bovengemelde Geneeskundigen was gebleken.

Vermits de lijder door geenerhand voorafgaand gevoel het ontſtaan der aanvallen kon aangeven, en deze ook zeer onregelmatig plaats hadden, werd hem, om de vijf dagen, een drachma versch bereid poeder van de *rad. Artemiſiae vulgaris* toegediend, op de wijze, zoo als door HUFELAND wordt voorgeſchreven. Op den 29 Junij 1825 werd het eerſte poeder gebruikt, waarop den 30ſten een ongemeen hevige aanval ontſtond. Na deszelfs afloop werd terſtond op nieuw een poeder, ter zwaarte van een drachma, ingegeven. De lijder, zich hierop dadelijk te bed begevende, geraakte ſpoedig in een ſterk dauwend zweet, hetwelk langer dan drie uren aanhield.

Nadat hetzelve was opgehouden, en de lijder zich van drooge kleederen had voorzien, gevoelde hij zich ongemeen verfrischt, en hij bevond zich zeer wel. Het verdient, als eene bijzonderheid, te worden opgemerkt, dat de lijder, na het zweeten opſtaande, eene groote hoeveelheid zwarte, koffijkleurige urien loosde, welke ontlasting nog drie dagen na het innemen van het tweede poeder aanhield. Waaraan deze kleur moest worden toegeſchreven, is mij niet gebleken, daar ik niet in de gelegenheid was, de urien ſcheikundig te doen onderzoeken. Het kwam mij evenwel niet voor, dat het kleurende beſtanddeel aan bijgemengd bloed moest worden toegekend, vooreerst omdat dezelve mij daartoe te zwart toeſcheen, ten andere dewijl men geen præcipitaat in dezelve ontdekte, zoo als gewoonlijk het geval is, indien met de urien bloed vermengd is. Intusſchen kan ik met geene zekerheid zeggen, waaraan dit verſchijnſel moet worden toegeſchreven.

Hij heeft, na dien tijd, nog eens, in September, een' zeer ligten aanval gehad, en toen op nieuw de *pulv. rad. Artemisiae*, op dezelfde wijze, gebruikt. Er volgde wederom, op het innemen daarvan, een ſterk zweet en de ontlasting van zwarte urien, gelijk te voren; en op den 4 December 1825, toen dit verhaal geſchreven is, bevond de lijder zich volkomen wel. (*)

(*) Ik vind mij evenwel verpligt, tot mijn leedwezen, hier thans bij te voegen, dat deze lijder, na verloop van 8 volle maanden, de Epilepſie heeft teruggekregen, nadat hij zich op nieuw in eten en drinken had te buiten gegaan. Het geneesmiddel is wederom, op dezelfde wijze, aangewend, met hetzelfde gunſtige gevolg, onder de ontlasting van zweet en zwart gekleurde urien. Het uitblijven der toevallen, gedurende het gemelde tijdperk, en het ophouden derzelven, bij het gebruik des middels, bewijzen, mijns oordeels, genoegzaam deszelfs vermogenden invloed op deze ziekte. — De tijd zal nu moeten leeren, of de aanvallen bij den lijder, die het voorwerp dezer waarneming is, zullen uitblijven of terugkeeren.

Tweede Geval. N. N., een meisje, 16 jaren oud, gezond en welgemaakt van ligchaam, was, federt drie jaren, onderhevig aan epileptifche toevallen, welke vrij geregeld om de 14 dagen, doch ook fomwijlen om de drie weken, terugkeerden. Men had hiertegen vele en zeer onderfcheidene geneesmiddelen aangewend, zonder de minfte uitwerking, althans zonder eenige verbetering te befpeuren in den toeftand. Men kon ook hier geene bepaalde oorzaak der ziekte opgeven. Aan deze lijderes werd, om de vijf dagen, een poeder van een drachma *rad. Artemifiae vulgaris* toegediend, terwijl ik haar daarop liet te bed gaan. Na verloop van één of anderhalf uur ontftond er, op het innemen dezer eerfte gift, geweldige braking, waarbij al hetgeen des morgens genuttigd was ontlast werd, terwijl er geene andere uitwerking van werd befpeurd.

Op den volgenden dag, zijnde den 13 Julij 1825, kreeg de lijderes een' zeer hevigen aanval van Epileplie, welke zoo erg en van zulk een' langen duur was, als zij nog nimmer gehad had. Dadelijk, nadat de aanval had opgehouden, werd een nieuw poeder, gelijk den vorigen dag, ingegeven, terwijl de lijderes wederom te bed ging. Er volgde weldra een fterk zweet over het ligchaam, hetwelk meer dan vier uren aanhield. De lijderes, vervolgens opftaande, bevond zich vrolijk en zeer verfrischt, ontlastte, even als de eerfte patiënt, eene zwartachtige urien, welke echter niet zoo donker gekleurd was, als bij dezen plaats vond, doch ook eenige dagen aanhield. De lijderes had, tot op den 4 December des vorigen jaars, toen dit verhaal werd opgefchreven, geen toeval wederom gehad. Zij had, gelijk ook de eerfte lijder, twee maanden lang, om de vijf dagen, een poeder, deze van één drachma, zij van twee fcrupels, van het genoemde geneesmiddel doorgebruikt, nadat de aanvallen waren uitgebleven. — Ik zou geneigd zijn, het zweeten en de ontlasting dezer ongewone urien als *critifche* verfchijnfelen te befchouwen, en ben fchier van gevoelen, dat, wanneer geene van beiden volgt, er ook

geringe verwachting van genezing bestaan kan; althans het volgende geval had, onder zoodanige omstandigheden, een' minder gunstigen uitslag.

Derde Geval. Een meisje, 20 jaren oud, voor het overige gezond van gestel, leed, sedert haar zestiende jaar, aan de vallende ziekte, waarvan de aanvallen dikwijls alle weken, en dan somwijlen wel drie keeren op denzelfden dag, plaats hadden. Ook hier had men allerhande middelen en raad beproefd, echter zonder de minste uitwerking ter verbetering. Eindelijk werd haar, op den 1 Aug. 1825, de *pulv. rad. Artemisiae vulgaris* toegediend, waarvan zij een drachma, op de gewone wijze, inkreeg. Zij ondervond hiervan geene de geringste uitwerking, noch door zweet, noch door braking, of eene veranderde hoedanigheid der urien. Hoezeer zulks nu reeds voor ongunstige teekenen werd gehouden, zoo werd vervolgens dit middel, in dezelfde giften, nu eens vóór het toeval, dan weder na en tusschen de aanvallen, herhaald, doch altijd zonder dat men de geringste uitwerking van het geneesmiddel konde bespeuren. Ook werd de gift tot anderhalf drachma vermeerderd, en daarop, volgens den raad van HUFELAND, een *diaphoreticum* gegeven, doch zonder dat zulks eenige gunstigere uitwerking voortbragt; zoodat deze lijderes eindelijk als ongeneeslijk heeft moet worden opgegeven. — De aanvallen gingen, den 4 December, derzelver gewonen gang. Zij kwamen gewoonlijk alle weken, en dan twee, drie en meermalen op éénen dag.

Deze waarnemingen bevestigen, mijns oordeels, onwedersprekelijk, de krachtdadige uitwerking, welke de *radix Artemisiae*, in sommige gevallen, tegen de Epilepsie bezit, en dat dit middel dus eene verdere beproeving overwaardig mag worden geacht. Hoewel zekerlijk, even min als de overige middelen, welke, tot dus ver, tegen deze ziekte aangewend zijn, een *specificum* mogende genoemd worden, hetwelk altijd genezing zal aanbrengen, zoo heeft het dit evenwel boven sommige andere vooruit, dat het onschadelijker is, en niet nadeelig op

het gestel schijnt te werken, terwijl het eene zigtbare werking op de afscheiding der huid en pis-organen uitoefent, en eene meer duidelijke *critische* ontlasting voortbrengt, dan omtrent de overige *anti-epileptica* in het algemeen plaats heeft.

VOORSTEL TOT HET DOEN VERVAARDIGEN VAN EEN ALGEMEEN LEESBOEK, BEHELZENDE HET MERKWAARDIGSTE EN BELANGRIJKSTE DES BIJBELS, VOOR KINDEREN EN EENVOUDIGE LIEDEN, OM TE DIENEN IN HUISGEZINNEN, OP SCHOLEN, EN OVERAL, WAAR, ONDER DE OPGEMELDEN, DE EERSTE BEGINSELEN VAN ALGEMEENE BIJBELKENNIS ZOUDEN KUNNEN VERBREID WORDEN.

Algemeen erkend is, bij alle vrienden van den huisselijken Godsdienst, het nut van dat deel van denzelven, hetwelk bestaat in het dagelijksch lezen en hooren lezen van den Bijbel. Aan de overtuiging van dit nut is men inzonderheid het instellen van, en het ijverig deelnemen aan, de Bijbelgenootschappen van schier alle landen, voor een goed deel, verschuldigd, en heeft men het te danken, dat bijna elk van eenig vermogen alomme het zijne bijdraagt, om het onschatbaar boek in alle handen te leveren, en het aan allen, die buiten staat zijn, om het zich, voor eigen geld, te verkrijgen, om niet uit te deelen. Ondertusschen hoort men steeds de reeds oude en regtmatige klagt aanheffen, dat het gezegde lezen en hooren lezen des Bijbels, hetwelk voorheen onder ons zoo gemeen was, in de huisgezinnen vooral van den beschaafderen stand, dagelijks blijft afnemen, en de invloed der Bijbelgenootschappen hierin genoegzaam niets ten goede werkt. Waaraan mag dit te wijten zijn? Ongetwijfeld, voor een goed deel, aan dezelfde oorzaken, waarvan men, bij velen, ook het minder behartigen van den openbaren

Godsdienst moet afleiden. Sedert, gelukkiglijk, de zoogenoemde ſtrijdende Godgeleerdheid haar meeste veld verloren heeft, en de predikſtoelen der onderſcheidene Christengezindten hebben opgehouden, ſchier algemeen de kampplaatſen te zijn, waar de verſchillende gevoelens voorgeſtaan en beſtreden worden, is de ijver der leeken, om zich, elk voor zijn hoofd, in het ſtrijdperk te oefenen, daartoe den kerkgang bij te wonen, en zich met de heilige ſchrift gemeenzaam te maken, verſlaauwd. Doch daarenboven zijn de oude vroomheid en nederige eenvoudigheid afgenomen. Het tegenwoordig geſlacht, dat zich veel wijzer, dan de Vaderen, waant, acht zich te verlicht, om te gelooven, dat men zoo vele godsdienſtige kennis, zoo veel bijbellezen, zoo veel kerkgang en zoo vele opwekking tot een godzalig leven behoeft, als men voormaals noodig hield. Elk, meent men, kent thans zijnen pligt genoeg, al oefent hij zich niet zoo dagelijks, en kan een braaf mensch en goed Christen zijn, al verſtaat hij juist geen geheel zamenſtel van Godgeleerdheid. Zelfs denken velen, dat zij al ligt zoo veel weten, en zoo ſchrander zijn, als een aantal Leeraren, van welke zij dus oordeelen niet veel belangrijks te kunnen hooren; terwijl anderen zich oud genoeg wanen, om hunne eigene leeraars te zijn. En de Bijbel! o, zij hebben daarin, in hunne jeugd, zoo veel gelezen, dat zij dien genoeg kennen, en ook weten, hoe veel daarin voorkomt, dat ons niet aangaat, hoe veel, dat duister, hoe veel, dat aanſtootelijk is, enz. En waarom zouden zij zich dan nu niet liever mogen ophouden met eene veel aangenamer en vruchtbaarder lectuur, waartoe thans zoo vele gelegenheid is? — Dit laatſte beſchouwen wij, als wel de voornaamſte oorzaak, waarom de Bijbel thans zoo zeer verwaarloosd wordt. Aan leeslust hapert het thans zoo min, als ooit; maar de gelegenheid, om dien te voldoen, is, in vergelijking met die van vroegere dagen, eindeloos uitgebreid. Dagelijks overſtroomt ons een zondvloed, niet alleen van nuttelooze of ſchadelijke, maar ook van zoogenoemde *ſtichtelijke* boeken. Het lezen der eerſten houdt allen, welken het niet

om eene nuttige en goede zeden bevorderende, maar aangename, lectuur te doen is, alleen bezig; dat der laatften verflindt veelal den tijd van zulken, die anders van den Bijbel nog al werk zouden maken, doch zich nu vergenoegen met dorre uittrekfels en verminkte, dikwijls niet getrouwe, opgaven van een deel van deszelfs inhoud. — Doch wij willen deze optelling niet voortzetten of uitbreiden, om geene ergernis te verwekken. Wil men edelmoedig zijn, dan moet men toeftemmen, dat, ja waarlijk, in de heilige fchrift, hoe onbetwistbaar het ook is, dat daarin alles, wat ons ter zaligheid noodig is te weten en te betrachten, met de uiterfte klaarheid is uitgedrukt, toch veel voorkomt, hetwelk de ongeoefende lezer niet verftaat, — veel ook, vooral in het Oude Testament, hetwelk, voor eenvoudige Christenen, niet zoo belangrijk is, en de algemeene ftichting niet kan bevorderen; en dat dit eene voorname reden is, waarom inzonderheid een aantal ouders (van anderen en beteren ftempel, dan de zoogenoemde *wijzen*, waarvan wij gefproken hebben) afkeerig zijn, om den Bijbel hunnen kinderen in handen te geven, en dien, als een algemeen leesboek, voor het huisgezin te gebruiken. Niet alle zulken toch kunnen zelf, te allen tijde, de lezingen befturen, of zijn met het gewijde boek zoo gemeenzaam bekend, dat zij, over het geheel, genoegzaam weten, welke van deszelfs gedeelten ter voorlezing min gefchikt zijn, om terftond, als de lezer tot iets zoodanigs komt, hetzelve te laten overflaan; behalve dat, op fommige plaatfen, bijzondere uitdrukkingen voorkomen, welke hinderen, en dikwijls aanleiding geven tot vragen, met welker beantwoording men verlegen is, en dat niet zelden het laten overflaan van dit of dat gedeelte zelfs het verlangen, om het te lezen, bij de jeugd opwekt, en de gelegenheid, tot voldoening aan dat verlangen, doet zoeken en ligtelijk vinden. Dezelfde zwarigheden ontmoet meestal hetzelfde voorlezen op plaatfen, waar de jeugd in eenig bedrijf of handwerk geoefend wordt, en waar het den leermeester, of der leermeesteresfe, die dat lezen ten beste

moest doen dienen, vaak aan alle bekwaamheid tot goed bestuur mangelt; in welk geval meermalen gelezen wordt, wat, of om den kinderen geen' doodelijken afkeer van het lezen in te boezemen, of hen, in zekere opzigten, in eene heilzame onkunde te houden, volstrekt moest zijn voorbijgegaan: en het is verre van uitgemaakt, dat niet, in de zoogenoemde *Godshuizen*, het niet behoedzaam genoeg bestuurd bijbellezen, in plaats van het goede *te bevorderen*, gelijk het doel was, zeer veel heeft toegebragt tot dat zedebederf, waarover, in zoo vele, te regt geklaagd is. De voorlezingen onder huisbedienden, vooral van beiderlei kunne, zijn even bedenkelijk; en elk stemt toe, dat het ook hier noch oorbaar, noch stichtelijk is, dat alles, zonder uitzondering, 'gelezen worde, ja dat geene verstandige onderscheiding te maken hier zoo veel kwaads, als goeds, kan stichten. En wat *zullen* wij zeggen van de belemmering, welke Leeraars en Onderwijzers der jeugd vinden, als zij hunne leerlingen naar den Bijbel willen verzenden, om zich te oefenen, bij voorbeeld, en vooral, in de geschiedenis des Ouden Testaments? Niets ware hier geschikter, dan hun dezelve, te huis, bij gedeelten, te laten lezen, en daarna, op de les, den inhoud van het gelezene te laten verhalen; doch het is, ter overtuiging, dat dit ondoenlijk is, genoeg, dat men slechts het boek GENESIS, dat hier van zoo veel belang is, en inzonderheid de geschiedenis der zoogenoemde *Aartsvaderen*, met zijne gedachten doorloope, en zich vrage, hoe veel daarin voorkomt, hetwelk voor eene algemeene voorlezing ongeschikt is, — hetwelk vooral kinderen *niet moeten* lezen, en echter lezen *zullen*, als men wil, dat zij zich met de verhalen, waarin het is ingevlochten, bekend zullen maken? Men zal er stuiten op SARA in *Egypte* en te *Gerar*, op ABRAHAM en HAGAR, op de *besnijdenis*, op *Sodoms* ontucht, — LOT en zijne dochters, — de geboorte van ESAU en JAKOB, — JAKOB'S vrouwen en bijwijven, — DINA en SICHEM, — de buitensporigheden van JAKOB'S zonen, — ONAN, — JUDA en THA-

MAR, — JOZEF en de huisvrouw van POTIPHAR. En hoe veel gelijkſoortigs is er in andere gedeelten van de ſchriften des Ouden Verbonds? — Van wat belang zijn, voor eenvoudigen en kinderen, de *geſlachtlijsten*, GENES. IV, V, X, XI, XXV, XXXVI, XLVI, en in de andere boeken? Van wat nut is hun het hoogst duistere, dat op vele plaatſen voorkomt, — het raadſelachtige en nu en dan volſtrekt onverklaarbare, vooral in de boeken der *Profeten?* enz. enz.

Het zijn dan de gemelde en andere bedenkingen, welke aan de vervulling van den wensch, dat ééns het voorlezen des Bijbels, in ſcholen, in Godshuizen en in huisgezinnen, weder algemeener moge worden, niet alleen een' onoverkomelijken hinderpaal ſtellen, maar het ook niet eens raadzaam maken. Dit deed ons, reeds ſedert vele jaren, meermalen vragen: is er dan geen middel, om datgene des Bijbels, hetwelk voor eenvoudigen verſtaanbaar, en tevens algemeen belangrijk en ſtichtelijk is, van het overige af te zonderen, hier en daar het vreemde, aanſtootelijke en onverſtaanbare van ſommige woorden en uitdrukkingen, dat dikwijls enkel aan eene verouderde vertaling te wijten is, weg te nemen, en alzoo een UITTREKSEL uit het onſchatbaar boek te zamen te ſtellen, hetwelk aan *allen* in handen kan worden gegeven, en tot het verlangde einde zou kunnen dienen? Wij ſpraken daarover meermalen met kundige en verſtandige mannen; doch men begreep algemeen, dat, ja wel, het maken van zulk een uittrekſel des Bijbels waarſchijnlijk aan velen behagen zou, en ook, door eene bekwame hand, tot veler genoegen zou kunnen vervaardigd worden; doch dat vermoedelijk veel meerderen er de ſtem tegen zouden verheffen, alsof men daardoor bedoelde, allengs het lezen van den *geheelen* Bijbel buiten gebruik te brengen, — onder voorwendſel van duistere of onſtichtelijke uitdrukkingen te veranderen, den tekst te verminken, en, door een goed deel, als minder verſtaanbaar of belangrijk geoordeeld, achterwege te laten, ſlechts de eene of andere godsdienſtige partij in de hand te werken.

Het boek zou dus, hoe voldoende het, in vele opzigten, zijn mogt, toch flechts bij eenigen bijval vinden, en, als verdacht, nooit zijn doel bereiken, door, als *algemeen* leesboek, gebruikt te worden.

Hoe gegrond wij deze bedenkingen ook vonden, befchouwden wij het echter niet als onmogelijk, dat er één een tijd kon komen, waarin dezelve, op zekere wijze, zouden kunnen worden weggenomen, en wij dachten, dat die inderdaad naderde, toen wij eerst van het oprigten van Genootfchappen, ter meerdere verfpreiding des Bijbels, hoorden. Dan, wij zagen, hoe ver het daarvan af was, toen wij vervolgens vernamen, dat men, bij dezelve, tot vasten regel had aangenomen, om den Bijbel, en dien *geheel*, (daarna is men ook tot de uitgaaf van bijzondere gedeelten gekomen) *zonder* eenige de minfte verandering of verkorting, algemeen onder den man te brengen. Wij begrepen er echter ook fpoedig de reden van, en moesten ze goedkeuren. *Zonder* dat, kon de geheele bedoeling, welke men met deze Genootfchappen had, nooit bereikt worden, konden zij zich nooit alomme vestigen, konde daarin nooit, door de leden van alle godsdienftige belijdenis, deel genomen worden. Uit den boezem van eene of andere godsdienftige Maatfchappij moest altijd de eerfte voorflag komen, en, ftelde deze verandering of verkorting des Bijbels voor, dan moest zij, bij alle de overigen, van bijzondere oogmerken verdacht worden, enz. Maar de Bijbelgenootfchappen zijn nu gevestigd, en hebben het hunne toegebragt tot die algemeene nadering der godsdienftige partijen tot elkander (wij bepalen dit altijd tot de *Protestanten*), waarin wij ons, inzonderheid in ons vaderland, verheugen. Blijft nu de zaak, in dat vaderland, altijd dezelfde? Zouden wij nu nog evenzeer, als voorheen, aan de mogelijkheid der invoering van zoodanig *algemeen Bijbelsch Leesboek*, als waarvan wij gefproken hebben, moeten twijfelen? — Wij gelooven het niet. — Waarom zouden de protestantfche Genootfchappen zich hierover onderling niet verftaan kunnen? Waarom zou-

den zij het niet, naar door allen goedgekeurde bepalingen, kunnen laten vervaardigen? Waarom zouden zij het daarvan gemaakt ontwerp niet gemeenſchappelijk kunnen herzien, veranderen en verbeteren, en het vervolgens met algemeene goedkeuring kunnen in de wereld brengen? En wat zou dan deszelfs algemeene aanneming kunnen verhinderen?

Ziet daar, wat wij ter overweging van allen hebben willen brengen, die, met ons, zulk een Leesboek, als wij genoegzaam omſchreven hebben, belangrijk mogen achten. — Men veroorlove ons nu, onze gedachten te mogen zeggen, nopens de geſchiktſte wijze, waarop wij (zonder iets te willen voorſchrijven) zouden meenen te werk gegaan te kunnen worden, om het gezegde Leesboek te verkrijgen. — Nadat zich de godsdienſtige Genootſchappen daartoe vereenigd, en elk, tot het bezorgen van hetzelve met gemeene goedkeuring, een evenredig getal van Gecommitteerden benoemd hadden, zouden deze (dunkt ons) zich allereerst kunnen bezig houden met het vastſtellen der bepalingen, naar welke men zich, bij het vervaardigen des opſtels, zou moeten rigten, en, onder deze, zouden, naar ons oordeel, *voornamelijk* de volgende behooren:

I. De gewone vertaling zal worden behouden. Daarin mag volſtrekt geene verandering gemaakt worden, dan die van woorden, of uitdrukkingen, welke algemeen erkend worden, of als den zin kwalijk, of niet klaar genoeg uitdrukkende, of als de kieschheid van het Westersch oor kwetſende, of als te zeer verouderd en buiten gewoon gebruik geraakt zijnde.

II. Men zal zich geene andere uitlatingen van grootere of kleine gedeelten veroorloven, dan de volgende:

1. Zulke, welke door kinderen niet behooren gelezen te worden, en, bij voorlezing onder meer bejaarden, aanleiding zouden kunnen geven tot ergernis, of tot het verwekken van denkbeelden, welke onder dit lezen nimmer behooren op te komen.

2. Zulke, welker inhoud voor de jeugd, en zelfs

voor meer bejaarde eenvoudigen, te hoog loopt, of van minder belang geacht moet worden.

3. Zulke, welke slechts herhalingen behelzen van hetgeen reeds eenmaal is opgenomen.

III. Men zal geene aanteekeningen hoegenaamd bij den tekst voegen.

Wanneer men het, ten aanzien der bepalingen, *ééns* was, zou men, naar dezelve, het boek, onder opzigt, kunnen laten vervaardigen, of eenen bepaalden, *niet te* geringen, prijs, voor het best gekeurd zamenstel van hetzelve, kunnen uitloven, en eindelijk zulk zamenstel, met die veranderingen en verbeteringen, welke men er, met algemeene goedkeuring, in gemaakt had, kunnen uitgeven.

Dat ondertusschen tegen het geheele ontwerp altijd bedenkingen gemaakt kunnen en misschien ook zullen worden, stemmen wij toe. Doch wij kunnen geene bedenken, welke er van zouden behooren af te schrikken. *Die*, welke wij ons, als de gereedste, voorstellen, willen wij hier, tot slot, kortelijk overwegen.

Welligt zullen er zijn, die, uit hoogen eerbied voor het Bijbelwoord, zullen oordeelen, dat men er zoo min iets af, als toe, mag doen, en dat alle verkorting *verminking*, en, als zoodanig, *heiligschennis* en ongeoorloofd is. — Wij betuigen opregt, dat wij voor zulken, bij welke dit uit het hart voortkomt, hooge achting hebben; doch wij bidden hen op te merken, dat een breed uittreksel des Bijbels, hoedanig wij bedoelen, alleen als *verminking* zou kunnen voorkomen, wanneer men daardoor den *geheelen* Bijbel zocht te verdonkeren en buiten gebruik te brengen. Doch dit is noch het oogmerk, noch zelfs mogelijk. De *geheele* Bijbel is immers thans meer, dan ooit, in ieders handen, en de Bijbelgenootschappen zullen blijven voortgaan met hem nog al meer te verspreiden. Allen, wien het slechts lust, kunnen hem lezen. Men wil alleen, ten dienste van hen, die hem niet lezen, of, voor een goed deel, niet verstaan, of wien men hem, om de redenen, welke wij gemeld heb-

ben, niet, als huisfelijk leesboek, *geheel* in handen kan geven, een boek leveren, hetwelk deszelfs voornaamften inhoud bevat, opdat zij, daar zij er thans onkundig van blijven, daarmede bekend worden. Dit kan immers, in geenerlei gezonden zin, den naam van *verminking* dragen. — En wat betreft, dat men hier en daar een ongepast woord, of duistere uitdrukking, in onze gewone *vertaling*, veranderen zou, wij zeggen daarop: die *vertaling* is geen *grondtekst*. Zij is ruim tweehonderd jaren oud. Zij heeft gebreken, welke meerdere kennis der oorfpronkelijke talen enz., federt den tijd, dat zij vervaardigd werd, heeft leeren ontdekken. Ook onze moedertaal is federt befchaafd; men drukt zich nu, in vele opzigten, anders uit, dan voorheen; vele woorden zijn verouderd en buiten gebruik geraakt, enz. Is het nu te veroordeelen, dat men het gebrekkige wil verbeteren, en daardoor den oorfpronkelijken zin der heilige Schrijvers duidelijker, en het lezen hunner fchriften, over het geheel, aangenamer en ftichtelijker wil maken? Voorwaar, dan zou men alle verbeterde vertaling, zelfs die van den Hoogleeraar VAN DER PALM, welke echter zoo algemeen is toegejuicht, moeten wraken! Verder antwoord zal deze bedenking wel niet behoeven.

Maar anderen zullen misfchien hunne vrees betuigen, dat zij, wien eenmaal een uittrekfel des Bijbels tot gebruik gegeven is, zich daarmede, voor het vervolg, zullen vergenoegen, en dus nimmer de *geheele* heilige fchrift lezen zullen. Doch men veroorlove ons, daaraan, over het algemeen, te twijfelen. Bij lusteloozen, die van alle onderzoek afkeerig zijn, zou dit het gevolg kunnen wezen; maar deze zouden, ook zoo het uittrekfel niet beftond, tot de gezegde lezing niet komen, en, zoo zij dan nu (gelijk deze bedenking onderftelt) het uittrekfel gelezen hebben, hebben zij daardoor gewonnen, niet verloren. Doch de leeslust van anderen zal veeleer door het uittrekfel opgewekt worden, en zich, in het vervolg, van zelf verder en naar de *geheele* heilige fchrift, welke zij alomme bekomen kunnen, uitftrekken. — Meenen ook

fommigen, die van het leesboek gebruik maken, dat men nog het een en ander, dat in hetzelve niet mogt zijn opgenomen, met nut en tot ftichting kan voorlezen; wel, zij hebben immers den Bijbel zelven, en kunnen het daaruit ontleenen. En eindelijk: tot *kerkelijk* gebruik zullen zij den *geheelen* Bijbel altijd blijven bezigen, en dit zal hen genoeg opleiden, om dien te leeren kennen, en zich niet tot het enkel leesboek te bepalen.

Maar (vraagt welligt iemand) zal toch in het leesboek, fchoon naar de bovengemelde regelen vervaardigd, niet onvermijdelijk nog het een en ander voorkomen, hetwelk, uit hoofde van deszelfs bewoording of inhoud, de vatbaarheid van *kinderen* en *eenvoudigen* te boven gaan, en dus voor hen ongefchikt zijn zal? Wij antwoorden hierop: Ja gewis, indien men op de woorden *kinderen* en *eenvoudigen* drukken wil. Doch het is hier niet te doen om een eigenlijk gezegd *kinderboek*, en een boek, dat ook de alleronnoozelften, op het eerfte inzien, in alles verftaan kunnen; maar om een boek, welks inhoud, over het geheel, door jonge lieden, wier verftand zich eenigzins begint te ontwikkelen, en door meer bejaarden van eenig oordeel en eenige oefening, bevat kan worden. Met andere woorden: het is te doen om een boek, dat men aan zulken met vrucht kan laten lezen, aan welke men den *geheelen* Bijbel in handen zou kunnen geven, zoo men daarvan niet, vooral door de *zedelijke* bedenkingen, welke boven genoemd zijn, weêrhouden werd. Wil men het ook voor *kinderen* en *hoogsteenvoudigen* gebruiken, men kan dat doen, maar moet dan (gelijk men nu met den geheelen Bijbel doen moet) het verftaanbaarfte uitkiezen, en, hetgeen men voor hen alsnog te hoog acht, voorbijgaan. Voor anderen kan ook het overige dienen. En, vinden ook deze nog het een of ander duisters: indien zij met leerlust bezield zijn, zullen zij opheldering vragen, welke hun het hoofd des gezins, of iemand anders, dan welligt zal kunnen geven, of waartoe de gevraagde, bij eigene onkunde, door het raadplegen van de kantteekeningen des Bijbels zelven,

zich veelal in ſtaat zal kunnen ſtellen. Verdere ophelderingen moeten elders gezocht worden.

Maar waarom, bij het leesboek zelf, de gewone kantteekeningen des Bijbels niet behouden, of andere ophelderende aanmerkingen daarbij gevoegd? — Deels om de gewigtige redenen, waarom ook de Bijbelgenootſchappen geoordeeld hebben, de eene en andere, in hunne uitgaven des Bijbels, achterwege te moeten laten; maar vooral omdat zij in een enkel leesboek, of liever in een boek, voornamelijk beſtemd om daaruit voor te lezen, niet te pas komen. Men kan zulke aanteekeningen niet mede voorlezen, of de eenvoudige hoorder wordt verbijsterd, en raakt den draad van den eigenlijken tekst kwijt. En, verlangt iemand, die zich, tot eigen bijzonder gebruik, van het leesboek bedienen wil, over het een of ander opheldering, hij zoeke die wederom in zijnen gewonen Bijbel, of elders. — Daarenboven: het leesboek moet alleen *het verſtaanbaarſte* des Bijbels bevatten, en dit kan weinig opheldering behoeven.

Eindelijk: ware het niet beter, zich, voor een leesboek, van eene andere of geheel verbeterde vertaling des Bijbels, dan van de *gewone*, te bedienen? — Wij oordeelen neen. Bij den openbaren Godsdienst, bij het gewoon godsdienſtig onderwijs der jeugd, in alle leerboeken, in ſchier alle geſchriften, wordt de *gewone* vertaling gebruikt; en nu, voor huisgebruik, eene andere in te voeren, zou alleen moeite en verwarring kunnen geven, — alleen voor de gewone vertaling en de boeken, waarin zij gebezigd wordt, zekere minachting verwekken, en, bij het lezen van andere geſchriften, ja van den gewonen Bijbel zelv', hindernis veroorzaken.

Hiermede genoegzaam beantwoord achtende, wat wij meenden, dat tegen ons voorſtel gewigtigst kon opkomen, beſluiten wij met den wensch, dat wij ons doel mogen bereiken; dat daardoor de zoo zeer verlangde voorlezing des Bijbels in de huisgezinnen enz. eens weder algemeener, en het nut, dat men er zich, te regt,

van voorstelt, te weeg gebragt moge worden. De Vader der Lichten geve daartoe Zijnen zegen!

ADR. STOLKER.

LOFSPRAAK OP WILLEM I.

Dat de *Gauler* op zijnen HENDRIK roeme, de *Brit* zijnen ALFRED verheffe, de *Zweed* boge op zijne GUSTAVEN, en de *Rus* op zijnen PETER: ik noem den Grondlegger van onze Vrijheid, en *Neêrlands* glorie streeft die allen te boven.

Ja, eerste WILLEM! gij waart groot. Gij kunt deelen in de gunst van den magtigsten en rijksten Monarch der wereld, en versmaadt dezelve, om de zaak van eene deugdzame, doch diepvertrapte natie, wier grondgebied slechts een stip op den aardbodem beslaat. Gij doet meer. Door het dreigend gevaar naar vreemden grond gedreven, offert gij uwe bezittingen vrijwillig op voor het heil van *Nederland*, uw troetelkind.

Als een andere EPAMINONDAS, treft en verrukt gij, door uwe belangeloosheid, het erkentelijk hart. Gij maakt u eenen doodvijand des *Kastiljaans*, niet alleen om uit uwe eigene beurze legers te scheppen, neen, maar ook om beroofd van vorstelijken schat te sterven!

Slechts bekrompene zielen durven beweren, dat kroon en schepter u op uwe moeijelijke loopbaan in de oogen blonken.

Hij, misschien de eenigste der stervelingen, die, bij het begin des opstands tegen *Spanje*, zich de *mogelijkheid* durfde voorstellen, om het juk des werelddwingers af te werpen; hij, die de onbillijkheid der landzaten jegens hem met de hoogste waarschijnlijkheid kon vooruitzien, en haar somwijlen, ter bevordering van 's lands heil, zelfs willens voedsel gaf, door schijnbaar met het geluk der ongelukkigen te spelen; hij, die het aanbod der oppermagt edelmoediglijk van de hand wees, omdat hij dezelve

althans ondergefchikt rekende aan het heil van *Nederland*, en omdat hij de blaam van wederfpanneling van zich wilde afweren; met één woord, die, uit ftaatkundige en zedelijke beginfelen, den fterkften hartstogt bedwong; hij zou de wereld van zich hebben doen fpreken, om, door ftroomen menfchenbloeds en niet dan fpade, zich den weg ter opperheerfchappije te banen?! —

Niet dan *fpade*, zeg ik. Of hoe is het met dat fchrander, doordringend en alles wegend verftand overeen te brengen, dat hij de grondlegging van *Neêrlands* Vrijheid zoude hebben aangezien als het werk van eenige weinige jaren?

Wie peilt de diepten zijner ftaatkunde?

Wie kon die aaneenfchakeling van denkbeelden uitvinden, of flechts vatten, waardoor hij oorzaken en gevolgen aan elkander ketende? Wie kon de hulpmiddelen uitdenken, die zijn onuitputtelijke geest hem telkens aan de hand gaf? Wie kon met zoo weinig fprekens zoo veel zeggen, met zoo veel zwijgens zoo veel vertrouwen winnen? Wie verftond, als hij, de kunst, om zoo ftil en verborgen en tevens met zoo veel kracht te werken? Wie kon, als hij, den berispelijken naijver van minder groote zielen in opregte hoogachting doen verkeeren? Wie, gelijk hij, zich hoeden voor kwaden fchijn? Wie was zoo waakzaam, woog zoo voorzigtig zijne ftappen, of liet minder op het toeval aankomen? Wie wist ooit met zoo veel achtbaarheid magtiger Mogendheden dienstbaar te maken aan de bevordering zijner oogmerken? Wie kon, als hij, zich voor hen verbergen, of belangwekkender voorkomen aannemen, zonder de regtvaardigheid te krenken? Wie was ooit gevaarlijker voor den Vorst, aan wiens bevelen hij onderworpen was, en daarbij meer verwijderd van meineed?

Hij kende zichzelven niet in zijne waarde, maar had het *Nederlandsch* karakter doorgrond. Deze kennis was het fondament zijner ftaatkunde.

Doch hij is meer dan ftaatsman: ook aan de fpitfe der legerbenden ftaat hij op zijne plaats. Hij fnelt herwaarts aan het hoofd zijner krijgsknechten, en — verbaast eenen

ALVA! Niet des Hertogs duizendtallen, maar de waakzaamheid der helle verijdelt zijne ſtoute pogingen, of liever de hebzucht eener gehuurde krijgsmagt.

Zijn veruitziende geest wordt door geenen ſchok van het tegenwoordige aan het wankelen gebragt; zijn moed door geene teleurſtelling of mislukking verwrikt, omdat hij die vooraf heeft berekend. Onder ſtroomen bloeds en rookende puinhoopen wast zijn moed, rijst zijne hope.

Wie bezat zichzelven als hij? Terwijl zich alles ſchijnt te vereenigen, om onzen naam van den aardbodem te verdelgen, denkt hij, in de ſtichting van *Leidens* Hoogeſchool, aan den opbouw der wetenſchappen. Verwonderlijke tegenwoordigheid van geest! Zijne ſtandvastigheid is op Godsdienst gegrond; en daarom heeft hij niet kunnen wanhopen aan het welgelukken der goede zaak. Hij had een vast verbond geſloten met den Koning der Koningen; en onder de geweldige en ſchier onafgebrokene ſtormen, welke elken anderen het hart zouden hebben doen bezwijken, wacht hij met gelatenheid den doodelijken ſlag.

Deze heeft hem getroffen, en zijne laatſte woorden zijn — een gebed voor *Nederland!*

E. MOLEMA.

IETS TER GUNSTE DER OUDE VROUWEN.

(Door eene Vrouw van jaren medegedeeld.)

Ik verlang een ernſtig woord te ſpreken, ten behoeve van een maar al te zeer verongelijkt gedeelte des menſchelijken geſlachts, en wel vóór dat ik zelve daarbij al te partijdig moge ſchijnen; daarom haast ik mij!

Dikwijls vroeg ik bij mijzelve: vanwaar toch de zamenzwering — hoe zal ik het anders noemen? — der mannen tegen ons verouderend geſlacht? en waarom wordt de *eerbied voor de grijsheid*, van oudsher, bij elk volk, bij elken geloofsaanhang, als een pligt voorge-

fchreven, eeniglijk toegebragt aan de eene helft der wegftervende menschheid?

Ik moet bekennen, dat ik, in mijn reeds vergevorderd leven, vele zeer onbehagelijke oude vrouwen zoo wel, als oude mannen, heb ontmoet. Maar, wanneer ik hen ondervroeg, die dezelve van jongs af gekend hadden, bleek het doorgaans, dat de oude gans eens een jong gansje, de oude huisdraak reeds in hare jeugd twistziek en kwaadaardig was geweest; alleen met dit onderfcheid, dat de domme of liefdelooze redenen toen ter tijd over blozende lippen heengleden, en daardoor niet zoo geftreng beoordeeld werden. Ik vermeen te mogen vastftellen, dat het geestig woord van VOLTAIRE: „De „ menfchen zijn den wijn gelijk; de tijd verzuurt den „ flechten en verzacht den goeden," op het ganfche menfchengeflacht toepasfelijk is. Of zou de daadzaak, dat fchier alle mannen, zonder onderfcheid van jaren, zoo al niet inderdaad, dan toch naar hunne wijze van fpreken, op de oude vrouwen met minachting nederzien, en dat zelfs de jongfte, ligtzinnigfte vrouwen of meisjes zich zouden fchamen, niet met achting, voor 't minst met deelneming, van eenen grijsaard te gewagen, — zou deze daadzaak tegen mijne kunne getuigen? Ik geloof het niet, en kan daarin geenerlei bewijs voor de hoogere waardij der mannelijke grijsheid vinden.

Ik ontving uit den mond van hoogbejaarde vrouwen menig verftandig, zachtaardig, vertroostend woord. Menig *oud moedertje* (eene der minstgrievende fchertfende benamingen, haar toegevoegd) zag ik met moed en opgeruimdheid hare laatfte krachten aan het heil van kinderen en kindskinderen toewijden; hoewel ook zij het onverfchoonlijk gebrek had van niet meer mooi te zijn!

Veel van het bedoelde verkeerde en wreedaardige fpruit, mijns inziens, voort uit het zonderling vooroordeel, waardoor de man in de vrouw fteeds alleen de vrouw, de vrouw in den man fteeds alleen den man wil zien. Bijaldien men van wederzijden, zoodra vrijen of verlieven niet meer in aanmerking kan komen, zich wilde gewen-

nen, den *mensch* te zien en *menschenwaarde* te erkennen, het ware gewisselijk, in vele opzigten, beter en dragelijker op dit wereldje!

Het zij mij vergund, aan de ombarmhartige vervolgers der oude vrouwen te vragen, of zij van eene vrouwe geboren, of misschien, even als de paddestoelen, uit het vochtige aardrijk zijn voortgesproten? Immers, het valt mij smartelijk, te gelooven, dat eenig man in staat zij, zijne moeder of grootmoeder, het zij die op of onder de aarde zich bevinden, te bespotten!

Elke vrouw, die zich boven het verlies van schoonheid en jeugd wist te verheffen, en thans gerust en blijmoedig den naderenden, voor haar dubbel bezwarenden ouderdom verwacht, schijnt mij achting, — zij, die de zwakheid heeft om te treuren over hetgene nooit wederkeert, uit dien hoofde meer medelijden dan beschimping te verdienen; en, bijaldien ook eenige gemelijkheid zich vaak bij haar met dit treurig gevoel vermenge, zoo is deze onbehagelijke en harer onwaardige zielsstemming veelligt aan die zelfde onmeëdoogendheid toe te schrijven, met welke het tal van jaren steeds der arme vrouwen wordt verweten, alsof men meende, dat die last niet zwaar genoeg drukte op het ter aarde gebogen hoofd! Waarlijk, er behoort hooge moed en meer dan gewone zielsbeschaving en kracht van geest toe, de grijsheid met waardigheid te dragen, wanneer in den droesfem van den lijdensbeker des levens nog bovendien het gif der beschimping wordt gedroppeld!... De zoodanige intusschen, die bestendig naar eenige vastheid van karakter streefden, die niet enkel in en voor het gevoel leefden, maar zich somwijlen verstoutten te *denken*, zullen zich door dit alles niet laten ter nederslaan; hare geestkracht zal met het verval der leemen hut niet bezwijken, maar het onverstand van hen beklagen, die van het stof vorderen, dat het geen stof zij. Zij zullen elken toestand en elk tijdperk des levens eenigen troost, eenig zielsgewin afpersen, en het zich door de Heeren der Schepping nooit laten diets maken, dat zij slechts *zaken*, geene *personen*

zijn! Wie treffen alzoo, wie kwetsen de scherpe pijlen van den onuitputtelijken koker der bespotting en verachting? Alleen die zwakke, minbeschaafde, arme wezens, die het niet vergeten kunnen, hoe zij ééns, van wege hare bevalligheden, als Godinnen werden aangebeden door hen, die thans nevens haar zijn grijs geworden. Meermalen werd ik innig geroerd door den blik van eertijds helder stralende, maar thans matte en geheel verflaauwde oogen, die mij weemoedig scheen te klagen: „Alles is voorbij!" — Neen, arme verblinde! mannenliefde, mannenoordeel is *hier* niet alles, en is *daar* volstrekt niets!

Wat wil men toch met dat onophoudelijk smalen en schimpen op hetgene niet te verhelpen is? Aan den ouderdom is toch wel niets te verhelpen of te verbeteren! Beoogt men de veredeling der oude vrouwen in het toekomstige, men late af, de jonge tot een speeltuig van blinden hartstogt of lage driften te vernederen. De tegenwoordige oude vrouwen verklaren openhartig, dat zij niet meer kunnen gevormd worden, en hebben mij tot hare vertegenwoordigster opgeroepen, om het sterkere en bevoorregte geslacht demoedig te smeeken, haar in vrede te laten lijden en sterven!

NIEUWE OPHELDERINGEN, AANGAANDE HET BERUCHTE PROCES OVER DEN COLLIER.

Prins LODEWIJK VAN ROHAN, een der aanzienlijkste personen van *Frankrijk*, Groot-Aalmoezenier, Kardinaal en Bisschop van *Straatsburg*, was in het jaar 1772 Gezant te *Weenen* geweest, en had zich toen den bittersten haat der Aartshertogin MARIA ANTOINETTA, Dochter van de groote MARIA THERESIA, en vervolgens Gemalin van LODEWIJK XVI, op den hals gehaald, uit hoofde van de beleedigende berigten, die hij in zijne *depêches* aangaande haar had medegedeeld, en die ter kennisse dier Vorstin gekomen waren. Hij had zich niet ontzien, in dezelve te verklaren, dat hare *coquetterie* geene palen kende, en haren minnaren een gelukkig slagen verzekerde; eene onbezonnenheid, welke zij, Koningin geworden zijnde, gelijk men kan beseffen, hem

nooit vergaf. Zij liet hem derhalve aan het Hof telkens den sterksten afkeer blijken; en hij wist, dat zij drie brieven, welke hij haar had geschreven, ongeopend had laten liggen.

Even vruchteloos bleven steeds zijne verdere pogingen, om de gunst der Koningin te herwinnen; en het was algemeen bekend, dat hij geen offer te zwaar zoude achten, om eindelijk dit gewenschte doel te bereiken. Deze omstandigheid maakte zich zekere Gravin DE LA MOTTE VALOIS, eene onechte nakomelinge uit het Koninklijke huis van dien naam, die te *Parijs* woonde, en door *intrigues* en bedrog hare ongunstige uiterlijke omstandigheden zocht te verbeteren, ten nutte, om den Kardinaal in haar net te lokken, door hem te vleijen met de hoop op eene verzoening met de Koningin. Er bevond zich toen te *Parijs* een beroemde juwelier, BÖHMER genaamd, die aan de Koningin, vóór een' geruimen tijd, juweelen oorringen, *en girandole*, van ongemeene schoonheid, zoo wel met betrekking tot de grootte der steenen, als tot de helderheid van het water, verkocht had. Thans (1784) was het hem gelukt, met behulp van meer andere juweliers, eene halsketen uit diamanten zamen te stellen, die in grootte, juiste evenredigheid en schoonheid aan de oorringen niets toegaven. Dit halssnoer, voor hetwelk de aanzienlijke som van 1,800,000 *livres* (omtrent 900,000 gulden) gevraagd werd, veroorzaakte te *Parijs* veel gespreks, en men zeide, dat de Koningin het wilde koopen. De Gravin DE LA MOTTE, hiervan onderrigt, liet zich bij den Kardinaal aanmelden, die haar gehoor verleende; bij welke gelegenheid zij haar ontwerp aanving met zijne voorspraak voor eene afstammelinge uit het huis van VALOIS te verzoeken. Zonder in den eigenlijken zin schoon te zijn, was de Gravin begaafd met alle de bevalligheden der jeugd. Een gelaat, op hetwelk opregtheid van hart te gelijk met schranderheid van geest geteekend waren, eene innemende voordragt, gepaard met de grootste nederigheid bij eene zoo hooge afkomst, maakten op het gevoelige hart van den Prins VAN ROHAN eenen diepen indruk. Hij wees haar, op haar verzoek, den weg aan, om bij de Koningin zelve te worden toegelaten, en was door haar als betooverd. Bij eene tweede zamenkomst gelukte het haar, hem te doen gelooven, dat zij, als eene afstammelinge uit het geslacht der VALOIS, bij MARIA ANTOINETTA met buitengewone blijken van achting ontvangen was, en verlof had verkregen, bij haar op nieuw hare

opwachting te mogen maken. De Kardinaal kwam nu op het denkbeeld, dat de Gravin de geschikte persoon was, om den grond te leggen tot zijne verzoening met de Koningin; en het behoeft naauwelijks gezegd te worden, hoe gaarne zij zich zulks liet welgevallen. Na verloop van een' geruimen tijd, gedurende welken zij voorwendde, herhaalde malen bij de Vorstin te zijn toegelaten, bragt zij hem eindelijk de zoo gewenschte tijding, dat het haar gelukt was, den naam des Kardinaals in het gesprek te vlechten, en melding te maken van zijne verdiensten en zijn opregt verlangen, om in hare verbeurde gunst hersteld te worden, en dat zij verlof verkregen had, om haar een geschrift te zijner verdedigingе aan te bieden. ROHAN werd in dezen strik te ligter gevangen, van wege zijn vurig verlangen naar eene verzoening. Hij stelde der Gravinne het geschrift ter hand, en ontving binnen weinige dagen een briefje van de Koningin, wier hand zekere VILLETTE, die zich tot deze ongehoorde *intrigue* wel wilde laten gebruiken, op de misleidendste wijze had nagebootst. Het was van den volgenden inhoud: „Ik heb uwen brief gelezen, en ben verheugd, u niet meer schuldig te bevinden. Het verzochte gehoor kan ik u echter nog niet toestaan. Zoodra de omstandigheden mij hetzelve veroorloven, zal ik het u laten weten. Ik reken intusschen op uwe geheimhouding." — De blijdschap des Kardinaals over dit vermeende gelukkig gevolg kende geene palen; er kwam volstrekt geen vermoeden van bedrog bij hem op, en hij stelde der Gravinne andermaal een' brief aan de Koningin ter hand, verkreeg door haar op nieuw een gepast, doch weder bedriegelijk nagemaakt, antwoord, en werd dagelijks meer in dezen strik verward. Tot zijn nog grooter ongeluk verscheen toen juist CAGLIOSTRO in *Frankrijk*. Deze merkwaardige man, wiens geschiedenis nog steeds in vele opzigten zoo raadselachtig is, wist den Kardinaal spoedig tot zich te lokken, om zijn geloof aan wonderen, waartoe de vermeende, spoedig bewerkte, verzoening der Koningin zoo oogenschijnlijk behoorde, te versterken.

CAGLIOSTRO stelde zich, in zijne geheele wijze van handelen, ten doel, de algemeene opmerkzaamheid op zijn' persoon te bepalen. Niemand begreep, vanwaar hij de groote sommen trok, die zijne dagelijksche aanzienlijke verteringen en zijne aan verkwisting grenzende weldadigheid omtrent armen enz. vorderden; want men zag geen' wissel, geen' krediet-

brief, niets dergelijks. Wanneer perfonen van aanzienlijken ftand zich bij hem aanmeldden, verhief hij zich tot eene hoogte van trotschheid, die zij naauwelijks in ftaat waren te bereiken, en zij moesten het als eene groote gunst aanmerken, indien zij tot een gehoor bij hem werden toegelaten. Hij gaf zich uit voor een' *Egyptenaar*, ingewijd in de geheimenisfen der *Magi*, en voornamelijk in de kunst, om alle ziekten te genezen en het menfchelijke leven te verlengen. Inderdaad had hij onderfcheidene genezingen verrigt, welke aan het wonderdadige grensden. Aan dezen mensch vertrouwde nu de Kardinaal, zoodra hij eenigzins gemeenzaam met hem was geworden, zijne betrekking tot de Gravin DE LA MOTTE en de Koningin; en CAGLIOSTRO voorfpelde hem, in eene profetifche geestvervoering, het gelukkigst gevolg dezer onderhandeling. Op zoodanige wijze vond de Gravin eenen onverwachten fteun in hare ontwerpen tot misleiding van den ligtgeloovigen *Kardinaal*, en zij waagde het nu, hem te betuigen, dat de *Koningin* haar in het geheim gezegd had, dat zij vurig wenschte, het halsfieraad van den juwelier BÖHMER te bezitten; maar dat zij zich op het oogenblik niet in ftaat bevond, om het te betalen. Zij voegde er bij, dat zij den Kardinaal een bewijs van hare bijzondere genegenheid wilde geven, door hem den aankoop van hetzelve voor hare rekening, hoewel zonder vermelding van haren naam, op te dragen; terwijl hij daarentegen, door eene fchriftelijke volmagt, waarin de termijnen van de teruggave der voorgefchotene fommen zouden bepaald zijn, gewaarborgd zoude worden. Dit voorftel was andermaal onderfteund door een' verdichten brief van MARIA ANTOINETTA. Prins ROHAN, die een blind vertrouwen ftelde in de listige DE LA MOTTE en den raadfelachtigen CAGLIOSTRO, toonde zich oogenblikkelijk daartoe bereid, en trad met den juwelier BÖHMER in onderhandeling (Januarij 1785); fpoedig daarna werd hem de boven vermelde verdichte volmagt overhandigd. Hierdoor volkomen gerust gefteld, floot hij den koop tegen eene fom van 1,600,000 *livres* (omtrent 800,000 gulden), welker betaling in termijnen bepaald werd, teekende daarop wisfels, en zag zich den 1 Februarij in het bezit der halsketen.

De Gravin had dezen dag gekozen, dewijl dezelve beftemd was tot de viering van een groot feest aan het Hof te *Verfailles*, alwaar zij eene woning had, en bij welke ge-

legenheid de Koningin zich, zoo het heette, met de halsketen wenschte te verſieren. Een kamerdienaar zoude tegen den avond zich uit het ſlot begeven en het halsſnoer overnemen.

De Kardinaal woonde dit tooneel achter de glasdeur van een kabinet in perſoon bij. Op het bepaalde avonduur trad de zoogenaamde kamerdienaar der Koningin, die niemand anders was dan een der medeſtanders van de Gravin, binnen, met de woorden: *de la part de la Reine*, nam het halsſieraad over, en — verdween.

ROHAN meende intusſchen de hem welbekende trekken van een' bediende, die hem op het ſlot reeds meermalen ontmoet was, onderſcheiden te hebben; en, ten einde den Kardinaal alle wantrouwen deswege te benemen, ſtelde de Gravin nog eene andere list in het werk. Zij had, namelijk, opgemerkt, dat de Koningin, bij het gaan door de galerij, van hare kamer naar de kapel leidende, in de nabijheid van zekere ovaalronde deur gewoonlijk eene buiging met het hoofd maakte. Overeenkomſtig hiermede wist zij den Kardinaal te overreden, zich ter beſtemder tijd in de nabijheid dezer deur te bevinden, waar hem alsdan MARIA ANTOINETTA, door eene buiging met het hoofd, een geheim teeken der ontvangst van het kostbaar ſtuk zoude geven. De gewone buiging met het hoofd volgde werkelijk, en de Kardinaal, onnoozel genoeg, om daaraan de beteekenis te hechten, welke de Gravin daaraan had gegeven, was nu als in den hemel verplaatst; terwijl zij zelve, van het welgelukken van haar ontwerp verzekerd, en met het oogmerk om zich de omſtandigheden nog verder ten nutte te maken, zich vlijtig bezig hield met de ontſnoering der halsketen, waarvan zij de ſteenen door hare bedienden van tijd tot tijd liet verkoopen, de daarvoor verkregene ſommen telkens in de bank van *Londen* uitzettende.

De bedriegelijke handelingen der Gravin DE LA MOTTE met den Prins VAN ROHAN werden door de omſtandigheid nog te meer begunſtigd, dat zij, behalve hare woning te *Verſailles*, nog een huis te *Bar-ſur-Aube* bezat, werwaarts zij zich dus, zonder dat dit in het oog liep, meermalen konde begeven. Hier verſcheen zij zelfs met een klein gedeelte der diamanten verſierd, en wist de verwondering, over de ſpoedige verbetering van hare tijdelijke omſtandigheden, te doen ophouden door het voorgeven, dat het haar eindelijk gelukt was, in hare hoedanigheid, als afſtammelinge uit

het huis van VALOIS, de Koningin voor zich te winnen. Ten einde echter alle mogelijke voorzorgen te gebruiken tegen eene teleurstelling harer plannen van de zijde des misleiden Kardinaals, wist zij dezen tot eene reize naar zijne landgoederen in den *Elzas* te bewegen; daar zij hem, in een briefje van de Koningin, Hoogstderzelver verlangen te kennen gaf, dat hij zich voor eenigen tijd zoude verwijderen, „ten einde," gelijk het heette, „haar gelegenheid te geven, om intusschen zekere maatregelen tot zijne verheffing tot den post van eersten Minister te kunnen voorbereiden. De Kardinaal vertrok werkelijk.

Intusschen had de Baron VAN BRETEUIL, toen Minister van het Koninklijk huis, en een even ijverig aanhanger der Koningin als verklaard vijand van den Prins VAN ROHAN, vernomen, dat harer Majesteits naam bij den aankoop van het halssieraad bij den juwelier BÖHMER misbruikt was geworden, en haastte zich, om de Koningin van *deze onbetamelijke* handelwijze kennis te geven. MARIA ANTOINETTA, niets vermoedende van het bedrog, waarvan de Kardinaal het slagtoffer was, en slechts aan haren diepgewortelden haat tegen hem gehoor gevende, was, met regt, geweldig verstoord. Intusschen werd, op den raad van BRETEUIL en haren voorlezer, den Abt VERMOND, besloten, den naderenden eersten termijn van 400,000 *livres* der betaling van het halssieraad af te wachten, om, wanneer deze, gelijk te verwachten was, door den zeer in schulden stekenden Kardinaal niet dadelijk voldaan werd, des te zekerder maatregelen tegen hem te kunnen nemen.

ROHAN kwam omtrent dezen tijd te *Parijs* terug, en, niet in staat zijnde om de bovengemelde som bijeen te krijgen, deelde hij aan de Koningin zijne verlegenheid in een briefje mede, hetwelk, als gewoonlijk, door de handen der Gravin ging; waarop hij, door haar, ten antwoord kreeg, dat men zich bezig hield met het bijeenbrengen van een fonds ter aflossing; maar dat men, ingevalle van onvoorziene teleurstelling in dezen, staat maakte, dat hij de gelden zoude voorschieten, daar de termijn volstrekt niet verloopen mogt zonder betaling.

Men ziet, met welk eene bijna helsche list de doortrapte Gravin haar slagtoffer wist te ketenen. Het verdichte antwoord der Koningin gaf den Kardinaal aanleiding, zich tot den Schatmeester, ST. JAMES, een man van onmetelijken

rijkdom, te wenden, en dezen het geheim toe te vertrouwen. ST. JAMES betoonde zich ook werkelijk tot het verlangde voorschot bereid, en de Kardinaal gaf van dit gunstig gevolg weder, langs den gewonen weg, berigt aan de Koningin. Doch op eens begon Prins ROHAN zich te verwonderen, dat de Koningin, in weerwil van dezen nieuwen dienst, en van den vriendelijken toon in hare brieven, ten aanzien van haar persoonlijk gedrag niets veranderd was; hare houding jegens hem, wanneer hij aan het Hof voor haar verscheen, was gestrenger dan ooit, en hij deed deswege aan de Gravin de bitterste klagten. Deze doortrapte vrouw ondernam het, hem, door een nieuw bedrog, van zijne twijfelingen grondig te genezen. Hij kreeg weldra een briefje van de Koningin, waarin zij zich beklaagde, hem nog niet openlijk de gewenschte bewijzen harer welwillendheid te hebben kunnen geven, maar hem, in vergoeding daarvoor, in een der boschjes van het park van *Versailles*, des avonds tusschen 11 en 12 ure, een onderhoud beloofde. De Gravin, moet men weten, had op de *promenade* van het *Palais-Royal*, te *Parijs*, eene Actrice, D'OLIVA genaamd, opgemerkt, welker gestalte en gelaatstrekken veel gelijkheids met die der Koningin hadden. Men wist haar te beduiden, dat de kleine rol, die zij spelen zoude, aan de wenschen van het Hof te gemoet kwam, terwijl er slechts eene scherts bedoeld werd; en zoo werd de toestemming van eene persoon, die van hare bekoorlijkheden leefde, tegen eene belooning voor geld, spoedig verkregen. Deze Actrice begaf zich derhalve (in het begin van Augustus 1785) in eene huurkoets naar *Versailles*, en hier werd haar het bedoelde boschje aangewezen, 't welk men den Kardinaal te voren insgelijks had aangeduid. De laatste verwachtte het gewenschte uur met een onbeschrijfelijk ongeduld. Op den bepaalden tijd verscheen de gewaande Koningin; zij fluisterde den volkomen misleiden Kardinaal, die haar eerbiedig de hand kuste, toe: „ Ik ben over u tevreden; ik heb slechts een oogenblik tijd, om u te spreken. Spoedig zal ik u tot de hoogste gunst verheffen." — Op hetzelfde oogenblik verhief zich een, door de Gravin met opzet gelast en met de Actrice afgesproken gedruisch, waarop deze haastig zeide: „ Daar komen *Madame* en *Madame* D'ARTOIS; ik moet mij verwijderen," — den Kardinaal eene roos aanbood, en verdween.

Deze gebeurtenis, intusschen, verhaastte de ontknooping.

ROHAN, nu geheel gerustgesteld, drong bij ST. JAMES nog sterker, dan te voren, om geld aan, en deze wendde zich, om, tot betaling van zulk eene aanzienlijke som, te voren de uitdrukkelijke toestemming der Koningin te verkrijgen, tot haren, reeds genoemden, voorlezer, den Abt VERMOND, en den Minister BRETEUIL. De Koningin, door hen van de zaak onderrigt, beschouwde de handelingen des Kardinaals als eene gaauwdieverij, met oogmerk om zich geld te verschaffen, waarbij haar naam misbruikt werd; en wist zij alzoo den Koning te overreden, hem gevangen te zetten en zijn proces te laten opmaken; echter werd er besloten, hem vooraf te hooren.

Den 15 Augustus 1785, toen het geheele Hof in het kabinet des Konings te *Versailles* verzameld was, en ook de Kardinaal zich aldaar in pleeggewaad tegenwoordig bevond, gereed om zijne Majesteit ter misse te vergezellen, werd hij onverwachts in eene binnenkamer geroepen, waar hij zeer verrast was, ook de Koningin aan te treffen. De Koning vroeg hem terstond, zonder nadere inleiding: wat er gebeurd was met een halssieraad, hetwelk hij voorgaf voor de Koningin gekocht te hebben. Deze enkele vraag, onder dusdanige omstandigheden gedaan, deed een licht in zijne ziel opgaan. „Sire!" riep de Kardinaal uit, „ik zie te laat, dat ik schandelijk misleid ben;" en, zonder op eene vraag, hem inmiddels door de Koningin gedaan, te antwoorden, voer hij voort, zijne onschuld te bezweren. „Kardinaal!" viel hem de Koning in de rede, „ik vind uwe ontroering over deze onverwachte ontdekking zeer natuurlijk. Wees bedaard, en opdat u noch mijne tegenwoordigheid, noch die der Koningin hinderlijk zij, zoo begeef u in het naaste vertrek, waar gij alleen zult zijn. Daar vindt gij papier, pen en inkt; schrijf alles op, wat gij aangaande de zaak weet, en geef u daartoe den benoodigden tijd." — De Kardinaal gehoorzaamde, schreef omtrent een kwartier uurs, en stelde, toen hij de kamer weder intrad, den Koning een geschrift ter hand. „Ik moet u thans aanzeggen," zeide daarop de Monarch, „dat gij in verzekerde bewaring zult gesteld worden." — „Sire!" hernam de Kardinaal, hevig ontroerd, „ik zal mij altijd aan de bevelen van uwe Majesteit onderwerpen; maar bespaar mij den smaad van eene gevangenneming in mijn pleeggewaad en voor de oogen van het gansche Hof!" — „Het moet zoo zijn," antwoordde LODEWIJK, hem ijlings verlatende. Op

hetzelfde oogenblik gaf de ontbodene Baron VAN BRETEUIL op de galerij, werwaarts zich thans de Kardinaal had begeven, het bevel tot zijne gevangenneming, 't welk door den Majoor van de *Gardes-du-corps*, D'AGOUST, ten uitvoer werd gebragt.

Onder dit geleide, en wel op een' tijd, waarop hij in de kapel had moeten zijn, zag hem een zijner pikeurs uit het slot terugkomen, en maakte daaruit op, dat er iets buitengewoons moest zijn voorgevallen. Hij spoedde zich, zonder zijn voornemen aan iemand te openbaren, naar den stal, liet een paard zadelen, en reed in allerijl naar *Parijs*, waar hij zich terstond liet aanmelden aan het paleis des Kardinaals, met verzoek om tot deszelfs Vicaris, den Abt GEORGEL, te worden toegelaten, die, van de gevangenneming des Kardinaals onderrigt, den tijd had, om alle papieren en stukken van eenig belang, en vooral eene roode portefeuille, welke de verdichte briefwisseling met de Koningin bevatte, te bergen. Des namiddags werd de Kardinaal in zijn rijtuig, onder het geleide van den Heer D'AGOUST, naar *Parijs* gebragt; en kort daarop vervoegde de Baron VAN BRETEUIL, in zijn hotel aldaar, zich bij hem, om zijne papieren te verzegelen, en hem de, vroeger vermelde, vermeende volmagt der Koningin, tot aankoop van het halssieraad voor haar, waarop hij zich beroepen had, af te vorderen, die tegen eene quitantie werd afgeleverd. Na den avondmaaltijd, dien de Kardinaal in gezelschap van den Abt GEORGEL en den Majoor D'AGOUST hield, maakte hem de laatste het bevel des Konings bekend, om hem nog dienzelfden avond naar de Bastille over te brengen. Inderdaad kwam de toenmalige Gouverneur derzelve, de bekende ongelukkige Graaf VAN LAUNAY, tegen middernacht, met zijn rijtuig, om hem derwaarts te geleiden.

Insgelijks maakte men zich meester van de Gravin DE LA MOTTE, die zich nog te *Bar-sur-Aube* bevond, van waar zij juist voornemens was zich naar *Engeland* te begeven. Zij werd, te gelijk met CAGLIOSTRO, naar de Bastille gebragt. De Koning legde voor het overige, en men mag dit, ter eere van den ongelukkigen Monarch, niet verzwijgen, eene buitengewone gematigdheid aan den dag, bij het vervolgen dezer belangrijke zaak. Hij stelde den Kardinaal ROHAN de keus voor, om de beslissing over zijn lot aan deszelfs genade, of aan de uitspraak van een Geregts-

hof over te laten, en liet het, toen hij het laatste verkoos, aan hem over, te bepalen, voor welke regtbank hij wilde teregtstaan. De Kardinaal koos het Parlement, en tot zijn' verdediger den Advocaat TARGET. Ook werd hem vergund, de leden zijner familie bij zich te zien; en, in plaats van het hol in een' van de torens der Bastille, hetwelk hem de haat des Barons VAN BRETEUIL had toegedacht, werd den Gouverneur door den Koning volmagt gegeven, hem eene kamer in zijne eigene wóning in te ruimen. Ondanks deze schijnbare begunstigingen, was echter de toestand des Kardinaals, bij den aanvang van het proces, verschrikkelijk. De verklaringen van BÖHMER en ST. JAMES waren stellig in zijn nadeel. De Gravin DE LA MOTTE ontkende alles, en zocht zelfs *CAGLIOSTRO* als medepligtige bij den aankoop van het halssieraad en het misbruiken van den naam der Koningin te doen voorkomen. Daarbij kwam het aandringen van den juwelier op betaling der hem verschuldigde som; slechts ter naauwer nood werd deze laatste bevredigd door het voorstel van een' naderen termijn van betaling.

In deze hagchelijke gesteldheid van zaken verscheen bij GEORGEL zekere Abt DE JUNKER, die zijne diensten aanbood, en zekeren Pater LOTH, een *Franciscaner* monnik, die in de nabijheid van de Gravin te *Parijs* gewoond en veel bij haar aan huis verkeerd had, tot getuige aanvoerde. Door dezen vernam men, dat VILLETTE de schrijver der aan de Koningin toegeschrevene briefjes en der volmagt tot den koop was geweest, en dat de Actrice D'OLIVA de rol der Vorstin in het park te *Versailles* gespeeld had; zelfs de huurkoetsier, die haar derwaarts gereden had, werd opgespoord. Te gelijker tijd gelukte het aan GEORGEL'S onvermoeide pogingen, den verkoop der diamanten te *Londen* en het beleggen der gelden voor rekening der Gravin te bewijzen. Men maakte zich van de Actrice D'OLIVA te *Brussel* meester, en van VILLETTE te *Geneve*, werwaarts zij gevlugt waren. Door hunne verklaringen begon zich de chaos dezer helsche *intrigue* eindelijk op te klaren.

Tegen Pinksteren van het volgende jaar (1786) was eindelijk dit wijdloopig en zeldzaam proces zoo ver *geïnstrueerd*, dat het Parlement zich tot de uitspraak van het vonnis konde verzamelen. Geheel *Parijs*, ja men mag zeggen

geheel *Frankrijk*, en zelfs *Europa*, had de gespannen aandacht gevestigd op den uitslag eener zaak, in welke een Koning voor de gekwetste eer zijner Gemalin tegen zijnen Groot-Aalmoezenier, Kardinaal en Bisschop, als aanklager optrad. Den 31 Mei 1786, om 9 ure des avonds, volgde, na eene laatste zitting van 18 uren, de uitspraak van het vonnis, waarbij de Kardinaal van alle en elke soort van aanklagt geheel werd vrijgesproken. De Gravin DE LA MOTTE werd verwezen tot de straffe van het brandmerk op beide schouders met de letter V (*Voleuse*), en voorts veroordeeld, om het overige harer dagen in *Salpetrière* te worden opgesloten; VILLETTE werd uit het Rijk verbannen, hetwelk CAGLIOSTRO insgelijks verlaten moest, en de Actrice D'OLIVA werd, na de regtspleging, in vrijheid gesteld. Den Baron VAN BRETEUIL werd opgedragen, den Kardinaal bekend te maken, dat hij de Bastille mogt verlaten; naauwelijks was de laatste echter weder in het paleis te *Straatsburg* teruggekeerd, toen hem zijne ontzetting uit den post van Groot-Aalmoezenier en zijne verbanning naar de abdij *Chaise-Dieu*, in de gebergten van *Auvergne*, werd aangekondigd. Zoo groot de blijdschap was, waarmede in de hoofdstad zijne geregtelijke vrijspraak werd aangehoord, even sterk was de ontevredenheid over dezen maatregel aan het Hof. Intusschen was het toch onmogelijk, dat hij zijnen post behield; en, wat zijne verbanning naar de abdij betrof, had hij dezelve rijkelijk verdiend. De Koningin, slechts gehoor gevende aan het gevoel harer beleedigde eer, was buiten zichzelve over den uitslag van het proces; zij beschouwde de vrijspraak des Kardinaals als eene zegepraal, welke de invloed der groote familiën des Rijks op het Parlement zelve over de Koninklijke waardigheid behaald had; het was haar onmogelijk, zich eenig begrip te vormen, dat zulk een snood vergrijp niet naar de wet strafbaar was. Hare boezemvriendin, de Hertogin VAN POLIGNAC, moest de onaangename taak op zich nemen, om haar deze uitspraak aan te kondigen; niemand anders durfde dit ondernemen. — Toen de Gravin DE LA MOTTE haar vonnis hoorde, verviel zij in eene onbeschrijfelijke woede, en braakte verwenschingen uit tegen BRETEUIL en de Koningin zelve, waardoor de Voorzitter genoodzaakt was, haar een' doek in den mond te laten steken. Gedurende de teregtstelling zelve bood zij he-

vigen tegenſtand, en het gelukte ter naauwernood, haar op den éénen ſchouder te brandmerken. Onder de verwenſchingen, die men van haar hoorde, onderſcheidde men deze woorden: „ Het is mijne ſchuld, dat ik dezen ſmaad lijde; ik had ſlechts één woord te ſpreken, en ik wierd gewurgd." — Deze woorden geven veel ſtof tot nadenken; en wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat de Gravin DE LA MOTTE uit de gevangenis, naar welke men haar na den afloop ter teregtſtelling bragt, reeds na verloop van negen maanden op eene onbegrijpelijke wijze naar *Engeland* ontvlugtte; dat daarna de uitgave harer *Gedenkſchriften*, waarmede zij van daar dreigde, door de Hertogin VAN POLIGNAC, die deswege zelve eene reis moest ondernemen, werd afgekocht; wanneer men, zeggen wij, deze daadzaken in verband beſchouwt met die vermoedens, waartoe de loop dezer zonderlinge geſchiedenis zelve reeds aanleiding had gegeven, dan heeft men een ruim veld tot bedenkelijke giſſingen. — Het uiteinde der Gravin was voor het overige zeer treurig; zij ſtortte neder uit de derde verdieping van een huis van openbaar vermaak te *Londen*, waar zij den nacht in ongebondenheid had doorgebragt, en men vond haar des morgens dood op de ſtraat liggen.

De Kardinaal vertrok, onmiddellijk na de beſlisſing van zijn lot, naar zijne ballingſchap in de abdij *Chaiſe-Dieu*, van waar hij, tot herſtel zijner gezondheid, eerst naar *Marmoutier* in *Touraine*, en daarop naar zijne reſidentie te *Saverne* in den *Elzas* verplaatst werd. In het jaar 1789 verſcheen hij, als vertegenwoordiger der Geestelijkheid van het ambt *Hagenau*, in de geconſtitueerde nationale vergadering; maar de volksleiders vleiden zich vergeefs; zij meenden namelijk, dat hij, uit haat tegen het Hof, hunne plannen zoude begunſtigen; maar hij wees dezelve van de hand. Spoedig daarna dwongen hem de woelingen der Omwenteling, naar zijne bezittingen in *Duitschland* terug te keeren, alwaar hij zich, vooral door zijne weldadigheid, de algemeene achting verwierf, en door de deugden zijns ouderdoms de dwalingen zijner jeugd deed vergeten. Hij ſtierf te *Ettenheim*, den 17 Februarij 1802.

(*) De Vertaler heeft eene afbeelding, naar het oorſpronkelijke, in natuurlijke grootte, gezien van dezen *Collier*, waarin hij ongeveer 625 ſteenen telde, zeer vele zoo groot als kleine knikkers, en enkele van grootte en gedaante als een duivenei.

BRIEF VAN EEN' DER JONGE EGYPTENAREN, ONLANGS TE PARIJS, IN DE STRAAT CLICHY, AANGEKOMEN, OM EENE BESCHAAFDE EN GELETTERDE OPVOEDING TE ERLANGEN, AAN ZIJNEN VADER TE DAMIATE.

Wij hebben, mijn zeer geliefde Vader! onder de bescherming van den Profeet, behouden en gezond, het einde onzer reize bereikt. Wees omtrent het laatste gerust: de *Fransche* Doctor, wien men daarmede heeft belast, zegt, dat ik gezond ben; alleen vond hij mijne tint een weinig bruin, en heeft mij een geneesmiddel voorgeschreven, om dezelve te verhelderen. Ik doe alles, wat men van mij wil: ik ben hier om te leeren. De Apotheker van het huis heeft ook, in eene groote metalen buis, iets gebragt, dat ik wel gaarne zou willen weten, wat het was; het is bestemd voor mijn' neef MUSTAPHA. Ik begrijp niet, wat hem dit voorregt heeft doen verwerven; en wij allen hebben verzocht, dat aan elk onzer even veel mogt worden gegeven.

Het gebouw, waar wij ons bevinden, is ruim en zeer gemakkelijk; maar het bevat, ongelukkig, slechts twee putten, ééne pomp en één verlaatbak: ons ontbreekt dus water voor de menigvuldige wasschingen, door onzen heiligen Godsdienst voorgeschreven. Men heeft echter in deze behoefte voorzien, en eene overeenkomst getroffen met den Directeur der huisbaden, die ons elken morgen veertig geheele baden zal leveren; en alzoo zal het ligchaam der kinderen van MAHOMED voor alle bezoedeling bewaard blijven.

In dit land drinkt iedereen wijn; men heeft ons denzelven, zeker uit onachtzaamheid, toegediend, en wij hebben dien uit leergierigheid gedronken. Zal ik het bekennen? dat beviel ons regt goed, en dit vocht, ons door de Wet des Profeets verboden, begon ons onmisbaar te worden; maar gelukkig bemerkte een onzer onderwijzers het gevaar, en hield ons aan den rand des afgronds staande. Hij heeft een verwonderlijk middel uitgedacht, om ons tot de pligten eener strenge vroomheid terug te brengen, door aan onze tafel de *Bourgogne* te doen vervangen door hetgeen men *Suréne* noemt. Het gevolg was krachtdadig; wij hebben een' afkeer gekregen van den wijn, en zullen dien in ons gansche leven niet weêr drinken. ALLAH!

De Directeur van ons Collegie is een der Leden van het

Instituut, die in *Egypte* geweest zijn. Deze reis is alles, wat hij gedaan heeft, om den titel van Geleerde te verwerven. Dienvolgens zijn wij, die regelregt uit hetzelfde land komen, en hetzelve zeer wèl kennen, desgelijks jonge Geleerden; en ondertusschen zendt men ons naar *Parijs*, om aldaar onderwezen te worden! Men kan dus in *Frankrijk* al heel gemakkelijk Lid worden van het Instituut. Wat daarvan zij, onze Directeur betoont veel zorg en genegenheid onswaarts. Hij spreekt, zegt men, het Arabisch, en is wel zoo *goed*, van nu en dan ons tot tolk te willen dienen, ten aanzien van de noodwendigheden des levens. Onlangs waagde ik het, hem, in onze taal, te verzoeken om wat rijst; hij antwoordde mij, dat hij mij verstond, en een oogenblik daarna bragt een bediende mij een servet. Één van beide moet waar zijn; óf dat ik mij kwalijk heb uitgedrukt, óf dat onze Directeur geen zoo goed *Arabier* is als hij wil schijnen.

In afwachting van het onderwijs, gaan wij wandelen. Wij zijn in de *Champs-Elysées* geweest, en hebben *Tivoli* en het *Palais-Royal* bezigtigd. Geen betooverender verblijf, dan het laatstgenoemde! Het is een uitgebreide *bazar*, waar de rijkdommen der geheele wereld zijn uitgestald. In een' bekoorlijken tuin, wiens bloemen de lucht doen geuren, wiens watervallen alomme koelte verspreiden, verschijnt, bij het vallen van den avond, een gansche zwerm van jeugdige schoonheden, ongetwijfeld uit een' naburigen *harem* ontsnapt. Geen nijdige sluijer dekt hare aantrekkelijkheden; geen wachter beschermt dezelve. Eene van haar zag mij lagchende aan; het was eene *brunette*, nog bevalliger, lieve Vader! dan uwe ZETULBÉ, welke u drieduizend *sequinen* heeft gekost. Het vuur harer blikken was tot in mijne ziel doorgedrongen: verrukt, bedwelmd volgde ik haar, en stond op het punt van haar mijnen zakdoek toe te werpen; maar..... ik had dien niet meer. Eene voorzigtige hand had zich van denzelven meester gemaakt, zeker om mij te beletten eene onbezonnenheid te begaan. Om het even, ik zal deze plaats andermaal bezoeken, en de schoone onbekende daar wederzien; en ik smeek u, Vaderlief! wanneer mijne opvoeding voltooid zal zijn, haar voor mij te koopen, bijaldien zij, gelijk ik hoop, te koop is.

Ik moet hier mijnen brief besluiten; men roept mij, om naar de Moskee te gaan: gij moet weten, dat wij er reeds eene hebben, die vrij net en wel is voor eene Moskee, door Ongeloovigen gebouwd. Laat ons hopen, dat de werklieden

zullen verlicht worden door een' ſtraal van ALLAH 's heerlijkheid, en dat MAHOMED zich over hen ontferme! Ik zal niet in gebreke blijven, mijn waarde Vader! u datgene mede te deelen, wat mij verder opmerkelijk moge voorkomen. Veel volks komt ons zien: ons Collegie ſtaat des Dingsdags en Donderdags open voor het publiek, even als het Muſeum en de Menagerie. Men heeft mij verſcheidene kleine geſchenken gedaan, welke ik gaarne wilde erkennen. Wees zoo goed, en zend mij tot dat einde, met de eerſte gelegenheid, twee krokodillen en vijf of zes ratelſlangen, welke ik, tot eene gedachtenis, onder mijne beste vrienden wilde ronddeelen.

DE VERLOREN POST.

(Eene echte Anekdote.)

In het jaar 1779, toen de oorlog tusſchen *Engeland* en deszelfs voormalige *Amerikaanſche* Koloniën op het felst blaakte, ſloeg eene afdeeling der *Engelſche* troepen hare legerplaats op aan den oever eener rivier. Men vond hier eene door de natuur zoo wèl verſterkte plaats, dat men zich tegen alle overrompeling en krijgslist van den vijand volkomen beveiligd achtte. De *Amerikaanſche* oorlog was op ſommige plaatſen eer eene ſoort van jagt, dan een geregelde veldtogt. „ Indien gij met te veel kunst te werk gaat," zeide WASHINGTON, „ zoo zult gij niet ſlagen. Zorgt ſlechts, dat onder uwe troepen eene goede krijgstucht bewaard blijve, opdat gij, in geval van nood, in ſtilte den aftogt kunt ſlaan, of met elkander de doelmatigſte middelen beramen tot een' aanval. Zietdaar alles, wat het welzijn des vaderlands van u vordert."

De *Amerikanen* hadden de *Indianen* in hunne gelederen ingelijfd, en hen zeer geſchikt gemaakt tot eene ſoort van oorlogvoeren, voor welke zij, door hunne wijze van opvoeding en gewoonten, bij uitſtek berekend waren. Zij kwamen plotſeling uit hunne digte bosſchen of diepe moerasſen te voorſchijn, en bragten dagelijks met hunne pijlen of *tomahawks* veel nadeel toe aan het *Engelſche* leger, daar zij derzelver ſchildwachten overrompelden, de achterblijvers wegvoerden, en, wanneer er alarm geſlagen werd, zich op de vlugt begaven met zulk eene ſnelheid, dat de beste ruiterij hen niet konde volgen, en eene wijkplaats zochten in rotſen, waar men hen niet zonder gevaar kon naderen.

Ten einde zoo veel mogelijk deze foort van oorlog te ontwijken, bij welke meer te verliezen, dan roem te behalen was, had ieder *Engelsch* regement de partij gekozen, om zijne voorposten tot op een' grooten afftand van de kwartieren uit te zetten, fchildwachten verfcheidene mijlen ver in de bosfchen te plaatfen, en rondom het leger fcherpe wacht te houden. Een regement voetvolk was gelegerd aan den zoom eener gemeene weide. Het was dáár geposteerd, ten einde het leger tegen allen aanval te beveiligen. De dienst bij dat regement was zeer gevaarlijk; want het leed vele verliezen, daar de fchildwachten telkens op hunne posten door de *Indianen* overrompeld werden, zonder dat men eenig fpoor konde ontdekken van de wijze, waarop zij werden opgeligt, behalve, in enkele gevallen, eenige droppelen bloeds op het gras. Sommigen dachten aan verraad, en grondden zich op den last, aan de fchildwachten gegeven, om, ingevalle van overrompeling, hun geweer af te fchieten, en op die wijze de hulp der naburige posten in te roepen. Anderen, die hier geen verraad konden vooronderftellen, zagen in de verdwijning der fchildwachten een geheim, alleen door tijd of toeval op te klaren.

Op zekeren morgen, terwijl de fchildwachten, als naar gewoonte, gedurende den nacht uitgezet waren, kwam de wacht bij zonsopgang een' post aflosfen, die op een' aanmerkelijken afftand in het bosch geplaatst was. De fchildwacht was er niet meer! Men was zeer verwonderd, offchoon men er reeds aan gewoon moest zijn. Men plaatfte er een' ander' man, en wenschte hem, toen men hem verliet, een beter lot toe. „ Zijt niet ongerust," zeide de foldaat op een' toon van zelfvertrouwen; „ ik zal niet deferteren." Het peloton trok naar de *corps-de-garde* terug.

De fchildwachts werden om de vier uren afgelost. Toen nu de wacht, op den bepaalden tijd, den post kwam aflosfen, vond zij, tot hare verbazing, den man wederom verdwenen. Men zocht overal in het rond; maar men vond nergens eenig fpoor, waar hij kon gebleven zijn. Het werd dus nu dubbel noodzakelijk, dat de post bezet wierd; men liet er weder een' ander' man ftaan. Intusfchen had het gebeurde, gelijk men ligtelijk kan nagaan, allerlei bijgeloovige en vreesachtige denkbeelden bij de foldaten opgewekt, welke het geheele regement aanftaken. De Kolonel gaf, zoodra hij van het gebeurde kennis kreeg, zijn oogmerk te kennen,

om de wacht te vergezellen, wanneer zij den post zoude gaan aflosfen. Ter bepaalder tijd trokken zij gezamenlijk derwaarts en ftonden op nieuw niet weinig verbaasd, toen zij den post onbezet vonden.

In deze omftandigheid was de Kolonel in twijfel, of hij op deze plaats eene geheele kompagnie moest uitzetten, dan of hij den post weder moest toevertrouwen aan eene enkele fchildwacht. Het was van belang, de reden te weten van het verlies van mannen van beproefde dapperheid en zedelijkheid; en de maatregelen, die men tot dat einde in het werk had gefteld, fchenen niet gefchikt, om zulks te ontdekken. Het regement had nu weder drie dappere foldaten verloren, en aan een' vierden zulk een' gewaagden post toe te vertrouwen, was niets minder dan hem aan een' wisfen dood ter prooije te geven. De arme kerel, die thans aan de beurt lag, offchoon voor het overige een man van veel moeds, beefde van het hoofd tot de voeten. „Ik zal intusfchen mijn' pligt doen," zeide hij tot den Officier: „het moet zoo zijn; maar liever zoude ik mij op eene andere wijze laten van kant maken."

Ik wil hier niemand op zijn' post zetten tegen zijnen zin," antwoordde de Kolonel.

Terftond kwam een man uit de gelederen te voorfchijn, en bood zich aan, om op fchildwacht te ftaan. Zijn befluit werd algemeen toegejuicht. „Ik zal mij niet levend laten vangen," zeide hij, „en gij zult in allen gevalle van mij hooren. Bij het minfte, dat er gebeurt, bij het minfte gedruisch, dat ik hoor, zal ik vuur geven. Bij het gekras van eene raaf, het vallen van een blad, los ik mijn geweer. Gij behoeft dus deswege voor mij niet ongerust, maar flechts op uwe hoede te zijn, om fchielijk toe te fchieten."

De Kolonel wenschte hem geluk, en prees zijnen moed. Zijne kameraden drukten hem de hand, en verlieten hem met een treurig vaarwel. De kompagnie verwijderde zich zwijgend, en wachtte aan de *corps-de-garde* den uitflag af.

Er was reeds een uur verloopen, en allen luisterden beftendig met een angftig ongeduld, toen men eindelijk een' geweerfchoot hoorde vallen. De wacht marcheerde onmiddellijk, even als te voren vergezeld door den Kolonel en eenige der meest ervarene Officieren van het regement, naar den uitgezetten post. Toen zij op eenigen afftand van denzelven verwijderd waren, zagen zij de fchildwacht hen

naderen, een' man bij de haren met zich flepende. Naderbij gekomen, herkenden zij een' *Indiaan*, dien hij gedood had. Men vroeg hem terftond naar hetgeen hem was wedervaren.

„Ik had u gezegd, Kolonel!" fprak de foldaat, „dat ik, bij het eerfte gedruisch, vuur zoude geven, en dat befluit heeft mij het leven gered. Ik had nog niet lang op mijn' post geftaan, toen ik iets hoorde, niet ver van mij af. Ik zag rond, en ontdekte een *Amerikaansch* zwijn, hetwelk, al grazende, hazelnoten fcheen te zoeken onder de bladeren. Daar deze dieren hier zeer gemeen zijn, hield ik niet lang op hetzelve bepaald het oog. Maar, altijd op mijne hoede zijnde tegen een' onverwachten aanval, en niet wetende, wat ik als een' wezenlijken grond van fchrik moest befchouwen, achtte ik het, bij eenig nadenken, raadzaam, de oogen op dat dier gevestigd te houden, en alle deszelfs bewegingen in de ftruiken gade te flaan. Maar het was de tijd nog niet om het fein te geven, en ik vermoedde nog heimelijk verraad van een' anderen kant. Evenwel kwam het mij opmerkelijk voor, dat ik het dier een' omweg zag nemen, om in een digt kreupelbosch te komen, dat achter mijn' post gelegen was. Toen het nu op een' geringen afftand van mij verwijderd was, ftond ik op het punt van op hetzelve aan te leggen; maar mijne kameraden, dacht ik, zouden mij befpotten, indien ik het dier doodde, en daardoor zoo veel beweging veroorzaakte. Ik had reeds befloten om het te laten loopen, toen het het kreupelbosch nabij kwam, en ik in deszelfs gang iets onnatuurlijks meende te befpeuren. Daarop mikte ik, en velde het ter neder; wanneer het een geluid van zich gaf, dat ik voor een menfchelijk geluid herkende. Dezen *Indiaan* had ik gedood. Hij had zich zoo digt in die wilde zwijnenhuid weten te hullen, zijne handen en voeten waren er zoo wèl in verborgen, dat deze vermomming ook mij gemakkelijk konde bedrogen hebben. Hij was met een mes en een *tomahawk* gewapend."

De oorzaak der verdwijning van de andere fchildwachten was nu tevens opgeklaard.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, AANGAANDE TUNIS.

Ik bevond mij op de haven van *Marſeille*, en zag een Brigantijn, die zich gereed maakte om naar *Tunis* af te zeilen. Onwillekeurig beving mij de lust, om die ſtad te bezigtigen, en ik nam de eerſte gunſtige gelegenheid waar, om mij derwaarts te begeven.

Men ſtelt zich doorgaans eene reis naar *Barbarije* als een' togt van groot belang voor; dit is echter zoo niet, en voor weinig kosten ziet men in een kort tijdsbeſtek vele gedenkteekens, menſchen en ſtranden, die alle onze opmerking verdienen.

Ik heb een bezoek afgelegd bij onzen Conſul-generaal, den Heer GUYS, die mij in ſtaat ſtelde, om volkomen veilig en op eene zeer aangename wijze in dit land te reizen.

De belastingen worden in dit koningrijk, of, wil men liever, in deze republiek, want de ſtaatsinrigting heeft hier een' gemengden regeringsvorm, geheven door een leger, hetwelk de ſchatpligtigen tot betaling dwingt, en tweemaal 's jaars de belastingen int van de *Christenen*, *Joden* en *Arabieren*.

Ik heb mij met een dier legers op weg begeven, en ben hierdoor in de gelegenheid geweest, om mij naauwkeurig bekend te maken met de zeden, den grond en deszelfs voortbrengſels, en de gebeurtenisſen van dit land. Ik ſtelde mij niets dan dorre zandwoestijnen voor, en was dus niet weinig verrast, toen ik integendeel bekoorlijke valleijen en zeer ſchilderachtige landouwen zag. De grond is uit zijn' aard zeer vruchtbaar; maar de ſtrooptogten der *Bedouïnen* ſchrikken den landman af, denzelven behoorlijk te bebouwen, en men ziet op de velden bijna niets dan rogge en rijst.

Ik heb het ſtrand bezocht, waar KAREL V aan land ſtapte, bij gelegenheid van zijnen togt naar *Afrika*. Met aandoening heb ik vertoefd op de plaats, waar de H. LODEWIJK het leven verloor. Ik heb mij, gelijk weleer MARIUS, nedergezet op de bouwvallen van *Carthago*: ik had dezelfde reden niet als hij, om mij in gepeinzen te verdiepen; ik kon mij echter niet onthouden, mij toe te geven in wijsgeerige beſpiegelingen aangaande deze naauwelijks meer zigtbare overblijfſelen van de trotſche mededingſter van *Rome*. Ik zocht, maar vergeefs, de zuilen van die terras, waar ENEAS aan DIDO zijne rampen verhaalt, en ik konde den

beroemden toren van ALMENAR niet meer beklimmen, dewijl deszelfs trap en het grootste gedeelte der muren verwoest is.

Wanneer men oudheden wil zien, die nog meer ongeschonden bewaard zijn gebleven, dan moet men meer binnenwaarts doordringen; en wanneer men, gelijk ik zulks deed, de geldheffende soldaten en de sabelslagen uitdeelende ontvangers volgt, zoo ontdekt men, niet verre van de tenten der *Bedouïnen*, zuilen en andere overblijfselen van *Romeinsche* steden, die sedert lang verwoest zijn.

De *Arabier* legert zich onder gespannen zeildoek, en heeft geene behoefte aan hechte bouwstoffen; daarom eerbiedigt hij ook de kroonlijsten en kapiteelen der bestaande oudheden. Geheel anders is het gesteld in de hedendaagsche steden, waar de huizen en Moskeën vervaardigd zijn met de steenen der aloude gebouwen.

In de oostelijke gedeelten heb ik somtijds van den dorst geleden; het water is in deze luchtstreek eene soort van Godheid, die men aanbidt, en zij, die het durven wagen, het te bezoedelen, worden dadelijk gesteenigd. — De vrouwen zijn bevallig en welgemaakt, hare driften hevtig, hare jaloezij gevaarlijk. Maar deze opbruisende levendigheid is van korten duur: zij worden schielijk oud, en, naardien haar geest niet beschaafd is, leiden zij een zeer eentoonig en treurig leven.

Het meer *Faraoun* is bekend door de Geschied- en Reisbeschrijvers, die er zoo dikwijls van gewagen; ik ben langs deszelfs oostelijke zijde gegaan. Het is bijna geheel verdroogd, of liever, het bestaat uit eene zee van fijn en stuivend zand, in hetwelk somtijds geheele karavanen zijn verzwolgen.

Onder de plaatsen, die eene bijzondere opmerking verdienen, behoort *Zerbi*, eene soort van eiland, dat slechts door een zeer eng kanaal van het vaste land gescheiden is. De inwoners zijn zachtzinnig, beminnelijk en werkzaam. Van deze laatste deugd, die hun zoo bijzonder eigen is, had ik wel het eerst mogen spreken; dit zou mij de moeite bespaard hebben, om hunne andere hoedanigheden op te noemen. Hunne nijverheid stelt hen in staat om onbekrompen te leven, en dit heeft gastvrijheid en vrolijkheid ten gevolge, vooral bij de *Mahomedanen*. Op het eiland *Zerbi* lijdt men echter veel door de droogte; maar de dadel-, citroen-

en olijfboom bieden als om ſtrijd hunne ſaprijke vruchten aan, om den inboorling en den vreemdeling te verkwikken.

Ik heb vergeefs naar den *lotus* gezocht, naar welke plant de Ouden de bewoners dezer ſtreken *Lotophagen* hebben genoemd. Ik heb er geen ſpoor van ontdekt, en zelfs bemerkt, dat de *Muzelmannen* zich die plant niet meer herinnerden; een bewijs, dat de planten even zeer als de tijden en inrigtingen verdwijnen.

De gehuchten en dorpen zijn hier zeer digt nevens elkander gebouwd; hetgeen mij deed denken aan *Provence* en *Languedoc*. De groote markt is nabij de haven, aan de noordzijde, en dáár is een vrij belangrijke handel in olie, zijde, wollen ſtoffen, dekens, mantels voor de *Mooren*, ſhawls voor de vrouwen, en eene menigte andere inlandſche goederen en manufacturen.

IETS WEGENS DEN CONSTANTIA-WIJN VAN KAAP DE GOEDE HOOP.

— De eerſte uitſtap, dien ik deed, was naar het landgoed *Conſtantia*, waar de vermaarde wijn van dien naam wast. Op mijnen weg derwaarts had ik een gezigt van het land in den omtrek der Kaapſtad, en vond hetzelve zeer verſchillend van hetgeen ik mij had voorgeſteld. In ſtede van dien gloed der vruchtbaarheid en weligen plantengroei, welke wij in onze gedachten ſteeds met een keerkringsgewest verbinden, zag ik overal eenen kouden, dorren, kalen bodem, die mij de onvruchtbaarſte ſtreken van *Schotland* ten klaarſte vertegenwoordigde. Het éénige natuurlijke houtgewas ſchenen ſchrale dennenboomen te zijn; en de ellendige ſtruiken en het grove gras, welke kariglijk den grond bedekten, wezen uit, hoe arm de bodem was. De boerderijen op *Conſtantia* zien er even als de overigen uit, hoewel hier alleen de druiven wasſen, aan wier kostelijk ſap zij hare vermaardheid te danken hebben. De bebouwer van de kleinſte derzelven zeide mij, dat hij de plekken had gekenmerkt, welke deze bijzondere ſoort voortbragten, en dat wijnſtokken, maar weinige voeten van deze lijn geplant, eene geheel verſchillende en mindere vrucht gaven. Het ware te wenſchen, dat men den grond onderzocht; immers de lekkere ſmaak der Conſtantia-druiven moet alleen aan deze of gene bijzondere

GRIEKSCHE DAPPERHEID.

Toen den 13 Junij l. l. de Helden van *Misfolonghi*, met den eerbiedwaardigen NOTIS BOZZARIS aan hun hoofd, zich te *Napoli di Romania* gezamenlijk naar Generaal ROCHE, den vertegenwoordiger van het *Fransche* Committé, begaven, om hem eene voorfpoedige reis toe te wenfchen, zeide de Generaal, in zijne dankbetuiging, gewagende van de verdediging van *Misfolonghi:* „ Ik verbeelde mij, in „ ulieden te zien de Helden, door HOMERUS bezongen, „ de dapperften der dapperen van *Griekenland*." — „ Generaal!" hernam onmiddellijk een der oudfte ftrijders, „ de „ dapperften zijn bij *Misfolonghi* gebleven."

LAGE DUNK DES FRANSCHMANS VAN ZIJNE HOOGSTE LETTERKUNDIGE VEREENIGING.

„ Wat hebben wij, bid ik u, met elkander gemeen?" zeide D'H... tot L....

„ Hoegenaamd niets inderdaad, Monfeigneur!" was het antwoord: „ want gij zijt Akademist, en ik ben Letterkundige."

DE GESTOLEN DIEF.

Ongelukkige! (zoo fprak de Regter een' voor hem gebragten paardendief aan) hoe durfdet gij u vermeten, op lichtklaren dag en de openbare ftraat, een paard te ftelen? — Ik een paard geftolen! (hernam de dief.) Weet, geftrenge Heer! dat in eene naauwe fteeg mij een paard in den weg ftond. Ik had haast, en wilde het van achteren voortdrijven. „ Voorzigtig!" riep eene ftem mij toe; „ neem u in acht; dat paard fchopt!" Langzaam floop ik zijwaarts, ten einde mijnen weg te vervolgen. „ Halt!" riep een karreknecht; „ niet te nabij; dat paard bijt!" Wat bleef mij thans over, wilde ik niet gefchopt of gebeten worden, dan mij op hetzelve te plaatfen? Maar naauwelijks zet ik mij in den zadel, of het weêrfpannige ros neemt den kop tusfchen de pooten, en rent over heg en fteg, gelijk een vogel door de lucht, veertien mijlen wegs met mij voort. En zoo, geftrenge Heer Regter, ben ik hier gekomen. Heb *ik* nu het paard, of heeft het paard *mij* geftolen?

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET HOOGE BELANG VAN TEEKEN- EN SCHILDERKUNST, ALS EEN MIDDEL TER UITBREIDING EN VERHEFFING VAN HET VOORREGT DES GEZIGTS.

Door

N. SWART.

[Gehouden in 1825, bij de plegtige uitdeeling van Eereprijzen, in het Instituut voor onderwijs in de Teekenkunde, opgerigt door de beide Departementen der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, te *Amsterdam*. (*)]

Het is doorgaans niet het verwonderingwaardige, het is alleen het vreemde en ongewone, dat onze verwondering opwekt. Om deze *vatbaarheid* onzer natuur op de *regte voorwerpen* te rigten, wordt bijzondere opmerkzaamheid en nadenken gevorderd. Dan echter gebeurt het ten opzigte der natuurlijke voorwerpen niet zelden, dat onze verwondering toeneemt, hoe meer gemeenzaamheid met dezelve, en bekendheid met de zamenstelling en werking, die zou moeten doen verminderen. Verbeeldt u de wording van den eersten mensch, niet slechts in volwassen toestand, maar teffens met genoegzaam ontwikkelde vermogens; en gewis is geen dichter in staat, de verbazing, de verrukking, de verplettering van zijn geest en hart naar eisch te schetsen. Het ongewone, het nieuwe vereenigt zich bij hem met het inderdaad verwon-

(*) Zoo iemand dit stuk hier en daar te moeijelijk voor de kinderlijke bevatting vindt, hij wete, dat het ruim zoo zeer voor de overige toehoorders, de ouders en vrienden der leerlingen, als voor dezen is vervaardigd, die wel bezwaarlijk naar eenig stuk van dusdanige uitgebreidheid aanhoudend zouden blijven luisteren; schoon het bij de voorlezing eenigzins is bekort.

derlijke; en blijft zijn geest levendig op dit ſtuk, wordt hij niet ſpoedig moede van bewonderen, niets vreemds meer onderſcheidende, omdat alles even vreemd is, dan openen zich voor zijn gevoel dagelijks nieuwe bronnen van al dieper en inniger gewaarwording. Ik *wil niet* herhalen, wat duizenden vóór mij gezegd hebben, wanneer zij de wonderen der ſchepping vermeldden, van de planeten in haren geregelden loopkring, tot het *vliegje*, dat in de lucht gonst; maar *dat* zich deze voorwerpen rondom ons bevinden, op eene bepaalde wijze beſtaan, werken en veranderen, het doode zoo wel als het levende, het bewerktuigde als het onbewerktuigde, — wij zien het, maar begrijpen het immers niet. Wij zien het, en wat is dan *zien?* wat is die wonderbare eigenſchap, waardoor wij tot alle de gemelde voorwerpen in zulk eene naauwe betrekking ſtaan? Indien *er geene* duisternis beſtond, indien vooral ons oog, even als het oor, de vatbaarheid miste om geſloten te worden, *men* had ligt aan deze vraag nimmer gedacht; het was dan als een natuurlijk gevolg beſchouwd, dat hij, die beſtaat, van zelve als verbonden is met al wat rondom hem beſtaat. Maar, zoo is het niet gelegen; waar het licht wijkt, daar verdwijnen de zigtbare voorwerpen; waar men het oog ſluit, daar ſnijdt men al de draden af, die ons als van duizend zijden met de wereld verbonden. *Al* de draden, zeg ik? Neen! Er blijven enkele over, of komen in de plaats, die ten deele geſchikt zijn, ons nog nader denkbeeld van de dingen buiten ons te doen vormen. Het gevoel, namelijk, doet ons dezelfde voorwerpen, maar op kleiner afſtand en met andere eigenſchappen, kennen. Doch, wel verre dat onze waardering des anderen zintuigs hierdoor zou verminderen of onze verwondering ophouden, nemen dezelve billijk ſlechts te meer toe. Ja, de kennis door aanraking, hoe zeer even onoplosſelijk voor den gewonen mensch, zal ligt nog iets zeer natuurlijks aan *hem* toeſchijnen, die reeds begint in te zien, dat de aanſchouwing iets geheel wonderbaars is. Hier zijn de voorwerpen bij mij;

ik betast ze met mijne gevoelige vingeren; derzelver natuurlijke uitwerkfelen en de hoedanigheden, waarop die rusten, doen zich van zelve aan mij kennen; maar dáár ftaan zij verre buiten mijn bereik, en ik leer ze echter, in menig opzigt, beter kennen, dan deze enkel gevoelde.

Ik hoop, M. T., dat ik uwe belangftelling, door deze voordragt, eenigzins zal hebben opgewekt voor de befchouwing eener werkzaamheid van ons dierlijk zamenftel, aan welke wij allen den fchoonften prijs toekennen. Immers ik wilde u fpreken *over het hooge belang van Teeken- en Schilderkunst, als een middel ter uitbreiding en verheffing van het voorregt des Gezigts.* En ik meen deze verhandeling niet gepaster te kunnen aanvangen, dan met eenig antwoord op de vraag: *wat is zien?* Ik zeg, *eenig antwoord*, M. H.; want niets is waarachtiger, dan dat geen gefchapen geest tot het binnenfte der natuur doordringt. De wijsgeer nadert flechts eenige fchreden meer tot de waarheid, die zelve volftrekt ontoegankelijk blijft. Doch, hoe verbazend weinig het ook is, wat wij der verborgenheid ontwringen, dit weinige is voor ons van onberekenbare waarde. Het is er omtrent mede gelegen als met het onderzoek van het inwendige onzes aardbols: hoe onnoemelijk klein de afftand ook zij, dien men naar deszelfs middelpunt heeft afgelegd, die dunne korst heeft ons reeds belangrijke uitkomften opgeleverd. Eene andere opheldering mag men ontleenen van het denkbeeld eens begaafden fchrijvers (BAILLY), die de warmte, welke onze aarde ftooft en vruchtbaar maakt, zoo ik meen, naauwelijks voor een tiende gedeelte aan de zon, het overige aan eigen inwendig vuur toefchreef, en echter dezen kleinen bijflag genoegzaam achtte, om het onderfcheid tusfchen zomer en winter, tusfchen *Kamfchatka* en de *Goudkust* voort te brengen. Van zoo veel belang is ook onze menfchelijke wetenfchap, hoe onvolkomen. Zoo merkwaardig althans meen ik datgene te mogen achten, wat de natuurkundigen ons omtrent het *zien* leeren, fchoon het na dat alles even wonderbaar, even ondoorgrondelijk blijft.

Het is bekend, dat alleen ſtoffelijke voorwerpen, in de natuurkunde ligchamen genoemd, vatbaar zijn om gezien te worden. Deze moeten dus ééne of meer eigenſchappen bezitten, op welke die vatbaarheid is gegrond. Drie derzelve komen hierbij bepaaldelijk in aanmerking; te weten, de *ondoordringbaarheid*, de *ijlheid*, en de *aantrekkingskracht*. Door ondoordringbaarheid verſtaat men, dat het eene lichaam voor het andere noodwendig moet wijken, en geene twee tegelijk op dezelfde plaats kunnen beſtaan; door de ijlheid, of poreuſiteit: dat echter geen ligchaam de ruimte, door hetzelve bezet, geheel vervult, maar dat er in hetzelve immer openingen gevonden worden, in welke andere fijne ſtoffen kunnen doordringen; aantrekkingskracht, eindelijk, is die hoedanigheid, door welke de ſtof onderling verkleefd en verbonden blijft: zij betoont zich op velerlei wijze werkzaam, in het kurkje, dat, op het water drijvende, naauwelijks in de nabijheid van een ander ſoortgelijk komt, of zij naderen elkander en vereenigen zich met ſnelheid, en in onze aarde, tot welke alles wederkeert, wat niet meer met geweld in de lucht opgeheven wordt, zoo wel de ſteen, die zijne hem medegedeelde beweging verliest, als het paleis, dat geen ſteun meer in de vermolmde pijlers vindt; ja, in ons ganſche hemelſtelſel werkt en regeert deze aantrekkingskracht: de zon, een verbazend uitgebreid en daardoor ſterk aantrekkend ligchaam, houdt alle de planeten, gelijk onze aarde, door dien invloed geketend, belet haar, in de rigting voort te gaan, welke zij bij heure wording ſchijnen ontvangen te hebben, en deze draaijen, zichzelven aan haar licht en warmte koesterende, immer om dit groote middelpunt rond. Maar er beſtaat, behalve deze algemeene en onverſchillige, ook eene bijzondere neiging tusſchen verſchillende ſtoffen, welke niet minder belangrijk is voor het beſtaan en bepaalde wezen der zigtbare natuur. Men noemt haar de ſcheikundige verwantſchap, en zij is die eigenſchap, door welke zekere ligchamen zich onderling gaarne vereenigen, en andere volſtrekt weigeren te zaam te ſmelten.

Hoe gemakkelijk b. v. lost men ſuiker in water op, en hoe onmogelijk valt het, olie of vet daarmede verbonden te houden. Wie weet niet, dat meest alle ligchamelijke voorwerpen uit een aantal ſtoffen beſtaan, die de kunst te ſcheiden en ook wederom te vereenigen weet? — Ik zeg, *de kunst;* doch eigenlijk moest zij zoo niet heeten; het is veel meer bloot de wetenſchap, door opmerkzaamheid aan de natuur ontwrongen, welke den mensch leert, zoodanige dingen met elkander in aanraking en naauwe vereeniging te brengen, welke geſchikt zijn, door ſcheiden en vereenigen, door ruilen en afſtaan van onderſcheidene beſtanddeelen, geheel nieuwe ſtoffen, met gansch veranderde eigenſchappen, voort te brengen. — Ziet daar, zeggen wij, de eigenſchappen der ligchamen, op welke de zigtbaarheid ons toeſchijnt te berusten.

Doch gij weet tevens, dat het zien onmogelijk is zonder licht. En wat is nu licht? Hoe werkt hetzelve? Wat hebben wij van deze onmisbare voorwaarde tot het zien toch wel te denken? Wat wij er van weten, is, dat zekere ligchamen en zekere omſtandigheden dien toeſtand, welken wij licht noemen, in meerdere of mindere mate en uitgebreidheid te weeg brengen. Vermolmd hout en ſommige rottende voorwerpen verſpreiden licht, enkele inſekten desgelijks, en alwat verbrandt, heeft een' min of meer helderen glans ten onvermijdelijken gevolge. Voornamelijk echter ontvangen wij ons licht van den hemel: met het rijzen en dalen der zon begint en eindigt de dag; met het meerder of minder ombelemmerd gezigt van dien ſchoonen bol aan het uitſpanſel is de dag helder of donker; en wat wij bij den nacht zien, dat hebben wij aan de weêrkaatſing van het zonlicht of den invloed van meer verwijderde en ſoortgelijke lichten aan den hemel (maan en ſterren) te danken. Uit dit alles heeft men het beſluit opgemaakt, dat het licht zelf als eene zekere fijne ſtof is te beſchouwen, die, even als onderſcheidene geurige uitwaſemingen, van bepaalde ligchamen uitgaat en zich in het ronde verſpreidt. Het eerſte algemeene uitwerkſel dezer verſpreiding op ons gevoel is echter bezwaarlijk te

noemen. Stelt u voor, dat geene enkele zaak onder het bereik van uw gezigt was, zelfs het uitſpanſel en zijn blaauwe boog niet; dat uwe oogen onbewegelijk gerigt ſtonden naar eene oneindige ledigheid: wat zou u dan de dag zijn, tenzij eene wat helderder en blijder kleur, over die oneindigheid verſpreid? Maar, nu doen zich de voorheen genoemde eigenſchappen der ligchamen kennen, in welke ook het licht deelt: de *ondoordringbaarheid*, waardoor het van vele voorwerpen terugſtuit; de ijlheid, om welke het andere meer of min indringt; de verwantſchap, waardoor het als ontleed wordt, en zijne zelfſtandigheid ten deele in het ligchaam ziet opgeſlorpt, ten deele teruggegeven. En dit maakt de ligchamen zigtbaar, het eene duidelijker, het andere minder klaar, het eene dus, het andere zoo gekleurd. Want de *kleuren* zijn de zamenſtellende deelen des lichts, *of liever* zulk een onvolkomen licht, welks voltooid geheel in het helder wit, in de afwezigheid van eenige met regt zoo genoemde kleur aanſchouwelijk is.

Maar, niet ons geheele ligchaam ziet. Het *gevoel* alleen heeft onder alle zintuigen het voorregt ontvangen van over het geheele dierlijke wezen verſpreid te zijn. Het oog is het bepaalde werktuig om te zien. Sluit het, zoo helpt u geen licht; open het, en terſtond vertoont zich, in plaats van den donkeren Chaos des nachts, de ſchepping, uit denzelven opgerezen. Wanneer wij nu dit oog en zijne werking op het licht wat nader beſchouwen, dan vinden wij, dat hetzelve geſchikt is, om een groot aantal lichtſtralen op te vangen, van alle kanten in hetzelve vallende, en dus een groot veld aan zijne werking te onderwerpen; en vervolgens zulk eene buiging aan die lichtſtralen te geven, dat het genoemde veld oneindige malen wordt verkleind, zonder nogtans eenige verandering of verlies te ondergaan; en dat nu dit verlichte veld met alle zijne daarop bevondene voorwerpen, hunne omtrekken en kleuren, ſtaat afgedrukt op een weefſel van zenuwdraden, die alle deze toeſtanden en hoedanigheden gevoelen, en de bewustheid daarvan, naar

den aard der zenuwen, tot het algemeene kenvermogen, de ziel of het ik des menſchen, overbrengen. Een groot deel van deze gevolgen is zoo duidelijk na te gaan, dat onze werktuigen om het gezigt te verſterken, onze vergrootglazen en onze verrekijkers op de kennis dezer uitwerkſelen, de kennis der eigenſchappen van het licht zijn gegrond, ja gedeeltelijke namaakſels van het oog zelf. Een ander deel, echter, blijft duister; en niemand is in ſtaat u te zeggen, waarom gij de voorwerpen, door de gezigtzenuw opgemerkt, juist onder de gedaante van zien, in plaats van voelen, gewaar wordt.

Aldus heb ik gepoogd u eenig oppervlakkig denkbeeld van zien te geven, in zoo verre het op iets meer, dan de bloote ondervinding van elk mensch, berust; ſchoon dit weinige gewis meer ſtrekt om de verwondering en weetgierigheid op te wekken, dan wel om die te bevredigen. Doch misſchien bereiken wij, bij alle wereldbeſchouwing, wel dan juist het wezenlijke, bereikbaar geſtelde oogmerk, wanneer we elkander opmerkzaam maken op de groote werken Gods, en de algemeene verwondering en verbazing daarover, als eene vonk der aanbidding en levende godsvrucht, in de ziele werpen. Wat wij toch verder gaan in dit onderzoek, wat wij meerdere wijsheid en weldadigheid ontdekken; ſchoon we altijd ſtuiten op een laatſte geheim, en demoed de vrucht der diepſte geleerdheid zoo wel, als ſcherpzinnigheid moet worden.

Wij zullen nu tot het tweede deel onzer verhandeling overgaan, waarin wij u het hooge belang van dit zintuig des gezigts willen leeren kennen. Wij bezitten vijf zintuigen, aan welke alle wij groote verpligting hebben. Hoe bezwarend zou het onderhoud des levens ons vallen, indien de ſmakelijke ſpijs en drank dit niet vergoedden! Hoe veel zouden ſpijs en drank, ja ook de wandeling in het open veld en de friſſche morgenlucht verliezen, indien de reuk niet beſtond! Deze beide, echter, zijn van het minſte belang, om onze kennis te vermeerderen; zij doen ons de *ligchamen* niet, zij doen ons

flechts ééne bepaalde eigenfchap, één uitwerkfel van fommige derzelve kennen. Maar de drie overigen zijn als van hooger natuur. Het gevoel doet ons de dingen zelve, van nabij en aan verfcheidene kanten, kennen. De vastheid, de ruwheid of gladheid, de omtrek, benevens warmte of koude, ligtheid of zwaarte, worden ons daardoor bekend. Nu weten wij, wat een ligchaam zij; onze gewaarwordingen, onze denkbeelden en begrippen zijn tot in het oneindige vermenigvuldigd, en er is ftof voorhanden, om ons verftand nutte werkzaamheid te bieden. Met het gehoor is het anders gelegen; dat brengt zelfs geen beftanddeel tot ons zenuwgeftel over, om door hetzelve verkend te worden. Het is eene bloote trilling van het voorwerp, die eene daaraan beantwoordende golving in de lucht voortbrengt, welke, door onze gehoordeelen overgenomen, de waarneming eens bepaalden klanks in onze ziel doet ontftaan. Maar deze werking, op welken afftand ook, geheel middellijk voortgebragt, en dus ongefchikt om het voorwerp zelve te doen kennen, wordt toch in het gebruik niet alleen zeer rijk, maar ook zeer gefchikt, om juist het inwendigfte veler wezens uit te vorfchen. De natuur, namelijk, heeft aan meest alle levenden eene ftem medegedeeld, door welke zij hunne innerlijkfte gewaarwordingen uitdrukken. En de mensch heeft niet flechts eene bron van het aandoenlijkst gevoel in deze ftem en allerlei ander geluid ontdekt, wanneer de regelen der toonkunst die befturen; maar bovendien is het vooreerst en vooral op dit vermogen, dat de fprake is gebouwd — die grond van alle befchaving, die band van elke maatfchappij, dat kenmerkend voorregt van ons geflacht. Ja, onbefchrijfelijk groot is de waarde van het gehoor. Met alle mogelijke moeite door den daartoe bevoegden man opgeleid, zijn de kennis en het doorzigt van den zonder dit zintuig geborenen nogtans zoo beperkt, dat hij geacht wordt nimmer als volkomen bij zinnen te mogen worden aangemerkt.

En echter aarzelen wij niet, aan het gezigt groote

voordeelen boven allen toe te kennen. Vergelijken wij hetzelve met het gevoel, welk een uitnemend verſchil doet zich hier onmiddellijk voor! Tot op verren afſtand nemen wij de zigtbare voorwerpen, in hun geheel of een aantal te gelijk, waar, en verkrijgen juist daardoor de volledigſte begrippen met wonderbare ſnelheid. Hierbij voegen zich de kleuren, de verſchieten, de wijzigingen en afwisſelingen van ſchaduw en licht, het gewemel van duizend levende en levenlooze voorwerpen, die een nooit ſtilſtaand tafereel voor onze oogen uitbreiden. Of nemen wij zelfs het gehoor tot maatſtaf: wat bezit hetzelve, dat het oog niet heeft, of niet op eenige wijze vergoedt? Leert de ſtem ons menigmaal de inwendige gepeinzen kennen, houding, gedaante en vooral gelaat, van elk dier, teekenen ons niet min duidelijk zijn gevoel en voornemen. Verheft de nachtegaal zijne orgeltoonen, om onzen geest te ſtreelen en te verrukken, de velden en de boomen, de bloemen en de inſekten, het gevogelte en het gedierte, ja aarde, water en lucht, alles is geſchikt om ons te vermaken en tot de zoetſte aandoeningen op te voeren. Tegenover de ſpraak ſtellen wij het ſchrift, dat de mededeeling der gedachten wederom niet min verre uitbreidt, dan het gezigt het gevoel in lengte van bereik overtreft; dat dezelve als onvergankelijk maakt, en eeuwen aan eeuwen, gelijk volken aan volken, vastſnoert. En wil iemand de liefelijkheden van de menſchenſtem, of zijne kunst, om die te vormen en door maatgeluid te onderſteunen of te vervangen, lofprijzend verheffen, wij verwijzen hem op de bevalligheden van het gelaat, op den indruk van het hemelsch lachje, op de taal van oogen en gebaren, op al de wonderen eener volſchoone en buigzame leest.

Neen, er kan geen twijfel aan de overgroote voortreffelijkheid van het gezigt beſtaan. Dat aantal voorwerpen, die ſchoonheid, over dezelve verſpreid, dat eigenaardige waarnemen derzelve, als 't ware veel volkomener, veel helderder, dan langs eenigen anderen weg, ſchenkt eene voorkeur aan het oog, welke zijne plaatſing

in het midden des gelaats en zijne ſierlijke toerusting van zelve ſchijnen aan te duiden. Spiegel der ziel is zijn naam, daar het tevens als tot venſter voor dezelve verſtrekt. Ja, wanneer wij eene zaak volkomen begrijpen, of met zekerheid berekenen, dan betuigen wij dezelve *te zien*, en leggen hierdoor het ſprekendſte getuigenis af voor de hooge waarde van dit zintuig. Dat de blindgeborene, ten aanzien van het verſtand, beter te *ontwikkelen* en tot de volkomenheid toe te vormen is, dan de doofſtomme, waag ik niet te beweren. Zeer duister, dunkt mij, moeten noodwendig de denkbeelden zijn, die hij zich van de beſtaande dingen vormt. En zijne ongeſchiktheid tot bijna alle verrigtingen des levens, ja zelfs om zijn eigen ligchaam te leiden en te beſturen, loopt van zelve in het oog; terwijl het rijk der ſchoonheid, voor zoo verre het op vormen berust en *zich eeniglijk* in het oog ſpiegelt, voor hem geheel verloren is.

Ziet daar dan, M. H., den aard zoo wel als de voortreffelijkheid van het zintuig des gezigts met eenige flaauwe trekken geſchetst en geſtaafd. Het behoeft geen antwoord, of de oefening en volmaking, de verfijning en uitbreiding van zulk een vermogen wenſchelijk zij te noemen. Even zoo min zal het betwijfeld worden, dat hetzelve daarvoor, zoo wel als iedere menſchelijke aanleg, vatbaar is. Het is zelfs vrij algemeen bekend, dat zeelieden en alle de zoodanigen, als dagelijks gelegenheid hebben en er belang bij vinden, om van verre te zien en op grooten afſtand duidelijk te onderſcheiden, het in deze kunst meestal verre brengen; terwijl eenige oplettendheid ten aanzien van werkzaamheden, die het oog met zeer kleine, naauwelijks zigtbare deeltjes bezig houden, ons hetzelfde gewisſelijk zal leeren, ſchoon dan ook deze inſpanning, min natuurlijk en meer vermoeijend, de ſlooping of ſlijting van het werktuig eer ten gevolge heeft.

Maar er beſtaat een andere weg, om ons tot volkomener genot van het ſchoonſte onzer zinnelijke vermogens op te leiden. Het is de beoefening van Teeken- en Schilderkunst; het is de welbeſtuurde en dagelijks herhaalde poging, om

de natuurlijke voorwerpen en deelen der zigtbare wereld af te beelden, na te bootſen, voor het oog op doek, papier of paneel over te brengen. Ja, M. T., deze kunst, welke zoo belangrijk is voor de wetenſchappen, bedrijven en ondernemingen der menſchen; zoo geſchikt om onze kennis te vermeerderen, ons vermogen te verheffen; bij natuurgeſchiedenis, werktuigkunde en allerlei bouwkunst al even min zijnde te misſen; die onzen ſmaak ſtreelt, onzer teederheid ten dienſte ſtaat, en de edelſte gezindheden bij ons opwekt, — deze kunst heeft tevens de ſtrekking, om ons oog oneindig keuriger en ſneller in het ontdekken van waarheid en ſchoonheid te maken. Let ſlechts op de pogingen eens ongeoefenden, om iets af te beelden; ſtelt u daarbij zelfs voor, dat het hem aan de noodige behendigheid niet ontbrak, om lijnen en kleuren naar zijnen wensch te bezigen; wat zal het gevolg zijn? hij zal, misſchien, b. v. een mensch in het afgetrokkene daarſtellen, maar zoo als die in de natuur nooit gezien is, noch kan gezien worden; geene werking op het gelaat, geene ſpanning van eenige ſpier, geen onderſcheid tusſchen licht en ſchaduw, noch verſchil van kleur, naarmate het een of de andere daarop valt; in één woord, eene houten pop, om welke zelfs de minst ervarene, als om eene mislukte proef en dwaze onderneming, lacht. En vanwaar deze misvatting, deze karikatuur of ſpotprent, in plaats van eene getrouwe afbeelding? Immers omdat de ondernemer niet heeft afgebeeld, wat hij zag; omdat hij niet gelet heeft op hetgeen werkelijk beſtond en plaats had; omdat hij ſlechts heeft geſchetst, wat zijne verbeelding uit verſchillende kundigheden had bijeengebragt, als den man, zijn kleed, kleur en gedaante moetende uitmaken. De ſchilder, daarentegen, vraagt niet: hoedanig is de mensch, welke is de kleur van zijn kleed, en hoe vertoont zich elk gedeelte, behoorlijk in het licht zijnde geplaatst? Neen; deze kundigheden mogen hem in eenig opzigt van belang zijn, hij ziet ſlechts, wat zich dadelijk aan hem voordoet, ziet dit van een bepaald ſtandpunt, omdat elke aanſchouwer

de zaak op eens flechts van ééne zijde kan zien; wat hij alzoo waarneemt, dat brengt hij op het doek, daarvan flaat hij de minfte kleinigheid niet over, en daardoor bereikt hij die misleiding, welke ons, in plaats van fpot, bewondering en verrukking ontwringt. Datgene echter, wat hij met zoo vele getrouwheid wenscht af te beelden, beftaat dikwijls flechts voor een oogenblik; met *fnelheid* moet hij het overzien, met juistheid moet hij het opmerken en wel vast in zijn geheugen prenten. En daar dit in de volkomenheid niet wel gefchieden kan, zoo wordt het voor hem noodzakelijk, de natuur onophoudelijk waar te nemen, zich hare gewone verfchijnfelen als vaste regels in het hoofd te brengen, en te allen tijde, als 't ware, alles naauwkeurig te zien. En dit is niet het éénige, gelijk het den kunftenaar niet eeniglijk om het afbeelden van een of ander voorwerp is te doen. Zijne kunst is *veeleer fchoone kunst*, — zijn verlangen, fraaije, *grootfche*, aandoenlijke beelden voort te brengen. En waar vindt hij die? In de natuur, T. T.! de éénige leermeesteres, het éénige model en de voorraadfchuur voor den teekenaar. Maar voor den onachtzamen gaan die voorbeelden verloren; voor den oppervlakkigen befchouwer leveren zij niet meer dan een voorbijgaand genoegen op. Slechts door den befchaafden beoordeelaar en kunftenaar vooral wordt dit gevoel ontleed, en de oorzaken van hetzelve in de juiste gefteldheid van het opgemerkte zorgvuldig nagegaan. Aldus ftaat zijn oog immer wijd geopend. Hij leest op bosch en veld al de afwisfeling en fpeling van fchaduw en kleuren, op het menfchelijk aangezigt al de liefelijkheden, fchoonheden, uitdrukkingen, veranderingen, welke aandoening en hartstogt er voortbrengen. Hij merkt de ftanden en zamenvoegingen, de verfcheidenheden en tegenwerkingen op, welke het oog ftreelen of verrasfen. En, lettende op het zigtbare alleen, zonder aan het wezen der zaken, aan gevoel of nadere befchouwing te denken, flaagt hij er in, om, op het vlakke doek, hoogfels en diepfels, voorgronden en verfchieten te vertoonen, die zelfs de oplettendften misleiden. Het is wel waar, T. T.,

dat er hulpmiddelen beſtaan, om den kunſtenaar in deze nabootſing te gemoet te komen. De kennis van het zamenſtel des menſchelijken ligchaams, en die der wis- en natuurkundige regelen omtrent het verſchiet, ſteunen, en bewaren hem, om in de navolging niet te misſen. Maar, gelijk de toepasſing daarvan door de opmerking is voorafgegaan, die in dezelve niet dan ſteunſel zocht, zoo blijft deze altijd onontbeerlijk, zal het gewrocht de kleur der natuur wezenlijk vertoonen.

Ziet daar dan het gezigt geſcherpt, het gezigt opgewekt en werkzaam gehouden, het gezigt bijzonder voor het belangrijkſte, treffendſte en ſchoonſte in de natuur indrukkelijk en vatbaar gemaakt! Mogen wij dit geene verhefſing en uitbreiding van deszelfs voorregt heeten? Mogen wij dit niet, wanneer wij tevens op de voortbrengſelen der ſchilderkunst letten, die niemand zóó waarderen en genieten kan, als de geoefende — als de man, die daarin zoo wel de natuurtooneelen zelve voor oogen heeft, als derzelver kunſtige nabootſing hem ſtreelt? Ja, voor hem bloeit het ſchoone, het grootſche en verhevene, in de natuur en in de kunst. Waar anderen kortziend voorbijgaan, daar opent zich voor hem een hemel. Moge de wijsgeer in de bepeinzing der waarheid, de navorſcher der natuur in hare wijsheid en weldadigheid zijn verzonken, de kunſtenaar zwemt in blanker meer der weelde: het ſchoone, dat alles verſiert, vervrolijkt en verheft; het ſchoone, dat edel en zuiver tot hemelſche aandoening voert; het ſchoone, bij de dieren niet gekend of gewaardeerd, het zigtbaar afbeeldſel van hoogere volmaaktheid, is zijn element, zijn afgeperkt vak, waarin zijne ziel woont.

Dan, niemand late zich door deze uitdrukkingen verleiden, om mij voor een overdreven en partijdig lofredenaar der ſchilderkunst te houden. Er zijn misſchien een groot aantal beoefenaars dezer kunst, die van zoodanig uitſtekend genot der aanſchouwelijke natuur geheel niets weten. Er is geen ding zoo edel en groot, dat men niet op eene ſlaafſche wijze behandelen, waaromtrent men niet onverſchillig blijven kan, de oogen als 't

ware toefluitende voor de uitmuntendheden, die hetzelve dagelijks aan ons vertoont. Eene eenzijdige vorming is daarenboven geene vorming van den mensch; en de fchilder, die zijnen geest niet geoefend, zijnen omgang niet befchaafd, zijnen fmaak niet veredeld heeft, is niet veel meer dan het werktuig, waardoor men een groot tafereel op eene kleinere fchaal overbrengt, en dat van deze ftijve naäping zijnen naam ontleent. Zonder te willen vorderen, dat één man alles zij; zonder de omftandigheden te vergeten, die dit vaak zoo zeer belemmeren, behoort toch elke kunftenaar daarnaar te ftreven, dat hij meer dan lijnen en fchaduwen kan maken, meer dan juistheid en moeijelijkheid in eene fchilderij of teekening kan beoordeelen. Is hij in het algemeen geen man van fmaak, dan zal het penfeel alleen hem dit ook geenszins maken. Waar de geest niet werkzaam is, waar hij niet alle krachten oproept, alle hulpmiddelen te baat neemt, daar komt nimmer iets uitnemends tot ftand. De natuur heeft alle kunften en wetenfchappen naauw verbonden. En een wezenlijk vernuft gevoelt deze behoefte; hij gevoelt, zonder kunde en befchaving niet te kunnen opftijgen; met poëzij, met gefchiedenis, met land- en volkenkennis hand aan hand, ftreeft hij eerst moedig den fteilen berg der Zanggodinnen op.

Doch, ik behoef deze aanmerkingen te minder, daar ik niet zoo zeer tot aanmoediging van het kunstvak fpreke, dat bij ons zoo wèl en rijkelijk is bezet, als veeleer om eenige oefening in de kunst bij jonge lieden van befchaafden ftand aan te prijzen. Derzulken opvoeding mag niet voltooid geacht worden zonder eenige ontwikkeling van dit vermogen, dat welligt juist *hij* het meest behoeft, die er de minfte vatbaarheid voor doet kennen. Dit, dunkt mij, vloeit uit het gefprokene blijkbaar voort. God gaf ons het edele gezigt niet tot eenen blooten leiddraad door het eentoonige leven. Hij liet de boomen en de ftruiken niet enkel wasfen, om ons te voeden en te dekken. De kleuren, door Hem over de fchepping verfpreid, zijn niet flechts merken en grenzen, om

de veelvuldige zaken te onderfcheiden. En al de fchepfelen, die daar woelen op aarde en in de lucht; al de bloemen, die daar prijken op vlakte en heuvel en dal; al de majestueuze vertooningen, die hemelhooge bergen, met hunne breede fchaduwen, maken, zijn niet te vergeefs met zoo kunftige verfcheidenheid en gloed en luister toegerust. Dit zou eene regt dierlijke denkwijze zijn, op eten en rusten, op gemak en lagen wellust maar alleen gerigt. Neen! tot hooger genot, tot bewondering en verrukking, tot aanbidding en vreugde, tot werkzaam ftreven naar geestelijk goed en navolging Gods zijn wij in dit paradijs geplaatst. Wie het verliest, die verliest het door eigene fchuld. Wie zijn genot flechts langs éénen weg zoekt, den verboden weg van traagheid of overdaad, die moet welhaast zijne naaktheid ontdekken, en de dood zetelt in zijn hart. Jongelingen! luistert niet naar de flang, welke u dien weg als vermakelijk of zelfs vereerend affchildert. Luistert naar haar niet, welke gedaante zij ook aanneme, om u in hare ftrikken te doen vallen. Zegt nimmer: waartoe deze moeite? wat behoef ik zoodanige bekwaamheid? Werkzaamheid en bekwaamheid zijn de rijkfte bronnen van vreugde in het leven. Wie niet werkt, is ongelukkig; wie oud wordt, zonder bekwaamheden te vergaren, is zichzelv' en anderen ten last. Elk vermogen te oefenen, is inzonderheid het voorregt van den hoogeren ftand, die zonder dit noch wenfchelijk noch achtingwaardig is. En maar weinige vermogens zijn zoo rijk in genot, als het vermogen van oog en hand, om de fchepping Gods na te bootfen. Bevlijtigt u dan daarop, Geliefden! en de eere zal zich bij het geluk, de rijkdom van genot bij de voortreffelijkheid voegen.

EENIGE OPMERKINGEN VAN EENEN NEDERLANDER WEGENS HET HERTOGDOM NASSAU EN DEN NEDERRHIJN.

Het wordt ſinds eenigen tijd, ook bij onze Landgenooten, al meer en meer gebruikelijk, den ſchoonen *Rhijn*, onzen vaderlandſchen hoofdſtroom, in zijne liefelijkſte gedeelten te bezoeken, en bij die gelegenheid ook het aan geneeskrachtige wateren en ſchoonheden der Natuur zoo rijke gebied van *Naſſau* te beſchouwen. Een *Nederlander*, die dezen zomer dien uitſtap gedaan heeft, meent aan de Reizigers, die lust tot dit toertje gevoelen, en misſchien ook aan anderen, geenen ondienst te doen, met hem eenige zijner opmerkingen mede te deelen.

Om niet tweemaal denzelfden weg te bereizen, gaat men doorgaans te *Koblentz* over den *Rhijn*, bezoekt op den regteroever de baden, en keert te land of te water door het *Rheingau* terug, zakt den *Rhijn* van *Bingen* tot *Koblentz* of *Bonn* weder af, en gaat verder te land, daar de *Rhijn*, wanneer men afſcheid genomen heeft van het *Zevengebergte*, alle zijne ſchilderachtige partijen verliest, en door een vlak land ſtroomt, aan het onze volkomen gelijk, waar ſlechts, aan den ingang van *Nederland*, de *Kleefſche*, *Elten-* en *Hoenderbergen* nog voor een oogenblik de herinnering aan de voormalige grootſche tooneelen, hoewel flaauw, doen herleven.

Koblentz, een zeer gewigtig punt, zoo wel in de Aardrijks- als Krijgskunde, ontleent haren *Latijnſchen* naam *Confluentia* van den zamenloop des *Rhijns* en der *Moezel*. De laatſte, in *Frankrijk* ontſpringende, die ons grondgebied in het *Luxemburgſche* zoomt, wordt in *Duitschland* tusſchen een gebergte ingeklemd, hetwelk haar talooze kronkelingen doet aannemen, daardoor haar bedde vernaauwt, en ongemeen vele ſchoonheden aan de liefhebbers der grootſche Natuur biedt. Bij *Koblentz* uit deze kluisters ontſlagen, vloeit zij, in eene breede bedding, over welke eene ſchoone brug geleidt, in den *Rhijn*. De

wijn, die aan hare boorden groeit, is thans, nu *Pruisſen* op alle vreemde, en dus ook op de *Nasſauſche Rhijnſche* wijnen zware belastingen gelegd heeft, in *Rhijn-Pruisſen*, of het Groothertogdom van den *Nederrhijn*, de algemeene drank geworden, en wordt ook ſinds dien tijd zeer veredeld. Het bekende versje van KLEIST:

Moſelwein, der Sorgenbrecher,
Schafft geſundes Blut, enz.

wordt nog door de ondervinding volkomen bewaarheid. Deze ligging geeft der ſtad goede gelegenheid tot den handel op twee Rivieren, hetwelk haar onder de *Franſche* heerſchappij, en tegenwoordig, na het gemis der Reſidentie van den Keurvorst van *Trier*, nog genoegzame middelen van beſtaan verſchaft. Dezelfde ligging maakt haar tot een belangrijk punt van verdediging; maar zij zelve kan geenen tegenſtand bieden, daar zij volmaakt beſtreken wordt door de tegenoverliggende vesting *Ehrenbreitſtein.* Tegenwoordig, nu beide deze punten te zamen onder *Pruisſen* behooren, heeft men, volgens het nieuwere ſtelſel van Vestingbouwkunde, *Koblentz* met geene hooge wallen en bolwerken, maar met vier verſchanſingen, wier batterijen aan elkander beantwoorden, verſterkt, namelijk: 1) *Ehrenbreitſtein*, aan den regter *Rhijn*-oever; 2) Fort *Wellington*, te voren *Marceau*, aan den linker of *Koblentzer*-oever, ten noorden der ſtad en der *Moezel*, eene zeer groote verſchanſing; 3) Fort *Keizer Frans*, in dezelfde rigting, veel kleiner dan het vorige; 4) Fort *Keizer Alexander*, of de *Karthauſe*, achter *Koblentz*, in het begin van het westelijke gebergte. *Koblentz* is daardoor in zijn geheel misſchien de gewigtigſte vesting van *Pruisſen* aan den *Nederrhijn.*

Ehrenbreitſtein vertoont zich aan de overzijde reeds, wanneer men hetzij van *Bonn* of van *Mentz* komt, op een geruimen afſtand als een ſtatige tafelberg, die bijna lijnregt naar boven gaat, behalve een ſlingerpad, van alle kanten door het geſchut beſtreken. Van onderen is het

zoogenoemde *Helfenſtein*, voorheen naar een adellijk geflacht van dien naam, aan 't welk het toebehoorde, zoo geheeten, maar welks naam de *Pruiſen* tegenwoordig, met regt, op de *onderſteuning* toepasſen, die *Helfenſtein* der hoofdvesting toebrengt. Het hoogſte punt van *Ehrenbreitſtein*, van al het benoodigde voorzien, is zoo ingerigt, dat het, ook wanneer *Helfenſtein* en het benedengedeelte reeds over mogt zijn, nog lang tegenſtand kan bieden. De geheele vesting is voor bommen beveiligd (tot *caſematten* ingerigt), de rots ſteil en ontoegankelijk, de magazijnen, hospitalen enz. wèl voorzien, en er is een zeer diepe put, die het noodige water verſchaft; de Kommandant heeft een' tuin in de rots aangelegd: kortom, de vesting is naauwelijks door geweld, en niet dan in een zeer langdurig beleg door honger te dwingen. Het gezigt van daar op *Koblentz*, de twee Rivieren, den driehoek tusſchen dezelve met de *Karthauſe*, van achteren en ter zijde op het *Taunus* - gebergte en *Neuwied*, is allerbekoorlijkst. Naar mijn gevoel is echter het uitzigt op de *Karthauſe* nog ſchooner. Hier ziet men beide *Koblentz* en *Ehrenbreitſtein*, den *Rhijn* en de *Moezel* als zilveren ſtrepen, den afgelegenen *Hundsrück*, het gebergte der *Moezel*, den mond der *Lahn*, enz.

De weg tusſchen *Koblentz* en *Ems* op den regter *Rhijn*-oever gaat achter *Ehrenbreitſtein* om. Bij de intrede in het *Taunus*-gebergte vertoont zich een heerlijk punt, het *Rhijndal*, en eene menigte bloeijende ſteden en dorpen. (*Koblentz* ſchuilt achter de bergen.) Oostwaarts gaat de weg al meer en meer bergop. Wij bereikten een heerlijk dal met geboomte, en, daar de oogst juist gemaaid was, met korenſchoven verſierd, en met bergen als een *Amphitheater* omringd, die met bouwland van allerlei aard als eene ſtaalkaart prijken; van achteren rijst een bergkegel uit het dal op, om welken de weg heenſlingert. Het ſchilderachtige van dit oord werd nog verhoogd door een' wagen in de diepte, met osſen getrokken, — een gebruik in deze landen, waar de paarden zeldzaam ſchijnen te zijn. Thans bereikt men de grenzen van het Hertogdom *Nasſau*.

Dit land, thans een onregelmatige vierhoek tusſchen den *Rhijn*, den *Main*, *Frankfort*, *Hesſen* en de *Lahn*, (doch ook gedeeltelijk ten noorden dier Rivier gelegen) behoorde eertijds ſlechts ten deele aan dat Huis, hetwelk daarentegen meer noordwaarts andere bezittingen (*Dillenburg*, *Dietz*, *Hadamar* en *Siegen*) bezat, die thans aan *Pruisſen* zijn afgeſtaan. De tegenwoordig regerende Vorst, van de *Walramſche* linie (*Nasſau-Weilburg*), bezit nu een aaneengeſchakeld, zeer bergachtig land, waarvan alleen het zuidelijke gedeelte, het verrukkelijke *Rheingau*, aan den oever der hoofdrivier vlak is. Daarentegen bezitten de berglanden een' overvloed van *minerale* wateren, die door geheel *Europa* en zelfs naar andere werelddeelen verzonden worden, zoo als *Selters*, *Fachinger*, *Geilnauer*, en die, in grootere hoeveelheid opwellende, gelegenheid geven tot baden, zoo als te *Ems*, *Schwalbach*, *Schlangenbad* en *Wisbaden*; doch anders is het gebergte niet bijzonder vruchtbaar.

Ems ligt in een dal aan de *Lahn*, eene hier vooral zeer ſmalle rivier, die men in zeer drooge zomers, op ſommige plaatſen, zoo het ſchijnt, met een' ſtok zou kunnen overſpringen. Tegenover dezelve verrijst een vrij hooge berg met geboomte. Deze badplaats is wegens hare geneeskrachtige wateren zeer beroemd, zoodat dezelve in den zomer van 1826 onder anderen door de Erfgroothertogin van *Weimar* (eene Zuster des Keizers van *Rusland*) en de Hertogin van *Raguſa* bezocht werden. Ook is de inrigting van het badhuis zeer fraai en gemakkelijk; er zijn vele winkels van allerlei artikelen van weelde, eene leesbibliotheek voor de badgasten, enz. Doch de wandelingen zijn beperkt en, mijns inziens, niet vrij van eentoonigheid, althans met andere badplaatſen vergeleken.

Van *Ems* geleidt een fraaije weg langs de *Lahn* naar de ſtad *Nasſau*, boven welke, op een' hoogen, digtbegroeiden berg, zich het kasteel van dien naam ſtatig verheft. Deze burg is het Stamhuis van dat wereldberoemde geſlacht, hetwelk eenen Keizer aan het *Duitſche*

Rijk, en, wat veel meer zegt, eene reeks van heldhaftige bevrijders en beschermers aan het magtigste Gemeenebest van Nieuw-*Europa* geschonken heeft. Dit Huis verdeelde zich reeds vroeg in de twee stammen van OTTO en WALRAM. Uit den eersten kwam het *eerste* Huis van *Nassau-Oranje* voort, waarvan WILLEM I het Prinsdom *Oranje* van zijnen neef RENÉ VAN CHÂLONS erfde en den *Staat der Vereenigde Nederlanden* stichtte, en WILLEM III in 1702 zonder kinderen stierf. Dit Huis werd ook wel dat van *Dillenburg*, naar de hoofdstad zijner *Duitsche* Staten, genoemd. Als erfgenaam van hetzelve, deed eensdeels de Koning van *Pruissen*, anderdeels, volgens Testament van Prins WILLEM III, de tak van *Nassau-Dietz*, mede uit den stam van OTTO ontsproten, zich gelden. Deze tak, afkomstig van JAN *den Ouden*, broeder van WILLEM I en stichter der *Unie van Utrecht*, en door de vrouwen ook van den *Vader des Vaderlands*, werd dus het *tweede* Huis van *Oranje-Nassau*, hetwelk thans met zoo veel roem de Kroon der *Nederlanden* draagt. — De tak van WALRAM verdeelde zich mede in tweeën: *Nassau-Usingen* en *Weilburg*. De eerste bekwam in 1806, bij de stichting van het *Rhijn*-verbond door NAPOLEON, den Hertogstitel, die tegenwoordig, na het uitsterven van den *Usingschen* tak, op *Weilburg* is overgegaan, zoo wel als de groote vermeerdering van grondgebied, daarbij verkregen.

Alle deze herinneringen brengt men zich, bij het beklimmen van dezen ouden burg, voor den geest. Dit beklimmen geschiedt in het eerst zeer gemakkelijk en door hoog geboomte, tot men het kasteel *Stein*, omtrent op de helft van den berg, heeft bereikt. De Heer van dit slot, in de Geschiedenis van *Frankrijks* overmagt in *Duitschland* zoo vermaard wegens zijnen heldhaftigen tegenstand, en den woedenden haat, waarmede NAPOLEON hem vereerde, heeft hier eenige zeer gemakkelijke kamers doen inrigten, met eene kleine doch uitgelezene boekerij voorzien. Van buiten nogtans vertoont

dit ſlot ook eene *ruïne*. Van hier wordt het geboomte allengs lager en de weg ſteiler; doch vele bankjes geven goede rustplaatſen. De *ruïne* van *Nasſau* is nog vrij wel bewaard; men ziet nog den omtrek van de Ridderzaal, en een' zeer goeden ouden toren, naar welks top een trap geleidt. Het uitzigt is hier echter niet zoo uitgeſtrekt, als de hoogte (althans 1000 voet boven de zee) zou doen verwachten, daar het ſlot door eene menigte mede vrij hooge bergen omringd is, over welke men ſlechts op eenige punten kan heenzien. Aan den eenen kant drijft een riviertje eenen watermolen, hetwelk, van deze hoogte af gehoord, een zeer eigenaardig geluid geeft. Doch, verre af gezien, ligt de berg en de *ruïne* van *Nasſau* verrukkelijk.

De weg van *Nasſau* naar *Langenſchwalbach*, over de armoedige plaatsjes *Singhofen*, *Holzhauſen* en *Kemel*, (niet met eene bogt over *Naſtätten*, zoo als op de anders vrij goede *Rhijn*-kaart, te *Heidelberg* bij ENGELMAN, geteekend ſtaat) heeft niet veel bekoorlijks. De weg is voor rijtuig zeer ſlecht, gaat telkens op en neder, en vertoont toch geene bekoorlijke natuurtooneelen, dan hier en daar fraaije bosſchen. Des te treffender is het gezigt op het dal van *Langenſchwalbach*. Hier moet de Reiziger, uit hoofde der ſteile helling, uit den wagen ſtappen en een kwartier uurs te voet gaan, hetwelk ook te beter gelegenheid geeft tot een overzigt van het bekoorlijke *Schwalbach*. Met regt draagt deze ſtad den bijnaam van *Lang*, daar zij als 't ware twee afzonderlijke *masſa's* van woningen uitmaakt, (*Ober*- en *Niederſchwalbach*) door eene lange ſtraat vereenigd. Belangrijk is het gezigt der bron, waar, vooral des morgens, de vrouwen hare kruiken gaan vullen, zoo als aan de putten ten tijde der Aartsvaders; er is eene wandeling met hoog geboomte aan de zijde van een' berg, eene andere, in een' meer ſtijven vorm, met overwelfde prieelen, in den ſmaak van LE NÔTRE, en eene fraaije zoogenaamde *Koerzaal* (vereenigingspunt der badgasten.) De *Brodelwel*, de *Linden*-, *Wijn*- en *Staalbron* zijn de voornaam-

ſte *minerale* wateren, en de overvloed daarvan is hier bijzonder groot. In den omtrek van *Schwalbach* zijn vele verwoeste Ridderburgen, *Adolphseck*, *Hohenſtein*, *Greifenſtein*, *Kattenelburg*, enz. alwaar deze oude Ridders, die doorgaans tegelijk Roovers waren, veiligheid zoo wel als gelegenheid tot beſpieden en plunderen der voorbijgangers vonden. — Onder de logementen te *Schwalbach* is de *gouden bron*, tevens het posthuis, op den hoek der plaats, met een uitzigt op de bron, goed, maar niet goedkoop.

Den weg van *Schwalbach* naar *Wisbaden* kan men nemen, hetzij over *Schlangenbad* (hetwelk een paar uren om is), hetzij over den *hoogen wortel*. Neemt men den laatſten (zoo als met den Schrijver van dit opſtel het geval was), zoo mist men eene niet onbelangrijke badplaats, maar heeft daarentegen een der verrukkelijkſte uitzigten. Dit is de reeds genoemde *hooge wortel* (*Hohe Wurzel*), een hooge berg, van waar zich een blik in het *Rhijndal* opent, die te aangenamer is door het geheel verrasſende en onverwachte. Daar ziet men, bij helder weder, *Mentz*, (zelfs, zoo als ooggetuigen verhalen, met een ſterk gezigt, de ſtreek tot *Mannheim* toe) *Biberich* en het geheele verrukkelijke *Rheingau*, met den zilveren *Rhijn*-ſtroom, als eene kaart voor zich liggen. Het is een éénig genot, waarvan de herinnering zich niet ligt verliest, te minder, daar men dat zelfde uitzigt naderhand op de *Plette* en te *Biberich* nog meermalen, hoewel dan niet zoo uitgebreid, kan genieten. Doch *thans* duurt het ſlechts een oogenblik, gelijk die ſchoone, maar helaas! al te vlugtige tijdſtippen in het menſchelijk leven, wanneer men over de bergen van zwarigheden, zorgen en bange vooruitzigten, die dit leven veeltijds omheinen en beperken, eenen onbenevelden blik in de zalige gewesten kan ſlaan, waar alles harmonie en vreugde en zaligheid is.

Van *Schwalbach* tot *Wisbaden* vindt men niet één dorp, naauwelijks een huis. Behalve het genoemde punt heerscht hier dezelfde eentoonige, berg- en boschachtige ſtreek,

als tusſchen *Schwalbach* en *Nasſau*. Maar in de nabijheid van *Wisbaden* verandert alles van gedaante, en kondigt de nabijheid aan eener ſchoone, bloeijende badplaats. Wilde men *Ems*, *Schwalbach* en *Wisbaden* naar de *uiterlijke* voortreffelijkheid oordeelen, (over de *inwendige* harer wateren moge de Geneesheer beſliſſen) zoo ſtaat zekerlijk *Ems* in den eerſten, *Schwalbach* in den tweeden, en *Wisbaden* in den derden trap van vergelijking. Bevalligheid en ſomtijds pracht en luister kenſchetſen deze betooverend ſchoone badplaats, die alles in zich vereenigt, wat het leven kan vervrolijken; eene ſchoone Natuur, (zij ligt op de helling van een' berg en in een dal, en is van aangename wandelingen omringd) middelen tot herſtelling der vervallene gezondheid door 14 warme en 2 koude gezondheidsbronnen (ééne bron borrelt kokend heet uit den grond, 151 gr. *Fahrenhät*), uitgelezen gezelſchap, niet alleen van zulken, die hier hunne gezondheid, maar ook die er uitſpanning zoeken; eene *Koerzaal*, zoo als misſchien geene badplaats ter wereld bezit, met *Korinthiſche* zuilen van inlandsch marmer, en tusſchen de nisſen afgietſels in gips der ſchoonſte beelden, als den *Apollo* van *Belvedere*, de *Venus* van *Medicis*, een' *Bacchus*, eene *Hebe*, enz. Verder bevat dit gebouw, of de voortzetting van deze zaal, ruimte voor eene menigte goederen, die ten verkoop voor de badgasten ten toon geſteld worden. Tegenover deze zaal is het prachtige logement *de vier Jaargetijden*, met 120 kamers, waar men in zilver bediend wordt, en 55 bedienden den vreemdeling opwachten. Een ander min prachtig verblijf, het *Posthuis*, bezit ook eene zeer ſchoone zaal en een' tuin met fraaije gezigten. De wandeling naar de *Koerzaal* uit *Wisbaden* (*de nieuwe aanleg*) is voortreffelijk. Een nieuw gebouwd vorſtelijk huis op eene hoogte, met een' tuin voorzien, waarin men vrij kan wandelen, en 't welk nog ſteeds verfraaid wordt, geeft een heerlijk uitzigt over de omliggende bergen. Nog heeft men de *Faſanerie* (de faizantenplaats) in een dal, enz. *Wisbaden*, hoe *modern* ook van voorkomen, is eene zeer oude plaats, die

onder den naam van *Aquae Mattiacae* reeds bij de *Romeinen* bekend was, waarvan men nog vele overblijffels gevonden heeft. Onder de *Salifche Franken* heette zij *Wifibadum.*

Van *Wisbaden* tot *Biberich* is flechts een uurtje. Eerst komt men door een' fchoonen aanleg, en weldra, bij het dorp *Mosfbach*, aan den vorftelijken tuin, die 150 morgen groot is, en altijd vrijelijk voor iedereen openftaat. Bij *Mosfbach* ftaat in denzelven een oude, doch in den *antieken* trant vernieuwde toren met oude ridderbeelden, enz. uit het gewezene klooster *Eberbach.* Het belangrijkfte nogtans is het uitzigt boven op den burg, waar *Mentz* en het oostelijke *Rheingau* zich met de rivier zeer duidelijk aan het oog vertoonen. Achter den faizantenhof is nu de *groote tuin* met breede lanen van hooge kastanjeboomen, eene oranjerie enz. Het vorftelijk paleis van den Hertog van *Nasfau* aan den *Rhijn*, waar het gezigt mede allervoortreffelijkst is, ftaat, door eene zeldzame vriendelijkheid des eigenaars, *altijd* ter bezigtiging voor vreemden open. Bevindt de Hertog zich op dat oogenblik aldaar, zoo verlaat hij het flot!

Thans is men in het heerlijke *Rheingau*, een gewest, hetwelk te voren aan den Keurvorst van *Mentz* behoorde, doch na de flooping van dat geestelijke Regtsgebied aan *Nasfau* kwam. Zoo dor en eenzaam de ftreken tusfchen *Nasfau* en *Schwalbach* zijn, zoo welbebouwd en fterkbewoond zijn *hier* de oevers des *Rhijns.* Men zou zich echter vergisfen, indien men, met fommigen, deze heerlijke ftreek voor enkel wijnland aanzag. Het oostelijkfte gedeelte tusfchen *Biberich* en *Ellfeld* heeft zelfs, aan de oevers der Rivier, zeer weinig wijnbouw, maar daarentegen veel korenland en vruchtboomen tusfchen de akkers. Het gebergte wijkt aan wederzijden van de Rivier af, en laat eene vruchtbare vlakte tusfchen beide, doch nadert allengs meer tot de oevers. Dit land heeft talrijke dorpen en fteedjes, digt bij elkander; *Schierftein*, *Niederwaluf*, het ftadje *Effeld*, *Erbach*, *Hattenheim*, *Œftrich*, *Mittelheim* en *Winkel.* Achter *Erbach* beginnen eerst de

wijngaarden meer algemeen te worden; bij *Hattenheim* en *Œſtrich* verdeelt zich de *Rhijn* in drie armen, die twee vrij groote eilanden omhelzen. Het vaarwater wordt dus zeer ſmal, en de oever digt aan den vloed is met wilgenbosſchen bezet, terwijl ook de bergen op een' tamelijken afſtand zijn, zoodat, indien men geen' wijn zag groeijen, het oord wel iets van een *Hollandsch* landſchap in de nabijheid van een onzer vele riviertjes zou hebben. De ſtadjes en dorpen dragen echter geene ſporen van bijzondere welvaart; de huizen zijn van houten latten met tusſchenvakken, die mede met hout of klei opgevuld worden. Ten bewijze, hoe armoedig hier de wijngaardeniers zijn, dient de bijzonderheid, dat de *gemeenten* den te velde ſtaanden wijnoogst hebben moeten verbinden, om duigen en vaten voor dien oogst in 1826, welke een bijzonder rijkelijk gewas beloofde, ten behoeve van den landman te bekomen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

NASCHRIFT OP DE PROEVE VAN TAALKUNDIGE OPMERKINGEN EN BEDENKINGEN; BENEVENS EEN WOORD VOOR DEN HEER A. DE JAGER.

De bovengenoemde *Proeve* enz. (zie de *Letteroeff.* dezes jaars, No. VII, bl. 326—335) bevat, onder anderen, een *ſtaaltje van de Graafſchapſche landtaal*, waarbij eene noot had behooren gevoegd te worden, ter voorkoming van misverſtand en ongunſtige beoordeeling. Het verzuim van zulk een noodig bijvoegſel ſpeet mij weldra, en doet het nu des te meer, daar een achtingwaardig vriend mij, dezer dagen, te kennen gaf, dat het bedoelde ſtaaltje, hoe karakteristiek anders ook, hem niet behaagd had. Mogelijk zijn er ook nog anderen, die dat ſtuk uit een minguuſtig oogpunt beſchouwen. Hierdoor zie ik mij dan dubbel gedrongen tot de openlijke verklaring: a) Dat het bijgebragte ſtaaltje (hoezeer niet een enkel woord bevattende, 't welk niet in dit oord gebezigd wordt (*)) geenszins, in alle deszelfs deelen, on-

(*) Echter zijn eenige woorden niet naauwkeurig uitgedrukt, b. v. *voor*, *heef*, *gekommen*, *gehad*. Dit moet zijn: *yeur*, *hef*, *'ckommen*, *'ehad*.

bepaald toepasselijk is op de taal van *alle* Graafschapsche landbewoners; want schier elke plaats heeft hare eigene spraakbijzonderheden, en eene onderscheidene mate van beschaving. b) Dat ik, veel minder, mijne eigene gemeente heb willen ten toon stellen, als zóó bijzonder lomp sprekende. Zoo iets zou, toch, eene zeer laakbare miskenning zijn van hare toenemende beschaving, en van de achting, welke dezelve mij toedraagt. c) Maar, dat ik het niet *ongepast* heb gerekend, bij de medegedeelde proeve van *gewestelijke* verscheidenheid in de uitspraak en bewoordingen, ook te voegen een staaltje van de *Graafschapsche landtaal*, inzonderheid — wat vooral de lompste woorden betreft — bij de *onbeschaafdsten*, hoedanigen er ook in de overige deelen van ons Land gevonden worden.

Wel verre van de Graafschapsche landtaal allezins te veroordeelen, heb ik daarin zelfs onderscheidene trekken van naauwkeurigheid mogen opmerken, waarvan menige beschaafde Nederlander welligt nog zou kunnen leeren; *b. v.*

1. Het onderscheid in de uitspraak van *ij* en *ei* (in *lijden* en *leiden*, *rijzen* en *reizen*, *mij* en *Mei*-maand enz.) is hier altijd zóó duidelijk, dat men, slechts daarop lettende, in het regte schrijven dier woorden zich niet ligt zal vergissen.

2. Van spijs en drank zegt men hier nooit: „*ik* lust dat al of niet," maar algemeen, geen kind zelfs uitgezonderd: „*mij* lust," zoo als het moet zijn, dewijl dat woord *onpersoonlijk* is.

3. In eene felle koude vroeg ik eens aan een 12 jarig katechizeermeisje uit den geringsten stand, dat eenen doek om den mond had: „Hebt gij tandpijn, of dient die doek voor de koude?" — „Neen," kreeg ik ten antwoord, „maar voor de *warmte*." Hoe veel juister uitgedrukt, dan mijne vrage, en het gewoon gezegde, ook van vele beschaafden: „Ik draag dubbele kleeding *voor* de koude. Ik eet en drink *voor* den honger en dorst. Ik gebruik kina *voor* de koorts," enz. in plaats van *tegen*!

4. Het woord *thans* wordt hier uitgesproken, alsof er stond *t'hands*; en dit heeft mij het eerst op de gedachte gebragt, dat het genoemde woord moet worden afgeleid van 't geen *ter hand* is.

Ettelijke weken na het verzenden van het bovenstaand Naschrift, vond ik, in de *Letteroeff.* No. X, eenige *Aanmer-*

kingen van den Heer A. DE JAGER *op mijne Proeve* enz., welke ik niet gansch onbeantwoord kan laten. Dank hebbe zijn Ed. 1) voor zijne — wel niet bevredigende, maar ook even min verwerpelijke — inlichting omtrent de regte uitſpraak van *vooruitloopen* en *vooruitzigt*, alsmede nopens de afleiding en beteekenis van *kus* en *zoen*; 2) inzonderheid voor de aanwijzing uit Vader TUINMAN, dat het Hollandſche woord *pijn* ook aanduidt *arbeid* en *moeijelijkheid*, (*) even zeer als het Franſche *peine*, en dat mitsdien mijn vermoeden — voor meer gaf ik het niet uit — nopens den *Franſchen* oorſprong van het ſpreekwoord: *dit is der pijne niet waard*, ongegrond ſchijnt. Dáárvoor zal ik het dan voortaan houden, mits genoegzaam bewezen zij, dat *pijn* of *pijne*, in de beteekenis van *arbeid* en *moeite*, een oorſpronkelijk *Nederlandsch* woord is, en niet overgenomen uit het *Franſche peine*.

Bij de erkentelijke waardering van het *goede*, in dat opſtel gevonden, moet ik evenwel de rondborſtige betuiging voegen, dat de overige, en dus de *meeste*, aanmerkingen van den Heer DE JAGER mij voorkomen, meer eene *onbewezene tegenſpraak* te behelzen, dan eene *grondige teregtwijzing*, hoedanige ik, in mijne Proeve, uitdrukkelijk verklaard heb, mij te zullen verblijden. Zijn Ed. vergunne mij, eenige vragen te doen, betrekkelijk de onderhavige verſchilpunten. Want door vragen, mits goed beantwoord, kan men wijs worden; en dit is mijn wensch.

1. Waarmede *bewijst* zijn Ed. deszelfs gezegde, dat zijne, van de meeste punten mijner Proeve verſchillende, gevoelens niet alleen op eigen gezag ſteunen, maar ook *op dat van deskundigen?* Moet ik dat maar zoo blindelings gelooven op zijn woord? Of is de aanhaling van TUINMAN, op ſlechts *twee* punten, voldoende ter beſlisſing van *alle* de overige?

2. Waar is het *bewijs*, dat de, door mij afgekeurde, ganſchelijke opſlokking der laatſte *n* van de op *en* uitgaande woorden „ niet zoo ſtootend, althans minder ſtootend zij, dan de duidelijke uitſpraak dier ſlotletter?" Moet ik het zoeken in zijne aanmerking over de regte uitſpraak van het

(*) *Dit* wist ik niet, maar wel, dat het Franſche *peine*, als afkomſtig van het Latijnſche *poena*, (hoewel door mij ſlechts aangehaald in de beteekenis van *moeite*) voornamelijk ook *ſtraf* en *pijn* te kennen geeft.

-woord *ontvangen*, in deszelfs onderscheidene deelen? — Wordt dan de schoonheid en zoetvloeijendheid onzer tale wezenlijk benadeeld door hen, die de meergenoemde slotletter gewoon zijn uit te spreken, of zich daarop nog toeleggen? Is er niet ook, tusschen derzelver *harde* uitspraak en ganschelijke *weglating*, een schoone middelweg van *zachtere* uitspraak?

3. Waar heb ik stellig gezegd, dat *dit* winter en *dat* zomer *duizendmaal* gehoord wordt? Maar, al had ik het dadelijk geschreven, — gelijk ik, op grond van eigene ondervinding, zou kunnen doen — wat grond heeft dan de Heer DE JAGER, om zulks zoo stellig tegen te spreken, en te zeggen: „ men zal dat, in plaats van duizendmaal, *vrij zelden* hooren?"

4. Waarmede *bewijst* hij zijne meening, dat in *den* aandacht (offchoon vrouwelijk) geen misslag tegen het geslacht wordt begaan, en dat de zoogenaamde *n paragogicon*, (*) welluidendheidshalve gebezigd, alles *goed* maakt? En zou men dan niet ook even zoo goed kunnen zeggen of schrijven: *den aarde*, *den aandoening*, dit is *den eersten appel*, *den ouden Adam* zit er nog in, enz.?

5. Welken *grond* heeft de Heer DE JAGER, om de beweging van een *kind*, dat (zoo als men doorgaans zegt) *begint te loopen*, gelijk te stellen met het *zoetjes loopen van een' stokouden stumper*, waarvan ik afkeurend gewag maakte? Zou niet zijne eigene verklaring van het onderscheid tusschen *gaan* en *loopen* juist voor mij en tegen zijn Ed. pleiten? Of ziet men niet de kleine kinderen, als ze beginnen te gaan, eene *snelle* en *loopende* beweging met de beenen maken, waarvan het tegendeel plaats heeft bij stokoude lieden?

6. Welke redenen heeft zijn Ed., aan de gewone uitspraak van het woord *vooroordeel*, offchoon weifelende, de voorkeur te geven? Waaruit blijkt de nietigheid van mijnen opgegevenen grond voor de plaatsing van den klemtoon op de eerste, en niet op de tweede lettergreep, zoo als doorgaans

(*) Geeft de *paragoge* niet te kennen de bijvoeging van eene *lettergreep* aan het einde van een woord? Zou het derhalve niet beter zijn, de door den Heer DE JAGER genoemde *n paragogicon* te noemen de *n ἐφελκυςικον*, bij de Grieken in gebruik, ter vermijding van het onaangenaam zamenstooten van twee klinkletters?

gedaan wordt? — „ Het is in de Hollandsche taal een alge-„ meene regel, dat *scheidbare* voorzetsels den klemtoon ver-„ eischen, doch de *onscheidbare* niet." Is deze zijne eigene verklaring niet juist tegen zijn Ed. en in mijn voordeel, ook opzigtelijk het woord *voorloopig*? Of is *voor*, in *vooroordeel* en *voorloopig*, een *onafscheidbaar* voorzetsel? Is dan ook de uitspraak van *voordeel*, *voorkeur*, *voorgevoel*, en alle andere met *voor* zamengestelde woorden, zoo twijfelachtig? Of maken de woorden *vooroordeel* en *voorloopig* eene uitzondering van den algemeenen regel?

7. Waarin ligt het *bewijs*, dat mijne voorgedragene bedenkingen, nopens de woorden *wederspreken*, *wederstaan* enz., in den zin van *tegenspreken* enz., van genoegzamen grond ontbloot zijn? Of is het, te mijner teregtwijzing, voldoende, zoo maar kortaf te zeggen: „ Verwarring toch met wé-„ derspreken (nog eens spreken) zal er wel niet uit ontstaan, „ dewijl in wederspreken (tegenspreken) het accent op *spre-„ ken* valt, om de reeds boven vermelde reden?" Is dat, ook in het schrijven, en met betrekking tot andere woorden, zoo onbetwistbaar zeker? En maakt dit het *hoofdpunt* uit van mijne bedenkingen?

8. Zou TUINMAN het wel met zichzelven ééns zijn, wanneer hij het woord *zoen* afleidt (volgens de opgave van den Heer DE JAGER) van het thema *zo*, *sachting*, of ook van *zo en* of *zuigen*? Of geven die onderscheidene thema's *een en hetzelfde* te kennen? En hoe heb ik het te verstaan, wanneer zijn Ed., mijne uitlegging der verschillende beteekenis van *kus* en *zoen*, als ongegrond, verwerpende, zegt: „ terwijl ik „ integendeel vertrouwe, dat ieder, die slechts een weinig „ nadenkt, dit *juist omgekeerd* zal beschouwen?" Moet ik daaruit, in verband met zijne bijgevoegde verklaring van *kus*, niet besluiten, dat een kus van *verzoening* kenbaar is aan het *suizend of kissend klappen der lippen*; maar dat *zuigen*, of iets dergelijks, het kenmerk is van eenen kus van *liefde* of *vriendschap*?

9. Indien de werkwoorden *ruiken* en *rieken* in beteekenis *zakelijk* onderscheiden zijn, zoo als de Heer DE JAGER geneigd is mij toe te stemmen, volgt dan daaruit niet van zelve, dat de zelfstandige naamwoorden *ruiker* en *rieker*, naar den aard van ieders werkwoord, in datzelfde onderscheid van beteekenis moeten deelen, en dat men mitsdien bloemen-*ruiker* moet veranderen in *rieker*? Of beteekent een *ruiker* niet

een voorwerp, dat *ruikt*, en mitsdien reuk *heeft* of *ontvangt*; maar *rieker* een voorwerp, 't welk *riekt*, en dus reuk *veroorzaakt?* Maar hoe kan dan DE JAGER, die tot mijne meening nopens die onderſcheidene beteekenis van *ruiken* en *rieken* verklaart over te hellen, onmiddellijk daarop laten volgen: „ Hierom echter zie ik nog niet in, wat KALCKHOFF be„ weert, dat men *ruiker* in *rieker* zou moeten veranderen?" En hoe komt, ter beſtrijding mijner ſtraksgenoemde gevolgtrekking, te pas het door zijn Ed. aangehaald voorbeeld van *bediende*, in de afwisſelende beteekenis van iemand, die *bedient*, en van iemand, die *bediend wordt*; daar, ter aanduiding van die twee onderſcheidene voorwerpen, *een en hetzelfde* werkwoord (bedienen) ten grondſlag ligt, 't welk bij *ruiker* en *rieker* geenszins het geval is?

Eene voldoende beantwoording (*) van alle de bovenſtaande vragen (niet van eene enkele) zal het beste middel zijn, om mij te overtuigen, dat ik, in de *meeste* punten mijner Proeve, bijster gedwaald heb.

Laren, bij *Zutphen*, J. G. C. KALCKHOFF.
19 August. 1826.

(*) Liefst, evenwel, in eenig ander Tijdſchrift; daar wij van meening zijn, dat het meerendeel onzer Lezeren, na dit, en het onmiddellijk volgende kortere ſtukje, van deze taalkundige kibbelarij wel verzadigd zal zijn. *Redact.*

KORTE TAALKUNDIGE AANMERKINGEN.

Rieken of *ruiken*. Beiden zijn in gebruik; doch over de verſchillende beteekenis dier werkwoorden verſchillen de taalkundigen. SIEGENBEEK en BILDERDIJK gebruiken dezelve onverſchillig; anderen echter kennen aan het ééne eene werkende (active) beduiding toe. Deze laatſten letten niet genoeg op de eigenſchap der taal, welke den grondklank van een woord vaak verandert, gelijk ook in het Hoogduitsch plaats heeft. Men zie de aanmerkingen van den dichter VOSS achter zijne *Idyllen*. Hetzelfde is ook het geval in het Nederduitsch met de woorden: *kieken* en *kuiken*, *lieden* en *luiden*, *lied* (carmen) en *luid* (ſonus), *brieſchen* en *bruiſchen* (hetwelk dus geenszins *bruiſen* geſpeld moet worden), zoo ook *drieſchen* (bij HOOFT) en *druiſchen*. Eene dergelijke klankverandering heeft er in het Hoogduitsch plaats met *Heirath* en *Heurath*, *Für* (Nederſak-

lisch) en *Feuer*, enz. Ja het verrijkt de taal, indien men alle klanken, welke een woord aanneemt, onderling bezigt; en dus durven wij gerustelijk ook *rieken* en *ruiken* beiden, als in beteekenis volkomen gelijk, aannemen.

Grimlagchen en *glimlagchen*. Deze twee werkwoorden verschillen in beteekenis. Het eerste is, bitter den mond als tot een' lach vertrekken; het andere is, zoet en vriendelijk, doch tevens maar even lagchen, gelijk het Hoogduitsche *lächeln*, het Engelsche *to smile* en het Deensche *at smile*. Het werkwoord *grimlagchen* komt af van het zelfstandig naamwoord *grim*, waarvan nog *grimmig*, en dit schijnt verwant met *gram* en *gramstorig*, schoon de Hoogduitsche beteekenis van *Gram* en *Grimm* niet dezelfde is. Beiden zijn misschien een oude Skandinavische uitgang; terwijl echter het Deensche *graad* (smart), gelijk meermalen in die taal het geval is, den oud IJslandschen uitgang in *n* voor den Teutonischen in *d* of *t* verwisselt. Met *grim* is ook verwant het Fransche *grimace*. Het werkwoord *glimlagchen*, daarentegen, stamt af van *glim* of *glimp*; vanhier het werkwoord *glimmen*. Over het algemeen is het opmerkelijk, dat vele woorden, beginnende met *gr*, gelijk *grijnen*, *grienen* enz., eene treurige, vele met *gl* daarentegen eene aangename en goede beduiding hebben, b. v. *gloed*, *glans* en meer anderen.

Kerel. Dit woord is in zijne eigenlijke beteekenis een stout en dapper man; vanhier is het tot een eigennaamwoord verheven, (KAREL.) Hetzelfde is, gelijk met meer woorden plaats heeft gehad, door letterverzetting veranderd in *rekel*, dat hetzelfde beduidt, waarom het op den hond, als een trouw en voor zijnen meester dapper beest, is overgebragt. Zulk een' hond, aan eenen ketting of band gelegd, noemde men een *bandrekel*. Van de letterverzetting vindt men in het Nederduitsch zeer vele voorbeelden, zoo als: *ors* (bij MELIS STOKE en zijne tijdgenooten) (in het Engelsch *horse*) in *ros*, *born* in *bron*, *barnen* in *branden* (in het Hoogduitsch *brennen*), *terp* in *trap*, *stam* in *mast*, enz. Men vergelijke hierbij HUIDECOPER, *Proeven van Taal- en Dichtkunde*, D. III, bl. 159, SIEGENBEEK, *Verh. over de Nederd. Spelling*, bl. 42, en ten KATE, *Aanleiding tot de kennis enz. der Nederd. Spraeke*, D. I, bl. 631.

U. V. D. B.

STAAL VAN DE EDELE VRIJMOEDIGHEID EN HELDERE STAATKUNDIGE INZIGTEN DES GESCHIEDSCHRIJVERS VAN KAMPEN. (*)

Na NAPOLEON'S gevangenneming moest het lot van *Frankrijk* worden beslist. De groote vraag was: niet, *of* de Bondgenooten regt hadden, schâvergoedingen en waarborgen te eischen, maar *welke*, en hoe groote? Wij zagen, dat geheel *Frankrijk*, ten Noorden tot aan de *Loire*, ten Oosten tot aan, ja over, de *Rhône* en *Saône* door hen bezet was. Daarenboven waren eene menigte vestingen van het oude *Frankrijk* hun in handen gevallen, en de geheele Noordoostelijke grensmuur van *Frankrijk*, behalve *Metz*, *Verdun* en *Thionville*, verkracht: twaalf vestingen in de magt der Bondgenooten, benevens de hoofdstad, *Lyon*, de tweede stad des Koningrijks, en zoo vele stellingen in het harte des Rijks. Nu, of nooit, was de tijd gekomen, om *Frankrijk* binnen deszelfs oude en behoorlijke grenzen te brengen, en de gevolgen der heerschzucht van LODEWIJK XIV uit te wisschen; want waarom had deze meer regt op de landen zijner naburen, dan de gelukzoeker, die hem opvolgde? Nu of nooit was het tijd, *Lotharingen* en den *Elzas* weder aan *Duitschland*, *Artois*, een derde van *Vlaanderen*, de helft van *Henegouwen*, en de van *Namen* en *Luxemburg* afgerukte stukken weder aan *Nederland* te hechten. Dit eischte ook luid de stem des Volks in *Duitschland*, vooral der brave *Pruisen*, die, zonder zichzelven te ontzien, voor de belangen des *Duitschen* Vaderlands, de rust van *Europa* en de zaak der menschheid in de bres gesprongen waren. Ook de *Belgen* zouden door deze aanwinst aanmerkelijk bevoordeeld zijn: *Rijssel*, *Valenciennes*, *Kamerijk*, alle deze fabrijksteden, bij het nieuwe Koningrijk gevoegd, hadden hetzelve in uitgebreidheid en nijverheid aanmerkelijk doen winnen. *Duitschland*, den geheelen loop des *Rhijnstrooms* weder binnen zijne grenzen trekkende, zou in *Straatsburg* een bolwerk ter *verdediging* hebben, gelijk *Frankrijk* er nu een had ten *aanval*. *Frankrijk* ware voor eene eeuw, en langer misschien, onschadelijk geworden voor

(*) Ontleend uit deszelfs *Geschiedenis van de Fransche Heerschappij in Europa*; zie de Recensie, No. XII, bl. 511 ezv., alwaar voor dit staal de plaats ontbrak.

de rust van *Europa*. Kon het zich daartegen nu verzetten? Inwendig verscheurd, de prooi der bitterste hartstogten, van burgerkrijg en haat, zonder geld, zonder leger, zonder krijgsbehoeften! Kleine opstanden zouden door een millioen geoefende krijgsknechten wel zijn gebreideld geworden. Doch bekrompenheid, vrees en kleine inzigten hadden thans in het bestuur van *Europa* de reuzenplans, de woeste grootheid en onbesuisdheid van NAPOLEON's Staatkunde vervangen. Men waagde het niet, de gelegenheid bij de hairen te grijpen. Men vreesde de wanhoop, of liever den trots des *Franschen* volks. Men was door de ondervinding, wel is waar, overtuigd, dat *grootmoedigheid* bij de *Franschen* verloren was; maar men had geen' moed, het tegenovergestelde, *gestrenge regtvaardigheid*, te kiezen en door te zetten. *Rusland* en *Engeland* (*) sloegen dus een' middelweg in, om, namelijk, wel de *geheelheid* of *onschendbaarheid* van *Frankrijk* te erkennen, behalve enkele grensplaatsen, maar daarentegen *geld* tot schâvergoeding te nemen. *Engeland*, namelijk, kon onmogelijk veroveringen in *Frankrijk* eischen of behouden; *Rusland*, door den afstand, nog minder. *Oostenrijk* daarentegen, *Pruissen*, en de andere *Duitsche* Hoven van gewigt, eischten, met nadruk, den afstand van den *Elzas* en *Lotharingen*, tot dat zij eindelijk voor den invloed van de Heeren der Zee en des Gelds, en voor de magt van den *Noordschen Colossus* bezweken. Er werd dus een halve maatregel genomen, die, zoo als altijd, de slechtst mogelijke was: men handelde, gelijk PONTIUS te *Caudium*; men deed den vijand eerst onder het juk doorgaan, en liet hem toen vrij. — Eindelijk werd, den 20 November 1815, het groote Vredesverdrag met *Frankrijk* gesloten, hetwelk aan de heerschappij van dat Rijk over *Europa*, althans voor eenigen tijd, een einde maakte, maar hetzelve (even schandelijk als de *Utrechtsche* Vrede, eene Eeuw vroeger) de aanvallende punten *Rijs-*

(*) De Afgevaardigden van deze twee Hoven op het *Congres* te *Parijs* waren RASUMOWSKY en NESSELRODE (naderhand CAPO D'ISTRIA), WELLINGTON en CASTLEREAGH; van *Oostenrijk* METTERNICH en WESSENBERG; van *Pruissen* HARDENBERG en HUMBOLDT; de eerste Staatslieden van hunnen tijd. En, na *vier* maanden handelens, sloten zij *zulk* eenen Vrede! De befaamde GENTZ, een despotenknecht, was hun *Secretaris*.

fel, *Civet*, uit vier vestingen bestaande, (ver, als eene dreigende gewapende hand, in *Nederland* vooruitstekende) en *Straatsburg* overliet, en slechts den afstand van enkele grensplaatsen *voor altijd* van *Frankrijk* eischte. — Ten laatste werd aan dit geheele werk, zoo het scheen, de kroon opgezet, door het zoogenaamde *Heilige Verbond*, reeds in September te *Parijs* gesloten, doch niet vóór het begin van *1816* door *Rusland* bekend gemaakt.

ANEKDOTEN UIT DE MIDDELEEUWEN.

(Vervolg van No. IV.)

De Oorlog der Grieken en Gothen in Italië.

Misschien heeft *Italië* nooit meer geleden, zoo wel door oorlog, en daaruit ontstaanden hongersnood en besmettelijke ziekten, als door verwoesting van de schoonste gewrochten der Oudheid, dan ten tijde van den vernielenden Oorlog, welken JUSTINIANUS uit louter heerschzucht tegen de *Gothen* voerde, ten einde zich weder in het bezit van den ouden zetel des *Romeinschen* gebieds te stellen, en, ten koste van den bloei en bijkans van het bestaan van *Rome*, met waarheid den titel van *Roomsch* Keizer te kunnen voeren! — Hoewel wij aan den eenen kant de uitstekende talenten moeten bewonderen, waardoor BELISARIUS zich, als Veldheer des Keizers, zoo ongemeen gunstig deed kennen, dat wij hem even zeer in het veld moeten bewonderen, als in zijne huisselijke betrekkingen beklagen, en bijkans verachten, — dezen roem erlangde hij niet dan ten koste van *Italiës* schier geheelen ondergang. Want de eigenlijke *Grieken*, of de vergriekschte *Romeinen*, die *Konstantinopel* en *Thracië* bewoonden, waren door verslapping en weelde ongeschikt tot den oorlog geworden, zoodat de Keizer een leger van allerlei Barbaarsche volken moest bijeenbrengen; Wilden, die de oude hoofdstad zijns Rijks aan de handen van reeds beschaafde *Duitsche* volken moesten ontrukken. Daar zag men, zelfs in de lijfwacht van BELISARIUS, *Herulers*, woeste krijgsknechten, mede uit de *Duitsche* bosschen oorspronkelijk; *Massageten* of *Hunnen*, waarschijnlijk stamverwanten der *Kalmukken* en *Mongolen*, met boog en pijl gewapend; *Isauriërs*, een wild bergvolk uit *Klein-Azië*, hetwelk langen tijd, door

zijne invallen, zelfs voor het Rijk van *Konstantinopel* geducht was; *Mooren* uit de woestijnen van *Afrika*, en andere Barbaren. Het is te begrijpen, dat een Oorlog, die twintig jaren duurde, met *zulke* troepen, tegen pas aan de barbaarschheid ontsnapte, nog altijd ruwe en thans getergde vijanden, die voor het bestaan of niet bestaan van hunnen Staat moesten strijden, gevoerd, niet anders dan hoogst vernielend kon zijn. Het verschil tusschen de toenmalige en tegenwoordige wijze van oorlogvoeren is treffend. Men ontziet thans, doorgaans, het eigendom van den vreedzamen burger en landbouwer, behalve het gedeelte, 't welk de oorlog daarvan noodzakelijk vordert, en men straft (buiten *eigen'* tegenstand des Volks) overtredingen der krijgstucht gestrengelijk. Maar in dien tijd beschouwde men zoo iets als minder noodzakelijk: de hoofdzaak was, een land te *hebben*; of dit plaats had met verlies van het éénige, dat aan een land waarde geeft, was hetzelfde. Dus werden gedenkstukken van oude kunst, door beide partijen, als gewone steenen gebruikt, (juist gelijk tegenwoordig de *Turken*, zelfs te midden van den Vrede, nog doen) waterleidingen vernield of als muren gebruikt, grafgestichten in torens veranderd, standbeelden in stukken geslagen, het metaal derzelven gesmolten, om tot de stormtuigen te dienen, en zelfs de oud-*Romeinsche* bewonderenswaardige straatwegen werden opgebroken, om steenen tot den strijd te vinden. Het was toen, dat het beroemde graf van HADRIANUS (*Moles Hadriani*) aan den *Tiber*, door den Koning der *Gothen*, TOTILA, in de nog bestaande vesting (het kasteel *St. Angelo*) veranderd werd. Toen de *Gothen Rome* belegerden (537), deed BELISARIUS alle vrouwen, kinderen en slaven, een ontzaggelijk heir, ter zee of te land uit die nog verbazend groote stad vertrekken. Zijne soldaten hadden niets dan brood; de *Romeinsche* burgers zelfs dat niet: zelfs verkochten zij in 't geheim stukken vleesch van aan ziekte gestorvene muilezels! — In *Romes* tweede beleg (546) at men doode paarden, honden, katten, muizen, zemelen, gras, en de brandnetels, die tusschen het puin van de oude hoofdstad der wereld groeiden. Een nieuwe vijand vermeerderde deze rampen. De *Franken*, voorouders der tegenwoordige *Franschen*, deden eenen inval in *Italië*, beloofden beurtelings aan beide partijen hulp, en deden intusschen aan beide de vreesselijkste verwoestingen ondergaan. *Milaan* werd geheel en al met den grond gelijk gemaakt; er sneu-

velden, volgens PROCOPIUS, (die echter zekerlijk overdrijft, of misschien het geheele Regtsgebied der stad bedoelt) *driemaalhonderdduizend* menschen. *Genua* was in hetzelfde geval, en daar zag men vrouwen en kinderen bij de nog gedeeltelijk heidensche *Franken*, in de legerplaats van den *Allerchristelijksten Koning*, zoo als GIBBON aanmerkt, als menschenoffers aan de Afgoden slagten. Er ontstond zulk een hongersnood, dat de veroveraars zelve, hoewel midden in den buit, het vleesch van ziek geworden beesten moesten eten, en een derde des legers aan den rooden loop verloren. Vijftien jaren later werd hetzelfde tooneel door een ander leger van heidensche *Alemannen* en *Franken* herhaald. De eersten plunderden of ontwijdden voornamelijk kerken en kloosters, en offerden paardenhoofden aan hunne Godheden. — Met hunnen aftogt, en de vroegere onderwerping der *Gothen* (553, 554), eindigde deze verschrikkelijke Oorlog, die bijkans eene woestijn achterliet. Volgens PROCOPIUS waren er alleen in het landschap *Picenum*, de tegenwoordige Mark van *Ancona*, *vijftigduizend* landbouwers van honger gestorven; nog meer in de zuidelijke gewesten. Men gebruikte, gelijk in de tijden van het nog barbaarsche *Griekenland*, eikels, in stede van brood. PROCOPIUS zag zelf eene verlatene wees aan eene geit zuigen. Vrouwen zelfs veranderden uit honger in *furiën*. Twee derzelven hielden een moordhol onder den naam van eene herberg, waarin zij *zeventien* reizigers vermoordden en opaten; zij werden door den achttienden ontdekt. Wanneer men de begrooting van PROCOPIUS letterlijk moest opvatten, zou *Italië* niet minder dan ruim *vijftien* millioenen inwoners verloren hebben; een getal, 't welk het tegenwoordig naauwelijks meer bezit. Dit alles was het gevolg der zucht van den hooggeroemden JUSTINIANUS, om weder te *Rome* te kunnen regeren; en toch bezocht hij nimmer die zoo duur gekochte stad! Het is de groote vraag, of de *compilatie* van het *Romeinsche* Regt door dien Keizer wel tegen eene misdaad van gekwetste menschheid, gelijk *zulk* een Oorlog, kan opwegen.

De Paus onder JUSTINIANUS.

De Lezer zal vragen, hoe zich onder dit alles de *Pausen* gedroegen? Men bevroedt gereedelijk, dat deze *knechten der knechten Gods* toen nog geene wereldlijke Vorsten waren, en nog minder *heerschappij over de hoogste Magten der wereld*

beweerden te hebben. SILVERIUS was Bisfchop te *Rome*, toen BELISARIUS meester der ftad was. Hoezeer nu SILVERIUS daartoe had bijgedragen, was hij echter, in het Godgeleerde, over verfchilftukken, die zoo ellendig zijn, dat wij daarmede onze lezers niet durven bezig houden, met de beruchte Keizerin THEODORA, die wij vroeger hebben leeren kennen, oneens. Nu was er op dat oogenblik een Diaken, met name VIGILIUS, te *Konftantinopel*; een man, die gereed was om alles voor eer en hooge waardigheden te doen, en die fteeds uitzag, van waar de hoflucht waaide. Hij had zich reeds vroeger gevleid, de Paufelijke waardigheid te zullen erlangen; dit was hem gemist, en nu ontbood hem THEODORA. Haar voorftel was, dat hij de Kerkvergadering van *Chalcedon* verwerpen, dus de twee Naturen in CHRISTUS veroordeelen, en derhalve *haar* geloof zou doen zegevieren. De man was dadelijk gereed, en ontving nu nog een gefchenk van zevenhonderd goudftukken. Terftond vertrok hij naar *Rome*, gaf BELISARIUS eenen brief van de Keizerin over, en beloofde daarenboven aan hem of zijne vrouw een gefchenk van tweehonderd goudftukken, zoo hij hem behulpzaam zijn wilde. Waarfchijnlijk zou de doorluchtige Veldheer het niet gedaan hebben; maar hij was bang voor zijne vrouw, en leende zich dus tot werktuig der fchandelijkfte daad. Paus SILVERIUS werd, op befchuldiging van gemeenfchap met den vijand, (na herhaalde keeren gewaarfchuwd te zijn, dat hij de Keizerin moest gehoorzamen) voor den Veldheer gebragt, *die aan de voeten zijner Echtgenoote zat.* Zij fprak hem aan over zijn gewaand verraad, maar wachtte zijn antwoord niet af. Hij werd van zijn Bisfchoppelijk gewaad beroofd, in een monnikskleed geftoken, en zonder uitftel naar *Patara*, in *Lycië*, in ballingfchap gezonden. Toen ontving VIGILIUS den prijs zijner gedienftigheid en mildheid. SILVERIUS werd naderhand nog door den Keizer naar *Rome* teruggezonden, maar door ANTONINA en haren gehoorzamen Echtgenoot in handen van VIGILIUS gefteld, die hem naar een woest eiland zond, van waar hij door honger (volgens LIBERATUS) of door het zwaard (volgens PROCOPIUS) werd ter dood gebragt. Nu was VIGILIUS Paus; maar hij befpeurde weldra, dat de Keizer het gevoelen zijner Echtgenoote niet deelde, en, met de Kerkvergadering van *Chalcedon*, in CHRISTUS twee Naturen ftelde. Dadelijk is de man nu,

hetgeen men toen *Katholijk* of *regtzinnig* noemde. Maar JUSTINIANUS was zoo geheel in godgeleerde twisten verdiept, en op het laatst zoo veranderlijk, dat het ook den beleefdsten hoveling moeijelijk viel, hem bij te houden. De Keizer, weder naar zijne lieve THEODORA luisterende, vervloekte den brief van zekeren IBAS. De Paus vervloekte dien mede. JUSTINIANUS vervloekte THEODORETUS, een voorlang gestorvenen vriend van den Bisschop NESTORIUS. De Paus was de Echo dier verdoemenis. Het Hof van *Konstantinopel* zond THEODORUS, — den leermeester van dien beroemden Kerkleeraar, — zoo veel in dat Hof was, ter Helle. De Paus wilde hem geen oogenblik ophouden (*). Maar ook de gedweeste hovelingen zien toch niet *enkel* naar den hoek, waaruit de vorstelijke gunst of ongunst waait, maar ook een weinig naar den *publieken geest*, waarvan zij de kracht kennen. Nu was die geest destijds, wat het geheele Volk betrof, ten sterkste tegen de *strekking* gerigt, die de Keizerlijke leerstellige Godgeleerdheid thans begon te nemen. VIGILIUS werd zwaar berispt. De *Afrikaansche* Bisschoppen zetteden dien van *Rome* uit de gemeenschap der *Katholijke* Kerke, (behoudens berouw en boete) omdat hij den Keizer te wille geweest was (†). Het geheele Westen dacht eveneens. Nu zag de Paus, dat hij te verre gegaan was. Hij hield zich dus, alsof hij nooit de zoogenoemde *drie door den Keizer verdoemde hoofdstukken* afgekeurd had; en, toen de Keizer hem naar *Konstantinopel* tot eene Kerkvergadering riep, draalde hij opzettelijk, niet wetende wat te doen. Eindelijk kwam hij daar aan, en moest nu wel zichzelven gelijk blijven. Doch de Keizer zond hem eens en tweemaal in ballingschap: toen bezweek zijne standvastigheid; hij vervloekte en verdoemde andermaal alles, wat de Keizer hebben wilde, werd nu losgelaten, en stierf, op reis naar *Rome*, te *Syrakuse*. Hij had eene uitstekende plaats in het *Dictionnaire des Girouettes* verdiend. Zijn opvolger was PELAGIUS, die hem in alle zijne veranderingen en omkeeringen getrouwelijk gevolgd was, eerst de *drie hoofdstukken, die men verdoemen wilde*, ten sterkste verdedigd had, en nu, om Paus te worden, die weder zoo sterk als de Keizer verdoemde (‡). Maar de *Italiaansche* Geestelijkheid wilde

(*) *Collect. Concilior.* T. VI p. 181, 182.
(†) *Causs. Lection. antiqq.* T. I. p. 332.
(‡) —— —— —— —— p. 333.

hem niet aannemen; geene drie Bisschoppen werden er (volgens den eisch) gevonden, om hem te verkiezen; toen maakte men, voor de leus, eenen Priester tot Bisschop; het getal was er nu, en de bestemde Paus kon geordend worden. Hij trachtte nu den Veldheer NARSES, die in *Italië* bevel voerde, te bewegen, om *alle* Bisschoppen van *Italië*, die geen deel hadden genomen in zijne verkiezing, te laten vastzetten; maar dit legerhoofd beschaamde Zijne Heiligheid; hij bezigde niet dan middelen van overreding. Men moet weten, dat die zelfde leer, welke toen een Paus doordrijven wilde, doch waartegen de Geestelijkheid zich verzette, thans algemeen door de *Roomsche* Kerk zelve is afgekeurd. Welk een bewijs voor de *onfeilbaarheid* der Heilige Vaders van *Rome!*

BELANGRIJKE BIJZONDERHEDEN, AANGAANDE HET UITEINDE VAN PAUS CLEMENS XIV.

Volgens een in *Italië*, en in het algemeen in *Europa*, aangenomen gevoelen, hebben de *Jezuiten* Paus CLEMENS XIV (GANGANELLI) door de *acquetta* om het leven gebragt; een vergif, dat de bewoners van *Perouse*, in *Calabrië*, hebben uitgevonden, welks opneming in het bloed zich door geenerlei in het oog loopend kenmerk aankondigt, en dat u doet sterven, ten zelfden tijde, als 't ware, dat u deszelfs aanwezigheid blijkbaar wordt; een vergif, dat, u langzaam, maar buiten het bereik der Geneeskunst, ten grave brengende, nog daarenboven het helsch vermaak van een allersmartelijkst lijden aan den vijand verschaft, wiens uitgezochte wraak u ten dood gewijd heeft.

Paus GANGANELLI, die waarlijk groote man, wiens deugden en bekwaamheden aan den stoel der *St. Pieters*-kerk den schoonsten luister bijzetteden, voorzag, dat hij eenmaal het slagtoffer zoude worden van den wrok der *Jezuiten*, van wier heilloozen invloed het hem gelukt was de Kerk te bevrijden. Hij zeide tot zijne vrienden, die hunne ontroering te kennen gaven over de zware bedreigingen, welke zij tegen hem hadden uitgesproken: „Ik heb dat alles voorzien, toen ik mijn brevet uitvaardigde. Ik heb niets anders gedaan, dan hetgeen ik billijk en noodzakelijk achtte. Ik

„ heb mij aan de Voorzienigheid overgegeven, en mijn le„ven in hare hand gesteld." Alle maatregelen, tot zijne veiligheid uitgedacht, de gansche ijver zijner hem zoo zeer toegedane vrienden, niets was in staat, hem voor de aanslagen dezer naar wraak dorstende sekte te behoeden. Hij herhaalde meermalen aan zijnen kok: *Fra* FRANCESCO, *badate alla pignata; perchè altrimente anderebbe, male e per voi e per noi* (*). Ingevolge dezen last, liet *Fra* FRANCISCO niemand in zijne keuken komen. Op zekeren dag had hij zich uit dezelve voor een oogenblik verwijderd, en de deur verzuimd te sluiten; hij klaagde zichzelven deswege aan bij den Paus, die nu zijn middagmaal hield met versche eijeren.

In 1770 hadden reeds eene boerin van *Valentano* en verscheidene andere dweepers, verleid door handlangers van die sekte, den dood van den Paus voorspeld, ten einde hem vrees aan te jagen, en alzoo zijne ontwerpen tegen hen te verijdelen. In 1771 werden die profetiën herhaald. In 1773, het jaar, waarop hij die gansche Orde vernietigde, deed eene dweepster uit de Mark van *Ancona* nog stelliger voorzeggingen. Zij bedreigde den Paus en de Vorsten, die het Genootschap hadden vervolgd en vernietigd, met verschrikkelijke rampen en een' kort aanstaanden dood; maar haar slotzang kwam altijd terug op de herleving en den luister van die Orde.

Deze geruchten hielden verscheidene maanden aan, gedurende welke de Paus steeds zijne volle gezondheid behield. Maar op het einde van 1774, den Woensdag der heilige week, zeide hij, toen hij zich uit de hoofdkerk naar het Vatikaan begaf, tot den Kerkvoogd MACEDONIO, die zijn bijzonder vertrouwen genoot: *Monsignor, l' abbiamo preso; è qui* (†), op zijne maag wijzende.

Hij bedroog zich niet: want kort hierop werden zijn mond en zijne keel ontstoken, moest hij van tijd tot tijd braken, verzwakte hij allengskens, greep hem eene algemeene verdooving aan, gevoelde hij eene ondragelijke pijn in de ingewanden, was zijn mond gestadig geopend, even als van iemand, die door een brandend vuur in zijn binnenste verteerd wordt;

(*) Broeder FRANCISCO, houd het oog op den pot; het mogt anders slecht afloopen, zoo wel voor u als voor ons.

(†) Monsignor, wij hebben het beet; hier zit het.

alle deze onderſcheidene kenteekenen lieten geenen twijfel over aangaande den aard der ziekte. Hij ſchreef aan den Geneesheer BIANCHI van *Rimini*, zijnen oudenvriend; deze kwam terſtond, maar het was te laat. Zoodra de Paus de eerſte kenteekenen zijner ziekte ontwaar werd, had hij zelf het tegengif ingenomen, 't welk hij altijd bij zich droeg, en reeds toen was het te laat. Hij plaatſte zich in eene zeer heete badſtoof, hopende door de uitwaſeming het vergif uit te drijven; maar alle middelen, die hij te baat nam, waren vergeefs.

De *Jezuiten*, intusſchen, vol blijdſchap bij het zien der ſmarten van hun ſlagtoffer, en van dat verſchrikkelijke lijden, hetwelk de Paus, ondanks zijne hem eigene bedaardheid, vergeefs trachtte te verbergen, verſpreidden nu meer en meer het gerucht van zijn naderend einde; zij gingen zelfs zoo verre van te verklaren, dat hij in September zou ſterven.

Te dien tijde bragt men in *Duitschland* eene gegraveerde plaat in omloop. Ter linkerzijde van dezelve was de Dood voorgeſteld, eene banier dragende, op welke een Christusbeeld geſchilderd was. In het midden zag men eene ſoort van tabernakel; en in dien tabernakel, waarboven men de letters I H S las, ſtond een ex-*Jezuit*, in het gewaad van een wereldlijk priester. Onder aan de plaat las men dit opſchrift: *Hic finis erit*, en Hoogduitſche dichtregels, waarvan de zin hierop uitkwam: dat de *Jezuiten* wel van gewaad veranderd waren, maar dat zij nooit van gedachten of gevoelens zouden veranderen.

GANGANELLI ſtierf werkelijk den 22 September, geheel uitgeteerd door eene verſchrikkelijke en ongeneeslijke koorts, hem door de *acquetta* veroorzaakt. Hij ſtierf met al de zielegrootheid van een' held en al de onderwerping van een waar Christen. Niet de minſte klagt werd uit zijnen mond gehoord. Toen men hem over zijn testament ſprak, maakte hij hetzelve in twee woorden: *L'anima a Dio, la robba a parenti.* (*)

Toen hij geſtorven was, openbaarde het vergif zijne werking op de ontzettendſte wijze. Het lijk viel uit elkander in zwarte ſtukken; het gaf een' ondragelijken ſtank van zich. De ingewanden en darmen werden in eene bokaal geplaatst; dezelve ſprong, weinige uren daarna, met een vervaarlijk

(*) De ziel aan God, de goederen aan de naastbeſtaanden.

gedruisch uit elkander. Bloed en water ſtroomde langs het bed neêr op den grond, en bedekte den geheelen vloer; dit verſchrikkelijk verſchijnſel, zegt de geloofwaardige Schrijver, van wien wij deze bijzonderheden ontleend hebben, wekte verbazing en ontzetting tevens bij alle de omſtanders, en vooral bij de Geneeskundigen. Ik moet hierbij nog opmerken, dat deze ſchrikwekkende ontbinding der ligchaamsdeelen plaats had, nadat de ontzielde romp, van de ingewanden ontledigd, zorgvuldig gewaſſchen en gebalſemd was geworden.

Dus heeft de *acquetta* de bijzondere eigenſchap, dat zij zelfs op het doode ligchaam hare werking uitoefent; en in dit opzigt mag men dezelve vergelijken bij den tijger, die, na zich verzadigd te hebben met het bloed van zijne prooi, nog de ſchaduw aanvalt, door de ontvleeſchde beenderen gevormd.

DE STRENGE POLICIE VAN DEN TEGENWOORDIGEN PAUS DOOR EEN TREFFEND VOORBEELD GEREGTVAARDIGD.

De openbare nieuwstijdingen vermelden voorbeelden van de wijze geſtrengheid, waarmede, in de Pauſelijke Staten, het dragen van verbodene wapens geſtraft wordt. Vóór eenige dagen werd ons berigt, dat de neef van een' rijken bakker, die een' degenrotting droeg, op een' ezel door de ſtraten der ſtad rondgevoerd en tot eene *tienjarige* galeiſtraf veroordeeld werd.

Den *Italiaan*, wien, als 't ware, vuur, in ſtede van bloed, door de aderen vliegt, wiens opvoeding en vorming geheel verwaarloosd worden, die zijne Priesters wel van de misdaad, om op Vrijdag vleesch te eten, of in de kerk zonder ſluijer te verſchijnen, hoort ſpreken, maar nooit van de afſchuwelijkheid van een' moord; die echter bij de geringſte beleediging, of ſlechts den ſchijn daarvan, tot razernij en woede vervalt, en alsdan zichzelven niet meer meester is, — moet het mes ontnomen worden, indien men hem buiten de gelegenheid wil ſtellen, om het in de borst zijns broeders te ſtooten. Ik zelf zag vier menſchen aan mijne voeten den geest geven, die misſchien met eenige kinnebak- of vuistſlagen, aan welker gevolgen men zoo ligt niet ſterft, hunnen twist beſlecht zouden hebben, indien hun eene wijze en

geſtrenge wet de wapens ontnomen had. Inderdaad, de verordening van den Paus is, in dit opzigt, niet te laken, gelijk uit het volgend ontzettend voorbeeld zal blijken.

Op eene reize uit de ſtad, in welke de overblijfſelen van den onſterfelijken ARIOSTO zijn bijgezet (*Ferrara*), naar de geboorteſtad van VIRGILIUS (*Mantua*), brak toevallig, op den jammerlijk ſlechten weg langs de *Po*, een wiel mijner *ſedia*; en werd ik daardoor in eenen toeſtand gebragt, die op een' kouden, regenachtigen Decemberavond, in een oord, waar de boeren, uit hoofde van het diepe en moerasſige ſlijk, op hooge ſtelten loopen, geenszins aangenaam was. De postiljon, die reed, en dus droog en onverlet gebleven was, achtte dit ongeluk van weinig belang, daar wij ons zeer digt bij *Governolo* bevonden, waar ik mij konde droogen en hij een wiel hoopte te vinden. Ik moest mijnen togt derwaarts te voet voortzetten, en kwam geheel beſlijkt te *Governolo* aan, alwaar mij door den postiljon een huis werd aangewezen, waar ik vuur en een goed glas wijn zoude vinden. Ik trad eene donkere en geheel met rook vervulde kamer binnen, die zeer gepast voor Pluto's zaal zou kunnen doorgaan, en plaatſte mij terſtond in den eenen hoek des ſchoorſteens. Boven eene tafel hing eene lamp, wier zwak ſchemerlicht, gepaard met de flikkering van een bijna uitgedoofd vuur, ons het ruime en koude vertrek en eenige niet zeer bevallige menſchelijke gedaanten zeer flaauw deed opmerken. Vlak voor den ſchoorſteen zat een zeer gemeene kerel, die, met de ellebogen op de knie en met het hoofd op de hand leunende, ſtrak in het vuur keek, en mijn vriendelijk: „ Goeden avond!" met een dof, even onvriendelijk als onverſtaanbaar, gemompel beantwoordde. Aan de linkerzijde ſtond een bejaard man, die half luid den rozekrans bad, met regelmatige tusſchenpoozingen de koralen liet vallen, en nu en dan, bij het gekletter van den regen, een „ *che tempaccio!*" (welk een afſchuwelijk weder!) liet hooren.

Ik plaatſte mij tegenover dezen vromen bidder, mij wendende en keerende als een ſtuk gebraad aan het ſpit; en daar ik der Madonna niet gaarne een *ave Maria!* wilde onttrekken, zoo heerschte er het diepſte ſtilzwijgen, dat ſlechts van tijd tot tijd werd afgebroken door het onaangenaam gezang eener vrij bejaarde en in het geheel niet bevallige vrouw, die zich bezig hield een kind in ſlaap te ſusſen, en het gem auw eener half bevrozene kat. Deze ſombere ſtilte

werd op eens afgebroken door een bloedig tooneel. Een doornat man, die al het voorkomen had van een' muilezeldrijver, kwam in de kamer, naderde het vuur, en beduidde den kerel, die zich voor den fchoorfteen had neêrgezet, op een' eenigzins gebiedenden toon, dat hij plaats zou maken. Had deze man *mij* niet vriendelijk bejegend, die hem in zijne gemakkelijke houding niet wilde ftoren, zoo kan men gereedelijk nagaan, hoe hij den norfchen toon van den nu ingekomen' vreemdeling opnam. „*Sto ben mi!* (*)" was al het antwoord, dat hij hem, met een' grijnzenden lach, en zonder zich te verroeren, gaf. „*Via di quà!* (†)" riep daarop de ander uit. — „*Signor-nò!* (‡)" — De zittende hernam: „*Fiol d'una vacca!* (§)" waarop de ander weder antwoordde: „*Anima di....!*" en op hetzelfde oogenblik zag ik ftaal blinken, en viel de man, die voor den fchoorfteen had gezeten, in het vuur; terwijl de ander, brullende en ftroomen bloeds ftortende, de deur uitftoof. De oude man riep uit: „*Oh Sant' Antonio!*" De vrouw fchreeuwde: „*Oh beata Vergine Maria!*" Ik haalde den man uit het vuur; de vreemdeling had hem doodelijk getroffen; de dolk was hem door de borst in het hart gedrongen, en had hem voor altijd van de moeite ontflagen, om zijn regt op eene plaats aan den fchoorfteen te verdedigen. Ik trachtte den ouden man aan te fporen, met mij den moordenaar te vervolgen; doch daartoe was hij volftrekt niet te bewegen. „*Poveretto, poveretto!*" riep hij uit, en daarmede was het afgedaan. Ik ging derhalve alleen naar de huisdeur, en trachtte, door roepen en fchreeuwen, de bewoners dezer plaats op de been te brengen. Weldra kwam men met licht toefchieten; ik volgde hetzelve, en kwam aan de niet ver van daar verwijderde woning des pastoors, waar wij den vlugteling, die eene doodelijke wonde in het onderlijf bekomen had, op den grond uitgeftrekt zagen liggen, terwijl hij met eene ftervende ftem den pastoor fmeekte, hem de *abfolutie* te geven. De Pater verfcheen ook werkelijk aan het venfter, en fprak hem de verzochte troostwoorden toe; waar-

(*) In plaats van: „*Io fto bene!*" (Ik zit hier zeer goed.)
(†) Pak u van hier!
(‡) Neen, heerfchap!
(§) In plaats van: „*Figlio d'una vacca!*" een zeer geliefkoosd fchimpwoord der gemeene *Italianen*.

op de man ſtierf. — Ziedaar dus het leven van twee menſchen verkort om eene plaats aan het vuur, om eenige ſchimpwoorden, over welke men zich even goed door eenige oorvegen, als door bloed, had kunnen wreken!

Eenige maanden te voren ging ik te *Ferrara* over een afgelegen plein, op 't welk, gelijk in de meeste ſtraten dezer ſtad, het gras welig groeit, en vond daar vijf of zes *Italianen*, die zich bezig hielden met balſlaan. Allen ſchenen vrolijk te zijn, en ik ging door hunnen kring heen. Naauwelijks was ik vijftig ſchreden van hen verwijderd, of ik hoorde ſchimpwoorden, een verward geſchreeuw en kermen; ik keerde ijlings terug; twee der ſpelers lagen dood op den grond; de overigen waren verdwenen.

TWEE ONBEKENDE GEDICHTEN VAN JACOBUS ARMINIUS.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer en Vriend!

Dat de vermaarde JACOBUS ARMINIUS een beminnaar der Latijnſche Muze was, en zich, door geheel zijn leven, van tijd tot tijd, van ernſtiger bezigheden met haar ontſpande, is uit CASP. BRANDTII *Vita* ARMINII (pag. 17) bekend, die aldaar ook zegt, dat hij eene menigte van *Epigrammata et omnis generis Carmina*, door 's Dichters eigene hand geſchreven, bezat. Ook gaf hij reeds, op pag. 8, de volgende regels uit eene zijner *Elegiën*, in zijne jeugd gedicht, niet lang nadat zijne geboorteplaats *Oudewater*, in 1575, door de Spanjaarden, verwoest was:

Ah fuit in Batavis urbecula finibus olim,
  Quae nunc Hispani ſtrata furore jacet.
Huic Undae Veteres poſuerunt nomina prima,
  Haec mihi naſcenti patria terra fuit.

Ik herinner mij niet, dat mij ooit iets anders van zijne gedichten, in druk, ontmoet is. Ondertusſchen bezit ik, ſedert reeds zestig jaren, eene aanzienlijke verzameling van die gedichten, in zijn eigen handſchrift, in een boekje *in octavo*. Of dit weleer in het bezit van zijnen Levensbeſchrijver geweest zij, weet ik niet; (het zou dan door een' geheel anderen weg, dan eene menigte van andere papieren

uit de nalatenschap der BRANDTEN, tot mij gekomen moeten zijn) maar dit weet ik, dat het niet te verwonderen zou zijn, zoo het moeijelijke, om het schrift te lezen, oorzaak geweest was, dat men er, tot hiertoe, niets van heeft uitgegeven. — Ik kreeg onlangs aanleiding, om dit boekje eens weder in handen te nemen, en te beproeven, of ik er (hetgeen mij vroeger altijd mislukt was) niet eên en ander stukje geheel uit zou kunnen afschrijven; en nu slaagde ik daarin naar wensch met verscheidenen. Ik plaats er een paar van hier onder, of ze U ook genoegzaam, ter opneming in uw geacht Letterwerk, behagen mogen. Zoo neen, ik zal echter met achting blijven

Uw Ed. zeer dienstw. Dienaar en Vriend

Rotterdam, ADR. STOLKER.
Augustus 1826.

Ad

JOANNEM UYTENBOGARDUM,

Hornam, publica Ecclesiae causa, absque oculorum affectorum munimine, profectum, anno 1594, *Octobri mense.*

Quae rellicta domi tuae dolebas
Perspicilla, oculis futura scutum
Vim contra aeolicamque pulveremque,
Transmittit tibi, quae tibi vel ipsis
Caris luminibus mage est amata.
o Te terque quaterque, Jane! fausto
Natum sydere, cui dedere Divi
Talem ducere conjugem, mariti
Curat provida quae sui salutem,
Absens sive sit ille, sive praesens.
Securo tibi ducere hanc licebit
Vitam, dum tibi erit superstes illa,
Quae tam solicite, licet remoti
Ex oculis, oculis cavere novit.

Vale et me redamare perge amantem,
Et magnum mihi praesidem saluta!
Vestros ille beët pios labores
Successu facili, cui dicastis
Vos vestramque operam, potens Jesus!

Ad

GERARDUM HERMANNUM

amicisf.

Oda Eucharistica pro donis hortensibus.

Quae tibi diva dedit Pomona paterque Lyaeus,
  Dona, tuo dono noftra, Gerarde, facis.
Illa quidem uxoris gratisfima dona palato,
  Ast utinam ftomacho fic quoque fana forent!
Non quod iis divis malefana libido nocendi
  Infit, fed fumi fobrio ab ore volunt.
Hoc utinam uxori donum det diva dearum
  Sobrietas, magno fane utriusque bono!
Sed quas interea grates tua dona merentur,
  Reddere pro voto jam mihi fata negant.
Quin neque, quod petis, hoc posfum, nam Bibliothecam
  Funebris exornat concio nulla meam,
Hac una excepta, qua debita fumma Tofanus
  Fredrici magni manibus exfoluit.
Hanc igitur tibi habe, fruere, utere, dum tibi Parca
  Parcit, et alterius funera flere dabit.
Quin etiam precor hoc, Divum par nobile ut hortum
  Quottannis repleant fructibus hisce tuum.

VERBAZENDE ONKOSTREKENING VAN HET DEZER DAGEN TE LYON OPGERIGTE BRONZEN STANDBEELD VAN LODEWIJK XIV.

	Fr. C.
Aan den Heer LEMOT (den Beeldhouwer)	340,000 -
Onkosten van het leggen des eerften fteens . .	7,636 - 46
Aan Brons	33,750 - 60
Vervoer, ontlading en oprigting . . .	38,779 - 12
Gedenkpenningen	17,547 - 85
Gift aan de werklieden des Heeren LEMOT .	1,000 -
Schâvergoeding aan de weduw van MUGUET, te *Parijs* verpletterd door den val van het Standbeeld	3,450 -
Voetftuk, metfelwerk, bekleedfel, enz. . .	50,000 -
Onkosten van de plegtigheid der Inwijding .	18,000 -
Traliehek en beftrating	25,000 -
Kleine onkosten der Commisfie . . .	2,785 - 97
	Geheel 537,950.

ALS HET TIJ VERLOOPT, MOET MEN DE BAKEN VERZETTEN.

(*Meester Hans ſpreekt.*)

De tijden loopen ſchraal; van hangen of van worgen
Wordt naauwlijks meer gerept; — verleden jaar niet één!...
Maar 'k dacht het lang vooruit: dat komt van al dat zorgen
Voor beter onderwijs van 't NUT VAN 'T ALGEMEEN!

(*Meester Leeuwen- en Beerentemmer ſpreekt.*)

Mijn vriend, gij hebt gelijk; ook ik gevoel uw grieven.
Hoe goed ik in mijn vak altijd heb opgepast, —
Och, 't is met 't land gedaan, — 'k zie roovers meer noch dieven;
Mijn huis ſtaat bijna leeg; er komt geen enkle gast!

(*Don Hans ſpreekt.*)

Wel, maat, hoe klaagt gij zoo? ... Breek op; kom bij mij wonen;
Ik heb volop te doen: bij mij is nooit gedaan.
Kom hier; hier ziet ge ons vak op 't *liberaalst* beloonen:
Pas hang ik d' eenen op, of de andre moet er aan.

(*Don Leeuwen- en Beerentemmer ſpreekt.*)

Ook gij heft klagten aan, want ledig raakt uw woning.
Wel, vriend, bij al mijn werk loopt mij de kop op hol.
Maar, 'k weet wel, waar het ligt; het hapert aan uw' Koning.
Kijk, de onze is eerst een man; die maakt mijn hokken vol!

J. P. D. J.

MENGELWERK.

NADER ONDERZOEK, OMTRENT DE OVERLEVERING WEGENS PAUSIN JOANNA, TE ONREGT VOOR WAAR GEHOUDEN IN DE LATERE MIDDELEEUWEN.

Is er in de Geschiedenis een onderwerp, waarover tusschen Roomschen en Onroomschen met veel scherpzinnigheid, en voorwaar te warmen ijver, van den tijd der Hervorming af tot onzen leeftijd, werd geredetwist, dan zeker was het over hetgene men wegens de *Pausin* JOANNA, op gezag der narigten, en van het blind geloof der Middeleeuwen, omtrent hare lotgevallen, voor waar of onwaar te houden hebbe. In eenen fellen strijd, met wederzijdsche bitterheid gevoerd, wordt elke duimbreedte gronds niet slechts op het scherpste verdedigd, maar ruimt men ook noode het veld, hoezeer in het oog van onzijdigen de overwinning moge geacht worden zoo goed als beslist te zijn. Zoo was het almede met dit geding, waarbij de zucht, om aan den Pauselijken Stoel eene zwarte vlek aan te wrijven, of dezen daarvan zuiver te houden, veel meer de gemoederen opwond en aanvuurde, dan wel anders het belang der zake zou verdiend hebben.

Reeds voorlange heeft men dus over dit historisch geschilpunt alle mogelijke bewijzen te voorschijn gehaald, elk derzelven met de uiterste naauwkeurigheid uiteengezet, voor en tegen getoetst en gewogen, ja zulks met de meeste fijnheid van oordeel en overgrooten rijkdom van geleerdheid. Trouwens, waar, behalve vroegere mannen van naam, een SPANHEIM en deszelfs latere Uitgever, L'ENFANT, ter eene, een BAYLE (*) en diens navolgers, BOWER en VENEMA, ter andere zijde optraden, zal men hieraan niet twijfelen, maar veeleer zich overtuigd houden, dat er wegens het al of niet

(*) *Dict. Hist. et Crit.* art. *Papesse* en *Polonus.*

bestaan der *Pausin* geen nieuws meer te zeggen valt, en Recensent van LLORENTE's werk *over de Pausfen* zich alzoo met goed regt beroepen mogt op laatstgemelde Schrijvers, met welke hij instemde. Bij dezen toch, alhoewel zij het verhaalde nopens JOANNA onder de fabelen der Middeleeuwen rangschikken, waaraan men te *Rome* en elders voormaals te dwaasselijk geloof hechtte, werd wel erkend, dat er duisterheid en eenige stoffe tot wederspraak overbleef, vermits men buiten staat is, de aanleiding tot het gerucht op te delven; maar zulks belette hen nogtans niet, om hun gevoelen op eenen zoo hoogstwaarschijnlijken grond uit te brengen, als men te dezen voor genoegzaam vast en verzekerd houden mogt.

Anders, het is zoo, hebben zich de beroemde MOSHEIM en SCHRÖCKH hierover geuit in hunne *Kerkgeschiedenissen;* zij kiezen den veiligen weg, die gewis tegen alle wederspraak waarborgt, en schorten hun oordeel op, dewijl men tot geene volledige en aan allen kant rondstaande zekerheid komen mag. Naar die zijde helt desgelijks over de achtingwaardige Schrijver der *Bedenkingen omtrent het bestaan der Pausin* JOANNA, met de letters G. H. M. D. te *R.* geteekend, en onlangs opgenomen in dit *Mengelwerk* (*).

Men ontwaart, hoe kleen verschil er zij tusschen de eerste en laatstgenoemde vermaarde Protestanten: *genen* zien er geheel van af, om den Stoel van *Rome*, waarop buitendien te dikwerf vuile ondeugden en monsters gezeteld waren, ook de schande aan te wrijven, dat dezelve door eene vrouwelijke Paus ontluisterd wierd; dezen, daarentegen, willen alsnog niet geheel het veld ruimen; deinzen wel terug, waar zij zich door kracht van redenen benaauwd vinden; maar stellen, zoo ik achte, te veel gewigt in het geloof der Middeleeuwen, of in de moeijelijkheid, die er is, en immer blijven zal, om hetzelve volkomen op te lossen.

Intusschen, hoewel ik wenschen moge, dat vroeger of later een helderder licht opga over hetgene in de *achtste*

(*) *Vaderl. Letteroeff.* voor 1826, bl. 210 env.

Eeuwe te *Rome* voorviel, en het sprookje wegens de *Pausin* ter bane bragt, die zwarigheid; nogtans, wederhoudt mij niet, het gezegde in reeds gedachte Recensie (*), nu dit voegzaam is, nader aan te dringen of te ontwikkelen, en reden te geven, waarom men, onzes oordeels, op het spoor van BAYLE, BOWER en VENEMA, de zaak in geschil voor beslist te houden heeft. Zeer onnaauwkeurig toch doet zich aan mij de grondstelling voor, waarop MOSHEIM zijne redekavelling over *Pausin* JOANNA reeds van den beginne doet rusten. „ Gedurende de „ *vijf volgende* Eeuwen (zegt hij) werd deze gebeurte„ nis in 't algemeen geloofd, en een groot aantal Schrij„ vers geven getuigenis van de waarheid (†)." Men weet, namelijk, dat die Schrijvers allen van lateren leeftijd geweest zijn; en, zoo men niet vooraf de zekerheid van hetgene bewezen moet worden aanneemt, of de waarheid van het gebeurde met de vrouwelijke Paus vooruitstelt, laten zich van de *vijf* genoemde Eeuwen ten minste de *twee* eersten (van 850—1050 loopende) afdingen. Daarna, in de laatste helft der elfde Eeuwe, leefden de Kronijkschrijvers MARIANUS SCOTUS en SIGEBERT VAN GEMBLOURS, die met een enkel woord, of korte zinsnede, van JOANNA zouden gewaagd hebben, zoo men de echtheid der plaatsen bij elk hunner niet zeer betwijfelen mogt (‡). Veel later, zoo het schijnt, kwam het sprookje ter bane, of won ten minste het geducht veld, en trad de overlevering wegens de *Pausin*, met menig bijsieraad, als eene wezenlijke daadzaak voor den dag. Zoo vindt men het verhaal bij GERVASIUS *Tilberiensis* (of GERVAIS *van Tille*, een plaatsje aan den *Teems*) en in de Kronijk van MARTINUS POLONUS, die beiden in de dertiende Eeuw te huis behooren, en wier opgaven van woord tot woord eensluidend zijn. Maar wederom is het onzeker, of deze het verslag van eerst-

(*) *Vaderl. Letteroeff.* voor 1826, bl. 5 en 6.
(†) MOSHEIM, *Kerk. Gesch.* D. III, bl. 216.
(‡) BAYLE, art. *Papesse*, noten B. en C.

genoemden ontleende, dan wel, of hetzelve, door dienstvaardigheid van Affchrijvers, en ter meerdere uitbreiding van de Kronijk des laatften, van elders zij ingelascht (*). Hoe dit zijn moge, om de geloofwaardigheid te toetfen van hetgene wegens JOANNA ftaat aangeteekend, zal het voegzaamst zijn, dat wij ons houden aan de oudfte oorkonde, die voorzeker al vroeg in de fchriften van POLONUS gelezen werd, indien dezelve niet van dien Paufelijken Biechtvader haren oorfprong had. Zij is van volgenden inhoud, blijkens het Latijn, hieronder bijgevoegd (†):

(*) VENEMA, in *Hist. Ecclef.* Tomo V, Sec. 9, § 400. Verg. VOSSIUS, *de Hist. Lat.* Lib. II, Cap. 60. *Opp.* Tom. IV, p. 152 *b*, alwaar die Geleerde het gevoelen uit en bepleit, dat die GERVASIUS, van welken POLONUS in de Voorrede getuigt, dat hij in zijne Kronijk zeer veel ontleend had, niet GERVASIUS *Riccobaldus*, maar de GERVASIUS *Tilberienfis* zou geweest zijn. Stemt men hiermede in, zoo zouden wij weten, bij wien POLONUS vermoedelijk ter markt geweest zij in dezen. Berust men daarin niet, zoo laat zich vermoeden, dat Affchrijvers, aanleiding nemende uit den naam GERVASIUS, als eene van zijne bronnen, door POLONUS opgegeven, al vroeg zich geleend zullen hebben, om met die Anecdote van de *Paufin*, bij GERVASIUS voorkomende, het werk van den Biechtvader te verrijken, waarin dezelve, naar hunnen waan, niet behoorde gemist te worden. Voor het overige, hoezeer de echtheid der plaatfe in de Kronijk van POLONUS betwijfeld wordt, en ook betwistbaar is, mag men opmaken uit BAYLE, art. POLONUS, noot B.

(†) „JOANNES CIX.

„*Post hunc* LEONEM JOANNES ANGLUS, *natione* Margantinus, *qui alibi legitur fuisfe* BENEDICTUS tertius, *fedit annis duobus, menfibus quinque, diebus quatuor. Et ceffavit Pontificatus menfe uno. Mortuus est* Romæ. *Hic, ut asferitur, femina fuit. Et quum in puellari ætate, a quodam fuo amafio, in habitu virili,* Athenas *ducta fuit, in diverfis fcientiis ita profecit, ut nullus fibi par inveniretur; adeo ut post* Romæ *trivium legens magnos magistros discipulos et auditores haberet. Et quum in urbe vita et fcientia magnæ opi-*

„ JOANNES DE CIX.

„ Na dezen LEO heeft JOANNES ANGLUS, van afkomst een *Mentzer*, die elders gezegd wordt BENEDICTUS DE III geweest te zijn, twee jaren, vijf maanden en vier dagen gezeten, en de Pauſelijke Stoel eene maand ledig geſtaan. Hij is geſtorven te *Rome*. Deze, gelijk beweerd wordt, is eene vrouw geweest. En wanneer zij, nog een jong meisje zijnde, door zekeren minnaar van haar, in mansgewaad, naar *Athene* vervoerd was, is zij in verſchillende wetenſchappen alzoo gevorderd, dat haars gelijken niet gevonden wierd; ja zoo, dat zij daarna, in het openbaar te *Rome* les gevende, groote meesters onder hare leerlingen en hoorders telde. En vermits er in de ſtad wegens haar leven en kennis een groote dunk was, wordt zij eenpariglijk tot Paus gekozen. Doch, Paus zijnde, wordt zij bezwangerd van den man, waarmede zij van den beginne gemeenſchappelijk verkeerd had. Onkundig echter van haren tijd, overvalt haar de ſmarte onder eenen optogt van *St. Pieter* naar het *Lateraan*, en verlost zij tusſchen het *Coliſæum* en de kerk van den H. CLEMENS. En daarna overleden zijnde, is zij (gelijk gezegd wordt) aldaar begraven. Vermits nu de Heilige Vader dezen weg altijd mijdt, wordt van ſommigen vastelijk geloofd, dat zulks bijkome wegens ergernis aan dat voorval. Ook wordt zij daarom niet op de naamlijst gebragt der Heilige Vaders, dewijl zulks evenzeer de vrouwelijke ſekſe, als de aanſtootelijkheid van het gebeurde, verbiedt."

nionis esſet, in Papam concorditer elegitur. Sed in Papatu per ſuum familiarem imprægnatur. Verum tempus partus ignorans, quum de Sancto Petro *in* Lateranum *tenderet, angustata, inter* Coliſæum *et* Sancti CLEMENTIS *eccleſiam peperit. Et postea mortua, ibidem (ut dicitur) ſepulta fuit. Et propterea quod dominus Papa eandem viam ſemper obliquat, creditur omnino a quibusdam, quod ob detestationem facti hoc faciat. Nec ideo ponitur in catalogo Sanctorum Pontificum, tam propter muliebris ſexus, quam propter deformitatem facti."*

Aleer wij zelve nu ons oordeel over de geloofwaardigheid van dit medegedeelde verhaal voordragen, acht ik niet overbodig, zoo veel doenlijk, ons te verplaatſen in den geest en toeſtand der Middeleeuwen, opdat wij de redenen doorgronden, waarom de waarheid der Geſchiedenis van de *Pauſin* toenmaals in de Kerk, en ons werelddeel, zoo algemeen erkend en boven allen twijfel verheven geacht werd, als ons de ervarenis getuigt, en nog onlangs door den Heer n. in deszelfs *Bedenkingen* is aangewezen. Want, daar ons gevoelen wegens de *Pauſin* zoo geheel verſchilt van dat der vroegere Eeuwen, leidt zulks ons tot het onderzoeken en aantoonen van den losſen grond, waarop men toen, gelijk wij meenen, te roekeloos gebouwd heeft, en welken wij dus niet kunnen en mogen vertrouwen.

I. Het is een doorgaand en wel erkend zwak der menſchen, dat eene opgave of voorſtelling, als zij de nieuwsgierigheid opwekt en ſtreelt, of naar hetgene ongemeen en zonderling, ja zelfs wonderbaar is, trekt, bij vele lezers ſteeds opgang maakt. Achteloos in het toetſen van, of nadenken over den inhoud, ziet de wereld eenige onwaarſchijnlijkheden ligtelijk voorbij, of ſcheldt zij, ter gunſte van den verhaler, andere hem kwijt, die haar te onderhouden en te behagen weet. Dagelijks nog vergaapt zich eene domme en ongeoefende volksſchare aan het gezwets en de ſtoutheid van den man, die haar misleidt en blindhokt. Weinig anders is het bij den ſlecht geoefenden hoop der ſchaarſchere Lezers in tijden, wanneer verſtandsbeſchaving kwijnt, onderdrukt en afgetrokken wordt. Achtbaarheid van naam en ſtand des Schrijvers doet bij de zoodanigen ſchier alles af, die, gewoon te gelooven op gezag, hierdoor te traag of zorgeloos zijn, om waar en onwaar te onderſcheiden. Men verdenke ons niet, dat wij de Middeleeuwen met te donkere kleuren ſchetſen, wanneer wij ons dezelve dus voorſtellen. De Hierarchij van *Rome*, op de puinhoopen van aardſche grootheid gevestigd, en zich verder en verder uitbreidende, hield zich ſtaande, door de Christenwereld

te blindhokken, te verbijsteren, en rond te leiden in eenen duisteren en digten nacht van onkunde en bijgeloof. Praal en ſtaatſie, en menigerlei kunſtenarij, als wonderdaad betiteld, diende ter volksbegoocheling. De Geestelijkheid hield zich onledig met diepe navorſchingen en twisten over geheimzinnige en onbegrijpelijke geſchilpunten, of prevelde hare Legenden, verzette zich tegen Ketters, en bragt overleveringen ter bane, die, hoe ongerijmder zij waren, den ſmaak voor geſchiedkundige waarheid des te meer bedierven. De Staatkunde aan het Pauſelijk Hof, vooral na de negende Eeuw te eenemaal tot zedeloosheid vervallen, liet zich even weinig, zoo niet minder dan die eener wereldlijke Alleenheerſching, aan de zaak van Christendeugd gelegen zijn. Neen; indien maar de Heilige Vader zijnen naam en waardigheid handhaafde, den banvloek tegen Ketters en gevreesde Afvalligen liet hooren, en gelijktijdig aan ondeugden en zedelooze Grooten eenen ruimen Aflaat vergunde, dan trof zij ten meesten haar doel, hield zij de menigte in bedwang en aan haar ſnoer, en gaderde zij voor de ſchatkist, of eigene weelde, een' vetten buit. Dit rijk van zorgeloosheid, duisternis en gruwelen bleef alzoo ſtandhouden, tot dat een opgaande ſtraal van wijsgeerige verlichting, en de glans daarenboven van de Hervorming, *Rome* verontrustten in zijnen ſluimer, en het betere leerden inzien. Geen Paus, die, in de verloopene duistere Eeuwen, zich kwelde over hetgene van JOANNA geſproken, voortverhaald, te boek geſteld of geloofd werd. Geen Paus, die tegen het verbreiden van haren naam en lotgevallen immer een bevelſchrift, of bulle, liet uitgaan. Men heeft, wel is waar, in lateren tijd, van zulk eenen aanſtoot bij het Pauſelijk Hof, en van Pauſelijke bevelſchriften, uit gedachte ergernis ontſtaan, zich getracht te overreden, en daarop voortgebouwd. Maar van dit alles heeft de Oudheid geenerlei bewijs.

Trouwens, dat Adellijken, en Erfopvolgers van een Vorſtelijk Stamhuis, Zonen of Kleinzonen vooral, belangſtellen, in den voorouderlijken luister, die op hen af-

ſtraalt, te handhaven en zuiver te houden, laat zich gelooven, oplosſen, en uit de Geſchiedenis aantoonen. Maar de Opperpriesters van *Rome*, althans de ſchandvlekken, de verwijfden en monſters, die in de negende Eeuw, en die haar volgde, den Heiligen Stoel onteerd hebben, konden dezen zich ergeren aan den vermeenden JOANNES ANGLUS, om zijne geleerdheid vervolgens geroemd, en door de Kerk met ſtandbeelden vereerd? of leed hunne grootheid en aanzien daarom iets bij den blinden hoop, dewijl men bij de keuze van eenen Voorganger zich had verſchalkt gezien (*)? Neen! de Geſchiedenis van JOANNA, de waarheid eens onderſteld zijnde, mogt te *Rome* kortſtondige ergernis baren, dit wederſpreken wij niet; maar zij kon geenen aanſtoot geven aan latere Opvolgers op den Pauſelijken zetel, die tot haar in geene betrekking ſtonden, of deelden in 'hare ſchande. *Zeer* bedriegen wij ons, dat meer is, indien niet veeleer de Staatkunde ten Hove, waar men zich in ondeugden verliep, daarin eenig belang vond, om het verhaal te helpen verbreiden, en om alzoo de aandacht van het tegenwoordige af te leiden tot voormalige ergernisſen. Hoe dit zij, vromere en tot godvruchtigen ernst geſtemde zielen erkenden ligt in het buitengewoon uiteinde der *Pauſin* eene geſtrenge Hemelwraak, of wel de inblazing en ontrouw van dien boozen Geest, waaraan het Bijgeloof in de Middeleeuwen verbazenden invloed toekende. Reden genoeg misſchien, waarom zelfs de achtbare, dan toch weinig wijsgeerige, POLONUS zich verpligt *kon* achten, om, in de Kronijk, de overlevering wegens de *Pauſin* op te nemen, gelijk dezelve toen verhaald en bij velen geloofd werd. Maar dit in het voorbijgaan. Welligt had het ergerlijk leven en de losbandigheid der Pausſen uit de negende en tiende Eeuw den grond gelegd, om dezen of genen Paus, van eene Vrouw beheerscht, met den ſchimpnaam van *Pauſin* te betitelen; welligt was zulk een ſmaad den verwijſden en laaghartigen BONIFACIUS III bejegend; welligt had woeste dartelheid en onkieſche ſpot-

(*) Verg. BAYLE, art. *Papesſe*, noot G.

ternij, onzeker uit welke ras daarna vergetene gebeurtenis, verdere aanleiding genomen tot het bijverdichten, opsieren en verbreiden van het gerucht, alzoo van *hare* lotgevallen en dood gewagende; althans, nadat deze Kronijkgeschiedenis door den Biechtvader van Paus NICOLAAS III was opgenomen, of gedienstiglijk ingelascht in deszelfs werk, vindt zij tè meerderen opgang. Nu schijnt alle hinder weggeruimd, en heeft men in die dagen van onkunde en zedeloosheid te beteren grond, om aan zijnen lust den teugel ruim te vieren, en om met schaamtelooze stoutheid nieuwe verdichtselen ter bane te brengen, ja roem te stellen in het voorwerp der schande. Zoo lezen wij eerlang den naam van JOANNES ANGLUS op de rolle der Paussen, en zouden er, gelijk men beweert, hem ter eere, hier en ginds *standbeelden* zijn opgerigt. Maar hetgeen ons te meer den reeds gezegden geest eener bijkans ongeloofelijke ligtzinnigheid in het uitvinden en tooijen van dit verdichtsel te verraden schijnt, rust op de uitlegging, welke men openlijk geven durfde aan het plegtige, dat bij de aanstelling van nieuwgekozene Pausses zou hebben plaats gehad. Wij zouden ons schamen, aan beschaafdere Lezers, die eenigen eerbied hebben voor de Roomsche kerkzeden, nadere inlichting te willen geven wegens dien vuilen smaak en beuzelarij der Middeleeuwen. Genoeg, POLONUS zwijgt er van, en wij met hem. Alleen wij twijfelen, of men, in hetgene van de bedoelde plegtigheid bij latere vermaarde Schrijvers staat opgeteekend, zich over hunne diepe verblinding, dan wel over de bitterste beschimping der Pauselijke waardigheid, het meest te verwonderen hebbe bij een zoo lastervol sprookje.

Intusschen, ontbrak het toenmaals bij aanzienlijken aan ernstige waarheidsmin, en helden zij over, om, op gezag van anderen, te gelooven aan elke losse overlevering, zoo mag men het met reden daarvoor houden, dat huurlingen en Afschrijvers naar dien bedorven smaak der Eeuwe gedienstiglijk zich geschikt hebben. Zoo lang men dus geen rondstaand bewijs kan aanvoeren van een Pause-

lijk verbod om van JOANNA te gewagen, is het blijkbaar, dat zij, hunnen eigen' dommen smaak volgende, en den wensch van hunne begunstigers aan de hand gaande, de Geschiedenis der *Pausin* met den meesten ijver verbreid, en wel eens, om haren ongemeenen inhoud, zullen ingelascht of aangevuld hebben in stukken, waar hunne onkunde of baatzucht vermeende, dat dezelve eene plaats had mogen vinden. Een enkel voorbeeld diene tot staving van hetgene wij zeggen. Nog zijn er enkele handschriften aanwezig van de *Levens der Pausfen*, door ANASTASIUS, den Boekbewaarder, in de negende Eeuw opgesteld, waarin het verhaal wegens JOANNA met de eigene woorden als bij GERVASIUS en POLONUS voorkomt, en alzoo blijkbaar verraadt een bijvoegsel te zijn van latere hand. Want die *onzekerheid*, waarmede men vierhonderd jaren later de *overlevering* wegens de *Pausin* te boek bragt, logenstraft ten meesten de echtheid der plaats bij ANASTASIUS, den Tijdgenoot. Want deze, de waarheid van eene zoo merkwaardige Gebeurtenis vooronderfteld zijnde, konde zich daarvan volkomen vergewisfen, en zou haar dus op eenen vasteren toon vermeld hebben. Geen ander daarom, dan dit *inwendig* bewijs, schijnt er noodig te zijn, om, op goed gezag, het bedoelde verhaal in de *Levens der Paussen* door te strijken, of als een blijk te beschouwen van den dommen ijver der Afschrijvers tot verrijking van hun werk met dat ongemeen verslag; alhoewel van elders ook, en door vergelijking van betere handschriften, deze vervalsching op oordeelkundige gronden te voldingen valt (*).

(*) Men vindt dezelve uitvoerig bij BAYLE, art. *Papesse*, noot A, en aldaar ook de beschuldiging wedersproken, op nieuw, en waarlijk op eenen te bitsen toon, door LLORENTE ter bane gebragt tegen de Uitgevers van den ANASTASIUS, te *Mentz*, in het begin der zeventiende Eeuw. Zij waren *Jezuiten:* maar is dit genoeg, om dezen en genen Geleerde uit die Orde van moedwillige ontrouw en de uiterste domheid tevens, ook na verloop van Eeuwen, buiten ge-

Doch keeren wij van dezen uitstap terug ter voortzetting der begonnen taak. Heeft, namelijk, het geloof der Middeleeuwen, hoe vast men te *Rome* en elders in *Europa* zich ten laatste overtuigd hield van de Geschiedenis der *Pausin*, geenen hechten grond, waarop men zich verlaten mag, zoo behooren wij thans alleen uit eigene oogen te zien, en aan de regelen van gezonde wijsbegeerte dat narigt bij POLONUS te toetsen, 't welk als het voornaamste en eerste, zoo niet éénige, getuigenis in dezen gelden moet. Herlezen wij des, tot dit oogmerk, de oorkonde, reeds medegedeeld, en thans in hare bijzonderheden door ons na te gaan en te ontleden.

noegzaam bewijs, te verdenken? En gesteld, de Uitgevers hadden, gelijk men wil, op gezag van enkele handschriften, de Geschiedenis der *Pausin*, woordelijk, en zoo als dezelve luidt in de door ons medegedeelde oorkonde, in den gedrukten ANASTASIUS ingelascht, dan zoude er nog, uit hoofde van den *inhoud*, bij ons veel twijfel wegens de echtheid der plaats zijn overgebleven; behalve dat ook onderscheidene handschriften ons nopen konden, het stuk als ondergeschoven te verwerpen en door te strijken. Veilig meenen wij dus den twist over het gedrag dier *Jezuiten* te mogen daarlaten; schoon wij wel verre zijn van hen in dezen met LLORENTE aan te graauwen. (Zie het werk *over de Pausfen*, D. I, bl. 311, 312.)

(Het vervolg hierna.)

EENIGE OPMERKINGEN VAN EENEN NEDERLANDER WEGENS HET HERTOGDOM NASSAU EN DEN NEDERRHIJN.

(Vervolg en slot van bl. 621.)

Winkel is een groot dorp, achter *Mittelheim*. Hier is de opgang naar den beroemden *Johannesberg*, vermaard door zijnen uitstekenden *Rhijnschen* wijn, en de uitnemende gezigten, die hij oplevert. Deze berg, voorheen in het bezit der Abten van *Fulda*, naderhand in dat van

den *Franschen* Maarschalk KELLERMANN, als geschenk van NAPOLEON, is thans in handen van den *Turkenvriend* METTERNICH, die zich op dit oogenblik (Aug. 1826) op denzelven bevindt, waarschijnlijk om nieuwe heillooze plans tegen de vrijheid der volken en het geluk van *Europa* uit te broeijen. Zoo lang *hij* aldaar niet is, mag men hem bezigtigen. Deze vergunning is echter geenszins onbaatzuchtig (hoe zou *liberaliteit* in METTERNICH kunnen vallen ?): want Zijne Hoogheid verkoopt aan die bezoekers, des verlangende, den echten verzegelden *Johannesberger*, uit zijnen welvoorzienen kelder, *tegen vijf en een halven gulden Rhijnsch courant*, (omtrent zes gulden *Hollandsch*) *de flesch*. De Schrijver van dit opstel, die gelukkig op den *Johannesberg* geen' bijzonderen dorst had, hoorde dit des avonds te *Rudesheim* van eenen eerlijken *Duitscher*, dien men op deze wijze opgeligt had, en die betuigde, dat de wijn zoo veel gelds niet waard was; dat een glas echte *Rudesheimer* hem even goed smaakte, dien men voor een gulden bekomen kan.

De opgang naar den *Johannesberg* is zeer gemakkelijk. De berg is geheel met wijn begroeid, tusschen welken zich smalle voetpaden heenslingeren. De wijn wast overal aan staken, naauwelijks van manshoogte, die digt naast elkander staan; zoo zijn geheele bergen en velden daarmede bedekt. Drie paden geleiden, het eene naar de voornaamste hoogten des wijnbergs, een ander naar de buitenplaats van een' rijken *Frankfortschen* Particulier (MUMM), het derde naar het eigenlijke kasteel, hetwelk met een' toren voorzien is, en alle blijken draagt van eene vorstelijke woning. Niets echter evenaart het uitzigt van het groote Balkon. Wij werden door verscheidene donkere kamers geleid, en stonden nu op eens in het gezigt van een landschap, waarvan de beschrijving, al kwam die uit den welsprekendsten mond, niet dan een flaauw denkbeeld zou kunnen geven. Men verbeelde zich het verrukkelijke *Rheingau*, aan beide zijden met rijkbebouwde, glooijende bergen gezoomd, met zijne wijngaarden en vruchtboomen en korenvelden; tusschenbeiden den zilve-

ten *Rhijn* met zijne eilanden en kronkelingen; in het verschiet links de kromte, waaraan *Biberich* ligt, en zelfs, bij zeer helder weder, de torens van *Mentz*; regts het gebergte, 't welk ſtraks den *Rhijn* naar het noorden zal dringen, met de *Rochus*-kapel (*Bingen* kan men niet zien, daar het achter den berg ligt) en den hoogen *Niederwald* op dezelfde zijde als de *Johannesberg*. Tusſchen den *Niederwald* en den *Rochus*-berg verliest zich de *Rhijn*, en de bergketen ſchijnt aaneengeſchakeld, gelijk zij waarſchijnlijk ééns was, eer eene omwenteling der Natuur het *Bingerloch* en de verdere bedding des ſtrooms tusſchen de rotſen uitgroef.

Het kasteel was eenvoudig gemeubeleerd. Men zag geene tapijten, maar gladde, ingelegde vloeren, en ſlechts twee afbeeldingen, die van Keizer FRANS, en van het *Weener Congres* in 1815, met de portretten van alle de daarop aanwezige Gezanten. De zalen zijn zeer ruim.

Achter *Winkel* volgt aan den *Rhijn* het vrij aanzienlijke ſtadje *Geiſenheim*, en daarop *Rudesheim*, mede door zijn' voortreffelijken wijn en heerlijke Natuur bekend. Het gedeelte langs den *Rhijn* heeft vele fraai gebouwde huizen, waaronder zich bijkans alle Logementen bevinden; maar wanneer men den ſtap naar de landzijde zet, zoo ontmoet men weinig, dan ellendige hutten. De bediening in de herberg *de Adelaar* is zeer goed en goedkoop. Met genoegen zag de Schrijver van dit opſtel aldaar op het vreemdelingenboek de namen onzer verdienſtelijke Dichters H. H. KLIJN en 'S GRAVENWEERT, die daags te voren aldaar vertoefd hadden, en zekerlijk in deze ſchoone Natuur nieuwe beelden voor hunne fantaſie en nieuw voedſel voor hun gevoel hadden opgedaan.

Rudesheim bezit nog een' ouden burg aan den *Rhijn*. Hier zijn verſcheidene oudheden en natuurlijke zeldzaamheden bijeengebragt.

De *Rudesheimer* wijn is algemeen beroemd. Het vertier van denzelven is echter door de bezwarende tolwetten van *Pruisſen*, dat zijne eigene *Rhijnſche* (*Bacharacher*-) en *Moezel*-wijnen zoekt te bevoordeelen, zeer verminderd

geworden. Zoo ik mij niet bedriege, verhaalde de waard uit *den Adelaar*, die zelf wijnlanden had, dat de morgen lands van den besten *Rudesheimer f* 10,000 moest gelden, wanneer alles goed ging; doch nu waren de tijden te flecht.

Achter *Rudesheim* verrijst de ftatige *Niederwald*, in den hoek der *Rhijn*-bogt, vlak tegenover den *Rochus*berg en *Bingen*. Perfonen, die zich niet kunnen of willen vermoeijen, beklimmen dien op ezels, welke daarvoor, tegen een gulden, in gereedheid worden gehouden. Dit dier gaat een' ftevigen en vasten, hoewel langzamen tred, en is voor de bergen veel gefchikter dan het paard. Zoodra hij te zwak voor het klimmen begint te worden, flaat men hem dood, hetwelk onder het landvolk alhier het zonderlinge denkbeeld heeft doen geboren worden, *dat de ezel van nature niet fterft, maar doodgeflagen moet worden.* Men klimt, eerst tusfchen wijngaarden door, tusfchen kreupelhout van eiken, beuken enz., een uur verre naar boven tot eenen *Tempel*, waar zich het eerfte treffende uitzigt vertoont. Men beklimt dien met trappen, en dan weidt het oog over het geheele westelijke *Rheingau*; de *Johannesberg* verrijst vóór ons aan den oever des ftrooms, wiens talrijke dorpen en ftadjes het uitzigt over de wijngaarden en bouwlanden verlevendigen; foms wordt deze plek door muzijk nog bekoorlijker; een paar dorpsvirtuofen fpelen den waldhoorn. Van den *Tempel* wendt men zich regts, en ontmoet nu, meer dan een half uur lang, een groot bosch van ftatige beuken, dat naar een jagthuis geleidt, waar men weder een uitnemend gezigt over de andere zijde des *Rhijns*, op *Aschmannshaufen*, *Dreyeckshaufen* en andere dorpen heeft. Hier kronkelt de vloed reeds tusfchen de bergreeks, die hem van *Bingen* af beknelt; weshalve het uitzigt hier wel minder ruim, maar toch ook nog fchilderachtiger is dan aan den *Tempel*. Aan dit huis is eene fterke drie- of vierdubbele Echo. Hooger is een zoogenaamd *betooverd hol*, eene duistere fpelonk in de gedaante eens wenteltraps, die verrasfend in eene zeer goed gemeubeleerde

kamer eindigt, waar zich, tusschen de lanen van het bosch door, in ieder perspectief een plaatsje aan den overkant des *Rhijns*, zeer diep beneden onzen voet en op een grooten afstand, vertoont: een verrassend gezigt! Naauwkeuriger en meer aaneengeschakeld ziet men dit verschiet in de zoogenaamde *Ridderzaal*. Maar al het tot hiertoe geziene wordt verre overtroffen door hetgeen men op de hoogte der *Roffel*, de kruin van den *Niederwald*, ziet. De blik op het *Rheingau* wordt wel door de tusschenliggende hoogten belemmerd; maar men heeft den *Rochusberg* met zijne kapel, en *Bingen* aan deszelfs voet, den loop der kronkelende *Nahe*, die zich daar in den *Rhijn* stort, tot *Kreuznach* toe, en in het verschiet den *Donnersberg*, verder het *Bingerloch*, den *Muizentoren*, den *Rupertsberg*, de *ruïnen* van *Pfalzberg* en *Rheinstein* en den verderen loop der rivier, tot *Dreyeckshausen* aan den linker- en *Lorch* aan den regteroever, aan laatstgenoemde zijde nog het dorp *Aschmannshausen*, waar een uitmuntende roode wijn groeit, en het oude slot *Ehrenfels*, op de helling van den *Niederwald*, aan zijne voeten. Nietig en klein zijn, van dit tooneel af beschouwd, de menschen en hunne gewrochten! Geladene vrachtkarren zijn op dezen afstand naauwelijks te onderscheiden; de vrij breede straatweg, die langs den *Rhijn*, aan den voet van het gebergte, kronkelt, is een nietig, smal streepje; de rivier zelve eene zilveren ader, die liefelijk afsteekt bij de groene bergen en de donkere steden of dorpen. Één trek nogtans, die ons op den *Drachenfels* achter *Bonn* en ook elders op mindere hoogte bijzonder getroffen had, misten wij hier; de verscheidene soorten van bouwland, die het veld even als eene staalkaart vertoonen: want alles is *hier* wijnland of bosch. — Men behoeft zich niet lang op den *Niederwald* op te houden, om met opklimmen en nederdalen drie uren door te brengen.

Om verder naar beneden te reizen, verliest men in een gesloten rijtuig te veel; ja zelfs een open rijtuig vertoont het geheel der *beide* oevers te weinig. De *waterdiligence* tusschen *Mentz* en *Keulen*, een vaartuig, in prijs en in-

rigting wel eenigzins naar onze schuiten gelijkende, doch zonder onderscheiding van ruim of roef, gaat wat spoedig voorbij: het verkieslijkste is dus, wanneer drie of meer personen bijeen zijn, eene bedekte schuit, of zoogenaamde *aak*, te huren, waarmede men naar verkiezing op schoone of merkwaardige punten kan aanleggen. En deze punten vertoonen zich hier op iederen voetstap, bij iederen golfslag. Men behoeft slechts rond te zien, om eene merkwaardige *ruïne* van een of ander Ridderkasteel, om stoute rotsen of bevallig opgaande bergen, met wijnloof gekroond, om eene slangenbogt der Rivier, die, als 't ware, met behendigheid tusschen de rotsen, die haren loop dreigen te stuiten, moet weten door te dringen, te aanschouwen. Sommige derzelven hebben wij reeds opgenoemd. Op den regter- of *Nassauer* oever is het oude slot *Sareck* boven het vlek *Lorch*, *Guttenfels* boven *Kaub*, de *Katz* boven *St. Goarshausen*, en na daarbij de *Lurley*-rots, die de bedding des *Rhijns* het meest van allen verengt, (er is hier eene merkwaardige Echo) de *Maus* of torenberg, de kasteelen *Sternberg* en *Liebenstein*, wegens derzelver nabijheid en gelijkvormigheid *de twee gebroeders* genoemd, boven *Bornhofen*, de *Marxburg* boven *Braubach*, en *Lahneck* boven *Oberlahnstein* merkwaardig. Aan de linker- of *Pruissische* zijde des strooms ziet men, van *Bingen* af, de *ruïnen Rheinstein*, *Königstein*, *Falkenburg*, *Sonneck*, *Schönberg*, of *Schomberg*, boven *Oberwesel*, (het stamhuis van dien vermaarden Veldheer, die onder WILLEM III zoo dapper het Protestantismus tegen JAKOB II verdedigde) het sterke *Rheinfels* boven *St. Goar*, een' ouden Ridderburg, eene nieuwere vesting, door de *Franschen* gesloopt, doch waarvan zich nog zeer grootsche overblijfselen vertoonen, *Rhense*, den Koningsstoel, en *Capellen*, (merkwaardige tooneelen in de *Duitsche* Rijksgeschiedenis, waar vele Keizers verkozen en Keizers afgezet zijn) *Stolzenfels* boven *Capellen*, enz. Alle deze plaatsen, vooral *St. Goar* en de omtrek, zijn in zoo vele reisbeschrijvingen en handboeken van den *Rhijn* beschreven, dat het overtol-

lige moeite zou zijn, daarbij te vertoeven. Een of twee tooneelen slechts, welke ons bijzonder getroffen hebben, kan ik niet voorbij te vermelden.

Voorbij het aanzienlijke vlek *Boppard* maakt de *Rhijn* eene zeer sterke bogt, en schijnt bijna, door de westelijke bergen teruggedrongen, naar zijnen oorsprong te willen terugkeeren. Het is hier vooral, dat men hem *een meir tusschen de bergen* kan noemen. De Schrijver van dit opstel heeft *veertien* bergen op den linker- en slechts éénen op den regteroever geteld, op welken laatsten het dorp *Filsen*, als op de punt van een voorgebergte of schiereiland, uitsteekt, waaruit men het schoonste gezigt heeft op de omringende groene gebergten, welke bijkans drie vierden van eenen cirkel uitmaken. Een ander schiereiland vormt de mond der *Lahn*, met het schoone dorp en de rijke beemden van *Niederlahnstein*, van achteren door de vesting *Lahneck* gekroond. Te *Koblentz* wijkt het gebergte aan den linkeroever eenigzins van de rivier af, zoodat de uitmuntende straatweg, die van *Bingen* af, bijna den geheelen weg over, langs den voet der bergen vlak aan den stroom kronkelt, thans over de vlakte heenstrijkt. Een andere straatweg gaat digter langs den regteroever, waar het gebergte den *Rhijn* ook meer nadert. Belangrijkst zijn op de regter- of oostzijde de plaatsen *Vallendar*, *Bendorf* en *Engers* (die wij echter, de andere zijde volgende, slechts van verre gezien hebben), de dorpen *Kesselheim*, *Sebastian* en *Kalten-Engers* op den linker- of westkant. Voortreffelijk vertoont zich het stadje *Neuwied* (op den regteroever) van de andere zijde des *Rhijns*. Deze stad, het verblijf van den voorheen onafhankelijken, thans aan *Pruissen* onderworpenen Rijksvorst van *Wied*, is nog geene twee Eeuwen oud, en volgens een goed ontwerp, met breede straten, die elkander in regte hoeken doorsnijden, gebouwd. Zij is door de verdraagzaamheid, welke de Vorsten sedert hare stichting zich altijd tot wet stelden, (en die toen nog ver van algemeen was) spoedig omhoog gerezen. Onder anderen heeft de Broedergemeente (of de zoogenaamde *Hernhutters*)

hier eene beroemde ſtichting, vereenigd met eene voortreffelijke kostſchool, hetwelk ook wel uit ons Vaderland wordt bezocht, en een goed Logement. De Prins MAXIMILIAAN, bekend door zijne reizen naar *Brazilië*, heeft hier een belangrijk Kabinet van Natuurlijke Historie, vooral wegens de *Zuidamerikaanſche* voortbrengſelen beziens waardig. De weg rijst allengs tot het bekoorlijke *Montrepos*, een Vorſtelijk lustſlot, omtrent een uur van de ſtad, van waar men een liefelijk overzigt heeft naar den *Rhijn* en deszelfs welige oevers.

Aan den overkant is *Weisſenthurm*, of *de witte toren*. Hier maakt de *Rhijn* weder eene groote kromte, tot *Andernach*, het oude *Romeinſche Antoniacum*, waar nog eene oude poort blijken van *Romeinſchen* oorſprong draagt, gelijk er een overblijfſel is van een kasteel, door LODEWIJK *den Vromen* geſticht. De ſtad zelve is zeer ellendig, met naauwe en morſige ſtraten; doch de haar omringende Natuur is goddelijk. Men ziet uit de ſtad zelve een' hoogen groenen berg, met welig geboomte op den top, aan de overzijde des *Rhijns*, die hier eene bekoorlijke bogt maakt, door welke het groote vlek *Leudesdorf*, aan den regteroever, den voorbijreizenden uit onderſcheidene verrasſende gezigtpunten in 't oog valt. Van *Andernach* af begint de grond duidelijke ſporen van *volkanieken* oorſprong te vertoonen, zoowel duifſteen (*Tufſtein*), als meer benedenwaarts *baſalt*; uit eerstgemelden wordt de hechte tras vervaardigd, die men in *Nederland*, ſedert Eeuwen, voor gebouwen en groote ſluis- en waterwerken gebruikt, en die geene overdrevene zucht voor het inlandſche, tot blijkbaar gevaar voor de ingezetenen, met een kunstcement van zeer twijfelachtige en door deskundigen betwiste waarde moest hebben verwisſeld. Deze *volkanieke* grond duurt langs den *Rhijn* voort tot aan het *Zevengebergte*, waarvan de *Drachenfels* in zijne ſpits toeloopende gedaante wel eenige blijken van een' ouden vuurberg vertoont; en aan de westzijde ontdekt men in het *Lacher-meir* (*der Lacherſee*), waarheen men met vele moeite opklimt, op den top eens bergs, den ingeſtorten krater van een' ouden Volkaan.

De *basalt* vertoont zich in ſtoute kolommen allerduidelijkst, zoo wel te *Hammerſtein*, (een oud kasteel op een' berg, met de beide dorpen *Ober-* en *Nieder-Hammerſtein*) waar zij loodregt en bijna overhellend den regter *Rhijn*-oever zoomt, als tusſchen het ſtadje *Remagen* en de overzijde van *Unkel*, waar het geſteente, tot in den *Rhijn* voortgedrongen, voorheen de ſcheepvaart zeer moet belemmerd hebben, tot men den grooten *Unkelſtein* deed ſpringen. Nog ziet men echter eenige groote ſteenen in den *Rhijn*, doch digt bij den linkeroever, zoodat het vaarwater thans vrij is. De geheele ſtreek tusſchen *Andernach* en *Unkel* wordt door deze afwisſeling van begroeide bergen en rotſen, die nu eens den ſtroom naderen, dan weder daarvan afwijken, allerbekoorlijkst. Het karakter derzelve is wel niet dat grootſche, dat eenparig verhevene, 't welk tusſchen *Bingen* en *Koblentz* onafgebroken heerscht; maar de verſcheidenheid, die hier het landſchap kenmerkt, heeft ook hare treffende ſchoonheid. Ook ontbreekt het hier niet aan Ridderkasteelen, *Rheineck*, *Apollinäusberg*, *Hammerſtein*, hoewel zij zekerlijk niet dat grootſche bezitten als ten zuiden van *Koblentz*, en ook op verre na zoo menigvuldig niet zijn. Daarentegen heeft men hier de goede of aanzienlijke plaatſen, *Leudesdorf*, *Hönningen*, *Lintz* en *Unkel*, aan den regter *Rhijn*-oever, gelijk *Breyſig*, *Sinzig*, *Remagen* en *Oberwinter* op den linker. (Dit woord *aanzienlijk* moet men echter ſlechts *betrekkelijk* verſtaan, en daarbij vooral aan geene *Hollandſche* dorpen of vlekken, aan geen *Alphen*, *Bodegrave*, *Boskoop* of *Beverwijk*, laat ſtaan *Maasſluis* of *Vlaardingen*, denken. Het zijn *Keurvorſtelijk-Keulſche* of *Trierſche* plaatsjes geweest, waar geene godsdienſtige of burgerlijke vrijheid beſtond, en men ziet dit duidelijk in de weinige vorderingen der nijverheid en welvaart. De menſchen bleven onder deze geestelijke herders Eeuwen lang goede ſchapen, die op hunn' tijd geſchoren werden, en zich voorts ſlechts om hunne weide bekommerden.)

Achter *Unkel* en *Oberwinter* verandert het tooneel.

Daar verrijzen de ſtatige zeven bergen voor ons oog. Het is alsof het gebergte, eer het van den Reiziger afſcheid neemt, zich aan denzelven nog eens in zijne volle grootheid vertoonen wil. Deze plek kan volkomen met de ſtreek van *Bingen* wedijveren. De *Wolkenburg*, de *Stroom-* en *Leeuwenberg*, maar bovenal de vlak aan den *Rhijn* ſtaande *Drachenfels*, en aan de overzijde de *Rolandseck*, met het bekoorlijke eiland *Nonnen-* of *Rolandswerth*, maken als 't ware den eenen, gelijk de *Rochusberg* en de *Niederwald* den anderen hoekſteen van het gebergte uit, door 't welk de *Rhijn* zich nu van *Bingen* heeft heengeſlingerd. De *Rolandseck* (het eigenlijke tooneel van SCHILLER's aandoenlijke Ballade: *de Ridder van Toggenburg*) ſchiet echter bij den *Drachenfels* en nog meer bij den *Leeuwenberg* verre in hoogte te kort. Het gezigt van den *Drachenfels* is, na dat van den *Niederwald*, en misſchien van den *Johannesberg*, welligt het heerlijkſte van den *Rhijn*. Men ziet er het eiland *Nonnenwerth*, ruim een half uur in den omtrek, met de witte muren van zijn voormalig klooster, thans voornaam Logement, als een klein rond en groen plekje voor zich liggen, en den *Rhijn* als een zilverdraad; ook ontdekt men den *Godesberg*, *Bonn*, en, bij helder weêr, *Keulen*. Het is een genot, zoo als men zelden in zijn leven ſmaakt! Aan den voet des bergs ligt het nette ſtadje *Königswinter*. Het gezigt heeft hier zelfs de veelſoortige bebouwing, die zulk een heerlijk vertoon oplevert, boven het eenvormige groen van den wijnbouw op den *Niederwald* vooruit, hoewel de *Drachenfels* ook wijnteelt bezit. De veel lagere *Godesberg* op den linker *Rhijn*-oever heeft nogtans eene belangrijke *ruïne* (nog beter in ſtand gebleven dan die op den *Drachenfels*), die de *Nederlanders* een tijdlang met heldenmoed tegen de *Spanjaarden* en *Keulenaars*, ten behoeve van den Protestantſchen Keurvorst GEBHARD TRUCHSES, verdedigden. De wandelingen zijn hier uitmuntend, en vlak in de nabijheid zijn goede *minerale* wateren, en meer dan één voortreffelijk Logement, met heerlijke uitzigten op het *Zevengebergte*.

Doch nu betreedt men de *Nederlandsche* of *Nederrhijnsche* vlakte. De weg tusschen *Bonn* en *Keulen* is eentooniger dan in onze kwartieren, en die tusschen *Keulen* en *Kleef* is op vele plaatsen eene dorre heide, eene barre zandwoestijn, waar nergens treffende partijen voorkomen. Het onderscheid met de tooneelen, die men verlaat, is geen zachte overgang, maar een afstekend contrast. In dit zand schijnt dan ook de *Pruissische* Regering noch moed noch lust gehad te hebben, straatwegen aan te leggen, die anders, van *Amsterdam* tot *Bazel*, bijna den geheelen loop des *Rhijns* zouden volgen. De gaping is tusschen *Kleef* en *Keulen*; dezelve wordt thans echter door de *stoomboot* en door een' straatweg op den regteroever over *Dusseldorp* aangevuld. Het zware zand alhier, de zandbergen van *Kleef*, *Elten* en *Nijmegen* (die niets rotsachtigs of *primitiefs* hebben), de geheele zandstreek, die zich nu verder in *Westfalen*, en in *Noordbraband*, tot niet verre van den uitloop der *Dintel* of *Merk* bij den *Oudenbosch*, uitstrekt, geven eenigen grond aan het vermoeden, dat hier eenmaal oever der zee is geweest, en dat de genoemde zandbergen, gelijk de heuvelen van *Arnhem* tot *Amersfoord*, oorspronkelijk *duinen* waren, die door lengte van tijd, sedert de terugwijking der zee, welke hooger opklimt dan alle Geschiedenis dezer landen, begroeid en gedeeltelijk bebouwd zijn geworden.

Daar ons oogmerk zich niet bepaaldelijk tot wetenschappelijke inrigtingen, en nog minder tot het bezoek van vestingwerken uitstrekte, zal ik van de nog jeugdige en reeds zoo bloeijende Hoogeschool van *Bonn*, met ruim 900 of 1000 studenten, hare aanzienlijke verzamelingen, vooral van delfstoffen, haren schoonen kruidtuin achter het bekoorlijke slot *Poppelsdorf*, (de woning der Hoogleeraren in de Natuurkunde) van de Oudheden harer *Munster*-kerk, die men (waarschijnlijk te onregt) aan HELENA, Moeder van KONSTANTIJN *den Grooten*, toeschrijft, van de vestingwerken te *Keulen*, en vooral te *Deutz*, aan de overzijde des *Rhijns*, niet spreken. Dit ééne slechts van beide steden: de Reiziger verzuime te *Bonn*

niet, zich naar *den ouden Tol* (*den alten Zoll*) te doen geleiden, waar hij, aan den *Rhijn*, het heerlijkste uitzigt heeft over een gedeelte der stad, den regteroever, met de stad *Siegburg* en den mond der *Sieg*, en het prachtige *Zevengebergte*; — en wanneer hem, te *Keulen*, na de beschouwing der éénige *Domkerk* (*zoo zij voltooid ware*, de grootste kerk der Christenheid, zelfs boven *St. Pieter* te *Rome*), van de aloude *Maria in het Kapitool*; zoo men wil nog van *Romeinschen* oorsprong, van de prachtige *Jezuiten*- en van de *Goryons*-kerk met hare *Byzantijnsche* bouworde, nog tijd overschiet, zoo ga hij over de lange schipbrug naar *Deutz*, en geniete daar, in den tuin der herberg *das Marienbildchen*, een uitzigt, ter lengte van een uur gaans, op *Keulen*; een gezigt, zoo rijk en bevallig, als de stad van binnen treurig, somber en onaangenaam is.

Het deed ons leed, dat ons Reisplan ons belette, de talrijke *Romeinsche* Oudheden in de oude, schoone kerk te *Xanten* (het *Castra Vetera* van TACITUS) en die geheele, voor de Geschiedenis der *Batavieren* zoo *klassieke*, streek, van *Gelb* (*Gelduba*) bij *Urdingen* af tot den *Calcarberg*, waar onlangs nog *Romeinsche* Oudheden gevonden zijn, te bezoeken. Naar alles, wat wij daarvan gehoord hebben, mogen wij zulks echter wel den Reiziger aanbevelen, die alsdan van *Kleef* op *Urdingen* moet reizen, welken weg ook een der post- of snelwagens tusschen *Kleef* en *Keulen* inslaat.

Kleef, het *non plus ultra* van de togten onzer meeste *Hollanders*, is genoeg bekend.

NATUUR, ACHTING VOOR DEUGD, EN DANKBAARHEID, GAAN BOVEN DE LEER.

Bekend is het, dat het eene hoofdleer is der Roomschkatholijke kerk, dat men buiten hare gemeenschap niet kan zalig worden. Wat ook, vroeger en later, denkende en menschlievende Roomschgezinde Godgeleerden, en nog laatst een VERHEYLEWEGEN, in het midden gebragt hebben, om

hunne kerk van het voorstaan van dit leerbegrip vrij te pleiten, of althans het harde daarvan te verzachten; wanneer men de vele geschriften, bij name de leerboeken, waaraan Rome haar zegel hing, of, wat nog meer dringt en klemt, de besluiten van het Trentsche Concilie inziet, zoo als die het vonnis der eeuwige verdoemenis uitspreken over allen, die deze en die leerstellingen niet gelooven, dan wordt men wel genoodzaakt, den Roomschen geestelijke, die zijner gemeente toeroept: „buiten onze kerk geene zaligheid!" van onverdraagzaamheid vrij te spreken, en een' LE SAGE TEN BROEK, door geen' onzer Roomsche geestelijken tegengesproken, gelijk te geven, wanneer hij zijnen voormaligen Protestantschen broederen te gemoet voert: „de Roomsche kerk veroordeelt u onherroepelijk!" — Of evenwel deze leer door de Roomschgezinden van alle landen, ook van die, waar zij te midden der Protestanten leven, algemeen en van harte geloofd wordt, of immer zal worden, dit is eene vraag, die niet ligt iemand van eenig nadenken toestemmend zal beantwoorden. Wat het verlichtst gedeelte aangaat, er is geen twijfel aan, dat dit, in opzigt tot het bedoelde leerbegrip, in den volsten zin des woords, kerkelijk onregtzinnig is. Maar ook de min verlichten, gemakkelijker door bloot gezag te leiden, ook zelfs deze zijn in dit stuk veelzins niet regtgeloovig; en zijn zij het al, zij zijn het doorgaans niet langer, dan tot dat *de stem der natuur, der achting voor de deugd, der dankbaarheid voor ontvangene weldaden* zich doet hooren. Spreekt deze, dan worden de vooroordeelen, hoe diep ook door vroeger en later onderwijs geworteld, niet zelden tot zwijgen gebragt; gelijk het volgend drietal voorbeelden, uit eigene ervaring en die mijner bekenden geput, ten duidelijkste bewijzen moge.

Twee meisjes, kinderen van Protestantschen vader en Roomschgezinde moeder, en, ingevolge ouderlijke overeenkomst, in de Roomsche kerk gedoopt, ontvingen het onderwijs in den Godsdienst, naar gebruik, bij den Pastoor harer plaats. Op zekeren tijd in de leer (katechizatie) zijnde, hoorden zij hem stijf en sterk beweren, dat de Roomsche kerk de alleen zaligmakende, en mitsdien elk onherroepelijk verloren was, die buiten hare gemeenschap stierf. Diep en treurig was de indruk, dien deze verzekering op haar gemoed maakte en noodwendig maken moest, daar zij vóór kort haar' vader door den dood verloren hadden; een' vader,

dien zij, uit hoofde zijner regtschapenheid en kindermin, altijd de grootste achting en liefde hadden toegedragen. Naauwelijks dan ook ter kerke uitgetreden, of zij deelden elkander hare smart wegens het gehoorde mede, aan welks zekerheid zij, vooralsnog, te minder durfden twijfelen, hoe meer zij zich van de onfeilbaarheid des genen overtuigd hielden, die er haar de verzekering van gedaan had. Lang nog bleven zij dan ook in dit geloof, en even lang duurde haar verdriet, tot dat eindelijk, zonder iemands voorlichting, eigen voortgezet nadenken, gescherpt door de betrekking op den waardigen overledene, haar tot het besluit geleidde, dat onmogelijk *hij* in eene andere wereld ongelukkig zijn kon, die in deze door zijne liefde, lessen en voorbeeld zoo veel en zoo nuttig voor de zijnen geweest was. Dit besluit deed een ander geboren worden, namelijk dat van niet langer tot een kerkgenootschap te willen behooren, waar het vonnis der veroordeeling over een zoo geacht en bemind voorwerp, als haar vader, werd uitgesproken. „ Indien," zeiden *zij*, „ *hij* ongelukkig is, omdat hij Protestantsch was, wel nu, wij willen het insgelijks worden, en met hem ongelukkig zijn!"— Met schrik vernam de moeder het voornemen harer kinderen; maar noch hare pogingen, noch die des Pastoors, te harer hulpe geroepen, en nu het vroeger beweerde een weinig temperende, vermogten haar van de volvoering af te brengen; beide zijn vervolgens tot de Protestantsche kerk overgegaan, door dit haar gedrag bewijzende, dat *de kracht des bloeds* sterker is dan die der kerkelijke regtzinnigheid.

Maar sterker ook dan deze is die der *achting voor de deugd*, zoo als mij eigene ervaring geleerd heeft. Eens bevond ik mij in gezelschap met een' Roomschkatholijke, aan zijne kerkleer zeer naauw gehecht. Het gesprek, ik weet niet hoe, kwam al spoedig op het groote vraagpunt, of zij, die buiten de Roomsche kerk sterven, al dan niet zalig kunnen worden. De brave, maar toch altijd regtzinnige, man beweerde rondweg het laatste; en wat ik, als Protestant, ook mogt in het midden brengen, het mogt mij maar niet gelukken, hem van dwaling te overtuigen. Ziende, hoe weinig ik op zijn verstand vermogt, beproefde ik het, om hem, door middel van zijn hart, tot andere gedachten te leiden, en het mogt mij gebeuren. „ Gij hebt," voerde ik hem te gemoet, „ mijn' overleden' vader gekend, en hem, naar ik vermoede, als een deugdzaam man leeren achten?" Het ant-

woord was niet twijfelachtig, en behelsde den uitbundigsten lof. „ Wel nu," ging ik daarop langzaam voort, „ wel nu, kunt gij dan in waarheid gelooven, dat deze man, wiens regtschapenheid gij erkent, en die gij wenscht, dat door alle uwe geloofsgenooten wierd nagevolgd, van het genot der zaligheid zou zijn uitgesloten, alleen omdat hij, uit overtuiging, Protestant was? Kunt, durft gij een' man, zoo zeer aan God en Godsdienst verbonden, veroordeelen?" — „ Veroordeelen!" viel hij mij in de rede, „ veroordeelen! God behoede mij! *Ik* veroordeel hem niet; maar de kerk, de kerk, deze veroordeelt hem!" — „ Het zij zoo," hervatte ik, „ het zij zoo, gij veroordeelt hem niet; maar, als lid uwer kerk, veroordeelt gij hem wel degelijk: gij zegt (en hier sprak ik, zoo veel mogelijk, woord voor woord) gij zegt: die brave man, — die zoo veel voor de zijnen — voor de maatschappij — voor den Godsdienst geweest is, — die beminde, — edele, — dien ik voor den Hemel zoo rijp houde als iemand, — bevindt zich, — en dit alleen omdat hij niet Roomsch was, — bevindt zich thans......!" Hier belette hij mij te vervolgen; en, mij bij de hand vattende, riep hij uit: „ Neen, neen! uw vader *kan* niet ongelukkig zijn! Ik voel het, wanneer ik aan hem denk, dan moet ik mijn geloof aan de Roomsche kerk, als de alleen zaligmakende, opgeven; en, wat het mij ook kosten moge onregtzinnig te zijn, om zijnentwille *moet* ik het wezen!"

Ook zegepraalt soms *het gevoel van dankbaarheid voor ontvangene weldaden* over het bedoelde geloof. Zekere tuinman woonde op het buitenverblijf eener mij welbekende Protestantsche juffer, en ontving, zoo wel als de zijnen, vele blijken harer welwillendheid. De weldoenster werd ziek, en wel zoo ernstig, dat het beweldadigde gezin alle reden had, om voor haar leven beducht te zijn. Juist op dat pas bevond zich toevallig in diens woning een Protestant, bekend met 's mans verpligting aan de kranke, maar tevens met zijne steile begrippen, en gansch niet malsche denkbeelden omtrent andersdenkenden. Lang reeds had het dezen verdroten, dat iemand, van een' Protestantschen kant zoo bevoorregt, desniettemin zoo ongunstig over het sterflot van den Protestant kon blijven denken; maar, wat hij ook gedaan had, om hem tot andere gedachten te brengen, zijne pogingen waren altijd vruchteloos gebleven. Van meening, dat, uit hoofde van de tegenwoordige treurige gemoedsstemming des tuinmans, de

kans hiertoe welligt schooner dan immer zijn zou, besloot hij van de voorkomende gelegenheid terstond gebruik te maken, en de uitkomst bekroonde zijne verwachting. Zie hier, hoe hij te werk ging! Hij begon met den bedroefden wegens zijn vermoedelijk verlies te beklagen, en, na zulks met de meeste hartelijkheid gedaan te hebben, eindigde hij nagenoeg aldus: „ Wèl hebt gij reden tot treuren, mijn vriend! daar gij met uw huisgezin door den dood uwer weldoenster zoo oneindig veel missen zult; maar wat nog meer, dan dit te vreezen gemis, uwe ziel verscheuren moet, is de vaste overtuiging, die gij, als Roomschgezinde, hebt en hebben moet, dat zij, die u en de uwen in ziekte zoo menigmaal verzorgd, in rampen zoo dikwijls getroost, in behoefte zoo weldadig bijgestaan, in één woord, die u, offchoon Roomsch, zoo tallooze proeven harer Christelijke liefde gegeven heeft, — dat deze edele, beminde vrouw, bij het verlaten dezer aarde, terstond in de plaats der verdoemden zal overgaan, en dus in het gezelschap der liefdeloozen; hetgeen haar, ook naar uwe eigene overtuiging, te ondragelijker zal zijn, hoe meer zij zich op aarde in de liefde geoefend heeft!" — Deze woorden, met ernst en in zulke oogenblikken uitgesproken, deden de beste werking: de Roomschgezinde zag zijne zoo lang gekoesterde dwaling in; en, eene leer verfoeijende, waarvan hij, nu hij zich genoodzaakt zag, dezelve op een zoo geacht en geliefd voorwerp toe te passen, al het hatelijke besefte, verklaarde hij, van nu voortaan nimmer weder te zullen gelooven, dat buiten de Roomsche kerk geene zaligheid mogelijk is.

Kan alzoo dit geloof bij den min doorzienden Roomschgezinde op den duur niet blijven bestaan, hoe zou het kunnen huisvesten bij hen, wier oog door kerkgezag minder beneveld is? Neen, verlichte Roomschgezinde medebroeders! wat Rome heden ten dage door hare zendelingen ook doen moge, om hetzelve alom te verbreiden, op u, liever kerkelijk dan verstandig en Christelijk onregtzinnig, zal zij hare werking missen; en, het aan Spanje, Portugal, Italië en Frankrijk overlatende, om in den andersdenkenden, al ware hij uw bloedverwant, uw weldoener, of het voorbeeld aller deugden, niets dan den doemeling te zien, zult gij de besluiten van Trente laten voor hetgene zij zijn, en met hem, dien gij wel voor den meest onfeilbaren en besten der Pausen houdt, met Petrus, gelooven en belijden, dat *God geen aan-*

nemer is des perfoons, maar dat onder allen volke hij, die Hem vreest en geregtigheid werkt, Hem aangenaam is. (HAND. X: 34, 35.)

DE HAREM VAN DEN GROOTEN HEER.

Bij het lezen der onderfcheidene verhalen omtrent den jongften opftand der *Janitfaren* te *Konftantinopel*, viel onze aandacht op eene bijzondere omftandigheid, die nog nimmer bij vorige opftanden had plaats gehad. De gevoelens van eerbied, en vooral van vrees, door eene waakzame geftrengheid fteeds levendig gehouden, die de *Turken* bezielen bij het aanfchouwen der verblijven, waarin de vrouwen van den Grooten Heer zijn opgefloten, werken zoo krachtig bij hen, dat de *Janitfaren*, zelfs te midden hunner grootfte buitenfporigheden, het nimmer durfden wagen, in die gewijde plaatfen door te dringen. Thans, echter, hebben zij niet gefchroomd, den Harem door hunne tegenwoordigheid te bezoedelen. Men kan ligtelijk nagaan, dat men denzelven fpoedig weder van alle fmetten heeft gezuiverd! Men deed zulks op de volgende zeer menschlievende wijze: De ongelukkigen, die zich, buiten hare fchuld, in het midden van het gedrang bevonden, (en het was waarfchijnlijk reeds genoeg, dat de oogen van een' man op haar gevestigd waren geweest) werden levende in zakken genaaid en in zee geworpen! — Wie ijst hier niet? Dan, wordt het menfchelijk gevoel bij het denkbeeld van dergelijke gruwelen gefchokt, de geheele levensloop dezer ongelukkige flagtoffers der Oofterfche Despoten is eene aaneenfchakeling van ellenden. Een blik op de gefteldheid van den Harem, naar de jongfte en geloofwaardigfte berigten, zal ons daarvan overtuigen.

De jonge flavinnen, die tot fpeelpoppen der zinnelijkheid van den Grooten Heer moeten ftrekken, worden van de twaalf tot vijftien jaren gekozen. Wanneer een Sultan den troon beklimt, moet alles hem, tot bevrediging zijner driften, ten dienfte ftaan. De Harem wordt met nieuwe jeugdige flavinnen voorzien. De moeder van den Sultan, zijne zusters, de aanzienlijkfte perfonen van den Staat zenden hem elk een gefchenk van twee of drie jeugdige, fchoone en ongerepte flavinnen. De prijs derzelven is zeer onderfcheiden, en kan op vier- tot tienduizend guldens begroot worden.

De slavinnen van den Sultan mogen soms zich in hare ijdelheid beroemen op den meerderen prijs, voor welken zij boven hare medeslavinnen gekocht zijn; het moge hare eigenliefde streelen, dat zij zeven- of achtduizend guldens in plaats van vijf, of tien- in plaats van zevenduizend gekost hebben; zij deelen echter allen in hetzelfde lot. Treurig is het inderdaad, het leven te slijten in het hopen op en het streven naar gunsten, welke de meesten van haar nooit verwerven, en geen ander uitzigt zich geopend te zien, dan het oude Serail; verblijf der vergetelheid en verwaarloozing, in hetwelk alle vrouwen, die door verdriet, onvoldane wenschen en begeerten, en de werking van den Tijd, in dien staat der afzonderinge nog veel verwoestender dan in dien der vrijheid, hare bevalligheden verloren hebben, meêdoogenloos worden opgesloten.

De oude Sultane, of de moeder van den Sultan, houdt haar verblijf in het Serail; zij bewoont een afgezonderd gedeelte, en haar hofstoet bestaat altijd uit de schoonste maagden van den Harem. Dáár vindt de Groote *Heer* doorgaans het voorwerp tot bevrediging van zijnen hartstogt. De vijf wettige vrouwen, die Zijne Hoogheid gekozen heeft, hebben insgelijks een afzonderlijk verblijf. Het bestaat uit eene *antichambre*, een slaapvertrek, eene badzaal en eene kleedkamer. Eene zeer rijke *divan*, of kanapé, maakt het geheele huisraad uit. In elk dezer vertrekken heeft men het uitzigt op een' kleinen bloemtuin.

De slavinnen wonen gemeenschappelijk op eene galerij van driehonderd voet lengte en vijfenveertig voet breedte, van kamers voorzien, *oda's* genoemd, vanwaar zij den naam van *Odalisken* hebben verkregen. Elke kamer wordt door vijftien slavinnen bewoond, welker huisraad bestaat uit eene *divan*, die haar tot slaapplaats verstrekt, en uit eene kast, waarin zij hare kleederen bewaren. Aan ieder einde van de galerij is een trap, die uitloopt op eene soort van luik met twee klepdeuren, die met ijzeren bouten kruiselings over elkander gesloten worden. Des avonds verspreiden er eenige gele waskaarsen, op hooge kandelaren en op eenigen afstand van elkander geplaatst, te midden van een' dikken walm, haar bleek en somber licht.

Men zegt, dat onder de *Odalisken* de zelfmoord dikwijls plaats heeft. De aanleidende oorzaak is ligtelijk na te gaan.— De rust van den Harem gedoogt niet, dat de vrouwen en bijzitten dikwijls bij elkander komen; echter is het haar op

sommige dagen geoorloofd te wandelen, of liever te loopen, in de tuinen van den Harem. Deze korte oogenblikken van vrijheid veroorzaken bij haar eene blijdschap, die vaak tot buitensporigheden overslaat; niet zelden gebeurt het bij die gelegenheden, dat zij de tuinen geheel verwoesten: men vergunt haar om die reden maar zelden den toegang tot dezelve.

Men geeft aan die jonge slavinnen van den morgen tot den avond bezigheid, nu eens met de naald, dan weder met het nemen van lessen in de danskunst, de muzijk, talen, en de schrijfkunst. Maar deze kundigheden, die in de zamenleving haar zoo nuttig zijn, en haar zulk eene aangename verpooging van andere bezigheden opleveren, schenken weinig genoegen en afleiding in die sombere verblijven, waar, door bestendige opsluiting, de zucht tot ontwikkeling der vermogens te eenemaal onderdrukt wordt.

De *Cadunes* hebben het opzigt over de *Odalisken*, en geven aan de *Cadun-Kiaia* (aldus wordt zij genoemd, die, als Gouvernante, het oppertoezigt over de slavinnen heeft) berigt van de geringste overtreding, welke zij tegen de bestaande verordeningen begaan. De overtredingen of misdaden, die in den Harem het meest gepleegd worden, komen gewoonlijk voort uit plotselinge aanvallen van toorn, uit eene vlaag van jaloezij, of uit meer verschoonlijke zwakheden; want, ofschoon de slavinnen niet dikwijls in de gelegenheid zijn, zich met gesnedenen op te sluiten, hebben zij echter somwijlen het ongeluk, voor die ellendige verzoeking te bezwijken. Die misdaad wordt met den dood gestraft. Alsdan wordt de schuldige in een' zak, welks bodem met steenen bedekt is, gebonden, naar het uiterste einde van het Serail gedragen, en in eene ranke boot gelegd, die met een touw vastgehecht is aan eene kleine roeigalei, op welke zich *Bostangi's* (arbeiders in de tuinen van den Sultan) bevinden. Deze doen, door herhaalde slingeringen, de boot zinken, en geven alzoo de ongelukkige, die terstond verdwijnt, aan de golven ter prooije. Voor misdaden van minder belang worden zij gestraft met stokslagen onder de voetzolen. Deze straffen worden door de vrouwen uitgesproken, ja somtijds door de meesteresfen der slagtoffers, die weinig toegevendheids gebruiken omtrent mededingsters, voor welke zij altijd moeten vreezen. Inderdaad, een oogopslag van den Sultan is genoeg, om de slavinnen tot den rang harer gebiedsters te verheffen. Zoodra hij bij eene zijner vrouwen in de kamer treedt, schieten de

ſlavinnen toe, en gedoogen niet, dat Zijne Hoogheid den voet op den grond zet. Indien eene van haar met een' gunſtigen blik wordt verwaardigd, wordt zij dadelijk met het geurigſte reukwerk beſproeid, en de opzigtſter over de linnenkast brengt haar een pak zijden hemden; men geeft haar prachtige kleederen, rijke edelgeſteenten, en in dien ſchitterenden dos wordt zij aan den Monarch voorgeſteld, die ſomwijlen, door de luim van het oogenblik, door een teeken van verachting of onverſchilligheid, de begoochelende droomen, die reeds haren geest bezig houden, op eens doet verdwijnen. In dat geval wordt zij dadelijk beroofd van al dien tooi, en voor altijd verwezen tot de klasſe der gewone ſlavinnen.

Sommige ſlavinnen uit het Serail kunnen hare vrijheid verkrijgen, wanneer zij eenige jaren gediend hebben. Zij verlaten het Keizerlijk paleis, om uitgehuwd te worden aan ambtenaren, die altijd met belangſtelling naar hare hand dingen, dewijl zij hopen, door haren invloed, gunſtig te zullen ſlagen, in hunne aanzoeken om bevordering, bij de Sultanes, hetgeen de titel is, dien men geeft aan de moeder en aan de zusters van den Sultan, en niet aan zijne bijzitten, gelijk men gemeenlijk denkt.

Wanneer de Sultan zijn Serail van *Konſtantinopel* verlaat, om, in de maand Mei, volgens zijne gewoonte, zijn zomerpaleis te betrekken, wordt hij gevolgd door den geheelen Harem. De vaart over de rivier, ſchoon dezelve binnen het half uur geſchiedt, vereischt groote voorzorgen en voorafgaande maatregelen, gedurende verſcheidene dagen, om de vrouwen aan ieders oog te onttrekken. Men maakt, uit geſpannen zeildoek, eene ſoort van boog, die van de poort van het Serail naar de vaartuigen geleidt. Bij het ontſchepen op het vlakke veld, of in eene weide, draagt men desgelijks zorg, haar te omgeven van eenen muur, uit geſpannen zeildoek opgeſlagen. Wee haar, die het mogt wagen, zich buiten dien muur en binnen het bereik van een musket te vertoonen! Zij zou die onvoorzigtigheid dadelijk met den dood moeten boeten.

VERHAAL DER GRUWELEN, OP SCIO DOOR DE TURKEN AANGEREGT.

Het eiland *Scio* levert een zonderling gezigt op. Niet zeer ver van het ftrand is eene fteile, barre rotsketen van eene purperachtig roode kleur; zij bevat eene uitgeftrektheid van zes tot acht mijlen, en belet het gezigt op het binnengedeelte des eilands. De ruimte tusfchen die rotfen en de zee bevat vele fchoone tuinen en buitenverblijven, die rondom de ftad een groen amphitheater opleveren.

De reizigers gaven aan dit eiland, uit hoofde van deszelfs zacht klimaat, den overvloed van vruchten, dien het opleverde, de fchoonheid van deszelfs vrouwen, en het beminnelijk en gastvrij karakter der inwoners, de voorkeur boven de andere eilanden van *Griekenland.* Wij naderden hetzelve. Des avonds, toen de zon hare laatfte ftralen fchoot op de toppen der bergen en de bevallige landfchappen, aan derzelver voet gelegen, verfpreidde zich de *Griekfche* bevolking langs den oever, of in de naburige boschjes, en een zwerm jonge fchoonheden, die door haar innemend gelaat en bevallige houding onze aandacht tot zich trokken, verhoogde niet weinig het bekoorlijke van dit tafereel.

Onmiddellijk na onze aankomst begaven wij ons naar den Conful: het was een *Scioot;* hij ontving ons zeer minzaam, en ftelde ons voor aan zijne echtgenoote en dochter; hare kleeding was eer eenvoudig; zij boden ons vruchten, confituren en koffij aan. Daar het ongemeen warm was, fmaakten ons de oranjeappelen en watermeloenen, die ons werden voorgediend, uitnemend lekker. ——

Staande ons verblijf op het eiland werden wij getuigen van de verfchrikkelijke tooneelen, die hetzelve verwoestten. De ongelukkige *Scioten* waren van alle de *Grieken* de meest verwijfde en twijfelmoedigfte. De kooplieden leefden, over het algemeen, in groote weelde; velen hunner hadden het prachtigst huisraad. Sedert het begin van den opftand hadden zij zich volkomen onzijdig gehouden. Zij waren ongevoelig gebleven voor de gebeden en bedreigingen hunner landgenooten, en hadden geweigerd zich voor eenige partij te verklaren, uit vrees van zich de wraak der *Turken* op den hals te halen. Ook waren zij nooit vervaard geworden door de *Ottomannifche* vloten; toen, ongelukkigerwijze, een

Grieksch bevelhebber op het eiland landde met verscheidene vaartuigen en landingstroepen, en op het fort aanrukte, 't welk door het *Turksche* garnizoen bewaakt werd. De *Scioten* meenden, dat thans het uur hunner vrijheid geslagen was. Hunne moedeloosheid werd eensklaps door eene sterke geestdrift vervangen; zij liepen te wapen, en schaarden zich onder de banier der landingstroepen; de vesting werd ingenomen, en hare bezetting, te gelijk met de door het eiland verstrooide *Turken*, over de kling gejaagd. Maar weldra vertoont zich de *Ottomannische* vloot in de haven. De *Grieksche* troepen, die uit *Samos* gekomen waren, te gering in getale om zich met den vijand te meten, begeven zich ijlings naar hunne schepen, en laten de eilanders van *Scio* aan hun verschrikkelijk lot over. Het volk alleen had zich voor de partij der *Samiërs* verklaard; de Overheden en voornaamste kooplieden des eilands begeven zich op het schip van den *Kapudan-Pacha*, plegtig hunne onschuld en hunne blinde onderwerping aan de *Porte* bezwerende. De Admiraal *ontvangt hen* op de vriendelijkste wijze; belooft hun, al *het gebeurde* te zullen vergeten, en vergunt hun, met hem koffij en *sorbet* te drinken. Verfoeijelijke trouweloosheid!... Naauwelijks zijn de zesduizend *Turken*, die de krijgsmagt van den *Pacha* uitmaakten, ontscheept, of hij geeft hun het sein tot den aanval. Welk hart zou niet bloeden bij het lezen der gruwelen, die ik thans beschrijven zal, en ten deele uit den mond der *Scioten* heb vernomen, die der algemeene slagtinge nog ontkwamen. Door het onophoudelijk moorden vermoeid, staken de *Turken* hunne sabels en *athagans* in de scheede, en, op het strand gezeten, rookten zij hunne pijp, dronken hunne koffij, spraken bedaard met elkander, of legden zich tot slapen; en, wanneer zij een weinig uitgerust hadden, stonden zij weder op, om, zonder mededoogen, elk levend wezen, dat zich aan hen vertoonde, te vermoorden. De jonge vrouwen, de roem van *Scio*, wegens hare levendige en innemende schoonheid, en die in hare sekse een' genoegzamen waarborg hadden behooren te vinden tegen zulk een' gruwzamen dood, vielen levenloos voor de voeten harer moeders neder. Te vergeefs trachtten zij zich door de vlugt te redden; eene barbaarsche hand greep haar bij de lange haarvlechten, sleepte haar door het stof, en bragt haar, op de onmenschtste wijze, ter dood. Verwarde jammer- en doodkreten vermengden zich met het woest geschreeuw: „*Mahomed!* wraak!"

Hier zag men de *Grieken* voor hunne beulen geknield; ginds vlugtten zij in doodelijken angst, en de *Turken* achtervolgden hen, met de sabel in de vuist. De nacht bood zelfs den slagtoffers geene verpoozing of uitkomst aan. Hoe zouden zij vlugten, of zich verbergen, daar de maan helder scheen, en het strand, de stad en de omliggende boomgaarden verlichtte? Het gejammer der ouders over hunne onteerde en zieltogende dochters; de weeklagten der ongelukkigen, die, binnen weinige uren, ter dood zouden gebragt worden; het gekerm der weezen en weduwen, uitgestrekt op de afgemartelde lijken van een' vader en echtgenoot, klommen ten hemel, te midden van de verwenschingen tegen de moordenaars. Maar die weeklagten over de gestorvenen werden weldra gestoord door het gekletter der wapenen en door de *houra's* der *Turksche* soldaten. „Weg! weg met de *Grieken!* met de vijanden van den Profeet! *Allah! el Allah!*" De *Kapudan-Pacha* zette hen, te midden van de bloeddorstige handlangers der wreedheid, tot de slagting aan, onder het zwaaijen met zijne sabel. De huizen en de tuinen waren bezaaid met lijken. Onder de oranjeboomen, aan den rand der fonteinen, op de rijke tapijten, op de marmeren vloeren, in het binnenste hunner afgezonderde verblijven zelfs, lagen de lijken der kinderen, der vrouwen, der grijsaards, onder elkander vermengd. Gedurende twee dagen, zoo lang er nog offers te slagten overbleven, bleven de lijken onbegraven liggen op de plaats, waar zij gevallen waren. Eindelijk, toen de helsche slagting volbragt was, hoopte men de lijken, zonder onderscheid van kunne en rang, in diepe kuilen, die tot begraafplaatsen strekten, op elkander.

Twintigduizend inwoners vielen bij deze gelegenheid als slagtoffers! Sommigen hadden nog het geluk gehad, eene wijkplaats te vinden op de bergen; anderen was het gelukt, zich aan boord der schepen of vaartuigen, die zij aan de kust ontdekten, aan een' wissen dood te ontrukken. Ik heb verscheidene dier ongelukkigen eene schuilplaats zien zoeken; bleek, vervallen, wanhopig, vertoonde haar gelaat het beeld der diepste ellende: het waren jonge meisjes te voet, uitgeput door hitte en vermoeidheid; met veel inspanning trachtten zij paarden te volgen, die beladen waren met zieken en gekwetsten: het waren moeders, die afgemat nederzegen onder den kostbaren last van kinderen, welke zij aan het verschrikkelijk lot, dat hare echtgenooten had getroffen,

nog ontrukt hadden. Eene derzelven, die tot een der eerste huizen van *Scio* behoorde, verhaalde mij, snikkende, den dood van alle hare zonen; zij waren *vijf* in getal, en allen van de grootste verwachting. Ik heb meisjes van *Scio* gezien, die voor altijd uit haar geliefd vaderland verbannen waren, geheel verwelkt vóór den tijd, met een verwilderd gelaat en in bestendigen doodsangst omdolende in een vreemd land, zoekende in verren lande hare betrekkingen, welke zij nooit zouden wedervinden!

EEN BLIK OP NOORD-AMERIKA.

Noord-Amerika is, over het algemeen, een land, dat vele voorregten bezit, zonder door nadeelen van eenig bijzonder belang gedrukt te worden. De *Amerikanen* hebben eene goedkoope regering en slechte wegen. Zij betalen geene tienden, en hebben postwagens zonder veren. De armen zijn vrij van belasting, en er bestaan geene monopoliën; maar de herbergen zijn slecht, en de reizigers worden gedurig met vragen lastig gevallen. Zij hebben geene kunstverzamelingen, maar ook geenen Lord-Kanselier, en kunnen procederen, zonder zich daarom noodwendig arm te maken. Zij kunnen geene Latijnsche verzen maken; maar zij besteden aanzienlijke sommen tot het onderwijs der armen. In alle deze dingen verdienen de *Amerikanen* grooten lof. Mogten zij zich nooit door de geringe voordeelen, welke hunne fregatten in den laatsten oorlog behaald hebben, laten verleiden, om in krijg en oorlogsroem vermaak te scheppen! Zij zouden zeer veel onheil over hun land brengen, indien zij, door zucht naar roem verleid, zich opgewekt gevoelden tot het voeren van andere oorlogen, dan die, welke uit het besluit ontstaan, om geene ernstige beleediging of onregt te dulden. Wij (*Engelschen*) kunnen, helaas! hun zeggen, welke de gevolgen van oorlogsroem zijn. *Belastingen* op alles, wat in den mond komt of het ligchaam dekt, of waarop de voet treedt; belastingen op alles, wat aangenaam is te zien, te hooren, te rieken, te voelen, te smaken; belastingen op warmte, licht, beweging; belastingen op alles op de aarde, in het water en onder de aarde, — op alles, wat het land oplevert of van buiten wordt ingevoerd; belastingen op de ruwe bouwstoffen; belastingen op elke nieuwe verandering,

die door menschenhanden wordt daargesteld; belastingen op den drank, die 's menschen eetlust opwekt, en op de medicijnen, die hem genezen, — op het hermelijn, waarmede de regter bekleed is, en op de koord, waaraan de misdadiger wordt opgehangen, — op het zout van den armen en op de specerijen van den rijken, — op de nagels der doodkisten en op den krans der bruid. Op onze legersteden, aan onze tafels, liggende of staande moeten wij betalen. De schoolknaap speelt met zijn' belasten drijftol. De jongeling leidt een belast paard met belaste teugels over belaste wegen. De stervende *Engelschman* drinkt de artsenij, die voor zeven percent belast is, uit een' lepel, die voor vijftien percent is belast; hij legt zich neder op zijn bed, dat voor tweeëntwintig percent belast is, maakt zijn testament op een gezegeld papier van acht pond st., en sterft in de armen van den apotheker, die voor honderd pond het verlof heeft verkregen, hem te doen sterven. Dadelijk wordt zijn geheel vermogen van twee tot tien percent belast. Tegen eene aanzienlijke belasting vergunt men hem, zich in de kerk te laten begraven; zijne deugden worden in een belast marmeren gedenkteeken gegraveerd, en zoo wordt hij, eindelijk niet meer belast, tot zijne vaderen verzameld!

EEN PAAR BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN SCHILDER DAVID.

(*Mémoires relatifs à la Famille Royale de France, pendant la Révolution, &c. II Tomes. Paris*, 1826.)

DAVID was lid van het bloedgerigt, dat LODEWIJK XVI ter dood veroordeelde; en dit was de oorzaak zijner verbanning, tijdens de herstelling der BOURBONS. Zoo iemand dien strengen maatregel verdiende, 't was DAVID. Aan den Koning was de ondankbare de hulpmiddelen verschuldigd, om zich te *Rome* in zijne kunst te bekwamen. Zijne studiën volbragt hebbende, werd hem door het Hof een jaargeld geschonken, en, als kunstenaar, genoot hij de bescherming en begunstiging van alle de leden der Koninklijke familie. En *deze* man had de onbeschaamdheid van te zeggen, luid genoeg om door den ongelukkigen LODEWIJK, toen op de bank der beschuldigden gezeten, verstaan te worden: „Wel! wanneer zullen wij dit gepoederd hoofd onder de „guillotine zien?" — Op een' anderen tijd, in de hoeda-

nigheid van Lid van het Comité van Algemeen Welzijn, den *Tempel* bezoekende, haalde hij zijne ſnuifdoos uit den zak, ſtaande voor de Prinſes ELISABETH. Zij, in den waan van eene beleefdheid te ontvangen, nam een ſnuifje uit zijne doos. De wreede, een blik van woede op haar werpende, ſmeet de ſnuif op den grond, en vertrapte de doos onder zijne voeten.

ROBESPIERRE EN ZIJN ARTS.

(Uit hetzelfde werk.)

ROBESPIERRE had een' Doctor, die hem bediende tot bijkans op het ſchavot, en dikwijls, zijns ondanks, *tête à tête* het middagmaal hield met dien Monopolist in menſchenvleesch en menſchenbloed. Op zekeren dag, dat men wederom een groot getal van bijzondere perſonen, onder welke zich verſcheidene vertrouwde vrienden des Geneesheers bevonden, had ter dood gebragt, zaten zij te zamen aan tafel. De Doctor, natuurlijk zeer ter neêr geſlagen, bevond zich in eene pijnlijke omſtandigheid, en was niet in ſtaat om zijne droefheid te ontveinzen. De gastheer bemerkte zulks, en vroeg hem naar de reden. De Doctor, zich het voorhoofd wrijvende, aarzelde te antwoorden. ROBESPIERRE nam hem bij de hand, verzekerde hem, dat hij niets te vreezen had, en voegde er nevens: „ Welaan, Doctor! uw beroep „ brengt mede, dat gij vele menſchen ziet en ſpreekt; gij „ kunt niet onkundig zijn van de gevoelens van het meeren- „ deel der *Parijzenaars* te mijnen aanzien; ſpreek openhar- „ tig, mijn lieve vriend; zeg mij eens, wat men van mij „ denkt; dit kan mij nuttig zijn voor het vervolg, en mij „ tot rigtſnoer verſtrekken van mijne handelingen." — „ Het „ zij zoo!" hernam de moedige Geneesheer; „ ik kan daar- „ enboven den kreet van mijn geweten niet langer ſmoren. „ Ik waag er mijzelven aan, ik weet het; maar ik moet „ het u zeggen: gij zijt een afgrijzen aan allen; gij wordt „ beſchouwd als de ATTILA, de SYLLA dezer eeuw, als „ de geeſel van het huisſelijk geluk, als de bewerker van „ alle onze rampen, als de ſchrik der familiën. Dat ontzet- „ tend aantal onſchuldige wezens, hetwelk gij geregeld naar „ den beul zendt, op de *place de Grève*; die karren van „ eene nieuwe vinding, welke dagelijks, op uwen last, een

„ bepaald getal slagtoffers ten grave voeren; die dezelve op„ zoeken in de kerkers, zoo lang zich aldaar genoeg gevan„ genen bevinden, om dezelve te vullen; die, in het tegen„ overgestelde geval, het ontbrekende getal in de straten ver„ zamelen, zonder onderscheid de eerste voorbijgangers de „ beeten aangrijpende; en dit alles zonder vonnisvelling, zon„ der beschuldiging, zonder eenig ander bevelschrift dan „ uwen wil: ziedaar wat u den algemeenen vloek op den „ hals laadt; een vloek, wel is waar nog stilzwijgend, maar „ daarom niet min verschrikkelijk!" — „ O!" zeide ROBESPIERRE lagchende, „gij brengt mij een geval te bin„ nen, hetwelk van de wreedheid van Paus SIXTUS DEN V „ wordt verhaald. Ten gevolge van een nachtelijk feest, „ het hoofd verhit door den wijn, beval hij, bij wijze van „ *bonne bouche*, dat de eerste man, die de poort *della Stra„ da del Popolo* binnenkwam, onverwijld zou worden opge„ knoopt. Alle de leden van dit bacchanaal Conclave, ge„ heel *Rome* zelve bleef niet in gebreke, den Paus voor een' „ dwingeland, ja den wreedsten der dwingelanden uit te ma„ ken; tot dat men in het eind vernam, dat de ellendeling, „ op bevel van den Paus ter dood gebragt, tien jaren te vo„ ren zijne beide ouders had vermoord. Ik weet, wie ik „ naar de *place de Grève* zend. Allen, die men derwaarts „ voert, zijn schuldig, zonder dit te schijnen. Ga voort; „ wat hebt gij al meer gehoord?" — „ Ik weet," vervolgde de Arts in zijne langverkropte gemoedsbeweging, „ ik „ weet, dat gij alle de klassen der zamenleving zulk eenen „ schrik hebt aangejaagd, dat men zelfs uwen adem vreest, „ en u meer schuwt dan de pest. Bij aldien gij in uw stelsel „ volhardt, zou het mij geenszins verwonderen, dat zulks „ voor uzelven iets verschrikkelijks ten gevolge had, en wel „ binnen kort." — „ De arme drommels! zij miskennen hun „ eigen belang wel zeer; maar zij zullen het beter verstaan, „ wanneer hun het ontwerp zal bekend zijn, dat ik heb be„ raamd, om het kwaad uit te roeijen. Het geluk der natie „ is daaraan verbonden. Om duizend *Franschen* te doen ver„ anderen, moet men vijfmaal honderdduizend dezer ellende„ lingen om hals brengen; en, zoo God mij het leven spa„ re (!!!), zullen er binnen eenige maanden zoo veel min„ der bestaan, om binnenlandsch oproer te stichten en den „ algemeenen vrede in *Europa* te verstoren." — Hetgeen zeer opmerkelijk is, en waarschijnlijk alleen des Geneesheers lijfs-

behoud verzekerde, was, dat, weinige uren na dit gesprek tusschen den bloedhond en zijnen Arts, TALLIEN ROBESPIERRE bij de Conventie aanklaagde, als verrader der Republiek. Toen de wacht hem kwam arresteren, wilde hij zichzelven door een' pistoolschoot ombrengen; maar de kogel, kwalijk bestuurd, verbrijzelde hem alleen de onderkaak, en benam hem bijkans het vermogen om te kunnen spreken. Door eene zonderlinge toevalligheid, werd dezelfde Geneesheer, daar hij zich in de nabijheid bevond, geroepen, om hem te verbinden (*). Deze verzekert, dat, ten gevolge der ontelbare moorden, welke gedurende het schrikbewind van dit monster plaats grepen, de grond van de *place de Grève*, doorweekt van het bloed der slagtoffers, als 't ware in een slijkerig moeras was verkeerd, waarin het schavot deszelfs loodlijn niet meer konde bewaren; zoodat men genoodzaakt was, het werktuig nu náar deze, dan naar gene zijde te verplaatsen! De laarzen en kousen van eene menigte soldaten en Officieren, verpligt bij deze verschrikkelijke teregtstellingen tegenwoordig te zijn, waren bestendig met het bloed der slagtoffers bespat; en, daar de nationale feesten altijd gevierd werden ten gevolge van eene dezer afgrijselijke slagtingen, vertoonden de openbare plaatsen, en inzonderheid de *foyer* en de galerijen der schouwburgen, overal sporen van bloed.— De eerlooze BARRÈRE, de verfoeijelijke handlanger van een nog verfoeijelijker meester, verbond zich met TALLIEN in het aanklagen van ROBESPIERRE, met het éénig oogmerk om zichzelven vrij te waren. Maar zijne eigene wandaden en laaghartigheid bleven niet lang ongestraft. Onmogelijk is het, de bijzondere moorden op te tellen, op last van dien barbaar gepleegd in het nachtelijk donker, aan menschen van elken rang en klasse.

(*) De Abt FORTIS, een *Italiaan*, die deze bijzonderheden uit den mond van den zoon des opgemelden Geneesheers ontleende, voegt bij zijn verhaal deze woorden: „Gij kent niet, gelijk ik, de trouweloosheid der *Franschen*. „Ik heb lang onder hen gewoond. *Frankrijk* is de onreine „vergaarbak van alle bedrog. Een *Franschman* zal zijnen vader, zijne vrouw, zijn kind bedriegen; want bedrog is zijn „element. Dit wist ROBESPIERRE, en hij handelde in„gevolge dezer kennis."

DE SALADEBEREIDER.

Eene echte Anekdote.

In de geestige werken van den Heer BRILLAT DE SAVARIN ſtaat de geſchiedenis van een' uitgeweken *Franschman*, die te *Londen* veel gelds verdiende door zijne bijzondere bekwaamheid in het bereiden der ſalade. Het geval is zeer opmerkelijk. De uitgewekene heet D'ALBIGNAC. Offchoon hij, uit hoofde van zijne beperkte omſtandigheden, geene kostbare maaltijden kon bijwonen, zoo bevond hij zich echter eens in eene der beroemdſte herbergen van *Londen*; hij meende, gelijk vele anderen, dat men zich met een' enkelen ſchotel konde vergenoegen, indien dezelve ſlechts uitgelezen was. Terwijl hij zich ſmakelijk te goed deed aan een krachtig ſtuk *roastbeef*, vermaakten zich vijf of zes jonge lieden aan eene tafel naast de zijne. Een hunner ſtond op, en ſprak hem vriendelijk op de volgende wijze aan: „Heer *Franschman!* men zegt, dat uwe natie uitmunt in de kunst, om ſalade gereed te maken; wilt gij wel de goedheid hebben, zulks voor ons te doen?" D'ALBIGNAC bedacht zich een oogenblik, maar ſtemde er eindelijk in toe, vroeg om al het noodige, 't welk hij meende, dat tot dit meesterſtuk behoorde, gaf zich veel moeite, en ſlaagde gelukkig in deze proef. Terwijl hij over zijn recept nadacht, antwoordde hij vrijmoedig op de vragen, die men hem aangaande zijne lotgevallen deed; hij zeide, dat hij een uitgewekene was, en kwam er, offchoon niet zonder blozen, voor uit, dat hij eenig aandeel had aan den onderſtand der *Engelſche* regering. Een der jonge lieden drukte hem daarop eene banknoot van vijfhonderd pond ſterling in de hand; welk geſchenk hij, onder eene beleefde weigering, aannam. Hij had zijn adres opgegeven, en ontving, eenigen tijd daarna, eenen brief, in welken men hem zeer vriendelijk verzocht, dat hij zich in een der ſchoonſte hotels van *Grosvenor-ſquare* zou laten vinden, om de ſalade gereed te maken. D'ALBIGNAC voorzag, dat hij nu in de gelegenheid zou komen, van eene ſchitterende proeve zijner bekwaamheid in dit vak aan den dag te leggen, en dat daaruit voor hem wel iets belangrijks konde voortſpruiten. Hij nam alzoo zonder aarzeling het verzoek aan, en liet zich ter beſtemde plaatſe vinden. Ook had hij zich van eenig

nieuw gereedfchap voorzien, om met zijne kunst nog meer vertooning te maken. Hij beftudeerde dezelve vooraf nog eens naauwkeurig, had het geluk, ook weder bij deze gelegenheid te behagen, en verkreeg thans eene belooning, die hij, wilde hij zich voor het vervolg niet benadeelen, niet konde van de hand wijzen. Men kan zich wel voorftellen, dat de eerfte jonge lieden, voor welke hij zijne kunst verrigt had, hem overdrevene loftuitingen hadden toegezwaaid. Het tweede gezelfchap maakte nog meer ophefs van zijne kunst. Dit had ten gevolge, dat de roem van D'ALBIGNAC zich fpoedig alom verbreidde; men noemde hem „den *fashionable* Saladebereider;" en nu fmachtte alles, wat tot de elegante wereld van de hoofdftad der drie Koningrijken behoorde, naar eene falade van den *Franfchen* Edelman. D'ALBIGNAC wist van deze dwaasheid uitnemend partij te trekken; hij fchafte zich eene *carricle* aan, ten einde des te fpoediger te kunnen zijn, waar men hem riep, en een bediende droeg hem, in een mahonijhouten kistje, alles na, waarmede hij zijne recepten verrijkt had, b. v. azijn met verfcheidene fijne fpecerijen, olijf- en andere oliefoorten; kaviaar, truffels, ansjovis, vleeschnat, en zelfs eijerdoren, waardoor zich de falade van *Mayenne* onderfcheidt. In het vervolg liet hij andere foortgelijke kistjes maken, om dezelve met den benoodigden toeftel te voorzien, en verkocht dezelve bij honderden. Hij kwam te *Parijs* terug, waar hij, in plaats van in het openbaar te fchitteren, voor de toekomst zorgde, en 60,000 francs op renten uitzette; waarna hij in *Limoufin* een klein landgoed kocht, waar hij waarfchijnlijk nog tegenwoordig tevreden en gelukkig leeft, terwijl hij zich in zijne wenfchen weet te beperken.

RATINET.

(*Eene kleine Bijdrage tot de Zielkunde der Dieren.*)

In het vorige jaar (1825) werd, om diefftal, een jong mensch, met name H***, voor den tijd van verfcheidene maanden, in het oude, thans verlatene, tuchthuis te *Geneve* gebragt. Zijne ftraf werd nog verzwaard door de omftandigheid, dat hij, afgefcheiden van de overige tuchtelingen, *alleen* in een vertrekje moest arbeiden. Deze volftrekte een-

zaamheid en afzondering was den levendigen jongman ondragelijk. Lang zuchtte hij vergeefs om eenig levend schepsel tot gezelschap. Eindelijk was hij zoo gelukkig, eene jonge Rat, van het mannelijk geslacht, te vangen. Binnen weinige dagen was dezelve, ten gevolge van eene minzame bejegening, reeds zoo mak en vertrouwelijk geworden, dat hij niet meer poogde te ontsnappen. Weldra at hij alleen uit zijns vriends hand, en, wanneer deze arbeidde, kroop hij hem tusschen hemd en borstrok, waar hij uren lang stil bleef zitten. Bestendig koos hij de linkerzijde, hetzij wijl hij in de nabijheid van het hart meer warmte gevoelde, hetzij dat H***, bij het werken, met de regterhand meer beweging maakte. Spoedig werd RATINET (dien naam had H*** zijnen kweekeling gegeven) bij den Directeur bekend en geliefd. Aan zindelijkheid, echter, konde H*** hem niet gewennen, en werd hij deswege nu en dan met een klein stokje bestraft. Ongeveer eene maand, nadat deze stilzwijgende overeenkomst was ingegaan, had H*** het ongeluk, in zijne kastijding wat gestreng te zijn, en vergeten, het diertje drinken te geven; waarop RATINET (gelijk H*** zich uitdrukte) *jeta son bonnet au-delà du moulin*, en hem verliet. Wie beschrijft zijne smart? Een, twee, drie dagen, eene week verliep — RATINET kwam niet terug. Thans was H*** bedacht op het vangen en afrigten van eene andere Rat. Dit gelukte hem; maar dezelve was ouder dan de vorige, en, hoewel van hetzelfde geslacht, ontbraken hem alle de goede hoedanigheden van RATINET. Hij werd wel tot zekere mate tam, ja at en dronk uit zijne hand; maar de snuggerheid en verkleefdheid van RATINET ontbraken hem te eenemaal. Eenige weken had hij echter hem gezelschap gehouden, toen H*** op zekeren avond in het donker op zijne legerstede zat, en nevens hem zijne Rat No. 2. Op eens verneemt hij aan zijne voeten een geruisch, strekt zijne hand uit, en ziet RATINET loopt hem haastig tegen den arm op, en wipt terstond, trillende van blijdschap, in het welbekende plaatsje aan zijne borst. H*** verklaart, dat hem eenmaal het wederzien eener minnares niet meer verrukt had. RATINET kroop nu, ouder gewoonte, met H*** onder zijne deken, toen deze zich ter rust begaf. Des anderen morgens, toen de beide diertjes elkander ontmoetten, staarden zij elkander lang aan; maar geene jaloezij of vijandschap greep tusschen hen plaats, en zij aten en dronken vertrouwelijk te zamen.

Na verloop van eenige dagen, echter, bemerkte de Rat No. 2, dat hij thans overtollig was, en verdween. H*** leefde vervolgens met zijnen ouden, wedergekeerden vriend op den hartelijksten voet, tot dat, na verloop van nog ettelijke maanden, zijn strafttijd verstreken was. Met waarachtige bezorgdheid sprak H*** van het naderend tijdstip, dat hij RATINET moest verlaten, wijl hij hem, gelijk hij zich uitdrukte, toch niet met zich *dans le monde* konde nemen. Hij beval het geliefde dier, met waarlijk koddigen ernst, aan den Directeur en zijne medegevangenen aan. Eindelijk verscheen de dag der scheiding, en H*** nam met tranen afscheid van RATINET, dien hij duizendwerf kuste, en dien men als met geweld moest wegjagen, toen H*** het huis verliet. Toen het dier zijnen vriend niet meer vond, had het rust noch duur. Het at en dronk van dit oogenblik niet, welke lekkere beten men het ook aanbood, verliet de kluis niet, maar bleef bestendig op de verlatene legerstede zitten; tot dat men, na verloop van drie dagen, RATINET *dood* vond liggen in een' ouden doek, dien H*** had achtergelaten.

(Alle deze bijzonderheden heb ik uit den mond van den Heer C. AUBANEL, Directeur van het *Maison pénitentière* te *Geneve*, die derzelver echtheid met zijn woord waarborgt.)

TWEE HOTELS TE PARIJS.

Onder het aantal der haar bijzonder eigene zeldzaamheden, welke deze Wereldstad in haren boezem besluit, vindt men er, die inderdaad de opmerking verdienen der welgezinden van alle landen. Maar er zijn ook andere, ongelukkig de meest aantrekkelijke naar het uitwendig voorkomen, welke ieder man van Godsdienst, Zedelijkheid en Eer met gelijke zorg behoort te mijden, als ENEAS en zijne togtgenooten de *Charybdis* en *Scylla* trachtten te ontwijken.

Dit zijn, onder anderen, twee prachtige Hotels, waar men, met groote kosten, alles vereenigd heeft, wat de zinnen kan verlokken en de driften streelen, en waar de uitgezochtste weelde, de geslepenste zinnelijkheid alle de vier werelddeelen als 't ware gedwongen hebben mede te werken, om den valstrik te onontwijkbaarder te maken.

Wee den roekeloozen, die het waagt, een' blik van welgevallen te slaan op deze schitterende uitwendigheden! Het gevaar is dringend; maar zijn ondergang wordt zeker, wan-

neer een blind zelfvertrouwen hem noopt, den drempel van een dezer holen te overschrijden! Haasten wij ons dan, hem dezelve te leeren kennen.

Het eerste dezer Hotels staat in de straat ***. De *M.* DE CH., die het bewoont, heeft niets gespaard, om dit verblijf aantrekkelijk te maken. Aldaar is eene overdadige tafel gedekt, een kostbaar feest in gereedheid. Dienstvaardige lakkeijen noodigen u, om deel te nemen aan een onthaal, waarvan men de kiesche oplettendheid gebruikt, u terstond, op de innemendste wijze, de lijst aan te bieden. Het oog, de reuk en de smaak worden gelijkelijk gestreeld; uw mond, weifelende door de vele keur, weet niet, tot welke geregten hij zich zal bepalen, en wenscht ze alle te kunnen smaken; de *Chambertin*, de *Pomard*, de *Champagne*, enz. enz. streelen bij gansche stroomen uw gehemelte. Van de tafel geleidt men u in heerlijke zalen, waar andere tafels, met hoopen gouds beladen, uwe verbaasde blikken tot zich trekken. Elk kan op deze schatten aanspraak maken. Daartoe worden slechts eenige Louisd'or vereischt. De fortuin zal u voorzeker begunstigen. De gloed der *Champagne* blaast u vertrouwen in; een weinig stoutmoedigheids, en ziedaar! binnen eenige minuten zijt gij bezitter van een deel dier rijkdommen. Gij zegepraalt. Maar de kans verkeert; het goud, 't welk gij slechts een oogenblik bezat, keert tot zijnen oorsprong terug; dat, wat u toebehoorde, volgt hetzelve, en, de begoocheling verdwijnende met uwe laatste kroon, rest u niets meer, dan het berouw! Des anderen daags drijft u de hoop, om het verlies des vorigen te herstellen, andermaal naar dit trouweloos verblijf. Dezelfde begoocheling, dezelfde gevolgen; en gij ontdekt den afgrond niet, dan wanneer de armoede met haren bitteren nasleep zich aan u en de uwen komt vertoonen, wier regtmatige verwijten, uwe eigene wroegingen verdubbelende, u ten laatste tot een wanhopig besluit vervoeren!

Het andere Hotel is gelegen in de fraaije straat ***. Wat zal ik zeggen van de aanlokselen, waarmede de toovenaar, die hetzelve bewoont, het heeft omringd? Verblijven der Koningen! wat zijt ge, daarbij vergeleken? Op het einde van een feestelijk onthaal, waardig den Goden te worden aangeboden, blinkt het goud, bij handen vol, verbijsterend u tegen. Hier valt niets te wagen. „ Neem aan," zegt u de gastheer; „ neem nog meer; maar dit niet alleen; ik wil

„ u overladen met nieuwe weldaden; en, tot loon mijner „ geschenken, verlang ik niets, dan — uwe *vriendschap*." Bedwelmd door zoo veel edelmoedigheids, werpt gij u, vol dankbaarheids, hem te voet...... Maar, bij het verlaten van dit paleis, welk eene verandering is er in u ontstaan! Eene inwendige benaauwdheid drukt uwe ziel; gij zijt beangst; gij tracht den blik der voorbijgangers te ontwijken.... „ Waarom vestigen zich aller oogen op mij?"..... Ongelukkige! weet gij dan niet, dat de schande u op het voorhoofd geteekend staat? Hij, die het slagtoffer werd van den bewoner des straks beschrevenen Hotels, kan ten minste nog hopen, zijne vernielde welvaart hersteld te zien; zijne familie beschuldigt, maar beklaagt hem tevens. Maar gij!..... Uw vaderland vloekt u, en uwe kinderen zullen eenmaal blozen, uwen naam te dragen!

BIJ DE INWIJDING DER HERBOUWDE LUTHERSCHE *NIEUWE KERK* TE AMSTERDAM, 18 SEPTEMBER MDCCCXXVI. (*)

Ziet gij dat dankbaar huisgezin?
Het treedt zijn nieuwe woning in,
En knielt, om God te loven:
De vloed vernielde de oude steê,
En overstelpte veld en hoven,
En al zijn hoop en blijdschap meê.

Maar 't liefdevuur werd niet gebluscht
Door zulk een' vloed; en schat en rust
Gaf ieder, mild en teeder:
't Gezin kreeg deksel, bete en dronk,
En nu, herbouwd, zijn woonsteê weder,
Ter plaats, waar ze eertijds nederzonk.

Dies knielt het in haar wanden neêr,
En juicht en dankt er, keer om keer,
Met stamelende zangen,
En 't oog, gevuld met traan bij traan,
Blijft fonklend aan het welfsel hangen,
Dat uit den vloed is opgegaan.

(*) De Redacteur betuigt den zender voor dit dichtstukje zijnen welmeenenden dank; terwijl hij vertrouwt, door deszelfs onverwijlde plaatsing het publiek meer nog, dan den maker, te verpligten.

Zoo, broeders! juichen, danken wij:
Ons heugt het bange noodgetij,
Toen 't vuur dit oord genaakte,
En, als vergramd op zulk een dak,
Waar 't vuur van haat of nijd niet blaakte,
Het, als een ſtroom den dijk, doorbrak.

Toen zonk het davrend neêr in 't ſtof,
En 't Godgewijde Tempelhof
Begroef zich in zijn wanden,
Die zelfs de vlam, hoe fel zij beet
En 't hechtst metaal deed gloeijen, branden,
Niet uit hun vaste ſtandplaats reet.

De muur bleef als een rotsklomp ſtaan,
En wees het, als een grafnaald, aan,
Wat ſchat er lag begraven:
Wij zwierven bij den bouwval rond,
En zochten troost om 't hart te laven,
Zoo als de ziel daar eertijds vond.

Vergeefs!... 't Was aklig, doodsch en naar!
Toen bergden wij, met droef gebaar,
Een gruis der kopren bladers,
Aan 't ſtil herdenken toegewijd;
Zoo als men van het lijk eens vaders
Nog een verdorde haarlok ſnijdt.

Wij zwierven... Neen! de liefde glom,
Met onuitdoofbaar vuur, alom,
En bood ons hulpbetooning,
En de eedle volgling van Calvijn
Ruimt, Luther's kroost ten dienst, een woning,
Waar zij in Christus broeders zijn.

De liefde glom! Dat meldt deez' wijk,
Weêr opgebouwd door arm en rijk,
Na zulk een woeste ſchenning:
Schonk de overvloed zijn' gouden ſchat,
De nooddruft gaf den enklen penning,
Dien ze aan 't gebrek ontwoekerd had.

De liefde gloeit! Dat meldt dit uur,
Nu zoo veel zielen dezen muur,
Met dankbre vreugde, nadren,

En, welk een ſpoor hun treden rigt,
Toch met ons in dit huis vergadren,
Waar Jezus' leer ten grondſlag ligt.

o Heilige verdraagzaamheid!
De glanſen, die gij van u ſpreidt,
Verheldren deze wanden;
Meer hartlijk dankt deez' kerkgemeent',
Nu zij, wier outers elders branden,
Met haar zich in dien dank vereent.

Gij hoort, o God! deez' blijden drom
U loven in Uw heiligdom
Voor al Uw milde gaven;
Voor 't werkend meêlij', uitgeſtrooid
In 't hart van zoo veel Christenbraven,
En voor deez' kerk, in U voltooid.

Hoe blinkt haar top weêr onverdoofd,
Gelijk een baak aan 't havenhoofd,
Die zeeman hoedt voor 't dwalen!
Hoe fonkelt haar albast gewelf,
Als ſtortte zich een vloed van ſtralen
Tot in den nacht der graven zelv'!

Verhoed, o eeuwge Toeverlaat!
Dat ooit deez' kerk, ons pronkſieraad,
Weêr moet in vlammen ſmoren;
Maar bovenal, o God! verhoed,
Dat immer in haar heilge koren
't Vernielend vuur der tweedragt woed'!

Wij ſteunen, Vader! op Uw trouw.
Door U geſtut, zal dit gebouw
Een reeks van Eeuwen prijken;
En, waar de twist ooit zegepraalt,
De vrede Gods zal hier niet wijken,
Waar zoo veel liefde en eendragt ſtraalt.

Kniel, kniel dan, dankbaar huisgezin!
En 't galm' van uit uw tempeltin:
„ Gods zorg zal eeuwig duren!"
Wie dat gelooft, wordt nooit ten ſpot.
Wij ſteunen niet op hechte muren;
Maar onze vaste burg is God.

G. TIMMER.

DE SCHILDER EN DE KUNSTKENNER.

Een vermaard ſchilder, die minder belangs- dan roemshalve arbeidde, had eene ſchilderij vervaardigd, voorſtellende den Krijgsgod *Mars*. Een kunstkenner, wiens oordeel over hetzelve hij verzocht, zeide hem openhartig, dat hem het geheel niet beviel; dat het ſtuk te gekunſteld was, of liever, dat hij in hetzelve de kunst niet genoegzaam had weten te verbergen. De ſchilder bleef niet in gebreke, zijn werk te verdedigen; terwijl de kenner hem vruchteloos, door nadere bewijzen van het gezegde, poogde te overtuigen. Thans trad een jeugdig wijshoofd binnen, die, zoodra hij de ſchilderij ſlechts in de verte had gezien, uitriep: „ Heerlijk! „ Verwonderlijk! Ziedaar het meesterſtuk der ſchilderkunst!" — „Gij meent alzoo, Mijnheer, dat ik wèl geſlaagd ben?"— „ Voorzeker; en die het tegendeel mogten beweren, zijn „ ezels." — „Vindt gij dan geene gebreken in het ſtuk?" — „ Op mijne eer, geene! Ach, welk een voet! welk eene „ volkomenheid in de uitdrukking der nagels! Het is *Mars* „ zelf; hij ſpreekt! Welk eene kunst! welk een rijkdom in „ dien helm, in dat ſchild, in deze ganſche wapenrusting!"— Deze lofſpraak deed den ſchilder blozen, en opende hem de oogen; en, den kunstkenner verlegen aanziende, ſprak hij: „ Thans, mijn vriend, gevoel en erken ik de gegrond„ heid uwer kritiek!" — Naauwelijks was de jonge Heer heengegaan, of hij wischte zijnen *Mars* uit, en maakte zich gereed, eenen anderen te beginnen.

Kunſtenaars! Dichters! Schrijvers! wie gij ook zijn moogt, indien uwe werken den kenners niet behagen, is zulks alreeds een kwaad voorteeken; maar, indien zij nog daarenboven den lof der zotten wegdragen, deugen zij ſtellig niet.

LODEWIJK XVIII EN ZIJN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

De Graaf DE *** ſnuift, maar vergat wel eens, een' ſchoonen zakdoek mede te nemen bij zijn verſchijnen aan het Hof. Wijlen de Koning, hem op zekeren dag gehoor verleenende, bemerkte deze onwelvoegelijkheid, en, om zulks zijner Excellentie te doen gevoelen, ſchelde hij, en zeide

lagchende tot den Kamerdienaar: „ Geef een' schoonen zak- „ doek aan mijnen Minister!" — Monseigneur bedekte zijne spijt met een' pijnlijken glimlach: hij had wel lust, om boos te worden; maar een Hoveling wordt niet ligt boos op eenen Koning, inzonderheid wanneer er eene *portefeuille* mede gemoeid kan zijn.

ZOO VERDRIJFT MEN DEN TIJD TE PARIJS!

Het Modespel, thans te *Parijs* in de *salons* in zwang, is — noch *boston*, noch *whist*, noch zelfs *l'écarté*, maar — een zeer onnoozel kinderspelletje, het *lintenspel*. Elke persoon des gezelschaps neemt een lint, en houdt dit aan het einde vast. De andere einden bevinden zich, vereenigd, in de hand van hem, die het spel bestuurt, en zich gevolgelijk in het midden van den kring geplaatst ziet. Wanneer men nu hoort roepen: *trek!* moet men loslaten, en trekken, wanneer er geroepen wordt: *laat los!* Elk, die zich vergist, geeft een pand. — Zoo verdrijft men te *Parijs* den tijd!

TREFFELIJKE AFWIJZING VAN EEN DUËL.

Twee *Engelsche* Officieren, in garnizoen liggende in eene *Iersche* stad, kregen onlangs verschil, met betrekking tot eenige Dames. Des volgenden daags zond een van hen den anderen een *cartel*, hetwelk in dezervoege door partij beantwoord werd:

„ Mijnheer! Ik acht mij gelukkig, als getuigen van mijnen moed, te kunnen oproepen de Officieren en soldaten, welke mijn gedrag te *Vittoria*, *Toulouse* en *Waterloo* hebben gezien. Gij kunt, zoo u dit behaagt, mijne weigering van uwe uitdaging ruchtbaar maken, en pogen, mij van lafhartigheid te doen verdenken; ik ben in gemoede overtuigd, dat niemand u zal gelooven. Het onderwerp, waarover wij in twist geraakt zijn, was eene beuzeling. Het bloed van een' soldaat behoort gespaard te worden voor een edeler doel. De liefde is blind, de wraak laag, en de smaak grillig. Het Duël, bovendien, begunstigt veelal den behendigsten, niet den regtvaardigsten. Men behoort dus te denken, dat moord, hoezeer ook vergoelijkt door eene valsche verklaring van de Eer, niettemin moord blijft, en om wraak schreeuwt."

CANNING TE PARIJS.

Men verhaalt, dat de Heer CANNING, thans te *Parijs* zich bevindende, bij het bezoeken van de Kamer der Afgevaardigden aldaar, droogweg zeide, dat te *Londen* de Kamer der Gemeenten *beter* (*meer*) *verlicht* is!

No. XIII. *Meng.* bl. 627. reg. 3 v. o. lees men TEN KATE.

MENGELWERK.

VOORLEZING OVER DEN HEILZAMEN INVLOED DES CHRISTENDOMS OP DE GEWIGTIGSTE BELANGEN DER MENSCHHEID.

Door

A. ELBERT'S, te *Deventer*.

Wij allen, M. V., dragen, met tallooze anderen, den naam van Christenen; en welligt zouden velen zich niet weinig gebelgd toonen, indien men hun in goeden ernst wilde verzekeren, dat zij den naam, dien zij dragen, alles behalve waardig zijn. Het is intusschen, om een Christen te wezen, geenszins genoeg, dat men een Christen heete, de godsdienstige vergaderingen der Christenen mede bijwone, de Christelijke plegtigheden viere, en zich dus voor de wereld als een Christen vertoone. Het is deze ongelukkige waan, welke velen van het ware Christendom jammerlijk verwijderd, en in de slavernij van onkunde, bijgeloof en ondeugd voortdurend gekluisterd houdt. Om in waarheid een Christen te wezen, moeten wij de leer van het Christendom duidelijk kennen, aan deszelfs hoofdzaak van geheeler harte verkleefd zijn, deszelfs voorschriften getrouw beoefenen, geheel van deszelfs grooten en goeden geest zijn doordrongen. En is deze nu waarlijk de benijdenswaardige gesteldheid van allen, die zich Christenen noemen? Beseffen allen hun geluk, van onder de prediking van het Evangelie te mogen leven? Zijn allen het Christendom uit overtuiging toegedaan? Indien dit zoo ware, zouden wij dan wel zoo veel betreurenswaardige onkunde, zoo veel wanzedelijk bedrijf, zoo veel troostelooze onzekerheid, zoo veel onloochenbaar ongeluk onder de belijders van Jezus bespeuren? Voorwaar, het is er nog verre af, dat allen, die onder de verkondiging des Christendoms leven, de hoo-

ge, nooit volprezene waardij van hetzelve met overtuiging zouden gevoelen en met levendig gevoel erkennen! En het kan dus geenszins overtollig zijn, dat men zijne Medechristenen van tijd tot tijd bij de grootheid van hun geluk, van onder den weldadigen invloed des Christendoms te ſtaan, met allen nadruk bepale. Wanneer ik u dan, M. V., te dezer ure, over *den heilzamen invloed des Christendoms op de gewigtigſte belangen der menschheid* het een en ander zal doen opmerken, moge het onderwerp niet in ſtaat zijn, om u door *nieuwheid* te bekoren, het zal echter niet nalaten, u door zijn *belang* te treffen, en daarin vinde dan ook mijne keuze van hetzelve eene genoegzame verdediging!

De gewigtigſte belangen der menschheid zijn ongetwijfeld deze: I. *Godsdienſtige verlichting.* II. *Zedelijke verbetering.* III. *Ware vertroosting.* En op deze oefende en oefent het Christendom ſteeds den heilzaamſten invloed. Vergunt mij uwe gereede en deelnemende aandacht, bij de nadere ontwikkeling dezer drie gewigtige bijzonderheden.

I. *Het Christendom oefende en oefent nog ſteeds den heilzaamſten invloed op de godsdienſtige verlichting der menschheid.* — Vóór deszelfs prediking onder de menſchen leefden de bewoners der Heidenſche wereld in de diepſte onkunde aangaande de gewigtigſte belangen van den mensch. De kennis van het hoogſte en beste Wezen was ſchier geheel verloren; en de voorwerpen, aan welke men godsdienſtigen eerbied bewees, waren doorgaans van de ſoort dier lage, afſchuwelijke wezens, aan welke ieder eerlijk, regtſchapen mensch zich diep zoude ſchamen, om in een' enkelen trek te gelijken. En even zoo groot was ook de onkunde aangaande de middelen, om de gunst der Godheid te verwerven. Eene menigte van kinderachtige plegtigheden, nietsbeteekenende gebruiken, ja wreede menſchenoffers keurde het domme bijgeloof noodig, om de wraak van ſchrikkelijk vertoornde Goden, over gepleegde misdrijven, te ſtillen. Hoe verward, hoe donker waren niet de begrippen aangaande 's menſchen

toekomstige, eeuwige bestemming! Velen hadden van eene voortduring na den dood geene de minste bewustheid; en gelijk hun leven met dat der dieren niet weinig overeenkomst had, zoo verlieten zij ook deze aarde met de dierlijkste ongevoeligheid. En bij hen, die nog eenig denkbeeld hadden van een voortdurend bestaan na den dood, waren twijfelarij en bijgeloof vaak op de noodlottigste wijze vereenigd. — „ Maar misschien was het met de kennis der toenmalige geleerden beter gesteld." — Ik wil niet ontkennen, dat er hier en daar een enkele wijze was, die in stilte met het bijgeloof den draak stak, en voor zichzelven eene betere denkwijze volgde. Hoe zeldzaam, echter, vond men de zoodanigen; hoe weinige SOCRATESSEN en PLATO's leverde de Heidensche wereld op! Hoe verre was het er daarenboven van af, dat de betere denkbeelden der wijsgeeren volkomen zuiver, met de waarheid overeenkomstig zouden geweest zijn! De God der *Epicuristen* leefde in het vadzig genot eener werkelooze rust, liet zich aan de wereld en de menschen schier niets gelegen liggen, en leverde geen' enkelen trek op tot het beeld van den algemeenen Menschenvader. Het hoogste Wezen der zoo strenge *Stoïcijnen* was zelve aan den dwang van het blinde noodlot onderworpen, en althans geen voorwerp dier zedelijke dankbaarheid, welke een der heilige grondbeginselen is van ware Christelijke deugd. — De betere begrippen, welke die wijsgeeren van den Godsdienst meenden te hebben, bepaalden zich alleen tot hunne scholen, gingen nimmer tot de denkwijze des volks over, werden maar alleen aan jongelingen, die van goeden huize waren, ingeboezemd, en voor de natie in het gemeen met den digten sluijer der geheimhouding bedekt. En hoe verward en twijfelachtig waren nog niet de wijsgeerige leerstelsels dezer mannen; hoe onzeker omtrent de onsterfelijkheid der ziel! en wie kan zelfs een' SOCRATES zien sterven, zonder hem de kennis van het Evangelie toe te wenschen? — De godsdienstleer der *Grieken* en *Romeinen* lag bij de wijsgeeren onder den digt opeengepakten drom van spitsvin-

dige onderzoekingen en haarkloverijen verborgen; terwijl de priesters en dichters haar, door tallooze overleveringen en belagchelijke fabelen, schier geheel onkenbaar hadden gemaakt. — In de *Joodsche* wereld bleef de Priester aan het zinnelijke hangen, had de Schriftgeleerde den sleutel der kennis verloren, kende de schare den geest der wet niet, had de *Farizeër* het gebod Gods krachteloos gemaakt door eigene inzetting, koesterde de *Sadduceër* de hoogstgevaarlijke dwaling: „ Laat ons eten, laat ons drinken; morgen sterven wij!" Terwijl de geheele natie, met zeer weinige uitzonderingen, het hoofd vol had van eenen Messias, die aan alle de zinnelijke verwachtingen, aan alle de aardsgezinde wenschen van vleeschelijke *Israëlieten* de hoogste voldoening zou bezorgen. — Hoe groot was toen de duisterheid, die de aarde, de donkerheid, die de volken overdekte! De menschelijke geest, die nimmer stilstaat, maar gedurig naar vermeerdering van kennis, deugd en gelukzaligheid streeft, zou zich waarschijnlijk, in latere tijden, ook zonder de hulp van het Christendom, meer en meer hebben ontwikkeld, en der waarheid nader zijn gekomen. Maar welk eene lange reeks van eeuwen zoude hij daartoe hebben noodig gehad; hoe veel leeds zoude het menschdom intusschen niet hebben moeten verduren! en wie kan zich dan nog verzekerd houden, dat de eindelijk aangebrokene verlichting aan die, welke JEZUS CHRISTUS aanbragt, ook maar eenigzins zoude gelijk geweest zijn? Heeft de mensch zich ééns van het bijgeloof losgerukt, welke bijpaden van ongeloof en twijfelarij, niet minder gevaarlijk dan die der onkunde en des bijgeloofs, slaat hij dán dikwijls niet in! Hoe lang kan hij dolen, eer hij den veiligen weg der Goddelijke waarheid vindt! En welk een gevaar van volslagen ongeloof bedreigt hem op de glibberige paden der slingerende twijfelarij! — Gezegend zij ons dan *dat* Christendom, hetwelk overal, waar het zijne weldadige stralen verspreidde, de duisternis der onkunde en der dwaling, der afgoderij en des bijgeloofs, des ongeloofs en der twijfelarij van deze aarde heeft verdreven! Door dat licht

kennen wij in God den oneindig Volmaakten, den vlekkeloos Heiligen, den onkreukbaar Regtvaardigen, den onfeilbaar Wijzen, den eeuwig Onveranderlijken, het liefderijkſte Wezen, den welwillenden en weldoenden Vader van het ganſche menſchelijke geſlacht. Nu is de troon van den Regter der wereld met geene verſchrikkingen meer omgeven; de ſcheidsmuur tusſchen den grootmagtigen Wereldgod en den geringen ſtofbewoner is door zijn' eigen' Zoon weggenomen, en zijne grootheid wekt nu kinderlijken eerbied, geene ſlaafſche vrees. Met God verzoend, door den dood zijns Zoons, van de volkomene vergeving zijner zonden door Goddelijk getuigenis verzekerd, kan nu de mensch zijnen Maker met kinderlijk vertrouwen naderen, en heeft niet meer noodig, om door gruwelijk bloedvergieten vergeving te zoeken. Ja, nu is de dood van den waren Christen de hoogſte zegepraal van het Evangelie. De ſidderende natuur moge bezwijken; de overwinnende geest verheft zich boven ſmart en dood, verlaat juichende deze aarde, en ſtaaft dus, op de heerlijkſte wijze, de hooge waardij van dat licht, hetwelk de Vader der menſchen deed opgaan over de genen, die in de duisternisſe zaten.

II. *Zedelijke verbetering* behoort niet minder, dan godsdienſtige verlichting, tot de gewigtigſte belangen der menschheid; wat zeg ik? de laatſte heeft zonder de eerſte weinige of geheel geene waarde, kan haren roem, ja zelfs haren naam niet ſtaande houden. En ook op deze allergewigtigſte aangelegenheid van ons geſlacht verſpreidt het Christendom den weldadigſten invloed. — De zedelijke beſchaving en veredeling van den menſchelijken geest is zeker, naar de uitſpraak der wijzen van alle eeuwen, een onmisbaar beſtanddeel van zijn geluk; en de natie, bij welke wij geene of ſlechts zeer ſlaauwe ſporen daarvan aantreffen, ſtaat zeker nog op den laagſten trap dier ontwikkeling, tot welke de menschheid van haren Schepper den aanleg en de beſtemming ontving. Bij de beroemdſte volken des Heidendoms, in oud-*Griekenland* en *Rome*, was de beſchaving zeker tot eene aanmerke-

lijke hoogte geklommen; de kunsten en wetenschappen vonden daar kweekscholen en beoefenaars, en *Athene* alleen kon zich, te dien opzigte, beroemen op mannen, door de latere eeuwen met hooge bewondering beschouwd, en als leermeesters en kunstregters geëerbiedigd. De wijsgeeren, dichters en geletterde lieden onder die oude volken hadden zeker ook eene beschaafde leefwijze, ontdaan van die ruwe en onbeschofte zeden, welke de onkunde en barbaarschheid altijd en overal vergezellen. Met bewondering en vreugde zien wij waarlijk edele en grootmoedige beginselen in hunne denk- en handelwijze doorstralen, en juichen de zegepraal hunner deugd over de lagere driften der zinnelijkheid en de verfoeijelijke ingevingen der baatzucht van geheeler harte toe. Dan, zoo wij alles met een onpartijdig oog gadeslaan, zullen wij ook tevens onder dezen zoo wel ruwheid als beschaafdheid, zoo wel woestheid en wreedheid als zachtheid van zeden, zoo wel dronkenschap als matigheid, zoo wel lage baatzucht als verhevene edelmoedigheid vinden. De grootste leeraars der zedekunde waren niet zelden de ijverigste verdedigers en lofredenaars der beestachtigste, schandelijkste bedrijven, welke zij niet alleen met mond en pen, maar ook met hun eigen voorbeeld, bij hunne leerlingen en aanhangers bevorderden. En de goede beginselen, welke zij predikten, bepaalden zich alleen tot den engen omtrek hunner scholen; buiten dezelven heerschte, onder de groote menigte des volks, benevens de buitensporigste afgoderij en het domste bijgeloof, de grootste onbeschaafdheid en het akeligste zedebederf. De vaderlandsliefde, welke bij alle oude volken zoo sterk werkte en zekerlijk veel goeds stichtte, was echter te magteloos, om de geheel verbasterde zedelijke natuur der menschen te hervormen en te veredelen. Bij de toenemende verbastering der zeden verhief ook de heerschzucht het hoofd, ontroofde volk bij volk de duurgeschatte vrijheid, deed de menschheid voor gekroonde wangedrogten knielen, bragt der vaderlandsliefde den laatsten, doodelijken slag toe, verstikte alle gevoel van menschelijken adeldom en waar-

de, en al, wat het oog aanschouwde, was slaaf of dwinggeland! — Intusschen was de *Joodsche* natie, toen onze Heer in de wereld verscheen, reeds eeuwen in het bezit eener treffelijke wetgeving geweest, en onder haar hadden Goddelijke zedeleeraars, een SAMUËL, een DAVID, een SALOMO en JESAIA, het meest gewenschte licht over de *Mozaïsche* wetten verspreid. Dan, de geschiedenis der *Israëlieten* moge niet ten eenemale arm wezen aan voorbeelden van groote mannen, regtschapene zonen van den verhevenen ABRAHAM; zij moge trotsch wezen op eenen JOZEF, wiens deugd de strengste proef zegevierend doorstond; zij moge zich verheffen op eenen MOZES, die liever verkoos, met het volk Gods kwalijk gehandeld te worden, dan voor eenen tijd de genieting der zonde te hebben; zij beroeme zich op eenen SAMUËL, die groot was, beide bij JEHOVA en bij de menschen; zij wijze ons in DAVID, bij al wat hem bezoedelde, een gevoelig mensch, een warm vriend, een grootmoedig vijand, een voortreffelijk vorst, een dichter, die zijne lier nimmer ontheiligde, en een Godsvereerder, die den eernaam van *Man naar Gods hart* verdiende, aan; zij vertoone ons vooral onder hare latere sieraden, die ons met hare diepe schande verzoenen, eenen DANIËL, wiens wijsheid eenen NEBUKADNEZAR verbaasde, wiens moedige taal eenen BELSAZAR ten tweeden male deed verbleeken, wien de vaderlandsliefde, onder alle wisselingen van het lot, zoo eigen bleef als de ademhaling, en wiens geloof den muil der leeuwen sloot; maar alle deze helden der deugd, wier grootheid onze ongeloovigen zouden bewonderen, zoo hunne geschiedenis slechts niet met eene Goddelijke Openbaring in verband stond, schenen als lichten, in het midden van een krom en verdraaid geslachte, dat niet minder zijne schandvlekken dan zijne sieraden, niet minder zijne bedervers dan zijne weldoeners, niet minder zijne schandjongens dan zijne eerbiedigers der kuischheid, niet minder zijne ACHABS en MANASSES dan zijne JOSAFATS en HISKIA's opleverde. En bij de komst van JEZUS

had men het zedelijk licht, dat de vaderen weleer had beschenen, reeds lange in duisternisse veranderd, gaf men der offeranden den voorrang boven de goede trouw en de barmhartigheid. De algemeene menschenliefde was een vraagstuk geworden; de ouderliefde moest voor de tempelbegiftiging zwichten; met den eed speelde de dubbelzinnigheid haar verachtelijk goochelspel. De *Farizeër* maakte zijne gedenkcedels breed en de zoomen zijner kleederen groot; doch beminde tevens de voorgestoelten in de Synagogen en de vooraanzittingen bij de maaltijden, terwijl zijn hoogmoed zich streelend kittelde, wanneer hij zich van de menschen hoorde noemen: *Rabbi*, *Rabbi!* ja hij liet voor zich trompetten, wanneer hij aalmoezen deed, mismaakte zijn aangezigt, wanneer hij vastte, bad op de hoeken der straten, deed alle zijne werken om van de menschen gezien te worden, en voltooide zijne boosheid door de huizen der weduwen op te eten, onder den schijn van lange gebeden te doen. De zedeleer der *Sadduceërs*, zoo zij er al eene mogen gehad hebben, was ligt, gedwee, toegevend, op berekeningen van het eigenbelang, niet op godsdienstige beginselen, en vooral niet op de groote leer der onsterfelijkheid gegrond. Betreurenswaardig voorzeker de natie, wier Overheden en Godsdienstleeraars tot een dezer beide aanhangen behoorden: hare hoogste, d. i. hare godsdienstige en zedelijke belangen werden jammerlijk verwaarloosd; zij zonk steeds dieper in onkunde en ondeugd weg, en werd spoedig rijp voor die geduchte omkeering van haren kerk- en burgerstaat, welke zulk eenen beslissenden invloed had op het lot harer volgende geslachten, en voor de wereldvolken zoo rijk is in geduchte, doch heilzame lessen. — Deze was dan de treurige gesteldheid der zedelijke wereld vóór bijna achttien eeuwen. En wat zou er, in dien akeligen toestand, van het menschdom geworden zijn, zoo niet de gehoonde, miskende, verloochende Vader der menschen, van zijnen hoogen troon, in liefde op hetzelve had nedergezien, en dien grooten zedelijken Redder gezonden, wiens lof, schoon het bekoorlijk onderwerp der vere-

nigde gezangen van ſtofbewoners en Hemellingen, eeuwig onvolprezen blijft? De koesterende ſtralen van deze zonne der geregtigheid gaven aan het, bijna verſtorven, zedelijk gevoel weder een nieuw leven, wekten doodelijk ſluimerende menſchelijke krachten op, en herſchiepen de zedelijke wereld van een' woesten bajert in een bekoorlijk paradijs. De leer van JEZUS CHRISTUS heeft dat naauw en heilzaam verband tusſchen de Zedeleer en den Godsdienst, dat bij *Joden* en Heidenen ſchier ten eenemale was vernietigd, en zonder hetwelk de Zedekunde haren grondſlag en de Godsdienst zijne waarde mist, weder gelukkig herſteld. In het Christendom is alles even gunſtig voor de deugd, alles even doodelijk voor de zonde. Het predikt ons eenen Vader, wien men uit dankbaarheid gehoorzaamt, omdat Hij uit liefde vergeeft; het vertoont ons eenen Zaligmaker, door de ſnoodſte zondaren aan het kruis geklonken, maar om de zonde voor eeuwig te niete te doen; het wijst ons op het voorbeeld van Hem, die het beeld was des onzienlijken Gods, in wiens leven men alle de deugden des Oneindigen als in een' ſpiegel zonder vlek beſchouwde, en in wien na te volgen onze geheele Christelijke verordening beſtaat. Ja, al wat de menschheid waardigs, al wat de Godheid groots, al wat de teederheid roerends, al wat de eerzucht ſtreelends, al wat de weetlust zoets, al wat de hel dreigends, al wat de hemel bekoorlijks heeft, ſtelt het Christendom in het werk, om ons aan het vlekkeloos deugdenbeeld van God en zijnen Zoon gelijkvormig te maken. En gevoelt zich de menſchelijke natuur te zwak, om de roeping tot heerlijkheid en deugd te volgen, dan belooft ons het Christendom eenen hoogeren bijſtand, die niet wonderdadig aan hem, die lijdelijk en tragelijk op denzelven wacht, maar op het ootmoedig kinderlijk gebed, met getrouwe aanwending van reeds ontvangene krachten vereenigd, genadig wordt geſchonken; dan wijst het ons op eenen Hemelſchen Vader, die gereed is, om goede gaven, om den Heiligen Geest te geven aan allen, welke Hem daarom bidden. En dat deze leer niet, gelijk zoo

vele menschelijke leerstelsels, slechts bloote bespiegeling zij, maar op de beoefening hoogst weldadig werkt, bewijzen, als zoo vele onwedersprekelijke daadzaken, de verbazende, zegenrijke veranderingen, welke de Christelijke leer, door zoo vele wentelende eeuwen, in den geheelen toestand des menschdoms heeft voortgebragt. De oorlogen, b. v., in vorige eeuwen zoo wreed, worden, van tijd tot tijd, met meerdere menschelijkheid gevoerd; de regten van het vrouwelijk geslacht, bij zoo vele volken schandelijk vertrapt, en zelfs bij de oude *Israëliten* niet altijd naar behooren geëerbiedigd, heeft het Christendom bij zijne belijders hersteld; de slavernij, zoo onteerend voor de menschheid, zoo verwoestend voor de zeden, weleer zoo algemeen, is in alle landen, waar het Christendom werkelijk zijnen zetel vestigde, voor altoos afgeschaft; de kunsten en wetenschappen, te voren door den stroom der barbaarschheid schier geheel verzwolgen, zijn door het Christendom uit hare onverdiende vergetelheid gered, met de zedelijkheid in verband gebragt, en tot een nooit bereikt aanzien verheven; de menschenliefde, in de eeuwen vóór CHRISTUS zoo bekrompen en partijdig, heeft het Christendom tot alle de bewoners dezer aarde uitgestrekt. In iederen staat, onder elken regeringsvorm, in ieder' stand der maatschappij, in elke betrekking is de ware Christen, de Christen niet slechts in het openbaar, maar ook in het verborgen, het sieraad der menschheid, de beste burger, de getrouwste onderdaan, de gemoedelijkste ambtenaar, de braafste huisvader, de liefderijkste echtgenoot, de hartelijkste vriend, de man, wiens hart geen' vijand heeft, de beoefenaar van die liefde, welke het groote middelpunt is van alle de zedelijke voorschriften des Christendoms; van die liefde, welke alle soorten van menschelijke voortreffelijkheid in zich vereenigt; van die liefde, die langmoedig, goedertieren, niet afgunstig is, die niet ligtvaardiglijk handelt, die niet opgeblazen is, die niet ongeschiktelijk handelt, zichzelve niet zoekt, niet verbitterd wordt, geen kwaad denkt, zich niet in de ongeregtigheid verblijdt,

maar in de waarheid; die alle dingen bedekt, alle dingen gelooft, alle dingen hoopt, alle dingen verdraagt. Doch waar zoude ik eindigen, zoo ik in mijn bekoorlijk onderwerp verder wilde uitweiden? Het gezegde zij genoeg, om u ten volle te overtuigen, dat wij het Christendom met het hoogfte regt vereeren, als eene leer der waarheid, die naar de godzaligheid is, in de hope des eeuwigen levens.

III. En dit leidt mij dus als bij de hand tot mijne derde en laatfte bijzonderheid; zij is deze: Het Christendom oefende en oefent nog fteeds den heilzaamften invloed op 's menfchen *ware vertroosting.* — Verfchillende rampen zijn aan het lot der menschheid op deze aarde onaffcheidelijk verbonden, en behoóren mede tot de voorwaarden, op welke wij het levenslicht hebben ontvangen. Aan tegenfpoeden van zeer onderfcheiden' aard is de mensch, gedurende alle de tijdperken van zijn beftaan op deze aarde, onderworpen; en ook het meest fchitterend levensgeluk is vaak dán het naast bij zijnen val, wanneer deszelfs ftand het onbewegelijkst fchijnt. Veelvuldig zijn de oorzaken, welke het menfchelijk leven kunnen verbitteren, het menfchelijk geluk hier beneden met vernietiging kunnen bedreigen. Hier zijn huisvaders en huismoeders, wier vorige welvaart, buiten hunne fchuld, door bange behoefte werd vervangen, wien een noodlottige brand, geduchte watervloed, of andere ongevallen, door geene menfchelijke wijsheid te voorzien of af te wenden, tot den armoedigften toeftand bragten. Anderen bleven in het bezit van veeljarigen overvloed, of konden zich zelfs verheugen in klimmenden zegen; maar, te midden van welvaart en levensgenot, werden hunne harten aan veel gevoeliger zijden getroffen, door het zielverfcheurend verlies van geliefde panden in grooteren rouw gedompeld, dan anderen bij het verlies van al hunne aardfche bezittingen. Deze man zag zijne teederbeminde wederhelft, gene vrouw haren hooggefchatten echtgenoot, deze vader en moeder zagen hunne dierbare zonen en dochteren, anderen den vriend

of de vriendinne van hun hart naar het somber graf henen dragen. En er is, daarenboven, nog zoo veel ander leed, dat wij ons door eigene onvoorzigtigheid, zwakheden, misslagen en ondeugden berokkenen; nog zulk een onoverzienbaar heir van namelooze rampen, welke de gouddorst des geldgierigen, de eerzucht des hoogmoedigen, de verkwisting des onmatigen, de begeerte des wellustigen, de woede des wraakgierigen, de wreedheid des bloeddorstigen en de heerschzucht des veroveraars op deze aarde sticht. Uit duizende beklemde boezems stijgen dagelijks bange zuchten over geleden onregt, over de woedende driften der boosheid, over geroofde onschuld, over ontheiligde huwelijksbanden, over verstoorden huisselijken vrede, over ontaarde kinderen, over vernielde welvaart, over vernietigde gelukzaligheid tot den troon des Menschenvaders op. En wat zal nu den duldeloos lijdenden met zijn bitter lot verzoenen, wat zal hem aan den afgrond der vertwijfeling ontrukken, wat zal aan zijnen jammerlijk geslingerden geest het evenwigt en de kalmte wedergeven? Zal dit geschieden door de overtuiging, dat alles naar eene blinde noodzakelijkheid gebeurt, aan welke men zich willens of onwillens moet onderwerpen? Of zal hij vertroosting vinden in de gedachte aan een onvermijdelijk geval, dat alles in zijne geweldige, onwederstaanbare vaart medesleept, en, zonder eenige bewustheid of mededoogen, over het lot van wijzen en dwazen, deugdzamen en boozen, Godsvereerders en heiligschenners, menschenvrienden en dwingelanden beslist? Maar welk een' rampzaligen troost levert dit verschrikkelijk denkbeeld voor den menschelijken geest op! Geeft dit wel eene andere gedaante aan ons lijden? Toont ons dit in hetzelve wel eenige de minste bedoeling? — Zoodanig, echter, was de rampzalige troost, welken de Heidensche wijsgeerte, die alles aan het noodlot onderwierp, den ongelukkigen overliet. Geheel anders was het te dien opzigte bij de *Joden* gesteld. Hun JEHOVA was de magtige, wijze en goedertierene Regeerder der wereld, die de duisternisse en het licht,

den vrede en het kwaad schiep, die de menschenkinderen niet van harte plaagde of bedroefde, die in de woonstede zijner heiligheid een Man was der weduwen en een Vader der weezen, die rijk en arm maakte, vernederde en verhoogde, die de tranen der verdrukten telde en hun regt deed, die den hongerigen brood gaf, die de gevangenen losmaakte, die de oogen der blinden opende, die de gebogenen oprigtte, die de braven beminde, die de vreemdelingen bewaarde, den wees en de weduwe staande hield, maar den weg der goddeloozen omkeerde, en wiens trouw eeuwig was, als de hemelen. Waar, grootsch en schoon waren voorzeker deze denkbeelden, en in staat, om het hevigste smartgevoel te verzachten. Maar deze groote uitwerking hadden zij alleen bij de zoodanigen, die, wel verre van aan het uiterlijke der *Mozaïsche* instellingen te blijven hangen, geheel van den verhevenen geest dezer Goddelijke leer doordrongen waren. En dezer getal was onder *Israël*, door alle tijden heen, zeer klein. Deze beginselen waren schier geheel vreemd aan het gros des zinnelijken volks, dat in zijnen JEHOVA meestal een' bekrompenen en partijdigen Volksgod zag, en Hem veelmeer in zijne vreesverwekkende dan beminnelijke eigenschappen kende. En ten tijde van JEZUS was de *Joodsche* Godsdienstleer door zoo vele menschelijke bijvoegselen verdonkerd, dat zij niet minder haar vertroostend vermogen voor den rampspoedigen, dan haren vruchtbaren invloed op de beoefening had verloren. En tegen de vreeze des doods hadden de Heidenen geene vertroostingen, welke den stervenden met het onvermijdelijk sterflot voldoende konden bevredigen: de een predikte de ijsselijke leer der vernietiging; een ander twijfelde aan de onsterfelijkheid der ziel; en aller, zoo verwarde en onzekere denkbeelden, aangaande eenen toekomstigen staat, konden den dood wel een afzigtig gelaat, maar geene vertroostende gedaante bijzetten. De *Farizeërs* onder de *Joden*, met hunne belagchelijke zielsverhuizing en andere ongerijmde begrippen aangaande den staat des doods, en de *Sadduceërs*, met hun Heidensch

stelsel van vernietiging bij het sterven, hadden de flaauwe schemering van de leer der onsterfelijkheid, welke den nacht der vaderen onder de oude Bedeeling bij poozen had verlicht, weder ten eenemale verdonkerd, en den *Israëliet* beroofd van zijn' stok en staf, die hem moesten vertroosten in het dal der schaduwe des doods. — O, welke dikke duisternis zou er derhalve op de uitkomst onzer lotgevallen rusten, hoe troosteloos zouden wij lijden, hoe wanhopig zouden onze tranen daarhenen vloeijen, hoe magteloos zouden wij ons, met verbetene woede, onder den druk buigen, indien het licht des Christendoms niet over ons ware opgegaan! En hoe raadselachtig zou ons het leven, hoe onnaspeurlijk onze bestemming, hoe verschrikkelijk het sterven geweest zijn, zoo het Christendom ons geene onsterfelijkheid, geen eeuwig leven predikte! Met elke schrede de vernietiging te naderen, geheel onzeker aangaande zijn toekomstig lot dit leven te verlaten, welk een treurig leven, welk een akelig sterven! Hoe zeer geraakt de mensch daarbij niet in verzoeking, om den dieren hun lot te benijden, die het tegenwoordige ongestoord kunnen genieten, en onbewust zijn van het toekomende! — Gezegend zij ons dan weder de lichtvolle leer van het Evangelie, welke ons bronnen van vertroosting heeft geopend, die nimmer worden uitgeput, en tot welke wij allen, wijzen en eenvoudigen, aanzienlijken en geringen, rijken en armen, gelukkigen en rampspoedigen, wij allen, die nu of voor het toekomende troost behoeven, den vrijen toegang hebben! In het geloof aan eenen wijzen en goedertierenen Wereldregeerder, aan eenen Hemelschen Vader, die ons allen, als zijne kinderen, bemint, verzorgt, geleidt, langmoedig verdraagt, genadig vergeeft, nimmer van harte bedroeft, zonder wien geen muschje op de aarde, geen haar van ons hoofd valt, wiens wil het niet is, dat de minste onzer verloren ga, — in dit zoo waar en zoo zielverheffend geloof vinden wij de ontwikkeling, de opheldering van ons geheele lot, verkwikking voor onzen, naar troost smachtenden geest; en, hoe ook door de

hitte der rampen op den middag des levens vermoeid, hier kunnen wij onzen dorst lesſchen uit de ſteeds ſpringende en nimmer opdroogende bron van het water des eeuwigen levens. Des eeuwigen levens? Ja, Christenen, die naar de volmaking jaagt, die hongert en dorst naar reine deugd, naar ongemengd geluk! gij zult eens heerlijk verzadigd worden. JEZUS CHRISTUS, die het leven en de onverderfelijkheid heeft aan het licht gebragt door het Evangelie, heeft den dood zijne magt, het graf zijne heerſchappij benomen. Nu zijt gij volkomen overtuigd, dat gij door den dood zult overgaan in het leven. Nu valt alle vergelijking weg tusſchen het lijden dezes tegenwoordigen tijds en de heerlijkheid, die aan u zal geopenbaard worden. Nu moeten u alle dingen medewerken ten goede. Nu weent de zwakke menschheid tranen op het graf van dierbare ontſlapenen, maar is niet bedroefd als zulken, die geene hope hebben. Nu gevoelt uwe natuur nog wel eene huivering bij het denkbeeld en de nadering uwer jongſte ure; maar gij verheft u boven de verſchrikkingen des doods, door het zielverſterkend geloof in Hem, die aan den dood zijnen prikkel, aan het graf zijne zege benam. O, dat wij nu onze levensreis gerust, bemoedigd, vrolijk voortzetten, daar het Vaderland reeds aan den gezigteinder blaauwt! Dat wij overal gedenkteekenen van nuttige werkzaamheid, welbeſtede talenten, getrouw aangewende krachten en gaven, vlijtig gebruikten tijd, verminderde ellende en geſticht menſchengeluk op onzen weg achterlaten! Dat wij onzen ſchoonen Godsdienst nimmer door eene onedele denk- of handelwijze onteeren, maar waardig der roepinge wandelen, met welke wij geroepen zijn tot heerlijkheid en deugd! Dan zullen wij het Christendom op de regte wijs aan anderen aanprijzen; dan zullen wij, zoo lange wij op deze aarde leven, door hetzelve wijs, groot, gelukkig wezen; en wanneer, heden of morgen, Gods Engel ons wenkt, zullen wij in hem den Godsgezant tegenjuichen, die ons de heugelijkſte aller tijdingen brengt, en ons overvoert in die gewesten, alwaar onze

werken ons volgen, alwaar, van eeuw tot eeuw, de edelen der menschheid, uit alle geslachten, talen, volken en natiën, worden verzameld; in dat groote Huis des algemeenen Vaders, waarin vele woningen zijn, waar alle tranen, die het kinderoog in de oefenschole ontvloeiden, zullen worden afgedroogd — wat zeg ik? in gejuich zullen veranderd zijn.

Ja, lijder! waar ge ook schuilt, blijf aan uw' God gelooven;
Nog oogenblikken slechts, en 't voorhang gaat naar boven:
Dan ziet ge in elken traan, hier ooit door u gestort,
Een parel aan de kroon, die u geschonken wordt.

NADER ONDERZOEK, OMTRENT DE OVERLEVERING WEGENS PAUSIN JOANNA, TE ONREGT VOOR WAAR GEHOUDEN IN DE LATERE MIDDELEEUWEN.

(*Vervolg van bl. 655.*)

II. Of POLONUS, dan GERVASIUS, de steller geweest zij van het verhaal, dat in de schriften des eerstgenoemden gelezen wordt, laten wij liefst onbeslist, en geven toe, dat hetzelve, gelijk men wil, van de hand zij des Biechtvaders van Paus NICOLAAS III. Die naam intusschen heeft te dezen bij ons weinig of geen gezag, alzoo het nergens blijkt, of hij de *overlevering*, door hem als zoodanig geboekt, voor *waar* gehouden, ik laat staan dezelve aan eenigen toets onderworpen heeft. Te huidigen dage vermeent men wel, dat vroegere Schrijvers gewaagd hebben van JOANNA; en vooral uit MARIANUS SCOTUS en SIGEBERT VAN GEMBLOURS worden bepaalde gezegden, die op haar doelen zouden, te berde gebragt. POLONUS evenwel, offchoon voor hem de toegang openstond tot de Pauselijke boekerij, beroept zich op geenerlei getuigenis van oudere dagteekening, ter staving van zoo ongemeene en openbare gebeurtenissen, als, naar zijne opgave, vierhonderd jaren tevorens zouden zijn voorgevallen. Zijn stilzwijgen van

ouder gezag werpt dus een ongunstig vermoeden op de echtheid der plaatsen, die thans uit genoemde *tweetal* Schrijvers worden aangevoerd. Of wil men het daarvoor gehouden hebben, dat POLONUS, met de uitdrukking, *gelijk beweerd wordt*, aan het hoofd van zijn berigt, iets meer heeft willen aanduiden, dan een loopend gerucht in *zijnen* leeftijd; zoo blijft het nogtans regtmatig, te besluiten, dat hij nergens, ook niet in den MARIANUS SCOTUS, eene stellige verzekering wegens JOANNA gevonden heeft.

Men schijnt derhalve de overlevering, haar aangaande, gelijk dezelve in het onderhavig verhaal voor ons ligt, wel niet onder de legenden, wonderberigten, en die menigerlei sprookjes der Roomsche Kerk, of van de Middeleeuwen, die hare eigene ongerijmdheid medebrengen, te moeten rangschikken; dan toch hierin staat dezelve met dezen gelijk, dat POLONUS, zonder eenig aloud en geloofwaardig getuigenis, en wel, na verloop van Eeuwen, dit in omloop zijnde Volksverhaal in zijne Kronijk heeft opgenomen. Verre ook is het daarvan af, dat de inhoud van het reeds medegedeelde stuk die blijken van waarheid drage, welke eenigzins, zoo wij meenen, den toets van het gezond verstand zouden kunnen doorstaan, of bij onzijdigen voor overtuigend te houden zijn.

Reeds in den aanvang der oorkonde verraadt POLONUS eenigen twijfel, of JOANNES ANGLUS, dan wel, „gelijk elders gezegd wordt, BENEDICTUS III, „ LEO IV zij opgevolgd." Verschil van meeningen was dus hierover nog in zijnen tijd, of vond hij in oudere stukken; doch waarom hij van dezen verschille, of van dat gevoelen afga, wordt niet vermeld.

Weinig verder lezen wij, dat de *Pausin*, onder gezegden naam te *Rome* nu verblijvende, *met algemeene stemmen*, of *eenpariglijk*, tot Paus gekozen wierd. Maar zonderling genoeg is het wederom, dat, volgens ANASTASIUS, den Boekbewaarder, die een tijdgenoot geweest is van BENEDICTUS III, deze „*onmiddellijk* „ na den dood van LEO IV, *met algemeene stemmen*,

„ tot Paus is benoemd geworden." Beider narigten toch laten zich bezwaarlijk vereenigen, ook zoo men het woord *onmiddellijk* niet drukt in de aangehaalde plaats uit ANASTASIUS. Want dat eene zoo vereerende keuze, en roeping tot die hooge kerkelijke waardigheid, op een tweetal mannen, elkander opgevolgd, en waarvan de eerste een vreemdeling, te *Rome* gevallen is, zal naauwelijks iemand voor waar houden. Was derhalve een dier Schrijveren op den dwaalweg, dan mogen wij vastſtellen, dat het getuigenis van POLONUS, opgewogen tegen het oudere van eenen tijdgenoot, te ligt zal bevonden worden. Maar zoo ſchuilt hier in zijn verhaal een misſlag, die het kenmerk draagt van een los gerucht, of min getrouwe overlevering, waarbij men waar en onwaar dooreen vermengde, en van JOANNES ANGLUS aanteekende, wat bij de verkiezing van BENEDICTUS III te huis behoort. Nog mogen wij niet af van op te merken, dat in geheel dit verſlag, wegens de benoeming der *Pausin*, geen enkel woord gewaagd wordt, noch van de Keizerlijke goedkeuring, noch waarom dezelve of niet verlangd, of achtergebleven zij. Intusſchen weten wij uit de plaats bij ANASTASIUS, reeds door ons aangeduid, dat toenmaals de Pauſelijke aanſtelling ter bekrachtiging opgezonden werd naar den wereldlijken Oppervorst. Het is wel zoo, zulk een bewijs van onderdanigheid werd aanſtootelijker voor de Hierarchen, naar gelange hunne magt en heerschzucht zich uitbreidde en hooger ſteeg; ook geraakte hetzelve hierdoor tegen het laatst der IXde Eeuwe allengs in onbruik, ja hield men zich daarvan op het einde geheel ontſlagen. Alhoewel wij nu onbeſlist laten, wanneer de naam van JOANNES ANGLUS ter bane gebragt is, vermeenen wij nogtans uit dit geheel verzwijgen der hulde aan den Keizer bij POLONUS te mogen opmaken, dat in het Volksverhaal, zoo als het daar ligt, ſpoor gevonden wordt van eenen zeer laten oorſprong der overlevering, wanneer men het voormalig eerbetoon aan den Wereldvorst te *Rome* reeds te eenemaal vergeten was. Betere oplosſing ten minſte wegens dit verzuim

zouden wij buiten ſtaat zijn te geven; ſchoon bij dezelve de geloofwaardigheid dezer geſchiedenis moet lijden. Trouwens, naar gelange wij onzen toets voortzetten, nadenken over hetgene wij in de oorkonde lezen wegens het lot en levenseinde der *Pauſin*, en ſprekende kenmerken van waarheid hier zoeken, ontmoeten wij veel duisters, veel verwards, hetgene ons nu dezen, dan genen trek voor den geest roept uit VIRGILIUS' ſchoone beſchrijving der Faam (*), van welke desgelijks ANTONIDES gezongen heeft (†):

„ Zij woont op onze brug, in zoo veel ſtraatgerucht,
„ Dat zelden nader grenst aan waarheid dan aan logen,
„ Op 't ſpoor der Faam, die zelv' bedriegt of wordt bedrogen."

De namen toch van beide de hoofdperſonen des verhaals zijn verzwegen; en even weinig is de ouderdom aangeduid der *Pauſin*, noch bij hare verheffing op den Apostoliſchen zetel, noch bij het einde van haar leven. Daar moge nu eene *ſchijnbare onbeſtaanbaarheid* overblijven, die ons buiten ſtaat ſtelt, den ſluijer van geheimzinnigheid op te ligten of weg te nemen, die deze geſchiedenis dekt. Het misleidend gerucht, voorwaar te ligtvaardig door POLONUS geboekt, de Faam, die wij ons onwillekeurig hierbij voorſtellen, bekreunde zich hieraan niet. In het hart der Middeleeuwen is het haar gelukt, eenen uitheemſchen, eenen vermomden Geestelijke, zonder rang of titel, van geboorte noch aanzien, op grond alleen van zijne vermaardheid en kennis, en grooten dunk van deszelfs zedelijkheid, ten Pauſelijken zetel op te voeren, gelijk men opdischt met eenparigheid van ſtemmen, ja zulks bovendien in weerwil van het verval der wetenſchappen en van eene toen heerſchende losbandigheid. Zij verheelt tevens de jaren dier VROUWE; en, daar men zich wel eene *Pauſin* kan voorſtellen in de kracht des levens, vindt dat ontzettend uiteinde, welk zij haar verder toedicht, bij eene ſpotzieke wereld gereeden ingang.

(*) *Aen.* Lib. IV. vs. 173. (†) *IJſtroom*, B. I.

Ook wij erkennen het, daar is geene *onmogelijkheid* in het eene of andere dier zonderlinge lotgevallen van JOANNES ANGLUS, indien men dezelve ſtukswijze nagaat; dan naauwelijks voegt men *alle* te zamen, of het verhaal, dat zulk eene opeenſtapeling van *onwaarſchijnlijkheden* bevat, verdient, zoo wij althans oordeelen zouden, ter zijde gelegd te worden.

Intusſchen nog ſterker klemt dit beſluit, indien men zich tot dieper onderzoek, en eene nadere ontleding der overlevering, wil inlaten. In het ontluiken van hare jeugd was JOANNA, gelijk men haar nu gewoon is te noemen, het ouderlijke huis in mansgewaad ontvlugt met haren minnaar, leeft zij gemeenzaam met dezen, onopſprakelijk, misſchien voorbeeldeloos, eerst te *Athene*, daarna te *Rome!* Maar naauwelijks ziet de onbekende, maar geleerde en vrome Geestelijke zich, als door eene tooverroede, den Opperpriesterlijken mijter op het hoofd gezet, of zij duizelt van weelde, bezwijkt weldra voor de verleiding van haren vriend, en vergeet, na verloop van ruim een *tweetal* jaren, derwijze al hare kennis, beoefening en ervarenheid, dat zij, met mindere bedachtzaamheid, dan doorgaans der ſekſe eigen is, ja met de hoogſte onbeſchaamdheid of ligtvaardigheid, zich blootgeve aan de uiterſte ſchande, en inſtorte in het gapend graf.

Wij onthouden ons van aanmerkingen, om niet al te wijdloopig te worden, of de kieschheid te kwetſen. Genoeg, velen der Lezers van zoo veel *ongemeens* en *wonderbaars* herinneren zich, met ons, een welbekend zeggen van HORATIUS; en ons vloeit hierbij onwillekeurig ter penne uit: zulks moge een kloosterling gelooven, een kloosterling uit de Middeleeuwen verdicht hebben; bij de wereld- en menschkundigen verdient het kwalijk eenen glimlach. Doch laat ons vervolgen. Vreemd doet het zich wederom voor, dat, na zulk eene ontzettende gebeurtenis te *Rome*, en bij dien plegtigen en treurig eindigenden optogt, de overlevering niet gewage van verbolgenheid der Geestelijken, losbarſtende volkswoede,

verwarringen, opſchuddingen, of wel van uitgeſchrevene vaste en boetdagen, tot zuivering van den Apostoliſchen ſtoel van zulk eene ſmet. Trouwens wij vinden hier een tweetal gevolgen aangeteekend, die te meer opmerking verdienen, dewijl men zwijgt van hetgene zich, onzes inziens, bij eene ongekunſtelde opgave der waarheid liet verwachten. Dan, ter zake. Bij haren jongſten optogt in plegtige ſtaatſie begaf zich, gelijk men meldt, de *Pauſin* van *St. Pieter* naar het *Lateraan;* „ en de „ H. Vader (vervolgt het verhaal) mijdt altoos dien weg; „ terwijl van ſommigen vastelijk geloofd wordt, dat zulks „ bijkome wegens ergernis aan dat voorval." De daadzaak betwisten wij niet; maar de reden, waarom, vierhonderd jaren na de gebeurtenis zelve, die keuze van eenen anderen kerkweg des Pauſen door ſommige drijvers aan ergernis werd toegeſcheven, is blijkbaar meer gewaagd, dan zeker. Die overtuiging, behalve dat zij toen niet eens algemeen was, of door POLONUS ronduit bekragtigd werd, kan evenzeer ontſtaan zijn nadat het gerucht wegens de *Pauſin* zich verſpreid had, als wel na de gebeurtenis, die men los heen onderſtelt en aanneemt, dat Eeuwen bevorens voorviel. Andere en menigerlei weinig opgemerkte aanleidingen laten zich althans denken, die, evenzeer als hetgene *ſommigen* geloofden, den Paus konden doen beſluiten, van den gewonen weg af te wijken, wanneer hij dezen minder voor zich geſchikt vond bij den aanwas van pralerij en hoofſchen luister. Wij toeven hierbij niet; want toch op eenen, zoo kennelijk losſen, grond bouwt niemand veilig.

Trouwens, hoezeer de bijzonderheid wegens den weg van JOANNA, waarop zij ſtierf, in de oorkonde is uiteengezet, meer dan eenig ander deel des verhaals breedvoerig opgeteekend, men treft hier weder eene onnaauwkeurigheid aan, die, volgens de waarneming van BLONDEL, niet ſtrookt met der Pauſen verblijf nabij het *Lateraan* in de IXde Eeuw. Afgezanten van vreemde Mogendheden onthielden zich toenmaals op het *Vatikaan*, nabij de *Pieterskerk*, waar zich in volgende Eeu-

wen de Hierarchen te *Rome* zetelden. Van toen af, niet bevorens, ging de optogt des H. Vaders van *St. Pieter* naar het *Lateraan:* en ziet hier dan eene tweede proeve, die te getuigen ſchijnt, dat de overlevering geenen toets kan doorſtaan, maar een zamenſtel is van lateren dag, nadat de Pausſen het *Vatikaan* alreeds betrokken hadden.

In het voorbijgaan moeten wij te dezer gelegenheid, en op gezag van POLONUS, dat meer is, die vreemde ligtgeloovigheid van Schrijvers uit volgende Eeuwen nog doen in het oog vallen, die verzekeren, dat ter plaatſe, waar JOANNA ſtierf, of begraven lag, een Gedenkteeken was opgerigt, om te getuigen van dien gruwel. Want, daarlatende, wat al, of niet, vervolgens moge geſticht zijn, is het voor ons oogmerk genoeg, te weten, dat in de XIIIde Eeuw *geen naald*, of *ſteen*, of *beeld*, aldaar aanwezig was, waaraan POLONUS het graf van JOANNA erkennen mogt, dat hem ſlechts bij een mondelijk narigt werd aangeduid, maar voor het overige zich op geenerlei wijze onderſcheidde. Eindelijk, dat de naam van JOANNES ANGLUS niet voorkome op de rol der Pausſen, laat zich wel eenigermate zoo verklaren, gelijk men in de oorkonde bij POLONUS leest, en mits men hare waarheid eerst aanneme. Wij, nogtans, die deze geſchiedenis wederſpreken, en geheel verwerpen, dat er tusſchen LEO IV en BENEDICTUS III een wettig ingekozen Paus, ruim twee jaren, het Kerkbeſtuur in handen had; wij hebben voor het gemis van dien naam op de echte ſtukken van het *Vatikaan* eene betere reden. Want hoe kan men ooit genoemd, of op de rolle gebragt hebben, die als *Paus* nimmer eenig beſtaan had? Ja, dit ons gevoelen ontvangt te meerder klem en aandrang daardoor, dat, eenſtemmig met de openbare papieren, waarop ons POLONUS voornamelijk het oog ſchijnt gehad te hebben, evenzeer in alle de ſchriften en opſtellen van geletterde Mannen, uit die vroegere Eeuwen ons overgebleven, een gelijk ſtilzwijgen heerscht wegens de *Pauſin* en hare anders zoo

ongemeene en geruchtmakende lotgevallen. Naauwelijks een en ander, MARIANUS SCOTUS en SIGEBERT VAN GEMBLOURS, zou verdienen door ons met uitzondering genoemd te worden, indien zij of van ouderen leeftijd geweest waren, of wel de plaatſen, waarop men zich te dezen beroept, eene minder betwiste echtheid hadden. Trouwens, wat de overlevering betreft, gelijk dezelve het eerst, in de XIIIde Eeuw, door POLONUS, of door GERVASIUS, is te boek gebragt, wij houden het voor voldoende bewezen, dat zij eene opeenſtapeling behelze van grootere en kleenere onwaarſchijnlijkheden, ook hier en daar bewijs drage van eene nieuwere herkomst, en door ons hierom te regt, als beladen met vreemden tooi, ja over het geheel verdicht zijnde, voor niet geloofwaardig gekeurd wordt, ondanks den algemeenen bijval der Kerke in latere tijdvakken.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

TWEE WAARNEMINGEN, WEGENS EENE, TE LONDEN, MET GELUKKIG GEVOLG, TE WERK GESTELDE OVERTAPPING DES BLOEDS.

Deze kunstbewerking, uitgevonden op het einde der zeventiende eeuw, ſcheen in het begin eene wezenlijke verandering in de Geneeskunst te voorſpellen; maar weldra verflaauwde de geestdrift, welke men voor dezelve betoond had, en dreigde zij in den nacht der vergetelheid te zullen wegzinken, toen, vóór eenige jaren, Doctor BLUNDELL dezelve deed herleven. Eenige Geneesheeren te *Londen* meenden insgelijks, haar met nut weder in werking te kunnen brengen; onder hen behoort Doctor WALLER, die een ſtuk heeft in het licht gegeven, waarin hij aan het publiek den gunſtigen uitſlag mededeelt, welken die kunstbewerking gehad heeft op twee onlangs verloste kraamvrouwen. De genoemde Geneesheer geeft eerst een verſlag omtrent de geſchiedenis dezer

kunstbewerking; uit welk gedeelte van zijn uitgegeven ſtuk wij ons zullen vergenoegen met het uittrekſel eener aanhaling van LIBAVIUS, wiens werk in 1615, en dus vroeger dan de proefnemingen van LOWER en DENIS, is uitgegeven: „ Stel u voor een gezond en ſterk jong mensch, die een bloedrijk en volſappig geſtel heeft, en een ander, met een mager, zwak en uitgeput ligchaam, wien naauwelijks een ademtogt rest; dan zal de heelmeester twee zilveren buisjes, die op elkander pasſen, aan derzelver einde tegen de bloedvaten leggen, derwijze, dat het ſlagaderlijk bloed van den ſterken jongeling geſpoten worde in de ader van den lijder; door welke vermenging van bloed hij bij hem de natuurlijke warmte en het levensbeginſel weder zal opwekken, en den kwijnenden toeſtand, in welken hij vervallen was, verdrijven."

Men ſtelt zich thans, door deze kunstbewerking, meer bepaald ten doel, om ſterke bloedvloeijingen *te herſtellen*, die op het punt zijn om doodelijk te worden. In dusdanig geval komt het er inzonderheid op aan, om het juiste oogenblik te leeren kennen, wanneer hetzelve noodzakelijk moet worden aangewend. Wat de voorbeelden betreft, door den Geneesheer WALLER vermeld, men kan zich naauwelijks de mogelijkheid van minder te dezen aanzien aan bedenking onderhevige omſtandigheden voorſtellen: de beide lijderesſen bevonden zich in zulk eenen ſtaat van zwakte, die een onfeilbare voorbode was van den dood; en, toen de ſterkst prikkelende middelen zonder eenig gevolg gebleven waren, verbeterde haar toeſtand dadelijk door het aanwenden van het middel van overtapping, en liet hare herſtelling niets te wenſchen over. Ziehier eenige bijzonderheden.

Eene zwakke en ſlijmachtige vrouw had, na hare verlosſing, eene ſterke *hæmorrhagia*. Een half uur na de geboorte van het kind verſpreidde zich eene looden doodskleur over hare wangen en lippen; hare ademhaling was langzaam, de pols onderdrukt en ſomtijds niet voelbaar, en haar geheele voorkomen als dat van een lijk. Doctor WALLER, alstoen overtuigd van het vruchte-

looze der pogingen, die hij had aangewend, om de levensgeesten op te wekken, bouwde nu zijne hoop alleen op de overtapping; echter ſtelde hij dit nog gedurende drie uren uit; doch, na dit uitſtel ziende, dat de toeſtand der lijderesſe verergerde, beſloot hij tot de kunstbewerking over te gaan, en verzocht daartoe de onderſteuning van den Geneesheer BLUNDELL. De echtgenoot der lijderesſe zich volvaardig aangeboden hebbende, tapte men terſtond twee oncen van zijn bloed over. Die eerſte inſpuiting bragt eene ongeregeldheid in den pols en veel drift in denzelven te weeg. Na eene tweede, begon de lijderesſe te braken, werd onverduldig, en gevoelde weldra hare krachten herleven. Van 120 polsſlagen verminderde de pols binnen weinige uren tot 100; en zij herſtelde volkomen, zonder het geringſte toeval.

Wat de andere lijderesſe betreft, zij had eene *hæmorrhagia*, ten gevolge van de aanhechting der *placenta*, en bevond zich in een', zoo mogelijk, nog wanhopiger toeſtand; de pols was onmerkbaar, haar gezigt beneveld, hare ademhaling moeijelijk en afgebroken door zuchten; prikkelende middelen van allerlei aard waren van geen nut geweest. De lijderesſe weigerde, in het begin, zich aan de kunstbewerking te onderwerpen; en, toen de Geneesheeren DOUBLEDAY en BLUNDELL er een' aanvang mede maakten, meende de man, dat zijne echtgenoote had opgehouden te leven. Men ſpoot zeven malen achter elkander, telkens omtrent twee oncen; de twee eerſte inſpuitingen deden den pols merkbaar klimmen; bij de derde had er merkelijke beterſchap plaats; bij de vierde zeide de lijderesſe, dat zij haar bloed voelde omloopen. Toen de kunstbewerking, na verloop van een uur, volbragt was, rigtte zij zich op, en bevond zich zeer wel; eene vermaning van koorts, ſlapeloosheid en eenige pijn in den onderbuik verdwenen ſpoedig, en er bleef niets over dan eene ligte ontſteking in den loop der ader; een toeval, hetwelk van geen' bedenkelijken aard was, en binnen weinige dagen verdween.

Men kan het wezenlijk en dadelijk goed gevolg niet

in twijfel trekken, hetwelk die twee vrouwen door de overtapping ondervonden. Terwijl, van den eenen kant, de bezwaren tegen deze kunstbewerking van weinig of geen belang zijn, en, van de andere zijde, derzelver aanwending, in fommige gevallen, het éénige behoedmiddel is tegen een' wisfen dood, is derzelver nut, en zelfs noodzakelijkheid, in de gevallen, welke wij thans vermeld hebben, boven alle bedenking verheven.

STATISTISCHE AANTEEKENINGEN OVER ZWEDEN.

(*Hertha*, 1825. II. 3. *Gazette Geogr.* p. 102. *Bulletin des fc. Géograph.* 1826. 3. p. 316.)

Volgens een ftatistisch overzigt, dat aan den Koning van *Zweden* is aangeboden, levert de toeneming der bevolking het volgend refultaat op:

In 1748	1,736,482	zielen (*).
1773	1,958,797.	
1798	2,553,298.	
1822	2,687,457.	

Men ziet, dat er altijd een tijdsverloop van 25 jaren tusfchen elk tijdperk is. Het gevolg dezer waarnemingen is, dat, na de komst des tegenwoordigen Konings, de bevolking met meer dan 350,000 zielen vermeerderd is. Het volgende overzigt bewijst, dat de Vaccine krachtig tot die aangroeijing heeft medegewerkt.

Geftorven aan de Kinderziekte.

In 1779	15,000.
1784	12,000.
1800	12,800.
1801	6,000.
1822	11.
1823	37.

(*) *Finland* er niet onder begrepen.

J. V. D. E.

OVER HET MAGNETISEREND VERMOGEN DER MEEST BREEKBARE STRALEN VAN HET ZONNELICHT; ONDERZOEKINGEN VAN MISTRESS MARY SOMMERVILLE.

(POGGENDORFF, *Ann. d. Physik*, 1826. 4. *S.* 493—497.)

In *Italië* vroeger door MORICHINI en CONFIGLIACHI genomene, doch nog niet herhaalde of bevestigde proeven bewogen Mistress SOMMERVILLE, in den warmen zomer van 1825, deze zaak nader te onderzoeken. Zij nam waar, dat eene een duim lange naainaald, die half met papier bedekt was, en voor het overige aan de werking der violette lichtstralen was blootgesteld, binnen twee uren magnetische kracht bekwam, en wel zoo, dat het aan het licht blootgestelde einde tot Noordpool werd. De blaauwe en groene stralen bragten hetzelfde uitwerksel in minderen graad te weeg; de indigo-stralen werkten bijkans even sterk als de violette. De gele, oranje en roode lichtstralen hadden geene werking, en evenmin werd door de warmtestralen Magnetismus voortgebragt, hetwelk toont, dat de hitte geen aandeel aan de voortbrenging dezer verschijnsels gehad heeft. Stukken van horlogieveren, die te voren geene magnetische kracht bezaten, bekwamen die op dezelfde wijze. Zonnelicht door een blaauw gekleurd glas, inwikkeling in blaauwe of groene zijde had hetzelfde gevolg.

Deze proeven verdienen opmerking. Met de ontdekkingen van OERSTEDT en anderen zien wij een geheel nieuw licht over de *imponderabilia* opgaan.

J. V. D. H.

IETS OVER DE FEESTVIERING TER NAGEDACHTENIS VAN DEN VERDIENSTELIJKEN WILLEM SUNDORFF.

Naast alles, wat zich te dezer stede ter aankweeking en verheffing van smaak en kunst vereenigt, heeft zich een belangrijke Vriendenkring gevestigd, welke, gedurende den zomer, tot dat oogmerk verzamelt, — HARMONICA. Het nederige, maar belangrijke *Harmonica* bevat in zich *Nederlanders* van uitstekende verdiensten; vrienden en voorstanders der schoone kunsten; mannen, die eenen gezelligen omgang, met dat oog-

merk aangevangen, als het verkieslijkste en beste genot des levens, bij voorkeur wenschen te smaken.

Onder hen nu, op wie *Harmonica* met regt roem droeg, behoorde de edele, de voortreffelijke WILLEM SUNDORFF (*). Onverwacht, en op het midden zijner loffelijke loopbaan, ontrukte de dood hem aan zijn huisgezin, aan het groot aantal zijner vrienden, en aan zijn, door hem zoo geliefd *Harmonica*. Diep gevoelden alle de leden van dezen kring, wat zij in SUNDORFF verloren. Op het levendigst en roerend stond het voor hunnen geest, wat zij door SUNDORFF's verdiensten en beminnelijke zielshoedanigheden genoten hadden, en wat dus met hem ten grave daalde. En zouden zij dit gevoel niet kenbaar doen zijn? Zouden zij geen lucht geven aan gewaarwordingen, die, uit het hart geweld, allen vereerden? Zouden zij bij het graf van SUNDORFF zijne talenten niet herdenken, aan zijne verdiensten, door eene gepaste hulde, geen regt laten wedervaren? Men moge met eenig regt den *Noordnederlander* beschuldigen, dat hij, te koel voor de gloeijende uitwerkselen der kunst, maar al te veel het huldigen en toejuichen van wezenlijke verdiensten uit het oog verliest, — op *Harmonica* kleefde nimmer deze smet, en thans vooral mogt deze belangrijke beschuldiging niet op haar kunnen gehecht worden. Na de eerste opwelling der smart volgde dan ook dadelijk het besluit, om SUNDORFF dankbaar te gedenken, en zijne verdiensten, door eene stille, maar hartelijke plegtigheid, te huldigen.

Tot dat einde vereenigden zich, op Zondag, den 1 October 1826, de leden van *Harmonica*, vergezeld door eene aanzienlijke Vrouwenschaar, ter viering dezer eenvoudige, maar roerende plegtigheid. De tegenwoordigheid van vier der kinderen en den éénigen broeder van den overledenen gaf aan deze treurige feestviering nog meerdere belangstelling, en de uitvoering was SUNDORFF, was *Harmonica* waardig.

Het feest werd geopend met het eerste gedeelte der Treurzangen, aan SUNDORFF gewijd, welke Treurzangen in hun geheel vervaardigd waren door de Heeren J. VAN OOSTERWIJK BRUYN en W. H. ZIMMERMAN, terwijl de Muzijk, op aanvrage van het bestuur, door den Heer J. W.

(*) Zijne verdiensten en uitmuntende hoedanigheden werden reeds eenigzins regt gedaan in No. 23 van den *Letterbode* van dit jaar.

WILMS was gecomponeerd. Treffend was reeds de uitwerking dezer eerste zangen, welke door de beoefenaars der Toonkunst, leden van *Harmonica* zijnde, zoo wel als door de echtgenooten en dochters van verschillende leden, werden uitgevoerd. Aller harten toch stemden in met de woorden van den Dichter:

Vloeit dan, tranen! rijst dan, klagten!
  Geeft den vollen boezem lucht.
Troost moog' kleener leed verzachten:
  Hier, hier voegen traan en zucht.
Hier moet elk de rouwklagt hooren,
  Vaak herhaald, maar nooit genoeg:
Veel toch ging met hem verloren,
  Dien de liefde grafwaarts droeg.
Hij bezweek, de brave vader!
  Hij, de teedere echtgenoot!
Hij, des kunstnaars vriend en rader!
  Hij, als mensch en burger groot!

Zeldzaam, echter, was het verschijnsel, dat het diep gevoel der droefheid zoodanig levendig was onder de hartelijke vrienden van den edelen afgestorvenen, dat zij, die de eerste toonen moesten aanheffen, zulks niet dan met de grootste inspanning en afgebroken konden verrigten. Zoodanig iets was reeds eene stille en heerlijke lofspraak; eere zij de harten, welke zoo diep getroffen waren!

De verdienstelijke en zoo wel in het theoretische als praktische gedeelte der Toonkunst ervaren Hoogleeraar, de Heer en Mr. C. A. DEN TEX, Honorair Lid van *Harmonica*, trad nu op, en schetste, met die eenvoudigheid, maar ook tevens met die waardigheid, welke het hart treffen, en zulke oogenblikken hoogstbelangrijk doen zijn, wat de edele SUNDORFF voor zijn huisgezin, zijne vrienden en alle zijne veelvuldige betrekkingen was; wat hij als kenner en beoefenaar der Toonkunst, als edele en gevoelvolle Zanger, ja als waardig Komponist, voor *Harmonica*, voor zijn Vaderland, ja voor de kunst in het algemeen geweest is; hoe ieder vriend der Toonkunst, ja elk vreemdeling, aan deze kunst gewijd, hem zocht, zijne woning binnentrad, en bij hem raad, leiding en datgene vond, wat hij wenschte. Dit alles schetste de Spreker met ware en treffende verwen, en vervulde daardoor het hart van alle de aanwezigen met eene weemoedige erkentenis.

Die weemoed rees, toen de tusfchenzang, bij al het wegflepende, dat dezelve bevatte, eene zangwijze hooren deed, welke in *Harmonica* meermalen weêrgalmde. Het was, namelijk, den verdienftelijken WILMS gelukt, eene der treffendfte zangwijzen, door SUNDORFF zelven gecomponeerd, in zijne muzikale compofitie op te nemen. De uitwerking van zoodanig eene vinding kan men zich naauwelijks voorftellen.

Na de uitboezeming dezer zangen trad de Heer B. KLIJN, BZ. op, en fleepte aller gevoel, in den ftroom zijner dichterlijke gewaarwordingen, onwederftaanbaar met zich voort. Al wat SUNDORFF geweest was, in den geheelen omvang van zijn beftaan en edele hoedanigheden, wat *Harmonica* van hem ontvangen en door hem gefmaakt had, ftond thans, als in gloeijend vuurfchrift, voor aller oogen; eene innige erkentenis aan den waardigen afgeftorvenen rees in aller hart: het diep gevoel der fmart ging over in eenen zachten weemoed; terwijl het fchilderen van 's menfchen *hoogfte beftemming*, *onfterfelijkheid*, de ziel van alle de aanwezigen tot eene ftille berusting in den weg der Voorzienigheid, tot een vast geloof aan een hooger en beter beftaan verhief.

Tot dat edel geloof werd aller gevoel eindelijk geheel geftemd door den roerenden flotzang, terwijl gewis allen den Dichter in hun hart nazongen:

. . . .
Dood! gij hebt uw' fchrik verloren,
  Als de hoop in 't hart herleeft;
Als het licht van hooger tranfen,
Met ondoofbre hemelglanfen,
  Troostrijk om ons henen zweeft.

Het welbezette Orkest, onder beftuur van den verdienftelijken B. VAN BREE, deed insgelijks al het mogelijke tot het welgelukken dezer edele plegtigheid, en was, zoo als altoos, *Harmonica* waardig.

Ook door Beftuurderen was alles, wat zij konden, ter verheffing dezer feestviering aangewend. De met zwart behangene zaal; de orde, waarmede alles werd volbragt; de ftilte, welke onafgebroken heerschte; het aanfchouwen van het in pleister gevat afbeeldfel des edelen SUNDORFF, — alles verhief deze hulde tot eene waardige, ja treffende plegtigheid.

Zoo vereerde *Harmonica* de nagedachtenis van den voortreffelijken SUNDORFF! Zoo zeide zij het luid aan het

geheele Vaderland, welk een' fchat zij had bezeten, en wat zij verloren had! Nimmer zal dan ook het aandenken aan dezen belangvollen dag uit het hart der aanwezigen gewischt worden; en bij hen vooral, die SUNDORFF kenden en innig hoogachtten, zal zijne nagedachtenis duurzaam in zegening blijven.

Zoo nuttig wordt het leven, zoo belangrijk de nagedachtenis, ook zelfs van den enkelen mensch, die zich boven den engen kring van het gewone leven tot het heerlijk gebied van waarheid of fchoonheid weet te verheffen! — Burger van eene hoogere wereld, zijn zijne verdienften niet binnen den bepaalden kring van het aardfche leven beperkt. Hij leeft nog, hij werkt nog; nog fticht en verheft zijn voorbeeld, wanneer zijn ftof reeds lang tot ftof zal zijn wedergekeerd. Hij was het fieraad van zijnen tijd, de roem van zijn Vaderland. Onuitwischbaar is zijne nagedachtenis; want het hoogere en hemelfche ontftijgt het vermogen van den tijd; het is en blijft eeuwig, zoo als de menfchelijke geest eeuwig is en eeuwig blijft.

Amfterdam, 2 Nov. 1826. K.

BRIEF VAN DEN (NU WIJLEN) VERMAARDEN FRANSCHEN TREURSPELER F. J. TALMA AAN DEN HEER A. S. TALMA, VAN ENGWIRUM, IN VRIESLAND.

(Medegedeeld aan een *Fransch* Dagblad, door den Weleerw. Heer MARRON, te *Parijs*.)

Zeven fteden der Oudheid betwistten eertijds elkander den roem van HOMERUS het levenslicht te hebben gefchonken. De afkomst en de plaats der geboorte van TALMA kunnen te eenigen tijde het voorwerp worden eener foortgelijke mededinging, alreeds af te nemen uit de verfchillende verzekeringen deswege bij de levensbefchrijvers van den vermaarden man. De navolgende brief, dien de Weleerw. Heer MARRON, Leeraar der Protestantfche Gemeente te *Parijs*, ons wel heeft willen mededeelen, kan het zijne toebrengen, om den beftaanden twijfel op te losfen.

Een jonge *Vries*, met name TALMA, (ARICIUS SIBRANDIS TALMA, van *Engwirum*, in *Vriesland*) werd, in 1822, tot Candidaat in de Regten bevorderd aan de Akademie van *Groningen*; te welker gelegenheid hij hulde deed

van zijne *Theses* aan onzen grooten Treurspeler, en wel door tusschenkomst van den Weleerw. MARRON, die desgelijks belast werd met de mededeeling van het antwoord van TALMA aan dien jeugdigen Geleerde, waarvan de (hier even getrouw vertaalde) letterlijke kopij luidt als volgt:

Mijnheer!

Ik heb de eer gehad, nu eerst acht dagen geleden, eenen brief van u te ontvangen, geschreven in Februarij laatstleden, ten geleide van twee exemplaren van uwe *Theses*. De Weleerw. Heer MARRON heeft mij thans een derde van uwentwege doen toekomen. Ik ben zeer erkentelijk voor uwe verpligtende oplettendheid, en betuig u daarvoor mijnen opregten dank.

Ik ben onbewust, Mijnheer, en het zou mij bezwaarlijk vallen op te sporen, of wij beiden uit denzelfden stam zijn voortgesproten. Reeds vóór meer dan vijftien jaren, *in Holland* zijnde, vernam ik, dat er in dat gewest familiën bestonden, die met mij denzelfden naam droegen. De mijne bewoont inzonderheid eene plaats, zes uren gaans van *Cambrai*, in *Fransch Vlaanderen*. Maar deze is niet de eerste maal, dat mijn naam aanleiding geeft tot onderzoek, van den kant van vreemdelingen, wegens mijne afkomst. Vóór ongeveer veertig of vijftig jaren vroeg een zoon des Keizers van *Marokko*, zich te *Parijs* bevindende, en hoorende den naam mijns ooms uitspreken, aan denzelven, of hij niet van *Arabische* afkomst was. Na dien tijd deed een koopman uit eene der *Afrikaansche* zeesteden, dien ik in mijne jeugd te *Parijs* ontmoette, mij dezelfde vraag; en ik wist aan den koopman niets meer te antwoorden, dan mijn oom aan den zoon van Zijne *Marokkaansche* Majesteit. De Heer LANGLÈS, een Geleerde, ongemeen bedreven in de Oostersche talen, en de vriend mijner kindschheid, zeide mij destijds, dat inderdaad *talma* in het *Arabisch* beteekent *onversaagd*, en dat het eene dier benamingen was, welke die volken bezigen, om de verschillende takken van eene zelfde familie te onderscheiden. Gij gevoelt, Mijnheer, dat dusdanige verklaring mij niet weinig fier moest maken, en dat ik steeds mijn best gedaan heb, om niet te ontaarden. Ongelukkig, mij bestendig toegewijd hebbende aan den dienst der kunsten, heb ik nimmer gelegenheid gehad, om te bewijzen, dat

die naam mij niet te onregt was aangewaaid. In 't kort, ik onderstelde, ingevolge van alle deze ophelderingen, dat eene *Moorsche* familie, in *Spanje* achtergebleven, het Christendom kon hebben omhelsd, uit dat Koningrijk naar de *Nederlanden*, toen in het bezit der *Spanjaarden*, kon zijn verhuisd, en van daar, door deze of gene omstandigheid, zich hebben komen vestigen in *Fransch Vlaanderen*.

Dan, van den anderen kant, heeft men mij in *Holland* onderrigt, dat mijn naam eenen *Hollandschen* [*Frieschen*] uitgang had, en dat dezelve zeer gemeen was in dat gewest. Deze nieuwe inlichting wierp het gansche gebouw mijner verbeelding omverre, en voerde mij eensflags uit de zandwoestijnen van *Afrika* naar de grazige weiden van *Holland*. Gij, Mijnheer, die het *Hollandsch* verstaat, kunt beter dan ik beslissen, of wij werkelijk uit het Noorden dan uit het Zuiden zijn voortgekomen; of onze voorouders den tulband dan de kap (*) hebben gedragen; of zij MAHOMED dan den God der Christenen hebben aangeroepen.

Ik vergat nog u te zeggen, Mijnheer, dat de Graaf VAN MOURADJA, die langen tijd in het Oosten zijn verblijf hield, en die een boek geschreven heeft over het Godsdienststelsel der Oosterlingen, eene plaats uit een' hunner schrijvers aanhaalt, waaruit wij vernemen, dat de Koning, of liever de PHARAO IV, van *Egypte*, die de *Israëlieten* verdreef, zich TALMA noemde. Die Koning, wel is waar, was een groote schobbejak; maar men moet daar niet zoo naauw op zien, wanneer men zich op zulk eene doorluchtige afkomst mag beroemen. Gij ziet, Mijnheer, dat er geen *Duitsche* Baron van zestien kwartieren bestaat, zelfs geen Koning in de vier werelddeelen, die zich op eene zoo hooge en zoo wettige (*legitime*) oudheid zouden kunnen verheffen, als onze familie. Met dat alles stel ik veel meer prijs op de eer van bloedverwant te zijn van eenen Geleerde, zoo uitstekend als gij, dan op die van de afstammeling te wezen van een Gekroond Hoofd. Ik hoop, Mijnheer, dat gij, zoo ge kunt, mij wel zult willen onderrigten, of onze naam *Hollandsch* dan *Arabisch* zij. In allen gevalle wensch ik mijzelven opregtelijk geluk, eenen naam te dragen, dien gij zoo wel weet te vereeren; en ik vlei mij, dat eenmaal de eene of andere gelukkige omstandigheid mij het genoegen zal verschaffen u te ontmoeten, hetzij dat ik weder in *Holland* kome, hetzij dat gij te *Parijs* kwaamt.

(*) *Chaperon*; welligt zinspelende op het promoveren met de kap. *Vert.*

Ontvang, bid ik u, Mijnheer, de verzekering der bijzondere achting van

Uwen gehoorzamen Dienaar
TALMA. (*)

Parijs,
15 Junij 1822. *Rue St.-Lazare, No. 56, Chaussée-d'Antin.*

(*) TALMA werd geboren te *Parijs*, 15 Januarij 1763; niet, gelijk anderen beweren, 1766; hijzelf wilde daar nooit voor uitkomen, maar zeide meermalen glimlagchende: „ Men zal verwonderd staan, wanneer men mijnen ouderdom „ verneemt!" Zijn vader was een vermaard Tandmeester, en werd naar *Londen* geroepen, in de hoedanigheid van *Tandmeester des Konings van Engeland*. Op den 21 Nov. 1787 debuteerde hij met de rol van *Seid* in den *Mahomed*.

NAPOLEON TE LEYDEN, OCT. 1811.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijnheer!

In uw geacht Tijdschrift voor Sept. 1826. No. XI. het berigt lezende, hetwelk door den Hoogeerw. VAN GEUNS omtrent de gehoorgeving van NAPOLEON te *Leyden*, 23 Oct. 1811, medegedeeld is geworden, kwam de lust bij mij op, om ook nog het een en ander met betrekking tot die merkwaardige Audientie op te stellen en u toe te zenden. Dat het in uw Maandwerk worde opgenomen, zoo gij het waardig oordeelt, om als een *appendix* tot het reeds medegedeelde geplaatst te worden. Ik zal hiermede ook voldoen aan den wensch van genoemden Heer, die zijn berigt met de woorden eindigt: „ Heb ik mij hier of daar in mijne „ opgave vergist, niets zal mij aangenamer zijn, dan dat „ zulks, door een' mijner mede oog- en oorgetuigen, liefst „ door middel van dit eigen tijdschrift, aan het publiek „ worde onder het oog gebragt."

Het medegedeelde door den Heer VAN GEUNS is, wat de hoofdzaken betreft, volmaakt overeenstemmend met het inderdaad gebeurde. Ik voeg tot hetzelve slechts dit.

Mij was het verzoek van onze toenmalige Stadsregering, om als vertegenwoordiger der Evang. Luth. Gemeente op die gehoorverleening te verschijnen, hoogst aangenaam. Nu, dacht ik bij mijzelven, zal ik dan toch eindelijk dien buitengewonen man eens van nabij zien, hem hooren spreken, en misschien zelf met hem spreken, die de geheele wereld van zijnen roem doet gewagen, en die, gehuwd aan eene

dochter uit het Oostenrijksch Keizershuis, zijne magt op eenen vasten en onbewegelijken grondflag heeft gevestigd; ik zal den man zien, die daden en krijgsbedrijven verrigt heeft, bij welke die van alle vroegere eeuwen in de fchaduw ftaan, ja als in het niet wegzinken; ik zal eenen man zien, als 't ware eenig in de gefchiedenis van vroegere en latere tijden! Er waren, naar mijn oordeel, wel vele punten van vergelijking tusfchen NAPOLEON en JULIUS CESAR. Ik had fteeds bij beiden groote ervarenheid in het krijgswezen gevonden; fnelle togten, die den vijand overrompelden, die de zege beflisten. NAPOLEON wist zijne foldaten door aanfpraken tot heldenmoed en tot verduring der grootfte vermoeijenisfen en ontberingen te ontvlammen; ook CESAR had die kunst meesterlijk verftaan. Fijn en geflepen was fteeds de ftaatkunde van JULIUS CESAR geweest; NAPOLEON ftond hierin met hem gelijk, zoo hij hem niet nog verre overtrof. Nu, beide waren immers ook in het vaderland van eenen MACHIAVELLI geboren! —

Wat mij echter NAPOLEON fteeds boven JULIUS CESAR deed ftellen? CESAR was van eene magtige Patricifche familie geboren, en werd door zijne geboorte en betrekkingen van rang tot rang verheven; de arme Elève van *Brienne* moest zichzelven verheffen.

Ik trad de Audientiezaal binnen; ik zag NAPOLEON, en hoorde hem met zulk eene bewonderenswaardige vlugheid over duizend onderwerpen fpreken, Regtsgeleerdheid, Theologie, Gefchiedenis, Hierarchij der Pausfen, Phyfica, Mathefis, oude en nieuwe Talen, Moraal, Tolerantie, enz. enz. enz. dat de gedachte bij mij opkwam: welk een buitengewoon mensch! Zoo over alles te kunnen fpreken, al is het dan ook maar oppervlakkig, — waarlijk, dit vooronderftelt eene buitengemeene kennis! Ware hier iemand, die, als een tweede BRUTUS, de aarde van dien Overweldiger wilde verlosfen, mij dunkt de dolk moest zijne hand ontzinken, bij het hooren van zulke fchier over alles loopende vragen, bij zulke gezonde reflectiën!

Men had mij veel verhaald van den haast niet te verdragen blik, van den fcherpen oogopflag, waarmede hij als in het hart van diegenen lezen wilde, die voor hem verfchenen. Dit vond ik niet. Het was zeker geene tronie, op welke de domheid als geteekend ftaat; maar ook niets zeer buitengewoons. Waarlijk, het was niet die majestueuze, impofante

houding, niet die alles ter nederbliksemende blik, die aan *Engelands* groote Koningin, ELISABETH, zoo algemeen wordt toegekend, en waarvan ons ook WALTER SCOTT, in zijn *Kasteel van Kenilworth*, zoo menigen merkwaardigen trek verhaalt.

Ziet hier mijne gedachten en gewaarwordingen vóór en bij die merkwaardige gehoorverleening. De weinige bescheidene aanmerkingen, welke ik op het berigt van den Heer VAN GEUNS te maken heb, zijn:

1) NAPOLEON zeide tot Prof. BOERS: *Ah! ce* CALVIN, *n'a-t'il pas fait brûler le pauvre* SERVET? Verder: *Enseignez à vos étudiants surtout la morale. C'est la morale dont les hommes ont principalement besoin. Enseignez leur aussi la tolerance. Ils devont être tolerants envers tout le monde; envers les Catholiques, les Luthériens, même envers les Juifs.*

2) Het vaardig antwoord van den Heer KEMPER op de vraag: *Monsieur le Professeur, ne pensez-vous pas que le droit du canon va bien plus vite encore?* was, zoo ik meen: *Sire! nous esperons que, sous les auspices de votre Majesté, les droits du canon defendront toujours les droits de l'humanité.*

3) De Keizer vertoefde na den afloop der audientie nog al eenigen tijd. Ik bleef in de zaal, hoorde hem nog eenige oogenblikken badinerend met den Heer VAN NOORT spreken, die Kommandant der Eerewacht was en hem had ingehaald. Vervolgens had ik nog gelegenheid naar hem toe te gaan en hem een rekwest te overhandigen, hetwelk hij met veel beleefdheid aannam, waarop ik echter nooit eenig antwoord heb ontvangen. Nu, hij kreeg ook kort daarna zoo veel in het Noorden te doen, dat hij aan een' prediker in *Nederland* wel niet kon denken!

4) De achtingwaardige Roomsche Geestelijke, die den Heer OCKE vergezelde, was de Heer DE RAM, Pastoor der Fransch Roomsche Gemeente binnen onze stad.

Leyden, J. H. JUNIUS,
20 Oct. 1826. *Evang. Luth. Predikant.*

VRIJE OVERZETTING VAN FRIEDR. VON SCHILLER'S MARIA STUART.

Derde Bedrijf.

Het tooneel verbeeldt eene plaats in een park, van voren bezet met boomen, van achteren een vergezigt.

Eerste Tooneel.

MARIA STUART en HANNA KENNEDY, hare Voedster.

KENNEDY.

Wat drift, Vorstin! Vertoef! Uw vlugge voet doorjaagt
Dit lommerrijk geboomte, alsof hij vleugels draagt.

MARIA.

Laat me in 't genot mijner vrijheid herleven!
Laat mij een kind zijn! Wees het met mij!
Laat me, als een jeugdige hinde zoo vrij,
Vrolijk en ligt deze zoden doorzweven!
Ben ik mijn' treurigen kerker ontvlugt?
Doen mij geen tralies noch sloten meer schrikken?
Neen! om mijn dorstende ziel te verkwikken,
Drink ik de vrije, de hemelsche lucht!

KENNEDY.

Gij ziet, helaas! Vorstin, uw' duistren kerker niet,
Omdat hij, door 't geboomte, aan uwen blik ontschiet.

MARIA.

Hebt dank, hebt dank, gij vriendelijke boomen!
't Zijn uwe blaân, die dezen muur bedekken.
o Kennedy! Ik mag mij zalig droomen.
Waarom wilt ge uit dien zoeten waan mij wekken?
Omvangt mij niet het ruime sterrenveld?
Mijn oog, zijn' langen nacht ontsneld,
Mag vrij door 't ongemeten trekken,
Van geenen kerker meer bekneld.
Ginds, waar die nevelbergen dagen,
Daar ligt mijn Rijk, daar vangt het aan;
Deez' wolkjes, die naar 't Zuiden jagen,
Bezoeken Frankrijks Oceaan!
Wolkjes, die ijlende vlugt voor mijne oogen,
Groet gij het land mijner kindschheid! o, Mogt,
Mogt ik u volgen! Ik deelde uwen togt,
Zwevende, als gij, door de blaauwende bogen.

Vrij, als de winden, zoo trekt ge daarheen.
Groet dan mijn Frankrijk, en zeg, hoe ik ween!
Zij, die mij houdt in haar boeijen geklonken,
Heeft mij geen' anderen bode geschonken.

KENNEDY.

Mijn dierbre Koningin, gij kent uzelv' niet meer;
Uw geest verdwaalt van 't spoor! Keer tot uw zinnen weêr!

MARIA.

Ankert niet ginder een visscher zijn boot?
Zachter, o arme! dan ooit zoudt ge u bedden,
Kon uwe hand, uit deez' boeijen en dood,
Op dit gebrekkige vaartuig mij redden.
Karig behoudt het uw sober bestaan.
Hoog zou mijn gunst u beloonen met schatten,
En eene vangst, nog door niemand gedaan,
Zoudt ge in de boot, die mij opnam, bevatten!

KENNEDY.

Een ijdle wensch, Vorstin! Ontdekt uw oog dan niet
De wacht, die ons omringt en glurende ons bespiedt?
't Verbod, de straf, de schrik schijnt allen weg te vagen,
Wier liefde ons dienen kon, of ons voor 't minst beklagen.

MARIA.

Neen, goede Hanna, neen! de poort van dit gebouw
Ontsloot zich niet vergeefs. 't Is wijl ik hopen zou.
Leicester is aan 't hof; hij zelf wordt mijn verweerder.
Die kleine gunst is mij de voorbod van nog meerder.
Het is de hand der min, die ik in haar erken.
Ik dwaal niet. Zeg ook niet, dat ik vermetel ben.
Van lieverleê zal men mijn kerkerdeuren breken,
Na kleine weldaân mij van grooter gunsten spreken,
Tot dat de hand op eens mij vriendlijk tegenwenkt,
Die mijne boeijen slaakt en ons de vrijheid schenkt.

KENNEDY.

Hoe kan mijn droeve ziel die tegenspraak vereenen?
Heeft ooit de klare zon den duistren nacht beschenen?
Nog gistren zei men u, helaas! het sterven aan,
En plotsling zoudt gij nu op vrije voeten gaan?
Ook hun wordt somtijds wel de ketenring verbroken,
Wien 't licht der eeuwigheid voor altoos wordt ontstoken.

MARIA.

Hoort gij die horens? hoort gij dien toon
Klinken en dreunen door bosschen en beemden?

Hoort gij het basſen der honden dier vreemden?
Vriendlijke ſtemmen, wat klinkt ge mij ſchoon!
Mogt ik den ſchaatrenden jagtſtoet verzellen!
Ach, goede Hanna! mijn jagtpaard! Voort, voort!
'k Heb vaak dien klank op de bergen gehoord,
Als ik het wild in mijn Schotland ging vellen.

Tweede Tooneel.

AMIAS PAULET, Ridder, en Wachter van MARIA, de vorigen.

PAULET.

Welnu, heb ik in 't einde eens aanſpraak op uw' lof?

MARIA.

Zijt gij 't, die deze gunst.....?

PAULET.

Waarom niet? 'k Was aan 't hof.
Ik heb, naar uwen wensch, den brief, door u geſchreven....

MARIA.

Hebt gij hem inderdaad mijn' Zuster zelv' gegeven?
En deze vrijheid. Sir, die men mij eindlijk biedt,
Is dan uw vriendlijk werk?

PAULET (veelbeteekenend.)

Zij is 't.... en 't een'ge niet;
Verwacht eene andre vreugd!

MARIA.

Hoe, Sir! welke andre vreugde?

PAULET.

Hoort gij dier hoornen klank?

MARIA.

Hij was 't, die mij verheugde.

PAULET.

De Koningin, verzeld van heel haar hofgezin,
Jaagt in dit eenzaam park.

MARIA (terugdeinzende.)

God! Sir! de Koningin?

PAULET.

Na luttel tijdsverloop verſchijnt zij voor uwe oogen.

KENNEDY.

(MARIA omvangende, die ſiddert en op het punt is van te bezwijken.)

Maria! gij verbleekt?

PAULET.

Bevredigt u mijn pogen?

Of was 't niet uw verzoek, waaraan ik thans voldeed?
Het wordt u toegeftaan. Welaan, maak u gereed!
Gij deedt mij menigmaal een' vloed van woorden hooren;
Gebruik uw tong dan nu. Een uur is ras verloren.

MARIA.

Ach, waarom heeft men mij niet voorbereid? Waarom....
Ik ben thans niet gefchikt.... Kom, goede Hanna, kom!

(Tot PAULET.)

Wat ik als hoogfte gunst van u heb afgebeden,
Is mij nu vreeslijk, Sir, om meer dan ééne reden.
Kom, Hanna, reik me uw' arm; ontvlugten wij dit oord;
Ontwijken we een gezigt, dat onze rust verftoort.

PAULET.

Wat wilt gij, Koningin? Vertoef! Gij moet haar wachten.
Wel mag 't u angftig zijn, en fchokkend voor uw krachten,
Uws Regters aangezigt hier voor uw oog te zien!

Derde Tooneel.

GEORGE TALBOT, Graaf VAN SHREWSBURY,
de vorigen.

MARIA (nog tegen PAULET.)

Neen, Sir, 't is daarom niet, dat ik haar wilde ontvliên;
Het is eene andre vrees, die mij van hier doet vlugten.

(Tot SHREWSBURY.)

Ach, eedle Graaf, tot u wende ik mijn droeve zuchten!
De Hemel zendt me in u een' Engel in den druk!
Ik kan haar nu niet zien, dan tot mijn ongeluk.
Spaar mij deez' zamenkomst!

SHREWSBURY.

Gij hebt die niet te fchromen,
Herneem uw' moed, Vorftin! Het tijdftip is gekomen.

MARIA.

Ik heb dat uur verwacht; finds jaren overlegd
Al wat ik zeggen zou, of niet moest zijn gezegd;
Heb 't in mijn hoofd geplant en in mijn hart gedreven,
Hoe ik haar treffen zou en fchreijen doen en beven:
En in dit oogenblik is alles mij ontgaan;
Niets is mij thans zoo klaar, noch fpreekt mij fterker aan,
Niets leeft er in mijn ziel, dan 't wrang gevoel der plagen,
Dan 't lijden, dat mijn hart om harentwil moest dragen.

't Is tegen haar gekeerd in onweêrstaanbren haat.
Geen goede geest, die thans aan mijne zijde staat.
En 't is alsof de hel, met breede slangenvlechten
Me omwoelende, ons geschil, maar tot mijn schâ, zou slechten.

SHREWSBURY.

Bedwing uw' bloed, Vorstin! bespaar u elken schok.
Het brengt geen goede vrucht, als afkeer stuit op wrok.
Gehoorzaam aan den tijd, den nood, en.... haar vermogen,
Zij is de magtigste; des buig u voor hare oogen.

MARIA.

Voor haar? Ik kan het niet.

SHREWSBURY.

Nog eens, verneder u!
Spreek met gelatenheid en eerbied. Doe 't slechts nu!
Roep hare gunsten in. Trotseer niet, onbezonnen,
Op regten zonder magt. Dat waar' verkeerd begonnen.

MARIA.

Helaas, ik heb dan zelve om mijn verderf gebeên!
Mijn bede wordt verhoord, maar tot mijn' vloek alleen.
Nooit kunnen wij elkaar met zusterliefde groeten.
Eer zal het water zich en 't vuur in vrede ontmoeten,
Eer koost een tijger 't lam, dat hem een toeval schenkt!
Ik ben te sterk gehoond; *zij heeft* te zwaar gekrenkt.
Hier grijpt geen vrede plaats, geen vriendschap of verzoening.

SHREWSBURY.

Zie eerst haar in 't gezigt; misschien vindt gij voldoening.
Of heb ik niet gezien, hoe zij getroffen was;
Hoe ze, in de ziel geroerd, uw' brief in tranen las?
't Gevoel spreekt ook in haar; voed gij slechts meer vertrouwen.
Ik ben vooruitgesneld, om u mijn zorg te ontvouwen.
Volg mijn vermaning op; bedwing u; wees bedaard!

MARIA (zijne hand vattende.)

Ach, Talbot! of gij nog altoos mijn wachter waart,
Gelijk gij steeds mijn vriend geweest zijt onder 't lijden!
Het is mij hard gegaan, zeer hard, na deze tijden!

SHREWSBURY.

Vergeet het; denk dit uur aan niets, dan aan geduld.
Denk, hoe ge Elizabeth in ootmoed spreken zult.

MARIA.

Is Burleigh ook bij haar?

SHREWSBURY.

Leicester volgt haar schreden.

MARIA.

Leicester?

SHREWSBURY.

Vrees van hem geen' weêrstand aan uw beden.
Niet hij wil uw verderf, op wien gij hopen kunt.
Deez' zamenkomst wordt u, op zijn bestel, vergund.

MARIA.

Ik wist het wel, Mylord!

SHREWSBURY.

Wat doet uw mond mij hooren!

PAULET.

De Koningin!

SHREWSBURY (tot MARIA.)

Bedaard, of wis gij zijt verloren!

Vierde Tooneel.

De vorigen, ELIZABETH, Graaf VAN LEICESTER, Gevolg.

ELIZABETH (tot LEICESTER.)

Hoe heet dit landgoed, Graaf?

LEICESTER.

Totheringhay's kasteel.

ELIZABETH (tot SHREWSBURY.)

Zend ons gevolg terug. Men dringt mij al te veel;
De straten zijn te vol, wanneer wij ons vertoonen.
Doch wie zou zoo veel liefde in 't volk niet gaarn verschoonen?
Onmatig, trouwens, zijn de teekens dezer min.
Zoo eert men eenen God, niet eene Koningin.
Laat ons hen voor een poos van deze zorg ontbinden,
En trachten in dit park een weinig rust te vinden.

MARIA (welke tot dusverre op KENNEDY geleund had, verheft zich nu; haar oog ontmoet den gespannen blik van ELIZABETH; zij deinst terug, en valt aan de borst van hare Voedster.)

o God! geen menschlijk hart spreekt tot me uit dit gezigt.

ELIZABETH.

Wie is die vrouw, Mylord!

(Algemeen zwijgen.)

LEICESTER.

Dit slot, Vorstin, zal ligt
Haar, die hier voor u staat in ootmoed, kenbaar maken.

ELIZABETH (houdt zich als verrast; LEICESTER toornig aanziende.)
Wie heeft mij dat gedaan!

LEICESTER.

Wil uwen toorn verzaken!
Het is gebeurd, Vorstin! En nu de Hemelmagt
In dit verblijf van rouw uw voeten heeft gebragt,
Moog' Haar genade in u het medelij' doen spreken!

SHREWSBURY.

Ja, koninklijke vrouw, verhoor, verhoor dit smeeken!
Rigt, groot gelijk een God, uit uwen hoogen staat,
Een' blik van liefde op haar, die hier voor u vergaat.

(MARIA poogt ELIZABETH te naderen, maar staat, in hevigen zelfstrijd, stil.)

ELIZABETH.

Mylords, wie sprak mij toch van eene boetgezinde?
Een trotsche en ijdle vrouw ontmoet ik; een verblinde,
Die, schoon door 's Hemels hand, te mijner gunst, verneêrd,
Geenszins door 't ongeluk gebukt werd noch geleerd.

MARIA.

Het zij! 'k Wil aan de schand' mijn grootheid onderwerpen,
Gods roede kussende, hoezeer haar slagen snerpen.
Zink, magtelooze trots der eedle ziel, zink neêr!
Weg, denkbeeld van mijn' staat, en wie ik was weleer!
'k Wil buigen voor de hand, die mij dien strijd laat kampen,
Die mij gestooten heeft in dezen poel van rampen;
Vergeten, wat ik leed, en welk een droefenis
Sinds zoo veel jaren reeds mijn treurig aandeel is!

(Zij keert zich tot de Koningin.)

De Hemel heeft beslist; voor u beslist, mijn Zuster!
Mijn onheil maakt uw' troon, en u op hem geruster.
Doch, schoon de zege uw kruin en mij de schande treft,
Bid ik de Godheid aan, die u zoo hoog verheft.

(Zij valt voor haar neder.)

Wees gij, van uwen kant, nu ook weêr zacht en goedig;
Wees, als de Godheid zelv', verheven; wees grootmoedig!
Verlos mij van mijn' smaad; reik me uwe hand; zij zal
Mij koninklijk en groot verheffen van mijn' val.

ELIZABETH (terugtredende.)

U voegt deez' plaats, Mevrouw! Ik zal de Godheid loven,
Die, wijs der menschen lot besturende daar boven,

Gewild heeft, dat ik zelv' niet zoo aan uwen voet
Zou liggen, als gij thans aan mijne voeten doet.

MARIA (met klimmend gevoel.)

Denk aan de wisfeling der ondermaanfche zaken;
Denk aan dien hoogen God, wiens liefde uw' trots moet wraken!
Vereer Hem! Vrees de Magt, die me aan uw voeten ftort!
Doe hier in mij uzelve, uw grootheid, niet te kort.
Of wilt gij 't edel bloed ontwijden der Tudoren,
Dat zijne ftem in u, gelijk in mij, doet hooren?
Ach, fta niet zoo voor mij met ongenaakbren trots,
Zoo ontoegankelijk en fteil gelijk een rots,
Die 't fcheepsvolk, wen de zee haar golven op doet fpatten,
In fchipbreuk vruchteloos met de armen wil omvatten!
Mijn lot, mijn leven hangt, ja alles aan dit uur,
Aan mijner tranen kracht, aan mijner woorden vuur.
Verdrijf mijns harten vrees, opdat de taal moog' vloeijen!
'k Voel, op dien blik van ijs, mijn tong en lippen boeijen;
Mijn boezem fluit zich toe, en, koud en traag en loom,
Stremt mijner tranen loop, als een bevrozen ftroom.

ELIZABETH (koel en ftreng.)

Wat is uw wensch, Mevrouw? Gij hebt mij willen fpreken.
De troost mijns aangezigts gewordt u, tot een teeken,
Dat ik den vromen pligt van eene Zuster ken;
Schoon ik daarbij vergeet, dat ik Vorftinne ben.
De wereld zal, met regt, mij om die daad berispen,
Mij, die zich dus verneêrt, om deze zwakheid gispen,
Wijl ik beleedigd ben; vermits, in 't eind', men weet,
Dat gij tot eenen moord aan mij een poging deedt.

MARIA.

Hoe zal ik ... op wat wijze ... in welk een taal beginnen,
Dat ik u 't hart bewege, om 't voor mijn zaak te winnen;
Maar zonder dat het woord, hetwelk ik tot u fpreek,
U kwetfe en 't gansch gebouw van mijne hoop verbreek'?
Algoedheid! leen Gijzelve Uw kracht aan mijne rede,
En neem den angel weg van elke klagt of bede!

(Tot ELIZABETH.)

Gij hebt in mij het regt der Koningen gehoond;
Want ik ben Koningin, en, als gijzelv', gekroond.
Ik kwam, als biddende, het gastregt van u vragen;
Gij deedt me in kerkermuur de hardfte rampen dragen,
En fchondt, door deze daad, der volken heilig regt.
Mijn dienaars zijn me ontrukt, mijn vrienden mij ontzegd.

In ſmadelijk gebrek deedt gij mijn dagen kwijnen.
'k Moest, als misdadige, voor een gerigt verſchijnen,
Dat, door zijn zamenſtel, beſchimpend was voor mij.
Doch, dat die droeve reeks van ramp vergeten zij!
Thans kan geen vreemde mond zich tusſchen ons meer ſtellen.
Verwaardig u, alsnu mijn ſchulden op te tellen.
Ik zal op elk bezwaar beſcheid doen, naar begeer.
Ach, hadt ge mij gehoord, toen ik uw oog weleer
Gezocht heb, 't waar' zoo ver voorzeker niet gekomen;
Ik had Elizabeth niet onder deze boomen
Geſproken; haar, helaas, niet in deez' ſtaat begroet!

ELIZABETH.

Mijn goede geest heeft mij, in zijne gunst, behoed,
Om aan mijne eigen borst eene adder op te kweeken.
Geen regtbank, neen, uw hart moet hier het vonnis ſpreken.
Wat klaagt gij 't noodlot aan? Beklaag de eergierigheid,
Den hoogmoed van uw Huis, dat altoos lagen leit.
Vijandigs was er niets gebeurd, dat ik den zegen
Van uwe en mijne rust verruild had voor den degen.
Toen zeide mij uw Oom, die Priester, die de hand
Naar alle kroonen ſteekt, den krijg aan in mijn land.
Hij noopte u, ſtout en trotsch, te pronken met mijn wapen;
Mijn koninklijke kroon te zetten op uw ſlapen;
Met mij in ſtrijd te gaan op leven of op dood.
Wat listen zijn er toch voor zijne ziel te ſnood?
Riep hij niet tegen mij het zwaard van andre volken;
De tong der priesteren, nog ſnijdender dan dolken;
Het dwalend bijgeloof, de dweepzucht, en den waan?
In dit mijn vreedzaam rijk blies hij den opſtand aan.
Maar God beſchermt degeen', die op Zijn magt vertrouwden.
De trotſche Priester heeft het veld toch niet behouden.
De ſlag, mij toegedacht, doch van zijn kracht beroofd,
Valt op uzelv' terug en treft uw eigen hoofd.

MARIA.

Ik ſta in 's Hemels hand. Gij zult, ik durf dit hopen,
Een treurig ſpel, als dit, zoo bloedig niet ontknoopen.

ELIZABETH.

Wie zal mij hindren? Spreek! Uw Oom gaf, zijner waard,
Het voorbeeld aan de reeks der Koningen op aard',
Hoe men een' vijand ſlaat, na 't ſluiten der verbonden!
Ik heb in Bartelsnacht een groote ſchool gevonden.

Wat is mij 't volksregt? wat een enkle band van bloed?
De Kerk scheidt elken pligt met onverwrikt gemoed;
Zij doet de trouwbreuk en den Koningsmoord vereeren.
Ik oefen dan toch slechts, wat uwe priesters leeren!
Verklaar u: zoo ik thans uw boeijen breken wou,
Wat pand verzekert mij daarna van uwe trouw,
Of achter welk een slot zou ik het kunnen steken,
Dat niet St. Pieters hand, zoo 't oorbaar was, zou breken?
Het is geen trouw, voorwaar, die zulke slangen velt!
Geen toevlugt is er voor, geen wapen, dan geweld!

MARIA.

O! 't is deze achterdocht, die u gestaäg doet schromen,
En steeds nog tegen mij uw ziel houdt ingenomen.
Ik worde als vijandin en vreemd aan u beschouwd.
Hadt gij, gelijk ge thans al mijne daân mistrouwt,
Mij tot uwe erfgenaam verklaard na uw verscheiden,
Ligt hadden dankbaarheid en teedre liefde beiden
Een trouwe bloedverwante en een vriendin gemaakt
Uit haar, die nu met regt, wat gij haar toebragt, wraakt.

ELIZABETH.

Uw vriendschap, Mylady, past andere gemoedren.
Het pausdom is uw huis; de priesters zijn uw broedren.
Dus erfgenaam mijns rijks? o Valstrik, loos van doel!
Opdat gij Englands volk zoudt domplen in een' poel
Van twisten zonder eind, misschien nog bij mijn leven?
Een tweede Armida straks de jeugd mijns rijks omzweven,
Of wikklen in een net, dat haar verwarren kon,
Opdat zich alles keer' tot u, een nieuwe zon?
En ik . . . .?

MARIA.

Regeer in vrede! Ik laat mijne aanspraak varen;
'k Doe afstand van uw' troon, voor mij zoo vol bezwaren.
Mijn geest is uitgedoofd; geen grootheid lokt mij meer.
Ik ben Maria nog, maar die niet van weleer.
Tot schaduwe uitgeteerd in lange kerkersmarten,
Zoek ik mijn' moed vergeefs en 't vroeger vuur des harten.
Gij hebt het doel bereikt, dat gij bereiken moest;
Gij hebt mij in den bloei van mijne kracht verwoest.
Thans, Zuster, maak een einde! Ik wensch het woord te hooren,
Dat mij vergifnis schenkt, na zoo veel haat en toren;
Het woord, om welk gij wis den weg mijns kerkers naamt,
Want ik vertrouw van u, dat gij niet enkel kwaamt,

Om, wreeder van gemoed dan uwe woorden toonen,
Het offer uwer magt nog in zijn ramp te honen.
Welaan dan, fpreek hen uit, de woorden: „ Gij zijt vrij!
„ Vereer mijn goedheid nu; mijn magt gevoeldet gij!"
Spreek ze uit, die zoete taal, en 'k zal met dubble blijheid
Mijn leven uit uw hand ontvangen met mijn vrijheid.
Wee uwer, wen gij thans niet als een Godheid fcheidt;
Wanneer de zegen hier uw' voet niet heeft geleid!
Niet voor dit rijke land, en niet voor alle Rijken,
Waarlangs de ftroomen flaan of wel de zeeën ftrijken,
Zoude ik dit droevig oord op zulk een wijze ontgaan,
Noch ftaan voor u, gelijk gij dan voor mij zoudt ftaan!

ELIZABETH.

Is 't uit met uwe list? Zijt ge in het eind verwonnen?
Hebt gij geen' moorder meer? geen' enklen onbezonnen',
Die, ridderlijk, zijn' hals wil offren voor uw zaak? —
Ja, Mylady, 't is uit! Men heeft nu hooger taak.
De wereld heeft finds lang verhevener belangen.
Geen ftervling wil alsnog uw' derden man vervangen.
Men weet, dezelfde hand, die uwe mannen flagt,
Brengt ook de minnaars om.

MARIA (opbruifende.)

Algoedheid, fchenk mij kracht!
Verleen mij matiging, om fchimp en hoon te dragen!

ELIZABETH (ziet haar lang met een oog vol verachting aan.)

Dit zijn de trekken dus, die elk zoo zeer behagen?
Dit dus het oog, Mylords, dat heerscht op elken man?
Waarnaast geene andre vrouw met regt zich ftellen kan?
Wel nu, zoo klein een roem kan weinigen ontvallen.
Men zij *voor elk gemeen*, zoo wordt men *fchoon voor allen*.

MARIA.

Dat is te veel!

ELIZABETH (honend lagchende.)

Vervolg! Thans toont ge uw waar gezigt;
Tot nu toe floot de mom de deur des harten digt.

MARIA (van toorn gloeijende, maar met eene edele waardigheid.)

Ik heb als mensch gefaald, en durf het openbaren;
De magt verleidde mij in 't prille mijner jaren,
En heel de wereld zag op mijn' verworpen ftaat.
Met moed heeft mijne ziel een' valfchen fchijn verfmaad.

Doch, zoo ik, jeugdiglijk, gedwaald heb voor elks oogen,
Mijn schande is op de schaal der rigtende aard' gewogen;
Men weet het ergst van mij, en 'k ben, trots alle blaam,
Die op mijn' wandel rust, nog beter dan mijn naam.
Wee uwer, wen de tijd den mantel af zal trekken,
Waarmeê zich uwe daân alsnog met eer bedekken;
Wanneer der driften vuur, die ge in 't verborgen boet,
Zal lichten over de aard', zoo als mijn onheil doet!
Uw moeder deed voorwaar geene eerbaarheid u erven:
Men weet, om welk een deugd Boulyn heeft moeten sterven!

SHREWSBURY (tusschen beide tredende.)

Mijn God! kan 't mooglijk zijn? Maria, boei uw' mond!
Is dat de matiging, waartoe gij u verbondt?

MARIA.

Niets meer van matiging! Ik heb zoo veel geleden
Als immer sterveling deed, wiens regten zijn vertreden.
Wijk, laffe goedheid! Wijk, gij langgetergd geduld!
Breek, diepverholen wrok, die mijne borst vervult,
Breek uwe boeijen los! En Gij, die al 't geschapen'
Een schild geeft in den nood, een scherp geweer en wapen,
Leg een' vergiften pijl op mijne tong!

SHREWSBURY.

o God!

(Tot ELIZABETH.)

Verschoon een razende, getergd door uwen spot!

ELIZABETH (van toorn sprakeloos, schiet woedende blikken op MARIA.)

LEICESTER.

Hoor haar niet aan! Van hier! Ontwijken wij hare oogen!

MARIA.

Het oog des eedlen Brit wordt met een floers omtogen,
Opdat een goochelspel, te schandlijk voor zijn trouw,
Niet in zijn' waren aard aan 't volk verschijnen zou!
Ik zie het bastaardzaad zijn' reinen troon ontwijden;
Een' troon, zijn hart zoo waard sinds de alleroudste tijden!
Indien er regt bestond, nam ik dien zetel in,
En laagt ge in 't stof voor mij; want ik ben uw Vorstin!

(ELIZABETH vertrekt schielijk; de Lords volgen haar.)

(*Het vervolg en slot hierna*)

GELOOFSBELIJDENIS VAN DEN FRANSCHEN TREURSPELER TALMA.

(*Souvenirs historiques sur* TALMA. *Bruxelles*, 1826.)

Bestendig vervuld met het denkbeeld van den even ongerijmden als hatelijken Kerkban, waarmede de Geestelijkheid van *Frankrijk*, onverdraagzamer dan die van *Rome*, hen slaat, die de Tooneelkunst beoefenen, verklaarde zich de groote Treurspeler TALMA, bij elke gelegenheid, op den toon eener diepe verontwaardiging en met al de magt der welsprekendheid, tegen dit barbaarsch grondbeginsel.

„Terwijl de Wijsbegeerte," dus sprak hij, (en wij hebben het ons ten strengen pligt gesteld, niet een enkel woord van zijne eigene uitdrukkingen te veranderen.) „Terwijl „de Wijsbegeerte aan de Tooneelspelers de burgerlijke „regten heeft teruggegeven, welke zij nooit hadden behooren te derven, betwist de Geestdrijverij hun nog, in „eenige Kerken, — niet te *Rome* (eene opmerkelijke zaak), „niet in de *Nederlanden*, maar in *Frankrijk*, — de regten, „aan alle Christenen gemeen. Dáár weigert men de begrafenis aan eenen man, die zich, gedurende veertig jaren, „bevlijtigde in mijn beroep; of men vergunt hem dezelve „alleen ingevalle hij, stervende, dat beroep afzweert. Voorwaar, nooit heb ik behoord tot *deze* Kerk. Ik wil mijzelven niet onteeren, door het beroep, dat ik heb uitgeoefend, en dat zoo vele lieden uitoefenen, welken ik mij „tot eer rekene onder mijne vrienden te tellen, aan de eerloosheid toe te wijden! Hoe! GOD zou zijnen boezem „voor mij sluiten, omdat ik veertig jaren mijns levens had „besteed in het volk te onderwijzen door een leerzaam vermaak; in hetzelve, in schoone verzen, lessen te geven „van hooge zedelijkheid! Dat kan niet zijn. Zulk een denkbeeld is eene lastering tegen het volmaakt regtvaardig en „goed Opperwezen. Heeft men voor mij de poort van het „Kerspel gesloten, men kloppe niet aan dezelve, om die „voor mij te ontsluiten, ten koste van mijne eer: die des „Hemels zal voor mij niet gesloten zijn; men kan daar binnenkomen even als op het Veld der Ruste, zonder de „poort des Kerspels te zijn doorgegaan. De weg, die tot „GOD geleidt, is onmetelijk als zijne barmhartigheid."

Een bijzonder voorval, hem onlangs bejegend, bevestigde hem in het sinds lang gekoesterd voornemen, om zich af te zonde-

ren van eene gemeenschap, welke hem had verstooten; de onwaardige behandeling, namelijk, zijnen kinderen aangedaan in de kostschool van den Heer MORIN te *Parijs*, waar zij hunne opvoeding ontvingen, en de hoogste prijzen hadden verworven. De Aartsbisschop van *Parijs*, de Heer DE QUELEN, had zich derwaarts begeven, ten einde de uitdeeling te verrigten; maar, ten gevolge der stootendste onregtvaardigheid, werden deze jonge lieden, als zonen van eenen Acteur, begrepen in dezelfde verwerping als hun vader, niet voor den Kerkvoogd geroepen, en ontvingen eerst na deszelfs vertrek, en in het geheim, de hun toegekende prijzen. Met reden verontwaardigd over dusdanig eene grieve, hem in zijne kinderen toegebragt, besloot TALMA, van dit oogenblik af aan, dezelve op te brengen in de leer der Hervormde Kerk, en zichzelven desgelijks te ontslaan van het bijgeloof en de banden, waardoor onkundige en liefdelooze Priesters de verhevene zedeleer van het Evangelie hebben bedorven en misvormd; en hij is aan dit besluit getrouw gebleven, gedurende den geheelen loop zijner jongste ziekte en tot zijnen laatsten snik.

„ Innig overtuigd, met alle verstandigen," zeide hij, „van „ het bestaan des Hoogsten Wezens, vereer ik, uit eerbied „ zelfs voor dat Wezen, alle de Godsdiensten, van welke „ het *Theïsmus* de grondslag is; maar ik houd dien voor den „ besten, die het weldadigst is voor de menschen. Ik behoor, „ gelijk mijne vaderen, tot den Godsdienst, door CHRISTUS „ aan het licht gebragt; tot dien Godsdienst, die weenenden „ vertroost, lijdenden verligt, goede werken in aanmerking „ neemt, en zich vergenoegt met het geloof van den Hoofd„ man; tot dien Godsdienst, die, geheel liefde en geheel „ inschikkelijkheid, alleen voor mijn hart geschikt is. Ja! de „ Christelijke Godsdienst moet de éénig ware zijn, dewijl „ dezelve de meest menschelijke is van alle Godsdiensten; „ en van de sekten, in welke hij zich verdeelt, verdient, „ zonder twijfel, deze de voorkeur, die het meest overeen„ stemt met den geest der liefde; (*) die de meeste in„ schikkelijkheid betoont; die niemand bant of buitensluit; „ die geene grenzen stelt aan de oneindige goedertierenheid „ van GOD. Tot deze behoor ik; in deze wil ik sterven."

(*) Hoe de brave man zelf, door zijne geestdrijvende vijanden, spottenderwijze, *een groot kind* genoemd, het groot gebod der Liefde betrachtte, blijkt uit dezen trek: „ Men

Men kent uit de dagbladen de ijverige bemoeijingen van den straks genoemden Aartsbisschop, aangezet en opgestookt door de *Jezuitsche* partij, om den stervenden TALMA, uit vrees voor de openbare meening bij zijne begrafenis, en tot een' triomf van het R. K. geloof, in den schoot der Kerke, zoo mogelijk, terug te brengen. Maar TALMA had sinds lang besloten, geen zondig sterveling te stellen tusschen God en zijn geweten. Tot viermaal toe herhaalde de Kerkvoogd zijn bezoek. Ziehier het laatste onderhoud (welks echtheid volkomen gewaarborgd en gestaafd wordt) van denzelven met den Geneesheer A. TALMA, neef des kranken:

De Aartsbisschop. Ik verlang, Mijnheer, aan den Heer TALMA te worden voorgesteld.

A. TALMA. Ik twijfel, Monseigneur, of gij op dit oogenblik aan hem *kunt* worden voorgesteld.

Aartsbisschop. Is hij dan zoo erg?

TALMA. Hij is, in den striktsten zin, niet in een' wanhopigen toestand; maar ik ben van gedachte, dat het denkbeeld, aan uwe bediening verbonden, hem zou kunnen ontroeren, en alzoo nadeelig zijn.

Aartsbisschop. Waarom? Gij begrijpt toch, dat ik bij het eerste onderhoud hem niet zal pogen in te lichten omtrent zijne ware gesteldheid; eerst bij een tweede of derde bezoek zal ik mij rondborstiger verklaren, en hem eene taal doen hooren, zeer verschillende van die, welke hij hier verneemt.

TALMA. Het is juist die taal, Monseigneur, voor welke ik om zijnentwille bezorgd ben. Heb voor 't minst de goedheid, te wachten, tot dat zijn toestand, bijaldien dezelve ongelukkig verslimmerde, ons of hem noodzaakt, uwen bijstand in te roepen.

Aartsbisschop. Ik weet evenwel van goederhand, dat hij in het grootste gevaar verkeert.

TALMA. Indien dit zoo ware, Monseigneur, zoude ik u dan zoo bedaard kunnen antwoorden? Ik geef u mijn woord van eer, dat alle hoop nog niet verloren is.

Aartsbisschop. Wel nu, Mijnheer, indien het dus gelegen

sprak, in het bijzijn van de vrouw eens handwerksmans van *Brunois*, alwaar TALMA zijn Buiten had, over deszelfs dood. „ Wie," zeide de dorpelinge, met tranen in de oogen, „ wie kan hem meer betreuren dan wij, dien goe„ den Mijnheer TALMA? Hij had bij ons den bijnaam „ verworven van *den bakker der armen.*" — VERT.

zij, heb dan de goedheid, mij eene kanapé te doen gereedmaken; ik zal hier slapen, om, bij den eersten wenk, hem den bijstand mijner bediening toe te brengen.

TALMA. Ik ben geheel dankbaarheid, Monseigneur, voor uw aanbod; en het smart mij zeer, hetzelve te moeten van de hand wijzen.

Aartsbisschop. Ik kan dus niet binnentreden, Mijnheer?

TALMA. Monseigneur, ik acht uwe tegenwoordigheid volstrekt nutteloos.

Aartsbisschop. (Tot zijne twee Grootvicarissen.) Gij hoort het, Mijneheeren, men weigert mij stellig. (Tot den Heer TALMA.) Wees op uwe hoede, Mijnheer! dat gaat *u* aan. Indien bij ongeluk zijne ziel mij ontsnapt, en zijne ziel behoort aan mij, stel ik u daarvoor verantwoordelijk bij God! Op deze aarde zal ik vergeven, naar Deszelfs voorbeeld; maar in den Hemel zal ik u vervolgen als eene Furie, — u, en allen, die hem omringen!

De Aartsbisschop vertrok, en herhaalde zijn bezoek niet weder.

AAN DEN SCHEPPER.

o, Hoe is mijn geest verblijd,
Dat Gij, God, mijn Schepper zijt;
Dat al 't zigtbre U toont; dat Gij
U, de Onzigtbre, toont aan mij!

Aan 't Heelal gaaft Gij den vorm;
Van den Seraf tot den worm,
Van de zandkorl tot de zon,
Zijt Gij aller wezens bron.

Alles wat rondom mij zweeft,
Al wat leeft, al wat niet leeft,
Wat men ziet, wat men niet ziet,
Alles bragt Gij voort uit niet.

'k Zoek de grenzen van 't Heelal —
Maar vergeefs — het groot getal
Uwer werken overtreft,
Wat de Seraf zelfs beseft.

'T Geen zijn uitgebreid begrip
Hiervan vat, is flechts een ftip:
Bij Uw magt en majesteit
Voelt hij zijne nietigheid.

Waar ik 't oog ten hemel wend,
Starrenheren zonder end
Weemlen met hun tintlend licht,
En verbijstren mijn gezigt.

Kon ik boven 't zigtbaar rond
't Oog verheffen, God! ik vond
Andre zonnen; 'k wierd aldaar
Andre werelden gewaar;

Andre fchepflen, die Uw hand
Vormde in onderfcheiden ftand,
Die eene eindelooze ftof
Leevren tot des Makers lof;

'k Vond van allerhande foort
Uwe aanbidders, aan elk oord
Van 't onmeetbaar groot gebied,
't Welk Uw oogwenk overziet.

't Kleinfte is wonderbaar verknocht
Met het grootfte: al wat Gij wrocht,
Klein of groot, het maakt een deel
Van 't verbazendfte geheel.

Oogmerk, orde, eenftemmigheid
Toont Uw magt en Uw beleid;
Goed is, wat Uw wijsheid koos;
Niets te veel, niets nutteloos.

Toen Uw vinger d'eerften ftoot
Gaf aan zon en wereldkloot,
Hebt Ge aan elk zijn' kring befchikt,
Daar hij nooit uit wordt verwrikt.

Schielijk, onbefefbaar fnel
Rennen ze, op Uw hoog bevel,
's Hemels ruime perken door,
Langs 't hun aangewezen fpoor.

Doolden ze op hun pad, 't Heelal
Trof een onvermijdbre val;
Maar door een' onzigtbren band
Houdt Gij 't al in orde en ſtand.

En dat prachtige gevaart,
Daar geen kunst aan evenaart,
Dit verbazend, ſchoon Heelal
Zou een worp zijn van 't Geval?

Dwaze menſchen, gij beweert
't Geen de menschlijkheid onteert!
'k Noemde u menſchen — neen, ik ſchaam —
Dieren zijt gij; dat 's uw naam.

Was de wereld zonder God,
Troostlooze angst was dan mijn lot:
Waar vond ik dan heul in ſmart?
Waar een toevlugt voor mijn hart?

Was de trek naar eindloos goed
Niet eên plaag voor mijn gemoed,
Daar hij mij gedurig drijft,
Maar ſteeds onbevredigd blijft?

Waarheid, deugd, wat waart gij toch?
Al uw loon was ſlechts bedrog.
'k Hoopte; maar in eeuwigheid
Bleef 't genieten mij ontzeid.

Heer! U zij mijn lof gewijd,
Dat Gij ook mijn Schepper zijt;
Mij nog meer dan 't aanzijn ſchonkt;
Leven en gevoel mij ſchonkt.

Leven en gevoel — o God!
Derfde ik dat, waar was 't genot
Uwer goedheên; al 't vermaak,
Dat ik uit Uw werken ſmaak?

Dan waar' 's Hemels ſchoonſte pracht
Niets voor mij, dan enkel nacht;
Dan verloor 't Heelal voor mij
Nut en ſchoonheid en waardij.

Komt van U, o Bron van licht!
Niet in mij dat zelfde licht,
Dat zijn' Maker thans beseft,
Tot zijn' Oorsprong zich verheft?

Alles kreeg van U 't bestaan:
Maar te danken voor 't bestaan,
God op aard te zien alom,
Mensch! dit is uw adeldom.

Dat ik redemagtig ben,
Dat ik mijne waarde ken,
Dat ik eindloos ben van duur,
Is een zweem van Gods natuur.

Geef, mijn Schepper! dat ik meer
Van Uw deugden zie en leer;
Uwe wijsheid, gunst en magt
In Uw werken staag betracht!

Geef, dat ik 't gewigtig doel
Van mijn aanzijn klaar gevoel;
U al mijn vertrouwen wij',
En aan U gehoorzaam zij!

Dat ik, Heer! met diep ontzag,
Uwe grootheid, dag aan dag,
Eer', bewondere en aanbid',
Zij op aard mijn éénig wit!

Is Uw voetbank reeds zoo schoon,
Wat zal 't zijn, eens voor Uw' troon!
'k Proef hier slechts een teug van heil;
Dáár zijn stroomen zonder peil!

P. W. B.

EENIGE PUNTDICHTEN IN HEXAMETERS EN PENTAMETERS.

Door Mr. B. H. LULOFS.

HEXAMETER EN PENTAMETER.

Kreupel bij ons blijve uw gang, bekoorlijke versmaat der Ouden;
Rijm! soms ergert me uw tred met zijn geklinkklank nog meer!

ALEXANDRIJNSCHE VERSMAAT.

Wie ook, ô Alexandrijnen! met wiſſ'lenden val u doe vloeijen;
'T Slaap'rig tuttik en tuttak kleppert ons eeuwig in 't oor!

VONDEL EN BILDERDIJK.

VONDEL! in BILDERDIJK zaagt ge u anders gewijzigd herrijzen!
BILDERDIJK! half reeds voorheen hebt gij in VONDEL beſtaan!

CONSTANTIJN HUYGENS.

Zouts genoeg vindt gij bij hem, (ook peper) om alles te kruiden,
Wat er ooit ſmaakloos en laſs wierd in ons Neêrland gedicht.

HOOFT, ALS GESCHIEDSCHRIJVER, EN JOHANNES VON MULLER.

Wil niet, Germanje, te luid Helvetiens TACITUS roemen;
Nederland wees u in HOOFT lang zulk een' TACITUS aan!

CATS.

Diep moog' voor SACHS en voor OPITZ en FLEMMING zich Duitsch- land nog buigen,
Dieper, en dieper met regt, knielt nog ons Neêrland voor CATS.

HELMERS.

Aad'laar, gij moogt ſoms te veel het geklap van uw vlerken doen hooren,
Weinigen hebben zoo hoog Titan in 't aanſchijn gezien!

KLOPSTOCK IN ZIJNE VROEGERE ODEN.

Wien ook 't bewond'rend Euroop haar' tweeden FLACCUS moog' noemen,
D' eernaam van tweeden PINDAAR voert gij, ô KLOPSTOCK, met regt!

KLOPSTOCK'S MESSIAS.

Moog' mij de onmeet'lijke Zee een beeld tot deez' Heldenzang leenen,
Steeds zoo verheven, maar ook, vaak zoo eenvormig als zij.

LORD BYRON.

Albion, wat ge ook voor zwarts van de jeugd uws zangers mogt boeken,
Lang reeds heeft Hellas die blaân u uit uw rollen geſcheurd.

SCHILLER EN LORD BYRON.

Wie van u beiden, ô Schimmen, uit Aïs gewesten verrezen!
Reik ik hier dankbaar deez' krans? — 'k Reik hem, ô SCHILLER, u toe!

Zie mij zoo toornig niet aan, Brittanjes doorluchtige Zanger;
Gij hebt in mij pas den man, hij reeds den jong'ling verrukt!

NA HET LEZEN VAN EEN SCHIMPSCHRIFT OP DE POËZIJ VAN ALPHONSE DE LA MARTINE.

Dichter! gij hoort niet in 't land der vaak onpoëtiſche Gallen;
Engeland had u als YOUNG, Duitſchland als .... geëerd.

GÖTHE, DE VERGODE.

Zie hem ſchier ſtikkend in wierook en ſchier onder kranſen begraven!
Heil hem, zoo *alles* hem blijft, wat hem de Tijdgenoot ſchonk!

RHIJNVIS FEITH.

Eer hem! den KLOPSTOCK, den YOUNG in Nederlands Dichterentempel,
Hebbe ook de PLATO van 't Noord Hem niet als Leerling gekend.

JAKOB GRIMM, DE GELEERDSTE TEUTONISCHE TAALKENNER VAN ZIJN' TIJD.

Vaak heeft men 't kroost onzer Eeuw Pygmeën in Geleerdheid geſcholden
GRIMM, men zie van uw werk; Reus, men bewonder' en zwijg'! —

MEVROUW VAN STAËL EN VOSS.

(Zie *de l'Allemagne*, I. pag. 315.)

Gisp niet, doorluchtige Vrouw, den lieflijken Zanger van Eutin,
Wijl uw' Lutetiſchen ſmaak 't huislijk eenvouw'ge mishaagt!
Edel antiek maakt de toon van HOMERUS den Leeraar van Grünau,
En zelfs THEOCRITUS Boer ſpreekt in 's Ioniërs maat.

Groningen, 1826.

RAAD VAN EEN' OUDEN BOER AAN ZIJN' ZOON.

Wees braaf, mijn zoon! wees altijd braaf,
Tot aan het koele graf,
En wijk toch nooit een vingerbreed
Van Gods geboden af!
Dan zal het pelgrimsleven u
Slechts groene wegen biên;
Dan kunt gij, zonder angst of ſchrik,
Den dood in de oogen zien.

Dan zal de ploeg ſteeds in uw hand
Ligt als een veder zijn;
Dan zingt gij bij den waterkroes,
Als waar' hij vol van wijn.
Den boozen ſlechts valt alles zwaar,
En alles wordt hem zuur;
De Duivel drijft hem ginds en her,
En laat hem rust noch duur.

Hem lacht geen blijde lente toe,
Geen vrolijk korenveld;
Hij is op list en logen uit,
En wenscht zich niets dan geld.
De westewind, ja 't lindeblad
Ruischt hem elk lachjen af;
En, is hij zelfs het leven kwijt,
Hij vindt geen rust in 't graf.

Hij moet er uit in 't ſpokenuur,
Al ſtaat het hem niet aan,
En, als een zwarte kettinghond,
Vlak voor zijn huisdeur ſtaan.
De ſpinſter, die te middernacht
Al mijmrend huiswaarts gaat,
Beeft voor hem als een popelblad,
Als hij zoo voor haar ſtaat.

Dan ſpreekt nog elk des anderdaa gs
Van 't vreeslijk nachtgezigt,
En wenscht in 't heetſte hellevuur
Den dooden boozewicht.
Die oude Koen was tot aan 't graf
Een ware hellebrand;
Hij ploegde ſteeds zijn buren af,
En ſtal hun heel wat land.

Nu ploegt hij ſoms, geheel van vuur,
Ook op zijn buurmans grond,
En meet het veld al op en neêr,
Een' vuurdraad in den mond.
Gelijk een ſtrooſchoof brandt hij dan,
Den vuurploeg nagejaagd,
En ploegt in lichtelaaije vlam
Tot dat de morgen daagt.

Onze Ambtman, die de boeren sneed,
En herten schoot in 't bosch,
Draaft 's nachts nu met een' zwarten hond,
En op een gloeijend ros.
Soms gaat hij ook wel, als een beer,
Door 't dorp om aan een' stok,
En krijgt dan van de jongens slaag,
Wier vaders hij bedrok.

En Heerom, die op 't dansen schold,
Een stille woekeraar,
Staat 's nachts, in 't zwarte spookgewaad,
Ten twaalf uur aan 't altaar.
Dan bromt hij met een dof geluid,
Dat straf en wraak vermeldt;
En telt dan in de Sakristij
Zijn biecht- en offergeld.

De Jonker, die bij spel en dans
Het goed der weezen at,
Rost nu, omsuisd van naar gesteen,
Ter feest langs Satans pad.
Gekleed in blaauwe zwavelvlam,
Rijdt hij naar Blokbergs top;
Vóór zit een Duivel op den bok,
Twee Duivels achter op!

Wees braaf, mijn zoon! wees altijd braaf,
Tot aan het koele graf,
En wijk toch nooit een vingerbreed
Van Gods geboden af!
Dan zoekt uw kleinzoon eens uw graf;
Zijn tranen vinden 't oord;
En uit die tranen komen dan
De lentebloemen voort.

Naar HÖLTY. A. S. v. R.
18 3/3 26.

MERKWAARDIG KONTRAST.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledele Heer en Vriend!

In de maanden Julij, Augustus en September is in de Ge-

meente, waar ik thans woonachtig ben, (*Vorden* genaamd) en welke vierentwintighonderd zielen telt, slechts één mensch, en wel een man van 70 jaren, gestorven. Indien UEd. dit sterk kontrast met de vreesselijke sterfte op andere plaatsen als merkwaardig genoeg beschouwt, om er publiciteit aan te geven, zal het aangenaam zijn aan

Den Bult, bij *Zutphen*, UEd^{s}. dienstv. Dienaar en Vriend
18 $\frac{8}{13}$ 26. VAN DISSEL, JZ. *M. D.*

DE PAUSELIJKE JAGER.

De tegenwoordige Paus, LEO XII, is een beminnaar van de jagt, en heeft van zijne jeugd af aan voor dit vermaak eene hartstogtelijke genegenheid gekoesterd. PIUS VI had denzelfden smaak, tot dezelfde hoogte gedreven. Met opgeschort kleed, den snaphaan in de hand, de weitasch *op zijde*, ging PIUS in de *Cechignola* het wild opjagen, *hetwelk hij* een' bestendigen oorlog had verklaard. Gaarne maakte hij kennis met jagers van erkende bekwaamheid in het vak. Vernemende, dat de Abt DE GENGA, die mede dikwijls ter jagt ging, een verwonderlijk juist geoefend oog had, deed hij denzelven zich voorstellen op het jagtterrein zelve, en zeide tot hem op een' schertsenden toon: „ Mijnheer de „ Abt, men zegt, dat gij even behendig eene lijster weet „ te treffen, als een Inquisiteur eenen vijand van den H. „ Stoel; ik ben zeer verlangend, getuige te zijn van deze „ uwe bekwaamheid." Eene zoo verpligtende uitdaging vorderde een vaardig antwoord, en de Abt deed den Paus niet lang op hetzelve wachten. Een vogeltje trok, toevallig, boven deszelfs hoofd voorbij, en, hoewel het arme dier met dit pleit der ijdelheid niets te maken had, mikte de Abt op hetzelve, en het viel onmiddellijk voor de voeten van den verbaasden Paus neder. PIUS, verrukt van eene zoo schitterende verdienste, en van meening zijnde, dat waardigheden alleen dezelve konden beloonen, vergunde den Abt DE GENGA den toegang in het Pauselijk Huis, en opende hem de poort der eere, hetwelk vervolgens aan LEO XII den mijter heeft bezorgd.

MENGELWERK.

NADER ONDERZOEK, OMTRENT DE OVERLEVERING WEGENS PAUSIN JOANNA, TE ONREGT VOOR WAAR GEHOUDEN IN DE LATERE MIDDELEEUWEN.

(Vervolg en ſlot van bl. 715.)

III. Maar wijkt men van den inhoud der oorkonde; als van den ouden ſtandaard, waarop men zich vertrouwde, laat het zijn ten deele en naar eigen goeddunken, meer of min af, dan valt het moeijelijk te ramen, wat deze of gene, die van ons verſchilt, als waarheid vermeent te moeten vasthouden. Intusſchen, bij zulk eene erkentenis van den fabelgeest des tijds, hecht men zich wel het meest aan de oppervlakkige aanteekening, die men meent, dat van MARIANUS SCOTUS afkomſtig is, en dus luidt: „Aan LEO IV is JOANNES, eene „Vrouw, opgevolgd, en regeerde twee jaren, vijf „maanden en vier dagen, *gelijk beweerd wordt.*" Zonder ons in te laten met den ſtrijd over deze plaats, en het gewis belangrijk ſlot derzelve, leggen wij alleen het denkbeeld, daarin vervat, ten grondſlag van een nader onderzoek.

Immers, daar werkelijk voorbeelden voorhanden en bekend zijn in de Geſchiedenis, dat Vrouwen de Monnikspij gedragen, en in Mannenkloosters geleefd hebben; daar men weet, dat te *Konſtantinopel*, door invloed van het diep verbasterd Hof, en bij het heerſchend zedebederf, Geſnedenen, misſchien ook eene Vrouw, verheven werden en gezeten hebben zelfs op den Patriarchalen zetel (*), laat zich de *mogelijkheid*, dat iets van gelijken aard te *Rome* gebeurd kan zijn, even weinig ontkennen, als wij genegen zijn, het, op twijfelachtigen grond, voor eene waarheid aan te nemen. Maar, hoe

(*) BOWER, *the Hist. of the Popes*, Vol. IV, p. 251, 252.

geloofwaardig MARIANUS gehouden worde, *tweehonderd* jaren na de gebeurtenis, die hij aanduidde, de pen voerende, mag zijn getuigenis niet opwegen tegen dat van eenen tijdgenoot, ANASTASIUS, den Boekbewaarder, reeds door ons gedacht, en regtstreeks inloopende tegen het zijne. Evenzeer wederspreekt hem daarenboven eene plaats in de *Brieven* van HINCMAR, eenen anderen vermaarden tijdgenoot, waarin die Prelaat gewaagt van „ Gezanten, door hemzelven van „ *Reims* naar *Rome* gezonden, die, nadat zij op reis den „ dood van LEO verstaan hadden, hunnen weg vervolgden, en, bij hunne aankomst aldaar, BENEDICTUS „ aantroffen, op den H. Stoel gezeteld." Zoo luiden nagenoeg 's mans woorden, die zeker, even min als de plaats bij ANASTASIUS (*), geene tusschenruimte voor JOANNES' Regering, zonder eene *gedwongene* verklaring, te onderstellen overlaten.

Men bewere hiertegen niet, dat MARIANUS uit echte en nu verlorene bronnen geput, en dezen zoo wel, als anderen zijner voorgangers, kan verbeterd hebben, ja de waarheid aan den dag gebragt. Want hoe deze gissing overeen te brengen zij met die vernietiging van ieder blijk van aandenken aan de *Pausin*, welke men evenzeer staande houdt, en die voorzeker dadelijk of kort na haren dood zal bewerkstelligd zijn, is wederom voor ons een raadsel, dat wij aan allen ter oplossing overlaten, die van deze nimmer bewezene daadzaak droomen.

Dit leidt ons terug tot eene overlevering, of gerucht, waarop trouwens het *bijvoegsel*, of *slot*, ook wijzen zoude, zoo het als echt erkend wordt. Op onze beurt nu betwisten wij niet, dat, na verloop van een aantal jaren, enkele gebeurtenissen kunnen opgespoord, uit den duisteren nacht der vergetelheid te voorschijn gebragt, en geboekt worden, die alsdan ten volle geloof verdienen mogen. Alleen wij vermeenen, dat, inzonderheid na de uitvinding der schrijfkunst, hetzij de zaak,

(*) Zie boven, bl. 654.

die de aandacht des tijdgenoots ontgaan mogt, hetzij de geringheid van ſtand of het mindere aanzien, hetzij een zamenloop van andere redenen, die de openbaarwording tegenhielden, maar bovenal de wijze, waarop de naſporing van het voorledene geſchied zij, of wel dit een en ander te zamen, ter begunſtiging noodig is van eene latere vermelding der waarheid, wanneer zij ingang vinden zal. Een enkel voorbeeld zij hier genoeg. Bij mangel van belangſtelling, en door ongunſtigen zamenloop van omſtandigheden, ſcheen voor altoos het aandenken aan den Uitvinder van de Boekdrukkunst, LAURENS KOSTER, te zullen verloren gaan. Door den opgang alleen van zijne kunst aan andere wereldoorden, en door het verſpreiden van menigerlei uitgave van werken, heerschte er ſteeds in 's mans Vaderſtad, wegens hem en zijne verdienſten, eene blijvende *overlevering*. Hierdoor opgewekt, onderneemt de vermaarde JUNIUS zijne navorſching, en vindt hij zich in ſtaat, op echte getuigenisſen afgaande, zijn ſchoon verſlag der wereld voor te leggen. Dan toch de waarheidsmin, en de achting van dien Geleerde, is niet genoeg bij velen ter overtuiging. Het jaloerſche *Mentz* en wantrouwend *Europa* wederſpreekt hem; tot dat nieuwe doorſlaande proeven en eene openbare Feestviering te *Haarlem*, vóór weinige jaren eerst, de zaak voldongen hebben. Maar nagenoeg het omgekeerde ontmoeten wij hier, waar ſprake is van eenen *Hierarch*, en een genoegzaam tijdperk van deszelfs Regering in de Wereldſtad *Rome*, vóór omſtreeks tweehonderd jaren. Die waarheid vooruitgeſteld zijnde, laat zich wel niet ontkennen, dat van eenen Paus, wien *Europa*, gelijk men wil, vereerde, en voor welken de Kerk zich nederboog, na deszelfs dood zoo duurzaam een geruchte overblijven kon, dat MARIANUS, daarop afgaande, van *hem* gewaagd had, dien men tevens beweerde *eene Vrouw* geweest te zijn. Het gezag, dat meer is, van zoo laten Schrijver kon ter aanneming dier ongemeene gebeurtenis misſchien voldoende geacht worden, indien er namelijk geene aanteekeningen uit geheel

dat tijdvak alsnog voorhanden waren. Nu daarentegen ontzenuwt het eenparig ſtilzwijgen van dezen wegens JOANNES ANGLUS, door niemand hunner onder de Pausſen opgenoemd, ik laat ſtaan *als eene Vrouw* vermeld, al de kracht van het bewijs, dat men uit de plaats bij MARIANUS ontleenen wil. Hoe bedachtzaam die getuige van zoo laten dag onderſteld worde geweest te zijn in het navorſchen der overlevering wegens de *Pauſin*, de mogelijkheid laat zich toch niet betwijfelen, dat eene valſche mare, hoe en wanneer in omloop gebragt, hem misleid hebbe. Maar onkunde van de Regering van JOANNES VIII, en diens opvolging op Paus LEO IV, kan nooit de reden geweest zijn, waarom tijdgenooten van hem niet zouden gewaagd hebben. Hun ſtilzwijgen dus, en nog meer hetgene men leest bij ANASTASIUS en HINCMAR (*), logenſtraft de overlevering, *te onregte* door MARIANUS als eene waarheid geboekt. Het is wel zoo, zij, die op dezen, en het geloof van volgende Eeuwen, het aanwezen der *Pauſin* hardnekkig volhouden, grijpen, ter oplosſing van dat ſtilzwijgen, het vermoeden aan, dat men te *Rome* aan het Hof, en bij de Geestelijkheid in het algemeen, den toeleg gehad hebbe, om alle aandenken aan dat voorwerp van oneere, en haren gehaten naam, in eeuwige vergetelnis te doen wegzinken. Maar, behalve hetgene door ons alreede tegen dien waan in het midden gebragt is (†), mogen wij niet voorbij op te teekenen, dat van zulk een Pauſelijk beſluit, en van zoodanige zamenſpanning, nergens in de oudheid, ook bij MARIANUS SCOTUS geenerlei aanduiding, of ſpoor van bewijs, te vinden is. Naar bloote willekeur, en opgeraapte gisſing, verſtout men zich alzoo, de vlek van opzettelijke onopregtheid aan te wrijven aan eenige meer of min achtbare Schrijvers, die gedurende een tweetal Eeuwen, zoo in de Westerſche als Oosterſche Kerk, de pen gevoerd hebben. Allen zouden zij,

(*) Zie boven, bl. 654 en 754.

(†) Zie boven, bl. 651 en 652.

die zoo menige ondeugd en gruwelen der Pausſen van dien tijd naar waarheid verhaald en ook doorgeſtreken hebben, uit bijgeloof, of lage vleijerij, overeengekomen zijn, om, *niet* de oneer en ſchandelijken dood der *Pauſin*, maar zelfs den naam van JOANNES ANGLUS, en diens geheele Regering, te verhelen? Blijkbaar overdrijft men des, onzes inziens, de zaak, met te beweren, dat men van dezen, indien hij anders ooit den Apostoliſchen ſtoel beklommen had, zelfs niet als *Tegenpaus*, zich zou veroorloofd hebben te ſpreken: of wederom men vervalt tot ongerijmdheid, indien men wil, dat PHOTIUS, en andere Schrijvers der *Griekſche* Kerk, hoezeer vooringenomen tegen *Rome*, en vijandig tegen de Pauſelijke Hierarchij, deel hadden in die overeenkomst, en zich, ten koste der waarheid, leenden tot het verzwijgen van JOANNES' naam, na verloop van Eeuwen door de Kerk zelve geëerd.

Trouwens, indien men alles te zamen neemt, wat wij hier en bevorens voordroegen, om de onderſtelling te beſtrijden van eenen vermeenden ijver der Pausſen en Geestelijken ter uitdelging der herinnering aan de *Pauſin*, mogen wij dezen waan voor eene herſenſchim, of, wat misſchien gevalliger klinkt, voor eenen uitvloed aanzien des vooroordeels, opgevat bij den hevigen ſtrijd tusſchen Roomsch en Onroomsch. De zwarigheden hierom, met zoo veel geleerdheid als vernuft door den vermaarden SPANHEIM geopperd, tegen de bewijzen en voornamere getuigenisſen, uit het eerſte tweetal Eeuwen ontleend, gaan wij te liever met ſtilzwijgen voorbij, omdat dezelven vooral zijn afgeleid uit dien met rede verdachten waan. Het eenvoudige veelmeer achten wij, naar de ſpreuk van BOERHAAVE, het kenmerk der waarheid te zijn; en op dien grond houden wij die kritiek voor overbodig, en die uitlegging van deze en gene gezegden te ver gezocht, die hetgeen duidelijk is afkeurt, en daarom verbeteren wil, omdat het tegen het eens opgevatte vooroordeel ſtrijdt. Wij derhalve vermeenen, na alles, wat gezegd werd, dat het Pausſchap van JOANNA

nagenoeg evenzeer te verwerpen is, als wanneer men in onze Geschiedenis, op gezag van deze of gene overlevering, thans eenige melding gemaakt vond van eenen Grave FLORIS VI, of JAN III; om niet te zeggen van eenen Prins MAURITS II, of FREDERIK II, die, korter of langer, gedurende de Staatsregering, in bewind, als Stadhouders, zouden geweest zijn, in weerwil der betere narigten van dien tijd. Wij zeggen *nagenoeg*; want zeker, na de uitvinding der Drukkunst, zouden volksgeruchten en sprookjes wegens vroegere Eeuwen moeijelijker opgang maken, dan in de tijden der onkunde en ligtgeloovigheid, waarover wij handelen; tijden, dat meer is, waarin de schaarschheid van overgeblevene aanteekeningen ons kwalijk, of niet, toelaat, den oorsprong of kleene aanleidingen tot het verdicht verhaal na te sporen, alhoewel deszelfs onwaarheid volkomen gebleken moge zijn.

IV. Ongaarne begeven wij ons, ten slotte, op dien onvasten grond, en in het ruime veld, dat zich hier voor velerlei gissing opent, doch waar men tevens den vinger mist, die het regte spoor konde aanwijzen. Een enkel woord nogtans meenen wij ter oplossing van het raadselachtige te mogen zeggen, met onderwerping aan beter oordeel, en om eenen enkelen wenk te geven, hoe misschien uit meer dan ééne aanleiding het verhaal nopens de *Pausin* ontstaan kan zijn, en aangegroeid tot zeker geheel. Niet te eenemaal verwerpelijk achten wij het reeds geopperd (*) en bij anderen almede gekoesterd denkbeeld, dat de verwijfdheid der Pausſen, en wel bijzonder die van BENEDICTUS III, den grond gelegd hebben tot eenen *schimpnaam*, waaruit dan het gerucht wegens eenen *vrouwelijken Paus* aanvankelijk geboren wierd. Men voege hierbij eene andere, ook zeer aangelegene bijdrage, welke de geleerde SPANHEIM getuigt, in sommige handschriften van ANASTASIUS te hebben aangetroffen, en die hierop nederkomt: „ dat de eerste

(*) Zie boven, bl. 652.

„ onlusten tegen BENEDICTUS zouden verwekt zijn „ door eenen JOANNES, Diaken bij de Lateraanſche Kerk, die met eenen bijeenverzamelden oproerigen hoop, de poorten (van het Paleis) met „ geweld opengebroken zijnde, introk, met oogmerk „ om zich op den Pauſelijken ſtoel te zetelen, maar die „ ook van daar met groote ſchande uitgedreven heeft „ moeten worden." Opmerking verdienen gewis deze laatſte woorden wegens den *ſchandelijken* val van dien kortſtondigen *Tegenpaus;* dan toch te onbepaald is hier de uitdrukking, die ook van elders geen licht ontvangen mag, om met dezelve de zonderlinge geſchiedenis der *Pauſin* tot in haren vollen oorſprong na te gaan en te huis te brengen. Intusſchen de eigennaam van JOANNES, dien men hier aantreft, en die een tijdgenoot, ja ook een oproerig beſtrijder van den verwijfden BENEDICTUS geweest is, geeft, hoezeer van verre, eenen wenk omtrent den loop van een gerucht, dat, waar en onwaar bij voortverhalen dooreenmengende, alzoo die overlevering tot ſtand kon brengen, waarvan men wiſ, dat bij MARIANUS gewaagd zou zijn. Eenvoudiger en meer voldoende is zeker de oplosſing van het verdichtſel wegens ROMULUS en REMUS, als kinderen te vondeling gelegd, en (gelijk zulks Eeuwen lang almede te *Rome* weleer geloofd wierd) in dien verſtooten toeſtand gezoogd van eene *wolvin.* Immers de bijnaam LUPA (*wolvin*), door herders aan beider onkuiſche zoogvrouw LAURENTIA gegeven, doet in die overlevering al het wonderbare op eens verdwijnen (*). Niet alzoo vermag men hier te ſlagen, ook niet indien men, gelijk wij voorſtelden, aan BENEDICTUS en opgenoemden JOANNES beiden denkt, en de verwijfdheid des eenen, te gelijk met de herinnering aan den geſchandvlekten naam des anderen, voor de aanleiding houdt tot den waan, dat zekere JOANNES ANGLUS en *Paus* en *Vrouw* zoude geweest zijn.

Voor het overige, indien het eenig geloof verdient, dat, gedurende den loop van Eeuwen, evenzeer wegens

(*) LIVIUS, Lib. I. Cap. 5.

heerschende domheid als zedeverbastering befaamd, de geschiedenis der *Pausin* allengs getooid en verrijkt wierd met ergerlijke lotgevallen, aan haar bejegend, dan is het wederom niet noodig hierbij alleen te denken aan loutere verdichting, zonder eenigen grond in gebeurde daadzaken. Gelijk men oudtijds in de fabeleeuw, tot meerdere bevreemding en verbazing, verrigtingen van velen, of bejegeningen en lotgevallen van onderscheidene minder bekende personen, zelfs ondanks verschil van leeftijd, bij Volksverhalen en in dichtwerken zamensmolt tot één geheel, of wel aan éénen enkelen toekende, waaraan ook anderen deel hadden; zoo stellen wij ons voor, dat de overlevering, in de XIIIde Eeuw, lotgevallen wegens JOANNA verhaalde, die vroeger of later, in het bekende tijdsbestek, wel niet aan eenigen Paus wedervaren zijn, dan toch, bij dezen of genen Pauselijken optogt en kerkstaatsie, kortstondigen aanstoot en velerlei opspraak bij de menigte baarden. Daar de Geschiedenis zwijgt, en de Kronijkschrijvers welligt het gebeurde der opname onwaardig keurden, is het onmogelijk, zelfs bij gissen, iets aan te wijzen, wat zich slechts bij de toenmalige zeden, en vuile ondeugd aan het Pauselijk Hof, eenigermate laat gissen. Te eerder denken wij aan zulk een bijvoegsel, met den opgang van het volkssprookje wegens de *Pausin* aan hare geschiedenis verbonden, dewijl de overlevering, die spreekt van den veranderden staatsieweg der Pausfen bij plegtigen gang naar de Hoofdkerk, onzes inziens, eene ergernis van lateren tijd schijnt te verraden, nadat zich de Hierarch gezeteld had op het *Vatikaan*. Intusschen, waar zoo veel duisternis heerscht, vermeten wij ons geenszins eenen straal van helder licht te ontwaren; en lust het ons niet, rond te tasten, waar vele meer ervarene mannen alreede vruchteloos omdoolden, ja ook, door schemeringen misleid, gedwaald hebben. Wij deelden slechts ons vermoeden, ter oplossing van het raadselachtige in dezen, uit onderscheidene bronnen, of aanleidingen, aan anderen ter toetsing mede; maar houden het tevens daarvoor, dat de onwaarheid van

het bestaan eener *Pausin* te bewijzen is, alhoewel de herkomst des verhaals, bij mangel van narigt, niet opgespoord, of althans tot geene zekerheid gebragt kan worden.

J. B^R. te *L.*

BRIEF VAN PROF. VOUTE, OVER HET BESLUIT, BETREKKELIJK DE WISKUNDIGE STUDIËN.

Aan den Redacteur van de *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Het Besluit zijner Majesteit van den 9 September l.l., betrekkelijk de wiskundige studiën aan de Latijnsche Scholen en Akademiën, heeft bij velen den indruk gemaakt, alsof hiermede eene zeer groote verandering plaats vond in de verordeningen, welke op dat stuk tot nu toe hebben bestaan, en een vermoeden doen oprijzen, dat aan deze studiën, in het vervolg, een belang zou gehecht worden, tot dusverre aan onze akademische instellingen geheel onbekend. Dit Besluit bepaalt, dat voortaan niemand het Kandidaatschap in de Letteren, voorbereidende tot de Godgeleerde en Regtsgeleerde studiën, zal kunnen vragen, zonder vooraf een examen te hebben afgelegd in zekere gedeelten der wiskunde, die aldaar opgegeven worden; terwijl te voren de student tot de vereischte examens voor het Kandidaatschap in de Letteren werd toegelaten, enkel voorzien van een bewijs, dat hij de lessen over wiskunde had bijgewoond. En uit deze verandering in het Besluit van den 2 Augustus 1815, hetwelk onze instellingen van middelbaar en hooger onderwijs regelde, is de vrees ontstaan, alsof hierdoor een hinderpaal voor velen gesteld werd aan de volvoering hunner eigene studiën, en het gebeuren konde, dat jongelingen, na volbragten letterkundigen arbeid, met begaafdheden, welke hun voor hun toekomstig bestaan den besten uitslag hunner pogingen beloofden, nu zich gestuit zouden zien, door gebrek aan kennis van wiskunde, in hunnen voortgang tot den regtsgeleerden of geestelijken stand, welken zij, ook zonder die wiskundige kennis, met luister hadden vervuld. Het is mij toegeschenen, dat in die vermoedens de waarschijnlijke gevolgen van

het nieuwe Besluit niet naar waarheid worden ingezien. Als dit het geval konde worden, indien uit de nieuwe wetsbepaling moest voortvloeijen, dat iemand verhinderd werd die plaats in de maatschappij te bekleeden, welke hem zijn aanleg van geest, of lust, of uiterlijke omstandigheden aanwezen, alleen omdat hij weinig gevorderd is in wetenschappen, die, hoe nuttig zij dan zijn mogen, toch niet onontbeerlijk zijn, en zelfs geene onmiddellijke toepassing hebben op zijn vak, — ik weet geene nuttigheid van wiskunde, welke tegen zulk een nadeel zou kunnen opwegen.

De vraag aangaande deze nuttigheid zelve, en waarom de gronden der wiskunde moeten geleerd worden door hen, die niet tot wiskundigen worden opgeleid, begeer ik nu niet aan te roeren; eene vraag, die meer algemeen is, en die het zoo moeijelijk valt vrij te houden van grootspraak van den eenen, en onverdienden smaad van den anderen kant, omdat mijn eenig oogmerk is de overweging van dit Besluit, dat, althans voor het tegenwoordige, *de vraag beslist heeft.* Ik geloof, dat de vrees voor de schadelijke gevolgen van het examen voortkomt uit een verkeerd begrip van de wezenlijke strekking van examens. Het is toch eene oppervlakkige beschouwing, die in deze akademische instellingen geen ander doel ziet, dan om goed te keuren en af te wijzen: zelfs de hoogste examens, bij het voleindigen der studiën en het verlaten der Akademie, die dus in zekeren zin den weg openen tot den stand, dien men gekozen heeft, kunnen niet gezegd worden daartoe bestemd te zijn, om over de bevoegdheid tot eenig vak uitspraak te doen; om vooraf het geluk en de eer te bepalen, welke de uitkomst moet bewijzen en de wereld alleen kan schenken; om onze bestemming te verzekeren door een diploma; te beslissen in één woord, zonder het beproefd te hebben, wie bekwaam zal zijn tot zijn beroep, en wie niet. Zulk eene magt ware het weinig geraden aan geleerden op te dragen, zij mogen zijn de onpartijdigste, de scherpzinnigste, de beste der menschen. Geene Faculteit, of Senaat, kan de bevoegdheid hebben, om iemand te ontzeggen het aanwenden zijner pogingen naar eer en fortuin langs de wegen, welke hij voor zich ziet en de maatschappij kan toelaten, waar misschien het welingezien algemeen belang vordert, dat verschillende wegen zouden openstaan, en niet voor eenige bevoorregten, maar voor allen gelijkelijk zouden openstaan. En als dit het geval is van

die hoogere examens, de laatste magt, die de Akademie over hare leden uitoefent, dan zeker kunnen de lagere examens, die de kunde beoordeelen in zekere voorbereidende studiën, nimmer bedoeld zijn, om hinderpalen in den weg te leggen, of om iemand terug te houden, alleen omdat hij minder kennis heeft aan gedeelten, die men geoordeeld heeft tot meerdere volmaaktheid in de vervulling van zijnen stand iets te kunnen toebrengen. Het wezenlijke nut van akademische examens is een zedelijke invloed van het hoogste aanbelang, welken zij, behoorlijk ingerigt zijnde, over den geest van jonge lieden uitoefenen, en welke alsdan dergelijke verordeningen aan haar oogmerk ten volle doen beantwoorden. Het is eene zedelijke tucht, de eenige waarborg, dat men zich op zijne studiën heeft bevlijtigd, een eigenaardig middel, dat wezenlijke verdiensten doet uitkomen op eene wijze, die vleijënd is en vereerend voor den bezitter, en den minbegaafden of mingeslaagden aanspoort, zonder ook hem zijne kans te ontzeggen; en de uitkomst is dan ook, niet, als bij eene verkiezing, een louter „ toegelaten" of „ afgekeurd;" maar het gevolg is, dat, met weinige uitzonderingen, allen het examen doorgaan, de een met meer, de ander met minder glans (*), maar dat allen, die niet ledig zijn gebleven, of roekeloos de voorwaarden hebben veronachtzaamd, de gelegenheid bekomen, om hun geluk en bevordering op hunne eigene wijze en volgens hunnen bijzonderen aanleg te beproeven. Gestrengheid wordt hier vereischt, niet met oogmerk om met regterlijke naauwgezetheid eene wet toe te passen, maar opdat die zedelijke invloed in zijn geheel behouden blijve, die verloren gaat van het oogenblik, dat een examen in een' blooten vorm verandert. Ik houde mij overtuigd, dat de examens over de wiskunde, tot geen ander doel bestemd, in geen' anderen geest zullen afgenomen worden; en dat dus de angstvallige bezorgdheid van de genen, die gelooven, dat voortaan een beletsel is aangebragt, dat ons van de kunde van menig een begaafd jong mensch zal versteken, geen' waren grond kan vinden in de enkele omstandigheid van het examen.

Want, meent men eenig ander bezwaar te vinden in de zaak zelve, dan bestond dat te voren even als nu, en is het ge-

(*) Ik bedoel hiermede niet die onlangs ingevoerde *schriftelijke* distinctiën; een maatregel, dien ik niet goedkeur.

wone voorbereidende Kandidaatſchap in de Letteren verkrijgbaar geſteld op geene duurder voorwaarden dan te voren. Ik herhaal, dat ik noch de nuttigheid der ſtudie van wiskunde, noch de doelmatigheid van de wet van 1815, welke die ſtudie invoerde, verdedig; maar ik zie niet, hoe men die wet kon behouden, zonder een' nieuwen maatregel zoo als dezen. Die wet bepaalde, dat allen het collegie der wiskunde zouden houden, toch zekerlijk met het oogmerk, dat zij er zich eenige kennis van zouden aanſchaffen. Ik moet nu doen opmerken, dat de nieuwe verordening niet *meerder* kennis van wiskunde eischt, dan te voren bij den Kandidaat *onderſteld* werd; het verſchil is alleen, dat voortaan het *bewijs*, dat men die kundigheden bezit, verſchillend is gemaakt; dat hiertoe een examen zal moeten dienen, terwijl men te voren kon volſtaan met het testimonium van den Hoogleeraar in de wiskunde, dat men zijne lesſen had bijgewoond. Dit bewijsſtuk nu alleen kan, in het hooger of akademisch onderwijs, in geen geval voldoende zijn, of waarborgen, dat het *bijwonen* der lesſen ook met eenige vrucht is geſchied; zoo als blijkt, als men ſlechts den aard van het hooger onderwijs in tegenſtelling brengt met het lager onderwijs, of het ſchoolwezen. Een Hoogleeraar is geen Schoolmeester; hem is niet opgelegd, om voor het gebruikmaken der lesſen te waken; van hem wordt niet vereischt, dat hij het den jongen lieden tot pligt make, ze zelfs bij te wonen. Met dit te zeggen wordt niet verſtaan, alsof hem dit geenszins ter harte ging: niemand zal toch zoo onverſchillig wezen, om zich te vergenoegen met eene gelegenheid aan te bieden, en niet eene poging aanwenden tot aanſporing der genen, die daarvan het gewenschte gebruik konden maken. Doch het blijft echter zeker, dat hij niet geroepen is dit te dwingen, noch derhalve op eenigerlei wijze in te ſtaan voor ſtudiën, die, het is haar eigen, niet gedwongen, maar vrijwillig zijn: de grenslijn tusſchen het onderrigt der Akademiën en der Scholen is hier duidelijk te zien; en vindt men hiertegen bedenkingen, het zijn dan bedenkingen tegen de geheele inrigting van het hooger onderwijs, niet eene berisping uitſluitend in dit geval. Maar het gevolg is dan ook, dat het testimonium van den Hoogleeraar in de wiskunde niets bewijst, met lof gepaard moge getuigen van ware verdienſten, maar geen de minſte waarborg kan zijn, dat aan de bedoeling van de wet van 1815 wordt voldaan, wijl dit getuigſchrift (het moge

dan nog zoo weinig gunstig luiden, altoos is het toereikend tot het oogmerk van *toelating*) niet kan geweigerd worden, zoodra de lessen maar eenigzins geregeld worden bezocht. Wilde men dus die wet behouden, de tegenwoordige bepaling werd een *sine qua non*; men zal ons Gouvernement ten minste van geene overhaasting beschuldigen, dat elf jaren lang aan de ondervinding overliet, om aan te toonen, hetgeen uit den aard der zaak wel te voorzien was, dat wiskunde *niet* zoude geleerd worden, zoolang daarvan tot éénig bewijs moest strekken het getuigschrift van den Hoogleeraar. Ik voor mij althans zie geenen weg te kiezen, dan uit deze twee één: óf de wet van 1815 aangaande de wiskundige studiën af te schaffen, en de jonge lieden te ontheffen van de verpligting om wiskunde te leeren, óf een' maatregel in te voeren zoo als dezen. Want langer te volharden op den tegenwoordigen weg, en voorbedachtelijk van de wet eene doode letter te maken, zou tot eer strekken noch van de studerende jeugd, noch van hare Hoogleeraren. En door de tweede partij te kiezen, geloof ik niet, dat het lot der studenten bij het nieuwe Besluit verzwaard is, indien er eenige waarheid is in hetgeen ik getracht heb aan te toonen, dat de vrees aangaande de gevolgen van het examen niet gegrond is, en dat de gevorderde kennis van wiskunde niet grooter is dan die te voren was.

Zeer noodzakelijk dan ook was het, dat die kennis, wilde men haar *vorderen*, niet meer moest bevatten, dan wat een ieder, met behulp van eenen leermeester en een gewoon verstand, indien hij wil, kan bereiken. Ik meld dit opzettelijk, omdat de groote omvang der wiskundige wetenschappen al ligt doet vermoeden, dat ook het akademisch onderrigt, waarvan hier wordt gesproken, eene uitgebreidheid heeft, die geenszins bedoeld wordt, en die ten onregte in den waan brengt, alsof er niet veel keuze overbleef tusschen alles te verrigten en niets te doen. Ik ken geen vak van geleerdheid, waar dit minder het geval is, en waar eene elementaire kennis zoo volmaakt in haarzelve en zoo toereikend kan zijn. Men heeft het woord *oppervlakkig* wel eens toegepast op de wiskunde, waar het toch niet behoorde: die de zes eerste boeken van Euclides verstaat, heeft geene *oppervlakkige*, maar eene zeer *elementaire* kennis van meetkunde; en wat hij daarvan weet, dat weet hij even goed als de grootste wiskundige. Ik beschouw het als eigen aan deze weten-

fchap, dat men tot eene geringe hoogte kan komen, en echter van dat gedeelte volkomen meester zijn, zonder eene enkele fchrede verder te doen; en indien dit waar is, dan zal ik mij misfchien niet vergisfen, met den geest van de wet aldus te befchrijven: *dat zij bedoeld heeft, niet eene uitgebreide kennis van vele gedeelten der wiskunde, maar, als het mogelijk is, eene juiste kennis van weinige.*

Anders, ik beken het, is het gelegen met de verordeningen, in meergemeld Befluit vervat, ten aanzien van de wiskundige vereischten bij dat andere Kandidaatfchap, dat de eerste ftap is tot het Doctoraat in de Letteren. Dat *hier* meer vereischt wordt dan te voren plagt, en dat de vereischten niet gering zijn, zal ik niet ontkennen. De juiste bepaling van hetgeen een Kandidaat zal moeten weten, het *quantum* der kennis, die van hem gevorderd wordt, is eene vraag, waarover moeijelijk twee menfchen zullen geraadpleegd worden, en niet de een wat meer, de ander wat minder noodig achten. Het *meer of min* is zelden vatbaar voor eene zoo zekere uitwijzing. Hier dan berust ik gaarne in hetgeen de opftellers van dat artikel gekozen hebben, overtuigd dat het onmogelijk ware, allen hierin te voldoen. Voor het overige ftelt ons het verband der andere artikelen klaarblijkelijk voor oogen deze bedoeling, dat, daar reeds vroeger was bepaald, dat niet dan Kandidaten of Doctoren in de Letteren tot zekere ambten aan onze Latijnfche fcholen mogen benoemd worden, men langs dezen weg zal trachten, aan het wiskundig onderwijs op die fcholen meerder gevolg te geven, dan veelal tot dusverre heeft plaats gehad. Dit is een gewigtig punt, waarover ik nog eenige aanmerkingen zal in het midden brengen.

Het is mij dikwijls voorgekomen, dat op die plaatfen, waar de uitvoering van het artikel op de wiskunde aan de Latijnfche fcholen het minst wordt nagekomen, de reden veelal te zoeken is daarin, dat óf de Beftuurders, óf de Leermeesters, Rectoren en Praeceptoren, minder van de nuttigheid van het wiskundig onderwijs overtuigd zijn; hetgeen noodwendig moet belemmeren en vertragen het maken van zoodanige fchikkingen, als tot dat einde noodig zouden zijn. Dit wordt niet als eene berisping vermeld: het nut toch, de toepasfelijkheid, en vooral de noodzakelijkheid, dat allen van wiskunde eenig denkbeeld zouden verkrijgen, zijn geene wiskundige waarheden, maar zaken, die, in een verfchil-

lend licht gesteld, noodwendig tot zeer onderscheidene besluiten zullen geleiden, en waarover het zonderling ware, indien de gevoelens van allen overeenkwamen. En als men nagaat, hoe ver die invloed van wiskunde op onze kennis somtijds is uitgestrekt geworden door hare bewonderaars, is het voorwaar niet vreemd, dat degenen, die, in andere vakken geplaatst, daar met luister schitteren, met verbazing van eenen invloed hooren, dien zij welligt nooit ondervonden. Dan, dit betreft wederom de vraag over de wiskunde zelve, welke ik mij ditmaal geheel ontzeg. Er is een ander punt, van veel grooter belang, en het eenige, waarover ik zou kunnen verlangen, dat sommigen hunne denkwijze veranderden, wier doel is, opregt mede te werken tot de uitvoering van de wet. Het gevoelen, dat bij velen ingang vindt, is, dat niet de Latijnsche, maar de Hoogescholen de plaats zijn, waar die vereischte beoefening van wiskunde te huis hoort; dat de eerste denkbeelden van algebra en meetkunde eerst dáár moeten ontvangen worden; dat, in één woord, de wiskunde, zelfs in hare eerste gronden, een onderwerp is van akademisch of hooger, niet van lager of middelbaar onderwijs. Het is dit gevoelen, dat ik beschouw als van zulk eene nadeelige strekking, dat van het al of niet volharden daarin, naar mijn oordeel, afhangt, of wiskunde zelfs aan de Hoogescholen, in den zin, die bedoeld wordt, van elementair, doch algemeen wiskundig onderrigt, zal kunnen bestaan of niet.

Dat dit gevoelen aangenomen wordt met opregte overtuiging, zal ik niet betwisten; maar ik kan niet gelooven, dat iemand het ter goeder trouw zal blijven aankleven, die een oogenblik nadenkt, wat hooger onderwijs is, en wat meer bijzonderlijk de moeijelijkheden zijn van wiskunde. Alle wetenschappen hebben hare moeijelijkheden, maar niet alle dezelfde. De meer bijzondere moeijelijkheden van wiskunde zijn bijna uitsluitend aan de intrede verbonden, en bestaan hierin, dat het begrip van het onderwerp en van de wijze van behandeling niet aanstonds klaar, de eigenlijke bedoeling van al dat verrigten en bewijzen in het eerst zelfs onverstaanbaar is, — moeijelijkheden, die hier dadelijk tegenhouden, somtijds zeer lang tegenhouden, maar ook te gelijk eene éénige zwarigheid uitmaken, en, eenmaal te boven gekomen, ook geene tweede van dien aard achterlaten. Die ééns eene aequatie weet op te lossen, kan, onder geleide

van een' leermeester, meer of min ver voortgaan, zonder grootere moeite dan die, welke eenigzins aan allen arbeid is verbonden, treft ten minste niets onbegrijpelijks aan, dat zijnen voortgang geheel stuit, alvorens hij tot die veel hoogere gedeelten nadert, die hier in geene aanmerking komen. Op dezelfde wijze hij, die ééns eenige eigenschappen van figuren geometrisch kent, is in staat de geheele meetkunde te doorloopen, met behulp van een weinig aandacht en zonder veel arbeids. De grootste moeijelijkheden, die zich nog hier kunnen opdoen, zijn van een' geheel anderen aard, en niet te vergelijken bij die, welke den ingang belemmeren; het zijn als ligte hindernissen, vergeleken met een' volkomen stilstand. Maar ook die éénige eerste zwarigheid kan een volstrekte hinderpaal worden tot het bereiken van de geringste kennis van wiskunde, en wie dien niet te boven komt, komt ook geen stap verder. Op welke wijze dan zal men te werk gaan? Zekerlijk niet door enkele verklaring; maar waarschijnlijk hier, zoo als overal, waar onze *voortgang* door eenigen grooten tegenstand belemmerd wordt, door zoolang daarbij te blijven stilstaan, tot dat allengs gewoonte en krachten ons in staat stellen dien te boven te komen; en daar zal dan een gids benoodigd wezen, die zich naar een ieders vermogen schikt, die lang wacht, en alle middelen tot aansporing in het werk stelt, welke hier den weg openen, dien men moet afleggen. En is dit niet de gang van het schoolsche onderwijs? Is de tijd, waarop jonge lieden de scholen verlaten, voor het eerst hunne vrijheid bekomen, collegiën gaan hooren over letteren, die al hunnen tijd innemen, — is dit de tijd, dat zij over punten zullen gaan nederzitten, die in het eerst uren vereischen om overwonnen te worden, en misschien niet kunnen worden begrepen zonder gedurige teregtwijzing van een' meester, terwijl inmiddels het collegie voortgaat, en niemand naar hen wacht? Natuurlijk dan zal hij, die dien eersten stap niet bevorens heeft gedaan, dien hier niet kunnen doen, tenzij hij eene geestdrift gevoele, die alles te boven komt, maar die ook daarom niet kan verwacht worden bij eene wetenschap, wier voorkomen zoo weinig van eenige hooge waarde getuigt.

Het is er in vele opzigten mede gelegen als met de Grieksche letterkunde: ook deze heeft hare moeijelijkheden, maar niet dezelfde. Het is niet het moeijelijke van te begrijpen,

maar van te omvatten en te onthouden, het omflagtige dier taalkennis, dat hier de hinderpaal is. Verfchillend dus in aard, komen beide daarin overeen, dat de eerfte beginfelen niet dan zeer langzaam worden aangeleerd; en waar nu wordt de Hoogleraar in dat vak bezwaard met het inprenten, het onophoudelijk herhalen en veelvuldig oefenen, dat hierbij noodig is, dat ons zoo van zelf terugwijst op een' jongeren leeftijd, en verbonden is met alle de middelen van aanmoediging en dwang der fcholen? Hij konde het niet doen, indien hij wilde, en indien hij het konde, zijn onderwijs zou bij meergevorderden geen nut ftichten, en er beftond geene reden, dat het een hooger onderwijs heette. De gang hier is vrij, onbelemmerd, kan niet traag worden, of het verliest van dat oogenblik het eigendommelijke van het hooger onderwijs, zonder nogtans het nut te bereiken van het fchoolfche. Alle vakken van akademisch onderwijs vorderen niet dezelfde hulpmiddelen; maar zal in dit vak, als in de wiskunde, het hooger onderwijs iets verrigten, zoo moet de kennis, die ten grondflag ftrekt tot het volgen der lesfen, niet hier gevormd, maar medegebragt worden. Is het, derhalve, dat aan de wiskunde dat belang blijft toegekend, en dat eene zekere kennis daarvan op onze Akademiën aan allen blijft aanbevolen, dan ook zal men het oogmerk niet bereiken, dan door te zorgen, dat de grondflagen elders gelegd worden, en de verordeningen te handhaven aan de Latijnfche fcholen, welke een gedeelte uitmaken van het openbaar onderwijs, en bepaaldelijk beftemd zijn tot opleiding voor de akademifche ftudiën. De bepaling, dat geene, dan Kandidaten in de Letteren, tot den post van Praeceptor worden toegelaten, kan daartoe den weg banen, in verband met de vereischten, nu door het Befluit van 9 September l.l. aan dat Kandidaatfchap verbonden, door de Leeraren met het vak der wiskunde beter bekend te maken, en daardoor, ware het mogelijk, den tegenzin te vermeesteren, die zoo dikwerf tegen hetzelve wordt opgevat en gevoed. Maar intusfchen geloof ik, dat niets zoo onmiddellijk het gewenschte oogmerk zal doen bereiken, als de overtuiging bij allen, wien het aangaat, die eenig beftuur over die inftellingen voeren, dat van *hunne* medewerking grootelijks afhangt, of aan het verlangen van het Gouvernement aangaande de wiskundige ftudiën kan worden voldaan; dat het inprenten der eerfte

gronden van wiskunde, eigenaardig behoorende tot de lagere en middelbare scholen, niet kan zijn eene bemoeijenis van het akademisch onderwijs.

Ik heb de eer te zijn, enz.

20 November, 1826. J. P. E. VOUTE,
Hoogleeraar in de Wijsbegeerte aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam.

BRIEF OVER EEN' BRIEF VAN WIJLEN PROFESSOR BORGER AAN DEN LEERAAR DER DOOPSGEZINDEN TE AMSTERDAM, JAN VAN GEUNS.

Mijn geliefde Vriend!

Gij hebt mij grooteren dienst gedaan, dan gij kondet vermoeden, met de toezending der drie preken ezv. van Do. VAN GEUNS (*). Ik was naauwelijks aan het herstellen uit eene bedenkelijke ziekte, die, ach! zoo velen in het graf, en in rouw en kommer gestort heeft. De *Beeldengalerij van Heimweekranken*, die ik altijd zoo gaarne gebruik en aan lijdenden aanprijs, had mij, bij vernieuwing, tot aangename geestverkwikking en hartsterking gediend, en bleef mij zoo dienen. Ik was regt blijde, dat ik mijn' ULYSSES VAN SALIS maar te huis had: ik had hem naar eene lieve, langdurig en christelijk lijdende jongedochter gezonden, aan welke hij, naar zijne gewone ondervinding bij alle lijdende Christenen, ook welkom was en nuttig. Aan haren vader, een' waarden medebroeder en vriend, die den troost des Evangelies even zeer, als de beproevingen des lijdens, bij bevinding kent, berigtte ik mijne langzame beterschap, na mijne terugvoering van den grafkuil: ik verzocht van hem eene stille dankzegging aan God, die het zwijgen hoort, en den ootmoed der onderwerping bemint, voor mijne redding; doch niet zoodanige, alsof, in een tegengesteld geval, mindere goedheid Gods zoude bestaan hebben, dewijl altijd dàt gebeurt, wat het beste is. Met dit geloof, dat men der jeugd reeds vroeg moest inprenten, al ware het door SALZMANN's *Huzaar Zwartmantel*, dien waardigen opvolger, of medgezel liever, van zijn' *Ernst Haverveld*, sprak ik tot elk, die mij christelijk gelukwenschte, of zoogenoemd *feliciteerde*,

(*) Zie *Boekbeschouwing*, bl. 669—73.

daarmede, dat ik het gevaar te boven was, zeggende: „Ware ik gestorven, dan ware de dood beter geweest: hij is afgekeerd, dewijl mijne opriging tot nu toe beter is." De brief aan mijnen vriend was even verzonden, toen ik, de gemelde preken opslaande, allereerst, op bl. 139, een' brief van onzen BORGER vond, aan VAN GEUNS geschreven, toen deze zijne eerste echtgenoote in den dood verloren had. En nu kunt ge wel begrijpen, dat ik op dien brief eene bijzondere betrekking had; maar ik kan niet gelooven, dat de bekentenis van den invloed mijns subjectiven gevoels van zelve de belijdenis is, dat een ander weinig hebben kan aan hetgeen voor mij zoo heel veel zijn moest.

Ik wensch dien brief vele lezers toe, en daartoe eene plaats in het Mengelwerk der *Vaderlandsche Letteroefeningen*. Ik meen, dat hij aan dat Mengelwerk tot sieraad zal strekken. Hij komt zoo ook ter kennisse van *velen*, die welligt de gemelde preken niet in handen krijgen; en wordt of is hij reeds in een ander Tijdschrift opgenomen, dat zal de belangrijkheid bewijzen, en behoeft, als een niet ongewoon verschijnsel, niet te belemmeren, en — allen lezen ook niet alle Tijdschriften.

'T Is een brief, een gemeenzame brief van BORGER aan een' vriend. Wij dragen roem op dien Edele. Zijn lof leeft (om niet van eenige kleinere en verspreide dicht- en andere stukjes te gewagen, waaronder vooral de *Brief eens Vaders aan zijn' Zoon* ezv. behoort, in het Mengelwerk van den *Recensent o. d. Recens.* XIII. bl. 449) in de kanselhulde, hem, zoo spoedig, toegebragt door den Christenleeraar ROMMER, door BROES, en, op BORGER's geboorteplaats, door den ook reeds ontslapenen, waardigen KOUMANS BROUWER; in VAN DER PALM's *Redevoering* en den *Lijkzang* van onzen TOLLENS leeft zijn roem; doch vooral zijne godgeleerde, wijsgeerige en letterkundige schriften zullen zijnen roem overbrengen van geslachte tot geslachte. Zoude ons, Nederlanders, niet alles van onzen BORGER dierbaar zijn? Zouden wij dezen onverwachten vond in onze erfenis niet gaarne plaatsen bij het vele, dat ons zijne verbazende geleerdheid en zijn schitterend vernuft naliet? Mogt eens iemand eene verzameling, kleiner of grooter, bezorgen van die stukjes, die van BORGER in omloop zijn, en vaak zoo veel verliezen door van hand tot hand te gaan, en daaronder zijn gedicht „*Buonaparte op Elba*" mede opgenomen worden!

Als een *brief*, een *gemeenzame* brief van zulk een groot man verdient, verder, wat VAN GEUNS in zijne aanteekeningen gaf, onze opmerkzaamheid. Hoe veel zijn ons de brieven van Geleerden waard! Men plagt ze daarom meermalen te geven achter derzelver werken, of afzonderlijk; vooral brieven van Geleerden, die tevens *Geniën* waren, aan vrienden gemeenzaam geschreven. Met wat genoegen leest de beminnaar der menschen- en karakterkennis de brieven van onzen BELLAMY, om maar één' te noemen, die, hoewel geen eigenlijk Geleerde, als Dichter zoo groot, zoo oorspronkelijk, en een waar Genie was. „*Brieven*," zeide OCKERSE naar waarheid, in zijn *Ontwerp tot eene algemeene Karakterkunde*, I, 49, „zijn karakterkundige leerboeken, en „verdienen zoo veel te meer aanmerking bij den menschen„kenner, omdat zij doorgaans in een' vertrouwelijker toon „gestemd zijn, dan schriften, die gepolijst worden, om „eene openbare rol in de wereld te spelen. *Ondertusschen* „is dit van geene verdere toepassing, *dan alleen op* „zulke *brieven*, die oorspronkelijk zijn, d. i., die in stof „en vorm voortvloeijen uit de ziel van den schrijver zelven." Is dit zoo, belangrijk is dan ook daarom deze kleine brief des grooten mans: hier vertoont zich, zoo als bij bestond, BORGER's geest; hier ziet men, zoo als het was, zijn Christenhart.

En met dit laatste noem ik eene derde reden, om welke ik zijnen brief door meer lieden gelezen wensch. O, Mogt hij ook ter kennisse komen van zoodanigen, die den schouder wel zouden willen optrekken, als van christelijk geloof en christelijke vroomheid gesproken wordt, en die deze artikelen voor aan' *hun* fatsoen, aan *hunne* beschaving, aan *hunne* wetenschap onvoegzaam oordeelen. Wij willen zelfs van die *wetenschap* eens heel hoog denken; maar dat zulken het *Christendom* niet onderzochten naar behooren, staat vast bij mij, die anders schrikken moet voor den prijs, waarmede dat zoogenoemde fatsoen en die beschaafdheid betaald is. Ach! dit heeft dan, wat er ook uiterlijk moreels vertoond worde, hunne zedelijkheid gekost!! Zoo niet, waarom dan het reine Christendom niet gekend, zoo als het in den Bijbel verschijnt; niet onderzocht, zoo als het dat verdient, en — dat moet het gevolg zijn — geloofd? Waarlijk, HUGO DE GROOT en BOERHAAVE, VAN BEECK CALKOEN en VAN SWINDEN waren ook geene gemeene lieden, of kin-

deren in het verstand! „ Is de hoogste wijsheid, waarin zij roemden, uwe onpartijdige beoefening niet waardig, en te vernederend voor uw fatsoen, o gij! die u zoo gaarne boven den grooten hoop verheft?" roep ik geërgerd menigmaal uit. Ik dring niemand op iemands gezag het Christendom op; maar — die toch zulke namen onder de Christusvereerders kent, die weet, wie BORGER was, wien elke wetenschap haar heiligdom ontsloot, zoo als J. DE KRUYFF onder zijn afbeeldsel schreef, en van wien TOLLENS zong:

Wat bron van kennis wist haar aadren hem te dekken?
  Wat mijnkorst was zoo stug, die hem den toegang sloot?
Hij leschte 't gretig hart, zoo ver zijn lust moog' strekken;
  De wijsheid lei haar' schat verzameld in zijn' schoot.
Hem hield geen slagboom op, waarheen hij raad ging plegen;
  Hij had geen gids van doen; zijn kennis was zijn baak;
Hem was geen leerschool vreemd, geen landaard afgelegen:
  Hun veder was zijn pen, hun tongslag was zijn spraak!

hij, die dit weet, en de innige overtuiging des grooten mans aangaande der Christenen eenigen troost in leven en sterven, uit zijn hart van zelve in een' gemeenzamen brief zich mededeelende, overweegt, en die dan nog zich te groot beschouwt, om wijsheid en waarheid van JEZUS *den Nazarener* te leeren, die zoude toch wel verdienen uitgelagchen te worden, als een gebrekkige dwerg, die van eene stellaadje, waarop ook hansworsten spelen, den voorbijgangeren toeroept: „ Ik ben grooter dan gij, onopmerkzamen!" ware het niet, dat hij al ons beklag verdiende. Waarmede troost zich hij bij het sterfbed zijner betrekkingen, die niet weet, in wien hij geloost? Hij moet wanhopen, of zich verharden, en haar vergeten. Het eene is de uiterste ellende, het andere de schandelijkste onzedelijkheid.

De brief van BORGER kan ook velen in ander opzigt nuttig zijn; in deze dagen van heerschende ziekte, in welke zoo menigeen treurt om den dood eens dierbaren pands. Tot vertroosting van bedroefden en tot voorbereiding voor den dag des doods kan hij strekken. „ Die dag is wel de laatste „ in de rij der dagen, maar moet de eerste zijn in de ge- „ dachten der verstandigen," zeide BORGER in die leerrede, waarvan de brief gewaagt. BORGER kende ook den tegenspoed. Diep heeft hem de dood eener dierbare zuster, vergezeld van zoo vele akelige omstandigheden, vooral ge-

troffen. Toen hij aan VAN GEUNS schreef, had hij zijne eerste dierbare gade verloren: gij kent zijne klagte aan zijn kind! Eene tweede echtvriendin behield hij geen' dag langer dan de eerste; ook zij stierf in het kinderbed; spoedig stond hij haar kind mede af aan den dood, beiden in zijn sterfjaar. Zulk een mag tot lijdenden spreken, ook nadat hij gestorven is! Zij mogen zich overtuigen van de voortreffelijkheid des Evangelies, dat den Geleerde geen' anderen troost schenkt, dan die door elk lijdend hart kan ingenomen worden, en algenoegzaam is bevonden door den schranderften onderzoeker ook van het licht, dat niet aan deze fakkel is ontstoken. De in den brief geprezene *Beeldengalerij* komt misschien zoo ook eens weder wat meer in aandenken en gebruik, en de begeerte kan opgewekt worden naar de preek, waarvan BORGER de hoofddeelen opgeeft, en die, in haar geheel, kan gelezen worden in het IIde deel van 's mans *Leerredenen*, in welke zoo veel tot vertroosting en versterking des nedergebogenen voorkomt. *Ik heb door* de voorlezing diens briefs, om welken alleen reeds ik u dank schuldig ben voor het geschenk der drie preken van Do. VAN GEUNS, het een en ander oogmerk bij dezen en genen al mogen bereiken, en verheug er mij dankbaar in. Gaarne schrijf ik dien brief in dezen over. Hier is hij, en zij nuttig!

„ Wat zal ik u zeggen, beste vriend? Zoo gaat het in de wereld, zegt het spreekwoord; maar het vroom en godsdienstig hart zegt: zoo wil het de hemelsche Vader!

„ Waar 't beter, dat het vocht ter aarde was verplengd,
Mijn Vader had zijn kind dien kelk niet ingeschonken!"

Ook gij dan, goede Man! ook gij hebt dien beker moeten drinken. Kent gij iets bitterders, iets wrangers? Eene lieve, dierbare gade, met wie wij, hand aan hand, onzen weg naar de eeuwigheid bewandelden, wordt van onze zijde gerukt, en wij staan *alleen!* Het woelig *Amsterdam* is voor u in de aloude visschersbuurt veranderd: o! niemand gevoelt dit beter dan ik. Gij overtreft mij in jaren en in ondervinding; maar dit mag ik toch zeggen, dat ik, onder alle troostgronden, geen zoo sterken en beproefden gevonden heb, dan de *locus communis* (*): God heeft het gedaan. Hetgeen geschied is, is het beste: ware het tegendeel beter geweest,

(*) Gemeene plaats, bekende spreekmanier.

het tegendeel ware gebeurd. In dit geloof, lieve Vriend! heb ik mij geoefend, en die eenvoudige waarheid giet meer olie in onze wonden, dan alle wijsbegeerte. Wij beiden kunnen onze afgeſtorvenen geruſt in de eeuwigheid naoogen; want wij weten, in wien zij geloofd hebben. Maar neen! troosten kan ik niet. De oneindige goedheid Gods trooste u en uw kind! Gij kent immers de *Beeldengalerij van Heimweekranken*, door ULYSSES VAN SALIS? Dat is een boek, om er afgoderij mede te bedrijven, als men zijne vrouw verloren heeft.

„Onlangs heb ik in mijne betrekking als Akademieprediker, voor het eerst na den dood mijner echtgenoote, gepredikt over *Joan.* XVI: 22. De tekst gaf mij van zelf aanleiding om te ſpreken, 1) over het geoorloofde en pligtmatige van onze dooden te beweenen, 2) over de hope des wederziens, en 3) over de blijdſchap, die daarmede gepaard zal gaan. Nog eens, goede Vriend! God ſterke u; want kracht uit de hoogte hebben wij noodig, om niet te bezwijken. Vaarwel!

T. T.

„Jan. 1816. (was get.) BORGER."

Wat dunkt u, Vriend! van zulk een' condoleantiebrief, die ook VAN GEUNS tot eere ſtrekt? Hoe ergeren wij ons menigmaal over ſterfberigten in de Couranten, de beste ſtukken bijna, om voor ſchoolkinderen te dienen tot verbetering van taalfouten! Niet lang geleden las ik, dat de rust van God door den dood eener vrouw was vermeerderd; ja zelfs las ik, dat een kindje *den* Heer van leven en dood tot zich genomen had: wat zegt dit anders dan.... maar, foei, neen! — Hoe belagchelijk, ja onſtichtelijk zien er die, dikwijls breedſprakige, opſtellen uit! Het zal met ſterfberigten in brieven en met brieven van rouwbeklag wel niet veel beter zijn. Leerde men van BORGER, ook daarin de natuur, het gezond verſtand en het Christendom eenvoudig te laten ſpreken! Doch, ik zoude te ver uitweiden, en derhalve nog eens: bezorg BORGER's brief aan velen, en doe met den mijnen, wat ge verkiest! Het zal ten genoegen zijn van

Uwen

A—C.

VRIJE OVERZETTING VAN FRIEDR. VON SCHILLER'S MARIA STUART.

(*Vervolg en ſlot van bl. 740.*)

Vijfde Tooneel.

MARIA, KENNEDY.

KENNEDY.

Mijn dierbre Koningin! wat hebt ge in toorn bedreven?
Zij gaat in woede heen, om u den dood te geven.

MARIA (nog geheel buiten zichzelve.)

Zij gaat in woede, en draagt den dood in 't eigen hart!

(KENNEDY om den hals vallende.)

ô Kennedy! wat vreugd, na zulk een lange ſmart!
Na jaren van verdriet, vernedering en lijden,
Één oogenblik van wraak! één zegepraal na 't ſtrijden!

KENNEDY.

Rampzalige Vorſtin! gij hebt, te kwader ſtond,
Een onverzoenlijk hart, in blinde drift, gewond!
Zij voert den blikſem. Gij, gij hebt hier geen verweerder,
En toch verneêrt gij haar voor 't oog van haar' boeleerder?

MARIA.

Ja, voor Leicester's oog heb ik, door mijne taal,
Haar diep verneêrd; hij hoorde en zag mijn zegepraal;
Zag, hoe ik haar verſloeg, en zijn nabijheid ſterkte
Den moed in mijne ziel, dien zij alleen bewerkte.

Zesde Tooneel.

MORTIMER, de vorigen.

KENNEDY.

o Sir, welk een gevolg....! Wat nieuwe grond voor 't hof...!

MORTIMER.

Ik hoorde 't all'.

(Hij geeft der Voedſter een teeken, om zich op haren post te begeven, en treedt nader. Zijne geheele houding drukt eene hartstogtelijke zielsgeſteldheid uit.)

Gij wint! Gij tradt haar neêr in 't ſtof!
Gij waart Vorſtin; zij was misdadig. Opgetogen,
Verrukt van zoo veel moeds, als ſchittert in uwe oogen,
Aanbid ik u, die mij een hooge Godheid ſchijnt,
Naast wier verhevenheid alle andre glans verdwijnt.

MARIA.

Spraakt gij Leicester, Sir? Hebt gij den Lord mijn ſchrijven
En mijn geſchenk gebragt? Zal mij zijn bijſtand blijven?

MORTIMER (haar met gloeijende blikken aanſtarende.)

Hoe ſchoon maakt u de toorn, die uwe borst bewoog,
En uw bekoorlijkheid verluistert in mijn oog!
Gij zijt de ſchoonſte vrouw, die leven kan op aarde.

MARIA.

Ach, Sir! ik bid u, ſpreek! Had mijn geſchenk nog waarde?
Wat zei Mylord? Verklaar me, of ik nog hopen kan.

MORTIMER.

Wie? hij? Dat is een laſſe, ellendige; geen man.
Hoop niets van zijnen moed! Leer hem geheel vergeten!

MARIA.

Wat zegt gij?

MORTIMER.

Zou een mensch als hij uw redder heeten?
Hij u bezitten? hij? Op leven en op dood
Ga ik met hem in ſtrijd!

MARIA.

Ach, Sir! denk aan mijn' nood!
Hebt gij welligt mijn' brief niet aan Mylord gegeven?
Dan is het uit met mij!

MORTIMER.

Die lafaard mint het leven.
Wie uw bezit begeert, of naar uw redding tracht,
Die tart den wreedſten dood, dien hij om u veracht.

MARIA.

Hij wil niets voor mij doen?

MORTIMER.

Niets meer van hem; niets meerder.
Heeft men zijn hulp van doen? Bouw op de mijn' veel eerder.
Ik zal u redden, ik alleen.

MARIA.

Ach! wat kunt gij?

MORTIMER.

Niet zoo als gisteren, Vorſtin, vertrouw dit vrij,
Niet zoo als gisteren ſtaan thans nog uwe zaken.
Na 't eind van dit geſprek is 't meer dan tijd te waken.
't Is uit met alle hoop op vreê met u en haar.
Deez' toeſtand eischt een daad, vol ſtoutheid, vol gevaar.

Wie alles winnen wil, moet alles moedig wagen.
Vrij moet gij zijn, eer nog de morgen weêr zal dagen.

MARIA.

Wat zegt gij! Nog deez' nacht? Hoe zou dat mooglijk zijn?

MORTIMER.

Hoor toe, wat ik besloot voor uw geluk en 't mijn'!
Een trouwe vriendenschaar, die ik wist aan te vuren,
Vermeestert in deez' nacht met mij uw kerkermuren.
De sleutels van 't kasteel zijn alle in mijne magt.
Door onze hand gedood, valt uw geheele wacht.
Wij doen op deze wijs de vrijheid u verwerven;
Maar alles, wat hier leeft, moet vallen; allen sterven,
Opdat er niemand zij, die dezen roof verra'.
Geen mensch, geene enkle ziel vindt voor ons oog genâ.

MARIA.

En Drury? en Paulet? Zijn allen lotgenooten?
Eer zal hun laatste bloed....

MORTIMER.

Ik zal hen nederstooten.

MARIA.

Hoe, Mortimer! uw Oom? uw tweede Vader?

MORTIMER.

Stil!
Hij sterft door mijne hand; het is mijn vaste wil.

MARIA.

o IJsselijke daad!

MORTIMER.

Al moest ik haar doorboren,
Die naar uw leven staat, ik heb het duur gezworen.

MARIA.

Neen, Mortimer, o neen! Eer zulk een moord beginn'....

MORTIMER.

Ik acht mijn leven niet om u en mijne min.
Al moest de bouw der aard' zich donderende ontbinden,
Een tweede watervloed wat leven heeft verslinden,
Ik acht het niets om u; en, eer ik u ontbeer,
Worde uit den dag een nacht, die nooit ten morgen keer'!

MARIA (terugtredende.)

God, Sir! wat bijstre taal? En, hemel! welke blikken?
Gij jaagt mij ijzing aan, en doet mijn ziel verschrikken.

MORTIMER (met wild rollende oogen en de uitdrukking van zinneloosheid.)

'т Bestaan is slechts een droom; de dood niets meer dan dit.
Men scheur' mij 't lijf vaneen te Tyburn, lid voor lid,
Ontrukk' mij 't schroeijend vleesch met gloeijende ijzertangen,

(Met uitgebreide armen op haar toe gaande.)

Als ik, o mijn geliefde! u aan dit hart mag prangen!

MARIA.

Onzinnige, terug!

MORTIMER.

Hier aan deez' schoone borst;
Hier op dien zachten mond, die slechts naar liefde dorst.....

MARIA.

Om Gods wil, Sir, laat af! Laat mij van hier vertrekken!

MORTIMER.

Een razende, die niet zijne armen uit zou strekken,
En sluiten aan zijn hart een heil, dat hem omzweeft,
Wanneer een goede Geest het in zijn handen geeft!
Ik wil u redden, ja, al kost het duizend dooden,
Al kost het misdaân zelfs, voorheen door mij gevloden;
Maar, heb ik dan om u de deugd niet eens verschoond,
Ik wil door uw bezit ook eenmaal zijn beloond.

MARIA.

Ach! wil geene Oppermagt, geen Engel mij beschermen?
Zal niemand over mij, geen stervling zich ontfermen?
Ontzettend lot, gij sleurt mijn ziel van d'eenen schrik
Den ander' in den arm! o Ijslijk oogenblik!
Wordt dan de woede alleen op mijn gezigt geboren?
Vervolgt mij haat en liefde, als met gelijken toren?...

MORTIMER.

Ja, brandende is hun haat, gelijk mijn minnegloed.
Zij dingen naar uw hoofd, en dorsten naar uw bloed.
Zij willen met een bijl uw' blanken hals doorsnijden.
Waarom zoudt ge aan den God der teedre min niet wijden,
Wat gij toch, zonder dat, moet offren aan den haat?
Waarom toch niet aan mij, die 't all' om u bestaat?
Die niets om u ontziet; geen moorden, geen gevaren?...
Gebruik dit schoone hoofd, deez' lok, die zijden haren,
Reeds door den dood bedreigd, gebruik ze, om voor altijd
Een' slaaf te omvlechten, die met u niets meer benijdt!

MARIA.

Wat moet ik hooren, Sir? Mijn rampspoed zij u heilig,
Al stelt mijn vorstlijk hoofd mij voor uw reên niet veilig!

MORTIMER.

De kroon viel van dat hoofd. Geene aardsche majesteit
Is meer om uwe kruin, geen koningsglans, verspreid.
Beproef het! Laat uw mond hier nu bevelen geven.
Geloof mij, in den nood is u geen vriend gebleven.
Niets rest u, dan alleen dit roerende gelaat;
Deez' houding; 't vriendlijk schoon, dat elke ramp weêrstaat.
Dit zet mijn ziel in gloed, om 't all' voor u te wagen;
Dit, om den wreedsten dood, zoo 't wezen moet, te dragen.

MARIA.

Wie redt mij voor zijn woede, en spaart me een' verdren hoon?....

MORTIMER.

Een zoo vermeetle dienst eischt ook een zelfde loon.
Of zou een dapper man zijn bloed vergeefs verspillen?
Is leven 't hoogste goed, wie zou 't verliezen willen?
Een razende, die niet naar zoo veel schoonheid dorst!
Eerst wil ik rusten, hier, aan de allerwarmste borst!

(Hij drukt haar hevig aan zijn hart.)

MARIA.

Moet ik dan tegen u om hulp en redding smeeken?
Den man, die, groot van ziel, mijn boeijen wil verbreken?

MORTIMER.

Gevoelloos zijt gij niet, en, wat ge ook hebt bestaan,
De wereld klaagt u niet om hooge strengheid aan.
Een teedre minnebeê maakt indruk op uw zinnen,
En Bothwell, klein van ziel, kon uwe gunst verwinnen.

MARIA.

Vermetele, houd op!

MORTIMER.

Hij werd slechts uw tiran.
Maar, zoo de schrik alleen uw hart verwinnen kan,
Dan, bij den God der hel! zult ge ook van mij ontzetten.

MARIA.

Verlaat me, of staak deez' reên, die mijn gemoed verpletten.

KENNEDY (binnenstuivende.)

Men nadert ons. De tuin, bezet aan allen kant,
Is vol van krijgsliên.

MORTIMER (ontwakende en naar zijn zwaard grijpende.)

U beschermt deez' sterke hand.

MARIA.

Ach, Hanna, blijf bij mij! Red me uit zoo schrikbre handen!
Voor welk een Heilige zal ik mijne offers branden?
Waar vinde ik op deze aard' de rust, die mij ontsnelt?
Daar binnen dreigt de moord; hier buiten is geweld!

(Zij vertrekt met KENNEDY.)

Zevende Tooneel.

MORTIMER, PAULET, DRURY. Gevolg, over het tooneel ijlende.

PAULET.

Haalt alle bruggen op; doet alle poorten sluiten!

MORTIMER.

Wat is 't, mijn dierbare Oom?

PAULET.

Moet ik het ijslijke uiten?
Waar is de moordnares? Een enge kerker zal...

MORTIMER.

Wat is er dan gebeurd? Verklaar u! Welk geval?...

PAULET.

Ach! Englands Koningin is op den weg doorstooten,
In 't midden van haar volk, omgeven van haar grooten!

(Hij vertrekt.)

Achtste Tooneel.

MORTIMER, terstond daarna OKELLY.

MORTIMER.

Ben ik uitzinnig? Hoe! ging daar niet iemand heen,
Die van 't vermoorden sprak der Koningin? Neen, neen,
Ik heb gedroomd! Wie komt? Okelly? Laat ons hooren...

OKELLY.

Vlugt, Mortimer! ontvlugt; want alles is verloren!

MORTIMER.

Wat is verloren? Spreek!

OKELLY.

Mijn vriend, ach, vraag niet lang!
Wees op uw vlugt bedacht, of vrees uw' ondergang!

MORTIMER.

Waarom toch?

OKELLY.

Vraag niet meer! Souvage, in woede ontſtoken,
Heeft deze daad begaan.

MORTIMER.

Dus heeft men waar geſproken?

OKELLY.

De waarheid. Vlugt, mijn vriend! o, Red u voor haar magt!

MORTIMER.

Elizabeth op weg naar Londen omgebragt?...

OKELLY.

Wie zegt dat?

MORTIMER.

Heb ik niet uit uwen mond vernomen...?

OKELLY.

Neen, Mortimer, zij leeft; zij is den dood *ontkomen!*

MORTIMER.

Zij leeft?

OKELLY.

De ſtoot was mis; de mantel hield hem af.
Hij ſtuit op ons terug, en opent ons het graf.

MORTIMER.

Zij leeft?

OKELLY.

Zij leeft, helaas!

MORTIMER.

Wie heeft zoo onbezonnen
Een razend werk, als dit, ontijdiglijk begonnen?

OKELLY.

Het was een Barnabiet, die, onlangs uit Toulon
Gekomen, dit beſtaan, tot ons verderf, verzon.
Hij wilde langs dien weg de martelkroon behalen,
En met één' enklen ſlag Gods Kerk doen zegepralen.
Aan zijnen Priester ſlechts ontdekte hij de daad,
Die op den grooten weg volbragt werd zonder baat.

MORTIMER (na een lang ſtilzwijgen.)

Een grimmig noodlot doet ook onze hulp u derven,
Rampzalige Vorſtin! Ja, nu, nu moet gij ſterven!
Uw Engel zelf heeft u een' wisſen val bereid.

OKELLY.

Zeg mij, op welk een wijz' zoekt gij uw zekerheid?
Ik zal, zoo 't mij gelukt, den weg naar 't Noorden kiezen.

MORTIMER.

Ga! God befcherme uw vlugt! Ik kan niets meer verliezen.
Ik blijf, en red ik haar noch hare vrijheid meer,
Zoo vlije ik mij ter dood op haren lijkfteen neêr.

1826. G. GRAVÉ, JZ.

EEN WEINIG BEKEND DECREET VAN LODEWIJK XVI, TEN BEHOEVE DER SCHERPREGTERS.

SANSON, dezelfde, of de zoon van hem, wiens naam zoo zeer berucht is geworden in de dagen van het Schrikbewind, (*) en thans nog den misdadiger ijzing aanjaagt, onlangs genoodzaakt zich te verdedigen tegen de aantijging van openbare mishandeling bij eene teregtftelling, bragt te dier gelegenheid een Decreet van LODEWIJK XVI te berde, dus luidende:

„ De Koning is onderrigt geworden, dat de Uitvoerders „ der Vonnisfen, geflagen in Criminele zaken, niet zelden, „ verkeerdelijk, met den naam van *Beulen* worden aan- „ geduid. Z. M., kennis genomen hebbende van de vertoo- „ gen, omtrent dit onderwerp gedaan, heeft dezelve ge- „ grond bevonden, en, zijn goeddunken deswege willende „ kenbaar maken: Gehoord het Rapport, Z. M., in Hoogst- „ deszelfs Raad zijnde, heeft gedaan en doet mits dezen zeer „ uitdrukkelijke waarfchuwing en verbod, van voortaan on- „ der de benaming van *Beulen* aan te duiden de Uitvoerders „ der Criminele Vonnisfen. — Gegeven in den Staatsraad des „ Konings, en in Z. Ms. tegenwoordigheid, gehouden te „ *Verfailles*, den 12 Januarij 1787.

„ (Was geteekend:) De Baron DE BRETEUIL."

Weinig dacht voorzeker de zachtmoedige LODEWIJK, toen hij dit Decreet uitvaardigde ten verzoeke en ter gunfte van den wreedften der Beulen, dat hij zelf met de zijnen, eenige jaren later, op het fchavot en door diens handen zoude fterven!...

(*) Zie het treffend verhaal van het uiteinde der rampfpoedige MA NTOINETTA, in het *Mengelwerk* voor 1825. No. III.

Het blad, waaruit wij hetzelve ontleenden, voegt er deze noot nevens: „ In weerwil van dit Besluit van 1787, zal het „ immer uiterst moeijelijk blijven, iets anders dan den *Beul* „ te zien in den Uitvoerder der Criminele Vonnissen, of eene „ benaming in onbruik te brengen, welke daarenboven *door* „ het *Dictionnaire de l'Académie* is geijkt geworden."

OORSPRONKELIJKE BRIEF VAN DEN BEUL VAN LODEWIJK XVI.

In de nieuwe uitgave der *Oeuvres complètes de M.* DE CHÂTEAUBRIAND komt een brief voor van SANSON, den beul van LODEWIJK XVI, den 21 Febr. 1793, juist eene maand na deszelfs dood, door den *Thermomètre du jour* gemeengemaakt, en waarvan het oorspronkelijke aan bovengenoemden Schrijver werd verstrekt. Wij achtten denzelven de kleine plaats, welke zij beslaat, ter vereering der nagedachtenis van dien deugdzamen Vorst, wel waardig; *daarbij*, met den Uitgever, de waarlijk Christelijke zachtmoedigheid van dit doorluchtig slagtoffer der volkswoede van nieuws bewonderende. Ziet hier de woordelijke vertaling van den, met vele taalfouten geschrevenen, brief aan den Redacteur van den *Thermomètre:*

„ Burger!

„ Een kort uitstapje is oorzaak geweest, dat ik niet terstond de eer heb gehad te voldoen aan de uitnoodiging, mij door u in uw blad gedaan, met betrekking tot LODEWIJK CAPET. Ziehier, volgens mijne belofte, de naauwkeurige waarheid van het gebeurde. Van het rijtuig afstijgende, om zijn vonnis te ondergaan, zeide men hem, dat hij zich van zijn gewaad moest ontdoen. Hij maakte eenige zwarigheid, zeggende, dat men hem wel konde ter dood brengen zoo als hij was. Op de aanmerking, dat zulks onmogelijk was, hielp hij zelf in het uitdoen van zijn kleed. Dezelfde bedenking maakte hij, toen men hem de handen wilde binden, welke hij zelf aanbood, toen degeen, die hem verzelde, hem zeide, dat zulks een laatste offer was. Vervolgens vroeg hij, of de tamboers bestendig zouden slaan. Men antwoordde hem, dat men daar niets van wist, en dit was de waarheid. Hij beklom het schavot, en wilde naar voren doordringen, alsof hij tot het volk wilde spreken. Maar men beduidde

hem wederom, dat de zaak onmogelijk was. Toen liet hij zich naar de plaats geleiden, waar men hem vastmaakte, en waar hij met eene ſterke ſtem uitriep: „ Mijn Volk, ik ſterf onſchuldig!" Daarna zich tot ons wendende, zeide hij: „ Mijneheeren, ik ben onſchuldig aan al hetgene, waarvan men mij beſchuldigt. Ik wensch, dat mijn bloed het geluk der Franſchen moge grondvesten." Ziedaar, Burger, zijne laatſte en eigene woorden. De ſoort van kleine twist aan den voet van het ſchavot liep over hetgene hem onnoodig ſcheen in het uitdoen van zijn kleed en het binden zijner handen. Ook deed hij het voorſtel, om zichzelven het haar af te ſnijden. En, om der waarheid hulde te doen, hij heeft alles doorgeſtaan met eene koelbloedigheid en vastheid, die ons allen verbaasd heeft. Ik ben volkomen overtuigd, dat hij die vastheid had geput uit godsdienſtige grondbeginſelen, waarvan niemand meer dan hij ſcheen doordrongen of verzekerd te zijn. Gij kunt er u op verlaten, Burger, dat het bovenſtaande de waarheid in het helderst daglicht ſtelt. Ik heb de eer te zijn,

„ Burger!

„ *Parijs*, den 20 Febr. 1793. het tweede jaar der Franſche Republiek.

Uw Medeburger (Was get.) SANSON."

EDELE ONVERSAAGDHEID.

De vermaarde *Franſche* Scheikundige, BERTHOLLET, werd, tijdens de Omwenteling, door het verſchrikkelijk Comité van Algemeen Welzijn, dat in bloed zich baadde, gelast, brandewijn te ontleden, welken een Leverancier, naar men zeide, had vergiftigd. De man was rijk, en men haakte naar zijn vermogen. BERTHOLLET onderzoekt, en vindt in het vocht niets, dan krachtige, maar onſchuldige beſtanddeelen; eene uitkomst, welke hij niet aarzelt door een Rapport te ſtaven. De getergde dwingelanden doen hem voor zich komen, en vragen hem op een' dreigenden toon: „ Zijt gij verzekerd van hetgeen gij hebt verklaard?" — „ Volkomen verzekerd." — „ Hebt gij zelf de proef bewerkſtelligd met dezen brandewijn?" — BERTHOLLET, in ſtede van antwoord, dronk er eene goede teug van. — „ Gij zijt wel onverſaagd!" — „ Minder, dan ik mij betoonde, toen ik mijn Rapport ſchreef," hernam de fiere BERTHOLLET.

Digitized by Google

EENE TOT DUSVERRE ONVERMELDE, MAAR ECHTE DAGORDER VAN BONAPARTE.

Men verhaalt, dat Keizer NAPOLEON, na zijne onttrooning, op den wenk van een' zijner meest vertrouwden, dat men verwacht had, dat hij zichzelven te *Fontainebleau* zou hebben van kant gemaakt, hebbe uitgeroepen: „Een verliefde pruikmaker zou zulks gedaan hebben!" Niet zeer poëtisch, inderdaad, was deze uitroep! CHÉNIER, echter, in zijne Redevoering over den toestand der (*Fransche*) Letterkunde, noemde hem den schepper eener nieuwe soort van welsprekendheid, de *krijgskundige* namelijk. Ten bewijze van deze stelling vonden wij de navolgende opmerkelijke *Dagorder* van BONAPARTE aangehaald:

„De Granadier GROBLIN heeft zichzelven om het leven gebragt van wege eenen minnehandel. Hij was, voor het overige, een goed *sujet*. Dit is het tweede voorval van dezen aard, sinds eene maand, bij het *corps* voorgevallen.

„De Eerste Consul beveelt, dat het navolgende bij *de Garde* aan de orde van den dag worde gesteld:

„Dat een soldaat de smart en de zwaarmoedigheid der hartstogten moet weten te overwinnen.

„Dat er evenveel ware moed gelegen is in met standvastigheid de smarten der ziel te verduren, als onder het schroot eener batterij onbewegelijk stand te houden.

„Zich, zonder wederstand te bieden, over te geven aan het verdriet, zich te dooden om zich aan hetzelve te onttrekken, is, het slagveld verlaten, vóór dat men de overwinning behaald hebbe.

„Gegeven te *St. Cloud*, 22 *Floréal*, het Xde Jaar der Republiek. (Get.) BONAPARTE. (Gecontrasigneerd) BESSIÈRES."

TALMA ALS ACTEUR.

TALMA vereenigde in zich het grootste aantal der meest wenschelijke, ja mogelijke hoedanigheden, welke ooit Acteur heeft bezeten. Eene mannelijke houding; een regelmatig aangezigt, welks trekken de antieke vormen te voorschijn riepen; een levendig oog, vol uitdrukking; een ronde hals; een voorhoofd, waarop, gelijk DUCIS zich uitdrukte, *het*

Noodlot gezeteld was; bevallige bewegingen; eenvoudige en edele ſtanden; natuurlijke gebaren, en, eindelijk, eene welluidende en *imposante* ſtem. Wat laatstgemelde betreft, het is bekend, welk een vermogen TALMA in zijne ſtem bezat, en hoe hij, door kunst en vlijt, het geheim was magtig geworden, om dezelve naar willekeur te leiden, en, om mij zoo eens uit te drukken, haar met zijne tragiſche hartstogten te kleuren. TALMA leverde bovendien een ander buitengewoon verſchijnſel: zijn talent, welverre van met de jaren af te nemen, vergrootte zich onder de hand des Tijds; zoodat men mag zeggen, dat de laatst door hem *gecreëerde* rol tevens die was, in welke hij de hoogſte volkomenheid heeft bereikt. Zijne zeldzame kennis hield gelijken tred met zijne ligchamelijke hoedanigheden, en hij had dezelve beſteed in het toetſen van alle de hulpmiddelen der dramatiſche voorſtelling en van al het ſpel der menſchelijke hartstogten; en, ten einde zich te verzekeren van eene volkomene begoocheling (*illuſie*), had hij de juistheid van het kostuum tot den hoogſten trap van waarheid opgevoerd; door welk een en ander men niet meer den Acteur zag, maar den perſoon zelven, en hij, bij vele gelegenheden, op de aanſchouwers de ontzettende werking voortbragt, welke in vroegere eeuwen de ſchouwburgen van *Athene* vertoonden, waar de tooneelmatige voorſtellingen alleen van tijd tot tijd plaats grepen, doch welke maar al te zeldzaam is geworden bij onze dagelijkſche tooneelvertooningen. Meer dan eens weken Acteurs zelve verſchrikt terug voor zijne gebaren, en ſidderden voor zijne bedreigingen; alsdan was het ſtuk geſtoord, en de overmate van het talent des Acteurs vernietigde eensklaps de begoocheling. Wij kunnen den magtigen indruk, dien de groote Treurſpeler wist voort te brengen, niet beter of krachtiger uitdrukken, dan met de woorden van Mevrouw VAN STAEL, in eenen brief aan hemzelven, na het ſpelen van den *Hamlet*: „Ik moet het u zeggen, „TALMA! dat gij gisteren de volmaaktheid, de verbeel„ding zelve hebt overtroffen. Er is in dien *Hamlet*, zoo „gebrekkig als het ſtuk is, een overblijfſel van veel ſterker „treurſpel, dan het onze; en uw talent in de rol van „*Hamlet* is mij voorgekomen, het genie van SHAKESPEA„RE te evenaren, doch zonder deszelfs ongelijkhe„den, zonder deszelfs alledaagschheden, en op ééns ver„heven tot het edelſte op aarde. Die diepte der natuur;

„ die vragen over ons lot hier namaals, gerigt aan allen,
„ in tegenwoordigheid eener volksmenigte, geboren om te
„ sterven, en naar u luisterende, als naar het Orakel des
„ Noodlots; die verschijning van den Geest, verschrikkelijker in uwe blikken, dan onder den ontzettendsten vorm;
„ die diepe *melancholie*; die stem; die blikken, gevoelens
„ openbarende; dat karakter boven alle menschelijke evenredigheden: — 't is verwonderlijk, driewerf verwonderlijk! Mijne vriendschap voor u heeft geen deel hoegenaamd
„ aan eene gemoedsbeweging, de sterkste, welke de kunsten
„ mij gedurende mijn gansche leven hebben doen gevoelen.
„ Ik waardeer u in rollen, waar gij aan uzelven gelijk zijt;
„ maar in de rol van *Hamlet* hebt ge mij zulk eene geestdrift ingeblazen, dat gij niet meer uzelven waart, dat ik
„ niet meer mijzelve was; het was eene poëzij van blikken, toonen, gebaren, tot welke nog geen Schrijver zich
„ verheven heeft."

EDEL WOORD VAN CANNING.

De meest berekenende, maar intusschen minst huishoudelijke der (*Fransche*) Ministers zeide onlangs tot den Heer CANNING: „ Waarom hebt ge bij u de Loterijen afgeschaft? Uw Gouvernement verliest zeer veel bij dezen maatregel." — „ Dat is zoo," hernam de *Engelsche* Minister; „ maar de algemeene zedelijkheid wint er bij."

EEN SCHRANDERE MAIRE.

Een Maire te platten lande, in *Frankrijk*, werd persoonlijk beleedigd, te midden van eenen twist, dien hij wilde bevredigen. De zaak had gevolgen, en kwam voor een Geregtshof. De Maire, aldaar als getuige geroepen, vermeende nu ook zijn bezwaar tevens te moeten doen gelden, en verklaarde, dat eene der partijen hem voor een' *gek* en een' *domkop* had uitgemaakt. — „ Maar," vroeg de Voorzitter, „ kende „ hij u wel?" — „ *Parbleu*, President!" riep de Maire driftig uit: „ zoo hij mij niet gekend had, zou hij het niet gezegd hebben!"

No. XV, bl. 725, reg. 17, lees: *monnikskap*.

Digitized by Google

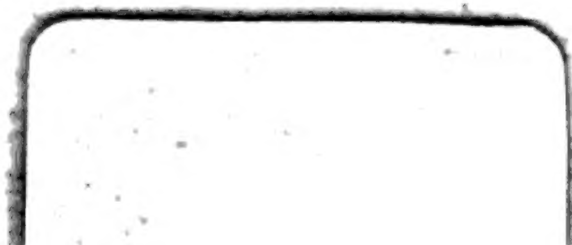

Digitized by Google

Digitized by Google